

VOJNOISTORIJSKI INSTITUT
VOJNOISTORIJSKI INSTITUT I MUZEJ MNA

ZBORNIK

DOKUMENATA I PODATAKA
O NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU
NARODA JUGOSLAVIJE

ZBORNIK

DOKUMENATA I PODATAKA
O NARODNOOSLOBODILACKOM RATU
NARODA JUGOSLAVIJE

UČEŠĆE HORTIJEVSKE MAĐARSKE U NAPADU
I OKUPACIJI JUGOSLAVIJE

TOM
XV
Knjiga 1

REDAKTORI:

Dr GODO AGNES, pukovnik
ANTUN MILETIC, pukovnik

Prevodioci :

Dr Godo Agneš
Šandor Pai
Konstantin Pavlović

ODGOVORNI UREDNICI:

Pabijan Trgo, general-potpukovnik
Dr Liptai Ervin, general-major

IZDAJE:

VOJNOISTORIJSKI INSTITUT
VOJNOIZDAVACKA ORGANIZACIJA »ZRINJI«

VOJNOISTORIJSKI INSTITUT

ZBORNIK

**DOKUMENATA I PODATAKA
O NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU
NARODA JUGOSLAVIJE**

TOM
XV
KNJIGA 1

O UČEŠĆU HORTIJEVSKE MAĐARSKE
U NAPADU I OKUPACIJI JUGOSLAVIJE
1941–1945.

Beograd 1986.
Budimpešta 1986.

D O K U M E N T I
O UČEŠĆU HORTIJEVSKE MAĐARSKE
U NAPADU I OKUPACIJI JUGOSLAVIJE
1941–1945.

PREDGOVOR

Zbornik dokumenata hortijevske Mađarske iz perioda 1940—1945. godine, odnosno iz vremena drugog svetskog rata, rezultat je višegodišnje saradnje između Vojnoistorijskog instituta i muzeja Mađarske narodne armije i Vojnoistorijskog instituta Jugoslovenske narodne armije. U pokretanju ovog dela došla je do izražaja podudarnost naših pogleda u oceni uloge hortijevske Mađarske u drugom svetskom ratu, posebno u onome što se odnosi na agresiju protiv Jugoslavije i učešće u okupaciji, i u oceni ratnih zločina mađarskih okupacionih vlasti. Zločinci su odgovarali pred narodnim sudovima oslobođene Mađarske i Jugoslavije.

Odlučujuću ulogu, u pripremi ovoga dela i ojačavanju identičnih stavova imali su dobrosusedski odnosi između naših država i naroda, kao i one zajedničke progresivne i revolucionarne tekovine, koje su za vreme drugog svetskog rata obogaćene novim činjenicama.

Najbolji sinovi mađarskog naroda su od početka aprilskog rata 1941. osudili agresiju protiv Jugoslavije i nastojali da aktivno učestvuju u borbi protiv te agresije. U narodnooslobodilačkom pokretu i narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda, koje je organizovala i predvodila KPJ, borilo se više hiljada partizana Mađara iz Jugoslavije i mađarskih antifašista iz Mađarske. Mađari antifašisti, ipre isvega komunisti, brojnim primerima su dokazali spremnost da pomognu i solidarisali se sa jugoslovenskim narodima, koji su vodili bitku na život i smrt. U Budimpešti, Segedinu, Pečuju, Nadkanjiži, Sarvaru i drugde partizani su potpomagani lekovima, toplom odećom, hranom i drugim. U Budimpešti su negovani i ilegalno dopremani partizani, idagani su naponi da se ublaže iskušenja zatočenih jugoslovenskih rodoljuba — srpskih, hrvatskih, slovenačkih ljudi koje su mađarske vlasti internirale, itd.

Posebno treba naglasiti jugoslovensko-mađarske veze uspostavljene krajem 1944. godine. Treća jugoslovenska armija,

sadejstvujući sa jedinicama 3. ukrajinskog fronta, doprinela je oslobađanju i odbrani brojnih naselja u južnom Prekodu-navlju. Tokom ovih borbi, 16, 36. i 51. vojvođanskoj diviziji, odnosno 15. vojvođanskoj brigadi !«Sandor Petefi» |— koja je formirana 31. decembra 1944. na mađarskoj teritoriji •— prik-ljučile su se nove grupe mađarskih dobrovoljaca. Ove su či-njenice nerazdvojni delovi istorije obeju država i čine istorijs-ke osnove i izvore prijateljstva i \saradnje naših naroda, koji grade socijalističko društvo.

I

Osnovni cilj izdavanja ovog zbornika na mađarskom i srpskohrvatskom jeziku jeste da naučnim radnicima, kao i ši-roj javnosti, predstavi okupacioni sistem na jugoslavenskoj teritoriji zaposednutoj od strane Mađara između 1941. i 1945. godine, ali i da pokaže da teror i ugnjetavanje ne mogu spre-čiti razvoj narodnooslobodilačkog pokreta i aktivnosti rodo-ljuba koji na toj teritoriji žive. \ ' !

U Zborniku su, uglavnom, sadržani mađarski dokumenti. Međutim, ovih 220 dokumenata iz perioda decembar 1940 — februar 1945. samo su deo one bogate zbirke, koja se u arhi-vama oba instituta može istraživati i iz koje je *vršen i ovaj izbor. Mogućnost sastavljanja izbornika sa još više dokumenata ograničena je, pre svega, zbog obima, ali i okolnosti što je, naročito za godine 1944. i 1945, sačuvan mali broj mađarskih dokumenata.

Jedan broj spisa iz ovog zbornika 'prvi put dopire u jav-nost. Objavljuje se i nekoliko političko-diplomatskih dokume-nata koji su poznati, ali neophodni za predstavljanje mađarsko-jugoslovenskih odnosa između 1940. i aprila 1941. godine. Ovi dokumenti raskrinkavaju onaj verolomni proces u toku kojeg se mađarska kontrarevolucionarna vlast, samo nekoliko meseci posle sklapanja sporazuma o »večnom« mađarsko-ju-goslovenskom prijateljstvu, priključila nemačko-italijanskoj ag-resiji protiv Kraljevine Jugoslavije, učestvujući u podeli i okupaciji njenih teritorija.

Zbornik sadrži niz operativnih dokumenta koji se odnose na učešće mađarskih trupa u kratkotrajnom aprilskom ratu radi okupacije Bačke, Baranje, Prekomurja i Međimurja, a za period od jula 1941. do jeseni 1944, na borbena dejstva vođena protiv partizana, odnosno jedinica Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije. Brojni dokumenti bave se funkcionisanjem mađarskih upravno-policijsko-žandarmerijskih organa, takozvane građanske uprave — u stvari, funkcionisa-njem mađarskog kontrarevolucionarnog okupacionog sistema. Tako je moguće upoznati dokumenta o uvođenju vanrednog stanja i onih mera koje su dale »pravni osnov« prvenstveno

za proganjanje komunista li progresivnih ljudi, za razbijanje njihovih organizacija, za uspostavljanje ji delovanje specijalnih sudova, za široku primenu terora. Prema svedočenju objavljenih dokumenata, mađarske okupacione vlasti su počinile niz masovnih zločina nad stanovništvom koje živi na teritoriji Bačke i Baranje i području Mure. Ovi dokumenti govore o ubistvima i krvoprolićima, masovnim hapšenjima i mučenjima nedužnih muškaraca, žena i dece, pljački njihove imovine, paljenju mnogih sela, odvođenju Srba u koncentracione logore, masovnim deportacijama, prisilnoj mobilizaciji u Hortijevu armiju, o svim onim regulativima koji su podvrgli poniženju i mukama desetine hiljada Jugoslovena.

Pri izboru dokumenata obratili smo pažnju i na to da čitalac stekne uvid i u veze žandarmerije i mađarskih okupacionih vlasti, naročito sa nemačkim okupatorima, sa srpskim kvislinzima i sa tzv. Nezavisnom Državom Hrvatskom, odnosno u saradnju sa četnicima kolaborantskog Draže Mihailovića. Obe strane su nastojale da Zbornik sadrži i one dokumente koji svedoče o reakcijama mađarskih okupacionih vlasti na jugoslovenski narodnooslobodilački rat i revoluciju i koji prezentuju protivmere kojima je oslobodilačku borbu trebalo spuvatavati, ugušivati.

U mađarskim spisima i njihovim srpskohrvatskim prevodima sačuvane su originalne forme i tadašnji termini. Jedan deo ne odražava stvarni sadržaj, tako rta primer ustaše su nazivane Hrvatima, Nezavisna Država Hrvatska *— Hrvatskom, četnici — partizanima, narodnooslobodilačke snage — banditima. Sve to treba imati na umu pri korišćenju dokumenata.

Ovaj zbornik dokumenata ,obe strane objavljuju pod naslovom »Učešće Hartijevske Mađarske u napadu i okupaciji Jugoslavije 1941—1945.«, s tim što je jugoslavenko izdanje ujedno i sastavni deo edicije »Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije« kao njen XV tom.

Rukovodstva oba instituta i ovim putem izražavaju svoja priznanja u međuvremenu preminulom dr Josipu Mirniću, zatim drugarici dr Morva, Staudu, Bonhard Atili, Jankov Anamariji, Marku Đeru i Kostu Pavloviću, koji su učestvovali u sakupljanju arhivske građe i time potpomogli u izboru dokumenata za ovaj zbornik. Takođe se zahvaljujemo svima onim koji su, i sa jugoslovenske i sa mađarske strane, sarađivali.

General-potpukovnik
F ABU AN TRGO

General-major
LIPTAI ERVIN

BR. 1

Beograd, 12. decembar 1940.

UGOVOR O VECNOM PRIJATELJSTVU IZMEĐU KRALJEVINE MAĐARSKE I KRALJEVINE JUGOSLAVIJE¹

Njegovo veličanstvo regent Kraljevine Mađarske² i ai ime njegovog veličanstva kralja Jugoslavije kraljevski regenti³ uzimajući u obzir odnose, koji se na zadovoljstvo, zasnivaju na dobrosusedstvu, iskrenom poštovanju i obostranom poverenju njihovih naroda, želeći da tim odnosima daju čvrstu i trajnu osnovu, uvereni da će učvršćivanje već postojećih veza i tešnja saradnja na političkom, ekonomskom i kulturnom polju

¹ Objavljeno u Budimpešti 1941. kao drugi zakonski akt te godine u *Országos Torvénytár*, br. 2, 28. februar 1941. Tekst donosi i knjiga *Diplomáciai iratok Magyarországnak külpolitikájához 1936—1945*. Sastavio: Gyula Juhász. Tom V. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1982. Dokumentat br. 517. (U daljem tekstu će se citirati kao: *Diplomáciai iratok...*)

² Horthy de Nagybánya, Miklós (1868—1957), admiral. Od 1904. do 1914. krilni adutant Franje Josipa I. Do početka 1918. zapovednik austrougarske flote. U tom svojstvu učestvuje u gušenju pobune mornara u Kotoru. Minister vojske kontrarevolucionarne vlade organizovane u Segedinu postao je 1919. Učestvovao je u gušenju mađarske proletrske revolucije. Od 1920. do 16. oktobra 1944. regent je Kraljevine Mađarske. Pred drugi svetski rat uveo je Mađarsku u savez sa Nemačkom. U aprilu 1941. je izdao naređenje da se priključuje fašističkoj nemačko-italijanskoj agresiji na Jugoslaviju. Od 27. juna 1941. hortijevska Mađarska učestvuje u ratu protiv Sovjetskog Saveza. Horthy je objavio 15. oktobra 1944. prekid vatre, koji, međutim, nije imao realne vojno-političke osnove. Sutradan je, na pritisak Nemaca, za predsednika vlade odredio Ferenc Szálasi i time vlast, praktično, predao ekstremnoj fašističkoj grupaciji, njiašima. Posle završetka rata, pao je u zarobljeništvo zapadnih saveznika. Proglašen je za ratnog zločinca, ali nije izručen Mađarskoj. Od 1949. do smrti živeo je u Portugaliji.

³ Aleksandra Karađorđevića su ubili 9. X 1934. na putu od Pariza do Marselja. U ime njegovog naslednika maloletnog kralja Petra vladao je Regentski savet, koji su sačinjavali princ Pavle Karađorđević, Radenko Stanković i Ivo Petrović.

služiti interese dve susedne tzeplje, te mira i prosperiteta podunavskog prostora, odlučili su da sklope ugovor o prijateljstvu, pa su u tu svrhu za svoje opunomoćenike odredili: njegovo dostojanstvo regent Kraljevine Mađarske, njegovu ekscelenciju grofa Istvána Csákyja,⁴ kraljevskog tajnog savetnika i kraljevskog ministra inostranih poslova Mađarske, kraljevski regenti, u ime njegovog veličanstva kralja Jugoslavije, njegovu ekscelenciju Aleksandra Cincar-Markovića⁵, jugoslovenskog kraljevskog ministra inostranih poslova; koji su posle razmene punovažnih i propisno sastavljenih punomoćja zaključili sledeće:

Clan I

Između Kraljevine Mađarske i Kraljevine Jugoslavije biće trajan mir i večno prijateljstvo.

Clan II

Visoke strane ugovornice saglasne su da se konsultuju o svim pitanjima, koja su po njihovoj oceni, od obostranog interesa.

Clan III

Ovaj ugovor će se ratifikovati, a ratifikacioni instrumenti će biti razmenjeni u Budimpešti čim to bude moguće.⁶

Ugovor stupa na snagu na dan razmene ratifikacionih dokumenata.

Ovo su, gore pomenuti opunomoćenici potvrdili svojim potpisima i pečatima.

Original sačinjen u Beogradu 12. decembra hiljadu devetsto četrdesete godine.

(M. P.)

grof István Csáky s.r.

Al. Cincar-Marković, s.r.

⁴ Csáky István, grof, diplomata, zamenik ministra inostranih poslova. Od 1933 do 1935. otpravnik poslova, te ambasador Mađarske u Lisabonu. Od 1935 do 1938. rukovodilac kabineta Ministarstva inostranih poslova. Od 10. decembra 1938. do 26. januara 1941 (do svoje smrti) ministar inostranih poslova.

⁵ Cincar-Marković, Aleksandar, jugoslovenski diplomata. Od decembra 1935. do februara 1939. jugoslovenski ambasador u Berlinu. Ministar inostranih poslova od februara 1939. do marta 1941.

⁶ Ratifikacioni dokumenti su potpisani u Budimpešti 27. februara 1941. prilikom posete jugoslovenskog ministra inostranih poslova Cincar-Markovića. Ambasador Mađarske u Beogradu György Bakách-Bessenyei u svom strogo poverljivom pismu od 4. januara 1941. obaveštava rukovodioca Političkog odeljenja Ministarstva inostranih poslova da bi Cincar-Marković »Svoju posetu želeo da poveže sa razmenom ratifikacionih dokumenata ...« V. *Diplomaciai iratok* ..., V tom, dok. br. 540.

BR. 2

Berlin, 19. decembar 1940.

**IZVEŠTAJ MAĐARSKOG AMBASADORA U BERLINU DO-
ME SZTÓJAYJA MAĐARSKOM KRALJEVSKOM MINIS-
TARSTVU INOSTRANIH POSLOVA O STAVU NEMACA U
VEZI SA JUGOSLOVENSKO-MAĐARSKIM UGOVOROM¹**

AMBASADA KRALJEVINE MAĐARSKE

BERLIN

272/po. 1940

Berlin, 19. decembar 1940

Predmet: Jugoslovensko-
-mađarski ugovor i nemački
stav.

Strogo poverljivo

Njegovoj eEsenciji

gospodinu Istvánu Csákyju grofu
mađarskom kraljevskom ministru
inostranih poslova

Budimpešta

U svom izveštaju br. 11.226, čiji je predmet bila štampa, izvestio sam o tome da nemačka štampa jednodušno, sa priznanjem i odobravanjem piše o mađarsko-jugoslovenskom ugovoru o prijateljstvu. Ali sam morao da napomenem i to da se kod komentara osećala izvesna suzdržanost. Kao da su prema inostranstvu želeli stvoriti utisak da do ovog sporazuma nije došlo pod nemačkim uticajem, odnosno da nije sklopljen pod pritiskom. Sve su predstavili isključivo kao mađarsko-jugoslovensku stvar koja, to je sasvim prirodno, može da ima povoljne uticaje na ceo jugoistočni evropski prostor.

Ovih sam dana u razgovoru sa državnim sekretarom Weizsäckerom² pomenuo ugovor, pa sam u vezi sa njim istakao da je to zapravo ostvarenje Firerove ideje, koju je on ponovio prilikom sklapanja Trojnog pakta u Beču³, o tome kako bismo sa Jugoslavijom morali ostvariti mirne, odnosno prijateljske odnose.

¹ Országos Levéltár (u daljem tekstu: OL), K 63—Kum. pol. 1941. 16/7 6878. Original pisan na mašini.

² Weizsäcker Ernest fon, nemački diplomata. Od 1931. do 1933. ambasador u Oslu, a od 1933. do 1936. u Bernu. Od 1936. do 1938. rukovodilac Političkog odeljenja nemačkog Ministarstva inostranih poslova. Od 1938. do 1943. državni sekretar za inostrane poslove. Od 1943. do 1945. ambasador u Vatikanu. U Njimeggu osuđen na 7 godina zatvora. Na slobodu je pušten 1950. a umro je u leto 1951. godine.

³ Mađarska se Trojnom paktu priključila 20. novembra 1940.

I Weizsäcker je, iako je pozitivno govorio o beogradskom ugovoru, sve hteo da predstavi kao isključivo mađarsko-jugoslovenski interes i ideju. Na moju napomenu da je Firer u Beču doslovno rekao: '»entlasten sie ihre Südflanke«⁴, državni sekretar je odgovorio da on nije upoznat sa svim detaljima razgovora u Beču, ali je priznao da su preko Erdmannsdorffa⁵ znali da će ugovor biti sklopljen.

Danas sam kod Woermann⁶, zamenika državnog sekretara, opet pokušao da skrenem razgovor na tu temu, pa sam i posetu tvoje ekscelencije Beogradu pokušao da predstavim u tom svetlu. On je skoro od reči do reči ponovio ono što je rekao i Weizsäcker, odnosno ono što je kao odjek bilo zabeleženo u štampi. Iz ovoga se vidi da »Patenschaft«⁷ nikako ne žele prihvatiti.⁸ Uostalom, ne radi se samo o ovome. Ja sam smatrao za potrebno, iz čisto principijelnih razloga odnosno opreznosti, da bez okolišanja dvema vodećim ličnostima Ministarstva inostranih poslova stavim do znanja da je mađarsko-jugoslovenski ugovor s mađarske strane bio inspirisan pre svega na želju kancelarovu.

Na Woermannovo pitanje da li eventualno može doći do postavljanja teritorijalnih zahteva, odgovorio sam da o tome ništa ne znam i da će tvoja ekscelencija eventualno, u pogodno vreme za to, u smislu druge tačke, na bazi prijateljskog sporazumevanja možda pomenuti i reviziju. U vezi sa tim naglasio sam da je sasvim prirodno što se Mađarska nije odrekla revizije u odnosu na Jugoslaviju.

Sztójay⁹

mađ. kralj. posi.

⁴ »Rasteretite svoje južno krilo«, odnosno izmirite se sa svojim južnim susedom.

⁵ Erdmannsdorff Otto, savetnik nemačke ambasade, odnosno od 11. maja 1937. do 31. jula 1941. nemački ambasador u Budimpešti.

⁶ Woermann Ernst, savetnik Pravnog odseka nemačkog Ministarstva inostranih poslova. Od 1938. do 1943. rukovodilac Političkog odeljenja Ministarstva inostranih poslova a od 1943. do 45. nemački ambasador kod nankinške vlade.

⁷ Kumstvo, stairateljstvo.

⁸ Činjenica je da su Nemci, u stvari, odobrili tekst sporazuma pre njegovog potpisivanja. Erdmannsdorff je tekst sporazuma 5. decembra telegrafski poslao u Berlin. Ribbentrop je 9. decembra odgovorio: »-Nacrt sporazuma sadrži sve ono što u ovom trenutku treba reći«. Navedeno prema knjizi: *A Wilhelm-Strasse és Magyarország*. Szerk. Ránki György, Pamlényi, Ervin, Tilkovszky Lóránt, Juhász Gyula. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1968, dok. br. 368 (u daljem tekstu: *A Wilhelm-Strasse...*).

⁹ Sztójay (Stojaković) Dome, general, vojni ataše mađarske ambasade u Berlinu od 1928. do 1933. a od 1936. do februara 1944. mađarski ambasador. Od 22. marta do 22. avgusta 1944. predsednik vlade. Kao jedan od optuženih u procesu Szalasiju osuđen je na smrt.

BR. 3

Budimpešta, 28. mart 1941.

**PISMO MIKLÖSA HORTHYJA HITLERU O PRETENZIJAMA
MAĐARSKJE PREMA JUGOSLAVIJI I O NEMAČKO-MA-
ĐARSKOJ VOJNOJ SARADNJI¹**

Tvojoj ekselendji

želim izraziti najdublju zahvalnost na izuzetno važnoj poruci koja mi je upućena preko poslanika Sztójajja². Osećam da sam potpuno i u svemu srastao sa Nemačkom.

Mađarski narod je u prošlosti uvek bio na strani nemačkog carstva, pa je i danas (svestan naše zajedničke sudbine) čvrsto odlučio da će slediti tu političku liniju, te da će vernošću koju ništa ne može uzdrmati shodno svojoj snazi, biti na strani nemačkog carstva.

Teritorijalne pretenzije, na koje se tvoja ekselencija u svojoj poruci izvolela pozvati — stoje, očekuju mogućnost ostvarenja.

Moja vlada ove svoje pretenzije prema Jugoslaviji, čak ni u trenucima uzajamnog približavanja na sugestiju tvoje ekselencije, nije tajila pred jugoslovenskom vladom, pa je takvu mogućnost sebi zadržala u II članu Ugovora o večnom prijateljstvu.

Tvoja ekselencija je poslaniku Sztójajju izvolela nago-vestiti mogućnost da će komanda Vermahta stupiti u vezu sa rukovodstvom mađarske armije.³ Na uspostavljanje ove veze gledam sa velikim zadovoljstvom

¹ OL. Spisi Horthyjevog kabineta, II, c. 10. Tekst pisan na mašini na nemačkom. Objavljeno u: *Horthy Miklos titkos iratai*. Szerk. Szinai Miklós és Szues László. Kossuth Monyvkiadó, Budapest 1962, str. 289—290.

² Sztójaj Dome, (mađarski poslanik u Berlinu, razgovarao je 27. marta sa Hitlerom u prisustvu Ribbentropa. Hitler je tada u poruci Horthyju zahtevao uspostavljanje vojnih veza i izjavio da neće spuvatavati mađarske revizi onističke želje.

³ Paulus, Friedrich fon, general-potpukovnik, zamenik načelnika^ nemačkog Generalštaba OKW. On je 30. marta došao u Budimpeštu da bi sa načelnikom mađarskog Generalštaba Henriikom Werthom utanačio detalje napada na Jugoslaviju. Ovaj dogovor je odobrio Vrhovni odbrambeni savet na svojoj sednici od 1. aprila. Trećeg aprila, pod rukovodstvom geneiral-majora Kurta Himera, u Budimpeštu je stigla jedinica za vezu, čiji je zadatak bila koordinacija saradnje dveju armija.

Na osnovu analize događaja u Jugoslaviji poslednjih dana⁴ da se zaključiti da se Jugoslavija, svakako, ne bi odlučila na ovaj korak da nije bilo izvesnih ruskih uticaja. Ovako nastala situacija razotkriva osnovne konture ruskih ciljeva, koji zlo-upotrebljavaju zajedničko slovensko poreklo. Osim ovoga, prirodno je imati na umu i stalna neprijateljska osećanja rumunskog državnog rukovodstva.

Neka tvoja ekscelencija primi izraze mog najdubljeg poštovanja.

⁴ Pod ubicajem raspoloženja narodnih masa Jugoslavije, 27. marta 1941, grupa oficira, sa generalom Dušanom Simovićem na čelu, izvela prevrat (zbacivši dotadašnju vladu Cvetković-Maček) i obrazovala novu vladu Kraljevine Jugoslavije, pod predsedništvom generala Simovića.

Talas demonstracija i manifestacija zahvatio je celu zemlju. U Beogradu narodne mase ističu zahteve koje je postavila KPJ : raskid sa Trojnim paktom, demokratska prava i slobode, oslonac na SSSR, hitno preduzimanje mera za odbranu zemlje.

U Berlinu, u nemačkoj Vrhovnoj komandi oružane sile, 'održano savetovanje o situaciji u Jugoslaviji, na kome je vođa Trećeg Rajha Adolf Hitler saopštio svoju odluku da što pre napadne Jugoslaviju i razbije je i vojnički i kao državu. Udar je trebalo izvršiti s nemilosrdnom žestinom i munjevitom brzinom. Avijacija je, pored ostalog, imala zadatak da razori Beograd. Vojnu pomoć tražiti od vlada Italije, Mađarske i Bugarske, kojima staviti u izgled pripajanje pojedinih delova Jugoslavije, dok bi glavni zadatak Rumunije bio zaštita od eventualne intervencije SSSR-a. Zbog napada na Jugoslaviju, napad na SSSR odložio bi se za četiri nedelje.

Mađarski vojni ataše u Beogradu, pukovnik József Vasváry, u svom dopisu od 29. marta Henriku Werthu, načelniku Generalštaba, dao je obaveštenje o događajima od 27. marta pa je istakao da je »državni udar izazvan isključivo prezirom prema Nemačkoj. Bila je to dobra prilika da se oslobode regenata i vlade Cvetković—Maček... Narod veru je da je vlada sada prešla na stranu Engleza. Vlada se plaši nove politike, i narodu ne isme da prizna da će sve ostati po starom. Zato bi volela kada bi Nemačka i Italija dale nove garancije ...« Objavljeno u **Diplomáciai iratok** ..., V tom, dok. tor. 662.

BR. 4

Berlin, 28. mart 1941.

**ZABELEŠKA GLAVNOG SAVETNIKA MINISTARSTVA INO-
STRANIH POSLOVA HEWELA O RAZGOVORU KOJI JE
HITLER VODIO SA AMBASADOROM SZTÓJAYJEM¹**

FÜ. 15.

Firer je razgovor počeo napomenom da je on već i ranije, kako ambasadoru tako i mađarskom ministru inostranih poslova, lično izneo svoje uverenje da problem revizije još uvek nije rešen, bez obzira na to koliko bi Mađarskoj teško bilo da se zarad mira na Balkanu odrekne revizije, jer istorija ne može da se zaustavi.

»Ko hoće da uništi Boga, toga prvo oslepe«. Firer je ovo izjavio povodom jugoslovenskih događaja.² Nemačka prati razvoj situacije u Jugoslaviji, i s tim u vezi izrađuje planove. Cela stvar će trajati svega nekoliko dana, a Mađarska mora da se snađe u toj situaciji. Nemačka će veoma brzo izvršiti vojne pripreme. Nije isključeno, ukoliko budemo prisiljeni da okupiramo Banat, da će Mađarska morati da donosi nove odluke.

Firer³... misli da bi Sztójay odmah .. . lično morao da razgovara sa regentom⁴. Firer je svoju poruku formulisao u sledećim tačkama:

1. Neizostavno će se sprečiti formiranje baza koje ugrožavaju sigurnost Nemačke.
2. Ukoliko dođe do sukoba, Nemačka neće sputavati mađarsku želju za revizijom.
3. Firer smatra taktički ispravnim potez da Hrvati dobiju autonomiju.
4. U datoj situaciji bi dobro bilo kada bi Mađarska preduzela izvesne vojne mere.

¹ Documents on German Foreign Policy. Series D. (dalje: DGFP-D.), XII. 215. Objavljeno u: Vilhelm strase..., dok. br. 372.

² Radi se o događajima od 27. marta 1941.

³ Tačke znače da je tekst na tim mestima nečitak.

⁴ Sztojaj je posebnim avionom koji mu je stavljen na raspolaganje predao Hitlerovu usmenu poruku. Sztojajev izveštaj Ministru inostranih poslova je objavljen u: *Diplomaciai iratok*, V tom, dok. br. 652.

Ovaj razgovor je samo svojevrsna uvodna informacija, dok bi oko ostalog morali da se dogovore mađarski i nemački stručnjaci⁵. Firer je ambasadoru posebno istakao potrebu maksimalne tajnosti ovog razgovora.

Okolnosti Mađarskoj pružaju izuzetnu šansu da postigne reviziju, na šta bi se inače još godinama čekalo. U ovom slučaju revizija bi se ostvarila uz pomoć oružanih snaga Nemačke. »Možete mi vero va ti da Vas ne lažem, jer ne izjavljujem ono za šta ne mogu da preuzmem odgovornost«.

Firer je rekao da razvoj jugoslovenskih događaja smatra za izuzetnu nesreću za ovu zemlju. Sedamnaestogodišnji kralj je još uvek dete, zapravo zatvorenik, koji je marioneta naj-anarhičnijih snaga. Nemačka tamo dole nema nikakve teritorijalne ili političke interese, izuzev Kranjske i južnog dela Štajerske, tj. onih oblasti koje je svojevremeno izgubila.⁶ Zbog nacionalno-političkih razloga, Nemačka ne želi izlaz na more. Nemački se narod sada orijentiše prema Baltičkom i Severnom moru, i ovu svoju pravilnu orijentaciju ne želi da dovede u opasnost time što bi južni delovi imperije pokazivali interes za južna mora. Zelja Mađarske za izlazom na Jadran — a ta je misao posebno bliska mađarskom regentu — malo je osetljivo pitanje s obzirom na Italijane, ali Nemačka podržava mađarske ambicije. Ukoliko bi došlo do rata, Jugoslaviju bi trebao likvidirati; a rata će svakako biti čim se razvoj situacije u Jugoslaviji okrene protiv Nemačke. Rusija će biti mirna. Na Sztójayjevo pitanje da li Firer planira stvaranje potpuno nezavisne Hrvatske ili autonomne Hrvatske u okviru Jugoslavije, Firer je odgovorio da Hrvatska mora biti samostalna, eventualno u nekoj vezi sa mađarskom državom, ali Jugoslavija više nikada ne srne postojati. Mi nemamo interesa u Hrvatskoj, oni su vezani samo za Kranjsku i južnu Štajersku. Sztójay je državni udar u Jugoslaviji okarakterisao kao vojnički izraz panslavističke ideje, pa je govorio o antigermanском raspoloženju oficira. Jugoslavija zbog svog heterogenog sastava nije čvrsta tvorevina, i čim zadobije jedan snažan udarac, ona će se raspasti. Firer se složio sa ovim mišljenjem i dodao je da će Jugoslaviju brzo srediti. To je za avijaciju posao od svega dva sata. Raspoložemo veoma dobrim obavešte-

⁵ Na pregovorima Paulus—Wertu od 30. marta 1941. precizirana su sva vojna pitanja.

⁶ Po završetku I sv. rata Donja Štajerska i veći deo Kranjske uključeni su u Kraljevinu SHS.

njima o jugoslovenskoj vojsci, a znamo čak i to da nemaju proti vojsku oružja. Sztójay je izrazio nadu da će se situacija u Jugoslaviji popraviti, ali je ubeđen da će Mađrska, ukoliko do sukoba ipak dođe, učestvovati u njemu.

Firer je nastavio: Razvoj situacije u Jugoslaviji ne otežava posao Nemačkoj, bolje rečeno olakšava ga. Kao što je već izjavio, nemamo nikakve teritorijalne pretenzije, izuzev želje da više ne postoji čvrsta Jugoslavija. Događaji idu naruku koncentraciji snaga protiv Grčke. Tehnički je jugoslovensko pitanje zapravo rešeno. Postoji jedna nemačka poslovice koja kaže: »Kad je magarcu suviše dobro, on tada pleše po ledu«. Firer je uvek bio sklon miru, ali su ga, iz koraka u korak, zapravo prisilili na ovaj rat. On nikada nije želeo rat na Balkanu. Klika koja je odgovorna za državni udar u Jugoslaviji loše je procenila vojne... i poludela je... odgovarajući na jedno pitanje Firer je rekao da su događaji... da dalje nije moguće, kao i još nekoliko napomena... da su na čelo države postavili dete od sedamnaest i po godina . . . Sztójay nikada nije rekao... Ukoliko situacija postane kritična, on će munjevito reagovati, tako će snažno udariti da će se problem rešiti sam od sebe. Izuzev pedeset divizija koje su angažovane u Francuskoj, on još uvek raspolaže sa preko dve stotine divizija, koje svakoga časa čekaju da dobiju neko naređenje.

Hewel⁷

⁷ Hewel Walter, od 1933. radio je u odeljenju za inostrane poslove nemačke nacističke partije, a zatim kao Ri ben trop ov pomoćnik. Od 1938. do 1941. načelnik je za kadrovske poslove Ministarstva inostranih poslova i stalni opunomoćenik Ministarstva kod Hitlera. Od 1943. do 1945. je ambasador.

BR. 5

Beograd, 29. mart 1941.

**IZVEŠTAJ MAĐARSKOG POSLANIKA GYÖRGYA BAKÄCH
-BESSENYEIJA MINISTARSTVU INOSTRANIH POSLOVA
O RAZGOVORIMA KOJE JE VODIO SA MOMCILOM NIN-
ČIĆEM, JUGOSLOVENSKIM MINISTROM INOSTRANIH
POSLOVA O MAĐARSKO-JUGOSLOVENSKIM I NEMAČKO-
-JUGOSLOVENSKIM ODNOSIMA¹**

Br. 53/pol-1941.

Strogo poverljivo!

Beograd, 29. mart 1941.

Predmet: Razgovor sa novim ministrom inostranih poslova o mađarsko-jugoslovenskim i nemačko-jugoslovenskim odnosima

Njegovoj ekselenciji

gospodinu LÄSZLU BÄRDOSYJU od
Bardosa ministru inostranih poslova Kra-
ljevine Mađarske

Budimpešta

Danas me je primio Momčilo Ninčić, novi ministar inostranih poslova. Izjavio je da me, pre svega, želi upoznati sa svojim stavom po dva pitanja, a to su mađarsko-jugoslovenski i nemačko-jugoslovenski odnosi.

Sto se prve tačke tiče, na prepodnevnoj sednici vlade, pred svojim kolegama izjavio je da će prijateljstvo i što tešnju saradnju sa Mađarskom smatrati stubom svoje politike. Zamolio me je da ovo što pre prenesem svojoj vladi i da, istovremeno, tvome dostojanstvu prenesem njegove lične pozdrave.

Što se nemačko-jugoslovenskih odnosa tiče on je, kao i najvažniji jugoslovenski političari, bio uvek pristalica prijateljskog odnosa sa Nemačkom. Zbog toga se moglo dogoditi da se Jugoslavija po završetku rata uvek suzdržavala od političkih kombinacija koje su eventualno mogle biti uperene protiv Nemačke, koja je tada bila slaba i izolovana. Nada se da ova okolnost/sada u Berlinu neće biti zaboravljena.

Sto se tiče pristupanja Trojnom paktu², ono je, po njegovom ličnom mišljenju, bez sumnje, i dalje na snazi. Na

¹ OL. Kiim. Pol. 1941. 16/7 — 2115. Original pisan na mašini.

² Kraljevina Jugoslavija se Trojnom paktu priključila 25. marta 1941. Zapisnike o pristupanju vidi: AVII. Na, Bon. 4, s. 194—195.

osnovu razgovora sa svojim kolegama ministrima, ustanovio je da su i oni u velikoj većini istog mišljenja. Baš zbog toga, on dalje ne želi da odlaže konačno rešavanje ovog pitanja, pa će na predstojećoj sednici vlade, sutra uveče, tražiti potvrdu svog mišljenja. Ukoliko /kao što se nada/ do toga dođe, već u ponedeljak će nemačkoj vladi saopštiti da Jugoslavija i dalje svoj pristup Trojnom paktu smatra punovažnim. Nasuprot Smiljaniću, zameniku ministra inostranih poslova /vidi moj telegrafski izveštaj/³, nije porinjavao nikakve garancije, a posebno ne Solun. Upitao sam ga da li će, s obzirom na iznenađujuće događaje prošlih dana, eventualno tražiti neke garancije bilo sa jedne ili druge strane. Na samu činjenicu da bi Jugoslavija mogla da postavi ovakve zahteve on očigledno nije mislio. Sto se pak Nemačke tiče, odgovorio je, budući da i nova jugoslovenska vlada uviđa korisnost svega onoga što su njeni prethodnici uradili u Beču, da su i dalje na snazi obećanja data Jugoslaviji koja se odnose na njenu teritoriju, nezavisnost i na to da neće biti prelaska trupa preko nje. Nemačka vlada bi tako, u slučaju da želi nasilnim putem ostvariti neke svoje zahteve, došla u kontradikciju sa samom sobom.

Na kraju je izrazio nadu da će nemačka vlada, koja je i do sada pokazala veliki stepen razumevanja, shvatiti njihovu situaciju i da im neće suviše jako stegnuti omču oko vrata.

Ja sam se zahvalio na prijateljskim rečima koje su upućene Mađarskoj i tvojoj ekselenciji, pa sam se oprostio od njega. Ninčić je, unatoč svojoj poodmakloj dobi i nedavnoj teškoj bolesti, odavao utisak mentalno potpuno svežeg čoveka, koji je u proceni situacije u izvesnoj meri preterani optimista.

Bessenyei⁴

posl. Kralj. Mađ.

³ György Bakách-Bessenyei, mađarski poslanik u Beogradu, istog je dana (tj. 29. marta 1941) poslao telegrafski izveštaj o razgovoru koji je vodio sa zamenikom jugoslovenskog ministra inostranih poslova Milošem Smiljanićem, pa je tu napomenuo da su »za održanje jugoslovenskog pristupa Trojnom paktu potrebne nove garancije...« Objavljeno u: *Diplomáciai iratok...* tom V, dok. br. 658.

⁴ Bakách-Bessenyei György, diplomata. Od 1920. je službenik Ministarstva inostranih poslova, a zatim radi u mađarskoj ambasadi u Rimu. Godine 1926. dospeo je u Političko odeljenje Ministarstva inostranih poslova. Od 1934. do 1938. je rukovodilac ovog odeljenja. Od 1939. do 1941. poslanik u Beogradu, 1941—1943. u Višiju, od septembra 1943. do marta 1944. u Bernu.

BR. 6

Budimpešta, 3. april 1941.

OPROŠTAJNO PISMO PREDSEDNIKA VLADE PÄLA TELEKIJA KOJE JE PRE SAMOUBISTVA UPUTIO MIKLOSU HORTHYJU¹

Vaše dostojanstvo!

Pogazili smo, zbog kukavičluka, datu reč koja se zasnivala na mohačkom govoru², a odnosila se na večno prijateljstvo. Narod oseća da smo naneli sramotu njegovom poštenju.

Stali smo na stranu nitkova, a vesti o zlostavljanjima³ kako Mađara, tako i Nemaca su lažne, i nijedna reč nije istinita!

Bićemo lešinari! Najprljavija nacija.

Nisam te sprečio.

Kriv sam.

Pai Teleki

3. april 1941.

PISMO MIKLÓSU HORTHYJU, NAPISANO PRE SAMOUBISTVA, KOJIM PREDSEDNİK VLADE PÄL TELEKI PODNOSI OSTAVKU

Vaše dostojanstvo!

Ukoliko moj čin ne bi u potpunosti uspeo, a ja ostao živ, ovim podnosim ostavku.

S dubokim poštovanjem

Pai Teleki

¹ OL. I. HM 3. Svojeručni čistopis pisan mastilom. Oba pisma su objavljena u: *Horthy Miklós titkos iratai...*, dok. br. 55/a i 55/b.

² Teleki misli na Horthyjev govor povodom 400-godišnjice mohafke bitke od 29. avgusta 1926. u kome je ovaj evocirao uspomene na zajedničke mađarsko-srpske borbe i istakao zajedničke interese dve države.

³ Teleki je 30. marta 1941. poslao depeše u London i Vašington u kojima je istakao da je Mađarska prisiljena da se umeša zbog zaštite mađarske manjine u Jugoslaviji. Međutim, ukoliko bi se usled nemačkog napada Jugoslavija raspala na više delova, tada Mađarsku u odnosu na Jugoslaviju koja faktički ne postoji ne obavezuje Ugovor o večnom prijateljstvu.

Prvog aprila, na sednici Vrhovnog odbrambenog saveta, na Telekijev predlog doneta je odluka da će Mađarska napasti Jugoslaviju tek onda kada nje kao države neće biti, čime će nastupiti potreba zaštite mađarske manjine, ili u slučaju nemačkog napada da predeli u kojima žive Mađari postanu ničija zemlja. U međuvremenu se saznalo da su diplomatska i konzularna obaveštenja iz Beograda i Zagreba o zlostavljanjima Mađara i Nemaca neistinita. (Vidi *Wilhelm-Strasse ...* dok. for. 676 i fi94).

BR. 7

Budimpešta, 3. april 1941.

**PISMO MIKLÓSA HORTHYJA HITLERU POVODOM SAMO-
UBISTVA PALA TELEKIJA O VOJNIM MERAMA KOJE JE
I KOJE ĆE MAĐARSKA PREDUZETI PROTIV JUGOSLA-
VIJE¹**

Vaša ekscelencijo!

Noćas se ubio predsednik vlade grof Teleki. Bio je obrazac čoveka preterane korektnosti, čistote, odgovornosti; veoma obrazovan i sposoban političar, naučnik, koji usled napornog rada i pod pritiskom teških događaja nije našao drugi izlaz.

Ostavio mi je pismo², u kom je saopštio da ima grižu savesti zbog toga što se, preksinoć na sednici vlade kojoj sam predsedavao, uz prisustvo načelnika generalštaba, nije dovoljno uporno borio (iako ga je nedavno sklopljeni sporazum o večnom prijateljstvu na to obavezivao) da se u odnosu na Jugoslaviju u novonastaloj situaciji ne pretvorimo u »lešinare«. Mislio je da nam velika opasnost preti od strane Rusa i Rumuna. Znao je da ćemo se ovoj opasnosti moći suprotstaviti (do krajnjih granica) samo u slučaju da maksimalno štedimo svoje ljudske i materijalne snage; posebno s obzirom na veoma lošu situaciju u snabdevenosti, koja je izazvana elementarnim nepogodama.

Ja sam na toj sednici zastupao mišljenje, s obzirom na nedavno sklopljeni sporazum, da se moramo držati njegove prividne važnosti. Na kraju smo ipak došli do zaključka da će se posle ulaska nemačkih trupa u Hrvatsku ona verovatno otcepiti, i da će na taj način prestati postojati naš partner, druga strana ugovornica, Kraljevina Jugoslavija.

Grof Teleki je postao žrtva duševnog konflikta, griže savesti, koju oseća ceo naš narod.

Uopšte ne sumnjam da će tvoja ekscelencija shvatiti da je ovaj tragični događaj, koji je jedinstven u novijoj istoriji, potresao mene i ceo mađarski narod.

Vojne mere, u smislu mog pisma od 28. marta,³ već su preduzete. Ali ovo osećanje griže savesti koje nas ispunjava,

¹ OL. Kabinet Miklósa Horthyja, II. C. 11. Pismo mašinom bucano, na nemačkom jeziku, bez datuma i potpisa. Pored ovog pisma je ono koje je Horthy uputio Mussolini ju, kao i italijanski prevod njegovih pisama Hitleru od 28. marta i 3. aprila. Objavljeno u: *Horthy Miklós titkos iratai...* dok. br. 56.

² Vidi dok. br. 6.

³ Vidi dok. br. 3.

čiju dubinu najbolje ilustruje samoubistvo predsednika vlade, prisililo nas je da zamolimo nemačko vojno rukovodstvo da, po mogućnosti, tako odredi zadatke svojih trupa da oni uvek budu u saglasnosti sa našom savešću.

Ne treba posebno da ističem da sam i nadalje sledbenik tvoje ekscelencije.⁴

BR. 8

Budimpešta, 3. april 1941.

PISMO MIKLÓSA HORTHYJA BENITU MUSSOLINIJU O SAMOUBISTVU PÁLA TELEKIJA I O UTICAJU PROMENE JUGOSLOVENSKE VLADE NA MAĐARSKU¹

Vaša ekscelencijo !

U prilici sam da tvoju ekscelenciju upoznam sa promenama mađarske politike i situacije same Mađarske, koju je izazvala smena vlade u Jugoslaviji 27. marta.

Pre podne u pola deset 27. marta kancelar Hitler je pozvao kod sebe mog berlinskog ambasadora i saopštio mu da je, s obzirom na jugoslovenske događaje, došao trenutak kada Mađarska može ostvariti svoje revizionističke želje u odnosu na Jugoslaviju, i da ćemo tako uz Nemce brzo resiti jugoslovensko pitanje.

Poslanik Sztójay mi je, doputovavši još istog dana avionom iz Berlina, preneo ovu kancelarovu poruku.

Na kancelarovu poruku ja sam odgovorio pismom od 28. marta, koje ovde u prepisu i prevodu prilažem.² U tom sam mu pismu izrazio svoju zahvalnost na poruci, naglasivši da naši teritorijalni zahtevi i dalje stoje /mislio sam tu pre svega na naše približavanje sa Jugoslavijom koje je inspirisano od strane kancelara, a što je do izražaja došlo ugovorom o prijateljstvu/ ; ah sam pažnju kancelara skrenuo i na to da ne smemo gubiti iz vida ni opasnost koja nam pretila od strane Rusa i Rumuna.

⁴ Pismo je Hitleru predao ministar odbrane Károly Bartha 4. aprila.

¹ OL. Spisi kabineta Miklósa Horthyja, III. c. 11. Original pišem na mašini na italijanskom jeziku, bez potpisa, čistopis. U prilogu su Horthyjeva pisma Hitleru od 28. marta i 3. aprila. Objavljeno u: *Horthy Miklós titkos iratai...* dok. br. 57.

² Vidi dok. br. 3.

Posle predaje pisma u Budimpeštu je stigao jedan nemački general³ sa zadatkom da se sa šefom mađarske države dogovori oko detalja mađarskog učešća u napadu na Jugoslaviju. Na sednici vlade od 1. aprila, kojoj sam i sam prisustvovao, svestrano smo razmotrili u moralnom pogledu izuzetno tešku situaciju Mađarske koja je nastala zbog nedavno sklopljenog ugovora o prijateljstvu. Nadalje, bilo je reči o mogućnostima mađarskog angažovanja s obzirom na teškoće u snabdevanju koje su prouzrokovane elementarnim nepogodama, i njihovom uticaju na mobilisanu vojsku. Na toj sednici odluka nije doneta, ali se pokazalo da je sa Nemcima potrebno razjasniti izvesne detalje mađarske intervencije.

Sledećeg dana, predsednik vlade grof Teleki, koji je toliko cenio i poštovao tvoju ekselenciju, izvršio je samoubistvo. Tragična smrt grofa Telekija, čiji uzrok vidim u izuzetnom osećanju griže savesti, duboko je potresla mene, kao uostalom i ceo narod. Grof Teleki, u pismu koje mi je uputio neposredno pre svoje smrti, naveo je okolnosti koje su, s obzirom na ugovor o prijateljstvu sa Jugoslavijom, teretile njegovu savest.

Tvoja ekselencija tako dobro poznaje mađarsku dušu, pa će razumeti da je samoubistvo grofa Telekija rezultat konflikta koji nije prouzrokovao samo njegovu smrt, i koji oseća ceo mađarski narod. Polazeći od ovog shvatanja, i duboko preživевši odgovornost koja u ovom teškom trenutku pada na mene i svakog člana moje vlade, uputio sam kancelaru ovopismo koje šaljem u prilogu.⁴

Molim tvoju ekselenciju da u ovim posebno teškim vremenima pokaže prema meni i mom narodu istu onu dobru volju koju je uvek gajila prema nama.

Neka tvoja ekselencija primi izraze mog iskrenog poštovanja.⁵

³ Radi se o generalu Paulusu.

⁴ Vidi dok. br. 7.

⁵ Pismo je Mussoliniju upućeno 4. aprila uobičajenim diplomatskim kanalima.

BR. 9

Budimpešta, 4. i 6. april 1941.

TELEGRAMI NEMACKOG POSLANIKA ERDMANNSDORFFA MINISTARSTVU INOSTRANIH POSLOVA O SAMOUBISTVU PÄLA TELEKIJA I O MOBILIZACIJAMA U MAĐARSKOJ¹

Br.

. O razlozima Telekijevog samoubistva ovde se šire najneverovatnije vesti.

Levičarski krugovi tvrde da je Teleki na ovaj način želeo ■ da protestuje protiv neumereno velikih nemačkih zahteva koji krnje mađarski suverenitet. Ove nerazumne vesti ilustruju time što su slučajno, i to baš juče, na dan njegovog samoubistva, prvi put kroz Budimpeštu² prošle nemačke motorizovane jedinice. Njilaši, pak, tvrde da je Teleki veče pre samoubistva regentu ponudio ostavku, u znak protesta protiv jugoslovenske akcije. Međutim, regent je njegovu ponudu okvalifikovao kao akt veleizdaje. Može se utvrditi da Teleki dan uoči samoubistva uopšte nije video regenta, i da ovakav razgovor nije vođen. Bärdfossy, koji me je danas primio u audijenciju u svojstvu predsednika vlade, saopštio mi je da je Teleki (kao što sam to već javio³), iako nije stavio nikakve primedbe na regentovo pismo Fireru upućeno preko mađarskog poslanika, zamerao samom sebi, pogotovo u poslednje vreme kada su stvari dobile svoj sadašnji tok, to što pravovremeno nije sprečio sklapanje ugovora sa Jugoslavijom krajem prošle godine, koji je inspirisala Nemačka. Izgleda da su Mađari, koji respektuju Srbe (nasuprot Česima i Rumunima koje ne uvažavaju), suviše ozbiljno shvatili ugovor, pa su čini se, pre šest nedelja ukazali preteranu pažnju jugoslovenskom ministru inostranih poslova⁴. Sigurno je, da mađarski vojnik sada psihološki nije dovoljno pripremljen da u kratkom vremenskom periodu napadne Jugoslaviju. U Firerovom razgovoru sa ; Sztójayjem⁵ bilo je navodno reči samo o tome da bi Mađarska

¹ DGFP-D. XII. 267., 282. Objavljeno u: *A Wilhelm-Strasse...* dok. br. 383 i 384.

² Do tada se transport nemačkih »■instruktivnih« trupa prema Rumuniji obavljao isključivo željeznicom.

³ Prema Erdmannsdorffovom izveštaju od 3. aprila, Pél Teleki : se slagao sa Horthyjevom porukom Hitleru od 28. marta i sa odlukom Vrhovnog odbrambenog saveta od 1. aprila da se izvrši mobilizacija. (Vidi *A Wilhelm-Strasse...* dok. br. 380).

⁴ Cincar-Marković, jugoslovenski ministar inostranih poslova stigao je u Budimpeštu 27. februara 1941.

⁵ 28. marta.

ušla u Jugoslaviju samo u slučaju ako bi se ova zemlja raspala; Hrvatska je izričito izostavljena iz mađarske vojne akcije. 30. marta, u razgovorima načelnika mađarskog Generalštaba⁶ sa zastupnikom načelnika nemačkog Generalštaba⁷, bez znanja predsednika vlade i ministra inostranih poslova, ali verovatno uz saglasnost samog regenta, obećana je dalj na mađarska mobilizacija, kao i to da će Mađarska napasti izvesne delove Hrvatske. Telekija je strahovito morio ovaj problem, pa ga je pominjao i veče pre samoubistva, a to je istakao i u svom kratkom oproštajnom pismu⁸ koje je uputio regentu. Osim toga, strahovao je da bi mobilizacija baš u ovo prolećno vreme, kada je glavna sezona poljoprivrednih radova, dalje pogoršala situaciju, tim pre što predviđanja o letini sama po sebi nisu sjajna. Zabrinjavao ga je i rumunski revizionizam, jer je general Antonescu 27. marta izjavio pred novinarima da je Erdelj Rumuniju već jednom stajao 800.000 ljudskih života⁹ i da je spreman da za njegovo ponovno zauzimanje žrtvuje novih 800.000 života, što je sve prošlo bez bilo kakve reakcije sa nemačke strane. Osim toga, nove i teško branjive mađarske granice prema Rumuniji su bez ikakve zaštite. Na neurasteničnog Telekija snažno su delovali i ozbiljni porodični problemi, kao i suviše naporan rad.

Regent i nova vlada juče su naredili mobilizaciju samo jednog mehanizovanog korpusa, kao i korpusa čije je sedište u Peču ju i Segedinu. Sve to u odnosu na inostranstvo može da se predstavi kao odbrambena mera i time Mađarska u odnosu na Jugoslaviju još uvek ne preuzima na sebe odgovornost za ratne pripreme, koje ničim nisu izazvane sa suprotne strane, kao što bi to bio slučaj da je izvršena mobilizacija prema planu načelnika Generalštaba.

Ministar odbrane je danas Fireru predao regentovo pismo koje se odnosi na ovu problematiku¹⁰ i spreman je, da, po potrebi, da neka obaveštenja.

Bárdossy, koji je u prvi mah lično želeo da otputuje za Berlin, ali je ovu misiju kasnije poverio vojnim licima, izrazio je nadu da će u Nemačkoj razumeti mađarsku poziciju.

Erdmannsdorff

⁶ Henrik, Werth.

⁷ General-potpukovnik Paulus.

⁸ Oproštajno pismo Pala Telekija upućeno Horthyju. (Vidi belešku 2 dok. br. 6).

⁹ Celokupne gubitke Rumunije u prvom svetskom ratu predstavio kao gubitke za osvajanje Erdelja.

¹⁰ Vidi dok. br. 7.

Posetio me je ministar odbrane i izvesti o o razgovorima koje je vodio sa Firerom, general-feldmaršalom Keitelom, general-potpukovnikom Paulusom i zamenikom načelnika Generalštaba. Na njega su posebno snažan utisak ostavila Firerova velika teritorijalna obećanja, posebno se to odnosi na Hrvatsku i izlaz na Jadransko more, odnosno to što se Firer spontano odrekao vrhovnog zapovedništva nad nemačkom armijom. Regentu se veoma dopao dinamičan i veoma srdačan Firerov odgovor¹¹, koji mu je mnogo pomogao u razrešavanju sopstvenih dilema nastalih povodom Telekijevog samoubistva i procene ispravnosti preduzetih mera protiv Jugoslavije. Sada su naredili mobilizaciju još dva nova korpusa, a to znači da je ukupno mobilosano pet korpusa. Mobilizacija je jednim delom bila izvršena već ranije, a u celosti je okončana 14. aprila¹². Tako više nema realnih osnova prekjuče podneta ostavka načelnika Generalštaba.¹³ Ona je bila rezultat procene sopstvenog i nemačkog vojnog rukovodstva da je obim mobilizacije u ranijoj meri bio nedovoljan, ali usled promene situacije ona nije prihvaćena.

Erdmannsdorff

¹¹ Poruku je 5. aprila sa sobom doneo Károly Bartha, ministar odbrane. Tekst poruke je nepoznat.

¹² Prvu naredbu o mobilizaciji zapovedništvo Generalštaba je izdalo 3. aprila, a ona se odnosila na 4. pečujski i 5. segedinski korpus, odnosno pogranične jedinice, jedinice protivvazdušne odbrane, mehanizovani korpus, rečnu flotilu i avijaciju koja se nalazila na njihovoj teritoriji. Za pokret su određeni 5, odnosno 7 dana. Petog aprila je delimično mobilisan 1. korpus iz Budimpešte i 7. korpus iz Miškolca.

¹³ Henrik, Werth.

BR. 10

Budimpešta, 7. april 1941.

DOPIS MINISTARSTVA UNUTRAŠNJIH POSLOVA MINISTARSTVU INOSTRANIH POSLOVA U VEZI SA TELEGRAMOM GLAVNE KOMANDE ISTRAŽNOG ODELJENJA MAĐARSKE ŽANDARMERIJE O JUGOSLOVENSKIM VOJNIM AKCIJAMA¹

Broj 8487/1941

VII. res.

Strogo poverljivo

Gosp. min. inostr. posi. Kraljevine Mađarske ,
/na ruke gosp. Ghyczyja/

Budimpešta

Cast mi je da tvoju ekselenciju upoznam sa donjim izveštaj em
Budimpešta, 10. april 1941.

Po naređenju ministra
načelnik odeljenja minis-
tarstva

Izveštaj dobija i gospodin predsednik vlade Kraljevine Mađarske. Prepis dokumenat br. 8487/1941. VII. res. B.M.²

Telegram. —r— 7. aprila 1941. u 14.30.----- Gospodinu ministru unutrašnjih poslova Kraljevine Mađarske /rukovodiocu odeljenja javne bezbednosti,/----- Na jugoslovenskoj teritoriji između Rabe i Banatskog Arandelova Jugosloveni su digli u vazduh železničke propuste. U graničnom pojasu u blizini Kübekháze prebegla su na našu stranu i predala se sa punom ratnom opremom dva dezertera, jedan je Hrvat, a drugi Bosanac. Prema njihovoj izjavi jugoslovenska vojska će se povući iz Bačke sve do Zemuna.----- U Bačkom Bregu sa jugoslovenske strane, koji je u blizini našeg Santova, Srbi su digli u vazduh železničku stanicu i pokvarili suvozemne puteve.----- U blizini Gare se nalazi jugoslovensko mesto

¹ OL. K. 63. Kum. pol. 1941. 16/7—2379/2496. Original kucan na mašini.

² Ministarstvo unutrašnjih poslova je prekucani izveštaj 10. aprila poslalo Ministarstvu inostranih poslova. Odmah posle dobijanja ovih informacija, još istog dana, tj. 7. aprila Janos Vomle, zamenik ministra inostranih poslova, pozvao je Svetozara Rašića, jugoslovenskog poslanika u Budimpešti, i uručio mu protest zbog bombardovanja mađarskih gradova. Upitao ga je kako »namerava da ovaj gest dovede u sklad 'sa jugoslovensko-mađarskim ugovorom o prijateljstvu« (OL. Kum. pol. 1941. 16/7—2302).

Ridica iz koga su se Subi povukli. Sa sobom su odveli 60 talaca koji su po nacionalnosti Nettnici; ali ovamo se povremeno vraćaju naoružane srpske trupe, verovatno četnici, koje zlostavljaju stanovništvo, naročito ono koje je nemačke narodnosti. ----- Nad Ószentivanom 7. aprila u 11 časova došlo je do vazdušne bitke između jednog jugoslovenskog i četiri nemačka aviona, u kojoj je jugoslovenski avion oboren. Avion je izgorio, a tela dvojice pilota su ugnjenisana.----- 7. aprila Segedin je u intervalu od 11.15—12.20 bio napadan iz vazduha. Jugoslovenski avioni su bombardovali grad. Jedna bomba od 50 kg pala je na zgradu glavne železničke stanice. Prošavši kroz krov i plafon, pala je na kauč u stanu šefa stanice, ali nije eksplodirala. Oštetila je samo instalacije. Dve su bombe pale u neposrednoj blizini glavne železničke stanice. Jedna u ulici Galamb, a druga pred zgradom br. 42 na bulevaru Boldogasszony. Ova druga je oštetila tramvajske šine, napravivši krater prečnika 5 i dubine 3 m. Na stanici »Tisza« u Segedinu jedna bomba je pogodila praznu nemačku kompoziciju koja se nalazila tamo. Jedan nemački vojnik je teško povređen, a mađarski mašinovođa je od rana zadobijenih usled mitraljiranja, umro na putu za bolnicu. Železnička stanica je oštećena. Kod ovog bombardovanja drugih smrtnih slučajeva nije bilo. Pala je bomba i u blizini železničkog mosta na Tisi, ali nije prouzrokovala nikakve štete. Prilikom ovog vazdušnog napada jugoslovenski avioni su mitraljirali i segedinski aerodrom. Povređenih nije bilo. Posle ovoga u kratkom vremenskom razmaku, bile su još dve uzbune zbog vazdušne opasnosti, ali do samog napada nije došlo.----- O bombardovanjima u okolini Pečuja naknadno smo saznali i ove detalje: dana 7. aprila u 11 časova iznad Šikluša nemački lovac sustigao je jugoslovenski bombarder koji je iz pravca Pečuja leteo na jug. Jugoslovenski bombarder-tromotorac, kako bi smanjio svoje opterećenje, izbacio je svoje bombe iznad šikluške tvrđave. Dve su bombe pale na jednu stambenu zgradu, i eksplodirale su. Tri bombe nisu eksplodirale, a jednu od njih su pronašli. Četiri osobe su povređene. Nemački lovac je posle kratke borbe oborio jugoslovenski avion. Posada je izgorela. Jedan od članova posade je po činu bio potpukovnik. Na osnovu naknadnog utvrđivanja štete nastale prilikom bombardovanja aerodroma u Peču ju, utvrđeno je da je došlo do oštećenja krila jednog nemačkog lovca koji se upravo u trenutku napada spremao za poletanje, i da je jedno lice povređeno. Avion nad Šiklušem nije oborila protivvazdušna odbrana, već ranije pomenuti nemački lovac. Naknadno je utvrđeno da je prilikom napada na aerodrom u Pečuju protivvazdušna odbrana oborila 1 aparat,

koji se srušio u pečujski atar. Na avionu je izbio požar, dvojica članova posade su izgorela dok je treći iskočio padobranom. Zbog teških opekotina on je prebačen u bolnicu u Peču ju.³ Danas su se nad Pečujem u više navrata pojavljivali jugoslovenski avioni, ali su ih nemački lovci prisilili na povratak.⁴ ----- Ovaj izveštaj dostavljam gospodinu ministru unutrašnjih poslova Kraljevine Mađarske /odeljenje VL'b. i VII./, gospodinu načelniku generalštaba Kraljevine Mađarske /2.-odeljenje. Koffa/i nadzorniku mađarske kraljevske žandarmerije. ----- Br. 7243/B.kt. 1941.----- Glavna istražna komanda. -----

BR. 11

Budimpešta, 10. april 1941.

ZAPISNIK VANREDNE SEDNICE VLADE ODRŽANE PO PITANJU NAPADA NA JUGOSLAVIJU, HORTHYJEV PROGLAS I VOJNA ZAPOVEST¹

1.

Gospodin predsednik vlade² iznosi da je na današnju sednicu vlade pozvao i načelnika generalštaba, mađarskog kraljevskog generalštabskog oficira, pešadijskog generala Henrika Wertha; kao i načelnika Vojne kancelarije njegovog visočanstva regenta Mađarske, mađ. kralj. gen. oficira, artiljerijskog generala i pomoćnika načelnika generalštaba Lajosa Keresztes-Fischera.

/Prima se na znanje/

2.

Gospodin predsednik vlade iznosi da je današnja vanredna sednica vlade sazvana zbog sledećih događaja.

³ Prema zabelešci u pečujskoj bolnici, u nju je 7. aprila dopremljen povređeni narednik Vladimir Ferant; 8. aprila je prenet u Budimpeštu.

⁴ Nemci su 7. aprila oborili 2 jugoslovenska aviona: jedan u blizini Oszentivana, a drugi u okolini Šikluša. Mađarska protivvazдушna odbrana je u okolini Pečuja oborila 1 avion, a 1 se srušio u okolini mesta Rózsafa.

¹ OL. Zapisnik sa sednica vlade. 10. april 1941.

² Lászlo Bardossy.

U kasnim popodnevnim satima smo saznali da je u Hrvatskoj, dakle na hrvatskoj teritoriji, jedna ozbiljna grupa, na čelu sa generalom Kvaternikom³ proglasila nezavisnu Hrvatsku. General Kvaternik je zajedno sa dr-om Antom Pavelićem⁴

³ Slavko Kvaternik.

dr Ante Pavelić, ustaški poglavnik tzv. Nezavisne Države Hrvatske. Ustaše su pripadnici terorističke, separatističke, šovinističke i nacionalističko-fašističke (klerofašističke) organizacije čiji je cilj bio da razvije separatističke tendencije kod hrvatskog naroda — razbijanje Jugoslavije i stvaranje velike samostalne Hrvatske. Ustaše svoj koren vode od Frankove Hrvatske stranke prava (HSP). Ustaška organizacija se počela razvijati nakon uvođenja apsolutističkog režima kralja Aleksandra Karađorđevića (6. aprila 1929). Na čelu organizacije bio je dr Ante Pavelić, koji je posle ujedinjenja — stvaranja države Srba, Hrvata i Slovenaca (1918) bio aktivan u Hrvatskoj stranci prava, tj. stvaranju velike Hrvatske koja bi obuhvatala i Bosnu i Hercegovinu. Do aprila 1941. ustaše su svoju aktivnost, uglavnom, razvijale van Kraljevine Jugoslavije. Ante Pavelić je 1929. emigrirao u Beč, ali je austrijska vlada 1931. zabranila rad i delovanje ustaške emigracije na teritoriji Austrije. Tada veći deo ustaša nalazi utočište u Hortijevoj Mađarskoj.

• da bi se zatim preselili u Musolinijevu Italiju. Od tada Italija postaje glavni centar ustaške emigracije, tj. sedište Glavnog ustaškog stana. Glavne logore ustaše su imale u Mađarskoj i Italiji. U tim logorima vršena je teroristička obuka ustaša, koji su u periodu od 1931. po grupama ubacivani u Jugoslaviju gde su izvršili nekoliko atentata i diverzija sa ciljem da se poveća mržnja između Hrvata i Srba. Ustaški nacionalistički pokret je imao podršku Vatikana, Musolinijeve Italije, Hitlerove Nemačke, Horthyjeve Mađarske, Borisove Bugarske i još nekih zemalja koje su vodile neprijateljsku politiku prema Kraljevini Jugoslaviji. Npr. sa vodstvom Vrhovističke terorističke organizacije (desno krilo VMRO) u Sofiji ustaše su potpisale sporazum o usklađivanju borbe protiv Kraljevine Jugoslavije sa ciljem da se Hrvatska i Makedonija odvoje od nje. U Kraljevini Jugoslaviji ustaštvo su podržavale razne klerofašističke organizacije, a pred rat i u toku aprilskog rata i stvaranja kvislinške NDH Mačekova HSS i njegova građanska zaštita. Kad je 10. aprila 1941. Slavko Kvaternik uz podršku nemačkog okupatora proglasio ustašku kvislinšku tzv. Nezavisnu Državu Hrvatsku, Ante Pavelić sa grupom svojih ustaša-emigranata došao je iz Italije 15. aprila 1941. u Zagreb. Već 18. aprila uz satisfakciju Hitlera imenuje kvislinšku vladu, a sebe za poglavnika tzv. Nezavisne Države Hrvatske. Odmah poglavnik Ante Pavelić sa svojim ustašama poziva narod Hrvatske, Bosne i Hercegovine da progone i pokolju Srbe, Jevreje, Cigane i sve političke protivnike — komuniste i anti-fašiste. Teror, masakriranje i zločinačke orgije naročito nad Srbima sprovodile su ustaše za sve vreme rata od 1941. do maja 1945. U masovnim pokoljima na zverski način ubili su na stotine hiljada nevinih ljudi, žena i dece. Najmasovnija uništavanja vršena su u ustaškim koncentracionim logorima smrti: Jasenovcu, Staroj Gradiški, Đakovu, Jadovnu i nizu drugih. Tokom celog rata ustaške jedinice, zajedno sa domobranskim jedinicama pod operativnom komandom nemačkog okupatora, borile su se protiv jedinica Narodnooslobodilačke vojske. U 1945. godini većina tih jedinica od Jugoslovenske armije je uništena, razbijena i zarobljena, a pojedine ustaške vođe izvedene pred narodni sud i za svoje zločine osuđeni na smrt.

vođom hrvatskog oslobodilačkog pokreta preuzeo vlast u slobodnoj i nezavisnoj Hrvatskoj, i Hrvatsku proglasio samostalnom državom. Vladko Maček, bivši potpredsednik jugoslovenske vlade i vođa Hrvatske seljačke stranke, prepustio je vođenje Hrvatske generalu Kvaterniku i Paveliću, a hrvatskom narodu se obratio jednim proglasom u kom je Hrvate pozvao da se priključe novoj vladi koja zastupa nezavisnu Hrvatsku. Ovi hrvatski događaji su naterali njega, predsednika vlade, da zatraži audijenciju kod njegovog visočanstva regenta Mađarske. S obzirom na novu situaciju predložio je njegovom visočanstvu da se saglasi sa nacrtom proglasa koji mu je stavio na uvid.

Razvoj situacije nam omogućava da u vojnoj akciji učestvujemo na način i u vreme kada nam to najviše odgovara, kada Jugoslavija kao država više neće postojati, a to znači da ćemo povratiti potpunu slobodu akcije.⁵

Gospodin ministar unutrašnjih poslova⁶ misli da ja potrebno što pre uspostaviti vezu sa Zagrebom.

Gospodin načelnik generalštaba i pešadijski general Henrik Werth upoznaje skup sa napredovanjem nemačkih vojnih snaga. Mađarske domobranske jedinice će sutra započeti prelazak granice.⁷

Gospodin ministar unutrašnjih poslova postavlja pitanje » Međimurja«.

Načelnik generalštaba smatra da i tamo moramo da uđemo. O tome treba još razgovarati sa Nemcima.

Gospodin predsednik vlade posle ovoga čita potpuni tekst proglasa njegovog visočanstva regenta Mađarske, čiji je supotpisivač i predsednik vlade, koji se ima objaviti sutra ujutro, u trenutku kada će mađarske trupe krenuti u napad:

⁵ Ministar odbrane Károly Bartha, koji je predao Hitleru Horthyjevo pismo od 3. aprila, usmeno mu je saopštio »da je mađarska intervencija, s obzirom na postojeći ugovor o prijateljstvu, moguća samo u slučaju da nastupi tzv. casus belli. Prema mišljenju mađarske vlade, on bi nastupio kada bi recimo... u Zagrebu proglasili nezavisnost Hrvatske i njeno otcepljenje od Jugoslavije. U tom slučaju bi pomenuti ugovor o prijateljstvu sam od sebe propao« (OL. Kum. L. S3. Berlini Kovetseg. 1941—9. cz. Prepis. Izveštaj mađarskog poslanika u Berlinu Sztojajja ministru inostranih poslova od 6. aprila 1941).

⁶ Ferenc Keresztes-Fischer je ministar unutrašnjih poslova bio od 24. avgusta 1931. do 4. marta 1935. i od 14. maja 1938. do 22. marta 1944. godine.

⁷ Vidi dok. br. 12.

»Od kada je Evropu zahvatio požar rata, stalno sam se trudio da Mađarsku, i narod koji mi je poveren, koji je u svetskom ratu od 1914—1919, tako mnogo krvario, i koji je posle rata morao da preživi teška iskušenja, što više sačuvam od mogućih gubitaka i patnji. S obzirom na to da su posle rata, tada krajnje iznurenoj izmrcvarenoj i na stranputicu odvedenoj naciji, bez ikakve borbe oduzete teritorije koje su bile rezultat našeg hiljadugodišnjeg truda i muke, smatrao sam da one moraju biti vraćene bez borbe, kako bi pravda bila zadovoljena.

U duhu tog ubeđenja, služeći stvari mira u Podunavlju, sklopili smo u decembru prošle godine ugovor sa tadašnjom Jugoslavijom i njenom vladom čiji su motivi bili miroljubivi.

26. marta⁸ zakoniti šef jugoslovenske države je lišen vlasti, a članovi njene miroljubive nastrojene vlade su dospeli u zatvor. Primenu i sprovođenje te nasilne promene vlasti, koliko se da videti, izvršile su iste one snage koje su 1914. već jednom na Evropu sručile toliko suza, krvi i muka. One ni sada nisu želele očuvanje mira, sporazumevanje u duhu dobrosusedske saradnje, već su nasuprot tome želele da rat prošire i na ovaj deo Evrope. Zato su namemo izazvale sukob sa velikom nemačkom i italijanskom nacijom, za koje nas osim srdačnog prijateljstva vezuju i obaveze koje proističu iz našeg pristupa Trojnom paktu.

Novi režim u Beogradu je doveo svoje vojne snage na naše granice, a Mađarska je, nasuprot tome, odbrambene mere⁹ preduzela tek kada je njena teritorija bila izložena neprekidnim vazдушnim napadima, i kada su izvršeni pokušaji prelaska naših granica, protiv čega je moja vlada više puta bezuspešno protestovala.¹⁰

Događaji koji su se odvijali munjevitom brzinom, stvorili su novu situaciju. Vodi hrvatskog naroda, spoznavši kobne

* Misli na događaje od 27. marta.

⁹ Mobilizacija je zapravo naređena još 1. aprila na zasedanju Vrhovnog odbrambenog saveta, što je bila posledica sporazuma između Paulusa i Wertha od 30. marta.

¹⁰ Karl Werkmeister, savetnik nemačkog poslanstva u Budimpešti (1937—1944), u telegramu koji je uputio ministru inostranih poslova javlja, da je zamenik mađarskog ministra inostranih poslova János Vömler izjavio »da se mađarska vlada raduje što je jugoslovenska vlada svojim juče preduzetim vazдушnim napadima u tolikoj meri olakšala akciju mađarske vlade protiv Jugoslavije...« (Objavljeno u: A Wilhelm-Strasse..., dok. br. 387).

posledice politike beogradskog režima, proglasili su nezavisnost i samostalnost Hrvatske. Iskreno obradovani, mi pozdravljamo ovu njihovu odluku, koju ćemo sa svoje strane u svemu poštovati. Hiljadu godina smo sa hrvatskim narodom dolili dobro i zlo, poštujući i pomažući jedni druge, pa želimo da plemeniti hrvatski narod svoju sreću i dobrobit pronađe u svojoj državnoj samostalnosti.

Pošto je oformljena Nezavisna Država Hrvatska, Jugoslavija je prestala postojati tj. raspala se na svoje sastavne delove.

To nas je obavezalo da sudbinu i situaciju mađarskih teritorija, koje su nam oduzete 1918, i koju u velikoj meri nastanjuju Mađari, ponovo uzmemo u svoje ruke. To je naša sveta nacionalna dužnost, koju neizostavno moramo ispuniti. Stoga ću još u toku današnjeg dana izdati naređenje mojim vojnicima da zaštite od anarhije Mađare koji žive u južnim krajevima. Akcija mojih vojnika nije uperena protiv srpskog naroda, jer mi sa njim nemamo nikakvih sporova, a i ubuduće želimo sa njim da živimo u miru.

Srdačno i radosno pozdravljam naše jednoplemenike koji su nam se vratili i koji su stavljeni pod našu zaštitu. Neka bog blagoslovi mađarski narod i domovinu!»

U Budimpešti, 10. april 1941.

Miklós Horthy, s. r.
Laszló Bárdossy, s. r.

Na zahtev gospodina predsednika vlade artiljerijski general i načelnik Vojne kancelarije njegovog visočanstva regenta Mađarske čita vojnu zapovest njegovog visočanstva regenta Mađarske i vrhovnog komandanta, koja će stupiti na snagu sutra ujutro, jednovremeno sa proglasom:

»Domobrani !

Dužnost nas opet zove da priskočimo u pomoć našim otcepljenim jednoplemenicima.

Uzdajući se u Vaše, do sada uvek uspešno demonstrirane vrline i disciplinu, nadam se da ćete i ovaj novi zadatak savršeno izvršiti.

Bog Mađara i sva misao nacije i sada je sa Vama.
Napred na hiljadugodišnje južne granice!

Budimpešta, 10. april 1941.¹¹

Horthy.«

/Vlada je jednoglasno odobrila predloge gospodina predsednika vlade/¹²

¹¹ Horthyjev proglas i vojnu zapovest ne donosimo posebno, jer se tekstovi tih dokumenata koji su objavljeni 11. aprila ni u čemu ne razlikuju od ovih tekstova koji su prihvaćeni na sednici vlade.

¹² Posle ove odluke, predsednik vlade Bãrdossy je uputio strogo poverljivi, šifrovani telegram mađarskim poslanicima u Moskvi, Ankari, Bernu, Vašingtonu, Madridu, Lisabonu, Stokholmu i Višiju, u kojem ih je obavestio da će Mađarska, s obzirom na situaciju u Jugoslaviji, »... biti primorana da svojom vojnom silom uđe u Vojvodinu, Banat i Baranjski trougao... U tom slučaju, požurite da tamošnje faktore xibedite da je jedini cilj naše akcije osećanje dužnosti zaštite mađarskog stanovništva i obezbeđenje njegove sigurnosti, te da naš korak nije uperen protiv Jugoslavije...« (OL. Kùm. res. pol. 1941—192. Prepis. Objavljeno u: Diplomãciai iratok... V. kot., dok. br. 714). Zbog vojnih priprema uperenih protiv Jugoslavije, Engleska je 7. aprila prekinula diplomatske odnose sa horthyj evskom Mađarskom. Predsednik SAD je Mađarsku 16. aprila proglasio za zaraćenu državu. O stavu sovjetske vlade vidi dok. br. 18.

BR. 12

Sedište štaba, 11. april 1941.

**MERE KOMANDANTA 3. MAĐARSKE ARMIIJE U VEZI SA
NAPADOM NA JUGOSLAVIJU¹**KOMANDA 3. ARMIIJE
Oper. 56. od 11. IV 1941.Prilog broj IO²

Naređenje za napad 11. i 12. april

1 : 200.000

1. Između Dunava i Tise ustanovljene su sledeće jugoslovenske snage: 1. posadna div., 3. peš. div., 1. konjička div., sa težištem na teritoriji Sombora i Subotice. Iz sastava divizije pet bataljona nalazi se u utvrđenjima.

¹ Arhiv Vojnoistorijskog instituta i Vojnog muzeja (dalje: HL./Vkf 1943. 14. 686/el. Pisano na mašini. Pravac i dubina prodora mađarskih trupa na teritoriju Jugoslavije određen je na osnovu Hitlerovog »Plana br. 25«, od 27. marta, a prema dogovoru Paulusa i Henrika Wertha od 30. marta. Za vreme napada na Jugoslaviju, vezu između Hitlera i Horthyja odnosno nemačkog i mađarskog generalštaba obavljala je jedinica generala Kurta Himera. Komandant 1. odeljenja ove grupe za vezu dr Ernst Schramm vodio je ratni dnevnik koji se sačuvao, i koji daje odgovore na mnoga pitanja za koje nemamo pisane dokumente. (Mađarski prevod ovog dnevnika objavio je József Kün u časopisu *Szazadok* 1965. g., br. 6.) General Himer je 10. aprila telegramom javio nemačkom Generalštabu da je Horthy prihvatio predloge načelnika mađarskog Generalštaba Wertha, pa će se umesto tek 12. aprila, glavnina snaga 3. mađarske armije (4—6 brigada, 2 motorizovane brigade i 1 konjička brigada) u rat protiv Jugoslavije uključiti već 11. aprila (DGFP-D-XII, 306).

² Pošto Arhiv mađarskog Vojnoistorijskog instituta ne raspolaže originalom plana napada na Jugoslaviju, ovde publikovani dokumenat donosimo zbog toga što saznajemo mnoge važne informacije. General-potpukovnik Laszlo Horvath, bivši komandant 4. korpusa, priključio ga je kao prilog br. 10, uz opis operacija koje je izveo 4. korpus, u okviru svog izveštaja koji je, po svemu sudeći, nastao krajem 1942. Po nemačkom planu napada na Jugoslaviju, mađarske trupe su trebale da zauzmu teritorije severno od Save i Dunava, sve do ušća Tise u Dunav. Treća armija (odnosno 3. brigada ove armije) trebalo je da do 14. aprila zauzme teritorije zapadno od Dunava, 12. brigada 2. armije trebalo je da zauzme prostor između Dunava i Tise, dok je 1. brigada, 2. armije trebalo da zauzme prostor istočno od Tise (v. bel. br. 4, gde se pomenute jedinice poimenično navode). Granična linija 46. nemačkog i 3. mađarskog korpusa bila je zapadno od linije Balaton — Vizvar (AVII, Na, Nav-T-34, r. 1194, s. 258—263). »Plan 25« sadržavao je planove napada nemačkih, italijanskih, mađarskih i bugarskih trupa na Jugoslaviju. Objavljeno u Zborniku dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda, tom II, knj. 2, Dokumenti Vrhovnog štaba Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije 1941—1942, Beograd 1954, str. 465—543).

Graničarske jedinice u pograničnom pojasu — izuzev 2—3 osmatrača po karauli — povučene su delom u utvrđenja, a delom iza linije utvrđenja.

Detalji prema priloženom *prilogu broj 1?*

Nemački XLVI oklopni korpus (general — Veitinghof): napreduje j. od Drave u i. pravcu. 10. aprila dostigao je Slatinu (35 km ji. od Barča), a 11. aprila Vinkovce i napada prema Bogojevu (Gombos).

Nemački XLI oklopni korpus stacioniran u okolini Temišvara (general — Reinhardt) 11. aprila napada u pravcu Beograda.

2. *Prema utisku Vrhovne komande*, jugoslovenske snage između Dunava i Tise usled zadatih udara jugoslovenskim OS, u tolikoj su meri uzdrmane i usled opasnosti od opkoljavanja, situacija je za njih postala u tolikoj meri kritična da se više ne računa sa žilavim otporom neprijatelja. Jugoslovenska vojska će eventualno biti prinuđena da potpuno isprazni prostor između Dunava i Tise.

3. *Prema n/ar'eđenju Vrhovnog komandanta*, 3. armija otpočela napad već danas, 11-og aprila.

4. 3. armija glavninom združenih korpusa probiće liniju jugoslovenskih utvrđenja od Stanišića na istok, radi opkoljavanja i uništenja snaga između Dunava i Tise. U tom cilju posle proboja brzi korpusi će biti upotrebljeni južno od kanala Kralja Petra (Kanal Dunav—Tisa—Dunav) radi sprečavanja povlačenja neprijatelja.

5. Armija će 11. aprila započeti napad zauzimanjem kanala. A 12. aprila jakim združenim snagama probiće jugoslovensku liniju utvrđenja. Namera mi je što pre dostići liniju Sombor, Kljajićevo, Telečka.

6. *Shodno usmeno izdatim naređenjima na konferenciji komandanata korpusa*, održanoj 10. aprila po podne, 3. armija će u toku 11. aprila, i u ranim jutarnjim časovima sa 11-og na 12-ti izvršiti grupisanje po sledećem:

a) *IV korpus* glavninom (10. i 12. brigada) *Báčbokod* (Bácsbokod) Martinci (Martinics) pustara, zapadni deo Kačmar (Katymär) (Kaštelj isključno), Lelbach (Lellbach) pustara, a sa 2. brigadom i 16. graničarskim bataljonom u rejonu Gare.

b) *I korpus* sa 15. i 13. brigadom u rejonu Kačmara zapadni deo, Madaraša, *Báčalmaša* (Bács—Almas).

³ Uz dokumenat br. 10 ne nalaze se prilozi br. 1, 2, 3 koji se pominju u tekstu.

c) V *korpus* preuzima obezbeđenje granice od istočne linije Bačalmaša i Bajmoka pojasom na istok sve do Tise. Na raspolaganje su mu pristigli delovi 14. i 19. brigade. Komanda korpusa u Segedinu.

d) *Brzi korpus*: 1. mot. brigada u rejonu Baja, Eršekčanad (Ērsekosanad), Šikešd (Sükösd), 2. mot. brigada u rejonu Janošhalma (Jánoshalma), Meljkut (Mélykut), Kišsalaš (Kisszállás), 21. konjička brigada u rejonu Cikerija (Gsikéria), Kelebija i Tompa. Komanda brzog korpusa u Meljkutu (Melykut).

e) *Za rukovođenje nenabrojanim prištapskim i drugim jedinicama* već je izdato naređenje po skraćenom postupku.⁴

⁴ General-potpukovnik Ferenc Szombathelyi, naslednik dotadašnjeg načelnika Generalštaba Henrika Wertha, koji je ostavku na tu dužnost podneo 5. septembra na zahtev nemačkog vojnog atašea Friedricha Rabea von Pappenheima, koji je tu dužnost obavljao u periodu od 1. novembra 1941. do 1. novembra 1943, dao je 9. decembra 1941. usmeno obaveštenje o snagama koje su učestvovali u napadu na Jugoslaviju i Sovjetski Savez. Prema Szombathelyijevom navodu, za rat protiv Jugoslavije je mobilisano 365.000 ljudi. Gubici su bili sledeći: mrtvi — 7 oficira i 119 vojnika, ranjeni — 2 oficira i 239 vojnika, nestali — 10 vojnika, ukupno 377 ljudi. U ratu protiv Jugoslavije značajnijih materijalnih gubitaka nije bilo (HL. Vkf. 1941. dopuna izveštaju 6841/el. 1. vkf.). Ministarstvo odbrane je 28. aprila 1941. izdalo saopštenje za štampu u kojem stoji da su gubici u ratu protiv Jugoslavije bili: 21 oficir i 708 vojnika, od toga broj mrtvih je bio: 5 oficira, 60 vojnika (HL. HM. 1941. Ein. I. 28. 801). O trupama koje su učestvovali u napadu, Szombathelyi je dao samo približan izveštaj. Umesto toga donosimo sledeći popis sastavljen na osnovu raznih izvora, koji je svakako potpuniji. Iz sastava 3. *armije* (komandant general-potpukovnik Elemér Gorondy-Novák, načelnik komande general-major Frigyes Gyimessy) u napadu su učestvovali: 4. korpus (komandant general potpukovnik Laszlo Horvath) ; 2. pešadijska brigada (komandant general-major Géza Heim), 10. pešadijska brigada (komandant general-major Pál Peterdy), 12. pešadijska brigada (komandant general-major Kálmán Török), 16. graničarski bataljon (komandant potpukovnik Zoltán Szakács) ; 5. korpus (komandant Antal Silley) ; 14. pešadijska brigada (komandant general-major Marcel Stomm), 19. pešadijska brigada (komandant general-major József Csátáry), 2. konjička brigada (komandant general-major Lajos Dálnoki Veress); 1. korpus (komandant general-potpukovnik Zoltán Decleva), 1. pešadijska brigada (komandant general-major Béla Aggteleky), 13. pešadijska brigada (komandant general-major Alajos Lemberkovics). *Mehanizovani korpus* (komandant general-major Béla Dálnoki Miklós. Iz sastava snaga načelnika Štaba ovog korpusa pukovnika Zoltána Zsedényija: 1. konjička brigada (komandant pukovnik Antal Vattay), 1. moto-brigada (komandant general-major Jenő Major), i 2. moto-brigada (komandant pukovnik János Vörös). *Neposredno iz sastava komande*: 9. i 11. pešadijska brigada, 101. artiljerijska brigada, 101. protivvazdušna brigada, 1. avio-brigada, jedinice jedne rečne brigade i padobranske čete.

7. Naređenja početka napada na jugoslovenske OS 11. aprila, odredbom *komande 3. armije oper. broj 49. I-a od 11. IV 1941. godine* već sam izdao. A suštinu ovog naređenja rezimiram po sledećem:

a) *Liniju karaula* ispred celog fronta armije zauzeti u toku popodneva 11. aprila i stupiti u dodir sa neprijateljem u cilju izviđanja njegovog glavnog položaja.

U tom cilju radi *zauzimanja karaula*, artiljerija će otpočeti dejstvo ispred celog fronta armije 11-og u 14.00 časova. Istovremeno jurišne i izviđačke jedinice pešadije napredovaće do glavnog položaja neprijatelja.

b) *Jedinice armije* svojim glavnim delovima treba da 11-og do 12.00 časova stignu u južne delove prethodnom tačkom određenih rejlona.

Artiljerija će 11. aprila do 12.00 časova završiti pokret radi savladivanja glavnog položaja.

c) *U napadnom odseku IV i I korpusa* glavnine će pratiti odredi koji prodiru tako, da napad na glavni neprijateljski položaj može otpočeti posle dvočasovne artiljerijske pripreme, 12-og u 10.00 časova.

Plan vatre biće posebno izdat.⁵

8. *Izvršenje napada na jugoslovensku liniju utvrđenja:*

a) *IV korpus* napada pravcem glavni krak Dunava i lima majur (prema staroj karti Mateovdcs pusta od Felše Sent Ivan (Felső Szent Ivan) na jugoistok i dalje u pojasu između tih linija, sredina Kačmar za 2 km na severoistok od Stanišića, (Orszallas), Svetozar Miletić (Nemesmiletics), južno od Kljajićeva (Kerony), jugozapadno Mali Stapar (Kis Sztapar) sa 10. i 12. brigadom na glavnom pravcu napada, na 1 km zapadno od leve granice pojasa.

Posle proboja linije utvrđenja glavnim pravcem Sombor, a delovima na Svetozar Miletić, a posle i ovim delovima na Sombor, zauzima Sombor i obrazuje mostobran južno od kanala Kralja Petra na liniji Kupusina južno (Bacskertes) Bukovački salaši južno i Fembah (FERNbach) salasi.

b) *I korpus*, pridruživši se prednjima napada u pojasu do istočnih linija Bajmoka i Stare Moravice poviše Bačalmaša glavnim pravcem u pojasu za 1 km istočno od zapadne granice pojasa. Posle proboja linije utvrđenja, nastupa glavninom do južnih linija Kljajićevo i Telečka. Delovima neutralise sistem utvrđenja severno od Svetozar Miletića i Pačira i vrši obezbeđenje na teritoriji Stare Moravice, Pačira, u istočnom pravcu.

⁵ Do sada nije pronađen.

c) I i IV 'korpus izvršiće proboj pojasa utvrđenja na dubini oko 2 km između utvrđenja broj J4534 i J4544 (karta 1:25.000 »Stanišić« /5662/2. list). Linija razgraničenja između dva korpusa biće srednja linija između utvrđenja broj 4538' i 4540.

d) *V korpus* 12. aprila sa glavninom artiljerije otvara vatru na delove neprijateljskog položaja na teritoriji Beka him/: Horgoš J. Z./, i pošto neprijatelj iste napusti, tada koncentriše vatru na položaje južno od ispaše Roža (Rózsa)' majura.

Uostalom, prema odnosu snaga i mere otpora neprijatelja, napada preko teritorije Horgoša u pravcu Čantavira trudeći se daljem proboju.

Komanda korpusa će organizovati stanicu za javljanje kod škole u Petroci (Petróczy) (16 km severno od Subotice).

e) *I brigada* Ratne akademije biće prema situaciji upotrebljena preko Gare prema Somboru, ih preko Bacbokoda i Kačmara prema Svetozar Miletiću i Kljajićevu.

f) *I brzi korpus* glavninom (2. mot. brigada i 2. konjička brigada) ubacuje se kroz otvor stvoren u jugoslovenskoj liniji utvrđenja, mot. brigadom u predviđenom jugoistočnom, a konjičkom brigadom u jugoistočnom i istočnom pravcu.

g) *Padobranska četa*, prema predviđanjima, upotrebiće se duž kanala Kralja Petra južno od Sombora za zauzimanje tamošnjih mostova, u slučaju da napad IV korpusa obezbedi osvajanje prostora.

9. U pogledu *zadatka 11. brigade* u trouglu Drave i Dunava izdao sam naređenje, 3. armija, Oper. I.a. broi 52 od 11. IV 1941. godine.

Suština ovog naređenja je:

11. brigada glavnim pravcem na desnom krilu probija neprijateljske položaje u pravcu Darde i zauzima baranjski trougao. Napad na karaule vrši 11-og, na isti način kao i ostale jedinice armije, a napad na liniju utvrđenja otpočinje 12. aprila.

Brigada rečne jlofile u toku 12. aprila izvršiće pothvat za zauzimanje brana na kanalu Kralja Petra kod Bezdana,

10. Iskoristivši poznavanje mesnih prilika graničarske jedinice mogu učestvovati u početku napada. *Njihov zadatak i dalje ostaje zatvaranje granične linije* iza jedinica koje napreduju. Zabranjuje se do daljeg naređenja putovanje civilnim licima sa zauzetih teritorija u matičnu državu. Izuzetak za ovo može dozvoliti samo komanda armije.

11. *Vazduhoplovne snage*

a) Naredio sam izviđanje iz vazduha od ranih jutarnjih sati 11. aprila.

b) Izdao sam posebno naređenje za upotrebu vazduhoplovne brigade.⁶ Suština naređenja je:

Odeljenje bombardera, uz osiguranje jednog odeljenja lovaca, napada raskrsnice, grupisanje rezervi i marševske kolone, a lovci ih obezbeđuju od napada iz vazduha.

c) U vezi sa upotrebom bombardera za obrušavanje pri napadu IV i I korpusa na jugoslovensku liniju utvrđenja

12. aprila, posebnu pažnju obratiti bezbednom obeležavanju (komadima belog platna ili čaršavima) sopstvenih prvih linija. Za vreme dejstva bombardera, vatru poljske artiljerije u potpunosti prekinuti. Vreme upotrebe i ostale detalje narediću posebno.

d) Od 11. aprila za vreme trajanja borbenih dejstava komande će, u slučaju približavanja sopstvenog (izviđačkog aviona, obeležiti svoje mesto za *bacanje* u blizini komandnog mesta.

12. *Podatak za inženjeriju* prilažem ovom naređenju kao prilog broj 2 /za I, IV, V korpus i brigadu rečne flotile/.

13. *Dodatak za PVO* biće izdat kao prilog broj 3.

14. Komanda armije u Kiškunhalašu (Kiskunhalas). *Dodatak za vezu* priključen je.⁷

15. *Naređenja po pozadini* biće posebno izdata.⁸

16. *Dostavljeno* . . .⁹

Sedište štaba, 11. IV 1941. u 09.30 časova

General-potpukovnik

Gorondy-Novak, Elemér s.r.

⁴ Ne nalazi se u

⁷ Ne nalazi se u

⁸ Ne nalazi se u

⁵ Zbog ograničenog prostora izostavljena su imena komandi i jedinica kojima je ovo naređenje dostavljeno.

prilogu.

prilogu.

prilogu.

BR. 13

Budimpešta, 11. april 1941.

**DNEVNI IZVEŠTAJ O RAZGOVORIMA JUGOSLOVENSKOG
POSLANIKA U BUDIMPEŠTI SVETOZARA RAŠIĆA SA JA-
NOSOM VÖRNLEOM, ZAMENIKOM MINISTRA INOSTRA-
NIH POSLOVA¹**

Danas me je posetio jugoslovenski poslanik. Svrha njegove posete je bilo negodavanje u tri stvari i to:

1. Protestovao je, pozivajući se na ugovor o prijateljstvu, protiv ulaska mađarskih trupa u Jugoslaviju.²

2. Protiv komadanja Jugoslavije.

3. Protiv tona kojim mađarska štampa piše o kralju Petru i Jugoslaviji.

Rašiću sam odgovorio sledeće:

ad.1. On nema pravo da se poziva na ugovoreno prijateljstvo, jer taj je ugovor prekršila beogradska vlada. Neprijateljstva su započeli oni, i to u ova dva slučaja:

Prvo, kada su povukli svoj pristup Trojnom paktu, i drugo, kada su bombardovali mađarske gradove. Mađarska vlada je protestovala zbog ovih bombardovanja, ali odgovor nije dobila, možda za odgovor treba uzeti baš najnovija bombardovanja. Osim toga, on nema pravo da govori o Jugoslaviji, jer jugoslovenska država više ne postoji s obzirom da su se Hrvati ocepili, pa reči može biti samo o Srbiji.

ad.2. Komadanje Jugoslavije je prirodna posledica događaja.

ad.3. Odbio sam njegove predloge koji su se odnosili na kažnjavanje mađarske štampe, jer ona je po mom znanju, još od detinjstva, uvek sa simpatijama pisala o kralju Petru. Istini za volju, ona je sadašnju vladu nazvala pučističkom, ali to odgovara činjenicama, jer puč nije ništa do državni udar, a sadašnja vlada je, to je opšte poznato, na vlast došla baš državnim udarom.

Na kraju je Rašić pomenuo svoju situaciju, tj. okolnost da on nema instrukciju za prekid diplomatskih odnosa i naređenje da napusti zemlju. Odgovorio sam mu da za sada može mimo ostati ovde, tim pre što mu ionako ne bismo dozvolili da ode pre nego što dobijemo Bessenyejja³ i njegove službenike.

¹ OL Kiim. pol. 1941. 16/7-2397 (2445). Original.

² Vidi dok. br. 1.

³ Radi se o mađarskom poslaniku u Beogradu György Bakäch-Bessemyeyju i osoblju ambasade.

BR. 14

Budimpešta, 11. april 1941.

**NAREĐENJE NAČELNIKA GENERALŠTABA O UVOĐENJU
VOJNE UPRAVE NA OKUPIRANIM JUGOSLOVENSKIM
TERITORIJAMA¹**

Načelnik mađarskog kraljevskog Generalštaba

Poverljiva
vojno-upravna naredba broj 1.

Vojna uprava Vrhovne komande br. 35/1941.

Uvođenje vojne uprave na zauzetoj teritoriji južne Mađarske.

Po naređenju Vrhovnog komandanta preuzimam vršenje vrhovne vlasti na teritorijama koje je okupirala vojska.

Na okupiranim teritorijama uvodim vojnu upravu.

Dok se moja konačna naređenja u vidu uputstava ne pojave, sprovođenje službe vojne uprave obavljaće se shodno Uputstvu Vrhovne komande za vojnu upravu br. 60 od 30. VIII 1940. godine (Prilog br. 1 posebno je izdat).²

Vrhovno rukovođenje službom vojne uprave prema mojim uputstvima, uz maksimalno obezbeđenje potreba operativne armije, vršiće komandant pozadine.

Pojedine odredbe Uputstva Vrhovne komande za vojnu upravu br. 60. od 40. godine preinačujem, odnosno clopunjujem prema niže navedenom.

1. U pogledu organizacije:

Na okupiranim teritorijama kao prvostepene vojno-upravne komande deluju sreske i gradske vojne komande.

Kao drugostepeni vojno-upravni organ deluje Komanda vojno-upravne grupe Južne armije.

Trećestepeni vojno-upravni organ: Vrhovna komanda³ /Pozadinska grupa/.

Iz vojno-upravne organizacije neće biti oformljene vojno-upravne komande koje odgovaraju županijskim vlastima.

¹ HL. Vkf. 1941. Stampano: Naređenja. Spis kao osnovni dokument objavljujemo u celini.

² Uputstvo se odnosi na organizaciju vojne uprave u Erdelju, a izostavljeno je zbog ograničenog prostora.

³ Posle 10. maja 1941, umesto Vrhovne komande, Pozadinska grupa Generalštaba.

Usled ovoga prvostepene vojno-upravne komande neposredno su potčinjene Komandi upravne grupe armije.

Na okupiranim teritorijama postojeće drugostepene /trećestepene/ jugoslovenske vlasti prestaju sa radom. Njihovo osoblje će se zaposliti prema dole navedenim uputstvima.

Pozadinska grupa deli se na vojno-upravno odeljenje i vojno-upravnu intendanturu.

Vojno-upravno odeljenje deli se na vojno, upravno i industrijsko pododeljenje. Načelnici prva dva pododeljenja su generalštabni oficiri a zadnjeg vojno-tehnički štabni oficir.

Vojno-upravno odeljenje obavlja vojno-upravne vojne, upravne i industrijske poslove.

Vojno-upravna intendantura na vojno-upravnoj operativnoj teritoriji vrši izvršnu ekonomsku službu, snabdevanje životnim namirnicama, opštu ishranu i regulisanje cena.

General, načelnik⁴ Komande vojno-upravne grupe Južne armije neposredno je potčinjen komandantu 3. armije.⁵

Komanda upravne grupe armije deli se shodno Pozadinskoj grupi. Njenu podelu na odeljenja reguliše general, načelnik. Potrebni referenti u županijskoj organizaciji dobili su svoje resore u komandi upravne grupe armije /prilog broj 2/.⁶

Organizaciju sreske vojne komande sadrži prilog br. 3.

Svi građanski referenti koji rade kod vojno-upravnih organa potčinjeni su komandantima /načelnicima/.

Osim osoblja navedenog u prilogu br. 2 i 3, vojno-upravnim komandama i organima potrebno pomoćno osoblje privremeno postavljaju načelnici vojno-upravnih organa odnosno komandanti.

Vojno-upravne komande treba da evidentiraju osoblje drugih vlasti, instituta, javnih ustanova, preduzeća, rudnika itd. i da nedostatak istih popune osobljem koje im stoji na raspolaganju na njihovoj operativnoj teritoriji. Višak i nedostatak osoblja treba da prijave načelniku Komande vojno-upravne grupe Južne armije koji će u svom delokrugu izvršiti izravnavanje. Popunu još postojećih nedostataka treba tražiti od Vrhovne komande /preko Pozadinske grupe/.

Izbog osoblja za vojno-upravne organe i komande vršen je na osnovu vojno-upravnih iskustava iz 1940. godine. Načelnik Vojnouppravne komande Južne armije prilikom raspo-

⁴ Komandant upravne grupe Južne armije general-potpukovnik Novaković Ala još (Novakovits Ala j os).

⁵ General-potpukovnik Gorondi Novak Elemer (Gorondy Novák Elemér).

⁶ Zbog ograničenog prostora ne objavljujemo 12 priloga priključenih uz ovo naređenje.

ređivanja ovih lica, kao i osoblja koje potiče sa okupirane teritorije, treba da uzme u obzir i znanje nemačkog odnosno srpskog jezika, kao i njihovu podobnost i da izvrši potrebne izmene.

2. Naseljavanje — dovođenje

Dovođenje vojno-upravnih organa na okupirane teritorije regulisano je posebnim naređenjem /Vrhovna komanda. Vojna uprava br. 30 od 14. 4. 1941. god./.

O popuni železničke i poštanske mreže stara se Vrhovna komanda /načelnik za vojni saobraćaj i načelnik veza/.

3. Postupak prema stanovništvu

Na zauzetim teritorijama treba praviti razliku između starosjedelaca, doseljenika i kolonista.

Starosedeocima smatrati one koji su sami ili njihovi roditelji stanovali na zauzetoj teritoriji pre 31. oktobra 1918. godine.

Svako drugo lice smatrati doseljenikom ili kolonistom. Između ovih, one koji nisu sa teritorije velike Mađarske (sem Hrvatske), vojno-upravne vlasti treba da proteraju.⁷

Pri tome treba se rukovoditi principom da se prema Srbima ima primeniti čvršća ruka nego u svoje vreme prema Rumunima.

Organi vojne uprave će sa Hrvatima postupati prijateljski sve dotle dok ne zloupotrebe poverenje koje im je vrhovni komandant dao kao predujam u svom proglasu.

Nemcima pripadaju ista prava kao i na teritoriji uže Mađarske (Sporazum o manjinama). Njihove zastave, organizacije i štampa uživaju potpunu jednakost.

Za strane državljane važe isti oni propisi kao i u Mađarskoj.

4. Postupak prema jugoslovenskim javnim činovnicima

Jugoslovenski javni činovnici ne mogu ostati na rukovodećim položajima. U vojnoj upravi mogu popuniti radna mesta potčinjenih, ukoliko polože zakletvu. Činovnike koji su se eksponirali kao protivnici Nemaca ili Mađara treba odmah staviti pod policijski nadzor.

⁷ Odredbu je načelnik Generalštaba 18. aprila 1941. stavio van snage u Poverljivoj vojno-upravnoj naredbi br. 3. Vidi dokumenat br. 24.

5. Interniranje

Interniranje može da naredi samo redovna vojna uprava. Ovakva mera može biti preduzeta samo po posebnom naređenju.⁸

Do donošenja odgovarajućeg uputstva, opasna lica privremeno zatvarati u sedištu I stepena vojno-upravne komande...

6. Štampa

U smislu izdatog oglasa (II deo, tačka 4), prvostepene vojno-upravne komande dozvolice izlazak listova u smislu priloženih priloga pod rednim brojem 4—9.

Izlazak novina na srpskom jeziku treba odmah obustaviti-

7. Školstvo

Na mađarskim ili teritorijama sa mađarskom većinom,, postepeno osnovati mađarske škole. Na ovakvim teritorijama,, smesta zatvoriti srpske škole, a u krajnjem slučaju mogu da rade škole sa odeljenjima na srpskom jeziku, ukoliko to brojčani odnos stanovnika i broj učenika sa srpskim mater-njim jezikom čini opravdanim.

Srpska škola može da radi privremeno samo na čisto-srpskoj teritoriji i uz najstrožu kontrolu.

Sve one nemačke škole koje su do sada radile, bez pro-mene nastavljaju sa radom.

Odmah preduzeti sve pripreme za osnivanje starih mađarskih narodnih škola.

Nastavno osoblje obezbediti u prvom redu iz redova onih starih nastavnika koji su bih otpušteni sa posla ili penzionisani, ih iz redova nastavnog osoblja vernih mađarskoj državi-

8. Pravo zborova i udruživanja

Do daljeg je zabranjeno održavanje zborova i povorki.. Izdavanje dozvola za rad pijaca i vašara spada u nadležnost prvostepenih vojno-upravnih komandi.

9. Vojno sudstvo

Na okupiranim teritorijama rade sudovi vojnih jedinica, koji raspravljaju samo po predmetima krivičnih dela učinjenih za vreme okupacije.

Protivmađarska politička krivična dela učinjena u prošlosti u principu ne mogu predstavljati osnovu za pokretanje*

* Vidi dokumenat br. 16.

rnaknadnog postupka. Gonjenje za obična krivična dela unutar vremena zastarevanja, sprovesti prema važećim mađarskim zakonima.

Had građanskih sudova (kaznenih i parničnih) miruje. Miruje i unošenje pramena u (zemljoknjižnim) katastarske knjige.

10. *Snabdevanje životnim namirnicama*

Na okupiranoj teritoriji treba blokirati sve zalihe životnih namirnica kao i kafu, čaj, ostalu kolonijalnu robu, čokoladu, šećer.

Odmah treba izvršiti popis zaliha.

Sledovanje po glavi stanovnika treba da odrede komande -vojne uprave. Umesto raspodele na osnovu kartica potrošače -treba uputiti na nabavne izvore. U svakoj opštini treba odmah formirati urede za snabdevanje hranom.

Gazdovanje industrijskim sirovinama zahteva blokiranje rsvih industrijskih sirovina, poluproizvoda i zaliha. Od posebnog značaja su guma i svi važni materijali sa ratne tačke ■gledišta.

Unošenje blokiranih proizvoda u matičnu državu treba •smatrati švercom (krijumčarenjem).

Sa tačke gledišta snabdevanja životnim namirnicama važ-310 je da se svim snagama održi kontinuitet proizvodnje fabrika, rudnika itd. Fabrike koje služe vojnim potrebama, po- retkom okupacije, treba staviti pod vojnu komandu.

Vojno-upravne vlasti za sada ne treba da donose privat- nopravne mere. Ukoliko su im potrebni staratelji, rukovodioci fabrika, rukovodioci vlasti iste treba tražiti od Vrhovne ko- :mande /Pozadinska grupa/.

11. *Izbeglice*

Izbeglice treba prikupiti shodno naređenju br. 5 Vrhovne "komande, vojna uprava od 9. IV 1941. godine, u gradovima južno od određene operativne granične linije i privremeno ih treba smestiti po školama itd.

12. *Smer kretanja vozila*

Saobraćaj na putevima u matičnoj državi obavlja se pre- jna postojećim propisima.

Vozila u pravcu kretanja idu levom stranom a obilaze desno.

13. *Računanje vremena*

Na okupiranoj teritoriji važi mađarsko letnje vreme.

14. *Putovanja*

Okupirane teritorije od ostalih delova države i teritorija odvaja granična linija vojne uprave. Na severu je to trijanonska državna granica. Granicu prema istoku, jugu i zapadu određuju posebnim naređenjem.

Privremeno se potpuno zabranjuje putovanje sa okupirane teritorije u matičnu državu, Rumuniju, Hrvatsku ili na teritoriju okupiranu od savezničkih nemačkih trupa. Ova zabrana važi i za putovanja na okupiranu teritoriju.

Pripadnici operativnih jedinica mogu putovati preko granične linije sa putnim objavama izdatim od strane pretpostavljene komande.

Pripadnici drugih vojnih komandi ili građanskih vlasti treba svoje putne objave pre početka putovanja da overe kod komandanta pozadine. Za sada dozvolu za putovanje izdaje načelnik Komande upravne grupe Južne armije.

Iz privrednih razloga privremeno zabranjujem železnički i poštanski promet paketa sa teritorije vojne uprave kao i slanje paketa na teritoriju vojne uprave.

15. *Motorna vozila*

Prema prilogu br. 10.

Na traženje vojno-upravnih organa kao i državnih organa koji deluju na teritoriji vojne uprave /Mađarska narodna banka, služba hitne pomoći, vatrogasna služba, itd./, za snabdevanje motornih vozila pogonskim gorivom, njihovim ovlašćenim licima koja dolaze sa objavom treba da udovolje operativne jedinice.

16. *Sarađnja jedinica u vojnoj upravi*

O »obaveznim« zadacima vojne uprave koji padaju u deo okupacionih jedinica, kao prilog br 11, prilažem Obaveštenje /prilog br. 8. naređenja Operativnog odeljenja Vrhovne komande br. 40 od 10. IV 1941. godine/ koje je izdato jedinica.

17. *Materijalne odredbe*

Prema prilogu br. 12. ,

Vert Henrik /Werth Henrik/, s.r.

general pešadije

Načelnik mađ. kalj. Generalštaba

BR. 15

Budimpešta, 12. april 1941.

**DOPIS II ODELJENJA NAČELNIŠTVA GENERALŠTABA
MINISTRU UNUTRAŠNJIH POSLOVA O INTERNACIJI ST-
RANIH DRŽAVLJANA I MOBILIZACIJI NELOJALNIH GRA-
ĐANA MAĐARSKE U POSEBNE JEDINICE¹**

Pozivajući se na smernice Vrhovnog odbrambenog saveta izdate pod br. 1212. /Om. biz. LHT.—1941./, molim tvoje visočanstvo da u cilju sprovođenja internacije stranih državljana i nelojalnih građana Mađarske, potčinjene prvostepene organe sigurnosti /to se odnosi i na žandarmerijsku stražu/ izvolite uputiti na sledeće:

S obzirom na trenutnu spoljnopolitičku situaciju internaciji odmah podležu:

1. Strani državljani

Osobe na celoj teritoriji zemlje koje u vezi sa Jugoslavijom imaju oznaku »CS«,² kao i svi oni jugoslovetnski državljani /posebno muškarci/ kojima je maternji jezik srpski i koji se nalaze u dobi kada podležu vojnoj obavezi /18—60 god./, (ali i žene koje imaju takvu oznaku). Dalje, od osoba sa oznakama »NZS« i »IA« one protiv kojih se imaju ozbiljni konkretni dokazi, a od onih sa oznakama »ACS« i »CB« svi oni koji bi s obzirom na izmenjenu situaciju eventualno mogli pobeći i time oštetiti državu.

2. Mađarski državljani

Sve žene na teritoriji cele zemlje koje imaju oznaku »CS« i »NTS«, kao i svi muškarci iznad i ispod granice kada se podleže vojnoj obavezi, te svi muškarci koji kao neodgovarajući ne mogu biti uvršteni u posebne radne jedinice, a svi imaju ove oznake. Ove poslednje će u sabirnom centru i zatvoru za proteranike u Budimpešti mađ. kralj, pomoćne domobranske jedinice staviti na raspolaganje Ministarstvu odbrane.

Za pozadinu se ima smatrati sve što je iza /na sever/ linije železničke pruge Sombathely—Šarvar—Celdemelk—Šimeg—Topolca, računajući d sama naselja, zatim linija Blatnog jezera

¹ HL. HM. 1941. Predsednički — bez broja. Original, čistopis.

² Značenje skraćenica nije poznato.

zaključno sa mestom Balatonaliga, pa Lepšenj—Sarbogard—Dunafeldvar—Sabadsalaš—Kečkemet—Tisazug /računajući i sama naselja/, zatim prema Kunsentmartonu i Pomorišju sve do Belog Moriša. Teritorija južno od ove linije se ima smatrati za vojnu operativnu zonu.

Nadležnoj vojnoj komandi, koja je zadužena za sprovođenje internacije u vojnoj operativnoj zoni /južno od pomenute linije/ shodno onome što je gore navedeno, izdao sam potrebna naređenja.

Istovremeno saopštavam tvom visočanstvu da se spiskovi žena i onih muškaraca koji s obzirom na dob nisu mogli biti raspoređeni u posebne radne jedinice, kako stranih tako i mađarskih državljana, nalaze kod organa bezbednosti, te da su njihovo razvrstanje i sastavljanje obavili ..³

Prilažem spisak predloženih za internaciju, na kom su osobe razvrstane prema njihovim oznakama.⁴

Na području koje se nalazi u nadležnosti Glavne komande budimpeštanske žandarmerije ovakvo razvrstavanje još nije izvršeno, pa molim tvoje visočanstvo da se preduzmu koraci kako bi se i internacija sa ove teritorije izvršila kao što će to biti sprovedeno drugde.

Eventualne dopunske mere, koje se odnose na internaciju sa vojnooperativne zone, preduzeću prema potrebi, a pravo preduzimanja mera na oslobođenim teritorijama u potpunosti zadržavam za sebe.

Molim tvoje visočanstvo da me obaveštava o merama koje preduzima.

1 prilog

Na osnovu naređenja
načelnika mađ. kralj. dom. generalš.

Ujszászy⁵

³ Nemamo podatke o broju interniranih i onih koji su bili razvrstani u posebne radne jedinice. Ali, poznato je da su na osnovu ove odredbe internirani i na rad upućivani popovi, kao i drugi pripadnici srpskog naroda, koji od davnina žive na teritoriji Mađarske. Tokom internacija, u aprilu je ubijen santovački pop Nikola Apić (OL. BM-1941. VII. res. 1.9400/9401). Interniran je i Nikola Pajić, pravoslavni pop iz Mohača, a na prisilan rad su odvedeni Lazar Terzin, školski nadzornik iz Sentandreje, i Lazar Popović sveštenik iz... U aprilu 1941. u (Marcaliju) oformljena je 440. radna četa u kojoj je, osim nelojalnih Mađara, bilo i Srba.

⁴ Izgubilo se.

⁵ Istvan Ujszászy.

BR. 16

Pečuj, 13. april 1941.

**OBAVEŠTENJE KOMANDE 4. (PEČUJSKOG) KORPUSA
POTCINJENIM JEDINICAMA DA SU JUGOSLOVENSKE
TRUPE ISPRAZNILE PROSTOR IZMEĐU DUNAVA I TISE,
I DA SE TAMO VODE SAMO SPORADIČNE BORBE¹**

17/IV. hdt. 1-b. 13. IV 41.

Kom. 10. brig

Izveštaj o situaciji i protivniku

Prema svim znacima sve neprijateljske trupe su napustile prostor između Dunava i Tise, pa se može računati samo na manje otpore.² Tokom 12. aprila otpor su samo delimično pružali graničari i četnici, a mestimično i posade utvrđenja. U Su botici su naoružani četnici i civilna straža još i juče, razbijeni na male grupe, vodili frontalnu borbu sa nama. Nemilosrdno čišćenje tih snaga je u toku.

Moj je utisak da neprijateljske trupe u prostoru između Dunava i Tise neće pružati značajniji otpor.

Dobijaju: 10. brig.

12. brig.

2. brig.

13. april, 10.30 h
Umesto kom. korp.
vitez **Szakväre** kap.
ruk. I.b. odelj. IV korpusa

¹ HL. 10. brig. I. B.—4. Original pisan na mašini.

² U izveštaju komande nemačkih kopnenih snaga o stanju na ratištu od 13. aprila 1941, između ostalog, stoji sledeće: »*Mađarska armija* je 12. aprila zauzela trougao između Dunava i Drave, i preko Osijeka je uspostavila vezu sa 46. korpusom. Mađarske trupe koje napreduju na prostoru između Dunava i Tise, 11/12. su zauzele pogranična jugoslovenska utvrđenja, a do 12. uveče su svojim mehanizovanim jedinicama zauzele liniju Odžaci — Srbobran« (AVII, Na, NAV-T-78.4.334, s. 6291170-3t. Zbornik, tom. XII, knj. 1.

BR. 17

Berlin, 13. april 1941.

BROJČANI (ŠIFRIRAN) TELEGRAM MAĐARSKOG POSLANIKA U BERLINU STOJ AI DOME (SZTÓJAY DÖME) I ODGOVOR PREDSEDNIKA BARDOSI LASLA (BÄRDOSSY LASZLÖ) NA PITANJE NEMACA O UPOTREBI MAĐARSKIH JEDINICA NA TERITORIJI SRBIJE¹

Predao: Mariaši /Märiassy/ 13. 4. 1941. u 17. č.

6280

Poverljivo.

Broj: 105

Gospodin ministar

Gospodin poslanik Vemle /Vöml/

Gospodin poslanik Gici /Ghyczy/

Brojčani telefonogram

od mađarskonkraljevskog berlinskog poslanstva

Nije isključeno da će nemačko vojno rukovodstvo, u cilju oslobađanja pojedinih jedinica za druge ciljeve, zatražiti² da mađarska vojska posle dostizanja linije Drava—Dunav — možda samo delovima — uzme učešće u daljim vojnim operacijama.

Po mom mišljenju, ovo se ne može izbeći jer bi se u znatnoj meri nepovoljno odrazilo na mađarsko-nemačke voj-

¹ OL. K. 63. Küm. POL 1941-16/7-2397/2485/. Original pisan na mašini, odnosno koncept u rukopisu.

² U dnevniku Nemačkog štaba za vezu, koji je bio pridodat mađarskoj Vrhovnoj komandi, pod 13. aprilom 1941. godine, između ostalog, stoji da prema mišljenju generala Jodla Alfreda, načelnika Operativnog odeljenja Vrhovne komande Vermahta, nemački Generalštab »ne predviđa upotrebu mađarskih pešadijskih brigada preko Jinije Dunav. Međutim, treba ustanoviti da li bi Mađari stavili na raspolaganje, za kraće vreme, njihov brzi korpus za prodor preko Dunava u pravcu Sarajeva u sadejstvu sa nemačkom oklopnom grupom«. (Kriegstagebuch des Deutschen Generals blim Oberkommando der Kgl. Ungar. Vermacht, Bundesarchiv Koblenz, 7—8. old. — Ratni dnevnik nemačkog generala pri Vrhovnoj komandi mađarske kraljevske vojske, Savezni arhiv, Koblenz, str. 8—9. — Delove iz materijala objavljuje časopis »Századok« u broju 6 od 1965. godine, autor: Kun József).

ne i političke odnose.³ Bilo bi dovedeno u opasnost ono raspoloženje koje je dostignuto dosadašnjom saradnjom ..,⁴

Stoj ai

Berlin

Odgovor na telegram br. 105.

U vezi informacije Vaše ekscelencije javljam da je na molbu vođe Rajha i kancelara, upućenoj Njegovoj ekscelenciji gospodinu Regentu⁵, njegova ekscelencija Regent odlučio da mađarska vojska posle dostizanja linije Drava—Dunav uzme i dalje učešće u vojnim operacijama.⁶

Sa nemačke strane poželjnim su naznačili dalje učešće ove dve jedinice i izjavili da nemaju potrebe za drugim mađarskim trupama.

Učešće dve brze brigade prirodno ne znači da se one koriste za rešavanje zadataka koji iskrsavaju na prostoru udaljenom od stare mađarske granice. Ovo sigurno ne žele ni Nemci a i sa naše tačke gledišta ne bi bilo poželjno.

B.⁷

³ Načelnik Operativnog odeljenja mađarske Vrhovne komande general Laslo Dežo (Laszló Dezső) izjavio je kapetanu Bilmanu (Bühlmann), koji ga je posetio, da je »odluka u rukama političkih organa pošto će po ovom pitanju (predmetu) popodne zasedati Ministarski savet i da bi bilo preporučljivo da se stvar pogura i političkom linijom, možda u obliku pisma koje bi firer uputio regentu«. (Na istom mestu). Vidi dokumenat br. 18.

⁴ Poslednja grupa broјčane šifre je nerazrešiva (originalna zabeleška na dokumentu).

⁵ U Hitlerovom telegrafskom pismu stoji: »Vaša ekscelencijo! Zeleno bih da zamolim za brzi doprinos Vaše ekscelencije za niže navedeno:

1. Glavninu mađarske vojske pošto više nije potrebna u daljim operacijama protiv Srbije — treba zadržati na opštoj liniji Drava—Dunav.
2. Brzi korpus, sastavljen od 1 i 2. motorizovane brigade, treba i dalje da učestvuje u operacijama nemačkih motorizovanih jedinica, u sastavu nemačke vojske. Konačni slom jugoslovenske države, već sa današnjim danom, može se smatrati svršenim činom. Mislim da je ovo najbolji uskršnji poklon za sve nas. Uskoro ću u dužem pismu Vašoj ekscelenciji izneti svoje zamisli, između ostalog i o onim tačkama koje ste blagoizvolili spomenuti admiralu flote Rederu. Uz srdačne pozdrave Vaš Adolf Hitler.«

(DGFP-D XII. 344. Objavljeno u: A Wilhelmstrasse..., dok. br. 391). Hitler je u vezi sa razgovorom Reder—Horti ukazivao na nastupanje protiv Sovjetskog Saveza. Pismo je, u svojstvu nemačkog poslanika, Hortiju predao dr Karl Verkmaјster (Werkmeister).

⁶ U suštini stvari Ministarski savet je na popodnevnoj sednici zauzeo stav. Vidi dok. br. 18.

⁷ Veliko slovo B je paraf Bardoši Lasla (Bárdossy Laszló), koji je u ovom slučaju potpisao dokument u svojstvu ministra inostranih poslova.

BR. 18

Budimpešta, 13. april 1941.

DELOVI ZAPISNIKA SA SEDNICE MINISTARSKOG SA VETA U VEZI SA UČESTVOVANJEM BRZOG KORPUSA U OPERACIJAMA NA TERITORIJI SRBIJE I O OSUĐUJUCEM STAVU SOVJETSKE VLADE ZBOG UČESTVOVANJA MAĐARSKE U NAPADU NA JUGOSLAVIJU¹

Tačka 2.

Gospodin *predsednik vlade* iznosi da je drugo pitanje zbog kojeg je sazvao današnju van rednu sednicu Ministarskog saveta to što je šef nemačkog poslanstva Verkmaister (Werkmeister), savetnik nemačkog poslanstva i privremeni, otpravnik poslova, danas pre podne bio u audijenciji kod njegove ekselencije gospodina namesnika i preneo mu telefonsku poruku vođe i kancelara Hitlera,² u kojoj Firer moli da 1. i 2. motorizovana brigada, prekoračivši istorijske granice — liniju Dunava — nastave dejstva u Srbiji i da učestvuju u gušenju srpskog otpora.

Gospodin predsednik vlade izjavljuje da je posle audijencije privremenog otpravnika poslova Verkmaistera i on bio kod njegove ekselencije gospodina Namesnika, i ukazao mu na to da u pogledu ispunjenja molbe Nemaca postoji i zabrinutost, jer još koliko 10. aprila u namesničkom manifestu izjava gospodina Namesnika doslovno glasi «akcije mojih vojnika nisu uperene protiv srpskog naroda, sa kojim u budućnosti hoćemo u miru da živimo». Ukoliko liniju Dunava pređemo, to neće drugo značiti nego nastupanje protiv Srba.

Prema gospodinu predsedniku vlade, njegova ekselencija gospodin Namesnik, iako je ovu zabrinutost prihvatio, smatra da ne može odbaciti molbu Hitlera, i radi toga je pred Verkmaisterom ukazao uglavnom na one teškoće koje praktično sprečavaju sprovođenje ove molbe. Naime, preko porušenih mostova dve motorizovane brigade za dogledno vreme

¹ OL. Min. tan. jkv. 1941. aprilis 13. a 2. és. a 3. pontok. (Državni arhiv. Zapisnik sa sednice Ministarskog saveta od 13. aprila 1941. godine, tačka 2 i 3). Original pisan na mašini. Izostavljena 1. tačka dnevnog reda, koja se odnosi na ishod pitanja Međimurja. Za ovo vidi 6. indeks dokumenta br. 31.

² Vidi 5. indeks dokumenta br. 17.

neće biti u stanju da pređu, zato je sporno, da na vreme budemo od pomoći Nemcima.

Gospodin predsednik vlade konstatuje da se odluka u pogledu molbe Firera nalazi u rukama njegove ekscelencije gospodina Namesnika kao Vrhovnog komandanta. Dužnost mađ. kralj, vlade je, da politički pokriva ono, što gospodin Namesnik u svojstvu Vrhovnog komandanta smatra da treba da se učini. Gospodin predsednik vlade je mišljenja da će razvoj događaja sledećih dana možda otupiti oštricu nemačke molbe, jer veru je da se može desiti slučaj da će usled prestatka srpskog otpora i očekujuće kapitulacije srpske vojske³, prestati potreba za nastupanjem mađarskih motorizovanih brigada. Međutim, mišljenja je da bi u datim okolnostima stvorili sebi velike poteškoće ukoliko ne bi pokazali spremnost za ispunjenje Hitlerove molbe.

Gospodin ministar unutrašnjih poslova je izložio, da u celoj ovoj stvari, ovo pitanje smatra kao suštinsko i najvažnije: mi ne smemo preći Dunav. Uviđa da je gospodin Namesnik u teškoj situaciji. Apsolutno ne, ne može dati. Ali on — pošto je na ministarskom savetu pod predsedništvom njegove ekscelencije gospodina Namesnika u kraljevskoj palati 5-og ovog meseca u subotu, u više navrata naglasio i podvukao — u tolikoj meri stavlja težište na ovo pitanje, da od ovog stava ne može odustati. Prelazak dve motorizovane brigade i njihova dejstva ne bi mogla imati odlučujući efekat. Istovremeno, mi bi smo se sa ovom činjenicom umešali u rat.⁴

³ Vrhovna komanda kraljevske jugoslovenske vojske odlučila je 14. aprila da obustavi neprijateljstva i zatraži primirje. Za sklapanje primirja opunomoćila je generala Danila S. Kalafatovića, načelnika Generalštaba. Načelnik Generalštaba naredio je 14. aprila u 9.30 časova komandantima armija i operativnih grupa da stupe u vezu sa neprijateljem radi obustavljanja ratnih dejstava. Petnaestog aprila, pak, naredio je obustavu vatre a u popodnevnim satima objavio je bezuslovnu kapitulaciju. Potpisivanje dokumenta izvršeno je 17. aprila 1941. u 21 čas u Beogradu, u komandi komandanta 2. nemačke armije general-pukovnika fon Vajksa (von Weichs) (VII. d. BVJ. k. 3 reg. br. 57/2 i 3. Objavljeno u Zborniku dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda, tom II, knj. 2, Beograd 1954, II deo, prilog, dok. 20).

⁴ Keresteš-Fišer Ferenc (Keresztes-Fischer Ferenc), ministar unutrašnjih poslova, je prelaz mađarskih jedinica preko Dunava u Jugoslaviju smatrao za već uplitanje u nemačko-jugoslovenski rat mada je uplitanje Hortijevih jedinica u napadu na Jugoslaviju značilo učestvovanje u nemačko-italijanskoj agresiji.

Gospodin ministar za poljoprivredu deli zabrinutost gospodina ministra unutrašnjih poslova. Upućuje pitanje gospodinu ministru vojske zašto nemačka Vrhovna komanda ne uputi sličnu molbu Vrhovnoj komandi Bugarske?⁵

Gospodin ministar vojske odgovara da je zadatak bugarske vojske stražarenje duž bugarsko-turske granice.

U vezi molbe nemačke Vrhovne komande upućene njegovoj ekselenciji gospodinu Namesniku iznosi da bi dvema mađarskim motorizovanim brigadama zadatak bio da ispune stvorenu prazninu na srpskoj strani Dunava. Ne zaoštrevajmo pitanje. Ne smemo kod Nemaca izazvati nepoverenje.

Gospodin predsednik vlade u odgovoru na diskusiju gospode ministara unutrašnjih poslova i za poljoprivredu, izložio je da smo sve učinili da se prelazak dve motorizovane brigade preko Dunava ne izvrši odmah. Međutim, nesumnjivo je, da će kod Nemaca izazvati vrlo loš efekat, ako odbijemo ispunjavanje njihove molbe. Ni na koji način ne bi želeo da se u vezi sa ovim pitanjem zaoštri situacija između nas i Nemaca, jer naše dalekosežne interese samo tako možemo obezbediti, odnosno braniti, ako ne izazovemo nepoverenje u pogledu naše spremnosti za pružanje pomoći. Ne treba da zaboravimo da nam preči opasnost od Rusa. Rumunija pak stalno stvara planove za povratak severnog Erdelja. Isto tako, Nemci u Hrvatskoj već počinju naglašavati da u Bačkoj ima i Hrvata. Dakle, u bliskoj budućnosti u postepenoj meri možemo biti upućeni na podršku Nemaca, i ovo sada ne smemo izigrati izazivanjem nepoverenja. Ustanovio je da među članovima vlade *u principu i nema različitih gledišta, međutim, moli da se po ovom važnom pitanju zauzme jedinstven stav.

Gospodin ministar unutrašnjih poslova ovo pitanje smatra sudbonosnim. Ponovo želi da podvuče onaj svoj stav, kojeg je izneo 5-og aprila na ministarskom sa vetu a koji je održan u Kraljevskoj palati. Cilj nemačke strategije: potpuno uništenje jugoslovenskih oružanih snaga. Cilj mađarske strategije:

⁵ Bugarska carska vojska započela je 15. aprila sa 4 divizije nastupanje na jugoslovensko-grčkoj granici. Na dati znak iz Berlina bugarske jedinice su 19. aprila kod Dragomana, Čustendila i u dolini Strume prešle jugoslovensku odnosno grčku granicu. Do 23. aprila? okupirali su teritoriju između Bele Palanke i Pirota do Skoplja a u jugoistočnom pravcu dolinom Vardara teritoriju koja se prostire do grčke granice (OL. K. 63. Kūm. pol. 1941—16. 2585/2915), Izveštaj mađarskog poslanika u Sofiji, dr Jungert-Arnoti Mihalja (Jungert-Amóthy Mihály) od 26. aprila 1941. godine).

•okupacija i povratak teritorija do linije Dunava, do hiljadugo-
•dišnje mađarske granice koja je od nas otrgnuta 1918. godine. Ovo treba da naglašavamo. Ovo pitanje smatra suštinskim. Dobij eno objašnjenje da još imamo 4 dana do stupanja u akciju dve motorizovane brigade, u izvesnom smislu ga je umirilo. Deli mišljenje da u da toj situaciji ne izazivamo nepoverenje. Posle odgovora gospodina Namesnika, sada treba poveriti načelniku Generalštaba načine i vreme stavljanja u akciju dve motorizovane brigade. Sto se tiče agitacije nemačkog »Partei«,⁶ to će se nastaviti i u budućnosti. I ovde, i u Bačkoj i Banatu, kao što se ovo dogodilo i događa se i kod •erdeljskih Sasa. Sa ovim moramo biti načisto.

Gospodin ministar za poljoprivredu upućuje pitanje gospodinu ministru vojske, šta je sa Potisjem?

Gospodin ministar vojske je tako obavešten, da u banatskom delu Potisja nemačke jedinice napreduju, a posle nemačkih jedinica uvode nemačku vojnu upravu.⁷

U vezi sa ovim *gospodin ministar vojske* ponovio je ono •što je vođa i kancelar Hitler u prisustvu berlinskog mađarsko-kraljevskog poslanika izjavio i što su pred njim naglašavali feldmaršal Kaj tei⁸ i zamenik načelnika nemačkog Generalštaba general-potpukovnik Paulus⁹ da i »Banat« nama pripada, a ne samo Bačka. Ovo su nam stavili u izgled. Oni će prethodno sa vojskom proći kroz Banat, a zatim ga možemo zaposesti. Sada su to izmenili zbog postavljenog zahteva od strane Rumuna. Nemci su vratili nazad pripremljene Rumune za nastupanje u Banat. Rumuni su se i vratili.

Gospodin ministar unutrašnjih poslova pozvao se na usmenu poruku Hitlera, koju je berlinski mađ. kralj, poslanik Stoj ai preneo 1-og aprila, a koja je glasila »uzmite onoliko koliko hoćete«.¹⁰

Gospodin predsednik vlade je primetio da u pismu vođe i kancelara Hitlera upućenom gospodinu Namesniku stoji samo

⁶ Organizacija »folksbunda« ukazuje na intenzivnu delatnost vrbovanja (za nem. vojsku, prim. prev.).

⁷ Ovo potvrđuje i dvodnevno pregovaranje nemačkog i italijanskog •ministra spoljnih poslova u Beču 24. aprila 1941. godine. Vidi dokumenat br. 33.

• Kajtel Vilhelm (Keitel Wilhelm).

⁹ Paulus, Fridrih fon (Paulus, Friedrich von).

¹⁰ Vidi dokumenat br. 25.

jedan pozitivan podsticaj, »Wiederherstellung des ungarischen Rechtes«,¹¹ izraz koji je Hitler upotrebio.¹²

/Ministarski savet prima k znanju stav predsednika vlade, deh sa njim iznete argumente i slaže se sa iznetim/

Tačka 3.

Gospodin predsednik vlade iznosi da je poslanik Mađarske u Moskvi Krištofi Jožef (Kristoffy József) dobio uputstvo¹³ da obavesti sovjetsku vladu o razlozima pokrenute vojne akcije protiv Jugoslavije. Poslanik Krištofi posetio je 12-og aprila zamenika narodnog komesara za spoljne poslove Višinskog¹⁴ i saopštio mu da mađ. kralj, vlada ne može skrštenih ruku gledati raspadanje Jugoslavije i zato je izdala naređenje vojsci da uđe na one južne teritorije koje su istorijski pripadale mađarskoj i koje su Srbi 1918. godine okupirali bez borbe prema odluci Trianonskog mira¹⁵ dati kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca. Naš poslanik u Moskvi izrazio je nadu, pred zamenikom narodnog komesara za spoljne poslove, da sovjetska vlada prizna da su razlozi našeg nastupanja pravični i opravdani.

Na saopštenje poslanika Krištofia, zamenik narodnog komesara za spoljne poslove, odgovorio je vrlo ostrim tonom.

¹¹ »Uspostaviti mađarsku pravdu«.

¹² Ministarski savet je najzad dao svoju saglasnost za udovoljavanje nemačkoj molbi. General Himer Kurt je već istog dana uveče u 20.50 časova javio u Berlin da je »mađarski Ministarski savet doneo pozitivno rešenje. Staviće nam na raspolaganje obe motorizovane brigade, zatim — ukoliko je potrebno — jednu novoformiranu biciklističku brigadu kao i delove 1. i 2. motorizovane konjičke brigade«. (Kriegstagebuch des Deutschen Generals beim Oberkommando der Kgl. Ungar. — Ratni dnevnik nemačkog generala pri Vrhovnoj komandi kraljevine Mađarske.) Vidi: Századok, 1965. 6. szam, 1234. oldal (Časopis Századok br. 6. 1965. god., 1234). Mađarske jedinice koje je Himer pobrojao 16. aprila 1941. godine u 10 časova potpale su pod komandu 1. nemačke oklopne grupe i pripremale se za prelaz preko Dunava (VII. Na, NAV-T-78, r. 334, s. 6291176-8). Mađarske jedinice stigle su do Vinkovaca, odnosno Sarajeva kada je nemačko komandovanje, 20. aprila, odlučilo da neće upotrebiti mađarski korpus u borbama u Srbiji i tako je mađarski korpus od 26. do 28. započeo povratak u domovinu (VII, Na, NAV-T-312, r. 1120, s. 9339771).

¹⁵ Krištofi Jožef (Kristoffy József) je, prema uputstvu Bardošia (vidi indeks 11 dokumenta br. 11), 12. aprila obavestio Višinskog o učestvovanju Mađarske u vojnom napadu protiv Jugoslavije i o motivaciji istog.

¹⁴ Višinskij, Andrej Januarjevič.

¹⁵ Posle prvog svetskog rata mirovni ugovor koji se odnosio na Mađarsku bio je potpisan 4. juna 1920. u dvorcu Trijanon u Versaju.

Saopštio je, ako je ova izjava mađarske vlade usledila zato da bi saznala mišljenje sovjetske vlade o nastupanju protiv Jugoslavije, onda je prinuđen da izjavi da sovjetska vlada ne može odobravati odluku mađarske vlade, a to što su mađarske trupe ušle na teritoriju Jugoslavije ostavlja na sovjetsku vladu posebno loš utisak, da Mađarska vojnički napada istu tu Jugoslaviju, sa kojom je prije četiri meseca potpisala ugovor o većitom prijateljstvu.¹⁶ Mađarska, koju su takođe raskomadali, prva bi trebala da razume, šta znači, kada jednu državu tako raskomadaju kao sada Jugoslaviju.¹⁷ Poslanik Krištofi je samo toliko odgovorio zameniku narodnog komesara za spoljne poslove da će ovu izjavu sovjetske vlade preneti svojoj vladi.

/Primljeno k znanju/

Datirano kao gore

Bardoši Laslo
(Bardossy Laszló)

BR. 19

Budimpešta, 15. april 1941.

UPUTSTVO MINISTRA UNUTRAŠNJIH POSLOVA ZA INTERNIRANJE LICA KOJA SU POLITIČKI ZAJNTERESOVANA U ODNOSU NA SRPSTVO, ODNOSNO NA KOJA SE MOŽE POSUMNJATI U VEZI SA TIM¹

Mađarski kraljevski ministar unutrašnjih poslova
Broj: 900

1941/VII res.

Strogo poverljivo!

Svim podžupanima

S obzirom na ratne operacije naše vojske — koje se sprovode na teritorijama oduzetim od nas 1918. godine — i na

¹⁶Vidi dokument br. 1.

¹⁷ Sovjetska telegrafaska agencija TAS objavila je 13. aprila sa izjavom Visinskog sličan tekst. Predsednik vlade Bardoši u šifriranom telefonogramu naložio je Stojai, mađarskom poslaniku u Berlinu, da zatraži mišljenje nemačke vlade u vezi sa izjavom TAS-a. Stojai je 14. aprila izvestio da, prema mišljenju Ribentropa, na sovjetsku izjavu treba reagovati samo u štampi. (OL. Kiim. res. pol. 1941. 24—204, és 24—208. Objavljeno u: Diplomaciai iratok... V. kötet., 736. irat.)

¹ OL. K 149. 1941. 9000. sz.

spoljno-političke događaje u vezi sa raspadom jugoslovenske države ukazuje se potrebnim da sva lica na čitavoj teritoriji države, koja su politički zainteresovana u *odnosu na ropstvo* i čije dosadašnje ponašanje i ličnost daju povoda sumnji da su spremna da izvrše takva dela koja su u pogledu državne bezbednosti ili u vojnom pogledu štetna, budu internirana.

Već meseca septembra 1938. godine pod brojem 13.100/1938. res. naredio sam mađ. kralj, policiji kao i mađ. kralj, žandarmeriji da sumnjiva lica, naročito sa vojne tačke gledišta, budu popisana u kapetanijama odnosno žandarmerijskim stanicama. Ove poimenične spiskove revidirala su kontraobaveštajna odeljenja nadležnih korpusa. Prema ovome, dakle, tako mađ. kralj, policijske kapetanije kao i mađ. kralj, žandarmerijske stanice već raspolažu sigurnim pomoćnim nalazima i poimeničnim spiskovima koji se mogu uzeti kao osnova gornje tačke gledišta a koje međutim sada treba na odgovarajući način dopuniti konkretnim zahtevima i savesno ih treba pročešljati. Dakle, od strane I. stepene policijske vlasti internirati treba one jugoslovenske državljane i državljanke *srpskog maternjeg jezika* ili one koji se smatraju Srbima, zatim uopšte sve one strane i mađarske državljane koji su prema zajedničkoj oceni policijskih vlasti i kompetentnih kontra-obaveštajnih organa sumnjivi u odnosu na jugoslovenske događaje koji su sada u toku.

Načelnik Generalštaba označio je kao pozadinu države teritoriju ograničenu železničkom linijom Sombathelj — Šarvar — Celdemelk — Šimeg — To polca — Bada čonj toma j (Szombathely — Särvär — Coldömölk — Sikneg — Topolca — Badacsonytomaj), — sva navedena mesta zaključno, — linijom Balatona, zaključno Balatonalig, Lepšenj — Šarbogard — Dunaföldvar — Sabodsalaš — Kečkemet — Tisazug — (Lepsény — Šärbogärd — Dunaföldvar — Szabadszäläs — Kecskemét — Tiszazuq) — sve zaključno, zatim od Kunsentmartona (Kunszentmarton) severno od linije Harmaš — Kereš (Härmas — Körös) i Feher — Kereš (Feher — Körös).

Deo države koji se nalazi južno od ovoga treba smatrati teritorijom ratnih operacija. Na toj teritoriji — dakle na *sadašnjim teritorijama naše države* koje leže južno od navedene linije — pri izboru onih koje treba internirati naravno da treba postupati sa većom pažnjom i strogošću nego u pozadini države, koja je manje pogođena događajima. Na ovoj teritoriji ratnih operacija Komanda dejstvujuće kompetentne armije, odnosno korpusa — i komande vojnih okruga — dobili su naređenje da se po pitanju interniranja povežu sa građanskim vlastima i da ovima saopšte svoje želje. Dakle

ovde dejstvjuće policijske kapetanije i sreski načelnici treba odmah da stupe u vezu sa kontra-obaveštajnim odeljenjem teritorijalno kompetentnog korpusa (vojnog okruga).

Pravo izdavanja naređenja na oslobođenoj teritoriji prirodno i isključivo pripada načelniku Generalštaba.

Internirana lica treba uputiti u zatvor budimpeštanske policijske uprave i u odeljenje za proterivanje.

Pozivam gospodina podžupana da o napred navedenom na odgovarajući način neodložno upozna svoje potčinjene I stepene županijske policijske vlasti i da ih obavesti još o tome da gospodin Ministar vojske, prema gore navedenom, vojne obveznike koji su nepoverljivi pozove u takozvane posebne radne čete. Ona lica koja pripadaju ovoj kategoriji ali zbog nesposobnosti za vojnu službu ili zbog nekog drugog razloga ne mogu biti uvršteni u takve radne čete mađ. kralj, dopunske vojne komande predaće ih radi interniranja i raspoređivanja budimpeštanskom zatvoru za proterivanje.

Budimpešta, 15. aprila 1941. godine

Iz naređenja ministra
(potpis nečitak)
Načelnik odeljenja ministarstva

BR. 20

Zagreb, 16. april 1941.

TELEGRAM POGLAVNIKA USTAŠKE NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE ANTE PAVELIĆA MIKLOSU HORTHYJU¹

Br. 256

Tvoje Visočanstvo!

10. aprila 1941. je uspostavljena Nezavisna Država Hrvatska. Kao šef Nezavisne Države Hrvatske, uputio sam molbu fireru nemačke imperije i dućeu italijanskog carstva da priznaju našu državu². 15. aprila sam dobio telegrame od firera i dućea.³ Oni me obaveštavaju da su priznali nezavisnost

¹ Objavljeno u: A Wilhelm-Strasse..., dok. br. 392.

² DGFP-D. XII. 343.

³ DGFP-D. XII. 346.

hrvatske države, o čemu ja obaveštavam Tvoje Visočanstvo⁴ i molim te da mađarska kraljevska vlada takođe prizna Nezavisnu Državu Hrvatsku.⁵

73/53/238.

dr Ante Pavelić

BR. 21

16. april 1941.
(14. april)

POVERLJIVO NAREĐENJE BR. 1 KOMANDANTA 4. KORPUSA KOJIM PRENOSI NAREĐENJE ŠTABA 3. ARMIJE O POSTUPKU SA ČETNICIMA¹

KOMANDA IV MAĐ. KRALJ.
DOMOBRANSKOG KORPUSA

1. Poverljiva naredba Komande korpusa br. 1.
Vojna pošta 54, 16. april 1941

2. *Postupak sa četnicima.*² Broj 107/IV TJdt. I.a od 16-IV. 1941.

Naredbu broj 296 13. hds. I.a od 14. IV 1941. objavljujem po sledećem:

1) Od početka operacija napada 3. armije, u komandu-armije svakog dana masovno stižu izveštaji o tome, kako na zauzetim teritorijama gospodare bande četnika. Kako svojim ličnim uvidom, tako i od organa koje sam poslao (oficiri za vezu, komisije, stručni organi itd.), ustanovljeno je da su. izveštaji o gospodarenju i stalnom napadu četničkih bandi_v

⁴ Pavelićev telegram je preko Ministarstva inostranih poslova. Horthyju prosleđen 18. aprila iz Ribbentropovog voza.

⁵ Horthyjevim proglasom od 11. aprila 1941. Mađarska je priznala: kvislinsku Nezavisnu Državu Hrvatsku. Vidi dok. br. 11.

¹ HL. 10. dd. 1941—I. c. Koncept pisan na mašini.

² U vojnim dokumentima Hortijeve Mađarske, naročito u prvo> vreme, ne pravi se nikakva razlika između narodnooslobodilačkog pokreta pod vodstvom Tita i četničkog pokreta Draže Mihailovića[^] U tim dokumentima se svi nazivaju »četnici«. Tek posle uspostavljanja veze hortijevaca sa Dražom Mihailovićem (1942) pravi se razlika između četnika Draže Mihailovića i snaga Narodnooslobodilačke vojske* pod komandom Tita.

vrlo preterani.³ Moj je utisak, da je trupe zahvatila panika i da pojedince sve više hvata onaj isti neopravdani strah i strepnja, kao i prilikom početka rata od Kozaka. Nesumnjivo je ustanovljeno, da usled panike jedinice same počinju, ili nastavljaju besmisleni pucnjavu, koja je, ne kod jedne jedinice, uzela tolike razmere da su se pojedine komande obratile komandi armije sa zahtevom za popunu municije.

2) Sa najvećim žaljenjem moram konstatovati da pojedinim komandantima u potpunosti nedostaje odlučnost, energičnost i doslednost, što bi sprečilo izbijanje prethodno opisane panike. Najveći uzrok panike vidim u tome što ljudstvu u jedinicama u velikoj meri nedostaje dobar lični primer pretpostavljenih, a ne jednom su svedoci pojava da strah zahvata čak i oficire. Ove okolnosti ukazuju na to da je prilično širok krug ljudi zahvatila masovna histerija.

3) Najenergičnije pozivam svakog komandanta, da svestan teške odgovornosti koja proizilazi iz službe i dužnosti na kojoj se nalazi, učini sve da se ovo neodrživo stanje iz korena i smesta izmeni. U interesu časti mađarskog oružja, nemilosrdno i energično treba ponovo uspostaviti red, disciplinu i samopouzdanje. Stoga greške svih potčinjenih komandanata, po pitanju zapažanja ili prekidanja panike, treba zapisnički konstatovati. Neenergične komandante treba smesta smeniti. U svim onim slučajevima, gde se iz ponašanja starešine može zaključiti da se radi o kukavičluku istog odmah uhapsiti i staviti pod vojni sud.

4) Sto se tiče načina postupka sa četnicima, posebno ističem da četnici i komite (naoružano civilno stanovništvo) nisu u stanju da pruže ozbiljniji otpor. Stalnom budnošću i odlučnom upotrebom oružja, brzo se može slomiti njihov zulum. Civile uhvaćene sa oružjem u ruci, na licu mesta treba streljati. Nemilosrdna odmazda je ne samo pravo, već i obaveza komandanata.

5) Tačkom 8. moje naredbe br. 243/3. Mds. I.a..1941. (koja je objavljena aktom br 83/IV Mdt. I.a od 14. IV 1941. tačka : 3.c). već sam ovlastio komande korpusa, da shodno potrebama kao takve uzmu odgovarajući broj uticajnih i bogatih Srba koji se nalaze na visokim položajima, i da ih drže zatvorene

³ Po svemu sudeći, to se dogodilo sa mađarskim trupama koje su zauzele Sombor. Komandant 10. brigade, u svom izveštaju od 21. aprila, koji je uputio komandi 4. korpusa pominje pucnjavu u okolini somborske gimnazije i u centru grada u noći između 13. i 14. aprila. Komandant brigade general Pál Peterdy odmah je naredio sprovođenje mera osiguranja, istragu i obustavu pucnjave. Razlozi otvaranja vatre su nejasni, a ni posle više uzastopne isvrage počinioči nisu otkriveni, niti je pronađeno nešto sumnjivo (HL. 10. dd. 1941—78. I. 2).

na sigurnom mestu. U ovakvim slučajevima treba objaviti da će, ukoliko ne prestane zulum četnika, kao zastrašujući primer, biti streljan odgovarajući broj talaca.

6) Oduzimanje oružja treba izvršiti radikalnim sredstvima.

7) Policijski čas, gde je to potrebno, uvesti još pre nastupanja noći (na primer, u 20.00 časova).

8) Posle policijskog časa može se odrediti potpuna zabrana kretanja, koju treba najstrožije kontrolisati jakim patrolama.

9) Ovlašćujem komandante korpusa da stanovništvu mogu zabraniti napuštanje naselja. One koji se ogreše o zabranu treba internirati. (Ovo pravo prenosim i na komandante potčinjene zapovedništvu korpusa).

10) U gradovima i opštinama na teritoriji između nove, i stare Trianonske granice, gde je mogućnost potpunog zamračenja tako pripremljena da se izvršenje iste može sprovesti odmah posle izdavanja takve naredbe, javna rasveta se može koristiti.

11) Kao krajnje sredstvo, u pojedinim opštinama, delovima grada ili celom gradu, može se izvršiti evakuacija muškaraca starijih od 12 godina, a u slučaju potrebe čak i celog stanovništva. U ovakvim slučajevima stanovništvo ulogoriti na otvorenom prostoru udaljenom od naselja, i držati ga na okupu opkoljenog uz pomoć vojnih snaga (puškomitraljezima i mitraljezima), a nekoliko dana držati ga čak i bez hrane i vode. Ne treba se libiti ni od masovnog interniranja. U slučaju evakuacije mesta na ranije naveden način, Mađare, Nemce i poverljiva lica druge nacionalnosti (osim Jevreja) treba izuzeti od ovog postupka i smesta ih vratiti u njihova naselja. Za vreme internacije na otvorenom prostoru treba imati obzira prema starima, nesumnjivo teškim bolesnicima i maloj deci. Posle iseljavanja izvršiti temeljan pretres naselja, radi pronalaženja eventualno skrivenog oružja.

12) Ishrana talaca i interniranih lica pada na teret dotične opštine.

13) O svim gore navedenim naređenjima koja se tiču i vojne uprave, što pre obavestite na Vašu teritoriju pristigle organe vojne uprave (gradske i sreske komande vojne uprave).

3. *Način čuvanja talaca. Br. 1121IV. hdt. I.e. od 16. IV 1941.*

Naređujem da kontrolu zatvorenih talaca vrši predsednik vojnog suda, s tim da do puštanja na slobodu bilo kojeg taoca može da dođe samo na osnovu odobrenja sa mojim potpisom ili potpisom od strane VKV-a ..⁴

⁴ Usled nedostatka prostora, ispušteni su adresati kojima je upućeno ovo uputstvo.

BR. 22

16. april 1941.

**UPOZORENJE I B. ODELJENJA KOMANDE 10. BRIGADE
DA CE SE PROTIV VOJNIKA KOJI SU UČESTVOVALI U
PLJAČKI PREDUZETI NAJENERGIČNIJE MERE¹**

Br. 11/10 dd.I.b. od 16. IV 1941.

Predmet: Istraga i sprečavanje pljačke

Ustanovljeno je da su neke jedinice od 13. ovog meseca, usled borbi sa četnicima učestvovali u raciji i u pretresima kuća, i da su bez obzira na nacionalnu pripadnost /dakle i od Mađara i Nemaca/ iz stanova, prodavnica, magacina, itd. odn. dragocenosti, mušku i žensku odeću, nameštaj i drugu pokretnu imovinu, novac i prehrambene proizvode.²

Naređujem da komandanti izvrše strogu kontrolu vojnika kojima komanduju, te da pregledaju toware svojih prevoznih sredstava. Neka sakupe pronađene stvari, odrede mesto njihovog porekla, te da pljačkaše najstrožije ukore.³

U cilju daljeg sprečavanja pljačke vojsci treba pročitati naredbu kojom se ona zabranjuje. One koji ovo budu prekršili predaću vojnom sudu.

Javite mi rezultate istrage.

VP 20, 16. IV 1941, lih

I.b.VK.ti.dd.Vkf.

VP 20, 16. IV 1941, 14 h

¹ HL. 10. dd. 1941. I. b.—11. Koncept pisan na mašini.

² U dokumentu br. HL. 10. dd. 1941. I. b.—13. piše da su 16. aprila po podne kuću na uglu ulica Skopljanske i Radišićeve, u kojoj se nalazila fabrika soda-vode, opljačkali pripadnici artiljerijskih jedinica. Na fabrikanta su bili uperili pištolj. Odneli su 100 kg šećera (kasnije je 40 kg šećera vratio jedan nepoznati poručnik), 1.500 dinara u gotovini i bocu rakije.

³ U spisima sudova vojne uprave nalazi se veliki broj predmeta koji govore o pljačkama vojske. Blage kazne nisu zastrašile pljačkaše, pa su se slučajevi pljačke javljali i kasnije.

17. april 1941.

UPUTSTVO KOMANDE 10. PEŠADIJSKE BRIGADE O NAČINU SPROVOĐENJA »PACIFIKACIJE« OKUPIRANIH TERITORIJA U BAČKOJ¹

Jedinice 10. brigade će izvršiti čišćenje delova okupirane teritorije između železničke pruge (Kossuthfalva) — Crvenka — Kula — Gaj dobra (Szepliget) (uključujući i pomenuta mesta) i glavnog toka Dunava.

1. *Gornju granicu* teritorije koja podleže pacifikaciji čine: Apatin južno, Stapar severno, Crvenka sevemo.

Donju granicu: Bački Breg (Bereg) sevemo, Svetožar Miletic (Nemes—Miletics) sevemo i severna linija (St. Angyalbandi). Na teritoriji južno od 10. brigade, pacifikacije vrši 12. brigada.

2. *Cilj pacifikacije:* uspostavljanje reda i mira u okviru date teritorije.²

3. Smernice koje se odnose na pacifikaciju formulisao sam ovako:

a) One koji se sa oružjem suprotstavljaju treba uništiti, četnike ili na koje se osnovano sumnja da su četnici treba uhapsiti, sprovesti i predati po spisku u somborski sudski zatvor.

b) U svakoj opštini na osnovu ispitivanja poverljivih stanovnika³ (izuzev čisto mađarskih i nemačkih naselja, ako tamo

¹ HL. 10. dd. 1941. I. a.—29. Koncept pisan na mašini.

² Izgovarajući se »akcijom pročešljavanja« koju su sprovodile mađarske domobranske trupe, masovno je ubijano i zlostavljano uglavnom srpsko stanovništvo. U Novom Sadu je likvidirano 500 lica, Sirigu 350, Srbobranu 117, Kuli 49, Curugu 40, Senti 484, Kanjiži 112, Topoli 129, Pačiru 182, Hajdukovu 21, Somboru 116, itd. Prilikom ulaska mađarske vojske, u oko 50 mesta u Bačkoj i Baranji ubijeno je 2.142 stanovnika, među kojima je bilo dosta žena, dece, staraca, službenih lica (npr. policajci) ; broj uhapšenih, zlostavljanih i opljačkanih u ovim danima prelazi 10.000 lica.

Pljačka je poprimila ogromne razmere. Vrednost opljačkanih dobara prilikom ulaska mađarskog okupatora iznosila je 539,251.271 predratnih dinara. Ovaj postupak mađarskog okupatora bio je u sukobu sa članovima 46,47 i 48. Haške konvencije iz 1907. godine kojima je regulisano pitanje kontribucije na okupiranom području.

³ U ime komandanta 4. korpusa, 18. aprila je pukovnik Jozsef Futo izdao naredbu pod nazivom »Smernice i principi pročešljavanja teritorije koju ugrožavaju slobodne srpske jedinice«, u kojoj je između ostalog, dao instrukcije da se na »oslobodenoj teritoriji odmah mora organizovati S.... (tj. špijunsko-dojavna mreža, nap. Uredništva) uz pomoć mađarskog stanovništva...« (HL. hdt. 1941. I. b.—51).

ovakvih lica nema) treba uhapsiti 5—6 talaca iz redova srpske nacionalnosti koji su se eksponirali protiv Mađara, i iste po spisku (sa optužbama) predati u županijsku kuću u Sombor. Stanovništvo 'treba upozoriti da će u slučaju narušavanja reda, nad taocima biti izvršena smrtna kazna.

c) Pripadnike srpske vojske⁴ koji lutaju, ukoliko takvih ima, treba sprovesti u Sombor i predati ih u školu koja se nalazi u centru.⁵

d) Treba prikupiti oružje u selima i transportovati ga zaprežnim kolima u stanicu za prikupljanje materijala komande korpusa.

e) Nađene dragocenosti i materijalna sredstva (srpske vojske), i hranu treba prikupiti i ostaviti na čuvanje u opštinama do odnošenja. Roba se odmah posle pristizanja na sabirna mesta ima prijaviti oficirima 10. brigade.

3. Za vreme pacifikacije komandanti moraju pokazati energično i odlučno držanje i sprečiti sve vrste prekoračenja. Vatru iz oružja otvarati samo po naređenju oficira i zahtevati najveću disciplinu pri otvaranju vatre.

4. Lično ću izdavati naređenja komandantima odreda za pacifikaciju, koja se odnose na teritoriju njihovog dejstva, kao i teritoriju eventualnog dejstva susednog odreda — a u interesu očuvanja tajne — podatke ću saopštiti lično zainteresovanim komandantima.

5. O obezbeđenju odgovarajućeg smeštaja u Somboru jedinica određenih za pacifikaciju staraće se komandanti jedinica.

6. Sledovanje prema potrebi u Somboru 19. aprila (mesto za snabdevanje).

Dostaviti: 6. gu.e. 4 x

36. gu.e. 4 x

10.dd. srd.

10.fab.lu.e. 4 x

10.dd.

IV.hdt.psag.

VP br. 20

17. april 1941, 15,30 h.

Kapetan **Lovaš**⁶

⁴ Radi se o vojnicima jugoslovenske kraljevske vojske.

⁵ Komanda 4. korpusa je svoju naredbu br. 26 takođe izdala 18. aprila, a odnosila se na privremeno skupljanje ratnih zarobljenika. Komanda 3. korpusa je u Baji osnovala prihvatni logor za ratne zarobljenike. U njemu su oni razvrstavani prema nacionalnoj pripadnosti, i odatle slati u druge, stalne logore. Na teritoriji za koju je bio nadležan 4. korpus takav se logor nalazio u Somboru, pa su sve jedinice, kao i 10. pešadijska brigada, tu predavale svoje zarobljenike. Prema naređenju, »suština postupka sa zarobljenicima se sastoji u tome da oni što pre dospeju u logor u Baji. Za Mađare, Nemce i Hrvate treba primeniti poseban (blaži) postupak« (HL. 10. dd. 1941. I. b.—21).

⁶ Kapetan Lovaš je bio načelnik Štaba 10. brigade. Spis je signirao i general Pài Peterdy, komandant 10. brigade.

BR. 24

Budimpešta, 17. april 1941.

**NAREDBA NAČELNIKA MAĐARSKOG GENERALŠTABA, U
SVOJSTVU NADLEŽNOG KOMANDANTA, O UVOĐENJU
PREKOG SUĐENJA¹**

*Načelnik mađ. kralj, domobranskog generalštaba u svojstvu
nadležnog komandanta*

Br. 97.150
K.T. 1941

N A R E D B A

Za vojna lica, čiji slučaj raspravljaju vojni sudovi, te za civilna lica koja na osnovu zakona ili ugovora vrše službu ili rad pod vojnim rukovodstvom, a na osnovu naredbe mađ. kralj, ministarstva, objavljene u Domobranskom Glasniku br. 17 za 1941. g. /naredba br. 2770/1941. M. E. od 10. aprila 1941.² koja je saopštena cirkularom gospodina ministra odbrane br. 24.601/el. 13. 1941. od 12. aprila 1941./; te u smislu 437. člana vojnog krivičnog zakonika /zak. čl. XXXIII iz 1912/³ koji se odnose na oglašavanje vojnog suđenja

¹ HL. Vkf. 16. april 1941. Vojno-upravna naredba br. 1. Štampano.

² Naredba je stupila na snagu 12. aprila 1941. Njena suština je da se, primenom § 141. zak. čl. II iz 1939, na osnovu izuzetnih ovlašćenja (za vreme rata odnosno mobilizacije), utvrde dela čijim se počinocima sudi po ubrzanom postupku. Takođe je od 12. aprila bila na snazi uredba br. 2730/ME koja je utvrdila ona krivična dela za koja se i civilima sudilo po vojnim zakonima. Do 25. maja važila je za celu teritoriju Mađarske, a za teritorije koje su bile pod vojnom upravom, ova odredba je važila dok je vojna uprava bila na snazi. Tridesetog juna 1941. objavljena je uredba br. 4850/ME koja je stupila na snagu 1. jula, koja je odredila primenu vojnih zakona za civilna lica ukoliko se radilo o zabranjenom okupljanju, nagovoru za izvršenje vojnog krivičnog dela, neprijavlivanju nelojalnosti i učestvovanju u sakrivanju vojnih begunaca. Ova je odredba bila na snazi tokom celog rata.

³ Zak. čl. XXXIII iz 1912 o sprovođenju parnice u vojnom krivičnom postupku. Način objavljivanja prekog suđenja regulisao je § 437.

proglašavam
preko suđenje
za niže navedena dela:

1.) sabotaze koje ugrožavaju interese odbrane, što je određeno prvim stavom § 204, II zak. čl. iz 1939, koji se odnosi na odbranu,

2.) sprečavanje i otežavanje radnog procesa, što je propisano prvim stavom § 203, II zak. čl. iz 1939, koji se odnosi na odbranu; sa napomenom da se preko suđenja odnosi samo na začetnike i rukovodioce krivičnog dela /stav 3, § 203/, međutim ukoliko je krivično delo počinjeno namernim lošim vršenjem zaduženja ili namerno izazvanim štetama, preko suđenja se tada osim začetnika i rukovodilaca primenjuje i na neposrednim počinocima,

3.) neposlušnosti spram vojnih rukovodilaca i njihovog namernog vređanja, što je određeno stavom 2, § 205, zak. čl. II iz 1939; kao i zbog

4.) krivičnih dela u vezi sa zamračivanjem, te zbog ubistava za vreme vazdušne uzbune, ubistava sa predumišljajem i teških telesnih povreda, kao i za dela krađe i pljačke /podrazumevajući i pokušaje izvršenja ovih dela/.

Preko suđenje će se za ova dela primenjivati i na saučesnike /Btk, § 69/.

Preko suđenje stupa na snagu danom objavljivanja za sva gore pobrojana krivična dela, i počev od tog dana važi i za sva ona vojna lica čiji slučaj raspravljaju vojni sudovi.

Pozivam svakog da se suzdrži od počinjavanja gore pobrojanih krivičnih dela, jer će svako onaj ko posle objavljivanja ove naredbe, poćini neko od navedenih ned eia biti podvrgnut prekom suđenju i kažnjen
na smrt vešanjem.

-Budimpešta, 17. april 1941,

Werth, s.r.

pešadijski general, načelnik
mađ. kralj, domobranskog
generalštaba, u svojstvu
nadležnog komandanta

Berlin, 17. april 1941.

TELEGRAM WEIZSACKERA DRŽAVNOG SEKRETARA U NEMACKOM MINISTARSTVU INOSTRANIH POSLOVA MINISTRU SPOLJNIH POSLOVA RIBENTROPU U VEZA SA ZAHTEVIMA MAĐARSKE OKO BANATA I MEĐIMURJA¹

Shodno uputstvima svoje vlade, danas me je ponovo posetio mađarski poslanik, radi pretresa eventualnih pitanja oko okupacije i zauzimanja jugoslovenskih teritorija. Ono što je imao reći, poslanik je u pismenoj formi doneo sa sobom. Tekst njegove zabeleške je sledeći:

Poslanik Nemačke u Budimpešti, u ime nemačke vlade saopštio je predsedniku vlade i ministru spoljnih poslova sledeće:²

Nemačka vlada na molbu rumunske vlade složila se da deo Banata koji je do sada pripadao Jugoslaviji, okupiraju samo nemačke jedinice. Iz ovog razloga nemačka vlada ne može udovoljiti molbi mađarskog vojnog rukovodstva da okupaciju Banata preuzmu mađarske jedinice.³

Nadalje, poslanik je naveo, da ova odluka ne znači zauzimanje konačnog stava u pogledu »kasnijih« mađarskih zahteva za reviziju, nego da ona ima za cilj sprečavanje konflikta između Mađarske i Rumunije. Nadalje, poslanik je primetio, da se nemačko vojno rukovodstvo slaže sa okupacijom Međimurja (teritorije severno od Drave) kao i teritorije severno od Mure. Međutim, konačna odluka kome će ove teritorije pripasti, biće doneta kasnije.

Gospodin Bărdossy je izneo da je iznenađen, time što gospodin Erdmannsdorff u pogledu Banata govori o »kasnijim mađarskim zahtevima«, i što će se o pripadnosti teritorija severno od Drave takođe kasnije odlučivati.

Naglasio je, da je Mađarska oduvek u punoj meri zadržala svoje zahteve na teritorije koje su od Mađarske otrgnute 1918. godine i pripojene Jugoslaviji, i da je njegova ekselencija gospodin kancelar Raj ha bio tako milostiv da pred mađarskim poslanikom u Berlinu,⁴ ove opravdane zahteve Mađarske i spontano izrazi, kada je njegovoj ekselenciji gospo-

¹ Dokumentat je objavljen u: DGFP-D. XII. 366; A Wilhelmstrasse és Magyarország, str. 578.

² Ovaj razgovor vođen je 14. aprila između Erdmannsdorffa, **ne**-mačkog poslanika u Budimpešti, i Bărdossyja.

³ 27. marta kada je Hitler primio Sztojajja.

⁴ 4. aprila u prisustvu Sztojajja prilikom posete Barte Berlinu.

dinu Regentu poslao poruku da smatra da je došlo vreme za povratak ovih teritorija. Gospodin Bărdossy je istovremeno primetio, da je njegova ekselencija kancelar Rajha isto ovo ponovio i potvrdio pred ministrom odbrane Barthom; na kraju je naglasio, da nikada ni u najmanjoj meri mađarska vlada nije mislila, da će njegova ekselencija gospodin kancelar Rajha, želeći da menja ovu svoju odluku, nego je nepokolebivo verovala u ono što je njegova ekselencija gospodin kancelar Rajha dao na znanje Regentu, a to znači potpuno priznanje naših prava koja se odnose na teritorije oduzete od Mađarske 1918. godine i pripojene Jugoslaviji.

Dalje je gospodin Bărdossy primetio da Mađarska i dalje polaže pravo na sada oslobođenu banatsku teritoriju, ali je spremna o Međimurju da započne prijateljske pregovore sa Nezavisnom Državom Hrvatskom.⁵

Na osnovu gore saopštenog od strane gospodina poslanika fon Erdmansdorfa mađarska vlada drži za potrebno da neizostavno raščisti pitanje kome pripada Banat, pošto je očito da je u odnosu na ovo pitanje došlo do nesporazuma.⁶

Uz ovo neka nam bude dozvoljeno da vas podsetim na glavne momente ovog razgovora, koji je njegova ekselencija gospodin kancelar Rajha vodio sa mnom 27. marta u prisustvu njegove ekselencije gospodina ministra spoljnih poslova Rajha i poslanika Hewela (zapisničar):

Pošto je njegova ekselencija, vođa i kancelar Rajha zbog izdaje jugoslovenske vlade izrekao nad istom poražavajuću osudu, bio je milostiv naglasiti da smatra, da sazreva vreme ispunjenja revizionih zahteva Mađarske prema Jugoslaviji. Zna da Mađarska nije u potpunosti zadovoljna sa dosadašnjim revizijama, sada se međutim, prema svim znacima stvaraju uslovi, u kojima se njeni opravdani zahtevi prema Jugoslaviji mogu ostvariti. Njegova ekselencija vođa i kancelar Rajha meru revizije će u punoj meri poveriti njegovoj ekselenciji gospodinu Regentu, što će ovaj sam odrediti. On ovo ne želi ograničavati. Prema njegovom mišljenju moguće je samo jedno ograničenje, i to ono koje se tiče pravne pozicije Hrvatske. Njegova ekselencija smatra poželjnim potpunu sa-

⁵ Vidi dok. br. 33 i 53.

⁶ Zajedno sa izdatom zapovešću od 11. aprila za napad na Jugoslaviju. Horti je dao i izjavu kojom na farisejski način opravdava mađarski napad zbog počinjenih svireposti koje su pogodile Mađarsku usled raspada jugoslovenske države. U istoj izjavi priznao je NDH. Proglas je 10. aprila odobrio Ministarski savet i zajedno sa Bardošijem, predsednikom vlade, potpisao, a objavljen je i u mađarskoj štampi. Objavljen: DGFP-D, XII. 307.

mostalnost ove države. Njegova ekselencija je nadalje naglasila svoje potpuno razumevanje za to da Mađarska ima slobodan izlaz na Jadransko more, tj. slobodan prolaz kroz Hrvatsku i slobodnu luku. Istina, riječkom lukom ne može raspolagati, pošto Rijeka pripada Italiji, ali će upotrebi ti svoj, uticaj, u interesu stvaranja jedne slobodne luke. Dalje je njegova ekselencija, vođa i kancelar Rajha naglasio da usleđ povratka bogatih i ekonomski značajnih teritorija, u prvom redu Banata, Mađarsku očekuje lepa budućnost. Da će njegova ekselencija gospodin Regent uzeti Banat u svoj posed, to je njegova ekselencija, gospodin kancelar Rajha predamnom (u dva navrata) ponovo naglasio, pa i pred ministrom odbrane Kraljevine Mađarske, ovom poslednjem 4. aprila prilikom audijencije.

Dalje je njegova ekselencija još govorila o sadejstvu mađarskih i nemačkih trupa, kao i o razvoju situacije na Balkanu.

Još istog dana, tj. 27. marta imao sam priliku da poruku njegove ekselencije vođe i kancelara Rajha prenesem njegovoj ekselenciji gospodinu Regentu. Sa velikom radošću i prožet najdubljim osećajem zahvalnosti, njegova ekselencija gospodin Regent je izjavio da se sa svime slaže, pa je u svom pismu od 28. marta⁷ upućenom njegovoj ekselenciji vođi i kancelaru Rajha izrazio zahvalnost i zamolio za što skorije uspostavljanje vojnog kontakta između dva vojna rukovodstva.

Mađarska je 11. i 12. aprila zauzela Međimurje, trougao između Dunava i Drave (Baranju) i Bačku.

U proklamaciji Regenta od 11. aprila, Mađarska je priznala Nezavisnu Državu Hrvatsku.

Kraj kopije.

Poslaniku sam odgovorio da je o ovom predmetu sličan izveštaj podneo fon Erdmannsdorff. Dve su stvari sada predstavljale predmet rasprave:

1. Utvrđivanje graničnog pojasa između vojnih kontingenata koji učestvuju u vojnoj okupaciji teritorija nekadašnje Jugoslavije.

2. Raspodela ovih teritorija.

Danas bi još bilo rano izvršiti regulisanje navedeno u tač. 2. Usled toga, prirodno je, što je gospodin Erdmannsdorff govorio o »kasnijoj« reviziji.

Pre ovoga Sztojaj je naveo nekoliko istorijskih i etnografskih argumenata, koji bi govorili u prilog prisajedinjenja Banata Mađarskoj, sasvim nezavisno od toga što je Firer o

⁷ To je bilo 14. aprila 1941. Vidi DGFP-D.XII. 344.

- ovom pitanju već doneo odluku u korist Mađarske. Ova odluka bila je već toliko jasna da je Regent u svom odgovoru Fiereru,⁸ svesno odstupio od ponovnog razmatranja ovog pitanja.

Na kraju je Sztojay izneo tvrdnju da se u sledećoj nedelji Rumunija sprema za okupaciju pojedinih delova Banata.

Obećao sam poslaniku da ću njegove želje preneti gospodinu ministru spoljnih poslova Rajha. Sztojay se na to ponudio da lično dođe kod gospodina ministra spoljnih poslova Rajha i da ono što je meni izneo, pred njim još bolje rasvetli, i potkrepi.

Weizsäcker

BR. 26

Budimpešta, 18. april 1941.

POVERLJIVA VOJNO-UPRAVNA NAREDBA BR. 3 NAČELNIKA GENERALŠTABA O OSNIVANJU VOJNIH SUDOVA I SUĐENJU CIVILNIM LICIMA NA TERITORIJI ZA KOJU JE UVEDENA VOJNA UPRAVA¹

Načelnik mađ. kralj, domobranskog generalštaba

POVERLJIVA
VOJNO-UPRAVNA NAREDBA
BR. 3

Budimpešta, 18. april 1941.
Regulisanje pravosudnih pitanja

Br. 188, Gl. vojna uprava
17. IV 1941.

Na teritoriji za koju je uvedena vojna uprava, pitanja pravosuđa regulišem na sledeći način:

A/ Krivično sudstvo

1, Na teritoriji redovnog delovanja vojne uprave, i u slučajevima krivičnog postupka prema civilima, sudiće isključivo vojni sudovi. Vojni sudovi će primenjivati propise mađarskog krivičnog prava.

¹ HL. Vkf.—1941. Poverljiva vojno-upravna naredba br. 3. Stampano.

2. Na osnovu stava 1, § 459, zak. čl. XXXIII iz 1912. g., o vođenju vojne parnice u krivičnom postupku u mađarskom kraljevskom domobranstvu, za pokretanje istrage, pravima nadležnog komandanta opunomoćujem:

1. Komandanta vojno-upravne grupe Južne armije² i to protiv :

a/ svih njemu potčinjenih vojnih lica koja se nalaze na teritoriji kojom on komandu je, i koja nisu pod zapovedništvom drugih ovlašćenih komandanata, i

b/ protiv svih civilnih lica na vojno-upravnoj teritoriji kojom zapoveda, a kojima se sudi pred vojnim sudovima, za koje nisu nadležni komandanti navedeni u narednoj, 2 tački.

/Ime suda: Sud vojno-upravne grupe mađarske kraljevske Južne armije/³

2. Vojne komandante nekadašnjih slobodnih gradova, sa teritorije za koju je uvedena vojna uprava⁴ protiv:

a/ njima neposredno potčinjenih vojnih lica

b/ protiv civilnih lica sa teritorije kojom komanduju; odnosno civilnih lica sa teritorije koju im je u nadležnost stavio komandant vojno-upravne grupe Južne armije, a koja ne spadaju pod nadležnost drugih komandanata.

/Ime suda, npr.: Sud vojne komande mađarskog slobodnog kraljevskog grada Subotice/

3. Neka komandant vojno-upravne grupe Južne armije, na teritoriji za koju je uvedena vojna uprava, podeli nadležnosti domobranskim sudovima koji deluju u okviru vojnih komandi slobodnih kraljevskih gradova.

Prilikom podele, treba uzeti u obzir saobraćajne, komunikacijske, i druge razloge /recimo i gustinu starnovništva/. Važno je da stanovništvo na najlakši mogući način dospe do suda. O teritoriji za koju su nadležni pojedini sudovi, komandant vojno-upravne grupe Južne armije treba, kod nadležnog komandanta, da izvesti zapovednika III armije, radi informisanja njemu potčinjenih korpusnih sudova; dsto saopštiti organima javnog poretka.

Sto se tiče furikcionisanja sudova⁵ na teritoriji vojnih komandi srezova Murska Sobota i Donja Lendava, u saglasnosti sa gospodinom ministrom odbrane regulisamo je tako što će pravima nadležnog komandanta za određivanje kri-

² Alajos Novakovits, general-potpukovnik.

³ U Subotici, a od 5. juna 1941. u Novom Sadu.

⁴ Sud je u Novom Sadu, Subotici i Somboru radio od 18. aprila do 16. avgusta 1941.

⁵ Vidi dok. br. 14.

vičnog gonjenja raspolagati komandant III. sombathelyskog korpusa.

Neophodne mere krivičnog postupka /kao hapšenje osumnjičenog, sprovođenje do nadležnog suda, pribavljanje dokaza, itd./ preduzimaće vojni komandant grada, sreza odnosno organi policije koji deluju na njihovoj teritoriji.

5. Gradski i sreski vojni komandanti, odnosno organi policije, krivičnu prijavu će podnositi neposredno nadležnom sudu.

6. Posle uvođenja vojne uprave, civilima će suditi vojni sudovi komandanata gradova i srezova, a istragu će sprovođiti vojni organi uz primenu mađarskih pravnih propisa.

7. Nad osuđenima ili drugim uhapšenima zatečenim u kaznenim zavodima, sudskim istražnim zatvorima itd., na teritoriji gde je uvedeno vojno upravljanje, kojima je kazna gubitka slobode izrečena od strane suda druge države, ili licima kojima je određen istražni zatvor, postupak neizostavno treba prekinuti; ali dotična lica treba zadržati u zatvoru dok vojni sudovi ne preduzmu potrebne mere. O čuvanju tih zatvorenika brinuće se vojni komandant grada, odnosno sreza. Nadležni vojni sudovi će neizostavno izvršiti reviziju slučaja ovih zatvornika, i ukoliko puštanje istih na slobodu ne ugrožava javnu bezbednost, javni -red ili interese rata, narediće njihovo puštanje na slobodu.

8. O prostorijama potrebnim za rad vojnih sudova, hapšanja, njihovom opremanju, osvetljavanju, pišaćem priboru, nadalje o smeštaju i ishrani osoblja vojnih sudova, staraće se vojni komandant dotičnog grada.

B/ Disciplinsko kažnjavanje

Komandantu Vojno-upravne grupe Južne armije, i komandantima slobodnih kraljevskih gradova u pogledu izricanja disciplinskih kazni, pripadaju prava trupnog komandanta, a vojnim komandantima ostalih gradova i srezova, prava načelnika odeljenja.

C/ Predmeti građanskih parnica

1. Za vođenje parničnih i vanparničnih civilnih predmeta, na zauzetoj teritoriji, gradski i sreski vojni komandanti će odrediti jedno ili više lica, od sudi ja uspostavljenih sudova, u nedostatku takvih, ovu -će funkciju obavljati druga lica koja imaju pravno obrazovanje /recimo advokati/, a u slučaju potrebe i sudijski pripravnici. Gradski i sreski vojni komandanti vođenje suda će poveriti jednom od ovako određenih lica.

2. U građanskim parničnim i vanparničnim predmetima, na zauzetoj teritoriji, treba primenjivati pravne propise koji su bili ranije u važnosti, izuzev onih koji se usled zauzimanja teritorije, zbog prirode stvari ne mogu primeniti. Umesto njih treba primenjivati odgovarajuće mađarske propise.

3. U parničnom postupku, građanski sud će prvo raspravljati samo predmete koji se pre svega odnose na potraživanja potrebna radi održanja egzistencije.

Gruntovničke predstavke treba zvesti prema redu njihovog stizanja, a njihovo rešavanje i izvršenje već ranije uvedenih predstavi ostaviti otvorenim do daljnjeg. Izvršenje ne može ići dalje od zaplene ili primenjivanja druge bezbednosne mere. Ne može se odrediti, ili održati već određena javna dražba. Ovo se primenjuje i u slučajevima kada je imovina pod stečajem ili drugom zabranom.

4. Advokati i javni beležnici mogu nastaviti svoj rad, sem onih kojima gradski ili sreski vojni komandanti, zbog njihovog neprijateljskog držanja za vreme zauzimanja teritorije, ili neposredno posle toga, ne zabrane rad. Isti ovi komandanti odrediće iz redova advokata kojima nije zabranjen rad, one koji će privremeno obavljati funkciju vojnih branilaca. Oni koji žele da nastave svoj rad zakletvu će položiti sreskom ili gradskom vojnom komandantu. U slučaju potrebe, vojni komandanti poslove javnog beležnika mogu poveriti i osobama koje imaju sudijski ili advokatski ispit, iako do sada nisu radili kao javni beležnici. U nedostatku javnih beležnika, njihove poslove će obavljati sudovi. Ako javni beležnik ili advokat obustavi svoju praksu ili ne može da je nastavi iz bilo kojih razloga, gradski odnosno sreski vojni komandant može, u slučaju potrebe, odrediti staratelja za preuzimanje i rukovanje njihovom dokumentacijom /vrednostima/ i pečatom javnog beležnika.

5. Obustavlja se rad advokatskih i beležničkih komora.

6. Pravo kontrole rada i držanja lica zaposlenih u sudovima, spada u nadležnost gradskih odnosno sreskih vojnih komandanata. On prima eventualne žalbe na držanje /službene propuste ili protivzakonite postupke/ pomenutog osoblja, i žalbe posle uviđaja ili bez njega, prosleđuje vojno-upravnoj grupi Južne armije. Vojni komandanti prenose naređenja vojno-upravne grupe Južne armije i dostavljaju izveštaje o sprovođenju tih naređenja.

7. Gradski i sreski vojni komandanti, ni lično, ni kao komanda ne mogu vršiti funkciju suda ili sudije, izuzev policijskog kažnjavanja.

8. Pošto smanjena delatnost sudova, samo delimično angažuje zaposleno osoblje, treba se pobrinuti za njihovo za-
pošljavanje i na drugim poslovima. To mogu biti radovi na
sređivanju zemljišnih knjiga i arhiva. Ovo je naročito važno
u slučajevima kada su neprijateljske trupe prilikom povla-
čenja odnele arhive ili pak preturile arhive sudova.

Ovim naredbama stavljam van snage deo K, te stavove
A i B IX poglavlja, L dela uputstva br. 60/G1. vojne upr. od
30. VIII 1940., izdatog kao prilog br. 1, poverljive vojno-
upravne naredbe br. 1.

U interesu jedinstvenog rukovođenja javnom upravom
zauzetih teritorija na jugu Mađarske, proglašavam nevaže-
ćim sve naredbe koje organima vojne uprave na zauzetoj
teritoriji nije uputila Vrhovna komanda, odnosno vojno-up-
ravna grupa Južne armije.

Ukoliko od ministarstava i organa vlasti matične države
stignu naredbe, uputstva /makar i pojedinim referentima/, sa
zahtevima da im ovi neposredno dostavljaju izveštaje, takve
naredbe i uputstva gradski odnosno sreski vojni komandanti
neće sprovoditi, već će iste /putem konačarske službe/ do-
stavljati meni.

Po naređenju načelnika domobranskog
generalštaba
vitez **Jozsef Heszleny**, general, s. r.
vrhovni konačar

Br. 60/G1. vojna upr
11. IV 1941.

Ispravka

U trećem stavu, treće tačke poverljive vojno-upravne
naredbe br. 1, dao sam instrukcije vojnoupravnim organima
koje se odnose na iseljavanje kolonista.

Iseljenje tih lica će se izvršiti tek kada se sklopi sporazum
sa nemačkim trupama koje su zauzele Srbiju.

Dotle se kolonisti od strane vojske i organa vojne uprave
imaju držati na mestima gde ne ometaju ratne operacije . . .

BR. 27

21. april 1941.

**NAREĐENJE KOMANDE 3. ARMIJE DA SE FORMIRAJU
LOGORI ZA INTERNIRCE¹**

Br. 189. 3. hds.I.b. od 21. IV 1941.

Poverljivo!

Otvaraju svojeručno samo pripadnici
Pk/VKF

Određivanje i priprema logora za interniranje

Na oslobođenim teritorijama, za kratko vreme izdaću naređenje za interniranje lica *opasnih po javni red i javnu bezbednost*,² kao i za sve one naseljene Srbe, Jevreje, doseljene ovamo posle 31. oktobra 1918.³ nadalje za sva opasna lica sa gledišta državne i vojne bezbednosti.⁴

Pošto vojna uprava još nije spremna za potpuno dejstvo, komande korpusa i brigada će hitno izvršiti potrebne pripreme za masovno interniranje prema dole naređenom, a o rezultatima preduzetih mera, korpusi će izvestiti komandu armije do 24. IV 1941. godine.

1. Svaka komanda korpusa će — shodno naređenju Komande III armije l.a. br. 449 od 9. IV 1941.⁵ sa kojom je regulisana podela oslobođene teritorije na rejone za svaku brigadu, odabrati 3—4 odgovarajuća mesta za logore za interniranje, svako kapaciteta sa 2000—4000 interniraca (za približno 10.000 interniraca na teritoriji svake brigade).

¹ HL. 10. dd. 1941. a.—87. Overeni prepis originala, pisan na mašini.

² Komanda 4. armije je sebi potčinjenim jedinicama spisak nepoverljivih osoba dostavila 19. aprila 1941 (HL. 10. dd. I. b. — 24. Kucano mašinom, overeni prepis). Sumarni iskaz takvih lica po naseljima, koji je bio u prilogu dokumenta, nije sačuvan. Tako nije utvrđeno ko je bio na tom spisku i kakve su mere preduzete protiv njih, itd. Nije utvrđeno da li su na toj listi bili Mađari koji su posle 1919. iz Mađarske pobjegli u Jugoslaviju, Srbi koji su se politički eksponirali, Mađari ili lica koja je lokalno stanovništvo prijavilo posle ulaska hortijevaca; jer vođenje evidencije nepoverljivih i neželjenih lica je naređeno tek kasnije.

³ Uredba o iseljenju Srba, Bosanaca i Jevreja, koji su u Bačku došli posle 31. oktobra 1918. objavljena je 28. aprila 1941. Vidi u vezi sa ovim dokumenat br. 41.

⁴ Imajući u vidu ove razloge, internacija (pre svega Srba) u razne pokretne odnosno privremene logore vršena je već od polovine aprila.

⁵ Ovaj dokumenat nije pronađen.

Od ovako ustanovljenih logora, svaka brigada će na svojoj teritoriji, još sada bez ikakve naredbe, organizovati bar po jedan logor, urediti ga i staviti u rad.

Po mogućnosti, logore odabrati tako da omoguće čuvanje uz što manju upotrebu stražara. Bar jedan deo logora treba da obezbedi zatvoreni smeštaj, kako bi starci, žene i deca dobili smeštaj pod krovom.

Pogodna mesta za otvaranje logora u prvom redu su naselja kolonista, čije će stanovništvo ionako biti internirano, i koja prema potrebi mogu primiti i druge brojne internirce, čak šta više, u stanju su da ih prehranjuju. U drugom redu :za logore dolaze u obzir fabrike, kasarne koje su prazne, odnosno bez kojih se može, zatim skladišta i majuri.

Pri izboru mesta za logore imati u vidu da mi je namera da internirce iselim iz Hrvatske, zbog toga logore u prvom redu postaviti uz Dunav i Tisu (blizu plovnih puteva), a samo u drugom redu u blizini železničke pruge Subotica — Novi Sad, po mogućnosti neka jedan od drugog budu udaljeni 20—25 km, tj. na jedan dan marša.

Za prikupljanje interniraca u slučaju potrebe obezbediti odmorista, odnosno stanice za prikupljanje.

2. Gledati da upotreba logora za interniranje sa ekonomske tačke gledišta prođe uz što manje izdataka. Međutim, pitanje logora mora se rešiti u svakom slučaju čak i po cenu izdataka, ako se u interesu postizanja cilja ti izdaci ne mogu izbeći.

3. Interniranje, a pogotovo nameru iseljavanja preko Hrvatske *za sada držite u potpunoj tajnosti*, kako bi se time izbeglo otežavanje izvršenja zbog prevremene obaveštenosti stanovništva (bežanje, oružani otpor, pobuna seljaka).

4. Do izdavanja mog naređenja koje će se odnositi na interniranje treba pojačati i energično nastaviti naređeno hapšenje *neprijavljenih i opasnih lica*.

Ukoliko zatvorenike nije moguće držati zatvorene zbog njihovog povećanog broja, njih treba predati u prvi završeni logor organizovan na napred opisani način.

5. Materijalne naredbe:

Interniranima prema Pravilniku G-10 III, II deo odredbi broj 20. tački 2. podtački a) pripada samo polovina dnevnog sledovanja hrane, bez duvana.

U slučaju bolesti internirci se ne mogu preneti u vojnu sanitetsku ustanovu, već za pružanje pomoći treba koristiti civilne lekare.

U okviru svakog logora improvizovati kuće za bolesne sa civilnim osobljem u potrebnom broju. Sanitetski materijal

.SO

trebovati od komande armije. U slučaju potrebe, za ispomoć se mogu angažovati i vojni lekari.

Potrebne uređaje i posuđe za pripremanje hrane, obezbediti upotrebom nađenih stvari na licu mesta.

Prilikom hapšenja upozoriti internirce da sa sobom po mogućnosti ponesu hranu, za 5 dana.

Snabdevanje organa vojne uprave vezane za logore interniraca poveriti nekoj instituciji koja teritorijalno pripada brigadi, a u prvom redu odseku za snabdevanje brigade.

Potrebne zaprege i vozila za transport hrane, angažovati od interniranih, bez obzira da li organ službe uprave za snabdevanje raspolaže ili ne potrebnim zapregama i vozilima.

Vojna pošta br. 3. 21. 4. 1941.
gen. p.puk. **Gorondy-Novak**, s.r.

BR 28

21. april 1941.

DIREKTIVE 66. PUKA POGRANIČNIH LOVACA ZA OTKRIVANJE ČETNIKA I DOBROVOLJACA¹

Broj 32/66. hv. e.

Kopija!

DIREKTIVE

za otkrivanje četnika i dobrovoljaca, i prikupljanje vojne opreme²

1. Pre pristizanja u rejon pretresa, zaposesti sve puteve iz naselja i sprečiti svaki izlazak za vreme trajanja istrage.

2. Po dolasku u naselje komandant će pozvati kod sebe članove opštinskog predstavnštva, Mađare i izjaviće pred njima da će se izvršiti prikupljanje četnika i dobrovoljaca, kao i vojnog materijala i opreme. Za to vreme nikome se ništa neće desiti, međutim, u slučaju najmanjeg otpora primeniće se najenergičnije mere.

¹ Muzej socijalističke revolucije Vojvodine (Vajdasági Szocialista Forradalom Múzeum, Novi Sad, Arhivsko odeljenje — Mađarska, u daljem tekstu: MSRV-AO-M), 1/3. Overen prepis pisan na mašini.

² Vidi dokumenat br. 21, naredbu Komande 3. armije koja se odnosi na ovo.

3. Zatim će se preko seoskog kmeta dobošem objaviti, da u roku od jednog sata svako mora doneti u zgradu opštine i predati sve predmete vojne opreme, odeće, municiju, eksplozivni materijal ili vatreno oružje koje se nalazi kod njega, bilo da se radi o svojini bivše srpske vojske, bilo u privatnom vlasništvu. Posle ovoga u svim kućama treba izvršiti pretres uz pomoć patrola i gde se bilo koji od gore pomenutih predmeta pronađe, uhvatiti i uhapsiti osobu koja ih je sakrivala. Protiv ovih lica kao neposlušnih treba pokrenuti sudski postupak, slučaj zapisnički konstatovati, posle čega se — ako drugih uzroka nema — mogu pustiti na slobodu.

Tek se posle toga mogu smestiti vojnici na konak.

4. Ukoliko za vreme pretrage padne mrak, deo gde je pretres izvršen, odvojiti patrolama od dela gde on još nije izvršen, a pretres nastaviti sledećeg dana. U ovom slučaju komandant koji vrši pretres staraće se da se stanovništvu saopšti da posle 20,00 časova niko ne može napustiti svoj stan.

5. Narednih dana sve dotle dok se ne postigne potpuna javna bezbednost, građani su obavezni da posle 21,00 časova ne napuštaju svoje stanove.

6. Preko opštinskog predstojništva preduzeti mere da se sva građanska lica snaibdeju legitimacijom (po mogućnosti sa fotografijom), u kojoj će biti naznačeno ime oca i majke, godina i mesto rođenja, i adresa stana.

7. U mestima gde je pretres već izvršen, iz sastava jedinica za pripravnost, što češće upućivati patrole.

8. Prilikom smeštaja (ukonačivanja) voditi računa da jedinice (ođeljenje, vod) po mogućnosti ostanu na okupu.

9. Neka komandant ako je to potrebno, uzme taoce.³

Pre upotrebe bunara, artikala ishrane, komandant će se o njihovoj upotrebljivosti uveriti putem talaca. Nabavljač treba da zabeleži mesto kupovine.

10. Posle pretresa naselja puteve koji vode u njih obezbediti manjim stalnim stražama, kako bi se sprečila infiltracija sumnjivih elemenata sa još nepretraženih teritorija.

11. Pretres atara naselja izvršiti najdetaljnije i planski — uglavnom na osnovu gornjih principa — spolja (od spoljnih granica konačarskih rejona) prema unutrašnjosti, ka naseljima.

³ Za taoce su, pre svega, uzimani ugledni i bogati Srbi. Stanovništvu se pretilo da će svi taoći biti ubijeni ukoliko ne prestanu četničke akcije. Vidi tačku br. 5 dokumenta 21.

Komande bataljona će za ovo već sada izraditi detaljne i temeljne planove kako bi se izvršenje moglo sprovesti 20-og, eventualno 26-og.

12. Vojnicima prilikom instruktaza, posebno naglasiti, da neću trpeti nikakvu pucnjavu, naročito noću. Graničari-borci treba da znaju da pojedinačni pucnji komita imaju za cilj da stvore lažnu uzbunu i paniku, i da to nisu pucnjevi upućeni u određeni cilj. Uzvratanje vatre na ovako besciljnu pucnjavu, predstavlja samo uzaludno trošenje municije i može da prouzrokuje štetu u sopstvenim jedinicama. One koji budu pucali u prazno treba pozvati na najstrožu odgovornost.

Ako u rukama vojnika opali puška, rezultat toga mora da bude samo pogodak, ali svako pucanje uvek mora biti opravdano i sa razlogom. Podvući vojnicima da je za upotrebu oružja i u ovakvim slučajevima na snazi tačka »c« Privremene odredbe 458. Pravilnika o obavljanju službe (Suština te tačke je: »Ako u sadašnjim okolnostima neko sumnjivo lice posle poziva da se zaustavi ne da zadovoljavajući odgovor i pokuša pobeći, a za zaustavljanje i hvatanje nema drugog načina, stražar treba da upotrebi oružje.«

Prirodno, da su na snazi i tačke a) i b).

Vojna pošta 55. 21. IV. 1941. u 12.00 č.

pukovnik

vitez Gödry Janos, s.r.

Prepis je istovetan naredbi!

ađutant puka, kapetan

Fülöp, s.r.

Br. 49/31. hv. zlj. pk., 21. IV 1941.

Šaljem!

Primaju: sve sekcije i odeljenja

major

vitez Andras Kovacs, s.r.

Kom. 31. gran, bataljona

Overen prepis!

Vojna pošta 53, 21. IV 1941.

BR. 29

Budimpešta, 21. april 1941.

**PISMO ENDREA BAJCSY-ZSILINSZKOG PREDSEDNIKU
VLADE I VRŠIOCU DUŽNOSTI MINISTRA INOSTRANIH
POSLOVA LASZLU BÁRDOSSYJU¹**

Moj izuzetno poštovani druže!

Znam u kakvoj si vremenskoj stisci, pa se stoga ni ne trudim da ti ovu svoju molbu saopštim usmeno, tj. radije ću to učiniti pismenim putem.

Mnogima nam smeta ton mađarske štampe kojim se piše o inostranstvu, o nama prijateljskim i neprijateljskim zemljama. Ima već nedelju dana kako nisam slušao londonski mađarski radio, ali mi kažu da nas je grdio na nedozvoljen način. Ali to prema mom shvatanju još uvek nije razlog da naša štampa svoju grdnju upućuje .jadnim Srbima, ili da mađarska štampa bude direktno glasnogovornik nemačkog glavnog štaba, i da zanemaruje sve druge vesti iz inostranstva. To nije ništa drugo do podivljala revnost arijevaca, koji manje nego Jevreji nekada, poznaju nepisana pravila mađarske razboritosti, duhovne ravnoteže i dostojanstva.

Ne verujem da je prljavi antisrpski ton, koji već nedeljama kulja iz naše štampe i koji će za duže vreme izroditi zlu krv, istovetan sa stavovima mađarske vlade. Neka buduća zlonamerna i antimadžarska politika uzeće u ruke te iste mađarske novine iz nešto ranijeg perioda (decembar prošle godine) i videće plimu naše ljubavi prema Srbima koja je trajala četvrt godine, izjave i slike srpskog kralja i ministara, protokolarne i nezvanične momente bratimljenja u Beogradu

1 Budimpešti (koje je zatim smenio zaista nepotrebnim ton neprijateljstva koji evo traje već čitave tri nedelje), pa će o Mađarima dobiti veoma gadnu i iskrivljenu sliku. Zulumčarske akcije četnika moramo, naravno, najoštrije osuditi. Ali je teško shvatljivo zašto moramo toliko ocrniti nesrećni, i ovako teško utučeni srpski narod, za koji znamo koliko je silan, čestit i hrabar. Ja gledam i dalju budućnost, gde ćemo mi opet morati pronaći nit zajedničkog razgovora poput one niti iz mohačkog govora. Ali, kako da se ona ponovo pronađe, kada ova gomila pobesnelih Švaba seje seme razdora u ma-

¹ OL. Küm. kabinet, reg. 1941—133. Original, čistopis. Objavljeno u: Diplomaciai iratok... V tom, dok. br. 761.

đarskim i srpskim dušama. Ne verujem da se ovom tonu raduju i poštteni Hrvati, jer ni oni nisu svi kvislinzi, a ima među njima Kačića i Košutića. Po meni, mađarska bi štampa morala da doprinosi zaceljenju srpskih rana nastalih usled neminovnih mađarskih poteza, i ne bi smela da doli va ulje na vatru. Ovakav stepen mržnje nismo ispoljili čak ni u prvom ratu, a tada nismo imali ni sveže potpisani ugovor

0 večnom prijateljstvu sa Srbijom.² Ovo antisrpsko arlaukavanje je krajnje neuljudno i u odnosu na gospodina Regenta, jer je to u najoštrijoj suprotnosti sa smislom, ciljevima i duhom njegovog govora u Mohaču.³

Čujem da je u nedelju u podne, ciganski orkestar Käl-mäna Őläha na radiju izveo odvratnu ratno-huškačku prizemnu pesmu »Stani, stani pasja Srbijo«. To je 1914. bila pesma budimpeštanskog šljama, a ne poštenih vojnika, jer mi smo naučili da cenimo i poštujemo hrabrog srpskog neprijatelja, koji nas je u svemu dostojan. Tukli smo se sa njima, i ja lično sa svojim husarima, čak je naš kadar kasnije iz Arada premešten u Valjevo; ali smo i tamo ostali zadivljeni pred neizveštačenim rodoljubljem i velikom hrabrošću kojom su podnosili svoj nezavidni položaj. Taj će narod opet stati na svoje noge, i opet će, po bilo koju cenu izvojevati sebi slobodu, i tada nam neće biti u interesu da se zaslepljeni divljom mržnjom nađu nasuprot jedno drugom dva čestita i jedno na drugo upućena naroda, mađarski i srpski. I sada je u interesu Mađarske da se u Bačkoj, i verovatno u Banatu dva naroda ponovo približe. Nemojmo nastavljati kratkovidu politiku čiji je moto »Okolo oko, zub za zub«, već im pokažimo da smo superiorniji i bolji od njih. Vladin komesar za Južne krajeve bi trebao da bude pravi Mađar, ve-

² Bajcsy-Zsilinszky je 11. aprila 1941. uputio memorandum Bărdossyju. Njegovu suštinu je nameravao izložiti u spoljnepolitičkom odboru, ali zbog bure koja je tamo izbila u tome nije uspeo. Taj memorandum se ne nalazi uz propratno pismo. Bajcsy-Zsilinszky je u pismu izrazio svoju bojazan zbog tona Horthyjevog proglasa. »Delovi koji se odnose na Srbe, s obzirom na nedavno sklopljeni mađarsko-jugoslovenski ugovor, nisu baš najsrećnije formulisani... Bolje bi bilo da nismo žurili sa okupacijom, odnosno da smo sačekali da od proglašenja Nezavisne Države Hrvatske imperije prođe malo više vremena ...« — kaže u pismu Bajcsy-Zsilinszky, snažno nastojeći da odvрати mađarsku vladu od učesća u oružanom napadu protiv Jugoslavije. OL. Ktim. res. 1941—133. Original, čistopis. Objavljeno: Diplomáciai iratok. V. tom, dok. br. 726.

³ Odnosi se na govor koji je Horthy 29. avgusta 1926. održao u Mohaču.

likodušan i kulturan, čovek, koji bi nasuprot preteranoj revnosti podivljalih sitnih birokrata, bio sposoban da uspostavi vlast i potreban red, ah i da povрати sjaj i toplinu svete krune u jednakoj meri za sve narode vraćenih teritorija.

Molim te da mi oprostiš što izigravam nepozvanog advokata, ali možda je dobro da u ovom, ne toliko jedinstvenom, koliko služinski nastrojenom mađarskom društvu čuješ i glasove nemira i kritike, jer radi se o iskrenom, dobronamernom i otvorenom mišljenju.

Primi izraze mog iskrenog poštovanja,

na usluzi tvoj
Endre Bajcsy-Zsilinszky⁴

⁴ Endre Bajcsy-Zsilinszky je rođen 1886. Godine 1918, posle revolucije, bio je osnivač nacionalističko-iredentističkog pokreta — Mađarskog zemaljskog odbrambenog saveza (MOVE). Kasnije je prišao liberalnoj opoziciji. Godine 1939. je pristupio Nezavisnoj partiji sitnih posednika i postao je jedan od njenih vođa. Kao opozicioni poslanik, u Parlamentu je više puta istupio protiv pronemačke politike mađarske vlade. Suprotstavio se vojnoj okupaciji Jugoslavije i učešću Mađarske u agresiji protiv Sovjetskog Saveza. Za vreme drugog svetskog rata bio je jedna od vodećih figura antinemačke građanske opozicije. Obznanio je krvoprolića koja su mađarski fašisti učinili u Novom Sadu. U jesen 1944. je predsednik Mađarskog nacionalnog ustaničko-oslobodilačkog komiteta. Njilaši su ga uhapsili 22. novembra 1944, a preki sud ga je osudio na smrt. Ubijen je 24. decembra 1944. u šopronkehidi.

BR. 30

Budimpešta, 22. april 1941.

POVERLJIVA VOJNO-UPRAVNA NAREDBA BR. 5 NAČELNIKA GENERALŠTABA O KORIŠĆENJU NAPUŠTENOG OBRADIVOG ZEMLJIŠTA NA OKUPIRANOJ JUGOSLOVENSKOJ TERITORIJI¹

Nač. mađ. kralj, domobranskog generalštaba

POVERLJIVA
VOJNO-UPRAVNA NAREDBA
Br. 5
Budimpešta, 22. april 1941.

**Br. 228.
Voj. upr. gl.
grada.
Mere koje
treba
preduzeti
po pitanju
vlasništva**

Mere koje po pitanju vlasništva treba preduzeti na okupiranoj teritoriji regulišem na sledeći način:

Komanda voj no-upravne grupe Južne armije će se putem njoj potčinjenih prvostepenih komandi starati o nastavljanju proizvodnje na imanjima čiji su vlasnici proterani, odnosno koja su vlasnici samovoljno napustili.

1. Neka se u cilju rukovođenja napuštenom zemljom odrede odgovarajući poverljivi staratelji (po mogućstvu seljaci-gazde) koji imaju potrebna stručna znanja.

Za sva napuštena zemljišta (pogotovu ona dodeljena u agrarnoj reformi) koja se nalaze u ataru jednog naselja, za staratelja treba odrediti jedno lice. Poseban staratelj se samo izuzetno može odrediti za veća imanja. Za sada nemojte računati na mogućnost slanja ovakvih staratelja iz matične zemlje. Krajnje odredbe po ovom pitanju će se doneti tek posle rešavanja pitanja kolonista.²

2. Napušteno obradivo zemljište izdaj te u zakup mađarskim seljacima iz okolnih mesta koji raspolažu sa potrebnim oruđima za obradu, prema ugovoru o zakupu koji prilažem.³

¹ HL, VKF, 1941. Poverljiva vojno-upravna naredba br. 5.

² Vidi o tome dok. br. 43 i 50.

³ Ovaj prilog nije pronađen.

Na onim teritorijama gde se za zakupine mogu angažovati Mađari, zemljište možete izdati poverljivim pripadnicima drugih naroda.

Zemlje oduzete tokom agrarne reforme, i imanja koja su trenutno napuštena, mogu se izdati u zakup i ranijim vlasnicima, ukoliko siromašno mađarsko stanovništvo ne zahteva da se pravo zakupa dodeli njemu.

Imanja se u zakup izdaju uvek privremeno bez mogućnosti da se time stekne pravo za eventualni prelazak u trajno vlasništvo.

Neka suma privremenog zakupa bude realna. U ugovoru osim zakupnine, mora biti naznačena i suma koju zakupac, mora da isplati vlasnicima koji su napustili zemlju, na ime troškova za pripremu zemljišta, setve i zaštite bilja.

Ako je moguće, neka prednost pri zakupu imaju ona lica koja su u mogućnosti da zakupninu, i troškove ranijih vlasnika isplate unapred. U izuzetnim slučajevima, isplatu možete odložiti do ubiranja letine.

Za ubiranje zakupnine ovlastite staratelje. Oni za uplaćene sume moraju izdati priznanice, a novac do daljnjeg imaju deponovati kod opštinskih uprava na čijoj se teritoriji nalazi u zakup izdata zemlja.

3. Ukoliko su raniji vlasnici za sobom ostavili pokretnu imovinu⁴, o tome se mora napraviti inventar u tri primerka. Prvi primerak inventarske knjige čuva staratelj, drugi opštinska uprava, a treći prvostepena vojno-upravna komanda. Ako je prilikom sačinjavanja inventara prisutan i raniji vlasnik, i njemu se mora dati jedan primerak sačinjenog inventara. Učinite potrebne korake da se ostavljena poljoprivredna oruđa prikupe i čuvaju na određenom mestu. Materijale sklone propadanju i stoku čije je izdržavanje skop-

⁴ Zaštita, rukovanje i prodaja nekretnina u Bačkoj i baranjskom trouglu koje su ostale bez vlasnika regulisani sa odredbom vlade br. 6480 od 2. septembra 1941 (Magyarország rendeletk. Tara, 1941, III., kot. 680, str. 3142).

čano sa raznim problemima, uz posredništvo* nadlež. opšt. treba prodati na javnim licitacijama, a tako ubrane sume se moraju deponovati na ime ranijih vlasnika.

4. Vlasnici koji napuštaju svoja imanja, ne smeju biti sprečavani u odnošenju svoje • pokretne imovine i poljoprivrednog inventara.

Iz pograničnih mađarskih sela prvo treba iseliti sve one koloniste koji zaključno sa 31. oktobrom 1918. nisu živeli na zauzetoj teritoriji tj. u tim selima. O iskorišćavanju zemlje ovako udaljenih kolonista, postupite u skladu sa ovde ranije navedenim merama. U cilju olakšavanja sprovođenja ovog postupka, već sam naredio pokret intendantskih jedinica.

Za kontrolu i rukovanje zgradama grupe naselja, u slučaju potrebe, odrediti posebnog staratelja.

5. Iseljenje starosedelačkog stanovništva koje je tokom agrarne reforme eventualno dobilo zemlju, i koje je politički i ekonomski indiferentno, nije hitan zadatak.

Način dodele zemlje u ovim slučajevima će se razmatrati onda kada bude vršena celokupna revizija jugoslovenske agrarne reforme.

6. U vezi sa ovom mojom naredbom, i njenim rezultatima gl. odelj. vojne uprave će VKF-u dostaviti sumarni izveštaj.

1 prilog.⁵

Po naređenju načelnika domobranskog generalštaba, komandant pozadine
vitez József Heszlényi, s.r.

⁵ Ovaj prilog nije pronađen.

BR. 31

Budimpešta, 22. april 1941.

**ZAHTEV MAĐARSKE VLADE ITALIJI DA JE PODRŽI RA-
DI OSTVARIVANJA SVOJIH TERITORIJALNIH PRETEN-
ZIJA U ODNOSU NA JUGOSLAVIJU¹**

Šifrirani telegram ministra inostranih
poslova mađarskom poslaniku u Rimu

'6067.

Br.63.

Budimpešta, 22. april 1941.
16.25 h

U vezi sa likvidacijom jugoslovenske države, stav mađarske vlade je sledeći:

Na osnovu naše, nikada neskrivene želje,² računamo na one teritorije koje su strogo uzev, pre 1918. pripadale Mađarskoj. Od tih teritorija Bačku, Pomurje i Baranjski trougao u principu smatramo već priključenima Mađarskoj. Polazemo pravo naravno i na deo Banata koji je svojevremeno priključen Jugoslaviji, što je u principu uvažio i Hitler u svom pismu upućenom gospodinu Regentu Mađarske 27. marta.³ Njegovo rešavanje sa nemačkom vladom može se smatrati obavljenim. Konačno rešenje pitanja Banata će zbog mogućih drugih kombinacija zahtevati još dosta vremena, stoga Nemci (što je sasvim opravdano) zahtevaju da stvar ostane strogo poverljiva.⁴

Neka to i tvoja ekselencija uvaži.⁵

Što se Pomurja tiče, ta se oblast deli na dva dela, na tzv. Međimurje i Prekomurje. Na Međimurje koje uglavnom nastanjuje hrvatski živalj, pravo polažu Hrvati, i to su nam već stavili na znanje. U cilju očuvanja dobrih hrvatsko-mađarskih odnosa, Mađarska po ovom pitanju ne želi da zauzme nepopustljiv stav, pa je u principu spremna da o tome pregovara sa Hrvatima. Rešavanje ovog pitanja zavisi od toga,

¹ OL. Kiim. res. pol. 1941, 16—234. Koncept. Objavljeno u: Diplomáciai iratok..., tom V, dok. br. 763.

² Vidi o tome dok. br.25.

³ Vidi o tome dok. br. 4.

* Vidi o tome dok. br.25.

⁵ Frigyes Villani.

da li su Hrvati spremni da zauzvrat podrže ispunjavanje mađarskih zahteva.⁶

Molim Vas da sa gornjim upoznate rukovodioce italijanskog ministarstva inostranih poslova⁷ i da im iznesete našu nadu da će ovaj stav sa italijanske strane naići na potpuno razumevanje i podršku.⁸

Bardossy

⁶ Mađarska vlada je na svojoj sednici od 13. aprila kao stavove za pregovore prihvatila sledeće:

»1) Naš suverenitet nad Međimurjem se u principu može braniti, ali ćemo upravu nad celokupnom teritorijom, bilo na duže vreme ili bez vremenskog ograničenja, predati Hrvatima.

2) Naš suverenitet od Murakereszüta do sreza Čakovec i do nemačke granice može se u potpunosti zadržati, s time da se za ovu liniju u potpunosti obezbedi.

3) Zadržavamo pravo eventualne eksploatacije nafte u Međimurju.

4) Što se tiče železničke pruge Gyékényes—Sušak—Rijeka, po mogućstvu treba obezbediti dugoročno pravo prometa, podrazumevajući tu saobraćaj naših kompozicija sa našom vučom, kao i stvaranje naših skladišta pogonskog goriva.

5) U sušačkoj luci treba tražiti stvaranje slobodne pristanišne zone (sa stovarištima).

6) Granica između Mađarske i Hrvatske (ustaške Nezavisne Države Hrvatske) treba da ide sredinom Dunava i Drave.

7) Treba insistirati na principu recipročne razmene stanovništva, i spremnosti dveju vlada da se u ovom pogledu sklopi sporazum.

8) Na teritoriji koja će biti ustupljena na upravu Hrvatskoj treba obezbediti zaštitu mađarske imovine i naplatu šteta koje je izazvala jugoslovenska vlada.

9) U principu se treba sporazumeti o tome da će posle zajedničkog čišćenja toka Drave ova reka biti proglašena za plovnu te da mađarski brodovi mogu saobraćati po Savi.«

⁷ Grof Galeazzo Ciano.

⁸ Mađarski poslanik u Rimu Villani je u svom numeričkom telefonskom šifrovanom izveštaju 27. aprila javio Bărdossyju da je razgovarao sa italijanskim ministrom inostranih poslova Ciano, koji ga je primio uveče 26. aprila obećavši pri tom da će Italija podržati mađarske zahteve. (Objavljeno u: Diplomăciai iratok... V tom, dok. br. 771). On je zatim, 2. maja, detaljno izvestio o ovom svom razgovoru. Ponovio je da je Ciano sa razumevanjem primio mađarske teritorijalne zahteve i da je obećao podršku italijanske vlade. Napomenuo je da nove granice na Balkanu još nisu obrađene, ali je pokazao zatraživši strogu diskreciju, na mapi svoje zamisli s tim u vezi. (Objavljeno u: Diplomăciai iratok... V tom, dok. br. 773).

Specijalni voz, 23. april 1941.

TELEGRAM MINISTRA INOSTRANIH POSLOVA RIBBENTROPA NEMACKOM POSLANIKU U BUDIMPEŠTI ERDMANNSDORFFU U VEZI SA ZLOSTAVLJANJIMA PRIPADNIKA NEMAČKE NARODNOSTI I O PRIPAJANJU TRI OPŠTINE NEMACKOJ¹

Poslanik Sztóyai, koga sam primio juče posle njegovog povratka iz Budimpešte,² saopštio mi je da je namesnik bio vrlo uzbuđen zbog toga što su mađarske jedinice prilikom okupacije dosadašnje jugoslovenske teritorije ubile i pripadnike nemačke narodnosti.³ Smesta je uputio generalnu istražnu komisiju da izvrši uviđaj na licu mesta, a primeniće drakonske mere, ukoliko se vesti pokažu kao tačne.

U daljem Sztóyai je saopštio, da Regent želi da poseti Firera.⁴ Zbog ove posete, koja će sutra uslediti, upućujem na saopštenja koja su još juče prosleđena preko telefona.⁵

Nadalje, sa Sztóyaijem sam razgovarao i o pitanju Međimurja. Sztóyai je potvrdio saopštenje koje ste dobili i Vi preko Bårdossy⁶ prema kojem u Budimpešti postoji dobra volja da se sa Hrvatskom postigne sporazum tako da Međimurje pripadne Hrvatskoj, dok bi za uzvrat Hrvatska pružila

¹ DGFP-D. XII. 392. Prepis pisan na mašini. Objavljeno u: A Wilhelm-Strasse . . . , dok. br. 395.

² Sztóyai je Horthyju preneo Hitlerovu poruku od 19. aprila. U povratku, primio ga je ministar inostranih poslova Ribbentrop u Beču, u svom specijalnom voz.

³ Prema izveštaju mađarskog konzula iz Beča, od 12. maja 1941. »u prvim danima okupacije Bačke, u Beč je pobeglo 500 Švaba iz Bačke, jer su ih mađarski žandarmi navodno zlostavljali« (Kum. pol. 1941. 531). Posle dopisa iz Ministarstva inostranih poslova vojno-upravna grupa Generalštaba naredila je strožu kontrolu granice (HL. VKF. 1941. 1. oszt. 5457/el. Prepis i original koncepta). Inače, prema zabelešci u ratnom dnevniku grupe »Himer« od 12. aprila, kapetan dr Nowak, pripadnik bečkog odeljenja kontrašpijunaže, već 12. aprila je dobio zadatak da otputuje na teritoriju koja se nalazila pod mađarskom okupacijom radi zastupanja interesa pripadnika nemačke narodnosti. (Szazadok, 1965, br. 6, str. 1234).

⁴ Horthy se sa Hitlerom sastao 24. aprila u Munchenkirchenu. Zapisnik o tom njihovom sastanku nije sačuvan.

⁵ Saopštenja Ribbentropa su nepoznata.

⁶ 14. april 1941.

Mađarskoj specijalne olakšice za tranzitni saobraćaj prema Jadranu, gde Mađarska računa na otvaranje svoje slobodne luke.

Uvezi sa ovim, skrenuo sam pažnju gospodina Sztóyaija da na zapadnoj granici prekomurske teritorije leže tri čisto nemačke opštine, na samoj granici Nemačkog Rajha na teritoriji koja je nekad pripadala Mađarskoj, i to: opštine Fikslinc, Zinersdorf i Gichenhof (Füxlinz, Sinnersdorf i Guitzenhof). Molimo saglasnost mađarske vlade da ove tri opštine budu dodeljene Némačkoj putem revizije granice. Poslanik Sztóyai je obećao da će ovu našu želju prosiediti svojoj vladi.⁷

Molim vas, da pažljivo pratite razvoj ovog pitanja, i stavite do znanja mađarskoj vladi našu želju da u bliskoj budućnosti preselimo na teritoriju Rajha stanovništvo nemačke nacionalnosti i iz drugih opština Prekomurja.

U vezi sa zabeleškom koja je poslaniku Sztóyaiu predata 20. aprila (uputstvo poslato telegramom broj 683)⁸ možete napomenuti da smo u međuvremenu ustanovili imena streljanih žena pripadnica nemačke nacionalnosti u Novom Vrbasu (a ne u Novom Sadu).

To su sledeće: Elizabet Meder (Elizabeth Meder) i gospođa Bajer (Beyer). Nisu ih ubili u gostionici »Tri marame«, već su nađene mrtve u kućama na putu za Kulu, raznesene ručnim bombama.

Molim vas, dajte to odmah saopštite mađarskoj vladi.

Ribbentrop

⁷ Pitanje pripadnosti tri opštine pojavilo se u vezi sa podelom Jugoslavije i zahtevima Nemačke o učešću u podeli. Mađarska vlada je zahtev Nemačke smatrala prirodnim.

⁸ Telegram br. 73/52248—50. sadržavao je spisak mađarskih zlostavljanja pripadnika nemačke narodnosti.

BR. 33

Beč, 24. april 1941.

IZVOD IZ ZAPISNIKA NEMAČKO-ITALIJANSKIH PREGOVORA ODRŽANIH U BECU O PODELI JUGOSLAVIJE¹

REZULTATI NEMAČKO-ITALIJANSKIH RAZGOVORA O REORGANIZACIJI JUGOSLOVENSKE TERITORIJE...²

Bačka i Banat

će kao i Međimurje i Prekomurje³ ući u sastav Mađarske, dok se po ovim pitanjima konačno ne sporazumeju Mađarska sa jedne, te Nemačka i Hrvatska sa druge strane.

Banat će za sada ostati pod okupacijom nemačkih trupa, kako bi se sprečio sukob između Mađara i Rumuna.⁴ Rumunima se negde drugde mora obezbediti obeštećenje, kako bi se time barem delimično našlo rešenje za njihove poteškoće. Mogućnost praktičnog rešenja se za sada još uvek ne nameće. . .

Mađarska će dobiti slobodnu luku na Jadranskom moru.

Beč, 24. aprila 1941.

Šmit

¹ DGFP-D. XII. 398. Objavljeno u Zborniku dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije. Dokumenti Nemačkog Rajha 1941, tom XII, knj. 1, dok. br. 27. Na pregovorima održanim u Beču nemački i italijanski ministar inostranih poslova sporazumeli su se o interesnim sferama Nemačke i Italije na teritoriji Jugoslavije. Demarkaciona linija je bila sledeća: Sombor — (Nemačka)

— Petrinja (Nemačka) — put iz Petrinje — Glina — Bosanski Novi — Prijedor — Banja Luka — Jajce — Donji Vakuf — Travnik — Visoko — Sarajevo (Nemačka) — žel. pruga iz Sarajeva — Prača — Ustiprača — Rudo (duž pruge, Nemačka) — drum za Rudo — Sjenica — Novi Pazar (Nemačka) — Kosovska Mitrovica (Nemačka) — žel. pruga iz Mitrovice — Priština — Uroševac (Nemačka). Teritorije južno od ove linije došle su pod italijansku okupaciju. (Zbornik... tom II, knj. 2, str. 570).

² Naredba rađena za Vermaht od 12. aprila, koja je sadržavala uputstva u komadanju Jugoslavije, u odnosu na Mađarsku sadrži sledeću odluku: »Teritorija koja se nalazi između Drave i mađarske granice, odnosno između Dunava i Tise vratiće se Mađarskoj. Teritorije istočno od Tise biće pod zaštitom Nemačke.« U vezi sa Pomurjem (te je teritorije odnosno Međimurje i Prekomurje tokom ratnih operacija zauzela Mađarska) uputstvo je predviđalo da »njihovo priključenje Mađarskoj kontroliše komanda kopnene vojske«. (Zbornik, tom II, knj. 2, str. 546).

³ Vidi bel. br. 4, dok. br. 25.

⁴ Pitanje Banata je ostalo nerešeno. Hortijevska Mađarska je tako 1941. konačno u Bačkoj, baranjskom trouglu, Međimurju i Prekomurju okupirala teritoriju Jugoslavije od 11.601 km² na kojoj je živelo 1,145.508 stanovnika.

BR. 34

Sombor, 2. maj 1941.

**NAREĐENJE SOMBORSKE SRESKE VOJNE KOMANDE
JAVNIM BELEŽNICIMA O VOĐENJU REGISTRA »NEPO-
ŽELJNIH« LICA¹**

SRESKA VOJNA KOMANDA, SOMBOR

Broj 149. sgl/1941.

Poverljivo!!

H.i. 15. maja 1941...

Popis nepoželjnih lica

Gospodinu Glavnom beležniku

Novi Sivac

Sombor, 2. maja 1941.

Na osnovu naređenja sa vašeg mesta:²

Pozivam Vas da neodložno otpočnete i što pre završite popis lica koja spadaju u sledeće grupe. Naredbu koja služi kao osnova za popis, čuvajte kao nešto najpoverljivije.

Grupe za popis i evidentiranje:

- I. Svi bivši četnici i svi članovi njihovih porodica.
- II. Svi dobrovoljci i svi članovi njihovih porodica.
- III. Svi Srbi i Jevreji doseljeni posle 31. oktobra 1918.. kao i članovi njihovih porodica.
- IV. Svi emigranti koji potiču sa teritorije uže Mađarske- i drugih država i svi članovi njihovih porodica. Izuzetak čine oni koji poseduju nemački pasoš ih pasoš nemačko-češkog, protektorata.
- V. Svi komunisti prema nacionalnoj pripadnosti i svi članovi njihovih porodica.

¹ U MSRV AO-MK 12/17. Original pisan na mašini.

² Sreski vojni komandant je uputstvo verovatno dobio usmeno,, pošto je direktiva za popis doseljenika objavljena tek 26. maja (Poverljiva vojno-upravna naredba br. 18 od 26. maja 1941. Vidi dok. br. 41). Interniranja su tekla od prvog dana pošto su na osnovu tač. 5_ Poverljive vojno-upravne naredbe br. 1 od 11. aprila 1941. god. »opasna lica« i do pojave uputstva o interniranju morala biti privremeno uhapšena. Prema prilogu br. 11 ove naredbe, do uspostavljanja redovnih vojno-upravnih organa, jedinice su bile obavezne da po potrebi obavljaju i ove zadatke.

VI. U vezi sa Rusima evidenciju pripremiti prema sledećem :

1. Belo rusi, emigranti,
 - a) Bez domovine (sa Nansen pasošem)
 - b) Lica koja su stekla jugoslovensko državljanstvo, obe grupe sa svim članovima porodice.
2. Lica koja raspolažu važećim pasošem Sovjetske Rusije.
 - a) koji imaju važeću mađarsku vizu
 - b) koji nemaju ovakve vize, i svi članovi porodica obe grupe.

VII. Svi engleski državljani sa članovima porodice.

VIII. Svi poljski državljani sa članovima porodica.

IX. Od Srba starosedelaca i Bunjevaca oni, koji su zbog svoje antimađarske aktivnosti opasni, usled čega njihov ostatak nije poželjan.

X. Od Jevreja koji su ovde stanovali i pre 31. oktobra 1918. godine, one koji su ispoljili antimađarsku aktivnost (koji su po bilo kom osnovu potpomagali ili podržavali četnike, sokole i srpsko vojno uređenje itd.).

Mađare, Nemce, Italijane, Bugare i Hrvate ako se ne mogu uvrstiti u grupe u IV i V. — ne uzimati u evidenciju ni u slučaju ukoliko su se naselili posle 31. oktobra 1918. godine.

Evidencija treba da obuhvati sledeće podatke popisanih:

1. ime i prezime, 2. mesto rođenja, 3. godina i datum rođenja,
4. vreme naseljavanja (koloniziranja), 5. veroispovest, 6. nacionalnost, 7. bračno stanje, 8. imovinsko stanje (vrednost nekretnine, stočnog fonda i ostalih pokretnina)

Ukoliko se pri ustanovljavanju nekog od navedenih podataka naiđe na nepremostive teškoće, ne bih insistirao na njegovom unošenju u evidenciju, naravno sem imena i prezimena.

Preglede, posle njihovog sačinjavanja odmah, a najkasnije <do datog roka, u 2 primerka dostaviti meni.

Očekujem izveštaj i u slučaju da nemate ništa za popis.

Sreski vojni komandant

Lajoš Bakonyi, s.r.

BR. 35

Budimpešta 6. maj 1941.

POVERLJIVA VOJNO-UPRAVNA NAREDBA BR. 11 NAČELNIKA MAĐARSKOG GENERALŠTABA U KOJOJ ZAHTEVA PRONALAZENJE I ZAPLENU FOTOGRAFIJA O ZLOČINIMA U BAČKOJ I BANATU¹

Načelnik mađ. kralj, domobranskog generalštaba

POVERLJIVA
VOJNO-UPRAVNA NAREDBA
BR. 11.

Budimpešta, 6. maja 1941.

**Vojna uprava
Vrhovne
komande,
broj 1229 od
6. V 1941.
Nepoželjne
fotografije
snimljene
u vraćenim
južnim
krajevima.**

²

Saznao sam, da su na vraćenim južnim teritorijama,³ naročito u Subotici i drugim većim gradovima, kako civilna, tako i vojna lica, snimala fotografije o postupcima osвете nad četnicima itd., na kojima se vidi streljanje četnika, ili leševi na zemlji.

Na osnovu iskustva, ukoliko fotografije ovakve prirode padnu u ruke nenadležnih osoba, mogu biti iskorištene od strane neprijateljske propagande, i državi prouzrokovati neprocenjive štete i druge gubitke. Naređujem da se na celoj operativnoj teritoriji izvrše pretresi, pronađu ovakve fotografije i da se one zajedno sa negativima zaplene, bez obzira da li su nađene kod civilnih ili vojnih lica.

Zaplenjene fotografije i negative (kao i dijapozitive) dostaviti meni.

¹ HL. VKF. 1941. Pov. vojno-upravna naredba br. 11. Stampano.

² Prvi deo naredbe, koja se ne objavljuje, tretira izdavanje pravnih propisa službe unutrašnjih poslova koji su dati kao prilog naređenja na 21 štampanoj strani. Tu su ponovo data uputstva o interniranjima. Hapšenje je mogao da naredi komandant armije (odnosno gradski i sreski vojni komandant).

³ Odnosi se na teritoriju Jugoslavije koju je nakon aprilskog rata okupirala, odnosno anektirala Hortijeva Mađarska.

O pretresu i rezultatu preduzetih mera očekujem — i ako nije bilo ovakvih slučajeva — izveštaj do 20. maja.⁴

Umesto zamenika načelnika Generalštaba
general-potpukovnik
Zoltan Decleva, s.r.

BR. 36

Budimpešta, 8. maj 1941.

**TAJNI ZAPISNIK PRIVREDNOG SPORAZUMA NEMAČKE
I MAĐARSKE VLADE¹**

Nemačka vlada i mađarska kraljevska vlada sporazumele su se o sledećem:

1. Saglasile su se da će Mađarska imajući u vidu njene potrebe, do završetka rata, od poljoprivrednih proizvoda sa dosadašnjih jugoslovenskih teritorija, posle zadovoljenja sopstvenih potreba, viškove isporučivati Nemačkoj i Italiji; dve države će se neposredno sporazumeti o delu koji im pripada.²

⁴ Sakupljanje fotografija je sprovedeno. Na primer, u toku maja posiate su slike, čak iz Estergoma i Kiškunfelednaze, zaplenjene kod demobilisanih vojnika. U mađarskim arhivama takvih fotografija nema. MSRV u Novom Sadu predao je neke od tih fotografija budimpeštanskom Muzeju radničkog pokreta.

¹ Dokument objavljen u: A Wilhelm-Strasse..., dok. br. 398.

² Načelnik mađarskog Generalštaba je 18. aprila, preko generala Himera, uputio OKW-u (Oberkommando der Wehrmacht — Vrhovna komanda Vermahta) listu mađarskih vojnih zahteva, u kojoj je Mađarska posle kapitulacije Jugoslavije iznela svoja potraživanja. Na listi se, između ostalog, nalazi i nadoknada svih troškova mobilizacije i okupacije, popravke mostova, predaja celokupne opreme jugoslovenske armije zaplenjene na teritoriji koju je okupirala Mađarska, te vraćanje lokomotiva, vagona i drugih prevoznih sredstava, brodova trgovačke mornarice, zlatnih rezervi, državnih ergela, dokumenata, kao i žita, kukuruza, zobi, svinja, vune itd. u odgovarajućoj količini. OKW je u svom odgovoru od 10. maja, u suštini, odbio mađarske zahteve, preporučivši pregovore sa italijanskom i hrvatskom (ustaškom) vladom. Sto se tiče prehrambenih artikala, jasno je odgovoreno da njihovo vraćanje ne dolazi u obzir, jer »suprotno sadašnjim mađarskim zahtevima, Nemačka za vreme trajanja rata pretenduje na proizvode iz ovih krajeva, što je Mađarska već ranije u principu prihvatila«. (HL. VKF. 1941. 1. 5196/el., prilozi br. 1 i 2).

Mađarska vlada ukazuje da je i Mađarska i ranije izvesne količine poljoprivrednih proizvoda nabavljala sa te teritorije, u prvom redu konoplju, semenje za ekstrakciju ulja kao i uljane pogače; te da će i u buduće računati na ove proizvode, što je nemačka strana prihvatila. Izvoz koji potiče sa pomenutih teritorija, Nemačka neće uračunati u važeće uvozne kontingente mađarske robe.

U cilju utvrđivanja detalja «provođenja gornjeg sporazuma, nadležni nemački i mađarski organi će što pre započeti pregovore, čije će rezultate odobriti predsednici vladinih komisija. U toku pregovora, od slučaja do slučaja treba raščistiti i pitanje u kolikoj meri treba da se ispune ranije sklopljeni kupovni ugovori koji samo u izuzetnim slučajevima nisu sklopljeni sa nemačkom stranom, a koji se odnose na uskladištene zalihe na pomenutoj teritoriji.

Cim ustanove, koliki je fond svinja na pomenutim teritorijalima i koja količina može da se izveze, nadležni nemački i mađarski organi će se sporazumeti hoće li, za razliku od odredaba ovog ugovora biti — mogućnosti isporuke svinjskog mesa za Budimpeštu, i ako to bude moguće, koje će količine biti isporučene.

2. Mađarska strana obraća se nemačkoj vladi sa molbom da se, kada na teritoriji bivše Jugoslavije bude sređivano pitanje proizvodnje, prodaje i isporuke minerala i metala, uzme u obzir da je Jugoslavija i do sada isporučivala minerale i metale Mađarskoj, te da su te isporuke i dalje od životne važnosti za mađarsku nacionalnu privredu, i ratnu industriju.

3. Mađarska pristaje na to, da radnici privremeno zaposleni u inostranstvu, sa teritorije bivše Jugoslavije koje su pripale Mađarskoj, a koji trenutno rade u Nemačkoj, i dalje tamo ostanu. Ukoliko se pokaže da na pomenutim teritorijama ima viška radne snage, Mađarska neće sprečavati dalje vrbovanje sezonskih radnika za Nemačku. U vezi sa ovim nemačka vlada je ukazala da je vlada bivše Jugoslavije, pouzdano obećala, da će iz Bačke i Baranjskog trougla poslati po 4500 poljoprivrednih radnika.

4. a) Plaćanja koja potiču iz prometa robe sa bivših jugoslovenskih teritorija koje su pripale Nemačkoj i Mađarskoj, vršiće se, prema nemačko-mađarskom ugovoru o deviznoj kompenzaciji od 2. decembra 1935.³ godine i dopunskim sporazumima vezanim za ovaj ugovor.

³ Drugi mađarsko-nemački klirinški sporazum sklopljen je 27. marta 1934, a pomenuti dogovor o deviznoj kompenzaciji je aneks ovog ugovora.

b) Sezonski radnici pomenuti u tački br. 3, svoje uštede -mogu doznačiti, prema tački 11. tajnog sporazuma broj 20. od 10. aprila 1941. godine⁴

c) Nemačka obračunska blagajna i Narodna banka Mađarske neposredno će se sporazumeti o načinu izvršenja određaba pod a) i b).

5. Troškove nemačkih vojnih objekata, na dosadašnjim jugoslovenskim teritorijama koje su pripale Mađarskoj, dok traje rat, preuzima Mađarska, samo ukoliko je reč o troškovima koji su nastali na ovim teritorijama.

6. Ukoliko će se na teritorijama koje su pripale Mađarskoj izdati nemačka kreditna pisma za potrebe nemačkih jedinica, Mađarska narodna banka će ih zameniti po klirinškom kursu, i bez odštete predati glavnoj direkciji kreditne blagajne Nemačke.

Ako bi Mađarskoj eventualno bile dodeljene teritorije, koje su sada pod okupacijom nemačkih jedinica, pitanje zamene eventualno izdatih novčanih jedinica na ovim teritorijama, rešiće se posebnim sporazumom.

7. Potpuna je saglasnost u tome da sve države koje su dobile deo od bivše jugoslovenske teritorije, proporcionalno dobijenoj teritoriji preuzimaju i sve obaveze bivše jugoslovenske države i bivše Narodne banke Jugoslavije.

Ova će se pitanja rešiti posebnim sporazumima, to se u prvom redu odnosi na likvidaciju bivše Narodne banke Jugoslavije.

8. Pitanja nemačkih interesa vezanih za eksploataciju sirove nafte⁵ sa dosadašnjih jugoslovenskih teritoriji koje su pripojene Mađarskoj, rešiće se posebnim sporazumom.

Dokumenat sastavljen u dva originalna primerka, potpisan je u Budimpešti 8. maja 1941. godine.

⁴ Novi sporazum koji se odnosio na mađarsko-nemačke privredne veze potpisan je 10. aprila 1941. u Berlinu.

⁵ Vidi dokumenat br. 42.

BR. 37

Subotica, 13. maj 1941.

**NAREDBA KOMANDE VOJNO-UPRAVNE GRUPE JUŽNE
ARMIJE O HAPŠENJIMA I INTERNACIJI¹**

*Strogo poverljivo
Dokumentom rukuje samo komandant*

Komanda vojno-upravne grupe
Južne armije
Broj 1477/1941 vojno odel.

Predmet: Naredba koja se
odnosi na hapšenja i
interniranje.

GRADSKOJ VOJNOJ KOMANDI

Subotica, 13. maja 1941.

Velika Kanjiža

Vojno-upravna grupa Južne armije preuzela je od jedinica 3. armije i njenih organa poslove oko hapšenja, interniranja i proterivanja antimađarskih elemenata na oslobođenim južnim krajevima, kao i vođenje i realizaciju naseljavanja nacionalno vernih elemenata. Rezimirajući odredbe poverljivih vojno-upravnih naredaba načelnika mađ. Kralj, domobranskog Generalštaba pod brojevima 1,² 5,³ li,⁴ i 12⁵ kao i mere koje je u tom smislu preduzela Komanda 3. armije,⁶ prema redosledu hitnosti izvršenja, naređujem sledeće, s tim da se odredbe ranije pomenutih naređenja, koje odstupaju od ovoga — za sada ne moraju sprovoditi.

1. Rukovođenje poslovima koji su navedeni u prvom stavu, u okviru svoje komande, poverio sam generalu, vitezu Jozsefu Horvathu i u cilju njihovog sprovođenja, dodelio mu poseban štab.

¹ MSRV, AO-M. 1/2. Original pisan na mašini.

² Vidi dok.br. 14.

³ Vidi dok. br. 30.

⁴ Vidi dok. br. 35.

⁵ Naredba izdata 22. maja predviđala je da se slučajevi internacije dva puta moraju proveriti, sa rokom do 15. juna. Osim toga, sadržavala je i uputstva da se internacija ubuduće neće moći vršiti na osnovu naređenja vojnog komandanta sreza, već samo na osnovu naređenja komande armije.

⁶ Vidi dok. br. 27.

General, vitez Jozsef Horvath će u sabirnim logorima (Logorima za intemiirce itd.) preduzeti. mere za red i unutrašnju službu, nadalje: u predmetima doseljenika on će na osnovu ovlašćenja koja sam mu dao na licu mesta donositi mere Tj moje ime.

Spisak logora za smeštaj i njihove kapacitete sadrži prilog broj 1.⁷

2. Moj neposredni cilj je da na oslobođenim južnim krajevima, bezuslovno i *bez izuzetka* budu uhapšena sva ona lica, koja su posebno opasna za naš pravni poredak. Kasnije će doći na red neutralisanje ostalih štetnih elemenata. Neka ovaj proces svaki komandant u svom delokrugu, već sada otpočne, ili bar temeljno pripremi, a ja ga regulišem na sledeći način:

3. Propisi koje treba primeniti, stepenovani su na sledeći način :

a) *stavljanje pod policijsku prismotru*: osobe stavljene pod policijsku prismotru bez odobrenja ne mogu napuštati mesto stanovanja, pri ovome, kao pooštrenje može se primeniti mera da se imenovani javlja vlastima jednom dnevno (može u tačno određeno vreme), ili da od nnapred određenog večernjeg sata ne sme da napušta svoj stan. Dotični se ne sme dopisivati niti koristiti telefon.

b) *hapšenje*: uhapšena osoba do konačne odluke mora biti zatvorena i pod kontrolom.

c) *interniranje*: se preduzima ako je nečiji predmet preispitan a on se bez izrečene kazne upućuje u logor za internirce.

d) *proterivanje*: je mera kada se neko prinudi na napuštanje zemlje.

Hapšenja i sprovođenja do logora za internirce u principu vrše organi javnog reda, tj. žandarmerija i policija, eventualno jedinice vojne intendature. Logore za internirce obezbeđuju stražom jedinice vojne intendature, uz koje će se prema potrebi tražiti pojačanje operativnih vojnih jedinica.

4. Na celoj teritoriji oslobođenih južnih krajeva, kao prvi korak, treba uhapsiti najopasnija slovenska, jevrejska i druga neprijateljski nastrojena lica, internirati ih na osnovu moje odluke, a po posebnom naređenju proterati one koji nisu starosedeoci.

5. Na samom početku hapsiti bez obzira na pol i godine starosti sledeće osobe.

⁷ Prilog nije pronađen. U tački 10. ovog dokumenta pobrojani su do tada formirani privremeni logori.

a) *Huškače*, tj. sve one koji neće da se uklape u sadašnji poredak, a podstiču stanovništvo na oružani ili nasilni otpor, koji usmeno ili pismeno navode stanovništvo na nepridržavanje izdatih naredbi.

b) osobe koje su pripadale *četničkoj organizaciji* bivše jugoslovenske države.

c) rukovodioce i glasnogovornike *dobrovoljačkih*, te naselja, kolonista i optanata ukoliko su antimađarski nastrojeni.

d) *predstavnike* velikosrpske ideje, koji imaju znatan uticaj na svoju okolinu i za koje se ne može pouzdano pretpostaviti da će pokazati lojalno držanje prema mađarskoj naciji i državi.

e) Jevreje, intemacionaliste ili velikosrpska osećanja za koje je opštepoznato da ispoljavaju agresivnu aktivnost bilo u interesu srpske ili prikrivene jevrejske vladavine.

6. Gore navedene kategorije lica treba uhapsiti i onda ako se trenutno ne može dokazati njihova podrivačka aktivnost u slučaju da za to postoje *osnovane sumnje*.

Hapšenje osoba koje pripadaju savezničkim ili prijateljskim državama nije dozvoljeno, takve predloge eventualno treba dostaviti ovamo radi odluke.

7. Odluku o hapšenju donosi teritorijalno nadležni gradski ili sreski vojno-upravni komandant.

U slučaju internacije i proterivanja, istovremeno sa dostavljanjem dokumenata, takav se predlog podnosi komandantu vojno-upravne grupe Južne armije.

Na osnovu temeljne istrage i prijave kojoj se može verovati, za one koji su predviđeni za hapšenje, treba sastaviti tačan spisak i posle njegovog sastavljanja, za svaku osobu ispuniti »osobni evidencioni karton«. Osobne evidencione kartone dobijate u prilogu ovog dopisa. Evidencioni karton sadrži: prezime i ime osobe predviđene za hapšenje, zanimanje, ili službu (nameštenje) koje je imao za vreme srpske vladavine, tačnu adresu stana, mesto rođenja, i veroispovest (i promenu vere), nacionalnost, državljanstvo, od kada je u sadašnjem mestu stanovanja, odakle i kada se doselio ovamo (ukoliko je više puta menjao mesto stanovanja, navesti sve promene unazad do 1918. godine), ima li imovine, pokretne, nepokretne, preduzeće, gotovog novca, vrednosti, broj članova porodice, srodstvo i starost, ko se od članova porodice trenutno nalazi u zajedničkom stanu uvedenog u evidenciju, ako je neko od članova porodice privremeno odsutan, gde boravi. Osim ovoga evidencioni karton treba da sadrži kratak, tačan i sažet opis *rezultata istrage*.

Nadležni komandant gradske ili sreske vojne komande ubeležiće u evidencioni karton prinudnu meru koja treba da se primeni, i preduzima mere da budu uhapšeni svi oni koji su predloženi za interniranje ili proterivanje komandantu vojno-upravne Južne armije. On popunjava nalog za hapšenje u kom se navodi ime lica predviđenog za hapšenje, i njegovi važniji lični podaci, kao i upozorenje da uhapšeni ponese sobom hrane za tri dana, potrebnu odeću, pokrivače, sredstva za ličnu higijenu — koliko je u stanju nositi pri maršu. Posle toga komandant nalog za hapšenje uručuje organu javne sigurnosti i sačinjava rešenje koje sadrži presudu.

Pronaći mesto boravka onih koji nisu mogli biti uhapšeni jer su se udaljili u nepoznatom pravcu, i sve dotle dok se ne privedu, umesto njih uhapsiti njihovu rodbinu. Ovo naznačiti u iskazu.

Uhapšenima, odluku o izricanju prinudne mere treba saopštiti. Uhapšeni u roku od tri dana po privođenju može uručiti žalbu protiv prinudne mere. U ovakvim slučajevima dokumenta odmah dostaviti meni, međutim nezavisno od žalbe privedene treba uhapsiti i uputiti ih u odgovarajući logor.

Kada odluka o izricanju prinudne mere postane pravosnažna, njen broj i naziv organa vlasti koji je doneo presudu, kao i dan kada je odluka postala pravosnažna, treba ubeležiti u osobni evidencioni karton, a kartone čuvati u arhivi organa vlasti koji je izrekao prinudnu meru.

O osobama koje se transportuju u logore sačiniti zbirni iskaz odnosno iskoristiti već izdati poimenični spisak. Rukovodilac transporta će ovaj imenični spisak predati komandi logora.

8. Za izvršenje ove moje naredbe obaviti sve potrebne pripreme, tako da one za javnost bezuslovno ostanu u tajnosti. Potčinjene informisati samo u najpotrebnijoj meri, o delovima koji se neposredno odnose na njih.

Izvršenje ove naredbe na celoj teritoriji oslobođenih južnih krajeva otpočeti na prepad, 5. maja ove godine u ... časovima.⁸

Hapšenja po mogućnosti izvršiti istovremeno na celoj teritoriji, upotrebom žandarmerije i policije sa kojom raspolazete, a u slučaju potrebe koristiti i jedinice vojne intendature. Ukoliko i to ne bude dovoljno, od najbližeg komandanta operativne vojske tražiti brahijalnu silu. Jednovremeno, zamislio sam Komandu V korpusa za određivanje brahijalnih snaga,

⁸ Iz ovog datuma (5. maj) može se zaključiti da je naređenje već ranije bilo gotovo, ali da je njegovo sprovođenje odloženo.

kao i to, da operativne jedinice ubuduće više samostalno ne vrše hapšenja i slične radnje.

O brojnom stanju uhapšenih u prvih 5 dana izvestitete-legrafski svakog dana od 20.00 časova, a posle toga svakog 1, 11. i 21. u mesecu. Uhapšene muškarce na udaljenost od 20 km. do logora transportovati peške, a žene, decu i nemoćne (starce i bolesne itd.) kao i prtljag, sa zapregama. U udaljenije logore prevoz vršiti železnicom, u transportima uz stražarsko obezbeđenje.

Kod komandanta prateće straže treba da bude popis uhapšenih. On takođe treba da ima lične i transportne listiće uhapšenih koje je obavezan prikazati na zahtev. Železnički transport je besplatan.

9. Za izvršenje hapšenja svakoj gradskoj i sreskoj vojnoj komandi uputiću za pojačanje po jedan žandarmerijski vod tako, da vodovi stignu i prijave se komandama do 19. ovog meseca u večernjim časovima. Prilikom javljanja već unapred pripremljene spiskove sa imenima lica koje treba uhapsiti staviti na raspolaganje komandirima vodova.

Posle prijema ovog naređenja, o popisima koja služe kao osnova za hapšenje, odmah izdajte *usmena naređenja* opštimskim predstavnicima, beležnicima itd. tako, da sama činjenica da će doći do hapšenja, i vreme hapšenja i za njih ostane tajna,

10. Suprotno odredbama 1. tačke poverljive vojno-upravne naredbe br. 11, objavljene pod brojem 1564/1941. za vojnu upravu na koju smo se već ranije pozivah, a u cilju preispitivanja i razvrstavanja uhapšenih, odredio sam četiri kontrolne komisije i to:

Komisija broj 1. (Subotička komisija) u cilju preispitivanja uhapšenih u subotičkom logoru. Komisija broj 2. (subotička komisija br. 2) za logore u Starom Bečeju i Bačkoj Topoli, Komisija broj 3. (novosadska komisija) logore u N. Sadu, Bečeju, Palanci i Titelu, Komisija broj 4. (somborska komisija) sa pravom da u cilju preispitivanja⁹ krivice uhapšenih samostalno preduzimaju mere.¹⁰

11. Treba sprečiti da se imovina uhapšenih legalno ili prikrivenom kupoprodajom, ili putem poklona rascepka. Imovina mora ostati ujedno, da bi lice koje će kasnije biti uvedeno u posed moglo nastaviti sa korišćenjem imovine.

⁹ Pogrešno pozivanje. Naređenje VKF-a 1564 objavljeno je u poverljivoj vojno-upravnoj naredbi br. 12. U njemu je izdato uputstvo o reviziji interniranja, što je trebalo da izvrše sreski vojni komandanti.

¹⁰ Vidi dok. br. 44.

Ukoliko se od kolonista internira samo domaćin, a porodica ostaje, tada će porodica nastaviti sa radovima ukoliko se članovima porodice odobri ostanak.

Dobrovoljce koji još nisu otišli, za sada ostaviti na njihovim imanjima i prinuditi ih na dobru obradu svoje zemlje.

Za kontrolu privremeno neiseljenih dobrovoljačkih kolonija odrediti po jednu žandarmsku patrolu, koje će stanovati u naselju i kontrolisati održavanje reda, a nadgledaće i to da li domaći obrađuju zemlju.

Veća dobrovoljačka naselja prikazana su u prilogu broj 12"

12. Ako neko napušteno imanje ne bi bilo obrađeno, treba ga dati pod zakup, eventualno odrediti staratelja, a mesna uprava je obavezna da se putem javnih radova stara o obavljanju potrebnih poljoprivrednih radova na napuštenom imanju.

Za troškove javnih radova uzeti predujam na teret opštinske blagajne.

13. Ukoliko neko od opštinskih predstojništava ne izvrši moje naredbe, doći će pod postupak prekog suda na osnovu 203., II zak. člana iz 1939. koji je naznačen i u oglasu o prekim sudovima.¹²

14. Za one koji dobrovoljno žele, da konačno napuste zemlju, komande će sačiniti zapisnik prema ranije posla tom uzorku i iste će poslati ovamo zajedno sa posebnim poimeničnim spiskom.

15. Sa eventualno zaostalom pokretninom i vrednostima postupiti na način kako to propisuje tačka 3. Poverljive vojno—upravne naredbe br. 5.¹³

16. Načine postupka prema ratnim zarobljenicima nisam regulisao, jer ovaj postupak na osnovu naredbe Vrhovne oper.

¹¹ Prilog nije pronađen.

Po odluci mađarske vlade, sva zemljišna površina koja je u Kraljevini Jugoslaviji na bilo koji način eksproprijisana radi agrarne reforme prešla je u svojinu mađarske države. Raspolaganje tim zemljištem, radi nove agrarne reforme, povereno je Ekspozituri za agrarnu politiku Ministarstva poljoprivrede u Novom Sadu. Ekspozitura je raspolagala u Bačkoj sa 139.000 katastarskih jutara zemlje. Dotadašnji vlasnici zemlje, do konačnog rešenja, proglašeni su zakupcima svoje sopstvene zemlje.

¹² Prema stavu 203, zak. čl. II, iz 1939. god., u slučaju obustavljanja proizvodnje, sabotiranja na poslu, ometanja procesa proizvodnje i javnim službama (vodovod, gasovod, električna centrala, bolnica, vojna industrija) mogla se izreći kazna do 10 godina tamnice, odnosno 5 godina zatvora.

¹³ Vidi dok. br. 30.

agit. komande broj 1169 od 9. V 1941, ne spada u nadležnost vojno-upravne grupe, nego u delokrug komande V korpusa.

17. Ovom naredbom stavljam van snage usmeno izdate instrukcije sa konferencije od 25-og aprila, koje se odnose na predmete ovog naređenja, ukoliko ista odstupaju od ovog naređenja.

Dobijaju: Vojne komande gradova i srezova — izuzev sreskih vojnih komandi u Međimurju — komande intendant-skih bataljona, komanda žandarmerijske grupe, komande sabirnih logora; dostavljam komandama IV i V korpusa, glavnom konačaru VKF-a.

Komandant Vojno-upravne grupe
Južne armije
general **Novakovits**

BR. 38

Beograd, 14. maj 1941.

MAĐARSKI OFICIR ZA VEZU PRI KOMANDI 2. NEMAČKE ARMIJE JAVLJA NAČELNIKU MAĐARSKOG GENERAL- ŠTABA DA NEMCI ZAHTEVAJU OBUSTAVU ILEGALNOG PREBACIVANJA SRPSKOG STANOVNIŠTVA IZ BACKE U SRBIJU¹

NAČELNIKU GENERALŠTABA — BUDIMPEŠTA

Kao dopuna mom izveštaju broj 128. od 13. maja,² saopštavam: Komanda 2. nemačke armije ponovo, veoma energično zahteva trenutnu i potpunu obustavu prelaska izbeglica i proteranih Srba na teritoriju okupiranu od Nemaca,³ uključujući

¹ HL. Vkf. 1941. 1.5183/el. prepis telegrama pisan na mašini.

² Izveštaj nije sačuvan.

³ Mađarska vlada je 28. aprila 1941. donela odluku da teritoriju Mađarske moraju napustiti oni koji su se u Bačku i Baranju doselili posle 31. oktobra 1918. To se odnosilo na oko 150.000 lica koja nisu mađarske narodnosti. Detalje ove odredbe videti u dok. br. 41, u kome se daju uputstva za popis lica na koja se odnosi ova odredba. Međutim, već prvih dana okupacije počela su proterivanja kolonista u Srbiju, ali su ih Nemci vraćali. Bez obzira na sve, iproterivanje Srba iz Bačke (koji su uz sebe imali samo najpotrebnije predmete) nije prekidano, već su oni u Srbiju tajno prebacivani. Prema nekim podacima, 21. i 22. aprila iz raznih mesta Bačke proterano je 7.013 osoba. Nekoiko ih je odvedeno u logor u Šarvaru, a od 27 proteranih iz sela Bođanski Rit, 16 ih je tokom proterivanja ubijeno.

i Hrvatsku, gde su Nemci i 'dalje odgovorni za red i sigurnost. To treba odmah obustaviti. Prema komandi 2. armije, ne-sistematska prelaženja dovode u opasnost sigurnost nemačkih jedinica, a nastavak proterivanja pogađao bi mađarsko-nemačko prijateljstvo po oružju. Njihovi izveštaji govore da smo mi do sada prebacili 4000 lica, a da na granici Mađarske spremno čeka na prebacivanje još 2000 lica.

Planiraju vraćanje 4000 lica koja su do sada prebačena.⁴

Energično sam tražio da se ovo ne uzme u obzir i da se što pre dozvoli i omogućiti umesto velikog broja sistematskog prebacivanja makar minimalnog, za nas više simboličnog, broja ljudi, sve dotle dok ne dođe do proterivanja većih masa — što bi bio rezultat pregovora između dve vlade — na teritoriju stare Srbije. Kasnije bi, prebačena lica sistematski preuzimao komesar za civilnu upravu vojne komande Srbije, kome je tako nešto general László⁵ prilikom ovdašnjih pregovora nagovestio⁶.

Predlažem da izdate odgovarajuća naređenja, shodno željama komande nemačke 2. armije sve dotle dok se ne donese odluka sa rešenjem kao što sam tražio.⁷

⁴ Zbog toga je Bencler, savetnik nemačkog Ministarstva inostranih poslova, 3. juna 1941. primio mađarskog poslanika u Berlinu Sztójajya. Između ostalog, prigovorio je što »Mađari unatoč sklopljenih sporazuma, Srbe permanentno proteruju iz Bačke na preostale srpske teritorije«. Benzler je istakao da veliki broj Srba ne mogu da preuzmu zbog toga »što je teritorija Srbije znatno smanjena, kao i zbog toga što je ta teritorija tako gusto naseljena, pa bi u slučaju preuzimanja Srba iz raznih država koje su nastale na teritoriji Jugoslavije došlo do stvaranja takvog pritiska u kazanu da bi on uskoro eksplodirao. Na prigovor gospodina Sztójajya da smo prilikom preseljenja Slovenaca dozvolili i ulazak 200 Srba iz Hrvatske, skrenuo sam mu pažnju da je to svega 10% od ukupnog broja Srba koji su ostali u Hrvatskoj. Ako bismo taj procenat primenili i za preseljenje Srba koji su ostali u Mađarskoj, tada bi ispalo da smo već do sada primili veći broj Srba iz Mađarske nego iz Hrvatske, jer prema našoj proceni, iz Mađarske su tajno proterali oko 30.000 Srba, iako u Mađarskoj ima svega 150.000 Srba... Gospodin Sztójay je još jednom pomenuo potrebu da se u Srbiju prebaci barem onih 12.000 Srba koji se nalaze u bačkim koncentracionim logorima. Odgovorio sam mu da, prema mom mišljenju, može biti reči samo o 6—7000 ljudi, ali nikako o svih 12.000...« (Benclerova beleška o razgovoru. Vidi: A Wilhelm-Strasse... dok. br. 406).

⁵ General Dezső László, tada je bio načelnik ratnog odeljenja mađarskog Ministarstva odbrane. O ovoj poseti nema pismenih beležaka.

⁶ General Dezső László je o ovome izvestio 10. jula. Vidi dok. br. 54.

⁷ Načelnik Generalštaba je usmeno naređenje u vezi sa ovim izdao 13. maja, koje je sledilo i pismeno naređenje od 15. maja. (HL. Vkf. 1941.1. 391/el. Originalni dokumenat).

U cilju rasvetljavanja situacije, obaveštavam vas da vojni komandant Srbije nije potčinjen komandantu 2. nemačke armije, međutim, upućen je da radi po njegovim uputstvima.

Pukovnik

Baitz

Oficir za vezu pri 2. nemačkoj
armiji

136/hdm 41.

BR. 39

Budimpešta, -20. maj 1941.

UPRAVNA NAREDBA BR. 16 NAČELNIKA GENERALŠTABA SVIM VOJNIM KOMANDANTIMA I DIREKTORIMA ŠKOLA DA SE SAKUPE I UKLONE IZ ŠKOLA GEOGRAFSKE KARTE I UDŽBENICI KRALJEVINE JUGOSLAVIJE'

POZIV RUKOVODIOCIIMA ŠKOLA

Pozivam vas da u školi koja je pod vašim rukovodstvom:

1. Da smesta — ukoliko već do sada niste učinili — odstranite sa škole, srpski odnosno slovenački naziv i da isti na odgovarajućem mestu zamenite natpisom na mađarskom jeziku. Tamo gde će se nastava odvijati na više jezika zbog velikog broja pripadnika narodnosti, natpis škole neka bude dvojezičan, tako da pored natpisa na mađarskom jeziku bude i natpis na jeziku manjine sa istom veličinom slova kao što je i na mađarskom.

2. Sve vrste portreta, fotografija, slika, crteža, skica itd. koje su u vezi sa vlašću bivše jugoslovenske države, koje su korišćene u prostorijama škole (koje su u magacinu i drugim prostorijama), kao i jugoslovenske istorijske slike za očiglednu nastavu, smesta odstranite iz škole i predajte referentu za školstvo pri seoskoj (gradskoj) vojnoj komandi. Za ove predmete sačiniti zapisnik u dva primerka. Jedan primerak zapisnika ostaje školi a drugi se priključuje uz predmete.

⁸ Oszkár Baitz je u Beograd, na rad pri komandi 2. nemačke armije, stigao 14. aprila. Dotle je bio oficir za vezu pri Komandi nemačkog 41. korpusa.

¹ Al. Vkf. 1941 — Vojno-upravna naredba br. 16, štampano.

3. Udžbenike koji su do sada korišćeni u školi ili se nalaze u skladištu a sadrže zemljopisni, istorijski, književni materijal: čitanke, pomoćne udžbenike, knjigu uputstava, koji usled promene državne vlasti nisu više aktuelni ili ako sadrže uvredljive aluzije prema mađarskoj državi (bilo otvoreno ili prikriveno, bilo detaljno ili na to upućuje makar sa dve reči), odmah povući iz upotrebe i predati referentu za školstvo pri sreskoj (gradskoj) vojnoj komandi. Za ove knjige sačiniti zapisnik u dva primerka. Jedan primerak zapisnika ostaje školi a drugi se priključuje predatim knjigama. Obaveza povlačenja iz upotrebe podrazumeva se i za sve one knjige i sredstva za očiglednu nastavu, pa i na slike, koje se, iako sadrže poznavanja iz drugih predmetnih oblasti, ipak dotiču i gore pomenutog.

4. U prostorijama škole sa mađarskim nastavnim jezikom kao i na sredstvima očigledne nastave koja mogu ostati (i slikama), sve natpise zameniti odgovarajućim mađarskim natpisima. Tamo gde će se nastava, pored mađarskog, izvoditi i na drugom jeziku natpisi na očiglednim sredstvima nastave i slikama treba da budu na dva jezika, ali tako da natpis na drugom jeziku bude pored mađarskog natpisa, odnosno ispod, slovima iste veličine.

5. Papirne geografske karte sa udžbenicima i sredstvima očigledne nastave (slikama) itd. zajedno predati sreskoj (gradskoj) vojnoj komandi, po zapisniku.

6. Sa mapa prilepljenih na platno odstraniti letvice. O istima sačiniti zapisnik u tri primerka. Jedan primerak ostaje školi, jedan treba poslati sreskoj (gradskoj) vojnoj komandi a jedan primerak sa zapakovanom mapom (mapama) poslati neposredno u Budimpeštu knjižaru Lajosu Kokaiju, IV kvart Ulica Károly Kammermayer br. 3.

7. Već sada pozivam rukovodioce škola, da uslovne upise za sledeću školsku godinu u svim vrstama škola treba izvršiti od 1. do 5. juna ove godine.

Izvršenje ove moje naredbe,² kao i predaja gore opisanih predmeta obavezna je, pod pretnjom trenutnog otpuštanja sa posla.³

Sreski (gradski) vojni komandant

² Načelnik Generalštaba u svom vojno-upravnom naređenju broj 2217 naređuje vojno-upravnoj komandi Južne armije da raspis umnoži u dovoljnom broju primeraka i da ga dostavi svim potčinjenim referentima za školstvo i vojnim komandama i da strogo kontrolišu izvršenje istog.

³ Vojno-upravna grupa Južne armije je telegramom br. 4119, 1. jula 1941, načelniku Generalštaba javila da je sakupljeno 938 udžbenika na srpskohrvatskom jeziku (AVII, f. 149, k. 1, koncept pisan rukom).

BR. 40

Budimpešta, 21. maj 1941.

IZVODI IZ VOJNO-UPRAVNE NAREDBE BR. 17 MAĐARSKOG GENERALŠTABA, KOJOM SU NA CELO POJEDINIHZ PREDUZEĆA IMENOVANI POVERENICI OKUPACIONE: VLASTI¹

*Načelnik Generalštaba,
mađarske kraljevske vojske*

VOJNO-UPRAVNA NAREDBA BR. 17
Budimpešta, 21. maja 1941.

Broj 2313.
V-kf. kut. közig. 1941

Regulisanje rada
Poverenika vlasti
koji su poslali
u preduzeća
na zauzetoj
teritoriji.

Sadržaj naredbe koju sam izdao o načinu regulisanja rada poverenika vlasti, poslatih u preduzeća na zauzetoj teritoriji saopštavam u celosti:

Cl. 1.

Načelnik Generalštaba mađ. kralj, vojske za potrebe vojske, kao i u interesu snabdevanja stanovništva na zauzetoj teritoriji bilo koji industrijski objekat ili drugo preduzeće može obavezati na nastavak proizvodnje, proglasiti ga ratnim, pogonom i ukoliko je potrebno postaviti u isti i poverenika: vlasti.

Cl. 2.

Na okupiranoj teritoriji u bilo koji pogon, industrijski objekat, preduzeće — iako je on proglašen za ratnu industriju; — načelnik Generalštaba mađ. kraljevske vojske može postaviti komesara, ako:

a) pogon, industrijski objekat, preduzeće ostane bez rukovodioca, ili ukoliko je dosadašnji rukovodilac (rukovodioci), vlasnik, (vlasnici) nepouzdan sa stanovišta državne bezbednos ti,

¹ HL. Vkf. 1941. Vojno-upravna naredba br. 17.

b) ukoliko preduzeće, itd. porudžbine od strane vlasti — premda je u stanju, gledano sa tehničke, finansijske i drugih gledišta potrebnih za rad — ne izvršava ili ne izvršava na zadovoljavajući način.

c) ako preduzeće, itd. zbog održanja rada pogona uživa kredit.

Cl. 3.

Poverenika vlasti odrediti, naredbom koje sadrži broj, : štambilj i potpis načelnika Generalštaba mađ. kralj, vojske.

O upućivanju poverenika vlasti obavestiti zainteresovano preduzeće, na način kao što naglašava prethodni stav.

Prilikom upućivanja upozoriti poverenika da je preduzeće dužan voditi prema svom najboljem znanju, odano, trgovački brižljivo na način kako to odgovara niteresima države i preduzeća, kao i da je za protivpravno poslovanje lično i krivično odgovoran.

Pre početka svog rada poverenik polaže zakletvu pred sreskim (gradskim) vojnim komandantom ili njegovim zamnikom, koja glasi:

»Ja..... ...zaklinjem se svemoćnim bogom, da ću svoju dužnost poverenika vlasti vršiti verno i časno, pokoravati se primljenim naređenjima i čuvati vojnu tajnu do koje dođem.

Tako mi bog pomogao«.

O položenoj zakletvi sačiniti zapisnik a isti posle potpisa dostaviti Vkt-u (preko glavnog konačara).

Sreski (gradski) vojni komandant će prema mesnom običaju neizostavno objaviti ime poverenika vlasti, vreme stupanja na dužnost i obavezno će ga prijaviti nadležnom uredu za registriranje radi uvođenja u registar. Sem toga, načelnik Generalštaba Kraljevine Mađarske staraće se i o objavljivanju te činjenice na celoj okupiranoj teritoriji.

Cl. 4.

Poverenik vlasti je zakoniti predstavnik preduzeća i sem njega, za svakog drugo lice miruje pravo izdavanja naredbi i predstavljanja dotičnog preduzeća. Radi toga, ukoliko izvršenje radova to zahteva, uz ograničenja naređenja u stavu dva i tri ovog člana — poverenik može kao poslodavac na teret preduzeća stvarati službene pravne odnose, menjati služ-

bene odnose i donositi odluku o njihovom prestanku, naplatiti potraživanja preduzeća i istima raspolagati u cilju unapređenja rada preduzeća, koristiti sirovine — robne zalihe, mašine, sredstva i druge uređaje preduzeća, izvršiti nove nabavke i zaključiti druge pravne poslove.

Poverenik vlasti ne može otuđiti preduzeće ili delove preduzeća kao ni nekretnine preduzeća.

Dole navedeni poslovi mogući su samo uz prethodni pismeni pristanak načelnika Generalštaba mađ. kraljevske vojske.

a) Stavljanje hipoteke na nepokretnine preduzeća, ili zasnivanje (odnosno ukidanje) drugog prava koje se beleži u gruntovnici (zemljišnoj knjizi),

b) davanje u zakup preduzeća, delova preduzeća ili nekretnina preduzeća,

c) otuđivanje predmeta koji sačinjavaju opremu preduzeća (mašine, sredstva i druga oprema), ili davanje pod zakup na duže vreme od 6 meseci,

d) davanje ili oduzimanje ovlašćenja za vođenje firme,

e) stvaranje službenih ugovora na vreme koje je duže od .godinu dana,

f) otpuštanje činovnika i njima sličnih nameštenika.

2

Cl. 8...

Na upozorenje nadležnog vojnog komandanta poverenik vlasti — uzimajući u obzir odredbe sadržane u članu 4. (treći stav tačka f) — dužan je starati se o eventualno potrebnom otpuštanju osoblja zbog interesa državne bezbednosti, odnosno o njihovoj zameni.

Cl. 9...

Ukoliko poverenik vlasti svojim postupcima namerno ili zbog nemarnosti prouzrokuje štetu, materijalno je odgovoran vlasniku (gazdi) za nadoknadu štete. Ne može se teretiti poverenik vlasti niti se može državnom budžetu pripisati šteta — podrazumevajući tu i izostalu dobit — koja proističe, zbog toga ako poverenik vlasti zabrani proizvodnju i isporuku pojedinih artikala za račun lica koja ne pripadaju državnoj službi, odnosno ukoliko ne prihvati porudžbine za neke artikle i materijale.

² Zbog nedostatka prostora ne donosimo članove 5, 6 i 7 ove naredbe, u kojima se reguliše način knjiženja, inventarisanja itd.

O svom radu poverenik vlasti je dužan podneti Generalštabu (preko glavnog Konačara) detaljan mesečni izveštaj (vidi čl. 7. tačka e).³

Za vreme rada, povereniku vlasti pripada dohodak ustanovljen od načelnika Generalštaba Kraljevine Mađarske koji — zajedno sa ostalim troškovima poverenika vlasti — tereti gazdu (vlasnika) preduzeća.

Načelnik Generalštaba Kraljevine Mađarske poverenika može osloboditi dužnosti — isključujući svaki otkazni rok ili drugo pravo — bilo kada, i mesto njega može postaviti drugog poverenika vlasti.

Ako ne postoji dalja potreba za angažovanjem poverenika vlasti kao rukovodioca preduzeća, uredbu o ukidanju rada poverenika vlasti donosi načelnik Generalštaba Kraljevine Mađarske.

Prilikom ukidanja rukovodstva poverenika vlasti, sačiniti na osnovu zaključenog knjigovodstva, konačni bilans i iskaz rezultata, na način opisan u članu 7. Primo-predaja se zasniva na ovakvim završnim računima, završne račune potpisuje predstavnik gazde (vlasnika). Eventualne primedbe treba navesti u zapisniku.

Prilikom predaje, na način propisan u čl. 5. u novi zapisnik treba uneti eventualne zahteve gazde (vlasnika) preduzeća, za obeštećenje, primedbe poverenika vlasti koje se na isti odnose ili izjavu gazde (vlasnika) preduzeća, da u vezi sa postavljanjem poverenika vlasti ni po kojem pravnom osnovu nema zahteva za obeštećenje ni u odnosu prema povereniku vlasti, niti prema budžetu Kraljevine Mađarske.

Predaj ni zapisnik i njegove priloge treba sačiniti u četiri primerka na isti način i u istom cilju, kao i inventar.

Prestanak rada poverenika vlasti treba objaviti na način, propisan u članu 3, a radi upisivanja u registar, saopštiti u uredu za registriranje.⁴

Zamenik načelnika GŠ-
general-potpukovnik
Decleva Zoltán s.r.

³ Tačka »e« člana 7 propisuje oblik i sadržaj izveštaj a.

⁴ Ovom odredbom su praktično pod vojnu upravu stavljeni svi važniji industrijski objekti i preduzeća, a obezbeđena je i neograničena nadležnost poverenika vlasti. Pre formalnog objavljivanja naredbe 12" lica je na okupiranoj bačko-baranjskoj teritoriji raspolagalo ovlašćenjima koja ona sadrži. Za vreme vojne uprave, tj. do 16. avgusta 1941, vlasti su imenovale 126 poverenika. Detalji u vezi sa njihovim radom i vreme do kada su obavljali svoje funkcije nisu poznati.

BR. 41

Budimpešta, 26. maj 1941.

**POVERLJIVA VOJNO-UPRAVNA NAREDBA BR. 18 NAČEV-
NIKA GENERALŠTABA O POPISU STANOVNIKA KOJI SU
U BAČKU DOŠLI POSLE 31. OKTOBRA 1918.¹**

Nač. mađ. kralj, domobranskog Generalštaba

POVERLJIVA
VOJNO-UPRAVNA NAREDBA

Br. 18

Br. 84. *Budimpešta, 26. maj 1941.*
Ein. Vkf, voj. upr. Na osnovu pregovora sa vladama
1941. zainteresovanih država potrebno je
Popis kolonista. izvršiti popis lica doseljenih posle
31. oktobra 1918. na teritoriju
vojne-upravne zone.

Popisuju se sledeće kategorije doseljenika:

1. Oni koji su se u sadašnju vojno-upravnu oblast doselili posle 31. oktobra 1918.
2. optanti
3. dobrovoljci, bivši stanovnici Austro-Ugarske
4. svi oni koji dobrovoljno žele napustiti sadašnju vojno-upravnu oblast
5. pripadnici četničkih organizacija

Od popisanih je potrebno sakupiti podatke naznačene u Popisnoj listi, koja se nalazi u prilogu.²

Napominjem da se jugoslovenski službenici koji nisu starosedeci, pa prema tome ne potiču sa teritorije sadašnje vojno-upravne oblasti, takođe moraju popisati.

U cilju tačnog sprovođenja, popisa naređujem da se osobe koje spadaju u gore navedene kategorije od 1—4 imaju u vreme navedeno u Proglasu pojaviti pred organima opštinskih uprava.

Popisne liste se imaju (na osnovu izjava onih koji se popisuju) ispuniti na sledeći način:

¹ HL. VKF. 1941. Poverljiva vojno-upravna naredba br. 18.

² Dokument nije pronađen.

Svaka osoba dobija svoj broj, izuzev bračnih drugova koji žive u istom domaćinstvu i njihove dece, koji svi dobi jaju isti broj, ali se tada njihov redni broj obeležava sa a./ b./ itd./ (Primer radi: 175/a., 175/lb., itd.).

U rubriku »mesto« iz popisne liste, treba upisati ono mesto gde se vrši popis.

Imena i prezimena osoba koje se popisuju pišu se latinicom, s tim da se prvo piše prezime a zatim ime.

Tačke 3 /koja se odnosi na mesto rođenja/ i 7 /koja se odnosi na mesto stalnog boravka/ treba popuniti sa najvećom pažnjom, kako bi se na osnovu podataka iz njih moglo utvrditi sadašnje mesto stalnog boravka, mesto stalnog boravka pre 31. oktobra 1918, odnosno državna pripadnost.

U tačku br. 8 Popisne liste treba upisati datum od kada popisana ličnost živi na teritoriji sadašnje vojnoupravne oblasti. /Npr. 16. novembar 1927/.

Tačku br. 9 treba popuniti podvlačenjem odgovarajuće podrubrike.

Rubrika br. 11 se popunjava na osnovu nacionalne i verske pripadnosti, te maternjeg jezika bračnog druga.

U c. podrubriku 13. rubrike prvo se upisuje datum rođenja muške, a zatim ženske dece.

Rubrike 15, 16, 17 i 18 se popunjavaju ili na osnovu izjave osobe koja se popisuje, ili na osnovu izjave drugih pouzdanih stanovnika istog mesta, ukoliko se njihovi podaci razlikuju od onih koje je navelo lice koje se popisuje, ili pak na osnovu podataka kojima raspolaže lokalna uprava. Ukoliko među ovim podacima postoji neka razlika, ona se obrađuje u rubrici »Primedba«. U rubrikama 15, 16, 17 i 18 treba razmatrati samo pitanje onih nekretnina koje se nalaze na sadašnjoj teritoriji vojno-upravne oblasti.

U »Primedbi« se takođe ima naznačiti ako je neko do nekretnina došao na neki drugi način.

U toj se rubrici navode i posebni razlozi zbog kojih prema nekome ne moraju biti preduzete mere iseljenja, ukoliko te razloge smatra opravdanim lokalna opštinska uprava gde je popis izvršen.

Lokalna uprava sastavlja spisak popisanih prema priloženom obrascu i dostavlja mi ga putem organa vojno-upravne vlasti. Uz ovaj iskaz prilažu se i Popisne liste.

Za obavljanje dodatnog posla popisa opštinska uprava može da zaposli dodatnu radnu snagu.

Za izdvajanje osoba ikoje su na (teritoriju vojno-upravne oblasti doseljene posle 31. oktobra 1918. podaci se mogu pronaći u zemljišnim katastrima, knjigama venčanih i rođenih, poreskim knjigama, kao i u podacima novosadskog odbora za kolonizaciju.

Vojno-upravna grupa Južne armije treba da obradi podatke srpskog novosadskog odbora za kolonizaciju i da ih dostavi nekim sreskim /gradskim/ komandama.

Popisne liste sastavljaju organi opštinske uprave.

Kao što sam u Proglasu naredio, detalje popisa i prijave regulišu opštinski organi. Najbolje je ako se popis vrši na sledeći način:

prvog dana popisati one čija prezimena počinju na A-D	
drugog	E-H
trećeg	J-L
četvrtog	M-P
petog	R-T
šestog	U-Z

Popis se vrši pred komisijom, u koje sreske vojno-upravne komande za svaku opštinu imenuju po dve poverljive ličnosti koje su položile zakletvu. Osim njih članovi komisije su opštinski sudija, te pisar koji će ispunjavati popisne listiće.

Bez obzira na sredstva mora se obezbediti što potpunije i temeljitije izdvajanje ličnosti na koje se odnosi popis.

Očekujem da se posao obavi u što kraćem roku. Neka mi moguću dužinu vremena potrebno za popis već sada dostavi vojno-upravna grupa Južne armije.

Za prekršaje navedene u Proglasu nadležni su teritorijalno odgovarajući organi vojno-upravne vlasti. Popisne liste i formulare sumarnog pregleda ću u dovoljnom broju primeraka dostaviti prvostepenim komandama vojne vlasti. Ukoliko broj popisnih lista ne bude dovoljan, one se telegrafski /preko vojno-upravnog odeljenja/ (poručuju od mene.

Pomenuti Proglas istovremeno šaljem sreskim /gradskim/ vojno-upravnim komandama.

3 priloga

general-potpukovnik
Zoltán Decleva, s.r.
Umesto načelnika Generalštaba

*Prilog br. 1 uz 18. pov. vojn.-
-upravnu nar. 84/Eln. vkf.
vojn.-upr. 1941*

*Nač. mađ. kralj, domob. Generalštaba
84/Eln. vkf. vojn.-upr. 1941.*

PROGLAS³

Pozivam građane

1. koji su na teritoriju vojno-upravne oblasti došli posle 31. oktobra 1918.
2. koji su sa teritorije Kraljevine Mađarske optimali u Jugoslaviju
3. koji su nekada bili državljani Austro-Ugarske, a otišli su u dobrovoljce
4. sve one koji žele napustiti teritoriju sadašnje vojno-upravne oblasti
da se prema mestu stanovanja jave organima opštinske uprave.

Prijava se ima izvršiti u roku od deset dana od objavljivanja ovog Proglasa. Detalje oko prijavljivanja imaju saopštiti organi opštinske uprave na uobičajeni način.

Onaj ko se prema ovom Proglasu, i saopštenju lokalnih vlasti, ne odazove obavezi prijavljivanja, učinio je prekršaj koji se može kazniti sa 2 meseca zatvora, odnosno novčanom kaznom do 8.000 penga.

Datum od dana objave.

Henrik Werth, s.r.
pešadijski general
načelnik mađ. kralj, domob. Generalštaba

³ Proglas je objavljen u zvaničnim listovima, i bio je istaknut u raznim uredima.

BR. 42

Budimpešta, 30. maj 1941.

**TAJNI PRIVREDNI SPORAZUM NEMAČKE I MAĐARSKE
VLADE U VEZI SA EKSPLOATACIJOM NAFTE¹**

Poverljivi zapisnik

Po pitanju sprovođenja 8. tačke² tajnog sporazuma između nemačke i mađarske kraljevske vlade od 8. maja 1941. dve su se vlade saglasile u sledećem:

1. Važnost koncesionog ugovora, sklopljenog između Ministarstva privrede Kraljevine Mađarske i firme Winterschall AG 26. avgusta 1940.; kao i ugovora o istraživanju i opciji .sklopljenog istog dana; proširuje se i na teritorije južno od dosadašnje koncesione zone tj. na one delove nekadašnje jugoslovenske teritorije koji su pripali Mađarskoj. Zbog toga se što pre moraju započeti pregovori između Ministarstva privrede Kraljevine Mađarske i nemačke firme.

2. Vlada Kraljevine Mađarske će priznati koncesiona prava nemačkih kompanija za eksploataciju nafte koje im je dala jugoslovenska vlada, i sa njima će u tu svrhu sklopiti nove ugovore; ukoliko se to pravo eksploatacije odnosi na teritorije koje je dobila Mađarska. Koncesije za eksploataciju nafte kojima na prostoru Međimurja, Prekomurskog trougla, sve do ranije mađarsko-jugoslovenske granice raspolaže nekoliko nemačkih kompanija, mađarska vlada će prepustiti samo jednoj od njih.

Mora se što pre uspostaviti kontakt između nadležnih mađarskih organa i nemačke kompanije koja će dobiti koncesije kako bi se pregovori o zaključenju sporazuma za eksploataciju što pre završili.

3. Po zahtevu mađarske vlade, prilikom sklapanja koncesionog ugovora, moraju se imati u vidu sledeći principi:

a/ Na teritoriji ustupljenoj za eksploataciju nemačka kompanija će potrebu obavljanja tehničkih radova, njihovo izvršenje i dinamiku utvrđivati u saglasnosti sa nadležnim mađarskim organima.

b/ Ukoliko bi nove bušotine negativno uticale na proizvodnju lišpanskog i lovaskog naftonosnog polja, tada bi nemačka strana, čak i za vreme rata, bila dužna da ih natura nadoknadi eventualne gubitke mađarskog monopola.

¹ Objavljeno u: A Wilhelm-Strasse..., dok. br. 404.

² Vidi dok. br. 36.

c/ Usled postojanja opasnosti od gubitaka, pod gore navedenim uslovima, bez obzira na eventualne količine nafte koja će u tom slučaju biti isporučena, mađarska vlada ima nameru da zadrži pravo na eksploataciju 1/4 nafte i zemnog gasa. Za vreme trajanja rata to se pravo ne odnosi na isporuku in natura.

d/ Sve količine nafte eksploatisane na koncesionoj oblasti koristiće se isključivo za zadovoljavanje nemačkih potreba i ta se nafta neće izvoziti u treće zemlje, čak ni u one koje se nalaze pod nemačkom okupacijom.

4. Bez obzira na mađarske potrebe, nafta koja se eksploatiše na bivšim jugoslovenskim teritorijama, u potpunosti će se za vreme rata isporučivati Nemačkoj.

5. Uređaji koji će služiti za bušenje nafte na ranijim jugoslovenskim teritorijama koje je dobila Mađarska, biće oslobođeni carine.

6. Mađarska kraljevska vlada izražava želju da joj Nemačka za potrebe istraživanja nafte na lovaskom naftonosnom polju ustupi jednu garnituru za bušenje nafte /uporedi sa zapisnikom od 1. maja 1941/, te da se bečkom akcionarskom društvu Rumpel dozvoli upotreba bušačke opreme Rotary radi bušenja u Transilvaniji jedne bušotine dubine do 2.000 m.

Nemačka vlada će izaći u susret ovim zahtevima mađarske vlade, čim to okolnosti proizvodnje i najmanje budu dozvoljavali.

5248/E. 312 195—96

Carl Clodius, s.r.³
Forgäch Rosty, s.r.⁴

³ Carl Clodius, u periodu od 1937. do 1943. zamenik načelnika Privrednog odeljenja Spoljnopolitičkog ureda Nemačke.

⁴ Ferenc Rosty Forgäch, službenik Privrednog odeljenja mađarskog Ministarstva inostranih poslova.

BR. 43

Novi Sad, 1. jun 1941.

**NOVOSADSKO PREDSTAVNIŠTVO ZA POLITIKU POSEDA
MINISTARSTVA POLJOPRIVREDE NAREĐUJE DA SE IZ-
VRŠI POPIS MOLILACA ZA DODELU ZEMLJE¹**

75 MR 12/58

MINISTARSTVO POLJOPRIVREDE
KRALJEVINE MAĐARSKE
ODELJENJE INOSTRANIH
POSLOVA

Novi Sad

(bivši Ured za agrarnu reformu)
11/1941. Bpk
10 komada

POŠTOVANOJ OPŠTINSKOJ UPRAVI

Horgoš

U vezi sa vraćanjem južnih krajeva, ukazala se po opštinama potreba revizije površine minimalnog zemljišnog poseda mađarskog starosedelačkog stanovništva, koje je 22 godine bilo ugnjetavano. Stav mađarske Vlade je, da se dodelom zemlje ojača sloj sitnih posednika ispod 10 (posebno onih ispod 5) katastarskih jutara, kao i da se zaslužnim poljoprivrednim radnicima, bezzemljašima mađarske nacionalnosti, dodelom nekoliko jutara zemlje, od raspoloživih zemljišnih površina, pruži mogućnost da se izdignu u red sitnih posednika. Osim ovoga, prvorazredni zadatak koji je istakla Mađarska Vlada jeste, da se dodeli plac za kuću svim poljoprivrednim radnicima, seoskim zanatlijama i hrišćanima* koji se bave trgovinom na malo, koji ne poseduju kuću ili plac.

U toku postupka mađarskog Predstavništva za imovinske poslove — imajući u vidu pre svega nacionalnu odanost kao osnovno načelo, i uslove propisane zakonom — zemlja će se u prvom redu dodeliti onima kojima zemlja predstavlja jedinu osnovu za opstanak, koji je samo sa članovima svoje porodice obrađuju, i koji raspolažu sa potrebnim životinjama i opremom za obradu zemlje. Pravo prvenstva imaju porodice sa troje i više dece i oni koji su u toku svetskog rata 1914—1918. godine služili vojsku u Austro Ugarskoj armiji, kao i udovice

¹ MSRV. AO-M. 12/58. Original pisan na mašini.

* Verovatno se misli samo na katolike.

i deca ovih lica. Pravo na posebno ocenjivanje imaju oni koji su u svetskom ratu odlikovani (zlatnim, velikim srebrnim ili dva puta malim srebrnim ordenom za herojstvo), kao i oni koji na osnovu svog držanja u vreme revolucija i za vreme okupacije, mogu postaviti zahtev da budu primljeni u zemaljsku formaciju viteškog reda (heroja).

Popisne obrasce koji služe za zvaničan popis lica sa zahtevom za dodelu zemlje šaljem naslovu s tim, da uz tačnu popunu svih kolona smesta priđu popisivanju lica sa zahtevom za dodelu zemlje. Posebno težište staviti na popisivanje potreba za placeve. Kod popunjavanja kolone koja se odnosi na Zemaljski sud za Uređenje zemljišnih poseda, (O.F.B. — Országos Földbirtokrendező Biroság) treba upisati — ako je molioc tokom jugoslovenske agrarne reforme eventualno dobio zemlje — po kom osnovu i koliko je dobio. U kolonu koja postavlja pitanje kakva je »moliočeva platežna sposobnost«, treba upisati, sa kakvom materijalnom snagom, sa koliko novca raspolaže molioc.

Do stvaranja pravnih propisa za imovinske poslove koji se odnose na vraćanje teritorije južnih krajeva, molioci za sada neće dobiti zemlju u stalno vlasništvo, već bi je dobili — uz pravičnu zakupninu — na privremeno korišćenje. U svakom slučaju opštinska uprava će pri predlogu za dodelu zemlje predložiti takve, koji već sada odaju utisak da zaslužuju da im se zemlja kasnije dodeli u stalno vlasništvo. Oštra selekcija i ovde mora doći do punog izražaja, jer neće biti toliko zemlje na raspolaganju da bi se svakom zahtevu u potpunosti moglo udovoljiti. Ko za vreme trajanja zakupnine bude loše i nemamo obrađivao zemlju, tome treba oduzeti pravo zakupnine, ili će ovim izgubiti pravo na dodelu zemlje u vlasništvo. Zakupnine treba hšiti i onoga, koji u propisano vreme ne plati tačno, pravično ustanovljeni zakup.

O iskorišćavanju zemlje putem zakupnine u tekućoj ekonomskoj godini — imajući u vidu potrebu neprekidnosti proizvodnje na napuštenoj, ili na drugi način upražnjenoj zemlji — staraće se vojna uprava. Međutim, ovo je hitna i privremena mera koja je na snazi samo za tekuću godinu, dok traje skidanje letine. O konačnoj dodeli zemlje ispražnjene revizijom jugoslovenske agrarne reforme, staraće se — rukovodilac grupe za imovinske poslove Ministarstva poljoprivrede Kraljevine Mađarske, zemaljski direktor za kolonizaciju, načelnik odeljenja ministarstva, vitez dr. Elek, Vass Budimpešta V. kvart. ulica Nádor br. 31 — putem uspostavljanja Predstavništva za politiku poseda u Novom Sadu (u bivšem jugoslovenskom uredu za Agrarnu reformu), privremeni ru-

kovođilac Predstavništva je glavni inspektor za kolonizaciju Kraljevine Mađarske vitez dr. Elek Matéfaloy. Ured je smešten u Banovini, II sprat, sobe 56—59.

Pozivam opštinske uprave, da napuštenu i od strane vojne uprave još uvek neiskorišćenu zemlju koja je u njihovoj nadležnosti, izdavanjem pod zakup za tekuću ekonomsku godinu sada već najhitnije sprovedu.² Svakom zakupniku treba naglasiti, da ova dodela zemlje važi samo za tekuću ekonomsku godinu, da to nije konačno rešenje i da samo po sebi ne predstavlja pravnu osnovu za dalju dodelu. Sa svakim zakupnikom vezati ugovor prema priloženom uzorku³ uz obavezu plaćanja odgovarajuće zakupnine u zavisnosti od lokalnih cena. Po mogućnosti, godišnju zakupninu unapred naplatiti u celosti ili delimično. Samo u izuzetnim slučajevima, zakupnina se može naplatiti posle skidanja letine. Davalac u zakup je Državna blagajna, u njeno ime ugovor sklapa opštinska uprava a kao svedok ugovor overava beležnik, sudija.

O uplaćenju zakupnini, treba i staviti priznanicu koja se ima sačuvati. Davalac u zakup će sastaviti pregled o zemljama

1 zakupcima u dva primerka, u čiju će jednu rubriku uneti sumu unapred plaćene zakupnine a u drugu kolonu celokupnu sumu zakupnine, tako da pri uplati svih zakupnina, bude omogućen konačan obračun bez smetnji i sumnji. Za novac uplaćen na ime zakupnine otvoriti depozitni račun kod opštinske uprave i tu ga čuvati, do daljeg naređenja.

Informativno saopštavam da se zemljišta koja pripadaju zatvorenim naseobinama (naseljima kolonista) koja su podignuta tokom jugoslovenske agrarne reforme, a dodeljene dobrovoljcima, optantima i kolonistima, stavljaju u nadležnost vladinog komesarijata za pitanja izbeglica (Novi Sad, Banovina, vladin Komesar za pitanja izbeglica je vitez dr Miklós Bonszos, državni sekretar), te da Predstavništvo za politiku poseda (bivši Ured za agrarnu reformu) koje izdaje ovaj proglas raspolaže samo dobrovoljačkim, optanskim i kolonističkim posedom koji spadaju u ovu kategoriju a ne pripadaju zatvorenim naseobinama (kolonijama). Isto tako, ovaj će Ured vršiti nadzor nad nekretninama dodeljenim lokalnim agrarnim interesentima (u većini slovenske narodnosti), kao i nova dodeljivanja, kao i dodelu jevrejskih nekretnina.⁴ Ova poslednja aktivnost nije trenutni zadatak, već će se ona ubuduće obav-

² Vidi dok. br. 30.

³ Ne nalazi se u prilogu dokumenta.

⁴ Vidi dok. br. 50.

ljati jedinstveno, na osnovu pravnih propisa uže Mađarske. Sem ovoga, Predstavništvo za politiku poseda⁵ obavljaće dodelu svih placeva za kuće — eventualno, prema mogućnostima — i izgradnju sela za koloniste, izbor i dodelu zemlje kolonistima mađarske nacionalnosti sa mnogo dece koji pristaju da se presele u druge delove Bačke.

Radi izbegavanja preteranih i nerealnih zahteva za dodelu zemlje i radi selekcije prijavljenih, već prilikom podnošenja molbi: saopštavam da je cilj mađarske politike u odnosu na posede da se dodelom zemljišta, od patuljastih poseda stvore mali posedi, da poljoprivredni radnici bezzemljaši sa puno dece dobiju minimalni zemljišni posed odnosno plac za kuću sa okućnicom. Prednost u svakom pogledu treba dati porodicama sa puno dece, dok se porodicama sa jednim detetom zemlja ne može dodeliti.

Dodeljivanje zemlje će se za sada vršiti samo u formi zakupa, a dodelu u stalno vlasništvo izvršiti samo u slučaju kada je zakupnik opravdao poverenje, ako je tačno udovoljic obavezi plaćanja, dobro i savesno obrađivao zemlju i ako u svakom pogledu zaslužuje da mu se zemlja dodeli.

Pozivam Naslov, da smesta pređe na izvršenje popisa molilaca za dodelu zemlje prema napred navedenim načelima, i da popune obrasce molbi u dva primerka. Jedan primerak ostaje opštinskim vlastima, a drugi primerak uz izveštaj dostaviti ovamo do 1. jula 1941.

Vitez dr Elek Mátéfaloy, s.r.
Privremeni rukovodilac Predstavništva za politiku poseda,
glavni inspektor za kolonizaciju Kraljevine Mađarske

⁵ Na osnovu naredbe mađarske vlade br. 6140 od 14. avgusta 1941. formiran je poseban Savet za pitanja raspodele zemlje južne Mađarske (Magyarországi Rendeletek Tara, 1941. II. köt, 2076). Odredbom ministra poljoprivrede br. 279.000 od 8. novembra 1941. osnovano je Odeljenje za politiku poseda južnih krajeva. (Magyarországi Rendeletek Tara, 1941. III. köt. 4013).

BR. 44

Budimpešta, 7. jun 1941.

**POVERLJIVA VOJNO-UPRAVNA NAREDBA BR. 22 NA-
ČELNIKA GENERALŠTABA O ISKUSTVIMA STEČENIM
PRILIKOM SPROVOĐENJA INTERNACIJA¹**

NAČELNIK GENERALŠTABA
MAĐARSKE KRALJEVSKE VOJSKE.

POVERLJIVA VOJNO-UPRAVNA NAREDBA BROJ 22
BUDIMPEŠTA, 7. JUNA 1941. godine

Broj 249/41. Odeljenje
za vojnu upravu GS

Na osnovu informativnog izveštaj a
koji su Odeljenju za vojnu upravu
podneli njegovi izaslanici naređujem
sledeće:

1. Odvajanje interniranih prema nacionalnosti još uvek nije izvršeno. /Vidi moje naređenje broj 75. za vojnu upravu GS, kao i -poverljivu vojno-upravnu naredbu broj 17.²/ Smesta izvršiti.
2. U pojedinim logorima dozvoljava se unosenje hrane. Pošto ovo može biti izvor zloupotrebe, i pošto to koriste uglavnom bogati i Jevreji, sve to rađa zlu krv kod drugih interniraca, ovu pojavu smesta treba obustaviti. Izuzetak čine bolesni i oni koji su prinuđeni na dijetalnu ishranu.
3. U pogledu zatvorskog režima za internirane nema nikakvih pooštavanja, niti diferenciranja /izuzev logora u Starom Bečeju/. Internirane zbog teških krivičnih dela, četnike itd. treba držati u posebno zatvorenim prostorijama, i može im se odobriti samo ograničeno vreme za šetnju.
4. Lekarsko zbrinjavanje pojedinih logora je nedovoljno odnosno nije stalno. Pošto među interniranima ima dosta lekara, treba ih proporcionalno podeliti po logorima i staviti u službu. Većina logora — a posebno onaj u Bečeju — u

¹ HL. Vkf. 1941. Poverljiva vojno-upravna naredba br. 22. Štampano.

² Objavljena je 21. maja. Osim naređenja da se internirci razdvoje prema nacionalnoj pripadnosti, sadržavala je i odredbu da se sa Makedoncima ima postupati blaže nego sa ostalima.

pogledu uređenja zdravstvene službe, nalažu da se učini još mnogo toga.

5. O većini interniranih još uvek nisu donete *pravosnažne odluke* /izuzev Somborski logor/ i sa njima ne raspolažu ni komande logora, ali ni internirci pojedinačno. Pravna osnova internacije je pravosnažno rešenje. Komandant logora na osnovu pravosnažnog rešenja ustanovljava ko je opasan, i ko se mora čuvati zatvoren. Pravosnažna rešenja treba doneti makar i naknadno.

6. Internirani treba da budu zatvoreni u logoru koji je teritorijalno nadležan za njih. Odredbe priloga broj 3. naređenja grupe za vojnu upravu Južne armije broj 1477/1941. su pravilne ali se ne sprovode.³

I
Neka Subotičanin ne bude interniran u Begeču i obratno, jer tako kontrola interniranja nikada neće moći da se izvrši. Internirane smesta treba podeliti prema teritorijalno nadležnim logorima za interniranje.

i
7. U mnogim slučajevima zajedno sa muškarcima internirane su i njihove žene, kao i deca od 3—6 godina. Ovo je izlišno, pogotovo ako interniram stanuje u mestu gde je logor, a poseduje i stoku /primer: slučaj jednog šumara iz Belja u apatinskom logoru/.

8. Vojno-upravna grupa Južne armije, smesta će likvidirati logor za interniranje u Begeču, jer u pogledu sigurnosti, protivpožarne zaštite i zdravstvene zaštite ne odgovara ni minimalnim zahtevima. Iz ovog logora — posle odgovarajuće dezinfekcije — internirane treba podeliti, po teritorijalno nadležnim logorima. Ovaj se logor, posle odgovarajuće dezinfekcije i stvaranja mogućnosti za obezbeđenje, eventualno može upotrebiti kao privremeni logor za prikupljanje. Vojno-upravna grupa Južne armije mora gore navedene primedbe i nedostatke otkloniti, a o obavljenom poslu što pre podneti izveštaj.

Zamenik načelnika Generalštaba
general-potpukovnik
Zoltán Decleva, s.r.

³ Vidi dok. br. 37. Prilog br. 3 nije sačuvan.

BR. 45

Budimpešta, 7. jun 1941

**NAREDBA NAČELNIKA MAĐARSKOG GENERALŠTABA O
REVIZIJI I REGULISANJU INTERNIRANJA¹**

NAČELNIK GENERALŠTABA
MAĐARSKO KRALJEVSKE
DOMOBRANSKE VOJSKE

Broj. 44. 130/41.
ein. 2. GS. D-1941

Revizija i likvidacija
interniranja.

GOSPODINU MINISTRU ODBRANE
KRALJEVINE MAĐARSKO

Budimpešta

Budimpešta, 7. jun 1941.

Pošto su interniranja i slanja, odnosno pozivanja u specijalne radne logore, usled prisajedinjenja Bačke matici-zemlji završena, na osnovu stečenih iskustava ukazala se potreba za hitnom revizijom slučajeva interniranja.²

Cilj revizije je, da u internaciji, kao i specijalnim radnim četama ostanu samo oni, čiji će slučaj kontrolna komisija okvalifikovati kao vrlo težak, te da smatra opravdanim primenu ovih kaznenih mera za njih, odnosno da bi puštanje tih lica na slobodu moglo biti opasno po interese države i naroda.

Komisiju će sačinjavati opunomoćeni predstavnici MUP-a /VII od./ GŠ /II uprava/, korpusa koji je teritorijalno nadležan /laksi diviziji/. Mesto rasprave: Budimpešta kasarna Hadik.

Komisija će izvršiti reviziju na osnovu spiska sastavljenog od strane komandi korpusa /laksi diviziji/, sa detaljnim prikazom, kako za internirane, tako i za one koji su raspoređeni u specijalne radne čete.

¹ HL. HM. 1941. 21.—39610/el. Original pisan na mašini.

² Vidi o tome dok. br. 15, 19 i 27, kao i tačku br. III dokumenta; br. 47.

Kod revizije interniranja treba razlikovati: 1/ mađarske državljane, 2/ strane državljane /uglavnom Srbe, Engleze, Rumune/.

Protiv interniranih *mađarskih državljana*, odnosno lica koja su pozvana u specijalne radne čete može se na osnovu odluke komisije prema težini njihovog slučaja pokrenuti sudski postupak uz zadržavanje u internaciji:

a/ ako se protiv njih raspolaže materijalnim dokazima. (Ovakve odmah predati nadležnim sudovima);

b/ odnosno ako ne raspolažemo potrebnim dokazima, ali postoje opravdane sumnje za špijunažu i

c/ protiv onih lica koja se terete za druge krivice /sa ciljem zaštite naroda/, ili doneti odluku o puštanju na slobodu i istovremenom stavljanju pod policijsku kontrolu.

Među interniranima, odnosno raspoređenim u specijalne radne čete, ima rezervnih oficira i kadeta.

S obzirom da je nespojivo sa ugledom oficirskog poziva da se vode na raznim evidencijama kao nepoverljivi ili internirani i raspoređeni u specijalne radne čete, postupak sprovesti tako, da se oni za koje postoje konkretni dokazi predaju redovnom sudu. Za one protiv kojih nema konkretnih podataka, pokrenuti postupak kod suda časti. Isto tako sudu časti predati i one, protiv kojih postoje konkretni podaci ali su posle redovnog suđenja dobili oslobađajuću presudu.

Protiv stranih državljana /u prvom redu Srbi, Englezi, Rumuni/.

a/ sudski postupak pokrenuti protiv onih lica, protiv kojih se raspolaže materijalnim dokazima. Posle sudske rasprave, odnosno posle izdržane presude ova lica proterati sa državne teritorije;

b/ za sumnjiva lica za koja se ne raspolaže sa materijalnim dokazima, doneti pravosnažnu odluku o trenutnom proterivanju.

Ukoliko su dotični srpski državljani, do vremena ostvarenja mogućnosti za proterivanje u novu Srbiju, smestiti ih u logore za interniranje.

Posle revizije sada interniranih i raspoređenih u specijalne radne čete, u vreme koje će kasnije biti određeno, opštu reviziju za celu teritoriju države, pri kojoj će se na teritorijama svih korpusa preispitati predmeti lica, koja su predviđena za interniranje ili pozivanje u specijalne radne čete.

I ovu reviziju će sprovesti jedna mešovita komisija, koju treba sastaviti od nadležnih:

Opštinskih vlasti;

Organa bezbednosti /okružni tužilac, žandarmerija, policija/;

Komande korpusa /odeljenja kontrašpijunaže/.

Ova komisija će reviziju vršiti u glavnom gradu županije ili sedištu komande korpusa. Protiv odluka ove komisije, ne može se uložiti žalba, a interniranja se imaju izvršiti prema njenim odlukama.

Na kraju konstatujem, da je vojna uprava na teritoriji oslobođene Bačke, već preduzela mere za reviziju interniranih, tako da je postupak u Bačkoj već u toku.³

Početak revizije s obzirom na hitnost, planiram za 9. jun 1941. godine.

Gospodina ministra unutrašnjih poslova sam o svemu već obavestio u dopisu koji sam mu uputio, a komande korpusa snabdeo sam odgovarajućim naređenjima.

Iz naredbe NGŠ Kraljevine Mađarske

Ujsasi /Ujszászi/

Po naređenju GŠ mađarske
kraljevske vojske
Ujszászi⁴

³ Vidi dok. br. 37.

⁴ István Ujszászy.

BR. 46

Budimpešta, 19. jun 1941.

VOJNO-UPRAVNA NAREDBA BR. 31 NAČELNIKA GENERALŠTABA O NOVIM NAZIVIMA NEKADAŠNJIH NASELJA SA SRPSKIM ŽIVLJEM U KOJA SU KOLONIZIRANI SEKELJI¹

NAČELNIK GENERALŠTABA
MAĐARSKE KRALJEVSKE
DOMOBRANSKE VOJSKE

VOJNO-UPRAVNA NAREDBA BROJ 31.

Budimpešta, 19. juni 1941.

Vojna uprava GŠ
Broj 4109. 1941.
Privremeni mađarski
nazivi bivših opština
Kolonista

Bivša dobrovoljačka naselja u koja su doseljeni Sekelji iz Bukovine još i dan danas, nose stare srpske nazive. Uka-
zuje se očita potreba da ova naselja kolonista još za vreme trajanja voine uprave, dobiju mađarske nazive. Pri-
vremene mađarske nazive već naseljenih kolonija saopštavam po sledećem:²

Vajska	= Gózséfháza (Jožefhaza)
Tomičevo	= Bacsjózeseffalva (Bačjožeffalva)
Vojvoda Mišić	= Hadikszallas (Hadiksalaš)
Veternik-naselje	= Hadikliget (Hadikliget)
Novi Kisač	= Hadiklélke (Hadiklélke)

¹ HL. Vkf. 1941. Poverljiva vojno-upravna naredba br. 31. Štam-
pano.

² Načelnik Generalštaba je 19. aprila 1941. predložio da se Sekelji iz Bukovine presele u Bačku, a vlada je odluku o njihovom prese-
ljenju donela 9. maja 1941. Prema poverljivom naređenju br. 19 na-
čelnika Generalštaba od 27. maja, jedan deo Sekelja iz Bukovine je
već bio u logorima na teritoriji Mađarske, dok je drugi deo bio na
putu za Mađarsku. To potvrđuje činjenicu da je njihovo preseljenje
u zemlju započeto ranije. Do 27. maja preseljeno je 1.328 porodica
(ukupno 5.787 osoba). Osim toga, u julu je iz Beograda u Novi Sad
preseljeno 2.500 lica. Nemamo podatke o broju preseljenih iz Banata
i Hrvatske, odnosno drugih krajeva.

Tankosićevo	=	Hadikhalom (Hadikhalom)
Stepanovićevo	=	Bacshadikfalva (Bačhadikfalva)
Đurđevo	=	Hadikföldje (Hadikfeldje)
Sirig	=	Hadikvára (Hadikvara)
Srednji Salaš		Istenhozott (Ištenhozot)
Sokolac	=	Bacs-Istensegits (Bač—Ištešegič)
Nova Crvenka	=	Istenveliink (Ištenvelunk)
Mileševo	=	Istenföldje (Ištenfeldje)
Njeguševo	=	Istenáldas (Ištenaldaš)
Svetićevo	=	Istenkeze (Ištenkeze)
Stankosićevo—Karkatur	=	Istenszeme (Istenseme)
Karađorđevo—Pavlovo		Bács-Andraásfalva (Bačandrašfalva)
Mali Beograd	---	Andrásföldje (Andrašfeldje)
Feketić	=	Ref. Andrāshāza (Ref. Andrašhaza)
Bački Sokolac		Bacs—Andrāsszállas (Bač—Andrašsalaš)
Tomislavci	=	Andrāsvāva (Andrašvava)
Rogatica	=	Ref. Andrāslélke (Ref. Andraštetke)
Hadžićevo—Radivojevićevo	=	Fodagyisten (Fogađišten)

3

Zamenik NGS
general-potpukovnik
Decleva Zoltán s.r.

³ Ne navodimo ostale delove zapovesti, jer reguliše pitanja naručivanja knjižica za snabdevanje, slobodne prodaje obuče sa kožnim donom, itd.

BR. 47

Budimpešta, jun 1941.

**IZVOD IZ IZVEŠTAJA NAČELNIKA GENERALŠTABA ZA
PRVA DVA MESECA VOJNE UPRAVE U BAČKOJ, BARA-
NJI I MEĐIMURJU¹**

*Odeljenje vojne uprave načelnika Generalštaba mađarske
kraljevske vojske*

*Prilog br. 1 uz 345/Eln.
odeljenja vojne uprave Generalštaba*

Strogo poverljivo!

i

I Z V E Š T A J

o radu Vojne uprave u protekla dva meseca na
teritoriji vraćenih Južnih krajeva

III DRŽAVNI POREDAK²

Vojno rukovodstvo je zabranilo održavanje sastanaka, skupova i defilea, odnosno izdavanje dozvola za održavanje istih u opravdanim slučajevima, prenelo je u nadležnost sreskih i gradskih vojnih zapovednika.

¹ HL. VKF. 1941. 1. oszt. 5700/el. Stapano. Načelnik Generalštaba je izradu izveštaja, u kom je trebalo obraditi sva iskustva, naredio 8. maja. Donosimo nekoliko zaključaka koji se odnose na borbe sa »četnicima«, koji su nastali na osnovu izveštaja oficira 3. armije (HL. VKF. 1. oszt. 5161/el. Original kucan mašinom). Prema rečima Dezsóa Istóke, generalštabuskog pukovnika »usaglašeno naređenje o načinu postupanja sa četnicima i dobrovoljcima izda to je sa zakašnjenjem. Zbog toga je postupak sa njima od jedinice do jedinice bio različit, u zavisnosti od toga kakva su bila shvatanja komandanta. Čak je za vreme ratnih operacija bilo slučajeva da nisu ubijani četnici koji su uhapšeni sa oružjem u ruci, jer se strahovalo od eventualnog pozivanja na odgovornost«. Prema dokumentima kojima raspolazemo, vidljivo je da niko zbog zarobljavanja talaca i ubijanja zarobljenih na licu mesta nije bio pozvan na odgovornost. U prvim nedeljama okupacije, hortijevci su ubili 1.122 civilne osobe, a Vojno-upravna grupa Južne armije je primenom statarijalnih metoda ubila 319 lica. (OL. kúm. res. pol. 1943. 16—343. Izveštaj načelnika Generalštaba predsedniku vlade od 18. oktobra 1941). Ranije pomenuti izveštaj iz dopisa od 17. maja generalštabuskog kapetana grofa Józsefa Markovitsa oficira zaduženog za kadrovsku problematiku 3. armije, ističe sledeće: »Moglo se zapaziti da se pod terminom tzv. borbi sa

Zabranjen je rad *svih* društava, ali je kasnije delatnost onih čiji se ciljevi nisu sukobljavali sa mađarskom ideologijom odobrena posredstvom prvostepenih komandi vojne uprave.³

Interniranja i proterivanja

Vojno rukovodstvo je naredilo da se svi oni koji nisu starosedeoci⁴ i da sve one koji su se doselili ovamo sa teritorija izvan granica istorijske Mađarske, posle 31. oktobra 1918. godine /izuzev Hrvatske/ treba proterati.⁵

Proterivanja su delimično vršile vojne jedinice, a delimično vojna uprava.

S obzirom na to da se nemački vojno-upravni komandant u Srbiji ogradio od preuzimanja proteranih, dalja proterivanja je trebalo obustaviti za izvesno vreme, a one koje je trebalo proterati /bar njihov najveći deo/ trebalo je smestiti u koncentracione logore.

Do sada broj onih koji su prebačeni preko granice iznosi oko 15.000 lica.⁶ Pored onih koje je trebalo proterati, u kon-

četnicima u najvećem broju slučajeva radilo o posledicama nepravilnog držanja komandanata i nedisciplini naših jedinica. Ako se odnekud čuo neki pucanj, vojnici su besomučno počeli sa pucnjavom, iako nisu prethodno utvrdili odakle je vatra upućena. Komandanti se nisu trudili da spreče nepotrebnu pucnjavu, već su i sami pod utiskom, doprineli pucnjavi... Naša je vojska, usled borbi sa četnicima, dobila naređenje za pretres kuća, što se pretvorilo u pljačku velikih razmera, tako da čak ni mađarsko stanovništvo nije bilo pošteđeno. To je kod stanovništva mađarske narodnosti izazvalo negativan utisak i veliko razočaranje u našu vojsku»

² Elaborat od 38 štampanih strana sastoji se iz dva velika poglavlja. Prilog broj 1 je samo obaveštenje, koje ima 13 poglavlja u obimu od 31 strane: A) Načelna informacija, B) Opšta organizacija, C) Predsedništvo vlade, D) Spoljni poslovi, E) Unutrašnja uprava (iz ovog dela donosimo njegovo III poglavlje) F) Privredna uprava, K) Saobraćaj i trgovina L) Vera i opšte obrazovanje, M) Pravda, N) Vojna uprava (ovaj deo se publikuje opširno). Prilog br. 2 rezimira zadatke na 7 strana. Njegov naziv je »Memorandum o rešavanju važnijih nerešenih pitanja u vraćenim Južnim krajevima«.

³ Naređenje Ministarstva unutrašnjih poslova od 24. septembra 1941.

* Na početku mađarske okupacije, u Bačkoj je živelo 885.475 ljudi. Brojnije nacionalne grupe bile su: Mađari — 310.000, Srbi — 225.000, Nemci — 170.000, Hrvati — 80.000, Slovenci — 50.000, Rusini i Rusi — 20.000, Jevreji — 15.000.

⁵ Vidi dok. br. 27 i 41.

⁶ Vidi dok. br. 38 i 70.

centracione logore su dospeli svi oni koji su u pogledu javne bezbednosti bili opasni.

Interniranje su u početku sprovodile i vojne jedinice. Međutim, uvođenjem redovne vojne uprave, ovaj zadatak je preuzela na sebe vojna uprava. Sve ostale mere, koje se odnose na interniranje razmatraju se u odeljku o vojnoj upravi.

N/VOJNA UPRAVA

I Žandarmerija

Na području delovanja Grupe za vojnu upravu Južne armije u Subotici je do 4. juna delovala jedna *komanda žandarmerijske grupe*, a posle toga u Novom Sadu.

Komandi žandarmerijske grupe podređeni su:

1. *Komanda žandarmerijskog odeljenja u Somboru* /2 oficira, 158 žandarma/, 18 žandarmerijskih stanica.
2. *Komanda žandarmerijskog odeljenja u Novom Sadu* /3 oficira, 351 žandarm/,

Komanda žandarmerijske ispostave u Novom Sadu, 17. žand. stanica.

Komanda žandarmerijske ispostave u Senti, 18. žand. stanica.

Komande neposredno podređene žand. grupi.

Komande žand. ispostave u Dardi /I of. 83 žand./. 10 žandarskih stanica.

Komanda žand. ispostave u Čakovcu /I of. 92 žand.). 10 žand. stanica /od toga područje stanice u M. Središću do 20. VI pod nemačkom okupacijom/.

Komanda žand. ispostave u Murskoj Soboti /I of. 58 žand./, 8 žand. stanica.

Žandarmerijske snage namenjene banatskom delu:

1. *Zandarmerijsko odeljenje u Velikom Bečkereku* /4 of. 299 žand./. Devet žandarmerijskih odreda sa 100 ljudi locirano je na demarkacionoj liniji trianonske granice. Preostali deo odeljenja bio je stacioniran do 4. jula u Subotici, a potom u Novom Sadu.

Pančevačko žand. odeljenje /4 of. 388 žand./

Stacionirano u Subotici u punom broju do 4. jula, zatim u Novom Sadu.

Jedinice pod komandom velikobečkerečke i pančevačke komande bile su u sastavu kaznenih ekspedicija koje su motornim vozilima patrolirale Banatom, učestvovala su u hapšenju kolonista, a potom su učestvovala u racijama na čitavoj teritoriji Južnih krajeva. Trenutno su u pripravnosti za okupaciju delova Banata, ali će dotle biti upotrebljeni kao jedinice brahijalne sile.

Komanda žand. istražne grupe u Subotici. Na području Južnih krajeva vrši poverljiva izviđanja i istrage u svakoj pojedinoj opštini. Prikuplja podatke za potrebe kartoteke državne bezbednosti.

Brojno stanje istražne grupe iznosi 2 of. i 34 žand.

Radi kontrole saobraćaja nica, a osobito saobraćaja motornih vozila, u *Subotici* je ustanovljena *saobraćajna žand. stanica*. Brojno stanje 6 žandarma.

U cilju efikasne kontrole železničkog saobraćaja u *Novom Sadu* je ustanovljena *železnička žand. stanica*. Brojno stanje 8 žandarma. Ukupno brojno stanje žandarmerije koja vrši službu na teritoriji Grupe za vojnu upravu Južne armije iznosi 18 oficira i 1477 žandarma.

Ovim brojem nije obuhvaćena poljska žandarmerija pridodata operativnim jedinicama i pozadinska žandarmerija pridodata pozadinskim bataljonima.

II. *Pokretni, sabirni i logori za raspodelu*⁷

Od početka vojne uprave mobilisani su 101. i 105. pokretni, sabirni i logori za raspodelu.

U logorima za internirce⁸ su krajem juna otpočele svoje delovanje komande 104, 106, 107. i 108. pokretnog, sabirnog i logora za raspodelu, mobilisane krajem maja. Stražarsku službu su i dalje vršili pozadinski bataljoni. Time je situacija

⁷ Vidi dok. br. 14.

⁸ Reorganizacija logora za internirce započeta je 15. juna. Izuzev dobrovoljaca, ostali zarobljenici su bili smešteni u logore u Bačkoj Palanci, Bačkoj Topoli i Subotici. (HL Vojno-upravna grupa Južne armije. Naređenje br. '6254 od 11. juna 1941. Vidi o tome dok. br. 44, 45, 59 i 62).

pretrpela bitne pozitivne promene u interesu službe i interniranih.

Logorske komande su stacionirane u mestima:

1. 101. Bačka Palanka,	4. 106. Novi Sad,
2. 104. Sombor,	5. 107. Bačka Topola,
3. 105. Stari Bečej,	6. 108. Subotica.

III. Pozadinski bataljoni

Mobilisani su sledeći pozadinski bataljoni:

1. 101. pozadinski bataljon	Subotica,
2. 103. >>	99 >>
3. 104. „	>> Murska Sobota,
4. 105. 99	99 Novi Sad,
5. 107. 99	99 Novi Vrbas.

Pozadinski bataljoni su vršili čuvanje logora za izbeglice i internirce, pružajući pomoć u pogledu bezbednosti gradskim i sreskim komandama za vojnu upravu /svakom komandantu je stajao na raspolaganju jedan pozadinski vod/.

Čuvanje železničkih pruga na novoosvojenoj teritoriji. Takođe su vršili pozadinski bataljoni.

Jedna četa 104. pozadinskog bataljona bila je dodeljena na 103. železničkoj komandi za Međimurje i 104 železničkoj komandi za baranjski trokut.

Po jedna četa iz 101. pozad. bataljona i 105. pozad. bataljona bila je podređena, 105. železničkoj komandi radi obezbeđenja železničkih pruga u Bačkoj.

IV. Problematika ratnih zarobljenika

Sabirne stanice za ratne zarobljenike:

1. Beograd,	3. Sremska Mitrovica,
2. Sabac,	4. SI. Brod.

Komisije sastavljene od mađarskih oficira su u gornjim sabirnim stanicama preuzele, odnosno odabrale zarobljenike mađarske, nemačke, hrvatske, slovačke (»Vendske«/, bunjevačke, bugarske, i slovenačke, narodnosti, koje je zarobila nemačka armija.

Stanice za preuzimanje ratnih zarobljenika:

1. Novi Sad, 2. Bačka Palanka.

Improvizovana sabirna mesta za ratne zarobljenike:

1. Baja, 2. Kiškundorožma.

Logori za ratne zarobljenike:

1. Subotica, 3. Stari Bečej.
2. Begeč,

Sabirni logor za rat. zarobljenike br. 102, *Šikluš*.

Železnička postaja za ishranu br. 108, *Osijek*.

Ispostava za materijalna pitanja Vrhovne komande, *Vilanj*

Pitanja u vezi s ratnim zarobljenicima rešavalo je odeljenje za materijalno-operativna pitanja pri Vrhovnoj komandi, a kasnije 21. odeljenje ministarstva odbrane. Na ovom planu, vojno-upravna grupa je samo pomogla u izvršenju delatnosti.

V. *Izbeglice*

U Južnim krajevima su izbeglički logori osnovani u Subotici (za 1200 lica) i u Somboru (za 600 lica). Stvarno brojno stanje uglavnom nije prekoračilo kapacitete jer je bilo malo izbeglica. Cela organizacija matične zemlje za rešavanje pitanja izbeglica zajedno sa izbegličkim logorima u Zircu, Bakonjstopu, Nađkaniži i Satoraljaujhelju, stoji na raspolaganju.

VI. *Interniranje*⁹

Interniranje su vršili (vojno-upravni komandanti uz potporu kaznenih odreda policije, žandarmerije i ispostava (»K« — kontraobaveštajne službe).

Kapacitet logora za internirce u Južnim krajevima:¹⁰

1. Subotica	2.000 lica, 8. Odžaci	500,
2. Bačka Topola	2.000, 9. Novi Sad	7.500,
3. Bačka Palanka	1.000, 10. Begeč	2.000,
4. Stari Bečej	1.000, 11. Titel	500,
5. Sombor	600, 12. Kanjiža	600,
6. Apatin	600, 13. B. Monoštor	6.000.
7. Vrbas	3.000,	

⁹ Vidi o tome dok. br. 15, 19, 27, 37. 44 i 45.

¹⁰ Pod »Južni krajevi« u ovom slučaju podrazumeva se mađarsko* okupaciono područje »Bačka«.

U ovim je logorima 7. VI bilo zatvoreno ukupno 11.375 lica.

VII. *Kontrola prelaska ekonomske granice*

Ekonomsku graničnu liniju predstavlja bivša trianonska granica. Njeno prelaženje je posle zauzimanja područja u načelu bilo zabranjeno, ali je putovanje kasnije, uz putnu ispravu, u određenim slučajevima omogućavano.

Vojno rukovodstvo postepeno je ublažavalo ograničenja. Ublažavanje se u prvom redu ostvarivalo tako što je izdavanje putnih isprava u određenim slučajevima povereno komandama korpusa, odnosno, u Budimpešti, vojnoj ispostavi za kontrolu stranaca. Kasnije je obaveza izdavanja putnih isprava prestala za aktivna vojna i žandarmerijska lica, za zaposlene u javnoj upravi, lica raspoređena po vojnim upravama i članove njihovih porodica.

Ograničavanje prekoračenja nekadašnje granične linije bilo je potrebno u prvom redu zato što bi putovanje velikih razmera remetilo vojne aktivnosti. Kasnije su liberalizaciju putničkog prometa sprečavale prilike u javnoj bezbednosti. Sada su pak ograničenja potrebna zato da se stanovništvo u ponovo zaposednutim područjima zaštititi od najeзде onih iz matične zemlje, a pogotovo od mase jevrejskih agenata.

¹¹ Zadaci formulisani u prilogu br. 2 su sledeći: povećanje broja Mađara na okupiranoj jugoslovenskoj teritoriji, poboljšanje moralnog, duhovnog i kulturnog stanja Mađara; jačanje ekonomskog položaja Mađara, pitanja u vezi sa Banatom, zaštita Mađara od drskog držanja organizacije Volksbund, sređivanje finansijskih pitanja u vezi sa Banatom; i na kraju, šesta tačka je predviđala razvijanje Novog Sada kao mađarskog centra. — Ovaj materijal koji je bio rezime dotadašnjih iskustava i dalje će služiti kao osnova za izdavanje novih naređenja, tj. za njihovu pripremu. Mađarska vlada je 1941. izdala 20 zakona i 321 odredbu, čiji se veliki deo odnosio na okupirane teritorije.

BR. 48

Novi Sad, 26. jun 1941.

**UPUTSTVA KOMANDE ŽANDARMERIJSKE GRUPE JUŽNE
ARMIJE POLICIJSKIM STANICAMA O ODLUČNOM SPRE-
ČAVANJU KOMUNISTIČKE PROPAGANDE I IZGRADNJI
DOUŠNIČKE MREŽE¹**

MK 8/40

KOMANDA ŽANDARMERIJSKE GRUPE
JUŽNE ARMIJE KRALJEVINE MAĐARSKE
Broj 233. kt. 1941.

Sprečavanje komunističke
propagande u južnim krajevima.

Svim potčinjenim žandarmerijskim stanicama

U njihovim sedištim

Novi Sad, 26. juna 1941.

Usled sadašnje spoljopolitičke situacije, ali uglavnom kao posledica nemačko-ruskog rata, komunistički plaćenici koji su do sada bili pritajeni, otpočeli su svoj podrivački rad i na teritoriji ponovno zauzetih južnih krajeva.

Komunistička propaganda kojom se rukovodi iz Hrvatske, već je otpočela širenje letaka prevratničkog sadržaja u Međimurju i može se očekivati da će se ovaj proces proširiti i na druge teritorije.

U ovim teškim vremenima, kada se stanovništvo ponovno zauzetih južnih krajeva još nije ni oporavilo od teških iskušenja prouzrokovanih borbama sa četnicima, svaka nepromišljeno izgovorena reč, i najmanji događaj koji izaziva pometnju, može da povuče sobom nepredvidive posledice.

Za najamnike koji služe ruskim, srpskim i engleskim interesima otvara se posebno zahvalno polje rada za postizanje njihovih ciljeva ovde u južnim krajevima, gde raspirivanjem mržnje protiv Mađara, dobijaju pristalice za sebe. Usled ovoga preko svojih simpatizera lakše postižu svoj pravi cilj : širenjem komunističke doktrine, i izazivanje pometnje u ponovo zadobijenim južnim krajevima.

Prvo ispoljavanje ove podrivačke komunističke propagande predstavlja oglašavanje ruske pobede, širenje raznih letaka

¹ MSRV. AO-M 8/40. Original pisan na mašini.

neprijateljskog sadržaja i širenje najrazlicitijih neistinitih vesti u javnosti. Sve ovo, ukoliko se ovakvim radom sistematski rukovodi, dovoljno je, da slabi spokojstvo u južnim krajevima.

Posle svetskog rata koji je trajao od 1914—1918. godine, posle ubilačkih pokušaja komunista ni pred kim ne može biti sporno, da je jedino protivsredstvo ovoj opasnoj propagandi koja može postati fatalna, neumoljiva energičnost d izvršavanja službene dužnosti koje ne poznaje zamor.

Nacionalistička Mađarska se i u prošlosti i svagda, sa najvećom mržnjom odnosila prema društvenim idejama komunizma i posle tužnih mađarskih iskustava, ova se mržnja ustalila. Baš zbog ovoga, ne može se ni na jedan trenutak trpeti, da ovde na teritorij ama južnih krajeva, ovi komunistički pokušaji, urode plodom.

U toku mojih inspekcija imao sam prilike videti, da moje potčinjene još uvek ne prožima osećaj težine sadašnjih vremena, još ne vide, da sadašnji rat ne odlučuje samo o budućnosti zaraćenih država, već i o budućnosti Mađarske. U ovoj velikoj borbi mi moramo dostojno preuzeti svoj deo, tako da u zemlji učvrstimo unutrašnji red, javnu sigurnost, kako bi time postigli velike mađarske ciljeve. Uprkos ovome, ne jednom sam video, da straže izvršavaju samo standardne službene dužnosti i ne iskorištavaju vreme za to, da boljim poznavanjem mesta i širenjem kruga poznanika postignu vanredne učinke.

Vremena su žandarmeriji stavila u zadatak vanredne obaveze. U ovim teškim vremenima i u vrlo teškim uslovima treba odgovoriti službenim zadacima, posebno u odnosu na pojave, čiji je cilj remećenje unutrašnjeg reda.

Naređujem komandirima stražarskih stanica i svakom žandarmu da pri obavljanju patroliranja novije aktivnosti komunista spreče svim sredstvima koja im stoje na raspolaganju. U interesu postizanja cilja, proširiti mrežu doušnika.² Pogranične stražarske stanice, pored pojačane kontrole granice, uz često držanje zasede treba budno da paze, i da spreče unošenje svakog sredstva koje se može iskoristiti za bunu, naročito krijumčarenje letaka iz Hrvatske, itd.,

Veoma je važno legitimisanje sumnjivih ljudi, kao i kontrola njihove korespondencije.

Ukoliko se ovakvi materijali pronađu, smesta ih treba uručiti nadležnim sreskim ili gradskim vojnim komandama, i ukoliko je i počinioc poznat, treba ga na osnovu III zak. čl. iz 1921. godine uz navođenje dokaznog materijala, uhapsiti.

² »Mreža B« označava grupu poverljivih ljudi, a kada se oznaka »b« upotrebi uz neko lice, to znači da se radi o doušniku.

Očekujem da će u ovim vanrednim vremenima prema ovim pojavama, mađarska žandarmerija pokazati svoju pravu vrednost i energičnost koja je dostojna njene prošlosti.³

Vitez Halmy, pukovnik

BR. 49

Budimpešta, 3. jul 1941.

POVERLJIVA VOJNO-UPRAVNA NAREDBA BR. 29 NAČELNIKA GENERALŠTABA O SASTAVLJANJU I DOSTAVLJANJU SPISKA NEPOVERLJIVIH OSOBA¹

*Načelnik Generalštaba mađarske
kraljevske vojske*

Poverljiva vojno-upravna naredba broj 29
Budimpešta, 3. jul 1941.

Odeljenje vojne uprave GS broj 412 1941.	Pristigli brojni izveštaji žandarmerije, policije, vojske ² itd. protiv mnogih lica pružaju razne podatke kojim ih terete.
Sastavljanje poverljive evidencije	Istrage su delom u toku, delom su završene. Zbog preglednosti, potrebno je sastaviti sistematsku evidenciju (po azbučnom ili nekom drugim sistemu), kako bi se stanje pažljivo moglo pratiti.

Tabelarna evidencija treba 'da sadrži: ime i prezime lica, zanimanje, nacionalnost, veroispovest, mesto stanovanja, od

³ Zandarmerijska stanica Južne armije počela je sa radom u Novom Sadu 20. aprila 1941. Imala je 18 oficira i 1.477 podoficira i žandarma. (HL. Vkf. 1941. ein. 5700). »Čistkama« koje su preduzete odmah posle ulaska hortijevaca zvanično je rukovodilo i/b odeljenje 5. (segedinskog) korpusa, odnosno organi koji su mu bili potčinjeni. Radom istražnih žandarmerijskih organa rukovodio je lično žandarmerijski potpukovnik József Horkay. Zandarmerijska pododeljenja su postojala u N. Sadu i Senti (na nivou sreza) a oblasne komande u Somboru i drugim mestima. Posle ukidanja vojne uprave, u Subotici je u zgradi zvanoj »Armija« osnovano žandarmerijsko pododeljenje V/1, koje je u zloglasnoj »Žutoj kući« izvršilo čitav niz protivnarodnih zlodela. Za vreme vojne uprave, žandarmerija je učvrstila i proširila mrežu doušnika pa je uz njenu pomoć sastavila spisak antirežimski raspoloženih osoba protiv kojih je preduzela hajku na okupiranoj teritorije Jugoslavije.

¹ Poverljiva vojno-upravna naredba br. 29.

² Reč je o izveštaju špijanskog odeljenja koje je bilo potčinjeno komandi korpusa, a na najvišem nivou 2. odeljenju načelnštva Generalštaba.

koga je stigla prijava, šta je bio rezultat istrage, da li je stavljen na dalje praćenje, konačno rešenje, primedba itd.

Bez ovoga predmeti padaju u zaborav, a uloženi veliki trud u izviđanje i troškovi postaju uzaludni.

Ova evidencija potrebna je i zato, da se posle prestanka vojne uprave, ista može u upotrebljivoj formi predati nadležnim organima na dalju upotrebu.

Evidenciju će sastaviti komande vojne uprave u saradnji sa organima javne bezbednosti, žandarmerijom i policijom, a sve kopije evidencije prikupiće grupa za vojnu upravu Južne armije i do 25. jula 1941. preko Odeljenja za vojnu upravu GS — meni dostaviti.

Za načelnika GŠ
general-potpukovnik
Zoltán Decleva s.r.

BR. 50

Novi Sad, 7. jul 1941.

NAREĐENJE KOMANDE VOJNO-UPRAVNE GRUPE JUŽNE ARMIJE VOJNIM KOMANDAMA O POPISU NEKRETNOSTI DODELJENIH U JUGOSLOVENSKOJ AGRARNOJ REFOR- MI I PRIKUPLJANJU LETINE SA NJIH¹

KOMANDA GRUPE ZA VOJNU
UPRAVU JUŽNE ARMIJE
Broj pov. 299/1941.

Predmet: Obezbeđenje poljoprivredne proizvodnje na nekretninama koje su podlegle izvršenju jugoslovenske agrarne reforme na ponovno zauzetim teritorijama Bačke i Baranje.

Svim sreskim i gradskim vojnim komandama
(sem Čakovca i Preloga)
U njihovim sedištim
i predstavništvu vojne uprave u Međimurju
Čakovec

Novi Sad, 7. jula 1941.

Vlada Kraljevine Mađarske je odlučila, da na teritorijama ponovno zauzetih južnih krajeva, pravo vlasništva nad

¹ MSRV. AO-M. 1/97, štampano.

eksproprijacijom imovine nekretninama po osnovi jugoslovenskih pravnih propisa za zemljišne posede — bez obzira u čije su vlasništvo u međuvremenu prešli — prelazi na mađarsku državu.² Usled ove odluke, prava koja proističu iz vlasništva pomenutih nekretnina pripadaju mađarskoj državnoj blagajni počev od 15. aprila 1941. godine.³ U interesu obezbeđenja proizvodnje na ovim teritorijama i njenog celishodnog izvršenja, naredjem sledeće:

I. Na teritorijama sreskih i gradskih vojnih komandi nezostavno ustanoviti nekretnine eksproprijisane po osnovi jugoslovenskih pravnih propisa za zemljišne posede, — ustanoviti i posednike istih?

II. (1) Ako je vlasnik nekretnine lice, kome su na osnovu jugoslovenskih pravnih propisa za zemljišne posede dodelili nekretninu, a on sam nije dobrovoljac, optant ili državni kolonista, koji se na ponovno zauzete južne krajeve doselio posle 31. oktobra 1918. godine, tada dotičnog — ako je lojalan, a ne može mu se prigovoriti ni sa tačke gledišta javnog reda u tom slučaju ga treba ostaviti do kraja ekonomske godine u vlasništvu nad nekretninom, ali sa njim treba vezati ugovor o zakupnini prema priloženom obrascu⁴ ugovora o zakupnini, pri ustanovljavanju zakupnine uzeti u obzir čisti prihod nekretnine po katastarsa i visinu zakupnine koja je uobičajena u tom mestu. Strogo imati u vidu interese državne blagajne. Zakupninu obezbediti — ukoliko ne može unapred da je plati — od ubranih plodova i uplatiti je za račun državne blagajne, na osnovu dole navedenih odredbi.

² U Bačkoj je popisano 193 hiljade katastarskih jutara podeljivog zemljišta. Od toga su 53 hiljade jutara predate u nadležnost vladine komisije za repatrijaciju inostranih Mađara (dobrovoljačke kolonije), a 140 hiljada jutara u nadležnost Ispostave za imovinsku politiku Ministarstva poljoprivrede. Ove poslednje zemljišne površine bile su razbacane u Bačkoj, u baranjskom trouglu.

³ Zemljišnoj površini spomenutoj u 2. belešci pripadalo je još 30—40.000, eventualno oko 86.000 jutara jevrejske imovine na delovima jugoslovenske teritorije okupirane od strane Mađarske, dakle u Bačkoj, u baranjskom trouglu. (Temu je obradio Lerinc Peter u svom radu pod naslovom: »U borbi za zemlju. Imovinska politika mađarskog fašizma na jugoslovenskom zemljištu (1941—1944)«, izdanje »Akademije«, Budimpešta 1977. Podatke vidi na stranama 69. i 219).

Petnaestog jula 1941. objavljena je Uredba br. 5280/ME, kojom je u korist države eksproprijisano ne samo zemljište podeljeno po jugoslovenskoj agrarnoj reformi već i veliki deo do tada oslobođenog zemljišta. Uredba sadrži izreku da u sticanju zemljišta zemlju ne mogu da dobiju oni »koji su se ogrešili protiv interesa mađarskog naroda ili protiv kojih postoje rezerve u pogledu nacionalne vernosti«. (Zbornik, mađarskih uredbi, 1941. str. 1865—1868).

⁴ Ne nalazi se uz dokumenat.

(2) Ako je lice pomenuto u tački (1) II, nekretninu dalo pod zakup, određena prava vlasnika iz ranije vezanog ugovora pripadaju državnoj blagajni. Sumu zakupnine naznačenu u ugovoru o zakupu, treba naplatiti i uplatiti u korist državne blagajne.

U ovakvom slučaju, davaocu u zakup i članovima njegove porodice može se dati po osobi u vremenu do 31. oktobra 1941. godine, po 60 kg. pšenice ili 18 penga, a u pogledu davanja proizvoda u zrnju, odnosno novca koje prelazi visinu pomenutog, merodavne su niže navedene odredbe.

III. Ako je tokom jugoslovenske agrarne reforme⁵ nekretnina dodeljena u vlasništvo dobrovoljcu, optantu (pod ovim treba podrazumevati isključivo onog optanta koji je od jugoslovenske agrarne zemlje dobio nekretninu), ili takvom državljaninu kolonisti koji se na ponovno zauzetu teritoriju doselio posle 31. oktobra 1918. godine, tada dotičnog do kraja ekonomske godine i mog daljeg naređenja ne treba uznemiravati već u interesu obezbeđenja proizvodnje preduzeti mere po sledećem :

1. Treba ustanoviti da li će ove ličnosti svoje proizvode vršiti sopstvenom ili zakupljenom vršalicom. Pri početku vršidbe obavestiti kako vlasnika vršalice tako i onoga čija se pšenica vrši, da je letina stavljena pod embargo.

Vršidba će se izvršiti uz prisustvo kontrolora poslatog iz opštinske uprave.

2. Od ovršenog zrna (pšenice i raži), vlasniku (dobrovoljcu, optantu, kolonisti) i članovima porodice, do 31. oktobra 1941. godine, bez obzira na godine starosti, treba ostaviti po 60 kg ..,⁶

⁵ U okviru jugoslovenske agrarne reforme do 1939. godine, u Bačkoj je 52.615 lica dobilo 192.462 katastarska jutra zemlje, a veleposjednici su mogli da zadrže 169.968 katastarskih jutara, što je bilo 46,82 posto od ranijeg velikog poseda. (Vidi: Lerinc Peter U borbi za zemlju..., str. 36. Prema Lerincevim podacima, broj srpskih dobrovoljaca bio je 5.177 lica. Isto to, prema podacima dr Nikole Gaćeše: Agrarna reforma i kolonizacija u Bačkoj (1918—1941, Novi Sad 1968). U okviru agrarne reforme u Bačkoj do 1939. godine 52.615-torica zahtevalaca dobilo je svega 155.618 katastarskih jutara zemlje, od toga je 42.160 meštana dobilo 87.360 katastarskih jutara, 6.912 dobrovoljaca 53.456, a 5.343 kolonista, optanata i dr. 14.793 katastarskih jutara zemlje. Prema Gaćešinim podacima, mađarske vlasti su 1941. popisale 139.000 jutara podeljive zemlje.

⁶ Neobjavljene tačke 3—7 uređuju da količinu iznad ostavljenog dela treba smestiti u skladišta, pa predati Futuri, a prispelu sumu uplatiti na račun »Fonda za naseljavanje južne provincije«. Onima koji raspolažu stočnim fondom, treba obezbediti ječam, zob i stočnu

i V. Od naselja koja su dala radi pod eie u nadležnost Vladinog Komesarijata za koloniziranje u Domovinu Mađara iz inostranstva,⁷ već su data na korišćenje: iz sreza Odžaci naselja broj 9, 11 i 12, iz sreza Novi Sad naselja broj 15—21, iz sreza Stari Bečej naselje broj 24, iz sreza Senta naselja broj 27. i 28, iz grada Sente naselje broj 29, iz grada Subotice naselje broj 43, 44, 45, iz sreza Bačka Topola naselja od 46—53 i 55, iz sreza Kula naselja broj 56 i 57, iz sreza Sombor naselja broj 59—62, *ukupno 32*.

Ove kolonije obuhvataju ukupno 38.219 katastarskih jutara. Od ovoga, naselja broj 9, 11. i 12. sa ukupno 5.598 katastarskih jutara, dati su u celosti na korišćenje porodicama ratnika.

Prema tome, za koloniziranje Sekelya ostalo je za upotrebu 32.621 katastarsko jutro.

Nije uzeto na korišćenje još:

iz sreza Darda kolonije od 1—7 broja čija je površina ukupno	2.467k.j.
iz sreza Apatin kolonija broj 8. čija je površina ukupno	137k.j.
iz sreza Odžaci kolonija broj 10. čija je površina ukupno	398k.j.
iz sreza Bačka Palanka kolonije broj 13. i 14. čija je površina ukupno	1.026k.j.
iz sreza Zabija kolonija broj 22. čija je površina ukupno	700k.j.
iz sreza Stari Bečej kolonije 23. i 25. čija je površina ukupno	675k.j.
iz sreza Senta kolonije broj 26, 30, 31, 32, 33, 34, 36, 37, 38 i 39 čija je površina ukupno	7.265k.j.
iz Kanjiže kolonija broj 35. čija je ukupna površina 563	k.j.
Iz sreza Bačka Topola kolonija broj 54. čija je povr- šina ukupno	175k.j.,
Iz sreza Sombor kolonija broj 58. čija je površina ukupno	454k.j.
iz grada Subotica kolonije broj 40, 41 i 42. čija je po- vršina ukupno	1.026k.j.

Ukupno: 14.895 k.j.

hranu. Ako dobrovoljac, optant, naseljenik izda svoju zemlju pod zakup, onda je zakupac obavezan da zakupninu plati opštinskoj upravi, od čega se davaocu pod zakup isplaćuje novac za 60 kilograma žita ili 18 pengea po osobi.

⁷ Odnosno, po Lerincevim podacima, to je površina od 53,000 katastarskih jutara.

Ima još 30 nepopunjenih naselja ukupne površine 14.884 k.j., primljena i još ne primljena površina data na raspolaganje Vladinom Komesarijantu iznosi 53.103 k.j.⁸

Najveći deo zemlje od 14.884 k.j. koja nije podeljena, data je u zakup odmah posle ponovnog zauzimanja teritorije. Zakupnina od ove zemlje pripada Vladinom Komesarijatu, dakle, na ime ovoga, za žitarice isplaćenu protivvrednost u novcu treba uplatiti poštanskoj štedionici u korist računa sa nazivom »Osnova za kolonizaciju južnih krajeva« sa naznakom »zemlje Vladinog komesarijata«.

Na primljenim površinama zatvorenih kolonija (prema sastavu 38.219 k.j.) ima još

1. Smeštenih od strane vojske,
2. Onih, koji su zemlju kupili od dobrovoljaca ili od drugih kojima je agrarna zemlja dodeljena,
3. Uža rodbina dobrovoljaca, optanta i kolonista.

I prema ovima postupiti prema odredbama ove naredbe, a zakupninu ili njenu privrednost, uplatiti na naziv »Osnova za koloniziranje južnih krajeva Površine Vladinog Komesarijata«.

Obzirom na važan privredni opšti interes, koji je povezan sa ubiranjem plodova i namenskog korištenja istog upućujem da se pri izvršenju ove moje naredbe postupi sa puno obazrivosti i uz maksimalnu zaštitu interesa mađarske države blagajne.

⁸ Masovno iseljavanje — a to je internacija — omogućilo je vladinoj komisiji da na raspoložive površine naseli nove vlasnike, prvenstveno Seklere (Sekulaca). Ona je do sredine jula 1941. iz Bukovine naselila u Bačku oko 15.000 Seklera i osim one površine zemljišta koja se u dokumentu navodi — odnosno 32.621 katastarsko jutro — stavila im je na raspolaganje i svu privrednu opremu i sav stočni fond Srba koji su iseljeni i odvedeni u logore za internirane. Oko 700 viteških porodica došlo je do 46.000 jutara zemlje. Osim toga, oko 7.000 jutara pripalo je Viteškom redu, a deo ostatka zemlje vraćen je mađarskim vlasnicima (njihovim naslednicima) od pre 1918. godine, dok je drugi deo prešao u svojinu države. »Sređivanje poseda«, što je u drugom svetskom ratu sprovedeno na okupiranim jugoslovenskim teritorijama, nije vršeno u korist interesa radnog seljaštva, nije poboljšalo bedu agrarnog proletarijata i njihovu zemljišnu oskudicu, kao što to nije činila ni srpska kraljevska agrarna reforma pre 1941. godine. Mađarski okupator — nasuprot svim očekivanjima — nije »dodeljivao zemlju«; pretendenti su je morali platiti prilično velikim sumama. Ni viteške porodice nisu postale punopravni vlasnici dobivenog imanja. Citava »agrarna reforma« bila je opsena vladajuće klase hortijevskog režima radi održavanja iluzije o »povećavanju države«.

Ukoliko tokom izvršenja ove naredbe saznate za slučaj čije su okolnosti vredne pažnje i zbog kojeg bi bilo potrebno preduzeti mere koje odstupaju od ove naredbe, uputićete mi izveštaj, redovnim putem.

U ovakvom slučaju zadržavam sebi pravo preduzimanja mera.

Dostaviti: gradske i sreske vojne Komande u svojim sedištim pre priloženoj podeli i predstavništvo Međimurske vojne uprave u Čakovcu.

Komandant grupe za vojnu upravu
Južne armije
general

Novaković Bela, s.r.

BR. 51

Budimpešta, 9. jul 1941.

NAREĐENJE MINISTARSTVA O REGRUTOVANJU U BAČ- KOJ I BARANJI¹

*Prilog br. 2 Vojno-upravne naredbe br. 42
uz Naređenje vojne uprave GŠ broj 773/Eln.*

*Ministar mađarske
kraljevske vojske*

Broj 43921/Eln. 16—1941.
Regrutovanje na teritorij ama ponovo zauzetih, južnih krajeva.

Komandama III, IV, V-vojnog korpusa mađarske kraljevske vojske i Komandama 8, 9, 10 i 28. odeljenja za vojnu popunu

Budimpešta, 9. jula 1941.

U njihovim sedištim

1. Naređujem da se od mladića koji stanuju na teritorijalna ponovo zauzetih južnih krajeva regrutuju:²

¹ HL. Vkf. 1941. Prilog br. 2, vojno-upravne naredbe br. 42.

Štampano.

² Regrutacija je dogovorena na sednici 16. odelj. Generalštaba od 7. juna. /HL.Vkf.1941.1.5770/elj./ Regrutacija je putem proglasa naređena 16. jula 1941- Ukoliko se obveznik ne bi prijavio, mogao je biti kažnjen kaznom zatvora od 2 meseca do 1 godine.

a) sva lica rođena 1920. godine, izuzev onih koji su u bivšoj jugoslovenskoj vojsci služili vojni rok duži od 2 meseca.³

b) lica rođena 1916—1919. godine koja sem Jevreja,⁴ koja su sa uspehom završila osam razreda srednje škole, odnosno poslednji razred srednjoj školi ravne škole, a do sada uopšte nisu služili vojni rok u bivšoj jugoslovenskoj vojsci.

c) mladići koji se dobrovoljno javljaju za vojnu službu u armiji Kraljevine Mađarske, koji su rođeni 1921—1924. godine mađarske ili nemačke narodnosti (maternjeg jezika),⁵ ili sloveni rimokatoličke, grko-katoličke, reformatske i evangeliističke vere.

Regrutacije sprovesti u vremenu između 25-og avgusta i 15-og septembra tekuće godine.

2. Popis lica koja spadaju pod gore pomenute tačke a), b) i c), započeti u opštinama, odnosno gradovima u roku od 48 časova, a završiti najkasnije do 20-og avgusta. Pojedince kojima predstoji proterivanje, ili internirane pojedince, ne treba ni popisivati niti ih stavljati pred regrutnu komisiju.

Prilikom popisa lica iz tačke a) i b), vlasti se ne oslanjaju samo na jednostavno javljanje dotičnih, nego će radi uzimanja u popis ovih stanovnika sprovesti i samostalno raspitivanje, pri čemu uopšte kao oslonac služe matične knjige, nadalje, iz vremena bivše jugoslovenske vladavine zaostale popisne, regrutne i druge vojne evidencije.

U pojedinim opštinama i gradovima javno izlepiti »Objavu« ili prema mesnim običajima na neki drugi odgovarajući način (na prim, preko doboš ara) staviti javnosti na znanje, gde će se i kada vršiti popis obveznika, odnosno dobrovoljno prijavljenih lica.

³ Generalštab je smemice o prijemu u službu profesionalnih vojnih lica i daljoj obuci pojedinaca koji su služili vojsku u jedinicama stare Jugoslavije izdao 24. jula 1941. Prema tim uputstvima u službu se mogu primiti »ne samo osobe mađarske narodnosti, već i svi oni koji su pouzdani iako su pripadnici drugih narodnosti, a koji osećaju pripadnost mađarskoj državi«. Obuka regrutovanih je bila planirana za period od 13. oktobra — 20. decembra 1941. Iskustva sa ove obuke su trebala biti iskorišćena naredne godine, u obuci mnogo većih razmera. /HL.Vkf.1941.1/a.,49.481/el./.

⁴ Od 1940. Jevreji su u Mađarskoj za služenje vojnog roka bili pozivani u bataljon koji je obavljao javne radove. /HL.HM 1940.1/a. 40.400/el. Poglavlje I, deo 1, tačka 19./

⁵ Broj Nemaca koji su se dobrovoljno javili za službu u mađarskoj armiji nije bio veliki. Pre svega zbog toga što su izaslanici nemačke vlade još u aprilu 1941. u Srbiji i Hrvatskoj započeli ilegalnu regrutaciju Nemaca za potrebe SS jedinica, odnosno zbog toga što je mađarska vlada njihovu aktivnost u Bačkoj prećutno odobraval. ■Čak je komisija SS sanitetskog majora Nagelera koja je tu obavljala

Radi ovoga sam dao štampati »Objavu« i istovremeno, sam preduzeo mere da se ona rasturi u odgovarajućem broju primeraka.

6

8. O postupku regrutacije, u pogledu nalaza, kategorisanja i komisijskog rešenja, merodavne su odredbe čl. 48—51. već pomenutog »Uputstva«, s tom razlikom, što nema mesta upućivanju pred kontrolnu komisiju, niti upućivanju u vojnu bolnicu radi posmatranja (ustanovljavanja bolesti). Takve, kojima bi potrebno bilo ustanovljavanje bolesti u vojnoj bolnici, treba uvesti u spisak sa primedbom »potrebna bolnička konstatacija defektnosti.«

9. Dobrovoljce regrutovati ili kao »podobne« ili ih odbiti. Kod njih, druga kategorisanja i rešenja ne treba donositi.

Od dobrovoljaca (tačka c)), u prvom redu regrutovati ona poverljiva lica, koja se obavezuju na *produženi rok u službi i koji žele da uđu u aktivni, profesionalni sastav vojske.*

Broj lica koji se mogu regrutovati na osnovu dobrovoljnog prijavljivanja preko pojedinih vojnih komandi za popunu, ustanovljujem po sledećem:

8 K-nda za popunu 50 lica koji nisu đaci i 5 đaka

9 K-nda za popunu 50 lica koji nisu đaci i 5 đaka

11 K-nda za popunu 100 lica koji nisu đaci i 10 đaka

28 K-nda za popunu 1800 lica koji nisu đaci i 80 đaka

Pošto se očekuje da će broj dobrovoljno prijavljenih sigurno biti veći nego što se prema gore ustanovljenim okvirima

zadatak »skupljanja bioloških podataka, od strane komande V korpusa dobila i jednog mađarskog oficira kao pratnju. Sporazum mađarske i nemčke vlade, koji se odnosio na to da Nemačka ima pravo regrutovanja dobrovoljaca, državljana Mađarske, pripadnika nemačke narodnosti, starih od 18—30 godina za potrebe SS jedinica sklopljen je u februaru 1942. (ukupan broj regrutovanih je po mađarskom odobrenju mogao biti 20.000 ljudi). /Takav sporazum je sa hrvatskom vladom sklopljen u septembru 1941, a sa rumunskom u maju 1943./ U skladu sa sporazumom, na celoj teritoriji tadašnje Mađarske regrutovano je 25.709 osoba. Od ukupnog broja 12.868 su bili Nemci iz Bačke, od kojih je 9.416 bilo pogodno za službu, tako da ih je 4.173 primljeno u SS, a 5.243 u jedinice Vermahta. (Lórant Tilkovszky: A fegyveres SS magyarországi toborzóakcdói. Objavljeno u: Handtörténelmi Közlemények, 1973, 1. sz, 45.0.) Početkom 1944. u SS jedinica je bilo oko 40.000 Nemaca poreklom iz Mađarske, od kojih su 50% predstavljali Nemci iz Bačke. (Vidi o ovome: Josip Mimić: Die Batschkadeutschen zur Zeit der ungarischen Besetzung /1941—1944/ Acta Historica, 1972. 3—4; kao i: Tilkovszky Lorant: SS toborzás Magyarországon, Budimpešta, 1974.)

⁶ Ne donosimo tačke 3—7, kojima se reguliše vođenje knjiga, sastav regrutnih komisija, itd.

može primiti tj, regrutovati, komande za popunu će na regrutaciji odabrati od popisanih dobrovoljno prijavljenih lica one, koji u prvom redu daju utisak da zaslužuju da budu primljeni.

7

Po naređenju ministra
načelnik odeljenja Ministarstva
dr Szentgyörgyi

⁷ Tačkama 10—17 reguliše se izdavanje legitimacija regrutovima, povlastice, mogućnost polaganja ispita za rezervnog oficira.

BR. 52

Budimpešta, 9. jul 1941.

**POVERLJIVA VOJNO-UPRAVNA NAREDBA BR. 30 O UVO-
ĐENJU VOJNE UPRAVE U DELU MEĐIMURJA KOJI SU
OKUPIRALE MAĐARSKE TRUPE¹**

Nač. mađ. kralj, domobranskog Generalštaba

POVERLJIVA
VOJNO-UPRAVNA NAREDBA BR. 30
BUDIMPEŠTA, 9. JUL 1941.

Br. 668/1941.

Odeljenje za vojnu upravu Generalštaba.

Shodno odluci² mađarske kraljevske vlade uveo sam u 0 časova 9. jula u potpunosti redovnu vojnu upravu u Međimurju u srezovima Čakovec i Prelog.

Uvođenje vojne uprave sreski vojni komandanti treba da objave na uobičajeni način, prema mesnim prilikama.

¹ HL. Vkf. 1940. Poverljiva vojno-upravna naredba br. 30. Štampano.

² Srezove Čakovec i Prelog mađarske trupe okupirale su 10. aprila. Tu je teritoriju, od samog početka, kvislinška NDH zahtevala za sebe. Delegacije zainteresovanih strana su o tom pitanju raspravljale 28. maja, ali oko rešenja problema nisu uspele da se dogovore. Predsednik vlade Bărdossy podneo je o tome izveštaj na sednici vlade od 1. jula. Izjavio je: »U principu se ne ograđujemo od toga da se po pitanju rešenja problema Međimurja pronađe izlaz koji će podjednako zadovoljiti Mađarsku i Hrvatsku. Međutim, ne može biti ni reči o tome, naglasio je gospodin predsednik vlade, da Mađarska Međimurje ustupi Hrvatskoj bez ikakve nadoknade. Može biti reči samo o sklapanju sporazuma koji odgovara obema stranama. Međutim, hrvatska vlada izgleda da ne shvata u potpunosti značaj ovog pitanja... Gospodin predsednik vlade samo time može objasniti postupak hrvatske vlade, koja je na našu ponudu svojevrmeno odgovorila da ona za takve pregovore trenutno nema vremena. Hrvatska se vlada ovom pitanju vratila tek 16. maja, tražeći od nas da započnemo pregovore.« Na pregovorima koji su u Zagrebu započeli 28. maja, hrvatska vlada je želela da pregovara samo o pograničnim pitanjima, pa se mađarska delegacija vratila u Budimpeštu 31. maja. Mađarska vlada je ostala pri svojim ranijim potraživanjima (vidi bel. dok. 31), ali je izjavila da će strpljivo čekati nove inicijative hrvatske vlade. Istovremeno, vlada je podržala Bărdossyjevu inicijativu da se »od 1. jula u Međimurju uvede vojna uprava«. (OL. Min. tan. jkv. 1. jul 1941. tačka 1).

Osim toga treba poveliti računa da u svim mestima bude istaknut odgovarajući oglas.³

Za obavljanje službe redovne vojne uprave u potpunosti je merodavno moja Poverljiva vojno-upravna naredba br. 1 kao i kasnija naređenja vojno-upravnog karaktera.

Odstupanja koja stupanju na snagu od moje Poverljive vojno-upravne naredbe br. 1 su:

1. u pogledu organizacije :

merodavna je 1. tačka Poverljive vojno-upravne naredbe br. 1 i naređenje vojne uprave Vrhovne komande br. 650 od 27. 4. 1941. god. objavljeno u Poverljivom vojno-upravnom naređenju br. 8.

2. u pogledu popune:

Potrebni službeni organi koji još nisu na teritoriji na kojoj treba da funkcionišu treba da se 11. jula 1941. god. do 24 časa prikupe u odnosnim sreskim mestima tj. u Čakovcu, odnosno Prelogu. Potrebna naređenja u vezi ovog izdaće Ministarstvo vojske. Za njihov tehnički prihvrat sreski vojni komandanti treba da upute odgovarajuće rukovodeće organe na železničku stanicu i na važnije ulazne komunikacijske tačke sreskih mesta. Za njihov smeštaj sreski vojni komandanti treba da izvrše potrebne pripreme.

Posebne mere biće preduzete za definitivno uvođenje u dužnost osoblja za poštansku i železničku službu za vreme trajanja redovne vojne uprave.

3. postupak sa stanovništvom;⁴

naseljeni ili kolonisti za sada se ne smeju proterati.

Princip treba da bude da se u buduće protiv nikog ne sme pokretati postupak zbog njegovog dosadašnjeg držanja.

Lica slovenske narodnosti koja su izrazito antimađarski nastrojena treba privremeno staviti pod policijski nadzor.

Zabranjujem upotrebu hrvatske zastave kao znak strane države.

³ Vojnom upravom koja je uvedena 9. jula Mađarska je, praktično, aneksirala okupirano Međimurje. Vidi o tome dok. br. 53.

⁴ Prema toj zapovesti, vidi se da se vodilo računa o tome da ne dođe do primene onih otvorenih antisrpskih i antihrvatskih mera koje su primenjene u Bačkoj.

Energično treba suzbiti sva eventualna nastojanja remećenja reda ali u ovome treba izbegavati svaku svirepost i uvredu nacionalne svesti Hrvata.

Sreski vojni komandanti u opštenju sa stanovništvom na njihovom maternjem jeziku, ukoliko je potrebno, treba da zaposle tumača na teret budžeta vojne uprave. Uopšte sa svim onima koji ne znaju mađarski komande vojne uprave i ostali organi vlasti treba da opšte na njihovom maternjem jeziku. Prema hrvatskom stanovništvu ni u kom slučaju se ne sme nadmeno i izazivački ponašati već ih dobrom namerom treba staviti u službu mađarske državne ideologije.

v

4. postupak sa jugo slovenskim službenicima:

bivši jugoslovenski ili hrvatski javni službenici mogu dalje da rade samo ako polože zakletvu.

Sa bivšim jugoslovenskim organima vlasti u Međimurju treba taktično postupati.

Oni jugoslovenski javni službenici za koje se prema dosadašnjim podacima moglo utvrditi da su jugoslovenski (odnosno velikosrpski) nastrojani i da su usled toga ispoljavali anti-mađarsko i oso vinsko ponašanje ne mogu ostati čak ni u podređenim službama.

Službenici hrvatske narodnosti koji su u smislu Sanstefanske državne ideologije i prema dosadašnjim proverama poverljivi mogu da rade privremeno, do daljeg naređenja, kod sreskih vojnih komandi kao savetodavni organi koji su, upoznati sa mesnim prilikama, u opštinama kao beležnici a kod kraljevskih sudova kao sudije i kao ostali javni službenici.

Prepiska između građanskih vlasti i vojno-upravnih komandi vrši se na mađarskom jeziku. Ukoliko mesne vlasti podnose predstavke na hrvatskom jeziku iste se moraju vratiti radi prevođenja. Ne može se staviti prigovor protiv toga ako mesne vlasti svoje izveštaje podnose na hrvatskom jeziku ali istovremeno treba da prilože i mađarski tekst izveštaja propisno potpisan.

5. Interniranje

Pokretanje postupka za interniranja od strane I stepenih vojno-upravnih komandi može se primeniti samo protiv onih: osoba koje, su opasne za javni red i javnu sigurnost kao i za privredne interese države. Niko ne može biti interniran od početka uvođenja redovne vojne uprave zbog svog političkog držanja: u prošlosti.

Članove srpske četničke organizacije, ukoliko se još tamo nalaze, treba bezuslovno internirati zato što su opasni za javni red i sigurnost a ne zbog toga što se njihovo članstvo u četničkoj organizaciji može smatrati kao političko delovanje. Svako interniranje u roku od 10 dana od dana podnošenja predloga za interniranje mora biti podneto drugostepenom organu na razmatranje, tj. vojno-upravnoj grupi komande Južne armije a preko načelnika ispostave vojne uprave u Međimurju.

6. *Štampa*

Zabranjujem pravo na dostavljanje i rasturanje onih listova koji se prodaju na teritoriji Hrvatske na hrvatskom jeziku koji raspravljaju pitanje pripadnosti Međimurja.

Što se tiče dozvole daljeg izlaženja listova u Međimurju, ispostava Vojne uprave u Međimurju treba da podnese konkretan predlog.

Dalje izlaženje listova na nemačkom jeziku ne sme se sprečavati.

Eventualno izlaženje lista na mađarskom jeziku u Međimurju ispostava vojne uprave u Međimurju treba da razmotri i ako smatra poželjnima, onda da podnese predloge.

7. *Školstvo*

Nastava u školama se obustavlja. Za pripreme za iduću školsku godinu izdaću posebne odredbe.

8. *Pravo zbora i udruživanja.*

Do daljnjeg zabranjuje se održavanje zborova i povorki (čak i verskog karaktera)

Odobrovanje odražvanje pijace i vašara spada u nadležnost 1. stepena komande vojne uprave.

9. *Vojno sudstvo*

Nema potrebe za nove mere.

10. *Snabdevanje životnim potrebama.*

Nema potrebe za nove mere.

11. *Izbeglice*

Dosadašnje mere ostaju na snazi.

5

Zamenik načelnika Generalštaba
general-potpukovnik
Zoltán Decleva, s.r.

⁵ Dalje se u naredbi regulišu pitanja smera vožnje kolovozom, letnjeg računanja vremena, povlastica prilikom putovanja, itd.

BR. 53

Zagreb, 10.jul 1941.

**TELEGRAM HERIBERTA VON TROLLA, PRIVREMENOG
OTPRAVNIKA POSLOVA AMBASADE NEMACKE U ZA-
GREBU, MINISTARSTVU INOSTRANIH POSLOVA NEMA-
CKE U VEZI SA MEĐIMURJEM¹**

BR. 705.

Ovdašnji ministar inostranih poslova² baš sada saopštava da je mađarska vlada, putem vojnih naredbi komandanta Čakovca, jednostrano resila pitanje Međimurja. Gospodin ministar inostranih poslova predao mi je tekst memoranduma koji je upućen ovdašnjem mađarskom poslaniku,³ u kome između ostalog stoji:

»Vojni zapovednik Čakovca, pukovnik Zsigmont Timar juče je izdao sledeći proglas«: Proglas. Prema naredjenju komande mađarskih kraljevskih domobranskih snaga u okruzima Čakovca i Preloga danas će u 0,00 časova biti uvedena vojna uprava. Time je Međimurje konačno i zauvek vraćeno Mađarskoj. Pozivam stanovništvo, da shodno ovom svečanom času, svoju radost izrazi isticanjem mađarske zastave. Upozoravam gradsko i seosko stanovništvo da bude mirno, da se ponaša odgovorno, jer ću svako narušavanje reda sprečiti primenom najoštrijih sredstava. Čakovec, 9. jul 1941.« U cilju »provođenja ovog proglasa danas su mađarski vojni organi u Međimurju u 8 časova zatvorili sve urede. U toku prepodneva pukovnik Timar je pismeno obavestio načelnika okruga Vitka Ostojića o tome da je potpunu upravu okrugom preuzeo 9. jula u 24 časa, i da je sve dosadašnje službenike oslobodio dužnosti. Povodom svega ovoga, pukovnik Timar je održao kratak govor hrvatskim službenicima, u kome je ponovo naglasio »da uvođenje vojne uprave konačno rešava puno disku tovano pitanje kome će pripasti Međimurje. Međimurje je vraćeno hiljadugodišnjoj zajednici.«⁴

U vezi sa ovim postupkom pukovnika Timara prenosim najoštrije protivljenje hrvatske vlade, pre svega zbog uvedene vojne uprave, kao i zbog izjave da je ovim Međimurje za-

¹ Objavljeno u: A Wilhelm-Strasse..., dok. br. 424.

² Mladen Zorković.

³ Ferenc Marosy.

⁴ Pukovnik Timar je postupio u skladu sa poverljivim vojno-upravnim naredjenjem VKF-a. Vidi dok. br. 52.

uvek vraćeno Mađarskoj.⁵ Međimurje koje gotovo stoprocentno nastanjuju Hrvati, etnički sačinjava deo hrvatske teritorije. Državnopravno stolicima je pripadalo Hrvatskoj, a nestankom Jugoslavije ponovo je pripalo Hrvatskoj.⁶ Stanovništvo Međimurja je sa oduševljenjem pozdravilo stvaranje samostalne hrvatske države. Vlasti u Međimurju su se odmah po proglašenju hrvatske države 10. aprila u Zagrebu, stavile na raspolaganje hrvatskoj vladi, i zaklele su se Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Posle proglašenja Nezavisne Države Hrvatske mir i red su u Međimurju bili potpuni. Čak i onda, kada su ovu teritoriju zaposele mađarske vojne snage, stanovništvo je u mnogobrojnim demonstracijama zahtevalo da se ova teritorija vrati Hrvatskoj. Stoga hrvatska vlada ovu teritoriju nedvosmisleno smatra delom hrvatske države, i ne misli da je se odrekne. Postupak pukovnika Timara je tim pre iznenađujući jer je hrvatska vlada vodila prijateljske pregovore sa Mađarskom o sudbini Međimurja, i ona je od mađarske vlade u više navrata dobila obaveštenja, da će ova priznati hrvatski karakter Međimurja. Hrvatska vlada odlučno negoduje zbog ovakvog postupka pukovnika Timara koji je usledio po instrukcijama mađarskog Generalštaba, i hitno traži da mađarska vlada objasni, da li nju ovakav postupak pukovnika Timar obavezuje ili ne, i da li ga odobrava?

Troll"

⁵ Zbog ovoga je nemački poslanik u Budimpešti Erdmannsdorff 17. jula posetio mađarskog zamenika ministra inostranih poslova Janosa Vornlea, koji je poslaniku na njegovo pitanje s tim u vezi odgovorio: «Proglas vojnog zapovednika, kojim je on prilikom uvođenja vojne uprave u Međimurju naglasio da se Međimurje zauvek vraća Mađarskoj, stvorio je utisak da je ta teritorija ponovo okupirana, i to nije ništa drugo_ do glupost i njegova samovolja, pa je sasvim razumljivo što je ova nesrećna formulacija izazvala uznemirenje u Zagrebu. Pravna priroda situacije niućemu nije promenjena, samo je umesto dosadašnjih srpskih činovnika uvedena mađarska vojna uprava. Dosadašnji službenici, ukoliko polože zakletvu, mogu da ostanu u službi. U tom smislu, oni su već: odgovorili na memorandum hrvatske (ustaške p.a.) vlade». (Objavljeno U: A Wilhelm-Strasse..., dok. br. 426).

⁶ Reč je o ustaškoj Nezavisnoj Državi Hrvatskoj.

⁷ Heribert von Troll.

BR. 54

Budimpešta, 10. jul 1941.

**DOPIS NAČELNIKA GENERALŠTABA MINISTRU INOSTRA-
NIH POSLOVA KOJIM SE POŽURUJE ISELJENJE SRBA
IZ BACKE¹**

*Načelnik mađarskog kraljevskog
domobranskog generalštaba*

Strogo poverljivo !

Br. 19.466

ein. 2. Vkf. nyil. 1941.

Preseljenje pripadnika srpske narodnosti

Gospodinu ministru inostranih poslova
Kraljevine Mađarske

Budimpešta

Budimpešta, 10. jul 1941.

Prema proverenim vestima hrvatska se vlada sporazumela sa vladom Nemačkog Rajha, da će sa teritorije Bosne, u Staru Srbiju preseliti oko 200.000 Srba.

S obzirom na razloge vojno-političke prirode, bilo bi opravdano da Mađarska sa vladom Rajha sklopi jedan sličan sporazum, koji bi se odnosio na iseljenje u stare krajeve, Srba koji žive u Bačkoj.²

¹ OL. Kum. res. pol. K-64. 1941. 16—827 (536). Original pisan na mašini.

² Vidi dok. br. 38.

Mađarski poslanik u Berlinu Sztojaj više puta je po naređenju ministra inostranih poslova, zahtevao od nemačke vlade da ona od 150.000 Srba koje bi trebalo iseliti preuzme barem 12.000. (Vidi dok. br. 71).

Molim tvoju ekscelenciju da razmotri ovo pitanje, i da me obavesti o svom stavu.³

Po naređenju načelnika mađ.
kralj, domobr. Generalštaba
Vitez Laszlo,⁴ general

BR. 55

Budimpešta, 11. jul 1941.

VOJNO-UPRAVNA NAREDBA BR. 42 NAČELNIKA GENERALŠTABA O UVOĐENJU I PROŠIRENJU PREKOG SUĐENJA¹

*Dopuna uz vojn. upr. naredbu br. 42
uz br. 722/Ein. vkf. vojn. upr. 1941.*

Objava prekog suđenja²

Na osnovu naredbe ministra odbrane br. 13934. ein. 13.—
1941. od 1. jula 1941. kojom određuje primenu odredbe br.

³ Ministarstvo inostranih poslova je načelniku Generalštaba odgovorilo 26. jula, saopštivši da nemačko Ministarstvo inostranih poslova u principu ne odbacuje mogućnost preuzimanja 12.000 dobrovoljaca koji su internirani, ali da zahteva obustavu ilegalnog preseljenja preko granice. Ministar inostranih poslova Mađarske želi da od Nemaca dobije dozvolu za preseljenje 110—120 hiljada ljudi i stoga moli načelnika Generalštaba da se obustavi proterivanje. Prema dopisu Vkf-a od 31. maja, proterivanje je zabranjeno još pre dve nedelje. (OL. Kum. pol. K-63. 1941. 16/7—3450 (3553); HL. Vkf. 1941. kat. kozig. 168/el.). Razlozi ove protivrečnosti su jasni. S jedne strane, ilegalna proterivanja *nisu obustavljena*, s druge strane, mnogi su Srbi plašeći se internacije ilegalno prešli u Srbiju. Logori za internaciju u Bačkoj bili su prepuni, pa je ministar odbrane u svom dopisu (HL. HM. ein. III. Csfseg. 1941. 35.046.) upućenom načelniku Generalštaba 28. maja napomenuo da je koloniste Srbe potrebno preseliti u maticu zemlju, tim pre što je preseljenje Čangoa u Bačku već u toku. Na intervenciju ministra unutrašnjih poslova, ministar odbrane je naredio osnivanje novih logora za internaciju, u kojima su obezbeđeni novi kapaciteti. U novim logorima je bilo mesta za ukupno 14.290. Istovremeno, preduzeo je korake da odeljenje 21 Ministarstva odbrane koje se bavilo slučajevima ratnih zarobljenika i begunaca isprazni logor u Šarvaru (HL. Vkf. 1941. 1. oszst. 5360/el.) gde su se do tada nalazili poljski zarobljenici.

⁴ Deszo Laszlo.

¹ HL. Vkf. 1941. Vojno-upravna naredba br. 42. Stampano. Proglašavanje i posebno proširenje prekog suđenja u hortijevskoj Mađarskoj u vezi je sa stupanjem Mađarske u rat protiv Sovjetskog Saveza (27. jun 1941).

² Proglas je na okupiranim jugoslovenskim teritorijama dvojezično objavio general Bela Novaković, komandant Vojno-upravne grupe Južne mađarske armije.

4870/1941. M. E. od 30. juna 1941, što je sve objavljeno u\ Odbrambenom glasniku Ministarstva odbrane Kraljevine Mađarske br. 30 za 1941. godinu; te na osnovu § 437 Kpb-a /zak. čl. XXXIII iz 1912./ preko suđenje određujem, odnosno proširujem, na sledeća krivična dela:

1. Na krivično delo vređanja državnih dostojanstvenika, nelojalnosti i pobune, podrazumevajući tu i organizovanje u cilju vređanja dostojanstvenika i organizovanje pobune, kao i samo pozivanje na vršenje ovih nedela,

2. Na ubistva sa predumišljajem izazvana vatrenim oružjem, eksplozivnim materijama, eksplozivnim sredstvima /bomba, ručna granata, paklena mašina, itd./, kao i organizovanje radi izvršenja ovakvih nedela,

3. Na krivično delo ugrožavanja narodnog zdravlja /Btk. - § 315/,

4. Na krivično delo paljevine³,

5. Na krivično delo izazivanja poplave,

6. Na krivična dela uništenja električnih instalacija za proizvodnju, prenos i distribuciju električne energije, uništenja pruga, telegrafskih i telefonskih vodova, te šteta na brodovima i vazдушnim letelicama /Btk. § 434—436, 444; § 208, 209. II zak. čl. iz 1939; § 61, zak. čl. XVI iz 1931./,

7. Na krivično delo aprimene oružane sile protiv organa vlasti i njihovih jedinica, u smislu zak. čl. XL iz 1914. koji reguliše njihovu zaštitu,

8. Na krivična dela označena u prvom stavu § 1 i u § 2 zak. čl. III iz 1921., a koja se odnose na energičniju zaštitu državnog i društvenog poretka,

9. Na krivična dela posedovanja, proizvodnje i primene eksplozivnih sredstava i materija navedena u trećem stavu § 1, zak. čl. XV iz 1924.,

10. Na krivična dela otežavanja i onemogućavanja radnog procesa, /što je određeno prvim stavom § 203, zak. čl. XV iz 1939./, tako što pred preki sud dolaze začetnici i rukovodioci /3 stav, § 203/ ali ako se krivično delo sprovodi namernim lošim izvršenjem radnih obaveza, proizvodnjom škarta, pred preki sud osim začetnika i rukovodilaca dolaze i neposredni izvršioci,

³ Prvu partizansku akciju u Bačkoj (paljevina žita koja je proizrokovala štetu od 2.000 penga) izvršila je u Bečeju grupa Momčila Šaranovića i Istvana Szőkőa 19. jula 1941. Mađarska žandarmerija je uhvatila dvadeset i dvojicu partizana. Preki sud je svoju presudu doneo u Bečeju 8. novembra 1941. Šesnaest rodoljuba je osuđeno na smrt, a nad trinaesticom je izvršena smrtna kazna (među njima je bio i Momčilo Šaranović). Smrtna kazna Istvana Szőkőa zamenjena je sa 15 godina robjice. (HL. HM. 13. oszt. 1941. 141.042/el.).

11. Na krivična dela oštećenja, koja štete interesima odbrane, određena prvim i drugim stavom 204 §, II zak. čl. iz 1939. g.

12. Na krivična dela neposlušnosti i namernog vređanja vojnih starešina, u skladu sa . 2 stavom 205 §, 11 zak. čl. iz 1939.

13. Na krivična dela ubistva, ubistva sa predumišljajem, nanošenja teških telesnih povreda, krađe i pljačke za vreme zamračenja i opasnosti od vazdušnog napada,

14. Kazniće se i svaki pokušaj izvršenja ovih riedela, sami počiniooci kao i saučesnici /*Bik*, § 69/.

Preko suđenje za gore navedena ned eia počinje da se pri-
: men ju je danom objavljivanja a odnosi se na sva vojna i ci-
vilna lica koja se nalaze na teritoriji za koju sam nadležan.⁴

Skrećem pažnju stanovništvu da se svako suzdržava od počinjavanja gore navedenih krivičnih dela,

jer će svako onaj, ko posle oglašavanja ovih mera, poćini
neko od navedenih krivičnih dela biti izveden pred preki sud,
i osuđen na

. smrt vešanjem.⁵

Položaj, 11. jul 1941.

Nadležni zapovednik

⁴ Sud Generalštaba je do 22. novembra 1941. radio kao preki sud,
a zatim kao specijalni sud načelnika Generalštaba.

⁵ Prvu smrtnu presudu preki sud je u Bačkoj doneo 2. avgusta 1941. Žrtva je bio mladi komunista Žarko Radovanović, pripadnik partizanske grupe koja je u Novom Sadu razbijena 26. jula. Njega su obesili istog dana kada je i doneta presuda. (Delmagyarország, broj od 3. avgusta 1941). Druga smrtna kazna je izvršena u Somboru nad studentom Vujadinom Sekulićem 14. avgusta 1941. (Délvidék, 15. avgust 1941). Ovim su smrtnim presudama štampa, komanda Vojno-upravne grupe Južne mađarske armije i lićno general Novaković dali veliki publicitet, kako bi se zaplašilo stanovništvo i tako sprećile dalje akcije partizana i razvoj narodnooslobodilaćkog pokreta.

BR. 56

Budimpešta, 22. jul 1941.

**NAREDBA O NOVOM ADMINISTRATIVNOM USTROJSTVU
OKUPIRANIH JUGOSLOVENSKIH TERITORIJA¹**

Naredba vlade Kraljevine Mađarske
br. 5440 M.E. 1941.

O administrativnoj upravi vraćenih južnih krajeva

U vezi sa administrativnom upravom južnih krajeva, mađarska kraljevska vlada — dok Parlament ne donese odluku o prisajedinjenju ovih krajeva Mađarskoj — donosi sledeću naredbu :²

1. Administrativna pod eia

§ 1. /1/ Županije koje se teritorijalno proširuju usled vraćanja južnih krajeva:

1. Županija Baranja, sedište Pečuj
2. Županija Bač—Bodrog, sedište Sombor
3. Županija Čongrad, sedište Senteš
4. Županija Željezno, sedište Subotište
5. Županija Zala, sedište Zalaegerseg

/2/ Slobodni kraljevski gradovi Subotica, Novi Sad i Sombor ponovo dobijaju pravo samostalne uprave na svojoj teritoriji.

§ 2. Teritorija županija navedenih u 1. § proširuje se za:

1. Županija Baranja: za nekadašnje teritorije koje su sada vraćene.
2. Županija Bač—Bodrog: za nekadašnje teritorije ove županije koje su sada vraćene.
3. Županija Čongrad: za nekadašnje teritorije ove županije koje su sada vraćene.
4. Županija Željezno: za nekadašnje teritorije ove županije koje su sada vraćene.
5. Županija Zala: za nekadašnje teritorije ove županije koje su sada vraćene.

¹ Objavljeno u: Magyarorszagi Rendeletek Tara, april 1941, str. 1924—1934.

² Uredba je zapravo naselja okupirane Jugoslavije uključila u administrativnu podelu Mađarske.

§ 3. Kanjiža i Senta dobijaju status županijskih gradova.

§ 4. /1/ Za teritoriju županija navedenih u § 1, raspored srezova i javnih beležnika će za period, dok se ovde ponovo, na osnovu zakonskih odredaba ne osnuju zakonodavni organi, odrediti ministar unutrašnjih poslova.

/2/ Ministar unutrašnjih poslova će administrativno ustrojstvo opština vraćenih južnih krajeva odrediti nezavisno od odredaba sadržanih u 148—162 § XXII zak. čl. iz 1886. g.

/3/ Ministar unutrašnjih poslova će nazive mesta i drugih **naselja** odrediti nezavisno od onoga što je navedeno u IV zak. čl. jz 1898. g.³

U Budimpešti, 22. jula 1941.

Lászlo Bárdossy, s.r.

predsednik vlade Kralj. Mađ.

³ Vidi u registru geografskih pojmova srpska i mađarska imena mesta-

* Druga tačka odredbe se odnosila na ponovno oformljenje lokalnih javno-upravnih organa, III tačka na angažovanje službenika i organizaciju administracije, IV tačka na izradu budžeta za 1942, a V tačk3 Je sadržavala raznorodne odredbe.

BR. 57

Budimpešta, 31. jul 1941.

IZVOD IZ POVERLJIVE VOJNO-UPRAVNE NAREDBE BR. 34 NAČELNIKA GENERALŠTABA KOJA SE ODNOSI NA SPREČAVANJE SABOTAŽA I USPOSTAVLJANJE TERITORIJALNIH OMLADINSKIH VOJNIH KOMANDI U BAČKOJ¹

Načelnik mađ. kralj, domobranskog Generalštaba

POVERLJIVA
VOJNO-UPRAVNA NAREDBA
BR. 34

..... ²	U poslednje vreme su u Somboru Zab-
Br. 1054	Iju,..... Budisavi, Donjem
Ein. Vkf. kat. kozig.	Kovilju, u okolini Novog Sada, te po-
Izveštaj o sabotажama	novo u Zabiju i Đurđevu, podmeta-
koje su počinjene u	njem požara izvršene sabotажe.
Budisavi i Kovilju.	

U cilj us prečavanja ovih radnji, neka svaki vojno-upravni komandant na teritoriji za koju je nadležan, hitno preduzme zaštitne mere, čija je suština:

1. Pažljivo čuvanje gumna
2. Spro vođen je protivpožarnih mera
3. Putem čestih patrola potpomagati organe javne bezbednosti.

Protiv izvršilaca sabotажa treba preduzeti najoštrije mere, tj. protiv njih treba pokrenuti statarijalni sudski postupak.

U slučaju da izvršioci sabotажe pobegnu, treba ih na širokom prostoru goniti angažovanjem oružanih snaga za unutrašnju bezbednost. Ceo se prostor mora pročešljati, a u naseljima treba sprovesti raciju.

Iz svakog mesta, gde se dogode ovakve paljevine u cilju kazne treba uzeti taoce koji će se (za sada) internirati.

¹ HL. Vkf. 1941. Poverljiva vojno-upravna naredba br. 34. Stampano.

² U daljem tekstu naredbe daju se uputstva za izradu izveštaja o dnevnim zapažanjima i izradu završnih izveštaja, kao i za izradu karakteristika oficira i profesionalnih žandarma.

Neka svaki komandant preduzme najozbiljnije odbrambene mere u cilju obezbeđenja nesmetane proizvodnje.

Br. 1036 Obustavite sprovođenje odredbe br. 696/el. vkf. kat. kozig. 1941. što je naređeno u 31. poverljivoj vojno-upravnoj naredbi. O osnivanju teritorijalnih omladinskih vojnih formacija³ će se posle ukidanja vojne uprave starati sreske komande teritorijalnih vojnih organizacija, koje treba da se formiraju.⁴

Ogledne primerke pravila o organizovanju teritorijalnih omladinskih vojnih organizacija predajte komandama koje treba da se oforme.⁵

Umesto načelnika domobranskog
Generalštaba
general-potpukovnik **Zoltan Decleva**, s.r.

¹ Teritorijalne omladinske vojne jedinice u Mađarskoj postoje od 1921. Stvorene su kao društvene organizacije. Prema II zak. čl. iz 1939, svaki omladinac od 14 do 21 godine obavezno je morao učestvovati u ovoj organizaciji. Cilj joj je bio da omladina usvoji izvesna vojna znanja, kao i širenje kontrarevolucionarne ideje, pre svega među radničkom i seljačkom omladinom. Stoga je vojna uprava već 15. juna pokrenula pitanje osnivanja ovih organizacija, kako »bismo pre otpočinjanja redovnog ciklusa obuke kod omladine Bačke započeli njeno duhovno prevaspitanje, osećanje pripadništva našoj državi i njeno uključivanje u mađarsku kulturu«. (HL. Vkf. Poverljiva vojno-upravna naredba br. 31.).

⁴ Ove su organizacije na bačko-baranjskoj teritoriji trebale biti oformljene do 16. avgusta 1941, tj. do uvođenja civilne uprave. To se odnosilo na potrebe sreskog i opštinskog organizovanja u Dardi, Subotici. Apatinu, Odžacima, Kuli, Bečeju, Bačkoj Palanci, Titelu, Topoli, Novom Sadu (na gradskom i sreskom nivou), Senti (na gradskom i sreskom nivou), Somboru (na gradskom i sreskom nivou), kao i u Zabiju. Ove su komande teritorijalnih omladinskih vojnih jedinica počele sa radom 1. septembra. (HL. Vkf. 1941. 1. oszt. 5920/el. Mašinom kucano, prepis originala).

⁵ Vidi dok. br. 64 o uspostavljanju komandi teritorijalnih omladinskih vojnih jedinica u Međimurju.

BR. 58

Budimpešta, 2. avgust 1941.

DOPIS NAČELNIKA GENERALŠTABA MINISTRU ODBRANE O MERAMA KOJE SU PREDUZETE RADI UVOĐENJA CIVILNE UPRAVE U BAČKOJ I BARANJI¹

Nač. mađ. kralj, domobranskog Generalštaba

br. 894

Odelj. za vojnu upravu generalšt. 1941.

Prepis.

Stupanje na snagu odredbe predsednika vlade br. 5440/1941 u vezi sa upravom u Južnim krajevima

Budimpešta, 2. avgusta 1941.

BUDIMPEŠTA

Gospodin ministar unutrašnjih poslova svojim dopisom broj 632/I.a.—1941.,² obavestio me je, da je na teritoriji Južnih krajeva (izuzev Međimurja), vreme početka uvođenja civilne uprave, ustanovio sa 4. avgustom 1941. godine.

Na osnovu odluke sa najvišeg mesta, taj je termin pomećen na 16. avgust 1941. godine.³

Usled toga, primo-predaju sam regulisao prema priloženoj poverljivoj vojno-upravnoj naredbi.

Počev od 16. avgusta 1941. godine od 24,00 časa, organi vojne uprave (sreske i gradske vojne komande, grupa za vojnu upravu Južne armije i pozadinska grupa Generalštaba), ne primaju predmete, koji se odnose na vojno upravljanje radi preduzimanja daljih mera. Izvršavaće isključivo likvidacione poslove, odnosno donose pojedine mere vojnog karaktera.

¹ HL. Vkf. 1941. 1. oszt. 9967/eln. Overeni prepis originala pisan na mašini.

² Ferenc Keresztes-Fischer.

³ Načelnik Generalštaba je uvođenje vojne uprave objavio u svom poverljivom vojno-upravnom naređenju br. 35. Tim naređenjem je uveo mere za stvaranje logora za internirce. (Vidi dok. br. 59). Vojna uprava je stvorila preduslove za ostvarivanje dalekosežnih ciljeva okupatora. Pošto je opravdala razloge svog postojanja, rasformirana je 16. avgusta. Civilna uprava, koja je zamenila vojnu, »legalizovala« je proces uključivanja okupiranih jugoslovenskih teritorija u mađarske županije. Kao plod takvog truda bila je odluka da se okupirane jugoslovenske teritorije, jednostavno, priključe mađarskim županijama. Vidi o tome dok. br. 56.

Ostavljajući ih u dosadašnjoj upotrebi, komande pozadinskih bataljona će se od 00.00 časova 16. avgusta 1941. godine, obraćati komandi V. korpusa.

Sreske i gradske vojne komande rasformiraće se do 00.00 časova 16. avgusta 1941. godine, do 24.00 časova 23. avgusta 1941. godine, vojne komande gradova sa pravom županije dejstvuju do 24.00 časova 30. avgusta 1941. godine, a grupa za vojnu upravu Južne armije u dejstvu je do 24.00 časova 6. septembra 1941. godine.

Smatram za potrebno, da se u interesu prijema civilne uprave i njenog uspešnog bezbednog delovanja, pitanja u pogledu veza⁴ i razmene obaveštenja, regulišu već sada na osnovu uzajamnog dogovora, između gospode ministra trgovine i saobraćaja i⁵ ministra vojske.

Pošto Međimurje ostaje pod vojnom upravom, zasada i dalje ostaju u dejstvu pozadinske grupe Generalštaba u Budimpešti, ispostava vojne uprave u Međimurju u Čakovcu, kao i vojne komande u Čakovcu i Prelogu.⁶

Za izvršenje pitanja likvidacionih poslova koji su u toku kod grupe za vojnu upravu Južne armije, posle 6. septembra, ostaje u dejstvu likvidaciona grupa za vojnu upravu Južne armije u Novom Sadu.

U pogledu nastavka likvidacije grupe za vojnu upravu Južne armije, preduzeću potrebne mere, i o istom obavestiti Vašu ekscelenciju.

Ujedno obaveštavam Vašu ekscelenciju, da ću ovaj dopis istog sadržaja, poslati ostalim članovima mađarske kraljevske vlade i glavnom sekretaru L.H.T.

Prilog: 1 komad¹

Za načelnika Generalštaba
general-potpukovnik
Zoltán Decleva, s.r.

⁴ Tu se u originalu nalazi skraćenica: ök = veza.

⁵ Tu se u originalu nalazi skraćenica : KKM = ministarstvo saobraćaja i veza.

⁶ Civilna uprava u Međimurju je uvedena 21. avgusta 1941. odlukom vlade br. 6040/ME od 12. avgusta 1941.

⁷ Ne nalazi se u prilogu dokumenta.

BR. 59

Budimpešta, 4. avgust 1941.

**POVERLJIVA VOJNO-UPRAVNA NAREDBA BR. 35 NA-
ČELNIKA GENERALŠTABA O PREDAJI INTERNIRACA SA
TERITORIJE OKUPIRANE BACKE I BARANJE MINISTRU
UNUTRAŠNJIH POSLOVA¹**

Načelnik mađ. kralj, domobranskog Generalštaba

POVERLJIVA
VOJNO-UPRAVNA NAREDBA
br. 35

Br. 1028

Ein. vkf. kat. kozig.
1941.

Predaja interniraca
u južnim krajevima
posle ukidanja vojne
uprave

.....

Ukidanjem vojne uprave, internirce koji
su zadržani u ovim logorima preuzima
Ministarstvo unutrašnjih poslova.² Dot-
le se internirci koji se nalaze razbaca-
ni u više logora moraju okupiti u logor
u Bačkoj Topoli.

Optužbe protiv interniranih se prilikom primopredaje ko-
misijski moraju preispitati pa:

1. one čija optužba za počinjena krivična dela spada u
nadležnost civilnih sudova i zahteva pokretanje krivičnog pos-
tupka, treba predati civilnim državnim tužilaštvima,

2. one koji imaju oznaku »K« treba predati tužiocu Vkf-a
/Grupi za kontrašpijunažu koja je nadležna za tu teritoriju./

3. One koje tereti optužnica, čije spro vođen je spada u
nadležnost vojnih sudova, treba predati vojnom tužiocu nad-
ležnom za tu teritoriju.

4. One čiji postupak konačno mora biti administrativno
sproveden, treba predati prvostepenim žandarmerijskim orga-
nima.

U četvrtu tačku spadaju oni koji moraju biti proterani
tj. oni koji zahtevaju repatrijaciju, jer njih je još uvek pot-
rebno držati u pritvoru.

5. Pripadnici bivše jugoslovenske armije koji su zarobljeni
na oslobođenoj teritoriji tj. oni koji su prebegli na mađarsku
teritoriju, koji su poreklom iz Srbije a nisu Mađari po nacio-

¹ HL. Vkf. 1941. Poverljiva vojno-upravna naredba br. 35.

² Vidi dok. br. 60.

nalnoj pripadnosti, ne mogu se pustiti na slobodu. Ovi se u cilju daljeg postupka moraju predati 'komandi korpusa.

Civilna uprava će /tj. organi Ministarstva unutrašnjih poslova/ preuzeti dalju upravu nad logorom za internaciju. Pozadinske jedinice će obezbeđivati ove logore sve dotle dok ih Ministarstvo unutrašnjih poslova konačno ne preuzme.

Komanda pokretno-sabirnog i distributivnog logora u Bačkoj Topoli odmah mora da se uputi na označeno mesto M. Vojni predmeti koji su logoru privremeno bili ustupljeni na korišćenje /poljske kuhinje, kazani, posude za jelo, pokrivači, slamarice, itd./, posle ukidanja vojne uprave moraju se vratiti nadležnoj komandi koja ih je dala na korišćenje, i koja će vratiti reverse koje je za njih primila.

Mora se sastaviti tačan spisak interniranih, koji se ima predati organu koji ih preuzima.

Polaganje računa /slanje izveštaja/ iz logora treba obustaviti, i sa potrebnim dokumentima dostaviti civilnim organima uprave /organima Ministarstva unutrašnjih poslova/.

Do dana raspuštan ja logora troškovi padaju na teret vojne uprave, i računi se moraju zaključiti sa tim danom.

O preuzimanju interniranih u bačkotopolskom /i drugim logorima/ na licu mesta treba sačiniti komisijski zapisnik.

Br. 1029
Eln. vkf. kat. kozig.
1941.
Rešavanje pitanja
izbeglica.

Civilna uprava će na dalju upravu preuzeti logore u kojima se nalaze dobrovoljci. Pozadinska jedinica će i dalje vršiti službu obezbeđivanja, sve dotle dok tu dužnost ne preuzme Ministarstvo unutrašnjih poslova.

Komanda pokretno-sabirnog i distributivnog logora u Subotici, posle konačne predaje logora, mora odmah da se uputi na označeno mesto M. Vojni predmeti koji su logoru privremeno bili ustupljeni na korišćenje /poljske kuhinje, kazani, posude za jelo, pokrivači, slamarice, itd./ posle ukidanja vojne uprave moraju se vratiti nadležnoj komandi koja ih je dala na korišćenje, i koja će vratiti reverse koje je za njih primila.

Mora se sastaviti tačan spisak interniranih dobrovoljaca koji se ima predati organu koja ih preuzima.

Isti je postupak i sa izbeglicama.

Troškove ishrane manjih grupa izbeglica snosi gradska odnosno opštinska uprava. Ako se radi samo o nekoliko lica, njima se mogu na ruke isplatiti troškovi ishrane.

Polaganje računa u logorima za dobrovoljce a u vezi sa izbeglicama treba zaključiti, i sa potrebnim dokumentima do-

staviti civilnim organima uprave /organima Ministarstva unutrašnjih poslova./

Do dana raspuštanja logora, troškovi padaju na teret vojne uprave, i računi se moraju zaključiti sa tim danom.

Preuzimanje logora će izvršiti komisija, o čemu se na licu mesta ima sačiniti zapisnik.

Umesto načelnika domobranskog
Generalštaba
general-potpukovnik **Zoltán Decleva**, s.r.

BR. 60

Sombor, 5. avgust 1941.

**NAREĐENJE SRESKE VOJNE KOMANDE U SOMBORU
GLAVNOM BELEŽNIKU U GORNJEM BREGU DA SE SA-
STAVI SPISAK KOMUNISTA, KAO I LICA ZA KOJE SE
SUMNJA DA SU KOMUNISTI¹**

SRESKA VOJNA KOMANDA
SOMBOR

4 i 12 avgusta 1941

Broj 313/kt. 1941.

Popis opasnih lica

*Strogo poverljivo
Otvora glavni beležnik
svojeručno*

Gospodinu glavnom beležniku

Sombor, 5. avgusta 1941.

GornjiBreg

Tokom istrage primećenih pokušaja paljevine u poslednje vreme, ustanovljeno je da su ove akcije počinila lica i grupe koje rade pod rukovodstvom komunista.

S obzirom na ovo, sva ona lica za koja je ustanovljeno ili se na osnovu određenih sumnji može pretpostaviti da su komunističkog ubeđenja da unutar zemlje ili u inostranstvu imaju veze sa komunistima, ili su od ranije bili poznati kao takvi smesta treba popisati.

¹ Original pisan na mašini, MSRV AO-M 12/138.

Popisom obavezno obuhvatiti:

1. komuniste i lica za koja se sumnja da su komunisti
2. lica koja potiču iz Rusije
3. emigrante.

ad. 1. Komunistima i lica pod sumnjom da su komunisti smatrati one koje kao takve poznaje žandarmerija, opštinske vlasti i poverljiva privatna lica osvedočena kao nacionalisti i antikomunisti.

ad. 2. Od lica koja potiču iz Rusije treba popisati samo one, koji su iz Carske Rusije pobjegli ispred komunizma, i to u slučaju da se zbog svog držanja, zbog svojih ličnih veza ili drugih razloga mogu smatrati komunistima ili licima pod sumnjom da su komunisti. Ovo se odnosi i na članove njihovih porodica. One koji potiču iz Sovjetske Rusije, popisati bez obzira na okolnosti.

ad. 3. Pod emigrantima podrazumevati sve one begunce koji su posle sloma takozvane diktature proletarijata u Mađarskoj-, begstvom izbegli krivičnoj odgovornosti.

Ovakve uhapsiti i u slučaju, ako su u međuvremenu prekinuli svaku vezu sa komunistima.

Lica koja spadaju u gore pomenute 3 grupe uz najveću tajnost popisati prema imenima i adresama stanovanja. Pre popisa radi orijentacije, obavezno stupiti u kontakt sa nadležnom komandom žandarmerijske stanice Kraljevine Mađarske. Popise obavezno završiti do 12. avgusta tekuće godine. Popis sačiniti u 3 primeraka, od kojih 1 primerak dostaviti nama do datog roka a dva primerka će zadržati organi vlasti.

Popisom obuhvatiti strogo samo ona lica koja potpadaju pod važnost naredbe i uzdržavati se od svakog neosnovanog uzimanja u popis.

(Potpis nečitak)

BR. 61

Subotica, 15. avgust 1941.
(Budimpešta, 1. septembar 1941)

**IZVEŠTAJ NAČELNIKA MAĐARSKOG GENERALŠTABA
MINISTRU ODBRANE O IZVRŠENJU SMRTNE KAZNE NAD
JOZSEFOM LICHTOM I FERENCOM HEGEDÜSOM IZ SUBOTICE¹**

*Načelnik Generalštaba Mađarske
Kraljevske vojske, kao nadležni komandant
Broj 97.405/kt 1941.*

Krivično delo² građanskih lica
Jozsefa Lichta i Ferenca Hegedüsa

Gospodinu ministru odbrane
Kraljevine Mađarske

Budimpešta

Budimpešta, 1. septembar 1941.

Sprovođenje tačke 7, III poglavlja cirkulame naredbe broj 23.779—13/1941.

Izveštavam da je sud grupe za vojnu upravu Južne armije mađarske kraljevske vojske, kao preki sud, u Subotici dana 15. avgusta 1941. godine, pod predmetom H. 516/41. doneo presudu protiv građanskog lica Józsefa Lichta stanovnika Subotice i građanskog lica Ferenca Hegedüsa stanovnika Subotice — kojom ih je proglasio krivim prema članu 422. tačka 2. Krivičnog zakonika, zbog zlodela paljevine, i zbog toga osudio na smrt vešanjem. Smrtna presuda je istog dana izvršena. Obzirom da su osuđeni bili građanska lica, izvršenje sudskih presuda u vojnim jedinicama nisam objavio.

Načelnik Generalštaba mađarske
kraljevske vojske, kao nadležni
komandant — general-p.puk.
Decleva, s.r.

¹ HL. HM. 1941. 13. oszt. 58776/el. Original pisan na mašini.

² Optužba je bila: paljevina 2 stoga žita i 2 stoga zobi na salašima Mladena Mijatova i Stevana Paramazovića 11. avgusta. Osim pomenute dvojice, među optuženima su bili: György Heisler, János Blum i Pal Schaffer. U optužnici je kao idejni vođa označen Konstantin Lackenbach, koji je uspeo da pobjegne. Optužba protiv Miklósa Gersona i Edite Spitzer je povučena, tj. njihov slučaj je predat u nadležnost civilnog suda. György Heisler je osuđen na 12, János Blum na 7 i Pál Schaffer na 9 godina robije. (HL. HM. 13. oszt. 1941. 58776/el.). Na

BR. 62

Budimpešta, 16. avgust 1941.

**NAREĐENJE NAČELNIKA GENERALŠTABA O PREDAJI
LOGORA ZA INTERNIRCE U SUBOTICI, BAČKOJ TOPOLI
I APATINU MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA¹**

*Nač. mađ. kralj, domobranskog Generalštaba
Vojno-upravno odeljenje
Br. 1338*

Odelj. za vojnu upravu generalštaba 1941.

Hitno!!!
Prepis

Naređenje o predaji
logora za internirce.

Komandi logora za internirce

Budimpešta, 16. avgust 1941.

Subotica

U vezi mojih naređenja broj 1028 i 1029/el. iz 1941. godine, objavljenih u poverljivoj vojno-upravno naredbi broj 35² naređujem:

da se primopredaja logora za internirce, dobrovoljce i izbeglice, Ministarstvu unutrašnjih poslova obavi od 12. septembra tekuće godine. Do toga vremena, komande subotičkog, bačko topolskog i apatinskog logora, ostaju na svojim mestima. Pozadinske jedinice za čuvanje logora nastavljaju sa obavljanjem stražarske dužnosti sve dotle, dok se o njihovoj smeni ne pobrine odeljenje l.b. Ministarstva unutrašnjih poslova.

Grupa za vojnu upravu Južne armije treba teleprinterom da javi, koliko je brojno stanje pozadinskih stražarskih jedinica (oficiri, vojnici, konji i prevozna sredstva itd.), odnosno, kolike su snage stvarno potrebne, usled promenljivog brojnog stanja čuvanih, kako bih potreban broj ljudi mogao tražiti od Ministarstva unutrašnjih poslova.

sudnju Ottmāru Mayeru 18. novembra 1941. Miklós Gerson i Konstantin Lackenbach, koji je u međuvremenu uhapšen, osuđeni su na smrt i kazna je istog dana izvršena (oboje su imale po 18 godina). (Vidi dok. br. 73). Edita Spitzer je 19. marta 1942. u Subotici osuđena na 8 godina robije. (HL. HM. 13. oszt. 1942. 17667/el.).

¹ HL. HM. 1941. 1/b.—57.362/el. Overen prepis originala pisan na mašini.

² Vidi dok. br. 59.

Prilikom preuzimanja logorskih komandi, Ministarstvo unutrašnjih poslova će preuzeti i najpotrebniju logorsku opremu na privremenu upotrebu, jer Ministarstvo unutrašnjih poslova, sa ovakvom opremom trenutno ne raspolaže. Komande logora će u svojim pregledima hitno i neposredno preko odeljenja za vojnu upravu Generalštaba (Budimpešta 53, ulica Nandor broj 9. Poštanski fah 218), javiti koji će uređaji i oprema, koja predstavlja vojnu imovinu biti ta, koju bi posle predaje logora trebalo predati u svoje garnizone u užoj Mađarskoj, ali koja će usled zahteva Ministarstva unutrašnjih poslova uz naplatu amortizacije ostati kao inventar na korišćenju, jer bez njega, komanda koja je preuzela logor, ne bi mogla raditi.

Na osnovu potreba koje će biti dostavljene od strane komandi logora, prepuštanje ovih uređaja i predmeta, tražiću od III. uprave Ministarstva vojske, kako bi komande logora pri demobilizaciji, mogle u svojim garnizonima u užoj Mađarskoj opravdati nedostatak opreme.

Predviđa se, da će 19. avgusta tekuće godine, jedna komisija Ministarstva unutrašnjih poslova otputovati u Južne krajeve radi inspekcije logora, kao i u cilju skupljanja potrebnih informacija. Za člana ove komisije određujem žandarmerijskog majora Karolya Hauthyja, iz konačarske grupe.

Dostavljeno: Komandama subotičkog, bačko topolskog i apatinskog logora, odeljenju l.b. Ministarstva vojske, III. Upravi MV, grupi za vojnu upravu Južne armije, 115. pozadinskom bataljonu i gospodinu žandarmerijskom majoru Karolyu Hauthyju.

za vemoost prepisa

Päcz

Budimpešta, 16. avgust 1941.

Za Načelnika Generalštaba
general-potpukovnik

Delceva, s.r.

BR. 63

Novi Sad, 27. avgust 1941.

**ZAHTEV KOMANDANTA 2. KONJIČKE BRIGADE UPUĆEN
NAČELNIKU GENERALŠTABA DA SE JEVIJE POZOVU U
PRINUDNE RADNE BRIGADE¹**

KOMANDA 2. KONJIČKE BRIGADE
Broj 1119/1. a, od 27. VIII. 1941.

I ODELJENJU GENERALŠTABA

Budimpešta

Po pitanju formiranja jevrejskih radnih četa

Izveštavam da sa prestankom vojnog upravljanja na celoj teritoriji Južnih krajeva, posebno u graničnom pojasu koji pripada zoni smeštaja Komande 2. konjičke brigade, a u vezi sa masovnim vraćanjem Jevreja, dobrovoljaca i protivnacionalnih elemenata koji su svojevremeno proterani, situacija iz dana u dan postaje sve teža.

Jevreji koji u Srbiji i u Hrvatskoj mogu da žive samo uz strogi nadzor, ponovo preplavljaju mađarske Južne krajeve, jer ovde im je položaj još uvek najbolji.²

Komanda 2. konjičke brigade je doduše već od prvih dana okupacije u Novom Sadu, u saglasnosti sa gradskom vojnom komandom, uvela obavezu prinudne radne službe rada za Jevreje, ali na teritorijama drugih korpusa nije došlo do sprovođenja ovakvih propisa.³

¹ HL. Vkf. 1941. 1. oszt. 6192/el. Original pisan na mašini.

² Mađarski okupatorski režim je od prvih dana okupacije prema Jevrejima preduzimao posebne mere. Neposredno posle okupacije u nekoliko mesta Jevreje su odveli na prinudni rad, dok su od njih u drugim mestima, uglavnom većim gradovima, iznuđene velike novčane sume kao dokaz njihove »lojalnosti« mađarskoj državi. Sve naredbe vojne uprave koje su se odnosile na »nepoželjna lica«, njihovo praćenje, hapšenje i internaciju imale su i posebne napomene koje su se odnosile samo na Jevreje. Jevreji nisu mogli biti nosioci javnih funkcija u organima uprave, a na fakultetima je prema njima primenjivan tzv. numerus clausus. Svaka društvena organizacija, čak i sportska, mogla je da iz svojih redova isključi Jevreje. Bilo je zabranjeno skla-panje brakova između Jevreja i onih koji to nisu. (Vidi: 12 objašnjenje, br. dok. 119).

³ Vladina uredba od 16. aprila 1941. br. 2870/ME izriče da će oni mađarski državljani koji se prema IV zak. čl. iz 1939. mogu smatrati Jevrejima, svoju vojnu obavezu od sada vršiti u okviru pomoćne službe, tj. u tzv. radnim jedinicama. Za sprovođenje ovog Ministarstvo

Masovni povratak Jevreja sa ovako malim vojnim snagama raspoređenim na teritoriji Južnih krajeva i osobljem za nadzor, jedva da se može sprečiti, a isto može da se izbegne samo tako ako dođe do sprovođenja bar sledećih propisa:

1) Uvođenje obavezne radne službe za sve Jevreje koji ovde stanuju.⁴

2) Ne samo uvođenje obaveze prijavljivanja, već i kontrola izvršenja obaveze javljanja. Stroge represivne mere protiv svakog lica koje propusti da se smesta prijavi ili u svom stanu krije infiltrirano lice.

Zato molim da se navedeno u tački 1. što pre zvanično sprovede, te da se u smislu tačke 2. civilnim vlastima, preko Ministarstva unutrašnjih poslova, što pre daju uputstva za strogu kontrolu javljanja.

Ukoliko ne dođe do sprovođenja pomenutih mera u potpunosti će se izgubiti rezultat akcije čišćenja koja je izvršena u Južnim krajevima, šta više, za kratko vreme će se preko južnih granica infiltrirati više Jevreja i sumnjivih elemenata, nego što ih je ovde živelo za vreme jugoslovenske vladavine, i koliko je Mađarska država u stanju proterati preko istočnih granica.

Može se konstatovati, da pojava podmićivanja od strane Jevreja koji prelaze granicu, u velikoj meri prouzrokuje narušavanje moralne discipline ne samo u krugovima civilnog stanovništva, nego već i unutar vojske.

N. Sad, 27. avgust 1941.
Komandant 2. konjičke brigade
general-major
Veress⁵

Dostavljam: l.b odelj. min. odbr.
1. odelj. generalšt.

vojske izdalo je naređenje br. 273000 od 19. avgusta po kome lice koje se smatra Jevrejinom ubuduće ne može da bude u vojnoj islužbi, kako u ratu tako i u miru. Ako je neko pre toga bio oficir, treba mu oduzeti legitimaciju i brisati ga iz spiska oficira. Međutim, vojska je već 1940. godine pozvala i dodelila pomoćnoj službi sva lica jevrejske veroispovesti (godišta od 1901 do 1919) koja su bila na regrutaciji, a nisu služila vojsku. Prema uredbi o organizaciji od 1940, jevrejski regruti od jeseni su dodeljeni samo pomoćnoj službi. Tako je nastalo paradoksalno stanje da je 1940. i 1941. godine, prilikom okupacije, jedan manji broj Jevreja — naročito stručnjaka — služio u vojsci, dok je veći deo služio u pomoćnim jedinicama. U okviru pomoćnih jedinica bile su posebne radne čete u kojima su bili politički nepoverljiva lica.

⁴ Na dokumentu se nalazi mišljenje k-danta 5. korpusa Ferenc Fekete-Halmy-Ceidnera prema kome se on »slaže sa predlogom i molt brzo sprovođenje«.

⁵ Lajos Veress.

BR. 64

Budimpešta, 28. avgust 1941.

**NAREDBA MINISTRA ODBRANE O USPOSTAVLJANJU
KOMANDI ORGANIZACIJE LEVENTE U MEĐIMURJU¹**

Ministar vojske Kraljevine Mađarske
Broj 59.850/1941
Ein. l./a.—1941

Smesta!

Postavljanje komandi
za predvojničku obuku
omladine u Međimurju.

Strogo poverljivo!

Komande i organi koji su snabdeveni potpunim primerkom
naredbe broj 41.000/1941., i prilogom broj 65.

Budimpešta, 28. avgusta 1941.

1. Opštu (civilnu) javnu upravu Međimurja, sa 21. avgustom 1941. god. preuzeli su organi civilne javne uprave.

Sa ovim je obavljanje poslova javne uprave u I stepenu — od strane sreske vojne komande koju je postavila Vrhovna komanda — prestalo. *Na ovoj teritoriji, institucija Levente (omladinska predvojnička obuka) počće svoj rad prema mojoj naredbi broj 44.601/1941., sa 1. septembrom 1941. godine, uspostavom komandi.*²

2. Na ovoj teritoriji određujem postavljanje dve sreske komande organizacije Levente. Njihovi nazivi, sedišta i sastav su sledeći:

Red. broj	Župa-nije	N a z i v			Sedište (ga rni-zon)	S a s t a v				
						K n t	Okružni k-nta Levente	Ofic. Podof. pisara	Kurira bez čina	Daktilo-grafkinja
1	Zala	Kralj. Mađarska	Čako-večka	Srez Čako-vec		1	4	1	1	1
2			Pre-ljg	Le-vente Ko-manda	Prelog	1	4	1	1	1

¹ HL. Vkf. 1941. 1. oszt. 6119/eln. Overeni prepis originala pisan na mašini.

² Vidi o tome dok. br. 57.

Obuku vanarmijskog vojnog vaspitanja na ovoj teritoriji obavljaće komanda 9. pešadijske brigade.

3

Za ministra:
general-potpukovnik
Schindler, s.r.

BR. 65

Berlin, 6. septembar 1941.

BELEŠKA ZAMENIKA DRŽAVNOG SEKRETARA ZA INOSTRANE POSLOVE WOERMANN O RAZGOVORU SA POSLANIKOM MAĐARSKE U NEMAČKOJ SZTOJAYJEM O HRVATSKO-MAĐARSKIM ODNOSIMA¹

Br. 848

I. Mađarski poslanik je po nalogu svoje vlade, dao danas sledeću izjavu:

Radi izbegavanja nesporazuma, mađarska vlada daje do znanja nemačkoj vladi, da je pregovore vođene po pitanju Međimurja sa Hrvatskom konačno završila, i da ne vidi nikakve mogućnosti da se u okviru mađarsko-hrvatskog sporazuma izmeni sadašnje stanje.

Kao objašnjenje, gospodin Sztójay naveo sledeće:

Tok mađarsko-hrvatskih pregovora, držanje Mađara u toku istih, sigurno su na osnovu ranijih obaveštenja poznati nemačkoj vladi. Mađarska vlada je pregovore započela sa najboljim nam erama u cilju postizanja sporazuma, koji bi služio interesima obe države i koji bi stvorio osnove mađarsko-hrvatskog prijateljstva. Mađarska vlada — iako je u više navrata ponovila svoje predloge — iz držanja hrvatske vlade došla je brzo do zaključka, da se ona isključivo zalaže za predaju te teritorije, i da za ponuđeni udeo u javnoj upravi od strane Mađarske, nije spremna pružiti nikakve protivusluge.

Ovde je pre svega reč o izlasku na more, koje je za Mađarsku pitanje od životne važnosti. Put do mora vodi samo kroz Međimurje. Hrvatska je sa Slovačkom i Rumunijom stvorila takve odnose koji u izvesnoj meri znače vaskrsavanje nekadašnje male antante.² Mađarska vlada ne može dozvoliti

³ Ostali delovi naređenja regulišu nevažne detalje, pa ih kao suviše, zbog nedostatka prostora, ne donosimo.

¹ Objavljeno u: *A Wilhelm-Strasse...*, dok. dok. br. 442.

² Taj »razlog« je mađarska diplomatija više puta pominjala. Zamenik nemačkog ministra inostranih poslova Vömler je isto to pomenuo

da njen izlaz na more bude u rukama hrvatske vlade, koja ne gaji prijateljska osećanja prema Mađarskoj.

Mađarsku sa morem povezuju dve železničke pruge, i to:

a) Gyékenyes — Zagreb — Karlovac — Rijeka koja u potpunosti prolazi kroz hrvatsku teritoriju;

b) Čakovec — Pragerhof — Ljubljana — Sv. Petar na Krasu — Rijeka — Trst; 50 kilometara ove pruge ide kroz Međimurje, a dalje prolazi preko nemačke i italijanske teritorije.

Mađarska vlada ne može da preuzme na sebe odgovornost, da slobodan put prema moru bude izložen samovolji vlade, čije je držanje prema Mađarskoj najblaže rečeno — nejasno. Mađarska vlada je u toku dvoipomesečnih pregovora učinila sve kako bi hrvatska vlada shvatila da ovo , pitanje može biti rešeno samo u atmosferi poverenja. Svojom je predusretljivošću otišla do krajnjih granica, ali je uvek iznova upozoravala hrvatsku vladu, da se ovo pitanje, uz zadržavanje kruto formulisene želje od strane Hrvata — koje se sastoji u potpunosti predaji Međimurja — ne može rešiti.

Bio sam prisiljen da poslaniku dam objašnjenje, kako svakako zna da se nećemo mešati u rešavanje spornih mađarsko-hrvatskih pitanja.

II. Posle ovih izlaganja gospodin Sztójay mi je dao do znanja,, da je mađarska strana sve ovo iznela zato, jer je u toku pregovora o nemačko-mađarskoj granici, fiksiranje dela granice o kojoj je reč, stavljeno u drugi plan, dok se ne donese sporazum između Mađarske i Hrvatske, koji se odnosi na Međimurje.³ (S tim u vezi vidi zabeležku zamenika državnog sekretara br. 836.⁴).

Woermann⁵, s.r.

nemačkom ambasadoru u Budimpešti Erdmannsdorffu 9. jula 1941, koji ga je umirio napomenuvši »da usled promenjenog odnosa snaga takva kombinacija ne predstavlja opasnost za Mađarsku...« (Objavljeno u: *A Wilhelm-Strasse...*, dok. br. 421).

³ Pitanje mađarske granice i Nezavisne Države Hrvatske postavljano je još nekoliko puta. Međutim, pažnju Nemaca je sve više vezivao rat protiv Sovjetskog Saveza. Više puta su svoje saveznike nestrpljivo upozoravali da će se sa njihovim međusobnim potraživanjima baviti tek posle okončanja rata. Zbog toga je pukovnik Náray, u ime Vrhovnog vojnog saveta, Ferencu Szombathelyju, general-potpukovniku i načelniku Generalštaba, 31. oktobra 1941. odgovorio sledeće: »Insistiranje na rešavanju mađarsko-hrvatskog pograničnog pitanja, sada nije umereno zbog razloga spoljnopolitičke prirode.« (HL. Vkf. 1941. 1. oszt. 6597/el).

⁴ Kao rezultat tih pregovora mađarska vlada je nemačkoj, na osnovu njenog zahteva, predala naselja koja su nastanjivali Nemci. (Vidi dok. br. 32).

⁵ Ernst Woermann.

BR. 66

Budimpešta, 17. septembar 1941.

**SUMARNI IZVEŠTAJ CENTRALNE ISTRAŽNE KOMANDE
MAĐARSKE ŽANDARMERIJE MINISTRU UNUTRAŠNJIH
POSLOVA O AKTIVNOSTI KOMUNISTA U SOMBORU I
NJEGOVOJ OKOLINI¹**

CENTRALNA ISTRAŽNA KOMANDA
ŽANDARMERIJE KRALJEVINE MAĐARSKE
Broj 18.053/1941. B.kt.

Istraga organizovanja komunista u
Bačkoj (Sombor i okolina)

GOSPODINU MINISTRU UNUTRAŠNJIH POSLOVA
KRALJEVINE MAĐARSKE

(Načelnik odeljenja za javnu bezbednost)

Budimpešta 17. septembar 1941.

Budimpešta

U svom izveštaju broj 16.330/1941. od 5. septembra 1941. godine, koji sam podneo gospodinu ministru unutrašnjih poslova Kraljevine Mađarske (VII. i VI-b odeljenju) koji sam dostavio i 2. odeljenju Generalštaba Kraljevine Mađarske; detaljno sam obavestio o rezultatu istrage u predmetu paljevine i komunističkog organizovanja Sekulić Vujadina² i njegovih drugova, usled čega je nad Sekulićem i izvršena smrtna kazna.³ U vezi sa predmetom Sekulića došli smo do podataka,

¹ Pl. 651. f. 2/1941. 6-126559. Original pisan na mašini.

² Smrtna kazna nad Vujadinom Sekulićem izvršena je 14. avgusta 1941.

³ Preduzimanje otvorene istrage stvorilo je uslove za početak otvorenog terora na teritoriji Mađarske. Javna istraga bila je planski sprovedena racija, koja se prostirala na određenu teritoriju, uz učešće žandarmerijskog islednog centra, pojedinih okružnih žandarmerijskih grupa, političke policije, podgrupe 2. K. načelnika Generalštaba i drugih snaga bezbednosti. Javnu istragu usmeravala je podgrupa NGS/2 Drugo odeljenje Vkf-a (Generalštaba) stvoreno je iz VI odeljenja Ministarstva odbrane, a plan njegovog formiranja je izradio Dome Sztójay, tada generalšapski pukovnik, koji je za vreme rata bio mađarski ambasador u Berlinu, a kasnije predsednik vlade. Glavni zadaci II odelj. Vkf-a bili su politička špijunaža i kontrašpijunaža, odnosno vođenje političkih istraga. Rezultat pomenutog terora žandarmerije i tajne policije (uz primenu nemilosrdnih sredstava i metoda) je 12 velikih istražnih akcija, koje su radi lakšeg međusobnog razlikovanja dobile imena po mestima, gradovima i oblastima u kojima su sprovedene. Akcije protiv rodoljuba, njihovo hapšenje i mučenje izvršeno je ovim redom: 1940. je sprovedena istraga u severnom Erdelju, 1941—1944. na

da je u Somboru i okolini, pa i u celoj Bačkoj i u baranjskom trouglu, još za vreme jugoslovenske vladavine inicirao razgrnavanje organizacija Komunističke partije koja je svoju aktivnost nastavila i posle ulaska mađarskih trupa, čak je svoju aktivnost i pojačala.

Centralna komanda za istrage još nije završila svoju istragu komunističkih organizacija u Bačkoj, čiji je jedan deo, za *Sombor i okolinu* — završen, a rezultat je sledeći:

U Somboru je delovao Okružni komitet koji je potpadao pod rukovodstvo Pokrajinskog komiteta u Novom Sadu.

Somborski Okružni komitet počeo je sa radom 1926. godine. U istoj godini započelo je jako organizovanje Jugoslovenske socijaldemokratske partije, a u okrilju ovog organizovanja započeo je i komunistički pokret. Članovi somborskog Okružnog komiteta i ćelija koje su mu pripadale, od marta 1941. do njihovog hvatanja bili su sledeći:

Organizacija komunista za odrasle:
Somborski Okružni komitet:

PLAVSIĆ LAZAR, štampar, kao srpski vojnik, trenutno ratni zarobljenik u Nemačkoj; LJUBOJEV ŽARKO, obučar; FERENC KUCSERA^{4*}, mašinbravar; IVAN PERCETIC^{*}, trgovački pomoćnik; KAMENKO GAGROSIN, student; JĀNOS

okupiranim jugoslovenskim teritorijama, 1942. u Budimpešti, u proleće 1943. u šorokšaru, 1943. ponovo u Erdelju, 1943. u Murskoj Soboti i Čakovcu, 1944. u Budimpešti. Dvanaestu istragu su u jesen 1944 (zapravo čitav niz akcija) izvele jedinice »njilaša« u onim delovima Mađarske koji još nisu bili oslobođeni. Broj uhapšenih je bio negde oko 6.500—7.000 osoba. Jedan deo uhapšenih je odmah ubijen, dok su drugi poubijani tokom istražnog procesa ili su život izgubili u zatvoru, odnosno nemačkim koncentracionim logorima (Ervin Hollós : Rendorség, csendorség, Vkf—2. — Kossuth Konyvkiadó, Bp., 1971, str. 237). Na okupiranoj jugoslovenskoj teritoriji, ali pre svega u Bačkoj, vođena je stalna istraga još od aprila 1941. koja je pojačana u jesen iste godine, i trajala je sve do oslobođenja tih krajeva — do jeseni 1944. Hapšenja su bila neprekidna, kao i statarijalni postupci prema čitavim grupama ljudi i masovna ubistva velikog broja osuđenih. (Vidi o tome dokumente br. 72 i 74). Drugo odeljenje Vkf-a je već prilikom okupacije Bačke stvorilo jake organizacije u N. Sadu, Subotici, Somboru i Senti, za čije je komandante tadašnji starešina Vkf-a postavio iskusne ljude. U akcije »čišćenja« u aprilu se uključila i tzv. grupa K (antikomunistička) Józsefa Fóthyja. On ne samo da je rukovodio akcijom već je i lično izdavao instrukcije za hapšenje osoba koje su, po njemu, bile sumnjive i nelojalne.

DOMĂN*, stolar i KIŠ ERNE, tapetarski pomoćnik. Poslednjeg je segedinski preki sud osudio na smrt 10. jula 1941. ali ga je istovremeno predložio i za pomilovanje.⁵

Okružni komitet su sačinjavali somborski Mesni komitet i članovi seoskih komiteta. Članovi somborskog mesnog komiteta su bili istovremeno i članovi Okružnog komiteta. U Somboru je delovalo 6 ćelija za odrasle.

ii

Ćelije u okolini:

1. *Ćelija u Bezdanu.* Sekretar Istvan Nagy*, nadničar; a članovi IVAN VUJIĆ, nadničar; JĀNOS TAKĀCS, kovački majstor; MIHĀLY BECSVĀRDI, krojač; JÓZSEF KÓBOR, nadničar; JOSIP KRANJAC, nadničar; JĀNOS KEDVES*, nadničar; MUNKACS ISTVAN, nadničar i BOŠNJAK ĐURO,, nadničar.

2. *Ćelija u Telečki.* Ćeliju je organizovao MIHĀLY SZABO*. Članovi ćelije: GYÖRGY KO VACS*, FERENC POZSAR* i JĀNOS BOCSO*, kao i 14 simpatizera.

3. U *Bačkom Monoštoru* delovao je Mesni komitet i 3 ćelije. Članovi komiteta bili su: STEVAN TUCAKOV, opštinski govedar; MIKLOS ŠIMUNOV*, nadničar i IVAN KORAJKOV, nadničar. *Prvu* ćeliju su sačinjavali Tu cako v Stevan, Adam Stranger, nadničar; Josip Tucakov, nanular i klompar. *Drugu* ćeliju su sačinjavali: Šimunov Mikloš, nadničar, Čizmar Ivan,, nadničar i Čizmar Marin, nadničar. *Treću* ćeliju su sačinjavali Ivan Korajkov*, Antun Đinpanov*, zemljoradnik i Martin Mišević, nadničar.

4. U *Zmajevcu* su delovale dve ćelije sa 6 članova u (Suzi); jedna ćelija sa 7 članova, u (Kopačevu) jedna ćelija sa 4 člana.

⁴ Materijal za lica koja su označena sa »■*« može se pronaći u materijalima 13. odeljenja Ministarstva odbrane iz 1942. u Državnom arhivu, odnosno u Arhivi Instituta za istoriju partije u Segedinu, među spisima segedinskog suda.

⁵ Ernó Kiss, čije je ilegalno ime bilo Jānos Csizmār, bio je sekretar Oblasnog komiteta KPJ za zapadnu Bačku i Baranju. Hortijevska ga je žandarmerija uhapsila u julu 1941, ali je general Béla Nová, kovits njegov slučaj prosledio građanskom sudu u Segedinu. (HL. segedinski sud, 1941, K-20093, koncept kucan mašinom.; Suđenje je održano u Segedinu u vremenu od 9. do 12. septembra 1941. Bio je to prvi javni antikomunistički proces, na kome su većina optuženih bili nosioci partijskih funkcija (Istvan Nagy, Mihály Szabó, Ivan Perčetić). Proces je imao veliki odjek u štampi. Pod, predsedništvom dr Miklósa Putnokija segedinski sud je Ernoa Kissa 12. septembra 1941. osudio na smrt (PI. Segedinski kralj, sudbeni sto, 1941. B, 4520). Smrtna kazna je izvršena 3. oktobra, istog dana kada je ubijena i hrabra komunistkinja Grozda Gajšin.

Skojevske organizacije

U Somboru je Kamenko Gagrosin započeo snažno organizovanje omladine, u tolikoj meri da je prevazišao i organizaciju odraslih. Gagrosin je u Somboru oformio Okružni komitet SKOJ-a koji je u potpunosti bio organizovan na način kao i organi Komunističke omladine kod nas, a naziv im je sledeći: »Savez Komunističke omladine Jugoslavije« (SKOJ).

Rukovodioci i članovi Okružnog komiteta SKOJ-a i Mesnog komiteta SKOJ-a bili su sledeći:

Dušan Staničkov, student; Nada Buzadžić*, učenik gimnazije; Stevan Ostrogorac*, elektromonter; István Szentgyörgy*, poreski činovnik; Tabor Schondruu⁶, student; Jumbila — Milica Kapusztá*, fabrička radnica; Zagorka Pušin, domaćica i Rađivoj* Dodić, trgovački pomoćnik.

U Somboru je radilo 7, a u Bačkom Monoštoru (Monoštorszeg) 3 ćelije SKOJ-a. Osim ovoga bila je i jedna posebna studentska linija, koju je organizovao već pogubljeni student Sekulić Vujadin.

Pada u oči, da među članovima Partije ima veliki broj Mađara, što se objašnjava socijalnim položajem Mađara za vreme srpske okupacije. Za vreme srpske okupacije, jugoslovenska Komunistička partija se trudila da kao nacionalne manjine u borbi sa teškim materijalnim položajem, pridobije najpre Mađare, a kasnije šokačko i bunjevačko stanovništvo, da ih organizuje u legalne organizacije i da ih pod njihovim okriljem pridobije za Partiju, putem predavanja koja su govorila o radničkim interesima, i čitanjem u čitalačkim grupama. Komunističke ideje je u prvom redu prihvatilo stanovništvo mađarske nacionalnosti, koje je živelo u najtežim uslovima i u stalnoj borbi sa teškim materijalnim položajem. (Isto tako, i danas komunističke ideje prihvata ju pre svega nacionalne manjine).

Komunistička organizacija se trudila da radničke mase uvuče u razne sindikate-udruženja. Tamo gde nije bilo sindikata, tamo su u okviru Socijalističke partije osnivane nove sindikalne organizacije. Tako je oformljen *Nezavisni zemljoradnički sindikat* koji je okupljao seoski sloj stanovništva. Među rukovodiocima i članovima ovog sindikata, u većini slučajeva naći ćemo osobe osumnjičene u sadašnjoj istrazi.

Organizovanje je počelo iz somborskog Udruženja stolara, koji je bio legalan radnički organ, odobren od strane vlasti, ali njegovo rukovodstvo — József Székely, János Domány i

⁶ Pravilno: Schönbrunn.

Gyula Floman — je ispoljavalo zapravo komunističku aktivnost. Tu su se upoznali članovi Okružnog komiteta, ovde su na seminarima instruirali članove i ne jednom su tu za vreme jugoslovenske vladavine održavali sastanke Okružnog komiteta i druge dogovore.

U Somboru su pored Udruženja stolara, krajnje levičarsku propagandu vršili i članovi Kulturnog društva »ABRAŠEVIO«. Ovo društvo osnovano je u jesen 1937. godine na inicijativu Janosa Domanya. Društvo je služilo za kulturne potrebe radnika i imalo je više od 300 članova. Često su priređivali kulturne priredbe koje su u svakoj prilici imale krajnje levičarski pravac. Ovde se u stvari vršila ideološka priprema omladine. Postepeno, ovaj levičarski pravac, toliko je bio upadljiv da su decembra 1940. godine ovo društvo jugoslovenske vlasti rasformirale.

Organizovani rad ispoljavao se pored centralnog rukovođenja u rasturanju štampanih letaka, sastancima ćelija i seminarima. Početno teorijsko obrazovanje pomogli su i levičarski jugoslovenski listovi i časopisi »Szervezett Muukas«, »Hid« i »Nepszava«.

Pretplata na njih, bila je obavezna za ćelije.

Dolazak na vlast Simovićeve vlade i zaključenje srpsko-ruskog ugovora o prijateljstvu, dao je snažan podsticaj komunističkom pokretu. Pošto je izazvana simpatija prema Sovjetima, odgovarala postavljenim ciljevima spoljne politike Simovićeve vlade, prećutno je primila k znanju delovanje Komunističke partije Jugoslavije i uopšte nije postavljala prepreke za njen rad.

Ni posle sloma jugoslovenske države i ulaska mađarskih trupa, nije prestao rad Komunističke partije, čak šta više, sa izbijanjem rata između Rusa i Nemaca, ona je ispoljila pojačanu aktivnost.

Krajem juna 1941, veza novosadskog Pokrajinskog komiteta Radivoj Ćirpanov⁷, dao je instrukcije koje se odnose na sabotazu, članu somborskog Okružnog komiteta Emöu Kissu koji je bio zadužen za vođenje ćelija u Bezdanu, Bačkom Monoštoru, Telečki i Zmajevcu. Ćirpanov je 10. jula održao sastanak sa članovima Okružnog komiteta u Somboru, i tom prilikom ponovno upozorio članove komiteta o važnosti sabotaza.

Članovi komiteta, a posebno Emö Kiss, dao je usmene instrukcije sekretarima ćelija za izvršenje sabotaza i detaljno dao sledeća uputstva:

⁷ Radivoj Ćirpanov je poginuo 5. oktobra 1941. u N. Sadu u borbi sa žandarima.

Za paljenje žita, treba vezati 8—10 drvaca sumporne šibice u kučinu natopljenu petrolejem i ovako dobijeno sredstvo za paljenje treba ugurati u krstine sa žitom i kada krstina dospije u vršalicu, šibica će se aisled trenja upaliti i stvoriti gotovo neugasivu vatru. Materijal za paljenje je najbolje smestiti u korpu, a hranu staviti odozgo, jer će tada izgledati kao da se nosi hrana za one koji rade u polju. Materijal za paljenje ne stavljati samo u jednu krstinu, već u što veći broj. Paljevinu treba proširiti i na pšenicu koja je već u magacinima.

Svinje treba trovati, naročito one određene za tov.

Treba kidati telefonske, telegrafske žice i vodove električne energije. Kidanje električnih vodova najbolje je sprovesti pomoću konopca od konoplje prebačenog preko vodova jer on ne sprovodi struju.

Oružje treba nabaviti po svaku cenu, ako na drugi način ne uspe, neka razoružaju vojsku po mestima, zatim žandarmeriju i opštinsku policiju.

Treba nabaviti sredstva, sa kojima se mogu popustiti klinovi koji drže šine na železničkim prugama. Popuštanjem klinova ili zavrtnjeva, treba prouzrokovati nesreće i sprečavati saobraćaj.

Svaki predmet, koji vojska može upotrebiti za svoje ciljeve, treba oštetiti. Rezerve ljudske i stočne hrane mađarske vojske koja stiže u naselja treba spaliti. Treba obustaviti svaku vrstu rada, jer i to će koristiti ciljevima komunizma.

Svako treba da nabavi civilno odelo, za padobranca koji će se spuštati. Ako ih bude mali broj, treba ih sakriti i snabdeti civilnim odelom. Treba osmatrati vojne, žandarmerijske i policijske kasarne, jer u slučaju spuštanja većeg broja padobranaca, njih povesti do ovih vojnih i žandarmerijskih kasarni i pomoći im u zauzimanju kasarni.

U toku istrage ustanovljeno je, da druge vrste sabotaznih aktivnosti — osim već javljenih i kažnjenih paljevina — osim priprema dalje nisu stigle.

Kao rezultat istrage komunističkog organizovanja u baranjskom trouglu, u mestima: Zmajevac, Suza i Kopačevo uhvaćeno je 19 lica, a 2 su prijavljena; u *Bezdanu* 4 uhvaćena i 3 prijavljena; u Bačkom Monoštoru 4 uhvaćena i 29 prijavljenih, u *Telečki* 2 uhvaćena i 5 prijavljenih, u *Somboru* 11 uhvaćenih i 41 prijavljen. Ukupno 40 uhvaćenih i 80 prijavljenih, tužilaštvu Kraljevine Mađarske, u Segedinu.

Među duhovnim vođama pada u oči učešće velikog broja studenata oba pola (14 muškaraca i 5 žena), koji su u beogradskom Vojvođanskom domu, materijalno pomaganom od strane sovjetskog poslanstva — usisali u sebe komunističku ideolo-

giju. Oni su u znatnom broju krajnje nacionalistički nastrojeni (panslovenski), i vaskrsavanje svoje domovine vezuju za poraz Nemačke i pobjedu Rusije.

Opširnije lične podatke o uhvaćenim i prijavljenim dostaviću posebno, zajedno sa policijskim kartonima gospodinu ministru unutrašnjih poslova (VII. odeljenje).

Dalje razotkrivanje organizacije komunista u Bačkoj je u toku, a rezultat ću javiti blagovremeno.

Ovaj izveštaj dostavljam gospodinu ministru unutrašnjih poslova Kraljevine Mađarske (VII i VI-b odeljenje), gospodinu ministru odbrane Kraljevine Mađarske (20. odeljenje), Glavnom inspektoratu žandarmerije Kraljevine Mađarske. Srdačno stavljam na znanje i 2-D odeljenju Generalštaba i Političkom odeljenju Glavne budimpeštanske policijske komande. Radi orijentacije dostavljam i svim istražnim odsecima komandi.

Potpukovnik
Vitez Ridegh⁸

BR. 67

Segedin, 7. oktobar 1941.

OKRUŽNA ŽANDARMERIJSKA KOMANDA U SEGEDINU SKREĆE PAŽNJU KOMANDAMA KOJE SU JOJ POTČINJE- NE NA AKCIJE SABOTAŽE KOJE SE MOGU OČEKIVATI I DAJE UPUTSTVA ZA NJIHOVO SPREČAVANJE¹

V okružna (segedinska) komanda žandarmerije Kraljevine Mađarske

Broj 828/kt. 1941.

Neposredno!

Onemogućavanje komunističkih
planova i sabotaze.

Svim potčinjenim komandama u Južnim krajevima
u mestima gde su stacionirane

Segedin, 7. oktobra 1941.

Prema poverljivim obaveštenjima, u Novom Sadu kao i u drugim opštinama Bačke, u nastupajućim danima mogu se očekivati sabotaze većih razmera paljevine, miniranja i nemiri komunista. Prema nekim tvrđenjima, pojedini hrvatski

⁸ Raymond Ridegh.

¹ MSRV AO-M 12/344. Original pisan na mašini.

-vojnici koji prelaze u Mađarsku, donose ručne bombe, pištolje i eksplozivni materijal za pomaganje ovih akcija.

U cilju sprečavanja i slamanja ovih akcija, naređujem sledeće:

1) upozoriti komandire straža, vlasnike, odnosno opštinske vlasti na pojačano čuvanje pogona, skladišta poljoprivrednih proizvoda, kamara kudelje, slame, sena, gumna, itd.

Upozorite vlasnike, da uposle lica pogodna za obavljanje ovakvih poslova, a ne lica sa teškim telesnim manama (ćorave, gluve) duhovno zaostale u razvoju ili moralno nepodobne.

Tamo, gde pri postavljanju straža komandiri primete odugovlačenje, ili propuste, treba da predlože interniranje takvih lica, jer postoji osnovana sumnja, da ona nisu spremna efikasno sarađivati na izvršavanju naredbi koje služe državnim interesima, pa ih zbog toga treba smatrati za lica štetna po javnu bezbednost. U ovom pogledu eventualne propuste opštinskih vlasti, odmah prijaviti vlastima javne uprave.

Napominjem, da ovakve straže mogu da spreče ne samo oštećenje ili uništenje čuvanih predmeta, već mogu sarađivati i u sprečavanju napada, na osnovu odredaba paragrafa 79. Kaznenog zakonika.

Preporučuje se da komandiri straža pri obuci ne vrše obuku samo u pogledu prava i dužnosti stražara, već obuku treba proširiti i na to, kako da stražar najhitnije obavesti svoje pretpostavljene o onome što je zapazio.

2) Preventivna žandarmerijska služba naročitu pažnju treba da obrati na sledeće:

a) na stalnu kontrolu železničke i važne putne mreže;

b) na često patroliranje pored skladišta poljoprivrednih proizvoda, pogona za preradu i sa ovim u vezi, treba da vrši kontrolu tamo postavljenih civilnih straža.

Te službe iskoristite za što savršeniju izgradnju i organizaciju izviđačke mreže javne bezbednosti kako bi sve važnije što je primećeno od strane izviđačke mreže, što pre dospelo u stražarske stanice.

Da bi ova služba mogla biti što efikasnija, treba odložiti izvršenje nevažnih i manje hitnih istraga, a težište cele službe staviti na organizovanje preventivne službe.

c) Pogranične stražarske stanice na Tisi i Dunavu u najtežnjoj saradnji sa graničarskim jedinicama, treba da sprovede najstrožu policijsku kontrolu, posebno u mestima gde postoje prelazi u cilju sprečavanja šverca oružja i drugih materijala mavedenih u informativnom delu ove moje naredbe.

Kopiju overava:

(potpis nečitak)

BR. 68

Sombathelj, 7. oktobar 1941.

**ZAHTEV KOMANDE 3. KORPUSA NAČELNIKU GENERAL-
ŠTABA DA ZBOG DIVERZIJA I KOMUNISTIČKE AKTIV-
NOSTI U MEĐIMURJU IZVRŠI PREGRUPISAVANJE JEDI-
NICA¹**

T E L E G R A M

Sombathelj. Komanda 3. korpusa br. 226, 7. oktobar u 14.00 c.
Načelniku Generalštaba (putem I odelj. Generalštaba)

Po naređenju 1. odeljenja Generalštaba br. 6377/1941, ein., od 2. ovog meseca,² izveštavam da se u Međimurju, naročito u okolini Mure, u sabotažnim akcijama (paljenje gumna i presecanje telefonskih vodova) svojim akcijama oglašava opšti evropski slovenski front Kominterne.

Stoga je potrebno da se jedinice koje su tamo raspoređene i dalje zadrže. Usled demobilizacije ljudstva koje je tri godine u službi³ potrebne bezbednosti i interese obuke regruta usaglasio sam prema niže navedenom:

1.— U Murskoj Sobo ti ostaju: Komanda 2. bataljona 5. pešadijskog puka kao i 1 streljačka četa i mitraljeska četa. U Rakičanu (2 km od Murske Sobote) teška artiljerijska četa, kao i celokupno ljudstvo (vojnici kojima je ovo druga godina službe) koje nije raspoređeno u okviru bataljona. Pododeljenja koja ostaju u Murskoj Soboti vrše obuku regruta.

2.— U Kermendu treba da budu smešteni:
zajedno sa regrutima dve streljačke čete. Planiram da streljačke čete u toku vežbi marševanja povremeno smenjujem

¹ H. L. Vkf.—1941—1. oszt. 6418/el. Prepis.

² Trećeg jula 1941. naređena je otvorena istraga koju je sprovela žand. straža u Čakovcu, Murskoj Soboti i Gornjim Petrovcima ojačana žand. grup. za istragu južnih krajeva, podgrupom dislociranom u Međimurju i žand. grupom za istragu iz Sornrubathelja. U toku istrage straža u Čakovcu uhvatila je i prijavila javnom tužiocu Komande korpusa u Sombathelju 62 lica, a straža u Murskoj Soboti 18 lica. Prema izveštaju, organizaciju je usmeravao Ujedinjeni radnički sindikat u Zagrebu koji su jugoslovenske vlasti zabranile još decembra 1940. zbog komunističke usmerenosti. Među rukovodiocima u Varaždinu bili su Franjo Beli, tekstilni radnik, i Stevan Hajderović, pekarski kalfa, a u Čakovcu Stanko Zerman, poslastičarski kalfa, kao i advokat István Kovács i inženjer Ferenc Hidvégi (P. I. 651 f 6/1941. III 134). Istvana Kovacs su ubili žandarmi 11. oktobra u vatrenom okršaju u ataru sela Gančani (Zandarmerijski izveštaj od 8. avgusta 1941).

³ Komanda 3. korpusa je 27. septembra prvobitno tražila zadržavanje jednog dela vojnika sa tri godine službe, što nije bilo odobreno. Generalštab je usvojio sadašnje predloge komande.

zbog potrebe obuke u gađanju, jer u okolini Murske Sobote nema pogodnog mesta za strelište.

3.— U Prelogu sam stacionirao Komandu 1. bataljona 17. pešadijskog puka, 2 streljačke čete, mitraljesku četvu a tešku četvu nameravam da prebacim u Veliku Kanjižu u garnizon mirnodopskog boravka. Ovaj postupak je zato potreban što u Prelogu zbog smeštajnih poteškoća ne može da se izvodi obuka regruta celog bataljona. Posle vraćanja obučenih i Velike Kanjiže glavnina bataljona odlazi u mirnodopski garnizon mirnodopskog boravka. U Prelogu bi ostala samo slabija četa za službu bezbednosti. Vojno i političko težište Međimurja nalazi se u Čakovcu gde su smešteni: 2. bataljon 17. pešadijskog puka, jedna artiljerijska baterija i kurs konjičke artiljerije. Prelog je na velikoj udaljenosti od Legrada koji je istočno od njega. Stoga je smanjenje snaga bezbednosti u Prelogu svega na jačinu čete manje opasno. Ova četa bi vršila i obuku regruta u Prelogu. Molim odobrenje za gore navedeno.

Komanda 3. korpusa br. 18730/elN VKO 1941. —

BR. 69

Segedin, 9. oktobar 1941.

KOMANDA 5. KORPUSA IZ SEGEDINA PREDLAŽE PREKOMANDU ZAPOVEDNIŠTVA 2. KONJIČKE BRIGADE U NOVI SAD¹

TELEGRAM

komande 5. korpusa broj 295 od 9. 10 u 13.50 č. 1. odeljenju GS.

Budimpešta

Predmet: prekomanda više komande u Novi Sad.

Predlažem da se u Novi Sad prekomanduje komanda 2. konjičke brigade, sve dotle dok tamo organizovano ne stigne jedna viša komanda.² Naime, u Novom Sadu je, s obzirom na tamošnje mesne okolnosti, neophodno prisustvo jedne

¹ Vkf — 1941—1. oszt. 6438/elN. Prepis pisan na mašini.

² Posle uvođenja civilne uprave načelnik mađarskog Generalštaba povukao je jedinice koje su u aprilu 1941. okupirale Bačku. Ostale su

više komande. Razlozi za ovakav predlog su sledeći: a) Novi Sad je grad sa najmešovitijim nacionalnim sastavom u Bačkoj; b) Leži pored granice, ali nije u opasnosti. Međutim, među stanovništvom ima puno komunista i srpskih nacionalista. Ovi su u poslednje vreme jako pojačali sabotažna dejstva. c) N. Sad je veliki garnizon, sa puno vojnih zdanja, d) Interesi saradnje sa civilnim vlastima javne uprave, kao i očuvanje ugleda vojske zahtevaju postavljanje više komande u Novom Sadu.

Za prekomandu sam predložio 2. konjičku brigadu zato jer je ona za vreme zauzimanja južne teritorije čitavo vreme bila u Novom Sadu. Tamošnje uslove poznaje u maksimalnoj meri, a jedinice koje su joj potčinjene rasute su između ostalog sistematski po čitavoj teritoriji korpusa. U Subotici stalnom mestu boravka jedinice, ionako bi ostala jedna komanda konjičkog puka, koja bi u tamošnjoj manje opasnoj situaciji u svakom slučaju svojom snagom bila dovoljna. 5. korpus 21030/el. I — 1941.

BR. 70

Budimpešta, 21. oktobar 1941.

ZABELEŠKA POLITIČKOG ODELJENJA MINISTARSTVA INOSTRANIH POSLOVA O STAVU NEMACA U VEZI SA PRESELJENJEM SRBA IZ BACKE U SRBIJU¹

Prilikom današnje posete, sekretar poslanstva Frahne² pozivajući se na razgovore³, između savetnika poslanstva Werkmeistera i poslanika Ghyeszyja u vezi sa preuzimanjem 12.000 dobrovoljaca koji se čuvaju u bačkim logorima za internirce, na osnovu teksta koji je imao kod sebe, saopštio je sledeće:

Principijelno obećanje o preuzimanju sada ne može da se ostvari pošto postoji opasnost da bi preuzimanje ovako ve-

samo one trupe kojima je za stalno, »mirnodopsko« mesto boravka određena Bačka. Tako je Subotica bila mesto stalnog boravka 2. konjičke brigade 5. korpusa, Senta oklopnog bataljona 2. brigade, Sombor 15. pešadijske brigade, a N. Sad stražarske dunavske flotile i 16. graničarskog bataljona. Tako je u Bačkoj posle avgusta 1941. ostalo oko 12—13.000 vojnika, jer se mislilo da će to, na ovoj teritoriji, biti dovoljna za obezbeđenje najvažnijih objekata i saobraćajnica.

¹ OL. Kum. res. pol. K-64. 1941. 16—789/536.

² Karl Heinrich Fahne.

³ Nije moguće utvrditi na koji se razgovor odnosi.

likog broja nezadovoljnih elemenata otvorilo široko polje komunističkoj agitaciji. Zapravo, sadašnja situacija u Srbiji uopšte nije ružičasta.⁴

O vremenu preuzimanja, mađarska vlada, će blagovremeno biti obavještena.

U vezi sa ovim, treba primetiti da je mađarska vlada do sada ilegalno prebacila već 25.000 dobrovoljaca na srpsku teritoriju, mađarske vlasti su čak i 6. avgusta pokušale da ilegalno prebace preko Dunava jedan transport, ali su nemački organi odbili preuzimanje transporta.

Nemačka vlada energično zahteva da se ovakvi pokušaji ubuduće ne ponavljaju, na što sam ja primetio⁵, da se prema našem saznanju, od 6. avgusta ovako nešto više nije dešavalo.

BR. 71

Budimpešta, 25. oktobar 1941.

DOPIS NAČELNIKA GENERALŠTABA MINISTRU ODBRANE U VEZI SA FORMIRANJEM JEDNE SPECIJALNE GRUPE ISLEDNIKA¹

Nač. mađ. kralj, domobranskog Generalštaba

Br. 49.228

ein. 2. Vkf. D-1941

Povećanje broja službenika
pri sudovima Generalštaba

GOSPODINU MINISTRU ODBRANE
KRALJEVINE MAĐARSKE

Budimpešta, 25. oktobar 1941.

Budimpešta

U vezi formiranja »Ispostave suda Generalštaba« u smislu sastanka održanog 22. oktobra 1941. godine², formira se jedna islednička podgrupa, čije je brojno stanje:

⁴ Vidi o tome dok. br. 38 i 54.

⁵ Autor zabeleške nije poznat.

¹ HL. HM. 1941. **1/a**—78290/el. Original pisan na mašini.

² Ne raspolaže se drugim podacima sa tog sastanka, a iz drugih spisa poznato je da je 13. odeljenje Ministarstva odbrane posle ovoga, naredbom broj 77299/el., formiralo privremeni sud načelnika Generalštaba. (HM—1942—1/a—21285/el.).

u centru: oficira 2
 islednika 10
 pisara 2
 vozača 2,
a kod obaveštajnih organa svih korpusa:
 islednika po 3.
Molim Vašu ekscelenciju da naredite formiranje podgrupe*
sa ovakvim brojnim stanjem.³

Po naredbi načelnika Generalštaba!
mađarske kraljevske vojske
general-major
Laszló Vitéz, s.r.

BR. 72

Budimpešta, 3. novembar 1941.

**IZVEŠTAJ CENTRALNE ISTRAŽNE KOMANDE MAĐAR-
SKE ŽANDARMEÉLJE MINISTRU UNUTRAŠNJIH POSLO-
VA O NARODNOOSLOBODILACKOM POKRETU U BAČKOJ
I MERAMA KOJE SU PROTIV NJEGA PREDUZETE¹**

KOMANDA ISTRAŽNOG CENTRA
ŽANDARMERIJE KRALJEVINE MAĐARSKE
Broj 19.657/1941.

Poverljivo!

Otkrivanje organizacija
bačkih komunista

GOSPODINU MINISTRU UNUTRAŠNJIH POSLOVA
KRALJEVINE MAĐARSKE

Budimpešta, 3. nov. 1941.

Budimpešta

U predmetu otvorene istrage o organizaciji komunista ir
Bačkoj, kao dopunu mog informativnog izveštaja broj 18.053A
/1941. od 14. septembra 1941. godine², sumarno iznosim dalji
razvoj istrage:

³ Ministar vojske nije odobrio povećanje brojnog stanja, već jet-
to moralo da reši defanzivno odeljenje Generalštaba u okvirima po-
stojećeg sastava.

¹ P. I. — 651 f 2/1941—6—12659. Original pisan na mašini (objav-
ljeno u: Pod prismotrom..., dokumenti o radu Hortijeve tajne poli-
cije, Akademija Budimpešta, 1977, dok. br. 172).

² Vidi dok. br. 66. Stvarni datum je 17. septembar.

Istraga je potvrdila dosadašnju pretpostavku, da je organizacijom komunista u Bačkoj rukovođeno iz Beograda preko Pokrajinskog komiteta u Novom Sadu. Pod Pokrajinski komitet potpadaju okružni komiteti u Novom Sadu, Somboru i Subotici. Na banatskoj teritoriji, okupiranoj od strane Nemaca •okružne komitete komunista ima Zrenjanin i Pančevo i Sremska Mitrovica, koja je na banatskoj teritoriji.

Uopšteno pod okružne komitet potpadali su — shodno organizaciji javnog upravljanja — sreski i mesni komiteti, ovima su pripadale ćelije i odeljenja.

Organizovanje je obuhvatalo kako odrasle, tako i omladinu. Sa organizacijama SKOJ-a rukovodio je novosadski Pokrajinski komitet. Okružni komiteti SKOJ-a delovali su u Novom Sadu, Somboru i Subotici. A sreski komiteti SKOJ-a u Novom Sadu, Bečeju, Zabiju, Titelu, Kuli i Bačkoj Palanci. Novosadski okružni komitet SKOJ-a bio je povezan sa Centralnim komitetom SKOJ-a u Beogradu.

Početkom jula 1941. godine, po liniji odraslih stiglo je uputstvo Okružnom komitetu u Novom Sadu od strane Centralnog komiteta Komunističke partije Jugoslavije da se u saglasnosti sa *»Glavnim štabom narodnooslobodilačkih partizanskih odreda«*, organizuju partizanske jedinice. Na osnovu uputstva, u Novom Sadu je u toku jula, oformljen partizanski stab Bačke. Članovi štaba su: Ljubiša Protić, komandant; Đoko Bešlin, zamenik komandanta; Radivoj Ćirpanov, komesar; Košta Sokica, zamenik komesara i Đorđe Zličić veza između bačkih i partizanskih štabova preko granice.

Partizanski štab je — prema dosadašnjim rezultatima istrage u Petrovaradinu tesno sarađivao sa Darkom Franciškim bivšim hrvatskim generalštabnim kapetanom. Hrvati su 19. oktobra Franciskog zajedno sa još 31 saučesnikom, streljali u Vukovaru. Košta Sokica leži u novosadskoj bolnici sa ranom u grudima, koju je dobio prilikom hapšenja od žandarmerije, Ćirpanova su žandarmerijski detektivi ubili u borbi za vreme hapšenja.³ Ljubiša Protić je uhapšen i nalazi se u zatvoru, dok je Đorđe Zličić u begstvu.

U toku jula Sokica je organizovao partizansku grupu od 5 članova. Članovi grupe su bili: Milan Simin, Antala Nemeta, Radovanović Žarko, Radovan Smiljanov i još jedan nepoznati stanovnik Novog Sada. Iz ove grupe, Milana Simina i Antala Nemeta vojna patrola je ubila za vreme borbe 26. jula.⁴ Radovanovića je preki sud po kratkom postupku streljao

----- ' ! i «'i

³ Ćirpanov je hrabro poginuo u Novom Sadu 5. oktobra 1941.

⁴ Na čenejskom salašu Novi Sad.

2. avgusta⁵, dok je Smiljanov osuđen na kaznu zatvora. Jedan je pobjegao.

Glavni štab partizanskih odreda i najviši- rukovodeći organi komunista su naknadno, negde oko 2. avgusta u Bačkoj koja je iz sastava Vojvodine priključena Mađarskoj, partizanske odrede preimenovali u diverzantske (udarne) grupe. Partizanske jedinice i odredi, u planinskim, šumovitim, močvarnim oblastima, dakle za skrivanje u pogodnim predelima, organizovali su se u vojne formacije, i odatle se upućivali na izvršenje pojedinih samostalnih zadataka vojnog karaktera. Ovaj mali rat (gerilska borba), prema taktičkim principima vodi se sada u staroj Srbiji, Hercegovini, Bosni i Albaniji, isto tako u Hrvatskoj, a tu i tamo i u Banatu. Pošto u Bačkoj koja je prisajedinjena Mađarskoj, terena pogodnog za gerilski rat nema, i pošto zbog stabilizovanja i zavedenog reda, partizanske borbe nisu mogle da se rasplamsaju kao u staroj Srbiji, ovde je određen diverzantski način borbe. To se po njihovom shvatanju sastoji u obuci za napad i razoružavanje vojnih i žandarmerijskih patrola, oficira, detektiva, istražnih organa ili drugih lica odabranih za napad, a za izvršenje ovakvih zadataka određuju se posebno odabrana lica ili dobrovoljci sposobni za izvršenje ovih zadataka. Osim toga, uzeli ru sebi u zadatak oštećenje um etničkih zdanja eksplozijama i bacanje u vazduh vojnih skladišta oružja, municije i transporta. Trude se da sva ova nasilja ostave utisak akcija pojedinaca. Po opštinama, gradovima, grupama salaša, određuju sasvim male jedinice, koje izvršavaju ove zadatke, pa i ako akcije izgledaju izolovane, nezavisne jedna od druge, ipak su rukovođene planski iz jednog centra.

Na ovo ukazuje i pod 1) priloženo preteče pismo⁶, koje je morao poslati neki diverzantski centar, sastavljen od za sada nepoznatih lica.

Dosadašnje sabotaze navedene su u prilogu broj 2). Prvi talas sabotaza sastojao se u paljenju žitarica, drugi talas je bio paljenje konoplje, a treći oštećenje železničkih pruga i telegrafskih linija. Oko 70% ovih akcija već je razjašnjeno,

⁵ U Novom Sadu. HL. HM. 13. oszt H 489/1941.

⁶ Pismo od 13. oktobra je na srpskom jeziku. U njemu se od novosadske vojne komande u ime srpskog naroda traži oslobođenje zatvorenika.

a većina počinilaca je već zatvorena. Pojedinci su putem prekog suda već osuđeni, a smrtne kazne izvršene.

Dosadašnje otkrivanje komunističkog pokreta zaustavilo je sabotaze u Bačkoj, jer od 5. oktobra nije bilo takvih akcija.

Dalja istraga diverzantskih grupa je u toku.

Novootkrivene organizacije od strane pojedinih istražnih grupa su sledeće:

I. *Novosadska grupa za istragu*

Otkrila je Mesni komitet u Malom Iđošu, koji je potpadao pod novosadski Okružni komitet, a koji je imao 3 ćelije. Osim toga, SKOJ je bio posebno povezan sa Mesnim komitetom.

Od komunista u Malom Iđošu, 3 lica predata su tužiocu-iskledniku 2/D. odeljenja Generalštaba Kraljevine Mađarske zbog nelojalnosti, dok je 18 lica prijavljeno sudu Kraljevine Mađarske u Segedinu. Uhapšeno je 197 lica.

Pred otkrićem se nalazi:

1. Novosadska omladinska organizacija SKOJ-a, koja je bila podeljena u 6 gradskih kvartova.

2. *Starobečejski* sreski i mesni komitet. Uhapšeno 35 lica. Imaju veze po sledećim mestima: *Bačko Petrovo Selo, Srbo-
bran, Bačko Gradište i Turija.*

3. Otkriveni su mesni komiteti: u *Kulpinu* sa 9 lica, *Savinom Selo* sa 5 lica, *Pivnicama* sa 4 lica, *Bačkom Petrovcu* sa 14 lica.

!

II. *Subotička grupa za istragu*

Subotičkom okružnom komitetu pripadali su već otkriveni mesni komitet u *Subotici, Cantaviru i Bačkoj Topoli.*

Subotički mesni komitet delio se na 5 podkomiteta, i to:

a) Komitet odraslih, b) Mesni komitet SKOJ-a, c) Komitet crvene pomoći, d) Ženski komitet, e) Sindikalni frakcijski komitet. Komitet za odrasle sastojao se od 3 člana. Sva tri su uhapšena. Do sada je ustanovljeno da je ovom Komitetu pripadalo 6 ćelija.

Rukovodstvo SKOJ-a sastojalo se od 5 članova. 4 su uhapšena. SKOJ je bio podeljen u 3 rejona. Rukovodioci rejonskih komiteta ujedno su bili i članovi Mesnog komiteta.

Pod mesnim komitetom bile su ćelije, a pod ovima, grupe učenika.

(V.S.) Komitet crvene pomoći sastojao se od 5 članova. Svih 5 je uhapšeno. U okviru komiteta delovao je i kurs za bolničarke, tj. prvu pomoć. Slušaoci kursa prve pomoći su uhapšeni. Cilj kursa je bio obuka bolničarki za ispomoć ruskih padobranaca.

Ženski komitet je radio sa jednom ćelijom. Rukovodilac je uhapšen. Istraga protiv članova je u toku.

Rukovodilac frakcijskog sindikalnog komiteta je uhapšen. Do sada je otkrivena samo jedna ćelija. Imao je za zadatak da razvije frakcijski rad u Narodnom radničkom centru. U Subotici je do sada uhapšeno 131 lice, može se računati sa još 23 hapšenja.

Pod *Čantavirski* mesni komitet spadalo je 10 ćelija, a *Topolski* mesni komitet dve ćelije.

Iz *Canta vira* je 9 lica predato Segedinskom sudu Kraljevine Mađarske, a prijavljeno je još 31 lice.

Iz *Topole* je predato 3 lica, a 17 lica je prijavljeno takođe Segedinskom sudu.

Pred otkrivanjem je Mesni komitet u *Senti*. Uhapšeno je 28 lica.

U lecima izdatim za članove komiteta u *Malom Idošu* i *Canta viru*, Komunistička partija Jugoslavije protestu je protiv prisajedinjenja ovih teritorija Mađarskoj.

Otvorena istraga u Subotici, Čantaviru, Bačkoj Topoli i *Malom Idošu* potvrdila je, da su članovi ovih organizacija takođe dobili partijska uputstva koja se odnose na: razoružanje vojnika, žandarma i policajaca, sabotažne akcije, zauzimanje javnih zgrada i pomoć ruskim padobrancima.

U toku otvorene istrage pojedini članovi Partije pokušali su sprečiti hapšenje sa oružanim otporom. I dalje se može računati na oružane sukobe. Kratak pregled dosadašnjih oružanih otpora sadrži Prilog br. 3.

Postoji osnovna nada da će u toku ove istrage biti uhvaćeni i krivci za ubistvo detektiva u Novom Sadu i podoficira graničara. Od dva krivca za ubistvo dva opštinska policajca u Zabiju, jedan je još u begstvu, a drugog je patrola žabaljske straže dok je bežao, ranila u grudi zbog pruženog otpora.

Na osnovu dosadašnjih rezultata otvorene istrage, zbog dela paljevine od 11. avgusta 1941. preki sud je na suđenju

održanom 17. avgusta u Subotici, osudio na smrt 2 lica.⁷ Presude su izvršene. 3 lica su osuđena na kaznu zatvora, a predmeti za 4 lica predati su redovnom sudu.

Preki sud je u Somboru 16. avgusta, zbog pokušaja paljevine osudio jedno lice na smrt. Presuda je izvršena.

Preki sud je u Segedinu 26. septembra, zbog komunističkog organizovanja osudio na smrt jedno lice. Presuda je izvršena 3. oktobra.

U Novom Sadu je preki vojni sud 15. oktobra, zbog paljevine, od 7 krivaca, petoricu osudio na smrt, a 2 lica su dobila kaznu robije. Smrtne presude su izvršene.

20. oktobra u opštini Ada, vojni preki sud je osudio 4 lica na smrt. Nad 2 lica smrtna kazna je izvršena, dok je nad 2 lica smrtna kazna preinačena u kaznu robije.

24. oktobra u Futogu je vojni preki sud u toku suđenja 3 lica osudio na smrt i pogubio. Jedno lice osuđeno je na kaznu robije.

U Bačkom Petrovcu je 25. oktobra u toku suđenja, preki vojni sud od 12 okrivljenih, 8 lica osudio na smrt i pogubio iste. 4 lica su dobila kaznu robije.

U toku suđenja 29. oktobra u (Muraszombat-u) Murskoj Soboti, vojni preki sud je zbog zločina izdaje 3 lica osudio na smrt. 31. oktobra nad dva osuđena lica izvršena je smrtna kazna, dok je jednom licu kazna smrti preinačena u kaznu doživotne robije. Dva lica su osuđena na po 15 godina robije, a dva maloletna lica na po 10 godina zatvora. 28 lica je zbog krivice po 59. paragrafu vojnog zakona zbog dela izdaje, sprovedeno u vojno kazneni zavod u Budimpeštu u ulici Conti, i konačno zbog sukoba sa paragrafom 69. vojnog zakona, zbog dela izdaje, podneo je prijavu protiv 18 lica.

Ovih dana će vojni preki sudovi održati pretrese u Bečeju, Senti, Subotici i Novom Sadu, koji će se prema predviđanjima završiti donošenjem smrtnih presuda.

Do sada otkrivene zavere i one zavere koje su pred otkrivanjem na mojoj teritoriji prikazane su na skici u prilogu broj 4. Istraga na neobebeženim mestima (desna strana Tise, u j-i ugao Dunava i Tise, teritorija Sajkaške, zatim teritorija koja leži u j-z krivini Dunava, kao i srednji deo okoline Kule),

⁷ Vidi dok. br. 61.

nije mogla biti izvršena zbog tehničkih razloga i malog brojnog stanja, pa će ona tek sada doći na red.⁸

O daljem razvoju istrage podneću novi izveštaj.

Prema mom utisku, slamanjem komunističkog fronta, red još neće biti uspostavljen, jer dobij amo podatke da je u toku organizovanje srpskih nacionalista.

9

Potpukovnik
Vitez Ridegh^{1^}

Prilog broj 2

P R E G L E D sabotaža i šteta u Bačkoj

Red. broj	Mesto	Opis dela
1	2	3
1	Subotički atar	Od drvene stražare na istok izgorele su kukuljuštine sa 30 jutara, vlasništvo grada Subotice. Vatra je počela na 4 mesta
2	Kač	Stavili su sumpornu šibicu u kudelj, prelili je sa petrolejom i stavili ih u krstine u ataru. Kada su za vreme odnošenja vilama uboli u krstinu krstina se zapalila. Vatra je ugašena.
3	Somborski atar	Na pšeničnoj njivi Tobijaša Fabacha, stanovnici Bečeja, stavili su sumporne šibice, u kudelju natopljenju petrolejom koju su stavili u krstine.

⁸ Vidi dok. br. 74.

⁹ Potpukovnik Ridegh je izveštaj dostavio većem broju organa koji se zbog ograničenog prostora ne navode.

¹ Raymond Ridegh.

Red. broj	Mesto	Opis dela
4	Somborski atar	Kod Petra Jožića, stanovnika somborskog Nena salaša u krstine su stavljene sumporne šibice zamotane u kudelj u i prelivene petroleumom. Kada su krstinu stavili u vršalicu, slama se zapalila. Šteta iznosi 800 p.
5	Zabalj	Za vreme vršidbe kod Đoke Salarića stanovnika Zabija, zapalila se za vreme vršidbe kudelja natopljen petrolejom od šibice koja je bila u Izgorela je pšenica zajedno sa elevatorom vrš.
6	Zabalj	Za vreme nošenja, od uboda vila u snop upal. sumporna šibica stavljena u kudelju natopljen petrolejom. Vatra je odmah ugašena.
7	Zabalj	Za vreme vršidbe kod Ilije Stevića, na vrhu kamare, nađena je šibica stavljena u konoplju natopljen petrolejom koja je bila stavljena u krstinu. Štete nije bilo.
8	Stari Futog	Stanovniku Starog Futoga Jánosu Mārijasu zapaljane su 180 krstina pšenice.
9	Stari Futog	U ataru Stari Futog pokušali su zapaliti 400 krstina pšenice koja je pripadala erdeljskim doseljenicima iz Veternika.
10	Čurug	N. Kovaču, stanovniku Curuga, bacili su zapaljeni predmet na kamaru od krstina. Kamara je izgorela. Šteta iznosi 6.000 Penga.
11	Zabalj	Kod Jozsefa Gālika, stanovnika Zabija, za vreme nošenja, upalila se sumporna šibica u krstinu stavljena u kudelju koja je bila natopljen petrolejom. Vatra je odmah ugašena.
12	Zabalj	Kod Zivana Pustaića, stanovnika Žablja, prilikom vršidbe od šibice umotane u konoplju natopljen petrolejom, posle stavljanja krstine u elevator, izbila je vatra. Izgorelo je žito, slama, elevator i pomoćne zgrade. Šteta iznosi 3.735 P.

Red. broj	Mesto	Opis dela
13	Zabalj	Kod Petra Murgača, udove Jovanović Svetozara i Lorinca Reicha, stanovnika Zabija, od šibica umotanih u konoplju natopljen u petrolejom, za vreme vršidbe izgorela je pšenica, slama i vršalica. Šteta iznosi 17.400 P.
14	Budisava	Upaljena je kamara pšenice koja je izgorela. Šteta iznosi 2.200 P.
15	Gornji Kovilj	Kod Gavre Vorvačkog, stanovnika G. Kovilja u krstine pšenice stavljene su šibice umotane u kudelj u natopljen u petrolejom. Stavljanjem snopa u vršalicu izazvan je požar.
16	Sombor	Somborskom stanovniku Raiću od šibice stavljene u kudelj u natopljen u petrolejom u snop pšenice, stavljanjem u elevator, izazvan je požar.
17	Bečej	Milošu Sladiću, stanovniku Bečaja, zapalili su 1.500 krstina pšenice. Šteta iznosi 5.000 P.
18	Bečej	Slavku Crvenom, stanovniku Bečaja, zapalili su stog pšenice od 60 krstina. Šteta iznosi 1.000 P.
19	Zabalj	Kod Milana Uzelca, stanovnika Žablja, za vreme vršidbe, u 3 slučaja vršalica je izbacila zapaljenu šibicu. U sva tri slučaja vatra je ugašena.
20	Gospodinci	U dvorištu Zdravka Nikolića, za vreme vršidbe našli su kutiju šibica postavljenu u snop, ali se nije zapalila.
21	Somborski atar	Kod Obzira Vukadinovića, stanovnika salaša, prilikom vršidbe, šibica smeštena u kudelj, zbog ovlažene kućine, nije mogla da se upali, a primetili su je pri ispadanju iz vršalice zbog dima i neprijatnog mirisa.
22	Novi Sad	U dvorište kuće general-potpukovnika Novakovića bacili su ručnu bombu, napunjenu otrovnim gasom.

Red. broj	Mesto	Opis dela
23	Žabalj	U dvorištu žabaljskog stanovnika Mihajla Tesina, prilikom vršidbe zapalila se pšenica od sumporne šibice smeštene u kudeljnu kućinu. Požar je odmah ugašen.
24	Subotički atar	Na salašu Šandor zapaljena je jedna kamara slame.
25	Isto	Na salašu Jeršonovića zapaljena je kamara slame
26	Isto	Zapaljene dve kamare slame
27	Isto	Zapaljen salaš Mi jatova
28	Stari Futog	U blizini Starog Futoga zapaljena je 1 koliba
29	Novi Sad	Pokušaj dizanja u vazduh vojne auto-garaže Ford i skladišta benzina, odnosno pokušaj paljenja
30	Novi Sad	Pokušaj paljenja skladišta žitarica Futoga
31	Novi Sad	Nepoznati biciklista zapalio je vojni kamion u pokretu, koji je prenosio seno
32	Bečej	Razbili su prozore na gostionici Berger Pala
33	Beč ej	Ja nos u Cseszak, stanovniku Bečeja, zapalili su kamaru slame. Šteta iznosi 800 P.
34	Titel	U ataru Titel isekli su telefonske vodove, stubove su izvalili i stavili na železničke šine kako bi izbacili voz sa šina
35	Novi Sad	Ubili su detektiva Lászla Istvána Kelscha policijskog službenika za vreme obavljanja službene dužnosti
36	Despotovo i Budisava	Između Budisave i Despotova prepilili su dva telegrafska stuba pored železničke pruge na metar visine od zemlje i stavili ih na železničku prugu.

Red broj;	Mesto	Opis dela
37	G. Kovilj Budisava	Između (Felsökabol-a) G. Kovilja i (Tiszakal- manfaiva) Budisave pored asfaltnog puta, pre- pilali su dva telefonska stuba na metar visine i odsekli su žice.
38	Pašicevo	Na pustari Nadmirovo zapaljane su 3 kamare- kudelje. Šteta iznosi 125.000 P.
39	Novi Sad	Između pumpne stanice na obali Dunava i žel. stanice, presečena je telefonska linija i neki- drugi vodovi. Na jednoj strani isekli su 32, a na drugoj 92 komada.
40	Bečej	Zapalili su i oštetili pokretni projektor bio- skopa »Orijent« iz Starog Bečaja. Šteta iznosi ⁴ 900 P.
41	Bačko Gradište	Isekli su telefonsko-telegrafske linije pored žel.- pruge i sa njima povezali stubove da bi voz; iskočio iz šina
42	Bečej	Zapalili su kamaru kudelje Milivoju Džegulji, stanovniku Bečaja.
43	Bečej	Zapalili su 270 kvintala konoplje složene pored žel. pruge
44	Bečej	Na pruži između Bečaja i Srbobrana presekli su telefonske vodove. Istovremeno su ispalili S metaka na jednog policajca
45	Bački Jarak	U dvorištu fabrike konoplje zapalili su jednu kamaru. Šteta iznosi 27.000 P.
46	Bački Petrovac	Paljenje oko 80 vagona konoplje. Šteta iznosfc 170.000 P.
47	Bački Petrovac	Paljenje oko 50 vagona konoplje. Šteta iznosi- 90.000 P.
48	Bački Petrovac	Paljenje 50 kg konoplje. Šteta iznosi 12 P.
49	Pašicevo	Paljenje oko 55 vagona kudelje. Šteta iznosi 130.000 P.

Red. broj	Mesto	Opis dela
50	Bačka Palanka	Paljenje fabrike kudelje Trens Matije
-51	Bečej	Dioničarskom društvu, zapalili su svinjce da bi uništili svinje. Šteta 150 P.
-52	Bačko Gradište	Paljenje 75 kvintala slame od konoplje i otpadaka
53	Novi Sad	Komunisti koji su obezbeđivali sastanak Ćirpanov Radivoju ubili su sa više ispaljenih metaka graničarskog podoficira Ottó-a Kecskemetija
-54	Novi Sad	Otvorili su vatru iz oružja na žandarmerijsku saobraćajnu patrolu u blizini Novog Sada
55	Zabalj	Na asfaltnom putu između Zabija i Đurđeva, ubili su jednog opštinskog policajca, dok su drugog teško ranili, koji je kasnije umro u bolnici
56	Novi Sad	Na stražara bezbednosti broj 4. aerodromskog odreda u Novom Sadu ispaljen je metak. Stražar nije povređen

Vreme	Kada se saznalo za nedelo	Počinitelji	Kada Kakav		Rezultat	Ko je pokrenuo postupak	
			Pokrenut postupak			vojni	civilni
1	2	3	4	5	6	sud	
20. VII							
22. VII							
22. VII	22. VII	Vujadin Sekulić Dragomir Krstić	14. VIII	Preki	Sekulić na smrt	1	
-23. VII	28. Vili	Ernö Kiss	12. IX	Preki	na smrt	1	

1	2	3	4	5	6
24. VII	12. VIII	Radoslav Malešev			1
24. VII	12. VIII	Radoslav Malešev			1
25. VII	14. VIII	Gyula Varga Pal Kârasz János Kocsis Rudolf Klausz Đorđe Raduljkov	14. VIII	Preki	Peto- rica na smrt
25. VII	26. X	Ferenc Kardoš Rudolf Grün Otto Blahm Mihály Klyucsik	26. X	Preki	3 na smrt, 1 na doži- votnu robiju
25. VII	12. VIII	Radoslav Malešev			1
24. VII	12. VIII	Radoslav Malešev			1
26. VII	12. VIII	Radoslav Malešev			1
26. VII	12. VIII	Radoslav Malešev			1
12. VIII	30. VII	Radoslav Malešev			1
27. VII	12. VIII	Radoslav Malešev			1
23. VII	28. VIII	Ernő Kiss		Preki	Smrt
29. VII	7. X	Momčilo Šaranović István Szőkő			
26. VII	7. X	Raja Slakić Ferenc Sóti			
1. VIII	12. VIII	Radoslav Malešev			1

1	2	3	4	5	6
4. VIII	12. VIII	Radoslav Malešev			1
7. VIII	28. VIII	Ernö Kiss	12. IX	Preki Smrt	1
6. VIII					
9. VIII	12. VIII	Radoslav Malešev			1
11. VIII					
11. VIII	13. VIII		15. VIII	Preki 2 na Smrt	1
12. VIII					
12. VIII					
17. VIII	3. X	András Lederer Svetislav Omr János Kuhár Jovan Brkić Sava Ljubojev Svetislav Skandarski			
17. VIII	10. X	Ljubomir Doroslovački	26. X	Preki Smrt	1
19. VIII					
27. VIII		Vlado Popović Milan Gavrić Ivan Vračarić Miladin Gložarski			
8. IX	7. X	Ferenc Róka			
9. IX					
30. VIII	10. X	Košta Šokica Đoko Zličić			

1 2 3 4 5 6					
10. IX					
10. IX					
16. IX	26. X	Jovo Žeravljev	26. X Preki	Smrt	1
11. IX	20. X	Janoš Kūhar			
22. IX	10. X	Aleksandar Kekić Stanko Petrić Zdravko Gavrić			
28. IX					
30. IX	10. X	Vladimir Provči Radivoj Đuričin Košta Marić Nikola Đisalov			
30. IX	7. X	Momčilo Saranović Labud Pejović			
30. IX	7. X	Momčilo Saranović Labud Pejović			
1. X	26. X	Ljuba Doroslovski Đorđe Mireš (u begstvu)	26. X Preki	smrt	1
1. X	26. X	Aleksandar Mokić Pai Duga Rudolf Hrubik Jan Marcsok Marton Hrubik Jan Labath	Sva šestorica na smrt		
2. X	26. X	Andraš Kardelis Pai Martinko Andraš Marčok i 1 njihov drug u begstvu			

1	2	3	4	5	6
2. X					
4. X					
5. X					
ö. X	6. X	Milan Babić Đorđe Zličić (u begstvu)			
18. X	18. X	Košta Šokica Đorđe Zličić			
21. X					

Prilog broj 3

I N F O R M A C I J A

O oružanim napadima na istražne organe za vreme istrage o komunističkoj delatnosti¹¹ u Bačkoj.

1) 2. septembra 1941. u Somboru su nepoznata lica u osvit mraka mučki napala i onesvestila u blizini stana jednog komuniste, žandarmerijskog islednika Gyulu Tótha koji je bio na dužnosti. Nakon 8 dana on je ozdravio.

2) 20. septembra 1941. u Novom Sadu, komunistkinja Bohm, član Okružnog komiteta, za vreme begstva, pucała je na žandarmerijskog islednika Sándora Kerekesa koji ju je hteo uhvatiti. Ispaljeni metak nije pogodio Kerekesa jer je ova ranila (samu sebe) u levo rame. Drugi metak ispaljen nije eksplodirao. Počinioc je uhapšen.

3) 22. septembra 1941. u Novom Sadu, prilikom hvatanja komuniste Save Kasalova, isti je pucao iz pištolja na žandarmerijske islednike (Ferenca Palotása i Vicea Hercega) i oba ra-

¹¹ Reč je o aktivnosti partizana.

y

nio u levu ruku. Vodnik Palatas je odgovorio vatrom i ranio** Savu Kasalova u desnu ruku i u glavu. Uhapšen je.

4) 5. oktobra 1941. u Novom Sadu, uhvaćeni su komunisti Radivoj Ćirpanov i Gordana Ivačković. U toku hvatanja, Radivoj Ćirpanov pucao je iz pištolja na islednika Bertalana Kisfalva ali ga nije pogodio. Podoficir Kisfalvi i žandarmerijski islednici podoficiri Juhas Istvan i Pap Lajoš koji su u međuvremenu stigli uzvratili su vatru. I pored ovoga Ćirpanov je i dalje pucao na islednike, ali njegovi pucnji nisu pogađali. U međuvremenu Ćirpanov je pao od vatre islednika. Još istog dana umro je u novosadskoj bolnici.

5) 12. oktobra 1941. u Bečeju, žandarmerijski islednik Sándor Medve hteo je uhvatiti komuniste Momčila Saranovića, Labuda Pejovića i Irenu Provči. Razvila se borba u toku koje su pomenute osobe ubile vodnika Medvea i pobegle. Još istog dana su uhvaćeni.

6) 11. oktobra 1941. u šumi pored (Lendvarozsavögy-a) za vreme sastanka komunista, žandarmerijski islednici hteli su uhvatiti advokatskog pripravnika Istvana Kovacs, rukovodioca, komunističkog pokreta u Pomurju. Istvan Kovacs sa još jednim nepoznatim licem, pucao na islednike. Islednici su odgovorili vatrom i na mestu ubili Kovasca. Njegov drug je ranjen i pobjegao je pod zaštitom noći u šumu.

7) 29. oktobra 1941. u Somboru, dva komunista su napala žandarmerijskog islednika Karcsu Jozsefa. Islednik je jednog ranio u stomak, a drugog je uhvatio. U toku je ustanovljavanje njihovog identiteta. I islednik je lakše ozleđen.

8) 2. novembra 1941. u somborskom ataru, patrola somborske straže u civilnim odelima i uniformama, opkolila je zgradu salaša u kojoj se zabarikadirao komunista Dušan Staničkov, član Okružnog komiteta. Ubili ga u toku borbe. Članovi patrola nisu povređeni.

BR. 73

Subotica, 14—15. novembar 1941.

**PRESUDA SUDA NAČELNIKA MAĐARSKOG GENERAL-
ŠTABA OTTMARU MAYERU I DRUGIM KOMUNISTIMA
IZ SUBOTICE¹**

Sud načelnika mađarskog kraljevskog Generalštaba, kao preki sud ..²

U Subotici, na glavnoj raspravi koja je održana 14. i 15. novembra 1941. bez prisustva javnosti, posle saslušanja optužbe i odbrane, doneo je sledeću

p r e s u d u

I optuženi

Ottmar Mayer

koji se u pritvoru nalazi od 9. septembra 1941, rođen u Temišvaru, sa stanom i prebivalištem u Subotici, star 30 godina /li. XI 1911./ po veroispovesti reformat, otac: Béla, majka: Erzsébet Hermann, oženjen /Magda Bauer/, bez imovine, novinar, građansko lice,

II optuženi

Ödön Komstein

koji se u pritvoru nalazi od 14. septembra 1941, rođen u Đenđešpataji /županija Heveš/, sa stanom i prebivalištem u Subotici, star 31 godinu /22. X 1910./, po veroispovesti izraelita, po nacionalnoj pripadnosti Jevrejin, otac: pokojni Emil, majka: pok. Irena Wegner, oženjen /Ljubica Drašković/, bez imovine, trgovački pomoćnik /mešovita roba/, građansko lice,

III optuženi

dr Adolf Singer

koji se u pritvoru nalazi od 7. oktobra 1941, rođen u Subotici, sa stanom i prebivalištem u Subotici, star 44 godine /15. II

¹ HL. HM. 13. oszt. 1941. 142042/el. Prepis pisan na mašini. Tekst presude se ovako opširno navodi iz dva razloga: prvi je što je: u ovom procesu izrečen najveći broj smrtnih kazni (24) od kojih je najviše i izvršeno (15), drugi što je obrazloženje presude veoma slično obrazloženjima u ostalim suđenjima.

² U izostavljenom delu se navode imena optuženih, sudi ja i advokata.

1897./ po veroispovesti izraelita, po nacionalnoj pripadnosti Jevrejin, otac: pok. Antal, majka: Malvina Beck, građansko lice,

IV optuženi

*Konstantin Lackenbach*³

koji se u pritvoru nalazi od 11. oktobra 1941, rođen u Subotici, sa stanom i prebivalištem u Subotici, star 18 godina /29. VI 1923./ po veroispovesti izraelita, po nacionalnoj pripadnosti Jevrejin, otac: nepoznat, majka: Maria Lackenbach, neoženjen, bez imovine, trgovački pomoćnik /gvoždarska roba/, građansko lice,

V optuženi

Magda Ràcz

koja se u pritvoru nalazi od 12. septembra 1941, rođena u Horgošu /županija Congrad/, sa stanom i prebivalištem u Subotici, stara 28 godina /13. X 1913./, po veroispovesti reformat, neudata, otac: István, majka: Jusztnija Racz, činovnica, bez imovine, građansko lice,

VI optuženi

Lola Wöhl

koja se u pritvoru nalazi od 15. oktobra 1941, rođena u Kolomei /Galicija/, sa stanom i prebivalištem u Subotici, stara 27 godina /28. VI 1914./ po veroispovesti izraelita, po nacionalnoj pripadnosti Jevrejin, otac: nepoznat, majka Adél Wöhl, rastavljena, bez imovine, službenica, građ. lice,

VII optuženi

dr Kaiman Mayer

koji se u pritvoru nalazi od 16. oktobra 1941, rođen u Subotici, sa stanom i prebivalištem u Subotici, star 30 godina /22. VIII 1911/, po veroispovesti izraelita, po nacionalnoj pripadnosti Jevrejin, otac: Alfred, majka: Frida Braun, neoženjen, bez imovine, advokat, građ. lice,

VIII optuženi

Miklós Mayer

koji se u pritvoru nalazi od 20. septembra 1941, rođen u Subotici, sa stanom i prebivalištem u Subotici, star 25 godina

³ Konstantin Lackenbach je bio optužen za saučesništvo i na suđenju Józsefu Lichtu i Ferencu Hegedusu, ali je tada uspeo da pobjegne. (Vidi dok. br. 61).

/15. Vili 1916./ po veroispovesti izraelita, po nacionalnoj pripadnosti Jevrejin, otac: Alfréd, majka: Frida Braun, neoženjen, bez imovine, pekarski pomoćnik, građ. lice, —

IX optuženi

Ferenc Balogh

koji se u pritvoru nalazi od 20. septembra 1941, rođen u Subotici, sa stanom i prebivalištem u Subotici, star 30 godina /6.

VI 1911./, po veroispovesti izraelita, po nacionalnoj pripadnosti Jevrejin, otac: Ferenc, majka: pok. Ilona Löwi, bez imovine, službenik, građ. lice, —

X optuženi

Miklós Schwalb

koji se u pritvoru nalazi od 16. oktobra 1941, rođen u Segedinu, sa stanom i prebivalištem u Subotici, star 36 godina /30. III 1905./, po veroispovesti izraelita, po nacionalnoj pripadnosti Jevrejin, otac: Lajos, majka: pok. Ilona Szilassi, oženjen /Gabriella Révai/, bez imovine, činovnik, građ. lice, —

XI optuženi

Dimitrije Rakić

koji se u pritvoru nalazi od 23. oktobra 1941, rođen u Pačiru /Bačko-Bodroška županija/, sa stanom i prebivalištem u Subotici, star 25 godina /12. VIII 1916./, pravoslavne vere, po nacionalnoj pripadnosti Srbin, otac: pok. Teodor, majka: Pavka Cvrkušić, neoženjen, bez imovine, železnički činovnik, građ. lice, —

XII optuženi

Miklós Gerson⁴

koji se u pritvoru nalazi od 12. avgusta 1941, rođen u Subotici, sa stanom i prebivalištem u Subotici, star 18 godina /3. X 1923./ po veroispovesti izraelita, po nacionalnoj pripadnosti Jevrejin, otac: dr József Gerson, majka: Olga Fischl, neoženjen, bez imovine, učenik gimnazije, građ. lice —

⁴ Miklós Gerson je takođe bio optužen u procesu Lichtu i Hegedűsu, ali je tada pomilovan. Nije pušten na slobodu, već je pred sud ponovo izveden ovoga puta, kada je protiv njega podignuta optužnica i za dela za koja je jednom već bio pomilovan. Kao 12. optuženi on je osuđen na smrt i kazna je izvršena.

XIII optuženi

Gellért Perl

koji se u pritvoru nalazi od 17. oktobra 1941, rođen u Subotici, sa stanom i prebivalištem u Subotici, star 22 godine /24. VIII 1919./ po veroispovesti izraelita, po nacionalnoj pripadnosti Jevrejin, otac: Lajos, majka: Katica Milanković, neoženjen, bez imovine, građ. lice, student medicine, —

XIV optuženi

Lazar Vasiljević

koji se u pritvoru nalazi od 17. septembra 1941, rođen u Subotici, sa stanom i prebivalištem u Subotici, star 21 godinu /28. IV 1920./, pravoslavne vere, po nacionalnoj pripadnosti Srbin, otac: pok. Mihajlo, majka: Katica Grčin, neoženjen, raspolaže sa imovinom od 3000 penga, strugarski pomoćnik, građ. lice, —

XV optuženi

Géza Babijanović

koji se u pritvoru nalazi od 27. oktobra 1941, rođen u Subotici, sa stanom i prebivalištem u Subotici, star 28 godina /5. VIII 1913./, katolik, po nacionalnoj pripadnosti Hrvat, oženjen /Julijana Katančić/, otac 1 ženskog deteta, otac: Marko, majka: Katica Vojnić, bez imovine, geodetski tehničar, građ. lice, —

XVI optuženi

Antun Suturović

koji se u pritvoru nalazi od 7. oktobra 1941, rođen u Subotici, sa stanom i prebivalištem u Subotici, star 23 godine /3. XI 1918./ katolik, po nacionalnoj pripadnosti Hrvat, otac: pok. Antun, majka: Magda Stipić, neoženjen, bez imovine, molar-ski pomoćnik, građ. lice,

XVII optuženi

Rokuš Simoković

koji se u pritvoru nalazi od 8. oktobra 1941, rođen u Malom Idošu /Bačko-Bodroška županija/, star 35 godina /10. 11. 1906./, katolik, po nacionalnoj pripadnosti Hrvat, oženjen /Elizabeta Hermann/, otac: Leo Simoković, majka: Terezija Komáromi, bez imovine, knjigovezački pomoćnik, građ. lice, —

XVIII optuženi

Istvăn Lukács

koji se u pritvoru nalazi od 17. oktobra 1941, rođen u Subotici, sa stanom i prebivalištem u Subotici, star 31 godinu /li.

II 1910./, katolik, otac: Jakob, majka: Maria Hagen, oženjen /Erzsébet Györi/, bez dece, bez imovine, trgovački putnik, građ. lice, —

XIX optuženi

Gyula Lukács

koji se u pritvoru nalazi od 25. septembra 1941, rođen u Subotici, sa stanom i prebivalištem u Subotici, star 34 godine /14.

III 1907./, katolik, otac: Jakob, majka: Maria Hagen, oženjen /Anna Karácsonyi/, otac 1 ženskog deteta, bez imovine, privremeno zaposlen kod mađarskih železnica kao elektromonter, građ. lice,

XX optuženi

Elemer Tikvicki

koji se u pritvoru nalazi od 25. septembra 1941, rođen u Subotici, sa stanom i prebivalištem u Subotici, star 20 godina /1. V 1921./, katolik, otac: pok. Istvăn, majka: Margita Hubai, neoženjen, bez imovine, učenik gimnazije, građ. lice, —

XXI optuženi

Simo Tikvicki

koji se u pritvoru nalazi od 27. septembra 1941, rođen u Subotici, sa stanom i prebivalištem u Subotici, star 21 godinu /7. X 1920/, katolik, po nacionalnoj pripadnosti Hrvat, otac: Nikola, majka: Jelena Borović, neoženjen, bez imovine, bivši opštinski činovnik, građ. lice, —

XXII optuženi

Lazar Bačić

koji se u pritvoru nalazi od 25. septembra 1941. rođen u Subotici, sa stanom i prebivalištem u Subotici, star 29 godina /28. X 1912/, katolik, po nacionalnoj pripadnosti Hrvat, otac: Franjo, majka: Marija Vojnić, oženjen /Viktorija Vojnić/, bez imovine, metalostrugar zaposlen kod mađarskih železnica, građ. lice, —

XXIII optuženi

József Nemeth

koji se u pritvoru nalazi od 19. septembra 1941, rođen u Čantaviru, sa stanom i prebivalištem u Subotici, star 23 godine /18. III 1918/, katolik, otac: János, majka: Rozálja Gubena, neoženjen, bez imovine, zlatarski pomoćnik, građ. lice, —

XXIV optuženi

Géza Szabó

koji se u pritvoru nalazi od 7. oktobra 1941, rođen u Subotici, sa stanom i prebivalištem u Subotici, star 34 godine /23. VII 1907./, katolik, otac: nepoznat, majka: Anna Szabó, oženjen /Agnes Fűredi/, otac jednog ženskog deteta, bez imovine, stolarski pomoćnik, građ. lice, —

o k r i v l j u j u s e

po tački 4. odeljka 59. zakonskog članka III iz 1930, sem Miklós Geršon XII optuženog, Perl Gelerta XIII optuženog, Józsefa Nemetha XXIII optuženog, Antuna Suturovića XVI optuženog, Šimu Tikvickog XXI optuženog i po tački 2. odeljka 59. istog zakonskog članka, Lazara Vasiljevića optuženog i po tački 1. odeljku 59. istog zakonskog članka i zbog neloyalnosti, nadalje Ottmára Mayera I optuženog, Ödöna Kornsteina II optuženog, Ferenca Baloga IX optuženog, Konstantina Lackenbacha IV optuženog, Miklosa Schwaiba X optuženog, Mikloš Geršona XII optuženog, Gyulu Lukača XIX optuženog, Istvana Lukača XVIII optuženog, Simu Tikvickog XXI optuženog, i Józsefa Nemetha XXIII optuženog putem već prethodno naznačenog krivičnog dela, koje se sukobljava sa odeljkom Elt. 60. i koje se kvalifikuje prema odeljku 62, zbog krivičnog dela izdaje vojne tajne, koje su optuženi po rednim brojevima I — XXIV učinili time, što su u toku komunističkog organizovanja u Južnim krajevima, delimično kao rukovodioci subotičkog okružnog i ujedno Mesnog komiteta partije, a delimično kao članovi nižih partijskih instanci, kao »učesnici kružoka i simpatizeri«, od početka jula meseca 1941. godine neprekidno, radili na tome da za vreme rata dovedu neprijatelja u prednost u odnosu na mađarske i njoj savezničke snage, tj. da mađarskim snagama nanesu štetu što su se udružili radi vršenja sabotaza (paljevine, dizanje i uništavanje železničkih šina, sudare vozova, uništavanje živežnih namirnica), nadalje radi pomoći u sanitetnom materijalu u slučaju spuštanja — ruskih padobranaca, njihovog snabdeva-

nja civilnim odelima i oružjem, formiranja udarnih jedinica; što su rečju i putem letaka vršili pozivanje, rukovodioci ćelija su na isto ovo upućivali svoje članove, a rukovodioci partijskih ćelija su radi izvršenja zadataka dobijenim u uputstvima, organizovali udarne jedinice sa manjim ili većim brojem ljudi, kako bi u slučaju izbijanja revolucionarnog ustanka napali javne zgrade, bez zakašnjenja razoružali jedinice oružanih snaga i preuzimali vlast; što su partijske ciljeve u vezi sa ovim dobili značajnu novčanu sumu, od koje su radi napred navedenih ciljeva štampali letke, a letke umnožavali i rasturali; pomagali su članove porodica uhapšenih članova partije. U cilju izvršenja dobijenih uputstava optuženi Gerson, Perl, Nemeth, Suturović i Tikvicki Šime pokušali paljenje stogova pšenice u okolini Subotice, a Vasiljević XIV optuženi je 11. avgusta tekuće godine zapalio stog zobi pored bikovačkog puta; nadalje učinili su krivično delo tako, što su za ciljeve — shodno partijskim uputstvima — optuženi pribavili radio, oružje, municiju, veće količine zavojnog materijala, lekova i prikupili su odevne predmete za potrebe ruskih padobranaca i na kraju radi uspešnijeg izvršavanja sabotaža i u cilju potpomaganja i olakšavanja izvršenja borbenih zadataka sovjetskih padobranaca, optuženi Ottmar Mayer, Ödön Kornstein, Konstantin Lackenbach, Ference Balog, Miklos Schwalb, Miklos Gerson, Istvan Lukačs, Gyulu Lukač, Sime Tikvicki i Jozsef Nemeth su u smislu partijskih uputstava iz višeg foruma, vršili na teritoriji Subotice vojna izvođenja a rezultate koji predstavljaju vojnu tajnu, dostavljali su višem partijskom rukovodstvu,

iz b o g t o g a

sud na osnovu (Kop) zakonskog članka XXXIII, iz 1912. odeljka 44. stava 2. i 3. (Elt. odeljak 48), kao i zakonskog članka III iz 1930. odeljka 70. i prema naredbi mađarskog kraljevskog Ministarstva broj 4.870/1941. M. E. deo poglavlja B, a Gersona XII optuženog još i prema Elt. odeljka 87.

sve optužene

na s m r t o s u đ u j e v e š a n j e m , kao glavnu kaznu ; gubljenje prava vršenja delatnosti i političkih prava, u trajanju od 10 (deset) godina na progonstvo — izvan stalnog mesta boravka — iz mađarsko-srpskog pograničnog pojasa, kao sporrednom kaznu.

5

O b r a z l o Ź e n j e :

Vojni sud je posle priznanja optuženih i saslušanja svedoka Miloša Kovačevića, dr Dénesa Streliczoga, Szabóa Dyördya Kun, Ferenca Lovasza, Jozsefa Horvata, Solamona Sehter, Sreirer Martina i Prdčić Bele, raspoloživih dokaza zločina i predmetnih dokumenata, saslušanja sudskih veštaka, lekara vojnog eksperta, na glavnom pretresu kao i na osnovu krivičnih spisa krivičnih parnica broj Hb. 1333/41. Hb. 1333/41.-A i H. 1/41. i raspoloživih delimično pisanih podataka, činjenice navedene u optužbi smatrao dokazima.

Kao dopuna onome što je navedeno u optužbi, sud koji sudi dodaje i sledeće:

Prema delima koje su suprotna odredbi Hb. 1333/41-V i prema zvaničnoj istrazi u vezi sa ovim, preko delegata komiteta Čirpanova kojeg je poslao Centralni komitet Komunističke partije Jugoslavije krajem 1940. godine, i u Subotici je organizovan Mesni komitet partije (u daljem MK), koji je ujedno delovao i kao Okružni Komitet. Članovi MK bili su: Vaszlo Gros, Geza Tikvicki⁶ (trenutno u bekstvu) i Josip Marković nadalje Ottmar Mayer i Lola Wohl pored kojih je dr Adolf Singer radio kao duhovni vođa i materijalni pomagač. Shodno zadacima Okružnog komiteta, Mayer Ottmar je radio na formiranju organizacija na terenu u okolini Subotice i obuhvatio je Bačku Topolu, Čantavir, Adu, Sentu i druga mesta. Optužena, Lola Wohl zajedno sa Magdom Racz rukovodila je sa štamparsko-izdavačkom delatnošću, obavljala je finansijske poslove i vršila organizovanje među ženama. Pojedini članovi Okružnog komiteta, oformljavali su od iskusnih komunista takozvane partijske ćelije. Zadatak iskusnih članova partijskih ćelija bio je između ostalog i organizovanje kružoka za mlade komuniste. Na njima su obavljali instruktažu, obrazovanje članova partijskih ćelija za buduće zadatke, a članovi kružoka imali su zadatak obezbeđivanja kadrova i iz redova »simpatizera«, njihovo uključivanje u ćelije. U smislu opšteg partijskog uputstva, predmet za upoznavanje u kružocima predstavljali su leci (Lenjinsko pismo)⁷, koji su sadržavali poziv na sabotaže, nadalje partizanski letak koji ukazuje na potrebu organizovanja udarnih jedinica a koji je izdao beogradski

⁵ Navodi se dokazni materijali, novac, pokretna imovina koja se dostavlja II odelj. Generalštaba. Navodi se redosled izvršenja smrtnih kazni.

⁶ Geza Tikvicki je oko 1970. bio ambasador SFRJ u Mađarskoj.

⁷ Radi se o proglasu CK KPJ od 22. juna 1941. Vidi belešku br. 3, dokumenta br. 74.

komunistički centar i stavio na raspolaganje partijskim organizacijama.

U okviru prethodno opisanog sistema ćelija, optuženi su osim organizovanja pomoći ruskim padobrancima, organizovanja bolničarskih kurseva, vaspitanja bolničarki, prikupljanja za vojnog materijala, lekova, civilne odeće, organizovanje udarnih jedinica u slučaju da dođe do revolucionarnog ustanka; pridržavajući se odnosnih uputstava partijske discipline stepenastog načina partijskog rukovođenja pojedinačno počinili i sledeća dela.

Ottmar Mayer I optuženi, organizovanje takozvane Crvene pomoći, davao je uputstva Magdi Răcz, Lazaru Vasiljevu, Antunu Suturoviću, nadalje dao je uputstva za organizovanje i pojedinim stanovnicima Canta vira za prikupljanje hrane, odeće i zavoja za ruske padobrance, između ostalih Loli Wohl, Antunu Suturoviću; pokojnom Kalmanu Babošu stanovniku Ade, dao je tokom jula meseca 1941. godine zadatak organizovanja borbenih grupa, za uništavanje železničkih šina i izvršenje drugih sabotažnih delatnosti koje je ovaj i izvršio. Sem toga, dao je zadatke Pavlu Peiću za organizovanje železničarske grupe. Antunu Suturoviću, Konstantinu Lackenbachu stavio je u dužnost otkrivanje identiteta bivših jugoslovenskih detektiva koje je mađarska država preuzela u svoju službu, a takođe je dao uputstvo za vojnička izviđanja. Mayeru su avgusta 1941. godine Geza Tikvicki i Jozsef Marković podneli izveštaj o izvršenim paljevinama. Ostvario je preko Lole Wohl prevođenje više revolucionarnih i komunističkih knjiga, koje je izvršio dr. Adolf Singer a radio je na rasturanju letaka a od partije je kao mesečnu prinadležnost primao značajnu sumu.

Ödön Kornstein II optuženi; tokom jula meseca uključio je u pokret optužene Ferenca Balogha, Istvana Lukača, Miklosa Mayera, dr Kälmana Mayera i Miklosa Schwaiba i iste upućivao na dalje organizovanje; nadalje u vezi sa spuštanjem ruskih padobranaca dao je imenovanima uputstva za potpomaganje sabotažnih aktivnosti padobranaca, Miklosu Mayer je poverio organizovanje udarnog odreda, dao uputstva za zadatke odreda, nadalje poverio pomenutim optuženima zadatak izviđanja svih oružanih formacija, izviđanje kasarni, nabavku oružja, ujedno ih uputio da pomenuta uputstva saopšte članovima ćelija. Dao je uputstva za izviđanje skladišta zrnaste hrane, magacina municije, a komunističku štampu koju je dobio preko supruge Rakuša Šimokovića iz Novog Sada, odneo je svojoj kući i rasturio iste; referisao je Loli Wohl o organizovanom udarnom odredu, vodi udarnog odreda Miklósu Ma-

yeru dao je uputstvo za paljenje stogova pšenice, a od više* njih prikupljao je novac za Crvenu pomoć.

Dr Adolf Singer III optuženi; vršio je prevođenje komunističke štampe po nalogu Ottmāra Mayera, u komunističkom duhu vaspitavao je Lolu Wohl i Magdu Racz, dao je Magdi Racz potrebnu literaturu za kurs pružanja prve pomoći, da uz pomoć literature i preko Magde Racz oformljenog a preko dr Jolande Heyman vođenog kursa bolničarki, iste budu spremne za eventualnu pomoć ruskim padobrancima ako dođu,, nabavio je pisaću mašinu za umnožavanje letaka, nabavio je velike količine zavoja i lekova za potrebe padobranaca i dao oko 700 penga za ciljeve komunističkog pokreta.

Konstantin Leckembach IV optuženi: organizovao je u pokret Ivana Bluma i Antuna Suturovića, bio je u M.K. rukovodilac za pitanja omladine, u ćelijama ja održavao instruktaže i pozivao članove ćelije na prikupljanje odeće, i lekova za potrebe ruskih padobranaca a prikupljeni materijal je upućivao dalje, Julija Zečevića i Dušana Jelića upućivao je na nabavku oružja i organizovanje borbene desetine a posle proučenog Lenjinskog pisma na izvršenje sabotaža nad magadnima oružja i ratnog materijala, na vrbovanje radi povećavanja brojnog borbenih jedinica, nabavku potrebnog materijala za paljevine i u tom cilju dao je Gersonu 10 a Editu Spitzer 3 penga za kupovinu benzina i kudelje, Gersona i Ferencu Racza je upućivao na izvršenje paljevina što su isti i pokušah, prikupljao je narodnu pomoć a za ovo je upućivao i druge, od članova partije je prikupljao izveštaje, te je tako rezultate izviđanja koje je učinio Gerson, javio višem partijskom rukovodstvu. U vreme dok je bio u begstvu, na pojedine kuće u Novom Sadu ispisivao je parole »Živio Sovjetski Savez« i »-Pravda narodu«.

Magda Racz V optužena; uputila je dr Jolandu Heymanu na vođenje kursa bolničarki, pojedince je obučavala stenografiji za slučaj ostvarenja ruske vlasti, kao privremeni član MK (kooptirani član) upućivala je mnoge na prikupljanje narodne pomoći, zavoja i lekova za ruske padobrance, a u istom cilju tražila od mnogih da prikupljaju civilnu odeću, rasturala je letke i o svojoj aktivnosti u pokretu podnosila izveštaje višem partijskom forumu, o čemu je informisala avgusta meseca i dr. Singera.

Lola Wohl VI optužena; kao član MK rukovodila je kursom za bolničarke, rasturala je letke, davala uputstva za sabotažnu delatnost, za vojno izviđanje, za organizovanje borbenih grupa, kao i organizovanje kružoka i na kraju, pozivala

je pojedine članove partije, da na ulici nasilno likvidiraju bivšeg jugoslovenskog detektiva.

Dr Kalman Mayer VII optuženi; bio je član borbene grupe ödöna Kornsteina, a sem toga organizovao je pomoć za ■ciljeve pokreta, u cilju propagande beležio je radio vesti, i na kraju se prihvatio vojnog izviđanja u interesu pomaganja već poznatih ciljeva.

Miklós Mayer VIII optuženi; bio je rukovodilac i organizator udarnog odreda, organizovao je više lica u svoju borbenu grupu, obučio ih je ,za izvršavanje svojih zadataka i upućivao ih na nabavku oružja, dok je druge pozivao na prikupljanje civilne odeće, o svojoj aktivnosti izveštavao je viši partijski forum.

Ferenc Balogh IX optuženi; bio je član udarnog odreda, upućivao je članove svoje ćelije na organizovanje borbenih ■grupa, na prikupljanje novca i oružja, na izviđanje kasarni i vojnih formacija i instruisao je članove ćelije za postupak prema ruskim padobrancima.

Miklós Schwalb X optuženi; kao rukovodilac ćelije udarnog odreda sem u prethodnom stavu navedenih zadataka, dostavljao je članovima ćelije i od istih prikupljao sredstva za Crvenu pomoć.

Dimitrije Rakić XI optuženi; na poziv Geza Tikvickog, organizovao se za sabotažne akcije i dao obećanje da će u ovom cilju organizovati pokret među železničarima i u tom cilju trudio se da nagovori Belu Pričića ali bez rezultata.

Miklós Geršon XII optuženi; bio je član iLackenbachovog udarnog odreda i po uputstvu istog kupio je benzin potreban za paljevine, i sam je pokušao da izvrši paljevinu; u smislu Lenjinskog pisma vršio je vojno izviđanje i ustanovio brojno stanje policije i njeno naoružanje i o istom izvestio svoje starešine⁸.

Gellért Perl XIII optuženi; pokušao je izvršiti paljevinu, i radi izvršenja sabotažnih akcija udružio se sa optuženim Jozsefom Némethom, Lackenbachom i Suturovićem.

Lazar Vasiljević XIV optuženi; bio je rukovodilac udarnog -odreda, prikupljao je narodnu pomoć, pištolje, lekove i odeću, dao je uputstva za sabotažne akcije, naročito za akcije sabotaža na železnicama u kom cilju je organizovao Lazara Bačića i druge, i na kraju, vršio je paljevine.

Antun Suturović XVI optuženi; bio je organizator po liniji omladine i žena i rukovodilac više muških i ženskih kru-

⁸ Zbog ove akcije na smrt su osuđeni Jozsef Licht i Ferenc Hegedüs, 15. avgusta 1941. (Vidi dok. br. 61).

žoka, prikupljao je narodnu pomoć i civilna odela za šta je i drugima davao uputstva, izvršio je pokušaj paljevine o čijem je rezultatu izvestio Mayera, i na kraju organizovao je pojedine žene na kurs bolničarki.

Geza Babijanović XV optuženi; bio je organizator udarnog odreda dao je uputstva Ladislavu Bačić za organizovanje borbene grupe i za izvršavanje sabotažnih dela, kao i za postupak sa ruskim padobrancima.

Rokuš Simoković XVII optuženi; bio je tehničko plaćeno lice komunističke partije, pored učešća u organizovanj u, po nalogu Mayer Ottmara, pripremao je letke, umnožavao ih i rasturao, a skrivao je i partijsku arhivu.

Istvān Lukacs XVIII optuženi; bio je član udarnog odreda, trudio se da više njih organizuje i dao uputstva Gyuli Lukácsu da ustanovi kada polaze vojni i teretni transporti (sa naftom) prema Nemačkoj, nadalje dao mu je uputstva za prikupljanje civilne odeće i pokušao ga je nagovoriti na izvršenje sabotažnog dela na železnici.

Gyula Lukács XIX optuženi; bio je rukovodilac ćelije, davao je uputstva članovima za prikupljanje civilnih odela, po nalogu Istvana Lukacsa izveštavao je o odlasku kompozicija sa naftom i hranom za Nemačku.

Elemer Tikvicki XX optuženi; bio je organizator po liniji omladine i rukovodilac više kružoka, udružio se sa Suturovićem radi paljevine, vršio je već ovde pomenuta izviđanja na dobijenoj teritoriji, crtao je skice, kupovao potrebna sredstva za paljenje, o svojoj aktivnosti izveštavao višu instancu i davao uputstva za izvršenje sabotažnih dela i postupaka sa ruskim padobrancima.

Šimo Tikvicki XXI optuženi; bio je član udarnog odreda, pokušao je paljevinu i izvršavao je vojno izviđanje.

Lazar Bačić XXII optuženi; bio je član udarnog odreda i rukovodilac ćelije, po nalogu Vasiljevića trudio se da organizuje železničare za sabotažna dela i upućivao članove svoje ćelije na postupke prema ruskim padobrancima.

József Németh XXIII optuženi; pokušao je izvršiti paljevinu, izvršavao je vojna izviđanja, o čemu je izveštavao višu instancu, za kupovinu sredstava za paljenje dao je novac optuženom Perlu, rasturao je letke.

Szabo Géza XXIV optuženi; bio je organizator po seljačkoj liniji i ujedno zamenik rukovodioca udarnih odreda organizovanih u okviru komunističke partije, upućivao je na izvršenje sabotažnih akcija i dalje organizovanje borbenih grupa

o čemu je od May era dobio uputstva, na kraju trudio se da u okolini Bajmoka stvori komunističku organizaciju.

Pravosnažnu presudu i potvrđujuću klauzulu saopštio sam pred osuđenima, s tim da će nad osuđenima Ottmárom Mayerorn I, Ödönom Kornstein II, dr Adolfom Singer III, Konstantinom Lackenbachom IV, Lolom Wohl VI, dr Kálmánom Mayerom VII, Miklósom Mayerom Vili, Rokušom Šimoković XVII, Istvanom Lukačem XVIII, Šimom Tikvickim XXI, Lazarom Bačićem XXII, optuženim, kazna smrti vešanjem, biti izvršena u roku od dva sata, ujedno će se početak izdržavanja kazne nad Magdom Rącz V, Ferencom Baloghom IX, Dimitrijem Rakić XI, Lazarom Vasdljević XIV, Gezom Babijanović XV, Gyulom Lukačom XIX, Elemerom Tikvickim XX, Józsefom Nemetom XXIII i Gézom Szabó XXIV osuđenima, računati od dana sa kojim su pomilovani.

Subotica, 18. novembra 1941. godine u 15. časova¹⁰

Kucana kopija

Rukovodilac pretresa
vojni sudija
potporučnik
Dr Tarda Karlo, s.r.

⁹ U daljem delu sudskog obrazloženja navodi se odbrana optuženih — koju sud, naravno, ne prihvata — iznosi se mišljenje vojnog eksperta u kolikoj su meri počinjena dela štetila interesima narodne odbrane. Prema lekarskom stručnjaku, nijedan od optuženih ne boluje od poremećenosti uma koja isključuje uračunljivost. Svakom od optuženih trebala je biti poznata objavljena naredba o prekim sudovima. Ne saopštavamo ni odredbu u pomilovanju od 17. novembra koju je doneo načelnik Generalštaba general Szombathelyi, u kojoj smrtnu kaznu Magdi Rách zamenjuje sa 10 godina robije, a kaznu Ferencu Baloghu, Dmitriju Rakiću, Lazaru Vasiljeviću, Gyuli Lukačsu, Elemeru Tikvickom, Józsefu Nemethu, Gézi Szábo i Gezi Babijanović zamenjuje sa 15 godina robije.

¹⁰ Kazne smrti nad 15 komunista izvršene su još istog dana.

BR. 74

Budimpešta, 1. decembar 1941.

**SUMARNI IZVEŠTAJ SUDA NAČELNIKA MAĐARSKOG
GENERALŠTABA O REZULTATIMA ISTRAGE PROTIV KO-
MUNISTA U BAČKOJ I MEĐIMURJU¹**

*Sud nač. mađ. kralj,
domobranskog Generalštaba*

*Vojni sudi ja dr Vilmos
Dominich, kapetan*

Sumarni
I Z V E Š T A J
o rezultatima istrage sabotažnih akcija
počinjenih od strane komunista u Bačkoj
i Međimurju

Članovi Komunističke partije Jugoslavije, koji su snažno bili organizovani još za vreme srpske vladavine, nastavili su svoju aktivnost i posle vraćanja južnih krajeva i Međimurja Mađarskoj, u proleće 1941. godine. To njihovo organizovanje, poprimilo je naročito velike razmere posle izbijanja nemačko-ruskog, odnosno mađarsko-ruskog rata, krajem juna 1941. godine.²

Tada su zaostali srpski odnosno slovenački nacionalistički elementi stupili u savez sa članovima Komunističke partije, pa su pod njihovim rukovodstvom vršili organizaciju pripreme tzv. »oslobodilačkog rata«, što je pre svega bilo preduzeto kako bi se na taj način pomogla pobeda sovjetskih trupa, odnosno kako bi se otežao položaj i smanjila borbena gotovost mađarskih trupa i njenih saveznika, kako bi se ometalo njihovo redovno snabdevanje, tj. cilj im je bio sprečavanje postizanja mađarskih ratnih ciljeva. Komunistički pokret je preko svojih centara u Beogradu, Zagrebu i Ljubljani i preko

¹ HL. HM. 1941. 13. oszt. 141 042/el. Original pisan na mašini. Uz ovaj dokument pripremljena su tri priloga. Donosimo sam dokument, te priloge A i B. Prilog C koji sadrži imena 346 uhapšenih osoba ne publikuje se zbog obima. (Vidi o ovoj temi: Josip Mimić, Sistem prekog suđenja na mađarskoj okupacionoj teritoriji 1941, Zbornik Vojvodine 1941, Novi Sad 1941, 61—95).

² Mađarska vlada je više puta produžavala važnost uredbe od 2. septembra 1931. koja se odnosila na funkcionisanje vlasti u vanrednim okolnostima kako bi u slučaju potrebe mogla da je primeni. Uredba je važila do 2. septembra 1941. ali je njena važnost produžena za celo vreme trajanja rata. (Radi se o uredbi br. 6320/ME—1941. Magyarországi Rendeletk Tara, 1941, str. 2119).

»Vrhovnog štaba partizanskih odreda Jugoslavije« sa sedištem u Beogradu, izdao pismena uputstva odnosno letke o potrebi izvršenja rušilačkih i drugih terorističkih akcija.

Tzv. »Lenjinsko pismo«³ koje je sadržavalo potrebna uputstva za izvršavanje sabotaža, u Južnim krajevima je cirkulisalo u više stotina primeraka, a članovi partije su ga širili i studirali na sastancima.

Organizaciona struktura komunističkog pokreta bila je sledeća: centralni komitet se, prema svim znacima, sada nalazi u Beogradu, a njemu su potčinjeni pojedini pokrajinski komiteti. Sedište Pokrajinskog komiteta za Bačku bilo je u Novom Sadu. Taj komitet je rukovodio radom komiteta osnovanih u većim gradovima, tzv. sreskih komiteta, kojima su pripadale mesne organizacije. Mesni komiteti su rukovodili radom ćelija, iz kojih su, kao najniže organizacione stepenice formirane tzv. »vaspitne grupe« čijim su radom rukovodili članovi ćelija, a koje su okupljale simpatizere partije, ospobljavali ih, sve dotle dok oni nisu dozreli da postanu članovi partije.

Članovi gore navedene organizacije, na osnovu istrage saznanja organi zova li su se radi izvršenja sledećih dela sabotaže i terora:

a) pomaganje i sakrivanje ruskih padobranaca, njihovo snabdevanje oružjem, odećom i sanitetskim materijalom

b) paljevina žita i kudelje, kako bi se otežalo snabdevanje savezničkih jedinica

c) oštećenje prevoznih sredstava i plovila koja transportuju vojni materijal, uništenje železničkih pruga, izazivanje sudara vozova

d) kidan je telegraskih vodova u cilju otežavanja komunikacija

e) izviđanje i skiciranje vojnih objekata, zgrada koje imaju vojni karakter, magacina, itd. u cilju pripreme preuzimanja istih u slučaju izbijanja ustanka i razoružavanja njihovog obezbeđenja.

Shodno gore navedenom, članovi komunističke partije su u julu, avgustu, septembru i oktobru 1941. u Južnim krajevima i Međimurju, preko borbenih grupa koje su organizovali (vojne desetine) izveli čitav niz sabotaža i terorističkih akcija.

³ Mađarska verzija letka »Jugoslovenski radnici, seljaci i građani«, koji je potpisao CK KPJ, može se pronaći u spisima HL. HM. 1941. ein. 1. oszt (bez broja). Tekst letka identičan je sa tekstem proglasa koji je usvojen na sednici Politbiroa CK KPJ koja je 22. juna 1941. održana u Beogradu.

Posle pojedinih sabotaža, odnosno pokušaja da se one izvrše, organi bezbednosti su skoro bez izuzetka uvek uspeli da uhapsu rukovodioce i počinioce, ali su neki za vreme hapšenja, ubijeni u borbi.

Posle istrage, pred sud načelnika mađarskog domobranskog Generalštaba u periodu od 13. oktobra do 24. novembra 1941. g., pod optužbom nelojalnosti izvedeno je 116 lica⁴. Sud je njihov slučaj raspravljao po hitnom postupku, kao preki sud. Tokom tih suđenja 93 osobe su osuđene na smrt vešanjem, a kazna je nad 64 licem i izvršena. Sumarni pregled rada prekih sudova u prilogu B.

Pred sud Generalštaba kao redovni sud biće izvedena 342 lica. U pritvoru se, iz preventivnih razloga, kod organa bezbednosti (žandarmerije i kontrašpijunaže) nalazi oko 500 lica, ali je verovatno da će se taj broj povećati.

Posle prekog suđenja u osam gradova, može se ustanoviti da su smrtno kazne koje su izrečene, to je više nego očigledno, postigle svoj cilj. Novi slučajevi terorističkih akcija u tim mestima nisu zabeleženi, a brza i primerna akcija je kod stanovništva dovela do smirenja.

Budimpešta, 1. decembar 1941.

dr VilmosDominich[^]
kapetan-sudija

⁴ Uredbom br. 7650. ME. koja je usvojena na sednici mađarske vlade 28. oktobra 1941, a objavljena 30. oktobra 1941. modifikovane su: pojedine zakonske odredbe koje su se odnosile na istragu nelojalnosti[^] (Objavljeno u: Magyarországi Rendeletek Tara, 1941, III tom, 3350—3351). Prema tim odredbama optužnicu je mogao da podigne sam[^] načelnik Generalštaba. Tako je oformljen posebni sud Generalštaba,, koji je radio kao preki sud. Prema odredbama § 7 uredbe br. 2750/1941. Me, one se primenjuju i u »slučajevima kada optuženi nije uhvaćen na delu ili kada ne priznaje krivicu«, bez obzira na to da li je protiv-optuženog u toku istraga zbog nekog drugog dela, tj. bez obzira na težinu već eventualno izrečene kazne. »Ako se smrtna presuda ne može: izvršiti vešanjem, treba je zameniti streljanjem«.

⁵ Dr Vilmos Dominich, kapetan, vojni sudija, kao rukovodilac suda* Generalštaba, svesno i dosledno, inspirisan mržnjom prema komunizmu,, prema Srbima, Jevrejima i Sovjetskom Savezu, u je poslao stotine rodoljuba. U tome ga je svestrano pomagao vojni sudija dr Károlyr Tarda, potporučnik, koji je rukovodio najvećim brojem suđenja.

Prilog A

Rezultati poziva i uputstava

U drugoj polovini jula 1941. g. Radivoj Ćirpanov⁶, Košta Sokica i Borislav Prodanović organizovali su dve borbene grupe od po pet ljudi. Grupe su naoružali sa po jednom vojničkom puškom, pet ručnih bomoi, pet pištolja i odgovarajućom količinom municije i noću 25. jula 1941. g. uputili su ih u atar Novog Sada radi paljenja zaliha žita, diverzije na železničkim prugama i napada na vojna vozila i pljačkanja istih.

Članovi grupa:

Prva grupa:

Komandir Milan Simin
Antal Németh
Žarko Radovanović
Stevan Nikoletić
Boško Silbaški

Druga grupa:

Komandir Tima Stankov
Radovan Smiljanov
Zivko Stoj a
Zivko Brzak
Svetozar Kovaljević

U drugoj trećini avgusta 1941. g. radi ubijanja oficira i oduzimanja njihovog naoružanja organizovali su se, i dva puta su pošli na izvršenje zadatka: rukovodioci partijskih ćelija, članovi partije muškarci, i članovi omladinskih organizacija. Avgusta 1941. g. ubili su u Novom Sadu policijskog detektiva Lászla Kolosa. Pođstrekač: Radivoj Ćirpanov a izvršioci: Košta Sokica i Đorđe Zličić.

Radi ubistva Pele Huszke, novosadskog policijskog detektiva, organizovali se krajem avgusta 1941. g.

Pođstrekač: Radivoj Ćirpanov

Trebalo je da delo izvrše: Košta Sokica i
Zivko Brzak

Za oslobođenje Save Đisalova koga su 22. septembra 1941. g. žandarmerijski istražni organi ranih i uhvatili organizovali su se:

Ljubomir Doroslovački, Košta Sokica.
Jovo Zeravljev,

Vidi dok. br. 66.

Za oslobođenje uhvaćenih komunista koji su se nalazili u pritvoru u Bačkoj Topoli organizovali se:

Radivoj Ćirpanov	Žarko Sotić i
Dušan Sućov	István Švind
Đorđe Apić	

Uveče 5. oktobra 1941. g. u Novom Sadu⁷ na uglu Piroškog puta i Užoki ulice ubili su graničarskog narednika vodnika Otta Kecskemetija:

Žarko Zrenjanin⁸ Svetozar Marković⁹.

Između Zabija i Đurđeva 19. oktobra 1941. g. ubili su dva žabaljska opštinska policajca:

Košta Sokica i jedan nepoznati saučesnik.

Zapokušaje diverzantskih akcija planiranih od strane članova Komunističke partije, pravili su eksplozive, eksplozivna sredstva i upaljače:

Radivoj Ćirpanov,	Mita Rajković,
Jovo Zeravljen,	Milenko Jakovljević i
Đorđe Bešlin,	Mirko Zamurović

Za potapanje brodova cisterni koji su na Dunavu prevozili naftu za potrebe savezničkih armija, ploveća torpeda su pravili:

Radivoj Ćirpanov	Gordana Ivačković
Milenko Jakovljević i	

Za dizanje u vazduh nemačkih brodova paklenom mašinom natovarenih municijom koji su bili ukotvljeni u petrovaradinskom dunavskom pristaništu organizovali su se:

Radivoj Ćirpanov	Dalibor Franciški
Ljubica Protić i	

⁷ Bila je to akcija protiv jednog potkazivača. U borbi koja se razvila, herojski je poginuo Radivoj Ćirpanov (1909) rukovodilac narodnooslobodilačke borbe u Bačkoj.

⁸ Žarko Zrenjanin Uča (1902) — 1942. bio je vođa narodnooslobodilačkog pokreta u Vojvodini i član CK KPJ. Poginuo je 1942. u oružanom sukobu sa mađarskim fašistima.

⁹ Svetozar Marković Toza (1912), organizacioni sekretar Pokrajinskog komiteta, politički komesar partizanskih odreda Vojvodine jedan od organizatora narodnooslobodilačkog pokreta u Vojvodini, glavni saradnik i urednik listova »Istina« i »Slobodna Vojvodina« koji su rasturani po Bačkoj. Mađarska policija teško je ranjenog komunistu otkrila tek u novembru 1942. Obešen je u Novom Sadu 9. februara 1943.

U novom Sadu, noću 17. avgusta 1941. g. pokušali su da dignu u vazduh uskladišteni vojni benzin u garaži »Ford« i da zapale vojna vozila:

Dorđe Bešlin	Ändräs Lederer
Sava Ljubojev	Jānos Kuhar
Većeslav Cimir	Vojislav Skandarski
Jovan Brkić	

Početak septembra 1941. g. za diverzije na železničke transportne vozove i brodove koji su prevozili žitarice kao i na železničke uređaje nabavili su 10 kg. ekrazita, oko 150 metara štapina i oko 100 komada upaljača:

Dalibor Franciški,	Košta Šokica,
Milan Đanić,	Radivoj Ćirpanov
Ljubica Protić,	

Jula 1941. g. na teritoriji Okružnog komiteta novosadskih komunista u snopove pšenice i krstine stavili su »paket fosfornih šibica obavljenih kudelnom kućinom natopljenom u petroleumu«. Ovi paketi su se zapalili u vršalicama. Za ovu vrstu paljevina uputstva su dali:

Radivoj Ćirpanov	Košta Šokica	i
Gordana Ivačković	Milan Kon.	

U Zabiju i njegovom ataru 24. jula 1941. g. na četiri mesta, 26. jula na dva mesta, 1. avgusta na jednom mestu, 9. avgusta na jednom mestu izbili su požari. Izgorele su: 2 vršalice, 2 elevatora, mnogo pšenice, slame i poljoprivredne zgrade.

U Gornjem Kovilju 27. jula 1941. izgorela je pšenica i slama, a u Budisavi 27. jula izgorelo je 50 krstina pšenice.

U ataru Novog Sada na Cenejskim salašima 25. jula 1941. g. noću ostavili su pakete fosfornih šibica i zapalili krstine pšenica i zobi:

Izvršioći su bili:	Dušan Šućov
Svetozar Božić	Bora Prodanović
Pāl Zdichnān	Đorđe Apić
Stevan Prodanović	Milan Silić
Stevan Butinja	Đorđe Jovanović
Bogoljub Jović	Pavle Krstić
Milorad Garabantin	Mileta Radović
Ilija Đerić	Rada Prodanović
Petar Blažić	Živan Prodanović
Dragoljub Jevremov	Boža Kumanović

U Novom Sadu 6. avgusta 1941. g. u dvorište stana general-potpukovnika Novakovića ubacili su ručnu bombu napunjenu otrovnim gasom:

Podstrekači: Jovo Žeravljev, Gordana Ivačković

Izvršioci: Ljubomir Doroslovački
?¹⁰ Branko

U Novom Sadu 17. avgusta 1941. g. zapalili su skladište pšenice »Future«.

Podstrekač: Sava Đisalov
Izvršioci: Vladimir Totović

U ataru opštine Titel, 9. septembra 1941. g. presekli su telegrafске i telefonske vodove, a telegrafске stubove stavili na železničku prugu radi iskliznuća vozova:

Izvršioci: ??

Između Gornjeg Kovilja i Budisave duž asfaltnog puta oštetili su telegrafске i telefonske vodove:

Izvršioci: ??

U Novom Sadu na pruzi između železničke stanice i mosta na Dunavu posekli su telegrafске i telefonske vodove:

Podstrekač: Āndrās Lederer

Izvršioci: Jovan Brkić Vojislav Skandarski
Jānos Kuhar

U ataru Novog Sada pored Temerinskog puta pokušali su da dignu u vazduh vojno municijsko skladište:

Izvršioci: Prođanović Borislav,
??

U ataru Novog Sada na međunarodnom asfaltnom putu 8. oktobra 1941. g. otvorena je vatra na saobraćajnu žandarmerijsku patrolu.

Izvršioci: Rada Prođanović
??

U Novom Sadu na aerodromu 21. oktobra 1941. g. otvorena je vatra na stražu za obezbeđenje:

Izvršioci : ? ?

¹⁰ Znaci pitanja u Dominichevom izveštaju znače da su te osobe nepoznate.

U ataru Starog Futoga 25. jula 1941. g. zapaljeni su stogovi pšenice:

Podstrekači: Vladimir Zivanović Đorđe Raduljkov

Izvršioci: Gyula Varga	Lajos Larkin
Pal Kärász	Rudolf Klaus

U veterniku, 25. jula 1941. g. zapalili su stogove pšenice sekeljskih kolonista:

Izvršioci: Ferenc Kardos	Rudolf Grin
Otto Blam	Mihály Kljucsik

Na pustari Veliko Irmovo	u opštini Kisač	16.septembra
1941. g. zapalili su tri kamare	kudelje: šteta: 125.000	penga.

Podstrekač: Jovo Žeravljev

Izvršioci: Andras Kardelisz	János Palaty
Pal Kardelisz	János Vitéz
Mihály Kardelisz	Mihály Valenyik
János Kardélisz	Jan Maróok

U Bačkom Jarku 1. oktobra 1941. g. zapalili su jednu kamaru kudelje, šteta: 27.000 penga.

Izvršioci: Ljubomir Doroslovački
György Mikes
??

U Bačkom Petrovcu 1. oktobra 1941. g. noću u 3 fabrička rejona zapalili su 235 vagona kudelje: šteta 400.000 penga.

Podstrekač: Jovo Žeravljev

Izvršioci: Aleksandar Mikić	Jan Maróok
Pài Gyuga	Marton Hrubik
Rudolf Hrubik	Jan Labat

U Pašićevu 1. oktobra 1941. g. noću zapalili su 55 vagona kudelje, šteta 130.000 penga.

Izvršioci: Kardelis Andraš

K	„	Pài
K	„	János
K	„	Mihály
János Pálik		

S U M A R N I P R E G L E D
rezultata suđenja pred prekim sudovima u Južnim krajevima:

Datum	Mesto	Broj okrivljenih pred prekim sudom	Od toga osu đeni na			Pomilovano
			smrt	lišenje slobode (maloletnici)	Smrtna kazna izvršena	
održavanja pretresa						
13—15. 10. 1941.	Novi Sad	7	7	—	5 ¹⁴	2
18. 10. 1941.	Ada	4	4	—	2 ¹²	2
24. 10. 1941.	Stari Futog	4	4	—	3 ¹³	1
25. 10. 1941.	Petrovac	12	10	2	8 ¹⁴	2
29—31. 10. 1941.	Murska Sobota	7	3	4	2 ¹⁵	1
7. 11. 1941.	Senta	10	10	—	6 ¹⁶	4
8. 11. 1941.	Stari Bečej	22	16	6	12 ¹⁷	4
13—15. 11. 1941.	Subotica	24	24	—	15 ¹⁸	9
21—22. 11. 1941.	Novi Sad	26	15	11	11 ¹⁹	4
Ukupno:		116	93	23	64	29

Budimpešta, 28. novembra 1941. god. Dr. Vilmos Dominich, vojni sudija — kapetan

¹¹ Presude se mogu pronaći u: HL. HM. 13. oszt. 1941. 141 042. Petorica nad kojima je izvršena kazna su: Đorđe Radujkov, Gyula Varga, Pál Kárász, Rudolf Klausz, János Kocsi.

¹² Kálmán Bakos, József Halász.

¹³ Rudolf Grün, Ferenc Kardos, Otto Blahm.

¹⁴ Jovo Zeravljev, Ljubomir Doroslovački, Rudolf Hrubik, Pal Duga, Jovan Mokić, Jan Marčok, Marton Hrubik, Jan Labath.

¹⁵ Jenő Kardos, Ivan Cvetko.

¹⁶ Dr István Gero, István Müller, Károly Löwi, Mátyás Spirő, Dénes Löwi, Pál Molnár.

¹⁷ Labud Pejović, Momčilo Šaranović, Gottfried Hové, Milan Gavrić, Stevan Kojić, Teodor Cvejanov, Vujica Ciplić, Isa Mogin, Borislav Vlajkov, Živko Gagić, Svetozar Gavrić, Ivan Cirić.

¹⁸ Vidi dok. br. 73.

¹⁹ Sava Disalov, Livija Böhm, András Lederer, Svetozar Božić, Vendei Cimr, Sava Ljubojev, Jovan Brkić, Zoltán Timăr, Dušan Sućov, Petar Blažić, Andrija Marčok.

BR. 75

Novi Sad, 22. decembar 1941.

**DOPIS ODELJENJA NOVOSADSKJE ŽANDARMERIJE SRE-
SKOM NAČELNIKU U ŽABLJU O TOME DA CE ONI KOJI
POMAŽU PARTIZANE BITI INTERNIRANI, I DA CE IM
IMANJA BITI ODUZETA¹**

V. SEGEDINSKI ŽANDARMERIJSKI
OKRUG KRALJEVINE MAĐARSKJE

Broj 168/Kt. 1941.

U predmetu: mere koje je
potrebno preduzeti protiv
komunizma

*Novosadsko odeljenje
Hitno!
Poverljivo!*

Gospodinu sreskom načelniku

Novi Sad, 22. decembra 1941.

Ž a b a l j

Posle događaja koji su se desili, saopštavam vam da se pojedine bande komunista skrivaju na nenaseljenim salašima. Ovako sakrivene komuniste, stanovnici okolnih salaša, ne samo da nisu prijavljivali, nego ih pomažu i hranom, itd.²

Radi ovoga, molim da izdate uputstvo beležničkim ure-
dima, da se stanovnicima naselja što pre saopšti sledeće:

Svi oni koji znaju mesta na kojima se nalaze komunisti, a isto smesta ne prijave žandarmeriji, kao i oni koji komunistima pruže pomoć u bilo kakvoj formi biće izvedeni pred preki vojni sud, a sve može da se završi kaznom smrti vešanjem.

¹ MSRV. AO-M. 13/43/a. Original pisan na mašini.

² Hortijevske okupatorske vlasti veoma je uznemiravala činjenica jačanja NOP-a u Bačkoj. Po svemu sudeći uverili su se da stanovništvo ne samo da izražava svoje simpatije prema partizanima već i da ih pomaže. Policija i žandarmerija su se trudile da organizacijom tzv. »mreže b«, tj. potkazivača, otkrije mesta gde su partizani bazirani. U mnogo slučajeva oni su to i uspeli. U vezi sa jednom iznenada preduzetom akcijom žabaljska pogranična jedinica br. 55/1 u svom izveštaju navodi »da je prilikom racije koja je preduzeta protiv komunista u 15 časova 17. decembra« došlo do oružanog sukoba sa partizanima. Tom prilikom je poginuo žandarm Szappanos, vođa patrole, dok je vojnik Sándor Papp teško ranjen. O celoj situaciji 19. odeljenje Ministarstva odbrane obavestilo je I odelj. Generalštaba. (HL. Vkf. 1941. 1. oszt. 6977/el. 23. decembar 1941. Rukom pisani telegram).

Ovo se posebno odnosi na one koji imaju salaše, prema njima ću u slučaju ma i najmanje sumnje da nisu ispunili dužnost prijavljivanja, doneti predlog za internaciju i oduzimanje salaša.

1 . 3

BR. 76

Budimpešta, 5. januar 1942.

IZVEŠTAJ ŽANDARMERIJSKOG ODEL.TENJA MINISTARSTVA UNUTRAŠNJIH POSLOVA MINISTRU UNUTRAŠNJIH POSLOVA O PARTIZANSKIM POKRETIMA U OKOLINI ŽABLJA¹

MAĐ. KRALJ. MINISTARSTVO UNUTRAŠNJIH POSLOVA
VI-b ODELJENJE (ŽANDARMERIJSKA SLUŽBA)

Njegovoj ekselenciji gospodinu vitezu dr Keresteš Fišer Ferencu (Keresztes-Fischer-Ferenc), mađ. kralj, tajnom savetniku i mađ. kralj, ministru unutrašnjih poslova

Budimpešta

IZVEŠTAJ

Budimpešta, 5. januar 1942.

O borbama sa naoružanim komunistima u okolini opštine Zabalj županija Bač—Bodrog (Bacs—Bodrog), izveštavam Vašu ekselenciju o sledećem:

4. ovog meseca u 05.00 časova, komandir žandarmerijske straže u Zabiju, dobio je izveštaj od dva islednika novosadske žandarmerijske istražne grupe, da na jednom salašu, udaljenom od sela oko 8 km, ima naoružanih komunista. Komandir

³ Potpukovnik. Potpis nečitak.

¹ OL. K 149. 1942. 1. 6279. Original pisan na mašini.

straže krenuo je, radi hapšenja komunista, sa 7 žandarma, 11 graničara i dva žandarmerijska islednika. U međuvremenu upustili su se u borbu na salašu sa 40 naoružanih komunista. Patrolna graničarska četa iz Žablja, sa 20 graničara, požurila je u pomoć i zajednički su potisli naoružane komuniste u pravcu opštine Curug. Žandarmerijska straža u Čurugu, kao i posiate žandarmerijske i graničarske snage iz Novog Sada, pod komandom novosadskog žandarmerijskog komandanta, sprečile su bekstvo komunista prema Curugu, usled čega su se ovi, pomenivši pravac, pod borbom povukli prema jugu. Borba sa istima prestala je nastupanjem noći na liniji put Žabalj—Veliki Bečkerek. Gonjenje komunista nastavljeno je patrolama.²

Za komandanta snaga za gonjenje komunista određen je komandant novosadskog žandarmerijskog odeljenja, koji je na licu mesta od 4. decembra u 13.00 časova. U borbama, osim koncentrisanih žandarmerijskih snaga, učestvuju i tražene snage od vojske i 2 oklopna vozila.³ Dosadašnji gubici: 2 žandarma mrtva, 2 teško i 1 lakše ranjen, 4 graničara mrtva i 6 ranjeno. Osim toga, ranjena su 2 opštinska policajca i jedan žandarmerijski službeni konj. Od komunista do sada 8 mrtvih,

1 uhvaćen usled ranjavanja, a 2 lica su nam pala u ruke iako nisu bila ranjena. Poslednja vest o komunistima stigla je 4-og u 20.00 časova, da su, njih 8 — među kojima 3 ranjena — tražili noćenje kod jednog vlasnika salaša u ataru opštine Đurđevo. Pošto im vlasnik nije dozvolio, pobjegli su dalje u

² Reč je o 1. šajkaškom NOP odred. Formiran sredinom decembra 1941. na salašu Gavra Pustajića severoistočno od Zabija. Komandant je bio Stevan Divnin, pod ilegalnim imenom Baba Kartala, član CK KP Jugoslavije, sekretar Sreskog komiteta Zabija, učesnik velike oktobarske socijalističke revolucije. Kada su mađarski žandarmi 4. januara napali odred, Divnin je bio na jednom ilegalnom sastanku. U nejednakoj borbi odredom je komandovao politički komesar Đula Molnar, organizacioni sekretar Sreskog komiteta Zabija. U ogorčenoj borbi veći deo odreda, oko 60 boraca poginulo je. Paginuo je i politički komesar Đula Molnar. U to vreme 1. šajkaški NOP odred bio je najaktivnija i najorganizovanija partizanska jedinica u Bačkoj. Izvršio je veliki broj sabotaža i političkih akcija i zbog toga Hortijeva žandarmerija ga je nedeljama pratila i preko doušnika saznala za mesto zadržavanja odreda. Odred je u stvari 5. januara bio razbijen. (Vidi dok. br. 80. i o istoriji odreda: Đorđe Vasić, Hronika o oslobodilačkom ratu u južnoj Bačkoj, Novi Sad 1969 str. 133—154). Divnin je u borbi sa Hortijevim žandarima 30. oktobra 1942. godine ranjen i istog dana od zadobijenih rana umro. (Vidi dok. br. 114).

³ Vidi dok. br. 77.

nepoznatom pravcu. Preduzete su mere za njihovo pronalaženje.⁴

Danas je stigao na mesto događaja komandant žandarmerijskog okruga iz Segedina i preduzima mere za nastavak gonjenja koncentrisanim snagama. Komanda korpusa iz Segedina dala je na raspolaganje Okružnoj žandarmerijskoj komandi, potrebne snage za pomoć. Terenski uslovi otežavaju gonjenje, a smrznuta teritorija pod trskom daje priliku za sakrivanje, komunistima. Okružna žandarmerijska komanda u Segedinu u kontaktu je sa nemačkom okupacionom vojnom komandom, da bi se sprečilo komunistima prebegavanje u Banat.⁵

Budimpešta, 5. januara 1942. godine

vitez (Vadasi-Vadász) s.r.
Načelnik odeljenja, pukovnik

⁴ O ovim događajima lično je Keresteš-Fišer Ferenc, ministar unutrašnjih poslova, izvestio predsednika vlade Bordizia. Mada se i u pisanom materijalu spominje partizanska grupa od 40 lica, sporazumeli su se u tome da treba uputiti nove vojne snage u žabaljski srez, već tada dejstvujućim vojnim i žandarmerijskim snagama. Već sutradan na lice mesta stigao je 1. bataljon 20. puka iz Kiškunhalaša. (Vidi dok. br. 77). Rešili su da sa »čišćenjem« treba nastaviti, što je načelnik Generalštaba podržao, a Horti odobrio. Tako se »racija« 5. januara premestila u Žabalj, Curug i na teritorije drugih opština. Petog januara u Zabalj je stigao veliki župan Bač—Bodroške županije Deak Leo i teritorijalni komandant šajkaške oblasti komandant 7. pešadijskog puka Deak Laslo, pukovnik, koji su lično rukovodili hapšenjima i zlostavljanjima.

⁵ U ime nemačkog komandanta Jugoistoka generala Valter Kunca, zamenik komandanta nemačke 12. armije dostavio je 5. januara 1942. izveštaj Vrhovnoj komandi Vermahta o borbama mađarskih vojnih i žandarmerijskih jedinica protiv partizana na salašima u okolini Zabija. Napomenuo je da se, pošto do sada nije bilo potrebno, nemačke jedinice ne nalaze na mađarsko-srpskim, odnosno mađarsko-hrvatskim graničnim sektorima (tu se podrazumeva teritorija Vojvodine) (AVII., NAV-T-312, r. 465. s. 8054).

BR. 77

Budimpešta, 5. januar 1942.

**NAREĐENJE NAČELNIKA GENERALŠTABA ZA PREMEŠTAJ KOMANDE 15. PEŠADIJSKE BRIGADE U NOVI SAD
A 1. BATALJONA 20. PEŠADIJSKOG PUKA U ŽABALJ¹**

*Načelnik Generalštaba
Mađarske kralj, vojske
Broj 4017/1942
ein. 1. od. GŠ — 1942*

Dislokacija komande 15. brigade

Budimpešta, 5. januara 1942.

Obzirom na pobune četnika² i komunista koje su se desile u Bačkoj, naređujem sledeće dislokacije:

Komanda 15. peš brigade iz Sombora u Novi Sad.³

Prvi bataljon 20. puka treba tako rasporediti u okolinu opštine Žablja,⁴ da pojedine jedinice dospeju u glavna gnezda haranja četnika i komunista.

Dislokaciju će narediti komandant 5. korpusa za Komandu 15. brigade i bataljona 20. puka onda, kad grupa za unutrašnju bezbednost pukovnika viteza Deaka razračuna sa četničkim nemirima i kada će jedinice za unutrašnju bezbednost moći biti povučene, odnosno kada bude mogućnost da ih bataljon 20. puka smeni. Komanda 5. korpusa će snabdeti bataljon sa odgovarajućim brojem motornih vozila, da snagama bezbednosti omogući brzu pokretljivost. Četu oklopnih vozila 2. lov. brigade prepotčinjavam pukovniku vitezu Deaku za izvršavanje unutrašnje bezbednosnih zadataka, a kasnije je prepotčinjavam komandantu 15. peš. brigade, s tim što dislociram i pomenutu

¹ HL. HM. 1942. I/a oszt. 8882/el. Umnoženo.

² Reč je o pristalicama Kraljevine Jugoslavije.

³ Komanda 5. korpusa je već 9. oktobra 1941. tražila da se u Novi Sad premesti jedna viša vojna komanda. (Vidi dok. br. 69). Načelnik Generalštaba Sombathelji premestio je Komandu 15. pešadijske brigade iz Sombora u Novi Sad. Komandant brigade bio je Graši Jožef (Grassy József), generalštabni pukovnik.

⁴ Vidi dok. br. 76.

četu. Teritoriju dislokacije odrediće prema potrebi pukovnik vitez Deak, odnosno komandant 15. peš. brigade.⁵

Komandu 20. peš puka dislociram u Sombor. Radi orijentacije saopštavam, da će dislokacija 15. peš. brigade, 20. peš. puka i 1. bataljona 20. puka biti trajne prirode. Zbog toga, poneće sa sobom i sredstva za obuku.

Dobijaju: komanda V korpusa, na znanje gospodinu Ministru vojske (preko 1. op. odelj.), Komandi 3. armije III upravi Ministarstva vojske i 5. odelj. GŠ.

Načelnik GŠ, general⁶

BR. 78

Budimpešta, 7. januar 1942.

OBAVEŠTENJE NAČELNIKA GENERALŠTABA MINISTRU UNUTRAŠNJIH POSLOVA DA JE ZA VREME RACIJE OBU- STAVIO POGRANIČNI PROMET NA GRANICI DUŽ DUNA- VA I TISE¹

*Načelnik Generalštaba
Mađarske kraljevske vojske
broj. 4018/14. 1942.
ein. 1. od. GŠ — 1942*

Poverljivo!

Iz razloga unutrašnje bezbednosti,
zabranjuje se
pogranični promet.

Gospodinu ministru unutrašnjih poslova K. Mađarske
Budimpešta

Budimpešta, 7. januara 1942.

Čast mi je obavestiti Vašu ekscelenciju da je komanda 5. korpusa, dok traju operacije čišćenja u Bačkoj, privremeno zabra-

⁵ U smislu Uputstva racija se dalje nastavlja. Tako se 6. januara proširila na teritoriju Curuga, Žablja i Sajkaša sa ciljem da se obračuna sa rodoljubima. Bajnoci Jožef (Bajnóczy József), general-potpukovnik, u jednom izveštaj u kaže: »Sada imamo mogućnosti da se oslobodimo od svih nepoželjnih elemenata i tako damo zastrašujući primer stanovništvu...« (Vidi dok. br. 81).

⁶ Sombathelji Ferenc (Szombathelyi Ferenc).

¹ Original (pisan na mašini) P.I. 651, f. 2/1942-1-6279.

nila pogranični promet uz granicu koja se proteže Dunavom i Tisom. O ovome je obavestila i novosadsku nemačku komp. (nepoznata skraćenica, prim, prev.) komandu. Naredila je upotrebu oružja protiv prekršioca zabrane.

Odobrio sam mere V korpusa.

Dostavljeno:

Za načelnika GŠ mađ. kraljev, vojske
general-potpukovnik
vitez Bajnoci (Baynóczy)²

² Bajnoci Jožef (Bajnóczy József).

M.kir.honvéd vezérkar főnöke.

4018/14.pszm.
eln.l.vkf.-1942.

Átmenő határforgalom megtiltása a
karhatalmi alkalmazás kapcsán.

M.kir.belügyminiszter urnak

Budapest, 1942. évi január hó 7-én.

B u d a p e s t .

Van szerencsés Megnyugtatógodat értesíteni, hogy az V.hdt.
parancsnoknál a Bécska-i tisztogatási műveletet idejére a Duna-
i és a Tisza-i országhatár mentén az átmenő forgalmat megtil-
totta. Erről az Újvidék-i német kősz parancsnokát is értesített.
A tilalom megcsúszói ellen foggyverhasználatot is elrendelt.

Az V.hdt.parancsnoknál emó intézkedéseét jóváhagyttam.

Megküldöm: M.E., H.H.-/; Szeged. és 19 oszt.uján, r/ B.M.,
Kla., P.M.Uvra'nak, K.K.I.-nak, L.H.T-Vozérti.ker'nak, tudomásul
kiadom 3.hds.pedig-nak.

A m.kir.honvéd vezérkar főnöke helyett:

Antal Bajmóczy allggy.

Fotokopija dokumenta broj 78.

BR. 79

Čakovec, 7. januar 1942.

IZVEŠTAJ KOMANDANTA GARNIZONA U ČAKOVCU KOMANDI 3. SOMBATHELJSKOG KORPUSA O RASPOLOŽENJU STANOVNIŠTVA U MEĐIMURJU¹

KOMANDA MAĐARSKOG KRALJEVSKOG
GARNIZONA ČAKOVEC

Broj 4/1942.
ap. kt. — 1942

Kopija

Izveštaj o Međimurju

Komandi mađ. kralj. 3. sombatheljskog korpusa
(operativnom odeljenju)

S o m b a t h e l j

Čakovec, 7. januara 1942.

U vezi dopisa broj 21/Kt. 1941. od 27. oktobra 1941. godine, po predmetu skrivanja oružja izveštavam da u vezi sa ponovnim izdavanjem dozvole za držanje oružja, prema mesnom javnom beležniku, stanovništvo je predalo oružje koje je bespravno držalo, između ostalog i 3 vojničke puške. Prema iskustvu vlasti javne uprave, stanovništvo je pokazalo odgovarajuću spremnost i dobru volju za izvršenje naredbe.

Prema mom naređenju, a na osnovu pristigle prijave, žandarmerijska straža je u opštini Belica izvršila pretres kod dva nepouzdana lica, radi pronalaženja oružja, ali bez rezultata. Još uvek treba računati sa skrivenim vojničkim oružjem, kao što se to još uvek nađe i u županiji Zala.

Nadležni nastavljaju osmatran je.

Izveštavam da u Međimurju uopšte vlada mir i spokojstvo. Samo u novije vreme ponovno iskrсну na zidu crteži sa srpom i čekićem. Na ovo sam upozorio žandarmeriju.

Nemir prouzrokuje samo pitanje popova, koji ovde predstavljaju hrvatski pravni kontinuitet i postoji sumnja da popovi potpiruju i šire nastojanje Hrvatske za revizijom, svojom pripadnošću zagrebačkoj biskupiji duhovno, objavljuju da je sadašnje mađarsko stanje ovde, samo privremeno.

¹ Overen prepis (pisan na mašini) HL Vkf. 1942-1-oszt—4284/elu.

Odlaganjem rešenja po pitanju pripadnosti crkvenoj županiji, stanovništvo, koje se mađarski oseća, vidi slabost naših vlasti i žali se da ima utisak nesigurnosti koja iz ovog proističe. Prema dobivenim vestima sa druge strane granice raspoloženje naroda je, naročito u okolini Varaždina, u odnosu na nas neprijateljsko.

Ovo neprijateljsko raspoloženje potpiruju u prvom redu odavde iz Međimurja iseljeni državni službenici i proterani privatni advokati zbog svog krajnje jugoslovenskog političkog držanja, itd. Ovo raspoloženje, i u vezi sa njim revizijska nastojanja, daju izraza u stalnim pretečim vestima koje govore, da se može očekivat.' upad ustaša. U javnosti se stalno priča o datumu kad se može očekivati upad Hrvata. Zadnji takav datum bio je zadnji dan godine, tj. Silvestrovo.

Može se konstatovati da je stanovništvo već naviklo na ovakve vesti i one ne izazivaju veće reakcije, ipak stalno održavaju usijano raspoloženje, te se tako rađa nemir kod stanovništva. Zamolio sam vlasti javne uprave i upozorio žandarmeriju da pronadu one koji šire ovakve vesti, i da ih kazne.

Izveštavam, ukoliko na osnovu novog Mađarsko-hrvatskog sporazuma o graničnom prometu, čitavo Međimurje zaista postane pojas graničnog prometa, što se da zaključiti iz prethodnih obaveštenja, to će kontrola sa tačke gledišta kontrašpijunaže i državne bezbednosti, biti jako teška. Oni sa druge strane moći će skoro neograničeno da se kreću po čitavom Međimurju, i treba računati na širenje hrvatske propagande o reviziji i unutar Međimurja.

Sveukupno, u Međimurju je sada mir. Međutim, postojeći i do sada neorganizovani boljševički elementi, kao i oni koji naginju Hrvatima, mogli bi praviti izgrede i sa time se može računati, naročito ako unutar Međimurja dobiju organizatora. Na ekonomskom polju stanovništvo je zadovoljno. Na stanovništvo bi katastrofalno uticalo eventualno obustavljanje rada u fabrikama Čakovca, ili dalje smanjenje rada. U ovom slučaju može se računati i sa izgredima. Čitavo Međimurje, naročito njen ravničarski deo, pa prema tome i okolinu Čakovca, karakteriše gustoća stanovništva koja daleko prevazilazi državni prosek i samo poljoprivredna proizvodnja ne može izdržavati stanovnike.

Izveštavam da su stanja ozbiljnija od prosečnog ratnog stanja u državi i zahtevaju pojačanu budnost. Međutim, na os-

novu dosadašnjih iskustava, ide se u pravcu smirivanja, što bi moglo da ubrza pitanje prisajedinjenja crkvene županije i učutkivanje hrvatske propagande za reviziju.²

Kopija verna originalu:
Sombathelj, 3. februara 1942.
Potpis nečitak

Poptukovnik
Kaltroci (Kaltróczy), s.r.

BR. 80

Budimpešta, 8. januar 1942.

IZVEŠTAJ CENTRALNE ŽANDARMERIJSKE ISTRAŽNE KOMANDE MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA O SPROVEDENOJ RACIJI U ŠAJKAŠKOJ OBLASTI¹

*Mađ. kralj. Centralna istražna
žandarmerijska komanda
Broj 19880 B. kt. 1942.*

Oružani napad bačkih komunista

Mađ. kralj gospodinu Ministru unutrašnjih poslova
(Načelniku odeljenja za javnu bezbednost)
Budimpešta

Tokom istrage protiv komunista sprovedene u Bačkoj od strane novosadske istražne grupe, ista je u toku prošle nedelje — prema redosledu — uzela na čišćenje teritoriju (takožvanu teritoriju »Šajkaša«), koja leži u uglu Tise i Dunava. Od stanovnika u ovom delu, najgušće su naseljeni Srbi. Još prilikom zauzimanja Bačke, iz jednog sela sa ove teritorije, Đurđevo, otvarana je vatra na našu vojsku, usled čega su poginula dva vojnika, a više njih je ranjeno.

² Izveštaj je K-da 3. korpusa neposredno dostavila Generalštabu i obavestila da stanje javne bezbednosti »ne daje više povoda za bojazan«, i da je povukla u mirnodopski garnizon 5. streljačku četu 17. peš. puka koja je bila stacionirana u Prelogu i 2. bateriju 9. divizionu koja je bila stacionirana u Čakovcu, a pojedine straže 4. čete 53. graničnog bataljona ojačala je sa 5—10 vojnika. Isto tako, predložila je da se 10. februara rasformira 104. pozadinski (žand.) bataljon, kao i da se obezbede železnički mostovi i stanice stražarskim jedinicama.

¹ PI 651. f. 2/1942. 1. 6279. Original pisan na mašini.

Pošto je istražna grupa dobila obaveštenje da se na salašima u okolini Žablja skrivaju naoružani komunisti koji su u bekstvu, uveče, 3. januara islednici na dva motorna vozila pošli su radi hvatanja istih. Tokom noći 3. na 4. januar uhapsili su 8 komunista, a 4. januara nastavili sa pretresom drugih salaša. U toku prepodnevnih časova, 4. januara, snage sastavljene od islednika, žandarma i graničara, dočekane su jakom vatrom veće grupe komunista sa jednog salaša. Prema utvrđenom, bili su to naoružani komunisti po begli iz Čuruga, Đurđeva i Šajkaškog Svetog Ivana, koji su se prikupljali na salašu i na koji su žandarmi nabasali. Ova prepodnevna borba odigrala se na salašima istočno od Curuga i Žablja.²

Posle ovih događaja, po naredbi načelnika Generalštaba mađarske kraljevske vojske, Komanda 5. korpusa, preuzela je rukovođenje sa svim snagama unutrašnje bezbednosti, i posle prikupljanja većih vojnih i žandarmerijskih snaga,³ zatvorena je linija Tise od Curuga na istok do Tise, od Curuga na jug do Kovilja i od linije Dunava do Tise. Na ovoj teritoriji otpočela je energična racija,⁴ koja je pošla od Žablja i linije Dunava, a 5. januara naveče dostigla liniju Mošorina, odnosno liniju Titel—Kač.

U toku noći 5. na 6. januar, na više mesta vođeni su vatereni okršaji sa naoružanim partizanima, u toku kojih je uništeno 115—120 partizana.⁵ U borbama je teško ranjen komandir stanice u Curugu podoficir Nađ, koji je 6. januara naveče podlegao ranama u novosadskoj bolnici. Poginuli su: Gal Dula, žandarmerijski pripravnik iz stanice Curuga i Takač István, žandarm iz stanice u Curugu. Komandir stanice u Zabiju, podoficir Kočiš Andraš teško je ranjen u stomak i nema nade da će ostati živ. Ranjen je i Halas Josip, vodnik I klase iz stanice u Zabiju. Racije i dalje teku energično.

Prema priznanju zarobljenika koji su ostali živi, namećeravali su za srpski Božić 7. januara razbuktati revolucionarni ustanak koji bi obuhvatio celu Bačku. Sa organizacijom i obu-

² HL. VKF. 1942. hdm. csf 49/el. Izveštaj o situaciji br. 1.

³ Iz Novog Sada uputili su 350 vojnika.

⁴ Komanda 5. korpusa izdala je 5. januara naređenja za upućivanje novih snaga (u sprovođenju racije uključile su se 4 streljačke čete, jedna mitraljeska četa, jedna protivtenkovska topovska četa). Za jedinstveno rukovođenje svim snagama unutrašnje bezbednosti (vojnim i žandarmerijskim) opunomoćen je pukovnik Deak Laslo (Deák László), komandant 9. peš. puka.

⁵ Na primer, kod Mošorina ubili su 6. januara 104 Srbina muškarca, 47 žena i 29 dece (Saopštenje o zločinima okupatora i njihovih pomagača u Vojvodini 1941—1944, Pokrajinska komisija za utvrđivanje zločina okupatora, knj. 1, Bačka i Baranja, Novi Sad, 1946, str. 146).

kom partizana rukovodili su iz Zrenjanina: Žarko Zrenjanin,⁶ Marković Svetozar⁷ i Zličić Đorđe. Uhvaćeni su pripadali četi Divnin Stevana.⁸ Zamenik komandira čete bio je Molnar Đula,⁹ koji stanuje u opštini Banatski Aradac.

Napad je trebalo da započne sa nenaseljenih salaša u atarima Zabija u Curuga. Tu su se prikupljali odbegli partizani iz Curuga, Zabija, Sajkaškog Svetog Ivana i Mosori na, a ovamo su se preko zaleđene Tise iz Banata infiltrirali, tamo obučeni i naoružani partizani. U redovima banatskih partizana bore se i, u svoje vreme od mađarskih vlasti proterani dobrovoljci iz Bačke, koji se prikupljaju uglavnom u banatskoj opštini Perlez.

Na ovom salašu na koji su 4. januara žandarmi iznenada napali, sakrivalo se oko 100—120 naoružanih partizana. Nemamo podataka o broju skrivenih na ostalim salašima.

Prema kazivanju zarobljenika, na salašu je bio i Molnar Đula koji je iz Banata došao sa zadatkom da rukovodi borbama na ovoj teritoriji.¹⁰ Na krovu salaša je stalno, danju-noću osmatrao partizan sa dvogledom. Vrlo brzo su приметili približavanje islednika i žandarma. Ali su naređuje za otvaranje vatre dobili tek onda, kad su videli da žandarmi opkoljavaju salaš. Sa ovim su sprecali žandarme u izvršenju svog plana. Molnar Đula je podelio partizane u tri grupe, tako da: prva grupa vodi borbu i štiti izvlačenje druge grupe, a treća grupa je određena da u džakovima evakuiše municiju, materijalne zalihe i posuđe. Prema naređenju Molnar Đule, od palih partizana u borbi treba uzeti oružje i municiju, mrtve ostaviti, a ranjene poneti sobom.

Iznenadnim napadom na partizanske snage, žandarmerijski islednici su preduhitрили, to, da na srpski Božić partizani zajedno sa srpskim stanovništvom koje simpatije komuniste, prirede krvavi masakr u Bačkoj i da pobiju Mađare i Nemce.¹¹

Isti ovakav izveštaj podneo sam gospodinu Ministru unutrašnjih poslova kraljevine Mađarske (VII, VI-b odeljenju), gospodinu Ministru vojske kraljevine Mađarske (20. odeljenju) i Inspektoru mađarske Žandarmerije.

Potpukovnik
vitez (Ridegh) Ridegh¹²

⁶ Vidi 8. indeks dok. br. 74.

⁷ Vidi, 9. indeks dok. br. 74.

⁸ Divnin Stevan, komandant 1. šajkaškog NOP odreda.

⁹ Molnar Đula, politički komesar 1. šajkaškog NOP odreda.

¹⁰ Vidi 3. i 4. indeks dok. br. 81.

¹¹ Vidi dok. br. 81.

¹² Ridegh Raymond.

BR. 81

Budimpešta, 13. januar 1942.

**IZVOD IZ INFORMACIJE O SITUACIJI KOJU JE NAČELNIK
GENERALŠTABA DAO U VEZI SA DOGAĐAJIMA POVO-
DOM IZVRŠENIH RACIJA¹**

Mađ. kralj, načelnik Generalštaba

*Izveštaj sa lica mesta
br. 5. zaključen: 13. I 1942.
u 8.00 časova*

9. januara operacija čišćenja je nastavljena prema planu i sa uspehom je izvršena.² Mestimični otpori su skršeni.

Straža na železničkom mostu istočno od Turi je, na kanalu Franje Josipa, primetila je u svojoj blizini sumnjive elemente, i vatrom ih je odstranila. Oterani četnici su uzvratili vatrom sa obližnjih salaša. U toku istrage je utvrđeno da je više lica sa teritorije na kojoj je vršena čistka pobeglo u pravcu Kovilja (na obali Dunava). Zapovedništvo V žandarmerijskog okruga uputilo je u Kovilj odgovarajuće žandarmerijske snage.

Podaci najnovijih isleđivanja su:

- a) partizanski ustanak je potpirivan iz Banata³
- b) za dan početka ustanka je određen srpski Božić
- c) ustanici su imali nalog za ubijanje mađarskog i nemačkog stanovništva

¹ HL. VKF. hdm. csf. 49/el. Overeni prepis, pisan na mašini.

² U toku »akcije« od 9. januara okupator je u Gospodincima i Šajkašu ubio 60 ljudi. (Saopštenje o zločinima okupatora i njihovih pomagača u Vojvodini 1941—1944). Pokrajinska komisija za utvrđivanje zločina okupatora, knjiga 1 (Bačka i Baranja), Novi Sad 1946, str. 137.

³ Za vreme fašističke agresije na Jugoslaviju, većina članova Pokrajinskog komiteta KPJ svarno je bila u Banatu, samo je Radivoj Čirpanov ostao u Bačkoj. PK je u julu 1941. u tzv. Lenjinskom pismu (vidi dokumente br. 72 i 74) partijskim ćelijama u Bačkoj stavio u zadatak formiranje oružanih jedinica. U leto 1941. od strane partijskih ćelija su organizovane tzv. vojne desetine (diverzantske grupe od 3 do 5 članova) koje su izvršile više akcija. Krajem 1941. iz Banata je u Bačku prešao znatan broj rukovodilaca KPJ radi organizovanja partijskog rada i partizanskog otpora. Uz pomoć svojih doušnika, mađarske vlasti ubrzo su to saznale, pa su počele »pročešl javan je« Bačke. Tako su prve racije u okolini Žablja izvršene već polovinom decembra 1941 (Pl. 651. f. 6/1941. IV. 1941. XII 9.). Tridesetog decembra 1941. žabaljska žandarmerija je u svom izveštaju navela da je »dobila obaveštenje o infiltraciji sumnjivih elemenata« u Bačku i Banat. (OL. K-428. MTI. Litografija. 1133. 14. januar 1941).

Prvi zadatak partizana trebalo je da bude uništenje domobranskih, žandarmerijskih i policijskih snaga.

d) ustanak je posle zauzimanja Bačke trebao da se proširi i na Banat, i dalje na balkanske zemlje. Krajnji cilj mu je obezbeđenje pobede Sovjetskog Saveza⁴.

10. januara čistka je nastavljena po planu. Lokalni otpori su skršeni uz pomoć sile.

Za vreme istrage i čistke nestalo je više uglednih lokalnih rukovodilaca i sveštenika srpske narodnosti.

11. januara nije bilo posebnih događaja.

12. januara je opet došlo do oružanog sukoba između snaga reda i partizana.

Procenjeno je da na teritoriji na kojoj se vrši čistka ima mnogo sakrivenog oružja, ali malo je dokaza za tako nešto.. Cesto se otkrivaju nova i nova partizanska skloništa.

U periodu od 9—12. januara nismo imali nikakvih gubitaka.

Raspoloženje snaga reda je dobro.

Prenosim suštinu izveštaj a zapovednika V korpusa koji se odnosi na čistku:

Plan zapovednika oružanih snaga je da umesto pretrage trščara koji su neprohodni, u svako naseljeno mesto pošalje jedinicu koja će vršiti čistku na tačno određenoj teritoriji. Mora se računati da će partizani i njihovi pomagači imati gubitak od 200—300 ljudi. Čistka će po svoj prilici trajati još 10—14 dana.⁵

Na osnovu priznanja zarobljenika, može se utvrditi da su inspiratori nemira, na našu teritoriju došli iz Banata preko zaleđene Tise, sa ciljem da posle okupljanja istočno od linije Zabalj—Čurug, za vreme srpskog Božića uđu u sela, izazovu komunistički ustanak i da ga što je više moguće prošire na

⁴ Pokrajinski komitet je stvarno razmatrao mogućnost skorog oružanog ustanka. Iz opšte vojno-političke situacije izvučeni su nereálni zaključci. Čak i posle pokolja od strane okupatora u Bačkoj, u njegovom proglasu od 1. februara 1942. naglašava se da sazreva situacija za revolucionarni preobražaj, »da rat neće dugo trajati, da se treba pripremiti za oružani ustanak i prihvatanje sovjetskog desanta«[^] (Vidi o ovoj temi Josip Mirnić, Političke i taktičke koncepcije rukovodstva narodnooslobodilačkog pokreta u Bačkoj 1941—1943, Istraživanja I, Novi Sad 1971, str. 188—190).

⁵ Grupa pukovnika Dečka 20. januara 1941. proširila je raciju i na područje Bečeja, a pukovnik József Grassy, zapovednik 15. brigade »preuzeo je zapovedništvo nad oružanim snagama koje imaju izvršiti čistku na novoj teritoriji«. Ta nova teritorija se nalazila istočno od linije Srbobran—Temerin—Novi Sad. (HL. VKF. hdm. csf. 49/el. Izveštaj br. 7).

istok i isever. U isto vreme, do ustanka je trebalo da dođe i u Banatu.

Gledajući u globalu, organizatori su znali da je njihova akcija beznačajna, ali to im nije značilo ništa. Hteli su da kod nepoštenog i zaslepljenog stanovništva, koje je trebalo da se žrtvuje za njih, stvore zabunu.

Zahvaljujući našoj delatnosti, njihov plan je osujećen, a do borbi je došlo prerano.

Kao posledica čistke koja je u toku, može se očekivati da će u ovom do sada zapuštenom kraju Bačke, kao i u celoj Bačkoj za duže vreme biti mirno⁶, jer sada nam se pružila prilika da se oslobodimo svih nepoželjnih elemenata, čime ćemo stanovništvu pokazati zastrašujući primer.

Rezultate čistke može da dovede u pitanje nesigurno stanje u Banatu, jer tamošnji partizani bilo kada mogu da se infiltriraju na našu teritoriju, čime bi ponovo bio narušen mir u zemlji. •

U poslednje vreme su Mađari, i sloj nosilaca javnih funkcija bili nervozni, moglo bi se reći da su bili zastrašeni. Sada su se, zahvaljujući brznoj intervenciji državne sile, oni smirili.⁷

Švabe su lojalne.

Na Srbe je najjače utisak ostavila odlučna primena sile. Oni su navikli na nasilje, a za nas su do sada mislili da smo slabi i nemoćni.⁸ Lojalniji Srbi, na čelu sa vladikom, sa kojim sam razgovarao, imaju nameru da pokrenu kampanju u cilju

⁶ Istovremeno sa racijom načelnik Generalštaba je naredio nastavljajanje rada prekih sudova. Pod rukovodstvom zloglasnog javnog tužioca Vilmosa Dominicha, kapetana — istražnog sudi je, posebno odabranima, koji su tokom jeseni bili uhapšeni u okolini Bečeja, Žablja, N. Sada itd. svakodnevno su održavane rasprave i izricane teške presude. Devetnaestog januara 1942. na smrt je osuđeno 11 osoba (Pl. 613. f. 21/5), 16. januara u Zabiju je na smrt osuđeno 9 lica (HL. HM. 1942. 13. oszt. 13431/el), 21. januara u Novom Sadu na procesu Jovgenu Kopčanskom i drugovima izrečene su 3 smrtno kazne, koje su izvršene još istog dana. (HL. HM. 1942. 13. oszt. 14915/el). Sutradan, takođe u Novom Sadu, u procesu Marku Konjeviću i drugovima izrečene su 4 smrtno presude, koje su izvršene 29. januara. (HL. HM. 1942. 13. oszt. 9159/el).

⁷ Nasuprot tome, više izveštaja svedoči o tome da je među službenicima bilo i onih koji su sarađivali sa progonjenima. Tako, recimo, u izveštaj u o nestanku beleznika iz Đurđeva pronalazimo napomenu »da je iz sredstava namenjenih ublažavanju bede mađarskog naroda finansirao partizane«. (HL. VKF. 1942. hdm. csf. 49/el. Izveštaj br. 6).

⁸ U istom izveštaj u se konstatuje da »cei okup no srpsko stanovništvo ovog kraja pomaže partizane... da je stanovništvo u izuzetno velikoj meri zaraženo komunizmom... gro stanovništva je uz partizane i pomaže ih«.

izolacije Srba od komunizma, kako bi time spasili one koji su lojalni.

Od Nemaca iz Banata sam obavešten da su do danas, u čistkama koje su u celom Banatu izvedene istovremeno, partizani imali gubitak od oko 200 ljudi.⁹

Umesto načelnika mađarskog kraljevskog
domobranskog Generalštaba
general-potpukovnik, **vitez József Bajnósz**, s.r.

BR. 82

Žabalj, 16. januar 1942.

NALOG SRESKOG NAČELNIKA ŽABLJA OPŠTISKOM POGLAVARSTVU U ĐURĐEVU DA OBNARODUJE DA CE BITI NAGRAĐEN SVAKI ONAJ KOJI POMOGNE U OTKRIVANJU SAKRIVENOG ORUŽJA ILI EKSPLOZIVNIH SREDSTAVA¹

*Od sreskog načelnika
sreza Zabija*

Broj: 1040/kig. 1942.

Predmet: Nagrada za ukazivanje
na oružje ili municiju

I

Opštinskom predstojništvu (poglavarstvu)

Đurđevo

Pozivam opštinsko predstojništvo da najširem krugu objavi da svima onima koji pomognu vlastima da dođu do municije, eksplozivnog materijala, ili oružja, otkriju skrovišta, ili ukažu na trag, pripada nagrada u srazmeri sa otkrivenim ili nađenim eksplozivnim materijalom, municijom i oružjem.

Dr Franc Vilmoš (Franck Vilmos)
zamenik sreskog načelnika

⁹ U Banatu su oružane snage nemačkog zapovedništva organizovale poturu velikih razmera protiv rodoljuba. Načelnik Generalštaba general Ferenc Szombathelyi 9. januara je obavestio nemačku komandu u Banatu o rezultatima istrage protiv komunista u Bačkoj. Naveo je da je uhapšeno 2.367 komunista, a Nemcima je obećao da će se akcija protiv partizana nastaviti.

¹ Original (pisan na mašini) u Muzeju socijalističke revolucije Vojvodine — Arhivsko odeljenje (dalje: MSRV-AO), M-14/2.

A szabályi járási fozszolgabirájától. Tárgy: Lőszerek, vagy fegyver nyomra-
vezetőinek jutalom.
1040/Hig.1942.szam.

Nyilvános Előjárás

Sajkaszörnye

Felhívja az előjárás, hogy a legközelebbi körben hirdettesse
meg, hogy mindazok akik lőszerek, robbanóanyagok, vagy fegyverek a hatá-
sag kezére juttatásában segítőknek, a rejtőhelyeket felfedik, vagy nyomra-
vezetnek, a felfedett, vagy megtalált lőszerek, robbanóanyag, fegyver arányában
megfelelő jutalommal részesülnek.

Szabály, 1942. évi január hó 16. napján.

Sajkaszörnye
fozszolgabíró h.

BR. 83

Novi Sad, 18. januar 1942.

GOVOR VELIKOG ŽUPANA NOVOG SADA FERNBAH PETERA, ODRŽANOG PREDSTAVNICIMA SRPSKOG MESNOG STANOVNIŠTVA ZA VREME VOĐENJA PREGOVORA¹

Zapisnik

Rad nastavljen na istom mestu popodne 18. januara 1942. godine u prisustvu istih lica.

*Dr. apatinski Fernbah Peter, veliki župan:*¹ vratimo se nazad na početak prošle godine kada je došlo do preokreta. Svi ma nama je poznat proglas gospodina Regenta, u kojem je izjavio, ukoliko mađarska vojska umarsira, neće doći kao neprijatelj ovdašnjim narodnim grupama, samo će se vratiti među hiljadugodišnje granice, kako bi uzela u pravni posed ono što je Trianonskim mirom — po našem mišljenju — neopravdano odcepljeno od zemlje.³

I šta se desilo, gospo, prilikom ulaska? Ulazeće jedinice su mučki napadnute! Mi se zbog toga nismo čak ni svetili.⁴ Rekli smo: u redu — zaboravimo prošlost i počnimo sve iz početka. Ovde živimo, u granicama jedne države, a pred mađarskom državom, svaki je građanin ravnopravan. Zahtevali smo samo jedno: da svaki građanin bude na osnovama vernosti prema mađarskoj državi. Vrlo je žalosno da se nakon 9 meseci posle ovoga, desio žabaljski slučaj !

Od Vas, kao rukovodioca Srba u Mađarskoj, tražim jedno. Gospodin Bala Pai (Balla Pal) savetnik u predsedništvu vlade i ja, bili smo oni, koji smo i pored protivljenja drugih, sproveli to, da domaći Srbi dobiju list koji izlazi ćirilicom. Jer ako im priznajemo pravo državljanstva, priznajemo da imaju pravo na pismo ćirilicu, onda imaju pravo i na list koji izlazi na ćirilici. Zbog toga sam hteo da se pojavi ovaj dnevni list, koji će

¹ MSRV. AO-M. 14/13. Overeni prepis pisan na mašini.

² Veliki župan grada Novog Sada Fernbah Petera (Fernbach Péter) bio je jedan od inicijatora proširenja racije na Novi Sad. Za vreme tadašnje rasprave, on je već znao da se Ministarski savet složio sa proširenjem racije. Vidi indeks 2, dok. br. 84.

³ Vidi Hortijev proglas u dok. br. 11.

⁴ Pristigli izveštaji od komandi koje su nadirale, o panici i bezglavlju kod mađarskih jedinica, u potpunosti su suprotne Fernbahovim izjavama.

utrti put duhovnom izmirenju. Mi ćemo staviti plašt zaborava na prošlost i zaboravićemo mnoge one nepravедne mere, koje su pogađale Mađare u vreme jugoslovenske ere. Ne želim podsećati na to, napominjem to samo kao činjenicu.

Gospodo, Vi ste duhovni vođi Srba u Mađarskoj. Uzmite u ruke pera, i pišite članke u svom listu. Ako Vi iskreno stojte na osnovama vernosti mađarskoj državi, izvolite to i propagirati! Izvolite smiriti ljude, i preko novina ih preobratiti. Ukoliko se još uvek nadate pobedi Engleske — normalno — što to ovde meni nećete reći — tada nećete to učiniti. Samo, nemojte zaboravljati da postoje dva vida greha, jer i propustom se može činiti greh. U svakom slučaju bezuslovno je propust, ako jedan narod ili narodnu grupu ostavite bez duhovnog vodstva, ako stari velikani ne stanu na megdan, i puste stvari da teku, a pojave se tek onda, kada je nevolja već tu. Ja sam čitave noći razmišljao o ovim stvarima i sada vrlo jasno sagledavam pitanje. Ja sam zato preko Peci-Popović Pavla, mog prisnog prijatelja, koji mi je isto tako prijatelj bio i u jugoslovensko vreme i o kojem samo lepo i dobro mogu govoriti, i preko Petrovića Miloša, koji iako mi nije tako prisan prijatelj kao Peci-Popović ali mi je blizak, ponavljam, preko pomenutih sam sve Vas pozvao ovamo da bih vam ovo rekao. Od strane mađarskih vlasti biće sve učinjeno, pa ću i lično učiniti sve moguće da izmirim duhove. Ja srpski ne govorim, zbog čega mi narod manje veru je. Vi ste oni, koji treba da pomognu da dođe do duševnog mira.

Znam dobro kakva su bila shva tanja Srba posle preokreta, a naročito tada, kada je pokrenut napad Nemačke protiv Sovjetskog Saveza. Na to mi nemojte odgovarati ni sa da, niti sa, ne. Ja vrlo dobro znam, da su srpski konstruktivni elementi rekli: »Hvala Bogu! Nemci će potući boljševike, ali će se u potpunosti iscrpiti, i tada može ponovo da dođe naše vreme! Mi ćemo samo dobro proći!«. Međutim, danas je već druga situacija. Od kada je Idn bio u Moskvi⁵, od tada je ova teritorija konačno obećana Sovjetskom Savezu. Ako Englezi pobeде, ovde će biti boljševizam samo tada ne znam da li će iko od prisutne gospode ostati živ! Duh Evrope zahteva od onih koji ovde u Evropi žele živeti, da se udruže kako bi boljševizam bio pobeđen, inače u protivnom, sve će se boljševizirati. Ja lično ne samo da verujem, nego mi je i uverenje sveto i čvrsto da samo sile Osovine mogu pobediti.

⁵ Ukazuje na razgovore ministra inostranih poslova V. Britanije, Antoni Idna u Moskvi 5. decembra 1941. Posle toga V. Britanija je objavila rat Finskoj i Mađarskoj.

Ako gospoda učine ono za što sam ih zamolio, i ako se u duši mogu preorijentirati, tada će biti mira. Molim Vas, nemojte sada odgovoriti. Razmišljajte, o svemu ovom odspavajte jednu noć. Ja ću o svemu ovome referisati vladi, prirodno i o odgovoru koji ću dobiti od Vas.⁶

Ono što su čuli, prisutni su primili k znanju — sa čime je zvanični postupak bio završen, i o čemu je bio sačinjen ovaj zapisnik u nastavku.

Zapisničar, stenograf
Slahta Erzebert, s.r.

K.m.f. (nepoznata skraćenica,
prim, prev.)

Prepis overava:

Veliki župan
Dr apatinski Fernbah Peter, s.r.

Novi Sad, 18. januara 1942.

⁶ Pregovori velikog župana Fembaha imali su za cilj da ojačaju uticaj na srpske intelektualce. Istog dana, 18. januara, datiran je i dopis koji je načelnik Generalštaba uputio ministru vera i prosvete Homan Balint (Hóman Balint). Informacije koje su pristigle sa okupiranih jugoslovenskih teritorija ističu »protivnacionalnu« delatnost učitelja i sveštenika, da »srpski živalj u Vojvodini nikako neće da se pomiri sa izmenjenim uslovima. Prema identičnim podacima, Srbi — bilo kojoj društvenoj klasi da pripadaju — nadaju se da su sadašnje okolnosti samo prolazne. Veruju da će se svetski rat završiti sovjetskom i britanskom pobedom... Naročito su opasni preuzeti prosvetni radnici a među njima učitelji na salašima... Pored prosvetnih radnika važnu ulogu igra i sveštenstvo... Od potčinjenih organa stiglo je mnogo optužujućih podataka u odnosu na sveštenstvo ... Isto takva situacija je i u Međimurju... Sa mađarske tačke gledišta velika većina sveštenstva je nepoverljiva i ona je akutno sredstvo za protivmađarsku propagandu. Ovo je utoliko opasnije zbog toga što je narod u Međimurju vrlo pobožan, sveštenstvo mu je duhovni vođa koji mu određuje politički i nacionalni stav«. Ovaj dopis od 8 kucanih stranica poimenično navodi brojne katoličke učitelje i popove. Kopiju dopisa NGŠ dostavio je predsedniku vlade Bardoši Laslu (Bárdossy László) i ministru unutrašnjih poslova Keresteš Fischeru (Keresztes Fischer) (HL. VKF. 1942. 2. oszt. 50722/el. Overen prepis pisan na mašini).

⁷ Potpis nečitak.

BR. 84

Budimpešta, 23. januar 1942.

IZVOD IZ INFORMACIJE O SITUACIJI KOJU JE DAO NAČELNIK GENERALŠTABA O IZVRŠENIM RACIJAMA A KOJI SE ODNOSI NA RACIJU SPROVEDENU U NOVOM SADU¹

Načelniku mađ. kralj, domobranskog Generalštaba

Izveštaj o stanju br. 8

Zaključeno: 23. jan. 1942. u 8.00

Do sada je, od početka čistki u Novom Sadu 21. januara² legitimisano 3.500 osoba. Čistke u Novom Sadu će se završiti danas.³

¹ HL. VKF. 1942. hdm. csf. 49/el. Overeni prepis pisan na mašini.

² Više rukovodilaca horti;eske okupacione vlasti zalagalo se za što skorije »proširenje racije« na Novi Sad. Među njima je bio i novosadski nadbeležnik Peter Fernbach. Dvanaestog januara je general Feketealmy-Czeydner otputovao u Budimpeštu i obavestio ministra unutrašnjih poslova Keresztes-Fischera o rezultatima racije u Šajkaškoj. On je istakao »da je proširenje čistki na Novi Sad potrebno i opravdano, jer su se partizani sklonili u njemu«. Ministar unutrašnjih poslova je poverovao Feketealmy-Czeydneru pa je predsednika vlade Bărdossyja ubedio da je proširenje racije neophodno. Vlada je prihvatila Bărdossyjev predlog koji se odnosio na to (Pl. 634. f.). Plan racije su odobrili ministar odbrane Károly Bartha i načelnik Generalštaba Ferenc Szombathelyi. Szombathelyi je pred narodnim sudom izjavio »da je režim protiv osoba koje su stvarale nemir, provođenje racije smatrao potrebnim« i da je Horthy bio upoznat sa preduzetim merama. (Materijal budimpeštanskog narodnog suda, Nb. XIII 5012/1945. zapisnik br. 9). Rukovodioci racije su u Srbobranu 17. januara utvrdili dinamiku sprovođenja čistke čije je izvršenje određeno za 21. 22. i 23. januar. Feketealmy je zabranio obaveštavanje civilnih organa o akciji koja će se sprovesti. Ujutro 21. januara József Grassy, vojni komandant grada Novog Sada, preko oglasa je obavestio stanovništvo da je racija počela. Zabranio je svaki saobraćaj, putovanje, okupljanje, zvonjenje, naredio je zatvaranje crkava itd. (MSRV. AO-M. 2/2; HL. HM 1942. 1/a. oszt. 5947/el.). U jednom izveštaju sa lica mesta može se pronaći sledeće: »U 6 časova 21. januara pojačan garnizon Novog Sada otpočeo je sa čišćenjem grada. (Pojačanje je izvršeno sa 20/1. a 20/11. bataljona V. ark. sâb. és V. utân, bataljoni koji su u Novi Sad iznenada dopremljeni železnicom). Čistka će verovatno trajati 3. dana. Snabdevanje najelementarnijim životnim potrebama je obezbeđeno. Takođe je i u daljim planovima bilo nenajavljeno čišćenje okolnih mesta«. (HL. VKF. 1941. 1. oszt. 4018/32/el. 21. januara 1942. u 8.00). Novi Sad je bio izdelfen na rejone, a patrole su već u prvim satima zarobile nekoliko stotina ljudi. Od njih su izabrali 30 ljudi koje je još istog dana Grassyjev preko sud osudio na smrt. Jedinica

Grupa viteza Deàka, potpukovnika, čistke sprovodi po> planu.

Vladika, dr Irinej Ćirić je posle razgovora sa sveštenicima V korpusa izdao proglas, koji je u celoj Bačkoj postavljen na javnim mestima. U ovom proglasu vladika je svoje vernike pozvao da se uzdrže od saradnje sa partizanima. Proglas je ■ pogodan za to da lojalne Srbe odvraći od saradnje sa partizanima.

Iz Bečaja je 20 Jevreja otputovalo u nepoznatom pravcu. Svoje objavne formule su poslali poštom, bez navođenja mesta u koje su otišli.

U Novom Sadu vlada potpuni mir i red⁴, samo je u toku noći na Dunavu bilo borbe (pucanja i bacanja ručnih bombi) između žandarmerije i partizana. Više je partizana izgubilo život. Zaplenili smo puške i ručne bombe srpske proizvodnje.

Suprotno lažnim vestima, protiv dece nisu preduzete mere nasilja.⁵ Obavljeno je skupljanje i zbrinjavanje dece poginulih ili odbeglih partizana.

Čistke su obavljene uz saglasnost Milana Popovića i srpskih sveštenika⁶.

žandarmerijskog pukovnika Lajosa Gàala odvela je osuđene na Strand i tamo ih ubila.

³ Iz blokiranog N. Sada vest o pokoljima je prostrujala već u noći 21. januara. Već 22. januara načelnik Generalštaba Szombathelyi telegramom je izdao naređenje Feketealmy-Czeydneiux da se »nasilje« (ne racija!!) mora obustaviti, ali on ovo naređenje nije izvršio. (Vidi dokument br. 103). »Raciju« je Feketealmy-Czeydner u N. Sadu praktično obustavio tek 24. januara. »Čistke« su se, međutim, i dalje ■ nastavile, prema ranije usvojenom planu. Oružane snage za unutrašnju bezbednost su u Bečaju (pod rukovodstvom Lászla Deàka), u Srbo- branu (pod rukovodstvom Józsefa Grassyja), Kisaču i Bačkom Petrovcu 28. i 29. januara uhapsile i ubile veliki broj nevinih ljudi (HL. VKF. 1942. 1. oszt. 4018/eln., izveštaji br. 42, 43, i 45).

Od radova koji se bave pokoljem u Bačkoj u januaru 1942. i posebno situacijom u N. Sadu preporučujemo sledeće: Buzási János, Az uvjidéki »razzia« (Kossuth Konyvkiadó, Bp, 1963.); Zvonimir Golubović, Racija januara 1942. u južnoj Bačkoj (Zbornik za društvene nauke Matice srpske 1963) ; Đorđe Vasić, Hronika o oslobodilačkom ratu u južnoj Bačkoj (Novi Sad, 1969—146—163) ; A. Sajti Enikő, A jugoszláv kommunista párt vezette ellenállás Délvidéken és a Bãrdossy-kórmány megtorló politikaja (Tanulmány, megjelent: Párttörténeti Kö- lemények, Bp. 1982. 4. szám, 141—175. oldalak).

⁴ Vidi dokumente br. 85. 86.

⁵ Dokazano je da je među žrtvama bilo preko 200 dece.

⁶ U izveštaju o situaciji od 21. januara 1942. stoji sledeće: »Saveti Milana Popovića se nisu mogli uzeti u obzir, jer se imenovani u to vreme nalazio u Budimpešti. Saradnja sa srpskim sveštenstvom nije uspostavljena« (HL. VKF. 1942. i Osz. 4018/34/eln.). Srpski poslanik Milan Popović je 15. jula 1942. u interpelaciji u Predstavničkom domu izneo svoje mišljenje o događajima u Bačkoj. (Vidi dokumenat br. 104).

Snabdevanje jedinica je besprekorno, a raspoloženje je izvrsno. Imali smo 6 povredjenih žandarma koji su rane zadobili od neprijateljske ručne bombe. Usled velike zime došlo je do 21 smrzanja, od toga, u jednom slučaju je zabeleženo smrzanje III stepena.

Umesto načelnika mađ. kralj. Generalštaba
vitez József Bajn,óczy general-potpukovnik

BR. 85

Novi Sad, 24. januar 1942.

DOPIS NOVOSADSKOG POLICIJSKOG KAPETANA, KOMANDANTA NOVOSADSKOG VOJNOG GARNIZONA, I NJEGOVO MIŠLJENJE O SPROVEDENOJ RACIJI U NOVOM SADU¹

Načelništvo mađ. kralj. policije Novog Sada
74./1-1942.....

Prepis.

■Strogo poverljivo! Otvara samo adresat!
Predmet: Racija oružanih snaga za
unutrašnju bezbednost u
Novom Sadu

Prilog br. : 4 kom.

MAĐARSKOJ KRALJ. DOMOBRANSKOJ POSTAJI
Novi Sad

Pokorno javljam, da su se na teritoriji koja spada u nadležnost moje policijske stanice, 20. januara 1942, iznenada pojavile oružane snage za zaštitu unutrašnje bezbednosti, koje su, uz saradnju žandarmerije i policijskih snaga sigurnosti pod rukovodstvom generalštabaskog pukovnika Jószeffa Grassy ja, a na osnovu vladinog saopštenja, u periodu od 6 časova 21. januara do 21. čas 23. januara, izvršile raciju i pretres kuća, kao i druge aktivnosti radi hvatanja partizana-komunista i drugih neprijatelja naše domovine.

¹ HL. HM. 1942. I/a. oszt. 996/el. Original pisan na mašini.

U 3 ujutro ,21. januara 1942., pre otpočinjanja ovih vojnih aktivnosti, uzbunjena je posada novosadskog garnizona. Uzbuna je osim vojske proširena na snage žandarmerije, sigurnosti i organe unutrašnje bezbednosti.

Vojne racije su, kako u predgrađa, tako i u centru, sprovedene prema ranije utvrđenim planovima. S obzirom na trodnevno trajanje, grad je bio podeljen na zone po kojima je vršena racija. Za vreme racije, kao i u toku noći kada racije, nije bilo, dosledno je, i u više prs tenova primenjivan vojni kordon. Unutar zona koje su bile naznačene, raciju su, na čelu sa zapovednikom, vršile formacije tzv. istražnih patrola, koje su međusobno bile istovetne po brojčanom sastavu. One su istovremeno sa žandarmerijskim i drugim snagama sigurnosti, označenu zonu pretraživale od kuće do kuće, od mesta do mesta, primenjujući čas paralelni, čas stepenasti metod pretrage i pročešljavanja terena.

Za vreme racije, na licu mesta, ili u njegovoj blizini, službeno oružje vojnih jedinica je upotrebljeno samo u izuzetnim slučajevima. *Međutim, od strane žandarmerijskih jedinica koje su u raciji učestvovala u patroliranju i pretrazi, ni u jednom slučaju nije došlo do upotrebe vatrenog oružja.*

Hapšenja i sprovođenja, ali samo u komandu mađarske kraljevske žandarmerije, bila su masovna. Sva druga legitimisanja, hapšenja i sprovođenja od strane vojske, te drugi postupci imali su isključivo karakter vojnih operacija, pa za sve odluke i preduzete mere s njima u vezi odgovornost pada na zapovednika domobranskih jedinica. Zandarmerijske snage i organi pod mojim zapovedništvom, koji su istini za volju učestvovali u operacijama, pošto njihova delatnost nije bila pravosnažna, svoje akcije su obavljali pod zapovedništvom vojske.

Službena pravna osnova lične i imovinske sigurnosti za vreme trajanja racija nije postojala. Sva prava donošenja odluka po tim pitanjima preuzeo je na sebe zapovednik mađarskih kraljevskih domobranskih snaga, bez da je, u skladu sa instrukcijama koje je imao o delokrugu svojih ovlašćenja po tim pitanjima (s obzirom na izuzetnu situaciju) vršio barem delimične konsultacije sa mnom. Na teritoriji za koju sam nadležan, za vreme trajanja racije i u periodu kada je ona mirovala (za vreme večeri i noći) čuli su se, čas iz jednog, čas iz drugog dela grada pucnji iz pištolja, pojedinačna i rafalna paljba, te eksplozije ručnih granata. Od strane policajaca koji su bili u službi, dobio sam obaveštenja da se u raznim delovima grada, na trgovima, ulicama, u dvorištima stambenih

zgrada nalaze ljudski leševi, i da su počinioci ubistava nepoznati. Iz vojnih izvora sam saznao da su nepoznata lica oružjem napala vojne i žandarmerijske jedinice koje su učestvovala u pomenutim akcijama čišćenja, te da među pripadnicima tih snaga ima povređenih. Sva zapažanja mojih organa brzo sam prenosio vojnom zapovedništvu, a i lično sam se uverio da je vojska, na osnovu naredbe sa višeg mesta, vodila računa o uklanjanju leševa. O sahrani leševa koji su pronađeni posle završetka racije, brigu je vodio gradonačelnik slobodnog kraljevskog grada Novog Sada.

U inspekcijama koje sam u centru grada preduzeo za vreme racije (sa mnom je bio i dr Mihailovits József), konstatovao sam da je u popodnevnom satima 23. januara 1942. na Deakovom trgu, ispred jedne zgrade, eksplodirala ručna bomba. Povređenih nije bilo, iako je na licu mesta bilo više vojnika koji su bili u patroli. Žandarmerijske i vojne snage su odmah, u mom prisustvu, otpočele pretragu pomenute zgrade, ali o njenom ishodu još uvek nisam obavešten.

Dostavljam po jedan primerak proglasa koji je stanovništvu uputio pravoslavni vladika, zvaničnih vojnih oglasa i naredaba koje su u vezi sa vanrednom akcijom oružanih snaga za unutrašnju bezbednost².

Na kraju, pokorno javljam, da je građanstvo prema onome što se moglo zapaziti, pre početka racija bilo mirno, te da je u spoljnim manifestacijama živelo nesmetano. Za vreme racije gradski saobraćaj je bio u prekidu, privredni i trgovinski život je bio obustavljen, prolaz stranaca je opao, a dućani su bili zatvoreni. Izuzetak od ovih vojnih mera su bili restorani i prodavnice namirnica, ali je njihovo radno vreme bilo skraćeno.

Za vreme racija nestalo je mnogo osoba. Pojedine stambene zgrade i kuće su u potpunosti opustele. O ljudima koji su tu stanovali susedi su znali samo to da ih je vojska odvela sa sobom. Pokretne dragocenosti i gotovina zaplenjena tokom racije, za vreme premetaniča, nestala je, izgubila se. Namešteni stanovi su bili ispreturani, napušteni i bez ikakve kontrole. U slučaju ovakvih stanova, oružane snage za unutrašnju bezbednost nisu uvek izvršile obavezno obezbeđenje.

Na osnovu svega što sam izneo, a kao posledica teške akcije koju su prema celokupnom stanovništvu izvele oružane

² Nema ih u prilogu ovog spisa.

snage za unutrašnju bezbednost, može se očekivati povećanje broja istražnih žandarmerijskih postupaka. Na osnovu štetnih uticaja ma na raspoloženje javnog mnjenja (što je posledica racije) može se zaključiti da će doći do naglog povećanja zadatka žandarmerije u oblasti bezbednosti. Zbog toga, sa poštovanjem molim da učinite potrebne korake kako bi se u mojoj žandarmerijskoj stanici povećao broj pisara, inspektora, detektiva, pomoćnih službenika i žandara.³

Novi Sad, 24. januar 1942.

Načelnik glavne policijske kapetanije
Zombory⁴, sr.
mađarski kralj, polic. glavni savetnik

³ U svom dopisu od 30. januara komandant vojske stacionirane u Novom Sadu uvredeno je odgovorio: »... pomenuti dopis ću i sam dostaviti svom zapovedništvu. Ipak smatram da u vezi sa izveštajem novosadske glavne policijske komande ukažem na sledeće :

1) Čistke koje su trajale od 21. do 23. januara 1942. odredio je VKF.

2) Plan racije nije izradila vojska. Prema instrukcijama, koje sam izdao u prisustvu policije, izradili su ga žandarmerijski major pl. Gaäl i glavni inspektor Talijan, a i raciju sam odredio tek pošto sam saslušao i usvojio njihove primedbe.

3) Raciju su vršile patrole sastavljene od po dva žandarma, odnosno policija, kojima sam, zavisno od potreba njihove odbrane, priključivao po 2 vojnika kao zaštitu.

4) Prilikom otpočinjanja racije, naredio sam u prisustvu načelnika policije, da legitimisanje i premetačinu mogu vršiti samo pripadnici žandarmerije i policije.

5) S obzirom da je trajanje racije planirano 3 dana, na sugestiju žandarmerijskog majora pl. Gaäla i policijskog glavnog inspektora Talijana, grad sam podelio na 3 okruga. Svaki je trebalo prekontrolisati za jedan dan. Unutar okruga, radom patrola su, zavisno od njihovog sastava (žandarmi ili policija), rukovodili major pl. Gaäl, odnosno glavni policijski inspektor Talljān. Dakle, tvrdnja načelnika

glavne novosadske policije da su radom patrola koje su učestvovala u raciji rukovodila vojna lica je pogrešna, ili zlonamerna.

6) Hapšenja su vršile žandarmerijske, odnosno policijske snage. Uhapšene osobe su sprovedene istražnim organima u čijem su radu učestvovala istražne snage određene od strane žandarmerije i policije.

7) Neistinita je konstatacija načelnika glavne mađarske kraljevske žandarmerijske stanice da za vreme racije nije postojala službena pravna osnova lične i imovinske sigurnosti, te da sam sva prava donošenja odluka preuzeo na sebe.

Sve pripremne radnje obavio sam, i naređenja za njihova izvršenja dao sam u prisustvu načelnika policije, a za vreme racije baš sam njega koristio kao svog stručnog konsultanta, kako bih na taj način sprečio eventualno izdavanje pogrešnih naređenja i provođenje pogrešnih akcija.

Moram napomenuti da njihovih primedbi takve prirode nije bilo.« (HL. HM. 1942. 1/a. oszt. 9961/el. br. 146). Glavni organizator krvo-prolića zapovednik 5. (segedinskog korpusa general-potpukovnik Feketehalmy-Czeydner u svom izveštaju ministru odbrane, načelniku Generalštaba i zapovedništvu 3. armije, od 12. februara 1942, uzeo je naravno u zaštitu Grassyja i zauzeo sledeći stav: »... iz izveštaja policijskog savetnika se vidi, da imenovani nije na visini zadatka, kada mu je dužnost da pomaže vojsku.

Prema njemu u N. Sadu je, dok vojska nije stupila u akciju, vladao mir, a jedini rezultat racije će biti povećanje posla policije. Kao državni organ javne sigurnosti, on već 24. januara (svega nekoliko časova po završetku čistke) prvi protestuje protiv načina na koji je primenjena sila, i time kao da želi da dokaže pred samim Jehovom da on ništa nije skrivio. Ako njegov izveštaj uporedimo sa izveštajem 3122/el. I. 1942. o rezultatima istrage državnog tužioca, koji je upućen šefu VKF-a, zapazićemo da njegovi zaključci ne odgovaraju stvarnosti. Ni njegovi živci nisu na potrebnom nivou, jer je za vreme događaja javio da je bolestan. Njegovo smenjivanje sam preporučio VKF-u još 11. februara...« (HL. HM—1942. 1/a. oszt. ■9961/el., broj izveštaja 1466/el. I. oszt. 1942.).

⁴ Dr Gyula Zombory.

BR. 86

Budimpešta, 4. februar 1942.

**PREDSTAVKA ZAMENIKA BUDIMPEŠTANSKOG GLAV-
NOG POLICIJSKOG KAPETANA MINISTARSTVU UNU-
TRAŠNJIH POSLOVA O DOBIJENIM INFORMACIJAMA
U VEZI SA KRVOPROLIĆEM U STAROM BEČEJU, ŽAB-
LJU I NOVOM SADU¹**

*Političko odeljenje budimpeštanske glavne policijske
kapetanije Kraljevine Mađarske²*

Referisanje jednog potpukovnika
koji je bio na službi kod »defa«
(potpis nečitak)

Njegovoj ekšelenciji gospodinu ministru unutrašnjih
poslova Kraljevine Mađarske!

Milostivi gospodine!

U vezi sa proteklim događajima u poslednje vreme u
Žablju, Starom Bečeju i Novom Sadu, na osnovu poverljivih
prijava obavešteni smo o sledećem:³

Događaje u Starom Bečeju navodno je izazvalo to što je
ubijen jedan žandarmerijski islednik za vreme vršenja službe.
U odnosu na okolnost ubistva, postoje dve verzije:

Prema jednoj, 3 makedonska đaka, dva mladića i jedna
devojka, koji su za vreme srpske vladavine ovde pohađali
školu, pobjegli su nazad u Stari Bečej i sakrili se na tavanu
bivšeg gazde kod koga su bili na stan i hrani. Navodno,
ovim đacima je bio cilj izvođenje terorističkih akcija. O njiho-
vom stizanju mesne vlasti su doznale i zbog toga poslale jednog
žandarma islednika i jednog policajca radi pretresa kuće i u
cilju hvatanja pomenutih. Na tavan je napred išao žandar-
merijski islednik, a policajac ga je pratio. Na tavanu je žandar-
merijski islednik počeo da puca, na što su tamo skriveni đaci

¹ Pl. 651. f. 2/1942. 1.6279. Original pisan na mašini.

² Obaveštenje, koje u osnovi odgovara istini, »nagoveštava da je
političko odeljenje policije nastojalo da događaje u vezi sa krvopro-
lićem u Bačkoj predstavi kao nešto iza čega stoji neko treći«.

³ Na prvoj strani dokumenta nalazi se svojeručna zabeleška Som-
bora (Sombor) : »predavanje jednog potpukovnika koji je vršio službu,
u defu (defanzivnoj grupi) !«

odgovorili vatrom, usled čega je jedan metak pogodio žandarmerijskog islednika.

Prema drugoj verziji, kako se navodi, skriveni đaci nisu pucali, nego je otkočen pištolj policajca koji se kretao sa žandarmom — islednikom, opalio, i metak istog zabio se u vrat žandarma islednika.

U isto ovo vreme zapalila se jedna kamara konoplje.

Usled ova dva događaja započeo je postupak prekog suda, u čijem je toku 12 ljudi pogubljeno, radi primera zastrašivanja.

Kasnije je još jednom zasedao preki sud u čijem je toku 15 ljudi pogubljeno.

Sa ovim, pogubljenja nisu prestala, jer su i posle toga u više slučajeva ljudi nestajali, koje je policija skupila i predala vojsci. Ovako uhvaćenih i nestalih ima oko 100.

Ovi postupci su postojeće stanje — što je usled metoda prethodno vršenih istraga nad komunistima od strane žandarmerijskih islednika već i onako stvorilo zatrovanu situaciju — još više zatrovali.

Zabaljskim događajima prethodilo je to, što je više lica primetilo, da je jako puno onih, koji pod izgovorom sečenja trske, izlaze na Tisu, u čijoj okolini ima puno salaša. Radi izviđanja činjeničnog stanja, posiate su na lice mesta dve patrole, koje su se sastojale od po jednog žandarma i po jednog vojnika graničara. Kasnije su našli jednu patrolu mrtvu i ustanovili, da su ove poubijali sopstvenim oružjem. Na koji način se ovo desilo, nisu mogli ustanoviti, ali se čuju vesti da se patrola verovatno posvađala sa onima što su sekli trsku, ovi im oduzeli oružje i poubijali ih.

Ovaj događaj se zbio oko srpskog Božića.

U cilju izviđanja ovog slučaja, graničari, kao i ljudi iz istražnog odeljenja koje tamo dejstvuje, neovisno jedni od drugih vršili su raciju na licu mesta. Žandarmerijski islednici bili su naoružani automatima. Ne znajući jedni za druge, sudarili su se i usled nesporazuma, razvila se formalna borba između njih, u čijem toku je sa obe strane palo više njih. Žandarmerija je tada poslala u Budimpeštu izveštaj, da je tamo oko 200 komunista prešlo preko Tise i hoće da pobune okolinu.⁴

Posle prijema izveštaja, načelnik Generalštaba poslao je dole komandanta segedinskog pešadijskog puka sa jednim bataljonom i sa oklopnim automobilima, koji je navodno uz pristanak ministarskog saveta, otpočeo naređeno »Proređiva-

⁴ Vidi dok. br. 76. i 80.

nje».⁵ Tokom ovoga u srezu je oko 3.000 ljudi — među njima i žene i deca — pobijeno.

Pošto su u međuvremenu došli na to, da se izveštaj žandarmerije zasnivao na nesporazumu, načelnik Generalštaba je u cilju istrage po ovome, poslao na lice mesta komandanta korpusa iz Segedina, koji je obustavio dalje akcije.⁶

Navodno da je povodom ovih događaja i tamošnji srpski vladika doputovao u Budimpeštu i podneo o tome izveštaj njegovoj ekseleciji gospodinu Namesniku, a Popović Milan koji je doputovao sa njim, posetio je Predsednika vlade gospodina Bardošia (Bardosy).

Posle ovih idogađaja desio se jedan atentat ručnom bombom u Novom Sadu, koji je navodno prouzrokovao smrt više vojnika i žandarma. Na ovo je tamošnji vojni komandant označio više ulica, i sve Srbe i Jevreje iz tih ulica, dao istrebiti, ali među žrtvama bilo je navodno i Mađara. Broj pogubljenih iznosi 1—3.000 lica.

Lice koje je ovo prijavilo — koje vrlo dobro poznaje odnose u Bačkoj i zna i to, da je između tamošnjih Srba i Mađara već potpuno ovladalo razumevanje — mišljenja je da se može računati sa daljim zaoštavanjem situacije.

Primite, ekseleciju, izraz mog dubokog poštovanja.

Dr Šombor (Sombor)⁷

Zamenik policijskog kapetana

⁵ Vidi dok. br. 84. i njegove indekse.

⁶ Načelnik Generalštaba, general-pukovnik Sombathelji Ferenc, obustavio je 30. januara 1942. »racije« u Bačkoj, u izdatoj direktivi naredio je da se jedinice posiate za potrebe unutrašnje bezbednosti vrata u svoje mirnodopske garnizone Komande 5. korpusa i 1. februara ukinuo jedinstveno rukovođenje oružanim snagama za unutrašnju bezbednost. (HL. VKF. 1942. 1. oszt. 4236/el. — direktiva).

⁷ Dr Šombor-Švajnicer Jožef (Somfoor-Schveintzer Jozsef), od 1918. godine u službi policije. Bio je policijski oficir anglosaksonski orijentisan i protivnik nacista i njilašovaca i kao načelnik političkog odeljenja policije vodio doslednu borbu protiv mađarskog pokreta. Posle 19. marta 1944. Gestapo je uhapsio Šombora zajedno sa Keresteš-Fišer Ferencem, bivšim ministrom unutrašnjih poslova, i poslao ih u koncentracioni logor Flossenbug (Flossenbug — Nemačka, prim. prev.). Iz logora ih je oslobodila američka armija. Stupivši u američku službu obojica su radila na hvatanju i saslušavanju nacističkih i njilašovskih ratnih zločinaca. Priznajući njihove zasluge, Amerikanci ih nisu izručili Mađarskoj.

Budimpešta, 4. februar 1942.

**IZVODI IZ MEMORANDUMA POSLANIKA BAJCI-ZILINSKI
ENDRE REGENTU HORTI MIKLOSU U VEZI SA KRVO-
PROLIĆEM U NOVOM SADU¹**

Preuzvišeni gospodine regente!

Mene, skromnog poslanika, koji nema nikakvu vlast, niti obavlja bilo kakve državnopravne funkcije, na neposredno obraćanje Vama, glavni i regentu naše države, obavezuje jedan veliki mađarski problem, koji je od vitalne važnosti. Poslednjih nedelja su se u Mađarskoj dogodile takve stvari, koje direktno onemogućuju preduzimanje drugih koraka. Radi se o strahovitim nedelima koja ugrožavaju postojanje Mađarske, njenu bu-

¹ MSRV. AO. M. 34/25. Pisano na mašini. Materijal, iz koga ovde prenosimo samo deo koji se odnosi na novosadski pokolj, skraćeni je deo jednog većeg memoranduma. Ova je verzija za vreme rata prevedena na srpskohrvatski jezik i cirkulisala je u širokim levičarskim krugovima u Bačkoj. Prevod ove skraćene verzije sa srpskohrvatskog na mađarski nastao je 30. septembra 1944. Delovi ovog teksta objavljeni su u knjizi Eleka Karsai ja: A budai vátrol a gyeprüig 1941—1945. (Táncsics Könyvkiadó, Bp, 1965) i Lászla Demóija: Bajsci-Zsilinszky (Kössuth Könyvkiadó, Bp, 1966). Biografska obrada na str. 181—182. Ne raspolazemo originalnim tekstom ovog memoranduma.

O okolnostima pod kojima je on nastao poznato je sledeće: Kada je Endre Bajcsy-Zsilinszky 21. januara 1942. saznao za krvoproliće a u Sajkaškoj, pismeno je tražio prijem kod predsednika vlade Lászla Bárdossyja. Predsednik vlade prvo nije udovoljio njegovoj želji, ali ga je sutradan ipak primio. Pokušao je da ga umiri rećima da je »ekscesa istini za volju bilo, ali da je stanje zadovoljavajuće«, pa je obećao da se »događaji neće ponoviti« (MSRV. AO-M. 2/2; HL. HM. 1942. 1/a, odeljenje 5947/ein.), iako je već tada znao da je racija počev od jutarnjih sati 21. januara proširena i na grad Novi Sad. U noć 22. januara u Budimpeštu je stigao jedan javni tužilac koji je službovao u Novom Sadu, od koga je Bájcsy-Zsilinszky doznao najnovije vesti o događajima u gradu.

Koristeći se i podacima koje je od njega dobio, Bájcsy-Zsilinszky je 29. januara po ovom pitanju istupio u spoljnopolitićkom odboru Parlamenta. U govoru, koji je stalno bio prekidán upadicama i žamorm, žestoko je istupio protiv terora u Bačkoj, a za događaje je okrivio predsednika vlade Bárdossyja, koji je posle toga učinio sve da se Bájcsy-Zsilinszky ukloni iz Spo 1 j nopo 1 i ti ćkog odbora. Pošto govor nije mogao da završi pod normalnim okolnostima, on je ono što je nameravao reći, formulisao u jednom memorandumu. Ceo baćki slučaj smatrao je toliko sramotnim da o njemu (barem privremeno) nije želeo da govori javno, u Parlamentu. Zbog toga je ovaj memorandum 4. februara 1942. godine uputio Horthyju, moleći ga da prema ubicama preduzme odlučujuće korake.

dućnost i međunarodni ugled. To *stropošćavanje* u ambis propasti može da spreči samo jedan-jedini zakoniti faktor, jedna jedina muška glava, Miklos Hóorthy regent Mađarske; ali i on samo u slučaju da napregne sve svoje snage.

Preuzvišeni gospodine! Neposredno posle proglasa Tvoje preuzvišenosti od 11. aprila 1941, u jednom svom, već ranije započetom memorandumu većeg obima, predsedniku vlade tada sam, između ostalog, napisao sledeće:²

»Kada se proglas regenta Mađarske uporedi sa proglasom nove hrvatske 'države', tada jasno dolaze do izražaja svi njegovi kvaliteti. Čak i oni koji su nam zamerali što smo prišli Trojnom paktu, te dozvolili prolazak nemačkih jedinica kroz našu zemlju u pohodu protiv Jugoslavije, sa izvesnim smirenjem mogu primiti k znanju *da će se mađarska vlada i u budućnosti čvrsto pridržavati pravnih i političkih principa naznačenih u proglasu* . . .³

B/ Pogrom od strane vojske u Novom Sadu

Posle svega ovoga, sa neverovatnim iznenađenjem sam primio vesti o novosadskom krvoproliću. Nisam hteo da verujem svojim očima, ušima. Kako je to moguće? Prema onome što znam, odgovornim predstavnicima srpske manjine u južnim krajevima, dato je od strane vlasti ozbiljno obećanje da je pogrom u Sajkaškoj završen, i da je time *Uglavnom* zavr-

² Vidi dokument br. 29.

³ Memorandum se dalje deli na tri poglavlja. U prvom pod nazivom »-Nevođe, gresi, zločini« opisuje zlostavljanja za vreme vojne uprave i konstatuje da je počev od 11. aprila 1941. »mađarska okupatorska vojska prouzrokovala nepotrebna krvoprolića«. U drugom poglavlju ocenjuje rad »prekih sudova« naglašavajući da »ovu metodu, koja će svakako izazvati protivreakciju nije izmislio mađarski mozak«. »Ubeđen sam da u ovim prekim vojnim procesima ne samo što nije došao do izražaja stav višeg političkog rukovodstva, već nisu ostvarene ni osnovne zakonitosti mađarskog pravosuđa. U ovim masovnim vešanjima vidim neko pogrešno i pre nagljeno tumačenje pojma sprečavanje«, zapravo nameru zastrašivanja. Osim toga, zastrašivanje, psihološki gledano, nije najbolji način borbe protiv odlučnog i temperamentnog, nepotrebno proganjanog, te smrtno ogorčenog srpskog naroda, čije je ogorčenje na ovaj način i veštački podsticano«. U trećem delu memoranduma dorađuje pogrome, i posebno se bavi krvoprolićem u Sajkaškoj, kada su Grassyjeve jedinice mitraljirale cele ulice. Prema Bajcsy-Zsilinszkyju, od 4. do 19. januara 1941. tu je ubijeno i u Tisu bačeno oko 6.175 osoba. »U Mađarskoj se masovno ubijalo, bez sudske presude, pa su za ta dela odgovorni vojnici i žandarmi, tj. oficiri vojske i žandarmerije.«

'ženo celo sumorno i *verovatno samo prolazno* stanje građanskog rata. Gospodin predsednik vlade je u mom prisustvu izjavio da je *još 21. januara* telefonirao u Novi Sad te da je zahtevao da ne bude nikakvih grubosti, što je odavalo čvrst stav vlasti po tom pitanju. Međutim, unatoč svemu tome ispostavilo se ■da je novosadski pokolj po svojoj nemilosrdnosti sličan šajkaškom, ili čak i gori od njega, i da je po svom *karakteru jasnije nego prethodni bio zvanični* vojni pogrom. Šta to novosadski pokolj čini težim od onoga u Šajkaškoj?

Prvo, sama činjenica da je izvršen *dve nedelje* posle prethodnog krvavog pogroma;

Drugo, u Novom Sadu nije bilo oružanog napada od strane Srba (kako je to bilo u Zabiju), što je tamo poslužilo kao povod za lavinu tragičnih događaja;

Treće, odgovornost zapovednika segedinskog vojnog korpusa i komandanta vojnih snaga u Segedinu (da li je to jedna ličnost ili dve?) za ove događaje;

Četvrto, ceo je pogrom bio unapred podlo isplaniran o čemu postoji mnogo dokaza ..⁴

Prema mojim obaveštenjima novosadska »racija« se odvijala ovako:

Vojne vlasti su stanovništvu zabranile svaki izlazak iz kuća. Čak su i roletne i zavese morale biti spuštene, kako niko ne bi imao pogled na ulicu. U gradu, u kom je na ovaj način zaustavljen svaki život, pogotovu u njegovim bogatijim delovima, započeta je premetačina prema okruzima. Novine se tog dana nisu pojavile, jer štampari nisu mogli doći na posao. Zandarmerijske i vojne patrole pod rukovodstvom podoficira, prvog su dana (21. januara), navodno prema ranije utvrđenim listama po okruzima, vršili pretres kuća i legitimisanja Srba i Jevreja. Zatim su ih masovno, vojnim kamionima, odvozili na obalu Dunava, tamo ih zajedno (žene, muškarce i decu) po turnusima skidali na golo, streljali i bacali u Dunav pod led. Tokom noći su navodno topovskim granatama bušili led kako bi voda odnela leševe. Na obali Dunava, broj masovno umorenih je i prema najblažim procenama iznosio nekoliko stotina. Ali, pogrom nije vršen samo na ovaj šablonski način. Jedan :moj novosadski prijatelj, izvanredni rodoljub i Mađar, rekao je u prisustvu mojih budimpeštanskih prijatelja da je na reformatskom groblju *sopstvenim očima video barem 80 leševa*. Drugog dana je postupak znatno pojednostavljen. Ljudi su

* Vidi dokument br. 84. U daljem tekstu memorandum donosi tekst Grassyjevog proglasa kojim je on 21. januara stanovnike Novog Sada upoznao sa početkom racije.

ubijani u svojim stanovima, uništene su čitave porodice zajedno sa decom, kuće su opljačkane, kase za novac su obijene, a leševi su ubacivani u vojne automobile i odvoženi na Dunav gde su bacani pod led . . .⁵

Preuzvišeni gospodine! Ovi su podaci s jedne strane samo fragmentarni, s druge strane ne mogu ni biti tačni, jer se lako može dogoditi da se za mrtve proglase i oni koji su uspeali na vreme da se sklone. *Ali sve to ne menja suštinu. Ne umanjuje neizmernu sramotu, što je sa evidentnim znanjem višeg vojnog zapovedništva i uz njegovu punu odgovornost došlo do ovog odvratnog i nečovečnog pokolja ..*,⁶

Predsednik vlade se danas svim silama upinje da skupi nedovoljno ubedljive dokaze da se tu zapravo ne radi o ničemu ozbiljnom, do o boljševičkoj opasnosti. A ja, skromni, jednostavni i slobodni mađarski poslanik kažem sledeće: *stvarna nevolja i opasnost nije tamo napolju, već ovde kod nas*. Taj otrov koji se nagomilao ovde unutra, sada se tamo u Zabiju i Novom Sadu, izlio kao iz nekog groznog prišta ...

Izneo sam na osnovu pouzdanih obaveštenja ono što se dogodilo, mada su u *brojkama, pojedinim detaljima moguća i manja ili veća odstupanja*. To je sasvim razumljivo jer moji podaci ne potiču iz službenih izvora. Prema mom shvatanju, suština i nije u brojkama i detaljima, *ako je uglavnom istinito ono što sam izneo*, pa se na osnovu toga sa dosta pouzdanja mogu izvoditi zaključci. . ?

Preuzvišeni gospodine! Nečovečnosti ovakvih razmera su užasavaj uče, i ne mogu ostati nekažnjene, bez zadovoljštine. Pitanje je samo da li kaznu treba da odredi sama Mađarska, regent Mađarske u smislu njenih zakona, ili će to eventualno uraditi neko drugi možda višestruko oštrije za pobedničkim

⁵ Nabraja imena onih koji su uhapšeni i ubijeni.

⁶ U ovde izostavljenom delu naglašava potrebu pozivanja na odgovornost.

⁷ Zahteva ustanovljavanje političke i krivične odgovornosti i ponovno uspostavljanje pravnog poretka u Bačkoj. Sugerise slanje posebnog regentskog izaslanika koji bi se »odmah, posle brze istrage imao starati o smenjivanju i zameni svake one vojne i žandarmerijske jedinice, pre svega o lokalnim organima kontrašpijunaže i državnih službenika koji su ma i u najmanjoj meri učestvovali u pogromu ili se pak samo osnovano sumnja da su bili učesnici krvoprolića«. »Ta bi ličnost, između ostalog, bila ovlašćena i za izradu predloga, zadovoljštine«, starala bi se i o porodicama svih onih ličnosti koje su izgubile život u krvoprolićima, ili im je nanesen gubitak u imovini, o moralnoj i materijalnoj nadoknadi koja bi bila dostojna ugleda evropske nacije koji imamo«. (Vidi o tome dokument br. 119). Prema njegovom mišljenju, kao žrtve terora u Bačkoj od aprila 1941. do januara 1942. život je izgubilo oko 16.000 ljudi. O pitanjima nadoknade štete vidi dokumenat br. 163.

zelenim stolom inspirisan strašnim zakonima krvne osvete, *ali tada neće biti kažnjeni stvarni krivci, već će posledice snositi naš dragi i nesrećni narod.*

Nemačka štampa iz proglasa predsednika Roosevelta kog je uputio Poljacima prenosi sledeću rečenicu : »Zapamtite strahote koje su izvršene nad nedužnim Poljacima, muškarcima, ženama i decom«. Strašno je čak i pomisliti da bi možda u skoroj budućnosti pred svetskim javnim mnjenjem i nas mogle snaći slične optužbe, možda baš lično od strane predsednika SAD, za koga dobro znamo koliko visoko ceni regenta Mađarske koga i sam zove »velikim evropskim džentlmenom. . .«⁸

S najdubljim poštovanjem, uvek verni sledbenik Tvoje preuzvišenosti još iz segeđinskih dana.

Budimpešta, 4. februar 1942.

P. S. Posle završetka ovog memoranduma iz najpouzdanijih izvora sam dobio listu koju prilažem, koja prema imenima i prezimenima te punoj adresi navodi imena onih Srba koji su u Novom Sadu ubijeni 21, 22 i 23 januara⁹. Prema navodima istog, broj ubijenih Jevreja je znatno veći, i prelazi hiljadu. Ovi podaci, koji su tačni, potkrepljuju ono što sam naveo u memorandumu.

Prevod je veran.

Novi Sad, 30. septembar 1942.

Referent¹⁰

⁸ Endre Bajcsy-Zsilinszky u svom memorandumu izražava poštovanje, veru i poverenje prema Horthyju, naivno verujući da on ništa ne zna o ovim događajima i da i sam deli njegovu uznemirenost, te da će preduzeti odlučne korake protiv krivaca. Poslanik u svom memorandumu upozorava regenta na opasnost od izbijanja građanskog rata, strepi čak i od eventualnog pada Bărdossyjeve vlade, jer bi time na čelo zemlje došli još ekstremniji elementi.

⁹ Spisak imena koji pominje nije nam poznat.

¹⁰ Nečitak potpis.

BR. 88

Sombor, 4. februar 1942.

**IZVEŠTAJ VELIKOG ŽUPANA SOMBORA MINISTRU ZA
SNABDEVANJE DA U ŽABALJSKOM I TITELSKOM SRE-
ZU VOJNI ORGANI TRANSPORTUJU ZALIHE ŽIVOTNIH
NAMIRNICA ODVEDENIH STANOVNIKA¹**

P R E P I S

VELIKI ŽUPAN BACKO-BODROŠKE ŽUPANIJE I
SLOBODNOG KRALJEVSKOG GRADA SOMBORA

BR. ad 71/res.
foisp. 1942.

Predmet: Namirnice i žitarice u opu-
stelim kućama u žabalj-
skom i titelskom srezu

Poz. na br. :

Prilog :

Njegovoj ekscelenciji
mađarskom kraljevskom ministru snabđevanja

B u d i m p e š t a

Milostivi gospodine!

U žabaljskom i titelskom srezu došlo je do čistki, pa je usled toga više imanja i kuća ostalo bez svojih stanara i nadzora. U kućama je naravno ostala prošlogodišnja letina, te mast, slanina i druge mesne prerađevine. Prema izveštaju opštinskog beležnika iz Zabija vojska će sada te kuće isprazniti. Zito koje je zatečeno odneće se u mlin i samleti u brašno pa će ga tada odneti. Odneće se i kukuruz, mast i slanina. Radi se o dnevnim količinama od 4—5 vagona. Prema izveštaju beležnika do sada je samo iz Zabija na nepoznato mesto odneto preko 20 tona prehrambenih proizvoda. To je urađeno u Čurugu i u Gospođincima, ali možda i u drugim mestima. S obzirom da se ovde pomenute zalihe uglavnom nalaze i u statistikama na osnovu kojih se vrši snabđevanje, i kako ja nisam ovlašćen da kontrolišem delatnost vojnih vlasti, i da ih even-

¹ Prilog spisa HL. HM. 1942. 2. e. oszt. 12. 245/eln.

tualno sprečim u preduzetim akcijama, pokorno javljam ovaj slučaj Tvojoj ekseleciji radi daljeg postupka².

Neka Tvoja ekselecija primi izraze mog iskrenog poštovanja.

Sombor, 4. februar 1942.

Za vernost prepisa:
Om. ruk. kancelarije³

Nečitak potpis, s.r.
velikižupan

BR. 89

Budimpešta, 6. februar 1942.

LETAK KOMUNISTIČKE PARTIJE MAĐARSKE U KOJEM SE OSUĐUJE KRVOPROLIĆE U BAČKOJ I POZIVA MA- ĐARSKI NAROD NA ZAJEDNIČKU BOBRU PROTIV NE- PRIJATELJA I IZDAJNIKA NARODA¹

Mađari !
Radnici, seljaci i građani!

U Vojvodini Hortijevi dželati, bez suđenja, pogubili su više hiljada civilnog stanovništva. Mitraljezima su iskasapili nevine stanovnike dva sela Vojvodine. Protest Novosađana ugušili su u krvi i pobili bezbroj mirnih građana. Danas Novi Sad, Srbi, Hrvati i Jevreji, a sutra će zbog rata i bede nezadovoljni mađarski narod biti postavljen pred pušćane cevi.

² Dokument, uz koji su ovo pismo priložili u prepisu, jeste izveštaj od 21. aprila 1942. u kome poverenik zapovednika 5. (segedinskog) korpusa, pozivajući se na naredbu ministra odbrane od 26. februara, koja je u osnovi rezultat ovog izveštaja velikog župana, navodi »da je spreman na mestu koje bude određeno uplatiti u državnu kasu onu novčanu protivvrednost za namirnice i žitarice koje su tokom ibonbi sa partizanima bile zaplenjene, koju odredi veliki župan Bačko-bodroške županije.« Ovaj slučaj upućuje na to da su izvršioци januarskih krvoprolića i pljački u Bačkoj, ipak, morali poštovati mišljenje mađarskih civilnih vlasti.

³ Nečitak potpis.

¹ PI Ropiratgyijtemény (Zbirka letaka; III, 1/1942/11.

Objavljeni: — Az Illegális Szabad Nép (Ilegalni slobodni narod), Budimpešta 1954, str. 33—34;

— Dokumentumok a magyar párttörténet tanulmányozásához (Dokumenti za proučavanje istorije mađarske partije), Budimpešta 1955, str. 82.

Ko je za ovo odgovoran?
 Kapitulantska politika Bardošijeve (Bardossy) vlade. . .
 Rat treba napustiti!
 Treba raskinuti sa ugnjetačima Mađarske!
 Treba istupiti iz Trojnog pakta. Ovaj pakt oduzima Mađarskoj život, krv i nacionalnu čast.
 Potrebno je ići zajedno sa Sovjetsko-englesko-američkim savezom. To je demokratski svetski savez, kojem se već 26 naroda priključilo i ima za cilj uništenje evropske reakcije i želi da obezbedi da narodi sami sobom raspolažu .
 Na čelo države postaviti takvu vladu koja će se suprotstaviti nemačkim ugnjetačima i sposobnu za ostvarenje ovih zahteva !
 Sjedinimo snage naroda protiv neprijatelja i izdajnika države! Treba sjediniti sve Mađare, da bi se oslobodili nemačkih osvajača, da sa narodnih leđa stresemo izdajničke nemačkofile i njilašovce, imredijevce i bardošijevce. Ostaviti po strani sve što bi nas moglo podeliti. Zajednički ići sa narodima koji sa nama žive, protiv zajedničkog neprijatelja — za zajedničku slobodu.
 Oslobođena nemačkog ugnjetavanja i ostataka feudalizma[^] razviće se mađarska industrija, doći ćemo do novih sirovina i otvoriće se slobodan put demokratskom razvoju Mađarske. Nemačka stoji pred privrednim i vojnim slomom. Hitlerizam hoće da nam isisa i poslednju kap krvi, da bi produžio svoj ubilački život.
 Skratimo Mađarskoj ratne patnje!
 Odbijmo nemačke zahteve! Podignimo svoj glas i borimo se jedinstveno za zahteve mađarske slobode:
 Mir Mađarskoj odmah!
 Istupanje iz Trojnog pakta!
 Nijednog mađarskog vojnika Hitleru!
 Pred sud sa krivcima krvoprolića u Vojvodini!
 Samoupravu i jednaka prava narodima koji sa nama žive!
 Mađarsku pšenicu mađarskom narodu!
 Dole skupoća!
 Veće nadnice!
 Podela zemlje! Seljacima oprostiti zaostale poreze i dugove banci!
 Nezavisnu, slobodnu, demokratsku Mađarsku!
 Komunistička partija Mađarske

BR. 90

Sombor, 17. februar 1942.

PRESUDA SUDA NAČELNIKA GENERALŠTABA U POSTUPKU PROTIV BALÁ ISTVÁNA (BALLA ISTVÁN) I DRUGOVA¹

Sud načelnika Generalštaba mađ. kralj, vojske kao preki sud

Broj H. 93/42.

Kopija

U ime Mađarske Svete Krune!

I
Sud Načelnika Generalštaba mađarske kraljevske vojske, kao preki sud.. } u Somboru 17. februara 1942. godine, uz isključenje javnosti, na osnovu održanog glavnog pretresa, posle saslušanja optužbe i odbrane, po sledećem

S u d i :

od 1. novembra 1941. godine u preventivnom pritvoru

Bela Stevanu

rođenom i sa stanom u Bezdanu, i zavičajan u Somboru, star 44 godine (rođ. 2. VI 1897), rimokatoličke vere, oženjen, nadničar, otac pok. Bela Šime, majka pok. Kubik Jelisaveta, mađarske nacionalnosti, civilnom licu prvooptuženom,

od 11. januara 1942. godine u preventivnom pritvoru

dr Poper Nandoru

rođenom u Bukinu, sa stanom i zavičajan u Bezdanu, star 54 godine (rođ. 13. III 1887), jevrejske vere, neoženjen, lekar, otac pok. Poper Mor i majka Braun Rozalija, mađarske nacionalnosti, civilno lice drugooptuženom,

¹ HL. HM. 1942. 13. oszt. 40497/el. Overeni prepis originala pisan na mašini. Ovde objavljeni dokumenat dokazuje da obustavljanje »racije« uopšte nije značilo »zakonski« prestanak terora na okupiranim jugoslovenskim teritorijama. Hortijevski organi unutrašnje bezbednosti nastavili su sa »otvorenim istragama« a sudovi su i dalje donosili teške presude protiv patriota. Na primer, posebni sud NGŠ je između oktobra 1941. i februara 1942. osudio na smrt 323 lica, od kojih je samo mali broj bio pomilovan.

² Nabranje optuženih i članova suda.

od 13. decembra 1941. godine u preventivnom pritvoru

Puškarev Gojku

rođenom u Starom Sivcu, sa stanom i zavičajan u Starom Sivcu, star 30 godina (rođ. 29. III 1911), pravoslavne vere, neoženjen, zemljoradnik, otac Puškarev Milan i majka Hajdukova Draginja, srpske nacionalnosti, civilno lice, trećeoptuženom,

od 10. decembra 1941. godine u preventivnom pritvoru

Lančuski Vlajku

rođenom u Starom Sivcu, sa stanom i zavičajan u Starom Sivcu, star 37 godina (rođ. 25. IX 1904), pravoslavne vere, oženjen, bivši poreski činovnik, otac Lančuski Nikola i majka Maski Julijana, srpske nacionalnosti, civilno lice, četvrtooptuženom,

od 2. decembra 1941. godine u preventivnom pritvoru

Pajčić Nikoli

rođenom u Svetom Andreji, somborske zavičajnosti, stanovniku Kečkemetu, starom 21 godinu (rođ. 1920), pravoslavne vere, neoženjen, trgovac, otac Pajčić Elek i majka pok. Cvetković Saranfila, srpske nacionalnosti, vojnik mađarskog kralj, kečmetskog 13. artiljerijskog divizio na petoop tuženom,

od 9. januara 1941. godine u preventivnom pritvoru

Popov Nenadu

rođenom u Starom Sivcu, zavičajan i stanovnik Starog Sivca, star 42 godine (rođ. 7. V 1899), pravoslavne vere, oženjen, berberin, otac pok. Popov Mladen, majka Sevkić Krista, srpske nacionalnosti, civilno lice šestooptuženom.

Progllašava krivim

u krivičnom delu veleizdaje, koje se sukobljava sa zakonskim članom III iz 1930. godine (Elt.) paragraf 52. tačka 1. i 4, koje su učinil tako, što su

I i V optuženi u Somboru, II optuženi u Bezdanu, III, IV i VI optuženi u Starom Svcu, od jula do decembra 1941. godine, dakle u vreme rata, a delimično i u vreme koje je prethodilo pomenutom, u cilju da mađarskim i sa njima savezničkim oružanim snagama nanose štete a neprijatelju namerne prednosti naročito u podržavanju pobede Sovjetskog Saveza, u organizovanju komunističkog pokreta koji je uperen na nasilni prevrat i uništenje državnog i društvenog zakonskog poretka, i kao članovi okružnog komiteta, mesnog komiteta ili ćelije, odnosno kao članovi borbenih grupa Komunističke partije, aktivno su učestvovali u udruživanju, odnosno organizovanju potpomaganja sovjetsko-ruske armije, i u cilju ponovnog dovođenja osvojenih krajeva Vojvodine pod srpsku vladavinu, za učinjenje revolucionarnih dela, za potpomaganje ruskih padobranaca u slučaju njihovog spuštanja, i u tom cilju održavali sastanke i dogovore, prihvatili se prikupljanja oružja, širili i čitali komunističke letke, za ciljeve pokreta davali i prikupljali novac. Dr Poper Nandor, II optuženi, je za negu ranjenih tokom revolucionarnih borbi ponudio svoje lekarske instrumente i lekove, predao je članovima borbene grupe municiju i puške koje je sam kupio, a povrh svega su optuženi

Bela Stevan, Lančuski Vlajko, Pajčić Nikola i Popov Nenad pod uputstvima rukovodstva Partije za zadatke rušenja, jula 1941. godine, na oranicama pored Sombora i Starog Svcu u požnjeneve kamare pšenice stavljali su vezove sumpornih šibica zavijene u kučinu konoplje sa ciljem da se za vreme vršidbe pšenica zapali i izgori, i na taj način pokušali otežati ishranu mađarskih i nemačkih savezničkih oružanih snaga.

Zbog ovoga vojni sud sve optužene prema Naredbi Ministarstva Kraljevine Mađarske broj 4870/1941. M. E. I dela B. poglavlja kaznenog zakonika, paragraf 444. stav 2. i 3. kao i Elt. paragraf 70: nadalje što se tiče Pajčića V optuženog, još i na osnovu Vojnokaznenog zakonika paragraf 7. stav 3. osuđuje na

smrtnu kaznu vešanjem

kao glavnom kaznom, nadalje na 10 (deset) godina gubitka službe i suspenziju primene političkih prava u istom vremenskom trajanju, kao i proterivanje iz graničnog pojasa — sem stalnog mesta boravka, — a povrh svega Pajčića, V optuženog, isključenjem iz vojske, kao sporednom kaznom.

U slučaju I, III, IV, V i VI optuženog zanemaruje izricanje novčane kazne, usled nedostatka odgovarajućih preduslova me-

đutim, što se tiče dr Popera, II optuženog, naređuje na osnovu
Elt. paragrafa 6. slanje dokumentacije krivičnog dela nadlež-
nom tužilaštvu Kraljevine Mađarske u cilju ustanovljavanja
imovinske satisfakcije.

3

Na kraju vojni sud određuje da se izrečene smrtne kazne
izvrše sledećim redosledom:

Puškarev Gojko, Pajčić Nikola, Popov Nenad, Lančuski.
Vlajko, dr Poper Nandor i Bela Stevan.

4

O b r a z l o ž e n j e :

Optuženi učesnici ove krivične parnice bili su u Somboru,
Bezdanu, odnosno Starom Sivcu članovi pokreta, kojim su ru-
kovodili Okružni komitet u Somboru, odnosno Pokrajinski ko-
mitet u Novom Sadu, a njihova se aktivnost tesno uklapala u
revolucionarni pokret južne Bačke. Optuženi dr Poper koji je
u Bezdanu sa više drugova samostalno inicirao komunistički
pokret, takođe je kasnije stupio u kontakt sa pojedinim komu-
nističkim rukovodiocima. Prema do sada ustanovljenom, vođa
i rukovodilac somborskog pokreta bio je Gardosin Kamenko
koji je u bekstvu, navodno student, koji je za svoje ciljeve
pri dobi jao uglavnom članove Partije iz redova intelektualaca.

5

Sombor, 17. februara 1942. godine

Rukovodilac pretresa
vojni sudija kapetan

dr Boršoš, s.r.

Zapisničar
stariji vodnik Iklase

Hantoš Josip, s.r.

³ Nabranje zaplenjenih predmeta kao dokazni materijal, među
kojima 2 pištolja, jedna puška, razne komunističke knjige, štampani
materijal, novac za koji se naređuje da se uplati u korist vojnog
fonda za poboljšanje životnog standarda.

⁴ Smatra dokazanim ono što je navedena u raspoloživom delu na
osnovu saznanja iz drugih spisa, a kao dopunu ovoga navodi da je
sedište pokrajinske Komunističke partije, koja je dalje ilegalno radila
i iz Beograda bila usmeravana, bio Novi Sad i odatle su usmeravali
teritorijalne komitete. Pored komunističkih ćelija, formirane su i bor-
bene grupe, rasturani su leci a po naređenju paljena su žitna i ku-
deljna polja.

⁵ Vojni sud ne prihvata odbranu optuženih, iznosi mišljenja le-
karskog i vojnog veštaka prema kojima je preko suđenje bilo objav-
ljeno na prikladan način i da su o tome optuženi bili obavešteni.

Presudu potvrđujem, međutim, izrečenu smrtnu kaznu III
■optuženom, Puškarevu, i V optuženom Pajčiću, koristiće se
pravom dobijenog punomoćja po najvišoj odluci gospodina Re-
genta, iz milosrđa preinačujem presudu smrtnu kaznu i to:

optuženom Puškarevu na 10 (deset) godina robije,
optuženom Pajčiću na 15 (petnaest) godina robije.

Ova presuda je izvršna!

Budimpešta, 18. februara 1942. godine

6

Kao nadležni komandant
Načelnik Generalštaba mađ. kralj, vojske
vitez Sombathelji, s.r.

Smrtna kazna nad osuđenim Bela Stevanom, dr Poper
Nandorom, Lančuski Vlajkom i Popov Nenadom, izvršena je
19. februara 1942. godine u 16,45 časova. Pošto državni ekze-
kutor nije mogao biti doveden, na osnovu Naredbe Ministar-
stva Kraljevine Mađarske broj 7650/41 M.E. paragraf 3. smrtna
kazna vešanjem zamenjena je streljanjem.

Sombor, 19. februara 1942. godine.

Rukovodilac pretresa
vojni sudi ja kapetan
dr Boršoš, s.r.

* Zaključak predsednika suda od 18. februara prema kojem je pro-
čitao presudu pred osuđenima i saopštio im da će se smrtna kazna
izvršiti u roku jednog časa.

BR. 91

Segedin, 4. mart 1942.

DOPIS KOMANDE 5. SEGEDINSKOG KORPUSA POLICIJSKOM KAPETANU U STAROJ KANJIŽI U KOJEM TRAŽI SPISAK LICA KOJA DOLAZE U OBZIR ZA POZIVANJE U KAŽNJENICKE CETE¹

KOMANDA 5. SEGEDINSKOG KORPUSA
MAĐ. KRALJ. VOJSKE

Broj 2397/el. kontr. obav. 1942.

Oformljavanje specijalnih
radnih četa.

*Odeljenje za kontraobave-
štajnu službu*

Mađarskoj kraljevskoj policijskoj kapetaniji

Segedin, 4. marta 1942.

Stara Kanjiža

Obaveštavam da je načelnik Generalštaba mađ. kralj. vojske uzeo u plan, da od nepoverljivih lica predviđenih za interniranje, oformi specijalne radne čete². U obzir dolaze muš-

¹ MSRV. AO-M 4/43. Origil pisan na mašini.

² Načelnik Generalštaba dostavio je plan u vezi sa formiranjem posebnih radničkih četa, radi davanja mišljenja, Ministarstvu unutrašnjih poslova, korpusima i drugim organima. U svom dopisu dostavljenom ministru vojnom 24. marta 1942. izveštava o tome da ministar unutrašnjih poslova »ne želi da ponovo prekontroliše poimenični spisak pozvanih u internaciju kao i onih u posebne radne čete, već se zadovoljava time što su spiskove u ono vreme (posle prvog sastavljanja još 1939. godine) pogledali kontraobaveštajni organi korpusa. Pošto Ministarstvo unutrašnjih poslova ne želi ponovni pregled lica predviđenih u spisku, to možemo, prema našim pravima koja nam daje zakon o vojsci, prilikom pozivanja u posebne radne čete postupati bez dalje saradnje sa Ministarstvom unutrašnjih poslova...« Dopis navodi da prilikom formiranja radnih četa prvenstveno u obzir dolaze internirci iz logora za internirce ministra unutrašnjih poslova, i to: iz budimpeštanskog policijskog i etapnog zatvora 16 lica, iz ureda za kontrolu stranaca 104 lica, iz etapnog zatvora policijske kapetanije u Koložvaru 166 lica iz Kištarče 302 lica, iz Garanja 293 lica, iz logora za internirce u Nađ Kanjiži 450 lica (ovde su većini bili jugoslovenski internirci), iz Subotice 30 lica, iz Bačke Topole 124 lica. Iz posebne istražne grupe od 100 lica, prema zabelešci korpusa, ukupno 11.484 lica, od čega iz 3. i 5. korpusa 1.137 lica (HL. VKF 1942. 1. oszt 4658/ /ein). Pošto korpusi nisu raspolagali poimeničnim spiskovima jer su isti bili kod nadležnih ispostava, 5. korpus zahteva da se dostave poimenični spiskovi.

karei (sposobni za rad od 18—60 godina i kao takvi, spadaju u obveznike radne službe u vojsci.

U obzir za raspored dolaze

- a) *sumnjivi sa gledišta nacionalne odbrane:*
komunisti,
socijal-demokratski agitatori,
nacionalni agitatori (sem Nemaca),
međunarodni Jevreji,
prenosioci alarmantnih vesti,
cionisti,
sektaši,
kao špijuni sumnjiva lica (za koja nema materijalnih dokaza) protivnici sila Osovine, prenosoci anglo-saksonske propagande.
- b) *sumnjivi sa gledišta javne bezbednosti:*
nepopravljivi kriminalci,
poznati zabušanti,
oni koji otkazu rad,
lica koja žive od novca sumnjivog porekla.
- c) *štetni elementi sa gledišta nacionalne ekonomike*
 dizači cena (preprodavci),
oni koji gomilaju robe,
oni koji skrivaju robu,
saboteri (oni koji uništavaju robu i oni koji skrivaju poljoprivredne proizvode),
šverceri valutom, i
huškači na štrajk.

S obzirom da pri sastavljanju imeničnog spiska o predviđenima za interniranje od strane policijske kapetanije, a ova-mo podnetog tokom februara meseca, ova gledišta pri razmatranju i sastavljanju nisu uzeta u obzir. Stoga Vas pozivam da na osnovu već pomenutog imeničnog spiska za interniranje, i imajući u vidu gore pomenuta gledišta, dostavite izveštaj o licima koja dolaze u obzir za uključivanje u specijalne radne čete — obzirom na hitnost predmeta — do 13-og ovog meseca.

Napominjem, da prilikom dostavljanja imeničnog spiska predviđenih za interniranje, nisu dostavljeni i svi traženi lični podaci.

Molim, da u imeničnom spisku kojeg sada treba da dostavite, obavezno naznačite sledeće lične podatke: ime, godina

rođenja, mesto rođenja, veroispovest, zanimanje, mesto stanovanja i ukratko motiv stavljanja na spisak.

Ukoliko u novom spisku, kojeg ćete sada podneti, budu i nesposobni za službu rada, isti će dospeti u logore za intemirce. Međutim, pošto kapacitet logora za interniranje određuje granicu broja onih koji su predviđeni za interniranje to u koloni »Primedba« naznačite da li je interniranje dotičnog u spisku 1) neizostavno potrebno, 2) preporučuje se 3) dovoljno je i stavljanje pod policijsku prismotru.

Molim da ove kvalifikacije u imeničnom spisku u »Primedbi« naznačite samo brojevima 1, 2 ili 3.

Obzirom na hitnost predmeta, ponovo se umoljavate da se roka o podnošenju tj. 13.-og ovog meseca, tačno pridržavate.³

Umesto službeno odsutnog načelnika
odeljenja

BR. 92

Subotica, 23. mart 1942.

PRESUDA SUDA NAČELNIKA GENERALŠTABA U POSTUPKU PROTIV GRUAC DULE (GRUASC GYULA) I DRUGOVA¹

Sud načelnika Generalštaba Mađarskog
kraljevskog domobranstva, kao krivični sud.
br. H 135/42

U ime Mađarske Svete Krunel!

Sud načelnika Generalštaba Mađarskog kraljevskog domobranstva, kao krivični sud. . ? na raspravi održanoj 23.

³ Prema primedbi na dokumentu koju je stavio rukovodilac detektivske grupe u Staroj Kanjiži 9. marta: »iz razloga narodne zaštite u gradu su sumnjiva lica stavljena pod policijsku prismotru što izgleda da je dovoljno učinjeno u vezi sa njima«. Na osnovu ovoga, policijski kapetan je Kontraobaveštajnom odeljenju 5. korpusa javio da u gradu nema lica koja bi se mogla predložiti za interniranje.

⁴ Potpis nečitak.

¹ Overeni prepis originala (pisan na mašini) HL, HM-1942-13.oszt-19589/elń.

² Izostavljeni deo nabraja optužene i članove suda.

marta 1942. godine u Subotici, uz isključenje javnosti, posle saslušanja optužnice i odbrane, donosi sledeću

p r e s u d u :

G r u a č Đ u l a

rođen u Budimpešti, zavičajan i nastanjen u Cantaviru, star 35 godina (7. 12. 1906), rimokatoličke vere, oženjen, bez imovine, nadničar, vanbračno dete majke Gruač Ane, građansko lice, od 28. avgusta 1941. u preventivnom pritvoru, a od 21. marta 1942. u istražnom zatvoru — prvooptuženi,

V e k o n j A n t a l

rođen, zavičajan i nastanjen u Cantaviru, star 43 godine (4. 5. 1898), rimokatoličke vere, oženjen, imovina: kuća vredna 1.500 pengea, nadničar, otac Jožef, majka Patrik Eržebet, građansko lice, od 6. septembra 1941. u preventivnom pritvoru, a od 21. marta 1942. u istražnom zatvoru — drugooptuženi,

S a b o F e r e n c

rođen, zavičajan i nastanjen u Cantaviru, star 28 godina (25. 8. 1913), rimokatoličke vere, živi u divljem braku, bez imovine, nadničar, otac pokojni Lukač, majka Paliti Klara, građansko lice, od 7. septembra 1941. u preventivnom pritvoru, a od 21. marta 1942. u istražnom zatvoru — trećeoptuženi,

O r a v e c F e r e n c

rođen, zavičajan i nastanjen u Cantaviru, star 36 godine (1. 8. 1905), rimokatoličke vere, oženjen, bez imovine, nadničar, otac Ferenc, majka Meljkuti Rozalija, građansko lice, od 5. septembra 1941. u preventivnom pritvoru, a od 21. marta 1942. u istražnom zatvoru — četvrtooptuženi,

B I i n k a P e t e r

rođen, zavičajan i nastanjen u Cantaviru, star 33 godine (17. 6. 1908), rimokatoličke vere, oženjen, bez imovine, nadničar, otac Janoš, majka Nađ Verona, građansko lice, od 7. septembra 1941. u preventivnom pritvoru, a od 21. marta 1942. u istražnom zatvoru — petooptuženi,

K e l e m e n F e r e n c

rođen, zavičajan i nastanjen u Cantaviru, star 37 godina (10. 10. 1904), rimokatoličke vere, oženjen, bez imovine, nadničar,

otac Janoš, majka Kovač Eržebet, građansko lice, od 7. septembra 1941. u preventivnom pritvoru, a od 21. marta 1942. u istražnom zatvoru — šestooptuženi,

V i r a g B a l a ž

rođen, zavičajan i nastanjen u Čantaviru, star 28 godina (25. 2. 1914), rimokatoličke vere, neoženjen, bez imovine, nadničar, otac Mačas, majka Kuktin Julijana, građansko lice, od 8. septembra 1941. u preventivnom pritvoru, a od 21. marta 1942. u istražnom zatvoru — sedmooptuženi ,

J a n u š k o F e r e n c

rođen, zavičajan i nastanjen u Čantaviru, star 30 godina (15. 3. 1912), rimokatoličke vere, oženjen, bez imovine, nadničar, otac pokojni Ištvan, majka Gomboš Cicer, građansko lice, od 28. novembra 1941. u preventivnom pritvoru, a od 21. marta 1942. u istražnom zatvoru — desetooptuženi,

M i h a l j i D e ž e

rođen, zavičajan i nastanjen u Čantaviru, star 39 godina (5. 3. 1903), rimokatoličke vere, oženjen, bez imovine, nadničar, otac pokojni Janoš, majka Forgač Terez, građansko lice, od 7. septembra do 18. septembra i od 28. novembra 1941. u preventivnom pritvoru, a od 21. marta 1942. u istražnom zatvoru — jedanaestooptuženi,

D e r P e t e r

rođen, zavičajan i nastanjen u Čantaviru, star 28 godina (10. 5. 1913), rimokatoličke vere, neoženjen, bez imovine, mašinista, otac Ferenc, majka Toldi Marija, građansko lice, od 28. novembra 1941. u preventivnom pritvoru, a od 21. marta 1942. u istražnom zatvoru — četrnaestooptuženi,

I g u m a n o v i ć K a r o l j

rođen u Subotici, zavičajan i nastanjen u Čantaviru, star 32 godine (9. 11. 1909), rimokatoličke vere, oženjen, bez imovine, nadničar, otac pokojni Andraš, majka pokojna Bagi Franciška, građansko lice, od 28. novembra 1941. u preventivnom pritvoru, a od 21. marta 1942. u istražnom zatvoru — šesnaestooptuženi,

O r a v e c I m r e

rođen, zavičajan i nastanjen u Čantaviru, star 29 godina (12. 2. 1913), rimokatoličke vere, oženjen, bez imovine, nadničar, otac Ferenc, majka Meljkuti Rozalija, građansko lice, od 4. septembra 1941. u preventivnom pritvoru, a od 21. marta 1942. u istražnom zatvoru — dvadesetprvooptuženi,

Guljaš Vince

rođen, zavičajan i nastanjen u Čantaviru, star 37 godina (22. 3. 1905), rimokatoličke vere, oženjen, imovina: kuća vrednosti 1.500 pengea, nadničar, otac pokojni Mihalj, majka Perd Borbala, građansko lice, od 28. novembra 1941. u preventivnom pritvoru, a od 21. marta 1942. u istražnom zatvoru — dvadesettrećeoptyuženi,

O r a v e c L a j o š

rođen, zavičajan i nastanjen u Čantaviru, star 18 godina (13. 8. 1923), rimokatoličke vere, neoženjen, bez imovine, postolarski pomoćnik, otac Ferenc, majka Meljkuti Rozalija, građansko lice, od 28. novembra 1941. u preventivnom pritvoru, a od 21. marta 1942. u istražnom zatvoru — dvadesetčetvrttoptyuženi,

Levi Ferenc

rođen, zavičajan i nastanjen u Čantaviru, star 17 godina (21. 1. 1925), rimokatoličke vere, neoženjen, bez imovine, učenik za trgovca drvima, židovske nacionalnosti, otac Reže, majka Gotlib Marija, građansko lice, od 10. septembra 1941. u preventivnom pritvoru, a od 21. marta 1942. u istražnom zatvoru — dvadesetosmoptyuženi,

S u r n j i k L a s l o

rođen, zavičajan i nastanjen u Čantaviru, star 45 godine (27. 6. 1896), rimokatoličke vere, oženjen, bez imovine, nadničar, otac pokojni Ištvan, majka pokojna Pančić Viktorija, građansko lice, od 28. novembra 1941. u preventivnom pritvoru, a od 21. marta 1942. u istražnom zatvoru — d v a d e s e t d e v e t o p t u ž e n i,

Rapčanji Peter

rođen, zavičajan i nastanjen u Čantaviru, star 26 godina (8. 2. 1916), rimokatoličke vere, oženjen, bez imovine, nadničar, otac pokojni Bone, majka Juhas Marija, građansko lice, od 28. novembra 1941. u preventivnom pritvoru, a od 21. marta 1942. u istražnom zatvoru — tridesetprvoptyuženi,

proglašavaju se krivim

zbog krivičnog dela izdaje (neverstva) po članu 59. stav 4. III to. (Élt) iz 1940. godine, a dvadesetčetvrtoptuženi Oravec Lajoš i dvadesetsooptuženi Levi Ferenc za krivicu zbog iste izdaje prema članu 44. Ktbtk, koje su počinili na taj način što su

u periodu počevši od meseca jula 1941, pa sve do njihovog hapšenja, dakle u vreme rata, sa ciljem da sa predumišljajem nanesu štetu mađarskim i njima savezničkim nemačkim oružanim snagama, a da sa predumišljajem ostvare korist neprijatelju, učestvovali u komunističkom organizovanju u Južnoj provinciji radi nasilne prevratničke i uništavaj uče delatnosti protiv zakonskog reda države i društva: prvooptuženi Gruač Đula, drugooptuženi Vekonj Antal, trećooptuženi Sabo Ferenc, četvrtooptuženi Oravec Ferenc, petooptuženi Blinka Peter — kao članovi čantavirskog mesnog komiteta partije, šestooptuženi Kelemen Ferenc i dvadesetsooptuženi Levi Ferenc — kao rukovodioci ćelije, a ostali kao članovi ćelije odnosno simpatizeri pokreta — aktivno su učestvovali u udruživanju i organizovanju sa ciljem da ponovo osvojenu Južnu provinciju opet vrate pod srpsku vlast, da ujedno potpomognu pobedu sovjetsko-ruske armije, da razbuktavaju revoluciju, te da radi toga napadnu javne zgrade i vojne objekte, da preduzmu razarajuće (sabotažne) akcije, da pomognu sovjetske padobrance u slučaju njihovog desanta, u kom cilju su članovi mesnog komiteta izdavali uputstva, održavali sastanke i dogovore, čitali i širili letke sličnog sadržaja, izdate od strane partijskog rukovodstva.

Zbog toga se:

ovi vojno-krivični optuženici za krivična dela sadržana u članu 59. stav 1. III. t. c. (Élt) iz 1930. godine (tamnica u mogućem trajanju od 10 do 15 godina), odnosno maloletni dvadesetčetvrtoptuženi Oravec Lajoš i dvadesetsooptuženi Levi Ferenc, za krivična dela po članu 43. stav 2. tačka 2. (tamnica u mogućem trajanju do 10 godina), sa pozivom na član 70. Élt i član 8. Ktbtk, ah uz primenu člana 91. Btk za prvooptuženog i člana 92. Btk za ostale, osuđuju:

prvooptuženi Gruač Đula — na 10 (deset) godina tamnice,
drugooptuženi Vekonj Antal — na 8 (osam) godina tamnice,
trećooptuženi Sabo Ferenc — na 8 (osam) godina tamnice,
četvrtooptuženi Oravec Ferenc — na 8 (osam) godina tamnice,

petooptuženi Blinka Peter — na 8 (osam) godina tamnice,
 šestooptuženi Kelemen Ferenc — na 6 (šest) godina tamnice,
 sedmooptuženi Virag Balaz — na 2 (dve) godine tamnice,
 a desetooptuženi Januško Ferenc,
 jedanaestooptuženi Mihalj Deže,
 petnaestooptuženi Igumanović Karolj,
 dvadesetprvooptuženi Oravec Imre,
 dvadesettrećooptuženi Guljaš Vince, i
 dvadesetdevetooptuženi Surnjik Laslo, pojedinačno na po
 8 meseci, sa po jednim danom posta nedeljno u poslednjem
 mesecu kazne, uz pooštrenu meru tvrdi ležaj u danima posta,
 četrnaestooptuženi Der Peter — na 2 (dve) godine tamnice,
 dvadesetčetvrtooptuženi Oravec Lajoš na 8 (osam) meseci, sa
 po jednim danom posta nedeljno u poslednjem mesecu kazne,
 uz pooštrenu meru tvrdi ležaj u danima posta,
 dvadesetosmooptuženi Levi Ferenc — na 6 (šest) godina
 tamnice, tridesetprvooptuženi Rapčanji Peter — na 2 (dve) go-
 dine tamnice, kao glavnu kaznu,

osim toga, prvooptuženi, drugooptuženi, trećooptuženi, čet-
 vrtooptuženi, petooptuženi i šestooptuženi osuđuju se na po 10
 godina, a sedmooptuženi, desetooptuženi, jedanaestooptuženi,
 četrnaestooptuženi, petnaestooptuženi, dvadesetprvooptuženi,
 dvadesettrećooptuženi, dvadesetdevetooptuženi i tridesetprvo-
 optuženi na po 4 godine gubitka službe i političkih prava koja
 se suspenduju za isto trajanje, nadalje na zabranu boravka
 u pograničnom području, izuzimajući zavičaj.

Vojni sud ovim, na osnovu člana 61. Btk, zaplenjuje iznos
 od 13 pengea i 38 filerà, koji je oduzet od prvooptuženog
 Gruač Đule kao novac komunističke partije i naređuje njegovu
 uplatu u korist dobrotvornog domobranskog fonda.

Odmeravanje novčane kazne zanemariti zbog nepostojanja
 potrebnih preduslova.

3

O b r a z i o ž e n j e :

Vojni sud je :— na osnovu priznanja krivice i činjenica
 od strane trećooptuženog, sedmooptuženog, petnaestooptuženog,

³ U procesu su još učestvovali Capar Erne, Contoš Bonaventura, Šomoškeli Antal, Nađ Vilmoš, Filep Antal, Šomoškeli Janoš koje je sud oslobodio usled nedostatka dokaza kao i Bancki Mihalj, Muci Andraš, Bodra Vince, Der Janoš, Contoš Peter, Zelić Lajoš, Rapčanji Antal i Meljkuti Antal čiji su predmeti predati vojnom tužiocu K-de 5. kor-pusa.

dvadesetčetvrtoptuženog i dvadesetdevetoptuženog, nadalje na osnovu pokazanih raznih krivičnih dokumenata i novca kao krivičnog dokaza, a takođe na osnovu mišljenja vojnih i medicinskih stručnjaka — prihvatio raspoloživo opisano činjenično stanje u vezi sa optuženima, kao dokazni materijal. Kao dopunu ovom, vojni sud je ustanovio još i sledeće:

Posle izbijanja nemačko-jugoslovenskog, ali naročito nemačko-ruskog, odnosno mađarsko-ruskog rata, počevši od meseca jula 1941. godine, u ponovo zaposednutoj Južnoj provinciji nastavila je da deluje komunistička partija, koja je još u vreme srpske okupacije bila dobro organizovana i aktivna. Prema onome što se moglo ustanoviti, centralni komitet komunističke partije sa sedištem u Beogradu je, na takozvanoj »teritoriji Vojvodine«, pod kojom se podrazumevaju Bačka, Srem i Banat, obrazovao pokrajinski komitet. Ovi pokrajinski komiteti su usmeravali takozvane okružne komitete uspostavljene u pojedinim većim gradovima, koji su organizovali mesne komitete, a ovi sreske, odnosno partijske ćelije, a ćelije su stvarale takozvane grupe za vaspitavanje, koje su okupljale simpatizere komunističkog pokreta i obučavale ih za članove komunističke partije.

Paralelno s tim stvorene su takozvane partizanske grupe, vojne desetine, koje su u skladu sa uputstvima rukovodstva partije, odnosno vrhovne komande srpskih partizanskih grupa, imale zadatak da se nemilosrdno bore protiv osvajača i, s tim u vezi, da sveobuhvatno razaraju. Ulecima (Lenjinovo pismo, Vesti, itd.) izda tim od strane partijskog rukovodstva, odnosno od strane vrhovne komande partizanskih grupa, tačno su opisani vrste i metodi izvršenja sabotaza, i ove letke odnosno ova uputstva, čitali su i širili članovi partije, počevši od najviših organa pa do najnižeg članstva. Svi članovi partije i simpatizeri su iz ovih letaka, kao i iz usmenih uputstava rukovodilaca, saznavali da razaranja, uništavanja zaliha žita i kudelje, služe potpomaganju pobede sovjetske armije i ometanju interesa i ratnih ciljeva mađarskih i njima savezničkih oružanih snaga. Kao rezultat rušilačke delatnosti članova partije, od jula do oktobra 1941. godine, na ponovo zauzetoj teritoriji Bačke, spaljene su veće količine žita i kudelja, a osim toga počinjena su i druga rušilačka dela, odnosno pokušaji ovih, čime je državi naneta šteta od više stotina hiljada pengea.

Optuženi u ovom krivičnom procesu bili su članovi komunističkog organizovanja pokrenutog u Čantaviru. Ovde je, pod rukovodstvom prvooptuženog, osnovan i mesni komitet, koji je izvodio obimnu delatnost u interesu sprovođenja postavljenih revolucionarnih radnji. Čantavirska organizacija bila

je priključena subotičkom okružnom komitetu, odakle je u
Canta vir odlazio član okružnog komiteta Maj er Otmar (u im-
provizovanom postupku osuđen na smrt i pogubljen) i usme-
rao delatnost.

4

Subotica, 23. marta 1942. godine

dr Dominič Vilmoš, s.r.
kapetan vojnog sudstva,
rukovodilac procesa

5

Palotaš Ferenc, s.r.
major
zapisničar

BR. 93

; i : i i i i i -

Bačka Topola, 2. april 1942.

SAOPŠTENJE NAČELNIKA SREZA BAČKA TOPOLA BE-
LEŽNICIMA O NAREĐENJU VELIKOG ŽUPANA ŽUPANI-
JE U KOJEM OCENJUJE SIRENJE ALARMANTNIH VESTI
O GOVORKANJU U VEZI SA RACIJAMA I ODREĐUJE RU-
KOVANJE NAPUŠTENOM IMOVINOM¹

Od sreskog načelnika sreza Bačka Topola
Broj 69/res. 1942.

Strogo poverljivo!

Gospodinu beležniku

u sedištu

Radi primanja na znanje naredbe velikod župana župa-
nije broj 1796/vel. župan. 1942, saopštavam sledeće:

⁴ Po nalazu suda, optuženi su priznali dela što potkrepljuju podaci
procesa protiv Majer Otmara (vidi dok. br. 73). Prema lekarskom veš-
tačenju, nema razloga koji bi isključio njihovo kažnjavanje. Sud je
kao olakšavajuću okolnost uzeo u obzir da do sada nisu bili kažnjavani,
a za okolnost koja ih tereti uzeo je to da su za vreme rata nastojali da
poremete red i proizvodnju čime su doprineli da ovdašnje odnose
inostranstvo nepravilno osudi.

⁵ Na neuobičajen način na dokumentu se pojavljuje zaključak
NGŠ Sombathelji Ferenca o potvrdi presude sa 23. martom.

Prema zaključku od 20. aprila, oslobođene optužene i one koji su
predati segedinskom vojnom tužiocu oslobodili su 23. aprila iz subo-
tičkog zatvora Građanskog suda.

¹ Original (pisan na mašini) u MSRV-AO-M-14/160.

124416

ferrol-biró.

U vezi sa takozvanim partizanskim borbama, u nekoliko srezova županije, sve do današnjeg dana na teritoriji županije te događaje prepričavaju, i ima i takvih koji svoje mišljenje ispoljavaju u takvoj formi, koja se graniči ili se poklapa sa širenjem alarmantnih vesti.

Na teritoriji svoje nadležnosti na odgovarajući način obavite da se širenje vesti u vezi sa pomenutim događajima, pa makar i davanje mišljenja ima prekinuti, jer ćemo u protivnom slučaju neizostavno preduzeti zakonske mere.

U vezi sa pomenutim događajima, ili kao rezultat istih, naročito je značajan broj onih koji se smatraju nestalima, eventualno odsutnima, u srezovima Titel, Zabalj zbog čega se pokazala potreba za zbrinjavanje predmeta imovine pomenutih. Ovo se odnosi kako na predmete pokretnine, tako i na nekretnine.

Saopštavam da su po ovim pitanjima merodavne mere propisa o pravu privatnog vlasništva, i zbog toga, pridržavati se uputstava starateljskog organa županije, eventualno gradova. Međutim, i u nedostatku ovakvih uputstava mogu se izvršiti svi potrebni radovi i isti da se stave na raspolaganje starateljskom organima, koji će, ukoliko se ukaže potreba, poslati upravitelja. Skrećem vam pažnju da se očuvanje predmeta imovine i nastavak proizvodnje kao i njen uspeh, mora obezbediti. Prema tome ne može ostati ni jedan predmet pokretnine a posebno nekretnine bez zbrinutosti, upravitelja, ili obrađivanja. Ukoliko ovom mom naređenju stoji neko naređenje koje je suprotno ovom a izdato od nekih drugih vlasti (naređenje vojnih vlasti), to ovo naređenje poništava važnost tog ranijeg naređenja. Na osnovu ovoga, dakle, upravniku koji će biti poslat, bez daljnjeg dati na raspolaganje sve nepokretnine, a isto tako mu predati i pokretnine, po odgovarajućoj priznanici.

Skrećem pažnju poštovanom naslovu da sam već u jednom svom ranijem naređenju preduzeo mere prema ovim pravnim delima koji se odnose na nekretnine bespravno uzete u posed. To moje naređenje je na snazi i sada, te prema eventualnim počinocima povesti istragu, kako bi se protiv takvih pokrenuo sudski postupak za nadoknadu štete.

Bačka Topola, 2. aprila 1942.

Sreski načelnik,

²

² Potpis nečitak.

BR. 94

Pečuj, 2. april 1942.

**OBAVEŠTENJE KOMANDE 4. PECUJSKOG KORPUSA POT-
CINJENIM JEDINICAMA O NAREĐENJU MINISTRA VOJ-
SKE PREMA KOJEM U JEDINICE KOJE SE UPUĆUJU NA
FRONT TREBA UVRSTITI 20% NACIONALNIH MANJINA¹**

KOMANDA MAĐ. KRALJ. 4. PECUJSKOG
VOJNOG KORPUSA

Broj 5810/1942 M. III. mob. — 1942.

*Strogo poverljivo !
Oficir-oficiru!*

Uvrštavanje pripadnika narodnosti
u peš. pukove koji odlaze na
front

Pečuj, 2. aprila 1942.

Seksard

Naređenje² Ministarstva vojske broj 2978/ M. 1. b. 1942.
od 27. marta 1942. godine saopštavam u celosti.

Pri popuni jedinica koje odlaze na front sa 20% ljudstva
iz redova nacionalnih manjina imati u vidu sledeće direktive:

Popunu jedinica nacionalnim manjinama³ izvršavati na
osnovu ličnog kriterijuma, prema sposobnostima, stepenu obu-
čenosti, znanju zanata, kao i prema znanju mađarskog jezika
i poverljivosti. Dakle, treba ih rasporediti na dužnosti za koje
su sposobni, gde im neznanje mađarskog jezika ne smeta
i gde je obezbeđena stalna odgovarajuća kontrola. Na primer,
unutar pešadijskih pukova sa njima se mogu popuniti mesta
kočijaša, konjovodaca i vođitelja karet, kuvara, zanatlija, za
nošenje ranjenika, strelaca, donosioca municije, za kopanje
rovova. Sa njima može da se popuni 30—50% pomenutih for-
macijskih mesta, i više od toga, sa sposobnima mogu se izu-
zetno popuniti mesta rukovaoca teških oružja. Međutim, zbog

¹ HL. 12. gj. dd. psag. 1942. 757/M. Overen prepis originala pisan
na mašini.

² Naređenje se pojavilo u vezi sa formiranjem 2. mađarske armije
koja je trebalo da krene na front.

³ Za raspoređivanje pripadnika nacionalnosti Ministarstvo vojske
već je 25. februara 1942. izdalo naređenje. Pozivajući se na ovo na-
ređenje, Komanda 4. pečujskog korpusa u svom strogo poverljivom
dopisu od 28. februara Komandi 12. pešadijske brigade naređuje da

M. kir. 1602. évi IV. havának hatodik parancsnokának.

Sz. János bizalmas!
Tiszt-tisztné!

5810. szám.

M.III.mozg.-1942.

Nemzetiségek elosztása az
elvonuló gy. ezrednél.

Pécs, 1942. évi április hó 2.-án.

Székessárd

A H.M. f. évi március hó 27-én kelt 2978/M.I.B.-1942.
számu rendeletét feljártatva közlöm.

Az elvonuló alakulatokhoz beosztando 20 % nemzetiség
közlebbi beosztásnál alábbi irányelveket kell szem előtt tar-
tani:

A nemzetiségek beosztását egyéni elbírálás alapján,
rátermettségük, kiképzési fokuk, szakképzettségük, valamint nyelv-
tudásuk és megbízhatóságuk figyelembe vételével hajtjuk végre.
Oly beosztásokat kell tehát nekik adni, amelyek betöltésére alkal-
masak, ahol nyelvtudásuk hiánya nehézséget nem okoz és ahol a kellő
állandó felügyelet is biztosítva van. Gy. ezredben belüli pl. velük
tölthetők be kocsisok, málhásálat- és taligavezetők, szakácsok,
mesteremberek, sebesültvivők, pu. csatárok, lövészvivők, árkászok,
rendszeresített helyeinek 30-50 %-a, sőt az arra alkalmasokkal kivétele-
sen egyes nehéz fegyver kezelői helyek is betölthetők. Egyéb
kígy. kiképzési, vagy pk-i /hútsi/ beosztásokba azonban már nyelv-
tudásuk hiányában nem kerülhetnek. Ily módon a gy. ezred valamennyi al-
osztályánál és törzsénél - a távb.szak-ok kivételével nagyobb nehé-
ség és aggály nélkül elhelyezhető az előirt 20-20 % nemzetiség. Egyéb
alakulatoknál hasonló elvek szerint kell a közlebbi beosztást végre-
hajtani.

Kapják: az 5563./M.III.mozg.-1942. számu rendelettel
ellátottak.

A hdt. pk. helyett:
Gecsányi Ágoston vk. alez.sk.

A jóváhagyott fog-al egyezik.

M.oszt.sgh. vez.

12. sz. 22 - 1942 - 757/M

Fotokopija dokumenta broj 94.

neznanja jezika ne mogu se rasporediti na neku obuku specijalista kao i na komandne dužnosti (podoficire i ročne podoficire). Na ovaj način u prištapske — izuzev vodove veza — bez većih briga i poteškoća može se rasporediti propisanih 20% iz redova nacionalne manjine. I kod drugih jedinica popunu izvršiti na sličan način prema pomenutom principu.

Dobijaju: svi oni koji poseduju org. mob. akt
broj 5583/11. III. mob. 1942.

Za komandanta korpusa GŠ
potpukovnik Gečanji Agošton
(Gecsányi Agoston), s.r.

BR. 95

Subotica, 14. april 1942.

**OGLAS KOMANDANTA »LEVENTE« GRADA SUBOTICE
KOJIM NAREĐUJE POZIVANJE OMLADINACA ROĐENIH
1920—1923. GODINE NA OBAVEZNE VEZBE PRIPADNIKA
»LEVENTE«¹**

KOMANDA LEVENTE MAĐ. KRALJ. MUNICIPIJALNOG GRADA
SUBOTICA

O G L A S

Svojom naredbom broj 122.861/el. 40-1942. od 23. marta ove godine, gospodin Ministar vojske je na ponovno prisajedinjenim južnim krajevima naredio početak

Obaveznog levente zanimanja (predvojnička obuka) od 15.og aprila tekuće godine

regrute srpske nacionalnosti srazmerno rasporedi po četama — vodovima. Skreće pažnju na to da Srbe treba u svim njihovim postupcima najstrože kontrolisati jer se od njihove strane može računati sa bekstvom, pa čak i sa pokušajima ubistva. Sve takve pokušaje treba najstrožim sredstvima ugušivati (treba im objasniti da će se za svaki neprijateljski postupak prema mađarskom narodu uzimati na odgovornost ne samo izvršilac već čitava srpska narodnost). Njihovo transportovanje železnicom treba vršiti u zatvorenim vagonima, uz sigurnu pratnju — ako je moguće u civilnom odelu... (HL. 12. gj. dd. psag. 1942 . 508/M).

¹ Oglas odštampan u MSRV-AO-M-35/1.

U vezi prednjeg naređujem da svi oni mladići obveznici predvojničke obuke koji su
rođeni 1920. godine a koji sve do danas nisu izvršili svoju vojnu obavezu, da se jave 20-og o.m. u ponedjeljak
rođeni 1921. da se jave 21-og o.m. u utorak
rođeni 1922. da se jave 22-og o.m. u sredu,
rođeni 1923. da se jave 23-og o.m. u četvrtak po podne
u 14,00 časova u dvorištu Doma za predvojničku obuku.

Skrećem pažnju kako mladićima obveznicima predvojničke obuke tako i svim roditeljima i poslodavcima da ću, na osnovu zakona II paragrafa 48. i 49. iz 1939. godine, *u slučaju ne odazivanja u tačno vreme, pokrenuti zakonski postupak* prema onima koji u. gornjem smislu učine propust.

Pozive za mlađa godišta, narediću kasnije.

K o m a n d a n t
Gradske predvojničke obuke,

BR. 96

Budimpešta, 14. april 1942.

**ZAHTEV NAČELNIKA SUDA GENERALŠTABA MINISTRU
VOJSKE ZA SISTEMATIZACIJU BROJNOG STANJA¹**

Sud načelnika mađ. kralj, domobranskog Generalštaba
br. 46. kt. Poveri živo!
1942.

Popuna ljudstva u sudu
načelnika mađ. kralj,
domobranskog Generalštaba

Gospodinu mađarskom kraljevskom ministru odbrane
/Odeljenje 1/a/

B u d i m p e š t a

Budimpešta, 14. aprila 1942.

Molim da se za potrebe suda načelnika mađarskog Generalštaba— za vreme dok će on raditi — odmah obezbedi sledeći kadar:

¹ HL. HM. 1942. 1/a. oszt. 21.285. Original pisan na mašini.

- 8 sudi ja (od VI do IX razreda)
- 2 kancelarijska službenica (VIII-X)
- 8 pisara-zamenika oficira
- 4 daktilografinje (angažovati ih na osnovu ugovora)
- 2 podoficira (ordonansa)

Kao obrazloženje svog zahteva navodim da je za potrebe suda načelnika Generalštaba, na osnovu odredbe br. 77 299/el. 13.—1941. ministra odbrane prilikom ustanovljenja ovog suda bilo određeno sledeće:

- 4 sudije (VIII—IX razred)
- 5 pisara zamenika zamenika oficira (od njih 1 rezervni stariji vodnik, 1 daktilografinja)
- 1 domobran (glasnik)

Kancelarijske službenice ovaj sud nije dobio.

Obim poslova ovog suda bio je sledeći:

U nov. i dec. 1941. 50 predmeta sa 773 zarobljenika (rešena 23 predmeta).

U jan., feb. i martu 1942. 155 predmeta (sa 1490 zarobljenika). Na postupak rešavanja čeka još 112 teških krivičnih dela.

Osim enormnog broja predmeta, teškoću u radu suda predstavlja i činjenica da sud svoje rasprave održava na licu mesta, u najrazličitijim delovima zemlje; kao i to što svakrivična dela, s obzirom da su od posebnog značaja za državne interese, zahteva ju brz postupak.²

S obzirom na sve ove, sud sa sudijskim i administrativnim osobljem koje mu stoji ,na raspolaganju, nije u stanju da obavlja sve poslove koji spadaju u njegovu nadležnost. Zbog toga

² Zahtev rukovodioca suda načelnika Generalštaba za povećanje broja osoblja stvarno se mogao pravdati značajnim povećanjem «slučajeva». Horthy je 9. marta 1942. za predsednika vlade umesto Lászla Bárdossyja naimenovao Miklósa Kállayja. Kállay je čvrsto odlučio da se obračuna sa svojim političkim protivnicima, pre svega sa onima koji su pripadali levici. Od aprila do juna, organizovao je hajku velikih razmera protiv članova Komunističke partije Mađarske, pa je uhapsio više od 500 komunista. Pripremio je veliki broj tzv. procesa nelojalnosti. Ova je hajka obuhvatila i okupirane teritorije, tj. Bačku, baranjski trougao i Prekomurje.

je, u cilju ažurnog obavljanja poslova ovog suda, neodložno povećanje broja njegovog osoblja.³

Video!

v. Szombathelyi gen. of., s.r.
nadležni zapovednik

potpuk. **dr Babos⁴**
vojni sudija

BR. 97

Segedin, 23. maj 1942.

PREDLOG KOMANDE 5. SEGEDINSKOG KORPUSA GENERALŠTABU DA SE SRBI RASPOREĐUJU U RADNE JEDINICE¹

KOMANDA 5. KORPUSA, 5/23 1300
1. ODELJENJU GENERALŠTABA

Hitno!
Strogo poverljivo

Budimpešta

Izveštavam :

1. Vojnici i rezervni oficiri srpske nacionalnosti koji su sada u 5. korpusu, a potiču sa teritorije bivše Jugoslavije, zbog svoje potpune nepouzdanosti, ne dolaze u obzir ni za

³ Napomenimo da su hortijevski zatvori krajem februara 1942. bili toliko puni da su njihovi upravnici, prenoseći mišljenje zatvorskih lekara, zahtevali brzu akciju nadležnih. Tako je npr. 24. februara glavni lekar budimpeštanskog zatvora na Margit-körütu potpukovnik Gabor Kallós ponovo zahtevao obustavljanje daljeg popunjavanja zatvora jer je u ćelijama predviđenim za 8—10 osoba bilo i 45—51 zatvorenik. Proširile su se zarazne bolesti, zatvorenici se kupaju samo jednom nedeljno, a dezinfekcija odeće je sasvim onemogućena. Njegov izveštaj je Ministarstvu odbrane presiedilo zapovedništvo I korpusa, naglašavajući potrebu rešavanja ove situacije, jer broj uhapšenih, zbog krivičnih dela vojne i civilne prirode, za 200 prelazi maksimalni kapacitet od 400 mesta. Osim toga, u ovom zatvoru je bilo i 387 osoba optuženih za »nelojalnost«, a predviđeno je još i upućivanje u Budimpeštu nekoliko stotina »nelojalnih« iz južnih krajeva. (HL. HM. 1942. 13. oszt. 12.881/elő).

⁴ Vojni sudija potpukovnik Jozsef Babos bio je jedan od javnih tužilaca načelnika Generalštaba.

¹ Hugles telegram pisan na mašini GL Vkf-1942.-1.oszt-4970/elő_

kakvu vojničku dužnost. Ovaj sloj nacionalnosti, bez izuzetka, maksimalno je prožet jugoslovenskim šovinizmom i boljševičkim idejama. Prvom prilikom koja se ukaže, svoje oružje neće na neprijatelja, nego će protiv nas upotrebi ti, i spremni su sabotirati svaki mađarski interes. Stigli su izveštaji o tome da su na mnogim mestima, još pre dolaska na sadašnju preobuku, davali izjave, prema kojima su oni, samo ovaj trenutak čekali i raduju se, što ih naoružavamo protiv nas samih,

2. Sadašnja preobuka, koja je u toku u 5. korpusu u Vojvodini, poptuno je uzaludna, bar što se tiče srpske nacionalnosti i predstavlja samo suvišan izdatak. Ove Srbe sa kojima je izvršena preobuka, s obzirom na njihova isključivo neprijateljska osećanja, u eventualnoj mobilizaciji 5. korpusa, ne nameravam rasporediti. Njihovo približno brojno stanje: oko 2.000 lica, tj. 25% od broja koji treba da prođe preobuku. Molim :

a) da se smesta zasebno odvoje Srbi iz Vojvodine koji su sada na preobuci i da se umesto dalje obuke, rasporede u zasebne radne jedinice. Ove radne jedinice mnogo mogu koristiti za hitne i važne poslove na teritoriji 5. korpusa;

b) sve one koji kod jedinica eventualno vrše redovnu službu, a srpske su nacionalnosti, smesta ih demobilisati i rasporediti u prethodno pomenute radne jedinice;

c) institucionalno uvesti, da se Srbi koji potiču sa bivše jugoslovenske teritorije, bez izuzetka isključe od svake vrste vojničke dužnosti u vojsci, a umesto toga, sabiti ih u radne jedinice i staviti ih pod strogi nadzor i kontrolu.²

Podnosim: gospodinu ministru vojske (1. odeljenju), gospodinu načelniku GŠ (1. i 5. odeljenju) i komandi armije

Broj 11.308/1942. ein. I. 1942.
Komanda 5. korpusa

² Generalštab, u belešci na telegramu, nije saglasan sa posebnim rešenjem ovog, »pošto će od 1. oktobra 1942. godine većina pretežno Srba služiti u radnim jedinicama«. (Vidi dok. br. 118. i indekse).

BR. 98

Segedin, 16. jun 1942.

IZVEŠTAJ KOMANDE 5. SEGEDINSKOG KORPUSA GENERALŠTABU DA JE ZBOG NEMACKE OPERACIJE PROTIV PARTIZANA U FRUŠKOJ GORI NAREDILA POJAČANU KONTROLU GRANICE OD STRANE GRANIČARSKIH JEDINICA¹

5. KORPUS, 506. 6/14 10. 30č.

GENERALŠTAB (1. OPERAT. ODELJ.,) BUDIMPEŠTA

Predmet: pojačana kontrola na delu granice sa Hrvatskom.²

Potpuni sadržaj mog naređenja koje sam izdao 16. graničarskom bataljonu za pojačanu kontrolu južnog dela granice javljam: »Dajem na znanje da nemačke trupe u Fruškoj gori sprovode operaciju čišćenja većih razmera³ radi učvršćenja tamošnjeg opšteg stanja. U vezi sa ovim, skrećem vam pažnju

¹ HL. VKF. 1942. 1. oszt. 5088/el. Hughes telegram.

² Reč je o delovima tzv. Nezavisne Države Hrvatske.

³ U 1942. godini dalje se razvijala jugoslovenska narodnooslobodilačka borba. Do marta oslobođene su velike teritorije, naročito u Bosni i Hercegovini. Nemačko vojno rukovodstvo pripremalo je novu — sad već treću — veliku ofanzivu za uništenje partizana. »Borbena grupa Bader«, sastavljena od nemačkih, italijanskih i ustaških snaga, pod komandom generala Paul Badera, mada je nanela partizanima teške gubitke, nije postigla svoj cilj i grupa je već 20. maja bila preformirana. Zatim su težište borbe protiv partizana prebacili u Bosnu. General Fridrih Stai, komandant 714. nemačke pešadijske divizije, dobio je zadatak da sa formiranom borbenom grupom »Zapadna Bosna« postigne uspeh. Kao deo opšteg napada protiv narodnooslobodilačkih snaga general Paul Bader, tadašnji nemački vojni komandant Srbije, izdao je 21. avgusta 1942. naređenje za formiranje borbene grupe za »čišćenje« Srema, prvenstveno brdskog predela Fruške gore. »Borbena grupa Borovski« pod komandom nemačkog general-majora Hajnriha Borovskog, komandanta 704. pešadijske divizije (sa 6 nemačkih, 11 ustaških bataljona, hrvatskih i nemačkih vazduhoplovnih isnaga, oklopnih jedinica i delova mađarske Dunavske flote), započela je 26. avgusta napad u rejonu Mitrovica—Ruma—Novi Sad i Erdevik. Na toj teritoriji tada su se nalazili Fruškogorski, Podunavski i Posavski NOP odred sa oko 1.000 partizana. Posle ogorčenih borbi partizani su uspeali da se probiju iz okruženja. Nemačka komanda obustavila je 31. avgusta akciju i rasformirala »Borbenu grupu Borovski«. Nemački dokumenti u vezi sa ovom tematikom objavljeni u Zborniku dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije, tom XII, knjiga 2, Dokumenti Nemačkog Rajha 1942, Beograd 1976, dok. br. 48, 70, 72, 133, 135, 141.

na pojačanu i strogu kontrolu granice, kako bi se sprečilo infiltriran je nepoželjnih elemenata iz Hrvatske u Bačku i na teritoriju države».⁴

Dobijaju: 16. granič. bataljon i na znanje komandantu
Novog Sada.
K-da 5. korpusa 12862/el. 4. oszt. 1942.

BR. 99

Gospođinci, 20. jun 1942.

**ZAPISNIK SAČINJEN U OPŠTINSKOM UREDU GOSPOĐI-
NACA O VATRENOM OKRŠAJU IZMEĐU ŽANDARMA I
PARTIZANA KOJOM PRILIKOM JE UBIJEN BELIC MI-
LENKO¹**

Z a p i s n i k

rađen u opštinskoj zgradi Gospođinci, 20. juna 1942.
godine u 13,20 časova

Sreski načelnik sreza dobio je poverljivo obaveštenje o tome, da je u opštini Gospođinci 19. juna tekuće godine u ponoćnim časovima došlo do oružane borbe između žandarmerijske patrole unutrašnje bezbednosti i komunističkih elemenata. Neposredno posle obaveštenja otišao je u opštinu i stupio u kontakt sa mađ. kralj, žandarmerijskim kapetanom Dr Toth Jožefom, komandantom isturenog odeljenja od kojeg je u odnosu na predmet dobio sledeće obaveštenje u vezi sa proteklom događajima:

Žandarmerija je iz poverljivih izvora saznala da kod Popov Praskalov Soke, stanovnika opštine Gospođinci, sa stanom u ulici Honred broj 300, partizani održavaju komunističke sastanke. Radi hvatanja ovih, 19. o. m. u 24,00 časova policijski organi opštine ojačani vojnicima opkolili su kuću pomenute, i izvršili napad. Posle opkoljavanja kuće, odnosno približivši se vratima iz dvorišta i bašte, a posle poziva na predaju,

⁴ Mađarska vojska je u ovoj akciji učestvovala sa svojim delovima puka patrolnih čamaca (vidi dok. br. 109) i istovremeno naredila i pojačanu zaštitu granice. Vidi dok. br. 108.

¹ MSRV. AO-M 4/97. Original pisan na mašini.

Popov Praskalov Žarko je bežeći dva puta opalio iz pištolja na jednog vojnika, posle čega je vojnik upotrebio oružje. Popov Praskalov Žarka teško je ranio vojnik u grudi. Njegov drug Belić Milenko, nastavio je da po mraku beži preko bašte, bez obzira što ga je jedan žandarm pozivao da stane, posle čega je žandarm upotrebio oružje protiv imenovanog i Belić Milenko, pogođen u glavu, pao je mrtav.²

Stepanov Božo, partizan, koji se zadržavao u kući, kao i Popov Praskalov Soka, koja je skrivala partizane, usled stvorene gužve i pometnje, uspeli su pod okriljem noći da pobegnu. U toku kasnijeg pretresa kuće ustanovljeno je da su obe daske praga kuće pomične, da je ispod njih načinjeno udubljenje koje je služilo kao skrovište za dva lica. Skrovište je tapacirano slamom, a u istom su nađene razasute kutije za municiju. Žandarmi su došli u posed originalnih vojničkih pušaka nađenih u skrovištu³. U stanu je nađena i jedna crvena komunistička zastava. Pored vojničkih pušaka našli su i pištolje. Na licu mesta, u širem području, u kamari slame, žandarmi su takođe otkrili skrovište pogodno za skrivanje 5—6 lica, a iz uređenja skloništa bilo je očito da su se tu ljudi duže vremena zadržavali.

Crep na krovu kuće na više mesta bio je izdignut i poduprt kukuruznim klipovima, te su na taj način načinili otvore—špijunkte, što je očito služilo za osmatranje danju.

² O događajima je Komanda 5. segedinskog korpusa 21. juna 1942. izvestila NGŠ da su prema izveštaju tužioca 5. žandarmerijskog okruga 19. ovog meseca u 23,55 časova u Gospodincima, u stanu Popov Praskalov Žarka i Popov Soke, prilikom hvatanja Popov Praskalov Žarka i Belić Milenka imenovani pucali iz pištolja na žandarme i graničare koji su se nalazili oko stana. Žandarmerijski pripravnici Rac Jožef (Rácz József) upotrebio je oružje protiv Belić Milenka a vojnik Kolar Janoš (Kollar János) protiv Popov Praskalova. Belić Milenko umro je na licu mesta a Popov Praskalov je bio ranjen ali je ostao u životu. Popov Soka i Stepanov Božo su pobegli, Belić Milenko leži na licu mesta, a Popov Praskalova su po nalogu lekara prebacili u novosadsku bolnicu. Vojni sud zatražio je od vojnog tužioca da pokrene postupak u vezi sa ovim. Istražni sudija otišao je na lice mesta (HL. VKF. 1942. 1. oszt. 5710/el.).

³ Komanda 5. korpusa dopunila je svoj izveštaj 22. juna 1. odeljenju Generalštaba da je kuća u Gospodincima u kojoj je došlo do upotrebe oružja verovatno partizanska baza. Dva praga kuće bila su prerađena sa vratima koja se mogu podići a ispod se nalazilo sklonište za dva lica. U skloništu su našli pušku, pištolje i cokule. Slamni krov kućice u dvorištu takođe je sklonište za skrivanje 2—3 lica (HL. VKF. 1942. 1. oszt. 5710/el.).

Posle pružanja prve pomoći teškog 'ranjenika je žandarmerijska patrola odvezla u novosadsku državnu bolnicu. Materijalni dokazi zločina su obezbeđeni, uviđaj na licu mesta je u toku, a u toku je i upućivanje tužioca-istražnog sudi je.

Za sada, leš još leži na licu mesta.

Prilikom opkoljavanja kuće, pored već pomenutog 1 mrtvog i 1 teškog ranjenika, u kući se nalazio i partizan Stepanov Božo i Popov Praskalov Soka, koji su kako je to već rečeno, uspeli po'beći. Radi hvatanja istih, komanda isturenog žandarmerijskog odeljenja je preduzela potrebne mere.

U vezi sa gore opisanim događajima, žandarmi su u opštini Gospođinci uhapsili još 6 lica kao simpatizere i konspirante i iste predali 5/1 istražnom pododeljenju.

Posle ovoga, sreski načelnik sa komandantom isturenog odeljenja, izašao je na lice mesta i tamo se lično uverio o položaju i uređenju gore opisanih skrovišta.

Sa ovim, sreski načelnik oglašava završenim postupak u vezi sa predmetom i zaključuje zapisnik.

Radio:

...⁴

Dr Toth Josip, s.r.

kapetan mađ. kralj, vojske

komandant isturenog odeljenja

BR. 100

Sombathelj, 24. jun 1942.

IZVEŠTAJ KOMANDE 3. VOJNOG OKRUGA U SOMBATHE-LJU GENERALŠTABU DA JE NA TRAŽENJE SRESKOG NAČELNIKA UPUTIO DVA STRELJAČKA VODA DA NA TERITORIJI SREZA DONJA LENDAVA POKUPE NASTANJE-NE KOLONISTE¹

3. VOJNI OKRUG U SOMBATHEJU 636. 6/29 13.40

1. ODELJENJU NAČELNIKA MAĐ. KRALJ.

GENERALŠTABA BUDIMPEŠTA.

Predmet: upućivanje jedinica za unutrašnju bezbednost u Donju Lendavu radi prikupljanja inostranih kolonista.²

⁴ Potpis nečitak.

¹ HL. VKF. 1942. 1. oszt. 5129/el. Húgless telegram.

² Reč je o onima koji su u Kraljevini Jugoslaviji preseljeni iz Istre u Sloveniju na međimursko imanje hercega Esterhazia (Ester-

Na osnovu člana 16. Pravilnika broj 15 — izveštavam da sam na osnovu zahteva sreskog načelnika Donja Lendava, radi prikupljanja kolonista na teritoriji sreza koji potiču iz inostranstva, uputio iz Murske Sobote u Donju Lendavu dva voda pešadije iz 2. bataljona 5. puka pod komandom poručnika Ludvan Jožefa. Vreme njihove upotrebe predviđeno je na 5 dana. Pokret maršem peške i stizanje na odredište planirano je za 2. jul 1942.

3. vojni okrug broj 7696/el. v. k. 0,942

BR. 101

Novi Sad, 4. jul 1942.

**IZVEŠTAJ KOMANDANTA 15. LAKE DIVIZIJE — KAO
ODREĐENOG RUKOVODIOCA ZA OTKLANJANJE SABO-
TAŽA NA TERITORIJI JUŽNE BAČKE — ZA SPREČAVA-
NJE SABOTAŽNIH DELA¹**

KOMANDA 15. LAKE DIVIZIJE
MAĐ. KRALJ. VOJSKE
Broj 1500-10/1942.

Mere za sprečavanje sabotažnih Predmet Levente²
akcija na teritoriji Južne Bačke *Strogo poverljivo!*

Otvoraju lično komandanti
/rukovodioci !

Gospodinu načelniku GŠ mađ. kralj. vojske

Novi Sad, 4. jula 1942. god.

Budimpešta

4

28. juna 1942. godine, na održanoj konferenciji sa vojnim i žandarmerijskim organima, a 29. sa istima kao i sa organi-

hizy). Mađarske snage unutrašnje bezbednosti odvele su 22. i 23. juna 1942. godine 668 ljudi u logor U Šarvaru. Većina je tu patila do oslobođenja Mađarske, mnogi su pomrli a nekolicini je uspelo da pobegnu u domovinu i da se priključe partizanima. (Podatke iznosi Ferdo Godina: Prekomurje 1941—1945. Pomurska založba, Murska Sobota 1967, str. 83—84).

¹ NH. VKF. 1942. 1. oszt. 5184/el. Original pisan na mašini.

² »Predmet Levente«, konspirativni naziv za obaveštajnu službu.

ma javne uprave, izdao sam naređenja koja sumirano dajem po sledećem:

1. U saglasnosti sa gospodinom Ministrom unutrašnjih poslova, gospodin načelnik Generalštaba zadužio me sa jedinstvenim rukovođenjem odbrane od sabotažnih akcija na teritoriji koju graniči Dunav i Tisa, a južno od kanala Kralja Petra. U tom cilju podredio je pod moju komandu na teritoriji sve stacionirane:

vojne jedinice i organe,
žandarmeriju i policiju.³

Uputstva su dobile sve vlasti javne uprave, kao i finansijski organi, da izvršavaju sva moja naređenja po ovom predmetu.

2. *Zadatak:* na označenoj teritoriji sprečili sabotažna dejstva, sa posebnim težištem na obezbeđenju letine i skupljanju iste (služba odbrane).

3. *Određujem:*

A) Za mog zamenika žandarmerijskog potpukovnika Farbak Jožefa (Farbaky József), komandanta novosadskog žandarmerijskog odeljenja.

B) *Organizazione i ujedno izvršne jedinice:*

a) rukovodioci javne uprave (sreski načelnici i gradski kapetani policije) koji će organizaciju i rukovođenje službom odbrane na svojoj teritoriji, po mojim naređenjima i prema postojećim odredbama i propisima, izvršavati sa punim pravom, ali i uz punu odgovornost;

b) komanda 16. graničarskog bataljona mađ. kralj, vojske, kome u ovom pogledu potčinjavam 1. potermi četu 55. bataljona;

c) komande mađ. kralj, žandarmerijskih odeljenja u Novom Sadu i Somboru;

d) mađ. kralj, novosadsku »K« (kontraobaveštajnu) ispostavu;

e) 1. mađ. kralj, žandarmerijsko istražno pododeljenje 5. žand. okruga;

³ General Plati javlja 16. jula 1942. NGS-a da su mu pridošle u potčinjenost za zadatke unutrašnje bezbednosti niže navedene jedinice: 1. bat. 20. puka, po jedna ojačana četa za unutrašnju bezbednost iz 2. i 3. bataljona 20. puka, 16. graničarski bataljon, 1. četa 55. bataljona, 5. biciklistički bataljon, 2. bataljon za zaprečavanje na rekama, novosadska policijska pitomačka škola (HL. VKF. 1942. 1. oszt. 5270/el. Original pisan na mašini).

- f) komandante osoblja u vojnim fabrikama;
- g) sve vojne jedinice na teritoriji naznačenoj u tački 1.

Po mojim neposrednim naređenjima, ovi zadnji će sa civilnom javnom upravom paralelno vršiti službu odbrane.

C) Osnovno načelo: Svako je u prvom redu dužan da brani svoje vlasništvo. Tamo gde pojedinac nije u stanju da zadatak sam obavi, tamo će vlasti javne uprave — po opštinama, grupi salaša, organizovati službu odbrane.

Rad ove civilne organizacije dopunjavaće i podržati, neposredno mi potčinjene vojne, žandarmerijske jedinice i organi.

D) Služba odbrane obuhvata:

- a) osmatračku,
- b) izviđačku,
- c) stražarsku,
- d) javljanja i prenosa naređenja,
- e) kontrolu i
- f) izvršnu službu.

Uz a) osmatračka služba vezana je za mesto. Zadatak joj je osmatrati da li se u osmatranoj okolini dešava takva pojava koja bi dozvoljavala zaključak da se pripremaju sabotažne akcije. Svaka pojava, koja odudara od redovnog dnevnog života je važna, i treba da predstavlja predmet javljanja, kao i daljeg osmatranja.

Na primer: kretanje pojedinaca, parova, poznatijih ljudi, koje odudara od uobičajenog, sastanak između istih na neuobičajenom mestu i vremenu, pojava nepoznatih lica, itd.

Ovu službu izvršavaju:

Svako lice civilne javne uprave na svojoj teritoriji delovanja.

Organizovana civilna lica.

Jedinice i organi vojske, žandarmerije i finansia.

Uz b) *izviđačka služba* je pokretna služba. Zadatak joj se u suštini poklapa sa osma tračkom službom. Svoje konstatacije stiče osmatranjem, kao i ličnim kontaktom sa izvršiocima službe osmatranja. Zbog toga je neophodno da organi koji vrše službu izviđanja imaju tačne informacije o organima koji vrše službu osmatranja na njihovoj teritoriji dejstva.

Izvršavaju: lica koja su pozvana za ovo, a pripadaju civilnoj javnoj upravi /opštinski policajci, čuvari polja — šuma, ribolova itd., na teritoriji dejstva/.

Vojne i žandarmerijske patrole i organi, prema mom posebnom naređenju.

Uz c) *stražarska služba* ima zadatak sprečavanje štete nad predmetima imovine.

Izvršavaju: za ovaj cilj opštinske starešine — privatna gazdinstva — privredni pogoni /koji su već i do sada postojali/ — nadalje, za ovaj posao postavljena lica.

Obuhvata: useve na zemljištu.

Žitarice u krstinama ili složene u kamare, konoplju, vršalice,

Silose i magatine žitarica,

Industrijske pogone gazdinstva.

Obavljanje službi pod a/ do c/ je stalno i mora biti neprekidno. Težište staviti *na noć*.

Uz d) *služba javljanja i prenosa naređnja* ima zadatak s jedne strane da:

kontatacije službe osmatranja i izviđanja prenese na teritorijalno nadležne vojne, žandarmerijske i civilne vlasti javne uprave — u krajnjem slučaju, meni, a s druge strane da

prenosi zapovesti i naređenja, brzim i pouzdanim načinom.

Samo striktna i dobra organizacija čini će vrednim rezultat dve prethodno pomenute službe.

Sredstva: lična, po mogućnosti biciklom snabdevena lica, državni telefon, telegraf, vojna telefonska i telegrafska služba, kao i radio-sistem planiran za postavljanje.

Tražio sam da se opštinska telefonska služba proširi na celokupno vreme dana.

4

4. Naoružavanje

Radi efikasnosti službe odbrane, planiram naoružavanje nenaoružanih lica civilnih organa koja na tom polju sarađuju a već imaju položenu zakletvu (opštinski policajci, poljočuvari, šumari, noćni čuvari itd.).

Opštinski rukovodioci će svoje zahteve po ovom podneti ovde, do 10-og ov. meseca. I negativne izveštaje treba podneti.

Skrećem pažnju na izbor ličnosti koje će snabdeti oružjem.

⁴ Izostavljena je tačka E, koja tretira važnost saradnje između civilnih i vojnih organa i reguliše način izveštavanja. Određuje da vojna jedinica može samo u slučaju uzbune samostalno da vrši zatvaranje teritorije, inače na molbu žandarmerije može da učestvuje u akcijama kao snaga unutrašnje bezbednosti.

5. U odnosu na upotrebu oružja od strane pojedinaca ili jedinica koje su opremljene oružjem, merodavne su postojeće zakonske odredbe. Skrećem pažnju vojnim jedinicama na sadržaj I dela paragrafa 50, posebno u pogledu tačke 460. Nadalje na sadržaj paragrafa 7. Pravila A-15. Uopšte na svakoga se odnosi moje naređenje: oružje upotrebiti samo posle zrelog razmišljanja i u slučajevima utvrđenim u uputstvima.

Svaku upotrebu oružja smesta ću detaljno preispitati. Koliko pripada pohvala za opravdan, hrabar i energičan nastup uz spremnost za preuzimanje odgovornosti za učinjeno, isto tako sa nemilosrdnom strogošću ću postupiti prema onom koji nepotrebno prolije krv.

8. *Dobijaju:* 1. bataljon 20. puka, 16. granič. bat., 1. pterna četa 55. bat., komande žandarmerijskih odeljenja u Novom Sadu i Somboru, novosadsko žandarmerijsko istražno pododeljenje, »K« (kontraobaveštajna) ispostava u Novom Sadu, kapetan novosadske policije, sreski načelnici srezova Novi Sad. Stari Bečej, Zabalj, Titel, Bačka Palanka, Kula, Apatin i Odžaci, komanda 5. žandarmerijskog okruga u Segedinu.

Podnosim: načelniku GŠ mađ. kralj. vojske, komandi 5. korpusa.

Šaljem srdačno radi znanja: velikom županu Bač—Bodrog županije.⁶

Plati (Plathy)⁷

⁵ Određuje da za prevoženje jedinica do dolaska traženih prevoznih sredstava treba od stanovništva uzeti pod zakup zaprežna vozila, kao i da se izveštaji moraju predati svake subote do podne, a žandarmerija pak treba da izvesti koliko joj je vojnih patrola potrebno.

⁶ Ovo naređenje je duže vremena regulisalo istupanje hortijevskih oružanih organa i njihovo sadejstvo na teritoriji južne Bačke.

⁷ Plati Pai, komandant za sprečavanje sabotaza na teritoriji južne Bačke od 1943. godine, posrednim putem pružao je pomoć antifasističkim snagama otpora, naročito pošto je njegov sin Ivan Đerd prebegao na stranu NOVJ. Ivan Đerd je, kao partizanski kapetan, poginuo maja 1945. u borbama za oslobođenje Zagreba. Za vreme vladavine njilašovaca general Plati se skrivao i stupio u vezu sa vojnim pokretom otpora koji je vodio general-potpukovnik Kiš Janoš (Kiss János). Jugoslovenske vlasti su 1946. godine razmatrale njegov rad za vreme rata i izbrisale ga iz spiska ratnih zločinaca. Umro je pre nekoliko godina u Budimpešti.

BR. 102

Subotica, 8. jul 1942.

**OGLAS GRADONAČELNIKA GRADA SUBOTICE U KOJEM
SE PREDVIĐA SMRTNA KAZNA ZA ONE KOJI PRIKRI-
VAJU I POMAŽU PADOBRANCE¹**

GRADONAČELNIK GRADA SUBOTICE
KRALJEVINE MAĐARSKE
Broj 4251/1942.

O G L A S

PAŽNJA!

Skrećem pažnju stanovnika na to da *neprijatelj može pokušati spuštanje padobranom* pojedince ili grupe na teritoriju naše zemlje.

Očito im je cilj da ne samo paljenjem ometu radove i vršidbu nego i to da pokušaju izazvati štete na važnim saobraćajnim objektima, javnim zgradama itd.

Cilj im je, takođe, da na sve moguće načine *izazovu po-
metnje i nered* te da i na taj način spreče redovan rad u mirnim delovima zemlje. Prema tome, dužnost je svakoga, ukoliko primeti bilo gde i u bilo koje vreme spuštanje padobranaca ili okolnosti koje na to ukazuju — da isto *smesta prijavi vlastima*, žandarmeriji, policiji ili vojnim komandama.

Ko ovo ne učini, ili bez razmišljanja primi na stan nepoznata sumnjiva lica, ili im posluži kao vodič, smatraće se sa-
učesnikom — sukrivcem, biće izveden pred Preki sud i

KAZNICE SE SMRĆU.

Subotica, 8. jula 1942.

GRADONAČELNIK

¹ Original (štampan) u MSRV-AO-M-36/52.

BR. 103

Budimpešta, 10. jul 1942.

**NAREĐENJE TUŽIOCA NAČELNIKA GENERALŠTABA ZA
POKRETANJE ISTRAGE PROTIV GENERAL-POTPUKOV-
NIKA FEKETEHALMI-CAJDNERA¹**

*Tužilac načelnika Generalštaba
mađ. kralj, vojske
Broj: (ü) 339/42.*

Kopija

NAREĐENJE ZA ISTRAGU

protiv general-potpukovnika viteza Feketehalmi-Cajdner Ferenc [Feketehalmi-Czeydner Ferenc], komandanta 5. mađ. kralj, segedinskog korpusa, rođenog 22. novembra 1890. u Pišškiju, evangelisitičke vere, oženjeog, bračni drug Ana Amrić [Amrich Anna], oca jednog deteta, stanovnika Segedina, zbog osnovane sumnje da

1. a) u vezi sa operacijom čišćenja (racijom) Ikoja je 21, 22. i 23. januara 1942. godine izvršena u Novom Sadu pod njegovim ličnim rukovodstvom, namerno nije izvršio naređenje izda to od načelnika Generalštaba mađ. kraljev, vojske pod brojem 4089/el. 1.—1942, kao pretpostavljenog komandanta, kojim se zahteva da pre otpočinjanja operacije čišćenja stupi u kontakt sa nadležnim organima civilnih vlasti i postupa u saradnji sa njima, to namerno nije izvršio, već je, u suprotnosti sa »naređenjem, njemu podređenim grupama snaga unutrašnje bezbednosti dao oprečno naređenje, te što

b) izvršenje važnog naređenja dobivenog od istog pretpostavljenog u telegramu bez posebnog broja od 22. januara — da spreči krvoproliće i surove postupke — da neizostavno sprovede naređenje pretpostavljenog, kao i

c) da je izvršenje ove sledeće naredbe usmeno dobivene od načelnika Generalštaba da bez oružanog otpora uhvaćena lica, pod sumnjom da su komunisti, preda 'na ocenu nadležnom sudu načelnika Generalštaba, —

ignorirao postojeća uputstva zasnovana na zakonu i odredbama sadržanim u Pravilima službe, u ratno vreme učinio namerni propust, a povrhom toga umesto održavanja i obezbeđenja zakonitog javnog poretka i javne bezbednosti, dozvolio slobodno odvijanje krvoprolića i surove postupke snaga unu-

¹ HL. HM. 1942. 8/c oszt 490503/el. Overeni prepis pisan na mašini.

trašnje bezbednosti, usled čega su vojne i žandarmerijske snage pridodate jedinicama unutrašnje bezbednosti pljačkale i vršile masovna ubistva samovoljno donoseći presude, u kojima je ubijeno ili nestalo 879² ljudi — a 23. januara među njima i 53 dece, zbog kojih namernih propusta su nastale štete koje će možda vekovima uticati na pomirenje srpskog i mađarskog naroda.

(Krivično delo povrede dužnosti potčinjenog utvrđeno je u paragrafu 73, stav dva, alineja 2).

2. Svoje potčinjene koji su učestvovali u akciji čišćenja izvršenoj na mestu, vremenu i okolnostima naznačenim u prethodnoj tački, namemo nije konitrolisao na odgovarajući način, u vršenju njihovih službenih zadataka, i u pogledu opaženog kršenja dužnosti sa njihove strane prema datim mogućnostima nije preduzeo mere, nadalje nije iskoristio zakonska sredstva koja su mu bila na raspolaganju, da odmah suzbije pometnju koja je od strane njegovih potčinjenih zapretila javnoj bezbednosti, a zatim je o ovako učinjenim nepravilnostima i ispadima u Novom Sadu informisao pretpostavljene na način koji nije odgovarao stvarnosti.³

(Povreda službene dužnosti utvrđena je u paragrafu 133. tačkama 3, 8. i 9. vojmokrivičnog zakona).

3. Isto tako, na gore pomenutcm mestu, vremenu i okolnostima, kada je saznao da su potčinjeni koji su pripadali grupama snaga unutrašnje bezbednosti samovoljno izvršili masovna ubistva popraćena pljačkom, zloupotrebljavajući službeni položaj i moć, a u cilju da počinioa zaštititi od zakonskih krivično-pravnih sankcija, takođe je namemo propustio izvr-

² Na sednici parlamenta od 15. jula predsednik vlade Kalai govorio je o 292 žrtve. (Vidi dok. br. 104).

³ Vest o krvoproliću u Zabiju i Novom Sadu brzo se proširila Istaknute ličnosti, kao na primer Bajči-Zilinski Endre (Bajcsy-Zsilinszky Endre), tražile su da se izvršioci pozovu na odgovornost. Karakteristično je da su prve istrage baš poverili generalu Feketehalmi-Cajdneru, komandantu 5. korpusa, koji je do kraja imao ulogu pokretača i usmerivača u terorističkom pohodu u Bačkoj. Feketehalmi-Cajdner je 11. februara 1942. godine predao NGS-a izveštaj tužioca sa 62 priloga, a ovaj je o tome referisao predsedniku vlade Bardošiu (Bardossy) 12. februara. Sudbina izveštaja mnogo je uznemiravala Feketehalmi-Cajdnera i zato je još istog dana telefonirao načelniku Operativnog odeljenja Generalštaba da mu spise sigurnim putem vrati »jer ovi spisi nisu pogodni da u njih steknu uvid nevojna lica iil, ako se to ne može izbeći (kao npr. u slučaju predsednika vlade), ni onda ne mogu biti predmet daJjeg građanskog postupka, dakle, treba ih što pre vratiti od civilnih foruma«. (HL. VKF. 1942. Hdm. csf. 90/elj). Ovo me treba još dodati da u izveštaju Feketehalmi-Cajdner i njegov tužilac nisu imenovali niti osudili nijednog odgovornog.

šiti službenu obavezu oko pokretanja krivičnog postupka — izuzev u dva slučaja — i okolnosti u vezi sa upotrebom oružja i uopšte izvršenim ubijanjima, kao i neotkrivanje identiteta učinilaca, i nije preduzeo nikakve mere u pravcu pokretanja krivičnog postupka.⁴

(Prikrivanje krivičnih dela zloupotrebom službene dužnosti utvrđeno je u paragrafu 478. KZ).

Na osnovu paragrafa 137, stav 1. voj. zak. kriv. post. određujem istražni postupak, čije sprovođenje poveravam svom tužiocu.

Optuženog ostavljam na slobodi i za sada u službi.⁵

Budimpešta, 10 jula 1942. god.

general-pukovnik
vitez Sombathelji [Szombathelyi], s.r.
načelnik Generalštaba
mađ. kralj, vojske

* Protesti koji su stalno pristizali najzad su primorali NGŠ-a Sombathelji Ferenca da u aprilu 1942. sa svojim organima tužilaštva pokrene novu istragu. Istraga je sprovedena na licu mesta pod rukovodstvom vojnog sudije Baloš Jožefa (Balos Jozsef) i rezultat toga bilo je naređenje za sprovođenje istrage koja se ovde objavljuje. Istragu su, međutim, takode na molbu Sombatheljia u vezi sa Hortijevom amnestijom od 13. avgusta, obustavili 2. septembra ne samo protiv Feketehalmi-Cajdnera već i protiv svih vojnih lica, pozivajući se na »disciplinske razloge«. Ministar vojske Čatai (Csatay Laj os) u svojoj predstavi od 25. septembra 1943, kada je predložio ponovni krivični postupak protiv Feketehalmija i ortaka, odluku od 25. avgusta obrazložio je time da je bilo potrebno da se po predmetu sasluša više hiljada vojnih lica »koji bi na osnovu postavljenih pitanja saznali da su postupci oficira odudargli od naređenja dobijenih sa višeg mesta, i da su bili u suprotnosti sa zakonom te bi se saznanje tih neuobičajenih činjenica nepovoljno odrazilo na disciplinu širokih vojnih krugova«.

⁵ U suštini, predmet Feketehalmi-Cajdner okončan je 19. avgusta 1942, kada je doneta odluka da se general penzionise. Za saopštenje ove odluke bio je ovlašćen general-potpukovnik Dekleva Zoltan, komandant 3. armije, i to na ovaj način: »Povodom odluke rukovodstva molim Vašu ekscelenciju da general-potpukovniku Feketehalmi-Cajdneru u moje ime odmerenim toplim recima saglasno njegovom rang, ličnosti i zaslugama saopštite da je odlučeno da njegovo penzionisanje teče od 1. decembra ove godine.« (HL. HM 1942. 8/e oszt. 49503/el.n.). Sudska rasprava po predmetu krvoprolića u Bačkoj započela je tek 14. decembra 1943. godine. (Vidi dok. br. 175).

BR. 104

Budimpešta, 15. jul 1942.

IZVODI IZ INTERPELACIJE SRPSKOG NARODNOG POSLANIKA POPOVIC MILANA U PARLAMENTU POVODOM RACIJE U BAČKOJ I IZ ODGOVORA PREDSEDNIKA VLADE KALAI MIKLOŠA¹

Predsedavajući²: . . . Saopštavam cenjenim poslanicima da je poslanik gospodin Milan L. Popović zatražio od mene da povodom izvesnih događaja³ u južnim krajevima, prevremeno i odstupajući od dnevnog reda, govori o nacionalnom pitanju. S obzirom na to da gospodin poslanik o ovom pitanju inače ne bi mogao da govori pre letnjeg raspusta, udovoljio sam njegovoj molbi, pa stoga reč sad dajem gospodinu Milanu L. Popoviću.

Milan L. Popović⁴: Cenjeni predstavnički dome! Neka mi bude dopušteno, kao poslaniku iz južnih krajeva, da pre letnjeg raspusta iznesem svoje mišljenje o nacionalnom pitanju, a sve povodom izvesnih događaja u južnim krajevima..⁵ Posle teritorijalnih proširenja Mađarske, povećao se broj osoba sa narodnosnim, moglo bi se reći sa nemađarskim nacionalnim osećanjem, na prostoru koji je priključen matici zemlji. U političkom smislu to znači da na teritoriji mađarske države sada živi više naroda, koji ne samo da su Mađarima tuđi po svojoj

¹ OL. 283. sednica predstavničkog doma mađarskog Parlamenta, Dnevnik predstavničkog doma 1938—1944, knj. XIV, Bp, 15. jul 1942.

² Predsedavajući je András Tasnády Nagy, koji je dužnost predsedavajućeg predstavničkog doma obavljao od novembra 1939. do 15. oktobra 1944.

³ Delom i zbog nezadovoljstva izazvanog pokoljem u Bačkoj Horthy je morao da predsednika vlade Lászla Bárdossyja prisili na podnošenje ostavke. Dobar deo poslanika je zahtevao kažnjavanje svih onih koji su odgovorni za događaje u Bačkoj. (Vidi dokumenat br. 87, 103. i njegove napomene).

⁴ 31. decembra 1942, na osnovu zakonskog člana XX, okupirani delovi Jugoslavije su priključeni mađarskoj državi. Tom je uredbom bilo predviđeno da novopriključene teritorije do sledećih parlamentarnih izbora zastupaju poslanici po pozivu, čiji broj maksimalno može da bude 26. (Objavljeno u Zborniku mađarskih pravnih akata, Corpus Juris Hungarici, zakoni, zakonski članovi objavljeni 1941, Bp, str. 10). Tako je jedan od najaktivnijih poslanika iz Bačke postao ekstremni antikomunista dr Milan Popović, koji je zbog saradnje sa okupatorom, od strane jugoslovenskog narodnog suda, u novembru 1945. osuđen na smrt.

⁵ Popović je na samom početku, i u središtu svoje interpelacije, govorio o potrebi mađarsko-srpskog pomirenja, a izneo je i svoja shvatanja o nacionalnom pitanju, itd.... Delovi koji se ne tiču neposredno krvoprolića u Bačkoj su izostavljeni.

etničkoj pripadnosti već su u okviru prvobitne države vraćeni, sa značajnom nacionalnom svešću, posle dvadeset i više godina provedenih u samostalnoj državi. Nesumnjivo je da je to za Mađarsku veliki problem, te da je stoga očuvanje unutrašnjeg sistema prevashodni zadatak. Državno rukovodstvo ozbiljno, usmereno i odgovorno mora da spozna talasanje ove nove političke snage, što će se ogledati u tome da li je spremno da donošenjem zakonskih akata obustavi napetost i tako nastavi mađarsku praksu, jer pozivanje na istorijsku Mađarsku podrazumeva priznavanje njenih tradicija. /Zdesna se čuje: tako je !/. ... Poštovani dome ! Isticanje svega ovoga smatram za potrebno zbog toga što je srpska narodnost koja živi ina jugu, a ja sam pozvan da budem zastupnik njenih interesa u mađarskom Parlamentu, na žalost, početkom godine bila žrtva povrede prava takve prirode i razmera, koja ne samo da je u crno zavila našu dušu, već je postavila i pitanje i materijalnog i fizičkog opstanka. Stoga smatram za potrebno, s obzirom da se stvarno radi o pitanjima od životne važnosti, da iznesem svoje mišljenje pred ovim domom o svemu onome što se u januaru ove godine dogodilo u južnim krajevima, prvo u žabaljskom, titelskom i starobečejskom srezu, a zatim i u samom Novom Sadu.

. . . Poštovani dome! Kao posledica spoljnih pokreta početkom januara ove godine došlo je do narušavanja javnog reda i mira u Zabiju. Neidentifikovani počinioци su ubili dva opštinska žandarma. Žandarmerija je po salašima počela da proganja krivce. Sa salaša je na njih pucano iz pušaka. Petorica žandarma su ubijena, a dvojica su povređena, dok su se ostali povukli. Posle toga zatražena je dozvola intervencije vojske iz Segedina, pa su već sutradan, 5. januara, mehanizovane vojne snage došle u Zabalj, blokirale ceo žabaljski srez i krenule prema salašima uz Tisu.⁶ Begunci su prihvatili borbu sa vojskom, mnogi od njih su poginuli, neznatan deo je uspeo da se spase, a ostali su zarobljeni. Oni su posle nekoliko dana izvedeni pred preki sud i streljani na licu mesta. /Odobranje zdesna i sasvim levo/.

Moram da naglasim da je suština stvari sledeća: oni koji su se suprotstavili mađarskoj vojnoj sili, narušivši time sigurnost države, primerno su kažnjeni. /Odobranje/. Ceo žabaljski slučaj je, gledano sa vojnog aspekta, bio rešen za 3 dana. Ono što je zatim usledilo daleko je prevazišlo zakonite i potrebne kaznene mere. Odigrali su se veoma krvavi događaji, ali u njihove detalje sada, iz razumljivih razloga, ne želim

⁶ Vidi dokumenat br. 76.

da ulazim. Ipak, dužnost mi je da napomenem da je tokom ovih potresnih i nerazumnih događaja život izgubilo mnogo nedužnih osoba, kojima se ni grob ne zna, te da je bez traga, propala njihova imovina.

Neprijatni događaj se ponovio u Curugu, Gospođincima, Titelu, Iloku, Mošorinu i Bečeju. Ljudi su hapšeni na osnovu providne denuncijacije, najčešće zbog materijalnih interesa, i odvođeni su na nepoznato mesto. Imovinu nevinih i tako nestalih, ali dobro stojećih seljaka, prisvojili su najčešće baš oni koji su ih denuncirali.

Tragična lavina je, cenjeni dome, rušilačkom snagom pogodila Novi Sad 21. januara. I ovde je takozvana racija trajala samo 3 dana, a tragični događaji su se zapravo odigrali za svega 24 časa. Izjavljujem da novosadska operacija tzv. pročešljavanja nije bila izazvana nikakvim kolektivnim ili pojedinačnim narušavanjem reda i mira. Javni red nije bio ugrožen delatnošću ni četnika, ni dobrovoljaca, ni partizana, ni komunista. Uličnih borbi nije bilo, nije ubijen ni jedan jedini Mađar. Unatoč svemu ovome, žalosni događaji su bili takvih razmera, uništeno je toliko ljudskih života i imovine, da je čovek, i svaki pošten Mađar, zapanjen njihovom nerazumnošću. I ovde su stradali oni koji su pripadali bogatijim društvenim slojevima.⁷

Ja ne želim, cenjeni dome, i nemojte me pogrešno razumeti, -da se bavim, s obzirom -na razloge unutrašnje i spoljne prirode, procenom događaja, niti želim pred Parlamentom da ih osuđujem. Pozvaniji od mene su, iz aspekata pravosuđa, naredili istragu povodom tih događaja. Vojna istraga je na licu mesta obavljana u trajanju od 28 dana. Pošto sam i sam u to vreme bio na licu mesta, uveravam vas da je istraga vršena veoma temeljito i objektivno.⁸ Imamo činjenice, cenjenidcme, i mi sa njima moramo računati. Ipak, dozvolite mi dakooistatu jem barem činjenice: da su ljudi ubijani iz nepoznatih razloga, bez sudske presude, čak i bez legitimisamja, na osnovu nepoznatog naređenja. Operacija tzv. čišćenja daleko je prešla onu granicu koja se mogla dozvoliti u cilju očuvanja javnog reda i mira stanovništva. To je jasno, i ove se činjenice ne mogu promeniti nikakvim objašnjenjima ili drugačijim shvaćanjem stvari⁹...

. . . Ono što ja pred Parlamentom zahtevam od gospodina predsednika vlade jeste da se ovaj bezumni čin, zbog svojih negativnih posledica, više nigde, uz primeinu ovih sredstava,

⁷ Vidi dokumente br. 84, 85, 86 i 87 te napomene vezane za njih.

⁸ Vidi dokumenat br. 103 i beleške za njega.

⁹ Vidi dokumenat br. 119.

nikada ne ponovi. /Tako je! čuje se s desna/. To ne služi interesima Mađarske_ i njene istorijske uloge koju ona ima u Podunavlju, i koju će među narodima koji tu žive imati u skoroj budućnosti. ..

Uzdam se u razum i moralnu čvrstinu sadašnje vlade, i nadam se da će ona pokušati stvoriti atmosferu potrebnog mira među svim narodnostima. /Odobranje/.

Predsedavajući: Za reč se javio gospodin predsednik vlade. /Cujmo ga! Oujmo ga!/.

Miklós Kállay, predsednik vlade: Cenjeni predstavnički dome! Malopre je ovde bilo reči o pitanju koje zaokuplja mađarsko, a u izvesnim svojim aspektima i inostrano javno mnjenje. Postavilo se ono i pred predstavničkim domom, i nije mi krivo što je to tako, jer sama činjenica da je ovde bilo peči o njemu opovrgava optužbe koje nam se upućuju. Ne verujem da bi poslanik Mađar u jugoslovenskom parlamentu mogao održati ovakav govor /Tako je! Tako je! Aplauz s desna i krajnje levo./, kakav je sada održao poslanik gospodin Milan Popović. Sa nekim delovima njegovog govora koji se tiču manjinskog, tj. nacionalnog pitanja, ja se uglavnom slažem, i mislim da se sa time slažu i svi pripadnici moje partije.

Zeleo bih da odgovorim i na pitanja u vezi sa žabaljskim, tj. događajima u južnim krajevima, i da time okončam ovaj slučaj. Neka mi bude dozvoljeno da, tačnosti radi, pročitam svoj zvanični izveštaj o tome. /Da čujemo! Da čujemo! Čitajte!/.

»Mađarska je Bačku, koja joj je trijanonskim mirom oduzeta, i koja je bila integralni deo hiljadugodišnje države, od Jugoslavije povratila aprila 1941. Tokom tih operacija zauzimanja, naša je vojska imala sporadične borbe sa srpskom vojnom silom. Rezultat toga je bilo potiskivanje jednog dela ove vojske na teritorije iza Dunava, dok je drugi deo uhapšen, tako da su južni krajevi ubrzo očišćeni od četničkih bandi. Za vreme ovih operacija, stanovništvu, koje je prema nama bilo miroljubivo, nije se ništa dogodilo. Naša je vojska, u pravom smislu reči, bez obzira na nacionalnu pripadnost, bratski prigrllila stanovništvo južnih krajeva, u duhu instrukcija što ih je dobila od strane mađarske vlade, koje su bile inspirisane tradicionalnom sentištvaškom idejom. /Tako je! Tako je!/.¹⁰

“ Činjenice su sasvim suprotne u odnosu na ono što tvrdi Kállay. Hortijevske vojne snage, te snage reda, od prvog časa svoje akcije su hapsile stanovništvo. Pokupile su sve komuniste Mađare koji su se u Bačkoj zatekli posle 1919, a počeli su i sa progonima srpskog stanovništva. (Vidi o tome dokumente iz 1941. pod brojevima 15, 19, 23, 28 te beleške uz njih).

U mesecima neposredno posle ponovnog zaiuzeća, u južnim krajevima je vladao red i mir.

Posle nekoliko meseci, Srbi koji žive u južnim krajevima (verovatno zahvaljujući svojoj nepopustljivoj prirodi) preduzeli su prema Mađarima razna teroristička dela. Istovremeno, elementi koji su potpali pod uticaj komunističke propagande, počeli su organizovanje velikih razmera, spremajući masovna ubistva mađarskog stanovništva. /Tako je! Tako je!/. Teror i sabotaze su zahvatale sve veće razmere. Tako su iz dana u dan paljeni stogovi letine i skladišta, prekidane su telefonske žice, nanošene su štete željezničkim prugama. Osim toga, napadane su naše jedinice koje su radile na otklanjanju ovih šteta. Železničke kompozicije su izbacivane sa tračnica, a ponegde je železnički promet bio obustavljen.

Osim svega navedenog, uz neviđenu dozu drskosti, napadani su i ubijani pripadnici naših organa sigurnosti.

Broj srpskih komunista i njihovih akcija u Bačkoj se naglo povećao, jer su se oni, bežeći od odmazde iz susednog Banata i Srbije, infiltrirali na našu teritoriju, koja je, s obzirom na naš nedovoljno odlučan nastup, postala tako reći zbornom mesto opasnih elemenata.

Razumljivo je da su se naše snage javne bezbednosti oružano branile od partizana, te da su se trudile da uspostave mir. /Odobranje/. Međutim, partizani su protiv naših snaga javnog reda preduzimali podmukle akcije, a više njih su mučki ubili ili ranili. /Glas sa desna: Nečuveno!/. Te slučajeve je u svom govoru pomenuo i poslanik gospodin Milan Popović.

Taj podzemni, podrivački rad je trajao skoro godinu dana, sve dok januara 1942. nije došlo do izbijanja otvorene pobune.

Naime, 4. januara t.g. srpski partizani su u okolini Žablja napali naše žandarmerijske i graničarske patrole, kojima su naneli ozbiljne gubitke. Tom prilikom junačkom smrću život su izgubila 2 žandarma i 5 graničara, a više njih je ranjeno. /Tako je! Tako je!/. /*Károly Maróthy*: Moraju se zaštititi, to nije sporno/.¹¹

Tokom istrage je utvrđeno da prepad neprijatelja nije bio stihijski, i da nije bio delo razularenih elemenata, već da se radilo o planskoj akciji u kojoj su u velikom broju učestvovali i partizani koje je sakrivalo tamošnje stanovništvo, kao i neprijateljski elementi koji su se već duže vremena infiltrirali na našu teritoriju, i koji su se skrivali po tršćarima i salašima. Cilj im je bio da u Bačkoj izazovu opšti ustanak. S obzirom na sve to, jedinice žandarmerije i graničara su pojačane odgovarajućim snagama za unutrašnju bezbednost.

¹¹ Vidi o tome dokumenat br. 76.

U otvorenoj borbi do kraja januara otpor je skršen, a titelski trougao je očišćen od partizana. /Žagor/.

Za vreme operacija u Žablju i njegovoj okolini, mnogo se sumnjivih osoba sklonilo u Novi Sad. Zbog ovoga, kao i zbog toga što su sumnjivi elementi i u N. Sadu svojom delatnošću ugrožavali sigurnost stanovništva i javni red, rukovodstvo grada je (a to znači tamošnja civilna uprava!) zatražilo da se akcija čišćenja proširi i na Novi Sad.¹²

Akcija čišćenja se u Novom Sadu 21. i 22. januara odvijala po planu. Sledećeg dana, tj. 23. januara, infiltrirani partizani su bih potisnuti u centar grada, i tu su naše snage napali oružjem i ručnim bombama. /Žagor/.¹³

Za sve to vreme (podrazumevajući i pomenute januarske dane) broj ubijenih Srba iznosi 2.250 (od toga je 292 Srbina koji su žrtve novosadske kaznene ekspedicije). Događaji u Bečeju, koji se pominju i na drugom mestu, imali su 89 žrtava, a u Titelu je ubijeno 50 Srba. .¹⁴

¹² Vidi o tome dokumenat br. 84.

¹³ Vidi o tome dokumente broj 85 i 86.

¹⁴ Uprkos aplauzu kojim je dočekan Kállayjev govor, veliki deo poslanika je bio iznenađen njime, jer su očekivali da predsednik vlade odlučnije istupi protiv onih koji su odgovorni za krvoproliće u Bačkoj, tim pre što je Kállay neposredno pre sednice Bajcsy-Zsilinszkyju poručio »da će sve raščistiti i da će javnom mnjenju dati zadovoljavajući odgovor«. Umesto toga, on je u suštini opravdao motive ove nasilničke akcije, a lažnim podacima je pokušao da dovede u zabludu predstavnički dom.

Kállay je već tada, svakako, znao da Horthy nikako ne želi da pozove na odgovornost Feketehalmy-Czeydnera, Grassyja, Lászla Deáka i njihove saučesnike pa je stoga i sam zauzeo stav u tom smislu. Međutim, posle nekoliko meseci, podržao je ideju novog ministra odbrane Vilmosa Nagya, da se ceo slučaj ponovo ispita. (Vidi belešku broj 3 uz 119. dokumenat).

Berlin, 17. jul 1942.

TELEGRAM ZAMENIKA NAČELNIKA ODELJENJA MINISTARSTVA SPOLJNIH POSLOVA KLODIJUSA MINISTRU SI'OLJNIH POSLOVA RIBENTROPU O MAĐARSKIM ISPORUKAMA ŽITARICA I O ZAHTEVIMA RATNOG MATERIJALA¹

I. S. obzirom na izjavu mađarske vlade, s jedne strane, prema kojoj (vidi moj telegrafski izveštaj pod. pbr. Del 9. od 15. jula) nije u mogućnosti da u narednoj ekonomskoj godini sa područja predratne Mađarske isporučuje Nemačkoj žitarice niti uljarice, a s druge strane, s obzirom na značajno smanjenje isporuka iz Bačke, pred svoj odlazak iz Budimpešte potražio sam predsednika mađarske vlade i energično mu skrenuo pažnju na to da je nemačka vlada primorana da se pridržava toga da Mađarska do krajnjih granica svojih mogućnosti i uz snažno smanjenje sopstvene unutrašnje potrošnje treba da šalje žitarice i uljarice Nemačkoj i Italiji. Gospodin Kalai je izjavio da će sve slobodne količine žita isporučiti Nemačkoj i Italiji. Smatra važnim da Nemačka sazna kako Mađarska i u ekonomskom pogledu želi da sa silama Osovine sarađuje isto tako bez ograničenja kao i na vojnom polju. U prvom redu, sama mađarska vlada najviše žali što usled slabih prinosa na svojim predratnim teritorijama ne može da prihvati isporuke za sledeću godinu.² Posle ovog je usledila duga diskusija o izgledima za žetvu u Mađarskoj i mogućnostima da se pojedine vrste ipak isporučuju. Kao rezultat rasprave gospodin Kalai je dao sledeću izjavu:

1. spreman je da se Ugovora o Bačkoj potpuno pridržava;
2. suprotno želji koju podupire njegova vlada, odriče se bačke pšenice i kukuruza;

¹ Objavljeno u Wilhelm-Strasse ..., dok. br. 495.

² Mađarska vlada je želela da pre mađarsko-nemačkih pregovora krajem jula poništi ugovor sklopljen maja 1941. godine (vidi dok. br. 36) prema kojem je Nemačkoj i Italiji isporučila oko 500.000 tona žita iz prinosa žitarica u Bačkoj. U novosklopljenom sporazumu od 1. avgusta 1942. nije mogla da postigne smanjenje isporuka, štaviše bila je primorana da izveze i dvanaesti deo vojnih rezervi žitarica. Isto tako, ostale su da važe i one stavke sporazuma prema kojima je mađarska vlada u 1941. godini isporučila Nemačkoj 56.000 goveda, 100.000 svinja, 50.000 ovaca i 10.000 jaja. (Vidi Wilhelm-Strasse..., dok. br. 507).

3. spreman je da se založi da se stanje prinosa žitarica u Mađarskoj ispita od strane nemačkih stručnjaka koje bismo mi odredili;

4. spreman je da se odrekne rezervi planiranih za vojsku u idućoj godini na taj način što bi se mesečno 1/12 ovih rezervi slalo u Nemačku. (Ovo otprilike predstavlja količinu od 150 hiljada tona).

Mada koncesije predsednika vlade bitno ne menja ju ukupnu sliku, ipak pokazuju da je on nastojao ispoljiti pradušljivost.

II. Predsednik vlade je na koncesije iz tačke 4. bio spreman tek posle iscrpljujuće i otšire političke diskusije. Otvoreno je govorio o verovatnoći da Mađarska kad-tad zarati s Rumunijom, a on je odgovoran za to da zemlja tada ne ostane lišena hrane. Pozivajući se na ovo obrazlagao je zatim mađarske zahteve za isporuku veće količine ratnog materijala. Mađarska vlada je svim raspoloživim savremenim naoružanjem opremila svoje divizije na frontu, čime je zemlju lišila istoga. Ako se ova oprema na frontu uništi, Mađarska će ostati bez oružja. Voljan je da Nemačkoj pomaže do granica mogućnosti, ali očekuje da u ovako presudnom pitanju i mi pomožemo Mađarskoj.

Saopštio sam predsedniku vlade: Nemačka ne može trpeti da jedan od saveznika, dok se u Rusiji bije odlučujući boj, gomila u pozadini zemlje ratni materijal i namirnice i da to oduzima od trupa. Vrhovna komanda Vermahta sa najdubljom naklonošću proučava svaki mađarski zahtev u pogledu isporuke ratnog materijala ukoliko se isti koristi na frontu.

Slična je situacija sa hranom i naftom. Treba da se čvrsto držimo toga da nam Mađarska svu onu naftu³ i hranu što ne koristi na frontu ili pak za snabdevanje stanovništva, stavi na raspolaganje.

³ Oštra debata se razvila između nemačke i mađarske strane i po pitanju isporuke nafte. Klodijus je u svom izveštaju o pregovorima 31. jula pisao: »saopštio sam predsedniku vlade da se bez pogovora držimo toga da u trećem kvartalu dobijemo dalje isporuke nafte... Mada sam se čvrsto držao svojih zahteva, ministar vojske me je odbio sa obrazloženjem da vojska raspolaže rezervama samo za mesec dana. Predsednik vlade je sada obećao da ćemo svakako dobiti izvesnu količinu dopune isporuke a količinu iste saopštiće mi posle sednice ratnog saveta koja je u tom cilju sazvana...« (Vidi: A. Wilhelm-Strasse..., dok br. 504). Po ovoj stvari Klodijus je 31. jula 1942. dostavio sledeći izveštaj Berlinu: »Ministar vojske Barta (Bartha) sada me je

III. Sutra se vraćam u Budimpeštu i u pogledu snabdevanja hranom ću se i dalje zauzimati da Mađarska poveća svoje isporuke⁴. Nadzor eksperata, što ga je predložio predsednik mađarske vlade, odmah ćemo otpočeti.

Posle proučavanja liste mađarskih zahteva, otprilike sredinom iduće nedelje, otpočeće u Budimpešti pregovori o isporuci ratnog materijala. Kao članovi moje delegacije stići će u Budimpeštu i dva poverenika Vrhovne komande Vermahta.⁵ Ukoliko Mađarski zahtevi budu motivisani potrebama fronta,

obavestio da su juče održali planiranu sednicu ratnog saveta pod predsedništvom predsednika vlade. Predsednik vlade Kalai, pozivajući se na svoje obećanje koje je iz političkih razloga meni dao, čvrsto se držao toga da nemački zahtev o isporuci nafte, koji nam je prosledio, treba ispuniti do krajnjih granica mogućnosti. Na to je ratni savet odlučio da nam uz zapostavljanje svih važnih vojnih i privrednih briga odmah stavi na raspolaganje 6000 t avionskog benzina i 1200 t automobilskog benzina iz vojnih rezervi. Ministar Barta je dodao da daje svoju časnu oficirsku reč da su ukupne mađarske rezerve iznosile samo 7000 t avionskog benzina i 5600 t automobilskog benzina. Dakle, naknadno nam je stavljeno na raspolaganje poslednjih 6/7 rezervi avio-benzina i poslednja 1/4 rezervi automobilskog benzina za potrebe ofanzive na Istoku. Očekuje da će Nemačka posle završetka velikog napada na istočnom frontu u slučaju potrebe ovu količinu vratiti nazad Mađarskoj ili da će ih priznati u kasnije mađarske isporuke. Ovo sam ministru vojske obećao.

Osim ovoga, Mađarska će u sledećem kvartalu, iz ušteda postignutih racioniranom potrošnjom civilnog stanovništva, isporučiti Nemačkoj daljih 3000 t nafte. Tako smo postigli, koristeći rezerve mađarske vojske, da u trećem kvartalu dobijemo naknadnu momentalnu isporuku od preko 10.000 t nafte. Kako je ministar vojske izvršenje ovih isporuka više puta odbijao, ovaj rezultat se isključivo može pripisati mojim političkim razgovorima koje sam vodio sa predsednikom vlade...» (Vidi: A. Wilhelm-Strasse..., dok. br. 505).

⁴ Sličnu oštru debatu prilikom pregovora 31. jula izazvao je i predmet isporuke žitarica. Naposletku mađarska vlada bila je primorana na ustupke. Sporazum od avgusta Klodijus je ovako okarakterisao: »U ovom sporazumu se ispoljava osnovni princip koji sam od početka pregovora zastupao da Mađarska, makar i po cenu sopstvenih žrtava i oskudice, treba da isporuči preko granice predviđene pređašnjim sporazumima. Sada se ne možemo sporazumeti o krajnjim količinama, pošto uopšte ne posedujemo podatke koji se odnose na prinos kukuruza a podaci za pšenicu su nepotpuni. Zato je sadašnji sporazum maksimum onoga što se od mađarske vlade u ovom trenutku moglo tražiti. Predsednik vlade ponovo je istakao politički značaj toga da je spreman da nam ustupi i vojne rezerve.« (Vidi: A. Wilhelm-Strasse..., dok. br. 504).

⁵ Klodijus i Ditrih fon Jagov (Dietrich von Jagow), nemački poslanik u Budimpešti, 10. septembra 1942. telegramom su obavestili ministra spoljnih poslova Ribentropa o rezultatima posete Budimpešti

njih će Vrhovna komanda Vermahta, u granicama mogućnosti, ispuniti. Do ovoga, međutim, s obzirom na sopstvene potrebe, može doći u skromnim okvirima.

Klodijus (Clodius)⁶

Valtera Funka, nemačkog ministra privrede i predsednika nemačke Rajhs banke. Tekst telegrama dajemo u celini pošto jednoglasno dokazuje potpunu podređenost interesa Hortijeve Mađarske interesima Hitlerove Nemačke i osvetljava jedan od razloga potpunog privrednog iskorišćavanja jugoslovenskih teritorija koje su hortijevci okupirali, pošto je značajan deo pšenice a delom i nafte sa ovih teritorija otišao u Nemačku. Evo telegrama: »Ministru Rajha Funku, na višednevnim budimpeštanskim pregovorima — koji su se danas završili, više puta mu se pružila prilika da energično naglasi regentu, predsedniku vlade i odgovornom ministru: da nas vojna situacija i situacija u pogledu snabdevanja primorava da od Mađarske na području isporuke žitarica i nafte tražimo sasvim neuobičajeno ispunjavanje iste. Regent i predsednik vlade, pozivajući se na sporazum od 1. avgusta, ponovo su obećali da će Mađarska učiniti sve što samo bude omogućilo formiranje prinosa i smanjenje najvažnijih sopstvenih potreba. Pozitivnu stranu obećanja, što se nafte tiče, naročito je naglašavala izjava predsednika vlade da će u četvrtom kvartalu 1942. godine bezuslovno povećati isporuku nafte Nemačkoj i Italiji na 90.000 tona (devedeset hiljada) a ako bude bilo mogućnosti i na 100.000 tona (sto hiljada). Uz ovo ide još dalje 8.000 t (osam hiljada) lož-ulja ako im u naknadu za to isporučimo ugalj odgovarajućeg kvaliteta. (U trećem kvartalu mađarske isporuke dostigle su 73.000 t — sedamdeset tri hiljade. Već ranije stavili su u izgled da će u četvrtom kvartalu povećati iznos isporuke pšenice). Za isporuku pšenice mađarska vlada još nije mogla da da određene podatke. Dve vlade su se uostalom već 1. avgusta sporazumele u tome da će količinu pšenice za isporuku odrediti u oktobru a kukuruza u novembru mesecu jer će tačni podaci o prinosu istih tek onda stajati na raspolaganju. Ponovo su naglasili da će potrošnju hrane do krajnosti racionirati i da će sav višak isporučiti Nemačkoj«.

(Vidi: A. Wilhelm-Strasse..., dok. br. 512).

⁶ Karl fon Klodijus (Clodius, Carl von).

BR. 106

Novi Sad, 21. jul 1942.

**ZAHTEV KOMANDANTA 15. LAKE DIVIZIJE CIVILNOJ
UPRAVNOJ VLASTI DA KONTROLIŠE PROMET HEMIJSKIH
SREDSTAVA POGODNIH ZA IZAZIVANJE POŽARA¹**

KOMANDA 15. LAKE DIVIZIJE

MAĐ. KRALJ. VOJSKE

Broj 1500—63/kt. 1942.

Mere u vezi sa radio-emisijom
neprijatelja o akcijama sabotaze

*Predmet Levente
Strogo poverljivo!
Otvoraju lično k-nti
rukovodioci!*

Mađ. kralj, policijskoj kapetaniji

Stara Kanjiža

Novi Sad, 21. jula 1942.

U jednoj od zadnjih radio-emdsija, sovjetska propaganda pozvala je komunistički nastrojeno stanovništvo da u domaćoj radinosti pripremi materijal za paljenje i da sa istim vrši paljevine u toku letnjih meseci. Pozvala je stanovništvo da već sada nabavi 10 dkg kaldjum hlorata, potrebnog za pravljenje zapaljive smese u domaćoj radinosti, i to u kristalu, jer u rastvoru ne odgovara. Potrebno uputstvo za pripremu zapaljive smese, daće u jednom kasnijem terminu.

Gospodin ministar unutrašnjih poslova iposetio je gospodina ministra industrije, radi izdavanja takve naredbe prema kojoj će se: kalcijum hlorat (CaClO_2), hlorat (KClO_3), barijum hlorat (BaClO_2), natrijum hlorat (NaClO_2)), kao i drugi slični hemijski sastavi, moći nabavljati samo uz odobrenje ministra industrije.

Međutim, ni do objave ove naredbe, nije poželjno da gore pomenuta hemijska sredstva dođu u nepozvane i nepouz dane ruke. Zbog toga pozivam one koji se bave prodajom gore pomenutih hemijskih sredstava (apoteke, drogerije, trgovine koje se bave prodajom fotomaterijala, trgovce hemijskim sredstvima) da do izlaska naredbe na odgovarajući način kontrolišu i vode evidenciju o kupcima ovih sredstava.

¹ Original (pisan na mašini) u MSRV. AO-M-4/102.

Dobijaju: komanda garnizona u Subotici, Somboru, Senti, Srbobranu, policijski kapetani u Subotici, Senti, Kanjiži, sreski načelnici u Subotici, Somboru, Bačkoj Topoli i Senti, referent za finansije u Somboru.

Na znanje: velikim županima Bač-Bodrog županije i municipijalnog grada Suibotice.

Plati (Platthy)²
k-nt 15. lake divizije

BR. 107

Segedin, 4. avgust 1942.

**TELEGRAMSKI IZVEŠTAJ KOMANDE 5. SEGEDINSKOG
KORPUSA NAČELNIKU GENERALŠTABA DA SU SNAGE
UNUTRAŠNJE BEZBEDNOSTI VODILE VATRENI OKRŠAJ
SA PARTIZANIMA KOD SRBOBRANA I MOŠORINA¹**

5. KORPUS 73. VIII/3 14,40 č.

Odmah, hitno!
Odmah odeljenju !.

Predmet: vatreni okršaj sa
partizanima
u okolini Srbobrana

1. ODELJENJU GŠ BUDIMPEŠTA

Izveštavam da je, na osnovu prijave civilnih lica, komanda 1. čete 3. stražarskog bataljona 5. puka stacionirana u Srbobranu, 2. avgusta između 17.00 i 18.00 časova, sa mešovitom jedinicom unutrašnje bezbednosti od 80 lica (stražarskog bataljona 5. puka, žandarm. patrole, opštinski policajci) nameravala da izvrši pretres i hvatanje prijavljenih partizana², 5 km severno od Srbobrana (od asfaltnog puta na istok za oko 1,5 km), na tamošnjoj grupi salaša. Ubrzo posle početka pretresa, odred unutrašnje bezbednosti se upustio u

² Plati Pal (Platthy Pal), general-major.

¹ HL. VKF. 1942. 1. oszt. 5432/el. Hugles telegram.

² Srbobran je bio jedan od baza partizanskog pokreta u Bačkoj. Hortijeve vojne i žandarmerijske snage unutrašnje bezbednosti izvršile su 25. i 26. januara raciju u opštini i na predlog mesnih rukovodilaca odvele u logor za internirce u Bačkoj Topoli 73 lica.

vatreni okršaj sa grupom od oko 7—12 partizana.³ U toku vatrenog okršaja jedan žandar je lakše ranjen (u butinu), jedan partizan je ubijen. Ubijeni partizan imao je mađarsku uniformu⁴. Videli su da su među ostalim partizanima još 3—4 lica bila obučena u uniforme mađarske vojske⁴. Hvatanje partizana i pročešljavanje terena povereno je general-majoru Plati Palu (Platthy Pal), koji je jedinicu unutrašnje bezbednosti koja se nalazila na licu mesta, 3. avgusta ojačao jednom četom od 140 vojnika. Noviji izveštaj o rezultatu pretrage od 3. avgusta još nije stigao⁵.

Saznao sam da je i kod Mo šor i na (od Titela na severozapad) 1. aprila došlo do sukoba sa manjom grupom partizana. Prema mom utisku, nalazimo se pred organizovanim pokretom. Na osnovu pristiglih vesti, partizani su iz Srema, odakle malogranični promet za srpsku nacionalnost olakšava infiltriran⁶, a isto im olakšava i odredba broj 5275 od 1. GŠ 1942.

Dostavljam: Vojnoj kancelariji namesnika, gospodinu ministru vojske (preko 1/a odeljenja, 1. odeljenja GŠ) i komandi 3. armije.

Komanda V korpusa 16.455/el. 1/1942.

³ Reč je o malobrojnoj partizanskoj diverzantskoj grupi koja se nalazila u selu Turija.

⁴ Vidi dok. br. 111. Devetnaesto odeljenje Ministarstva vojske u svojoj zabelešci dostavljenoj 7. avgusta 1. odeljenju Generalštaba, između ostalog, beleži: »Zbog visokog rastinja i pokrivenog obrađenog zemljišta, u tamnoj noći ostalim partizanima usipelo je da se izvuku iz obruča i da po-begnu«. (HL. VKF. 1942. 1. oszt. 5365/el.).

⁵ Prema jugoslovenskim obradama (tako u »Dnevniku« u broju od 8. X, na 7. strani), u Turiji pored Srbobrana mađarske snage za unutrašnju bezbednost i okupacione vlasti, kao odmazdu, izvršile su septembra 1942. masovna hapšenja. Uhapsili su 300 lica od kojih su još u selu četvorica umrla usled mučenja, 10 ljudi su obesili u Srbobranu a ostale su stavili u zatvor gde ih je oko stotinu umrlo.

BR. 108

Novi Sad, 3. septembar 1942.

IZVEŠTAJ KOMANDANTA 15. LAKE DIVIZIJE O ZAVRŠETKU AKCIJE PROTIV PARTIZANA U FRUŠKOJ GORI¹

KOMANDA 15. LAKE MAĐARSKE
KRALJEVSKE DOMOBRANSKE DIVIZIJE

Br. 2000—75
kt.-1942.

Strogo poverljivo!
Oficir i— oficiru!

Završetak akcija čišćenja
na Fruškoj gori

Načelniku mađ. kralj, domobranskog
Generalštaba
/: 1. odeljenje:/

Budimpešta

Novi Sad, 3. septembar 1942.

Javljam da je akcija čišćenja Pruske gore od strane hrvatskih i nemačkih oružanih snaga danas završena. Borbena grupa koja je izvršila ovu akciju je rasformirana.² Nemačke jedinice su se tokom današnjeg dana povukle. Važnije tačke fruškogorskog gorja privremeno su zaposele hrvatske jedinice. Svi patrolni brodovi našeg rečnog puka povukli su se u Novi Sad.

Jedinice koje su obavljale akciju čišćenja zaposele su 31. avgusta prostor između južne linije svojih operacija i obale Dunava.

Lično sam se uverio u to da je ovaj prostor bio prazan.

Osnovni cilj akcije, da se partizani sateiraju na obale Dunava, nije ostvaren. Jedinice koje su izbile na Dunav 31. avgusta su pregrupisane, pa su u sađejstvu sa snagama na liniji jugoistok-jugozapad pokušale ponovo da stvore manje obruče. I ova je akcija ostala bez uspeha.

Prema mojoj proceni, razlozi neuspeha su bili u samom planu akcije, jer snage koje su učestvovalе u akciji nisu bile srazmeme teritoriji na kojoj su delovale, a nisu odgovarale ni zahtevima terena.

Jedinice koje su sprovodile akciju čišćenja imale su uspeha samo tamo gde su im se partizani suprotstavili, ali nisu

¹ HL VKF 1942. 1. oszt. 5482./eln. Original pisan na mašini.

² Viđeti belešku br. 3, uz dokumenat 98.

sprecale njihovo izvlačenje iz obruča, mada su se, s obzirom da je to jedan od osnovnih načina partizanske borbe, morale pripremiti baš za tako nešto. Sve to potvrđuje i vest da su, u pozadini snaga koje su izbile na Dunav primećene nove paljevine.

Događaji koji su u vezi sa gore pomenutim. akcijama su sledeći:

a/ Za vreme akcije, i mi smo jednom pucali³, dva čamca koja su se približila našoj Obali i koja se na upozorenje »Stoj !« nisu zaustavila, već su se okrenula i nestala u mraku.

b/ Bespravno je na našu obalu prešlo 119 lica.

aa/ Za 8 je pouzdano utvrđeno da su partizani. Oni su,, sa izuzetkom jedne osobe, koja je zadržana radi istrage, posle saslušanja predati hrvatskim vlastima u Petrovaradinu 2. i 3. septembra.

bb/ Broj izbeglica koje nisu mađarske narodnosti je 103. Oni su vraćeni ovako: 27. avgusta — 22 Hrvata, 28. avgusta — 75 Nemaca, 2. septembra — 4 Srbina i 3. septembra — 1 Hrvat.

cc/ Mađara je bilo ukupno 16. Oni su trenutno u logoru, ali će za nekoliko dana takođe biti vraćeni.

cl Troškovi oko izbeglica iznose 40,51 penga.

d/ Koncentracione logore u Futogu i Bačkoj Palanci koji su bili oformljeni za prihvatanje ovih izbeglica ukinuo sam, dok ću onaj u Kovilju rasformirati posle izručenja izbeglica mađarske narodnosti.

Moj utisak je da čišćenje Fruške gore nije uspelo. Pretpostavljam da će se partizani koji su se izvukli iz obruča, posle povlačenja nemačkih jedinica, ponovo organizovati i nastaviti, svoje rušilačke akcije⁴, koje će inspirisati i želja za osvetom prema stanovništvu koje je pomoglo vojsku.

Upravo stoga ću zadržati i pojačati osiguranje granice koje sam već i ranije odredio, tim pre što povlačenjem puka patrolnih čamaca teret osiguranja granice pada isključivo na mene.

³ Vidi dokumenat. br. 109.

⁴ Partizani koji su se izvukli iz obruča na Fruškoj gori, sa drugim snagama koje su im se pridružile, polovinom septembra su osnovale 3. narodnooslobodilački odred koji se sastojao od 3 bataljona i jedne samostalne čete. Paralelno sa osnivanjem, nastavljene su rušilačke akcije u pozadini neprijatelja, da bi se odred zatim povukao u istočnu Bosnu. (Nikola Anić, Sakula Joksimović, Mirko Gutić: Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije. Pregled razvoja oružanih snaga narodnooslobodilačkog pokreta 1941—1945, Vojnoistorijski institut, Beograd 1982, str. 161).

Javljam da ću razmeštaj jedinica, vezan za službu kontrole Dunava, povezati sa vežbom temeljne borbene obuke odeljenja.

Dostavljam: Centru za zaštitu države Ministarstva unutrašnjih poslova
1. odelj. VKF.
Komandi V korpusa.

Nečitak potpis⁵
kom. lake div.

BR. 109

Budimpešta, 22. septembar 1942.

**IZVEŠTAJ KOMANDANTA RECNIH SNAGA NAČELNIKU
GENERALŠTABA O SMOTRI DIVIZIONA PATROLNIH
ČAMACA KOJI JE UČESTVOVAO U AKCIJI U FRUŠKOJ
GORI¹**

KOMANDA MAĐ. KRALJEV. RECNE FLOTILE
(Budimpešta P. Fah 57)
Broj 43.277/el. — 1942.

i

Izveštaj sa obilaska i smotre u
Beogradu

Načelniku GŠ mađ. kralj. vojske
(1. odeljenje)

Budimpešta, 22. septembra 1942.

Budimpešta

U vezi sa mojom predstavkom broj 42.352/1942, a po naredbi GŠ broj 5187/1942 :

Karte: 1:200.000 38°45' Beograd i 37°45' Sremska Mitrovica, obe delimično reambulirane 1916. godine.

Izveštavam da sam 18. i 19. ov. meseca izvršio smotru divizionu patrolnih čamaca i učinio posetu vojnom komandantu Srbije u Beogradu, artiljerijskom generalu Baderu.²

⁵ General-major Pài Platthy.

¹ HL. VKF. 1942. 1. oszt. 5588/el. Original pisan na mašini.

² Bader Paul.

Prvi odred patrolnih čamaca vrši službu osiguranja u Beogradu, drugi odred u Novom Sadu, a grupa motornih čamaca minopolagača, kod Sapca.

Operacije u Fruškoj gori trajale su od 14. jula do 1. septembra. U prvoj polovini ovog perioda vršene su pripreme za napad i podilaženje, a u drugoj polovini avgusta došlo je do izvršenja borbene operacije³, koja je okolinu Fruške gore očistila od ustanika. Snage neprijatelja iznosile su oko 5.000 ljudi. Međutim, jedva da je bilo naoružano njih oko 2.000.⁴ Aktivnost ustanika svodila se na paljenje poljoprivrednih proizvoda i kuća, kao i na akcije za pribavljanje oružja i municije. Malobrojne hrvatske jedinice nisu mogle sprečiti aktivnost ustanika.

Za uništenje ustanika, formirana je borbena grupa pod komandom nemačkog general-majora Borovskog⁵. Njemu je za vreme borbenih operacija bio potčinjen divizion patrolnih čamaca. Istovremeno, divizion patrolnih čamaca trebalo je da sadejstvuje sa 16. graničarskim bataljonom i 15. lakom divizijom.

Polazni položaj za napad grupa general-majora Borovskog zauzela je na liniji: Neštin — Ležimir — Grgurevci — — Prnjavor — Vrdnik — Bukovac, sa osloncem na mostobran kod Petrovaradina. Grupa Borovski sastojala se od nemačkih ES (Einsatz-Staffel, novi naziv za Waffen SS na bojnopolju), hrvatskih domobrana, kao i ustaških jedinica, sa artiljerijom, tenkovima, kao i nemačkih i hrvatskih aviona. Opštim napadom sa polaznih linija, ustanici su sabijeni prema Dunavu i tu razbijeni. Liniju Dunava zatvarale su jedinice diviziona patrolnih čamaca.

Borbena dejstva osim na gore opisanoj teritoriji, prostirala su se na Vukovar, kao i okolinu Mitrovice i Šapca, gde su jedinice diviziona patrolnih čamaca takođe sa uspehom intervenisale.

U toku borbe jedinice diviziona patrolnih čamaca često su se uspešno upuštale u borbu sa svojim patrolama koje su se iskrcale na obalu, a bilo je i slučajeva da je komandir

³ Akciju je Bader započeo 26. avgusta. Uz ovo vidi dok. br. 98. j 108. i njihove indekse.

⁴ Preoenjivanje broja partizana verovatno potiče od toga što je veliki broj stanovnika Fruške gore i sremskih naselja pomagao partizanima i prilikom napada na sela pobešli su u partizane.

⁵ Borovski Hajnrih (Borowsky Heinrich), general-major.

patrole iskrčan na obalu na molbu Hrvata, preuzeo komandu i nad njihovom jedinicom i rukovodio borbama na obali.

U ovakvim prilikama uhvaćene zarobljenike preuzimale su ustaške formacije i redovno bi ih, neposredno posle borbenih dejstava, poklale.

Jedinice diviziona patrolnih čamaca nisu imale gubitaka.⁶

Nadležni nemački komandant bio je potpuno zadovoljan sa držanjem snage rečne flotile. Ponovo je naglašavao njihov borbeni spremnost i njihove usluge, vredne pažnje. Kao najnovije saznao sam da im je divizion patrolnih čamaca neophodan, i bez njega jedva da bi bilo moguće osiguranje i zatvaranje tako velikog dela reke.

Novi nastavak napred opisane borbene operacije u Fruškoj gori očekuje se ovih dana, radi hvatanja ustanika koji su izmakli iz okruženja.

Prema vođenim razgovorima sa vojnim komandantom Srbije, moj utisak je, ne samo da Nemci ne računaju sa uspostavljanjem mira na teritoriji hrvatske države, do kraja rata, naročito u Bosni i brdima Fruške gore, već naprotiv, veruju da bi moglo biti iznenađenje i u Staroj Srbiji, gde je trenutno stanje mirno. Iz aviona se stalno izbacuju agenti. Za predu - pređenje eventualnih iznenađenja, u Beogradu su po raznim fabrikama izgradili stražarske tornjeve, a na čoškovima ulica izgradili su gvozdeno-betonske male bunkere, koji bi pružali oslonac u uličnim borbama. Pored toga, u Beogradu teku radovi na uklanjanju ruševina prouzrokovanih nemačkim bombardovanjem i dovođenje u prvobitno stanje glavnijih zgrada. Tako na primer, restauriranje železničke stanice, kula kalemegdanske tvrđave, kao i Konaka. Ovog zadnjeg već krasi srpska kraljevska kruna. Ova nastojanja — što sam čuo sa drugih strana — ne čine povoljnijim raspoloženje stanovnika prema nemačkom okupatoru. Sa ovim su načisto i okupacione vlasti. Na pitanje da li nemačka vojna komanda može da

⁶ Komandant 15. lake divizije general-major Plati Pai 21. septembra 1942. u izveštaju pripremljenom za NGS iznosi: »prilikom operacije čišćenja u Fruškoj gori partizani su izgubili oko 1500—1800 zarobljenih i oko 1000 mrtvih. Gubici jedinica koje su vršile čišćenje iznose 11 mrtvih i 22 ranjena«. (HL. VKF. 1942. 1. oszt. 5567/el. Original pisan na mašini). Prema nemačkom izveštaju od 31. avgusta, tj. posle završetka akcije, »gubici neprijatelja iznose 369 mrtvih i 1333 zarobljena, nemački gubici 8 mrtvih i 5 ranjenih a hrvatski 2 mrtva i 10 ranjenih. (Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije, tom XII, knjiga 2. Dokumenti Nemačkog Rajha 1942, dok. br. 141, str. 698).

spreči ovo sadističko klanje, sa kojim ustaše ubijaju ustanike koji im padnu u ruke, vojni komandant Srbije je odgovorio »već u više navrata dostavio je predstavku nemačkoj Vrhovnoj komandi, a i Hrvatskoj vladi, ali bez ikakvih rezultata«. Smatra da je to za žaljenje, jer je načisto sa time da svebaca senku i na njih, pod čijim se rukovođenjem i potporom održava red.

Sa olakšanjem sam konstatovao da snage rečne flotile, iako u izvršenju zadataka ispoljavaju samoinicijativu, ona se svodi na vojničko izvršavanje naređenja, i nema ispada. Duh i spremnost za borbu jedinice i njen samoinicijativni nastup,, izazvao je priznanje i od strane zainteresovanih Hrvata. Mogu samo ponovo da obavestim da je jedinica na svim poljima odgovorila u mnogo puta veoma teškim i delikatnim okolnostima izvršavanja svog zadatka.

Nemački general-major Borovski, u svojoj dnevnoj zapovesti, sa rečima posebnog priznanja pomenuo je dejstva mađarskih snaga rečne flotile, doslovno po sledećem: »Ich danke ferner der kgl. ungarischen Donauflottille für ihre tatkräftige Unterstützung im Kampfe gegen die Partisanen«. (Dalje se zahvaljujemo mađarskoj kralj. Dunavskoj flotili za njenu energičnu podršku u borbi protiv partizana).

Borbena upornost divizionu patrolnih čamaca je nesalomiva. Zdravstveno stanje besprekorno. Stanje plovniha jedinica zadovoljava.

Dostavljam:

- 1) Načelniku Generalštaba mađ. kralj. vojske
- 2) Vojnoj kancelariji njegove ekscelencije namesniku Mađarske

Hardi (Hardy)⁷

⁷ Hardi Kalman (Hardy Kálmán), komandant rečnih snaga.

BR. 110

Budimpešta, 29. septembar 1942.

**OBAVEŠTENJE MINISTARSTVA UNUTRAŠNJIH POSLOVA
KOMANDANTU LOGORA U ŠARVARU DA ODOBRAVA DA
SE IZVRŠI OPŠTA REVIZIJA U VEZI SA INTERNIRANIM
JUGOSLOVENIMA¹**

Kopija

Ministar unutrašnjih poslova

Kraljevine Mađarske Mađarskoj kraljevskoj komandi

Broj: 20.270/1942 VII. res. logora za interniranje

Strogo poverljivo

S ar v ar

Predmet: Preispitivanje potrebe daljeg zadržavanja u zatvoru lica jugoslovenskog porekla koja su pod imenom »dobrovoljac« prikupljena u mađarskom kraljevskom logoru za interniranje u Šarvaru.

U vezi sa vašim izveštajem broj 1025/1942 od 3. jula 1942. godine obaveštavam vas da se slažem sa opštim preispitivanjem daljeg držanja uhapšenih lica² poreklom jugoslovena u mađarskom kraljevskom logoru za interniranje u Šarvaru³, prikupljenih — pod takozvanim nazivom »dobrovoljac«⁴ — od strane sada već ukinutih komandi za vojnu upravu u Vojvodini, međutim, zadržavam sebi pravo, kako njihovog puštanja na slobodu, tako i njihovog daljeg zadržavanja u logoru.

Izvršenje preispitivanja (revizije) naređujem po sledećem :

Zatvorenike mađarskog kraljevskog logora za interniranje koji su trenutno u logoru u Šarvaru, kao i one koji su dati na radove, treba podeliti u »A« i »B« grupu.

U »A« grupu uvrstiti one za koje se dokazalo da potiču sa ponovno zauzetih teritorija Vojvodine, ili su se posle pro-

¹ MSRV. AO-M 4/120. Overeni prepis pisan na mašini.

² Prilikom ukidanja vojne uprave sve intemirce koje su držali na teritoriji Bačke i Baranje predali su u nadležnost Ministarstvu unutrašnjih poslova. (Vidi dok. br. 59. i 68).

³ Između aprila i oktobra 1941. odvedeno je u logor za intemirce više hiljada ljudi, žena, dece, staraca, gde su mnogi zbog nečovečnih prilika i zbog gladi pomrli.

⁴ Vidi »razloge« interniranja u dok. br. 37. 41. i 45.

pasti 1918. godine (po oformljavanju jugoslovenske države), tamo doselili sa drugih teritorija Mađarske (optanti).

U »B« grupu uvrstiti ona lica, koja nisu rođena na ponovno zauzetim južnim teritorijama, nego potiču, kako oni sami tako i njihov otac sa drugih teritorija bivše jugoslovenske države (Srbija, Dalmacija, Crna Gora, Hrvatska, Bosna i Hercegovina, Banat), odnosno sa ovih teritorija se doselili na ponovno zauzete teritorije Vojvodine.

Komanda logora će za lica iz obe grupe prikupiti sva dokumenta koja se odnose na raniji život internirca, njihovo ranije držanje, odnosno za uzrok interniranja. Predmete interniraca po mogućnosti prema porodici zajednički ocenjivati (muž, supruga, maloletno dete, unuče, usvojeno dete, nevenčana žena), sem ukoliko opasno držanje nekog člana porodice (napr. kažnjavan) ne zahteva posebno ocenjivanje.

Uz »A« grupu

Za one internirce koji pripadaju »A« grupi, a koji su se u logoru besprekorno držali, a prema ranijem mestu stanovanja (bivšem stalnom mestu stanovanja nadležne Prvostepene policijske vlasti, policijske kapetanije Kraljevine Mađarske, sreski načelnici srezova), tj. prema oceni ovih, njihovo puštanje na slobodu ne predstavlja opasnost ni po državu niti po stanovništvo, nadalje, ukoliko su sposobni kako oni tako i njihovi članovi porodice za sopstveno izdržavanje, motiv predloga radi obustave njihovog daljeg zadržavanja u logoru — uz prilaganje svih dokumenata koji se na njih odnose — treba podneti meni (odeljenju za javnu bezbednost Ministarstva unutrašnjih poslova Kraljevine Mađarske). Predloženog domaćina porodice (ličnosti) za puštanje na slobodu treba zapisnički saslušati o tome da u slučaju puštanja na slobodu gde želi da se naseli i na koji način i od čega (kuća, zemlja, zanat, itd.) misli da obezbedi egzistenciju na traženom mestu.

Vlasti treba da odrede mesto boravka svakog internirca glave porodice.

Treba upozoriti zainteresovane, da i u slučaju puštanja na slobodu, do daljeg naređenja ostaju pod policijskim nadzorom u određenom mestu stanovanja, isto ne mogu napustiti bez prethodnog odobrenja nadležne Prvostepene policijske vlasti (policijske kapetanije Kraljevine Mađarske, sreskog načelnika), nadalje, da ću ponovno narediti da se interniraju ukoliko se ne budu besprekorno držali.

Prema onom domaćinu porodice (podrazumevajući i članove porodice) iz »A« grupe, čije je puštanje na slobodu

prema mišljenju i oceni komandanta logora, kao i prema mišljenju, prema ranijem mestu stanovanja (stalnom), nadležnih Prvostepenih policijskih vlasti (policijskoj kapetaniji Kraljevine Mađarske, sreskom načelniku), opasno, odnosno da njihovo puštanje na slobodu može biti opasno sa gledišta državne policije i javne bezbednosti, za njihovo dalje zadržavanje u logoru treba podneti motivisani predlog — uz prilaganje svih dokumenata koji se na iste odnose — meni (odeljenju za javnu bezbednost Ministarstva unutrašnjih poslova Kraljevine Mađarske).

Isto tako meni (odeljenju za javnu bezbednost Ministarstva unutrašnjih poslova) treba podneti odgovarajući predlog radi odluke, dokumenta i onih interniraca, koji su u logoru za interniranje u Sarvar dospeli iz subotičkog mađarskog kraljevskog logora za internirce i koje je uzeo pod reviziju bivši rukovodilac subotičke policijske kapetanije Kraljevine Mađarske dr. Buoc Bela (Buocz Béla) zamenik glavnog kapetana policije — na osnovu mog ranijeg ovlašćenja — ali za njihovo dalje zadržavanje u internaciji ili puštanje na slobodu, odluka još nije doneta.

Uz »B« grupu

Lica koja spadaju u ovu grupu smatrati stranim državljanima i prema njima i dalje postupati u smislu mojih naredbi broj 15.564/1942. MUP. IX i broj 18.141—1942. VII. reš.

Ponovo naglašavam, da lica koja pripadaju grupi »B«, ne mogu biti upućena na rad na ponovno zauzete teritorije Vojvodine kao ni na druge teritorije države nastanjene drugim narodnostima, a one koji trenutno rade na ovakvim teritorijalna, postepeno povlačiti sa njihovih radnih mesta.

U slučaju slanja na radove, neizostavno u pismenoj formi saopštiti ime poslodavca, zanimanje i tačno mesto stanovanja, kao i lične podatke stranaca koji su primili posao, nadležnim Prvostepenim policijskim vlastima prema mestu stanovanja poslodavca (policijskoj kapetaniji Kraljevine Mađarske, sreskom načelniku sreza), i jednovremeno sa ovim konsultovati zainteresovane Prvostepene policijske vlasti s pozivom na ovu moju naredbu, da lica upućena na rad na teritoriji koja je u njihovoj nadležnosti uzmu u evidenciju kao strance, i iste na propisani način naredbe MUP-a broj 100.000/1930. paragrafa 14, obavežu na povremeno lično javljanje, nadalje ukoliko iz bilo kojih razloga prestane radni odnos⁵, ili u slučaju prigovora na njihovo držanje, prema

⁵ Vidi dok. br. 113.

istima postupiti u smislu moje cirkularne naredbe broj 18.141/1942. VII. reš.

Nije dozvoljeno opasna lica iz grupe »B« slati na rad, ili se sa njima zanimati — van logora bez odgovarajuće straže.

Za ovakva lica, radi određivanja hapšenja (interniranja) od strane policijskih vlasti, treba isto tako na propisani način kao za lica iz grupe »A« podneti motivisani predlog meni (u ovom slučaju Centralnoj zemaljskoj vlasti za kontrolu stranaca MUP-a Kraljevine Mađarske — Fevam trg. br. 8).

U slučajevima odluke o daljem zadržavanju u internaciji onih lica koja pripadaju grupi »A«, a radi njihovog daljeg držanja u zatvoru, iste sprovesti po grupama, zatvorskom odeljenju i odeljenju za proterivanje Glavne policijske kape-nije Kraljevine Mađarske u Budimpešti, kao centralnoj sta-nici za prikupljanje i raspored.

U slučajevima odluke o daljem zadržavanju u internaciji onih lica (stranaca) koja pripadaju grupi »B«, ista i dalje ostaju u logoru za interniranje u Sarvaru⁶. Ukoliko neko od onih lica koja pripadaju grupi »A« ili »B«, bilo po osnovi

⁶ Državna komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njegovih pomagača Demokratske Federativne Jugoslavije u saopštenju br. 18 o logoru smrti Sarvaru piše:

Internim i zatočenicima logora u Novom Sadu i Barču premešteni su uskoro po svom zatočenju u jedan zajednički logor, koji je obrazovan u Sarvaru u Mađarskoj. Zatočnici iz Novog Sada premešteni su u sarvarski logor između 13. i 20. juna 1941. godine a oni iz Barča premešteni su u Sarvar 4. decembra 1941. godine.

Sarvar se nalazi 40 km od nemačko-mađarske granice, ispred Sombatelija. Logor je bio smešten u tzv. fabrici svile. To je jedan poveći blok starih napuštenih zgrada, odmah kraj železničke stanice. U prošlom svetskom ratu ova zgrada služila je kao logor za ruske zarobljenike. Posle prvog svetskog rata ona nije ničemu služila sve do jeseni 1939. godine, kada je u nju smešteno oko 3.000 poljskih vojnika, interniranih u Mađarskoj. Poljaci su u fabrici držani sve do juna 1941. godine, kad je fabrika ispražnjena, da bi primila naše zatočnike.

Fabrika je sastavljena od 16 manjih i većih zgrada, tipično fabričkih, pravougaonog oblika, pokrivenih staklenim krovovima, delom polupanim, s golim zidovima s kojih je pao malter i s betonskim patosom. Najgore je to što je zemljište, na kome stoje ove grade, veoma podvodno, tako da su sve zgrade vlažne. Voda je curila sa plafona i zidova »kao u kakvom tunelu«, kako kaže jedan od zatočenih Srba. Fabrika je bila opasana bodljikavom žicom. Po sobama, u tri reda, duž jednog i drugog zida, zatim i po sredini, bile su poredane daske na tri sprata, koje su služile za krevete. Sve su sobe bile zagađene od gamadi, a i memla je davila. Koliko je hrana bila slaba vidi se po tome, što je u početku odobravano za ishranu jednog lica 48 filira dnevno. Upravu nad logorom vodila je policija, jer je logor bio pod Ministarstvom unutrašnjih poslova, a oko logora je bila vojnička straža. Komandant logora bio je civil ĐORĐE TAŽNJADI. On je zatočnike

porekla, bilo po osnovi nacionalnosti želi dobrovoljno da se vrati na teritoriju ND Hrvatske ili u Srbiju, koja je trenutno pod nemačkom okupacijom (tu podrazumevajući i Banat), a za povratak dobiju saglasnost od poslanstva NDH u Budimpešti, odnosno od Nemačke vojne komande u Beogradu i Ministarstva unutrašnjih poslova Srbije, odnosno ukoliko im ovi ostave propisnu »legitimaciju za povratak«, na sopstveniu molbu intemirca ili na molbu rodbine koja živi u inostranstvu, to iste posle moje prethodne saglasnosti — u odnosu na NDH policijskoj ispostavi Kraljevine Mađarske u Čakovcu, a u odnosu na Srbiju policijskoj kapetaniji Kraljevine Mađarske u Novom Sadu — predati napred pomenutima, radi njihovog odlaska sa državne teritorije, odnosno radi predaje pograničnim policijskim vlastima države koja ih prima.

Pozivam Vas da ovu moju naredbu izvršite tačno i savesno, a potrebne podatke pribavite od nadležnih Prvostepe-
nih policijskih vlasti, s pozivom na ovu moju naredbu.

Budimpešta, 29. septembra 1942.

Iz naredbe ministra
Dr Pastoi Amon (Pasztóy Amon) s.r.
savetnik ministarstva

tukao pesnicama i nogama, i naređivao je i drugima da ih tuku. To je bila prava zver u ljudskom obliku.

Maksimalan broj zatočenih u šarvarskom logoru bio je 7.500. Ovaj broj zabeležen je u zimu 1941/1942. godine. Od toga broja dolazilo je na majke 1.300, decu ispod 18 godina 4.300, muškarce od 18 do 50 godina 1.000, babe preko 50 godina 600, devojke od 18—50 godina 300. »I bez ovih cifara dovoljno je bilo ući u logor i prošetati se kroz barake pa da se čoveku neodoljivo nametne utisak, pre svih ostalih, da je u LOGORU DECE«, kaže jedan koji je posetio logor zimi 1941/42. godine, dr. Slavko Petrović.

Umiralo se u logoru vrlo mnogo. Umirala su naročito deca. Nikakve higijenske prilike, strahovita i nezapamćena zima 1941/42. godine, ishrana bedna, zgrade nezdrave, pune memle i vašiju, spavanje bez pokrivača, u vodi i na promaji, razbijen krov i betonski patos, divljački postupak policajaca, preterani rad do iscrpljenosti, morao je kobno da utiče na nežne ženske i dečje organizme. Nikola Maoduš iz Karadordeva, jedan od zatočenika šarvars'kih, kaže da je u aprilu 1942. godine izbrojao 600 svežih grobova na groblju kraj logora, gde su sahranjivani šarvarski mučenici. Sa svoje strane dr. Slavko Petrović, koji je zvanično bio u šarvarskom logoru, izbrojao je 500 krstova u maju 1942. godine. Ali svi zatočenici nisu tu sahranjivani. Bilo ih je dosta koji su sahranjivani u sombateljskom groblju, i to svi oni što su umrli u sombateljskoj bolnici. Tako je Nikoli Maodušu umrla u bolnici ćerka, pa je sahranjena u sombateljskom groblju. Po pričanju zatočenika, u šarvarskom logoru umiralo je prosečno 6 duša dnevno. Ukupan broj umrlih sada se još ne zna, ali se ceni da ih je ukupno umrlo oko 650, od kojih najviše žene i starci.

BR. III

Budimpešta, 29. septembar 1942.

PREDLOG NAČELNIKA CENTRALE DRŽAVNE BEZBED- NOSTI DA SE IZDA STROGO VLADINO NAREĐENJE PRO- TIV ONIH KOJI PRIKRIVAJU I POMAŽU PARTIZANE¹

MINISTARSTVO UNUTRAŠNJIH POSLOVA KRALJEVINE.
MAĐARSKE

Kopija²

Centrala državne bezbednosti³

Predmet: prikrivanje partizana
i odbeglih komunista

Prodomo

Iz dosadašnjih podataka istrage nad komunistima⁴ u atarima opština Turija i Srbobran u Bačkoj, može se ustanoviti da su se vojni begunci (do sada ih je 16 palo u ruke istražnih žandarma) skrivali i prehranjivali na pojedinim salašima u atarima gore pomenutih opština. Među stanodavcima i braniocima, njih 18, partijski su organizovani u 6 ćelija. Atar Turija je podeljen na 8 kvar tova i svakom pripada više <salaša. U svakom kvartu pripremljeno je bilo po jedno stalno skrovište, gde su se povremeno sastajali partizani radi dogovora i prijema uputstava.

Stanodavci i hranioci partizana i odbeglih komunista do sada su u atarima Turije i Srbobrana prikupili i uskladištili

¹ MSRV. AD-M. 15/121. Original pisan na mašini.

² Dokument koji se objavljuje je prepis dopisa Centrale državne bezbednosti koji je sačinjen u VII res. odeljenju Ministarstva unutrašnjih poslova.

³ Centralu državne bezbednosti u okviru Ministarstva unutrašnjih poslova osnovao je Keresteš-Fišer Ferenc, ministar unutrašnjih poslova, uz saglasnost predsednika vlade Kalaia, početkom septembra 1942. kao protivtežu tadašnjem delovanju 2. odeljenja Generalštaba koje je bilo pod potpunim uticajem Nemaca. Na čelo Centrale državne bezbednosti postavili su anglosaksonski orijantisanog general-majora Ujsasi Istvana, koji je osoblje Centrale popunio njemu poverljivim ljudima. Centrala državne bezbednosti postala je, u stvari, organ sopstvene kontraobaveštajne službe kojoj je bio obavezan da povremeno podnosi izveštaj i načelnik 2. odeljenja Generalštaba pukovnik. Vašvari Jožef (Vasváry József). Centrala državne bezbednosti je u potpunosti služila zaštiti Hortijevog režima. U tom smislu igrala je aktivnu ulogu u planovima »istupanja« Kalai Mikloša u 1943. godini..

⁴ Vidi dok. br. 107.

17 džakova pšenice, 6 džakova brašna i pola kace masti. Naporan rad organa istrage u Bačkoj, zbog simpatizerstva dela stanovništva sa komunistima i njihovog zajedničkog rada — pretrpeo je neuspeh.

Za one koji skrivaju Ruse i uopšte neprijateljske padobrance, u važnosti je preki sud. Sa gledišta državne i javne bezbednosti, jataci i branioci komunista i partizana i uopšte stanovništvo koje na istoj žici sa ovima svira, ovakvim svojim držanjem u vreme rata, prema našem mišljenju, predstavljaju u suštini istu takvu opasnost za državni poredak kao da padobrance skrivaju i prema istima treba da se primenjuju odredbe koje se primenjuju prema otvorenim neprijateljima.

Iz smisla napred rečenog proizlazi izdavanje takve hitne vladine naredbe koja će na partizanske jatake, hranioce, stanodavce nepoznatim licima, kao za skrivače i pomoćnike u bekstvu, staviti u izgled stroge kazne, eventualno i pooštrenje izricanjem konfiskacije imovine.⁵

*Dati na uvid r. u. VII odeljenje
javne bezbednosti*

radi znanja i preduzimanja odgovarajućih⁶ mera.

Vitez general-major Ujsasi, s.r.⁷

⁵ Ujsasi je vrlo dobro znao kolike široke mogućnosti pruža 3. član zakona iz 1921. godine, odnosno 59. paragraf 3. člana zakona iz 1930. godine, tj. tzv. pojam krivičnog dela neverstva kontrarevolucionarnom režimu za obračunavanje sa političkim protivnicima »Pozivajući se na ovo sudovi, u prvom redu posebni sud načelnika Generalštaba, doneli su više stotina smrtnih i bezbroj drugih teških presuda. Može biti da je načelnik Centrale državne bezbednosti u tadašnjem svom predlogu ukazivao na to, što je i činjenica, da sud načelnika Generalštaba između marta i 12. avgusta 1942. uopšte nije doneo nijednu smrtnu presudu. Štaviše, prema presudama odranije izricane su »mlake« presude, na primer, 19. juna u predmetu 30 mladih rodoljuba (27 od njih bili su između 16 i 20 a trojica između 21 i 24 godine) najstroža presuda bila je 15 godina tamnice (HL HM 1942. 13. oszt. 38116/el.). U sličnim slučajevima u jesen 1941. i januara 1942. izricane su isključivo samo smrtno presude. Sud načelnika Generalštaba doneo je pak po predmetu Mijatović Negote i njegovih 8 drugova 12. septembra 1942. u Somboru oslobađajuću presudu. (HL. HM. 1942. 13. oszt. 14950/el.). Posle tog vremena prvu smrtnu presudu izrekao je u Segedinu 12. avgusta Kardelis Pai (Kardelisz Pai) po predmetu Popov Nikolić Šandora (HL. HM. 1942. 13. oszt. 414/el.).

⁶ Sedmo res. odeljenje Ministarstva unutrašnjih poslova stavilo je napomenu na koncept dokumenta da se i u ovom slučaju može primeniti 59. paragraf 3. člana zakona iz 1930. godine, pa prema tome nema potrebe za donošenjem novog pravnog propisa.

⁷ Ujsasi Istvan (Ujszászy Istvan), general-major.

BR. 112

Budimpešta, 1. oktobar 1942.

**PREDLOG NAČELNIKA GENERALŠTABA MINISTARSTVU
VOJSKE DA VITEZI NASELJENI U BAČKOJ FORMIRAJU
VOJNE JEDINICE¹**

Načelnik Generalštaba predlaže Ministarstvu vojske da vite-
zovi u Bačkoj formiraju vojne jedinice

NGS mađ. kralj, vojske

Broj 5377

ein. 1. VKF-1942.

Formiranje graničarske straže
u Bačkoj

Gospodinu mađ. kralj. Ministru
vojske (preko odeljenja l.a)

Budimpešta

Budimpešta, 1. oktobra 1942. godine

Zemaljska Stolica Viteza podnela je molbu, da naselje-
ne vitezove u koloniji viteza u Vajske Livade, u županiji
Bač-Bodrog, naoružamo i da ih već i u miru koristimo kao
graničare radi čuvanja granica. Komanda 5. korpusa se slaže
sa predlogom².

Dopis Zemaljske Stolice Viteza zaveden pod brojem 5.044/
'eln.l.GŠ.—1942. prilažem³ i uz isto sa svoje strane predlažem
sledeće:

1. Da se od muškaraca sposobnih za vojnu službu u na-
selju viteza Vajske Livade oformi organizacija pod nazivom
»Graničarska četa viteza« — identično sa organizovanim gra-
ničarskim četama sekeljaca.

Komandir čete biće rukovodilac kolonije viteza, koji će
biti neposredno potčinjen komandantu 16. graničarskog bata-
ljona.

¹ HL. HM. 1942. l/a. oszt. 69500/ein. Original pisan na mašini.

² Kratko vreme posle okupacije Bačke naselilo se više stotina »po-
rodica viteza« na mesto isteranih srpskih kolonista. (Vidi indeks 8, dok.
br. 50). Inicijativa je prvenstveno služila interesima »viteza« da bi
imali naoružanu grupu, kako bi mogli da se brane od partizana. U
zauzimanju 5. korpusa verovatno je prevladalo i to gledište da se
formiranjem čete »viteza« može pojačati odbrana granice.

³ Dopis sačinjen 5. februara 1942. potpisao je general-potpukovnik
Igmandi Heđeši (Igmandy Hegyessy), predsednik Stolice »viteza«. Suš-
tina molbe je da se »vitezi« koji žive u zatvorenim kolonijama na-
oružaju.

2. Zadatak

a) u ratu čuvaju granice: rezerva 16. graničarskog bataljona,

b) u miru: na jednom delu graničnog odseka obavljanje graničarskih dužnosti *umesto graničara i to u uniformi*. Za vreme službe, vitezi se imaju smatrati aktivnim vojnicima. Njihovo smenjivanje vršiće komandir čete viteza, po mogućnosti svaka 24 sata.

3. Naoružanje: od materijala iz ratnog plena, a ako ovakvog nema na zalihama, onda uzeti iz »A« *kompleta graničarskih karaula duž Slovačke granice*. O skladištenju naoružanja, municije i uniformi, staraće se komandir čete viteza.

4. Vitezi se ne mogu pozivati u graničarske karaule, jer se ovako pomešani vojnici ne mogu koristiti. U pogledu vršenja graničarske službe, komandira i pomoćnika čete viteza, obučila bi komanda 16. graničarskog bataljona.

5. Viteze osloboditi od svake druge vojne službe, odnosno isti pripadaju ratnoj formaciji »Graničarske čete viteza«.

Molim da se »Graničarska četa viteza« — koja će biti jezgro kasnije organizovane »Južne granične provincije« — uvrsti u mirnodopsku i ratnu formaciju vojske.⁴

Dostavljeno: Gospodinu ministru vojske (putem l.a. i l.b. odeljenja).

*Jedan prilog*⁵

Vitez Sombathelji⁶
General-potpukovnik

⁴ Po ovom [predmetu, l/a odeljenje Ministarstva vojske sazvalo je 21. oktobra konferenciju. Kao rezultat toga doneta je ministarska naredba 20. novembra da se od »viteza« iz Vajske, Vajske livade i Vitezskog sela, koji su sposobni za vojnu službu, 1. januara 1943. formira »mađ. kralj, vojna četa za zaštitu granice«. Naređenje je odredilo organizacione okvire, materijalno-tehničko snabdevanje, obuku i zadatak tako da na 2. stražarskom sektoru 1. čete IP. graničarskog poternog puka obavlja službu zaštite granice od 24 časa nedeljno. Brojno stanje čete prilikom formiranja decembra 1942. iznosilo je 182 lica. Naređenje je regulisalo da sastav zavisi od brojnog stanja svagdašnjih vojnih obveznika. Komandir je rukovodilac kolonije koga treba pozvati u aktivnu službu a, osim toga, Komanda 5. korpusa treba da prekomanduje dva aktivna podoficira. Na službu se mogu obavezati samo oni koji su već završili prvu aktivnu službu. Njihova upotreba vrši se putem pozivanja, tako da se njihova služba smatra aktivnom vojnom službom. Svoju ličnu opremu i naoružanje drže u stanovima (HL. HM. 1942. l/a oszt. 69500/el.). Na kraju četa »viteza« nije odgovorila očekivanjima i zato je komandant 5. korpusa (tada već general-potpukovnik Plati Pai) 1943. godine predložio da se jedinica rasformira. Ali na ovo je red došao tek naređenjem ministra vojske br. 1555/M l.a. od 24. marta 1944. godine (HL. HM. 1944. 143/el.).

⁵ Ne nalazi se uz dokument.

⁶ Sombathelji Ferenc (Szombathelyi Ferenc).

BK. 113

Budimpešta, 21. oktobar 1942.

**NALOG MINISTARSTVA UNUTRAŠNJIH POSLOVA GLAV-
NIM POLICIJSKIM KAPETANIJAMA ZA DALJI POSTUPAK
U VEZI SA DOBROVOLJCIMA KOJI SU DO SADA UPUĆE-
NI NA RAD¹**

Kopija

Ministar unutrašnjih poslova Kr. Mađarske

Broj 18141/1942. VII. reš.

Strogo poverljivo!

Podžupanima svih županija. Glavnom mađ. kralj,
policijskom kapetanu Budimpešte i glavnim mađ.
kralj, provincijskim policijskim kapetanima

U sedištima

U toku proteklih meseci iz subotičkog, bačkotopolačkog i šarvarskog logora za intemirce Kraljevine Mađarske², upućeno je oko 4.500 interniranih stranaca, poreklom Jugoslovena, na poljoprivredne radove kod poverljivih domaćina, na teritoriju koju nastanjuju Mađari. Ovi uhapšenici prikupljeni su pod tzv. pojmom »dobrovoljci«, koji su posle oslobođenja Vojvodine izgubili zemlju i lunjajući bez egzistencije postali sumnjivi sa gledišta javnog reda i bezbednosti. Pomenuti dobrovoljci prikupljeni su u logore, odakle su postepeno upućivani na poljoprivredne radove.

Pošto će se sezonski poljoprivredni radovi uskoro završiti i pošto se pretpostavlja da gazde-poslodavci ne žele zapošljivati ova lica u toku zimskih meseci, to se može očekivati njihovo eventualno rasturanje pri povratku nazad u logore, zbog čega se ukazala potreba da se nešto učini za njihovu dalju sudbinu.

Da bi se prema njima obezbedio jedinstveni postupak, naređujem:

Sve one prvostepene 'policijske vlasti na čijim nadležnim teritorijama rade pod nadzorom ovako evidentirani poljoprivredni radnici koji spadaju pod pojam »dobrovoljci« treba da ustanove, do kog vremena ih gazde nameravaju zapošljivati?

¹ Overena kopija originala (pisanog na mašini) u MSRV-AO-M-4/127.

² Uz ovo vidi dok. br. 110.

Ukoliko ibi se prema izjavi gazde, njihov radni odnos kroz izvesno vreme prekinuo, to je prvostepena policijska vlast dužna preduzeti mere za vraćanje lica u šarvarski logor. Po povratku ovih lica u logor, odmah izvestiti I odeljenje Ministarstva unutrašnjih poslova.

Pretpostavlja se da će i posle prekida ovog radnog odnosa, među »dobrovoljcima« biti i takvih koji će biti u stanju da se staraju o sebi i svojoj porodici na neki drugi prihvatljiv i priznat način, a ostavljanju istih na slobodi na osnovu njihovog dosadašnjeg držanja nema što da se zameri sa gledišta javnog reda i bezbednosti. Vraćanje ovakvih u logore za dobrovoljce postaje suvišno. Međutim, pošto su ovo lica stranog porekla, ukazuje se potreba za odgovarajućim merama predostrožnosti, te shodno naredbi Ministarstva unutrašnjih poslova broj 100.000/1939. sadržaju tačke 14, odrediti obavezu ličnog javljanja. Poimenični spisak ovih lica treba saopštiti komandi logora u Šarvaru.

Među pomenutima, pa čak i onim »dobrovoljcima« koji će se i u buduće upućivati iz Šarvarskog logora, biće i takvih kojima sa gledišta policije ima što da se zameri zbog pokazanog držanja u vremenu odsutnosti iz logora, i koji su sumnjivi sa gledišta javnog reda i bezbednosti. Prema ovakvima, prvostepene policijske vlasti će postupiti shodno sadržaju naredbi Ministarstva unutrašnjih poslova broj 8130/1939. M.E.,³ odnosno 760/1939, i u slučaju njihove eventualne internacije, treba ih dopremiti u zatvor i u odeljenje za proterivanje Budimpeštanske Glavne policijske kapetanije Kraljevine Mađarske. O ovako interniranim, treba podneti izveštaj VH-a pododeljenju za javnu ibezbednost Ministarstva unutrašnjih poslova.

Pošto je ova moja naredba vezana za prvostepeni interes javne bezbednosti, to od svih vlasti javne uprave očekujem neizostavno izvršenje.

Iz naredbe ministra
Savetnik ministarstva
Dr Pastoi Amon, s.r.
(Pasztoy Amon)

³ Naređenje od 2. septembra 1939. prema kome policijska vlast može da stavi pod policijsku prismotru ona lica čiji je boravak u nekim gradovima i opštinama opasan za javni red i bezbednost, kao i nepouzdan iz drugih važnih državnih interesa ili štetan iz ekonomskih razloga, kao i da ih premesti na drugu teritoriju države gde takođe može da ih stavi pod policijsku prismotru ili u pritvor. Uputstvo za sprovođenje gornjeg naređenja je naređenje Ministarstva unutrašnjih poslova br. 760/1939, koje je izdato istog dana.

BR. 114

Segedin, 30. oktobar 1942.

IZVEŠTAJ KOMANDE 5. SEGEDINSKOG KORPUSA NAČELNIKU GENERALŠTABA O UČEŠĆU VOJNIH SNAGA UNUTRAŠNJE BEZBEDNOSTI U SPROVEDENOJ RACIJI U ŽABLJU I OKOLINI, KAO I O HAPŠENJU KOMUNISTE DIVNIN KARTALA¹

KOMANDA 5. SEGEDINSKOG KORPUSA
MAĐ. KRALJ. VOJSKE

Izveštava po predmetu dislokacije
jedinica unutrašnje bezbednosti.

Načelniku Generalštaba mađ. kralj. vojske
(1. odeljenju)

Budimpešta

Segedin, 3. oktobra 1942.

Na osnovu tačke 4. paragrafa 5. Pravila A-15:

Izveštavam da je komandant I bataljona 20. peš. puka,, kao komandant Zabija, na osnovu zahteva sreskog načelnika sreza Zabalj županije Bač-Bodrog uputio snage za unutrašnju bezbednost.

- a) 21. oktobra u 10,00 časova 20 vojnika
- b) 22. oktobra u 10,00 časova 20 vojnika
- c) 23. oktobra pre podne 50 vojnika za pojačanje žandarmerijske stanice u Zabiju.²

Upućene snage unutrašnje bezbednosti su upotrebljene prema detaljnim naređenjima komandira žandarmerijske stanice:

U a) slučaju, sarađivali su prilikom vršenja racije na salašima između Zabija i Curuga, gde su žandarmi uhapsili više-sumnjivih lica.

U b) i c) slučaju, prilikom racije po blokovima kuća u Zabiju koje je označio komandir žandarmerijske stanice, kada je uhvaćen vođa partizana komunista Divnin Kartala.

¹ HL. VKF. 1942. 1. oszt. 5769/el. Original pisan na mašini.

² Ovde napominjemo da je 1. oktobra 1942. na jugoslovenskim teritorijama okupiranim od mađarskih kraljevskih domobrana — prema jugoslovenskim podacima — bilo ukupno oko 13.500 mađarskih vojnika i oficira.

Od strane vojnika nije došlo do upotrebe oružja.
Prilikom hvatanja, pomenuti partizanski vođa pucao je na jednog policajca, pa je jedan žandarm otvorio vatru na imenovanog i ranio ga u butinu.³

Za komandanta korpusa
koji je na odsustvu

BR. 115

Budimpešta, 23. novembar 1942.

NAREĐENJE NAČELNIKA GENERALŠTABA ZA JEDINSTVENU IZVIĐAČKU SLUŽBU NA TERITORIJI MEĐIMURJA¹

NAČELNIK GŠ MAĐ. KRALJ. VOJSKE

Broj 1838/el. avk.—1942.

Regulisanje jedinstvenog
izviđanja u Međimurju.

1. Odeljenju načelnika GŠ mađ. kralj. vojske
Budimpešta, 23. novembra 1942. *Budimpešta*

Iz Međimurja i sa teritorije preko granice, stiglo je više takvih izveštaja, prema kojima predstoji namera podizanja partizanskog ustanka u Međimurju od strane ilegalnih partizanskih jedinica, koje dejstvuju u Hrvatskoj. Na ovo ukazuju

³ Divnin Stevan — Baba Kartala — komandant Sajkaškog NOP odreda, narodni heroj, član Pokrajinskog komiteta KPJ za Vojvodinu. Kada su hortijevci, početkom januara 1942, razbili odred bio je na ilegalnom sastanku sa Svetozarom Markovićem i tako nije podelio sudbinu svojih drugova. Ranjen, sa smrznutim nogama skrivao se i onda našao utočište u Žablju kod Mare Barjaktarov, čija je kuća bila partizanska baza. Tu su ga iznenada 22. oktobra 1942. napali žandarmi. U borbi je bio tako teško ranjen pa je prilikom prenošenja u Novi Sad još istog dana podlegao ranama. (Đorđe Vasić: Hronika o oslobodilačkom ratu u Južnoj Bačkoj, Novi Sad 1969, str. 191—192).

⁴ Potpis nečitak.

¹ HL. VKF. 1942. 1. oszt. 5886/el. Original pisan na mašini.

sabotaže izvršene na železničkim prugama u Međimurju 15. i 16. novembra.²

Naređujem da se na teritoriji Međimurja organizuje preventivna izviđačka služba pod jedinstvenim rukovođenjem. Jedinstveno rukovođenje poverio sam komandantu 9. lake divizije (Velika Kanjiža)³. Isti je trenutno još na frontu..

Na polju preventivne službe izviđanja, organi vlasti javne uprave, žandarmerijski i policijski organi na teritoriji Međimurja, upućeni su isključivo na komandanta 9. lake divizije. Tamo će neposredno i podnositi sve izveštaje u vezi sa ovim.

Do stizanja komandanta 9. lake divizije iz Velike Kanjiže, rukovođenje preventivnom službom izviđanja, obavlja komandant 3. žandarmerijskog istražnog pododeljenja, prema mom naređenju broj 1470/dok. ein. 1942.

Dobijaju: komandant 9. lake divizije, komandant 3. žandarmerijskog istražnog pododeljenja, 2. odeljenju GŠ, glavni mađ. kralj, policijski kapetan za provinciju, sreski načelnik Murske Sobote i komanda mađ. kralj, istražne žandarmerijske centrale.

Iz naređenja NGŠ mađ. kralj, vojske
general-major
Ujsasi (Ujszaszi)⁴

² Komanda hrvatskih narodnooslobodilačkih snaga težila je da proširi partizansku aktivnost na teritoriju Mure koju su hortijevci okupirali. Ipak, okolnosti ni ovde nisu bile povoljne za izvođenje pravih partizanskih borbenih zadataka i zbog toga su tu dugo vremena najvažniji oblici borbe protiv okupatora i domaćih pomagača bile sabotaze i političko-agitaciono-propagandne akcije.

³ General-major Ujsasi je 8. decembra promenio odluku i za rukovođenje uvedene jedinstvene službe izviđanja i kontraobaveštajne službe na teritoriji Međimurja ovlastio komandanta 3. vojnog okruga — Sombathelj (HL. VKP. 1942. 1. oszt. 5957/el. Original, pisan na mašini). Upustvo koje se odnosi na Bačku izdao je 5. januara 1943. godine. (Vidi dok. br. 120).

⁴ Ujsasi Istvan (Ujszaszy Istvan).

BR. 116

Budimpešta, 2. decembar 1942.

**MOLBA NAČELNIKA CENTRALE DRŽAVNE BEZBEDNOSTI
MINISTRU PRAVDE DA NALOZI DRŽAVNIM TUŽIOCIMA
DA NE SPROVODE STROGE ISTRAGE PROTIV POLICAJA-
CA KOJI SU UPOTREBILI ORUŽJE PROTIV PARTIZANA¹**

i

Broj 1970/el. avk-1942.

Centrala državne bezbednosti

Uputstvo tužiocima
teritorije Bačka

Gospodinu ministru pravde Kraljevine Mađarske

Budimpešta, 2. dec. 1942.

Budimpešta

Cast mi je dati do znanja Vašoj ekscelenciji radi predu-
zimanja odgovarajućih mera. S obzirom na vanredno stanje
u Bačkoj, ukazala se potreba da kraljevski tužioci dobiju odo-
brenje od gospodina ministra pravde da u predmetima upo-
trebe oružja od strane policije, isto ne tretiraju suviše strogo.
Naime, pripadnici policije iz straha od odgovornosti, srne ju
upotrebiti oružje protiv partizana i komunista samo u kraj-
njem slučaju, kada je već dovedena u opasnost i njihova lična
sigurnost.²

Iz naređenja ministra*
general-major
Ujsasi (Ujszászi)⁴

¹ PI. 653. f. 2/65. Original pisan na mašini.

² Pored ovog dokumenta, nalazi se i plan sa datumom od 9. de-
cembra 1942. za segedinskog kraljevskog javnog tužioca koji ga, u
suštini, u ovom duhu upućuje na ponašanje prema policiji. Ne može se
ustanoviti da li je naređenje izdato, ali je vrlo verovatno. Zato i ob-
javljujemo, jer u praksi prilikom sprovođenja racija ili u drugim pri-
likama više vlasti nisu primenjivale iste mere protiv policajaca koji su
upotreбили oružje.

³ Ministar unutrašnjih poslova.

⁴ Ujsasi Istvan (Ujszászi István).

;

1970. g. a. m.
clm. 6. v. - 1942.

A Ekeke-i ügyek iránt.

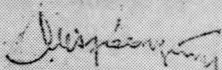
A m. l. r. Igazságügy Miniszter Urának

Budapest, 1942. évi december 16. napján.

1942. évi december 16.

Van azonban az ügyek megvalósulása végett a Magyarországi
magyarok tudására hivatkozva, hogy Ekeke-i ügyek a rendkívüli állapotok
való tekintettel az ügyek megvalósulása, hogy a m. l. r. Igazságügy Miniszter
szóló kapjának az Igazságügy Miniszter Urától az ügyek megvalósulása, hogy a rend-
ség fegyverhasználatával kapcsolatos ügyeket az ügyek megvalósulása, hogy a rend-
ségről. A rendőrség ügyek ugyan a rendőrségől való feladatokat
fegyveres partizánok és kommunizmus ellen csak a rendőrség esetében az
használni, amikor is az ügyek az ügyek mindig biztonságban.

A miniszter rendelkezései:

Fotokópia dokumenta broj 116.

BR. 117

Budimpešta, 4. decembar 1942.

PREDLOG NAČELNIKA CENTRALE DRŽAVNE BEZBEDNOSTI DA SE JEDAN PEŠADIJSKI BATALJON PREBACI U STARI BEČEJ ZBOG OČEKUJUCIH PARTIZANSKIH PO-KRETA¹

Broj 1945/el.ävk.—1942.
Dislokacija peš. bataljona u
Stari Bečej, radi pojačanja
snaga unutrašnje bezbednosti
u Bačkoj.

Centrala državne bezbednosti

Načelniku GŠ mađ. kralj, vojske

(1. odeljenje)

Budimpešta, 4. dec. 1942.

Budimpešta

S obzirom na okolnosti u Bačkoj i pokrete komunista, koji su u toku, kao i očekujuće infiltriranje partizana iz Srema i Banata, posle zamrzavanja reka, sa tačke gledišta državne bezbednosti, ukazuje se već sada potreba za pojačavanjem snaga za unutrašnju bezbednost u Bačkoj², što je od životne važnosti i što bi smirilo duhove i konačno tamo je moguća i obuka dislocirane jedinice, kao i njeno snabdevanje.

U tom cilju predlažem Stari Bečej i smatram za potrebnim da se tamo dislocira jedan pešadijski bataljon, kojeg treba potčiniti komandantu 15. lake divizije, kao jedinstvenom rukovodiocu unutrašnje bezbednosti u Bačkoj.³

¹ Original (pisan na mašini) HL. Vkf. — 1942. — 1 — 5944/el.

² U vezi sa pojačanom opasnošću od partizana, Centrala državne bezbednosti dostavila je 3. novembra dopis Generalštabu da se može očekivati novi ustanak u četvorouglu Mol — Kula — Šaregrad — Titel. Prema podacima cilj partizana je da zuzmu Petrovaradin, Novi Sad i Srbobran pa zato predlaže da se komandantu 15. lake divizije poveri jedinstveno rukovođenje snagama za unutrašnju bezbednost, da se brojno stanje 10. stražarske čete 5. puka u Srbobranu poveća za 50 vojnika, kao i da brojno stanje graničarskih patrolnih straža poveća na ratnu formaciju, posle zamrzavanja Tise. Komandanta 5. segedinskog korpusa izdala je 27. novembra naređenje koje se, u suštini, slaže sa predlogom Centralne državne bezbednosti. Što se tiče snaga za unutrašnju bezbednost, potčinjava se 15. lakoj diviziji 2. bataljon za zaprečavanje na rekama, kao i u slučaju potrebe po 100—120 žandarma iz Segedina i Novog Sada. (HL. VKF. 1942. 1. oszt. 5818/el.).

³ Prema dopisu od 22. decembra 1942, načelnik Centralne državne bezbednosti više ne smatra potrebnim premeštanje jednog pešadijskog bataljona u Stari Bečej (HL. VKF. 1942. 1. oszt. 6015/el.).

Zamisao da pojačanje snaga za unutrašnju bezbednost usledi tek onda, kada na ovom delu državne teritorije oružani pokreti već uslede, u konkretnom slučaju ne delim, jer bi to dovelo da događaja kao prošle godine u Zabiju, odnosno do svega što se u vezi sa tim dogodilo.

Preventivni metod smatram celishodnijim.

Iz naredbe ministra
Ujsasi (Ujszászi), gen. maj.⁴

BR. 118

Budimpešta, 18. decembar 1942.

OBAVESTENJE MINISTARSTVA VOJSKE MINISTRU UNUTRAŠNJIH POSLOVA O REGULISANJU VOJNE SLUŽBE PRIPADNIKA SRPSKE NACIONALNOSTI¹

Pro domo

Kao odgovor na akt
odsek planira sledeće

I Z D A N J E

pismeno !

Gospodinu ministru unutrašnjih poslova
(preko Centrale državne bezbednosti)

Budimpešta

Na visokopoštovani dopis Vaše ekselecije broj 1242/el.n.avk.-1942. od 1. decembra ove godine², imam čast dati do znanja Vašoj ekseleciji sledeće:

⁴ Ujsasi Istvan (Ujszászy István).

¹ HL. HM. 1942. I/a oszt. 74458/el.n. Koncept pisan mašinom.

² Prethodno ovome Ministarstvo unutrašnjih poslova u svom raspisu od 26. maja 1942. pod br. 13.400/400.1942. VII res. naložilo je podžupanima, sreskim načelnicima i rukovodiocima glavnih policijskih kapetanija i policijskih ispostava da u pogledu državne bezbednosti ustroje dvostruke evidencione kartone o nepoverljivim licima. Pristigle kartone 1. oktobra prekontrolisalo je 7. odeljenje i ustanovilo da odgovaraju svrsi za pozivanje pripadnika narodnosti, među kojima Srbe, Hrvate i dr. u vojnu službu, npr. koga treba odrediti da služi u posebne ili logorske radne čete a koga u borbene jedinice (MSRV. AO-M. 15/96 20.000/42. VII res).

1. Korišćenje Srba — u *mirnodopskom* pogledu, u okviru vojske, naredba o organizaciji broj 42.000/1942. — reguliše po sledećem:

a) za službu pod oružjem pozivati samo poverljive Srbe. Međutim, ovi svoj rok služe na teritoriji 8. korpusa. Suprotno ovom, na teritoriji 5. korpusa (Bačka) oružanu službu vrše vojnici rumunske nacionalnosti;

b) veći deo nepoverljivih Srba vrši radnu službu u tehničkim odredima jačine do 40 ljudi, u jedinicama veličine divizionu.

Shodno ovome, u jedinicama 5. korpusa uvedeni su odredi jačine 26 ljudi sastavljeni od Srba (ukupno angažovanih 1.040 ljudi)³. Ovakvih tehničkih odreda popunjenih Srbima ima i u Novosadskom garnizonu. Oni u ovim odredima ne učestvuju u borbenoj obuci i ne vrše službu pod oružjem.

2. Sa svoje strane smatram nepotrebnim zamenu tehničkih odreda sastavljenih od Srba, odnosno njihov premeštaj na druge teritorije⁴, jer prevaspitavanje u nacionalnom pravcu ovde raspoređenih nepoverljivih Srba, ne smatram ostvarljivim na drugoj teritoriji, nadalje, oni su odvojeni od borbenih jedinica. Ovi Srbi vrše službu samo u radnim jedinicama i ne utiču na poverljivost jedinica smeštenih u Bačkoj.

BR. 119

Budimpešta, 25. decembar 1942.

PREDSTAVKA BAJCI-ŽILINSKI ENDREA, TILDI ZOLTANA I 16 JAVNIH LICA PREDSEDNIKU VLADE U KOJOJ TRA- ŽE DA SE ODGOVORNI ZA BAČKE DOGAĐAJE KAZNE, KAO I NAKNADU ŽRTVAMA¹

Novi rat se polako bliži kraju. Bilo kako da se završi, mađarsko će držanje u njemu, i dela kao i propusti kako države tako i društva, doći pred međunarodnu javnost.

³ Vidi dok. br. 97.

⁴ Ujsasi Istvan, načelnik Centrale državne bezbednosti u svom dopisu od 1. decembra 1942. skrenuo je pažnju Generalštabu da se u jedinicama u Novom Sadu nalaze Srbi i moli da se isti premeste u druge krajeve.

¹ MSRV. AO-M. 34/35. Pisano na mašini.

U ovom trenutku savest ponajboljih Mađara uznemiravaju dva, za sada još uvek nerazrešena pitanja, odnosno način njihovog dosadašnjeg rešavanja. Prvo, društvena napetost i međunacionalno nepoverenje u Bačkoj, us led krivo sprovedene racije u okolini Žablja i N. Sada, i nezakonitosti koje su tada počinjene. Drugo, način sprovođenja dve odredbe .o jevrejskom pitanju, što nikako nije u skladu sa zakonom, i daleko prevazilazi njegove intencije, te primena bezbožnih i neljudskih metoda za njihovo ostvarivanje. Osećamo da, držeći se najsvetlijih tradicija mađarske nacije, osnovnih principa našeg istorijskog ustava, hrišćanskog duha i čovekolj ubija mađarske nacije i sentištvsanske ideje mađarske države, mađarsku kraljevsku vladu moramo upoznati sa svojim stavovima po ovim pitanjima.²

I. *Gašenje žarišta u Bačkoj.* Tvoja ekaselencija je još tokom leta, u odgovoru na interpelacije u Predstavničkom i Gornjem domu, sa najslužbenijeg mesta priznala da je tokom racija izvršenih u januaru, u žabaljskom i titelskom srezu te Novom Sadu život izgubilo mnogo nevinih ljudi; i tada je obećala da će krivci biti kažnjeni prema mađarskim zako-

² Bartha Károly, ministar odbrane, ostavku je podneo 24. septembra. Na njegovo mesto je došao Vilmos Nagy. Bajcsy-Zsilinszky se radovao promeni, nadajući se da će novi ministar kao »mađarski« čovek konačno stvoriti red i narediti zakonito rešavanje bačkih događaja. Vilmos Nagy je želeo da se upozna sa celim problemom, iako je Horthy već tada postupak protiv Feketehalmy-Czeydnera skinuo sa dnevnog reda. (Vidi dok. br. 103). Rezultat Nagyovog upoznavanja sa ovim problemom je bio taj što je novi ministar ubedio predsednika vlade Kállayja da se obrati Horthyju sa molbom za reviziju slučaja, što je ovaj, uz saglasnost ministra unutrašnjih poslova Keresztes Fischerà, i uradio. Pošto se do kraj novembra ništa nije dogodilo, Bajcsy-Zsilinszky je 2. decembra pred Parlamentom želeo da iznese svoju interpelaciju. (OL. Kepviselőház napló, 1939—1944. XVI tom). Međutim, poslanici krajnje desnice su ga toliko ometali svojom bukom da su se njegove reči jedva razumele. Svaki njegov zaključak pratilo je burno negodovanje. Jedan od poslanika, simpatizer vlade je uzviknuo: »Šteta je što Bajcsy-Zsilinszky nije ubijen u Novom Sadu«. Tekst svoje interpelacije on je 6. decembra poslao Kállayju, i kako nije dobio odgovor, predsedniku vlade je sa svojim istomišljenicima uputio jedan opširan memorandum. Iz tog memoranduma, koji se čuva u Muzeju socijalističke revolucije u N. Sadu, donosimo ovde određene odlomke. Jednu verziju memoranduma on je uputio i Horthyju. (Taj original se nalazi u Országos Széchenyi Könyvtár. Kézirattár, Bajcsy-Zsilinszky Gyujtemény, 28/32).

nima³. Ne bismo želeli da u celoj stvari naglasak bude samo* na kažnjavanju, iako je najprirodniji put razrešavanja bačkih događaja izricanje zakonitih kazni. Smatramo da je bitnije od toga, porodicama onih čiji su članovi izgubili život, obezbediti društvenu i zakonitu zadovoljštinu, te nadoknadu štete. Osim toga, potrebno je u potpunosti ponovo uspostaviti ustavni poredak u južnim krajevima. Osim kažnjavanja krivaca (s tim u vezi uviđamo nastale prolazne poteškoće), smatramo za potrebno što skorije sprovođenje nadoknade moralne i materijalne štete i uspostavljanje ustavnog poretka, imajući u vidu nekoliko činjenica od posebnog značaja ..⁴

Važna je činjenica da u kriznim vremenima koja se približavaju⁵, ne budu jedno prema drugom neprijateljski raspoloženi narodi koji se zapravo ne mrze. Naprotiv, u dubini svoje duše osećaju da im je mesto organski jedno pored drugih u velikom poslu izgradnje Srednje Evrope. Na kraju, o celog slučaja moramo pomenuti i žalosnu promenu u raspoloženju javnog mnjenja SAD, kao posledicu odjeka žabaljskih i novosadskih događaja. Stampa SAD je na osnovu preteranih i iskrivljenih informacija, koje su dospele u svetsku štampu, organizovala veoma snažnu i nemilosrdnu kampanju protiv Mađarske, ne štedeći čak ni ličnost gospodina regenta. Tempo je diktirao »New York Times«, sa parolom da je ono što se dogodilo u Novom Sadu mnogo teže čak i od navodnih zlostavljanja u Poljskoj i Sovjetskom Savezu (jer to se prema pisanju američke štampe događalo na teritoriji koju su Nemci zauzeli u krvavim borbama) dok su Novi Sad i uopšte Bačka jednostavno vraćeni u okvire hiljadugodišnje mađarske države, pa je taj predeo organski deo države, kao recimo Budimpešta i njena okolina. Osim toga, zlostavljanja se nisu dogodila za vreme vojne uprave, posle borbi, nego pod već davno uvedenom civilnom upravom, kada, dakle, ne može ni biti reči

³ Vidi dok. br. 104. Bajcsy-Zsilinszky je ovde oprezno Kállayja potsetio na njegovo obećanje iz meseca jula, da će se sve razjasniti. Zapravo, on se tada već razočarao u Kállayja, jer je shvatio da je on, u suštini, samo nastavio Bárdossyjevu unutrašnju i spoljnu politiku. U prvom svom velikom memorandumu upućenom Kállayju (imao je 77 strana) razmatra položaj Mađarske i zahteva njeno istupanje iz rata. (Memorandum predsedniku vlade, tik pre provala bujice. Országos Széchényi Könyvtár. Kézirattár, Bajcsy-Zsilinszky Gyűjtemény 28/32).

⁴ U daljem tekstu memorandum razmatra evropsku ulogu »sentimentalne mađarske države«. Govori o mađarskoj savesti i o tome odela nacija ne može da snosi posledice zbog krivičnog dela pojedinaca.

⁵ Krajnja desnica se na zasedanju Parlamenta od 2. decembra - najviše uzbudila baš u ovom trenutku, jer je Bajcsy Zsilinszky prvi javno rekao da se može očekivati promena u daljem toku rata, i da će sve to znatno uticati i na politički život u Mađarskoj.

-o okupacionim pravima, a ovakve akcije nikako nemaju svoje mesto u uobičajenoj upravi..⁶

a) *Odšteta*

Zeleti bismo istaći potrebu državne odštete, jer je nedvosmisleno da porodicama nevinih žrtava, prema mađarskim zakonima, pripada nadoknada moralne i materijalne štete..⁷ U znak društvene odštete, od tvoje ekscelencije i mađarske kraljevske vlade, kao izraz dobre volje, želimo samo odobrenje po kome bismo, u cilju mira i dobrovoljnog davanja, mogli pokrenuti srce našeg naroda. Prema našoj oceni, ovaj bi posao trebalo da započnu i sprovedu rukovodioci rimokatoličke crkve.

B) *Uspostavljanje ustavnog poretka u Bačkoj*

Prema našoj oceni najveći nedostatak u obezbeđenju ustavnog poretka je, s jedne strane, nedovoljna izdiferenciranost civilnih i vojnih područja rada, tj. njihovo preklapanje još iz vremena vojne uprave, a s druge strane preduzimanje izvesnih vojnih mera, pre svega proširenje ovlašćenja i delatnost aparata kontrašpijunaže. Civilna uprava je vlast u južnim krajevima još pre godinu i po dana preuzela od uprave instalirane za vreme okupacije, ali su se ostaci vojne uprave još uvek zadržali i stoga civilna vlast nije mogla biti potpuna. Ove činjenice, svakako, u znatnoj meri doprinose pravnoj nesigurnosti u Bačkoj koju hitno treba obustaviti. Drugi nedostatak pravnog poretka u Bačkoj je što su sve do sada na velikoj teritoriji ostale na snazi pojedine nezakonite odredbe bivših organa vojne vlasti, što se posebno odnosilo na bivšeg vojnog komandanta Novog Sada. Između ostalog: 1. zatvaranje Matice srpske koja je 1820. osnovana u Budimu⁸ •čija je zasluga prevođenje na srpski jezik dela mađarske književnosti od Petőfija do Madächa, i blokiranje njene imovine; ~2. zatvaranje novosadskog srpskog učiteljskog internata; 3. raspuštanje Saveza srpskih zemljoradnika, 4. blokiranje imovine novosadske srpske pravoslavne crkvene opštine koju ova uživa već neprekidno 200 godina; 5. blokiranje imovine srpskih manastira i proterivanje monaha. Izostavljajući dalje nabrojanje sličnih nerazumnih i prenatrpanih mera postavljamo pitanje:

⁶ Zatim govori o odjeku žabaljskih događaja među mađarskim iseljenicima u Americi, zaključujući da se njihovo držanje prema Mađarskoj promenilo.

⁷ U delu koji je izostavljen ukazuje na mađarsku filantropiju »koja neće pasivno čekati akcije zakonodavstva, nego će dobrovoljno pred uzet i korake za smirenje duhova«.

⁸ Osnovana je u Pešti 1826.

kakav to ozbiljan mađarski interes može sprečiti da se ove prenamagljene mere i pitanja crkvenopravne i kulturne prirode što pre isprave? Potpuno i čvrsto uspostavljanje ustavnog poretka u Bačkoj sprečava i široko rasprostranjena korupcija koja, u savezu sa šovinizmom i rodoljubljem koje je inspirisano motivima sumnjive prirode, truje atmosferu javnog i privatnog života u Vojvodini. Ako bi Mađarska negde, shodno svom duhu i tradicijama vođenja i organizovanja države, želela da pokaže svoju superiornost, morala bi da organizuje primernu upravu, baš na tom osetljivom bačkom terenu. Za ostvarenje toga neophodno je da se izmene svi važniji i manje važni faktori uprave koji ne zadovoljavaju potrebne duhovne i moralne norme za pacifikaciju⁹ Bačke. Uopšte, potrebno je preduzeti mere da se kod celokupnog stanovništva, bez obzira na versku i nacionalnu pripadnost, poreklo, materijalno stanje, povrati poverenje u mađarske zakone i državu, koji će u ova vremena narušenih moralnih normi pružiti potrebnu zaštitu. Zakonita, sentištvska mađarska država morala bi se baš u ova haotična vremena u Srednjoj Evropi uzvisiti kao Ararat nad okolinom.¹⁰

2. Jevrejsko pitanje

Ne želimo da se u ovom memorandumu upuštamo u razmatranje principijelnih stavova. Zeleli bismo, međutim, da napomenemo da su zakone koji poslednjih godina regulišu jevrejsko pitanje¹¹ i koji su u suprotnosti sa učenjem o ravnopravnosti i hrišćanskim učenjem, te zakon o narodnoj odbrani¹², u najmanjoj meri prihvatili upravo najrodoljubiviji,

⁹ Pacifikacija ovde znači političko umirivanje okupirane jugoslovenske teritorije.

¹⁰ U formulaciji ovih stavova, njihovom pismenom iznošenju, u kojima se nije govorilo samo o stanju na okupiranoj teritoriji, još u decembru 1942. trebala je velika hrabrost. Zaključci memoranduma zaslužuju našu pažnju čak i u tom slučaju ako znamo da su njegovi potpisnici pokušali da horthyjevski režim odvrate od preteranog približavanja Nemačkoj, da ga spasu posledica rata, svih koraka za koje bi se posle rata morale snositi posledice, što bi sve, naročito u očima zapadnih saveznika, moglo da ostavi negativan utisak.

¹¹ Dve su reči u ovom delu teksta nečitke.

¹² U Mađarskoj su donata, u osnovi, tri važna zakona protiv Jevreja. Prvi zakon, kojim su se veoma ponosili kontrarevolucionari, jer je to bio prvi zvanični antisemitski zakon u XX veku jeste XXV zak. čl. donet 1920, tzv. »Numerus clausus« koji ne dozvoljava upis Jevreja na fakultet iznad određenog broja. Drugi zakon, XV zak. čl. iz 1938. određuje učešće Jevreja u duhovnom i ekonomskom životu zemlje maksimum 20%>; IV. zak. čl. iz 1939. to je smanjio na 6%>. Treći zakon, onaj iz 1941, u svom XV zak. čl. zabranjuje sklapanje braka između Jevreja i onih koji to nisu.

najiskreniji, veri najodaniji, najmoralniji i u svakom pogledu najvredniji mađarski slojevi. Ti zakoni su za sada realnost, mada su po našem mišljenju oni u velikoj meri rezultat historije i pritiska, a ne naše, vekovima poznate političke dalekovidnosti. Unatoč svemu, uviđamo da ove zakone, dok su na snazi, treba sprovoditi, ali za njihovo sprovođenje na raspolaganju nam stoje razna sredstva. Mogu se oni sprovoditi, recimo, i u blažoj formi, sa hrišćanskim čovekoljubljem, a ne na način surov i nečovečan, koji prelazi sve granice. Zamolili bismo Tvoju ekselenciju i mađarsku kraljevsku vladu da svu svoju snagu i ugled založi za to da se ti zakoni sprovode u što blažoj formi.¹³ ..¹⁴ Ali, Jevrejsko pitanje u naše dane ima i još jednu drugu štetnu pojavu i tešku posledicu, a to je česta pojava zlostavljanja, što daleko prevazilazi sve zakonske forme. Radi se o samovolji, zaslepljenosti, preteranoj i nepotrebnoj revnosti, neoovečnosti, povredi zakona u odnosu na potčinjene mase, što sve ima karakteristike građanskog rata. Teško je zamislivo da mađarska kraljevska vlada ne bi mogla stati na put kako ličnostima, tako i primeni nečovečnih metoda koje su ranije opisane u sprovođenju krivih i bezbožnih zakona. Još nam je teže zamisliti da visoka vlada nema dovoljno snage da spreči ovakvu delatnost njoj potčinjenih organa, koji su, udovoljavajući svojim životinjskim nagonima i sklonostima, prekoračili svoja ovlašćenja, da ih kazni zakonskim merama koje joj stoje na raspolaganju, i ako je potrebno da ih nemilosrdno spreči, a sve u skladu sa mađarskim zakonima.¹⁵ Zahtevamo udaljavanje sa svih pozicija, nemilosrdno

¹³ Počev od leta 1942. Nemci su sve energičnije zahtevali deportaciju mađarskih Jevreja. Četrnaestog oktobra Martin Luhter, šef II odeljenja nemačkog Ministarstva inostranih poslova, koji se bavio pitanjima Jevreja, u telegramu Jagowu, nemačkom ambasadoru u Budimpešti, zahteva da ovaj saopšti mađarskoj vladi kako Nemačka, »shodno želji Firera, što pre želi da reši jevrejsko pitanje u Evropi«, i da zamoli mađarsku vladu da sa svoje strane pospeši sprovođenje odredaba u tom smislu. (Objavljeno u: A Wilhelm-Strasse..., dok. br. 520). Kada je Jagow ovo preneo Kállayju, mađarski predsednik vlade poziva se na pionirski korak mađarske u rešavanju »jevrejskog pitanja«, istovremeno ističući da dalje korake smatra nepotrebnim (dalja ograničenja, uvođenje žute zvezde, iseljavanje Jevreja), jer mađarska vlada nema ni tehničkih ni drugih mogućnosti da praktično sprovede mere ovakvog obima. (Vidi: A Wihlem-Strasse..., dok. br. 522). Kállayjev stav su u potpunosti podržavale sve Horthyjeve pristalice.

¹⁴ Tu pronalazimo mesto gde se napominje da nemilosrdni zakoni uvedeni posle Dózsine seljačke bune nisu dali željene rezultate, pa stoga predlaže da se primena antijevrejskih zakona ublaži i da se oni sprovode u duhu veće humanosti.

¹⁵ Za vreme pokolja u Bačkoj trupe Feketehalmy-Czeydnera, De-äka i Grassyja ubile su preko 1.000 Jevreja.

i nedvosmisleno (kako u odnosu na domaće, tako i svetsko javno mnjenje) kažnjavanje sadističkih zločinaca. Osećamo da smo, kako u pogledu događaja u Bačkoj, tako i uopšte u tradicionalnom načinu rešavanja nacionalnog pitanja u Mađarskoj odnosno rešavanja jevrejskog pitanja te sprovođenju vojnih propisa koji se tiču Jevreja,¹⁶ stigli do tačke kada savest Mađara mora da se oglasi. Njena je dužnost da odlučno uzvikne »Stoj!« svima onima koji, otudivši se od duha naše nacije i njene svetle misije, pogrešnim i zavodljivim putevima upućuju našu zemlju, koja se ionako nalazi u teškoj situaciji.

— Ukratko: tražimo ljudsko i hrišćansko sprovođenje zakonskih odredaba koje se tiču Jevreja. Istovremeno, zahtevamo još energičnije kažnjavanje sadista koji su prekoračili ustavne i zakonske odredbe, i energično sprečavanje primene takvih metoda u mađarskom javnom životu.

Neka Tvoja ekselencija primi izraze našeg najiskrenijeg poštovanja.

Budimpešta, na Božić, 25. decembra 1942.

Vitez Lajos Makrai, Zoltán Tildy¹⁷, grof János Zichy, grof György Apponyi, grof Alfons Pallavicini, grof János Eszterházy, grof Géza Pálffy, princ Károly Odeschalchi, grof László Serényi, grof Antal Sigray, dr Gusztáv Gratz, dr Zoltán Horváth, Béla Varga, Endre Bajcsy-Zsilinszky, vladika Zubković, vladika dr Cirić, dr Dezső Abraham, dr Milan L. Popović.

¹⁶ Zahtevi hitlerovaca su utoliko uticali na hortijevsko rukovodstvo, da je ministar odbrane 18. novembra 1942. doneo odredbu po kojoj se Jevreji muškog pola, starosti od 18 do 48 godina obavezuju na vršenje prinudne radne službe. (HL. HM. 1. oszt. 69.059/eln.). Sprovođenje ove odredbe mađarske su vlasti započele na okupiranoj jugoslovenskoj teritoriji, pre svega u Prekomurju. Tokom novembra osobe pomenutog godišta su skupljene i, raspoređene u tri radna bataljona i deportovane u novembru, decembru i januaru 1943. (Vidi: Ferdo Godina, Prekomurje 1941—1945, Murska Sobota 1967, str. 85).

¹⁷ Zoltán Tildy (1889—1961), protestantski sveštenik, antinemački političar, osnivač Nezavisne partije malih posednika, a od tridesetih godina njen predsednik. Jedan od predstavnika građanske opozicije, 1944. se priključio Mađarskom frontu; 1945. je bio predsednik vlade, a od 1946 do 1948 predsednik Republike. Zbog aktivnog učestvovanja u kontrarevoluciji 1956. osuđen je na 6 godina zatvora; 1960. ga je pomilovao Predsednički savet NR Mađarske. Umro je u Budimpešti 1961.

BR. 120

Budimpešta, 5. januar 1943.

OBAVEŠTENJE NAČELNIKA CENTRALE DRŽAVNE BEZBEDNOSTI 1. ODELJENJU GENERALŠTABA DA JE S OBZRIOM NA PORAST PARTIZANSKIH AKCIJA, OVLASTIO KOMANDANTE 3. I 4. VOJNOG OKRUGA DA RUKOVODE PREVENTIVNOM SLUŽBOM IZVIĐANJA¹

NAČELNIK GENERALŠTABA
MAĐARSKE KRALJEVSKE VOJSKE

Broj 2417/1942. ein. avk. 1942

Regulisanje jedinstvenog izviđanja na teritorijama javne uprave županija Baranja i Šomođ

1. Odeljenju GŠ mađarske kraljevske vojske

Budimpešta, 5. januar 1943.

Budimpešta

Iz Šikloškog kraja, ušća Drave i uopšte sa svih zagrančnih hrvatskih teritorija, stiglo je više takvih izveštaja prema kojima se vojišne prostorijske na kojima dejstvuju partizanske jedinice u Hrvatskoj, pomeraju prema hrvatsko-mađarskoj granici. Nije isključeno da pojedine partizanske grupe ne preduzmu upade u našu zemlju sa namerom pljačke, sabotaže i atentata.

Na teritorijama srezova: Čurgo (Csurgo), Bare (Barcs), Nađatad (Nagyatad), koji pripadaju županiji Šomođ (Somogy) i teritorijama srezova Siklos (Siklós), Baranja (Baranja), Senterinc (Baranjaszentlőrinc) i Darda (Qarda) koji pripadaju županiji Baranja — određujem preventivnu službu izviđanja, pod jedinstvenom komandom.

Sa jedinstvenim rukovođenjem na ovim teritorijama određujem komandanta 4. vojnog okruga. Sa sličnim zadatkom dejstvuje komandant 3. vojnog okruga na teritoriji Međimurja.²

Vlasti javne uprave, žandarmerijski i policijski organi na teritorijama pomenutih srezova, na polju preventivne službe izviđanja, isključivo su upućeni na pomenutog koman-

¹ HL. VKF. 1943. 1. oszt. 4539/eln. Original pisan na mašini.

² Vidi dokumenat br. 115.

danta. Dobili su uputstva da izveštaj e u vezi s ovim, dostavljaju preko sreskih odnosno gradskih načelnika.

Dostavljeno: Komandi 3. vojnog okruga; Komandi 4. vojnog okruga; 1. odeljenju Generalštaba mađ. kralj, vojske, 2. odeljenju Generalštaba mađ. kralj, vojske, velikim županima županije Baranja i Somođi.

Iz naredbe načelnika Generalštaba
mađarske kraljevske vojske
Ujsasi (Ujszászy) gen. major, **s.r.**³

BR. 121

Novi Sad, 12. februar / 9. februar 1943.

IZVEŠTAJ NOVOSADSKE POLICIJSKE KAPETANIJE ODELJENJU JAVNE BEZBEDNOSTI MINISTARSTVA UNUTRAŠNJIH POSLOVA O POGUBLJENJU SVETOZARA MARKOVICA¹

Mađarska kraljevska policijska kapetanija u Novom Sadu
Broj 58/8—1943.

Predmet: pogubljenje komuniste
Svetozara Markovića
Njegovoj ekselenciji gospodinu ministru unutrašnjih
poslova Kraljevine Mađarske
(VII odeljenju za javnu bezbednost)

S poštovanjem izveštavam da je u toku suđenja od strane suda načelnika Generalštaba mađ. kralj, vojske, održanog u Novom Sadu 16. januara 1943. godine, osuđen na smrt Svetozar Marković i da je isti pogubljen 9. februara 1943. Pogubljenje je izvršeno u ovdašnjoj kasarni, u ulici »II Rak oci Ferenc«, gde je locirana biciklistička jedinica, već pomenutog dana, u 11.00 časova.

Marković Svetozar, pošto je pred njim pročitana presuda — i prevedena na srpski jezik — na srpskom jeziku uzviknuo je sledeće:

³ Ujsasi Ištvan, načelnik Centrale državne bezbednosti.

¹ Pl 651. t. 2/1943. 1. 3796. Original pisan na mašini.

II. kir. rendőrség újvidéki kapitánysága.

Szám: 50/8-1943.

Tárgy: Markovics Szvetozár kommunista
kivégzése.

Nagyméltósága II. kir. Polgármester Úr!

Vil. Közbiztonsági Osztály.

Tisztelettel jelentem, hogy a II. kir. Honvéd Vezérkar
Függőkönyv Bizottsága által folyó évi január 16-án az Újvidéken
megtartott tárgyalás során halálra ítélt Markovics Szvetozár
1943 évi február hó 9-én kivégezték.

A kivégzést a helybeli II. Rákóczi Ferenc uton lévő
kerékpáros laktanyában hajtották végre fentebb jelölt napon
11 óra-kor.

Markovics Szvetozár miután az ítéletet előtte fel-
olvasták és szerb nyelven tolmácsolták utána szerb nyelven
a következőket kiáltotta:

"Lé a fašistiškima! Lé a vengrožskima! Eljen Stalin
Lé a Horthy kutyákkal! Eljen a győzedelmes vörös hadsereg!"

Fentieket akkor kiáltotta mikor az ítéletvégrehajt
és segédje Markovics Szvetozár kezéit kötözték össze, illetve
a bitó alá vezették. Amikor a bitó alá állt lévő szökevény
felállt ugyancsak szerb nyelven azt kiáltotta, hogy "Isten
veletem!"

Tisztelettel jelentem továbbá, hogy a kivételből
kirendelt szerb papot név szerint Csamprag Niklóst, volt szec-
ségi szerb plébános-t Markovics Szvetozár nem bocsátotta
magához azzal a kijelentéssel, hogy "Nincs szükségem papra."

A kivégzést követő 13. percben állott be a halál.

Újvidék, 1943 február 12.

A kapitányság vezetője:

II. kir. rendőrfőtanácsos

MAGYAR
HONVÉDELMI MINISZTER

Fotokópia dokumenta broj 121.

»Dole fašisti! Dole krvoloci! Ziveo Staljin! Dole sa hortijevskim psima! Zivela pobedonosna Crvena armija«!

Gore navedeno je uzvikivao kada je izvršilac presude i njegov pomoćnik vezivao ruke Svetožaru Markoviću, odnosno dok su ga vodili pod vešala. Kada se popeo na klupicu ispod vešala, takođe je na srpskom jeziku uzviknuo »Zbogom«! S poštovanjem javljam nadalje, da Marković Svetožar nije pustio k sebi po službenoj dužnosti određenog srpskog popa, po imenu Čamprak Nikolu bivšeg paroha u Svetom Andreji, sa izjavom, da »nema potrebe za popom«.

Smrt je nastupila 13 minuta posle vešanja.²

Novi Sad, 12. februar 1943.

Rukovodilac kapetanije
Zombori Đula (Zombory Gyula) s.r.
Viši mađarsko kraljevski
policijski savetnik

BR. 122

Lisabon, 11. februar 1943.

kl

IZVEŠTAJ VODIANER ANDORA (WODIANER ANDOR), MAĐARSKOG POSLANIKA U LISABONU, KALAI MIKLOŠU, PREDSEDNIKU VLADE I MINISTRU INOSTRANIH POSLOVA, O PRIKUPLJANJU INFORMACIJA ENGESKE TAJNE SLUŽBE¹

20/pol.—1943.

Strogo poverljivo!

Jedan moj stari poznanik, za koga pouzdano znam da je u engleskoj obaveštajnoj službi zadužen za srednju Evropu, tražio je uspostavljanje veze sa mnom. Pre nekoliko dana ugovorio sam sastanak sa njime. O tom razgovoru, u kome sam se ponašao krajnje pasivno slušajući samo svog sagovornika, podnosim sledeći izveštaj.

² Vidi dokumenat br. 74 i fusnotu 9.

O delatnosti Svetožara Markovića-Toze. narodnog heroja* sekretara Pokrajinskog komiteta KPJ za Vojvodinu, vidi knjige sledećih naslova: Žarko Atanacković, Vojvodina u borbi 1941—1945, Forum, Novi Sad 1959, str. 184; Đorđe Vasić, Hronika o oslobodilačkom ratu u Južnoj Bačkoj (Novi Sad 1969).

¹ PI. XXII. 7. 1920'62. Prepis. Objavljeno u: Magyarország és a második világháború ... dok. br. 157. Odlomak.

Moj engleski poznanik je razgovor započeo napomenom da su sile Osovine, bez sumnje, već izgubile rat. Iznenadjenja na ruskom frontu još uvek nisu okončana. Tamo će se polovinom februara odigrati novi iznenađujući događaji. Anglosaksonci će se uskoro, ali najduže za tri meseca, iskrcati u Evropi.² Gde će to biti, naravno je vojna tajna. Možda će se istovremeno iskrcati na više mesta. Konferencija u Adani³ nije bila uzaludna. Njene će posledice uskoro biti vidljive.

S obzirom da se čas pobede naglo približava, on smatra da će nemačka vojska uskoro doživeti potpuni poraz. Kao iskreni prijatelj Mađarske, žali što se niko od naših uglednih državnika, za razliku od naših suseda, ne nalazi u Londonu, kako bi zastupao našu stvar. Za pretpostaviti je da će naši neprijatelji, tj. neprijatelji koji pripadaju maloj Antanti, iskoristiti ovu okolnost u svoju korist, i da ćemo mi u trenutku kada budemo stigli do Engleske, biti stavljeni pred svršen čin. Izrazio je spremnost da odavde tajno, sa engleskim pasošem, u Englesku uputi nekoga od mađarskih političara, ali pod uslovom da ovamo dođe neko ko je ugledan.⁴

Ne boji se komunikacije Evrope. Rusi se civilizuju. Biće naravno pojedinačnih i kolektivnih osveta. U Nemačkoj⁵ će se svetiti narodi koji su bili ugnjetavani. To je, na žalost, ne-

² Ovo je bilo prvo »zvanično« saopštenje upućeno Kállayjevoj vladi o planu Anglosaksonaca da se iskrcaju u Evropi. Iz informacija koje je dobio iz drugih izvora, Kállay je zaključio da će iskrčavanje biti izvršeno na »slaboj tački« Evrope, odnosno na Balkanu. Jagow, nemački poslanik u Budimpešti, 20. februara je javio Ribbentropu da je Kállay na jednoj poverljivoj sednici spoljnegopolitičkog odbora Parlamenta 19. februara »Balkan nazvao centrom budućih događaja, jer tamo treba računati sa otvaranjem drugog fronta. To se neposredno tiče i Mađarske. Glavni neprijatelj Mađarske, prirodno, i dalje je Sovjetski Savez«. (Objavljeno u: A. Wilhelm-Strasse..., dok. br. 527).

³ Konferencija u Adani održana je krajem januara 1943. I sam je Churchill 30. i 31. januara pregovarao sa turskim ministrom inostranih poslova Menemenciogluom i predsednikom vlade Saracogluom i pokušao da ih pridobije za otvoreno suprotstavljanje fašističkom bloku, tj. saradnju sa antihitlerovskom koalicijom. Churchillova poseta Turskoj, još više je uverila Kállayja i njegove istomišljenike da anglosaksonci planiraju iskrčavanje na Balkan.

⁴ Ta je misao zaokupljala i Kállayja. Njegovi tajni izaslanici (Andrés Fray, novinar, Albert Szent-Györgyi, naučnik dobitnik Nobelove nagrade, Ferenc Vali, profesor prava, Károly Schrecker, bankar, i drugi), koji su već u januaru—februaru tajno putovali u Tursku kako bi ostvarili kontakt sa tadašnjim engleskim i američkim poslanstvi-ma odnosno sa onima koji ibi mogli pomoći, tj. koji su pomoć i pružili (kao npr. ambasador u Ankari poljske emigrantske vlade iz Londona), imali su kao osnovni zadatak da dobiju izvesne garancije za hortijevske krugove (koji su se u međuvremenu udaljili od Hitlera) kao buduće pregovarače.

⁵ Tačnije: Nemcima će se...

izbežno. Ali srednjoevropske države nemaju čega da se plaše. Prirodno je što sa fašističkim, odnosno nacističkim elementima Anglosaksonci neće pregovarati. Tražiće ljude koji su demokrate, koji imaju ugled i koji nisu izraziti protivnici Rusa.

Dalje je izneo mišljenje da je situacija Mađarske zapravo dobra. Naš geografski položaj objašnjava zašto smo postupili tako kako smo postupili. Nesumnjivo je da smo mogli biti veštiji u izboru metoda, ali Anglosaksonci cene uspravno držanje našeg naroda, postojanje parlamentarnog sistema i blago postupanje sa Jevrejima. Samo su novosadski događaji naneli veliku štetu našem ugledu. Zbog toga ćemo sa Srbima verovatno imati još mnogo problema.⁶

Posleratni planovi još nisu iskristalisani. Jasno je, ukoliko i sami imamo neke planove za period posle rata, oni ne smeju nikoga da ugrožavaju. Potrebne su pozitivne, a ne negativne stvari. Sa Rusima moramo da pronađemo modus vivendi. Možemo se pouzdati da će Engleska, koja je s obzirom na svoj uticaj najpogodnija da posreduje između Rusa i naroda srednje Evrope . . ?

Wodianer, s.r.
mađ. kralj, poslanik

BR. 123

Budimpešta, 12. februar 1943.

MEMORANDUM SOMBATHELJI FERENCA (SZOMBATHE-
LYI FERENC) O VOJNOJ SITUACIJI¹

Posle moje posete nemačkom Glavnom štabu², našu sam situaciju ovako procenio:

Učešće Mađarske na istočnom frontu, na strani Nemaca, tj. naših saveznika u ratu, na žalost, nije bilo uspešno, ali smo sa time računali.

⁶ Ovi su se »argumenti« tokom godine više puta ponavljali na raznim forumima. (Vidi dok. br. 126, 128 i 140).

⁷ Lice koje je informisalo ambasadora na kraju je govorilo o engleskim vojnim merama, o više puta ponovljenim nemačkim inicijativama za sklapanje mira i njihovom odbijanju, te o položaju Italijana.

¹ OL. Horthy Miklós Kabineti, rodāja. II. C. 15. Čistopis pisan na mašini. Objavljeno u: Horthy Miklós iratai..., dok. br. 67.

² Tačan datum posete načelnika Generalštaba Ferenc Szombathe-lyija nije poznat. On se sa Hitlerom verovatno susreo 9. februara 1943.

Zadatak objektivne istoriografije će biti da u potpunosti otkrije razloge našeg neuspeha. Stoga se ja ovde, u nedostatku podataka i vremena neću upuštati u njihovo otkrivanje. Hteo bih samo ukratko da napomenem da je po meni glavni razlog neuspeha nas i naših saveznika u tome što Nemci, unatoč žestokim borbama u zimu 1941, tj. na prelazu 1941/42. još uvek nisu u potpunosti shvatili snagu Rusa. Zbog toga su učešću snaga saveznica pridavali značaj koje ove nisu bile u stanju da ostvare.

Zahvaljujući pre svega neuspešnim borbama snaga saveznica. Nemci su se malo otreznili. Shvatili su da od snaga saveznica ne mogu očekivati isti učinak, kao od svojih trupa, jer njihov je ratni potencijal sasvim drugi, a i ratni ciljevi im nisu isti, naročito ne oni koji se žele postići, tj. ostvariti ratom protiv Rusije.³ To se posebno odnosi na nas Mađare, jer smo mi bili najmanje pripremljeni za ovaj rat. .⁴

Mađarska se nikada nije pripremala za ovako veliki rat koji je zahtevao linije snabdevanja dugačke i do 2000 km, i tokom svoje Lstorije, takav rat nikada nije ni vodila. Svoje ratne ciljeve je uvek želela da ostvari u karpatskom prostoru (karpatskoj kotlini) i zadovoljavala se ostvarivanjem vodeće uloge u njemu.

Iako je propaganda uspela da utuvi u glave da je domovinu najbolje braniti⁵ na što većoj udaljenosti od granica,

³ Szombathelyi je u septembru 1941. o ratu i mađarskim interesima u njemu izneo mišljenje koje je iznenadilo mnoge hortijevske vojne rukovodiocce. Istakao je »da stopostotna nemačka pobjeda znači stopostotno nemačka rešenja. Šta će biti sa mađarskim rešenjima, ako ćemo sve naše snage žrtvovati za interese stopostotne nemačke pobjede? Zato razmotrivši sve, mislim da moramo pričekati. Nemojmo žuriti. Nemojmo biti veći Nemci od samih Nemaca. Neka barut bude na suvom, i imajmo stalno na umu da mi nismo velika sila, i nemojmo tako razmišljati. Ne možemo mi Mađari imati iste stavove kao Nemci. Rat će biti dugačak, i mi se moramo pripremati za njega, a ne za munjeviti rat. Politiku velikih sila i vođenja rata treba prepustiti njima, mi moramo da se sakrijemo za drvo«. (Belugyminisztérium, Archivum, Budapest, Szombathelyi anyag. Objavljeno: Godo Agnes-Sztana Béla: A Horthy-rendszer katonai ideológiája. Zrinyi Kiadó, Bp. 1965, str. 141).

⁴ U daljem tekstu razmatra materijalne i druge mogućnosti Rumunije i Italije za vođenje rata.

⁵ Upućuje na inaguralnu besedu predsednika vlade Miklósa Kállaya koju je ovaj održao u Parlamentu 19. marta 1942. On je između ostalog istakao: »Nemojmo zaboraviti ni za trenutak, iako se radi o udaljenosti od 1.000 km, da se ta borba vodi na mađarskim granicama. i za mađarske granice!« (Országgyűlés Képviselőházanah naplója, XIII. kötet, Bp. 1942. str. 90.; objavljeno u: Magyarország és a második világháború ..., dok. br. 153).

na daljini od 2000 km, ta ideja zapravo nikada u potpunosti nije uspela da zagreje mađarsko srce. A zna se da borac zamah i snagu dobija od srca, a ne od mozga. Ostavljajući sve po strani, mi Mađari, u ovaj istočni rat smo ušli iz *čisto idealističkih razloga*,⁶ Nismo tražili nikakvu materijalnu korist .. ?

Osim što su se Nemci konačno osvestili, verovatno su i ove moje reči uticale na to da se prilikom mojih pregovora veoma brzo sporazumemo. Usled toga, sporazumeli smo se da mi Mađari na istočno ratište nećemo slati nove snage, ali Te molim da naše trupe, koje su još sposobne za borbu, 3—4 nedelje ostanu na ratištu, dok na liniju sukoba ne dođu nemačke. Posle toga će i ove mađarske snage biti priključene glavnini mađarskih trupa negde dublje u pozadini⁸. Tamo će te snage biti pregrupisane, ponovo opremljene, a zatim će vršiti službu obezbeđenja železničkih pruga i okupirane teritorije.

Tako se naša situacija u pogledu zajedničkog ratovanja izmenila. Promenjena je i naša celokupna strategijska situacija. To najbolje karakterišu reči vođe i kancelara Hitlera, po kojima je sasvim svejedno gde će nas neprijatelj napasti, na istoku, zapadu ili jugu, jer on je svuda jednako opasan, i shodno tome moramo od njega svugde da se branimo. U ovakvoj proceni situacije, Mađarska će, s obzirom na svoj geografski položaj, morati da se angažuje na južnom ratištu. Vojna komanda naših saveznika tu pronalazi za nas one zadatke, koji najbolje odgovaraju njenoj situaciji, ciljevima i sposobnostima. U ovoj ratnoj koncepciji, Mađarska je ratna rezerva u dunavskom basenu okrenuta prema jugu i jugoistoku.

Shvativši potrebu da Mađarska bude što snažnija vojna sila, Nemci će pružiti pomoć u naoružanju kako našoj II ar-

⁶ Vidi dok. br. 3.

⁷ U daljem tekstu piše o tome da »mađarska vojska u jednom modernom ratu može da bude samo sila za obezbeđenje već okupirane teritorije« i saopštava da je nemačko vojno rukovodstvo još u januaru 1942. upoznao sa time. Ističe da je u svom izveštaju u decembru 1942. o ovim pitanjima, ocenjujući vojni potencijal zemlje, istakao da je Mađarska nesposobna da da nove trupe za istočni front.

⁸ Do toga nije došlo. Usled udara Crvene armije mađarska 2. armija je pretrpela odlučujući poraz, usled čega je prestala postojati kao samostalna jedinica 24. februara 1943. Njeni ostaci su pripojeni korpusu Cramer. (»A 2. magyar hadsereg megsemmisülése a Donnál«, Dokumentumok. Szerkesztette: Horváth Miklós. Zrinyi Katónai Kiado, Bp. 1959, str. 182—196).

miji koja se bori na istoku, tako i onima koje se nalaze u pozadini, u zemlji. U slučaju potrebe, naše će snage, koje st bore na istočnom ratištu biti takođe povučene na jug.

Ova promena, u pogledu našeg vojnog položaja, predstavlja trenutno olakšanje, ali u sebi skriva pripreme za jedan veći poduhvat. Bićemo oslobođeni obaveza na istočnom frontu, ali nas očekuje novi zadatak, za sada neslučenih dimenzija. Taj zadatak je od presudnog značaja, ne samo zbog zajedničkog ratovanja, već pre svega zbog specifično mađarskih interesa, za čije ostvarenje moramo podneti sve moguće žrtve. Ta okolnost nam određuje posebno teške obaveze. Teže od svih dosadašnjih. Sa tom sam se spoznajom vratio iz nemačkog glavnog štaba, i time se rukovodim, kada predlažem mere koje slede.⁹

⁹ Nemci su u ovoj situaciji sa načelnikom Generalštaba Szombathelyjem razgovarali pre svega zbog želje da ojačaju svoj položaj u Jugoslaviji, a ne toliko zbog mogućnosti iskrcavanja anglosaksonskih trupa na Balkanu. Narodnooslobodilački rat širom cele Jugoslavije vezivao je velike nemačke snage, i Hitler je procenio da sad svim silama, posle poraza pod Staljingradom, mora da ojača svoj položaj na Balkanu. Pre svega, tako što bi uništio jugoslovenske narodnooslobodilačke snage, njihovo političko i vojno rukovodstvo. Nameravao je da uništi »Titovu državu«. Pošto su dotadašnji napadi bili bezuspešni, Hitler je 2. januara 1943. odobrio operaciju »Weiss« (bitka na Neretvi ili četvrta neprijateljska ofanziva) koja se odnosila na uništenje glavnine narodnooslobodilačkih snaga. Taj napad započet je 20. januara iz središta Hrvatske i zapadne Bosne da bi se nastavio protivnapadom narodnooslobodilačkih snaga u dolini reke Neretve. (Zbornik, Dokumenti Nemačkog Rajha 1943, tom XII, knj. 3, dok. br. 1, 5, 9, 13, 19, 26 i 28). Na osnovu pristiglih izveštaja, nemačko vojno rukovodstvo je zaključilo da operacija »Weiss« nije uspela. Zbog toga se pristupilo izvođenju nove operacije »Schwarz«, u jugoslovenskoj historiografiji poznate kao bitka na Sutjesci ili peta neprijateljska ofanziva. (Zbornik, Dokumenti Nemačkog Rajha, tom XII, knj. 3, dok. br. 42; naredbe u vezi sa obema operacijama vidi u Zborniku, tom IV, knj. 9, dok. br. 10, 11, 12 i 13; tom V, knj. 12. Na četvrtu i petu ofanzivu se odnosi i knjiga »Neretva—Sutjeska 1943«, koja sadrži materijal naučnog skupa održanog u Sarajevu od 27. juna do 2. jula 1968, VII Beograd, 1969, 783). Na osnovu onoga što je Szombathelyi rekao, može se zaključiti: da je staljingradski poraz naneo veliku štetu ugledu i vojnom potencijalu Nemačke, pa je on trebao da se nadoknadi uspesima protiv partizanskih snaga. Pošto su partizanske snage tada, osim u Rusiji, najsnažnije bile u Jugoslaviji, odlučujući udar je trebalo preduzeti i pobedu postići protiv njih.

Velika koncentracija snaga protiv Narodnooslobodilačke vojske zahtevala je da u operacijama, pored nemačkih, u većoj meri učestvuju i italijanske i kvislinške snage, a to je značilo da su zbog njihovog angažovanja i saveznici, pre svega Bugarska i Mađarska, takođe morali dati nove trupe. To je, praktično, značilo da bi se mađarske trupe imale uključiti u okupaciju Srbije, dobiti ulogu žandarmerije. Szombathelyi se slagao sa time. Vidi o tome i dok. br. 122, 126, 128, 140 i 144.

Pre svega, ni za jedan trenutak ne smemo da se predamo osećanju olakšanja, što smo konačno uspeali da se otarasimo mučne situacije oko angažovanja na istočnom frontu, nerealnom shvatanju da je rat za nas time praktično izgubio svaku svoju konkretnu formu, te da će naš zadatak biti samo taj da pažljivo pratimo razvoj situacije, da špekulišemo koja će strana pobediti, i kojoj ćemo se priključiti. ..

. . . Sve nam to predočava našu, i ubuduće tešku situaciju. Moramo, naime, računati sa time da će anglosaksonske sile na proleće pokušati iskrcavanje na Balkan, pa će s tim u vezi, protiv Mađarske i naravno Budimpešte preduzeti dugotrajna bombardovanja velikih razmera. Gde će se, i kada na Balkanu iskrcati anglosaksonske snage, to za sada ne znamo.. Ja mislim da je počev već od marta realno očekivati iskrcavanje. Vođa i kancelar Hitler takođe smatra da je ovakvo iskrcavanje veoma realno, unatoč tome što Krit koji smatra neosvojivim veoma čvrsto drži u svojim rukama. Gde će se izvesti pomenuto iskrcavanje, to ni on još ne zna (ili mi to nije saopštio). Ja procenjujem da je, s obzirom na blizinu izvora nafte u Rumuniji, iskrcavanje najrealnije očekivati u Dobrudži. Međutim, nije isključena ni mogućnost, u slučaju da ruska ofanziva snažnije krene na zapad, da se iskrcavanje izvrši u Italiji, ili eventualno čak i u oblasti Krimskog poluostrva. Postoji na Balkanu i mogućnost iskrcavanja u okolini Soluna, što je sasvim realno zbog toga jer su i u I svetskom ratu tu izvršili iskrcavanje, i odatle preduzeli odlučujuću ofanzivu protiv centralnih sila... Posledica iskrcavanja na Balkan bio bi svakako prelazak Rumunije na stranu anglosaksonskih sila. Verovatno zbog toga nemačko vojno rukovodstvo unatoč žarkoj rumunskoj želji ne dozvoljava povlačenje rumunske vojske u zemlju. Taj prelazak Rumuna u suprotni tabor ne bi bio pasivan, već se mora računati sa njihovim veoma aktivnim nastupom, i to pre svega protiv nas. Napašće nas, da bi kod Anglosaksonaca zadobili što veće zasluge. Moramo se, dakle, pripremiti da odbijemo bez ustezanja i odlučno uzvratimo ove napade, koji će po svoj prilici biti usmereni na veće pogranične gradove i oblast Sekelj.

Dakle, u okviru jednog rata na Balkanu, nastup protiv Rumunije bi bio naš prvi korak. Za to se moramo pripremiti, jer time bismo pored opštih, ostvarili i specifične mađarske ratne ciljeve, potpuno obezbeđenje i okupaciju Transilvanije (Erdély).¹⁰ Izgleda da je ovo naše angažovanje protiv Rumu-

¹⁰ Karakteristično je za hortijevsko vojno rukovodstvo da je, u ovoj kritičnoj vojno-političkoj situaciji po zemlju, prevashodni zadatak mađarske vojske videlo u okupaciji Banata i južne Transilvanije.

nije sastavni deo i nemačkog shvatanja, što je izraženo u pojmu »ratne rezerve«. Naš nastup na drugim delovima Balkana zahtevao bi druga objašnjenja, i upravo zbog toga ovde se sada time ne bavim. U svakom slučaju, našim južnim granicama moramo posvetiti povećanu pažnju, za šta ću preduzeti potrebne korake ...

Ovakav razvoj situacije obezbeđuje nam svetlu perspektivu. Obećava izuzetno mnogo po pitanju budućnosti i sigurnosti naše nacije. Upravo stoga moramo učiniti sve da budemo spremni za sprovođenje ovog velikog zadatka, kako pre njega ili u toku samog sprovođenja ne bismo pali na kolena. Sve snage treba da uložimo u to kako bi naš odlučan nastup u datom trenutku bio što efikasniji i uspešniji. .

¹¹ U završnom delu Szombathelyi iznosi svoje shvatanje o potrebnom razvoju vojske i povećanju moralne snage vojske i stanovništva, o povećanom stepenu discipline, o potrebi formiranja novih snaga za unutrašnju bezbednost, kako bi se narod držao u pokornosti.

BR. 124

Subotica, 24. februar 1943.

RASPIS SUBOTICKOG SUDA O PROŠIRENJU NADLEŽNOSTI PREKOG SUDA ZA PLJAČKU POŠILJAKA, ODNOSNO PAKETA PREDATIH VOJNOJ POŠTI I O KAŽNJAVANJU PRONEVERE UČINJENE OVIM¹

OGLAS

o novom proširenju prava prekih sudova

I

Oglašavam da se na osnovu 2 § odredbe 8020/1939.M.E. te ovlašćenja mađ. kralj, ministarstva iz 1939 (II zakonski članak, § 221)², i odredbe br. 1020/1943.M.E. od 20. februara 1943. delatnost

PREKIH SUDOVA

A/ proširuje kako na civilno, tako i na celokupno vojno zakonodavstvo, osim za dela navedena u tački 41 odredbe 4870/1941.M.E. i na *krađu i proneveru* (podrazumevajući tu i proneveru povezanu sa službom) pošiljki predatih vojnoj

¹ MSRV. AO-M. Stampano.

² 221. b, II zak. čl. iz 1G39 glasi: »Ministarstvo, u slučaju kada preti opasnost njenom teritorijalnom integritetu i unutrašnjem miru, radi pružanja zastrašujućeg primera, vojno suđenje može proširiti na celu teritoriju zemlje. U slučaju da se odredi preko suđenje, za krivična dela koja potpadaju pod takav način suđenja, i dalje se može izricati smrtna kazna.« Prema drugom stavu istog paragrafa, preko suđenje se može uvesti tek pošto se prethodno javno objavi; isto tako, kada prestanu uzroci prekog suđenja »posle jednog ili više zastrašujućih primera«, odluka o prestanku se takođe ima javno objaviti.

Dalja proširenja prekog suđenja: 20. jul 1943/3940/ME/: krađa i pljačka za vreme vazdušnih napada i evakuacije; 27. mart 1944/1130/ME/: posedovanje radio-prijemnika bez dozvole; 3. april 1944/1250/ME/: ubistvo, pljačka, ubistvo sa predumišljajem; 19. oktobar 1944/3680/ME/: povreda lične slobode, primena sile protiv usamljenih, nanašenje smrtonosnih povreda, rasna diskriminacija, itd.; 23. oktobar 1944/3740/ME/: napuštanje dužnosti i izigravanje radnih obaveza u vezi sa odbranom od strane službenika Mađarske državne železnice; 15. novembar 1944/4100/ME/: udruživanje radi bega, samovoljno udaljavanje, pljačka, nanošenje povreda samom sebi, krađa, učenja; 27. novembar 1944/4240/ME/: izbegavanje vršenja odbrambenih obaveza od strane vlasnika brodova i prevoznih sredstava kao i nedozvoljeno napuštanje mesta boravka.

pošti kako onih sa naznakom »Uzorak bez vrednosti« tako i drugih, bilo na teritoriji na kojoj se odvijaju ratne operacije ili gde njih nema; tako i na pljačku vojnih transporta bilo na teritoriji države ili izvan nje. Kazniće se i pokušaji krađe, kao i saučesnici /Btk. § 69/.

II

Gornjom odredbom, zajedno sa ranije objavljenim i navedenim materijalom, od sada se preko suđenje proširuje i na krivično delo: *kako u oblasti civilnog, tako i celokupnog vojnog zakonodavstva* koje se odnosi na uvredu veličanstva, ne-lojalnost, pobunu (podrazumevajući tu i organizovanje na pobunu povezano sa uvredom veličanstva), na ubistva sa predumišljajem izazvana vatrenim oružjem, eksplozivnim sredstvima i materijama (bombama, ručnim granatama, paklenim mašinama), kao i na organizovanje radi sprovođenja ovakvih ubistava,

na dela protiv narodnog zdravlja /Btk. § 315/

dela izazivanja paljevina i poplava

železničkih pruga, telefonskih vodova, brodova odnosno aviona, takođe i na krivična dela rušenja dalekovoda za sprovođenje električne energije /Btk. § 434—436, 444., 1939. zak. čl. 11. § 208 i 209. 1931. zak. čl. XVI. § 61./; kao i na dela koja su u suprotnosti sa XL zak. čl. iz 1914. koji se odnosi na »krivično delo primene oružane sile protiv organa vlasti«.

To se odnosi i na odlučniju odbranu državnog i društvenog reda protiv krivičnih dela navedenih u 1 stavu 1 § i 2 §, III zak. čl. iz 1921. g., i to:

na krivično delo proizvodnje eksploziva i eksplozivnih sredstava, njihovu upotrebu i dela izazvana njima, u suprotnosti sa 3 stavom 1 §, XV zak. čl. iz 1924,

na krivično delo otežavanja i onemogućavanja radnog procesa (suprotno § 203,11 zak. čl. zakona o odbrani iz 1939) tako što pred preki sud dolaze začetnici i rukovodioci (3 stav, § 203), ali ako se krivično delo sprovodi namernim lošim izvršavanjem obaveza, proizvodnjom škarta, pred preki sud osim začetnika i rukovodilaca dolaze i neposredni izvršioci,

na krivična dela oštećenja koja su suprotna interesima odbrane, u skladu sa 204 §,11 zak. iz 1939,

na krivična dela neposlušnosti i namernog vređanja vojnih starešina u skladu sa 2 stavom 205 §, 11. zak. čl. iz 1939,

na krivična dela ubistva, ubistva sa predumišljajem, teških telesnih povreda, krađe i pljačke za vreme zamračenja i opasnosti od vazdušnog napada,

na krivično delo krađe i pronevere (podrazumevajući **tu** i proneveru povezanu sa službom) poštanskih pošiljki, kako onih sa oznakom »Uzorak bez vrednosti« tako i onih bez ove oznake, bilo na teritoriji države ih izvan nje; tako i na pljačku vojnih transporata bilo na teritoriji države ili izvan nje, a kazniće se i pokušaj krađe, kao i saučesnici /Btk. § 69/.

Skrećem pažnju stanovništvu da se svako suzdržava od počinjavanja ovih krivičnih dela jer svako onaj koji inače potpada pod jurisdikciju civilnog sudstva i zakonodavstva, posle oglašavanja ovih mera, u slučaju da bilo gde na teritoriji zemlje počinu ova krivična dela

bice izveden pred preki sud, i osuđen na smrt.

Subotica, 24. januar 1943.

dr Andor Racz
predsednik subotičkog
kraljevskog sudbenog stola

BR. 125

Sombor, 2. mart 1943.

UPUTSTVO SRESKOG NAČELNIKA SOMBORA BELEŽNI- KU ZA INTENZIVAN NADZOR SRPSKOG I UOPŠTE SLO- VENSKOG STANOVNIŠTVA, KAO I ZA PODNOŠENJE IZ- VEŠTAJA DVA PUTA MESECNO U VEZI SA OVIM¹

Sreski načelnik Sombor
Broj 42/res. 1943.

Predmet: Ponašanje srpskog i
uopšte slovenskog stanovništva.

P o v e r l j i v o !

Gospodi beležnicima!

Iz poverljivih izvora obavešten sam da se naročito kod ovdašnjeg srpskog i uopšte slovenskog stanovništva, *zapaža živost* pod uticajem situacije na ruskom frontu; lumpuju na javnim mestima, suviše su glasni, na svoje praznike masovno

¹ Original (pisan na mašini) u MSRV-AO-M-17/124.

a zombori járás főszolgabírájától.

42/res.1943.

Tárgy: A szerb és általában a szláv lakosság megteremtése.

B i z a l n a s :

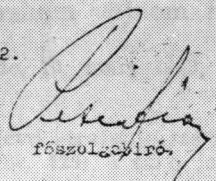
Valtamennyi Vezető Jegyző Úrnak !

Bizalmas uton arról értesítettek, hogy az itteni szerbek különösen, de általában a szláv lakosság között az orosz fronton fennálló helyzet megnyomása alatt élénk mozgálódás észlelhető: nyilvános helyeken mulatnak, felette hangosak, ünnepnapjaikon az utcán feltűnő módon és tömegesen sétálnak a általában kihívó magatartást tanúsítanak. Az összehívás pedig az, hogy csak várják az alkalmat, hogy valami kirobbanjon s valamennyien készen állnak a cselekvésre s a kommunistákkal való együttműködésre.

Bár a magyar részéről nem látom annyira sötétnek a helyzetet, ez azonban nem zárja ki azt, hogy részen ne legyünk s fokozottabb figyelemmel a társan ne teljesítsük beható ellenőrzést.

Emlékek alapján felhívom, hogy a fent mondottaknak figyelembe vételével állandó és intenzív ellenőrzést gyakoroljon a megfigyeléseiről azonnal azonnal, a jövőben pedig minden hó 1-én és 15-én tegyen hozzá a kiegészítő jelentést. Adott esetben természetesen azonnal kell jelentést tenni.

Zombor, 1943. évi március hó 2.

főszolgabíró.

šetaju na izazovan način i uopšte se izazovno ponašaju. Opšti je utisak da samo čekaju priliku da se nešto desi i svi su spremni na akciju i na saradnju sa komunistima.

Iako sa svoje strane situaciju ne vidim toliko crnom, to, međutim, ne isključuje oprez i izvršavanje pojačane pažnje na polju izvršavanja sveobuhvatnog nadzora.

Na osnovu svega ovog i uzimajući u obzir gore rečeno, skrećem pažnju na primenu stalnog i intenzivnog nadzora, a posle ovoga o svojim zapažanjima smesta, a u buduće svakog prvog i petnaestog u mesecu dostavljacete mi opširne izveštaje. U konkretnom slučaju, naravno, izveštaj odmah podneti.

Sombor, 2. marta 1943.

Sreskinačelnik
Peterfia (Péterfia), s.r.

BR. 126

Budimpešta, 10. mart 1943.

IZVOD IZ ZAPISNIKA SA SEDNICE MINISTARSKOG SAVETA O ZAUZIMANJU STAVA PO PITANJU ANGAŽOVANJA MAĐARSKIH JEDINICA U OKUPACIJI SRBIJE¹

Gospodin ministar odbrane² iznosi 'da se nemačko vojno rukovodstvo³ obratilo sa molbom mađarskom vojnom rukovod-

¹ OL. K. 27. Zapisnik sa sednice vlade, 10. mart 1943, tačka 36.
Original pisan na mašini.

² Vilmos Nagybacsoni Nagy.

³ Horthy je, iako je podržavao Kállayjevo »traženje rešenja«, prihvatio i Szombathelyijev savet (vidi dok. br. 123), i tako je, uz saglasnost regenta, krajem februara odnosno početkom marta došlo do nezvaničnih kontakata između mađarskog i nemačkog generalštaba. Da bi ih pripremio, u Budimpeštu je doputovao Wilhelm Bürcker, SS general, koji je vrativši se u Berlin podneo izveštaj poslaniku Ottu von Groteu, saradniku političkog odeljenja Ministarstva inostranih poslova. Grote je 5. marta o tom razgovoru, između ostalog, zabeležio sledeće: Keitel »i dalje namerava da u Srbiju, u cilju daljeg vojnog učvršćivanja na Balkanu, uputi mađarske trupe«. General Birker je u Budimpešti zamolio vojnog atašea Nemačke Pappenheima »da celu stvar obazrivo ugovori sa mađarskim vojnim organima, i da zatim utiče, kako bi Mađarska Nemačkoj za okupaciju Srbije stavila na raspolaganje barem dve divizije koje bi Nemačka opremila. Birker ne očekuje nikakve rezultate od tih nemačko-mađarskih vojnih pregovora«. (Objavljeno u: A Wilhelm-Strasse..., dok. br. 528).

stvu, da mu ono za potrebe okupacije srbijanske teritorije od 1. juna 1943. stavi na raspolaganje 2 ili 3 divizije. Za uzvrat nemačko bi se rukovodstvo obavezalo da naoruža i moderno opremi snage koje bi mu bile stavljene na raspolaganje.

Gospodin ministar odbrane saopštava da je stav načelnika generalštaba⁴, da je to povoljno za nas, jer bi Nemci naoružali tri divizije, osim toga on procenjuje da bi Srbi radije prihvatili mađarsku okupaciju od nemačke. U slučaju da im mi okupiramo teritoriju, a ne Nemci, to bi čak moglo da izazove simpatije prema nama u njihovim krugovima. Prema mišljenju načelnika generalštaba, teško je sada odbiti ovu molbu Nemaca, jer će sa istočnih granica biti povučena II mađarska armija.⁵

*Gospodin predsednik vlade*⁶ stavlja primedbu kako to može načelnik generalštaba, s obzirom da se radi o pitanju od izuzetnog značaja za budućnost zemlje, bez znanja ministra odbrane i predsednika vlade da predlaže ovako nešto njegovoj ekselenciji regentu Mađarske. To nije pitanje nepoverenja u odnosu na načelnika generalštaba ili ministra odbrane, jer ovo pitanje zahteva odluku vlade.⁷

Gospodin ministar unutrašnjih poslova se najodlučnije suprotstavlja ideji da vojska prekorači Dunav i da pređe na srpsku teritoriju. Čak i u slučaju da Mađarskoj obećaju Banat, ne bi bio dalekovid politički potez ako bi mađarska vojska sada⁹ prekoračila Dunav, i okupirala teritoriju stare srpske kraljevine.

Gospodin ministar unutrašnjih poslova svestrano je razmotrio ovo pitanje Srbija će uvek biti Srbija. On je spreman podneti ostavku ukoliko bi i jedan naš vojnik prekoračio Dunav. Po cenu ostavke nije spreman promeniti svoje mišlje-

⁴ Ferenc Szombathelyi.

⁵ Vidi o tome dokumenat br. 123 i beleške uz njega.

⁶ Miklós Kállay.

⁷ Oko eventualnog učešća mađarskih trupa u okupaciji Srbije velikih polemika je bilo već početkom aprila 1941. (Vidi dok. br. 17 i 18). Kállay je zbog katastrofe mađarske 2. armije na sovjetskom frontu, što je po svaku cenu želeo sakriti od mađarske javnosti, posebno bio osetljiv u odnosu na ovakav nemački zahtev. Trudio se da hortijevsku vojsku drži unutar zemlje, ali je, s druge strane, bilo sasvim jasno da su Nemci želeli da ga angažovanjem spreče u uspostavljanju kontakta sa zapadnim saveznicima.

⁸ Ferenc Keresztes-Fischer.

⁹ Misli se na predstojeće iskrcavanje anglosaksonaca na Balkanu.

nje. Ova mogućnost trenutno može biti veoma privlačna, ali ispravno shvatanje interesa zemlje zahteva da mađarske trupe ne uđu u Srbiju.¹⁰

Vlada odlučuje da ne izađe u
susret predlogu nemačkog vojnog
rukovodstva, jer ga smatra neostvarivim.¹¹

BR. 127

Budimpešta, 16. mart 1943.

IZVOD IZ ZAPISNIKA SA SEDNICE MINISTARSKOG SAVETA KOJI SE ODNOSI NA TACKU DNEVNOG REDA KOJA RASPRAVLJA O KAŽNJAVANJU ŽANDARMA KOJI SU UČESTVOVALI U NOVOSADSKOM KRVOPROLIĆU¹

*Gospodin ministar vojske*² iznosi da bi komandant mađ. kralj, žandarmerije³ želeo da podnese molbu za pomilovanje onih žaindarmerijskih oficira koji su za vreme takozvanog novosadskog pretresa i čišćenja od 4. januara 1942. godine prekoračili svoju nadležnost i dozvolili sebi takve izgrede zbog kojih bi protiv njih trebalo pokrenuti krivični postupak. Pošto se među ovim žandarmerijskim oficirima nalazi više generalštabnih i viših oficira prema mišljenju komandanta žandarmerije, ugled žandarmerije bi pred ljudstvom bio poljuljan kad bi se sada protiv ovih sproveo krivični postupak.

¹⁰ Pre samo godinu dana ovako oštro zauzimanje pozicije u smislu neispunjavanja nemačkih zahteva bilo je skoro nezamislivo, tim pre što su se prilikom odlaska na front mađarske 2. armije gajile i nade u pobedu.

¹¹ Vidi o tome dok. br. 128. i 140.

¹ OL. K. 27. Minisztertanács jegyzőkönyv, 1943. március 16, 57. tačka dnevnog reda. Overeni prepis pisan na mašini.

² Nadbačoni Nad Vilmoš (Nagybacsoni Nagy Vilmos).

³ U jesen 1942. godine general-potpukovnik Farago Gabor (Faraghó Gabor), glavni inspektor žandarmerije (koji je 28. septembra 1944, uz pomoć slovačkih partizana, stigao u Moskvu na čelu Hortijeve tajne delegacije za sklapanje primirja), obratio se ministru vojnom s molbom da se, pošto je Horti obustavio postupak protiv Feketealmi-Cajdnera (Feketealmi-Czeydner) i drugih oficira vojske, oslobode od odgovornosti i žandarmi koji su učestvovali u »racijama« u Bačkoj. Na molbu ministra vojske Ministarski savet stavio je ovo pitanje na dnevni red.

Dakle, komandant žandarmerije predlaže da se odustane od sprovođenja krivičnog postupka protiv ovih. Napominje da se svojevremeno takođe odustalo od sprovođenja krivičnog postupka protiv oficira mađarske kraljevske vojske.⁴

*Gospodin predsednik vlade*⁵ se suprotstavlja ovome. Prema njegovom mišljenju, ugled žandarmerije pred ljudstvom ne bi bio u opasnosti kad bi žandarmerijski podoficiri videli da se ti oficiri koji su izvršili takav težak prestup i propust kažnjavaju. Ugled mađarske države bi samo porastao kod vojvođanskih Srba kad bi videli da u Mađarskoj krivci ne mogu izbeći kaznu. Predsednik vlade iznosi da i naši poslanici akreditovani u inostranstvu stalno traže podatke o veoma teškim i žalosnim novosadskim događajima. I u inostranstvu svi govore da su sve do sada smatrah da su Mađari humani i da je Mađarska kavalirska, gospodska nacija i ustavna država. Kad se takvi teški događaji dogode kod Crnogoraca ih su se dogodili kod ostalih južnoslovenskih naroda, onda to ne nailazi na tako veliku odbojnost jer do sada Južni Sloveni nikad nisu tražili da ih u inostranstvu smatraju za humanu, kavalirsku, gospodsku naciju i ustavnu 'državu. Treba dati primer i krivce kazniti.

Prema mišljenju *gospodina ministra unutrašnjih poslova*⁶, dužnost žandarmerije je da vojnoj komandi odbije izvršenje takvog naređenja koje je protivzakonito. Pošto su ovi događaji bili sramni zločini ubuduće bi se moglo pozvati na to da su krivci kažnjeni. U interesu poštovanja i budućnosti države ove žandarmerijske oficire treba kazniti.⁷

⁴ Hortijeva odluka o amnestiji od 13. avgusta 1942. odnosila se, u stvari, samo na oficire vojske (vidi dok. br. 103). Protiv žandarma — njih 15 — bio je u leto 1942. pokrenut krivični postupak. Istovremeno je bilo pokrenuto više takvih postupaka i to javnih, da bi se time dokazalo da poredak štiti zakonitost. Međutim, u većini tih postupaka žandarmi učesnici u krvoprolićima bili su oslobođeni. Tako na primer, tužilac Glavnog žandarmerijskog inspektora, 30. novembra 1942. obustavio je postupak protiv 20 žandarma i priznao kao zakonito upotrebu oružja, na primer, kada su 4. januara 1942. u Zabiju žandarmi pucali u masu od 50 do 60 ljudi i tom prilikom ubili Apić Đorđa iz Zabija, Ilijin Rajka iz Đurđeva (Sajkasgyörgy) i dva nepoznata građanina (HL. HM 1942. 13. oszt. 7248/el.).

⁵ Kalayi Miklos (Kállay Miklós).

⁶ Keresteš-Fišer Ferenc (Keresztes-Fischer Ferenc).

⁷ Na osnovu donete odluke Ministarskog saveta, početkom 1944. godine osuđeno je 11 žandarmerijskih oficira na kaznu zatvora od 10 do 15 godina.

Prema *gospodinu ministru za nacionalnu propagandu*⁸, novosadski događaji za našu državu znače veliku nacionalnu tragediju.

Gospodin predsednik vlade predlaže da po ovom predmetu gospoda ministri unutrašnjih poslova i vojske zajedno podnesu predlog njegovoj ekselenciji gospodinu regentu.

Primljeno k znanju.

BR. 128

Budimpešta, 30. mart 1943.

IZVOD IZ ZAPISNIKA SA SEDNICE MINISTARSKOG SAVETA DA MAĐARSKA VLADA ODBIJA NEMACKU MOLBU PO PITANJU UČEŠĆA MAĐARSKIH JEDINICA U OKUPACIJI SRBIJE¹

5.

*Gospodin predsednik vlade, u svojstvu ministra spoljnih poslova*², referiše da se nemačka Vrhovna komanda obratila molbom mađarskoj Vrhovnoj komandi da ista, počev od 1. juna 1943. godine, stavi na raspolaganje 2—3 divizije kao pomoć okupacionim snagama na teritoriji Srbije. Za uzvrat nemačka Vrhovna komanda bi se obavezala da divizije određene za okupaciju Srbije, savremeno opremi.³

⁸ An tal Istvan (Antal István).

¹ OL. K. 27. Minisztertanácsi jegyzőkönyr, 1943. március 30. 5. pont. (Zapisnik Ministarskog saveta od 30. marta 1943, tač. 5). Overeni prepis pisan na mašini. Posle sednice Ministarskog saveta od 10. marta (vidi dok. br. 126) Ministarstvo spoljnih poslova pripremilo je u vezi sa odbijanjem nemačkog zahteva o učešću mađarskih jedinica u okupaciji Srbije načelno obrazloženje i praktične protivrazloge (OL. Horthy Miklós Kabineti rodāja, II. D. 8. — Kabinet Horthy Miklósa — objavljeno u: Horthy Miklós titkos i ratai... 71. irat — Tajni dokumenti Horthy Miklósa..., dok. br. 71). Predsednik Kalai je, u stvari, pročitao taj materijal u Ministarskom savetu sa izvesnim izmenama u redosledu i stilizaciji.

² Kalai Miklós — Kállay Miklós.

³ U podnesku nije iznet poslednji stav iz materijala Ministarstva spoljnih poslova koji glasi: »Pretpostavljajući da će Nemci do 1. juna stvarno održati svoje obećanje koje se odnosi na opremanje naoružanjem naše 3. divizije koja dolazi u obzir za okupaciju, to ne bi zna-

Mađarska vlada je najteže zabrinuta u odnosu na ispunjenje molbe nemačke Vrhovne komande. Ova zabrinutost je u sledećem:

1. Za nas će uvek biti od velikog značaja naš odnos prema srpskom narodu, jer su nam susedi, i imaju kod nas impozantnu nacionalnu manjinu. Neosporno je da su događaji u Žablju i Novom Sadu teško opteretili odnos između dva naroda. Pобољшanje i napredak na ovom polju može da donese samo obostrana želja i duži period mira. Kako god se razvijao dalji tok i kraj rata, dva naroda će ostati jedan pored drugog i sada — posle povraćaj a u Trianon u izgubljenih a Jugoslaviji prisajedinjenih teritorija — ni izdaleka nije mađarski interes da se Srbi sa mržnjom odnose prema Mađarima.

Ratna zapovest njegove ekscelencije gospodina namesnika (regenta), koja je dovela naše jedinice na stare mađarske teritorije, naglašava da nemamo spora sa srpskim narodom i u miru hoćemo da živimo sa njima, a granicu našeg ulaska odredila je ratna zapovest gospodina namesnika rečima »Napred do hiljadugodišnjih granica!«⁴

2. Nezamislivo je da jedna okupaciona mađarska armija pod teškim teretom proteklih događaja, prilikom ulaska u Srbiju prođe bez smetnji i incidenata, a sa ovim i neizbežnom odmazdom koja sa time ide. Može se uzeti kao sigurno da će partizani koji su u službi Moskve, provocirati naše okupacione jedinice, usled čega bi ove bile prinuđene reagovati odmazdama.

3. Vrlo je sporno da li ćemo moći zadržati pravo raspolaganja nad jedinicama poslatim u Srbiju. Nemačka Vrhovna komanda će pod svim okolnostima i nadalje u svojim rukama zadržati najviše vojno komandovanje nad okupacijom Srbije. To je i sasvim normalno. Posiate divizije za okupaciju bile bi odsečene od matice Mađarske. Održavanje tešnje veze moglo bi biti samo preko Hrvatske ili teritorije Banata. A u ovoj okolnosti se skriva mogućnost konflikta sa Hrvatima, odnosno sa samom Nemačkom.

čilo nikakvu prednost za našu odbranu jer bi te jedinice bile locirane izvan državnih granica. Bez obzira na ovo, postojeći ugovori i tako obavezuju Nemce da našu vojsku u domovini do 1. jula opreme normalnim naoružanjem. Naše naoružanje koje prelazi preko toga obezbeđuju postojeći ugovori sa našom ratnom industrijom koja radi za račun Nemaca. Kada Nemci ne ispunjavaju ni ove starije obaveze, šta bi onda opravdalo da će svoja novija obećanja prema nama održati, nasuprot njihovoj dosadašnjoj praksi.«

⁴ Vidi dokumenat br. 11.

4. Pošto ne postoji mogućnost za neposredni kontakt sa srpskom vladom u Beogradu, odnosno pošto srpska vlada koja je pod okupacijom nema mogućnosti ni prava da pregovara sa vladom jedne druge države, ne izgleda moguće ni takvo rešenje da ulasku naših okupacionih jedinica u Srbiju damo osnovu kroz neposredno donet »sporazum o miru« između mađarske i Nedićeve vlade.

5. Od naše Vojvodine, Banat je još uvek pod stranom okupacijom, a ekonomski još ni Bačka nije oslobođena. Mađarskoj vladi je, dakle, pred mađarskom javnošću moralno potpuno nemoguće da prihvati da na tuđe teritorije šalje mađarskog vojnika, i to onda kada još uvek postoje mađarske teritorije pod stranom okupacijom. Pitanje prisajedinjenja Banata jednovremeno bi iskrslalo sa pitanjem okupacije Srbije.⁵ A to pitanje u ovom trenutku mađarska vlada ne želi forsirati, jer bismo sa ovim stvorili Nemcima političke teškoće.

6. Sav trud mađarske diplomatije svodi se na to da spreči da se narodi koji nas okružuju sjedine u neku noviju formaciju male antante. Ovakvi pokušaji od strane pomenutih naroda već se opažaju. U prvom redu od strane Rumunije, Hrvatske i Slovačke. U slučaju okupacije, njima bi se priključili i Srbi kao četvrti član.

Nikada ne smemo ispustiti iz vida da će i u slučaju naše pobeđe, ostati narodi koji nas okružuju, nacije žive i dalje, i nastaviće se dalje i njihova diplomatska igra.

Ne treba mnogo fantazije da se shvati, da će ova njihova diplomatska kolaboracija biti uperena u prvom redu protiv Mađarske. Mudra politika jedne vlade trudi se još u vreme rata da oduzme mogućnost za ovo, ili da istom bar otupi oštricu. Našim eventualnim ulaskom u Srbiju postigli bismo baš suprotno.⁶

⁵ Vidi 10. fusnotu dokumenta br. 123.

⁶ Traženje puta za približavanje zapadnim silama objašnjava i jedna druga izjava. Načelnik operativnog odeljenja general Vereš Janoš (Vörös János) preneo je 2. aprila 1943. nemačkom predstavniku u Budimpešti odluku svog načelnika Generalštaba prema kojoj: »avio-escadrile koje se nalaze na preobuci u Francuskoj ne smeju se tamo ni u kom slučaju angažovati za borbene letove. One su planirane samo za dejstva protiv Rusije...« Jagov (Jagow), nemački poslanik u Budimpešti, u svom izveštaju o ovome konstatuje: »Iz ovog službenog obaveštenja ponovo se jasno vidi stav Mađara da će učestvovati samo u borbi protiv Rusije«. Dalje, on predlaže da Hitler i Horti među sobom »na planiranom dogovoru raščiste učešće Mađarske u borbi protiv Anglo-Saksonaca u slučaju da se na prostoru jugoistoka otvori drugi front«. (Objavljeno u: A Wilhelm-Strasse..., dok. br. 534). Do sastanka je došlo 18. aprila 1943. na kome je nemačko Ministarstvo spoljnih poslova u memorandumu iznelo svoje prigovore u vezi sa stavom Mađarske, kao i informaciju o »traženju posebnog mira« vlade Kalajja i izvesnih mađarskih političkih krugova.

Ministarski savet odlučuje da ne udovolji želji nemačke Vrhovne komande i ne pošalje mađarske divizije za okupaciju srpskih teritorija.⁷

BR. 129

Budimpešta, 7. jun 1943.

OBAVEŠTENJE CENTRALE DRŽAVNE BEZBEDNOSTI KOMANDANTU 15. LAKE DIVIZIJE ZA JEDINSTVENO RUKOVODENJE IZVIĐANJEM PARTIZANSKIH AKCIJA U BAČKOJ¹

Ministar unutrašnjih poslova Predmet: Preventivni propisi za *Kraljevine Mađarske* obezbeđivanje od sabotaža letine Broj 10.500/VII. res. 1943. i ubiranja letine u Bačkoj.

Velikom županu županije Bač-Bodrog i grada Sombor a sa municipijalnim pravom u Somboru, Velikom županu grada sa municipijalnim pravom Novi Sad u Novom Sadu, Velikom županu grada sa municipijalnim pravom Subotice, Velikom policijskom kapetanu za provinciju Kraljevine Mađarske — Budimpešta, policijskim kapetanijama Kraljevine Mađarske Stara Kanjiža, Subotica, Novi Sad, Senta, Sombor, Okružnoj žandarmerijskoj komandi Kraljevine Mađarske — Segedin, Centralnoj istražnoj žandarmerijskoj komandi Kraljevine Mađarske — Budimpešta, Komandi 5/1. istražnog žandarmerijskog pododeljenja Kraljevine Mađarske — Novi Sad.

U saglasnosti sa načelnikom Generalštaba mađarske kraljevske vojske, radi izviđanja i predupređivanja sabotažnih akcija u cilju obezbeđenja letine i žetve u Bačkoj poverio sam jedinstveno rukovodstvo general-potpukovniku Plati Palu (Platthy Pal), komandantu novosadske 15. lake divizije².

⁷ Nezavisno od ovoga Nemei su u avgustu 1943. kod novog ministra vojske Čatai Lajoša (Csatay Lajos), prilikom njegove posete Hitleru, opet ponoviti svoju molbu. (Vidi dokumente br. 140 i 143).

¹ MSRV. AO-M. pol. 5/111. Umnoženo.

² General Plati bio je već i do sada odgovoran za onemogućavanje sabotaža na teritoriji južne Bačke (vidi dok. br. 101). Radi osiguranja isporuke žitarica Nemcima (vidi dok. br. 105), čega su se primili, i radi obezbeđenja žetve praktično su proširili Platijevu nadležnost na celu teritoriju Bačke i baranjskog trougla okupiranog od strane horti-jevaca.

U ovom pogledu njegova se nadležnost prostire na onaj deo Bač-Bodroške županije između Dunava i Tise od bivše trijanonske do sadašnje državne granice (podrazumevajući i gradove sa municipijalnim pravima Subotica, Novi Sad i Sombor).

Zadatak: jedinstveno rukovođenje preventivnim izviđanjem u cilju obezbeđenja letine.

U izvršavanju ovog zadatka, na teritoriji o kojoj je reč, potčinjavam general-potpukovniku Plati Palu dejstvujuće policijske i žandarmerijske organe Kraljevine Mađarske od 15. ovog meseca u 00.00 časova, u istoj meri kao i 1942. godine. Sve vlasti javne uprave na ovoj teritoriji u odnosu na pomenuto, slično kao i 1942. godine a preko velikog župana, upućujem na tesnu saradnju sa general-potpukovnikom Plati Palom.

Dalja detaljna uputstva u vezi sa ovim pomenute vlasti i organi dobiće od general-potpukovnika Plati Pala.³

Pozivam naslov da, u interesu izvršenja ove moje naredbe, u svom delokrugu preduzme potrebne mere.⁴

Budimpešta, 7. juna 1943.

Iz naredbe ministra⁵

Ujsasi (Ujszászy)⁶ gen. major, s.r.

³ General Plati u svom naređenju od 13. juna 1943. br. 800-3/kt 1943. naširoko određuje zadatke za predupređivanje sabotažnih akcija svim njemu potčinjenim policijskim, žandarmerijskim organima i svim upravnim vlastima, zatim sadejstvo i principe odbrane. Za zaštitu žetve naoružao je opštinske policijske organe, šumske, poljske i noćne stražare. Reguliše ulogu vojske u okviru ovih zadataka: »vojna jedinica odmah pruža pomoć, — ali to samo može biti zatvaranje teritorije i izolacija pri čemu je kordonska služba u stvari stražarska služba. Ovdah obaveštava najbližu žandarmerijsku jedinicu i upravnu vlast«. (HL. VKF. 1943. 1. oszt. 5412/el. Pisan na mašini, kopija).

⁴ U smislu uputstva rukovodioci nadležnih organa izdali su posebna naređenja od kojih takva dva naređenja objavljujemo. (Vidi dok. br. 130 i 131).

⁵ Keresteš-Fišer Ferenc (Keresztes-Fischer Ferenc), ministar unutrašnjih poslova.

⁶ Ujsasi Istvan (Ujszászy István).

BR. 130

Sombor, 22. jun 1943.

NAREDBA SRESKOG NAČELNIKA SOMBORA O ORGANIZOVANJU SLUŽBE ODBRANE OD SABOTAŽA¹

Od Načelnika sreza Sombor
Broj 114/reš. 1943.

H I T N O !
Strogo poverljivo!
Služba odbrane!
Otvoraju svojeručno
Komandanti i rukovodioci

Predmet: Organizovanje Službe
odbrane za 1943. godinu

SVIM BELEŽNICIMA

U njihovim sedištima

Opšta informacija

A.

Komandant 15. lake divizije iz Novog Sada, gospodin general-potpukovnik Plati Pale (Platthy Pài), dobio je zadatak od gospodina ministra unutrašnjih poslova Kraljevine Mađarske i od načelnika Generalštaba za jedinstveno rukovođenje odbrane od sabotažnih akcija u županiji Bač-Bodrog na teritoriji južno od trianonske granice, podrazumevajući tu i gradove sa municijalnim pravima Sombor, Suboticu i Novi Sad.²

Zadatak mu je da na gore pomenutoj teritoriji, sa posebnim osvrtnom na obezbeđenje prikupljanja ovogodišnje letine, spreči sabotažne akcije. U tom cilju podređeni su mu svi stacionirani žandarmerijski i policijski organi na već gore pomenutoj teritoriji, sem toga, ovim putem preko nadležnih velikih župana, uputstvo su dobile sve vlasti javne uprave, da izvršavaju njegova naređenja.

Uzimajući u obzir detalje dole navedenih principa, smešta organizovati Službu odbrane, koja treba da otpočne 25. juna 1943. godine u 00.00 časova.

Gospodina general-potpukovnika zamenjuje: žandarmerijski potpukovnik Kraljevine Mađarske Čerfai Ferenc (Cserfay Ferenc), komandant novosadskog žandarmerijskog odeljenja.

¹ Umnožen (pisan na mašini) MSRV-AO-M-18/27.

² Vidi dok. br. 129.

B.

Osnovno načelo Službe odbrane je: svako je dužan da u prvom redu brani svoje vlasništvo. Tamo, gde pojedinac nije u stanju ovaj zadatak sam da obavi, — tamo će vlasti javne uprave, — po opštinama, grupi salaša, organizovati Službu odbrane. Vlasti javne uprave kao i izgrađene organizacije odbrane u njihovom radu, pomagače žandarmerijske jedinice i eventualno poslati organi (Karhatalmi) bezbednosti.

C.

Služba odbrane se deli:

- a) službu osmatranja
- b) službu izviđanja
- c) stražarsku službu
- d) službu javljanja i saopštavanja naređenja
- e) službu kontrole
- f) izvršnu službu

ad a) Osmatračka služba vezana je za mesto. Zadatak joj je, osmatrati da li se u osmatranoj okolini dešava takva pojava, koja bi dozvoljavala zaključak da se pripremaju sabotažni postupci. Svaka pojava koja odudara od uobičajenog dnevnog života je važna, i treba da predstavlja predmet javljanja i daljeg osmatranja. Na primer: kretanje pojedinaca, para, poznatijih ljudi koje odudara od uobičajenog, sastanak između istih na neuobičajenom mestu i vremenu, pojava nepoznatih lica itd. itd.

Ovu službu vrši svako lice civilne javne uprave na svom polju delovanja, organizovana civilna lica na celoj teritoriji opštine, a jedinice finansia vojne i žandarmerijske kao i organi ovih, na teritoriji njihovog dejstva.

ad b) Služba izviđanja je pokretna služba. Njen zadatak se u suštini poklapa sa osmatračkom službom. Svoje konstatacije stiče osmatranjem, kao i ličnim kontaktom sa izvršiocima službe osmatranja. Zbog toga je neophodno da organi koji vrše službu izviđanja imaju tačne informacije o organima koji vrše službu osmatranja, na njihovoj teritoriji dejstva. Izvršavaju: lica koja su pozvana za ovo, a pripadaju civilnoj javnoj upravi (opštinski policajci, poljočuvare, šumari, čuvari ribolova, čuvari kanala, čuvari brana i nasipa), sem toga organizovane civilne patrole (po mogućnosti veterani, Levente — predvojnička obuka). Pojedine patrole se sastoje od bar 3 člana i jednog kurira-bicikliste. U svakoj patroli mora biti bar jedan član koji govori srpskim jezikom. Svi opštinski

organi vlasti — pozvani za rukovođenje patrolama — trebaju da ustroje po jedan patrolni dnevnik. Patrolni dnevnik treba da sadrži: 1. redni broj, 2. dan upućivanja, 3. vreme provedeno u službi i pređeni put, 4. brojno stanje patrola, 5. primedba.

ad.c) Stražarska služba ima zadatak predupređenje i sprečavanje štete nad predmetima imovine.

Izvršavaju: za ovo određene opštinske vlasti, već i do sada određena lica kod privatnih gazdinstava i privrednih pogona, nadalje lica koja će biti posebno određena za ovakve prilike. Stražarska služba obuhvata: useve na zemljištu, žitarice u krstinama ili složene u kamare, kamare konoplje, vršalice i uređaji za vršidbu, skladišta žitarica i privredne pogone gazdinstva.

ad.d) Služba javljanja i saopštavanja naređenja ima zadatak s jedne strane preneti konstatacije službe osmatranja i izviđanja na teritorijalno nadležne vojne, žandarmerijske i civilne vlasti javne uprave, a sa druge strane brzim i pouzdanim načinom prenos zapovesti i naređenja. Sredstva: lica po mogućnosti snabđena biciklom, državna telefonska služba, državna telegrafska služba, vojna telefonska-telegrafska služba, kao i eventualni radio-sistem predviđen za postavljanje.

ad.c) Služba kontrole ima zadatak kontrole izvršenja navedenog pod a), b) i c).

ad.f) Izvršna služba ima zadatak: na osnovu gore navedenog, sprečiti sabotažna dejstva.

D.

Osnova uspeha službe odbrane je tesna i nadahnutu saradnja jedinica i organa nabrojanih pod C.

Organi i lica koji vrše službu osmatranja i izviđanja, svoje izveštaje neka dostave svojim pretpostavljenim (poverenicima), koji će posle procene, u sopstvenom delokrugu preduzeti mere za proširenje osmatranja ili izviđanja ili će od pretpostavljenih komandanata (vlasti javne uprave), tražiti pomoć ili dalja naređenja. Ako događaji ukazuju na potrebu za trenutnu intervenciju, tada će se osmatrač ili izviđač smesta i najbržim putem obratiti najbližoj vojnoj ili žandarmerijskoj jedinici ili organu civilne javne uprave.

Premetačine kuća, lične pretrese, hapšenja vrši žandarmerija, a vojna jedinica sarađuje kao bezbednost (Kahatalom), ako je ovo potrebno.

Napominjemo, da gospodin potpukovnik Plathi Pale u vezi sa radom Službe odbrane ima pravo kontrole i naređi-

vanja nad svim organima i službama civilne javne uprave, te prema tome svi organi i službe civilne javne uprave treba da mu stoje na raspolaganju.

E.

Radi što veće efikasnosti službe odbrane, civilni organi sa položenom zakletvom koji na ovom polju sarađuju ali u normalnim uslovima nenaoružani, (opštinski policajci, šumari, poljočuvari, noćni čuvari itd.), biće snabdeveni vatrenim oružjem. Treba obratiti veliku pažnju na brižljiv izbor lica koja će biti snabdevena sa oružjem. Za održavanje oružja koje će biti izdato na upotrebu, odgovorne su vlasti javne uprave. Vojne jedinice koje će dopremiti oružje, snabdeće vlasti javne uprave sa materijalom za tromesečno održavanje oružja, a kao protivvrednost iste će po oružja platiti po 1 penge nadoknade na adresu pozadinskih organa jedinice koja je isporučila oružje.

Kontrola održavanja oružja poverena je teritorijalno nadležnoj žandarmerijskoj komandi. Ista će takođe efikasno sarađivati sa opštinskim vlastima u pogledu instruisanja civilnih lica koja će biti naoružana, sa rukovanjem oružjem.

Što se tiče upotrebe oružja od strane naoružanih civilnih lica, prvo i najvažnije pravilo za upotrebu oružja je to da se oružje može upotrebiti samo posle temeljnog razmišljanja i u slučajevima i načinom utvrđenim u dobijenim uputstvima. Svaki slučaj upotrebe oružja, gospodin potpukovnik će lično i smesta najdetaljnije ispitati. Naoružana civilna lica posebno treba obučiti da noću, kao i na pokrivenom zemljištu, dakle u situacijama kada mogu biti napadnuti iz neposredne blizine, pušku sa bajonetom drže u ruci, ili je nose obešenu o ruku.

F.

Do prijema trebovanih motornih vozila na raspolaganje, gospodin potpukovnik je izdao uputstva komandama vojnih garnizona Kraljevine Mađarske da za potrebe prevoženja jedinica bezbednosti (Karhatalom) kod opštinskih vlasti pripreme zaprežna vozila radi upotrebe. Ovakvu vrstu naređenja komandi vojnih garnizona, opštinske vlasti su u svako doba obavezne preko reda i u potpunosti meri udovoljiti.

Posebne naredbe

Pored rečenog u opštoj informaciji u pogledu organizacije i rukovođenja službom odbrane, uopšteno, merodavne su odredbe date u Naređenju pod brojem 88/reš. 1942. Posebno i ponovno skrećem pažnju na odredbe detaljne informacije izdate pod brojem 88/reš. 1942. od 1. jula 1942. godine od strane mog predhodnika na dužnosti, kao rezultat konferencije sreskih načelnika, koju je održao gospodin veliki župan, 30. juna 1942. godine. Odredbe sadržane u tačkama I. 1—16. te informacije u pogledu organizovanja službe, nepromenjeno važe i za ovu godinu, pa ipak sa tom izmenom, da u pogledu odredbe sadržane u tački 9. koja se odnosi na vršidbu, da treba uzeti u obzir eventualno novije mere koje će kasnije biti izdane za period vršidbe ove ekonomske godine, kao i kod tačke 16. koja se odnosi na prevoženje jedinica bezbednosti, a za koje će naređenje biti izdato, kasnije.

Na mesto naslova 2. glave o izveštaj ima o situaciji, merodavne su donje odredbe:

Naziv Službe odbrane od sabotaža je: *»Služba odbrane«*. *Svaki koverat sa pismenim naređenjem obezbediti sa ovim nadimkom, kao i sledećom oznakom: »Otvoraju svojeručno komandanti, rukovodioci«*.

Na kraju svakog izveštaja treba naznačiti, ko je još osim naslova primio isti, odnosno kome je podnosioc izveštaja saopštio samo izvodno a kome sa punim tekstom.

Sve poštanske pošiljke predavati preporučeno.

Na kraju svake nedelje sastaviti zbirni nedeljni izveštaj, a ovaj izveštaj pod svim okolnostima mora biti dostavljen mom uredu putem kurira, svake subote do 12.00 časova.

Izveštaj e u dva primerka dostavljati meni a isti treba da odražava nedeljni pregled stanja događaja prema službama ponaosob, nabrojanim u tački C. opšte informacije, nadalje prema već gore pomenutoj poverljivoj informaciji broj 88/reš. 1942. izdatoj 1. jula prošle godine I. 1—16. tačke, detaljnu sliku stanja u odnosu na okolnosti. U svakom nedeljnom zbirnom izveštaju posebno se treba osvrnuti na sliku stanja o napredovanju poljoprivrednih radova, koje izraziti u postotcima, u kolikoj je meri izvršena žetva pšenice, odnosno koliko je ovršeno na teritoriji opštine.

Prvi izveštaj prispeva 26. juna 1943. godine, o početku organizovanog rada Službe odbrane, kao i o dole navedenim posebnim poslovima koje treba narediti. U ovom prvom iz-

vešt a ju posebno izvesti ti o tome, koliko oružja i prema predviđanjima koliko municije treba po oružju za naoružavanje učesnika službe izviđanja u opštini.

Prvi izveštaj takođe treba da sadrži: 1. koliki broj lica je organizovan za službu osmatranja u opštini, 2. koliko lica je organizovano u službi izviđanja, 3. poimenično rukovodioce Službe odbrane u opštini.

Obzirom na vanredni značaj službe odbrane u pogledu odbrane zemlje i posebno, obzirom na prošlogodišnje ogromne rezultate Službe odbrane, ponovljeno, sa maksimalnim naglašavanjem upozoravam gospodu beležnike, da će sa tačnom i savesnom organizacijom službe odbrane spasiti prinose za celu ovogodišnju ekonomsku godinu, i pozvani su da sa ovim obezbede ne samo u županiji već i u celoj zemlji, snabdevanje, sigurnost i spokojstvo. Zbog toga je u sprovođenju Službe odbrane, zvaničnim dejstvjućim organima službena obaveza, a organizovanim civilnim licima vojna obaveza, da službu u svako doba obavljaju sa najvećom predanošću, sa savesnošću i entuzijazmom.

Svaki propust učinjen u okviru Službe odbrane kvalifikuje se kao propust u vojnoj službi i na osnovu odredaba vojnokrivičnog zakona, povlači za sobom vanredno strogo kažnjavanje.

Zbog svega toga pozivam gospodina beležnika, kao ličnost pozvanu za komandovanje i rukovođenje mesnom Službom odbrane, da u duhu gore saopštene opšte informacije i detaljnih naređenja, sva lica koja će biti uključena u Službu odbrane neizostavno, detaljno i savesno obučiti tako da Služba odbrane u naređeno vreme, 25-og ovog meseca u 00.00 časova, može zaista i bez zastoja da otpočne.

Sombor, 22. juna 1943.³

Sreski Načelnik
Erkenji (Orkényi), s.r.

³ Objavljeni dokument pokazuje primenu naređenja komandanta 15. lake divizije od 13. jula 1943. u odnosu na somborski srez. Zbog toga u celosti objavljujemo dokument.

BR. 131

Subotica, 26. jun 1943.

OGLAS VELIKOG ŽUPANA GRADA SUBOTICE O ČUVA-
NJU ŽITARICA¹

Veliki župan slobodnog kraljevskog grada Subotica
Veliki župan 543/943

O G L A S ²

o pojačanoj zaštiti nepožnjevenih, požnjevenih i uskladištenih
proizvoda letine

U ovo ratno vreme kada se borba vodi na život i smrt, očuvanje žitarica koje za sve nas prehranjivan je znači, nije samo obezbeđivanje roda stečenog krvavim znojem sitnih posjednika, već i obezbeđenje ishrane stanovništva, što znači da je pojačanje budnosti, obazrivosti i pažnje u interesu naše domovine.

Na osnovu iskustva po ovom pitanju stečenih prošle godine, može se pretpostaviti da će naši neprijatelji, koji ne prezaju ni od primene najpodlijih đavolskih sredstava da unište letinu na njivama, skinutu i uskladištenu letinu, nastojati da sprovedu i druge akcije sabotaže.³

¹ Dokument odštampan, MSRV-AO-M-37/42.

² Veliki župan Subotice je naređenje komandanta 15. lake divizije izvršio na svojoj teritoriji i u ovom obliku. (Vidi dok. br. 129 i 130).

³ Pokrajinski komitet KPJ za Vojvodinu realno je ocenio dosadašnja iskustva iz borbe vođene za prinos žetve. Dana 25. juna 1943. obratio se pozivom narodu Bačke i Baranje. U pozivu je naglašena potreba povećanja borbe za žetvu a protiv okupatora. Nemci »...pomoću našeg žita vode nepravedan rat protiv naše ruske braće, protiv engleskih i američkih saveznika, pomoću našeg žita, pljačkaju i ubijaju po čitavoj Evropi, braneci se našim žitom Hitlerove horde bombarduju naše oslobođene teritorije...« Poziva se na sabotažu, sakrivanje ili uništavanje žitarica. Poziv se obraća i gradskom stanovništvu da u ovoj borbi za žetvu pomogne seoskom stanovništvu, da zajedničkim snagama unište onaj deo prinosa koji bi fašisti sigurno odneli, da zapale kamare, magacine, silose, kao i formirane transporte žitarica za račun Hitlera i Hortija. (Pojedine delove poziva citira: Đorđe Vasić, Hronika o oslobodilačkom ratu u Južnoj Bačkoj, Novi Sad 1969, str. 229;.

Počinioce ovakvih dela, podstrekače, učesnike, sukrivce, pomagače u izvršenju krivičnog dela, pa i učinioce dela pokušaja, tokom postupka prekog suda očekuje smrtna kazna.

Radi očuvanja roda žitarica, dužnost svih nas je pomagati naše vlasti, žandarme, policajce, kao i civilne izviđačke patrole pomagati u njihovom teškom radu.

Pozivam subotičke sitne posednike da, imajući u vidu svoje lične interese — prema mogućnostima — svoju letinu na niivama i rod žitarica složen u krstine na oranicama, *a uglavnom skinuti rod, pod vršidbom, rod u kamarama* pomoću poverljivih radnika ili članova porodica, danonoćno čuvaju. Ni za najkraće vreme vršalica se ne sme ostaviti bez nadzora i čuvara. Požnjeveni rod ne nagomilavati u gumna ili većoj masi, već prema mogućnosti iskorišćavanjem prilika, skladištiti što rastresitije. Slično i ovršene žitarice po mogućnosti smeštati u više ambara ili smeštati podeljeno po skladištu.

Pri zapošljavanju stranih radnika, ukoliko ovi na odgovarajući način nisu u stanju da se legitimišu, obratiti se radi provere njihovog ranijeg života, policiji i žandarmeriji.

O ovim sumnjivim strancima koji se šunjaju oko salaša, oranica, gumna, odmah prijaviti najbližoj žandarmerijskoj stanici ili policiji. Ovakvima niko neka ne daje smeštaj.

Na kraju, u njihovom ličnom interesu upozoravam sitne posednike, radnike ekonomija itd., da krećući na salaše, zemlju, ponesu sobom lične legitimacije (vlasnička knjižica, knjižica za sluge gazdinstva, radna knjižica ili bilo kakva isprava sa fotografijom).

Subotica 26. juna 1943. god.

Veliki župan
dr Reek Andor
(Dr. Rečik Andor), s.r.

BR. 132

Novi Sad, 26. jun 1943.

**IZVEŠTAJ NOVOSADSKJE POLICIJSKE KAPETANIJE
GLAVNOM PROVINCIJSKOM POLICIJSKOM KAPETANU O
RASTURANJU LETAKA OD STRANE POKRAJINSKOG KO-
MITETA KPJ ZA VOJVODINU I O PREDUZETIM MERAMA
U VEZI SA OVIM¹**

Kopija

*Policijska kapetanija Kraljevine
Mađarske u Novom Sadu
Broj: pov. 58/11—1943.*

Predmet: Propagandna aktivnost
partizana u Hrvatskoj.

GOSPODINU VELIKOM KAPETANU

U vezi sa gornjim predmetom i mojim izveštaj em pod istim brojem od 13-og ovog meseca², s poštovanjem javljam da je Pokrajinski komitet za Vojvodinu Komunističke Partije Jugoslavije, 1-og maja ove godine izdao letak ćirilicom na dve stranice i isti rasturao tako što ih je ubacivao u baš te, dvorišta kuća gde stanuju Srbi.³

U letku, Partija poziva narod Bačke i Baranje da se ne odazovu pozivu vojne službe, da se priključe Komunističkoj partiji, da prebegnu preko Dunava i prijave se partizanima.

Partijski organizatori sprovode široku i uspešnu agitaciju na avanture sklonu omladinu srpske nacionalnosti, uglavnom među takvima koji su dobili poziv za vojsku ili službu rada od javnog interesa, ili koji mogu očekivati poziv, ali ne štede ni one od 12—15 godina starosti. Prema dosadašnjim podacima, iz Novog Sada je oko 20 lica prebeglo u Srem sa namerom da se tamo priključe partizanima.

¹ Overeni prepis originala (pisan na mašini) MSRV-AO-M-5/124.

² Izveštaj nepoznat.

³ Verovatno se radi o letku Pokrajinskog komiteta KPJ za Vojvodinu od 15. maja 1943. »Otvoreno pismo članovima KPJ koji žive u Bačkoj i Baranji«, u kome se pozivaju svi komunisti i rodoljubi u borbu protiv okupatora, za organizaciono jačanje partije i za stvaranje novih partizanskih odreda.

Kao rezultat rada vrbovanja⁴ od strane Komunističke partije, stanovnici Novog Sada Mogin Petar, Vukić Žarko, Vukić Uroš, Jojić Rodoljub, Nikolić Stevo, Jovanović Vazul, Vlaškalić Vladimir, Matimošić Vladislav i Raletić Mladen pokušali su prebeći hrvatskim partizanima, a ovu njihovu nameru pomagali su učitelji iz ovog mesta Moljac Desanka, Ilić in Mirjana, Miličić Marija i Andrić Lazar, učitelj iz Silbaša. Moljac Petar, novosadski berberski pomoćnik, širio je letak koji je on našao. Svi pomenuti su uhapšeni i predati tužilaštvu Kraljevine Mađarske.

U vezi sa ovim pokrenut je postupak za interniranje, pod sumnjom da su komunisti, protiv Stojšić Save i Tokin Steve, stanovnika Novog Sada.

Istraga je i dalje u toku a o rezultatu iste izvešću u svoje vreme.

Na kraju, s poštovanjem izveštavam da sam svoj prednji izveštaj jednovremeno podneo odeljenju bezbednosti MUP Kraljevine Mađarske, Centrali Državne bezbednosti i Velikom županu grada Novog Sada.

Novi Sad, 26. juna 1943. god.

M.P.

Zamenik šefa policije
svojeručni potpis
mađ. kraljev, policijski savetnik

⁴ Za razvoj rada oko vrbovanja dve okolnosti su bile od velikog uticaja: s jedne strane, reorganizacija Pokrajinskog komiteta KPJ za Vojvodinu i, s druge, da je na osnovu uputstva Vrhovnog štaba Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije formiran Glavni štab Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Vojvodine pod komandom Aćima Grulovića. Baza Glavnog štaba nalazila se u Sremu i glavni zadatak mu je bio pomoć u formiranju partizanskih odreda, obuka, njihovo prebacivanje na okupiranu teritoriju Bačke i Baranje, kao i usmeravanje njihovih dejstava.

BR. 133

Segedin, 29. jun 1943.
(23. jun 1943)

**IZVEŠTAJ KOMANDE 5. SEGEDINSKOG KORPUSA O PRO-
TEKLOM NAPADU PARTIZANA IZMEĐU BEGEČA I NO-
VOG FUTOGA¹**

Šalje 5. korpus 1. odeljenju NGŠ

29. VI

Izveštavam: da su 28-og oko 23 časa između Begeča i Novo Futoga, u ataru Begeča, 5—6 partizana napali graničnu patrolu od dva vojnika.² Patrola je prihvatila borbu sa partizanima. Partizani pobjegli. Na našoj strani nije bilo gubitaka. Pročešljavanje teritorije je u toku. Komanda 15. lake divizije o događaju neposredno je izvestila Centralu državne bezbednosti.

Dostavljam: Vojnoj kancelariji regenta Mađarske, gospodinu ministru vojske (preko predsedništva), načelniku Generalštaba (preko 1. odeljenja Generalštaba) i Komandi 3. korpusa.

Komanda 5. korpusa 13843/el. I. 1943.

¹ HL VKF 1943, 1. oszt. 5344/el. Telegram.

² Mada u dokumentima o narodnooslobodilačkom pokretu u Vojvodini nema ukazivanja na ovu akciju, sasvim je sigurno da se susret sa mađarskim graničarima dogodio u toku izviđanja partizana.

BR. 134

Bačka Topola, 30. jun 1943.

**NAREDBA SRESKOG NAČELNIKA BACKE TOPOLE BE-
LEŽNIKU DA POJACA ZAŠTITU MLINOVA I BLOKIRANJE
ZAPALJIVIH SREDSTAVA¹**

Od sreskog načelnika sreza B. Topola

Broj: 102/reš. 1943.

Služba odbrane

Strogo poverljivo

Isključivo svojeručno otvaranje

Predmet: Blokiranje zapaljivih
sredstava Hi: 10. VII.

Gospodinu beležniku

U sedištu

Pristigli izveštaji o planiranim akcijama organizacija bačkih komunista pokazuju da će se njihove akcije u prvom redu odnositi na mlinove, izazivanjem unutrašnjih požara u njima.

Radi odbrane od ovoga, komandant Službe odbrane naredio je sledeće:

1. Gospodin beležnik će organizovati strogo čuvanje mlinova kako spolja, tako i iznutra.

Stranci — koje ne poznaje vlasnik i poverljivo stalno osoblje — ne mogu ući u unutrašnjost mlina.

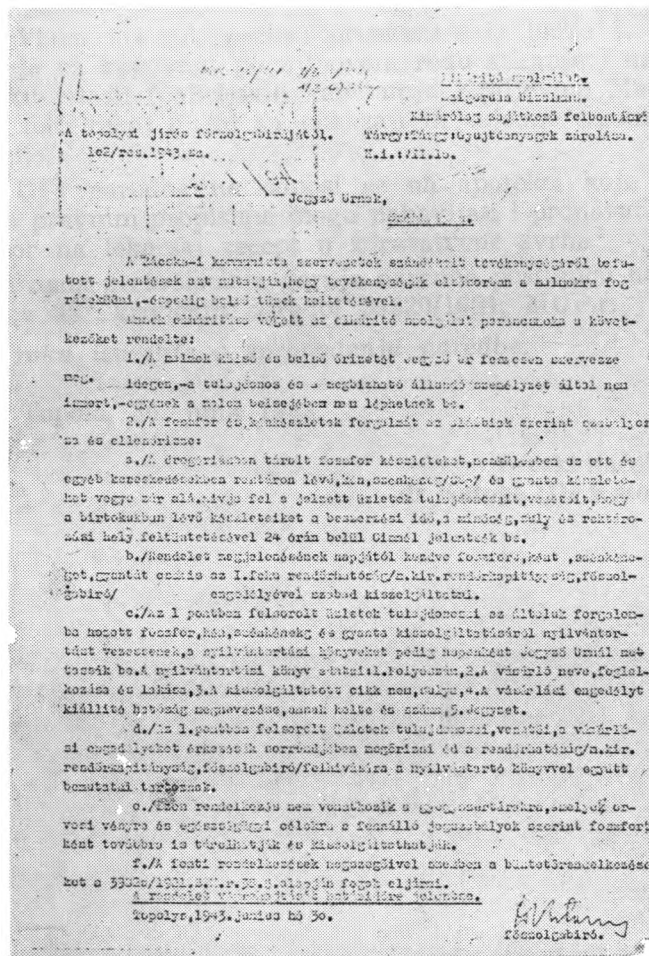
2. Promet i prodaju zaliha fosfora i sumpora regulišite i kontrolišite po sledećem:

a) Zalihe fosfora nađene u drogerijama, a isto tako i u skladištima drogerija i drugim trgovinama, kao i nađene zalihe sumpora, sumpor-karbida (SC₂) i smole, stavite pod zabranu. Skrenite pažnju vlasnicima, rukovodiocima naznačenih prodavnica, da u roku od 24 časa prijave naslovu zalihe koje poseduju, i to po sledećem: datum kada su je nabavili, kvalitet, težinu i mesto skladištenja.

b) Počev od dana izdavanja ove naredbe, fosfor, sumpor, sumpor-karbid i smola mogu se izdavati samo po odobrenju prvostepenih policijskih vlasti (policijskih kapetanija Kr. Mađarske i sreskih načelnika).

c) Vlasnici navedenih prodavnica u tački 1 vodiče evidenciju o fosforu, sumporu, sumpor-karbidu i smoli, koje su

¹ Original (pisan na mašini) u MSRV-AO-M, 18/41.

Fotokopija dokumenta broj 134.

sami pustili u promet, a knjige evidencije pokazaće svakog dana kod gospodina beležnika. Podaci koje treba da sadrži knjiga evidencije: 1. redni broj, 2. ime kupca, zanimanje, mesto stanovanja, 3. težina prodatog artikla i njegov naziv, 4. naziv vlasti koja je odobrila kupovinu, datum prodaje i broj, 5. primedba.

d) Vlasnici i rukovodioci prodavnica iz tačke 1. čuvaće odobrenja za kupovinu po njihovom redu stizanja i na poziv policijskih vlasti (policijskih kapetanija Kraljevine Mađarske, sreskih načelnika) dužni su pokazati ih zajedno sa knjigama evidencije.

e) Ova naredba ne odnosi se na apoteke, koje prema važećim pravnim propisima mogu nabavljati i prodavati fosfor i sumpor na lekarski recept u zdravstvene svrhe.²

f) Prema prekršiocima gornje naredbe postupiću na osnovu člana 38.³ krivičnih odredbi 39820/1921, MUP.r.

U roku izvestite o sprovođenju naredbe.

B. Topola, 30. juna 1943.

Sreski načelnik
dr Katona (Dr Katona), s.r.

² Vidi dok. br. 106.

³ Odredba o regulisanju organizacije i službe mađarske Kraljevske državne policije izdata je 24. avgusta 1921. Prema čl. 38, policija može sve da učini što nije u suprotnosti sa pravnim normama, kao preventivu u slučaju opasnosti koje prete javnom miru, javnom poretku i javnoj bezbednosti. Tako može da donese privremene uredbe čije se nepridržavanje smatra prekršajem i povlači za sobom novčanu kaznu od 1.000 kruna, ili 5 dana zatvora u slučaju nenaplativosti.

BR. 135

Sombathelj, 9. jul 1943.

TELEGRAFSKI IZVEŠTAJ KOMANDE 3. SOMBATHELJSKOG KORPUSA O NAPADU PARTIZANA U REJONU VARAŽDINA¹

9. juli 1943.

*Izveštaj Komande 3. sombatheljskog korpusa 1. odeljenju GS
/Budimpešta/*

- Predmet: 1) Partizanska situacija
u okolini Varaždina (Varasd)
2) Preduzete mere u vezi sa akcijama
varaždinskih partizana.

Komanda 17. čete II bataljona izveštava:

1. Prema saopštenju nemačke komande u Varaždinu, jedna partizanska brigada² (nekoliko hiljada boraca) nalazi se na oko 8 km istočno od Varaždina. U pogledu telefonskih i železničkih linija, Varaždin je odsečen.³ Od danas pre podne, partizani su opkolili Varaždinske Toplice i tuku ih minobacačima. Hrvatska vojska⁴ je nepouzdana. Jedan njihov deo je pod komandom svog majora prišao partizanima.
2. U Varaždinu ima 260 Nemaca. Najbliže nemačke snage su u Zagrebu.
3. Sadašnja pokretna jedinica bezbednosti 17. četa II bataljona broji 120 vojnika.
4. Prema usmenim izjavama stanovništva i po znacima nađenih predmeta, u Međimurju u okolini Čakovca, skriva se 4—5 partizana koji potiču sa hrvatske teritorije, naoružani automatima i ručnim bombama. Njihovo hvatanje od sinoć do sada nije uspelo. Prema svim znacima očekuje se njihovo brojno pojačanje a mogu se očekivati i pokušaji sabotaznih akcija. Komandant bataljona je naredio pripremno stanje za

¹ HL VKF 1943, 1. oszt. 5386/el. Telegram.

² Radi se o 12. slavonskoj NO diviziji, čija je 12. i 16. brigada 7. jula 1943. stigla na Kalnik.

³ Komanda 3. sombatheljskog korpusa javila je 11. jula 1943. god. 1. odeljenju NGS da se, prema vestima varaždinske policije, »južno od Perlaka i južno od Legrada na teritoriji hrvatskih opština Hrženica i Ivanec nalaze veće partizanske bande koje se kreću prema Varaždinu. Privremeno sam naredio pojačanu graničnu službu«. /HL VKF 1943, 1. oszt. 5403/el. Telegram/.

⁴ Reč je o kvislinškoj vojsci NDH, hrvatskim domobranima.

Čakovački garnizon. Stavio je u pripravno stanje civilna teretna motorna vozila za eventualni prevoz trupe. Udvostručio je službu obezbeđenja železničke pruge.⁵

Komanda 3. korpusa
10.986/el. vko. — 1943.

BR. 136

Segedin, 23. jul 1943.

**TELEGRAFSKI IZVEŠTAJ KOMANDE 5. SEGEDINSKOG
KORPUSA O VATRENOM OKRŠAJU SA PARTIZANIMA 22.
JULA U BAČKOM GRADIŠTU¹**

Segedin, 23. juli 1943.

Komanda 5. korpusa dostavlja 1. odeljenju NGŠ, 23. VII,
Budimpešta

Predmet: Dopunski izveštaj o partizanskoj akciji u Bačkom
Gradištu.

Prvu tačku mog izveštaja pod brojem 15.821/el.

1.—1943, od 22-og jula ove godine² dopunjavam u sledećem: 1/22-og ovog meseca oko 4 časa u jednoj ulici Bačkog Gradišta jedna žandarmerijska patrola od 3 lica koja se vraćala sa patroliranja zaustavila je radi legitimisanja grupu od 3 lica (2 muškarca i jedna žena). Jedno lice iz ove grupe otvorilo je vatru na žandarmerijsku patrolu. Žandarmerijska patrola prihvatila je borbu. Gonjenje vatrom omela je jedna vršalica koja se sa radnicima pojavila na ulici. Pod zaštitom

⁵ Od sredine maja 1943. planina Kalnik postala je važna partizanska baza. Snage koje su se tu nalazile prvenstveno su vršile sabotažne akcije na železničkoj pruzi. Nemci su od Mađara zahtevali odgovarajuće obezbeđenje železničke pruge kao i na od njih okupiranim jugoslovenskim teritorijama, a tako u ovom slučaju i na teritoriji Medimurja. (O partizanskim akcijama nemački izveštaji mogu se naći u Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije, tom XII, knjiga 3, Beograd 1978, Dokumenti nemačkog Rajha 1943, dok. br. 66).

¹ HL. VKF. 1943. 1. oszt. 5474/el. Telegram.

² Telegramom HL.VKF.1943.1.oszt.5469/el. javila je (k-da korpusa) o događaju.

vršalice partizanska grupa nestala je u kućama (deo grada nastanjen Srbima). Komanda 15. lake divizije naredila je da žandarmerijske patrole pretraže ovaj deo grada. Pretraživanje je izvršilo 25 pripadnika snaga bezbednosti. Posledica ovog pretraživanja bio je vatreni okršaj i nastali gubici javljeni u izveštaju pod gore navedenim brojem³.

2. — Prilikom pretresa pali su u zarobljeništvo jedan naoružani i jedan nenaoružani partizan.⁴ U podudarnim izjavama koje su odvojeno dali naznačili su tačna mesta dobro izgrađenih i naoružanih partizanskih baza i to: u opštini Bačko Gradište 4, u ataru opštine jedna, u ataru opštine Čurug jedna. Komanda 15. lake divizije naredila je da se danas u 3 časa izvrši iznenadno pretraživanje navedenih partizanskih baza. Pretres bezuspešan.

Dostavljeno: Vojnoj kancelariji namesnika Mađarske, gospodinu ministru vojske (preko predsedništva), načelniku Generalštaba (preko 1. odeljenja Generalštaba) i Komandi 3. armije.

Komanda 5. korpusa, 15.849/el.n.1.1943.

³ Više ilegalnih političkih radnika, omladinskih rukovodilaca i nekoliko vojnika koji su pobjegli iz srpske i mađarske vojske skrivalo se u to vreme u Bačkom Gradištu. Prilikom »pročešljavanja« opštine sreli su 3 partizana koji su pošli iz grada, i to: Milanka Petrovića. Radivoja Brankova i Nevenku Sekulić, mladu skojevku, od kojih je samo Milanko imao oružje. Na način opisan u izveštaju, uspeo im je da pobjegnu ali kada je grupa snaga bezbednosti detaljno »pročešljala« selo opet je došlo do vatrene okršaja između njih troje i hortijevskih snaga bezbednosti. Milanko je ubio 2 žandarma i jednog policajca a poslednja tri metka zadržao za sebe i svoje ranjene drugove. Tako su herojskom smrću umrla tri mlada rodoljuba (Vidi: Đorđe Vasić, Hronika o oslobodilačkom ratu u Južnoj Bačkoj..., str. 231—232). U izveštaju od 22. jula stoji: »sopstveni gubici: 2 žandarma i jedan opštinski policajac poginuli. Na strani partizana tri poginula«. (HL. VKF, 1943. 1. oszt. 5464/el.n.).

⁴ Uhvaćeni su bili vojni begunci Joco Petrović, Milankov brat, i Joco Gucunjski Krkica. Kasnije su obojica pogubljena u segedinskom zatvoru »Cilag« (Csillag). Treći uhvaćeni je nepoznat. (Vidi: Đ. Vasić, n.d., str. 232).

BR. 137

Segedin, 27. jul 1943.

**TELEGRAFSKI IZVEŠTAJ 5. SEGEDINSKOG KORPUSA O
NAPADU PARTIZANA 26. JULA U DONJEM KOVILJU¹**

5. korpus dostavlja 1. odeljenju NGS

27. VII

Predmet: Vatrene okršaj iz graničarske poterne patrole i
partizana u Donjem Kovilju. —

Izveštavam da je 26. og o.m. u Donjem Kovilju² i na obali Dunava jedna grupa partizana od oko 6—7 lica napala jednu graničarsku poternu patrolu. Uz pomoć jedne druge graničarske poterne patrole, koja se nalazila u blizini, i jedne žandarmerijske patrole uspelo je partizane potisnuti natrag u Hrvatsku. Sa naše strane jedno lice je lakše ranjeno. Kod partizana 5 lica poginulo³.

Dostavljeno: Vojnoj kancelariji namesnika Mađarske, gospodinu ministru vojske (preko predsedništva), gospodinu načelniku Generalštaba (preko 1. odeljenja i Centra državne bezbednosti), Komandi 3. armije.

Komanda 5. korpusa, 16.208/el. I. 1943.

¹ Telegram (pisan na mašini) HL.VKF.1943.1.oszt.5502/el.

² Donji Kovilj bio jedan od punktova za prelazak iz Srema u Bačku. U toku 1943. godine na ovom odseku Dunava redovno su saobraćali partizani izviđači, a kasnije — od kraja avgusta do oktobra — predstavljao je važnu saobraćajnicu za popunu 3. bačko-baranjskog partizanskog odreda koji se borio u Bačkoj.

³ Nemamo podataka o identifikaciji 5 partizana koji su poginuli herojskom smrću. Izveštaj dostavljen 2. odeljenju NGS o ovom događaju sadrži to da se »jedan deo partizana povukao nazad a drugi povukao u šumu«. (Telefonogram predao desetar Evinger, u Budimpešti primio stariji vodnik I kl. Perješi — Perjesi. To se može videti iz prve zabeleške naznačenog telegrama).

BR. 138

Segedin, 5. avgust 1943.

**KOMANDA 5. SEGEDINSKOG KORPUSA OBAVEŠTAVA
POLICIJSKU KAPETANIJU U STAROJ KANJIZI DA SE MO-
ŽE OČEKIVATI PONOVO ZAPOČINJANJE PARTIZANSKIH
DELATNOSTI U BAČKOJ¹**

*Komanda mađarsko-kraljevskog 5.
segedinskog korpusa 2. odeljenje
Br. 6022.*

Kh. 1943.

Izveštaj o terorističkim akcijama
planiranim od strane Srba.

Policijskoj kapetaniji *Stara Kanjiža*

Segedin, 5. avgusta 1943. godine

Prema poverljivoj prijavi rukovodstvo tajnih srpskih organizacija naredilo je² početak sabotažnih akcija u celoj Bačkoj, jer smatra da je došao čas za paljenje i razaranje.³

¹ MSRV.AO.-M.5/143. Original pisan na mašini.

² U »Levičarskom sumarniku« Ministarstva unutrašnjih poslova može se pročitati da je budimpeštanska policija otkrila organizaciju komunista u kojoj su bili i srpski studenti. »Janić Milan, student veterinarskog fakulteta dobio je zadatak da u Bačkoj organizuje pokret. Istražni organi Državne bezbednosti uhaipsili su 5 lica a 11. jula još dva. Od ovih trojica su ostala u zatvoru a ostali su pušteni na slobodu«. (PI.BM.VII.res.1943.4.1006/a./13944. Original pisan na mašini). Na osnovu dobijenih informacija, delimično od Nemaca a delom od svojih poverljivih ljudi — doušnika, Hortijeva kontraobaveštajna služba i politička policija obaveštavale su se o događajima u vezi sa jugoslovenskim narodnooslobodilačkim ratom. U relativno kratkom vremenu nabavili su razne letke i proglase koji su bili rasturani (vidi dok. br. 132). Na primer, prilikom pretresa stana Džanić Milana, stanovnika Subotice, mađarskoj policiji pao je u ruke na mađarskom jeziku umnožen materijal »Uputstvo za partizane i partizanske grupe«, koje je izrađeno na osnovu pravila za vođenje partizanske borbe. Ovaj »dokaz zločina« dostavljen Generalštabu ostao je za buduća pokoljenja (HL.VKF.1943.1.oszt.5785/el.).

³ Uprkos većem broju ofanziva hitlerovaca protiv partizana u 1943. godini, jugoslovenski narodnooslobodilački rat se brzo širio. Stotine i hiljade ljudi prišlo je narodnooslobodilačkim jedinicama. Kao rezultat toga izvršena je reorganizacija Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda i formirani su novi rukovodeći organi. Tako je, na primer, na teritoriji Slavonije, za koju je mađarski okupator bio naročito zainteresovan, usmeravanje dejstvjućih snaga preuzela Ko-

Molim da u svom delokrugu izdate potrebna naređenja.⁴

5

manda 2. hrvatskog korpusa (6. korpus NOVJ) a usmeravanje vojvodanskih snaga preuzeo je Glavni štab za Vojvodinu formiran 2. jula. Jedan od napora Glavnog štaba za Vojvodinu bio je usmeren na ponovno organizovanje narodnooslobodilačkog pokreta na teritoriji okupiranoj od hortijevaca. To je bio veoma komplikovan i težak zadatak. Kao što je u svom izveštaju CK KPJ od 10. septembra 1942. izneo Svetozar Marković, koga su mađarski fašisti pogubili februara 1943. godine (vidi dok. br. 121), »pored mnogonacionalnog sastava u Bačkoj i velikog aparata tlačitelja, januarski krvavi teroristički talas zastrašujuće je uticao na mase i odvojio narod od nas« (PK KPJ za Vojvodinu, Dokumenti, dok. br. 21). Ipak, uspesi narodnooslobodilačkog rata uticali su i u Bačkoj. Kao rezultat samopregornog rada komunista u okupiranoj Bačkoj i baranjskom trouglu izgrađeno je mnogo ilegalnih skrovišta. Ponovo su formirane vojne desetine, nastavljene su sabotažne akcije, osigurane su ilegalne saobraćajnice za Frušku goru, Srem i Budimpeštu itd. Naročito su oživele partizanske akcije od kraja avgusta 1943. pa do kraja septembra, kada su snage 3. bačko-baranjskog odreda formiranog 11. avgusta, prešle u Bačku i aktivnim napadnim akcijama rušile pozadinu i fašističke države. (Vidi dok. br. 131, 132, 145 i 152, kao i fusnote tih dokumenata).

⁴ Ministarstvo unutrašnjih poslova izdalo je 3. jula 1943. naređenje da se »do završetka prikupljanja letine koje ugrožavaju partizanske akcije i do okončanja istrage protiv vojvodanskih komunista ojačaju somborske i novosadske žandarmerijske straže«. (HL.HM.1943. 20. oszt. 114241/el. Vidi i dok. br. 157).

Između juna i oktobra 1943. vršeno je u okolini Sombora javno traganje za rodoljubima; sledstveno tome, u tom vremenu naročito su dobili slobodne ruke žandarmi, policijski istražni organi i kontraobaveštajci. U to vreme otvorenog traganja padaju i ofanzivne akcije 3. bačko-baranjskog partizanskog odreda, kao i njegove odbrambene borbe. (Vidi dok. br. 166, 171 i 173. Prilikom »čišćenja« došlo je i do hapšenja četnika — vidi dok. br. 142).

Na omotu ovde citiranog dokumenta stavljena je zabeleška 10. avgusta: »u cilju stalnog legitimisanja od 11 časova noću pa do 5 časova ujutro i pojačanog osmatranja javnih zgrada« stražare treba svake dve nedelje obučavati.

⁵ Potpis nečitak.

BR. 139

Novi Sad, 19. avgust 1943.

**IZVEŠTAJ NOVOSADSKJE POLICIJSKE KAPETANIJE GLAV-
NOM PROVINCIJSKOM POLICIJSKOM KAPETANU O SED-
NICI UPRAVNOG ODBORA ORGANIZACIJE »MATICA
SRPSKA«¹**

Kopija

Novosadska kapetanija Predmet: Izveštaj o sednici
mađ. kralj, policije odbora »Matice srpske«
Broj: pov. 328/1943. 17-og avgusta.

Gospodinu Velikom kapetanu!

S poštovanjem izveštavam da je odbor »Matica srpska« održao svoju prvu sednicu od prisajedinjenja Bačke, 17. avgusta 1943. godine u 09.00 časova u prostoriji biblioteke na prvom spratu u Ulici Ivan Zrinjski broj 1.² Na sednici je kao poverenik ministra za Maticu srpsku uzeo učešća dr Bala Pai (Balla Pâi), načelnik odeljenja ministarstva. Osim njega, prisutan je bio dr Mőga Săndor, advokat, kao predsednik Matice srpske, zatim 9 članova odbora i 5 činovnika udruženja. Zapisnik je vodio dr Milutinović Nikola, sekretar.

Sednica odbora protekla je sa sledećim dnevnim redom:

1) Izveštaj predsednika Matice srpske za protekle dve godine, na mađarskom jeziku. Prema istom, Matica srpska osnovana 1826. godine u Budimpešti, i njena samouprava neminovno se morala suspendovati, a zatim je nastavila svojim radom prvo pod rukovodstvom gradskog savetnika u svojstvu poverenika vlasti Blažeka (Blazsek) a zatim Ulrih Đule (Ulrich Gyula). Međutim, udruženje je ponovo zamolilo vladu Kraljevine Mađarske, da kao nekad, naimenuje poverenika vlade kao stalnog velikog župana na čelu udruženja. Umesto ovoga, pitanje je još bolje rešeno na taj način što je vlada Kraljevine Mađarske imenovala ministarskog poverenika u ličnosti dr Bala Pala, načelnika odeljenja ministarstva, koji je s jedne strane rodom odavde, te na taj način najbolje može razumeti i osetiti pojedine tekuće probleme Matice srpske, a sa druge strane potpuno govori srpski jezik. Toplo je pozdravio dr Bala Pala načelnika odseka ministarstva, kao vladinog poverenika

¹ Kopija (pisana na mašini) u MSRV.AO-M.5/155.

² Ponovna dozvola za rad organizacije bila je popust prema srpskom stanovništvu lojalnom okupatoru.

Matice srpske. Posle je Bala Pai zahvalio na pozdravu i uverio o svom saosećanju sve članove odbora a preko njih i celo udruženje.

Ostale tačke dnevnog reda nastavljene su na srpskom jeziku.

2) Sledila je diskusija i usvajanje statuta Matice srpske.

3) Izveštaj o materijalnom položaju zadužbine »Trandafil Marija« za siročad i donošenje odluke o izdržavanju doma za siročad.

4) Izveštaj o neprodatim pokretninama na novosadskom ratnom ostrvu.

5) U tački razno čule su se tri diskusije.

U međuvremenu referisano je o javnoj licitaciji jedne zadužbinske zemlje i o rezultatu iste.

Prema testamentu zemljoposедница pokojna udova Radojčić Marija ostavila je Matici srpskoj ukupno 51 jutro zemlje u atarima opština Turija i Bačko Gradište. U interesu uzimanja u posed ove zemlje, odbor je odlučio da se što skorije pokrene ostavinska rasprava.

Na kraju sekretar Matice srpske dr Milutinovic Nikola izvestio je da je u protekle dve godine dok je biblioteka udruženja bila zatvorena, nabavio za biblioteku mađarske publikacije u vrednosti od 200 penga, koje je predao sada otvorenoj biblioteci. Zamolio je da mu se ovaj iznos isplati, kao i novi predujam od 300 penga u cilju dalje nabavke publikacija mađarske književnosti u budućnosti.

Sve tačke dnevnog reda kao i date predloge, odobrili su kako članovi upravnog odbora, tako i poverenik ministarstva.

Sa ovim je sednica odbora završena u 10.30 časova.³ Od strane članova odbora političkih istupanja nije bilo.

Na kraju s poštovanjem izveštavam da sam gornji izveštaj jednovremeno podneo odeljenju Javne bezbednosti Ministarstva unutrašnjih poslova Kraljevine Mađarske, Centrali Državne bezbednosti i velikom županu grada Novog Sada.

Novi Sad 19. avgusta 1943.

Rukovodilac kapetanije:
Mađ. kraljevski viši policijski savetnik

³ U Novom Sadu su 6. oktobra 1943. godine »predstavnici bačkih Srba« održali konferenciju na kojoj su prihvatili deklaraciju kao dokumenat njihove lojalnosti. Deklaraciju je 11. oktobra predala velikom županu Novog Sada delegacija na čelu sa poslanikom Milanom L. Popovićem. Glavni štab Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda za Vojvodinu osudio je, u proglasu u decembarskom »Biltenu«, grupu Srba koji su sarađivali sa okupatorom.

Budimpešta, 29. avgust 1943.

IZVOD IZ ZAPISNIKA SA SEDNICE MINISTARSKOG SAVETA U VEZI SA UPUĆIVANJEM MAĐARSKIH JEDINICA U SRBIJU ZA OKUPACIONE ZADATKE¹

Gospodin ministar vojske² informiše ministarski savet o svojoj poseti vođi velikog nemačkog Rajha, Adolfu Hitleru u njegovom glavnom ratnom stanu. Firer današnju situaciju smatra teškom, ali je ukazao na veliku borbu nemačkog naroda iz vremena pruskog kralja Fridriha Velikog, koji je u to vreme imao samo četiri miliona ljudi, nasuprot koaliciji od 50 miliona. Ipak, ratna sreća se okrenula. Žali za mnogim uništenim životima nemačkih ljudi, žali ljudske žrtve bombardovanja, uništeno umetničko blago i stara vredna istorijska zdanja. Manje žali stambene zgrade, jer su posle rata u stanju da za nekoliko godina lako izgrade i dva miliona stanova. Prema Fireru, snaga Rusije će se postepeno smanjivati. Znači nedostatka ljudi već se opažaju. Tenkovi izgube na kvalitetu, čelični oklop im je slabiji. Teško nadoknađuju mašine alatljike. U Rusiji je pogoršana situacija saobraćaja i ishrane. U Americi i Kanadi ovogodišnji prinos u poljoprivredi bio je loš. Ribentrop se sa velikom osudom izjašnjavao o Grandiu. Gubitak Sicilije Nemci ne smatraju teškim gubitkom. Nemačka vlada ne zna gde je Musolini i Ribentrop naglašava da je potrebna izdržljivost. General Kajtel (Keitel) je ukazao na prednost skraćivanja linije fronta. Odbranu balkanskih obala preuzimaju Nemci. Voleli bi ako bi Mađari preuzeli zaštitu i obezbećenje nemačke pozadine.³ Radi razgovora i dogovora o ovom očekuju dolazak načelnika Generalštaba mađarske armije, general-pukovnika Sombathelyi Ferenc (Szombathelyi Ferenc) u glavni ratni stan. Optimistički ocenjuju situaciju prema Rusima. Udvostručili su izgradnju podmornica.

Utisak gospodina ministra vojske je da će Nemci bezuslovno izdržati, iako je situacija teška.

¹ OL.K.27. Minisztertanács jedyokönyv, 1943. avgusztus 29. 1. pont. Original pisan na mašini.

² Čatai Lajoš (Csatay Lajos), krajem juna 1943. preuzeo je resor Ministarstva vojske od generala Nađ Vilmoša (Nagy Vilmos).

³ Vidi dok. br. 143.

*Gospodin predsednik vlade*⁴ zahvaljuje gospodinu ministru vojske na informisanju. Ukazuje na to, sa kakvom se odlučnošću bore Nemci. Sada će borbe u Rusiji odlučiti da li će rat biti kratak ili će se odužiti.

Prema *gospodinu ministru unutrašnjih poslova*⁵, ovde nije reč o ratnoj sreći, nego o strahovitoj materijalnoj prednosti saveznika. Ne može biti reči o smanjenju snaga protivnika. Sve se doslovno desilo kao što su u početku rata rekli Anglo-Saksonci: da će 1943. godine biti u velikoj materijalnoj prednosti. Normalno je što se Nemci još nadaju. Međutim, treba objektivno da konstatujemo, kuda vodi buduća situacija. Sto se tiče one nemačke želje da mi dejstvujemo na Balkanu kao zaštitnica nemačkoj armiji, protiv toga najodlučnije zauzima stav. To smatra katastrofalnim. Za nas, to bi značilo potpunu i konačnu propast. Za ovo nikada ne bi dao svoj pristanak. Nijedan mađarski vojnik neka ne pređe liniju Dunava. Sa svoje strane za ovo ne bi preuzeo odgovornost, i što se njegove ličnosti tiče, povukao bi konsekvence. Danas mi možemo da se bavimo samo sopstvenim interesima. Treba da se pripremimo za krajnji trenutak u okviru državnih granica.

Gospodin ministar vojske ukazuje na to da je nama potrebna blagonaklonost Nemaca. Svaki važan deo naoružanja dobijamo od Nemaca. Naš je interes da se Nemci bore što bolje protiv Rusa. Oktobra meseca dobićemo prvu eskadrilu meseršmita, tj. 10 aviona tipa »Meseršmit« (Messerschmidt). Trenutno imamo 50 komada aviona tipa »Heja« (Héjja). Ali ovi nisu u stanju da prihvate borbu sa »Liberatorima«. U budućnosti ove avione možemo koristiti samo kao drugorazredne avione za obuku. U Rusiji imamo 100.000 ljudi. Nabacuje kao pitanje, ne bi li bilo korisnije da odatle povučemo tih 100.000 ljudi i da ih upotrebimo na jugoslovenskoj teritoriji.

*Gospoda ministri unutrašnjih poslova i poljoprivrede*⁶ ne dele ovo mišljenje sa gospodinom ministrom vojske.

Ministarski savet prima k znanju informativni izveštaj gospodina ministra vojske o njegovom putu u nemački glavni ratni stan.

Ministarski savet nije doneo rešenje o izraženoj želji Nemaca u pogledu vojne okupacije Balkana.⁷

⁴ Kalaji Mikloš (Kallay Miklos).

⁵ Keresteš-Fišer Ferenc (Keresztes-Fischer Ferenc).

⁶ Banfi Daniel (Banffy Daniel).

⁷ O prethodnim događajima vidi dok. br. 126, 128, 144 i njihove fusnote.

BR. 141

Sombathelj, 29. avgust 1943.

TELEGRAFSKI IZVEŠTAJ KOMANDE 3. SOMBATHELJSKOG KORPUSA O BORBAMA KOD SV. MARIJE NA MURI¹

29. avgust 1943.

Izveštaj Komande 3. sombatheljskog korpusa 1. odeljenju
Generalštaba

(Budimpešta)

U vezi sa graničnim incidentom kod Sv. Marije na Muri² izveštavam da je ranjeni partizan pogođen u stomak i ruku prilikom prebacivanja u bolnicu umro. Do tada sprovedenim saslušanjem izjavio je sledeće. Bio je na službi u Zagrebu u jedinici veze hrvatskog domobranstva. Bio je na odsustvu u opštini Sokolovac a 16. o.m. trebalo je da se vrati u matičnu jedinicu. Za vreme njegovog odsustva partizani su upali u njegovu opštinu i sa ostalima i njega su odveli.

Naoružali ga i primorali da služi pod komandom jednog bivšeg jugoslovenskog potporučnika i sa 30 partizana pošli su 28. o.m. iz opštine Sokolovac (10 km jugozapadno od Koprivnice) u opštinu Bukovac (3 km jugozapadno od Donje Dubrave); tamo su naredili jednom mlinaru da ih prebaci čamcem na mađarsku teritoriju, što je isti noću i učinio.

Dana 29. u 2.30 č. napali su graničnu karaulu Sv. Marije na Muri sa tri strane. Prethodno je komandant, koji je jedini bio naoružan automatom dok su ostali imali samo jugoslovenske puške sa po 15 metaka, presekao telefonski vod karaule. Cilj napada je bio zaplena oružja i municije. Na početku napada ranili su stražara granične karaule i na njegovo uzbuđivanje straža granične karaule prešla je u protivnapad.

¹ HL. VKF. 1943. 1. oszt. 5745/el. Hugles telegram.

² Prve vesti poslali su u Budimpeštu 29. avgusta u jutarnjim časovima, prema kojima je 4. poterna graničarska četa 53. bataljona u 8,55 časova javila »da su napali graničnu karaulu br. 5. U nastalom vatrenom okršaju poginuo je narednik Berghofer, zamenik komandanta karaule. Tri vojnika su ranjena a jedan od napadača, teško ranjen, ostao je na licu mesta«. (HL. VKF. 1943. 1. oszt. 5744/el. Hugles telegram). Sv. Marija na Muri nalazi se na oko 12 km severozapadno od Đekenješa (Gyékényes).

³ Generalštab je 2. septembra 1943. sumirao događaje. Konstatovao je da su »oko 30 partizana 29. avgusta oko 2,30 časova sa više strana odjednom napali graničnu stražu kod Sv. Marije na Muri. Posle date uzbune od strane stražara graničari su brzo i odlučno prihvatili borbu tako da je rezultat toga bio i brzo povlačenje partizana... t

Na to su se partizani, dok je komandant bacio tri ručne bombe na kasarnu granične straže, u razmaku bacanja, povukli.

Naredio sam vojnosudske konstatacije.

Rezultat javljam, podnosim Generalštabu 9/1. odelj. Generalštaba.

K-da 3. korpusa, 6186/el. 2.1943.K. 29.8. u 19,15 č.

Vitez Bakai (Bakay),
general-potpukovnik, s.r.

BR. 142

Budimpešta, 3. septembar 1943.

DOPIS CENTRALE DRŽAVNE BEZBEDNOSTI GENERAL- ŠTABU O ORGANIZACIJI I RUKOVODIOCIIMA SRPSKOG NACIONALNOG POKRETA U BAČKOJ KOJIM RUKOVODI DRAŽA MIHAILOVIC¹

Mađ. kralj. Ministarstvo unutrašnjih poslova

Centrala državne bezbednosti

Br. 5150/el. ävk. 1943.

Srpsko nacionalno organizovanje u Bačkoj

Prvom odeljenju načelnika mađ. kralj. Generalštaba

Budimpešta

Budimpešta, 3. septembra 1943. godine

U vezi sa srpskim nacionalnim organizovanjem u Bačkoj obaveštavam da se broj lica stavljenih pod prismotru popeo na 75.² Među ovima pod prismotrom 12 njih su aktivni srpski

Prema iskazu jednog partizana, koji je pao u zarobljeništvo, napad su izvršili 30 partizana pod komandom jednog partizanskog potporučnika sa zadatkom da napadnu graničnu karaulu, razoružaju graničare a zatim da u opštini nabave hranu pljačkanjem. Potporučnik je nekoliko dana pre toga bio na mađarskoj teritoriji radi izviđanja. Partizani su prešli Dravu kod hrvatskog sela Bukoveca (južno od Donje Dubrave) čamcem tamošnjeg mlinara. U Bukovecu se navodno nalazi jedna grupa partizana jačine oko jednog bataljona. Posle borbe gro partizana se preko Drave uputio u pravcu opštine Muhalovce (Alsómhályfalva) u Hrvatsku. Komanda 4. mađ. kralj. pečujskog korpusa preduzela je potrebne mere za obezbeđenje granice«. (HL. VKF. 1943. 1. oszt. 5812/el. Original pisan na mašini). Ovu akciju izvršila je grupa partizana iz sastava na planini Papuk sa zadatkom izviđanja mađarske teritorije i rasturanja letaka za obaveštavanje stanovništva. —

¹ HL. VKF. 1943.1. oszt. 5869/el. Original pisan na mašini.

² Pristalice četnika su bili uhapšeni tokom javne istrage vođene od juna do oktobra 1943. u Somboru i okolini.

oficiri, 21 lice su rezervni oficiri a 8 njih su bivši jugoslovenski sudski činovnici. Ostali uhapšeni su većim delom intelektualci. Iz dosadašnjih priznanja uhapšenih kao i iz zaplenjenih spisa može se konstatovati da je vrhovni komandant »-Jugoslovenske vojske u otadžbini« kralj Petar II. Komandant pokreta je general Draža Mihailović.³ Komandant Vojvodine

³ Vidi belešku 2, dok. br. 204.

Za vreme narodnooslobodilačkog rata i revolucije 1941—1945. četnici Draže Mihailovića — odnosno »Jugoslovenska vojska u otadžbini« bili su kontrarevolucionarne i kolaboracionističke oružane snage na koje se oslanjala vlada Kraljevine Jugoslavije u izbeglištvu u naporima da obezbedi obnovu Kraljevine Jugoslavije.

Prvi organizovani centri oko kojih se razvila četnička organizacija Draže Mihailovića pojavili su se ubrzo posle kapitulacije Jugoslavije 1941. Među najznačajnijim bila je grupa koja se sklonila na Ravnu goru sa pukovnikom Dragoljubom Dražom Mihailovićem na čelu. On je maja 1941. formirao Komandu četničkih odreda Jugoslovenske vojske. Pokretu Draže Mihailovića su prišli lokalni prvaci građanskih partija i veći broj oficira i podoficira bivše jugoslovenske vojske. Izbeglička jugoslovenska vlada u Londonu je priznala četnike kao svoje snage u zemlji.

Draža Mihailović je lukavo taktizirao i nije želeo oružanu borbu protiv okupatora, jer navodno nije imao uslova za to, čekajući pomoć saveznika. Rukovodstvo NOV i POJ sa Josipom Brozom Titom na čelu želelo je saradnju sa četnicima u borbi protiv okupatora. U tom cilju četiri puta su vođeni pregovori, dva puta u razgovorima je učestvovao vrhovni komandant NOV Josip Broz Tito. Draža Mihailović nije priznao Narodnooslobodilačku vojsku i njenog komandanta Josipa Broza Tita za borbe koji se bore protiv okupatora, nastojao je da dobije u vremenu kako bi se razračunao sa komunistima — u stvari, sa Narodnooslobodilačkom vojskom — i da ostvari ideju o velikoj Srbiji. Formiraju se brojni četnički odredi, divizije i korpusi Draže Mihailovića koje su predvodili Košta Pećanac i Milan Nedić. Četnici već od novembra 1941. prihvataju saradnju sa Nemcima i Italijanima, a kasnije i sa ustašama i zajedno sa njim⁴ učestvuju u borbama protiv partizanskih snaga. Oni vrše masovne zločine nad hrvatskim i muslimanskim stanovništvom, naročito su surovo postupali sa zarobljenim borcima NOVJ a bili su podjednako brutalni prema porodicama Srba i Crnogoraca — pripadnika NOV i POJ. Velike zločine su počinili nad hrvatskim i muslimanskim stanovništvom u Prozorskoj dolini — preko 2.000 ljudi, pri čišćenju Sandžaka gde su spalili 33 muslimanska naselja i ubili oko 10 000 lica i mnogo drugih zločina.

Kraljevska izbeglička vlada celo vreme rata priznavala je Dražu Mihailovića za komandanta »Jugoslovenske vojske u otadžbini«, četnički pokret je sa jedne strane, svoje planove o obnovi Kraljevine Jugoslavije zasnivao na pobedi antifašističke koalicije, a s druge strane zajedno sa okupacionim trupama vodio žestoke borbe protiv jedinica NOV i POJ, čime je direktno pomagao sile Osovine protiv savezničkih armija. Tek u Teheranu krajem 1943. NOVJ je priznata od strane saveznika, kada je došlo do promene u njihovom odnosu prema četnicima Draže Mihailovića u korist NOVJ. U političkoj igri oko Jugoslavije SAD i Velika Britanija koristile su Dražu Mihailovića i njegove četnike sve do avgusta 1944. Nova jugoslovenska kraljevska

je major Jovanović Toma (oficir br. 40)⁴. Komanda Vojvodine stacionirana je na teritoriji Srbije (br. 233). Komandi Vojvodine u okviru organizacije J.Y.O. pripadaju Srem, Banat i Bačka sa baranjskim trouglom. Komanda Bačkog korpusa stacionirana je na teritoriji Srbije (br. 236). Komandant je major Rakić Dragiša (oficir br. 90). Ađutant Komande je kapetan Velić Miloš (oficir br. 99). Zamenik ađutanta je kapetan avijacije Vučinić Novica (oficir br. 100).

Već oformljene jedinice na teritoriji Bačke van sastava brigada :

Korpusni konjički eskadron u Kovilju? (Kabol), komandir Kostić Miloš.

Korpusna štabna četa u Pašićevu (Ókér), komandir Đaković Radovan.

Formirane operativne jedinice:

1. *Bačka brigada*, komandant: poručnik Marjanović Milan (oficir br. 101).

Brigadni konjički eskadron u Begeču, komandir: Kostić Miloš.

Brigadna štabna četa u Pašićevu, komandir: Đaković Radovan.

1. bataljon u Novom Sadu, komandant: rezervni poručnik Zličić Žarko (oficir br. 101/1).

2. bataljon u Novom Sadu, komandant: rezervni poručnik Ruskuć Đerđ (oficir br. 101/2).

3. bataljon u Bačkoj Palanci, komandant: poručnik Kuzmančev Demeter (oficir br. 101/3).

4. bataljon u Kuli, komandant: rezervni poručnik avijacije Živković Dragomir (oficir br. 101/4).

2. *bačka brigada*, komandant: kapetan Aleksić Jovan (oficir br. 102).

1. bataljon u Ridici, Stanišiću, Obziru i Šaponji.

2. bataljon u Somboru,

vlada formirana sredinom 1944. oduzela je komandu Draži Mihailoviću i priznala NOVJ i njenog komandanta maršala Josipa Broza Tita. Saradnja koju su četnici uspostavili sa okupatorom i kvislinzima nastavljena je i još više produbljena sve do kraja rata.

Pobeda NOVJ maja 1945. učinila je kraj četničkom pokretu Draže Mihailovića. Izvesne razbijene grupe probile su se u Italiju i Austriju. Preostale grupe prešle su u gerilu i nastavile da dejstvuju u prvim posleratnim mesecima. Ubrzo je većina četničkih grupa razbijena i pohvatana. Početkom 1946. uhvaćen je i Draža Mihailović koji je osuđen na smrt kao ratni zločinac i pogubljen.

⁴ Pozivanje na brojeve sigurno se odnosi na prilog popisa i imene, ali isti nije priložen dokumentu.

3. bataljon u Bukovcu, Čičovcu i Laviću.
4. bataljon u Sivcu,
5. bataljon u Stapar, u
6. bataljon u Paliću, Pivanici i Brestovcu.
4. *bačka brigada*, komandant: Daskalović Miroslav (oficir br. 104).

1. bataljon u Subotici na istočnom delu od beogradskog puta,
2. bataljon u Subotici formiran u zapadnom delu grada,
3. bataljon u Senti,
4. bataljon u Bačkoj Topoli.

Detaljni podaci o 3, 4. i 5. bačkoj brigadi još se nalaze na proveravanju.

Teritoriji 1. brigade pripadali su srezovi Novi Sad, Bačka Palanka i Kula; teritoriji 2. brigade srezovi Titel, Žabalj i Stari Bečej; teritoriji 3. brigade srezovi Sombor, Apatin i Odžaci; teritoriji 4. brigade srezovi Subotica, Senta i Bačka Topola a teritoriji 5. brigade srezovi Darda i Batina.

Sreske komande delile su se na dva dela i to: na štab vojne komande i upravni štab.

Vojnom štabu pripadaju: ađutanti komandanta sreza, teritorijalni komandant, načelnik službe za propagandu, načelnik obaveštajne službe, načelnik saobraćajnog odeljenja, načelnik logora za intemirce i zarobljenike, načelnik policije i I i II radna grupa.

Upravnom štabu pripadaju: sreski načelnik, opštinske sudije, komisija od 3 člana za nadzor napuštene imovine, blagajnik, šef železničke stanice, upravnik pošte, preki sud i civilni sudovi.

Propagandna služba: pod načelnikom propagande za Vojvodinu potpadali su načelnik propagandne službe bačkog korpusa i oficiri za propagandu sreskih komandanata. Zadatak organa propagande kod bačkog korpusa bio bi upoznavanje stanovništva srpske nacionalnosti u Bačkoj sa događajima u svetu i rasvetljavanje istih.

Obaveštajna služba: pod načelnikom obaveštajne službe komande za Vojvodinu potpadaju načelnici obaveštajnog odeljenja brigada i obaveštajni oficiri sreskih komandi. Obaveštajni organi »Jugoslovenske vojske u otadžbini« u Bačkoj već su stupili u dejstvo na čitavoj teritoriji Mađarske i dostavili inostranstvu mnogo podataka koji se odnose na organizaciju, naoružanje i popunu vojske.

Prema njihovim uputstvima srpska nacionalna organizacija u Bačkoj trebala je da bude završena sa 1. septembrom 1941. godine.⁵

Već odavno su poznata lica koja učestvuju u organizaciji, komandanti, oficiri za vezu. Oni se nalaze u pritvoru u Somboru.⁶

Podnosim: vojnom kabinetu regenta Mađarske.

Dostavljam: 1. i 2. odeljenju načelnika mađ. kralj. Generalštaba i ađutantu gospodina mađ. kralj. Ministra vojske.

Saglasan sa odobrenim
konceptom:

L. Kudar⁷, potpukovnik

⁵ Nema sumnje da je na jugoslovenskoj teritoriji okupiranoj od Mađara među srpskim življem bilo pristalica četnika privrženih kralju Petru, pošto nisu znali da su se ovi već krajem 1941. godine suprotstavili NOP-u. Pokrajinski komitet KPJ za Vojvodinu trudio se da svojim sredstvima objasni Vojvođanima pravu prirodu četnika. U ilegalnom listu »Slobodna Vojvodina« od marta 1943. pojavio se članak pod naslovom »Istina o Draži Mihailoviću«, koji je raskrinkao njegov životni put.

⁶ Sud načelnika Generalštaba 7. oktobra vodio je parnični postupak protiv četnika u Somboru. Osudio je na smrt Kiš Ivana i Vučinić Novicu (u dokumentu vidi oficir br. 100), na 20 godina robije Mičić Velimira, na 15 godina robije Matić Jovana a 30 lica na razne vremenske kazne zatvora. Šezdeset lica je predao tužiocu Segedinskog korpusa (PI.651.f.2/1943.6.1168. Iz mesečnog izveštaja novosadske ispostave KEOKH od 30. oktobra 1943. godine). Načelnik Generalštaba Sombathelji Ferenc (Szómbathelyi Ferenc) pomilovao je oba osuđena na smrt.

⁷ Kudar Lajoš, žandarmerijski potpukovnik, bio je zamenik general-majora Ujsasi Istvana (Ujszászy István) u Centrali državne bezbednosti. Kudar je imao ulogu u tome da su na smrt osuđeni četnici pomilovani jer je kao zamenik Ujsasija bio upoznat o vezama sa Dražom Mihailovićem. Osim toga, Kudar Lajoš je u septembru 1944. pripremio prelazak delegacije za sklapanje tajnog primirja u Slovačku pod vodstvom general-pukovnika Farago Gabora (Faraghó Gabor), odakle je odletela za Moskvu (vidi 2. fusnotu dok. br. 211). Kudara su krajem 1944. godine uhvatili njilašovci i pogubili ga februara 1945, nekoliko dana pre oslobođenja Budima.

BR. 143

Budimpešta, 6. septembar 1943.

**TELEGRAM PAPENHAJMA, NEMACKOG VOJNOG ATAŠEA
U BUDIMPEŠTI, VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA¹**

Br. 1652.

Molim Vas dostavite niže navedeni telegram vojnog atašea Vrhovnoj komandi Vermahta Ag Auslandu:²

I. U toku razgovora sa nemačkim poslanikom³ ministar vojske je sa zadovoljstvom saopštio da je po povratku iz Glavnog stana podneo predlog da se ubace mađarske jedinice na teritoriju bivše Jugoslavije⁴ i da je regent dao svoj pristanak.⁵

Odbacio je političke poteškoće u vezi s tim i pozvao se na to da će jedinice koje budu bile ubačene za službu osiguranja na Balkanu imati prilike da prikupe ratna iskustva.

Zatim je poslanik, s obzirom na stanje na istočnom frontu kao i na političke posledice, upozorio da ne traže izvlačenje mađarskih jedinica iz Ukrajine. Ministar vojske je odgovorio da će načelnik Generalštaba, prilikom skorašnje posete Glavnom stanu, s obzirom na relativno malu borbenu vrednost jedinica, govoriti o tom pitanju.⁶ Međutim, sa mađarske strane ni u kom slučaju ne nameravaju da nemačkom rukovodstvu u nezgodnom trenutku prirede poteškoće. To je i izričita volja regenta. S druge strane, kao primanje za ubacivanje mađarskih jedinica na Balkan političarima se mora dati neka protivusluga ili, pak,¹ staviti u izgled.

Ministar vojske je uopšte sa velikim zadovoljstvom govorio o svojoj poseti Glavnom stanu. Osvedočio se u to da situacija ne daje povod za zabrinutost jer pored rukovodstva koje je iskazalo borbeni moral Vermahta i njena vrednost su nesalomljivi.

¹ Objavljeno u: A Wilhelm-Strasse..., dok. br. 549.

² Telegram je Jagov (Jagow), nemački poslanik u Budimpešti, dalje prosledio preko Ministarstva spoljnih poslova.

³ Jagov Ditrih (Jagow Dietrich).

⁴ Vidi dok. br. 140.

⁵ Čataijevo (Csatay) obaveštenje je pogrešno. Ministarski savet od 29. avgusta 1943. nije zauzeo stav po pitanju nemačke molbe a takode ni Horti. Vidi dok. br. 140.

* Cilj Sombatheljijske (Szombathelyi) posete Nemačkoj 17. septembra 1943. stvarno je bio taj. (Vidi fusnotu br. 5, dok. br. 144).

II. (Držanje-ponašanje. Ministar vojske od kad se vratio iz Glavnog stana uopšte svuda, pa i u Kabinetu, govorio je isto tako odlučno i pun poverenja kao pred našim poslanikom. Ova činjenica ponovo dokazuje da je ministar vojske, prema našem mišljenju, najpozitivnija ličnost u Mađarskoj.

Mišljenja sam da će načelnik Generalštaba prilikom svoje najskorije posete Glavnom stanu govoriti o ubacivanju mađarskih jedinica na Balkan, o povlačenju bar jednog dela mađarskih jedinica iz Ukrajine i po mogućstvu njihovog stationiranja u blizini mađarske granice. Predusretljivost koju bi Nemci po ovom pitanju ispoljili ili čak stavili u izgled učvrstila bi položaj vojnog rukovodstva naspram političara.⁷

Treba dobro razmisliti da položaj vojnog rukovodstva nije nepokolebljiv. Zato, po mom mišljenju, naša predusretljivost po pitanju izvlačenja ukrajinskih divizija ne može da ide tako daleko da bi mađarsko političko rukovodstvo imalo mogućnosti za stvaranje takvog utiska kao da će Mađarska sasvim istupiti iz borbe koja se vodi na istoku. Treba razmisliti i o tome da u nesigurnom položaju Mađarske u nemačke rejone ubačene mađarske jedinice čine vredan залог.

Na osnovu svog utiska, mađarski Generalštab smatrao bi za idealno rešenje kad ibi 4 divizije trajne formacije⁸ bile ubačene za stalno ,na Balkan a 4 divizije pak u Ukrajini. Ovakvo rešenje znači da bi, prema sadašnjoj situaciji, još dve mađarske divizije trajne formacije bile ubačene kao višak.

III. Predviđam da će načelnik Generalštaba za vreme razgovora u Glavnom stanu pokrenuti i pitanje naoružanja i opreme balkanskih mađarskih jedinica što je, s obzirom na opštu situaciju naoružanja Mađarske, i razumljivo. Makar i najmanja nemačka predusretljivost na ovom polju takođe bi učvrstila položaj vojnog rukovodstva.

94/106 565-67

Papenhajm⁹
Jagov

⁷ Nemci su već tada imali potpuna obaveštenja o misiji delegata, mađarskih protivnemačkih političkih grupa, u Turskoj, zatim o različitim načinima traženja puta, ali su još smatrali da bi jačanjem mađarskog vojnog rukovodstva mogli zaustaviti Hortijeve političke krugove koji traže istupanje iz rata.

⁸ Radi se o divizijama sastava od po tri puka.

⁹ Papenhajm Fridrih fon Rabe (Pappenheim Friedrich Rabe von), pukovnik, od 1. avgusta 1943. general-major. Od 1. novembra 1941. do 1. novembra 1943. bio je nemački vojni ataše u Budimpešti.

BR. 144

Budimpešta, 11. septembar 1943.

TELEGRAM JAGOVA, NEMAČKOG POSLANIKA U BUDIMPEŠTI, MINISTARSTVU SPOLJNIH POSLOVA O SITUACIJI U MAĐARSKOJ

Br. 1692.

Juče su se ponovo proširile takve vesti da će gospodin Kalai (Kallay) podneti ostavku, odnosno da je već podneo.² Za njegovog naslednika pominje se Baranjai (Baranya),³ bivši predsednik mađarske narodne banke. Ovo pronošnje vesti pokazalo se kao netačno i možda se može povezati sa krunskim savetovanjem⁴ koje je juče održano pod predsedništvom regenta. Prema pouzdanom izveštaju, na krunskom savetu je vođena diskusija o uticaju italijanske kapitulacije na Mađarsku. Krunski savet je smatrao mogućim da će Badoljova vlada verovatno objaviti rat Nemačkoj, što bi Mađarsku stavilo pred teške odluke. Diskutovali su i o tome⁵ da li Kalai treba

¹ Objavljeno u: A Wilhelm-Strasse..., dok. br. 552.

² Nemci su preko agenata iz Engleske saznali da su »mirovna is pi pa van ja« Kalaija u izvesnim engleskim krugovima naišla na negativan prijem. U tom vremenu Nemcima bi pogodovala Kalaijeva ostavka jer bi možda kod Hortija uspeli da postignu da u vladu uđu oni političari koji im više odgovaraju, kao npr. vođe Imredijeve (Imrédy) partije.

³ Baranjai Lipot (Baranyai Lipót) takođe je bio pristalica otcepljenja od Nemačke.

⁴ Savetovanje 10. septembra nije bila sednica Krunskog saveta, već dogovor Hortija sa svojim tajnim savetnicima, poverenicima, svim bivšim predsednicima vlade i ministrima inostranih poslova — izuzev Imredija i Bardošija (Bárdossy). Od tadašnje vlade prisutni su bili Kalaji Mikloš, predsednik vlade, Giči Jene (Ghyczy Jenő), ministar spoljnih poslova, i Keresteš-Fišer Ferenc (Keresztes-Fischer Ferenc), ministar unutrašnjih poslova.

⁵ Na tajnom savetovanju doneta je odluka o 5 pitanja.

1) U najskorije vreme treba u Nemačku poslati delegaciju sastavljenu od političkih i vojnih lica visokog ranga i tražiti povratak svih mađarskih jedinica koje se nalaze na istočnom frontu.

2) Odlučno treba odbiti svaki takav zahtev koji se odnosi na učešće u okupaciji Balkana.

3) Nemcima treba saopštiti da ubuduće nemački vojni transporti ne mogu prolaziti kroz Budimpeštu i da za to treba koristiti sporedne pruge.

4) Ubuduće mađarske trupe ne mogu preći mađarsku granicu.

5) Vojska treba da se bori protiv partizana i gerile ali treba je uputiti da se ne suprotstavi kada anglo-američke trupe, koje su se iskrcale na Balkan, stignu na državnu granicu.

Od ovih odluka samo drugu su mogli da ostvare.

da podnese ostavku. Posle dugog dogovaranja zauzeli su stav da u ovom trenutku ne bi bila celishodna ostavka vlade. Regent je podvukao da od strane Mađarske ne može biti reči o zauzimanju sličnog stava kao postupak Badoljove vlade.⁶ Dogovor je još ibio u toku kada je saopšten poseban izveštaj Vrhovne komande Vermahta o razoružanju italijanske vojske. Pod uticajem ovog složili su se da je potrebno sačekati dalji razvoj događaja jer je sad nastala potpuno nova situacija.

Pošto do sada nisam dobio nikakvu potvrdu o dobivenim izveštajima u vezi sa kraljevskim savetovanjima⁷, iste dostavljam sa rezervom.⁸

94/106 588-89

Jagow (Jagow)®

⁶ U završnom periodu rata Horti je sa svojim privrženicima više puta raspravljao o pitanju istupanja iz rata ali nikad nije prihvatio pomisao otvorenog suprotstavljanja Nemcima. Osnovu načelnog dogovora od 10. septembra 1943, kao rezultat jednogodišnjeg tajnog dogovaranja sa Englezima, sačinjavalo je i to da mađarske vladajuće grupe »ne prihvataju rizik istupanja iz rata zbog opasnosti od nemačke okupacije«. Karakteristično za ovu dvoličnost je i to da, uprkos zahtevu Nemaca, nisu raskinuto diplomatske odnose sa Badoljovim režimom a ipak je mađarska vlada 29. septembra priznala i Musolinijevu kontra-vladu.

⁷ Pogrešno objašnjeno: reč je o sednici Krunskog saveta.

⁸ Pošto je nemački poslanik već 15. septembra dobio vest o tome da će Horti i službeno odbiti nemački zahtev, to on 17. septembra telegramom moli državnog sekretara za spoljne poslove Stemgrahta (Steengracht) da mađarskom NG, Sombathelji Ferencu (Szombathelyi Ferenc) koji stiže u Glavni stan saopšti: »U slučaju da NGŠ Mađarske odbije da uputi trupe na teritoriju bivše Jugoslavije a, osim toga, da zahteva povlačenje mađarskih trupa za obezbeđenje sa istoka, predlažem da se razmotri odgovor takvog značenja da mi njegova saopštenja ovako tumačimo: Želja Mađarske je da ne želi više da nastavi oružanu borbu u interesu Evrope i zbog toga do izvesnog stepena želi ulogu neutralne zemlje. Ovakav stav Mađarske iz osnova menja odnos Nemačke prema Mađarskoj. Istupanje Mađarske iz borbene linije objašnjavamo tako da se Mađarska odriče svojih teritorijalnih zahteva, dakle praktično se vraća na trijanonsku granicu. Iz toga izvlačimo odgovarajući zaključak i teritorije koje su nemačkom odlukom od 1938. godine ili borbom nemačkih trupa dodeljene Mađarskoj iz sigurnosnih razloga okupiraćemo ih i staviti pod našu upravu.« (Objavljeno u: A Wilhelm-Strasse..., dok. tor. 554).

⁹ Jagov Ditrih (Jagow, Dietrich).

BR. 145

Segedin, 14. septembar 1943.

**TELEGRAFSKI IZVEŠTAJ KOMANDE 5. SEGEDINSKOG
KORPUSA O VATRENOM OKRŠAJU SA PARTIZANIMA
KOD OPŠTINE TORŽA¹**

I Z V E Š T A J

komande 5. korpusa 1. odeljenju Generalštaba
14. IX 1943.

Budimpešta

Predmet: partizanski napad
kod Torže

Izveštavam da je žandarmerijska patrola iz Torže (s-z od Novog Sada za 40 km duž kanala Kralja Petra),² sastava dva lica, primetila oko 23.00 časa 12. septembra 1943. približavanje partizanske grupe od 5 lica. Na 2 km od Torže na upozorenje komandira patrole uzvikom »Stoj«, odgovorili su žestokom vatrom iz pušaka. Meci su potpuno razneli list noge žandarmu Nad Đuli (Nagy Gyula), tako da mu je ranjeni deo noge morao biti amputiran. Partizani su bacili i ručne bombe srpskog porekla. Međutim, one nisu napravile štetu. Posle napada partizani su pobegli.³ Dana 14. septembra u zoru između opština Bač i Tovariševa, partizani su posekli 14 telefonskih stubova.⁴ Istraga je u toku.

Komanda 5. korpusa, 20581/el. I.—1943.

¹ Telegram (pisan na mašini) HL, VKF-1943-I-5876/el.

² Sada: Mali Kanal.

³ Treći bačko-baranjski NOP odred, koji je iz Srema preko Dunava prešao u Bačku noću 18/19. avgusta, počev od kraja avgusta izvršio je čitav niz napadnih akcija. U prvom redu uništavanjem prinosa (žitarica, industrijskih biljaka) i razaranjem komunikacija pričinio je velike štete Hortijevim okupatorima i posredno hitlerovcima. Borba sa Hortijevim žandarmima opisana u dokumentu razvila se iz jedne takve akcije. (Vidi Zbornik, tom I, knjiga 6, dok. br. 157 i 163).

⁴ Prema jednom drugom izveštaju: »na srednjem delu železničke pruge i drumu, koji povezuju opštine Tovariševo — Obrovac (Băcstő-város—Boróc) (sekcija Vukovar 5862, Bačka Palanka 5863, detaljna sekcija), nepoznati učinioci posekli su 11 komada telefonskih stubova i 3 komada visokonaponskih električnih stubova i iste postavili na železničku prugu odnosno na drum«. (HL. VKF, 1943, 1. oszt. 5893/el. Original pisan na mašini).

BR. 146

Sombathelj, 15. septembar 1943.

**TELEGRAFSKI IZVEŠTAJ KOMANDE 3. SOMBATHELJ-
SKOG KORPUSA DA, PREMA VESTIMA, PARTIZANI NA-
MERAVALJU PREKO DRAVE UPASTI U MEĐIMURJE¹**

Izveštaj Komande 3. sombatheljskog korpusa

1. odeljenju načelnika Generalštaba

Budimpešta

Predmet: pokušaj upada par-
tizana u Međimurje

Vojni garnizon u Čakovcu (Csäktornya) primio je dva izveštaja, jedan od jednog Hrvata, državnog činovnika, a drugi od žandarmerijske postaje koja obuhvata sela Legrad (Legrad) — Donja Dubrava (Alsódomboru) — Prelog (Perlak) koji su upadljivo identični i prema kojima su partizani okupirali opštine koje leže pored Drave i prema planu treba noćas da upadnu u Međimurje. Navodno brojno stanje im je više hiljada ljudi.² Čamci su spremni na hrvatskoj obali. Cilj upada je da razoružaju graničarske karaule i žandarmerijske postaje. U toku je proveravanje verodostojnosti gornjih vesti. Rezervu u mirnodopskim garnizonima zajedno sa prevoznim sredstvima stavio sam u pripravno stanje.

Komanda 3. korpusa br. 6270/el. II. 1943.
general-potpukovnik

vitez Bakai Silard (Bakay Szilárd), s.r.

Izveštaj Komande 3. sombatheljskog korpusa

1. odeljenju načelnika Generalštaba

Budimpešta

Predmet: dopuna izveštaja za po-
kušaj upada partizana u
Međimurje

Za dopunu izveštaja broj 6270/el. II—1943.: bande se uporno trude da izazovu raspoloženje da je mađarska vojska ovih dana ispraznila i napustila Međimurje.

Komanda 3. korpusa br. 6270/el. II. 1943.
general-potpukovnik, k-dant korpusa

vitez Bakai, s.r.

¹ Telegram (pisan na mašini) HL. VKF—1943, 1. oszt. 5883/el.

² Odnosi se na 28. slavonsku diviziju NOVJ, brigadu »Braća Radić« i Kalnički NOP odred.

BR. 147

Sombathelj, 17. septembar 1943.

**TELEGRAFSKI IZVEŠTAJ KOMANDE 3. SOMBATHELJ -
SKOG KORPUSA 1. ODELJENJU GENERALŠTABA O PRE-
DUZETIM MERAMA PROTIV NARODNOOSLOBODILAČ-
KOG POKRETA, S MOLBOM DA SE NEPOUZDANO MUŠKO
STANOVNIŠTVO POZOVE NA PRINUDNU RADNU SLUŽBU¹**

3. korpus šalje 1. odeljenju GŠ 17. IX 1943.

Predmet: izveštaj o situa-
ciji 17. septembra

Noć 16/17. u Međimurju protekla je bez događaja. Izuzev kod opštine Kotoriba (Kotor), gde je žandarmerijska patrola između 19—20.00 časova opazila jednu patrolu bandita. Sume i druga mesta pogodna za skrivanje oko opštine Kotoriba ponovno su bili pročešljani. Prema proverenim vestkna, brojno stanje bandita u planini Kalnik usled isticanja iredenti-stičkih parola, naglo raste². Glavnina bandita je 16-tog bila kod Novog Marofa (južno od Varaždina za 15 km) i sa jednom isturenom grupom od 12—3.000 ljudi, od 12. septembra drži zauzete opštine: Hrzenica, Semoved, Štefanec, Bartolovec i

¹ HL. VKF. 1943. 1.oszt. 5899/eln. Telegram.

² Od početka 1943. godine planina Kalnik bila je vrlo važno ■uporište partizanskih snaga. Hitlerovci su početkom 1943. godine znatno smanjili svoje snage na hrvatskoj teritoriji i koncentrisali ih na napade na partizane na teritoriji Neretve i Sutjeske (operacije »Vajs I i II« i »Svare«). U ovoj situaciji zadatak Glavnog štaba Narodnooslobodilačke vojske Hrvatske bio je da poveća svoje snage, proširi oslobođenu teritoriju, nastavi stalna aktivna diverzantska dejstva u pozadini neprijatelja, prvenstveno na glavnoj železničkoj pruzi Zagreb — Beograd, pomažući ovim glavne narodnooslobodilačke snage koje su se borile protiv nemačko-italijanskih napadnih jedinica. Posle kapitulacije Italije, pošto se glavnina hrvatskih partizanskih jedinica skoncentrisala na oslobođenje Primorja, partizanske snage koje su dejstvovalе na hrvatskoj planinskoj teritoriji Kalnik — Moslavina pomagale su u izvršavanju ovog zadatka (vidi fusnotu br. 5, dok. br. 163). Radi neposrednog usmeravanja narodnooslobodilački odredi, brigade i Komanda 2. operativne zone, koji su delovali na ovoj teritoriji, izgradili su na planini Kalnik svoja uporišta (vidi: Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije..., str. 241—246, kao i 4. fusnotu dok. br. 163). Sličan veliki zadatak pao je na slovenačke partizanske snage koje su između 9. i 12. septembra 1943. razoružale jedinice 11. italijanskog korpusa, razbile glavninu grupacije belogardejaca, oslobodile deo teritorije južno od Save do Ljubljane, kao i nekoliko naselja između Ljubljane i Trsta.

2abnik.³ Naoružani su automatima, puškama, puškomitraljezima, 1 tenkom, 3 kamiona i jednim sanitetskim automobilom. U toku noći na hrvatskoj strani Drave čula se povremena pucnjava iz pušaka, mitraljeza i eksplozije ručnih bombi. Glavno komandno mesto bandita je u Ivanci⁴. (Od Varaždina na jugozapad za oko 20 km). U prometu su dve vrste letaka. Jedni su nacionalistički koji u vezi sa događajima sa I tali j anima podstiču na pristupanje u hrvatsku nacionalnu vojsku. Drugi su izgleda titovskog porekla i propagiraju blisko oslobođenje Međimurja. U sledećim danima računam sa upadom bandita⁵, koji imaju jatake u opštinama Međimurja. Organizovao sam noćno osmatranje linije Drave, naročito sam usmerio osmatranje kopnenih delova granice. Uz prethodni pristanak Ministarstva unutrašnjih poslova, uputio sam još jednu žandarmerijsku četvu u Donju Dubravu (Alsódomboru), gde će ista stići danas u popodnevnom časovima. Molim da se moj raniji predlog ponovno razmotri, da se graničari koji drže granicu na pruži Čakovec — Kotoriba hitno zamene stražarskim jedinicama. Molim punomoć da iz svih opština, koje leže u pojasu Drave i železničke pruge Čakovec — Kotoriba, mogu pozvati sve nepoverljivo muško stanovništvo na prinudnu radnu službu,⁶ i da ih upotrebim na drugim udaljenim teritorijama.⁷

³ Na teritoriji je delovao jedan bataljon brigade »Braća Radić« (formirane 4. septembra 1943. godine) 28. partizanske divizije. Na primer, noću 15/16 septembra napao je kod Novog Marofa nekoliko jedinica 14. puka hrvatskog domobranstva. U vatrenom okršaju koji je nastao neprijatelj je izgubio 71 hrvatskog vojnika, 18 žandarma i jednog ustašu (Hronologija oslobodilačke borbe naroda Jugoslavije 1941—1945, VII, Beograd 1964, u daljem tekstu Hronologija..., str. 551).

⁴ Jedna partizanska baza bila je i opština Ivanec, na severozapadnom delu planine Ivanščica. Nemačko-hrvatske fašističke snage izvršile su više juriša na bazu i u okolini su se razvile ogorčene borbe. Kako je general Bakai (Bakay) javio 30. septembra 1943. nemački i hrvatski avioni su u više navrata bombardovali opštinu (HL. VKF. 1943.1. oszt. 6023/el. Telegram).

⁵ Na primer, krajem septembra među hortijevskim okupatorskim vlastima veliku paniku izazvala je krajem septembra vest, koju je 29. septembra emitovao londonski radio, po kojoj su »partizani zauzeli Mursku Sobotu«. Mada je tu vest list »Murska Sobota i okolina« u broju od 8. oktobra 1943. demantovao pošto je obaveštenje BBC-a bilo pogrešno, panično raspoloženje je još dosta dugo potrajalo.

⁶ Vidi dok. br. 159.

⁷ Generalštab je obe ove molbe prosledio još istog dana, 17. septembra, Obavestio je Komandu 3. korpusa da obezbeđenje železnice preuzimaju od graničarskih nižih jedinica mobilisane jedinice i da je Ministarstvo vojske podnelo predlog da se nepoverljivo muško sta-

Molim da se što pre postavi po jedna teleprinterska stanica u Čakovcu i Kotor ibi i da se što pre puste u rad, jer ovo u svojoj nadležnosti ne mogu rešiti zbog nedostatka uređaja i osoblja. Sada je, praktično, jedina mogućnost veze sa Međimurjem graničarski kodirani poštanski saobraćaj preko telefona. Ne uzimajući u obzir prisluškivanje, isto samo uslovno ima vrednost.

Dostavio sam: 1. odeljenju GŠ i Komandi 3. armije

Na znanje: Komandi 4. korpusa

Komanda 3. korpusa, br. 15.673/el. VKO 1943.

general-potpukovnik

vitez Bakai (Bakay), s.r.

BR. 148

Budimpešta, 17. septembar 1943.

OBAVEŠTENJE CENTRALE DRŽAVNE BEZBEDNOSTI 1. ODELJENJU GENERALŠTABA O DELATNOSTI BAČKIH PARTIZANA, S PREDLOGOM DA ŽELEZNIČKE PRUGE ČUVA VOJSKA I DA SE IZMESTE NOVI GARNIZONI NA BAČKOM ODSEKU DUNAV — TISA¹

Centrala Državne Bezbednosti mađ. kraljevskog Ministarstva unutrašnjih poslova

Broj 5643/el. ävk. 1943.

Vanredni događaji u Vojvodini

1. odeljenju Generalštaba mađ. kraljevske vojske

Budimpešta 17. septembra 1943.

B u d i m p e š t a

Vanredne događaje koji su se desili u Vojvodini srdačno radi znanja, saopštavam po sledećem.

novništvo u Međimurju pozove na prinudnu radnu službu. Istovremeno, Komanda 3. korpusa, u svom delokrugu, poslala je novo pojačanje na murski granični sektor, uvela je lične legitimacije i ograničila mogućnost kretanja muškog stanovništva do zaključno 60 godina (Ferdo Godina: Prekomiurje ..., str. 87).

¹Original (pisan na mašini) HL. VKF. 1943.1. oszt. 5905/el.

Prema izveštaj u Novosadskog 5/1. žandarskog istražnog; pododelenja, 16. ovog meseca između 22.30 i 23.00 časa, ispod brzog-teretnog voza koji je pošao iz Novog Vrbasa prema Novom Sadu, između Pašićeva [Ókér] i Novog Vrbasa (Ujverbász) između profila broj 228/229, eksplodirao je paket sa barutom postavljen ispred šina.²

Snaga eksplozije je pokidala šine u dužini od 1 m, kao i telefonsku liniju. Eksplozija je usledila pod teretom voza. U to vreme na ovom delu pruge trebalo je da prođe brzi voz Budimpešta—Novi Sad, ali je kasnio, zbog toga su ispred njega uputili brzi teretni voz, što atentatori unapred nisu mogli znati.

Na licu mesta ostala su netaknuta još dva paketa barutana. Na omotu paketa može se pročitati natpis »Bratislava«.

Snaga eksplozije je oštetila desni pokretački točak lokomotive. Preko prekinute šine od 1 metra, brzi teretni voz je projurio bez posledica, povreda nije (bilo).³

Dana 17-og ovog meseca u 00.40 časa, železničku stanicu Petrovac—Gložan (Petrőc—Dunagölos) napalo je 5 naoružanih partizana. Napadače je vatrom oteralo osoblje stanice koje je bilo naoružano puškama. Ovaj napad izgleda identičan sa napadom na železničku stanicu Filipovo (Szenfűlőp)⁴, od 8-og ovog meseca i 13-og ovog meseca na železničku stanicu Tovariševo (Băcstóváros). Geografski ove 3 stanice nalaze se jedne blizu drugih. Verovatno je ista partizanska grupa izvršila sva tri napada na železničke stanice sa ciljem da se domognu novca, a i zbog sabotaže.⁵

Prema izveštaju žandarmerijske stanice Kotoriba (Kotor)¹ u noći 16. na 17. septembra, u ataru opštine Kotoriba žandarmerijska i graničarska patrola vodila je kratki vatreni okršaj sa partizanima. Partizani su pobjegli, povređenih nije bilo.

² Telegram HL. VKF. 1943. 1. oszt. 5905/el.

³ Ovu akciju na pruži Novi Sad — Subotica, pred samim Novim; Vrbasom, izvela je diverzantska grupa 3. bačko-baranjskog NOP odreda. (Zbornik, tom I, knj. 6, dok. 142).

⁴ U ratnom izveštaju broj 11 Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine o toj akciji piše: »7. septembra 1943. u Filipovu (Bačka) izvršen je naipad na železničku stanicu« od strane 3. bačko-baranjskog NOP odreda. Zaplenjeni novac predat Glavnom štabu (Zbornik, tom I, knj. 6, dok. 137). Telefonogram o ovom partizanskom napadu može* da se pronađe u HL. VKF. 1943. 1. oszt. 5828/el. Hugles távirat.

⁵ Izveštaj o partizanskom napadu na železničku stanicu Petrovac — Gložan. (HL. VKF. 1943. 1. oszt. 5905/el. Hugles távirat).

Na osnovu ovoga, podneo sam gospodinu mađ. kralj, ministru odbrane sledeći predlog:

a) Čuvanje vojnom stražom važnijih železničkih linija u Bačkoj.⁶

b) Isturanje novih garnizona sa težištem da budu postavljeni duž Dunava i Tise.⁷ Prednost ovoga bi bila: sprečavanje infiltriranja i upada partizana, neutralisanje pokreta Srba, i smirivajuće bi delovalo na Mađare.

Molim da mi saopštite Vaš stav.

Iz naredbe Ministra

Ujsasi (Ujszászy)⁸ gen.-major, s.r.

BR. 149

Sombathelj, 21. septembar 1943.

TELEGRAFSKI IZVEŠTAJ KOMANDE 3. SOMBATHELJSKOG KORPUSA O PREDUZETIM MERAMA ZAŠTITE GRANICE RADI SUZBIJANJA POJAČANE PARTIZANSKE DELATNOSTI U MEĐIMURJU¹

Komanda 3. korpusa dostavlja 1. odeljenju Generalštaba, 21. septembra 1943.

Predmet: Izveštaj o situaciji 21. 9. i

1/ Na sektoru između Legrada i Podravske Slatine sve su jača izviđačka dejstva bandita. Kod Podravske Slatine pripreme za manje prelaze. Od ovog sektora zapadno do Macinca (Miksavär) nije bilo događaja koji zaslužuju pažnju.

2/ Usled nepovoljnog kišovitog vremena granični promet je jako opao i time je otežano prikupljanje vesti.

⁶ Prema zabelešci referenta 1. odeljenja od 21. septembra na dokumentu stoji: »Ne preporučujem da se mobilisane jedinice raspoređuju za osiguranje železnica. Kod 4. čete 54. potmog bataljona ovu službu preuzeo je 17. peš. puk. Gospodin načelnik Generalštaba još nije doneo odluku o razmeštaju jedinica.«

⁷ U vezi naređenja ministra vojske vidi dok. br. 162.

* Ujsasi Istvan (Ujszászy Istvan).

¹ HL. VKF. 1943, 1. oszt. 5939/elh, Hugles telegram.

3/ Nastavlja se pročešljavanje teritorije do železničke pruge Čakovec — Kotoriba (Csáktornya — Kotor).

4/ Razmeštaj graničarskih jedinica: referent za graničarske jedinice, pukovnik Tako, kao koanandir grupe u Prelogu (Perlak). Ojačani streljački vod iz 2. bataljona 17. peš. puka straža na varaždinskom mostu. Jedan žandarmerijski vod u Orehovici (Drávadiós). Komanda 4. čete 53. graničarskog bataljona u Prelogu. Takođe u Prelogu dve žandarmerijske čete sa kamionima kao pokretna rezerva. Jedan ojačan žandarmerijski vod u Legradu. Jedna ojačana žandarmerijska četa sa komandom žandarmerijskog bataljona u Donje Dubrave (Alsádborbu). Ostale rezerve sa motornim vozilima za vreme mraka u pripravnosti i još pojedina ojačana četa u Čakovcu, Nađkanjiži i Sombathelju.

Podnosim: Generalštabu (1. odeljenju Generalštaba), Komandi 3. armije.

Dostavljam: Komandi 4. korpusa

Dobija: Komanda 17. peš. puka

Komanda 7. peš. divizije — Komanda 3. korpusa 16037/ /ein. VKO—1943.

Vitez Bakai (Bakay), general-potpukovnik
komandant korpusa

BR. 150

Budimpešta, 21. septembar 1943.

IZVOD IZ ZAPISNIKA SA SEDNICE MINISTARSKOG SAVETA. PREDLOG MINISTRA UNUTRAŠNJIH POSLOVA O STUPANJU NA SNAGU VANREDNOG PRAVA UPOTREBE ORUŽJA ZA ŽANDARMERIJU U BAČKOJ, U POJASU MAĐARSKO-HRVATSKE GRANICE I U POTKARPATJU¹

Gospodin Ministar unutrašnjih poslova² referiše da ga je načelnik Generalštaba mađ. kralj. vojske³ zamolio da u cilju efikasnije odbrane od partizanskih napada, komunističkih i neprijateljskih atentata i sabotažnih akcija, preduzme potrebne

¹ Original (pisan na mašini) GL. Min. tan. jkv. 1943. sept. 21. 2. pont.

² Keresteš-Fišer Ferenc (Keresztes-Fischer Ferenc).

³ Sombathelii Ferenc (Szombathelyi Ferenc).

mere za stupanje na snagu pod tačke 7. tačke 30. paragrafa 47. »Organizacionog i službenog uputstva mađ. kraljevske žandarmerije«, koja sadrži vanredno pravo upotrebe oružja — na sledećim teritorijama:

- a) na celoj teritoriji oslobođene Bačke
- b) u pojasu mađarsko-hrvatske granice i
- c) u pojasu Potkarpata.

(Pod »graničnim pojasom« podrazumeva se državna granica i od nje u proseku 5 km dubine u unutrašnjosti teritorije).

Isto ovakav predlog dali su jednovremeno ministru, referentu, Centrali Državne bezbednosti i inspektoru mađ. kralj. žandarmerije.

Prema tački 330, podtačke 7. pomenutog uputstva, žandarm u službi obavezan je upotrebiti oružje protiv svakog »ko u vreme rata ili u vanrednom stanju, ako se u njega posumnja na poziv ne stane i bez odgovora počne da beži«.

Prema sadržanom u podtački 7. tačke 342. Uputstva, odredba stupa na snagu »samo ako javnom ili državnom poretku zapreti opasnost od pokreta većih razmera ili u slučaju rata na određenoj teritoriji i u određeno vreme«, što donosi vlada Kraljevine Mađarske. Mere za jednovremeno izdavanje i objavljivanje odredbe preduzima ministar unutrašnjih poslova.

Proširenje upotrebe oružja na žandarmeriju opravdava sledeće:

a) ako nastupe uslovi pomenuti u tački 342. citiranog Uputstva,

b) ako je za žandarmeriju nedovoljno pravo upotrebe oružja propisano za mirnodopske uslove, naročito prema partizanima, saboterima, špijunima i atentatorima, posebno kada ovakvim treba sprečiti bekstvo ili ako se vanredno važni interesi zaštite države vezuju za to da se ovakvi elementi svim sredstvima učine bezopasnim.

Naime, prema važećim mirnodopskim propisima, žandarm može upotrebiti oružje u slučaju bekstva posle učinjenog krivičnog dela ili ako postoji osnovana sumnja da će krivično delo biti učinjeno od strane »opasnog zlikovca«.

Dakle, zbog ovoga, sada je potrebno da se pravo upotrebe oružja u da tim okolnostima, na označenoj teritoriji, bezuslovno proširi i protiv onih, koji su već, iako nepoznati ili osnovano sumnjivi, učinili krivično delo, pa se u interesu predupre-

nj a teške opasnosti, opravdano moraju i oružjem učiniti bezopasnim.

c) U sadašnjoj situaciji žandarmerijske patrole su u vrlo nepovoljnom položaju u odnosu na partizane (špijune, atentatore) koji ih iznenada i mučki napadaju, jer ovi na sve spremni zlikovci, samo tamo i tada upotrebljavaju oružje protiv žandarmerijskih patrola, kada je za njih situacija najpovoljnija. Inače sada na znak upozorenja od strane žandara, jednostavno beže, a žandarm u ovakvoj prilici ne može protiv njih da upotrebi oružje.

Usled ovako nepovoljnog položaja, od povratka teritorija do sada, pali su kao žrtve ovakvih iznenadnih napada 9 žandara, više vojnika i opštinskih policajaca, a više njih je teško ranjeno.

d) Ima izveštaja o tome da je pojačano partizansko organizovanje Jugoslovena i možemo računati sa pojačanim i proširenijim partizanskim napadima, a sa još češćim i težim rušilačkim akcijama. Neosporan je zaključak da na našim teritorijalna već i do sada ima partizana, i moramo računati sem unutrašnje organizacije i na sve veće infiltriranje. Čak se ne može smatrati za isključeno da pojedine pogranične teritorije naše otadžbine neće zadesiti otvoreni napad većih razmera.

e) U neposrednoj blizini bivše galicijske granice ne mogu se konačno završenim smatrati ni one nemačko-ruske partizanske borbe, koje su tu i tamo doticale i našu granicu i u vezi sa kojima se pokazuju neosporno ozbiljni tragovi komunističkog i partizanskog organizovanja (ruska sredstva veze bačena padobranima, partizanski padobrancij) i na našoj teritoriji. I u ovim krajevima moramo stalno računati na pojačane partizanske napade i atentate.

Gospodin ministar, referent, ima nameru staviti na snagu pravo vanredne upotrebe oružja, počevši od petog dana po objavi naredbe.

Pokazuje nacrt naredbe, koja je tražena da je objavi Ministarstvo unutrašnjih poslova, i moli odobrenje Ministarskog sa veta za izdavanje iste.

Ministarski savet odobrava, s tim da se tekst izmeni shodno primedbama ministara: odbrane, pravde, kao i trgovine i prometa.⁴

⁴ Naredba o vanrednoj upotrebi oružja izdata je još istog dana pod br. 4620/ME. Međutim, 5. aprila 1944. uredba je proširena na čitavu državnu teritoriju Mađarske (1290 MK 1944. iz rend.).

BR. 151

Budimpešta, 22. septembar 1943.

**OBAVEŠTENJE GLAVNOG PROVINCIJSKOG POLICIJSKOG
KAPETANA BAČKIM POLICIJSKIM I LUČKIM KAPETA-
NIJAMA DA SU U POGLEDU SUZBIJANJA PARTIZANSKIH
POKRETA I SABOTAŽNIH DELATNOSTI POTČINJENI KO-
MANDANTU 15. LAKE DIVIZIJE**

*Glavni kapetan mađarske kraljevske policije za
Provinciju*

Pov. broj 855/11—1943.

Strogo poverljivo!
Predmet: Mere u vezi sa doga-
đajima u Vojvodini

Rukovodiocima policijskih kapetanija u Subotici, Novom Sadu, Somboru, Senti, Staroj Kanjiži. Rukovodiocu po-
granične ispostave u Podravlju (Jenőfalva). Rukovodio-
cima lučkih kapetanija u Novom Sadu, Segedinu, Baji
i Apatinu

Obaveštavam da je gospodin ministar unutrašnjih poslo-
va, počev od današnjeg dana, potčiniio sve policijske vlasti
koje dejstvuju na teritoriji južno od trijanonske granice, 15.
lakoje diviziji pod rukovodstvom general-potpukovnika Kra-
ljevine Mađarske, Plati Pala (Platthy Pal), u pogledu odbrane
od sabotaža, zaštite komunikacija, železnica, puteva, plovnih
puteva i ugušivanja partizanskih pokreta.²

Upućujem da se neizostavno javite telefonom ili lično
gospodinu general-potpukovniku Plati Palu i zatražite nje-
gova dalja naređenja.

U vezi sa gornjim obavestio sam policijsku kapetaniju u
Novom Sadu da je budimpeštanska Glavna policijska kapeta-
nija po uputstvu gospodina ministra unutrašnjih poslova, na
današnji dan u 07,45 časova, uputila 6 policajaca sa 6 policijskih
pasa, a sutra će takođe u 07,45 časova uputiti još 2 po-
licijska psa, u Novi Sad, koji će se tamo prijaviti policijskoj
kapetaniji. Budimpeštanska glavna policijska kapetanija je o
ovome telegramom obavestila novosadsku policijsku kape-
taniju.

¹ Overen prepis (pisan na mašini) u MSRV-AO-M-5/172.

² Vidi dok. br. 158 i 165.

Imena šestorice upućenih policajaca:
Maklari Franjo (Maklári Ferenc),
Njitra Đula (Nyitra Gyula) vodnik
Kiš 13. Ivan (Kiss 13. János), vodnik
Horvath 12. Franjo (Horvath 12. Antal), policajac
Borš 2. Ferenc (Bors 2. Ferenc), policajac
Salontai Mihajlo (Szalontai Mihály), policajac
Imena onih koji sutra kreću:
Gazda Pavle (Gazda Pai), policajac
Njirveldi Mihajlo (Nyirvölgyi Mihály), policijski pripravnik:
Pozivam da imenovane primite u svoj sastav, a o njiho-
vom stizanju odmah izvestite.
Osam prekomandovanih policajaca sa psima rasporediti
u istražni odred koji će oformiti general-potpukovnik Plati
Pai, odnosno staviti ih njemu na raspolaganje.
Na kraju pozivam sve navedene policijske vlasti u na-
slovu da me hitno obaveste posle svog javljanja kod gospo-
dina general-potpukovnika Plati Pala.
Budimpešta 22. septembra 1943.
Zamenik vehkog kaptena
Porubski (Porubszky), s.r..
M.P.

BR. 152

Segedin, 23. septembar 1943.

**TELEGRAFSKI IZVEŠTAJ KOMANDE 5. SEGEDINSKOG
KORPUSA O VATRENOM OKRŠAJU SA PARTIZANIMA U
KULSKOM ATARU¹**

5. korpus šalje 1. odeljenju GŠ 23. IX 1943. (Budimpešta/
Predmet: vatreni okršaj između žandarmerije i partizana
u kulskom ataru.

Izveštavam da se 22-og IX u 13.00 časova u kulskom
ataru patrola od 5 članova kulske žandarmerijske stanice-
sukobila kod jednog salaša (od Novog Sada severozapadno za
45 km), sa petoricom naoružanih partizana. U vatrenom okrša-
ju jedan partizan je poginuo, jedan je teško ranjen, a ostala
trojica su pobjegli.² Bilo je očito da je jedan od pobjeglih lakša

¹ Telegram (pisan na mašini) HL, VKF. 1943. 1. oszt, 5949/el.

² Radi se o jednoj grupi 3. bačko-baranjskog partizanskog od-
reda. Nema podataka za identifikaciju lica.

ranjen. Sopstvenih gubitaka, ranjavanja nije bilo. Potraga za Ibeguncima je u toku.

Dostavljam: vojnom Kabinetu Namesnika, gospodinu ministru odbrane (Predsedništvo), načelniku Generalštaba (preko 1. odeljenja) i Komandi 3. armije.

Komanda 5. korpusa, br. 21—401/el. I. 1943.

BR. 153

Sombathelj, 25. septembar 1943.

TELEGRAFSKI IZVEŠTAJ KOMANDE 3. SOMBATHELJSKOG KORPUSA O PARTIZANSKOJ DELATNOSTI U MEDIMURJU¹

3. korpus šalje 1. odeljenju GŠ. 25. IX. 1943.

Predmet: Izveštaj o situaciji 25. IX.

1) 24-og IX u opštini Novo Selo i Šandorovec 7 km severoistočno od Varaždina, banditi su iznenada napali i razoružali graničarske organe.² Za čišćenje ove dve opštine, jedna naoružana hrvatska grupa od 20—25 vojnika, prešavši kamionima Varaždinski most, 25-og IX u 08.00 časova, prodrla je u opštinu. Poduhvat je u toku. Detaljan izveštaj sledi.

2) Prema pristiglim vestima garnizoni Varaždin i Ludbreg dobili su pojačanje uglavnom u motorizovanim jedinicama.³ Navodno, za kratko vreme otpočeće čišćenje od Drave na jug do podnožja planine Kalnik. Zatim nameravaju pročešljati planinu Kalnik.⁴ Operacijom čišćenja rukovodi jedan nemački

¹ HL. VKF. 1943. 1. oszt. 5985/el. Hugles telegram.

² Radi se o partizanskoj brigadi »Braća Radić«.

³ Radi se o nemačkom 462. grenadirskom rezervnom puku nemačke 187. rezervne divizije i o delovima 55. oklopno-grenadirske divizije »Norvegia«.

⁴ Komandant Jugoistoka general Maksimilijan fon Vajks, istovremeno i komandant Grupe divizija »F«, naredio je 15. oktobra 1943. godine nemačkoj 2. oklopnoj armiji da izvrši operaciju čišćenja (konspirativni naziv »Vildzan«) protiv partizana na teritoriji Slavonije. Napadi su započeli 24. oktobra na teritoriji Bjelovar — Koprivnica nemačka 1. kozačka divizija i delovi nemačke 187. rezervne divizije sa 5. i 8. domobranskim pukom a zatim su napali teritoriju Varaždin — Koprivnica — Ivan-Zelina. (Zbornik, tom XII, knjiga 3, Dokumenti Nemačkog Rajha 1943, dok. br. 153—155).

pukovnik, koji namerava ovih dana stupiti u vezu sa mađarskom komandom. Podaci potiču od varaždinskog šefa policije. Prednje su potvrdili podaci obaveštajaca, prema kojima je 22. IX naveče jedan hrvatski motorizovani bataljon ojačan nemačkim tenkovima i oklopnim kolima, probojem od Varaždina prema Martijanecu 1 (16 km jugoistočno od Varaždina), dostigao Ludbreg. 23-eg IX u Ludbreg su stigle nemačke SS jedinice.⁵

3) 24-og IX u 19.00 časova od Oporoveca na jugozapad u okolini . . .⁶ (na detaljnoj karti od Preloga 4 km ,na jugoistok), jedna grupa od oko 10—15 bandita otvorila je vatru na koju je jedna naša graničarska i žandarska patrola odgovorila. Za vreme bekstva, dva ranjena bandita udavila se u Dravi.

4) U predgrađu Čakovca Buzašu, žandarmi su ubili 3 partizana naoružana automatima.

5) Na više mesta opažena pojava bandita [Kotoriba 2, Mihalovce (Alsomihályfalva)... 1, u novije vreme i u Selnički breg (Szelenec) ... 2. u Svetoj Jeleni (Szentilona)... 1], potvrđuju ono saopštenje varaždinskog šefa policije, prema kojem su banditi premestili svoje mesto za infiltriranje u deo granične tromede. Veći deo u civilnim odelima sa zadatkom organizovanja. Među njima više Hrvata prebeglih sa mađarske teritorije.

6) U vezi sa planiranom akcijom čišćenja na drugoj strani, računam sa pojavom bandita potisnutih na mađarsku teritoriju.⁷

⁵ Radi se o delovima 3. fŠ oklopnog korpusa.

⁶ Naziv mesta nečitak.

⁷ Komanda 3. sombatheljskog korpusa u svom izveštaju od 20. septembra 1943. dostavila je sledeće obaveštenje o kalničkim partizanima: »...2./ O banditima prisipele vesti: Izuzev Ludbrega i Koprivnice u opštinama južno od Drave gospodare banditi. Danju vode bandi i pripadnici a koji nisu iz dotičnih opština /Srbi i vojni begunci iz hrvatske i mađarske vojske iz većine mesta/ napuštaju opštinu i prebivaju u obližnjim šumama. Banditi iz sela danju obavljaju svoje svakodnevne poljoprivredne poslove. Najbliži ciljevi bandita: a) Sprečiti isporuke poljoprivrednih proizvoda i na taj način stvoriti vladi nemoguću situaciju. Na vašaru u Ludbregu, na primer, 18. ovog meseca nisu se videla nijedna seljačka kola. b) Uništavanje sredstava veze. c) Navođenje stanovništva na sabotaže i što veći broj stanovnika uvrstiti u bande. Dalji cilj: a) Kroz nedelju-dve zauzimanje Ludbrega i Koprivnice, b) Upad u Međimurje, c) Zauzimanje Međimurja navodno za mesec dana. Sprovođenje ciljeva iz ove dve poslednje tačke pozuruju banditi koji su prebegli sa mađarske teritorije a tamo imali rukovodeće funkcije. Sredstva: dizanje u vazduh i prekid železničkih i telefonskih linija, sprečavanje ponovnog uspostavljanja železničke pruge kod opštine Novi Marof (16 km južno od Varaždina), železničku prugu su na više mesta digli u vazduh u dužini od 3 km. Železnička pruga između Ludbrega i Koprivnice prekinuta.

7) Jednu četvu II bataljona dislocirao sam 24. IX prije podne u Pustafa (Pusztafa). Jedan njen vod je kod Varaždinskog mosta.

Dostavljam: 1. odeljenju GŠ, Komandi 3. armije.
Komanda 3. korpusa broj 16.418/el. Vko. 1943.

general potpukovnik
vitez Bakai Silard (Bakay Szilárd), s.r.

BR. 154

Sombor, 25—27. septembar 1943.

NAREĐENJE VELIKOG ŽUPANA BAC-BODROŠKE ŽUPANJE I GRADOVA SOMBOR I NOVI SAD O HITNOM UBIRANJU LETINE I O POJAČANOM OSIGURANJU SKLADIŠTA I FABRIKA¹

Kopija:

*Veliki župan Bač-bodroške županije
i gradova sa municipalnim pravima
Sombor i Novi Sad*

Poverljivo! Hitno!

Predmet : Preventivna služba

Svim sreskim načelnicima

U sedištima

S pozivom na moje ranije izdato uputstvo na polju službe za odbranu od akcije sabotaža, kao i naredbe komandanta mađ.

Napadaju na radnike koji se javljaju za radove na uspostavljanju pruge, plaše ih i noću ih odvođe, b) Onemogućavanje saobraćaja. Napadi na garde koji prevoze svoje proizvode u Ludbreg, Varaždin i Koprivnicu i oduzimaju im robu. c) paljenje i pljačkanje ustanova, objekata za javno snabdevanje. Parni mlin u Ludbregu opljačkali a zatim zapalili 18. septembra. Danju pripremaju ono što je navedeno pod ,a, b. i c. a noću to sprovode u delo. Dana 17. septembra uveče između 9 i 10 časova oko 1000 nemačkih i ustaških vojnika prodrlo je od Varaždina prema Bartolovcu (kamionima). Cilj im je bio da oslobode put i teritoriju prema Ludbregu, odnosno da očiste. U opštini Ludbreg oko 300 nemačkih i hrvatskih vojnika pripremili su se u bunkerima za odbranu ...» (HL. VKF. 1943, 1. oszt, 5922/el. Vidi uz ovo i dok. br. 156).

¹ Umnožena kopija (pisana na mašini) u MSRV-AO-M-18/149.

kralj. 5. korpusa po istom predmetu, skrećem pažnju naslovu da su naredbe za preventivnu službu odbrane prestale da važe samo u pogledu čuvanja granice. Međutim, u pogledu čuvanja i zaštite *skladišta fabrika i zaliha poljoprivrednih proizvoda*, izričito su i dalje na snazi.

Akcije sabotaza poslednjih dana potvrđuju da ovakve zalihe, na primer, u pogledu zaliha fabrika konoplje, preventivna služba odbrane ne funkcioniše. Zbog toga, skrećem pažnju naslovu da je i nadalje potrebno čuvanje ovakvih objekata na ranije propisan način, eventualno u formi pojačane zaštite.²

Uostalom skrećem Vam pažnju i na telegram koji je naslovu poslao komandant V. mađarsko-kraljevskog korpusa 24-og ovog meseca.

U pogledu naoružanja civilnih stražara, propis je da stražari oružje mogu imati kod sebe samo za vreme vršenja službe, a čim predaju službu, odmah predaju oružje bilo kod naslova, bilo u žandarmerijsku stanicu. Pod vršenjem službe podrazumevati samo stvarno vreme provedeno na straži.³

U pogledu uklanjanja kukuruzovine, stabljike kudelve i suncokreta, uputstvo sam izdao pod brojem 5504/Veliki župan — 1943. Ovom prilikom požurujem izvršenje ove naredbe. Sem ovoga, sreski načelnici preko čije teritorije prolaze železničke pruge Subotica — Novi Sad, Subotica — Bogojevo, i Sombor — Novi Sad, postaraće se da u širini od 500 m levo i desno od pruge, najhitnije uberu letinu koja je još na stabljikama.

Ubiranje razumeti tako da se i kupe stabljika uklone iz; ovog pojasa kako ne bi sprečavale vidik, ili poslužile kao skrovište.

Sombor, 25. septembra 1943.

Veliki župan
Dr Deak, s.r.

Kopija i

Veliki župan Bač-bodroške županije i slobodnog kraljevskog grada sa municijom alnim pravima

Sombora i Novog Sada

Broj: 357/res—1943.

Strogo poverljivo!

Predmet: Preventivna služba

Gospodinu sreskom načelniku

Sombor

Fabrikanti kudelve, pogoni za skladištenje kudelve, kao i privatnici će u roku od 24 sata svoje kamare (kudelve razbacati

² Vidi dok. br. 155.

³ Vidi dok. br. 157.

tako da u pojedinoj kamari bude najviše 3 vagona kudelje, a kamare udaljiti jednu od druge najmanje na 20 metara. U nedostatku prostora upotrebiti i tuđi prostor. Preventivnu službu intenzivirati, a naslov će istu neprekidno lično nadzirati na teritoriji celog sreza.

Skrećem pažnju da ovu moju naredbu smesta izvršite.
Sombor, 27. septembra 1943.

Veliki župan
Dr Deak, s.r.⁴

BR. 155

Segedin, 26. septembar 1943.

**OBAVEŠTENJE KOMANDE 5. SEGEDINSKOG KORPUSA
VELIKOM ŽUPANU BAC-BODROŠKE ŽUPANIJE DA NIJE
U MOGUĆNOSTI DA UPUTI VOJNE SNAGE ZA ČUVANJE
FABRIKA KONOPLJE¹**

Komanda 5. mađ. kraljevskog segedinskog korpusa
Bez broja eln.I-1943.

Predmet: pojačano čuvanje
fabrika konoplje.

Njegovoj ekscelenciji
Gospodinu dr Deak Lea velikom županu županije
Bač — Bodrog, itd.

Segedin, 26. septemba 1943.

Vaša ekscelencija telefonirala mi je 26. septembra oko 17.00 časova i zamolila me da radi daljeg sprečavanja paljenja pogona za preradu konoplje od strane diverzantskih partizanskih jedinica, pored četiri uspela paljenja u zadnje dve nedelje,² pošaljem vojne jedinice, koje bi zadatke rešavale

⁴ Dr Deak Leo (Dr Deak Leo).

¹ HL. VKF. 1943, 1.oszt, 6020/el. Original pisan na mašini.

² Kao rezultat partizanske akcije protiv fabrike kudelje pored Bačke Palanke (o ovoj akciji govori telegrafski izveštaj koji se može naći u HL. VKF- 1943. 1.oszt. 5971/el. Hugles Tavirat) noću 22. septembra uništeno je oko 600 redova kudelje i porušen deo fabrike.

ili čuvanjem naselja ili pojačavanjem žandarmerijskih patrola (1 žandarm sa 4 vojnika).³

U odgovoru sam izložio da pojačavanje žandarima smatram necelishodnim i to u potpunosti, jer ovo pitanje se ne može resiti patroliranjem, već samo čuvanjem pogona. Ovo zahteva ubacivanje takvih snaga, koje meni ne stoje na raspolaganju, utoliko pre što jedinice koje su pod mojom komandom imaju druge, važne zadatke, koje ih u potpunosti vezuju. Tako sam prinuđen da ovu vrstu službe prebacim na »službu odbrane« koja je postavljena u okviru civilne javne uprave, na naoružane organe rezervirane za takve ciljeve.

Isto tako, tada sam zamolio vašu ekscelenciju, da mi ljubazno saopšti broj fabrika konoplje po opštinama u Bačkoj, radi davanja osnova za eventualnu upotrebu vojske.

Još u toku današnjeg dana, dobivši ove spiskove u ruke, prinuđen sam ostati pri mojoj napred navedenoj odluci, jer:

a) za sigurno čuvanje 161 pogona, računajući u proseku, potrebno bi mi bilo 18 streljačkih četa,, a takve snage meni uopšte ne stoje na raspolaganju;⁴

b) jedinice koje mi stoje na raspolaganju, pored garnizonske stražarske službe, moraju obavljati četiri druge, sa gledišta odbrane zemlje, vrlo važne službe, tako da su sa istim jedinice u potpunosti angažovane. Njihovo povlačenje sa ovih službi, suštinski bi dovodilo u opasnost bezbednost zemlje.

Napred navedeno sprečava me da predlog Vaše ekscelencije u mom delokrugu prihvatim kao svoj.

Moje uverenje je uostalom da »služba odbrane« čija je civilna organizacija, prema izveštajima sreskih načelnika, iznosila 18.000 lica, koji organizovani i , upotrebijeni u odgovarajućem broju, dobro obučeni, energično vođeni i stalno kontrolisani,- mogu sami da reše ovaj zadatak.

Po ovom pitanju smatram za potrebno da lično upoznam rukovodioce srezova, zbog čega molim Vašu ekscelenciju da imenovane (sa teritorije južne Bačke) pozovete 28-og ov. meseca u komandu novosadskog garnizona u 10,00 časova, gde će dobiti dalje direktive.

U odluci vaše ekscelencije po ovom predmetu, molim hitan odgovor u Segedin, preko teleprinterske stanice u Novom Sadu.

Na kraju smatram za potrebno da informišem vašu ekscelenciju još i o sledećem.

³ Vidi dok. br. 164.

* Vidi dok. br. 157.

Prije paljevina, nisam video nikakvu potrebu za preduzimanjem mera radi obezbeđenja pogona za preradu kudelje, jer, u saglasnosti sa vašom ekselencijom moja naredba izdata u avgustu ove godine, istina, ukida »spoljnu službu odbrane«,⁵ ali tačka koja ovo objašnjava naglašeno određuje povećanje stepena čuvanja privrednih pogona, itd.⁶ Izveštaji sreskih načelnika datih po ovom predmetu, govore o potpunom izvršenju mog naredjenja.

U toku noći, zbog paljevine u Baču,⁷ u nadi naknadnog pristanka vaše ekselencije, preko telefona sam izdao uputstva zainteresovanim načelnicima srezova, za pojačanu stražarsku službu u takvoj meri, koja bi zaštitila pogone i u slučaju oružanog napada.

Isto tako, dao sam uputstva organima javne bezbednosti, kao i graničarima, da prilikom patroliranja pretresu okoline pogona sa povećanom pažnjom, i neka stupe u dodir i sa stražama pogona.

Prilikom našeg telefonskog razgovora u toku popodneva 25-og ov. meseca, zamolio sam vašu ekselenciju da slično, kao kod železnice, izvršite raskrčavanje okoline pogona u krugu od 500 metara.

Vaša ekselencija se sa mojim gornjim naredjenjem, kao i molbom, složila i preduzela potrebne mere u svom delokrugu. Molim da mi pošaljete po jedan primerak kopije vaših naredjenja, radi informacije.

Ovom prilikom radosno sam primio k znanju preduzete mere od strane Vaše ekselencije, u vezi sa rastresitim razmeštanjem kamara kudelje, kao i za aktiviranje mojih izdatih naredjenja prilikom uvođenja »službe odbrane«.

Molim Vašu ekselenciju da primi iskrene izraze mog dubokog poštovanja.

Dostaviti: Velikom županu županije Bač — Bodrog i Centru za zaštitu države, Ministarstva unutrašnjih poslova, kao i 1. odeljenju GŠ.

General-potpukovnik
Plati (Platthy), s.r.⁸

⁵ Vidi dok. br. 165.

⁶ Vidi dok. br. 172.

⁷ Komanda 5. segedinskogkorpusatelegramom je 25. septembra 1943. oba vestila 1. odeljenjeGŠosledećem: »Izveštavam da su 23. ovog meseca, noću, 7—8 naoružanih partizana napali fabriku kudelje u Baču (Bács) (40 km jugoistočno od Sombora). Čuvare, pošto su razoružali, zapalili su kamare kudelje. Zapaljeno je oko 4—5.000 kvintala (tone) kudelje koja još i sada gori. Partizani su nakon paljenja pobjegli. Istraga je u toku.« (HL. VKF. 1943, 1. oszt, 5979/el.).

⁸ Plati Pai (Platthy Pal).

BR. 156

Sombathelj, 27. septembar 1943.

**IZVEŠTAJ KOMANDE 3. SOMBATHELJSKOG KORPUSA O
POKRETIMA PARTIZANA U MEĐIMURJU**

3. korpus šalje 1. odeljenju GS 27. IX 1943.

Predmet: Izveštaj o situaciji za 26. IX

1. Na osnovu dobijenog odobrenja, šef varaždinske policije je 25-og septembra u 08,50 časova prešao varaždinski most sa dva odeljenja ustaša i u pratnji sa određenom 4. graničarskom patrolnom četom, bez otpora dostigli u opštine Novo Selo i Šandrovec. Međutim, banditi su već u zoru napustili ove opštine. Posle izvršenog pretresa i saslušanja, ustaše su u 12,30 časova napustile teritoriju naše države.² Prema rezultatu uviđaja, hrvatski graničarski organi koji su tamo vršili službu, bili su bez otpora razoružani od strane bandita.

2. Mađarsko-nemačkog dioničarskog društva za naftu (Donja Lendava) i Italijansko-nemačkog dioničarskog društva za naftu (Selence), direktor i rukovodilac naftonosnog polja, 25. septembra zatražio je efikasnu zaštitu za naftonosno polje u Selenceu. Zbog, u okolini ponovljenih, akcija terora o kojima smo delimično već izvestili, poimenično:

a) 11. IX u noći, jedan rezervoar Italijansko-nemačkog društva su probušili i zapalili;

b) 22. IX ubili su jednog stanovnika u (Papheđu) /ličnost B.³/.

c) 23. IX pre podne, razvila se borba između žandarma i dva partizana koji su se skrivali u kući Bende Edena (Bende Edön) u Selenceu;

d) 24. IX u toku noći nožem su ubili opštinskog noćnog čuvara u Selenceu;

e) 24. IX u toku noći ubili su sudiju u Bukovcu.

Dana 25. IX uputio sam u Selence jedan ojačani streljački vod iz 17. čete 2. bataljona radi zaštite tamošnjih naftonosnih polja. Vod je stigao na odredište u 20.40 časova.

¹ HL. VKF. 1943, 1. oszt, 5989/el. Hugles telegram.

² Grupa domobransko-ustaških snaga prebegla je ispred partizana na mađarsku teritoriju. Vidi dok. br. 153.

³ Radi se o jednom potkazivaču.

3. Na osnovu priznanja vlasnika kuće koji je skrivao tri bandita,⁴ među kojima i vođu bandi Golenka, koji su 25. IX streljani u Čakovcu, u toku je više hapšenja.

4. Pristigle vesti potvrđuju da se veći deo bandita iz okoline Drave povlači prema planini Kalnik, a manji deo se skriva u šumama pored Drave na hrvatskoj teritoriji i povremeno iznenadno vrši napade, radi pljačkanja hrane.

5. I dalje računam s infiltriranjem partizana radi organizovanja Međimurja, a pročešljavanje šuma i drugih mesta za skrivanje se nastavlja i zasede postavljam i danju i noću.⁵

Dostavljeno: načelniku GŠ preko 1. odeljenja i Komandi 3. armije.

Na znanje: komandama 4. korpusa, 7. peš. diviziji i 17. peš. puku.

Komanda 3. korpusa, br. 16.656/el. VKO 1943.
general-potpukovnik
vitez Bakai (Bakay), s.r.

⁴ Radi se o Golenko Jožefu (József), Kos Janošu (Kos Janos) i Novak Janošu (Novák János). Vidi dok. br. 168.

⁵ Poslednje nedelje septembra nemačke i domobransko-ustaške snage započele su veliku operaciju čišćenja u rejonu Varaždin — Koprivnica — Sv. Ivan Zelina i na teritoriji Slavonije. U vezi sa ovim su i izdata naređenja generala Bakaia. Napominjemo da je komanda 4. kapošvarskog korpusa 30. septembra prosiedila obaveštajni izveštaj 10. peš. puka u kojem se kaže: »Na planini Papuk, Psunj i Moslavina nalaze se jedinice 12. partizanske divizije. U sastavu ove divizije nalazi se i jedna mađarska partizanska 'brigada' u formiranju... Jedinice 12. partizanske brigade izvele su niz akcija protiv železničke pruge Zagreb — Zemun a na deonici između Slavonskog Broda i Zagreba, osim toga na železničke pruge Osijek — Vinkovci, Suho-Polje — Pakrac — Banova Jaruga i Nova Kapela — Pleternica — Našice. Sada je obustavljen saobraćaj na železničkim prugama Osijek — Virovitica, Suho Polje — Pakrac — Banova Jaruga i Nova Kapela — Pleternica — Našice.« (HL. Kaposvári 10. honvéd gy.e.psäg. 1943. szeptember 30. 45. csomó, 3. irat. Naray Szabó rk. alezredes jelentése — K-da 10. kapošvarskog peš. puka. 30. sept. 1943. 3-ći dokumenat 45-og svežnja. Izveštaj generalštabnog potpukovnika Narai Saboa). To je bio prvi izveštaj kojim je obavešten mađarski NGŠ o postojanju narodnooslobodilačkog bataljona »Petefi Šandor« (Petőfi Sándor), koji je formiran u Slavoniji 15. avgusta 1945. godine.

BR. 157

Segedin, 28. septembar 1943.

**NAREĐENJE KOMANDANTA 5. SEGEDINSKOG KORPUSA
DA SE U POGONIMA ZA PRERADU KUDELJE POSTAVE:
STRAŽE¹**

Komanda V. mađ. kraljev. Segedinskog korpusa

Broj 21.600—36/el. I. 1943.

Stavljanje na snagu
Preventivne službe u Južnoj Bačkoj.

Gospodinu Načelniku Generalštaba mađ. kraljevske vojske
(1. odeljenje)

Segedin, 28. septembra 1943.

Budimpešta

1) U cilju podizanja efikasnosti preventivne službe us Južnoj Bačkoj (od linije Bački Monoštar, S., Sombor S., Kmja-ja S., Crvenka S., Srbobran S., Stari Bečej s., na jug) naređujem postavljanje straže u svakom pogonu za preradu koprive pod komandom jednog žandarma, a brojna stanja straže određiće sreski načelnici.²

2) Za određivanje i upućivanje žandara, odnosno teritorijalno nadležne komande žandarmerijskih odeljenja preduzeće mere u sopstvenom delokrugu.

3) Pri organizaciji i kontroli straža, sreski komandanti »Levente« (vananmijsko vojno vaspitanje) pružće pomoć teritorijalno nadležnim sreskim načelnicima.

4) Osnovu za naoružavanje i snabdevanje municijom čine:

a) sreskim načelnicima stavljeno na raspolaganje oružje i municija za ciljeve službe odbrane,

b) u ovom cilju izda to oružje i municija sreskim komandantima Leventa.

5) Iz kompleta koji se nalazi kod sreskog načelnika Bačke Topole, 30-og ovog meseca dostaviću:

u Sombor 40 pušaka i 800 metaka

¹ HL, VKF, 1943. 1. oszt. 6057/el. Original pisan na mašint-

² Vidi dok. br. 171.

u Apatin 70 pušaka i 1.400 metaka
u Odžake (Hódsäg) 60 pušaka i 1.200 metaka

Oružje i municiju koje će biti poslato, primiće organ komande V. Korpusa od sreskog načelnika Bačke Topole po dokumentu i isto tako po dokumentu predati zainteresovanim sreskim komandantima Levente. Sreski komandanti »Levente« izdavaće na privremenu upotrebu na revers, sreskim načelnicima. Komanda V. Korpusa će 30-og ovog meseca u 07.00 časova uputiti teretno motorno vozilo sa odgovarajućim stručnim osobljem za isporuku i predaju, maršrutom: Topola — Sombor — Apatin — Odžaci.

Dostavljeno: Komandama žandarskih odeljenja u Somboru i Novom Sadu, sreskim komandantima »Levente« u: Palanki, Kuli, Odžacima, Apatinu, Novom Sadu, Žablju, Titelu, Starom Bečeju, Somboru. Sreski načelnici u Topoli, Palanki, Kuli, Odžacima, Apatinu, Novom Sadu, Somboru, Zabiju, Titelu, Starom Bečeju. III-otseku komande V. Korpusa (teleprinterm zbog upućivanja kamiona).

Na znanje: Velikom županu Bač-Bodroške županije
i Centrali Državne Bezbednosti Min. un. poslova.

Podnosim: Generalštabu (1. odeljenju)

General-potpukovnik
Plati (Platthy)³, s.r.

³ Plati Pai (Platthy Pài).

BR. 158

Budimpešta, 30. septembar 1943.

**OBAVEŠTENJE GLAVNOG PROVINCIJSKOG KAPETANA
POLICIJSKOJ KAPETANIJI U STAROJ KANJIŽI O PRE-
DUZETIM MERAMA ZA SUZBIJANJE DELATNOSTI PAR-
TIZANA¹**

*Glavni provincijski kapetan
mađ. kraljevske policije
Broj: pov. 855/21—1943*

Predmet: Odbrana od partizanskih
akcija i sabotaza u
Bačkoj kao i pregled
mera za obezbeđenje
saobraćaja

Mađ. kraljevskoj policijskoj kapetaniji

Stara Kanjiža

U poslednje vreme u Bačkoj se sve češće ponavljaju razni partizanski atentati. Zbog ovoga, na osnovu Naredbe centrale državne bezbednosti mađ. kralj. Ministarstva unutrašnjih² poslova saopštavam sledeće:

Pošto organi javne bezbednosti u svom delokrugu i svojim sredstvima nisu bili u stanju da dovoljno brzo i sa odgovarajućom energičnošću udare po zulumu partizana, a da ove pojave ne bi uzele preteranog maha i kao rezultat istoga da jače partizanske snage prodrevši sa susednih teritorija poremete u Bačkoj red, načelnik Generalštaba mađ. kraljev, vojske poverio je *jedinstveno rukovođenje*³ odbrane od parti-

¹ MSRV.AO-M.5/181. Overeni umnoženi prepis pisan na mašini.

² PI.651.Ű. 2/1943. 1.3800/f.

³ Pitanje jedinstvenog rukovođenja u vezi sa zaštitom prinosa i obezbeđenjem železničkih i drumskih transporta ponovo je došlo na dnevni red 5. juna 1943. Rukovodioci Ministarstva unutrašnjih poslova i Centrale za državnu bezbednost smatrali su potrebnim da ponovo regulišu odbranu od partizana u Bačkoj i da u jednom organu sjedine rukovođenje i povećavanje za to potrebnih snaga. Rezultat ovog bilo je naređenje od 7. juna 1943. godine (vidi dok. br. 129).

Dana 20. avgusta došlo je do sporazuma između Ministarstva unutrašnjih poslova i Ministarstva vojske, odnosno NGŠ o proširenju delokruga nadležnosti generala Plati Pala u vezi s tim (vidi dok. br. 130, 131, 134, 148, 151, 154, zatim 162, 164. i 165).

zanskih dejstava i sabotaža, i o'bezbeđenje saobraćajnica na teritoriji Bačke od trianonske granice i međurečja Dunava i Tise, general-potpukovniku Kraljevine Mađarske Plati Palu [Platthy Pal], komandantu 5. korpusa. Gospodin Ministar unutrašnjih poslova je u ovom pogledu podredio organe javne bezbednosti ove teritorije, general-potpukovniku Plati Palu, a vlasti javne uprave uputio na saradnju.

Da bi se omogućili bolji rezultati rada general-potpukovnika Plati Pala, Centrala državne bezbednosti je preduzela potrebne mere koje su obuhvaćene po sledećem:

Proširivanje partizanskih dejstava treba sprečiti pravilima vojne i javne bezbednosti.

*Vojnim pravilima obuhvatiti:*⁴

1). kontrolu Dunava kao i pojačanu kontrolu graničnog prometa; Obezbeđenje linija saobraćaja (u prvom redu železničkih).

a) radi kontrole saobraćaja na Dunavu, načelnik Generalštaba Kraljevine Mađarske uputio je u Novi Sad divizion patrolnih čamaca. Pored ovoga, ukazuje se potreba da se svaki plovni objekat koji saobraća uzvodno ili nizvodno obezbedi mađarskom stražarskom pratnjom na delu Dunava koji predstavlja zajedničku mađarsko-hrvatsku granicu. Pripreme su u toku.

b) Zatvaranje granice obezbediti sa stalnim sastavom graničarskih jedinica, a sem toga upotrebi ti i mobilisani pešadijski bataljon, koji je dislociran pored Dunava u Palanci, koji će povećati gustinu patrola na granici.

⁴ U toku septembra i novembra 1943. izvršene su izvesne reorganizacije kod mađarskih okupacionih vojnih snaga stacioniranih u Bačkoj. Tako, na primer, umesto Komande 14. lake divizije u Subotici, došla je Komanda 13. lake divizije iz Kečkemeta sa novim nazivom: 13. pešadijska divizija. U Suboticu je prebačena i Komanda artiljerije 13. pešadijske divizije. Protivoklopni vod 2. konjičkog puka bio je reorganizovan i u Subotici je formiran motorizovani divizion 1. konjičke divizije. Iz Sente je premeštena u Bečej 4. motorizovana pionirska četa. Od Komande 5. biciklističkog bataljona i 5. samostalnog konjičkog eskadrona formiran je Lovački izviđački divizion čije su niže jedinice bile razmeštene između Novog Sada i Bačke Topole. Pojačanja su dobile i granične jedinice. Prva stražarska četa 16. graničnog poternog bataljona i 4. vod bili su razmešteni u Mladenovu u 1. vod pojačanja za 55. bataljon u Adi, 3. vod u Martonošu i 6. vod u Bačkom Petrovom Selu (Péterrev).

/VII. Materijal mađarske arhive dok. 5/2—26/2. i 5/2—30/2; Mirnić Josip: Sistem jedinstvenog vojnog rukovodstva mađarskog okupatora u faorbi protiv NOP-a u Bačkoj, Vojnoistorijski glasnik, Beograd, 1969, br. 2, str. 7—70).

Osnovni zadatak granične kontrole u prvom redu je sprečavanje prelaska partizana i krijumčarenje oružja.

c) *Obezbeđenje saobraćajnih komunikacija*

Za obezbeđenje železničkih linija vojnim patrolama Subotica—Novi Sad, Subotica—Sombor, Sombor—Novi Sad, komandant 5. korpusa preduzeće mere u sopstvenom delokrugu. Sem toga, osoblje železničkih stanica na pomenutim železničkim linijama, opremiti vatrenim oružjem, kako bi obezbedili svoju ličnu odbranu i svoja važna službena mesta zajedno sa uređajima od iznenadnih partizanskih napada. Ovo iz razloga, što dosadašnja iskustva pokazuju da su se partizani brzo povukli kad je na njih sa železničke stanice otvorena vatra. O naoružavanju osoblja železničkih stanica, staraće se komandant 5. korpusa.

/Ministarski savet doneo je 28-og ovog meseca odluku da Generalna direkcija Mađarskih železnica u stanovitom roku na teritoriji Bačke može otpustiti železničko osoblje srpske nacionalnosti okvalifikovano kao nepouzđano./

Na udaljenju od 500 m. sa obe strane pomenutih železničkih hnija, već je u toku berba kukuruza i suncokreta kao 1 krčenje i odvoženje kukuruzovine i stabljika, u saglasnosti sa vlastima javne uprave.

Obezbeđenje u pojačanoj meri objekata na važnijim automobilskim putevima, izvršavaće vojne stražarske jedinice. Patroliranje pored puteva od strane pojedinih vojnih garnizona prema slučajevima, regulisaće komandant V. korpusa Kraljevine Mađarske.

2. *Pravila javne bezbednosti obuhvata ju:*

- a) postavljanje specijalnih istražnih organa;
 - b) interniranje lica koja pomažu partizane;
 - c) potčinjavanje organa javne bezbednosti na polju protivpartizanskog dejstva, komandantu 5. mađ. kraljev, korpusa;
 - d) obezbeđenje pomoći od strane vlasti javne uprave;
 - e) što prije uklanjanje rastinja visokih stabljika na celoj teritoriji;
 - f) propise opreznosti pojedinih specijalnih stručnih službi u organima javne bezbednosti;
 - g) stražarno obezbeđenje magacina i važnijih pogona;
 - h) upućivanje žandarmerijskog odreda bezbednosti (karhatalmi).
- ad.a) Postavljanje specijalnog istražnog organa.

Centrala Državne bezbednosti će odrediti jednu specijalnu istražnu grupu sa sedištem u Novom Sadu 1-og oktobra tekuće godine, *sastava*: 2 oficira i 47 lica.

Zadatak specijalne istražne grupe: od trianonske granice južno na teritoriji međurečja Dunava i Tise otkrivanje partizanskog delovanja i slučajeva sabotaze. Grupa je potčinjena rukovodiocu Centrale državne bezbednosti, međutim, u pogledu odbrane od partizanskih i sabotажnih dejstava, na raspolaganju su gospodinu Plati Palu, general-potpukovniku Kraljevine Mađarske.

Svoje izveštaje podnose neposredno na oba mesta (general-potpukovniku Plati-u i Centrali državne bezbednosti — AVK).

Smeštaj i ishranu obezbeđuje komandant 5. mađ. kraljevskog korpusa.

ad.b) Lica koja pomažu partizane internirati u unutrašnjost državne teritorije. Po pitanjima ostalih detalja, mere će preduzeti VII. odeljenje Ministarstva unutrašnjih poslova.

ab.c) Svi organi javne bezbednosti na teritoriji južno od trianonske granice u međurečju Dunava i Tise (sve tamošnje jedinice žandarmerije i policije), počev od 1-og oktobra tekuće godine, na polju obezbeđenja od partizanskih dejstava, odbrane od sabotажa i linija saobraćaja, potčinjeni su komandantu 5. korpusa.

ad.d) Na ovom polju i u istom pogledu naređujem pomoć komandantu 5. korpusa od strane vlasti javne uprave, putem nadležnog velikog župana. O primećenom, koje je u vezi sa gore pomenutim izveštavaće komandanta 5. korpusa, putem nadležnog velikog župana.

ad.e) Odstranjivanje rastinja visokih stabljika, u Bačkoj, treba hitno izvršiti. Gospodin ministar poljoprivrede već je dao saglasnost za ovo. Zamolio sam ga da preduzme mere.

ad.f) Poterne bezbednosne patrole na celoj teritoriji Bačke treba da se sastoje od najmanje tri lica. Legitimisanje primenjivati sa uzvikom *»ruke uvis«*, pri tom imati u rukama pušku ili pištolj na *»gotovs«* sa metkom u cevi. Tačka 7. o upotrebi oružja žandarmerije stupiće na snagu petog dana posle objave. Vlasti javne uprave na pomenutoj teritoriji ponovno će dati do znanja stanovništvu preko odgovarajućih oglasa, o proširenom pravu upotrebe oružja.

Racije mogu izvršavati samo jedinice javne bezbednosti. Vojne jedinice mogu se upotrebiti samo za blokiranje poje-

dinih teritorija, prema preporuci nadležnih velikih župana i rukovodilaca jedinica javne bezbednosti.

ad.g) *Stražarno obezbeđenje magacina i važnijih pogona*

Na teritoriji Bačke pojedine važnije pogone, magacine, a posobno uskladištenu, ili u kamare složenu konoplju, general-potpukovnik Plati će po mogućnosti, stražarskim jedinicama obezbeđivati a u nedostatku ovih, neka izdejstvuje već u toku leta organizovane mesne jedinice, u saglasnosti sa nadležnim vlastima javne uprave.⁵

ad.h) U cilju sprovođenja borbe protiv partizana, inspektor mađ. kraljev, žandarmerije uputiće u Novi Sad, jedan-, specijalno naoružani žandarmski ibezbednosni (karhatalmi) odred.

3) *Izveštavanje i veza*

Sve vesti u vezi sa partizanskim dejstvima i sabotažnim akcijama na gore pomenutoj teritoriji u prvom redu slati general-potpukovniku Plati Palu u Segedin, a zatim specijalnoj istražnoj grupi Centrale Državne bezbednosti u Novom Sadu. Izveštaje od vlasti javne uprave slati preko nadležnog velikog župana.

Specijalna istražna grupa Centrale Državne bezbednosti prilikom okončanja pojedinih serija događaja sastaviće preglede, koje će jednovremeno dostaviti general-potpukovniku Kraljevine Mađarske Plati Palu i gospodinu Ministru unutrašnjih poslova (AVK — Centrali Državne bezbednosti).

Komandant 5. korpusa, na gore pomenutoj teritoriji reguliše vreme rada telefonskih i telegrafskih veza, a kod vojnih i jedinica javne bezbednosti i radio-saobraćaj, u koji takođe treba da se uključi i specijalna istražna grupa.

Napominjem, da jedan primerak izveštaja koji se dostavlja general-potpukovniku Plati Palu, treba dostaviti i meni.

Zadatak mađ. kraljev, policije je uglavnom, predupređivanje. Organize van j em pouzdanih poverljivih lica, treba naći načina, da policijske vlasti dođu do saznanja o infiltriranju sumnjivih lica na njihovu teritoriju nadležnosti, o njihovim eventualnim sastancima, planovima, pripremama itd. Zbog važnih interesa vezanih za javni poredak i spokojstvo stanovništva, ne samo policijskim istražnim organima, već i celokupnom personalu vlasti je prvorazredna obaveza da u ovom

⁵ Vidi dok. br. 162.

pogledu budu neumorni i da ne ispuštaju iz vida ni prividno najbezznačajniji trag.

Svaku prijavu ili trag najobazrivije i najsavesnije treba rasvetliti, uz primenu potrebne predostrožnosti. Ukoliko dođe -do potrebe sprečavanja već više puta pomenutih akcija, tada Izostaviti svaki obzir i najenergičnije postupiti.

Prilikom legitimisanja, postupiti shodno formalnostima pomenutim u tački 2.f) moje već ranije saopštene naredbe ■broj 573/1943. Međutim, radi izbegavanja svakog nesporazuma saopštavam da pravo upotrebe oružja rečeno u tački 2.f) pripada samo mađ. kraljev, žandarmeriji (uputstvo tačka 330. pod 7.).

Od posebnog je značaja obezbeđenje zgrada koje služe -za policijske vlasti, policijske sobe i stražarnice, kao i brižljivo «čuvanje oružja kako ne bi palo u ruke nepozvanima putem krađe, provale ili nasilnim putem, zbog čega preduzeti mere maksimalne predostrožnosti.

U pogledu gore saopštenog, očekujem da će policijske ■vlasti u izvršavanju sebi u obavezu postavljenih zadataka sa punim naprežanjem snaga sarađivati i biti na čelu, sa onom -vatrenom predanošću, koju od njih i inače zahteva važnost i lepota njihove službe.

^Budimpešta, 30. septembra 1943.

Glavni kapetan
Oroslanj [Oroszlány], s.r.

BR. 159

Zalaegerseg, 30. septembar 1943.

PREDLOG PODŽUPANA ŽUPANIJE ZALA MINISTRU UNUTRAŠNJIH POSLOVA DA POZOVE MUŠKARCE OD 17 DO 35 GODINA IZ MEĐIMURJA I LEGRADA NA PRINUDNU RADNU OBAVEZU¹

H.VII-6/1

Strogo poverljivo!

Podžupan

Županije Zala

Broj 142/el. 1943.

Predmet: infiltriranje partizana u Međimursku županiju Zala i u krajeve Vendiča

Njegovoj ekscelenciji

Gospodinu mađ. kraljevskom Ministru unutrašnjih poslova

Budimpešta

Na osnovu mojih razgovora sa nadležnim vojnim vlastima², s poštovanjem molim vašu ekscelenciju da bude milostiva i preduzme mere za određivanje radne obaveze, zasnovane na paragrafu 87. glave II iz 1939. godine, za celokupnu teritoriju sreza Čakovec, Prelog i Donja Lendava, kao i za teritoriju velike opštine Legrad u srezu Velike Kanjiže. Na rad u vojsci bih bi obavezni svi stanovnici muškog pola od napunjene 17 godine do 35 godina starosti zaključno.

S poštovanjem izveštavam da su ova godišta ta, koja su dobila jugoslovensko vaspitanje, najviše osetljiva na ideje suprotne mađarskoj, na strani upliv i agitaciju. Starija godišta od 35 godina starosti većinom govore mađarski i općenito su dobili mađarsko školsko vaspitanje prije 1918. godine i poverljiviji su sa nacionalne i političke tačke gledišta.

Posle određivanja vojne radne obaveze, dalje mere bi zajednički preduzele nadležne vojne vlasti i javne uprave, prema odredbama tačke 4. glave II od 1939. godine. U svakom slučaju pozvane na vojnu radnu obavezu, treba upotrebiti daleko od Međimurja i Vendskog kraja, u drugim delovima države.

Zalaegerseg 30. IX 1943

Brand Šandor [Brand Sándor], s.r.
podžupan

¹ Pl.651.f. 2/1943.1.3800/b. Original pisan na mašini.

² Vidi dok. br. 148.

BR. 160

Novi Sad, 2. oktobar 1943.

**PREDLOG KOMANDE 5. SEGEDINSKOG KORPUSA O PRO-
GLAŠENJU BAČKIH POGONA ZA PRIPREMU KUDELJE
ZA VOJNE POGONE¹**

Komanda V. mađ. kraljev. Segedinskog korpusa

Broj: 21600/103

ein. I 1943.

Predmet: Proglašavanje pogona za pripremu
kudelje, vojnim pogonima.

Gospodinu mađ. kralj. Načelniku Generalštaba
(1. odeljenju)

Novi Sad 2. oktobra 1943.

Budimpešta

Izveštavam da se slučajevi sabotaže na teritoriji Bačke u poslednje dve nedelje munjevito množe. Računam sa daljim povećavanjem istih. Partizani su se posebno okomili na pogone za pripremu kudelje i zalihe istih. Ovi pogoni zajedno sa svojim zalihama, pojedinačno su smešteni na velikoj teritoriji. Redovno su postavljeni van opština i zato im se lako može približiti. Čuvanje istih, predstavlja prilično težak zadatak. Još prošle godine oformio sam civilnu organizaciju, opštu službu odbrane, kojoj sam poverio organizaciju i rukovođenje čuvanja poljoprivrednih proizvoda i pogona. Ovo znači izvlačenje oko 4.000 ljudi od rada, iz gazdinstava. Obzirom da je za organizovanje ljudi osnovni zahtev bio njihova poverljivost, to ovu službu vrše u prvom redu Mađari koji se, stavljanjem u službu, lišavaju mogućnosti zarade, jer za vršenje službe ne dobijaju nikakvu platu.

Pogoni za pripremu kudelje vrše preradu do prolećnih (mart, april) meseci, a sa druge strane, uzimajući u obzir gore navedene razloge, besplatna služba rada, kroz vršenje stražarske službe od strane ljudi koji su, redovito siromašni, ne može biti duže od 2—3 nedelje.

Usled sadašnje situacije stacionirane jedinice u Bačkoj — neću uzeti u obzir, jer ako uzmemo stražu najmanje jačine (zbog prostiranja pogona na velikoj površini) i ako je ustanovimo na jačinu jednog odelenja, za izvršenje zadatka obzirom na veliki broj pogona (190) ne bi bila dovoljna ni dva

¹ HL. VKF.1943.1. oszt. 6088/el. Original pisan na mašini.

pešadijska puka.² Bez obzira na to što bi ovo potpuno angažovalo celokupnu pešadiju sada mobilisane 13. peš. divizije, još bi i osujetilo borbenu obuku i učvršenje discipline kod istih.

Stacionirane jedinice u Južnoj Bačkoj, pored obuke, imaju još i sledeće zadatke:

- a) obezbeđenje Dunava
- b) izgradnja poljskih utvrđenja na određenim deonicama pored Dunava, odnosno njihovo dalje povećanje.

Moramo uzeti u obzir eventualno iznenadnu upotrebu, u kom slučaju bi teško bilo koncentrisati razasute i podeljene jedinice po čitavoj teritoriji Južne Bačke, a njihovo dovođenje u gotovost za pokret išlo bi sa zakašnjenjem od nekoliko dana, te bi izvršena mobilizacija izgubila i smisao i značaj.

Gornje rešenje (obezbeđivanje jedinicama I poziva) van svega rečenog već i zato ne predlažem, jer to bi od strane države značilo rasipanje onih najmlađih pozvanih za borbu, u tek mobilisanim jedinicama.

Predlažem da se obezbeđivanje reši mobilizacijom 5/III stražarskog bataljona, nadalje formiranjem po potrebi novih stražarskih jedinica.

U okviru ovog rešenja, mogao bih da rešim dalje osiguranje železnica. Naime, uzimanje maha akcija sabotaze, sadašnje obezbeđenje železnica na deonici Mali Idoš—Novi Sad — koje već i onako jako opterećuje 5/III. stražarski bataljon, — nameravam proširiti Obezbeđivanje još i na sledeće pruge:

- a) Subotica—Mali Idoš,
- b) Sombor—Novi Sad,
- c) Subotica—Sombor,
- d) Stari Bečej—Sombor.

Već sam preduzeo mere oko pribavljanja potrebnih podataka za detaljan predlog. Posle pristizanja istih, postaviću precizan zahtev o potrebnom stražarskom osoblju i podneti kompletan predlog.

Do toga vremena, kao prvi korak, molim da se naredi mobilizacija 5Ali. stražarskog bataljona.³

Nameravam: Po izvršenoj mobilizaciji, preuzeti čuvanje najznačajnijih privrednih pogona, stražarskim jedinicama.⁴

² Vidi dok. br. 155.

³ U dokumentu stoji sledeći »Predlog odeljenja«: »Na teritoriji Bačke u graničnom pojasu 4. korpusa i u Međimurju, osim predloženog, tražili smo već od gospodina ministra vojske mobilizaciju svih stražarskih jedinica (uključno i 3. bataljon 5. stražarskog puka)«.

⁴ Vidi dok. br. 157.

Obzirom na gore rečeno, kao i činjenicu da količine Bačvanske kudelje znače 80% državnih zaliha, to molim da se predmet uzme u razmatranje, te da se i pripremni i preradiivački pogoni kudelje, proglase za vojne pogone.⁵

Dostavljam: gospodinu Ministru odbrane preko 1./b. i 17. odeljenja, načelniku Generalštaba preko 1., 3., i 7. odeljenja.

Srdačno na znanje: Ministarstvu unutrašnjih poslova (Centrali Državne bezbednosti).

Plati Pal, (Platthy Pal),
general-potpukovnik

BR. 161

Budimpešta, 5. oktobar 1943.

IZVOD IZ ZAPISNIKA SA SEDNICE MINISTARSKOG SAVETA PO PREDMETU POPISA ŠTETA NA IMOVINI NASTALIH PRILIKOM BAČKIH DOGAĐAJA U JANUARU 1942. GODINE¹

2

Gospodin *ministar unutrašnjih poslova* iznosi da je u saglasnosti sa gospodinom predsednikom vlade, početkom avgusta poverio načelniku odeljenja Predsedništva vlade Bala Palu (Balla Pài) i višem policijskom savetniku Nađ Valeru (Nagy

^s Takođe na dokumentu primedba od strane 1. odeljenja 21. oktobra 1943. godine sa potpisom Muranji (Murányi): »važnija skladišta kudelje već su vojni pogoni. Dalje mere reguliše dok. br. 109, 123/el. 17/a.« »Proglašavanje pogona za vojne pogone rešava gospodin ministar vojske na predlog 17/a. odeljenja ministra vojske.«

¹ OL. Minisztertanácsi jegyzőkönyv, 5. oktobar 1943, tač. 1. Original pisan na mašini.

² Na sednici ministarskog saveta pod predsedništvom Kalai Mikloša, a na osnovu potpisa na zapisniku, učestvovali su: ministar spoljnih poslova Giči Jene (Ghycsy Jenő), ministar unutrašnjih poslova Keresztes-Fischer Ferenc (Keresztes-Fischer Ferenc) (izvestilac dnevnog reda), ministar finansija Reményi Sneller Lajos (Remányi — Schneller Lajos), ministar poljoprivrede Banfi Daniel (Bánffy Daniel), ministar industrije Bornemisa Geza (Bomemissza Géza), ministar trgovine i saobraćaja Zindel j Ferenc (Szindely Ferenc), ministar pravde Radočaj Laslo (Radocsay Laszló), ministar bez portfelja Lukač Bela (Lukács Béla), ministar za narodnu propagandu bez portfelja Antal Istvan (Antal István). Potpisa ministra veza i obrazovanja Sinjei Merse

Valér) da popisu nastale štete u vreme opšteg legitimisanja u južnim krajevima županije Bač-Bodrog i gradu Novom Sadu.³ Cilj ovog popisa bio je da vlada dobije uvid kakvog su karaktera štete i sa kojom sumom treba računati za pokriće šteta u vezi sa racijama o kojima je reč.

Gospodin *ministar unutrašnjih poslova* je naglasio da je ovaj popis za sada imao samo informativni karakter, i nije značio nikakvu vrstu obaveze za vladu.

Gospodin ministar izvestilac je izjavio, da je popis završen krajem avgusta, i na osnovu tih podataka, vlada može već sada da stvori sliku o tome, u kojim okvirima se kreću prijavljeni materijalni zahtevi.

Na poziv gospodina ministra izvestilac, načelnik odeljenja u Predsedništvu vlade (Bala Pal) je izneo, da se odštetni zahtevi mogu obuhvatiti u dve grupe:

1. Nestale pokretnine, štete nastale na nekretninama i štete koje su nastale zbog izostanka sa posla čija prijavljena suma iznosi 5.676.450 penga.

2. Drugu grupu štete za nadoknađivanje predstavljaju prijave — zahtevi izdržavanja po osnovi umrlog domaćina, a ta suma godišnje bi mogla iznositi 635.000 penga. Ova suma bi se plaćala 8 godina, za koje vreme bi lica sa pravom korišćenja dostigli doba života u kojem bi mogli sami sebe izdržavati.

Posebnu grupu čine slučajevi, da umesto izdržavaoca, porodice ili nestalog, koji je uživao pravo korišćenja dozvole (trafika, krčma itd.), sada traže da pravo korišćenja pređe na nekog člana porodice.

Suma po zahtevima iz prve dve grupe, kao i prijavljeni zahtevi iz druge grupe, računajući period od 8 godina, sve skupa iznosi oko 10.000.000 penga.

Posle izlaganja načelnika odeljenja u Predsedništvu vlade-Bala Pala, nametnulo se pitanje, da li bi trebalo nestale što prije oglasiti mrtvima i u tom smislu preduzeti mere.

Jenea (Szinyei Merse Jenő), ministra vojske Čatai Lajoša (Csatay Lajos), kao i ministra za javno snabdevanje Sas Lajoša (Szász Lajos) i državnog sekretara predsedništva vlade Turanski Lasla (Thuránszky László), ne nalaze se na prvoj strani zapisnika. Zapisnik je vodio državni sekretar predsedništva vlade Barčihazi Barci Istvan (Barcziházi Bárczy István).

³ Pitanje nadoknade štete postavio je u svom ekspozeu Bajči-Zilinski Endre (Bajcsy-Zsilinszky Endre) već 29. januara 1942, i to zahtevao u svom memorandumu od 4. februara 1942. godine (vidi dok. br. 87 i fusnote). Prvi korak po pitanju nadoknade štete Učinjen je tek avgusta 1943. godine.

Posle izjave predsednika vlade, ministra finansija i ministra bez portfelja Lukač Bele (Lukács Bela) a na predlog ministra izvestioca ministarski savet odlučuje da se pod predsedništvom načelnika odeljenja u Predsedništvu vlade Bala Pala, pošalje jedna nova komisija, sa zadatkom pojedinačne kontrole odštetnih zahteva i utvrđivanje tačne sume štete. Komisiju oformiti uz obavezno učešće organa starateljstva, i po jednog predstavnika ministarstva unutrašnjih poslova, finansija i pravde.

Na kraju, Ministarski savet donosi rešenje da nadoknada štete pripada i onim oštećenima mađarske nacionalnosti, koji su u toku poznatih događaja u toku partizanskog napada bili oštećeni, ili su izgubili živote.

Ministar finansija najavljuje, da je za sada obezbedio 2.000.000 penga iz kojih će se isplaćivati sume odštete, koje će biti ustanovljene.

Primljeno k znanju.

⁴ U dopisu Ministarstva privrede od 19. februara 1943. ministru vojske piše: »Radi se o imovinskoj odgovornosti izdajica otadžbine«. Pozivajući se na naređenje ministra pravde načelnik odeljenja, sa nečitim potpisom, ovako je pisao ministru vojske: »... blagoizvolite po mogućstvu meni saopštiti imena lica i pobliže podatke o slučaju onih koji su prilikom operacija čišćenja u Vojvodini 1942. godine, bez pokretanja sudskog postupka, bili pogubljeni. Zbog takvog dela, navedenog u paragrafu 1. člana 18. Zakona iz 1915. godine, a odnosi se na one koji su izvršili zločin uvrede kralja i izdajstva a što na osnovu člana 18. Zakona iz 1915. godine može da povlači za sobom oduzimanje imovine.

Po mogućstvu molim da mi saopštite i imena takvih lica koja su za vreme operacija čišćenja poginuli u borbama i prema kojima, zbog dela zločina uvrede kralja i izdajstva, takođe može da se primeni kazna oduzimanja imovine...« (HL.HM.1943. 13.oszt. 8164/el.).

BR. 162

Novi Sad, 11. oktobar 1943.

MERE KOMANDE 5. SEGEDINSKOG KORPUSA O POJAČANOM OSIGURANJU DUNAVSKOG GRANIČNOG SEKTORA¹

Komanda mađ. kralj. 5. segedinskoq korpusa
Br. 21600/152
ein. I.—1943.

Pojačano osiguranje dunavskog
graničnog sektora.

Gospodinu NGŠ mađ. kralj, vojske
(1. odeljenje)

Novi Sad, 11. oktobar 1943. godine

Veći deo obale Dunava u Hrvatskoj nalazi se u rukama neprijateljskih partizanskih bandi.²

Sa ovim se povećao broj onih koji protivzakonito prelaze Dunav u oba pravca.

Kao protivmera ovome gospodin NGS 1-og ovog meseca svojim naređenjem br. 5626/M.1.VKF.1943. naredio je »vojno zatvaranje granice« sa olakšicama.³

¹ HL.VKF.1943. X. oszt. 6200/el. Original pisan na mašini.

² U Širemu, a naročito na prostoru oko Fruške gore, u to vreme bile su skoncentrisane značajne partizanske snage koje su po naređenju Glavnog štaba i NOV i PO za Vojvodinu proširile opseg svog delovanja. Redovno su manje jedinice prelazile i u Bačku, prvenstveno sa izviđačkim zadacima, odnosno za vršenje sabotažnih akcija koje su naročito osetljivo pogađale okupatore (uništavanje železničke pruge, paljenje magacina sa žitom, fabrika kudelje, mlinova, itd.). Tako je, dakle, Dunav stvarno bio važna saobraćajnica i za partizane, naročito one deonice kod kojih je prilaz obali bio lakši (deo pod šumom i šibljem) i gde su matica reke i širina bile pogodne za prelaz.

³ Mađarske okupacione vlasti mnogo su se plašile od toga da će partizani jačim snagama preći Dunav, zauzeti pojedina naselja i da bi se tako mogle proširiti partizanske oružane borbe i u Bačkoj. Tako su, na primer, početkom oktobra skoncentrisali snage da osujete prelaz partizana preko Dunava kod Osijeka pošto su zauzeli grad. Razlog naređenog »zatvaranja granice vojskom« bio je taj što su dobili vest da će u »bliskoj budućnosti oko 20—25.000 partizana napasti Osijek«. (HL. VKF.1943. 1.oszt.6068/el. Hugles telegram). Od ove vesti istina je bila ta da su partizani 1. i 2. oktobra zauzeli više opština radi

Olakšice :

- a) u poštanskom, telegrafskom, telefonskom i radio-saobraćaju.
- b) u robnom prometu,
- c) u unutrašnjem i
- d) pograničnom saobraćaju

nema promena.

Za sprečavanje pojedinačnih prelaza kao i mogućih oružanih prepucavanja, a u cilju uspešnog obezbeđivanja obale Dunava i naše obale, naređujem sledeće.⁴

I. Opšte :

1./ Mada obezbeđenje Dunava i njegovih obala vrše posebne za to pozvane jedinice, njihovo uzajamno dejstvo je tako jako da svoj zadatak mogu resiti samo u tesnom sadejstvu.

2.1 Važan zadatak komandanata jedinica koje dejstvuju na istoj teritoriji je organizovanje savršenog sadejstva.

3./ Svoje naređenje koje se odnosi na obezbeđenje Dunava izdao sam 1-og ovog meseca pod br. 21600/89.ein.1.1943. (Naređenje dajem u prepisu zainteresovanim ukoliko ga još nisu dobili).

4./ Pojačano obezbeđenje sopstvene obale Dunava osim sa graničarskim poternim četama rešavam jedinicama koje su u tom cilju razmeštene duž Dunava.

5./ Grupisanje prema prilogu br. I.⁵

Komandant. Pojedine grupe bataljona u ovom smislu *neposredno* potčinjavam komandantu pešadije 13. peš. divizije kome poveravam rukovođenje u obezbeđenju granice. Delokrug komandanta pešadije ne proteže se na *stručnu službu* delova graničarskih poternih jedinica.

stvaranja boljih i sigurnijih uslova za prelaz preko Dunava. Protiv zauzetih opština Nemci su angažovali artiljeriju i porušili opštinu Kesinci. (HL. VKF. 1943, 1.oszt. 6095/el. Hughes telegram). Ovo stanje napetosti, koje je inače nerviralo Hortijevu vojnu komandu u Bačkoj, Nemci su još povećali time što su u to vreme italijanske vojnike koji su na jugoslovenskoj teritoriji pali u nemačko zarobljeništvo posle istupanja Italije iz rata, uz pomoć mađarskih snaga, preko dunavskih mostova pratili u Mađarsku, gde su bili internirani.

Zbog toga je komanda 4. pečujskog korpusa 6. oktobra naložila »streljačkoj četi 2. bataljona 8. puka stacioniranog u Dardi da se pored dosadašnje dužnosti (stražarska pratnja balkanskih italijanskih transporta) pripremi za odbranu Osječkih mostova«. (HL. VKF. 1943. 1.oszt, 6097/el. Hughes telegrafski izveštaj 1. odeljenju Generalštaba).

* Vidi dok. br. 165.

⁵ Prilozi nisu priloženi uz dokument.

II. *Pojedinosti.* Grupe bataljona obezbeđenj e rešavaju postavljanjem samostalnih vojnih straža. Mesta postavljanja istih— daje prilog br. 1.

Snage vojnih straža treba da budu najmanje puškomi— traljesko ili mitraljesko odeljenje. Tamo gde komandanti bataljona smatraju potrebnim postavljaju ojačanu oficirsku vojnu stražu a njihova mesta postavljanja treba ovamo da jave..

Zadatak vojnih straža:

U dodeljenom im rejonu.

a) Svaku početnu povredu granice sa južne ili zapadne* obale granice, bilo od strane Srba, Hrvata ili partizana, treba oružjem odbiti.

b) Vatru iz oružja sa druge strane obale na mađarsku teritoriju treba učutkati.

c) Noću svako približavanje motornog čamca bez pozicionog svetla zaustaviti vatrom iz oružja a ukoliko ne stane - onda uništiti.

Mesta njihovog postavljanja: prema prilogu br. 1. Za svaku vojnu stražu komandant koji je postavlja treba da predvidi dva rezervna položaja. Smenu vojnih straža reguliše komandant bataljona prema odgovarajućim uislovima. Smenjivanje vojnih straža treba izvršiti već na novom (rezervnom^— položaju.

Postavljanje vojnih straža treba zajedno da obave komandir čete i teritorijalno odgovorni komandir graničarske poterne čete. Predviđene rezervne položaje komandiri četa treba ovamo da jave na sekciji 1:75.000 do 5. ovog meseca.

Služba vojnih straža: dano-noćna služba.

Danju: treba da postave stražara, ostali deo vojne straže,-, vrši svakodnevno zanimanje, stručna obuka itd.

Noću: Vojne straže strogo uzevši obavljaju stražarsku službu.

Smena uveče po padu mraka.

Vojne straže upućuju stražarske patrole. Patrolnu službu: vrše graničarske poterne straže.

Raspoznavanje: Danju bez znakova raspoznavanja.

Noću znakovima raspoznavanja.

Znake raspoznavanja izdati za 12 dana unapred vojnim: graničarskim i žandarmerijskim organima.

Ponašanje vojnih straža:

A./ *Upšte:*

Zabranjeno je prelaziti granicu sa mađarske strane zbog odmazde za povredu granice.

U cilju saradnje protiv partizana, molbama ikoje pristignu
•od strane hrvatskih vojnih komandi može se u svakom slu-
čaju udovoljiti tek posle traženja odobrenja od strane Ko-
mande 5. koi-pusa. ,

Osnovni princip treba da bude da se dozvoli svako pre-
laženje granice ali da se svaki ko bespravno prelazi uhapsi.

Pristajanje i iskrčavanje na obalu jedinica za obezbe-
đenje (vojna straža) samo onda može da dozvoli ako joj ja-
čina omogućava da izvrši hvatanje, hapšenje i sprovođenje.
U suprotnom iskrčavanje (u slučaju udaljavanja od svoje oba-
le) treba sprečiti upozoravanjem a u slučaju potrebe i *vatrom*
oružja. One koji nameravaju da se iskrcaju treba držati na
sigurnom odstojanju sve dotle dok ne stigne u pomoć patrola,
■odnosno patrole osmatrači u zasedama.

Svaka vojna straža koja obavlja službu treba uvek da
bude spremna na to da su oni, koji nameravaju da pređu
granicu, naoružani.

Zbog toga je borbeno držanje obavezno ¹ i

B. U pojedinostima:

a./ Prema tačkama H.Sz. (nepoznata skraćenica, prim,
prev.) koje se na ovo odnose. Napad neprijatelja treba javiti
Ispaljivanjem crvenog signalnog metka (eventualno više puta).

b./ *Pušenje* dozvoljavam danju

Od pada mraka pa do zore je zabranjeno.

c./ *Paljenje vatre* zabranjujem i danju i noću

d./ *Oprema*: ratna marševska odeća

e./ *Municija*: potpun bojevi komplet. Crveni i beli sig*
nalni metci.

U Patroliranja :

Vrše patrole 16. graničarskog poternog bataljona prema
mojim dosadašnjim naređenjima. Komandiri graničnih straža
treba patrolama da dodele kurire. U cilju što uspešnije službe
obezbeđenja granice glavno težište treba dati na budno vrše-
nje noćne službe. Patrole u ovakvom slučaju treba da dotiču
vojne straže i da međusobno razmene svoja zapažanja i utiske.

Patrole treba da postavljaju zasede.

Patrola uvek treba da postavi zasedu prikriveno i na
takvom mestu odakle ima dobru preglednost terena. Noću
pak zasedu treba postaviti tamo odakle se Dunav najbolje
može osmatrati i gde je teren najpogodniji za eventualni pre-
laz uljeza sa suprotne strane.

g./ *Inženjerijski radovi*: Vojne straže treba svoja mesta
(rezervni položaj) da izgrade, u inženjerijskom smislu, u obli-

ku improvizovanog poljskog utvrđenja. U ovome treba da im pomognu poterne straže koje poznaju mesne prilike.

h./ Komandanti bataljona treba u svom rejotnu da pripreme rezervu i njenu eventualnu upotrebu kao i brzo angažovanje potrebnih civilnih zaprežnih sredstava.

i./ Vojne straže svoja mesta stacioniranja treba da zauzmu do 15. oktobra 1943. u 7 časova. Moje naređenje u isto to vreme stupa na snagu.

III Obezbeđenje brodova koji čekaju u magli

Brodovi koji čekaju u magli izloženi su da mogu biti napadnuti. Da bi se izbegla navedena mogućnost, naređujem sledeće:

U Brodovi u cilju čekanja treba da se ukotve na mestima koja su već predviđena za neku drugu svrhu. Ta mesta su :

- 1./ Bogojevo, 1368. rečni kilometar
- 2./ Deo obale koja se proteže preko puta Vukovara
- 3./ Bačko Novo Selo, 1322. rečni kilometar
- 4./ Bačko Novo Selo, 1319. ”
- 5./ Bukin, 1308. ”
- 6./ BačkaPalanka, 1301. ”
- 7./ Čilo, 1289. ”
- 8./ Begeč, 1279. ”
- 9./ Futog, 1272. ”
- 10./ Novi Sad, 1258—1257.

2/ Ukoliko brodovi iz bilo kog razloga (vrlo jaka magla) više ne mogu stići na mesto čekanja navedena u tač. 1. treba po mogućnosti pokušati da se približe mađarskoj obali i da se tamo ukotve.

Prema pravnim propisima rečne policije brod koji stoji u magli obavezan je da daje dugi znak trubom da bi ovim upozorio druge brodove na opasnost od sudara. Znak za opasnost i traženje pomoći: kratki, uzastopni trubni znaci.

Kasnije ću izdati uputstvo za pružanje pomoći sa obale. U cilju preventive za ovo svaka vojna straža treba da ima jedan čamac sa veslima izvučen na obalu.

IV. *Hir.ök* (nepoznata skraćenica, prim, prev.) prema *prilogu br. 2.* (Kasnije ću izdati)

V. *Izveštaji:*

a. opšte:

Svaki važan događaj komandanti bataljona, zatim jedinice navedene u mom naređenju br. 21600/89.ein.1.1943. treba odmah i neposredno da jave Centru veze K-de 5. korpusa u Novom Sadu.

Predmet izveštaja je svaki takav događaj koji ima za cilj povredu granice, ili daje povod sumnji za prelazak partizana, pripremu ili izvršenje istog, kao i svaka opšta vest i obaveštenje koje jače obezbeđuje odbranu granice, ili izveštaj koji stvarnu sliku o opštoj situaciji pobliže osvetljava i objašnjava i na taj način ovi izveštaji imaju obaveštajni karakter. Skrećem pažnju na štetne posledice neistinitih ili kasno dostavljenih izveštaja, zatim na tačno i objektivno sastavljanje izveštaja. Ovo treba strogo zahtevati od svakog potčinjenog i u slučaju stvari od najmanjeg značaja. Izvršena obuka ljudstva je potpuno pogrešna i ispod nivoa ako komandant posle svakog prispelog izveštaja mora da izađe na lice mesta da bi se uverio i informisao o verodostojnosti vesti.

b./ *Dnevni izveštaji*: Svakog dana do 8 časova jedinice pomenute u tač. a./ treba da dostave izveštaje, i u slučaju negativnog izveštavanja, Centru veze K-de 5. korpusa u Novom Sadu.

VI. *Izviđanje događaja na suprotnoj strani*

Za izviđanje događaja na suprotnoj strani treba koristiti lica iz komandi poternih četa. Treba se pobrinuti o proširenju mreže dostavljača.

Drugi način izviđanja događaja na suprotnoj strani je osmatranje. Svaka patrola, vojna straža treba i najmanje sumnjivo zapažanje odmah da javi svom prvopretpostavljenom komandiru jer često stvari koje izgledaju beznačajne mogu da dovedu do najvećeg uspeha.

Dobijaju: K-da 13. peš. divizije; k-dant pešadije 13. peš. divizije; k-<3a 20. peš. puka; 1.—3. bataljon 20. peš. puka; 16. graničarski bataljon; 1. i 2. potema četa 16. graničarskog bataljona; 55. graničarsko poterno odeljenje; 15. art. divizion, k-đa puka za zaprečavanje na rekama; 2. bataljon za zaprečavanje na rekama; k-da 2. odreda patrolnih čamaca; k-de žandarmerijskih odeljenja u Novom Sadu i Somboru, k-da stanice Novi Sad.

Podnosim: 1. odeljenju NGŠ; k-di 3. armije

Na znanje: Ministarstvu unutrašnjih poslova (Centrali državne bezbednosti).

BR. 163

Čakovec, 12. oktobar (8. oktobar) 1943.

**IZVEŠTAJ O ODRŽANOM SAVETOVANJU U ČAKOVCU I
MERAMA PREDOSTROŽNOSTI PROTIV PARTIZANA¹**

Komandant pešadije mađ. kralj. 7. pešadijske divizije

Br. 24.

Kt. xt. 1943.

Održavanje savetovanja.²

Načelniku Generalštaba mađ. kralj. vojske
(1. odeljenju NGS)

Čakovec, 12. oktobar 1943.

Budimpešta

Izveštavam da sam 8. ovog meseca u Čakovcu sa svim komandantima vojnih jedinica, žandarmerije, policije i finansijske kontrole kao i sa rukovodiocima vojne industrije i službenicima u javnoj upravi u Međimurju održao savetovanje.

Od strane civila prisutan je bio vitez grof Teleki Bela (Teleky Béla) veliki župan županije Zala sa tri sreska načelnika, 42 beležnika odn. okružnih beležnika i 13 delom rukovodioca vojne industrije i delom rukovodioci Mep-a.

Na savetovanju posle kratkog orijentisanja upoznao sam ih sa svojim zadatkom i u vezi toga zatražio sam od rukovodioca civilne javne uprave da me podrže. Zamolio sam ih da svojim mirnim ponašanjem i savesnim radom daju primer stanovništvu.

Saopštio sam da u cilju Obezbeđenja reda i mira rukovodioci javne uprave ruku podruku sa organima javne uprave pojačano kontrolišu kretanje stanovništva,³ stranaca, pridrža-

¹ HL. VKF. 1943, 1. oszt. 6243/el. Original pisan na mašini.

² Mađarsku vojnu komandu za održavanje sastanka primorao je razvoj partizanske aktivnosti.

³ U red preduzetih mera spadala je i pojačana kontrola »evidencije nepoverljivih«, čak i njihovo hapšenje. Na primer, 5. oktobra u Prekomurju uhapšena su 63 rodoljuba a u Međimurju 120. Prvo su ih odveli u logor u Šarvaru (Sárvár) a zatim u Verešberenj (Vőrosberény) na izgradnju aerodroma. Jednu grupu su pustili kući 6. decembra 1943. a drugu sledeće godine 31. januara. Svi oni koji su bili u trećoj grupi dospeli su u Kištarča (Kistarcsa) a zatim u logor za intemirce u Garanj (Garany), odakle su ih prebacili u Zaksenhauzen u oranijenburški koncentracioni logor (Nemačka, prim, prev.) gde su mnogi izgubili živote (Ferdo Godina: Prekomurje..., str. 87).

van je policijskog časa i zamračivanje. Po mogućstvu da obustave noćni saobraćaj među opštinama. Da ograniče lov a izdate dozvole prethodno do prijave vojnim jedinicama. Da naredbe da se stabiljike kukuruza što pre poseku i odnesu prvenstveno pored puteva.

Saopštio sam im naređenje koje se odnosi na delimično zatvaranje granice.⁴

Zamolio sam rukovodioce javne uprave da radi brzog pokretanja vojnih jedinica evidentiraju motorna vozila, bicikle i ostala vozila i na zahtev da ih stave na raspolaganje. Takođe sam ih zamolio da evidentiraju takva poverljiva lica koja u datoj situaciji možemo da naoružamo.

Zatim je veliki župan grof Teleki saopštio naređenje gospodina Ministra unutrašnjih poslova koje upućuje rukovodioce javne uprave na saradnju. Pozvao je svoje službeno potčinjene da se primemo ponašaju i da udovolje u svemu mojim zahtevima. Da težište stave na sprečavanje širenja alarmantnih vesti.⁵

⁴ Izveštaji o situaciji dostavljeni tokom oktobra skoro bez izuzetaka odražavaju strah okupatora da će partizani preći u Mađarsku. Ovaj strah pravdaju uspešnim partizanskim akcijama na teritoriji pod nemačkom zaštitom koje su u bezbroj slučajeva dovele nemačke i hrvatske fašiste u kritično stanje. Na primer, 5. oktobra komandant 3. bataljona 17. puka stacioniran u Čakovcu izvestio je komandanta stanice u Staroj Kanjiži da je Franc Slavicek, komesar nemačke vlade u Varaždinu, saopštio: »Partizani mogu svakog trenutka da počnu opšti juriš na Varaždin. Varaždin je opkoljen sa tri strane i za sada samo je slobodan put prema Mađarskoj. Nema nikakvog izgleda za uspostavljanje veze prema Zagrebu. Mada se mesna zaštita odlučila na najuporniju odbranu, ipak može da se desi da zbog jačih snaga moraju da se probiju prema dravskom mostu. Komesar moli da mesna zaštita u Čakovcu podrži, od strane Nemaca zamišljeni, prilaz mostu da bi mnogobrojno nemačko stanovništvo u Varaždinu moglo da se evakuiše preko mosta odnosno, u slučaju da partizani dignu most u vazduh, preko Drave u Mađarsku...« (HL. VKF. 1943. 1. Oszt. 6118/el. Hughes telegram). U to vreme je jedan deo hrvatskih partizanskih snaga razvio veoma aktivna dejstva u rejonu Varaždin — Čakovec — Bjelovar. Fašističke jedinice upućene protiv njih uz avijacijsku i artiljerijsku podršku, bile su primorane na veoma teške borbe. Dana 28. septembra 17. brigada 10. partizanske divizije odbila je napad neprijatelja iz rejona Ludbreg — Varaždin i 3. oktobra zauzela Ludbreg. Dana 17. oktobra bataljoni brigade »Braća Radić« zauzeli su Ivanec a zatim su se dva dana borili protiv 1. hrvatskog konjičkog puka i protiv, otprilike, 150 ljudi nemačko-žandarmerijsko-policijske jedinice kod Varaždinskih Toplica.

⁵ Od oktobra 1943. pa do oslobođenja Mađarske, jedna četa 3. kalničkog odreda kao i druge grupe, proširila je svoje diverzantsko-izviđačke akcije na teritoriju Kalnik — Đurđevac Nađatad (Nagy at ad) — Kapošvar (Kaposvár) — Balatonföldvár (Balatonföldvar) — Balatonakali — Šimeg (Sümeg) — Zalaegerszeg (Zalaegerszeg) — Lenti —

Zatim sam na posebnom savetovanju sa pozvanim komandantima vojnih jedinica, žandarmerije, policije i finansijske kontrole naredio:

- 1.— patroliranje i kontrolu puteva,
- 2.— nastavljanje i kontrolu tehničkih radova,
- 3.— izgradnju opštinskih odbrambenih položaja za kružnu odbranu,
- 4.— učestvovanje u skidanju i prikupljanju letine,
- 5.— regulisanje podnošenja izveštaja.

Gornje savetovanje ponovo sam održao 9. oktobra u Murskoj Soboti na kojem su učestvovali komandanti vojnih jedinica, žandarmerije, policije i finansijske kontrole iz oblasti Venda, kao i 17 beležnika odnosno okružnih beležnika i rukovodioci vojne industrije na čelu sa sreskim načelnikom Murske Sobote.

Ovu moju predstavku dostavio sam i gospodinu Ministru: unutrašnjih poslova (Centrali državne bezbednosti).

Donja Lendava — Varaždin — Kalnik. U toku ovih akcija na jugozapadnoj teritoriji preko Dunava izvršili su brojne akcije dizanja u vazduh u nemačkoj pozadini (2. nemačka oklopna armija), (Sećanja bivšeg komandanta Štaba diverzantskog odreda Ivana Hariša — Ilija-Gromovnik — poznatog borca španskog građanskog rata. Objavljeno u: Inženjerija. 1951. 4). Ni mađarska ni nemačka kontraobaveštajna služba za vreme rata nije mogla da pronađe izvršioce ovih sabotažnih akcija. Mađarski izveštaji o upadima preko granice mogli su samo da registruju *neuspele* pokušaje prelaska partizana, a ne uspehe (vidi dok. br. 146).

BR. 164

Novi Sad, 12. oktobar 1943.

**INSTRUKCIJA KOMANDE 5. SEGEDINSKOG KORPUSA O
FORMIRANJU ŽANDARMERIJSKIH I POLICIJSKIH IS-
TRAŽNIH GRUPA I REGULISANJU ŽANDARMERIJSKE
SLUŽBE BEZBEDNOSTI¹**

*Komanda V tjmađ. kralj Segedinskog korpusa
Broj 2.600—169 eln. 1. 1943.*

Formiranje žandartmskih i policijskih
istražnih grupa u službi odbrane i
regulisanje žandarmske službe
bezbednosti.²

Gospodinu načelniku GŽ Kraljevine Mađarske
(1. odeljenje)

Novi Sad 12. oktobra 1943.

U cilju onemogućavanja sve češćih akcija na teritoriji Bačke u poslednje vreme sabotaže, otkrivanja počinioca, gonjenja i onemogućavanja istih gospodin Ministar unutrašnjih poslova Kraljevine Mađarske stavio mi je na raspolaganje sledeće žandarmske i policijske istražne, odnosno snage jedinica bezbednosti:

Specijalna grupa Centrale Državne bezbednosti:

Zadatak: Od Trianonske granice na Jug, na teritoriji međurečja Dunav i Tisa, pronalaženje, gonjenje u stopu, onemogućavanje akcija bandi i počinioca sabotaža, kao i predaja istih pravosudnim organima.

Organizacija i oprema sadržana je u priloženom prilogu.³

Odeljenje za uviđaj na licu mesta ima zadatak da: u slučaju da sabotaže, prevoznim sredstvima i tehničkom opremom

¹ HL. VKF. 1943. 1. oszt. 6200/el. Original pisan na mašini.

² Instrukcija se nadovezuje na naređenje izdato od Komande 5. korpusa 11. oktobra za obezbeđenje pojačane zaštite graničnog sektora Dunava prema Hrvatskoj (HL. VKF. 1943. 1. oszt. 6200/el. instrukcija br. 21600/152), u kojem se, između ostalog, konstatuje da je »veći deo Dunava u Hrvatskoj u rukama neprijateljskih partizanskih bandi. Sa ovim je istovremeno porastao broj onih koji protivzakonito prelaze Dunav«. Za zaštitu reke formirane su grupe bataljona koje su neposredno bile potčinjene komandantu 13. peš. divizije.

³ Ne nalazi se uz dokument.

odmah dođe na lice mesta, i tamo izvrši sve potrebno u vezi uviđaja i sleđenjem traga, pronalazi i onesposobljava počinioce i ovako prikupljene podatke kao i uhvaćene, predaje odeljenju za analitiku.

U slučaju da se istovremeno dogodi više sabotažnih dela na raznim mestima, u cilju istrage i onesposobljavanja počinioce, od odeljenja za uviđaj na lice mesta, formiraću dve grupe.

Komandant odeljenja za uviđaj na lice mesta, svoje dodeljene mu islednike prema potrebi će koristiti u uniformi ili u civilnom odelu. U principu u vatrenom okršaju će upotrebiti samo uniformisane islednike.

Od slučaja do slučaja za bezbednosne ciljeve, stavljam na raspolaganje vod za bezbednost komande Novosadskog žandarmerijskog odeljenja.⁴ Upućivanje određuje komandant isledničke grupe, a o upotrebi, od slučaja do slučaja izveštava komandanta odeljenja.

Zadatak odeljenja za analitiku: Na osnovu dobijenih podataka od odeljenja za uviđaj na licu mesta, dalja istraga akcija sabotaže, saslušavanje uhvaćenih počinioce i saučesnika i stavljanje pod nadležni sud. Pored toga izviđa i isleđuje sva ona protivdržavna krivična dela, koja su prije 1. oktobra 1943. godine, spadala u delokrug postojeće istražne grupe Centrale Državne bezbednosti.

(Preduzimam mere za izmene odredaba naredbe izdate od Centrale Državne bezbednosti broj 5810/aln.évk. od 23. IX 1943. godine, koje su u suprotnosti sa gore navedenim).

Za izvršavanje tog zadatka stoje mu na raspolaganju onih 14 žandarmerijskih islednika, koji su do 1-og oktobra pripadali sastavu novosadske istražne grupe Centrale Državne bezbednosti. To će takođe biti upotrebljeni 5 poslatih dektiva (grupa Cer) iz sastava Budimpeštanske glavne policijske kapetanije.

U smislu gore rečenog, žandarmerijsko istražno pododeljenje 5/1. u suštini se oslobađa od opšte službe odbrane i sa izuzetkom komunističkih i protivpartizanskih isleđivanja, vrši ostale zadatke prema uputstvima. Međutim, za isleđivanje akcija sabotaže, svoje stručne grupe (za uviđaje na licu mesta, za ubistva, paljevine), stavlja na raspolaganje specijalnoj istražnoj grupi Centrale Državne bezbednosti.

⁴ Na njih se već odnosilo naređenje (4620/ME. 43) koje je regulisalo vanredno pravo upotrebe oružja žandarmeriji na službi (vidi dok. br. 150).

Žandarmerijska grupa bezbednosti:

Komandant: p.pukovnik Cerfai Ferenc (Sserfay Ferenc)
komandant novosadskog žandarmerijskog odreda. Potčinjene mu jedinice:

- a) 1. žandarmerijska četa bezbednosti (iz žandarmerijskog bataljona bezbednosti)
- b) novosadska žandarmerijska peš. nastavna četa
- c) Makolska žandarmerijska peš. nastavna četa
- d) Seksardska žandarmerijska peš. nastavna četa

Nastavne čete pod c) i d), zasada ostaju u mestu službovanja. Potpukovnik Čerfai će mi dostaviti predlog za slučajevne upotrebe.

Uopšte, pravo upućivanja žandarmskih jedinica bezbednosti u principu, zadržavam sebi. Međutim, ovlašćujem potpukovnika Cerfaia, da u mojoj odsutnosti i u slučaju bitne potrebe, može narediti upućivanje istih. Za svako ovako upućivanje i o rezultatu svake upotrebe jedinice bezbednosti, naknadno će izvestiti.

Prema potrebi ojačavam sa 1 oklopnim vozilom, kako odeljenje za isleđivanje na licu mesta istražne grupe, tako i posiate delove bezbednosti. Pravo upućivanja oklopnog vozila zadržavam sebi (svom pomoćniku). Komandanti žandarmerijske bezbednosti i specijalne istražne grupe, trebovaće oklopno vozilo od slučaja do slučaja.

U slučaju da se na više mesta jednovremeno dogode sabotaže, ovlašćujem komandanta specijalne istražne grupe Centrale Državne bezbednosti, da iz žandarmerijske čete bezbednosti neposredno uputi snage bezbednosti jačine jednog voda. Komandir žandarmerijske čete bezbednosti neka stalno ima u pripravnosti jedan vod. Posle svakog slučaja upućivanja, komandant specijalne istražne grupe Centrale Državne bezbednosti podneće izveštaj potpukovniku Cerfaiu.

Prevoženje: Za prevoženje žandarmerijskih snaga bezbednosti. 13. izviđački odred treba da ima u stalnoj pripravnosti 2 terenska motorna vozila a 16. graničarski bataljon 2 motorna vozila tipa »Botond« sa potrebnim osobljem za rukovanje i pogonskim gorivom tako da u slučaju potrebe budu spremni za pokret u roku od 15 minuta.

Upućivanje motornih vozila vršiće se preko dežurnog organa kasarne. Za upućivanje motornih vozila ovlašćujem svog zamenika (k-nta 13. peš.) generalštabnog kapetana Zoltaia (Zoltay) potpukovnika Cerfaia i njegovog zamenika, komandanta specijalne istražne grupe Centrale Državne bezbednosti i njegovog zamenika.

Istražne grupe novosadske policijske kapetanije:

Sastav: prema prilogu broj 1.

Zadatak: U odnosu na svoju teritoriju dejstva, zadatak je identičan sa zadatkom odeljenja za uviđaj na licu mesta specijalne istražne grupe Centrale Državne bezbednosti. Prikupljene podatke ili uhvaćene počinioce na dalju obradu, odnosno ispitivanje, predaće specijalnoj istražnoj grupi Centrale Državne bezbednosti.

Od 8 policijskih pasa koji pripadaju novosadskoj policijskoj kapetaniji, 4 psa stavljam na raspolaganje specijalnoj istražnoj grupi Centrale Državne bezbednosti. Dva psa dodeljujem policijskoj istražnoj grupi, a 2 će biti u rezervi.

Psi će biti smešteni u Ulici Tisa Istvan broj 6. Trebovanje preko telefonskog broja 22-70.

Policijski psi ostaju na smeštaju i ishrani kod novosadske kapetanije. Dva vodiča pasa moraju biti stalno u pripravnosti. (Sa ovim je rešena molba komande policijske kapetanije pod brojem 262/32—1943 od 4. o. meseca).

Služba veze:

Komandanti žandarmerijskih odeljenja preduzeće mere da njima potčinjene žandarmerijske stanice na njihovoj teritoriji dejstva, sve događaje koji spadaju u okvir službe odbrane, neizostavno jave telefonom (pozivni broj 35-55, 35-47) specijalnoj istražnoj grupi Centrale Državne bezbednosti preko »Centra veze 5. korpusa, Novi Sad«, koji je formiran mojom naredbom broj 21.600/104—1943 od 2. o. meseca.

Na sličan način javljaju i policijske kapetanije.

Uopšte: ¹ i

Za jedinstveno stručno rukovođenje protivpartizanske i proti vsabotažne istrage svih vojnih, bezbednosnih, žandarmerijskih i policijskih organa i dovođenje u saglasnost rada istih, rukovodilac Centrale Državne bezbednosti ministarstva unutrašnjih poslova Kraljevine Mađarske, zadužio je žandarmerijskog potpukovnika Ferenci Endrea (Ferenczy) i u tom cilju, potčinio ga je meni.⁵ Ukoliko se učinjene akcije sabotaže vremenski koncentrišu na jednu teritoriju — što se u prošlosti već i dogodilo — to ću pojedine istražne grupe uzeti u plan za privremeni izmeštaj.

Dobijaju:

Na izvršavanje: žandarmerijsko odeljenje u Novom Sadu i Somboru, specijalna istražna grupa Centrale Državne bez-

⁵ HL. HM. 1943. 20. oszt. 11. 4462/BM 37. 2. oktobar 1943.

bednosti, 5/1. žandarmerijsko istražno pododeljenje, žandarmerijska četa bezbednosti, komande policijskih kapetanija u Novom Sadu, Somboru, Subotici, Senti i Kanjiži, kao i 13. izviđački odred i 16. graničarski bataljon.

Na znanje: Komandi 5. žandarmerijskog okruga.

Dostavljam na znanje: Centru Državne bezbednosti Ministarstva unutrašnjih poslova i velikom županu Bač-Bodrog županije.

Podnosim: 1. odeljenju GŠ i Komandi 3. armije.

Jedan prilog.

»

BR. 165

Segedin, 18. oktobar 1943.

NAREDBA ZA JEDINSTVENO RUKOVOĐENJE U SUZBIJANJU PARTIZANA U BAČKOJ¹

Komanda mađ. Kralj. 5. segedinskog korpusa

Br. 21.600—200

Ein. I. 1943.

Jedinstveno rukovođenje u Bačkoj

Segedin, 18. oktobra 1943. godine

Na osnovu naređenja mađ. Kralj. Generalštaba br. 5625/M.I.VKF.1943 :

I

Radi sprečavanja delatnosti bandi i sabotaza, koje su poslednjih nedelja u Bačkoj u porastu opunomoćen sam da jedinstveno rukovodim obezbeđenjem javnog reda *na teritoriji Bačke između Trijanonske granice i Dunav — Tisa.*

Moj zamenik je uvek komandant pešadije 13. divizije (Novi Sad, komandno mesto) kad napuštam teritoriju 5. korpusa.

Inače rukovođenje zadržavam sebi:

Kao pomoć u rukovođenju formirao sam pokretni štab i centar veze sa sedištem u Novom Sadu (naređenje br. 21600/74. ein.1.1943.) prilog br. I² i 21600/104/el. I.1943. (prilog br. la).

¹ HL. VKF. 1943. 1. oszt. 6276/el. Original pisan na mašini. Uz ovaj dok. vidi i dok. br. 129.

² Prilozi nisu uz dokument. Videti prilog broj 6 kao samostalni dokumenat broj 162.

Njegova ekscelencija gospodin Ministar unutrašnjih poslova naložio je vlastima javnog poretka navedene teritorije da mi pruže pomoć.³

1.— *Moj zadatak:*

a) Uništenje odnosno odbijanje bandi koje upadaju ili se infiltriraju preko granice (i bez posebnog vojnog naređenja),

b) ugušivanje u zametku tek organizovane bande na teritoriji Bačke,

c) Zaštita javne i privatne imovine od sabotažnih akcija ili oružanih nasrtaja.

2.— *Za ostvarivanje tog cilja stoje mi na raspolaganje:*

a) mobilisane jedinice sa teritorije između Dunav — Tisa i Trijanonske granice odnosno ovamo detašovane ih kasnije detašovane mobilisane jedinice,

b) graničarske jedinice koje dolaze u obzir,

c) 1. i 2. odred patrolnih čamaca,

d) sve nemobilisane vojne jedinice stacionirane na teritoriji navedenog pod tač. a) za upotrebu u pojedinim slučajevima,

e) specijalna istražna grupa koju je Centrala državne bezbednosti uputila u Novi Sad,

f) svi organi javne bezbednosti na teritoriji koja se nalazi južno od Trijanonske granice između Dunava — Tise. (sve tamošnje žandarmerijske i policijske jedinice).

g) Žandarmerijski odred za bezbednost upućen od strane inspektora mađ. kralj, žandarmerije (Novi Sad).

Organizaciju i odnos potčinjenosti napred pobrojanih komandi, jedinica, vlasti i organe sadrži prilog br. 2.

Izvršavanje zadataka navedenih u tač. 1. uz prilagođavanje mesnim prilikama i na osnovi dosadašnjeg iskustva, vidim u izvršavanju niže navedenih delatnosti:

a) obezbeđenju železnica,

b) obezbeđenju rečnog saobraćaja,

c) obezbeđenju granice

d) zaštiti industrijskih pogona i mestu za skladištenje sirovina protiv sabotažnih dela i zaštiti ličnosti od oružanih napada.

Opšti naziv ovih delatnosti je »*služba odbrane*«.

Moja već izda ta naređenja za izvršavanje napred navedenih zadataka i delatnosti ukratko ponavljam i dopunjujem niže navedenim. —

³ Vidi dok. br. 151 i 158.

II

Opšte

Mada napred navedene delatnosti u suštini pojedinačno čine posebne zadatke međusobno delovanje u izvršavanju je tako oštro da se ne mogu odvojiti jedna od druge. Ovo međusobno delovanje u izvršavanju temelji se na upućivanje učesnika jedne na druge i isto zahteva zajednički rad.

Zajednički rad:

- a) međusobno izmenjivanje rezultata izviđanja,
- b) međusobna oružana podrška.

Potpuno i *brzo* izvršavanje obe varijante ovog zajedničkog rada je osnov uspeha.

Na ovom polju neću trpeti nikakvu površnost ni svojevoljnost. Od svakog svog potčinjenog zahtevam uzajamnu i požrtvovanu podršku koja se temelji na intimnim drugarским osećanjima. Sve propuste smatram sabotажom i sa počinocima postupiću po ovoj osnovi.

Osnovni princip:

a) Svaki komandant od komandira najniže jedinice (odeljenja, tenka, straže) neodložno izveštava komandanta više ili niže jedinice koja deluje u »službi odbrane« na istoj teritoriji o svakom takvom događaju koji je u vezi sa »službom odbrane«.

b) Pružanje pomoći je uzbunjivanje oružanih delova jedinica navedenih u tač. 1/2 i najbrže moguće pojavljivanje na mestu delovanja onog koji je tražio pomoć.

Primer međusobnog obaveštavanja i pružanja pomoći sadrži priloženi prilog br. 3. —

III

U pojedinostima

1.— Obezbeđenje železnica

a) Ovaj zadatak vrši 3. stražarski bataljon 5. puka sa postavljenim stražama i njihovim stražarskim patrolama (sada samo na pruzi Subotica — Novi Sad).

b) Rešavam naoružavanjem poverljivog železničkog osoblja.

Teritorijalno odgovorne granične, žandarmerijske i policijske jedinice prilikom obavljanja svoje propisane službe uključuju se u službu zaštite i obezbeđenja.

Zamolio sam Mađarske državne železnice da železničko osoblje srpske nacionalnosti premesti u matičnu državu. Prvi korak bio bi premeštanje sa pruga Subotica — Novi Sad, Sombor — Novi Bečej, Sombor — Novi Sad i Novi Bečej — Novi Sad.

Zamolio sam velikog župana Bač-Bodroške županije da se sve rastinje pored železničkih pruga ukloni u širini od 500 metara s jedne i druge strane pruge.

Naložio sam komandama teritorijalno odgovornih žandarmerijskih odreda da izvode vojnu obuku sa pripadnicima Mađarskih železnica.

Planiram obezbeđenje objekata za vodu na železničkim stanicama Subotica i Novi Sad.

Detaljne mere u pojedinostima sadrži moje naređenje izdato 23. septembra pod brojem 21334/el.n.I.1943. (prilog br. 4).

2./ *Obezbeđenje rečnog saobraćaja na reci* obavlja 2. odeljenje 1. odreda patrolnih čamaca, divizion za zaprečavanje na rekama i lučke kapetanije.⁴

Ovu službu podržavaju i dopunjavaju:

- a) jedinice razmeštene pored Dunava,
- b) graničarske poterne jedinice,
- c) organi javne bezbednosti koji vrše službu duž obale.

Zajedničko rukovođenje navedenim jedinicama poveravam komandantu divizona za zaprečavanje na rekama.

Detaljne mere u pojedinostima sadrži moje naređenje br. 21600—89./el.n.I.1943. (prilog br. 5).

3./ Pojačano obezbeđenje granice vrše vojne jedinice, graničarske poterne jedinice, rečne snage zatim organi javne bezbednosti koji vrše službu u graničnom pojasu (10 km), ovi poslednji u okviru svoje redovne službe.

Detaljne mere u pojedinostima sadrži moje naređenje br. 21600/152.el.n.I.1943. (prilog br. 6.)⁵

⁴ Istog dana general-potpukovnik Plati Pai, koji je naređenje izdao, javlja načelniku Generalštaba da je sa 18. oktobrom do 12 časova ukinuo naređenu »borbeni uzbunu«, odnosno »borbeni pripravnost« od 13. oktobra u 21 čas i da je naredio plovnim jedinicama od reda patrolnih čamaca kao i bataljona za zaprečavanje na rekama da uplove u Novi Sad. (HL. VKF. 1943. 1. oszt, 6242/el.n. Original pisan na mašini). Razlog za potpuno momentalno zatvaranje granice između Bukina i Gardinovaca, kao i izdavanje naređenja od 13. oktobra, bio je taj što su Nemci i ruska Kozacka divizija, koja je prišla Nemcima, započeli 14. oktobra četvorodnevnu »operaciju čišćenje« protiv partizana na Fruškoj gori. (HL. VKF. 1943. 1. oszt. 6173/el.n. Hugles telegram).

⁵ Vidi dok. br. 162.

4./ Zaštitu industrijskih pogona i mesta za skladištenje sirovina vrše:

- već formirane straže stražarskih jedinica,
- pogonske straže, zatim
- organizovane građanske jedinice za zaštitu prinosa čije postepeno zamenjivanje stražarskim jedinicama planiram.

U službu napred navedenih kao zaštitni i potpomagajući organi uključuju se teritorijalno odgovorni organi javne bezbednosti.

Težište obezbeđenja leži kod pogona za preradu sirovina i mesta za skladištenje istih a koja su lako zapaljiva. Tako prvenstveno kod pogona za preradu konoplje a zatim kod pogona za ceđenje i prečišćavanje uljarica.

Veliki broj pogona za preradu konoplje, 192, čini nemogućim da ih zaštite vojne jedinice, zato dotle dok ne budu na raspolaganju stražarske jedinice, obavljanje ove službe povera vam organima javne bezbednosti koji u tom cilju treba da upotrebe već formirane građanske jedinice za zaštitu prinosa u smanjenom obimu.⁶

Za njihovu primenu i postupak u celosti važi ono što je navedeno u naređenju Komande bivše 15. lake divizije br. 800/3.kt. 1943. Postupak stražara u pojedinostima sadrži prilog br. 7.

Osnovni princip: Svaki mora prvenstveno sam da zaštiti svakom takvu imovinu koja je vezana i za javne ustanove. Za dopunu sopstvenog staranja služe ustanovljene organizacije za javnu bezbednost i vojne snage (stražarske jedinice).

Odnosne patrolne mere sadrži moje naređenje br. 21600/36. eln.1.1943. (prilog br. 8).

Zamolio sam velikog župana Bač-Bodroške županije i naložio sam gradskim policijskim kapetanijama da:

- a) u svom delokrugu narede uklanjanje visokog rastinja posle sazrevanja i da kontrolišu brzo izvršavanje istog,
- b) u ovom delokrugu rada upućuju pogone za preradu konoplje i uljanih semenki na pojačanu proizvodnju (dnevno 24 sata).

Ponovo naglašavam da su za potpuno organizovanje službe i izvršavanje zadataka odgovorni sreski rukovodioci javne bezbednosti. Ovo mogu postići samo čestom kontrolom (i noću) i stalnim podučavanjem. Ovde se mora odstraniti sva-ka lična udobnost i površno izvršavanje.

Kao pojačanje službe upućujem teritorijalno odgovorne komandante žandarmerijskih odreda da prilikom dolaska po-

⁶ Vidi dok. br. 157.

jačanja po prilici pored »1« koga sam u svom naređenju uvrstio, u pojedine straže kao zamenika komandira uvrste još jednog drugog žandarma.

Sreski načelnici i gradske policijske kapetanije treba da prijave straže koje su postavili i to u pregledu prema niže navedenim rubrikama.

1.1 Redni broj, 2.1 opština, 3./ sopstvenik, 4/. naziv pogona, 5./ broj straža koje je postavio sopstvenik, 6./ broj građanskih straža, 7./ primedba.

5./ Istražna služba i služba bezbednosti

U slučaju opasnosti ili napada za podršku mesnim vojnim i građanskim stražarskim organima, kao i žandarmerijskim stražama služi specijalna istražna grupa i novosadske žandarmerijske snage bezbednosti.

a./ U cilju povećanja brzine i veće efikasnosti istoga, od organa koji mi je stavila na raspolaganje Centrala Državne bezbednosti Ministarstva unutrašnjih poslova, formirao sam 3 istražne grupe i jednu analitičku grupu pod jedinstvenim rukovodstvom. Istražne grupe su pod mojom neposrednom komandom.

b./ Isto tako pod mojom neposrednom komandom nalazi se i žandarmerijski bataljon za bezbednost⁷ formiran od strane gospodina Ministra unutrašnjih poslova u Novom Sadu.

c./ vojne jedinice u službi odbrane od sabotažnih dela učestvuju samo utoliko u koliko se pokaže potrebnim da se neke teritorije zatvore »kordonskom linijom« radi efikasnije istrage. Pravo i dužnosti službe vojne straže postavljene u kordonsku liniju regulišu tačke 398, 441., 444—450, 455, 457—465, 483., 490.

U napred navedenom cilju pravo upućivanja vojnih jedinica zadržavam za sebe. Izuzetak čini neposredna opasnost ili slučaj napada. Ovlašćujem komandante stražarskih jedinica i jedinica javne bezbednosti kao i rukovodioce javne uprave, da se u tom slučaju za oružanu podršku obrate najbližem komandantu stanice.

Zamoliću velikog župana Bač-Bodroške županije da u svojoj nadležnosti obavesti odnosne rukovodioce upravne vlasti (sudije, beležnike).

Komandanti stanica treba takvim molbama da udovolje prema odredbama uputstva 17—14. »Pravilnik za vršenje službe bezbednosti«.

⁷ Vidi dok. br. 164.

Za upućivanje snaga bezbednosti odmah dostaviti izveštaj (Pokretnom štabu korpusa, Novi Sad).

Za organizovanje obe jedinice, angažovanje itd. izdao sam detaljno naređenje pod br..... (prilog br. 9).

6./ Služba izveštavanja

Mada sam u napred navedenim detaljnim naređenjima regulisao službu izveštavanja i naredbodavnu službu to zbog izuzetne važnosti iste, sažeto naređujem:

a./ Pridržavanje službenog puta

Moje naređenje u prilogu pod br. 2 reguliše odnose potčinjenosti i sa ovim zajedno, po predmetu službe »odbrane« način i put izveštavanja.

Pridržavanje službenog puta obavezno je kako po vojnoj tako i po javno-bezbednosnoj liniji. —

Gospodina NGŠ lično izveštavam. Gospodina Ministra unutrašnjih poslova i njegova stručna odeljenja preko Centrale Državne bezbednosti i privremene rukovodiocce neposredno izveštavam.

b./ U prvom redu važna obaveza svakoga je da u okviru »službe odbrane« o svakom, pa i — *najmanjem* — uspehu u najkraćem mogućem vremenu izvesti odnosnog komandanta — ili službenog rukovodioca — ali u krajnjem slučaju mene a one upućene na sadejstvo (susedne jedinice, komande, itd.) da obavesti.

I najmanji propust učinjen na ovom polju, je krivica koja pretili opstanku i sigurnosti države.

c./ U slučaju koji *nije hitan* izveštaje podnositi službenim putem a obaveštenja susedima, onima koji su upućeni na sadejstvo treba, neposredno predati.

U hitnom slučaju radi ubrzanja dostavljanja izveštaja oslobađam svakog svog potčinjenog od obaveze pridržavanja službenog puta i naređujem da svaki komandant ali i svaki pojedinac svoj izveštaj u vezi sa »službom odbrane« prvenstveno dostavi meni a tek onda svom neposredno predpostavljenom. Primer: jedna graničarska poterna ili žandarmerijska patrola sa najbliže telefonske stanice poziva korpusni centar veze u Novom Sadu, izveštava a tek posle toga izveštava k-dira straže i dr.

Izuzetak čini opasnost u kom slučaju izveštavanje odnosne jedinice ili one koja treba da pruži pomoć prethodi izveštavanju svake komande, organa ili vlasti.

d./ Zamoliću velikog župana Bač-Bodroške županije da u svojoj nadležnosti, a u duhu napred navedenog, uputi svoje potčinjene javno-upravne vlasti. —

f./ Izveštaji preko telefona, telegrafa i radia predaju se Centru veze 5. korpusa u Novom Sadu i to:

Jedinice i organi koji obezbeđuju zatvaranje reke i granice na adresu *Pokretni štab komande 5. korpusa*.

Jedinice i organi koji obezbeđuju železnice i pogone na adresu *Istražna grupa Komande 5. korpusa*.

g./ Pismene izveštaj e svaka komanda itd. dostavlja na adresu »Pokretni štab komande 5. korpusa. Novi Sad« sa naznakom na koverti i izveštaju »Služba odbrane«.

h./ *Nedeljni izveštaji o situaciji i događajima i obaveštenja*

U cilju pojačanog poboljšavanja opšteg informiranja naredujem:

»Nedeljni izveštaji o situaciji« u pogledu »Službe odbrane«, a prema pirlogu broj 12, treba da dostave Komandi 5. korpusa *neposredno* potčinjene odnosno sadejstvjuće komande, vlasti, organi i dr.

Izveštaji zaključno sa stanjem u nedelju u 8 časova treba da stignu ovamo u ponedeljak u 8 časova.

»Nedeljni izveštaji o situaciji« treba da budu numerisani rednim brojem Prvi izveštaj pada 31. ovog meseca.

U ovim izveštaj ima treba samo ukazivati na događaje koji su tokom nedelje već javljeni, međutim treba istaći svaku takvu okolnost koja se ne može razumeti iz pojedinačnih izveštaja.

Takođe treba dostaviti i negativan izveštaj.

Zamoliću velikog župana Bač-Bodroške županije da na osnovu traženih izveštaja od rukovodilaca javno-upravnih vlasti svoje obaveštenje o situaciji dostavi prema napred navedenom.

Ujedno ga upozoravam da u svom obaveštenju o situaciji ne obuhvati teritorije koje se nalaze pod kompetencijom gradskih policijskih kapetanija pošto su iste već meni neposredno potčinjene.

»Pokretni štab« 5. korpusa svake srede u nedelji, na osnovu pristiglih »Nedeljnih (i od slučaja do slučaja) izveštaja o situaciji«, izdaje za potrebe neposredno potčinjenih, upućenih na sadejstvo i dr. rednim brojem numerisano »Nedeljno obaveštenje o situaciji«. Ova obaveštenja treba u odgovarajućoj meri saopštiti svojim potčinjenima.

Ovim svojim naređenjem stavljam van snage sva svoja naređenja u vezi sa ovim (izveštaji) ili u drugim povremenim naređenjima koja se odnose na izveštaje, izuzev naređenja izdatog 30. septembra pod br. 21600—60/el.n.I.1943. (izveštaj o sabotажnim delima), zatim:

Naređenje izdato 1. ovog meseca pod br. 21600—84/el.n.L 1943. (Potčinjavanje vojvođanskih istražnih organa).

Naređenje izdato 1. ovog meseca pod br. 21600—90/el.n.L 1943. (Dostavljanje izveštaja o situaciji).

Naređenje izdato 2. ovog meseca pod br. 21600—104/el.n. 1.1943. (Formiranje centra veze 5. korpusa i regulisanje prometa vesti).

Naređenje izdato 14. ovog meseca pod br. 21600—207/el.n. 1.1943. (Dopuna naređenja o formiranju štabova).

Dostavljanje izveštaja: u principu pismeno na sledeću adresu: »Pokretni štab« 5. korpusa.

Novi Sad
Komanda stanice

U hitnom slučaju najbržim načinom (preko telefona, telegrafa) sa naznakom »bezbednosni razgovor« što oslobađa od plaćanja tarife.

U prvom izveštaju o situaciji svaka jedinica, vlast treba da priključi izveštaj o brojnom stanju u kojem pored brojnog stanja ljudstva treba navesti naoružanje, municiju kao i sredstva za brzo prebacivanje (motorna vozila, motorbicikle).

Moje napred navedeno naređenje svaki komandant treba da uvrsti u predmet temeljnog proučavanja. Isto tako treba temeljno ukazati na pravilnost i istinitost izveštavanja. Ni najbrži izveštaj ne vredi ništa, — čak može da izazove trvenja — ukoliko je neistinit.

U sadašnjem slučaju u ovom cilju postavljeno regulisanje »Vesti« daje prilog br. 11. a-c.

U slučaju opasnosti osim korišćenja sredstava za prenošenje vesti navedenih u prilogu može se koristiti sve ono što može poslužiti za predaju izveštaja ili naređenja u najkraćem roku. —

8.— *Informacije*

U okviru »službe odbrane« od strane jedinstvenog rukovođenja izdata naređenja, ili od mene ili podčinjenih komandi i vlasti i dostavljeni izveštaji »M«-u potpadaju u istoj meri pod obavezom čuvanja tajne. Međutim, zbog političkih odnosa čine predmet interesovanja šireg kruga.

Radi čuvanja službene tajne, naređujem:

a) Interesovanja koja dolaze od strane privatnih poluslužbenih kao i službenih mesta, davanje odgovora zadržavam za sebe. —

b) Izuzetak čine moji neposredno pretpostavljeni i neposredno pretpostavljeni mojih potčinjenih.

Tako na primer komandant žandarmerijskog odreda koji je meni potčinjen može da informiše samo Ministra vojske, NGŠ, komandanta 3. armije, pred postavljenu okružnu žandarmerijsku komandu, Inspektora žandarmerije i načelnika Centrale Državne bezbednosti, zatim gospodina Ministra unutrašnjih poslova. Svakog drugog zainteresovanog neka uputi meni. Ovo moje naređenje proteže se na sva moja izdata naređenja kao i za njihovo obrazloženje.

9. Izdavanje razdelnika

U prilogu izdajem (podnosim) »razdelnik« za naređenja, izveštaja itd. koja su u vezi sa »službom odbrane«.

Ovo tretirati kao poverljivo i zatvoreno (molim tretirati).

Da bi se izbegle nesuglasice u vezi sa ovim napominjem: na svakom izveštaju itd. treba naznačiti *ko je sve dobio*, odnosno kome je sve dostavljen izveštaj, itd. (eventualno u izvodu ili drugom obliku).

Sa ovim izbegavamo mnogo nepotrebnog dopisivanja kao i raspitivanja.

Naznačavanje treba vršiti korišćenjem razdelnika

Primer. Dobijaju: I. 1—13

II. 12—17

Podnosim : I. 1—2

Razdelnik 1 primerak, prilog br. 10.

BR. 166

Novi Sad, 21. oktobar 1943

**IZVEŠTAJ KOMANDANTA 5. SEGEDINSKOG KORPUSA O
IZVRŠENOJ RACIJI U OPŠTINAMA SILBAŠ I PARAGE¹**

Komanda 5. mađ. kralj, segedinskog korpusa

Broj 21.600—264 eln.1.1943.

Pretres opština Silbaš i Parage (Szilbacz, Parrag)

Gospodinu načelniku GŠ mađ. kraljev, vojske
(1. odeljenju)

Novi Sad, 21. oktobra 1943.

U vezi podnetog izveštaja broj 21600/248/1943. od 19. oktobra 1. odeljenju GŠ i komandi 3. armije, kao i dostavljenog Ministarstvu unutrašnjih poslova — Centrali Državne bezbednosti.

Cilj pretresa opština Silbaša² i Parage³ 18. oktobra bio je potraga i hvatanje, tajnim putem izviđenih, pripadnika komunističke organizacije, kao i, prema poverljivoj prijavi iz Hrvatske, infiltriranih partizana iz Hrvatske.

Dobio sam i podatke da se počinio političkog ubistva nad Arsenin Dejanom⁴ i kidanja telefonske linije između

¹ HL, KVF, 1943. 1. oszt. 6274/el. Original pisan na mašini.

² Silbaš je 1942. godine bio opština sa 3.701 stanovnikom. Jedna trećina stanovništva bili su Slovaci a dve trećine Srbi. Hortijeva žandarmerija je u februaru 1942. i ovde izvela veliku raciju, pohapsila mnogo ljudi ali značajan broj omladine opštine uspeo je da pobjegne u Srem partizanima. U jesen 1943. godine je jedna važna baza političkog i vojnog rukovodstva bačkog partizanskog pokreta. U Silbašu se nalazilo rukovodstvo baškopalanačke sreske partijske organizacije i SKOJ-a kao i Štab i jedan deo 3. bačko-baranjskog partizanskog odreda.

³ Parage je naselje u baškopalanačkom srezu 1942. godine sa 1.580 stanovnika. Godine 1943. i ovde je bilo više partizanskih skrovišta.

⁴ Partizani su doznali da su Deak Đerđ i Dejan Arsenin, stanovnici Silbaša, doušnici Hortijeve kontraobaveštajne službe i žandarmerije, da je zbog njihove izdaje pohapšeno mnogo rodoljuba. Partizanski štab je 14. oktobra doneo odluku o likvidiranju ova dva agenta. Još istoga dana uveče presuda je izvršena u ataru Silbaš i svakom su u levu ruku stavili cedulju sa sledećim tekstom: »Ovo je sudbina izdajica. — Smrt fašizmu!« Posle toga Štab 3. bačko-baranjskog odreda sa jednom grupom prešao je u drugo naselje pored Bačke Palanke.

Bačke Palanke i Nove Gajdobre (Werkerlefalva) 16. oktobra,⁵ skrivaju u jednoj od ove dve opštine.

U pretres u Silbašu je učestvovalo 182, a u Paragu 178 žandarma, pod komandom potpukovnika Čerfaia (Cserfay), iz grupe za državnu bezbednost. Za zatvaranje dve opštine, odredio sam 1.000 vojnika.

Zatvaranje opština završeno je u 05.00 časova, a pretres je počeo u 06.00 časova.

Rok pretresa:

a) *Silbaš*:

Neposredno posle zatvaranja opštine, dva lica su pokušala probiti se kroz liniju obruča. Nisu htela da stanu na poziv vojnika stražara, već je jedan od njih ispalio 5 hitaca iz pištolja, a zatim potegao jednu ručnu bombu srpskog porekla, koju je hteo baciti na stražara. Stražar ga je ubio. Drugi je pobegao. Kod ubijenog lica našli su jedan pištolj tipa »Fromer«, jednu srpsku ručnu bombu, više komunističkih letaka i jedno pismo, u kojem ga jedan još do sada nepoznati pisac obaveštava da je ubio Arsenin Dejana.

Istragom je ustanovljeno da je ubijeno lice konspirativno ime »Petru«, identično sa Novakov Nikodem, silbaškim inženjerom, koji je u bekstvu od 1941. godine i identičan je sa traženim komunističkim organizatorom.⁶

Kod njega nađeno gore pomenuto pismo potvrđuje da je on bio rukovodilac organizacije komunista i partizanske aktivnosti u okolini Silbaša.

Pomoću policijskih pasa, koji su dovedeni na mesto ubistva, ustanovljeno je, u kojoj se kući prethodno zadržavao Novakov. Stanovnici kuće su uhapšeni. Na osnovu njihovog priznanja i nađenih beleški kod Novakova, u Silbašu je uhapšeno 18 lica. Među ovima je jedna kompletna ćelija sa sekretarom.⁷

⁵ Diverzantska grupa 3. bačko-baranjskog partizanskog odreda 16. oktobra uveče između Bačke Palanke i Nove Gajdobre posekla je 60 telefonsko-telegrafskih stubova i u dužini od više kilometara iste stavila na železničku prugu. (Zbornik, tom I, knjiga 6, dok. br. 163). Detektiv Dalaš Erne (Dallas Ernő) u svom izveštaju od 23. oktobra o ovim događajima spominje samo 32 stuba. (MSRV, AO-M.5/197. Original pisan na mašini).

⁶ Reč je o Nikoli Novakov Peri, sekretaru Komiteta KPJ za bačko-palanački srez, koji se tada nalazio u Silbašu.

⁷ Reč je o sreskom rukovodstvu SKOJ-a.

b) *Parage*.⁸ U međuvremenu dok se vojska kretala za zavarivanje opštine jedno — do sada nepoznato lice, koje je imalo na sebi crni kožni kaput — htelo je ući u opštinu iz pravca Pivnica. Vojnik stražar ga je upozorio da stane, na što je isti odbacivši kaput, potrčao.⁹ Pucnjevi upućeni prema njemu ostali su bez rezultata zbog tame. Istražni organi koji su stigli na lice mesta — uz pomoć policijskih pasa — u jednom stogu kukuruzovine, našli su u 3 džaka 54 kg. dinamita iz Karloča, oko 20 m štapina (zapaljivog), veliku količinu običnih i električnih upaljača. Prema pretpostavci ova tri džaka eksplozivnog materijala, jedna tročlana grupa diverzanata iz Hrvatske, imala je nameru da donese u Parage,¹⁰ a lice u kožnom kaputu je verovatno poslao to napred radi izviđanja. Prilikom pretresa okolnih stogova kukuruzovine, u jednom džaku za hleb pronađeno je 60 metaka mađarske proizvodnje za pušku tipa »Manliher«.

U toku pretresa opštine, u jednoj kući, žandarmerijska patrola je pronašla oko 1 kg boje koja se koristi pri umnožavanju, glicerina i drugih artikala potrebnih pri umnožavanju. Vlasnik kuće je uhapšen, u toku je njegovo ispitivanje.

Prilikom pretresa jedne druge kuće, iz jedne kamare slame koja se nalazila u dvorištu, ispaljeno je više hitaca na žandarmerijsku patrolu i bačene su dve ručne bombe. Žandarmerijska patrola odgovorila je vatrom iz pušaka i bacila i ručne bombe. Umešala su se u borbu i borna kola. U toku borbe kamara slame se zapalila, a partizan koji se u njoj skrivao, izgoreo je. Uspeli su izvaditi leš i ranac koji je sadržavao više komunističkih letaka. Na lešu su se mogli raspoznati mesta rana od metaka. Nije isključeno, da je partizan, videvši da ne može pobeći, sam zapalio kamaru slame. Vatra je prešla na susednih 7 kamara slame i kudeljje, koje se uprkos odmah izašlih vatrogasaca na lice mesta, usled nedostatka vode, nisu mogle spasiti. U kamari slame gde se

⁸ U trećoj nedelji oktobra meseca trebalo je da se održi sednica Pokrajinskog bačko-baranjskog partijskog komiteta u Paragama. Za pripremu sednice i izgradnju odgovarajućeg skloništa u opštinu je došao Geza Tikvicki. Stanovao je u kući Jelke Popov i u blizini kuće počeo je da gradi sklonište koje još nije bilo gotovo u vreme racije. Zahvaljujući smelosti i hrabrosti Jelke Popov, žandarmerijske patrole koje su išle od kuće do kuće nisu pronašle Gezu Tikvickog.

⁹ Stojan Baćanov, kurir Pokrajinskog komiteta KPJ, sasvim slučajno suočio se sa jednim mađarskim vojnikom i iskoristivši slabu vidljivost uspeo je da pobjegne. (Đorđe Vasić: Hronika o oslobodilačkom ratu u Južnoj Bačkoj..., str. 270).

¹⁰ Eksploziv su prenela iste noći 3 borca partizanskog odreda preko Dunava i sakrili u ataru Parage.

skrivao partizan, bilo je skriveno više municije i ručnih bombi, što je usled vatre eksplodiralo.

Lični podaci partizana nisu se mogli ustanoviti, jer je izgoreo do stepena neraspoznavanja." Uhapšeni su oni koji su ga skrivali.

Istražna grupa koja je ostala u Parage radi pregleda mesta požara i analize ispitivanja uhapšenih, 19. oktobra na osnovu prijave, uhapsila je Bugarski Dušana, stanovnika Paraga, koji je u begstvu već više od godinu dana, osumnjičen radi izdaje i traži se zbog više običnih krivičnih dela. Imenovani je uhvaćen u svojoj kući u skrovištu koje se nalazilo iza ugrađenog ormara za knjige, od strane žandarma. Bugarski je u svoje vreme bio lični detektiv srpskog kralja. Njegovo ispitivanje je u toku.

U Parage je uhapšeno ukupno 12 lica.¹²

Pretrase je u obe opštine završen u 18.00 časova.¹³

Na moj poziv, na licu mesta se pojavio i Veliki župan Bač-Bodroške županije.¹⁴

Dostavljeno: 1. odeljenju GŠ i Komandi 3. armije.

Na znanje: Centrali Državne bezbednosti i XX odeljenju Ministarstva unutrašnjih poslova, Komandi 3. i 4. korpusa, Komandi 13. peš. divizije, Centrali istražne žandarmerije, Komandi 5. žandarmerijskog okruga, istražnim žandarmerijskim pododeljenjima 5. korpusa u Novom Sadu i Senti.

Plati,¹⁵ general-potpukovnik

¹¹ Prilikom okruženja Paraga Miladin Jocić, komesar 3. Bačko-baranjskog partizanskog odreda bio je već na putu ka kući Jelke Popove. Kada je primetio žandarme, sakrio se u obližnji stog slame i tamo ostao više časova. Prilikom ponovnog pročešljavanja opštine racijaši su ga pronašli. U vatrenom okršaju herojski je poginuo a žandarmi su nad njim zapalili stog slame.

¹² Iz Parage su 33 lica odveli u zloglasnu subotičku kuću »Armija«. Detektiv Daloš, u svom napred pomenutom izveštaju, navodi da je u ovim dvema opštinama uhapšeno 70 lica.

¹³ Posle Silbaša i Parage slične racije su sprovedene u opštinama Lalić (Laliomos) i Tovariševo (Bacstovaros) i na takav način mađarskim žandarmima uspelo je da unište najvažnije baze partizanskog pokreta u Bačkoj. Počev od kraja 1943. godine 3. bačko-baranjski odred, koji je neprestano vršio napadne akcije, izgradio je nove baze. (Đ. Vasić, n.d., str. 268—272). Vidi dok. br. 171 i 172. —

¹⁴ Deak Leo, veliki župan, stigao je posle podne 18. oktobra, oktobra.

¹⁵ Plati Pal (Platthy Pal).

BR. 167

Čakovec, 22. oktobar 1943.

IZVEŠTAJ 4. CETE 53. GRANIČARSKOG POTERNOG BATALJONA, STACIONIRANE U ČAKOVCU, O NAPADIMA PARTIZANA KOD OPOROVECA I MIHALOVECA¹

19. odeljenje Ministarstva odbrane šalje 1. odeljenju GŠ
22. oktobra 1943.

Komanda 4. graničarske poterne čete 53. bataljona iz Čakovca (Csáktornya) javlja:

21. X 1943. godine u ranim jutarnjim časovima, hrvatski partizani su kod vodenica istočno od Oporoveca (Dravafüred) (detaljna karta Letenje 5475) napali jednu graničarsku poternu patrolu i odveli sobom oba teško ranjena člana patrole. Istovremeno, partizani su napali osma tračnicu PVO kod Mihaloveca (Asómihányfalva) ali su se posle kratkog vatrenog okršaja povukli. Ovde nije bilo gubitaka. Gubici partizana nisu poznati.

Obavestio sam: gospodina Ministra spoljnih poslova, vojnu kancelariju Namesnika, 2. odeljenje GŠ i načelnika kabineta gospodina Ministra odbrane.

>

19. odeljenje Ministr. odbrane
131.505. ein. 1943.

¹ HL. VKF. 1943. 1. oszt. 6246/eLn. Telefonogram pisan na mašini.

BR. 168

Budimpešta, 29. oktobar 1943.

**IZVOD IZ IZVEŠTAJA CENTRALNE ISTRAŽNE ŽANDAR-
MERIJSKE KOMANDE KOJI SE ODNOSI NA PARTIZAN-
SKE DELATNOSTI U MEĐIMURJU¹**

2

1) U mom izveštaju gospodinu mađ. kralj. Ministru unutrašnjih poslova (Centrali Državne bezbednosti) broj 19.622/b.kt.—1943. od 11. oktobra 1943. godine, detaljno sam izvestio da su partizani u ataru opštine Stridova /Stridóvár/, 23. septembra 1943, ubili finansa Horvat Josipa. Isto sam tako obavestio o vatrenom okršaju posle racije kao i o ubistvu izvršioca dela Golenko Josipa, Kos Ivana i Novak Josipa, partizana poreklom iz Međimurja,³ za vreme racije i vatrene okršaja.

Na osnovu beležaka nađenih kod ubijenih partizana, naredio sam javnu istragu, tokom koje je ustanovljeno da je posle otkrivanja komunističke organizacije u Međimurju meseca januara 1943. godine, partizansko rukovodstvo sa sedištem u planini Kalnik u Hrvatskoj, prebacilo Vajs Deneša partizana poreklom iz Čakovca, sa još dva druga u Međimurje, da tamo stupe u vezu sa komunistom u bekstvu Sarić Mihajlom i u saradnji sa Sarićem, ponovo ožive komunistički pokret u Međimurju. Vajs i drugovi su se tri puta našli sa Sarić Mihajlom i na poslednjem sastanku pojavio se i Golenko Josip, sa zadatkom da posle upoznavanja sa Sarićem, umesto Vajsa on preuzme rukovođenje komunističkom organizacijom u Međimurju. Imenovani se u više navrata pojavio u Međimurju i Čakovcu, Murskom Središtu, Selničkom bregu, Poznanovcima, Gornjem Pustakovcu, Maloj Subotici, Prelogu

¹ HL. HM, 1943. Elnökség, II oszt. 73156. Umnožen.

² Izveštaj je deo sumarnika koji je Centralna istražna žandarmerijska komanda redovno sastavljala i dostavljala mnogim organima koji su taj sumarnik, na osnovu sastava i sadržaja, uopšte nazivali »izveštaj o levici« »levičarski sumarnik«. Podaci i saopštenja prikupljeni su sa čitave državne teritorije i, u osnovi, dali su obaveštenje o antifašističkim, komunističkim odnosno levičarskim pokretima.

³ Reč je o partizanima — terencima koji su svoju bazu izgradili u Gornjem Pustakovcu. Noću 25. septembra 1943, kao posledica izdaje, žandarmi su ih napali i tako reći ubili na spavanju.

i u Svetoj Mariji na Muri i tu uključivao lica u komunistički pokret i u saradnji sa ovima širio komunističke letke koje je sobom doneo iz Hrvatske.

Pokret je bio još u razvoju. U borbi u kojoj su ubijena ona lica, učestvovalo je još 15 lica, koji su — po naređenju suda Generalštaba — predati vojno-kaznenom zavodu na Margitinom bulevaru u Budimpešti. Njihove policijske kartone u prilogu, podnosim gospodinu mađ. kralj. Ministru unutrašnjih poslova (VII odeljenju).⁴

Sarić Mihajlo je, prema uputstvu partizanskog rukovodstva, prebegao partizanima u Hrvatsku, u mesecu avgustu 1943.

O ovom predmetu, gospodinu mađ. kralj. Ministru Unutrašnjih poslova (Centrali Državne Bezbednosti) podnet je poseban izveštaj pod brojem 20.604/B.kt.—1943.

⁴ Uz dokumenat se ne nalazi list identifikacije, odnosno spisak lica te ne možemo utvrditi identitet uhvaćenih rodoljuba.

BR. 169

Budimpešta, novembar 1943.

PREGLED PRESUDA IZREČENIH KOMUNISTIMA OD STRANE SUDA NAČELNIKA GENERALŠTABA U NOVOM SADU U DRUGOJ POLOVINI OKTOBRA 1943. GODINE¹

Redni broj	PREZIME I IME	Mesto rođenja, godina i zanimanje	Porodično stanje	Ime oca i prezime i ime majke	Presuda:			
					smrtna	robija	tamnica	zatvor
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.	LAZIĆ SAVA	Despot Sv. Ivan, 1922, zemljoradnik	neoženjen	Bogdan, Palarski Zaka	–	6 god.	–	–
2.	STEPANOV JOVAN	„ 1922, zemljoradnik		Aron, Vrsjakov Zivka	–	2 god. 6 mes.	–	–
3.	ZUIĆ DUGOMIR	„ 1922, zemljoradnik	v	Milan, Marković Milanka	–	–	1 god. 6 mes.	–
4.	PAPIN TOSA	kao gore, 1922. zemljoradnik		Josa, Barjastoć Alko	–	–	1 god. 6 mes.	–

¹ HL. HM. 1943. 13. oszt. Original pisan na mašini.

Dobar deo originalnih dokumenata o izrečenoj presudi u parnici protiv lica navedenih u pregledu mogu se naći u fondu 13. odeljenja Ministarstva vojske (HM. 13. osztály).

1	2	3	4	5	6	7	8	9
5.	IGIC LAZAR	kao gore, 1923. krojač	»	Sava, Radovanov Kristina	—	—	1 god. 8 mes.	—
6.	PANIN JELKA	kao gore, 1922. domaćica	neudata	Petar, Grigojević Branka	—	3 god. 6 mes.	—	—
7.	PISAREV EMILJA	kao gore, 1920. krojačka	»	Milutin, Igić Milka	—	—	1 god. 6 mes.	—
8.	PISAREV GROZDANA	kao gore, 1922. domaćica	>»	kao gore	—	2 god.	—	—
9.	MILIĆ	kao gore, 1922. zemljoradnik	neoženjen	Marko, Blaž Julijana	—	4 god. 6 mes.	—	—
10.	MILIĆ JOVAN	kao gore, 1924. zemljoradnik	j»	Miloš, Stevanov Branislava	—	2 god.	—	—
11.	MILIC TANASIJE	kao gore, 1922. zemljoradnik	»	Miloš, Stevanov Branislava	—	1 god. 2 mes.	—	—
12.	COPIC MILAN	kao gore, 1921, zemljoradnik	neoženjen	Đorđe, Vojović Milica	—	2 god.	—	—
13.	PANIN PETAR	Despot Sv. Ivan, 1899. zemljoradnik	udovac	+Jovan, Gorčinski Jelka	—	3 god.	—	—
14.	CNJORI PETAR	kao gore, 1904. zemljoradnik	oženjen	+ Mikloš, Delić Ana	—	6 god.	—	—

1	2	3	4	5	6	7	8	9
15.	STEIĆ MILIVOJ	kao gore, 1922. kolar	neoženjen	Dušan, Subotički Marija	—	7 god.	—	—
16.	STEIĆ JOCO	kao gore, 1924. zemljoradnik	>»	Milivoj, Danilov Danica	—	3 god.	—	—
17.	PISAROV DUŠAN	kao gore, 1926, pekarski šegrt	ti	Živa, Gavrilov Sofija	—	—	—	2 god.
18.	PANIN SIMO	kao gore, 1914. zemljoradnik	ti	Petar, Grigori jević Darinka	—	—	6 mes.	—
19.	BUGARSKI SLAVA	Silbaš, 1914. zemljoradnik	»))	Stanislav, Aleksin Jovica	—	7 god.	—	—
20.	CERNJAK MILORAD	Despot Sv. Ivan, 1894, zemljoradnik	oženjen	Luka, Aleksandrović Ilona	—	7 god.	--	--
21.	VUCKOVIĆ B02IDAR	Novi Sad, 1913. učitelj crtanja	neoženjen	Đerđ, Cernanski Danica	—	6 god.	—	—
22.	MARINKOVIĆ MILENKO	Strijernica, Hrvatska, 1910, inženjer	oženjen	Đerđ, Šajković Milena	—	4 god.	—	—
23.	VLAŠKALIĆ MILENKO	Čurug, 1916, inženjer	neoženjen	Stevan, Panić Vukica	—	5 god.	~	—

1	2	3	4	5	6	7	8	9
24.	LESKOVAC SVETISLAV	Stari Sivač. 1907. šumarski inženjer		Milivoj, Kložaneli Olga	—	2 god.		
25.	MILIĆ DANKO	Diskopija, Dalmacija, 1924, stolar, šegrt	neoženjen	Marko, Katić Marta	-	2 god.	—	—
26.	SIVACKI STEVAN	Turija 1894, zemljoradnik	oženjen	+Lazar, Bugarski Jelena	—	5 god.		
27.	DZANIĆ MILAN	Mandelos, Hrvatska, 1903, student	neoženjen	Zivan, Dotlić Luka	—	doživot. robija	—	—
28.	ŠUC IVAN	Zagreb, 1921, student	>>	Mikloš, Klajn Kona	—	15 god.	—	—
29.	MILER ĐERĐ	Subotica, 1920, Jevrejin, student	oženjen	+Simon, Vajcenfeld Aranka	—	8 god.		
30.	HUSAR LA JOŠ	Novi Sad, 1916, Jevrejin, student	neoženjen	Lipot, Levi Gizela	—	7 god.	—	—
31.	BORISK RENALDA	Kaša, 1920, student	neudata	Boršik Ana	—	3 god.	—	—
32.	HUSAR MIKLOŠ	Novi Sad, 1911, Jevrejin, inž. agronomije	neoženjen	Lipot, Levi Gizela		3 god.	—	—
33.	HUSAR IMRE	Zabalj, 1913, Jevrejin, lekar	”	”	—	3 god.	—	—
34.	BENJA ANTAL	Sombor, 1921, student	»	Andraš, Bajer Ruža	—	8 god.	—	—

1	2	3	4	5	6	7	8	9	
35.	NADME LJ KUTI JANOS	Senta, 1915, stolarski šegrt	54	Janoš Tereza	Balint	–	4 god. 6 mes.	–	–
36.	MESAROS KAROLJ	Čoka, 1906, obučarski šegrt	oženjen	Antal, Ilona	Očai	–	2 god. 6 mes.	—	—
37.	HORTI ISTVAN	Senta, 1920, trgov. pomoćnik	>>	Horti Franciška		–	2 god.	—	—
38.	RADEŠIC ANKICA	Đurđevo, 1924, domaćica	neudata	Rado, Peka	Radić	—	15 god.	—	—
39.	CERKESOV PAL	Đurđevo, 1921, zemljoradnik	neoženjen	Ištvan, Milisei Jovanka		—	4 god.	–	—
40.	SREDANOV DRAGOLJUB	Đurđevo, 1922. zemljoradnik		Timo, Smiljka	Vorgić	—	—	1 god. 6 mes.	--
41.	Supruga RAMIC SANDORA	Đurđevo, 1913, domaćica	udata	Cosetić Štenjit Pinda	Ištvan	—	8 god.	–	--
42.	SAVIN BRANKA	Đurđevo, 1924, domaćica	neudata	Emil, Zorica	Login	–	15 god.	–	—
43.	SAVIN ZORA	Đurđevo, 1919, domaćica	.		ti	–	12 god.	–	—
44.	SAVIN TODOR	Đurđevo, 1922. stolar	neoženjen	Dušan, Legdanov Darinka		—	2 god.	—	–
45.	supruga POPIĆ DRAGE	Kač, 1910, domaćica	udata	Milan, Jaković Zorka		—	3 god.	—	—

1	2	3	4	5	6	7	8	9
46.	BORŠIĆ MILICA	Đurđevo, 1921, domaćica	neudata	+ Varul, Luružan Jana	—	6 god.	—	—
47.	PARUGA ĐULA	Kuora, 1921, krojač	neoženjen	Đerd, +Saluka Hebrosa	—	5 god.	—	—
48.	SKUBAN JULIAN	Đurđevo, 1921, užar	ii	Janoš, Erdelji Maria	—	8 god.	—	—
49.	KOLESAR JANOS	Đurđevo, 1921, autolakirer	„	Karol j, Hornjak Melanija	—	—	1 god. 2 mes.	—
50.	PETROV JANOS	Bačko Gradište, 1918, berberin	ii	Živko, Jović Ana	—	3 god.	—	—
51.	KOBILSKI LILIANA	Bač. Gradište, 1924, domaćica	neudata	Lazar, Mačasov Milica	—	3 god.	—	—
52.	PETROVI C VAS A	Bač. Gradište, 1920, nadničar	neoženjen	Giga, Stojakov Vukosava	—	6 god.	—	—
53.	RADOSTAJEV MILOŠ	Bač. Gradište, 1924, nadničar	„	Lazar, Prodanov Nas ta	—	2 god. 6 mes.	—	—
54.	DEJANOV DE JAN	Bač. Gradište, 1897, nadničar	oženjen	Boško, Milovanov Milanka	—	—	1 god. 6 mes.	—

1	2	3	4	5	6	7	8	9
55.	AVRANEV ISTVAN	Bač. Gradište, 1923, striker	neoženjen	Miloš, Kozarski Milica	—	4 god. 6 mes.	—	—
56.	CUCUNSKI MIKLOS	Bačko Gradište, 1917, pekar, šegrt	„	Vasa, Kožarski Marija	—	2 god. 6 mes.	—	—
57.	JANKOVIC DINA	Bač. Gradište, 1908, nadničar	oženjen	Svetozar, Stojadinov Milina	—	—	1 god. 2 mes.	—
58.	VELICKI NOVO	Bač. Gradište, 1920, krojač	neoženjen	Uroš, Sekulić Darinka	—	3 god.	—	—
59.	RADOSA VLJEVIC JOVAN	Ungerna, Besarabija, 1921 soboslikar	„	Lazar, Prigimov Anas tasi ja	—	2 god. 6 mes.	—	—
60.	VISNJIC DURA	Bač. Gradište, 1924, mesarski šegrt	„	Dura, Bulić Smiljana	—	—	1 god. 2 mes.	—
61.	POPOVIC NEMANJA	Bač. Gradište, 1925, zemljoradnik	„	Vujica, Čavelić Draginja	—	2 god.	—	—
62.	POPOVIC STEVAN	Bač. Gradište, 1925, zemljoradnik	„	Boško, Klaić Darinka	—	—	—	1 god. 2 mes.
63.	BAJACETOV SVETI SLAV	Stari Bečej, 1922, nadničar	oženjen	+ Stevan, Prokić Kristina	—	—	1. god. 6 mes.	—
64.	AVRAMOV MILOVAN	Bač. Gradište, 1924, trgovački pomoćnik	neoženjen	Miloš. Kozarski Milica	—	2 god. 6 mes.	—	—

1	2	3	4	5	6	7	8	9
65.	POPOVIC EMIL	Bač. Gradište, 1925, trgovac	„	Lazar, Vojnović Eva	-	-	-	5 god.
66.	ERDELJAN IVANKA	Bač. Gradište, 1922, domaćica	neudata	Milovan Dukadinov Jula	—	-	1 god. 2 mes.	—
67.	JOVANOVIC MILAN	Bač. Gradište, 1923, nadničar	neoženjen	Sara, Maksimović Živka	—	—	1 god. 2 mes.	—
68.	RAIC VELIMIR	Bač. Gradište, 1924, zemljoradnik	„	Vaso, Galić Draga	—	2 god.	—	—
69.	KAČANSKI IVAN	Bač. Gradište, 1906, krojač	„	Milan, Avramov Ljubica	—	4 god.	—	-
70.	POPOVIC VUICA	Bač. Gradište, 1896, zemljoradnik	oženjen	+Jovan, Čatić Mileva	—	—	6 mes. teške	-
71.	DEJANOV STEVAN	Bač. Gradište, 1909, trgovački pomoćnik	„	Boško, Milovanov Milanka	-	3 god. 6 mes.	-	-
72.	KISELICKI MILIVOJ	Novi Bečej, 1902, zemljoradnik	„	Todor, Bogić Milosava	—	8 god.	—	—
73.	PAVLOVIC DESANKA	Đurđevo, 1922, domaćica	neudata	Slavko, Niklić Slena	—	6 god.	-	-
74.	GRUIC IVANKA	Đurđevo, 1922, krojačica	„	Milivoj, Ranivoj Ruža	—	2 god.	—	-

1	2	3	4	5	6	7 8	9
75.	GRUJIC LAZAR	Đurđevo, 1905, nadničar	rastavljen	+Radoslav, Radonić Jelena	—	2 god. —	—
76.	MILIVOJEVIC STANKO	Đurđevo, 1925, zemljoradnik	neoženjen	Demeter, Curčil Katica	—	4 god. —	—
77.	CERKESOV RADA	Đurđevo, 1925, zemljoradnik	neoženjen	Stevan, Milin Jovanka	—	— —	3 god.
78.	PETROVIC IMRE	Titel, 1901, nadničar	oženjen	Petar, Blažan Kristina	—	9 god. —	—
79.	Supruga PETROVIC IMRA	Kovilj, 1899, domaćica	udata	+Laza, Stojanov Milica	—	3 god. —	—
80.	VLAH SANDOR	Titel, 1906, nadničar	oženjen	Stevan, Milinov Dragmja	—	4 god. —	—
81.	KOSTIĆ SLAVKA	Đurđevo, 1920, fabrički radnik	neudata	Stevan, Gal jak Ilona	—	3 god.	
82.	STRAZMEŠTER PALNE	Lok, 1900, domaćica	udova	+Marpić, Ignac, Antić Živka	—	2 god.	
83.	BAJIĆ VASA	Zabalj, 1900, zemljoradnik	oženjen	Zivan, +Grbić Vata	—	smrtna presuda vešanjem	

1	2	3	4	5 6	7	8	9
84.	GOSTOIĆ SAVA	Zabalj, 1902, zemijoradnik	„	+ Mika, Malešev — Kata	7 god.	—	—
85.	ČONKIĆ MILIVOJ	Zabalj. 1925, frizer	neoženjen	Milan, + Kožarski — Maca	doživotna robija		
86.	GOSTOIĆ MILOŠ	Zabalj, 1922, kovački pomoćnik	„	Rada, Palovinski — Katalin	doživotna robija		
87.	ZLOKOLICA VAS A	Zabalj, 1922, krojački pomoćnik	„	Sveto zar, Sekulić — Ljubica	3 god.	—	—
88.	JANKOV ĐURA	Zabalj, 1924, zemljoradnik	„	Velimir, Bondin — Angelina	4 god.	—	—
89.	DOLORAC SLAVKO	Čurug, 1925, zemljoradnik	„	Sava, Čurimin — Milica	—	1 god. 6 mes.	—
90.	CINBUROV RADIVOJ	Čurug, 1924 pekar	neoženjen	+ Tatomir, Venerić Katica —	—	1 god. 2 mes.	—
91.	BLIZANAC TODOR	Čurug, 1924, zemljoradnik	„	Milivoj, Zarić — Desanka	10 god.	—	—
92.	SAČIĆ MILENKO	Čurug. 1923. trgovački pomoćnik	„	Boško, Malešev — Vuka	4 god.	—	—

1	2	3	4	5	6	7	8	9
93.	DUDASEV VLADIMIR	Curug, 1926. zemljoradnik	„	+ Veljko, Denjanec Jelena	—	15 god.	—	—
94.	BATO STRUŽA	Curug, 1924, domaćica	neudata	Đura, Avramov Sofija	—	—	1 god. 2 mes.	—
95.	JOVIN NIKOLA	Curug, 1903, zemljoradnik	oženjen	+Uroš, Draginja Branislava	—	10 god.	—	—
96.	JOVIN DARINKA	Curug, 1922, domaćica	neudata	Mika Dražin Bosiljka	—	5 god.	—	—
97.	KRESTIC PETAR	Curug, 1912, zemljoradnik	oženjen	Milan Popov Justina	—	7 god.	—	—
98.	CONKIĆ SAVA	Zabalj, 1923, mlinarski pomoćnik	„	Milan, Kozarski Marta	—	doživotna	robija	
99.	GERIC BRANKO	Zabalj, 1921, soboslikar	neoženjen	Jovan, Jatarovka Katica	—	—	—	3 god.
100.	CONKIĆ MILOVAN	Zabalj, 1924, trgovački pomoćnik	„	Manka, Zlokolica Koviljka	—	—	—	4 god.
101.	TODINOV ŽARKO	Zabalj, 1896, šeširdžia	neoženjen	+ Toša, Vukosava Drakulić		4 god. 6 m°s	—	—
102.	DRAKULIC MILAN	Zabalj, 1920, krojač	neoženjen	Stevan, Kaćanski Stana		doživotna	robija	

1	2	3	4	5	6	7		
103.	BULIĆ DURA	Zabalj, 1925. zemljoradnik	neoženjen	Cveta, Rondejov Katica	—	3 god.	—	—
104.	NOVAKOV IVAN	Zabalj, 1925. zemljoradnik	„	Dura, Popović Zagorka	—	—	—	3 god.
105.	APIC MILAN	Zabalj, 1924. trgovački pomoćnik	„	Dura, Stojašić Milica	—	12 god.	—	—
106.	ANGELIC MILAN	Zabalj, 1926. zemljoradnik	„	Zivko, Cesij ab Ljubica	—	—	—	2 god.
107.	BOSKOV VASA	Zabalj, 1926. zemljoradnik	„	Sava, Ivanov Marica	—	—	—	1 god. 6 mes.
108.	ŠOKICA ZIVAN	Zabalj, 1925. trgovački pomoćnik	„	Stevan, Rajčić Đurinka	—	—		1 god. 2 mes.
109.	SELKOV IVAN	Zabalj, 1923. stolar	„	Jaša, Vlalukin Katalin	—	15 god.	—	-
110.	JOKOV RADIVOJ	Curug, 1923. kasapin	„	Milan, Sirčki Mileva	—	15 god.	-	—
111.	ZIVANOV EMIL	Zabalj, 1925. zidar	„	Zivanov Mileva	—	15 god.	—	
112.	DOLORAC ŽARKO	Curug, 1921. zemljoradnik	„	Sava, Vlaškalić Draginja	—	15 god.	—	
113.	KOVAC JANOS	Đurđevo, 1923. mehaničar	„	Đerđ, Mikloš Ilona	—	15 god.	—	

BR. 170

Budimpešta, 5. novembar 1943.

DOPIS 13. ODELJENJA MINISTARSTVA VOJSKE MINISTRU PRAVDE O BROJU OSUĐENIH LICA OD STRANE VOJNIH SUDOVA U 1940, 1941, I 1942. GODINI*

Na Vaš usmeni zahtev od **4.** novembra ove godine s poštovanjem obaveštavam Vašu ekscelenciju da je broj pravosnažno osuđenih građanskih lica od strane mađarskih kraljevskih vojnih sudova bio **1940.** godine: **631**, godine **1941:** **742** a godine **1942:** **1.316**.

Osim ovoga sug načelnika mađarskog kraljevskog Generalštaba pravosnažno je osudio **1941.** godine **494** a **1942.** godine **2.686** građanskih lica.

Ovaj pregled ne sadrži podatke koji se odnose na osuđena građanska lica od strane sudova Komande vojne uprave južnih oblasti, zato što se ne raspolaže statističkim podacima o radu istih. Sto se ovoga tiče mogu samo kao primer navesti da je sudu vojne komande Novog Sada, grada sa municipalnim pravom u vremenu od **21.** aprila **1941.** do **15.** avgusta **1941.** godine stiglo **1.274** krivičnih prijava i od tih prijava za vreme vojne uprave, koja je trajala **3** meseca, pravosnažno je okončano **534** krivična predmeta.

Budimpešta, 5. 11. 1943. Dr Radi (Rady), major, vojni sudija

¹ HL. HM. 13. oszt./eln. Original.

BR. 171

Novi Sad, 15. novembar 1943.

IZVOD IZ IZVEŠTAJA O SITUACIJI KOMANDE 5. SEGEDINSKOG KORPUSA I POGINULIM PARTIZANIMA FEJEŠ KLARI, POPOVIC ŽIVKU I VIDOVIC MILOŠU RATKU U VATRENOM OKRŠAJU U STAROJ PALANCI¹

Novi Sad 286 11-15-0930-

1. odeljenju Generalštaba

Budimpešta

Predmet: Izveštaj o situaciji.

²

U vezi sa ubistvom tri partizana od strane specijalne istražne grupe službe Državne bezbednosti u Staroj Palanci (Öpalánkă)³ 12-og ovog meseca ustanovljeno je da je ubijena žena identična sa Feješ Klarom⁴ koja već dve godine živi u ilegalnosti, koja je već 1941. godine bila član Okružnog komiteta SKOJ-a u Novom Sadu; jedan muškarac po imenu Živko⁵, sin je novosadskog pravoslavnog paro ha Popović Alimpija, zadužen za štampu u 3. bačko-baranjskom odredu, a drugi muškarac po ilegalnom imenu »Ratko«,⁶ sremski parti-

¹ HL. VKF. 1943. 1. oszt. 6380/14/el. Hugles telegram. Vidi dok. br. 173.

² U onom delu telegrama koji se ne navodi Komanda korpusa izveštava o jugoslovenskim partizanima, o nemačkim akcijama protiv partizana, saopštava da je u Bečeju internirano 150 komunista, odnosno prijatelja Engleza, među kojima su dvojica Mađara. Izveštaj sadrži više podataka o vezama partizana sa stanovništvom.

³ U kući Stojaković Laze u Staroj Palanci bila je baza 3. bačko-baranjskog NOP odreda. Dana 12. novembra 1943. ovde su od jutra zasedali članovi štaba da bi se dogovorili o narednim zadacima. Tu su na njih natrapali žandarmi. Prema izveštaju Komande 5. segedinskog korpusa od 13. novembra, specijalna istražna grupa Centrale državne bezbednosti otišla je 12. novembra u Staru Palanku na osnovu procene izjave uhvaćenih partizana 5. novembra u Laliću (Lalimos). (HL. VKF. 1943. 1. oszt. 6380/6/el.).

⁴ Feješ Klara bila je član Bačko-baranjskog pokrajinskog komiteta SKOJ-a.

⁵ Popović Živko bio je član Bačkopalanackog sreskog komiteta KPJ.

⁶ Ratko — konspirativno ime Vidović Miloš. Za vreme akcije u Bačkom Petrovom Selu koja se navodi u izveštaju, bio je ranjen i lečio se u kući Stoj ako vi ća.

zan koji je bio politički komesar 3. bačko-baranjskog odreda.⁷ Prema dosad ustanovljenom, ovaj drugi je sa još jednim saradnikom iz Srema 2. oktobra ove godine ubio dva opštinska policajca u Bačkom Petrovom Selu (Pétérre) i tom prilikom bio pogođen u gornji deo desne butine. Specijalna istražna grupa Službe Državne bezbednosti za sada uhapsila je 181 lice.⁸

Podnosim: 1. odel. GŠ, Komandi 3. armije, gospodinu General-potpukovniku Plati Palu.

Ljubazno dostavljam na znanje: Komandi centrale žandarmerijske istrage S.D.B. Ministarstva unutrašnjih poslova; Komandi 5. žandarmerijskog okruga; II odeljenju Komande 3. i 4. korpusa.

Dobi ja: 51 žandarmerijsko istražno pododeljenje.

1

Komanda 5. korpusa
21.600—487/el.n.1.—1943.

⁷ Istorijat napada na Štab 3. bačko-baranjskog NOP odreda obradio je Đorđe Vasić: Hronika o oslobodilačkom ratu u Južnoj Bačkoj ..., str. 272—276. Komanda 5. korpusa u spomenutom izveštaju od 31. novembra saopštava da je »prilikom pretresa Stojakovićevog stana Feješ Klara pucala iz pištolja na Juhas Istvana (Juhász Istvan), IV istražnog žandarma, i da je jedan partizan hteo da baci ručnu bombu. Žandarm Juhas je iz automata ubio sva tri partizana i ručna bomba, već aktivirana u međuvremenu je eksplodirala i raznela sva tri leša. Od strane žandarma niko nije bio ranjen. U vezi sa ovim događajem u Staroj Palanci je uhapšeno 9 ljudi«. (HL. VKF. 1943. 1. oszt. 6380/6/el.n.).

⁸ »Pokretni štab« Komande 5. korpusa javio je u Budimpeštu 17. decembra 1943. da je 30. novembra stavljen pod prismotru Maksimović Radivoje, pravoslavni sveštenik u Tovariševu (Bácsstóvaros), koji je bio povezan sa Feješ Klarom. (HL. VKF. 1943. 1. oszt. 6659/el.n. Hugles telegram).

BR. 172

Novi Sad, 24. novembar 1943.

**IZVEŠTAJ KOMANDE 5. SEGEDINSKOG KORPUSA NA-
ČELNIKU GENERALŠTABA O FORMIRANJU NOVIH FA-
BRIČKIH STRAŽA NA TERITORIJI BACKE¹**

Komanda mađ. kralj. 5. segedinskog korpusa »Pokretni štab«
21.600.573
ein I. 1943

Formiranje novih fabričkih straža²

Gospodinu načelniku mađ. kralj. Generalštaba

Novi Sad, 24. novembar 1943.

U vezi sa mojim naređenjem broj 600—200/el.n.I.1943.
od 18. oktobra i naređenja broj 21.600—300/el.n. I od 24.
oktobra:

1) Stavljam pod vojnu zaštitu jedan deo važnijih fabrika i mesta za skladištenje sirovina koje rade na teritoriji srezova Kula, Apatin, Odžaci, Bačka Palanka, Bačka Topola, Novi Sad i Stari Bečej.

2) Straže postavlja 5. stražarski puk (prema prilogu br. 1 i 2). Ratna formacija 5. stražarskog puka prema prilogu br. 3. U stražarskom i disciplinskom pogledu stavljam pred Komandu pukovnika Bučka (Bucska), komandanta stražarskog puka, 1. batljon 9. puka zatim, u prilogu broj 1 naznačene delove 2. bataljona 20. puka i 3. bataljona 20. puka pod jedinačnom komandom čete.

3) Kod onih fabrika za koje sam naredio da se stave pod vojnu zaštitu ukidaju se građanske straže. Komandir žandarmerije i pridati žandarm treba da se priključe odnosnoj (novosadskoj ili somborskoj) komandi žandarmerijskog odeljenja. Ovako oslobođene žandarme njihove komande odeljenja treba u prvom redu da koriste za ojačanje još i dalje postojećih građanskih straža sa jednim na dva žandarma. Inače oni čine rezervu snaga unutrašnje bezbednosti i stoje nam na raspolaganju.

¹ HL. VKF. 1943. 1. oszt. 6496/el.n. Original pisan na mašini.

² Pojačanu kontrolu fabrika i njihovu oružanu zaštitu naredili radi osujećenja partizanskih akcija, odnosno odbrane od istih. U vezi sa ovim vidi dok. br. 157.

4) Pripreme (izviđanje, priprema smeštaja itd.) treba da obavi pukovnik Bučko tako da postavljanje straža bude završeno do 8. decembra u 14. časova.

Vaše eventualne predloge očekujem do 5. decembra. Ovlašćujem Vas da u svom delokrugu možete izvršiti izmene manjeg značaja (na pr. povećanje straže sa jednim do dva vojnika i smanjenje iste, itd). Za izvršenje izviđanja već od 27.

o.m. stavljam pod Vašu komandu komandanta 1. bataljona 9. puka sa potrebnim organima. Isti će u vezi sa pojedinostima dobiti potrebna naređenja od pukovnika Bučke.

5) Izveštaj o postavljanju (straža) pukovnik Bučka će ovamo dostaviti do 15-og decembra sumarno po pojedinim srezovima i opštinama. Zadatak pukovnika Bučke je da izradi uputstva za straže kao i načine postupka u pojedinim slučajevima.

6) Straže postavljaju stražare samo posle zalaska sunca. O zaštiti fabrika i mesta za skladištenje danju obavezan je da se stara sopstvenik, zakupac i dr. Isto tako obavezan je da kako od ljudi iz fabrike tako i mesta za skladištenje, a prema veličini istih, *samo noću* organizuje potpunu službenu *pripravnost*. Potrebu za civilnu pripravnost i brojno stanje iste treba da ustanovi komandant stražarskog puka prilagođavajući se mesnim prilikama. Tako postavljeni stražari i ljudstvo u pripravnosti pod komandom komandira vojne straže služe za pojačanje i oružanu podršku vojne straže. Ove civilne stražare ću naoružati. Komandant stražarskog puka treba do 5-og decembra da podnese zahtev za naoružanje. Zaštitu pojedinih fabrika koje su blizu jedna drugoj, treba rešiti zajedničkom stražom. Ovo se može videti u prilogu broj dva.

7) Zamoliću velikog župana Bač-Bodroške županije i teritorijalno nadležne sreske načelnike da komandirima stražarskih jedinica u svakom pogledu pruže podršku.

8) Nepotrebno oružje i municiju, koje je postalo suvišno zamenom civilnih stražara, teritorijalno nadležni sreski načelnici treba do 15-og decembra da predaju komandantima sreskih »levente« uz zamenu reversa.

O primopredaji treba sastaviti zapisnik iz koga bi se videle eventualne manjkavosti. Jedan primerak ovog zapisnika treba komandanti sreskih »levente« do 20-og decembra pod oznakom »Gy« da dostave ovamo. Naoružanje nadalje služi za »Ejel« (nepoznata skraćenica, prim, prev.) ciljeve. Očekujem i negativne izveštaje. Treba se pridržavati i rukovoditi mojim ranijim naređenjem koje se na ovo odnosi.

Sto se pojedinosti tiče treba stupiti u vezu sa nadležnim teritorijalnim sreskim načelnicima.

9) Obezbeđenje odgovarajućeg smeštaja za straže zadatak je upravnih vlasti.

Osnovni principi za smestaj:

a./ po mogućstvu na teritoriji fabrike koju treba obezbeđivati;

b. gde ovo nije moguće onda u blizini;

c./ prostorija treba da bude suva u kojoj se može dobro stanovati i čija oprema omogućava i pripremanje hrane;

d.) u obzir treba uzeti da je prostorija potrebna za više meseci ;

e./ pukovnik Bučka u svom konačarskom izveštaju treba da obavesti o pogodnosti smeštaja, eventualnim nedostacima, o svojim predlozima i da naznači troškove koji su nastali.

10) Za vreme trajanja ovlašćenja dato pukovniku Bučka Gaboru, kao komandantu stražarskog puka, iz 55. potomog odreda premeštam majora Run Tibora za komandanta 3-ćeg bataljona 5. stražarskog puka. Imenovanog o premeštaju treba neodložno da obavesti komanda 55. potomog odreda.

Za imenovanog za vreme privremenog premeštaja odobravam isplatu prinadležnosti ustanovljenu naređenjem Ministra vojske br. 12137/el. n.-i-1943. objavljenim u Vojnom službenom listu br. 12 od 1943. god.

11) *Materijalni izdaci:*

a) Izdatke koji su nastali prilikom navedenog izviđanja pod tačkom 4. treba da obračuna nadležni finansijski organ pozivom na ovo moje naređenje.

b) Za eventualne izdatke za uređenje smeštajnih prostorija za straže i dr. treba prethodno tražiti finansijsko pokriće od »pokretnog štaba«.

12) *Obračun:*

Obaveze nastale po premeštaju, u vezi tačke 10, kao i naređenim izviđanjem iz tačke 11. treba nadležni finansijski organ da isplati iz odobrenih sredstava sa naznakom »na teret stavke Pfk.64.«

6 komada priloga?

Podnosim: 1. odeljenju NGŠ, Komandi 3. armije

Dostavljam na znanje: Centrali Državne bezbednosti Ministarstva unutrašnjih poslova.

³ Prilozi se ne nalaze uz dokument.

BR. 173

Novi Sad, 27. novembar 1943.

**IZVEŠTAJ DETEKTIVA O POGIBIJI PARTIZANA FEJEŠ
KLARE, POPOVIĆ ŽIVKA I VIDOVIĆ MILOŠ U STAROJ
PALANCI, KAO I O DRUGIM PARTIZANSKIM AKCIJAMA¹**

Izveštaj

Novi Sad, 27. novembra 1943.

S poštovanjem izveštavamo da su novosadski mađ. kraljevski žandarmerijski istražni organi 12. novembra ove godine u 9 časova, na osnovu poverljive prijave tražili jedno sumnjivo lice² u Staroj Palanci u ulici Svetog Stevana broj 318.. Po izvršenom pretresu kuće, žandarmerijski istražni organi već su se spremali da napuste kuću kad je jedan od njih okrenuvši se, u vratima primetio da se pokrenu orman u sobi. Skrenuo je pažnju svojim drugovima na to i vratili su se u sobu. U tom trenutku otvorila su se vrata ormara i ispružila se jedna ženska ruka, i iz pištolja otvorila vatru na njih, a zatim je iza ormara poletela ručna bomba koja nije eksplodirala. Zatim su bacili drugu bombu koja je udarila u vrh ormara i eksplodirajući pala nazad i ubila ženu³ u ormanu i dva muškarca koji su bili iza ormara.

U toku istrage ustanovljeno je da je jedan od ova tri lica muškarac Popović Živko, rođen 1920. godine u Kikindi, pravoslavne vere, neoženjen, student, od oca Alimpija i majke Rankov Melanije, stanovnik Novog Sada, Uspenska ulica broj 16, sin sveštenika, kao i da je bratanac Popović L. Milana poslanika novosadskih Srba u Parlamentu. Drugi muškarac, Sremac, po prezimenu Ratko⁴ (lični podaci nepoznati), a žena je Feješ Klara, sa nepoznatim mestom stanovanja, po nacionalnosti Jevrejka. Svi troje bili su partizani.

Dana 17. novembra između 07.00 i 07.30 časova, partizani su napali tri vojnika iz 16. graničarskog bataljona, koji su vršili službu na dunavskom skelskom prelazu kod opštine Gardinovci (Dunagardony) i ubili ih iz automata i ručnim bombama.

Napad je izvršen tako da su iz automata otvorili vatru i ubili stražara koji je stajao ispred kućice. Kada su ovo pri-

¹ MSRV. AO-M 5/228. Original pisan na mašini.

² Verovatno ranjeni Vidović — tamo ga je otkrio potkazivač.

³ Vidi fusnotu br. 4. dok. br. 171.

⁴ Vidović Miloš Ratko.

metili vojnici koji su bili u kućici, jedan od njih je stavio u prozor slamaricu, dok je drugi iz puške otvorio vatru na partizane. Tada su partizani bacili ručnu bombu kroz prozor i ubili oba vojnika u kućici.

Vojnici su bili Turuc Janoš, razvodnik, Kiš Vince i Veršeki Andraš.

Dana 25. novembra, partizani su u blizini Vinkovaca bacili u vazduh jedan železnički betonski most i, međutim, ljudskih žrtava nije bilo, a železničko postrojenje nije oštećeno.

Partizani vode borbe uglavnom u Bosni⁵ u okolini Banja Luke.

Dalloš Erne (Dalloš Erno), s.r.
Nadzornik detektiva

[Potpis nečitak]
detektiv

⁵ U Bačkoj se 3. bačko-baranjski NOP odred u toku septembra i oktobra 1943. povećao prilivom novih boraca. Oživljavanje partizanske delatnosti neobično je uznemirilo okupatore. Povećali su broj potkazivača i od njih zahtevali redovne dostave. Na osnovu dostave doušnika, Hortijevi žandarmerijski istražni organi pronašli su i više baza. Posle napada na štab partizanskog odreda Glavni štab za Vojvodinu odlučio je da gro odreda vrati u Srem. U to vreme većina vojvođanskih partizana delovala je na teritoriji istočne Bosne.

BR. 174

Budimpešta, 16. decembar 1943.

**ZABELEŠKA U VEZI SA POKRETANJEM VOJNOSUDSKE
RASPRAVE GLAVNIM KRIVCIMA ZA KRVOPROLIĆE U
BAČKOJ JANUARA 1942. GODINE¹**

PODSETNIK

O prekoračenjima nadležnosti izvršenim na teritoriji Zabalj — Novi Sad u januaru 1942. godine.

Sud NGŠ započeo je 14. decembra 1943. godine u 9 časova u Budimpešti II. ker. Margit Kerut ul. 85/87 u sali za glavne pretrese raspravu o krivičnim delima vojnih i žandarmerijskih oficira koji su na osnovu prethodnog isleđivanja 1 istrage suda NGS nađeni krivim za prekoračenje nadležnosti izvršene od strane vojnih i žandarmerijskih snaga unutrašnje bezbednosti u januaru 1942. godine u Novom Sadu i okolini.²

¹ OL. Horthy Miklos kabinetirodajanak anyaga. 1.1/18. (Državni arhiv, Dokumenti kabineta Horti Mikloša).

Objavljeno u knjizi: Magyarország és a második világháború (Mađarska i drugi svetski rat), Tajni diplomatski dokumenti o uzrocima i istoriji rata. Urednik Zsigmond Laslo (Zsigmond Laszlo), dokumente sakupili i uvodne napomene napisali Adam Magda (Adam Magda), Juhas Dula (Juhasz Gyula) i Kerekes Lajos (Kerekes Lajos). Izdavačko preduzeće Košut (Kossuth) Budimpešta, drugo izdanje, 1961 (dalje: Mađarska i drugi svetski rat...), dokument br. 164.

² Povodom krvprolića u Bačkoj hortijevsko rukovodstvo je u 1942—43. godini tri puta naredilo istragu. Pokretač ovoga u sva tri slučaja, bio je baš taj Sombathelji Ferenc (Szombathely Ferenc), načelnik Generalštaba, koji je sredinom januara 1942. godine — na predlog Feketehalmi-Cajdnera (Feketehalmi-Czeydner) — pristao da se »racija« proširi na čitavu teritoriju južne Bačke. (O prvim dvema istragama vidi dok. br. 103 i indekse istog). Za pokretanje treće istrage osnovnu ulogu igrali su spoljnopolitički razlozi. Predsednik vlade Kalai (Kallay) početkom 1943. godine — u stvari od poraza 2. mađarske armije na Donu — tražio je put ka zapadnim silama. U tu svrhu iskoristio je i svoje lične veze koje su ga vodile jugoslovenskoj emigrantskoj vladi. Smatrao je potrebnim da se javno ogradi od terora u Bačkoj i od njegovih izvršilaca. Marta 1943. Sombathelji je uz Kalajevu saglasnost naredio pokretanje treće istrage, koja je mesecima trajala, i rezultat toga bila je više stotina strana pisanog materijala. U oktobru 1943. Giči Jene (Ghyczy Jenő), ministar spoljnih poslova, u svojoj predstavi od 15. septembra obratio se Hortiju i Kalajju s molbom da u interesu države (pod ovim podrazumevaju u interesu približavanja zapadnim silama) obnove proces protiv Feketehalmi-Cajdnera i ortaka. Na predlog Sombatheljija ministar vojske Čatai Lajos zatražio je 25. septembra od Hortija punomoć za obnovu krivičnog postupka. To je Horti 11. oktobra i dao.

Broj optuženih: 15. Od toga 3 oficira vojske, 12 žandarmerijskih oficira.

Oficiri vojske:

Vitez Feketehalmi-Cajdner Ferenc (Fe'ketehalmy-Czeydner Ferenc) general-potpukovnik u penziji,
Vitez Graši Jožef (Grassy Jozsef), general-major,
Vitez Deak Laslo (Deak Laszlo), pukovnik u penziji.

Žandarmerijski oficiri:

Horkai Jožef (Horkay Jozsef) i
vitez Gal Lajoš (Gaal Lajos) žandarmerijski potpukovnici,
Vitez Batori Geza (Bathory Geza) i
Foti Ferenc (Fothy Ferenc) žandarmerijski potpukovnici
u penziji,
Štepan Laslo (Stepan Laszlo),
dr Kun Imre,
dr Caki Jožef (Csaky Jozsef),
Budur Karolj (Budur Karoly),
dr Kačković Balaz (Kacsokovic Balazs),
dr Kepiro Sandor (Kepiro Sandor),
dr Zeldi Marton (Zöldy Marton), žandarmerijski kapetani i
Gerencser Mihalj (Gerencser Mihaly) žandarmerijski po-
ručnik.

Predsjednik glavnog pretresa: Nadai Istvan (Naday Istvan),
general-potpukovnik.

Članovi: vitez Nemet Jožef (Nemeth Jozsef) i vitez Kiš
Janoš (Kiss Janos)³ general-potpukovnici.

(Materijali Budimpeštanskog narodnog suda, Nb. II. 1552/1946. Zapisnik, Budapesti Nepbirosag anyaga. Nb. II. 1552/1946. Jedyzokonyr.). Tako je započela vojnosudska rasprava 14. decembra 1943. protiv 15 optuženih i trajala je 30 dana — do 17. januara 1944, ali do izricanja presude nije došlo.

³ Tragedija sudbine je da je po predmetu general-potpukovnika Kiš Janoša (Kiss Janos), istaknute ličnosti mađarskog vojnog pokreta otpora, i drugova optuženi nalog potpisao baš Feketehalmi-Cajdner, a smrtnu presudu izrekao sud pod Dominik Vilmošom (Dominich Vilmos). Vlada njilašovaca unapredila je Dominika od majora u potpukovnika zbog, izricanja »presude za primer«, Kiš Janoša, Tartsai Vilmoša (Tartsay Vilmos) i Nađ Jene (Nagy Jenő) pogubili su 8. decembra 1944. Bajči-Zilinski Endrea (Bajcsy-Zsilinszky Endre), pošto mu je bio oduzet poslanički imunitet, okrivljenog u toj parnici preki sud je osudio na smrt. (Vidi 4. fusnotu, dok. br. 29. Zapisnik sa rasprave vojnog suda po predmetu Kiš Janoša i drugova objavljen je u: Magyar szabadsagharevsok a fasizmis eilen. Dokumentumok a magyar antifasiszta ellena Uasi mazgalom tortenetebal 1941—1945). Mađarski borci za slobodu protiv fašizma. Dokumenti iz istorije mađarskog antifašističkog pokreta otpora od 1941—1945. Uredio Haršanji Janoš (Harsanyi Janos). Vojnoizdavačko preduzeće Zrinji. Budimpešta 1966. (Dalje: Magyar szabadsagharcosok...), dok. br. 162. i 163.

Sudija koji vodi pretres: Gazda Imre, kapetan, vojni sudija, tužilac: Baboš Jožef (Babos Jozsef) kapetan, vojni sudija. Poslednja dvojica su članovi suda NGS.

Prethodni događaji:

Posle zauzimanja Bačke od strane OS u aprilu 1941. godine i posle suzbijanja nekoliko nasilnih četničkih suprotstavljanja uspešno je uspostaviti relativno mirnu situaciju.

Međutim ovakvo stanje jedva da je trajalo šest nedelja. Sazrevanjem žita na poljima iz dana u dan paljeni su stogovi žita a kasnije i kamare kudelje. Sve češće je dolazilo do kidanja telefonskih linija i rušenja železničkih pruga. Usledili su uspešni napadi na oficire, podoficire, žandarme, policajce. Svi ovi događaji ukazivali su na jedinstveno usmeravanje izvršavanja centralne želje.

Žandarmerijske istražne grupe, koje su došle sa vojnim jedinicama i bile pridodate vojnoj upravi, od prvog dana su sakupljale podatke o četnicima, komunistima i dobrovoljcima. Kasnije, krajem juna 1941. godine, u ataru Subotica posle jedne velike paljevine uspešno im je da pronađu krivce među srpskim studentima. Prve krivce je segedinski civilni Kraljevski sud osudio na smrt i presuda je bila izvršena.⁴

Posle toga na osnovu dobijanih podataka razvila se veoma razgrana ta komunistička organizacija. Pošto je izrazita težnja otkrivenih organa prvenstveno teško povredila interese OS i s tim u vezi interese vođenja rata istragu je preuzelo 2. odeljenje NGŠ. Prekomandovanim oficirima iz podgrupe D, prvo Nemet Ferencu, žandarmerijskom potpukovniku, a zatim Foti Ferencu, žandarmerijskom potpukovniku pod neposrednu komandu podpale su žandarmerijske istražne grupe za sprovođenje izviđanja (Subotica, Sombor, Bačka Topola, Novi Sad).

Vojni sud je do 1. januara 1942. godine izrekao smrtnu kaznu za više od 100 lica kao i više hiljada godina ukupne kazne počiniocima teških dela koji su se od komunista pretvorili u partizane.

Istražne grupe su do 1. januara 1942. godine uglavnom očistile teritoriju između Dunava — Tise od glavnijih komunističkih organa. Još neizviđene teritorije bile su jedino u uglu Tisa — Dunav (Stari Bečej — Žabalj — Curug — Sajkaška oblast). Uhvaćeni komunisti su priznali da su se njihovi drugovi, koji još nisu pod prismotrom, ovamo povukli sa teritorije Dunav — Tisa. Dalje su izjavili da se iz Banata u ovaj deo infiltriraju oružane partizanske čete. Cilj im je da borbene delove Srba sa ove teritorije povuku sa sobom i da

⁴ Vidi dok. br. 6i.

prirede 6. januara (srpski božić) Vartolomejsku noć, kako bi istrebili mađarski i nemački živalj sa ove teritorije.⁵

Novosadske istražne grupe radi provere ovih vesti, date u iskazima, uputile su 6 žandarmerijskih istražnih organa radi pretresa navedenih salaša, istočno od Zabija, na zadržavanje partizana. Ova grupa ojačana ljudstvom žandarmerijske patrola iz Zabija i graničarskom patrolom htela je 4. januara ujutro da izvrši napad na salaš koji je bio u pitanju.⁶ Međutim, pokušaj je propao. Grupa se bez potrebnog prethodnog izviđanja približila salašu. Partizani na salašu (oko jedan vod) dozvolili su da im se grupa sasvim približi a zatim su ih vatrom iz oružja rasterali. U ovom okršaju poginulo je više žandarma, među kojima i komandir straže, i graničara ili su bili ranjeni. Žandarmerijska straža u Zabiju odmah je o ovom događaju obavestila novosadsku istražnu grupu, novosadsko žandarmerijsko odeljenje, segedinski žandarmerijski okrug. Ovaj poslednji je pak 5. segedinskom korpusu dostavio izveštaj predloživši jedinstveno rukovođenje snagama unutrašnje bezbednosti.⁷

Improvizovane prekomandovane grupe snaga unutrašnje bezbednosti bez plana su pročešljale okolinu. Na više mesta naišle su na partizanske snage podeljene na manja odeljenja. Sa istima su vodile vatrene okršaje. Srpsko stanovništvo, koliko je sa svoje strane moglo, pomagalo je partizane i pojačavalo je alarmantne vesti. Usled ovih događaja njihovo samopouzdanje se pojačalo do granice provokacije.

Kao posledica ovih događaja kod snaga unutrašnje bezbednosti a još više kod njihovih rukovodioca nastala je takva žalosna psihoza da su komandanti snaga unutrašnje bezbednosti, koji su kasnije stigli, i odgovorni rukovodioci poverovali nekontroliranim alarmantnim vestima mesnog stanovništva i njihovoj ogorčenosti zbog 20-to godišnjeg ugnjetavanja ocenili da je situacija izuzetno teška. Bazirajući se na došaptavanja kao i na neproverene činjenice izdali su naređenje za tešku odmazdu. Jedinice su bile ispuštene iz ruku rukovodioca. Pojedinačne ekscese nisu kažnjavali, čak su ih i podsticali.

Vojne i žandarmerijske snage unutrašnje bezbednosti koje su jedni za drugima pristizale izmešale su se. Suprotna naređenja izdata u nastalom haosu, još su samo više pojačavala obezglavljenost.

⁵ Vidi dok. br. 72, 74 i 76.

⁶ Vidi dok. br. 80.

⁷ Vidi dok. br. 77.

Više rukovodstvo su obmanuli uveličanim, sablasnim, usmenim, telefonskim i pismenim izveštaj ima koji nisu odgovarali situaciji. Na taj način su uspjeli da dobiju odobrenje viših vlasti da izvrše raciju na navedenim teritorijama. I pošto na tim teritorijama nisu naišli na otpor veštački su stvarali neistinite situacije iz čega je proizišlo bezrazložno krvoproliće.

Sve ovo su prevazišli događaji koji su se desili u Novom Sadu 22. i 23. januara 1942. godine. Ovde su u toku 3 dana fingiranim suprotstavljanjima bez razloga naredili da se istrebi srpski i jevrejski živalj i snagama unutrašnje bezbednosti dopustili da pljačkaju.

Brojčani podaci:

Prema istražnom postupku vojnog sudije između 4—8. januara život je izgubilo u Žablju 650, u Curugu 869, u Starom Bečeju 168, u Temerinu 47 ljudi.

Između 9.—14. januara život je izgubilo u Mošorinu 195, u Vilovu 32, u Gardinovicima 74 ljudi.

Januara 21, 22. i 23. život je izgubilo 879 ljudi.

Dakle ukupno su ubili 3.309 civilna lica među kojima 147 dece i 299 starih muškaraca i žena.⁸

Optužba i skupna krivica:

Zbog ovih dela optužene je sud NGŠ na osnovu prvog stava tačke 1. paragrafa 59. Zakona od aprila 1930. godine optužio zbog nevemosti. Optuženi su počinili neverstvo što su, na način iznesen u »događaji« snage unutrašnje bezbednosti koje su im bile stavljene pod komandu — krnjenjem tradicionalno dobrog glasa mađarske vojske i žandarmerije — odvrćale od njihove zakonske nadležnosti. Čak su ih koristili u cilju suprotnom od državnog interesa. Nisu ispitali nastale povrede pravnih propisa. Namerno su propustili da počinioce

⁸ Verovatno da se nikad neće saznati tačan broj žrtava krvoprolića u Bačkoj. Prema nekim jugoslovenskim podacima, između 4. i 30. januara 1942. ubijeno je 4.500 ljudi. Bajči-Zilinski Endre, poslanik, u svom memorandumu od 4. februara 1942. navodi da je broj poginulih između 4. i 19. januara 1942. 6.175. (Vidi 3. fusnotu, dok. br. 87). Zamenik budimpeštanskog policijskog kapetana u svom izveštaju od 4. februara 1942. pisao je o 3.000 lica. (Pl.651.f. 2/1942.1.6279/30). Odeljenje za nacionalne manjine evidentiralo je 8—10.000 lica koji su pogubljeni. (OL K-28.ME. Kisebbsegi osztaly, 1943. R-31447). Komanda 5. segedinskog korpusa broj nestalih lica u 1944. godini utvrdila je na 3.340. (OL.K-28.ME. Kisebbsegi osztaly, 1944. R-27.709). U parnici protiv Feketehalmija i ortaka u 1945. godini Narodni sud je u početku prihvatio broj žrtava od 3.309 ali u toku rasprave došao je do zaključka da je broj žrtava mnogo veći od ovoga. (Budapesti Nepbirosagiany-aga, Nb.XIII.5012/1945.9.jkv.).

dela pozovu na odgovornost. Prekršili su svoje službene nadležnosti u vezi sa izvršenim operacijama snaga unutrašnje bezbednosti u Vojvodini. Nagovarali su svoje potčinjene na vršenje krivičnih dela. Zbog toga su postali uzročnici što se čišćenje od strane službe unutrašnje bezbednosti izrodilo u krvoproliće, zlostavljanje i pljačku. Ovim su namerno naneli veliku štetu mađarskim oružanim snagama.

Pojedinačna krivica:

Prvi optuženi, vitez Feketehalmi-Cajdner Ferenc, penzionisani general-potpukovnik, određeni zajednički komandant snaga unutrašnje bezbednosti, izdavao je snagama unutrašnje bezbednosti, u suštini, suprotna naređenja od onih koja su bila u dobijenim uputstvima od strane mađ. kralj, načelnika Generalštaba. Zanimljivo je da kontroliše njemu potčinjene snage unutrašnje bezbednosti i komandante. O izvršenim teškim zloupotrebama i prekršajima višim instancama podnosio je neistinite izveštaje. Poricao je događaje koji su se zbili. Obmanuo je više rukovodstvo. Duže vremena držao je više rukovodstvo u zabludi o stvarnoj situaciji.⁹

Kada je jedan od potčinjenih mu komandanata, žandarmerijski kapetan Zeldi, zatražio uputstvo za svoj zadatak, odgovorio je: »Cilj mi je odmazda«. Na sledeće pitanje žandarmerijskog kapetana Zeldia »Šta da radi kad bude video leševe«, odgovorio je: »To želim«.

Kada je 22. januara 1942. uveče od mađ. kralj, načelnika Generalštaba primio telefonsko naređenje da odmah spreči svako dalje krvoproliće dozvolio je da idućeg dana (23. januara) u Novom Sadu ubiju još 53-oje dece, 650 odraslih i više od 100 staraca.

Drugi optuženi, vitez Graši Jožef, general-major kao komandant grupe za unutrašnju bezbednost koja je delovala sa posebnom teritorijalnom važnošću, nije kontrolisao jedinice i patrole koje je on uputio. Pod svojim ličnim rukovodstvom bespravno je obrazovao preki sud, i u okviru toga bez pravno-sudske osude doneo je rešenje određivši ko treba da bude pogubljen. Kada je 22. januara 1942. od poručnika Korompaia (Korompay) dobio izveštaj da na novosadskom štrandu (plaži), na daskama položenim na zaleđeni Dunav, hoće da pogube one koje su pokupili sa novosadskih ulica i iz kuća bez ikakvog izbora, on je to zabranio a dozvolio je da se na gubilište odvedu samo oni koje je preki sud osudio na smrt.

Treći optuženi, vitez Deak Laslo, penzionisani pukovnik, kao komandant više vojne bezbednosne službe, stigavši na

⁹ Vidi dok. br. 103.

mesto događaja zanemario je obaveznu kontrolu prispelih vesti i svojim nepravilnim držanjem umnogome je doprineo razvoju žalosne psihoze. Kada mu je žandarmerijski kapetan Stepan iz Curuga javio da su se zarobljenici čuvani u ambaru probili i da je straža protiv njih upotrebila oružje i da među zarobljenicima ima dosta ranjenih, naredio je da i njih treba ubiti. Na pitanje žandarmerijskog kapetana Stepana šta da radi sa zarobljenicima koji su pod stražom u školi i štali, naredio je da se i oni likvidiraju. Prethodno je propustio da proveriti da li su zarobljenici napali stražare.

Četvrti optuženi, vitez Baton Geza, penzionisani žandarmerijski potpukovnik, kao teritorijalni komandant sadejstvujućih žandarmerijskih jedinica u Žablju i okolini kao i Novom Sadu nije izvršio dužnosti rukovođenja i kontrole. Kod imenovanog se pojavila sumnja na kukavičluk. Kada je 22. januara u Novom Sadu bio pozvan da izađe iz stana, odgovorio je da dok napolju traje vatreni okršaj da neće izaći.

Peti optuženi, vitez Gal Lajoš, žandarmerijski potpukovnik, kao pozvani komandant za kontrolu žandarmerijskih istražnih oficira u Novom Sadu, postalih od žandarma i vojnih lica, nije izvršio svoje dužnosti. Čak je svojim potčinjenima držao buntovničke i podstrekavajuće govore. Trojici žandarma, 23. januara 1942., naredio je da stave zavoje, mada isti nisu bili ranjeni, i pred njihovim drugovima ukazivao na njih i pozivao svoje potčinjene na vršenje odmazde.

Šesti optuženi, Foti Ferenc, penzionisani žandarmerijski potpukovnik, koji je od strane podgrupe 2./D. Generalštaba upućen da kao rukovodilac usmerava borbu protiv komunističkog pokreta u Vojvodini svojim neistinitim izveštaj ima i bespravno davanim izjavama u ime mađ. kralj. Generalštaba povećao je nered. Naredio je da se u ruke ubijenih civilnih lica stave pištolji a u džepove da im se stave ručne bombe. Pored ovoga tereti ga i sumnja da je od pogubljenih lica oduzeo 8 ženskih persijskih bundi i da ih je otpremio u Budimpeštu radi prodaje.

Sedmi optuženi, Horkai Jožef, žandarmerijski potpukovnik, kao komandant žandarmerijskih istražnih jedinica koje su, od strane Centralne žandarmerijske istražne komande,, upućene u Novi Sad, Žabalj i okolinu.

Osmi optuženi, Štepan Laslo, žandarmerijski kapetan,
Deveti optuženi, dr Kun Imre, žandarmerijski kapetan,
Deseti optuženi, dr Caki Jožef, žandarmerijski kapetan,
Jedanaesti optuženi, Budur Karolj, žandarmerijski kapetan,
Dvanaesti optuženi, dr Kačković Balaž, žandarmerijski kapetan,

Trinaesti optuženi, dr Kepiro Šandor, žandarmerijski kapetan,

Četrnaesti optuženi, dr Zeldi Marton, žandarmerijski kapetan,

Petnaesti optuženi, Gerenčer Mihalj, žandarmerijski poručnik, kao pozvani komandant čija je dužnost bila da već pomenute mešovite žandarmerijske i vojne istražne patrole grupno upućuju i kontrolišu, učinili su tešku povredu dužnosti u tome što su prekršili propisane dužnosti.

Osim toga, Stepan Laslo, žandarmerijski kapetan, 7. januara 1942. godine pogubio je u Čurugu 500 lica po naređenju viteza Deaka, pukovnika. Kao neistinit događaj javio je da su zarobljenici napali stražu i da su zbog toga bili primorani da upotrebe oružje.

Dr Zeldi Marton, žandarmerijski kapetan, priznao je da je u dane između 21. i 22. januara 1942. godine u Novom Sadu sa njegovim znanjem pogubljeno 659 civilnih lica. Uveče, 22. januara u Novom Sadu lažno je prikazao sukob između 3 uhvaćena civilna lica i žandarmerijske patrole. Za vreme istrage vojnog suda protiv njega bespravno je napustio određeno mu mesto boravka. Kada se pojavio na glavnu raspravu njega je njegov pretpostavljeni inspektor žandarmerije uhapsio.

Završetak glavne rasprave može se očekivati 23. decembra 1943. godine.¹⁰

Napred navedeno činjenično stanje i optužba može se još na osnovu izjava na glavnoj raspravi izmeniti.

¹⁰ Do završetka glavne rasprave, odnosno do izricanja presude nije došlo jer su glavni optuženi — iskoristivši to što su se sa slobode branili — pobjegli iz zemlje. Zeld Marton, žandarmerijski kapetan, otišao je 16. januara u Beč. Feketehalmi-Cajdner, Graši i Deak Laslo, međutim napustili su Mađarsku u zoru 17. januara. Svi oni su našli azil u Hitlerovoj Nemačkoj. Mađarska telegrafaska agencija objavila je 18. januara službeni izveštaj vlade Kalaija o ovim događajima: »U mađarskoj vojnoj istoriji desio se besprimeran zastrašujući događaj. Vojna lica visokog ranga, pobjegla su od odgovornosti. Feketehalmi-Cajdner Ferenc, penzionisani general-potpukovnik, Graši Jozef, general-major, Deak Laslo, penzionisani pukovnik, pobjegli su pred izricanje presude u toku vojnokrivičnog postupka u vezi sa događajima u Novom Sadu, januara 1942. godine, mada su imali sve mogućnosti za odbranu a nisu bili ni uhapšeni... Ovim postupkom sva trojica su postali obični vojni begunci sa posledicama koje iz ovog proizlaze, pa ni u ovom pogledu ne mogu izbeći odgovornosti...« (O mišljenju hitlerovaca o bekstvu glavnih optuženih vidi dok. br. 175 i njegove indekse).

BR. 175

Budimpešta, 16. jaunar 1944.

**TELEGRAM OTPRAVNIKA POSLOVA U BUDIMPEŠTI
VERKMAJSTERA MINISTARSTVU SPOLJNIH POSLOVA
O RAZGOVORIMA SA NAČELNIKOM GENERALŠTABA
SOMBATHELJIJEM U VEZI SA BEKSTVOM FEKETEHAL-
MI-CAJDNERA I ORTAKA¹**

Br. 98.

Dopuna poverljivih izveštaja broj 277. od 17. decembra
1 broja 282. od 20. decembra 1943. godine.²

Vojtni izaslanik³ mi je sada saopštio, da je od svog službeno pretpostavljenog organa dobio poverljivi telegram, prema kojem su, kao što to izveštava kontraobaveštajna služba iz Beča, juče pre podne prešli granicu Nemačkog Rajha: penzionisani general-potpukovnik Cajdner (Czeydner), general-major Graši (Grassy) i penzionisani pukovnik Deak (Deak), i došli pod okrilje državne tajne policije. Ovi su tražili »da ovu stvar ne udaramo na doboš« i saopštili su da su ovi oficiri gosti SS rukovodioca⁴ Rajha. Posle odgovarajućih informacija, vojni ataše je baš sada izvestio da ništa ne postoji što bi potvrdilo izmišljenu tvrdnju koju šire pomenuti (odbegli oficiri), prema kojoj je protiv njih pokrenut postupak zbog »preteranog prijateljstva sa Nemcima«.⁵

U odnosu na predmet, izveštavam sledeće: pre nekoliko dana, kada sam se našao u društvu sa načelnikom Generalštaba⁶, napomenuo sam mu o vestima koje kruže po gradu u vezi postupka koji je pokrenut protiv oficira, zbog njihovog držanja u Novom Sadu u toku streljanja.⁷

Načelnik Generalštaba se vrlo uozbiljio i rekao da novosadski događaji imaju značaj nacionalne nesreće. Sa stidom mora priznati da su se tamo događale grozne stvari. Ubijen je veliki broj žena i dece, a i pljačkalo ise u velikoj meri. Pošto je mađarska vojska već u istočnoj Galiciji i kasnije

¹ Objavljeno u: A Wilhelm-Strasse..., dok. br. 565.

² Dokument nije pronađen.

³ Grajfenberg Hans (Greiffenberg Hans), general. Od oktobra 1943. vojni ataše u Mađarskoj a od 1. aprila 1944. komandujući general Vermahta u Mađarskoj.

⁴ Himler Hajnrih (Himmler Heinrich).

⁵ To u Hortijevoj Mađarskoj ne bi mogao biti predmet optužbe.

⁶ Sombathelji Ferenc (Szombathelyi Ferenc).

⁷ Vidi dok. br. 87, 89, 103, 104, 119, 127 i 174.

prilikom ulaska u Sombor pljačkala, to je ovo već treći slučaj. Nemoguće je pred ovim zatvarati oči, jer bi se inače vojska izgubila i postala neupotrebljiva. Bez obzira na ovo, u Novom Sadu je bez sudskog postupka ubijeno na hiljade nevinih ljudi. Ovakva naređenja mogu da izvrše političke organizacije — na primer CEKA — ali ne i regularne jedinice. Ne zna o tome⁸ da li je nemačka vojska na istoku ubijala Poljake i Ruse, dakle i on mora da učini sve, da pripadnike armije jednom za svagda spreči ovakvih prekoračenja.

Načelnik Generalštaba je dalje napomenuo — što se u toku ovog postupka nedvosmisleno dokazalo — da su na primer, žandarmi u vili glave i ruke, glumeći kao da su ranjeni. Ali, in u jednom slučaju na žandarme nije pucano.

Prirodno je da je pored ovakvih činjenica nemoguće da čitavu kožu izvuku oni vojni komandanti čiji su potčinjeni počinili ovakve zločine. Dakle, može se računati da će ovi biti strogo kažnjeni.

Na moje pitanje, zbog čega je došlo na red baš sada obnavljanje postupka koji je obustavljen, evo već više od godinu dana, načelnik Generalštaba je primetio da je ovo učinjeno po naređenju Ministra unutrašnjih poslova⁹. Načelnik Generalštaba nije reagovao na moju primedbu da je prema vestima koje ovde kruže, da je obnavljanje postupka učinjeno po naređenju Ministarstva spoljnih poslova. Međutim, primetio je, da bi se radovao, da nije došlo do obnavljanja postupka¹⁰. Ali pošto se ovo ipak desilo, treba nastupati sa punom strogošću¹¹. Međutim, vojni¹² i vazduhoplovni izasla-

⁸ Očigledno da je to bio samo gest od strane Sombatheljića »ne znati« o krvoprolićima hitlerovaca na sovjetskoj i poljskoj teritoriji.

⁹ Keresteš-Fišer Ferenc (Keresztes-Fischer Ferenc).

¹⁰ Vidi objašnjenje 2 dok. br. 174.

¹¹ Pošto su glavni krivci pobjegli, Hortijev vojni sud nije im sudio mada bi teško mogao da donese pravednu presudu. Na sednici Ministarskog saveta od 18. januara ministar vojske je izjavio da su »generali i oficiri koji se nalaze u bekstvu znali da neće biti smrtno presude« (OL.K.27. Zapisnik Ministarskog saveta od 18. januara 1944, tač. 1). Dana 21. januara izdato je naređenje (zapovest) za oficire u kojem je objavljeno bekstvo feketehalmijevaca, ali sa kojim treba poverljivo manipulirati (HL. VKF. 1944. Hdm Csf. 51). Prema naredbi ministra vojske od 10. februara br. HM.28.5800/el., lišeni su oficirskog čina Feketehalmi-Cajdner, Graši, Deak Laslo i Zeldi Marton (HL. HM. 1944. Szeged-76). Bola, mađarski generalni konzul u Beogradu, javio je 11. februara da »Srbi, mađarofili, jako žale što su mađarski oficiri, koji su stavljeni pod sud zbog novosadskih događaja, pobjegli jer bi njihova osuda mogla u potpunosti da oslobodi odgovornosti zvaničnu Mađarsku. Ipak, ne treba potcenjivati činjenicu — kažu — da je Mađarska bila prva koja je ovim parničkim postupkom priznala da su njeni službeni organi pogrešili i da je nastojala da to

nici¹³ su smatrali da se moglo računati sa blagom kaznom, a iza toga i na pomilovanje.

Vazduhoplovni izaslanik, koji je usled službene dužnosti bliže poznao general-potpukovnika Cajdnera mišljenja je da se imenovani u svojim službenim kontaktima uopšte nije pokazivao kao bezrezervni prijatelj Nemačke. Ne smatra Cajdnera čvrstim karakterom.

Zvanični mađarski organi će nedvosmisleno pretpostavljati da je vojni izaslanik znao za nameru oficira da prebegnu preko granice, pa čak i da je na tome sarađivalo i poslanstvo.¹⁴

Molim hitno telegrafsko uputstvo u pogledu mog stava¹⁵. Do pristizanja istog, ukoliko sa zvaničnog mesta pomenu ovaj predmet, izjaviću da ništa ne znam o tome, a u pogodnoj prilici saopštiću kao pretpostavku, ako su stvarno prebegli i prešli granicu, da su učesnici smatrali da ih očekuje osuda, koju su bekstvom hteli izbeći.

Verkmajster¹⁶

ispravi. Međutim, prema javnom mnjenju, to je bio samo pokušaj izvlačenja pred odgovornošću pošto Mađari uviđaju da je rat izgubljen ...» (OL.K. 63.Kum.pol. 1944.16. kopiju 19). Glavni rukovodioci krvoprolića u Bačkoj još jednom su došli na vlast. Za vreme vladavine njilašovaca vratili se u državu i, na primer, Feketehaimi-Cajdner je postao zamenik ministra vojske. Tek posle oslobođenja njima i njihovim saradnicima sudio je Narodni sud. Januara 1946. mađarska vlada predala je glavne krivce Jugoslaviji. Feketehalmi-Cajdner Ferenc sudskom presudom obešen je 5. novembra 1946. u Žablju, a Graši Jožef i Zeldi Marton su obešeni 4. novembra u Novom Sadu, dok je Sombathelji Ferenc 4. novembra streljan u Novom Sadu.

¹² Grajfenberg Hans (Greiffenberg Hans).

¹³ Fiterer Kuno Heribert (Fütterer Cuno Heribert), general, od 1940. do 1944. nemački vazduhoplovni ataše u Budimpešti.

¹⁴ Verkmajster je, kao dopunu svog telegrama, 17. januara javio da je Grajfenberg, vojni ataše, dobio uputstvo od Vrhovne komande Vermahta »da se ne bavi sa tim predmetom jer je to potpuno policijska stvar«. U toku popodneva Grajfenberg se sastao sa Sombatheljem, koji je bio vrlo utučen i o feketehalmijevcima je rekao: »jednostavno su pobegli a u inostranstvu će bez sumnje istupiti kao mučenici. Načelnik Generalštaba nije spomenuo da se odnosi nalaze u Nemačkoj, samo je spomenuo inostranstvo...» (Objavljeno u: A. Wilhelm-Strasse ... dok. br. 566).

¹⁵ Hilger Gustav, savetnik u Ministarstvu spoljnih poslova, u telegramu od 17. septembra javio je Verkmajsteru da Ribentrop, ministar spoljnih poslova, »moli da po predmetu prelaska granice trojice mađarskih oficira pokažete potpunu suzdržljivost i ako se o tome pred Vama povede razgovor, recite da o tome ništa ne znate«. (Objavljeno u: A. Wilhelm-Strasse..., dok. br. 568).

¹⁶ Dr Verkmajster Karl (Werkmeister Karl, dr).

BR. 176

Novi Sad, 17. januar 1944. (7. januar).

**IZVEŠTAJ DETEKTIVA O PROTEKLOM VATRENOM OKR-
ŠAJU U BEGECU 7. JANUARA I IZVRŠENIM HAPŠENJIMA¹**

I

Novi Sad, 17. januara 1944.

S poštovanjem izveštavam da su 7. januara ove godine u 22.15 časova u Begeču, u stanu Sukić Zivka, bila sakrivena dva uniformisana naoružana partizana² sa ciljem da prihvate Vujkov Zdravka, Mogin Radivoja i Temerinac Tozu, komuniste, stanovnike Novog Sada, koji su trebali stići istog dana uveče radi prebacivanja u partizane u Hrvatsku.

Radi hvatanja partizana, iz novosadske policijske kapetanije stigla su na lice mesta dva detektiva, a od žandarma islednika, 2 islednika, posle čega se razvio vatreni, okršaj usled kojeg je jedan od žandarma islednika lakše ranjen u nogu, a partizani su pobegli³. Organi vlasti su inače uhapsili Sukić Zivka i njegovu ženu kao i sina im Jovana, nadalje Ninkov Mladena, stanovnika Begeča, mesara koji je bio veza između Sukića i partizana. Radi daljeg postupka isti su predati mesnom istražnom odeljenju.

Daloš Erne (Dallos Erno), s.r.
Nadzornik detektiva

¹ MSRV.AD-M. 6/13. Original pisan na mašini.

² Komanda Bačko-baranjskog NOP odreda, koja se nalazila na prostoru Suseka, krajem 1943. i prvih dana januara 1944. preko svojih veza angažovala je nove borce sa teritorije Bačke. Posle privremenog poraza novembra 1943. u to vreme već su izgrađena nova partizanska skrovišta i partijske baze — u prvom redu na salašima na prostoru Novog Sada — gde su se izvesno vreme zadržavali ilegalni partijski radnici, kuriri, omladinci, koji su izbegli regrutaciju od strane hортиjevaca, dok ih nisu prebacili preko Dunava u Srem. Za pripremu jedne ovakve akcije u noći 7. januara prešli su u Bačku Dušan Alimpić Vlado, komesar odreda, i komandir izviđačke čete Branko Novakov. Oni su bili ta dva partizana u uniformama. (Vidi Đ. Vasić, str. 298).

³ Jedan policijski agent odveo je žandarme i islednike u kuću Sukića.

BR. 177

Sombor, 20. januar 1944.

VELIKI ŽUPAN SOMBORA DOSTAVLJA MINISTARSTVU
UNUTRAŠNJIH POSLOVA LETAK POKRAJINSKOG KOMI-
TETA KOMUNISTIČKE PARTIJE JUGOSLAVIJE ZA VOJ-
VODINU NASLOVLJEN VOJVOĐANSKIM MAĐARIMA 1
RASTURAN NA TERITORIJI OPŠTINE CURUG¹

POŠTENI MAĐARI VOJVODINE

Rat je stupio u svoju završnu fazu. Oslobodilačka Crvena armija neodoljivo napreduje na zapad, lomeći hitlerovsku ratnu mašinu. Engleske i američke vojske probijaju južne linije Hitlerove tobožnje »evropske tvrđave«, saveznička avijacija dosad nepoznatom silinom sistematski uništava nemačku industriju i saobraćaj, a drugi front, invazija Evrope je na pomolu. Naronooslobodilačka vojska Jugoslavije, zajedno s grčkim i albanskim partizanima, uništava silu nemačkog imperijalizma na Balkanu. Sve okupirane zemlje pretvorile su se u vulkan pod nogama osvajača. Hitlerovska vojna snaga nalazi se pred sigurnom katastrofom. Ispadanjem Italije iz hitlerovskog bloka naprsla osovina već je slomljena. »Novi poredak« se ruši na naše oči, u vazalnim zemljama nastala je panika, odzvanja posmrtno zvono fašizmu.

Svi Hitlerovi jataci u ubojstvu i pljački hteli bi da se izvuku odgovornosti, da sad, kad vide da neće deliti pljačku, bar izvuku što manje batine. No u krvi ogrezli kvislinzi, Hortia, Antoneskua, Nedića, Pavelića i ostali, znajući da njih očekuje pravedna kazna, hoće da vuku i svoje narode do kraja u propast.

Šta vi čekate, šta vi mislite, Mađari Vojvodine, koji još niste ogrezli u krvi i koji u strepnji gledate u budućnost? U ime mađarskog naroda izvršili su hitlerovski mađarski kolaboranti strašne zločine. Okrvavljeni i leševima puni Dunav i Tisa optužuju, žrtve Temerinske ulice i bezbrojnih sela Bačke i Baranje traže osvetu, osirotele porodice i opustela ognjišta vape za zadovoljštinom. Golemi su zločini izvršeni u ime »mađarskog buđenja«, u korist hitlerovskih paklenih planova. Za krivce nema oprostaja, nema milosti. I vi to znate, i zato

¹ OL. ME 1944 2. oszt. R. 19 569. szám. Umnoženi original pisan na mašini. Objavljeno u Građi za istoriju Vojvodine, knjiga 7, dok. br. 99.

strepite i vi koji niste krivi. I hteli bi da se spasete, grčevito se osvrćete za slamkom. Za vas nije izgubljena nada. Za vas je spas još moguć. Ali put toga spasenja je jedini, put otpora, put borbe protiv nasilja, tiranije i tlačenja, put opšte oružane borbe za slobodu svih naroda, protiv hitlerizma i hitlerovskih slugu, među kojima je jedan od najkrivljih Horti.

MAĐARI VOJVODINE!

Na strani neprijatelja čitavog čovečanstva, Hitlera, mađarski narod je uvučen u strašne zločine, u sramotu koju je teško sprati. Šta ste dobili od zločinačkog sprega Hitler-Horti? Da li se zločinima poprskani san o zemlji ostvario? Jesu li hiljade nadničara, bezemljaša i siromašnih seljaka odahnule od bede i gladi? Da li je krvavo oteta Bačka i Baranja olakšala život stotinama hiljada, milionima trudbenika Mađarske? Jesu li radnici obezbeđeni, građani zadovoljniji, inteligencija dostojnija velikih mađarskih kulturnih tradicija? Ne. Bačka je postala nemačka kolonija u kojoj je i mađarska sirotinja roblje hitlerovskih robo vladalaca. U Banatu i Sremu Mađari su nacionalno potlačeni kao i ostali »niži« narodi. Zar se sloboda i nezavisnost uopšte mogu dobiti krvavim nasiljem na strani najreakcionarnijeg najbezobzirnijeg porobljivača sveta, hitlerovskog imperijalizma? Zar Salaši i slični mogu da dadu seljacima zemlju kad su najpoznatije sluge Hitlera, koji je hteo ceo svet da porobi.

Vi ste sanjali o »mađarskom buđenju«, o »prisajedinjenju majci otadžbini«. A šta je u ovom zločinačkom ratu dobio mađarski narod u Mađarskoj? Samo krivicu za zločine, samo porobljivanje i poniženja i ogromne žrtve na istočnom frontu. Zadovoljni su bili samo grofovi, spahije, fabrikanti i bankari iz Hortijeve klike. Sada se i oni trgaju u samrtnom strahu, jer je njihov luđački san već prošao. Je li istina ono što kaže Kalaj da je Mađarska, i bez svoje volje, morala da uđe u rat na strani Nemačke? Je li istina ono što kaže gebelsovski lažov Antal da je Mađarska dala narodnim manjinama sva prava, da joj je stalo samo do demokratije i kulture, i da ona samo brani svoj opstanak?

I šta sada rade ti »branioci opstanka mađarskog naroda« kad se nezaustavljiva Crvena armija bliži granicama Mađarske, kad bi Mađarska još imala poslednju priliku da istupi iz zločinačke bande i da bar s nešto časti prekine rat na strani Hitlera? Sad kad strahote rata zahvataju i Mađarsku, koja ih dosad nije osećala nego ih samo na drugima vršila,

sad kad saveznici daju mogućnost Mađarskoj da popravi svoje zločine a čitav mađarski narod to želi, »džentlmen« Kalaj ne nalazi nikakvo pametnije rešenje — nego da se vezuje s najfašističijom strankom u Mađarskoj — s Imrediem, i da puži pred Hitlerom.² Pošto zna da je svoju glavu izgubio, hoće da i mađarski narod ide do kraja u propast.

Takva je sudbina samo Mađarske, ako sam narod ne pokaže svoju volju. A vi, koji ste mislili da ste se »oslobodili« zahvaljujući Hortijevim zločincima? Šta čekate? Bačka i Baranja će opet uskoro biti pripojene Jugoslaviji, od koje su zločinački oteti. To znaju i mađarski vlastodršci, jer je pobjeda saveznika sigurna i bliska. Zar će Mađarska biti nagrađena za zločine protiv slobodoljubivih naroda? I šta rade vaši vlastodršci? Vezuju se s najreakcionarnijom srpskom gospodom, s onima koji su vas dvadeset godina tlačili, da njima predaju vlast. Ti izdajnici srpskog naroda, koji su se uvlačili pod rep mađarskim krvnicima, spremaju nam masovni pokolj, bez obzira na to ko je kriv a ko nije. Kao što su u Bačkoj najviše besneli u »mađarskoj probuđenosti« upravo oni kukavni Mađari koji su se uvlačili pod rep svima reakcionarnim jugoslovenskim režimima, tako bi i ovi izdajnici srpskog naroda u kolu Draže Mihailovića besneli, orgijali u zločinima, kada bi oni došli na vlast. Oni neće doći na vlast, — zato jer se svi narodi Jugoslavije bore protiv toga. Zar vi ne treba ništa da učinite za svoj spas, za slobodu svih naroda Jugoslavije? Zar se uzdate samo u velikodušnost ili u čudo? Jedino borba za slobodu spasava!

POŠTENI MAĐARI BACKE!

U ime mađarskog naroda upravo u Bačkoj počinjeni su zločini zbog kojih je mađarsko ime s pravom omraženo, kao krvničko ime. Mislite da su tim nečuvenim zločinima popravljene versalske nepravde i nepravde reakcionarnih jugoslovenskih režima? Nasiljem Bačka ne može postati ni mađarska ni srpska, jer Bačka je zavičaj svih naroda koji u njoj žive. Za tobožnje oslobođenje učinjeni su u mađarsko ime takvi zločini da je za njih teško naći punu kaznu. Tek sada se »probuđeni« Mađari bude iz teškog zlikovačkog košmara. Za krivce nema oprostaja, nema milosti, bili oni Mađari, Nemci, Srbi ili Hrvati. No za poštene Mađare ima još vremena da se

² Po pitanju odnosa i veza sa Hitlerovim Rajhom Kalai Mikloš i Imredi Bela suprotstavili su se 1943. godine.

probude i da doprinesu svojoj slobodi, svome spasenju. Nemojte da stradate ako niste krivi! Narodni sud je strog, ali pravedan. Narodni sud neće postupati kao vaši vlastodršci koji su hteli da istrebe Srbe, klali decu i ubijali silovane žene. Da li znate da su najviše ubijani i mučeni upravo oni Srbi koji su se borili protiv nenarodnih jugoslovenskih režima, i zbog zalaganja za prava narodnih manjina stradali pod Jugoslavijom? Zna li da su ove poštene Srbe, komuniste, pobornike prava svih naroda, zverski ubijali upravo oni Mađari koji su služili tim režimima za čije postupke ste se tobože svetili na bačkim Srbima? A oni žalosni Srbi koji su vas ranije tlačili i sada su tu, oni šuraju s vašim vlastodršcima, i boreći se protiv narodnooslobodilačkog pokreta, spremaju masovno klanje nacionalnih manjina. Protiv tih izdajnika srpskog naroda bori se jedino Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije, koja neće spustiti oružje dok ne istera okupatora i ne istrebi sve njihove krvničke sluge. Poštene Mađari! Zar ima drugog puta? Ili narodni sud zbog zločina — ili borba za slobodu! Treba i da dokažete borbom protiv fašizma svoju nevinost, svoju dobru volju. Ni porobljeni slovenski narodi Jugoslavije neće dobiti slobodu od nekoga, oni je stiču veličanstvenom borbom. Zar da je vi dobijete na poklon? Osvestite se! U narodnooslobodilački pokret! U oslobodilačku vojsku!

MAĐARI SREMA I BANATA

I vi ste od sramnog sprega Horti — Hitler dobili samo ropstvo i poniženje, kao i ostali narodi Vojvodine. Švapske gazde, ustaški krvnici i uparađeni Fricevi samo su vas iskorišćavali kao kusur u suzbijanju oslobodilačkog pokreta porobljenih naroda. Vi ništa niste dobili ni od Hitlera, ni od Pavelića, ni od Nedića, zar bi šta dobili i od Hortija? A Horti sada gubi već i svoju glavu. Mađari u Sremu su već počeli da prilaze narodnooslobodilačkom pokretu. To je jedini put, tim putem treba svi da pođu!

MAĐARSKI ANTIFAŠISTI

Na Moskovskoj konferenciji predstavnika triju savezničkih država utvrđeno je da svi porobljeni narodi Evrope moraju postati slobodni, da sve okupirane i iscepkane države moraju biti uspostavljene i dobiti nezavisnost, i da svi ratni

zločinci moraju biti kažnjeni, ma gde se oni skrili. Kakav stav savezničke države zauzimaju prema narodima koji se suprotstave hitlerovskoj hegemoniji, svedoči odluka da se Italiji i Austriji zagarantuje nezavisnost i demokratija, prema vlastitom doprinosu svome oslobođenju. Na Teheranskoj konferenciji između Cerčila, Staljina i Ruzvelta konačno je stvorena saglasnost o vojničkoj saradnji za brzo okončanje rata i za posleratnu saradnju u međunarodnom poretku mira i bezbednosti. U tom poretku svi narodi Evrope imaće mesto prema tome koliko su učinili za oslobođenje i za kasniju saradnju među miroljubivim i slobodoljubivim narodima.

SADA SE RESA VA SUDBINA NARODNOSTI

Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije zadivila je celi svet svojom trogodišnjom borbom protiv ujedinjenih neprijatelja narodne slobode, među koje spada i Hortijeva Mađarska. Od golorukih odreda postala je velika, nepobediva oslobodilačka vojska koja vezuje preko 30 fašističkih divizija i koja je od saveznika priznata kao saveznička vojska.³ Engleska, Sovjetska Unija, Amerika i Mađari iz slobodnog sveta, pozivaju vas da se pridružite toj oslobodilačkoj savezničkoj vojsci. Neka vam posluži kao primer mađarska četa sa ponosnim imenom Petefi Šandor koja se već bori u Hrvatskoj.⁴ Mnogi vaši drugovi na istočnom frontu beže na rusku stranu. Nemojte tek da čekate na tu daleku priliku! Pridružujte se odmah partizanskim jedinicama u vašoj blizini!

Istorijska borba svih naroda Jugoslavije za slobodu, nezavisnost, demokratiju i narodnu državu, urodila je plodovima. Okupatorske trupe trpe poraz za porazom, izvojevane su velike slobodne teritorije, i stvoreno je Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije, sa funkcijom parlamenta, i najzad privremena vlada, narodna vlada, Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije, pod predsedništvom maršala Tita, heroja naših naroda, pobornika prava svih naroda.⁵

³ Narodnooslobodilačka vojska i partizanski odredi Jugoslavije krajem 1943. godine imali su oko 300.000 boraca. Partizanske oružane snage u organizacijskom pogledu sastojale su se iz 8 korpusa, 26 divizija, 93 brigade, 107 partizanskih odreda, 25 samostalnih bataljona i raznih specijalnih jedinica i službi.

⁴ Reč je o bataljonu »Petefi Šandor«, formiranom 15. avgusta 1943. u Slavoniji pod komandom kapetana Kiš Ferencsa.

⁵ Prvo zasedanje AVNOJ-a održano je od 26. do 27. novembra 1942. u Bihaću (u prisustvu 54 delegata NOP-a iz Srbije, Hrvatske, Crne Gore, Bosne i Hercegovine (delegati iz Slovenije i Makedonije

Istorijske odluke toga Veća krajem novembra pr.g. za-garantovale su punu ravnopravnost svim narodima Jugosla-vije i sva prava nacionalnim manjinama. Narodi Jugoslavije nisu priznali i ne priznaju nasilno komadanje Jugoslavije od strane nemačkog imperijalizma, i volja naroda izjasnila se za zajedničku državu, ali ne za staru, protivnarodnu, žan-darmsku Jugoslaviju, nego za novu, slobodnu, demokratsku, narodnu Jugoslaviju na federativnom načelu, sa narodnom vlašću. U toj Jugoslaviji Vojvodina će imati svoju autono-miju, a svi njeni narodi rešavati svoju sudbinu po svojim interesima.

Svi pokušaji starih reakcionarnih jugoslovenskih klika već sada se osuđuju. Emigrantskoj vladi oduzeta su prava zakonite vlade, kralju Petru zabranjen je povratak u zemlju zbog svoje protivnarodne politike u korist okupatora, a Draža Mihailović se srozao do Nedića i Pavelića, i zajedno s njima izići će pred narodni sud. Demokratska volja naših naroda pobeđuje. Danas se rešava sudbina svih naroda Jugoslavije.⁶

nisu mogli stići. Zasedanje je otvorio vrhovni komandant NOV i POJ Josip Broz Tito koji je u govoru istakao karakter i značaj jednog centralnog političkog tela NOP-a Jugoslavije za dalje vođenje NOB-a. Potom su podneti referati: Narodnooslobodilačka borba i osnivanje AVNOJ-a i Organizacija AVNOJ-a. Zasedanje je donelo Rezoluciju i usvojilo Proglas. Rezolucija objavljuje da je konstituisano Antifaši-stičko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije (AVNOJ), kao najviši politički izraz stvorenog čvrstog jedinstva naroda Jugoslavije, sa za-datkom da dalje rukovodi borbom naroda Jugoslavije za konačno oslo-bođenje i za punu slobodu i ravnopravnost u bratskoj zajednici koju niko neće moći razoriti jer će se iskovati u ognju zajedničke borbe. AVNOJ je izabrao Izvršni odbor. Osnovano je osam povereništava za prosvetu, narodno zdravlje, unutrašnje poslove, socijalnu politiku, pri-vredu, finansije, propagandu i vezu. U Proglasu je narodima Jugo-slavije objavljeno osnivanje AVNOJ-a i istaknuto da se narodi Jugo-slavije moraju boriti protiv fašističkog poretka koji hoće da nametnu okupator i njegove sluge i protiv reakcionarnog poretka koji hoće da održi izbeglička vlada Kraljevine Jugoslavije. AVNOJ je odao pri-znanje Vrhovnom štabu NOV i POJ i vrhovnom komandantu Josipu Brozu Titu.

Za vreme Prvog zasedanja AVNOJ-a narodnooslobodilačke oru-žane snage brojale su dva korpusa, osam divizija, 31 brigadu, 39 partizanskih odreda i jedan samostalni bataljon i razne jedinice struč-nih službi.

⁶ U Jajcu je 29. novembra 1943. održano Drugo zasedanje AVNOJ-a, kome su prisustvovali delegati iz svih krajeva Jugoslavije (208 lica) sem delegata iz Makedonije i Sandžaka koji nisu mogli stići. Na ovom istorijskom zasedanju pošto je data politička ocena razvoja NOR-a, doneta je Deklaracija, a na osnovu nje niz vrlo važnih odluka ustav-nog karaktera, opštejugoslovenskog značaja, kao što su:

1. — Da se AVNOJ konstituiše u vrhovno zakonodavno i izvršno predstavničko telo naroda i države Jugoslavije kao celine i da se

Mađari! Uskoro će pred narodnim sudom odgovarati svi krivci za zločine protiv naših naroda.⁷ Ali za one koji nisu ogrezli u zločinima nije još kasno da stanu na pravo mesto. Nije još kasno, ali je krajnje vreme. (Oдавde precrtano u originalu: svaki pošten Mađar, antifašista, ljubitelj slobode, dobro je došao! Svi u narodnooslobodilački front! Svi u borbu protiv opšteg neprijatelja, hitlerovskog imperijalizma i njegovih pomagača! Svi u borbu za slobodu i srećan život u miru!).

(Bez potpisa)⁸

ustanovi Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije kao privremeni organ vrhovne narodne vlasti za vreme NOR-a.

2. — Da se Jugoslavija izgradi na demokratskom, federativnom principu kao zajednica ravnopravnih naroda.

3. — Da se izdajničkoj izbegličkoj jugoslovenskoj vladi oduzmu sva prava zakonite vlade Jugoslavije i zabrani povratak u zemlju kralju Petru II Karađorđeviću ;

4. — Da se svi međunarodni ugovori i obaveze koje su u inostranstvu sklopile izbegličke «-vlade-» pregledaju u cilju njihovog poništenja ili ponovnog sklapanja, odnosno odobrenja, kao i da se ne priznaju međunarodni ugovori i obaveze koje bi ubuduće u inostranstvu eventualno sklopila izbeglička vlada;

5. — Odluka o zahvalnosti jedinicama NOV i POJ, kao i Vrhovnom štabu za izgradnju i organizaciju NOV i za uspešno rukovođenje operacijama;

6. — Da se u NOVJ uvede naziv maršal Jugoslavije (koji je tada dodeljen vrhovnom komandantu NOV i POJ Josipu Brozu Titu) ;

7. — Da se odobri rad Izvršnog odbora AVNOJ-a između dva zasedanja;

8. — Da se potvrde sve odluke, naredbe i izjave koje je dotada objavio VŠ NOV i POJ.

9. — Da se obrazuju državne komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njegovih pomagača.

Zasedanje je potvrdilo odluke Osvobodilne fronte Slovenije i ZAVNOH-a: da se Federativnoj Demokratskoj Jugoslaviji priključe Slovenačko primorje, Istra, Rijeka, Zadar i ostali anektirani delovi. Na završetku zasedanja, 30. novembra u 5 časova, izdat je proglas narodima Jugoslavije.

⁷ Komanda 3. bačko-baranjskog NOP odreda u svom letku od 11. februara 1944. pozvala je mađarske vojnike da se suprotstave Hortiju i Kalai ju, koji su izdali mađarski narod: »Zato nemojte pucati na partizane. Partizani nisu vaši neprijatelji. Bacite oružje, pridružite se i pređite na stranu partizanskih grupa...« (Delove iz letaka objavljuje Đorđe Vasić: Hronika o oslobodilačkom ratu u južnoj Bačkoj, str. 303).

⁸ Sekretar Pokrajinskog komiteta KPJ za Vojvodinu od januara 1943. pa do kraja rata bio je Jovan Veselinov Žarko.

BR. 178

Budimpešta, 1. februar 1944.

DEO MATERIJALA SA ODRŽANOG SASTANKA U CENTRALI ZA DRŽAVNU BEZBEDNOST MINISTARSTVA UNUTRAŠNJIH POSLOVA O ISKUSTVIMA U VEZI SA ISTRAGAMA PROTIV KOMUNISTA¹

Materijal sa sastanka Centrale za državnu bezbednost 1-og februara 1944. godine²

U poslednjim mesecima težišne teritorije komunističkog partizanskog pokreta bile su Bačka, linija Drave kao i Međimurje. Mada izgleda da će događaji na Istočnom frontu partizansku opasnost usmeriti na severu i severoistočnu granicu Mađarske³. Trenutno još ne možemo govoriti o tome da je partizanska delatnost oživela u Potkarpatju, međutim sa severoistočne teritorije Slovačke⁴ sve češće stižu takve vesti da prethodnice crvenih partizanskih bandi⁵ vrše nasilna izviđanja na severoistočnim obroncima Karpata ...

I Istrage protiv komunista . . .

... C/Bačka

Novosadska policijska kapetanija saznala je o delatnosti jedne komunističke ćelije. Ova ćelija nastojala je da ilegalno

¹ OL. ME. 2. oszt. 1944. R-17514. Original pisan na mašini. Objavljeno u knjizi: Magyar szabadságharcosok a fasizmus ellen. Dokumentumok a magyar antifasiszta ellenállási mozgalom toktentébol 1941—1945 (Mađarski borci za slobodu protiv fašizma. Dokumenti o istorijatu mađarskog antifašističkog pokreta otpora 1941—1945). Nadalje: Magyar szabadság — horcosok... Uredio: Haršanji Janos (Haršanji János). Zrinyi Katonai Kiado (Vojnoizdavački zavod Zrinjski), Budimpešta 1966 dok. br. 60.

² Iz celokupnog izveštaja objavljuju se samo najvažnije konstatacije koje se odnose na okupirane jugoslovenske teritorije.

³ Radi se o onom delu istočne Slovačke i Potkarpata koje je Hortijeva Mađarska okupirala.

⁴ Reč je o slovačkoj državi pod protektoratom hitlerovaca koja je osnovana 14. marta 1939. i čiji vođ je bio Jožef Tiso.

⁵ Ovde se delom radi o izviđačkim i sabotažnim akcijama ukrajinskih i poljskih partizana a delom o slovačkim partizanima koji su delovali u rejonu Vranno, Homonna, Bartfa i Hanušfalva u oblasti Sepeš (Szepes). U to vreme oživela je partizanska delatnost i na teritoriji srednje Slovačke.

prebacuje simpatizere partizanskog pokreta iz Bačke⁶. Uspelo je hapšenje sedmorice članova ćelije. Postoji opravdana nada da će uskoro pronaći i šapirograf (ciklostil) vlasništvo ćelijske organizacije. U toku istrage zaplenjen je gumeni čamac, engleskog porekla, za dve osobe koji su partizani redovno upotrebljavali prilikom prelaska Dunava.

II Komunistička propaganda

U letku na srpskom jeziku — verovatno ruskog porekla i u opštini Curug pozivaju stanovništvo da pomaže partizane da što jače širi propagandu koja se tiče partizana. Objavljuju borbu protiv Nemaca, naglašavaju pobedu ruske armije, kliču Staljinu, pozivaju da se izdrži pored Tita jer samo on može da spase stanovništvo⁷. ..

BR. 179

Segedin, 4. februar 1944

IZVOD IZ NAREĐENJA KOMANDE 5. SEGEDINSKOG KORPUSA U VEZI SA STUPANJEM MAĐARSKIH GRANIČARA IZ LEGRADA U DODIR SA PARTIZANIMA¹

Komanda mađ. kralj. 5. segedinskog korpusa

Naređenje Komande korpusa

Broj 8

Segedin, 4. februar 1944. godine

10. *Stupanje u dodir mađarskih graničara iz Legrada sa hrvatskim partizanima, 1999/ein. I. 1941.*

U cilju ponašanja i prijema k znanju objavljujem naređenje Komande 3. mađ. kralj. armije br. 160/elN 1944. kako vsledi:

⁴ Vidi dok. br. 176.

⁷ Odnosi se na letak 3. bačko-baranjskog NOP odreda od decembra 1943, koji je tada delovao u Sremu, u kome se poziva stanovništvo Bačke i Baranje na pojačanu borbu protiv okupatora.

¹ HL. Parancsgyijtemény 19. doboz (Zbirka naređenja, kutija 19), Naređenje br. 8. Komande 5. segedinskog korpusa, 4. februar 1944.

Kao što pokazuju iskustva stečena na operacijskim teritorijalna², mađarski vojnici su veoma naklonjeni da stupaju u vezu i sa naoružanim neprijateljem u miroljubivoj nameri, blagonaklono, a koja lakomislena dobronamernost — baš prema partizanima koji nastupaju mučki — se više puta morala platiti krvlju.

Kod prvog ovakvog slučaja koji se bude dogodio treba skrenuti pažnju potčinjenima da će ubuduće protiv onih koji stupe u vezu sa partizanima zbog gaženja vojne zakletve »sa neprijateljem neću stupiti ni u najmanji sporazum«, biti pokrenut vojno-sudski postupak.

Plati Pal (Platthy Pal), s.r.
general-potpukovnik

² Između komunista sa teritorije Međimurja okupirane od horti-jevaca i budimpeštanskog ilegalnog partijskog pokreta došlo je do veze već maja 1941, kada su došli u Budimpeštu Stefan Kovač i Mirko Bagar, slovenački komunisti, koji su iskoristili mogućnost koju je pružio međunarodni sajam. Akcije za pomaganje jugoslovenskih partizana, u prvom redu, bile su usmerene na murske teritorije kao, na primer, organizacija sakupljanja lekova i sanitetskog zavojnog materijala kojom su rukovodili lekar dr Jan Ferenc (Jahn Ferenc), koji je umro mučeničkom smrću, i njegovi drugovi i otpremanje istog uz pomoć železničara u Sloveniju i hrvatskim partizanima. Jedna vrsta saradnje sa Jugoslovenima protiv Nemaca postojala je već od jeseni 1939 i to između graničarskih karaula u Zali i Šomotu sa jugoslovenskim graničarima kao i između pograničnog stanovništva u vezi sa prebacivanjem poljskih ratnih zarobljenika na zapad. Ovakva veza postojala je još nekoliko meseci posle fašističke agresije na Jugoslaviju. Od jeseni 1941, a naročito od leta 1943, sve češća je bila pojava ilegalnih veza mađarskih graničara, železničara, vojnika pa čak i policajaca sa slovenačkim partizanima. Oni su ih upozoravali na pripremanje akcija snaga unutrašnje bezbednosti. U ovome je verovatno igralo ulogu i to što na murskim teritorijama hortijevске vlasti nisu primenjivale otvoreni teror i nisu vršile masovna ubistva kao, na primer, u Bačkoj.

BR. 180

Zabalj, 26. februar 1944.

**SRESKI NAČELNIK ZUBLJA UPOZNAJE BELEZNIKE O
ZVANICNOM STAVU PO PITANJU NACIONALNIH MA-
NJINA¹**

Sreski načelnik sreza Žabaljskog
Broj 46/1944. reš.

Predmet: Ravnopravnost naših državljana
srpske nacionalnosti.

Gospodinu glavnom beležniku lično u ruke

U sedištu

U svom uvodu na konferenciji beležnika koju je održao gospodin Veliki župan u zgradi Županije 22. februara ove godine u Somboru, u prvom redu na plastičan način i isključivo pravnim argumentima podupro pravni položaj narodnosti u našoj domovini i na konferenciji uputio sve prisutne javne funkcionere, kao i gospodu opštinske beležnike, da XLIV član zakona iz 1868. godine o nacionalnoj ravnopravnosti detaljno prouče, i sa odgovarajućom taktičnošću, u praksi sprovedu u život.

Mađarski parlamenat je ravno pre 75 godina doneo zakon o nacionalnoj ravnopravnosti, dakle još za vreme sretnog mira smatrao je za potrebno donošenje ovog zakona. Od tog vremena imamo u pojačanoj meri potrebu za tim zakonom. Sprovedenje istog u svakodnevnom životu, na taktičan način, je sigurna osnova za razvoj dobrih odnosa između vlasti i narodnosti.

Ne smemo zaboraviti da će anglosaksonska i boljševička propaganda iskoristiti svako sredstvo da pripadnike srpske nacionalnosti pobuni protiv svih institucija mađarske države, da potpiruje nezadovoljstvo među njima i privoli ih na sabotazu, pobune i otvoreni ustanak.

Događaji protekle nedelje svedoče u istinitost gornjih argumenata.

Dvadesetdvgodišnja vladavina Jugoslavije ostavila je pečat na stanovništvo oslobođene teritorije, a naročito na mlađa godišta koja pripadaju srpskoj nacionalnosti.

Treba da znamo da su od svih stanovnika sreza 67,48% tj. 21.976 lica srpske nacionalnosti, 8,41% tj. 2.701 lica rusin-

¹ Original (pisan na mašini) u MSRV, AO-M. 21/129.

ske nacionalnosti, dok je od ukupnog stanovništva Mađara samo 18,64% što čini 6.016 lica.

Prema tome, lica srpske nacionalnosti u srezu su u apsolutnoj većini.

Ove činjenice jednostavno se ne mogu izbeći i obelodaniti jer obelodanjivanje krije u sebi neprocenjive opasnosti.

U prvom redu smatram za potrebno ostvarenje ravnopravnosti u praksi, koliko to *ovo prelazno vreme* i okolnosti omogućavaju.

Zbog toga smatram poželjnim da narodnosti ne samo učestvuju u obavezama, nego i u pravima koja im pripadaju.

Pod ovim podrazumevam da im u opštinskoj upravi damo nekoliko predstavničkih mesta, i da u ostalom društvenom životu omogućimo učešće Srba.

U službenim i privatnim kontaktima neka se ne osećaju kao stranci, potrudimo se da im se približimo, da nas sa poverenjem potraže, a ne da osećaju strah pomešan sa mržnjom.

Jedan od preduslova za ovo je da mi činovnici naučimo srpski jezik bar toliko, da sa njima možemo stupiti u kontakt na njihovom maternjem jeziku.

Ukoliko činovnici napred rečeno prihvate i što pre samo toliko nauče srpski jezik, da sa strankama mogu stupiti u kontakt na srpskom jeziku, uveren sam da će se odnosi između srpskog naroda koji traži svoja prava i činovnika u velikoj meri poboljšati.

Ne može i ne sme da se čuje iz usta činovnika takva izjava kao što je: Neka Srbi nauče mađarski! Uz ovakav mentalitet nećemo graditi, već ćemo rušiti, a lica srpske nacionalnosti nećemo pridobiti za naše ciljeve, nego ih otuđiti za večita vremena.

Posle svega napomenutog i sa svoje strane podvlačim preporuku gospodi glavnim beležnicima da — član XLIV zakona iz 1868. godine o nacionalnoj ravnopravnosti, nadalje član XXXIII tačke 54. 58. i 60. zakona iz 1921. godine o zaštiti manjina i naredbu za izvršenje po ovom predmetu broj 4800/1923. (vidi Zbornik uredaba, godina 1923. strana 213., Službeni list Ministarstva unutrašnjih poslova, godina 1923. strana 1131) i na kraju član II. zakona iz 1924. godine o obezbeđivanju poznavanja jezika manjina u javnim uredima 1 naredbu za izvršenje po ovom predmetu izdatu pod brojem 7500/1924.M.E. (vidi Zbornik uredbi, godina 1924. strana 1202), — temeljno prouče i upoznaju svoje podređene činovnike sa ovim pravnim propisima.

Mađarska će vlada iskoristiti svako sredstvo, radi obezbeđivanja spokojnog i mirnog života našim narodnostima. Dvostruka je obaveza činovničkog kadra da u ovom nastojanju podrže mađarsku vladu sa svim raspoloživim sredstvima.

Na kraju napominjem da ću ovo pitanje stalno držati na dnevnom redu, i protiv svih onih činovnika koji na ovom polju pokazuju makar i najmanje suprotstavljanje ili ovom pitanju ne posvete odgovarajuću ozbiljnost, pokrenuti postupak za najstrožije kažnjavanje.

Sreski načelnik

2

BR. 181

Berlin, 19. mart 1944.

OBAVEŠTENJE GENERAL-PUKOVNIKA KAJTELA, NAČELNIKA VRHOVNE KOMANDE VERMAHTA, NADLEŽNIM NEMACKIM VLASTIMA DA NEMAČKE TRUPE OKUPIRAJU MAĐARSKU¹

W.F.St.Qu/Verw.1.

Nemačke trupe, pod komandom komandanta Jugoistoka (feldmaršala barona fon Vajksa-Weichs-),² po naređenju Firera³

² Potpis nečitak.

¹ Objavljeno u: A Wilhelm-Strasse..., dok. br. 585.

² Baron Maksimilijan fon Vajks (Maximillian von Weichs), general tada je bio komandant nemačkih snaga na Jugoistoku i ujedno komandant Grupe armija »F«. Od 19. marta on je nekoliko dana boravio u Budimpešti kao glavni rukovodilac nemačke vojne okupacije Mađarske.

³ Mađarsko-nemački odnosi znatno su se pogoršali u 1943. godini. Kada su Nemci doznali da predsednik vlade Kalai Mikloš i njegova poverljiva lica preduzimaju korake u vezi »opipavanja mira« (vidi 6. indeks dokumenta br. 128) radi učvršćivanja svojih pozicija u Mađarskoj, preduzeli su mere kako bi osujetili hortijevce da eventualno preduzmu diplomatske korake za napuštanje saveza sa Nemačkom. U jesen 1943. godine, posle kapitulacije Italije, Hitler je odlučio da vojnički okupira Mađarsku. Međutim, akciju je u svakom pogledu želeo tako da sprovede da ne nastupi otvoreni raskid u nemačko-mađarskom savezu, tj. da Horti ostane na svom mestu i svojom ličnošću obezbedi »zakonski« okvir nemačke okupacije. Horti je na ovo, na kraju, pristao. Operacijski plan za okupaciju bio je u stvari, gotov već 30. septembra 1943, koji su kasnije više puta preinačavali dok ga na kraju Hitler nije prihvatio i 12. marta 1944. potpisao kao

sa 19. martom okupiraju mađarsku državnu teritoriju. Kao opunomoćeni poverenik Rajha imenovan je Vezenmajer (Vezenmayer)⁴, SS-štabartenfirer (čin u SS-u — odgovara činu

naredenje. Za sprovođenje okupacije bio je odgovoran komandant Jugoistoka general fon Vajks, koji je za pripremu i izvršavanje ovog zadatka od sastava Komande 2. oklopne armije formirao posebni operativni štab pod imenom štab »Margarita I«. Za pripremu operativnog plana poslužio je plan pod konspirativnim nazivom »Kana« (vidi: Zbornik, tom XII, knjiga 4, dok. br. 29 i 31, VII, NAV-T-314, r. 672. s. 21—24, r. 1546, s. 589—698, r. 1548, s. 442—690. Uputstva i izveštaji operativnog štaba »Margarita I« od 13. do 19. marta). Deo plana »Margarita I« sačinjavala je akcija pod konspirativnim nazivom »Trojanski konj«, koja je obezbedila tajni pokret trupa, odnosno njihovo prebacivanje iz raznih pravaca u Mađarsku, odnosno u Budimpeštu. U okupaciji Mađarske učestvovala su nemačke snage u jačini od oko 8 divizija i poduhvat je u suštini, sa rasformiranjem štaba »Margarita I«, 24. aprila 1944. bio završen. (O ovome vidi: Kun Jožef, Pripreme i tok nemačke vojne okupacije Mađarske, septembar 1943 — mart 1944, Studija, objavljeno u: Hadtortenelmi Közlenmenyek — Vojnoistorijski glasnik br. 1 1963, str. 37—84). Nemačka vojna okupacija Mađarske, u stvari, prošla je bez vojnog otpora. Po naređenju Hortija mađarske trupe su ostale u kasarnama i naređeno im je da ne pružaju nikakav otpor Nemcima. Prema dosadašnjim podacima, samo na nekoliko mesta, kao na primer u Bačalmašu (Bacsalmás) i Novom Sadu, došlo je 19. marta do otvorenog vatrenog okršaja sa nastupajućim hitlerovcima.

⁴ Dr Edmund Vezenmajer je već pre podne 19. marta stigao u Budimpeštu. Dotada je Jagov, nemački poslanik u Mađarskoj, obavestio Hortija da su ga momentalno opozvali i da je Hitler za opunomoćenog poverenika Rajha i ujedno poslanika imenovao Vezenmajera. U dokumentu o imenovanju Vezenmajera Hitler je, između ostalog, odredio »... 2. Opunomoćeni poverenik Rajha odgovoran je za sve rezultate mađarske politike a uputstva će dobiti od Ministra inostranih poslova Rajha. Njegov prvenstveni zadatak je da potpomaže formiranje takve nove mađarske narodne vlade koja je rešena da lojalno i do krajnje pobeđe sačuva svoju savezničku vemošć koja proizlazi iz Trojnog pakta. Tu vladu opunomoćeni poverenik Rajha treba da usmerava savetima i da kod nje zastupa sve interese Rajha. 3. Opunomoćeni poverenik Rajha treba da se stara o tome da čitavu javnu upravu u državi — i za vreme dok se tamo zadržavaju nemačke trupe — vrši vlada koja se nalazi pod njegovim rukovodstvom sa ciljem da ove snage države, prvenstveno njene privredne mogućnosti, maksimalno iskoristi u interesu zajedničkog vođenja rata. 4. ... Radi izvršavanja mađarskih zadataka sa snagama SS-a i nemačke policije — prvenstveno u vezi jevrejskog pitanja u policijskom pogledu — štabu opunomoćenog poverenika Rajha dodeljuje se viši rukovodilac SS-a i policije koji će postupati prema poverenom mu političkom uputstvu.. « (Objavljeno u: A Wilhelm-Strasse..., dok. br. 592). Hitler je doista opunomoćio Vezenmajera koji se, posedujući to, neposredno umesto u život Mađarske, počev od formiranja Stojajeve vlade, uz odgovarajuće iscrpljivanje privrednih izvora države u interesu Nemačke, pa preko »rešavanja jevrejskog pitanja« do hapšenja Hortijevih državnika, političara, vojnih lica visokog ranga, ličnosti iz javnog života, itd.

pukovnika u KoV-u, prim. prev.). Do raščišćavanja situacije i nadalje do donošenja propisa, zabranjen je ulazak u Mađarsku odredima kao i individualnim poverenicima vojnih ili civilnih organa bilo samostalno bilo da žele da se pridruže delovima ulazećih jedinica. Granica prema Mađarskoj je zatvorena. U pojedinim hitnim slučajevima⁵ za ulazak u Mađarsku predloži najviših vlasti Rajha, na kojima treba da bude potpis državnog sekretara, mogu se pokrenuti kod sledećih organa Vrhovne komande Vermahta, koji daju odobrenje: Berlin W. 35., Beč, Lemberg, Beograd, Zagreb, Bukurešt i Budimpešta.

Predloži se mogu neposredno uputiti opunomoćenom povereniku Rajha ili Komandi Jugoistoka (štabu generala fon Bota — Both⁶).

Od presudne važnosti je da mađarska javna uprava i privreda nesmetano dalje funkcionišu. Zato je komandant Jugoistoka dobio ovlašćenje da u narednom periodu prijavljene bitne nemačke zahteve prema mađarskoj državnoj upravi i privredi proceni u saglasnosti sa opunomoćenim poverenikom Rajha i da eventualno pripremi dalje propise. Dok Firer ne odluči o zakonskim propisima nijedan nemački organ nema prava da se bez znanja opunomoćenog poverenika Rajha ili komandanta Jugoistoka upliće u mađarsku državnu upravu ili privredu.⁷

Ukoliko smatrate potrebnim izvolite obavestite o ovome vaše podređene organe.

Načelnik Vrhovne komande Vermahta
Kajtel⁸, s.r.

⁵ Prema naređenju Himlera, ljudi Gestapoa i organi nemačke službe bezbednosti — njih oko 500 — stigli su u Mađarsku već u toku februara kao »turisti«. Jedan deo njih stigao je iz Krakova i Varšave da bi u prvim časovima okupacije pohapsili poljske političare i vojna lica visokog ranga koji su u Mađarskoj uživali azil, a što se i dogodilo. Prve akcije Gestapoa lično je naredio načelnik Uprave bezbednosti Rajha Ernst Kaltenbruner: čuvanje izlaza iz budimske tvrđave hapšenje bivšeg predsednika vlade Kalajja i drugih političara itd.

⁶ Kuno Hans fon Bot (Cuno Hans von Both), general, od 25. marta bio je komandant nemačkih trupa u istočnoj Mađarskoj. Sedište mu je bilo u Debrecinu.

⁷ Vidi dok. br. 182 i njegove indekse.

⁸ Kajtel Vilhelm (Keitel Wilhelm), general-pukovnik, načelnik Vrhovne komande Vermahta (1938—1945).

Beč, 20. mart 1944.

TELEGRAM ZAMENIKA NAČELNIKA ODELJENJA MINISTARSTVA SPOLJNIH POSLOVA KLODIUSA MINISTRU INOSTRANIH POSLOVA RIBENTROPU O NOVOM PRIVREDNOM SPORAZUMU SKLOPLJENOM SA MAĐARIMA¹

Niže navodim najvažnije rezultate baš sada završenog pregovora sa Mađarskom.²

1. Od juna meseca Mađarska će Nemačkoj isporučiti 180 hiljada tona sirove rude mangana (180 hiljada tona sirove manganove rude jednako je vrednosti oko 60 hiljada tona čiste rude ili koncentrata) i 27 hiljada tona čistog mangana. To je dvostruko više od dosadašnje isporuke.

2. Izvoz boksita u 1944. godini povećaće se na 1,3 miliona tona (u 1943. godini bilo je 950 hiljada tona).

3. Mađarska će u 1944. godini isporučiti 1600 tona furnira za izgradnju lovačkih aviona. Ovo u potpunosti pokriva zahteve nemačkog Ministarstva vazduhoplovstva.³

¹ Objavljen u: A Wilhelm-Strasse..., dok. br. 594.

² Pregovori spomenuti u dokumentu završili su se još pre okupacije. U vezi nemačko-mađarskih privrednih sporazuma vidi dokumente br. 36, 42 i 105. Horti je u svom pismu Hitleru, od 7. maja 1943, naglasio da je Mađarska i do sada izvršavala svoje privredne obaveze. U vezi sa ovim ministar spoljnih poslova Ribentrop tražio je informaciju od Klodiusa. On je u zabelešci od 30. maja 1943, priznao da je u 1942. godini uvoz iz Mađarske bio u vrednosti od 570 miliona rajhsmaraka. Nasuprot tome Nemci su Mađarskoj isporučili robe samo u vrednosti od 430 miliona rajhsmaraka. U prvom kvartalu 1943. godine sa mađarske tačke gledišta odnos je bio još nepovoljniji pošto su Nemci, u odnosu na uvoz u vrednosti od 170 miliona rajhsmaraka, Mađarima isporučili robe samo u vrednosti od 131 milion rajhsmaraka. Dakle, nemački dug 30. aprila 1943. iznosio je oko 800 miliona rajhsmaraka. (Vidi: A. Wilhelm-Strasse..., dok. br. 542). Krajem 1943. godine nemačko dugovanje iznosilo je već 963 miliona penga. (Vidi: Berend T. Ivan — Ranki Đerd (Berend T. Ivan — Ranki Gyorgy) Magyarorszag qyaripara a masodite villaghaboru elött es a haboru idoszakaban — Mađarska industrija pre i za vreme drugog svetskog rata, izdanje akademije, Budimpešta 1958, str. 449—451). Posle nemačke vojne okupacije Mađarske Horti je na zahtev Nemaca, 22. marta, imenovao Stojai Deme (Sztojay Dome), bivšeg mađarskog poslanika u Berlinu, za predsednika vlade. Stojaijeva vlada (od 22. marta do 23. avgusta) činila je dalje ustupke u korist Nemaca za odgovarajuće izrabljivanje privrednog života države. (Uz ovo, vidi 4. indeks dok. br. 181, kao i dalje indekse ovog dokumenta).

³ Za proizvodnju lovačkih aviona »meseršmit« Mađarska je, u smislu nemačko-mađarskog vladinog sporazuma i na osnovu prihvaćenog programa za zajedničku proizvodnju aviona, prepustila svoje

4. Mađarska će, do sledeće žetve, isporučiti Nemačkoj, Italiji, i okupiranim teritorijama ukupno 178 hiljada tona žitarica i hlebnog žita i 17 hiljada tona biljnog ulja, od ovog poslednjeg 6.000 t. Italiji.⁴

5. Novi sporazum u odnosu na klirinški saldo omogućava do kraja jula nedavno izvršavanje platežnih obaveza, podrazumevajući ovde i vojna pregrupisavanja. Da bi se to moglo postići mađarsko Ministarstvo finansija obezbediće svotu od 350 miliona rajhsmaraka za platežne obaveze.

6. Između Mađarske i Nemačke postignut je sporazum za privremeno regulisanje robnog i platnog prometa.⁵

pogonske jedinice u mađarskoj fabrici vagona u Đeru, u Vajs-Monfred fabrici i u Dunavskoj fabrici aviona RT. Posle okupacije odmah je započela »reorganizacija« mađarske proizvodnje aviona. (O ovome vidi: Dombardi Lonard-Dombardy Lonard: A magyar gardasag es a hadfelszereles 1938—1944. — Mađarska privreda i vojno naoružanje 1938—1944, izdanje Akademije nauka, Budimpešta 1981, str. 124—134).

⁴ Ministar snabdevanja Jurček Bela (Yurcsek Bela) obećao je 25. juna 1944. Vezenmajeru da će »Mađarska osloboditi još daljih 10 hiljada tona kukuruza više nego što je do sada bilo ugovoreno u cilju isporuke Nemačkoj...« (Objavljeno u: A Wilhelm-Strasse..., dok. br. 688). Presudnu kvotu u isporuci žita i kukuruza Hortijeva vlada je i do tada obezbeđivala iz Bačke.

⁵ Po nagovoru Vezenmajera Horti je 23. maja 1944. za glavnog ministra privrede imenovao bivšeg predsednika vlade Imredi Belu (Imredy Bella), poverljivog čoveka hitlerovaca. (Objavljeno u: A Wilhelm-Strasse ..., dok. br. 670—671). Sa ovim su Nemci, praktično, kontrolisali ostvarivanje nemačkih privrednih interesa na čitavom području mađarskog privrednog života. Drugog juna bili su završeni nemačko-mađarski pregovori o »totalnoj preorijentaciji mađarske privrede ...« Prema sporazumu, »Mađarska je saglasna da mađarsku privredu, bez ikakvog ograničenja, uklopi u nemačko privredno planiranje... da mađarsku vojsku opremimo nemačkim naoružanjem i da nam tako oslobođene proizvodne kapacitete stavi na raspolaganje u cilju proizvodnje nemačkog naoružanja...« — javlja poslanik Vezenmajer 2. juna 1944. ministru spoljnih poslova Ribentropu. Tada je potpisan jedan nemačko-mađarski finansijski sporazum prema kojem će Mađarska »a) za potrebe Vermahta, SS jedinica i nemačkih organa u Mađarskoj, b) za izdata nemačka ovlašćenja za preseljavanje u Mađarsku, c) za isplatu svih ostalih mađarskih isporuka, na osnovu dosadašnjih vladinih sporazuma, odmah staviti na raspolaganje za isplatu istih svu potrebnu sumu penga bez ikakvog ograničenja...« U zapisniku se, između ostalog, može pročitati: »Pošto se nemačka vlada svojom privredom već u potpunosti uklopila u celokupno evropsko planiranje, mađarska vlada preuzima obavezu da svoju privredu, prema napred navedenom, bez ograničenja, takođe uključujući u ovo planiranje u cilju da ovim Mađarska, u okviru celokupnog planiranja, poveća svoju proizvodnju do maksimuma...« (Dokumenti objavljeni u : A Wilhelm-Strasse..., br. 677, 678 i 679) ... Posle 16. oktobra vlada njilaševaca stavila je u potpunosti na raspolaganje hitlerovcima sve izvore sirovina, svu industrijsku i poljopri-

Konačni rezultat, sa nemačke tačke gledišta, je zadovoljavajući. Bitni nemački zahtevi, prvenstveno na području sirovina i obezbeđenja finansiranja, su ispunjeni.

Klodius*

BR. 183

Novi Sad, 31. mart 1944.

**IZVEŠTAJ DETEKTIVA O PARTIZANSKIM AKCIJAMA U
KISAČU, STAROM BECEJU I BAČKOJ PALANCI I O IZ-
VRŠENIM HAPŠENJIMA U VEZI SA OVIM¹**

I Z V E Š T A J

Novi Sad, 31. marta 1944. godine

5 poštovanjem javljamo da smo prilikom kontrole vozova i prikupljanja informacija u martu mesecu ove godine, saznali za sledeće događaje:

Između 20. i 23. ovog meseca kod Albert Janoša², stanovnika Kisača i na nepoznatim salašima u ataru opštine, skupila se grupa od oko 31 lice pod rukovodstvom partizana. Grupa je u večernjim časovima 23. marta uz oružanu pratnju partizana krenula na obalu Dunava u atar Čelareva (Dunacseb) s tim, da čamcima pređu u Hrvatsku.

Kada su stigli na obalu Dunava, naoružani partizani (otprilike njih četvorica) otišli su napred na obalu Dunava, s tim da uspostave vezu sa partizanima na suprotnoj obali, ali su naleteli na vatru jedne mađarske graničarske patrole. Pošto je između graničarske patrole i partizana došlo do oružane borbe, grupa koja je ostala pozadi radi prebacivanja, razbežala se.³ U vatrenom okršaju je teško ranjen naoružani partizan Stojkov Iso, rođen 15. IX 1924. u Đilašu, pravoslavne vere, neoženjen, koga su graničari uhvatili na licu mesta, a zatim preveli u novosadsku bolnicu, gde je još istog dana umro. Imenovani je ispričao prije nego što je umro, da su njih šestoro, kao naoružani partizani, došli čamcem iz Hrvat-

I
vrednu proizvodnju na teritorijama sa kojima je upravljala i time je krunisala potčinjenost narodne privrede Mađarske, u toku drugog svetskog rata, u interesu Nemaca.

⁶ Klodius Karl fon (Clodius Karl von).

¹ MSRV.AD-M. 6/30. Original pisan na mašini.

² Kod supruge Jan Alberta izgrađena je partizanska baza pod konspirativnim nazivom »Krim«.

³ Vidi objašnjenje 5, dok. br. 187.

ske u mađarsku teritoriju, međutim, dvojica od njih vratili su se čamcem natrag, a da su trojica u toku borbe pobjegli na mađarsku teritoriju. Prema njegovom znanju pobjegli partizani su: Curević Jovo, Stopović Vujadin i Curčić Stanko, svi partizani iz Hrvatske.

Grupa koja je čekala na oko 200 metara od Dunava početkom pucnjave, razdvojila se i razbežala. Od pobjeglih, mađarskim snagama unutrašnje bezbednosti uspeo je da uhvate sledeće: Zamurović Emila, Kulić Lajoša, Zeremski Gojka, Pilšev Belu, Martinko Mihajla⁴, Miloradov Danila, Višnicki Ivana, Kocka Ivana, Pavlik Mihajla, Zelenak Pala, Zelenak Janoša, Albert Janoša, Ošvat Mihajla, Kosovac Vericu, suprugu Eliaš Pala, Albert Mariju i suprugu Mindart Mihajla, svi su stanovnici Bačke.

Prema dosadašnjim podacima, u stanu Albert Janoša, stanovnika Kisača, i na dva salaša, koji su udaljeni od opštine oko jedan kilometar, duže vreme zadržavala se jedna grupa od 10—13 naoružanih partizana. Iz ove grupe partizana bila je ona grupa od 4 naoružana partizana koji su 23. marta pratili grupu u atar opštine Celarevo, a ostali su pak ostali na pomenutim mestima. Sa ovim partizanima bio je i Zemerski Gojko, prema čijem priznanju je izvršen pretres u stanu Albert Janoša nađena eksplozivna sredstva predstavljala su svojinu ovih partizana⁵.

Kada je jedan deo snaga unutrašnje bezbednosti, određenih za hvatanje begunaca, stigao u opštinu Kisač, 8 naoružanih partizana se još i tada nalazilo u stanu Albert Janoša, a odatle su kolima Alberta pobjegli u pravcu čenejskih salaša.

U toku potere organi policije su na čenejskim salašima uspeh da uhvate Zeremski Gojka, a ostali su pobjegli, i do sada ih nismo uspeli uhvatiti.

Prema izjavi Zeremski Gojka, on je sa partizanima održavao vezu od 20. marta 1944. godine i oni su mu ispričali da su nedavne sabotaže u Bačkoj izvršili oni i partizani koji su prešli iz Hrvatske. Pojedinim partizanima zna samo njihova ilegalna imena koja su sledeća: »Vlada« je identičan sa Alimpić Dušanom⁶, stanovnikom Bačke Palanke, komunistom u bekstvu, »Lala« je identičan sa Ostojić Ivanom stanovnikom Silbaša, komunistom u bekstvu, koji je bio politička veza između Bačke i Srema, »Smilja« je identična sa suprugom

⁴ Vojni sud u Cepregu (Csepregy) sudio je Martinku Mihalju i Kardelis Mihalju 31. januara 1945. u njihovoj odsutnosti.

⁵ Istorijat obradio Đorđe Vasić: Hronika o oslobodilačkom ratu u Južnoj Bačkoj . . . , str. 309.

⁶ Alimpić Dušan, politički komesar Bačko-baranjskog NOP odreda.

Ostojić Ivana, rođena Branin Sofija, stanovnik Silbaša, komunista u bekstvu, »Čika« je identičan sa Sremac Isom⁷, stanovnikom Paraga, komunistom u bekstvu u čijem je stanu bilo skrovište i gde se spremao štampani materijal, »Pavle« je identičan sa Kardelis Mihajlom, stanovnikom Kisača, komunistom u bekstvu, »Vlada« je identičan sa Kardelis Andrašem⁸, stanovnikom Kisača, komunistom u bekstvu. Imena ostalih partizana do sada nisu mogla biti ustanovljena.

Prema izjavi Stojković Dragoljuba — koji je rođen u Novom Sadu 24. novembra 1925. godine, pravoslavne vere, neoženjen, štamparski radnik, od oca Petra i majke Grugić Milice, stanovnika Novog Sada, ulica Zigmonda Kemenja 37. otprilike pre 3 nedelje posetio ga je u stanu Zeremski Gojko, poznanik još iz detinjstva i molio ga je da odštampa letke, što je on i prihvatio. Zeremski mu je rekao da će kod njega doći jedan muškarac i doneti mu tekst letka, i isti će odneti odštampane letke. Dao mu je sledeću lozinku »Da li si bio u Liverpulu«, a zatim je Zeremski otišao. Od onda ga po tom pitanju niko nije potražio.

Napred navedena lica se sada nalaze u policijskoj kape-taniji Novog Sada.

U vremenu od 18. do 21. ovog meseca, žandarmi su u Starom Bečeju i okolini uhvatili 25 lica, komunista. Dana 19. marta u Nadalju došlo je do vatrenog okršaja između žan-darma i grupe od 8 partizana u toku kojeg su 2 partizana poginula, njihova imena su: Pop Novakov Cveta, stanovnik Turije, i Provoši Vladimir⁹, stanovnik Starog Bečaja.

Dana 30. ovog meseca oko 03,15 časova, partizani¹⁰ su digli u vazduh teretni voz koji se kretao iz Bačke Palanke prema Obrovcu, usled čega je poginuo mašinovođa, a ložac i vozovođa su teško ranjeni. U isto vreme i na istom mestu partizani su posekli 9 železničkih telegrafskih stubova. Po ovome istraga je sada u toku, tako da sa bližim podacima ne raspolazemo.

Daloš Erne (Dallos Er no), s.r.
Nadzornik detektiva

Mihalj Šandor (Mihaly Sándor), s.r.
detektiv

⁷ Sremac Isa.

⁸ Vidi objašnjenje 3, dok. br. 187.

⁵ Provosi Vladimir bio je član bečejskog Sreskog komiteta KPJ.

¹⁰ Akciju je izvela diverzantska grupa od 5 boraca 3. bačko-baranjskog NOP odreda koja je od februara 1944. redovno prelazila u Bačku.

BR. 184

Pečuj, 1. april 1944.

NAREĐENJE KOMANDE 4. PECUJSKOG KORPUSA MINISTRA VOJSKE U VEZI SA REGULISANJEM SARADNJE SA NEMAČKIM ORUŽANIM SNAGAMA¹

*Komanda 4. korpusa 36/37, 1. 4. u 12.45 č Strogo poverljivo
Oficir-oficiru*

Predmet: Saradnja sa nemačkim oružanim snagama

Doslovno objavljujemo, radi znanja, naređenje Ministra vojske br. 609/M. 1944. god.

Deo A.

1. Naređenje nemačkog vojnog rukovodstva prema dole navedenim reguliše sarađnju sa nemačkim oružanim snagama.

I Vojna saradnja sa nemačkim vojnim organima na najvišem nivou obavlja se preko vojnog izaslanika.

II Deo države istočno od Tise je nemačka operacijska teritorija. Komandant ove teritorije kao »Nemački komandant operacijske teritorije istočne Mađarske« (B.O.O) je fon Bot (von Both), general pešadije, sa sedištem u Debrecinu. Kao odgovornom teritorijalnom komandantu sve mađarske jedinice razmeštene istočno od Tise podpadaju pod njegovu komandu po teritorijalnim pitanjima. Sa radom počinje 27. 3. o.g. Zadatci nemačkog vojnog komandanta u istočnoj Mađarskoj:

a) pripremanje nemačke službe snabdevanja i razmeštaj kopnenih i vazduhoplovnih jedinica koje su ovamo prebačene sa južnog sektora istočnog fronta.

b) ekonomsko iskorišćavanje teritorije istočno od Tise. Na čelo civilne uprave na ovoj teritoriji mađarska kraljevska vlada imenuje poverenika vlade sa sedištem u Debrecinu.

Zadatak ovoga: sa vojne tačke gledišta zahteva obezbeđenje preko civilnih upravnih organa. Vezu između B.O.O. i vojske, odnosno sa poverenikom vlade, obezbeđuje »Upravni štab za vezu Generalštaba«, formiran naređenjem br. 1340/M. 3. VKF.—1944., pod komandom generalštabnog pukovnika Čataia (Csatay).

¹ HL. 10. gu. ho. dupk 1944. 114/M. Telegram, Huggleš.

Deo B.

Dok upravne i ekonomske komande, koje se sada nalaze pod M.(inistarstvom) ne stignu na svoja mesta delovanja, šaranju sa civilnim upravnim vlastima obezbeđuju Komande 5. i 6. korpusa, 7. i 8. okruga kao i K-da 9. korpusa, prema prilogu br. 1. na svojoj teritoriji i naznačene komande mesta, preko komandi mesta. Gde ne postoje vojne komande mesta a može se očekivati dolazak nemačkih jedinica treba postaviti upravne oficire za vezu. U sedištim županija i županijskim gradovima postaviti štabnog oficira. Dok u sedištim srezova treba odrediti višeg oficira. Pored određenih treba im pridodati po jednog pisara i kurira. Upravni oficiri za vezu potčinjeni su i komandantu javne bezbednosti u podkarpatima. Vojne komande i jedinice, koje se nalaze na operacijskoj teritoriji, po predmetima koji se tiču civilne uprave upućeni su na upravnog oficira za vezu odgovornog za ovu teritoriju odnosno na »štab za vezu Generalštaba pri B.O.O.

Deo C.

III. Na delu države zapadno od Tise kao nemačka teritorijalna vlast postavlja se »397. viša vojna komandantura« (oberfeld kommandantur 397), Sedište iste je u Budimpešti.

Njeni zadaci će biti kasnije regulisani. Kasnije ću odrediti oficira i štab koji će s njom sarađivati.

Zadaci će biti posebno regulisani.

2) U interesu jedinstvenog iskorišćavanja ekonomske snage Mađarske formira se »O.Qu UNGARN« (»Načelnik pozadine armije Mađarske«), Saradnju s njim ću posebno regulisati.

3) Mađarska železnička mreža pripremiće se za maksimalno angažovanje. Treba računati sa ograničenjem saobraćaja u najvećoj meri. U izgledu je prebacivanje rumunskih snaga preko mađarske teritorije.

4) Sa 27. 3. prestalo je držanje mađarskih jedinica na okupu.

5) Sa 27. 3. stavljen je van snage kordon na Tisi. Dobijaju: K^{da} 10. divizije i k-dant peš. 10. divizije.

Prilog se ne izdaje.

K-da 4. korpusa br. 18262/M.I.—1944.

BR. 185

Budimpešta, 6. april 1944.

**NAREĐENJE MINISTRA UNUTRAŠNJIH POSLOVA ZA
ODUZIMANJE RADIO-PRIJEMNIKA NA TERITORIJI BAČ-
-BODROŠKE ŽUPANIJE OD NEPOVERLJIVIH DRŽAVLJA-
NA SRPSKE I SLOVAČKE NACIONALNOSTI¹**

MAĐ. KRALJ. MINISTAR
UNUTRAŠNJIH POSLOVA
BROJ: 6100/1944/VII. reš.

Predmet: povlačenje radio-pri-
jemnika u županiji Bač-Bodrog

Strogo poverljivo!

Rukovodiocu mađ. kralj, policijske kapetanije
Stara Kanjiža

Od svakog lica srpske i slovačke nacionalnosti, koje ima stalno mesto boravka na teritoriji vaše nadležnosti, koje se pokaže, posle brižljive procene okolnosti, kao nepoverljivo, odnosno sumnjivo sa gledišta vernosti naciji ili državne bezbednosti, smesta povući radio-aparat na osnovu naredbe broj 8820/1941².

Ova odredba se ne odnosi na šokačko i bunjevačko stanovništvo.

U vezi sa povlačenjem radio-aparata od lica srpske ili slovačke nacionalnosti, preporučujem da postupite u najtešnjoj saradnji sa jedinstvenim komandantom unutrašnje bezbednosti upućenim na teritoriju Bačke, ukoliko vas na to isti pozove, odnosno neka njemu potčinjena komanda unutrašnje bezbednosti³.

Radi informisanja saopštavam da će u vezi povlačenja radio-aparata od Jevreja sledećih dana izići posebna vladina naredba.

Prirodno je da će se — prema svim onima kod kojih će radio-aparati ostati na korišćenju i posle izvršenja ove na-

¹ MSRV.AO-M. 6/98. Umnožen original pisan na mašini.

² Dokumentu je priložen cirkulami dopis načelnika policijske kapetanije u Staroj Kanjiži str. pov. br. 91/1944 upravniku pošte u Staroj Kanjiži u kome se, pozivajući se na ovde objavljeno naređenje, kaže: radi sprovođenja napred navedenog naređenja, molim da mom uredu, s pozivom na gornji broj, dostavite preko reda poimenično spisak o izdatim važećim odobrenjima za radio-aparate do 13. aprila sa naznakom stana i broja radio-lampi«.

³ Ovo naređenje verovatno je bilo u vezi s tim što su u toku marta više puta sremski partizani prelazili Dunav i sa nemačkih salaša u blizini reke pokušavali da zaplene baterijske radio-aparate pošto se do istih u Sremu nije moglo doći.

redbe, ukoliko isti zloupotrebe izdatu dozvolu za držanje radio-aparata, nezavisno od napred rečenog — povesti postupak prema naredbi broj 8820/1941. M.E. odnosno u predmetu izvršenja iste, moja cirkularna naredba broj 460.000/1941. VH-a, odnosno prema objavljenim naredbama broj 1310/M.E. 1944. i 858./B.M. 1944. u vezi zabrane slušanja inostranih radio-stanica.

Molbe novopr i javljenih radio-pretplatnika — uzimajući u obzir gore rečeno — i dalje procenjivati prema naredbama koje sam izdao u vezi ovoga.

⁴

Iz naredbe ministra:
žandarmerijski pukovnik
vitez Kiralj Đula, s.r.
(Király Gyula)

BR. 186

Budimpešta, 7. april 1944.

POVERLJIVA NAREDBA MINISTARSTVA UNUTRAŠNJIH POSLOVA O UPUĆIVANJU JEVIJEJA U KONCENTRACI- ONE LOGORE¹

Vlada Kraljevine Mađarske će za kratko vreme očistiti zemlju od Jevreja. Naređujem da se čišćenje izvrši po delovima teritorije, a rezultat istoga treba da se ogleda u tome, da se svi Jevreji, bez obzira na pol i starost, otpreme u određene koncentracione logore. Kasnije će u gradovima i većim opštinama jedan deo Jevreja biti smešten u zgrade određene od strane policijskih vlasti, odnosno u geta.

Izuzetak predstavljaju oni Jevreji, sa stručnim obrazovanjem, koji su zaposleni u industriji od vojnog značaja, rudnicima, i većim preduzećima, pogotovu na posedima, i čije bi trenutno smenjivanje poremetilo proces proizvodnje u preduzeću. Međutim, u pogonima, koji nisu od vojnog značaja, rudnicima i preduzećima zamenu treba smesta izvršiti, i na

⁴ Potpis nečitak.

¹ OL. BM. alt. 1944. Jevrejski predmeti. Pisano na mašini, original objavljen u: Optužnici protiv nacizma. Dokumenta uz istorijat o pogromu Jevreja u Mađarskoj. Uredili: Benošofski Ilona i Karšai Elek (Benoschofski Ilona — Karsai Elek). I tom: od 19. marta 1944. do 15. maja 1944. Od nemačke okupacije do početka deportacije. Izdanje Državnog predstavništva mađarskih Izraelaca, Budimpešta 1958. godine, dok. br. 59.

njihovo mesto od zaposlenih iz dotičnog preduzeća, pogona itd., sa potpunom nadležnošću postaviti odgovarajuća lica. Ova lica će odrediti komisije izaslate od strane sudskih vlasti. O zameni ovih ljudi, vlasti već sada treba da se postaraju. Međutim, čim se ukaže mogućnost za smenjivanje, čemu treba da teži rukovodilac teritorijalno nadležne uprave vlasti, a da bi se to što pre moglo izvršiti, po mogućnosti neka odmah odredi jednog stručnog kvalifikovanog staratelja i neka ga postavi na čelo fabrike ili preduzeća sa svim pravima i odgovornošću.

Jevrejiima se smatraju lica opisana u mom naređenju br. ... od)²

Prikupljanje Jevreja vršiće teritorijalno nadležna policija i mađ. kralj, žandarmerija.

U slučaju potrebe, žandarmerija će u gradovima pružiti pomoć mađ. kralj, policiji u vidu snaga unutrašnje bezbednosti. Kao savetodavni organ, na lice mesta će izaći nemačka policija bezbednosti i treba pokloniti, posebnu pažnju na nesmetanu saradnju sa njima,³

Prema broju Jevreja, županjske sudske vlasti će na pogodnom mestu i u odgovarajućem broju, oformiti koncentracione logore. O mestima ovih logora izvestiti državnog sekretara za javnu bezbednost. Troškove koji nastanu u vezi sa formiranjem koncentracionih logora za sada treba da pokriju . . .)

U svakom gradu ili većoj opštini gde broj Jevreja opravdava formiranje posebnih stambenih zgrada za Jevreje, policijske vlasti treba već sada da preduzmu mere u svojoj nadležnosti za određivanje istih jer će u koncentracionim logorima ostati samo oni Jevreji koji su opasni po državnu bezbednost, dok će ostali biti smešteni u stambene zgrade za

² Delovi koji se nalaze u zgradama ne nalaze se u kopijama koje je razaslao Načelnik segedinskog policijskog okružnog inspektorata (jedan primerak vidi: MSRV. AO-M.6/100).

³ Za pripremanje deportacije mađarskih Jevreja i za sprovođenje iste Adolf Ajhman, SS obersturmbanfirer (SS-potpukovnik) načelnik Odeljenja za jevrejska pitanja, i njegova grupa, sa specijalno formiranom podgrupom Uprave bezbednosti Rajha, IV.B. 4. »za konačno rešavanje jevrejskog pitanja«, započeli su sa radom odmah posle nemačke vojne okupacije. Grupa je prvo bila smeštena u hotelu »Astoria« ali krajem maja već je bila zauzela letnjikovce na Švabhed (Svabhegy) i hotel »Mažestik«. Ajhman je po jevrejskom pitanju istupao sa neograničenom vlašću, međutim kada je Horti obustavio deportacije on se sa grupom krajem avgusta vratio u Berlin. Posle preuzimanja vlasti od strane njilašovaca Ajhman se već 18-og oktobra ponovo pojavio u Budimpešti i svom snagom — sada već bez zapreke — nastavio je svoj zločinački i nečovečan rad.

Jevreje. Za javrejske stambene zgrade odrediti one zgrade u kojima inače masovnije stanuju Jevreji. Iz takvih zgrada policija će u roku od 30 dana, posle obavljanja akcije čišćenja na njenoj teritoriji, iseliti stanare nejevrejskog porekla u stanove slične vrednosti i kirije, iz kojih su iseljeni Jevreji, kako bi Jevreje koji će biti pušteni iz koncentracijskih logora u dato vreme odmah mogli smestiti u jevrejske stambene zgrade. Troškove koji nastanu iseljavanjem a komisijski budu utvrđeni za sada pokrивaju . . .).

Jednovremeno sa prikupljanjem i otpremanjem Jevreja, mesne vlasti će odrediti komisije koje će zajedno sa policijskim i žandarmerijskim organima, koji vrše postupak, zaključiti i zapečatiti stanove i prodavnice Jevreja — svaki zasebno. Organi koji vode postupak predaće ključeve komandi koncentracionog logora u zapečaćenoj koverti sa imenom i tačnom adresom Jevreja.

Pokvarljive artikle i živu stoku koje ne služe ciljevima proizvodnje, preuзеće gradske i opštinske vlasti. U prvom redu iste će koristiti vojska i organi javne bezbednosti a u drugom treba da posluže snabdevanju stanovništva.

Novac i predmete od vrednosti (zlato, stvari od srebra, akcije itd.) zapleniće gore pomenuti organi izvršenja, i sa zapisnikom sa naznačenjem vrednosti, predaće gradskim i opštinskim vlastima. Opštinske vlasti su dužne da ove vrednosti u roku od 3 dana predaju filijali Narodne banke sa sedištem u centru teritorije čišćenja. Ove centre će od slučaja do slučaja određivati policijske vlasti koje rukovode akcijama čišćenja.

Transport zarobljenika vršiti vozom, a u slučaju potrebe zaprežnim kolima, koje će odrediti gradske, odnosno opštinske vlasti. Jevreji koji se otpremaju mogu poneti sobom: odeću koja je na njima, najviše dva para donjeg rublja i po glavi hrane za najmanje 14 dana, nadalje najviše do 50 kilograma prtljaga u čiju težinu ulazi i krevetnina, pokrivači i madraci. Sobom ne mogu nositi novac, nakit, zlato i druge vrednosti. Prikupljanje Jevreja treba izvršiti po sledećem redosledu: sa teritorije žandarmerijskih okruga Kaša, Marošvašarhej, Miškolc, Debrecin, Segedin, Pečuj, Sombathej, Sekešfeherv&J i Budimpešta odnosno sa teritorija policijskih nadzornih vlasti koje se nalaze na ovim teritorijama i najzad sa teritorije glavnog grada Budimpešte.⁴

⁴ Na predlog Stojaiieve vlade, koja je 22-og marta imenovana na zahtev Nemaca, Ministarski savet je 29. marta prihvatio brojna naređenja prema kojima su Jevrejima bila oduzeta osnovna građanska i ljudska prava i bili su potpuno stavljeni u odnose ropstva. Počet-

Nadležnim komandama žandarmerijskih okruga i policiji stoje na raspolaganju sve čete unutrašnje bezbednosti i njima potčinjene nastavne jedinice. Prilikom zahteva jedinica unutrašnje bezbednosti treba imati u vidu da granice okruga moraju biti zatvorene sve dotle, dok se ne izvrši prikupljanje Jevreja i u susednim okruzima. Komande žandarmerijskih okruga i policijske vlasti stupiće u kontakt u pogledu izvršenja prikupljanja, kako bi akcija prikupljanja otpočela zajednički i u isto vreme.

Obavezao sam Centralni jevrejski Savet,⁵ sa sedištem u Budimpešti, da u Niređhaza, Ungvaru, Munkaču i Marmoroš-sigetu odmah oformi privremene pomoćne bolnice sa svojim lekarima i svojom opremom. Ovi lekari će istovremeno obavljati zdravstvenu službu i u koncentracionim logorima.

Vlastima skrećem pažnju i na to da svi Jevreji koji su ovamo emigrirali iz drugih država padaju, bez izuzetka, pod isti postupak kao i komunisti, prema tome sve ih bez izuzetka treba smestiti u koncentracione logore.

Sumnjive Jevreje treba takođe otpremiti u koncentracione logore, gde će se rasvetliti njihovo poreklo.

kom aprila počelo je prikupljanje Jevreja, međutim Ministarski savet je tek 26. aprila doneo odluku o formiranju geta. Dana 6. aprila započelo je prikupljanje i otpremanje Jevreja i sa bačke i murske teritorije. Veliki župan Novog Sada u svom naređenju od 6. aprila upozorava da priliko-m likvidiranja Jevreja i podele njihove imovine treba voditi računa «-o mađarskim interesima jer će ih inače Nemci i Srbi prisvojiti». (HL Filmhar — Filmoteka (869.db 83/st). Od sredine maja započelo je transporto van je Jevreja iz gradova u unutrašnjosti u određene sabirne logore. Državu su podelili, prema žandarmerijskim okruzima, na zone i shodno ovome vremenski rasporedili deportaciju jevrejskog stanovništva. Prema izveštaju Vezemajera od 11. jula koncentracija Jevreja bila je završena 9. jula. Sa mađarske teritorije iz 1944. godine deportovali su u sabirna mesta 437.402 lica. (A Wilhelm-Strasse..., dok. br. 697).

⁵ Prema naređenju Gestapoa od 21. marta 1944. godine u Budimpešti je od jevrejskih rukovodećih ličnosti formiran Jevrejski Savet. Prvo je savet imao 6 a zatim 8 članova a kasnije se razvio u službeni aparat od devet odeljenja. Oni su prenosili naređenja koja su stizala od Specijalne komande IV. B odeljenja Službe bezbednosti Rajha (SS obersturmbanfirer Ajhman).

Mađarska stručna literatura prilikom ocenjivanja njihove uloge i delatnosti uzima u obzir da su protiv terora SS-a imali vrlo male mogućnosti bilo šta da učine, ali, upoređujući ih sa sličnim organima u drugim državama u pojedinim slučajevima nisu ni pokušali da bar dobiju u vremenu ili, što je još teže, da bar obaveste Jevreje o sudbini koja ih očekuje.

Ovu moju naredbu smatrati strogo poverljivkn predmetom i rukovodioci vlasti, odnosno komandi, odgovorni su da o ovome niko ne sazna ništa pre početka akcije čišćenja.

Dobijaju: Svi podžupani i gradonačelnici, vladin komesar za oblast Podkarpata, sve komande žandarmerijskih okruga, svi komandanti žandarmerijskih pododeljenja, Centralna istražna komanda mađ. kralj, žandarmerije, Glavna policijska uprava za Budimpeštu i unutrašnjost, Načelnik mađ. kralj, službe državne bezbednosti, komandant žandarmerijskog bataljona za unutrašnju bezbednost u Golanti i komandant žandarmerijskog nastavnog bataljona u Nađvarad (Naqyvarad).

(Ovo naređenje dobio je i Inspektor mađ. kralj, žandarmerije).

Budimpešta, 7. aprila 1944.

**Baki Laslo,
(Baky Laszlo)⁶**

⁶ Baki Laslo (Baky Laszlo), njilašovac, narodni poslanik, žandarmerijski major u penziji. U Stojaievoj vladi državni sekretar za unutrašnje poslove (Horti ga je imenovao 24. marta. — Belugyi Kozlony — Glasnik unutrašnjih poslova od 2. aprila 1944. godine. Godište XLIX. Broj 14. str. 359). Posle 15. oktobra Salašieva vlada poverila mu je zadatak da formira poseban organ za održavanje reda — Vojnu službu bezbednosti — (Vidi dok. br. 216 i indekse). Narodni sud ga je 1946. godine osudio na smrt i pogubio ga.

BR. 187

Budimpešta, 14. april 1944.

**IZVOD IZ IZVEŠTAJA CENTRALNE ŽANDARMERIJSKE
ISTRAŽNE KOMANDE KOJI SE ODNOSI NA PARTIZAN-
SKU DELATNOST U KISACU¹**

5977
B kt. 1944.

Levičarski pokreti

II

Komunistički pokret:

2. !.

4. Kardelis Mihalj (Kardelisz Mihaly), Kardelis Andraš (Andras) i više njihovih drugova³ komunisti u bekstvu, naoružani partizani, sakupili su 31 komunistu sa teritorije opštine Rumenka, Kisač, Stari Futog kao i iz Novog Sada i Budimpešte u cilju da ih prebace Titovim partizanima.⁴ Prema dosadaš-

¹ PI. A. VII. 2/71. Umnožena knjiga pisana na mašini.

² Objavljujemo samo deo koji se odnosi na Kisač.

³ Porodica Kardelis dala je istaknute ličnosti narodnooslobodilačkom pokretu. U Kisaču, u kući Mihaljeve majke Kardelis Ane, nalazilo se skrovište. Njen sin Andraš bio je član opštinskog pa sreskog komiteta KPJ a sin Mihalj borac Kisačkog NOP odreda, kao i ostali članovi porodice od kojih su nekoliko njih prešli u Srem i priključili se tamošnjim partizanskim odredima. Većinu Kisačkog NOP odreda sačinjavali su siromašni slovački seljaci iz južne Bačke. Hortijevci su u prvo vreme okupacije činili sve da pridobiju Slovake, ali malo su imali uspeha. Posle krvoprolića u Bačkoj morali su, pak, da odbace taj svoj plan pa su isto tako nepoverljivo postupali sa Slovcima kao i sa Srbima. Posle velikih iskušenja u 1941. i 1942. godini Kardelis Andraš i Mihalj, kao i Jan Palik, uspostavili su u leto 1943. godine preko mladog lekara komuniste dr Jana Gombara vezu sa višim partijskim rukovodstvom u Sremu i od toga vremena u Kisaču i okolini odvijao se organizovan politički, informativni i organizacijski rad. U drugoj polovini 1943. godine izgrađena su nova partizanska skloništa i počelo je prebacivanje ilegalaca sa novosadske i šajkaške teritorije u Srem.

⁴ Prebacivanje ljudi preko Dunava u Srem januara 1944. nastavljeno je u rejonu Gložan—Susek. Iz ovog rejona Jan Palik je prebacio u Srem mlade krojačke radnike koji su stigli iz Budimpešte. Deset mladih Mađara stiglo je u Bačku posredstvom Hengl Lajoša. Po dolasku u Srem, kao borci 1. a zatim 2. sremskog NOP odreda, učestvovali su više od godinu dana u borbama protiv fašista. U borbama kod Bosuta jedan od njih: Nađ Ilona (Nagy Ilona) poginula je herojskom smrću. Njihov istorijat obradila je Gogo Agneš: Mađari u narodnooslobodilačkoj borbi jugoslovenskih naroda (Magyarok a jugoszlav nefelszabadító hárvubon). Vojnoizdavački zavod Zrinjski (Zrinji Katonai Kiadoj. Budimpešta 1972, str. 49—92.

njim podacima do sada su već više lica prošvercovali Titovoj bandi.⁵ U vezi sa ovim novosadski istražni odsek uhapsio je više osumnjičenih lica.⁶

⁵ U vezi sa oživljavanjem partizanskog pokreta lice koje je pripremalo «levičarski» sumarnik u svom izveštaju od 28. aprila 1944. dalo je sledeću ocenu: Stanje u Bačkoj nije umirujuće. Postoje podaci o tome da je održavana veza između bačkih partizana i budimpeštanskih komunista, šta-više, da su odande (iz Budimpešte) dostavljali sanitetski i zavojni materijal Titovim partizanima. Često se dešavalo da partizani streljaju takve Srbe koji su osumnjičeni da sarađuju sa mađarskim vlastima. Istraga po navedenim predmetima dala je negativne rezultate. (Pl.651. f.6/1944. 11.104 (21—41), 15.f.). Prema «levičarskom» sumarniku od 12. maja, prilikom istrage ispostavilo se da je u Budimpešti oformljen jugoslovenski komunistički komitet od 3 lica čiji je zadatak vrbovanje za partizane, prikupljanje novca, odeće, lekova i održavanje veze sa Bačkom. (Pl.651. f.6/1944.II.104. (21—41) 29.f.). Iz jednog drugog izveštaja proizlazi da su zaposleni (kondukteri i vozači tramvaja u BSZKRT — Tramvajsko društvo) koji se nalaze pod prismotrom istražne grupe u Čilagheđu (zatvor, prim, prev.) priznali da se među zaposlenima u Kišpeštu i Lerincu nalaze takvi koji su za osuđene komuniste sakupljali novac i hranu, a za jugoslovenske partizane lekove i sanitetski materijal. Uhapsili su Čizmar Vilmoša Đerđa (Csizmar Vilmos Gyorgy), štampara, koji je bio član napred spomenutog jugoslovenskog ilegalnog komiteta, zajedno sa Verteš Arpadom (Vertes Arpad) bačkim i Velner Milanom (Wellner Milan) hrvatskim komunistom. (Pl. 651.f.6/ 1944. 11.104, izveštaj od 30. maja 1944, 38.f.). Isto tako, prema izveštaju od 12. maja: «Sada se u novosadskom žandarmerijskom odeljenju nalazi 150 uhapšenika. Istraga se vrši zajedno sa mesnim SD (Nemačka služba bezbednosti) i Gestapoom.» (Pl. 651. f.2/1944. 9019).

⁶ Dana 23. marta 1944. jedna veća grupa čekala je u kisačkom skrovištu »Krim« kod Jan Alberta. Tu su bili sekretar Opštinskog komiteta KPJ Nikola Petrović, član komiteta Andrej Kardelis, komandant 3. bačko-baranjskog NOP odreda Svetožar Veličkov i drugi. Već su se spremali za pokret kada je trčeci stigao jedan od onih koji su održavali vezu i obavestio ih da su kamionima stigli u opštinu vojnici i žandarmi. Jednom delu grupe koja je čekala na prebacivanje uspelo je da pobegne iz Kisača, dok su nekoliko njih žandarmi uhvatili (vidi dok. br. 183 gde su pobrojani). Međutim, prebacivanja preko Dunava su, uprkos teškoćama, nastavljena, kao i prenošenje oružja i eksploziva iz Srema u Bačku. Posle uspešnog izvršenja jednog ovakvog zadatka, 5. aprila 1944, usled izdaje, Hortijevi žandarmi su kod sela Čepelj (Csepely) ubili dva hrabra partizana: Stevana Stakića i Petra Ličića. Izdajicu Maru Milutinović komanda 3. bačko-baranjskog NOP odreda osudila je na smrt i juna 1944. pogubila.

BR. 188

Budimpešta, 25. april 1944

**DOPIS MINISTRA UNUTRAŠNJIH POSLOVA U KOJEM SE
SKREĆE PAŽNJA NA POJAČANU KONTROLU BIVŠIH JU-
GOSLOVENSKIH VOJNIKA¹**

Mađ. kralj. Ministar unutrašnjih poslova
Broj: 6975/1944
VII. res.

Kopija
Strogo poverljivo! Hitno!

NAČELNIKU MAĐ. KRALJ. POLICIJE
ZA UNUTRAŠNJOST

Budimpešta

Podžupanima županija Bač-Bodrog, Congrad, Vaš i Zala.

Usled ratne opasnosti u državi treba sa većom predostrožnošću postupati sa svima onima za koje se može pretpostaviti da koristeći teške prilike, svojim protivnarodnim držanjem mogu postati opasni sa gledišta narodne i državne bezbednosti. Među ove mogu se uvrstiti i oni koji su služili u bivšoj jugoslovenskoj vosci i kao takvi dospeli u ratno zarobljeništvo i posle odgovarajuće provere od strane vojne komisije iz navedenih razloga kao ispravni odmah otpušteni iz ratnog zarobljeništva i vratili se svojim kućama u Mađarsku.

Nasuprot tome nije isključeno da je među bivšim jugoslovenskim vojnicima, koji su iz ratnog zarobljeništva otpušteni svojim kućama, odnosno kući stigli na neki drugi način (bekstvo, invalidnost, teže oboljenje i dr.), neki od njih posle povratka ispoljio takvo držanje koje ukazuje na nepouzdanost i ovo dozvoljava da se zaključi da ovi nepouzdana elementi u datom slučaju — kao u Hrvatskoj — u Županiji Bač-Bodrog u baranjskom trouglu i Međimurju, neki uopšte i na južnoj teritoriji, koja je vraćena u sastav mađarske svete krune, mogu da budu i jezgro nekim partizanskim organizacijama.

Zbog toga pozivam gospodina Načelnika policije da hitno preduzme mere da se bivši jugoslovenski vojnici, koji sada ne vrše vojnu službu, iz navedenog razloga, na najoprezniji način posmatraju a da se oni koji se usled svog držanja sada smatraju nepouzdanim bez odlaganja stave pod prismotru policijskih vlasti (internaciju).

¹ OL. BM. k. 149. 1944. 6. 1800. Original pisan na mašini.

Naročito skrećem pažnju gospodinu Načelniku policije i gospodinu podžupanu na to da sama okolnost prema kojoj je neko bio u sastavu bivše jugoslovenske vojske ne može •da bude razlog za stavljanje pod prismotru policijskih vlasti (internacije).

Na kraju pozivam gospodina Načelnika policije i gospodina podžupana da na osnovu mog naređenja u datom vremenu podnesu sumarni izveštaj o licima koje su stavili pod policijsku prismotru (internirali) sa teritorije njihove nadležnosti. Bez obzira na sumarni izveštaj treba o svakom interniranju, prema opštim naređenjima, pojedinačno dostaviti jedan primerak konačne odluke i evidencionog kartona.

Budimpešta, 25. aprila 1944. godine.

Za ministra
Baki Laslo (Baky Laszlo), s.r.
Državni sekretar

M.kir. Belügyminiszter

Sz. sz. 6429/1944

VII. res.

Tárgy: A visszafoglalt délvideki területekre munkára kiadott dobrovoljácok visszarendelése, illetve magyar területekre való kiadása.

Szigorúan bizalmas!

M.kir. Rendőrkapitányságok

Zombor, Szabadka, Ujvidék, Zenta, Magyar-konizsa.

A társas Főszolgabírók

Zombor, Apatin, Hódád, Palánka, Kula, Ujvidék, Titel, Zsablja, Zenta, Topolya és Szentendre

Székhelyeiken

Az 1943 évi december hó 23-án kelt 28.377/1943 VII. res. számú rendeletre utalással értesítem, hogy a sárvári m.kir. internáló tábor parancsnoka által visszarendelést dobrovoljácok a táborba való beszállított felfüggesztés főispáni rendelkezését hatályon kívül helyezem.

Felhívom, hogy a külföldiekét ellenőrző országos központi hatóság /Kecsk/ ujvidéki kirendeltségénél visszaszállításra összeírt dobrovoljácokat ezen rendeletom közhez vételétől számított 3 napon belül csoportosan indítsa utba Sárvárra.

A m.kir. rendőrkapitányságok székhelyén működő járási főszolgabírók ezen rendeletet együttesen hajtják végre.

Budapest, 1944 évi április hó 26-án

A miniszter rendeletéből:

vitéz Király Gyula s.k.
csendőr ezredes
osztályvezető.

A kiadás nyitólécul:

irodavezető.

BR. 189

Budimpešta, 26. april 1944.

**NAREĐENJE MINISTRA UNUTRAŠNJIH POSLOVA DA SE
DOBOVOLJCI KOJI SU DATI NA RAD VRATE U LOGOR
ZA INTERNIRCE U ŠARVARU¹**

MINISTAR UNUTRAŠNJIH POSLOVA
KRALJEVINE MAĐARSKE
BROJ: 6429/1944. VII. reš.

Strogo poverljivo!

Predmet: Vraćanje dobrovoljaca upućenih na rad na teritoriju Vojvodine, odnosno na mađarsku teritoriju.

Mađ. kralj, policijskim kapetanijama: Sombor, Subotica,
Novi Sad, Senta,
Stara Kanjiža

Sreskim načelnicima srezova: Sombor, Apatin, Odžaci,
Bačka Palanka, Kula, Novi Sad, Titel, Zabalj, Senta, Topola i Sveti Andrej

u njihovim sedištima

Pozivom na moje naređenje broj 28.377/1943. VII. reš. od 23. decembra 1943. godine izveštavam Vas da sam stavio van snage naredbu velikog župana o suspenziji naređenja komandanta kralj. mađ. logora za internirce u Šarvaru za vraćanje dobrovoljaca nazad u logor.²

Pozivam Vas da popisane dobrovoljce u novosadskoj ispostavi Centralnog državnog ureda za kontrolu stranaca (Keokh) otpočnete po grupama vraćati u Šarvar u roku od 3 dana po prijemu ove moje naredbe.³

¹ Prepis originala (pisan na mašini) u MSRV, AO-M 20/301.

² Vidi dok. br. 110. i 113.

³ Sreski načelnik žabaljskog sreza npr. izdao je 29. aprila uputstvo opštinskim organima i policijskim stražama o dostavljanju podataka o dobrovoljcima iz logora za internirce u Sarvaru, koji su kod njih došli na rad, a zatim 20. maja od novosadske ispostave Centralnog državnog ureda za kontrolu stranaca (Keokh) tražio je lične podatke onih koji treba da budu vraćeni u logor.

Ovo moje naređenje zajednički će izvršiti policijske kapetanije i u njihovim sedištim sreski načelnici srezova.
Budimpešta 26. aprila 1944. g.

Prepis overava:
..⁴
šef kancelarije

Iz naredbe ministra:
načelnik odeljenja
žandarmerijski pukovnik
vitez Kiralj Đula, s.r.
(Király Gyula)

BR. 190

Novi Sad, 26. april 1944.

**UKOVODIOCI GRADA NOVOG SADA OBAVEŠTAVAJU
PUTEM OGLASA DA JEVREJSKI STANOVNICI NE SMEJU
NAPUŠTATI SVOJE STANOVE¹**

O G L A S

Po naređenju mađ. kralj, vlade, saopštavamo:

1. Od 26. aprila 1944. godine u 05.00 časova ujutro pa do daljeg naređenja Jevreji ne smeju napustiti svoj stan.

2. Stanari koji stanuju u kućama vlasništva Jevreja, obavezni su od 1. maja uplaćivati stanarinu gradskom poreskom uredu.

3. Niko ne sme od lica jevrejske nacionalnosti primiti na čuvanje novac, ili bilo kakav drugi predmet.

4. Svi oni koji su od lica jevrejske nacionalnosti primili na čuvanje novac, nakit ili bilo kakav drugi predmet od vrednosti, dužni su da to pod pretnjom krivične odgovornosti u roku od 48 časova prijave uredu gradonačelnika.

SVI ONI KOJI NE POSLUŠAJU GORNJA NAREĐENJA ILI SE PROTIV ISTIH OGREŠE, BICE NAJSTROŽIJE KAZNJENI.²

Novi Sad, 26. aprila 1944. god.

Gradonačelnik
Dr. Vitez Nađ Mikloš, s.r.
(Nagy Miklós)

Viši policijski savetnik
Zombori Đula, s.r.
(Zombory Gyula)

⁴ Potpis nečitak.

¹ Umnožen overeni prepis dokumenta (pisan na mašini) u MSRV, AO-M 6/126.

² Vidi uz ovo dok. br. 186. i njegove indkse.

BR. 191

Mohač, 27. april 1944.

**LETAK NA MAĐARSKOM JEZIKU 6. KORPUSA NAROD-
NOOSLOBODILACKE VOJSKE JUGOSLAVIJE SVIM MA-
ĐARIMA DA STUPE U REDOVE BATALJONA »SANDOR
PETEFI«¹**

»Mađaru, napred na jug! Tamo te čeka puk Petefi Sandora². Sad je čas ili nikada. Danas, skoro sto godina posle herojskih martovskih dana kada je Košut La još (Kossuth Lajos) recitovao narodni proglas (poklič)³, ovo pitanje je goruće nego ikada: — Da li da budemo robovi ili slobodni? — Vaši rukovodioci su odugovlačili sa presudnom odlukom, od dana do dana, od meseca do meseca, godinama. Zaslepljivali vas prividnom slobodom — danas su vas učinili nemačkim robovima⁴. Mađari, da li ste SADA spremni da se borite kao slobodni ljudi? Ili ste kao robovi Nemačke izabrali propast u vreme konačne pobede ujedinjenih država?⁵ Pitanje je sad, birajte!«

Kopiju overava:

Kovač (Kovacs), s.r.
adutant

Mohač. 27.og aprila 1944. godine.

¹ OL. BM. res. VII oszt 1944. 1019/7543. Kopija objavljena u: Magyar szabadsagharcosok . . . , dok. br. 78.

² Radi se o slavonskom bataljonu NOVJ »Petefi Sandor«.

³ Reč je o pesmi Petefija pod nazivom »Narodna pesma«, koju je 15. marta 1848. godine recitovao Petefi Sandor a ne Košut Lajoš.

⁴ Ukazivanje na nemačku vojnu okupaciju Mađarske od 19. marta 1944.

⁵ Reč je o konačnoj pobedi Ujedinjenih nacija i antihitlerovske koalicije.

BR. 192

Kapošvar, 4. maj 1944.

**NAREĐENJE KOMANDE 10. KAPOŠVARSKPE PEŠADIJSKE
DIVIZIJE O PREMEŠTANJU JEDINICA ZBOG OCEKUJUCIH
NAPADA PARTIZANA¹**

KOMANDA 10. KAPOŠVARSKPE PEŠADIJSKE DIVIZIJE

Broj 680
M.—1944.

Strogo poverljivo!
Oficir — oficiru!
Neposredno!

Naređenje o dislokaciji biciklističke
čete i poljskih artiljerijskih divizona
Komande divizije. —

Komandi mađ. kralj. ...

Na osnovu naređenja komande korpusa br. 19036/M. I. —
1944. od 2-og tekućeg meseca:

1. Sa sve više strana pristižu izveštaji o tome da se hrvatske partizanske bande postepeno spuštaju sa planine na liniju Drave.²

2. Treba računati s tim da će u buduće manje — veće partizanske grupe pokušati da upadnu na mađarsku teritoriju u prvom redu radi rušilačkih akcija na železničkim prugama u blizini granice.³ Moguće je da će se kasnije pojaviti veće snage.

3. Radi osujećenja ovoga niže navedene jedinice divizionskog mirnodopskog sastava biće dislocirane prema sledećem rasporedu (1 : 200.000) pod komandom 6. peš. puka: Komanda peš. puka, jedinice neposredno potčinjene puku u Nađatad — Nagyatad (3. bataljon 6. puka ostaje u Nađatad), glavnina

1. bataljona 6. puka u Barč — Barcs, jedna ojačana streljačka četa u Baboča — Baboosa, glavnina 2. bataljona, 6. puka u Čurgo — Czurgo, jedna ojačana pešadijska četa u Berzence, glavnina 10. poljskog artiljerijskog divizona na teritoriju Labod — Gergeteg — Labod — Gergeteg, nadalje u Đekenješ —

¹ HL. 10 gy ho gyalogsagi parancsnok iratai 1944. 152/M. Umnoženi overeni prepis pisan na mašini.

² Na primer, prema izveštaju graničarske karaule Dravafok od 6. aprila 254 ustaša su u zoru pobjegli ispred partizana na njen rejon. Ustaše su se na železničkoj stanici Selje (Sellye) ukrcale u vagone i otpremile za Osijek (OL. ME 1944. 2. oszt. R-20 910).

³ Vidi dok. br. 187.

Gyekenyes biciklistička četa (njen mirnodopski garnizon) ojačana jednom baterijom 10. poljskog artiljerijskog divizionu. Pod komandom 18. pešadijskog puka: glavnina puka ojačana sa 12. poljskim artiljerijskim divizionom na teritoriju Šomođ-haršad — Somogyharsagy, Visio — Viszlo, Somođ Apati — Somogy Apati, Bašal — Basai, Certe — Cserto, Možga — Mozsgo, Sent Laslo — Szt. Laszlo (12 km severno od Sigetvara — Szigetvar), dok 3. bataljon 18. puka u Šelje — Sellye. Pod komandom 8. pešadijskog puka: komanda puka, jedinice neposredno potčinjene puku, 1. bataljon 8. puka i glavnina 11. poljskog artiljerijskog divizionu na teritoriju Sava — Szava (19 km jugozapadno od Pečuja — Pecs), Diošvislo — Diosviszlo, Marfa, Harkanj — Harkanj, Šikloš — Siklos, Turonj — Turonj, 2. bataljon 8. puka ostaje u Belom Manastiru — Belmonostor, 3. bataljon 8. puka i 1. baterija 11. art. divizionu sa svoje dislokacijske prostorije prebacuju se železničkim transportom 11-og t.m. u Pečuj. Komandant pešadije 10. divizije u Kapošvar — Kaposvar.

Linije razgraničenja između pukovskih grupa: između 6. i 18. pešadijske pukovske grupe: istočno Sigetvar, pustara Viteri, istočno Lakoča — Lakocsa, Šio — Sio pustara, istočno Vaška — Vaska (istočna granica 5. karaule 2. čete 54. graničarskog poternog bataljona) između 18. i 8. pešadijske pukovske grupe: zapadno Pelerd — Pellerd, istočno Bakša — Baksa, istočno, zapadno Majlat — Majlath — pustara, istočno Guštav — Gustav tn. (nepoznata skraćenica prim, prev.) (istočna granica 9. karaule 2. čete 54. graničarskog poternog bataljona).

4. Glavnina jedinica koje podpadaju pod dislokaciju treba do 9-og t.m. uveče peške da stignu na svoja nova mesta odredišta uz sledeće izuzetke: 2. bataljon 6. peš. puka, jedna baterija 10. poljskog artiljerijskog divizionu i biciklistička četa (za prebacivanje biciklističke čete treba da se poštara komanda izviđačkog divizionu) do 10-og ovog meseca, jedinice 10. peš. puka koje dolaze u obzir za dislokaciju i komanda pešadije 10. divizije biće transportovani železnicom do 8-og o.m. uveče. Početak transporto van ja jedinica 18. peš. puka 8. o. m., zatim 11. o. m. za transportovanje 3. bataljona 8. peš. puka i 1. baterije 11. art. divizionu za napred navedene dane tražio sam od 104. železničke komande u Pečuju. Navedene jedinice podatke za prevoženje treba što pre neposredno da dostave napred navedenoj komandi železnice.

5. Zadaci dislociranih jedinica su sledeći:

a) Nastavljanje obuke prema naređenju za obuku

b) Uništavanje partizanskih grupa koje su u određenoj zoni upale preko granice.

6. Dislocirane jedinice u pogledu izvršavanja odbrane granice neposredno su potčinjene komandi korpusa. U cilju brzog i uspešnog nastupanja protiv upalih bandi komandanti bataljona i pukova treba neposredno da stupe u vezu sa graničarskim komandama koje se nalaze u njihovoj zoni. Komande graničarskih poternih četa (karaula) u slučaju upada (bandi) potrebno pojačanje, od slučaja do slučaja, neposredno traže od najbliže komande bataljona. O preduzetim merama za odbijanje upada komande bataljona pored podnošenja izveštaja službenim putem treba, neposredno preko telefona da obaveste komandu korpusa. Dalje potrebne mere izdaje komanda korpusa.

7. Kontrola železničke pruge Đekenješ — Barč i nadalje ostaje zadatak 54. graničnog poternog odeljenja.

8. Osiguranje granice kao i do sada vrše jedinice 54. graničarskog poternog odeljenja.⁴ Ako je upad neprijatelja verovatan ili ako se dogodi iznenada onda granične karaule u prednjoj zoni nalazećeg bataljona dolaze u taktičku potčinjenost odnosnog bataljona. U datom slučaju komandanti pukovskih grupa odgovorni su za odbranu granice. Pripremnim radovima potrebnim za ovo (izviđanja, iskorišćavanje utvrđenja, stvaranje mogućnosti za manevar, itd.) treba odmah pristupiti. Važno je apsolutno osiguranje železničke pruge Đekenješ — Barč — Sigetvar — Pečuj — Osijek. U cilju upoznavanja pograničnog terena jedinice treba što više da vežbaju u blizini granice.

9. U mirnodopskom garnizonu može da ostanu samo komande za dopunu i od strane komandanta garnizona određene straže sa najpotrebnijim ljudstvom u dvostrukom broju.

10. Dislokacija jedinica ne utiče na »M«⁵ ni u pogledu ljudstva ni u pogledu materijala (M. Zborište za ljudstvo i za izdavanje opreme ostaje nepromenjeno). U slučaju M. dislocirane jedinice treba na mestu dislokacije da dostignu spremnost za pokret. Prethodne radove za M. treba sa ovim odgovarajuće dopuniti (popuna sa rezervistima, dopunsko transportovanje materijala, itd.).

11. Veza: Dislocirane jedinice i komande na svojim novim mestima stacioniran ja radi obezbeđivanja veze treba da koriste vojne (telefonske stanice). Tamo gde istih nema komanda treba, po mogućstvu, da izabere mesto stacioniranja

⁴ Vidi dok. br. 199.

⁵ Mobilizacija.

gde postoji poštanska telefonska stanica. Kod svih međumestnih (interurban) telefonskih stanica koje se koriste treba ustrojiti karton za telefonske razgovore. Razgovore treba svesti na najmanju meru. Razgovori koji su u striktnoj vezi sa vojnom tematikom (izveštaj o napadu partizana, itd.) treba da se obavljaju pod lozinkom »Odbrana granice« (ovi razgovori se ne plaćaju).

Međutim, u cilju obuke trupnih telefonskih jedinica u okviru rejon razmeštaja, a u pogledu održavanja veze unutar rejon razmeštaja, dozvoljavam postavljanje manjih linija veze. Upotrebu radio veze, izuzev na vežbama, zabranjujem..⁶

Kapošvar, 4-og, maja 1944. godine.

Vitez Kudriči (Kudriczy),⁷ s.r.
General-major

BR. 193

Budimpešta, .12 maj 1944.
(22 mart)

**NACELNTK MAĐ. KRALJ, POLICIJE ZA UNUTRAŠNJOST
PREDLAŽE ZA ODLIKOVANJE POLICAJCE KOJI SU UČE-
STVOVALI U HAJCI NA PARTIZANE KOJI SU POBEGLI
IZ ZATVORA U ŠATORALJAUJHELJU¹**

Gospodine Ministre unutrašnjih poslova!

5 poštovanjem predlažem da se na najvišem mestu predlože za odlikovanje ordenom pripadnici policijske kapetanije iz Šatoraljaujhelja: 1. Kokai Šandor (Kokai Sandor) mađ. kralj, policajac, 2. Nađ Peter (Nagy Peter), 3. Vedreš Ferenc (Vedres Ferenc) i Sardi Jožef (Sardi Jozsef) mađ. kralj, policijski pripravnici nadalje da gospodin Ministar unutrašnjih poslova oda visoko priznanje Cikelj Imreu (Czikely Imre) mađ. kralj, policijskom pripravniku.

Kao povod mog napred iznetog predloga izveštavam o stanju stvari na osnovu koga su imenovani izvanrednim za-

⁶ Deo koji nije objavljen sadrži uputstva u vezi materijalnih pitanja.

⁷ Kudriči Istvan (Kudriczy Istvan).

¹ Objavljeno u: Magyar szabadsagharcosok . . . , dok. br. 73.

laganjem i istaknutom hrabrošću odnosno dosetljivošću u primenom i uspešnom vršenju službe zaslužili predloženo odlikovanje ordenom i priznanjem.

Veći deo zatvorske zgrade mađ. kralj, okružnog suda u Šatoralja-Ujhelju bio je prepušten za smeštaj osuđenika osuđenih od strane suda načelnika Generalštaba i tu se nalazilo zatvoreno oko 400 partizana srpske nacionalnosti iz Vojvodine koji su bili osuđeni na teške vremenske kazne zbog zločina neverstva.²

Osuđenici su — prema podacima dobijenim od tužioca nadležnog vojnog okruga posle sprovedene istrage — preko svojih članova porodica, koji su došli iz Vojvodine da ih posete, nabavili pištolje i pod organizacijom i rukovodstvom sina jednog srpskog sveštenika, koji je takođe tamo izdržavao kaznu, pod neposrednim okolnostima provalili iz ćelija 22-og marta 1944. godine oko 16.00 časova,³ napali su vojne stražare,

² Od 400 političkih zarobljenika većina su stvarno bili Srbi, partizani i komunisti i rodoljubi iz Bačke. Međutim, znatan broj bio je i osuđenih komunista Mađara, Slovaka, Rumuna i Rusina. Krajem februara 1943. u zatvor u Ujhelju stigla je prva grupa Jugoslovena iz tamnica i zatvora u Vacu, Segedinu i drugih, a njih 24 iz »omladinske grupe«. Novu grupu od 14 lica doveli su 12. juna 1943, zatim 1. septembra 23 lica, a 27. septembra došlo je 45 lica iz Svetog Ivana, Žablja, Curuga, dok je 28. oktobra stigla brojna grupa iz Novog Sada i Zabija i, najzad, 24. novembra 1943. poslednja grupa zarobljenika od 10 lica.

³ O nemačkoj vojnoj okupaciji Mađarske 19. marta 1944. politički zarobljenici u Ujhelju saznali su 21. marta. Tako je neočekivano postalo aktuelno vreme provale iz zatvora koja je već prethodno bila isplanirana. Prvobitno je do provale trebalo da dođe kada sovjetske jedinice budu stigle na teritoriju Kaša (Kassa) — Ujhelj (Ujhely). Plan provale iz zatvora izradio je Vlaškalić Milenko, srpski komunist i o tome su se dogovorili i sa ostalima. Originalna lozinka za provalu iz zatvora »Čim šume ozelene« takođe označava da je vreme za sprovođenje plana trebalo da bude leto. U novonastaloj situaciji, kada »šume još nisu ozelenele«, a pobunjenici nisu imali veze spolja, izvršenje plana je bilo vrlo riskantno ali, nadajući se oslobođenju, srpska komunistička ćelija je odlučila da se ne može čekati da nemački Gestapo preuzme zatvor i redom poubija rodoljube, već da treba pokušati provaliti iz zatvora i preko planina stići kod slovačkih partizana. U zoru 22. marta Zabaljci su u tom smislu odlučili i obavestili ostale političke zarobljenike prepustivši im odluku da li će se pridružiti ili ne. Većina je glasala za provalu iz zatvora. Plan izvršenja bio je sledeći: Pod vodstvom Simić Miroslava grupa od 30 partizana prilikom podele ručka osujetiće zatvaranje ćelija, razoružaće građanske straže i zatvoriće ih u radionice u suterenu a dotle će ostali da otvore ostale ćelije. Simićeva grupa, pošto poseduje oružje, razoružaće stražu izvan zgrade, otvoriće zatvorsku kapiju i obezbediti izlazak zarobljenika na ulicu odakle će svi pojuriti prema šumama Šatorheđa (Satorhegy) i tamo se naći. Tako je 22. marta

razoružali su ih odnosno ubili. Stražare koje su zatvorili u stražaru i pošto su uzeli njihovo naoružanje koje se nalazilo u hodniku u soškama, jedan deo je izbio u zatvorsko dvorište a drugi deo je upao u sobu oficira, komandira vojne straže, da bi se domogao ključa za otvaranje kapije zatvora prema ulici. Blizi podaci o ovom bekstvu nisu mogli biti ustanovljeni jer su stražara, koji je vršio službu za vreme provala, begunci ubili⁴, a osuđenici koji su učestvovali u prvoj provali iz zatvora a koji su stvarno i pobjegli iz zatvora, prilikom kasnijeg gonjenja a delom i na osnovu presude vojnog suda, bili su lišeni života.⁵

Begunci koji su se prikupili u dvorištu nasilno su otvorili malu uličnu kapiju zatvora i grupa od oko 40 lica, usled nedovoljnog poznavanja mesta, pošla je prema zavijutku ulice, koja je vodila na glavnu ulicu. Tu na zavijutku ulice begunci su se našli oči u oči sa policijskim pripravnikom Čikelji Imreom koji je tu bio na službi. Usled zavijutka policijski pripravnik Čikelji Imre nije primetio naoružanu grupu i tako prilikom susreta na uglu ulice grupa je napala policajca, razoružala ga, ispalila više metaka i lakše ga ranila u čelo. Policajac je pao na zemlju, begunci su ga ostavili i kad su videli da ulica vodi u centar grada okrenuli se i preko dvorišta obližnjih kuća pobjegli su u vinograde koji se nalaze u neposrednoj blizini.

Tada je policijski pripravnik Čikelji Imre, oko 16.20 čas. sa najbliže telefonske govornice obavestio kapetaniju odakle se stražarsko osoblje — oko 15 lica — odmah uputilo prema zatvoru udaljenom oko 7—800 metara.

Za to vreme grupa begunaca koja je ostala u zgradi i koja je upala u oficirsku komandnu sobu, ubila jednog vojnika, ranila komandira straže, rezervnog potporučnika Lindenberger Lajoša, nadzornika sudskog zatvora, izbila iz njegove

u 15 časova započela herojska akcija političkih zarobljenika u zatvoru u Šatoraljaiuhelju. Prvi čas pobune bio je uspešan: razoružali su građanske stražare, otvorili ćelije i politički zarobljenici zaneseni osećanjima jurnuli su u dvorište. Međutim, kod jednog stražara ostao je pištolj i ovaj je ubio jednog komunistu. I tako, dok je prva grupa zarobljenika stigla dole u dvorište, pucanj je uzburkao ostale stražare i do kapije su mogli da se probiju samo uz žestoki vatreni okršaj.

⁴ Kovač Sandor (Kovacs Sandor), stariji vodnik I klase.

⁵ Vojni Sud u Kaši (Kassa), kao preki sud pod predsedništvom Viteza Tanito Bele (Tanito Bela) izrekao je 13 smrtnih presuda. Jedanaest presuda su izvršili, ubili su po redu: Zlokolica Vašu, Gane Isaka, Husar Lajoša, Šaćić Milenka, Vukić Uroša, Srdanov Dragoljuba, Dimitrijević Nestora, Borudanov Branka, Benja Antola, Ajzenberger Šandora i Vlaškalić Milenka — srpske, mađarske i rumunske rodoljube. Pomilovanje su dobili Semere Imre i Mravića Mikloš.

ruke pištolj koji je zakazao i pošto je saznala da su njihovi drugovi već razvalili kapiju kroz istu je pobegla u vinograde.⁶ Tada su na lice mesta stigli prvi policajci koji su zatim ubrzo zajedno, sa mađarskim i nemačkim vojnicima, koji su nešto kasnije pristigli, uz napred navedeno držanje, prisilili naoružane begunce, koji su se nalazili u dvorištu zatvora, da se vrate u zgradu zatvora, osujetili su bekstvo još oko 350 osuđenika koji su već izašli iz ćelija i pomogli su u hvatanju onih koji su pobjegli, odnosno u njihovoj likvidaciji.

Prilikom provale dva vojna stražara su poginula, dva vojnika i jedan zatvorski stražar su teže a više njih lakše ranjeni. Osuđenici koji su provalili i pobjegli iz zatvora kasnije su tokom gonjenja od strane vojnika i žandarma svi bili uhvaćeni odnosno pobijeni.⁷

Prema izjavi koju je dao komandir vojne straže vojnog kaznenog zatvora, potporučnik Lindenberger Lajoš, u prisustvu kralj, javnog tužioca Šatoraljaujhelja, viteza dr Fazekas Petera (Fazekas Peter), mađ. kralj, policijskog savetnika, i pred mađ. kralj, policijskim inspektorom Erfabri Aladarom (Orfalvy Aladar), na lice mesta kao prva pomoć stigla je policija i bez pomoći policije proboj bi teško ili mnogo teže mogao biti ugušen a hrabro i herojsko istupanje pripadnika policije protiv naoružanih begunaca zaslužuje svaku pohvalu.

Posle ovog događaja u kapetaniju je došao komandant nemačkog bataljona, stacioniranog u gradu, kapetan Benke, koji je i sam izašao na lice mesta i policijskom stražarskom osoblju izrazio svoje divljenje zbog brzog herojskog, odlučnog i uspešnog nastupanja.

Članovi stražarskog osoblja koji su predloženi za odlikovanje u vezi napred iznetog događaja pojedinačno su učestvovali u izvršavanju službenih dužnosti i to:

1. Kokai Šandor, mađ. kralj, policajac, kada je u stražari saznao da su naoružani osuđenici provalili iz sudskog zatvora

⁶ Ukupno je 70-orici uspeo da provale iz zatvora. Međutim, posle uzbune brzo su stigli policajci, žandarmi i nemački vojnici i na ulicama se razvio vatreni okršaj.

⁷ U ogorčenoj borbi sa goniocima 54 rodoljuba su poginula herojskom smrću. Od zarobljenika koji su se dokopali šume mnogi su pali u ruke policiji zahvaljujući jednom do dva mesna doušnika. Tako je oko 20 njih uhvaćeno u Regmence a 14 u šumi iznad Kováčvagača (Kovacsvasas). Uhvaćene su — osim onih 11 pogubljenih — osudili na više godina robije a mnogi od njih su propali u nekim nemačkim koncentracionim logorima. Istorijat ustanka i provale iz zatvora u Satoraljaujhelju napisali su Milisavac Zivan: Šuma nije olistala, Matica srpska Novi Sad 1961, str. 276, i dr Bažik Renata (Bazsik Renata) : Dok šume ozelene, Magveto Kiado (Izdanje Magvete), Budimpešta 1972, str. 165.

zajedno sa Nađ Peterom, policijskim pripravnikom, popeo se na jedan automobil koji je prolazio ulicom i prvi je stigao do zgrade zatvora. Tamo je bez premišljanja uskočio u deo zatvorskog dvorišta i sam bez ikakvog zaklona otvorio vatru iz puške na provalnike koji su masovno izlazili kroz vrata zatvora u dvorište i ovom neočekivanom vatrom zadržao ih je i čak kratko vreme primorao da se vrate, mada ih je tada moglo biti 60—70 naoružanih pištoljima i puškama i koji su ispalili više metaka na policajca Kokai Sandora. Prema saopštenju komandira vojne službe, Linderberger Lajoša, nadzornika zatvora, rezervnog potporučnika on je bio prvi koji je pošao u pomoć njemu i straži, i da se herojski borio. Imenovani nadzornik zatvora pokazao je mesto, bez ikakvog zaklona, odakle se policajac suprotstavio onima koji su provalili iz zatvora i gde se na zidu moglo videti više tragova udara zrna a što svedoči o puškaranju. On se dakle založio izlažući svoj život opasnosti.

2. Nad Peter, mađ. kralj, policijski pripadnik zajedno sa Kokai Sandorom, mađ. kralj, policajcem, popeo se na jedan automobil koji je prolazio ulicom i zajedno sa Kokai Sandorom stigao do zgrade zatvora. Tamo, da bi provalnike iz zatvora mogao da stavi pod unakrsnu vatru, hteo je da u zgradu uđe kroz drugu bližu kapiju zatvora. Vrata su bila zaključana i zato sledeći put Kokai Sandora ušao je na mala dvorišna vrata u dvorište zgrade zatvora. U međuvremenu je gomila, koju je zaustavio Kokai Sandor mađ. kralj, policajac, došla k sebi da se naspram nje nalazi samo jedan policajac i ponovo je pucajući krenula prema izlazu. Nađ Peter, mađ. kralj, policijski pripravnik stao je uz Kokai Sandora i pucao u gomilu koja je i dalje pucala i tako su njih dvojica boreći se zaustavili masu. Ovim postupkom Nađ Peter je s jedne strane pružio pomoć i zaštitu svom drugu a s druge strane aktivno je učestvovao u zaustavljanju provalnika iz zatvora. Tako je i Nađ Peter, policijski pripravnik, izložio svoj život ozbiljnoj opasnosti.

3. Vedreš Ferenc mađ. kralj, policijski pripravnik je iz stražare trčeći pošao prema zgradi zatvora. Tamo su provalnici počeli da pucaju, sa prozora na spratu zatvorske zgrade, na policajce Kokai Sandora i Nađ Petera, koji su pucali u dvorištu. Kada je to video policijski pripravnik Vedreš Ferenc otvorio je vatru na prozore i tako je pružio zaštitu svojim drugovima a zatim je zajedno sa u međuvremenu pristiglim mađarskim i nemačkim vojnim jedinicama učestvovao u razoružavanju i onesposobljavanju osuđenika koji su bili potpuno potisnuti u zgradu zatvora ali su sa prozora zgrade,

iz hodnika pucali i tako je izložio svoj život ozbiljnoj opasnosti, mada to posle dolaska bolje naoružanih mađarskih i nemačkih vojnih jedinica već nije bilo bezuslovno potrebno.

4. Sardi Jožef, mađ. kralj, policijski pripravnik je takođe iz stražare trčeći pošao prema zgradi zatvora. Videvši da osuđenici sa prozora na spratu pucaju na policajce Kokai Sandora i Nađ Petera otvorio je vatru na prozore na spratu i tako pružio zaštitu svojim drugovima a zatim je zajedno sa u međuvremenu, pristiglim mađarskim i nemačkim vojnim jedinicama učestvovao u razoružavanju i onespособljavanju osuđenika koji su bili potpuno potisnuti u zgradu zatvora ali su sa prozora zgrade i iz hodnika pucali i tako je svoj život izložio ozbiljnoj opasnosti mada to posle dolaska bolje naoružanih mađarskih i nemačkih vojnih jedinica već nije bilo bezuslovno ;potrebno.

Čikelj Imre, mađ. kralj, policijski pripravnik, koji se predlaže gospodinu Ministru unutrašnjih poslova za visoku pohvalu, u vršenju svoje službe rečeno je sledeće:

Za vreme njegove stražarske službe iznenada ga je na zavijutku ulice u blizini zatvora napala prva grupa od oko 40 lica koji su se probili iz zatvora i koju zbog zavijutka ulice nije mogao da primeti. Provalnici su ga razoružali, više puta pucali u njega, bacili na zemlju i ostavili ga. Od metka koji ga je okrznuo po čelu bio je lakše ranjen i verovatno što je ostao živ može samo da zahvali tome što se pravio da je mrtav a provalnici kada su videli njegovu krvavu glavu poverovali su da je mrtav. Kada su se provalnici udaljili nekoliko koraka od njega trčeći je pošao do najbliže telefonske govornice i izvestio kapetaniju o događaju i na osnovu njegovog izveštaja usledilo je upućivanje snaga unutrašnje bezbednosti i tako je posredno učestvovao u zaustavljanju provala.⁸

Na kraju s poštovanjem prilažem skicu događaja prikazanu na očigledan način kao i pregled podataka o predlo-

⁸ Posle oslobođenja Mađarske ovi »odlikovani«, zajedno sa mnogim drugim koji su izvršili zločin protiv naroda, pobjegli su na Zapad. Ipak, posle više od dve decenije od ovih događaja otkriveni su neki od onih koji su u krvi ugušili provalu iz zatvora u Satoraljaihelju. Njima je u novembru 1969. Prestonički sud Budimpešte izrekao presudu. Dr Vamoši Jožef (Vamosi Jozsef), bivši žandarmerijski kapetan, zbog ratnog zločina osuđen je na doživotnu robiju. Od bivših žandarma osuđeni su: Benedek Aron i Curi Pal (Csuri Pai) na 8 godina robije Borbelj Viktor na 12 godina robije i Biro Lajoš na 4 godine robije. Bivšeg žandarma Komjati Istvana (Komjathy Istvan), koji je 1945. godine pobjegao u Čehoslovačku, u isto vreme sud u Kaši osudio je na 11 godina lišenja slobode.

ženima za odlikovanje, na osnovu koga molim da se najvišem mestu predloži da se odlikuju: Kokai Šandor, mađ. kralj, policajac sa »Mađarskim srebrnim krstom za zasluge«, Nađ Peter, policijski pripravnik sa »Mađarskim bronzanim krstom za zasluge« a Vedreš Ferenc i Šairdi Jožef, policijski pripravnici, sa »Mađarskom bronzanom medaljom za zasluge«.

Budimpešta, 12-og maja 1944. godine

Po naređenju načelnika policije
Zamenik načelnika policije
(nečitak potpis)

BR. 194

Budimpešta, 13. maj 1944.

**NAČELNIK POLICIJE ZA UNUTRAŠNJOST UPUĆUJE POT-
CTNJENE ORGANE VLASTI DA O SVTM VAŽNIM POLI-
TIČKIM DOGAĐAJIMA ODMAH IZVEŠTAVAJU NEMA-
CKE ORGANE BEZBEDNOSTI¹**

Načelnik mađ. kralj. policije za unutrašnjost
Broj: pov. 599/1—1944.

Predmet: Obaveštavanje komandanta
nemačke policije o događajima
važnim za javnu bezbednost

Strogo poverljivo!
Svojeručno otvarati!

Svim rukovodiocima potčinjenih vlasti

U sedištima

Komandant nemačke policije sa sedištem u Budimpešti izrazio je želju da on, kao i njegovi saradnici, budu obaveštavani o važnijim policijskim događajima koji se dogode na teritoriji države kao i o postignutim rezultatima.

Obzirom da ispunjavanje ove želje služi izgradnji i produbljivanju saradnje dve policije, gospodin Ministar unutrašnjih poslova Kraljevine Mađarske je svojom naredbom broj 146.260/1944. I.B.M. naredio, da o važnijim policijskim doga-

¹ Umnoženi overeni prepis dokumenta (pisan na mašini) u MSRV, AO, M-6/146.

đajima koji su se dogodili i postignutim rezultatima, zatim 0 predmetima koji se tiču podanika nemačkog Rajha, na odgovarajući način informišem nemačkog komandanta policije u Budimpešti.

Na osnovu ove naredbe, o važnijim događajima koji su se dogodili na teritoriji Načelnika policije za unutrašnjost, a na osnovu izveštaja potčinjenih organa vlasti, izveštavao sam od slučaja do slučaja komandanta nemačke policije.

Međutim, ovaj način informisanja nije se pokazao kao svrsishodan, jer nemačka komanda je vesti stare 48 časova smatrala bezvrednim, i zbog toga je gospodin Ministar unutrašnjih poslova Kraljevine Mađarske, svojom naredbom broj 7582/1944. VII res. od 6. maja 1944. god., naredio da na brzo prenošenje vesti treba staviti posebno težište i shodno tome organizovati prenos vesti.

Radi jednoobraznosti i u cilju izbegavanja eventualnih neprilika, gospodin Ministar unutrašnjih poslova je poverio jednom oficiru za vezu da prikuplja izveštaje od mađ. kralj, policije i žandarmerije, da sredi pristigli materijal i na osnovu toga informiše rukovodioca organa nemačke javne bezbednosti u Mađarskoj. Oficir za vezu je žandarmerijski kapetan Varbiro Đerđ (Várbiro György) sa službenim sedištem u žandarmerijskoj kasarni, Besermenjiut, XII kvart, Budimpešta.

Važniji policijski događaji, koji interesuju pomenutu nemačku komandu, su uglavnom sledeći:

1) Važniji politički događaji kao na primer: demonstracije Jevreja, jevrejsko organizovanje i bilo kakvi pokreti Jevreja, komunističko organizovanje i pokreti, tajno organizovanje socijaldemokrata.

2) Pojava neprijateljskih padobranaca, -pojava partizana i aktivnost i pokret ovih.

3) Rezultati napada iz vazduha na gradove u unutrašnjosti ukoliko ima ljudskih žrtava i materijalne štete.

4) Broj oborenih i palih neprijateljskih aviona i mesto pada.

5) Ozbiljnija trvenja između stanovništva i pripadnika nemačkih oružanih snaga ili nemačkih organa javne bezbednosti, zatim između mađarskih policijskih organa i pripadnika nemačkih oružanih snaga, odnosno nemačkih organa javne bezbednosti.

6) Ponašanje pripadnika nemačkih oružanih snaga i organa javne bezbednosti na koje se može zameriti.

7) Eventualno preduzete mere u vezi sa događajima pod 1) do 6).

Pozivam Naslov da o slučajevima napred pomenutih zbivanja i pojava na teritoriji svoje nadležnosti kratko, dopunjeno potrebnim detaljima, još na dan događaja ekspresnim pismom obaveste imenovanog oficira za vezu. Jedan primerak saopštenja, koji ste poslali oficiru za vezu, dostavite Odeljenju javne bezbednosti, s pozivom na naredbu broj 7582/1944. VII. reš. a jedan primerak dostavite meni s pozivom na ovu moju naredbu. Saopštenja koja dostavljate javnoj bezbednosti meni ne slati ekspresnim pismom, već jednostavnim poštanskim pismom.

Bez promena i dalje u važnosti su ona naređenja koja obavezuju potčinjene vlasti da važne događaje saopšte meni, ili drugim vlastima telefonom, odnosno telegramom, ili ekspresnim pismom.

Posebno skrećem pažnju rukovodiocima potčinjenih vlasti, da jedan primerak svog saopštenja u ekspresnom pismu predaju na poštu još na dan događaja, na adresu oficira za vezu.

Posebno težište stavljam na tačno izvršavanje ove moje naredbe.

I
Iz naredbe Načelnika policije:
zamenik Načelnika policije
Halas (Halász), s.r.

BR. 195

Kapošvar, 5. jun 1944.

OBAVESTENJE KOMANDANTA 10. KAPOŠVARSKO PEŠADIJSKE DIVIZIJE DA JE ZA ODBRANU MEĐIMURJA USTUPIO JEDINICE KOMANDI 3. KORPUSA¹

Komanda 10. vnad. kralj. 10. pešadijske divizije
Broj 885
M.—1944.

Hitno!
Strogo poverljivo!
Oficir — oficiru
Direktno

Izmene u osiguranju Međimurja
i naftonosnog polja.

Kapošvar, 5. juna 1944. godine

Na osnovu naređenja Komande 4. korpusa od 5. o.m. br.
19.792/M.I. 1944 i²
Na dopis Komande 3. korpusa br. 24.345/M.I. — 1944.:

Za osiguranje Međimurja jedinice 18. pešadijskog puka, podređene Komandi 3. korpusa, na novoj teritoriji biće raspoređene kako sledi:

Komanda 18. pešadijskog puka i neposredno potčinjene jedinice kao i 2. bataljon 18. p.puka u Čakovcu (Gsaktornja), 1. bataljon 18. p.puka u Prelogu (Perlak), 3. bataljon 18. p.puka u Donju Dubravu (Alsodomboru).

Komanda 12. artiljerijskog divizionu u Donji Kraljevec (Murakiraly), 2. baterija 12. art. divizionu u Malu Suboticu (Kisszabadka), 1. baterija 12. art. divizionu u Al. Videvec, 3. baterija 12. art. divizionu u Hodošanju (Hodosany).

O prebacivanju jedinica, do zaključno sa pododeljenjem, detaljno izveštava ti u dnevnim izveštajima o situaciji. Komanda 4. korpusa obavestila je 104. železničku komandu o iskrcanim žel. stanicama.

Dobijaju: K-đa 18. peš. puka. K-đa 12. art. divizionu, na znanje k-dantu 10. peš. puka, k-dantu 10. art. divizionu.

Za komandanta divizije
Lovaš (Lovasz), general-
štabni major, s.r.

¹ Overeni prepis dokumenta (pisan na mašini) HL. 10. du.ho.1944. 185/M.

² Vidi dok. br. 192.

BR. 196

Budimpešta, 15. jun 1944.

TELEGRAM VEZENMAJERA, POVERENIKA RAJHA, MINISTRU SPOLJNIH POSLOVA RIBENTROPU O MAĐARSKIM REZERVAMA U RADNOJ SNAZI¹

BR. 239.

U vezi telegrama od 26-og maja br. 1579²

Prema predlogu poverenika Rajha za rezerve radne snage³ u toku je organizacija čvrste ruke za ekonomisanje mađarskom radnom snagom. U nedostatku efikasnog civilnog aparata, pod rukovodstvom general-potpukovnika Henjeia (Hennyei)⁴, formirana je vojna radna organizacija čiji je prvenstveni zadatak da udovolji prijavljenim zahtevima nemačkih i mađarskih vojnih organa za radnom snagom radi izvršavanja ratnih zadataka. Moj ured sarađuje i vrši stalnu kontrolu. U svim važnijim slučajevima lično se angažujem i u buduće ću tako postupati.

Mada se u Mađarskoj još uvek mogu naći neotkrivene rezerve radne snage ipak se mora ukazati na to da je od 19-og marta učinjen značajan napredak.⁵

¹ Objavljeno u: A Wilhelm-Strasse..., dok. br. 685.

² Sadržaj nije poznat ali iz samog izveštaja može se zaključiti da se moralo dati obaveštenje o stanju radne snage u Mađarskoj.

³ Saukel Fric (Saukel Fritz), načelnik ureda za nemačke rezerve radne snage.

⁴ Henjei Gustav (Hennyey Gusztáv), general, načelnik Glavne uprave za radnu snagu u Ministarstvu vojske a između 30. avgusta i 15. oktobra 1944. bio je ministar inostranih poslova u vladi generala Lakatoš Geze.

⁵ Ebezhald fon Tadolen (Ebezhald von Thadolen), savetnik nemačkog Ministarstva inostranih poslova, posetio je 22. maja Budimpeštu. U svom izveštaju od 26. maja, između ostalog, obavestio je ministra inostranih poslova Ribentropa o sledećem: »Mađarska vlada se saglasila da svakog mađarskog državljanina koji se prema mađarskim zakonima smatra Jevrejem prebacimo na istok. Oni zadržavaju samo 80 hiljada Jevreja koji će uz kontrolu mađarske vojske dospeti u mađarsku vojnu industriju na prinudnu radnu službu. Prema mađarskoj konstataciji broj mađarskih Jevreja procenjuje se na ukupno 900 hiljada do jednog miliona. Od toga broja otprilike 350 hiljada živi u Budimpešti... Prema dosadašnjim konstatacijama od do sada otpremljenih Jevreja oko jedna trećina je sposobna za rad. Posle njihovog stizanja u sabirni logor odmah će biti raspoređeni organima gaulajtera Saukela, organizaciji Tot itd... (Objavljeno u : A Wilhelm-Strasse ..., dok. br. 647).

1. Do današnjeg dana na teritoriju Rajha otpremili smo okruglo 340 hiljada Jevreja.⁶

2. Prema pouzdanim procenama, i u slučaju ne suviše opterećenosti saobraćajnih veza, ovaj se broj može do kraja jula udvostručiti i posle konačne likvidacije jevrejskog pitanja broj će se popeti na 900 hiljada. Budući da se može pretpostaviti da su jedna trećina do jedne polovine ovih sposobni za rad to znači smanjivanje radne snage u Mađarskoj.

3. Oko 25 hiljada mađarskih stručnih radnika radi već godinama u Rajhu.

4. Od 19-og marta Mađari su popunili rezervama onih sedam divizija koje su već tada bile na istočnom frontu i tamo su uputili još četiri divizije. Sada je u toku mobilizacija jedne divizije koja će za nekoliko dana biti spremna za pokret.

5. Sada u Rajh stiže 17 hiljada radnika za negu konja. Tražili smo još 83 hiljade i njihovo upućivanje bilo bi najranije za 4—6 nedelja.

6. Za izgradnju aerodroma bečka pokrajina dobila je 3000 radnika. Tražili smo još 15 hiljada koji će krenuti kroz sledeće četiri nedelje.

7. Na osnovu sporazuma mađarske vlade sa SS već nedeljama je u toku regrutacija lica nemačke narodnosti i lica koja se izjašnjavaju za nemačku narodnost te se kao rezultat ovog može računati na 40—50 hiljada regruta osim onih ranije na dobrovoljnoj osnovi regrutovanih 37 hiljada lica nemačke narodnosti⁷.

8. Nemačka Luftvafe (ratno vazduhoplovstvo Rajha) je u poslednje vreme tražila 25 hiljada lica pomoćnog osoblja

⁶ Vezenmajer je 29. aprila javio: »danas je pošao prvi transport iz Budimpešte sa 1800 jevrejskih radnika od 16—50 godina starosti. Sutra kreće sledeći voz iz Bačke Topole sa 2000 jevrejskih radnika«. (Objavljeno u: A Wilhelm-Strasse..., dok. br. 649).

⁷ Nemci su već 25. marta preduzeli korake u pogledu regrutovanja mađarskih Nemaca. Postigli su i saglasnost mađarske vlade. Čatai Lajoš (Csatay Lajos), ministar vojske i Vezenmajer Edmund potpisali su sporazum 14. aprila 1944. u vezi kojeg su hitlerovci odmah započeli sa regrutacijom »u nemačkim oblastima«. Čatai i Vezenmajer potpisali su 30. maja dopunski sporazum za dobrovoljno vrbovanje žena od 17 godina. Tako je došla na red treća akcija vrbovanja u toku drugog svetskog rata od strane SS-a na mađarskim teritorijalna. Do 25. avgusta regrutovali su novih 42.000 mađarskih »narodnosnih Nemaca« za potrebe SS-a a do kraja septembra taj se broj povećao na 55—60.000. U toku »vrbovanja« više puta je došlo do tuče i oružanih sukoba između SS-ovaca, koji su nastupali sa silom, i stanovnika nemačke narodnosti. Učestan način je bio da su hitlerovci noću neočekivano vršili racije u nemačkim naseljima i tako su pohvatali one koji se nisu javili regrutnim centrima, odnosno ljude sa nemačkim prezimenom.

za protivavionsku odbranu koje bi prvo trebalo prikupiti i tek posle mobilizacije mogli bi biti stavljeni na raspolaganje. Istovremeno za izgradnju protivavionske odbrane Mađarske moramo sistematski da obezbedimo radnu snagu.

Istovremeno od strane Mađarske takođe se pojavljuju značajni zahtevi po pitanju lovačkog programa kao i o zameni naoružanja i mađarskog preseljavanja a u vezi sa ostvarivanjem donetih odluka. Vrhovna komanda Vermahta i Ministar Rajha Šper⁸ prijavili su dalje zahteve za izvršenje radova od vojnog značaja u Mađarskoj kao što su hitna izgradnja železničkih pruga (daljih 40 hiljada radne snage), izgradnja aerodroma (30 hiljada), povećana seča drva i transportovanje istih za potrebe istočnih operacijskih teritorija i za ostvarivanje intenzivne poljoprivredne proizvodnje.⁹

Ostvarivanje pomenutih potreba sada je već samo moguće putem redovnog pozivanja vojnika (redovne radne obaveze) koje se redovnom zakonskom odlukom proširilo na sve

⁸ Šper Albert (Speer Albert), od 8. februara 1942. do 30. aprila 1945. ministar Rajha za naoružanje i vojnu industriju.

⁹ Čatai Lajoš, baš imenovani novi ministar vojske, potpisao je 1. jula 1943. »prethodni sporazum« sa nemačkom organizacijom »Tot«. (Organizaciju je formirao 1938. godine inženjer-general F. Tot, koji je do februara 1942. istovremeno bio i ministar naoružanja i vojne industrije. Organizacija je gradila utvrđenja, puteve, tajne fabrike oružja, aerodrome itd. od različite strategijske važnosti. Do kraja 1944. organizacija je brojala oko 340.000 lica. U okviru ove organizacije prisilno je radilo više od jednog miliona ratnih zarobljenika, odnosno obveznika rada). U smislu sporazuma mađarska vlada se saglasila da ustupi 3.000 prinudnih obveznika rada »za upotrebu u Borskim rudnicima bakra u Srbiji«. Kao protivuslugu Nemci su obećali da će od izrađenog bakra mađarskoj vladi dati 30% učešća (HL. VKF. 1943. god. 1. oszt. 5381/el.). ali to se nije ostvarilo. Šestog juna 1943. uputili su (Mađari, prim, prev.) 15 četa prinudnih obveznika rada a u toku leta stiglo je ponovo 1.500 lica u borske rudnike prvenstveno za izgradnju puteva i železničke pruge. Maja i juna 1944. ponovo su predali po 1.500 prinudnih obveznika rada organizaciji »Tot«. Šest hiljada mađarskih prinudnih obveznika rada sa više hiljada srpskih, hrvatskih, grčkih, italijanskih i dr. osuđenika na smrt radili su zajedno pod nečovečnim uslovima. Približavanje sovjetskih jedinica primoralo je borsko rukovodstvo organizacije »Tot« na raspuštanje radnih logora. Početkom septembra 1944. zarobljenike su prikupili u centralni logor u Boru, a zatim su ih u više grupa peške uputili prema Mađarskoj. Drugu kolonu — od oko 3.000 lica — oslobodili su jugoslovenski partizani. Više stotina prinudnih radnika u borskim rudnicima — među kojima oko stotinu Mađara — postali su borci ratnih srpskih narodnooslobodilačkih brigada, prvenstveno 23. i 25. srpske NO divizije, i mnogi od njih borili se oružjem do kraja rata protiv fašista za oslobođenje mađarskog i jugoslovenskih naroda. (O istorijatu bivših mađarskih prinudnih radnika u Boru i njihovoj partizanskoj delatnosti vidi: Godo Agneš, Mađari u jugoslovenskoj narodnooslobodilačkoj borbi..., str. 93—139).

muškarce i žene od 18—46 godina. Ovo je utoliko potrebnije pošto iz Raj ha stalno pristižu zahtevi u Mađarsku a što povećava nedostatak radne snage. Vojni pozivi se sistematski obavljaju.

U sklopu pregovora savetnika ministarstva Pecela (Petzel) sa predstavnikom poverenika Raj ha za rezerve radne snage, koji su završeni 15-og maja, u toku je vrbovanje poljoprivrednih radnika. Rezultat ovog se još ne može predvideti jer se usled napred navedenih zahteva poteškoće stalno povećavaju.

Zato sam se lično ponovo uključio kako bi i ova nastojanja po mogućnosti bila uspešna.

5795/E. 422083—84

Vezenmajer(Vesenmayer)¹⁰

BR. 197

Bačka Topola, 13. jun 1944.

NAREDBA VELIKOG ŽUPANA BAC-BODROŠKE ŽUPANIJE I GRADA SOMBORA DA SU SVUDA ZA UBIRANJE LETINE ODGOVORNI TERITORIJSKI NADLEŽNI KOMANDANTI KORPUSA¹

Kopija

Strogo poverljivo!

*Veliki župan Bač-Bodroške županije
i Sombora kralj, grada sa municipalnim pravima*

Broj: 270/res. 1944.

Predmet: Jedinstveno rukovođenje u vezi ubiranja poljoprivrednih proizvoda.

Gospodinu podžupanu

Sombor

Gospodinu gradonačelniku

Sombor, Senta, Stara Kanjiža

Mađ. kralj. Policijskoj kapetaniji Sombor, Senta, Stara Kanjiža.

Svim sreskim načelnicima

U sedištima

U današnjim uslovima moramo računati sa nastojanjem neprijatelja da će izazvati štete na, još nepožnjevenim, zatim ovršenim, unetim, kao i uskladištenim žitaricama — naro-

¹⁰ Vezenmajer Edmund (Vesenmayer Edmund).

¹ Umnoženi dokument (pisan na mašini) u MSRV. AO-M.21/106.

čitim zapaljivim sredstvima raspršivanjem iz aviona, kao i paljenjem od strane sabotera — a time ometati snabdevanje kako u Mađarskoj, tako i kod saveznika.

Obezbeđenje ishrane danas predstavlja vojni interes od prvorazrednog značaja. Sa svim raspoloživim sredstvima i snagama obezbediti, da nepožnjevena letina — u periodu zrenja — u najkraće mogućem roku u celosti bude požnjevena, a da uskladišten je proizvoda bude obezbeđeno — u što širem krugu, decentralizovano.

Na osnovu gornjeg, a u interesu obezbeđenja jednoobraznog izvršenja skidanja letine — cna osnovu odluke Ministarskog saveta — a u vezi naredbe gospodina mađ. kralj. Ministra unutrašnjih poslova broj 3520/el. AVK. 1944. uz saglasnost gospodina načelnika mađ. kralj. Generalštaba Kraljevine Mađarske, stupilo je na snagu jedinstveno rukovođenje.

Vreme trajanja: od 15. juna u 00.00 časova do zaključno sa 15. septembrom u 24.00 časova. *Teritorija:* na celoj državnoj teritoriji prema teritorijalnim nadležnostima mađ. kralj. komandi korpusa odnosno Komandi vojnih okruga. *Jedinstveni rukovodilac:* svuda teritorijalno nadležni komandant korpusa, odnosno vojnog okruga.

U vezi sa pitanjem sprovođenja ovih zadataka, gospodin mađ. kralj. Ministar unutrašnjih poslova *potčinio je organe javne bezbednosti* nadležnim jedinstvenim *rukovodiocima*, a ostale vlasti *javne uprave* uputio na najtešnju saradnju sa njima.

Uostalom, skrećem vam pažnju, da jedinstveni rukovodioci ne mogu uzeti u obzir žandarmeriju za stražare ili druge poslove koji su u suprotnosti sa njihovim pravilima službe.

U budimpeštanskom službenom listu broj 124. od 3. juna 1944. godine, objavljena je naredba Ministarstva unutrašnjih poslova broj 100.000/1944, u saglasnosti sa gospodinom Ministrom za poljoprivredu, u kojoj su opširno obuhvaćene smerice koje treba imati u vidu u preventivi i službi odbrane.

Zemaljski institut protivvazdušne odbrane — na osnovu zahteva koje je dobio od nadležnih stručnih ministarstava — izdao je popularnu svesku za proširenje znanja, snabdevenu ilustracijama, a pisanu lako razumljivim jezikom u kojoj su obuhvaćena sva ona znanja koja stanovništvu daju potrebna ■O'baveštenja po ovim pitanjima. Za podelu svezaka u odgovarajućem broju primeraka, mere je istovremeno preduzelo 36. odeljenje Ministarstva vojske.

U interesu savesnog izvršavanja svega obuhvaćenog ovom naredbom, u svojoj nadležnosti, neizostavno preduzmite dalje potrebne mere. Svoje potčinjene organe vlasti obezbedite od-

govarajućim u puts tvima, koje svuda treba prilagoditi mesnim uslovima. Ujedno se postarajte da najšire stanovništvo, po mogućnosti, najhitnije upoznate sa propisima koji se odnose na odbranu letine.

Najhitniji zadatak je izgradnja temeljne mreže službe osmatranja. O angažovanju obveznika Levente u ovu službu, mere neposredno preduzima 40/e Odeljenje Ministarstva vojske.

U cilju poštode ljudi angažovanih u službi od opšteg interesa, službu osmatranja ne ograničiti samo, isključivo, na osmatranje neprijatelja koji ugrožava poljoprivredne proizvode, već treba proširiti i na osmatranje terorističkih akcija padobranaca i partizana, kao i na akcije sabotaža.

Organi javne bezbednosti sa pojačanom pažnjom treba na svojoj teritoriji da prate stanovništvo a 'naročito stanovništvo narodnosti u provinciji, zatim uopšte pokrete poljoprivrednih radnika gde god da se jave, zatim pojave sabotaža, i infiltriran je stranih elemenata u pojedina mesta (osmatrači

0 svakom strancu koji se pojavi u opštini, odmah podnose izveštaj opštinskim vlastima, odnosno nadležnoj žandarmerijskoj stanici), manijake piromane, napuštenu besprizornu decu, 1 eventualno angažovane pripadnike radnih četa.

Sve aktivnosti koje u bilo kom pravcu ometaju i sprečavaju radove na prikupljanju letine treba najenergičnije i neizostavno suzbiti, a odgovorna lica staviti pod nadležne sudove i ujedno protiv istih pokrenuti postupak za interniranje.

U slučaju potrebe, rukovodioci jedinstvenog komandovanja će uvek motivisani mesnim okolnostima zauzimati stav po pitanju načina i redosleda vršidbe (na primer: u cilju sprečavanja brzog širenja vatre na većim kompleksima pšeničnih polja, primeniće vršidbu u vidu šahovskog polja, itd.).

U opravdanim slučajevima, radi obezbeđenja nesmetanog izvođenja radova, može se trebovati vojna radna snaga i prevozna sredstva.

Skrećem pažnju gospodi gradonačelnicima — sreskim načelnicima, da u interesu tačnog i savesnog izvršavanja moje naredbe neizostavno preduzmu sve očito potrebne mere.

Jedan primerak moje predmetne naredbe šaljem radi znanja gospodinu podžupanu i rukovodiocima policijskih kaptanija koji dejstvuju na teritoriji.²

Bačka Topola, 15. juna 1944.

Velikižupan
Piuković, s.r. (Piukovics)

² Uz dokument priključene su i kopije.

BR. 198

Sombor, 15. jun 1944.

OBAVESTENJE VELIKOG ŽUPANA BAČ-BODROSKE ŽUPANIJE I GRADA SOMBORA POTČINJENIM ORGANIMA DA JE JEDINSTVENI RUKOVODILAC ZA BORBU PROTIV PADOBRANACA I PARTIZANA TERITORIJALNO NADLEŽAN KOMANDANT KORPUSA¹

*Od velikog župana Bač-Bodroške
županije i grada Sombora
Broj 271/res. 1944.*

Strogo poverljivo

Predmet: Jedinstveno rukovođenje
protiv neprijateljskih padobranaca-agenata i partizana.

Gospodine podžupane
Gospodine gradonačelnice

*Sombor
Sombor
Senta, Kanjiža*

Mađ. kralj policijskoj kapetaniji u Senti i Staroj Kanjiži
Sreski načelnici svih srezova

U sedištima

Gospodin mađ. kralj. Ministar unutrašnjih poslova i načelnik mađ. kralj. Generalštaba svojim naređenjem broj 3530/Ein. AVK.² izvestili su me da, na osnovu sopstvenog uviđa i na osnovu informacija dobijenih od nemačke policije za javnu bezbednost, treba da računamo sa pojačanim ubacivanjem padobranaca-agenata u Mađarsku, kao i sa sabotažnim akcijama terorista, pristiglih na neki drugi način i sa zaoštavanjem partizanskih borbi.³

¹ MSRV. AO-M 7/15. Umnoženi original pisan na mašini.

² Ministar unutrašnjih poslova i načelnik Generalštaba u eirkularnom naređenju 3530/el. avk. od 15. juna 1944. uveli su jedinstveno rukovođenje borbom protiv padobranaca i partizana. Dokument koji se ovde objavljuje je izvod tog naređenja. (Budimpeštanski državni arhiv br. 1, Poverljivi spisi gradonačelnika, 1944, br. 469, umnožena kopija, objavljena u celosti: Mađarski borci za slobodu... — Magyar szabadság harcosok..., dok. br. 85).

³ Načelnik Generalštaba, u svom naređenju br. 4667/el. avk. od 22. avgusta 1944, naredio je komandama vojnih okruga da odmah preduzmu mere za pronalaženje partizana bačenih padobranima, da obrate pažnju na one koji ih simpatišu da drže pod prismotrom članove porodica onih mađarskih vojnika koji su pali u sovjetsko ratno

Utvrđeno je da se partizanskim dejstvima centralno rukovodi iz Moskve. Potrebno je da se odbranom od padobranaca-agenata, agitatora i partizana na celoj teritoriji države uz potporu nemačke policije, ali pod mađarskim vodstvom, rukovodi jedinstveno. U mađarskom pogledu, jedinstveno rukovođenje odbranom protiv partizana zadatak je načelnika mađ. kralj. Generalštaba (centrale državne bezbednosti).

Na osnovu gornjih razloga, gospodin ministar unutrašnjih poslova u sporazumu sa gospođinom načelnikom Generalštaba uveo je, u cilju efikasne odbrane, za celu državnu teritoriju, počev od 15-og ovog meseca u 00,00 časova pa sve do opoziva, jedinstveno rukovođenje odbranom protiv padobranaca-agenata i partizanskih dejstava, prema teritorijalnoj po deli nadležnih Komandi korpusa, odnosno Komandi vojnih okruga.

Jedinstveni rukovodilac svuda je teritorijalno nadležni komandant korpusa, odnosno komandant vojnog okruga.

Komande korpusa odnosno vojnog okruga će u svojim štabovima odrediti jednog generalštabnog ili drugog, za ovo pogodnog, oficira — kao referenta za partizane — sa odgovarajućim pomoćnim osobljem. Zadatak ove grupe je, prema prilogu broj 1,⁴ komandovanje i rukovođenje službom od partizana na teritoriji komande korpusa, odnosno vojnog okruga, a na osnovu naređenja komandanta korpusa, odnosno vojnog okruga a u sporazumu sa teritorijalno nadležnim nemačkim organima bezbednosti.

(Obzirom da je partizanski pokret na teritoriji Bačke vrlo jak, to do sada izda ta naređenja gospodina ministra unutrašnjih poslova, odnosno načelnika mađ. kralj. Generalštaba, ostaju na snazi.)

Za izvršenje zadataka u vezi sa ovim pitanjem, kao i po predmetu obezbeđenja ubiranja letine poljoprivrednih proizvoda, prema naređenju broj 3520/Eln. AVK. 1944⁵, organi javne bezbednosti podređeni su od strane gospodina mađ. kralj. Ministra unutrašnjih poslova Komandantu nadležnog korpusa, odnosno vojnog okruga, kao jedinstvenim rukovodiocima, a ostale vlasti javne uprave sa svoje strane *upućujem* na najtešnju saradnju sa napred pomenutim organima.

Gospodin mađ. kralj, ministar unutrašnjih poslova u sporazumu sa načelnikom mađ. kralj. Generalštaba skreće pažnju

zarobljeništvo, da o istima sačine poimenični spisak i dostave nadležnim vlastima, da motre na sve komuniste, sva lica slovenskog porekla, na strance itd. (HL. Spisi vladinog poverenika za mobilizaciju na teritoriji 3. korpusa. Bez broja 1944. Umnožena kopija).

⁴ Vidi u produžetku dokumenta.

⁵ Vidi dok. br. 197.

rukovodiocima na to da žandarmeriju i policiju, kako u službi preventive tako i u borbama, koriste samo u onolikoj meri, koliko to dozvoljava osnovni zadatak žandarmerije, odnosno policije (služba javne bezbednosti). Jedinstveni rukovodioci izdaju svoja naređenja žandarmeriji preko komandanata žandarmerijskih okruga, a policijskim kapetanijama preko posmatrača u policijskim okruzima.

Prilikom saslušavanja padobranaca-agenata i partizana imati u vidu ona pitanja, koja sadrži prilog broj 2.⁶ Ova naredba ne negira do sada izdate propise o postupku prema padobrancima koji su *vojna* lica.

Skrećem pažnju gospodi sreskim načelnicima (i gradonačelnicima) na to da u cilju savesnog sprovođenja sadržaja moje naredbe, u svom delokrugu neizostavno učine potrebne dalje mere, i sa pojačanom obazrivošću učine sve, u interesu uspešne odbrane.

Jedan primerak ove naredbe šaljem radi znanja gospodinu podžupanu i rukovodiocima policijskih kapetanija koje rade na teritoriji moje nadležnosti.

Sombor, 15. juna 1944. godine.

Umnoženo

Piuković, sr.
Veliki župan

Prilog broj 1

Otkrivanje padobranaca-agenata i partizana

Na teritorijama ugroženim od padobranaca i partizanskih bandi, kao i u unutrašnjosti zemlje — prema oceni teritorijalno nadležnog jedinstvenog rukovodioca — isti će čim pre postaviti centre za javljanje (obaveštavanje). Dok se na teritoriji ne vrše aktivna partizanska dejstva, dotle će samo pripremiti postavljanje centara, i odrediti lica (u slučaju njihove odsutnosti zamenike) obučiti ih načinu rada, inače ih ostaviti na njihovim službenim dužnostima.

Komandama korpusa i okruga saopštiću u posebnom prilogu mesta ovakvih stanica za prikupljanje izveštaja i centara za obaveštavanje, formiranih od strane nemačke Službe bezbednosti.

Tamo gde ovakvi nemački organi već rade, obavezno postaviti i mađarski centar za javljanje (obaveštavanje), isti

⁶ Prilog izostavljen. Iz sadržaja priloga br. 1 podrazumevaju se pitanja.

najtešnje da saraduje sa nemačkim centrima za javljanje (obaveštavanje)⁷, a svoje zapažanje obavezno izmenjivati sa istima. Nemački organi će za ovakav rad dobiti posebna uputstva od svojih pretpostavljenih.

Potrebno brojno stanje raspoređenih u centre za javljanje (obaveštavanje), i obim zadatka ustanoviće jedinstveni rukovodilac. Među ove, od nadležnih mesnih žandarmerijskih i policijskih organa, dokumentovati po dvojicu, koji će pored svoje redovne službe, i ovde raditi. Žandarmerijske patrole su obavezne da svoja zapažanja smesta — preko telefona ili poverljivog kurira — jave najbližim centrima za javljanje (obaveštavanje).

Veze javljanja (obaveštavanja) preko više kanala (radio, stalna linija kuriri itd.), smesta organizovati, a u slučaju prekida istih, treba pripremiti veze svojim sredstvima i ljudstvom.

Svoja javljanja kako mađarski tako i nemački organi, dostavljaju sopstvenom linijom.

Svoja zapažanja, organi javljanja (obaveštavanja), smesta će javljati redovnim službenim putem — a u hitnim slučajevima neposredno — centru za javljanje (obaveštavanje), formiranim od strane teritorijalnog rukovodioca za jedinstveno rukovođenje. Susedni centri za javljanje (obaveštavanje) bez zakašnjavaća će informisati jedni druge i neizostavno javljati Generalštabu, Centrali državne bezbednosti i 2. odeljenju GŠ. Javljanje drugima odmah prekinuti. Mogućnost brzih i sigurnih veza treba izgraditi svim sredstvima.

a. Zadatak centara za javljanje

1) Pojavljivanje partizanskih bandi i padobranaca-agenata, snabdevanje istih iz vazduha, itd., odmah javljati rukovodiocima centra za javljanje. Potpuno je svejedno da li ovi izveštaji dolaze od stanovništva ili civilne i vojne vlasti.

2) Od strane stanovništva primećene partizane i padobranice-agenate treba držati pod prismotrom, do dolaska organa za savlađivanje.

3) Nadletanja neprijateljskih aviona, a naročito uznemiravajuća nadletanja — posebno iznad ravničarskih teritorija — treba neprekidno osmatrati. Prilikom prijavljivanja naznačiti tačno mesto i vreme nadletanja.

4) Po mogućstvu uhvatiti što više živih partizana i padobranaca-agenata (naročito agenata radio-telegrafista među kojima su često i žene), i privesti ih najbližim putem mađarskim vlastima na saslušanje.

⁷ Vidi dok. br. 184.

5) Uhvaćene treba brzo i temeljito saslušati, kako bi rezultat mogao biti odmah iskorišćen, radi daljih otkrivanja. Suštinu ispitivanja treba odmah saopštiti jedinici koja je izvršila hvatanje. (Pitanja koja se odnose na saslušanje, sastavljena su i priložena).

6) Treba iskoristiti svaku mogućnost da u slučaju hvatanja radio-telegrafiste-agenta, isti stupi u vezu sa svojim nadlogodavcem. Cilj toga je da se i na ovaj način saznaju namere neprijatelja. Obzirom da ova služba zahteva jedinstveno usmeravanje na celom frontu kontrašpijunaže, podatke za slanje radio vesti nadlogodavcu, treba prethodno dati na odobrenje. Prema tome nacrt planirane radio-preda je jedinstveni rukovodioci će podneti:

- a) za političke izveštaje Centrali državne bezbednosti,
- b) za vojne izveštaje II odeljenju mađ. kralj. Generalštaba.

7) Centri za javljanje postavljeni su u graničnom pojasu, a sa zagranničnim organima izviđanja kao i sa nemačkom policijom bezbednosti i organima Službe bezbednosti treba održavati neprekidnu vezu kako bi bila obezbeđena stalna razmena informacija. Rukovodioci jedinstvene odbrane će u ovom cilju koristiti nemačkog organa za vezu koji se nalazi u njihovim štabovima. Vezu sa Slovačkom održava policija bezbednosti i Komandant službe bezbednosti, koji se nalazi u Budimpešti.

B. Postupak:

1) Dužnost rukovodioca centra za javljanje je da posle pristizanja izveštaja savesno razmotri verodostojnost izveštaja. U ovo spada na primer: ispitivanje stanovništva, upotreba sopstvenih špijuna, korišćenje civilnih istražnih organa, ili nasilno izviđanje.

2) Izveštaji se ne smeju slati bez provere. Ako se vest koja predstavlja vanrednu opasnost šalje dalje bez provere, treba jasno naglasiti, da vest u interesu brze predaje, nije proverena. U takvom slučaju treba naznačiti, kakve su mere preduzete u pogledu proveravanja.

3) Ako je protivnička radio-emisija uhvaćena, istu će teritorijalno nadležni centar za javljanje preko rukovodioca za jedinstvenu odbranu dostaviti Centrali državne bezbednosti, odnosno 2. odeljenju GŠ, naznačivši i zadatak koji je radiisti-agentu dao nadlogodavac kao i nacrt radio-izveštaja koji treba poslati kao odgovor. Za sastavljanje nacrt, angažovati i nemačkog organa za vezu. O svemu ovome, nemačka služba javljanja će posebno obavestiti svoje pretpostavljene.

Odobrenje za slanje nemački Centar za javljanje dobija od policije bezbednosti i Komande službe bezbednosti, a mađarski Centar od Centrale državne bezbednosti, odnosno 2. odeljenje Generalštaba.

Tu će radio-vest dobiti šifrovanu oznaku pod kojom će dalje izveštaj da cirkuliše.

Da bi otežali neprijatelju prisluškivanje u vezi sa radio-vešću i da isto onemogućimo, moramo primenjivati određena pravila bezbednosti: poseban kurir, šifrovani telegram, tajni razgovornik preko telefona itd.

4) Uhvaćenog partizana ili padobranca-agenta dozvoljeno je osuditi samo u slučaju, ako se van svake sumnje ustanovi, da se za dalje obaveštajne ciljeve ne može upotrebiti.

5) Svakog onog partizana ili padobranca koji bi za račun odeljenja I c komandujućeg generala nemačkog Ratnog vazduhoplovstva mogao dati neki važan iskaz, dozvoljeno je osuditi samo ako ih je i predstavnik Ratnog vazduhoplovstva, saslušao. U ovakvim slučajevima treba službenim putem tražiti, jednog istražnog oficira. ,

6) Detaljno saslušavanje uhvaćenog padobranca-agenta, jedinstveno će vršiti teritorijalno nadležna žandarmerijska istražna pododeljenja. U tu svrhu, žandarmerijska pododeljenja zadržaću u rezervi nekoliko islednika predviđenih za akcije u neprijateljskoj pozadini. Prilikom ispitivanja treba da bude prisutan predstavnik 2. odeljenja korpusa (vojnog okruga) radi ocene podataka vojne prirode. ,

Nadalje, potrebno je obavesti ti, ii mogu biti prisutni i organi nemačke Službe bezbednosti, radi ocene podataka saslušanja po nemačkoj liniji i radi izveštavanja.

Rukovodioci za jedinstveno vođenje službe odbrane potpomagaće u svakom pogledu ovu vrstu istrage (smeštaj, ishrana, tumač, prevoženje i druga sredstva).

Savladavanje partizana i padobranaca-agenata — zadatak je rukovodilaca za jedinstveno vođenje službe odbrane, koji će u ovom pogledu postupiti u saglasnosti sa teritorijalno nadležnim komandama nemačke policije bezbednosti, i Službe bezbednosti.

(Prilog broj 3.)⁸

⁸ Prilog izostavljen. Suština je u tome da se u otkrivanju padobranaca mogu koristiti sve nemačke i mađarske snage koje se nalaze na toj teritoriji.

BR. 199

Harkanj (Harkány), 28. jun 1944.

**PREDLOŽI KOMANDANTA 8. PEŠADIJSKOG PUKA O PO-
JAČAVANJU ODBRANE GRANICE¹**

*Komanda 8. mađ. kralj,
peš. puka »Kralj Bela«
Broj 1683/kt. 1944.*

*Strogo poverljivo!
Oficir — oficiru!*

Predloži u vezi sa odbranom.

Komandi 10. mađ. kralj. peš. divizije

Kapošvar

Harkanj (Harkány) 28. jun 1944.

U vezi naređenja komande korpusa broj 19.036/M. I. 1944. od 2. maja 1944. godine 10. pešadijskoj diviziji br. 680/M²—1944 i mog naređenja broj 1650/kt. 1944. od 24. juna 1944. godine.³

Iz prispelih izveštaja može se zaključiti da ispred pukovskog pojasa dejstvuju tri velike partizanske grupe.

I grupa: spušta se u ravnicu na sastavu planina Bilogora i Papuk, glavnina trenutno u predelu Miklč, Orehovica, Drenovac, a prednji delovi ustanovljeni na prostoru Kapelna, Moslavina, Viljevo.

II grupa: se spustila u ravnicu sa planine Papuk, glavnina trenutno u rejonima Podgorač, Bračevci, Poganovci, Martinci, a prednji delovi su dostigli, Vladimirevci, Bizovac, Petrijevci, Josipovac. Postoji verovatnoća da je ova grupa bila u vezi i sa partizanskom organizacijom u Dardi.⁴

Snage ove dve grupe, svaka od oko 4.000 ljudi.⁵

¹ HL 10. ay. ho 1944. 3870/kt. Original pisan na mašini.

² Vidi dok. br. 192.

³ Naređenje za odbranu granice može se naći: HL. 10. gy. ho. 1944. 3929/kt.

⁴ Na toj teritoriji dejstva su izvodile jedinice 6. korpusa Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije a u okviru njega i mađarski bataljon »Šandor Petefi« i nemačka četa »Ernst Telman-«.

⁵ Brojevi su preuveličani.

III grupa: proteže se iz Fruške gore uz Dunav.⁶ Između Vinkovaca i Dunava vrši pokret u severozapadnom pravcu prema Osijeku. Prednji delovi se nalaze kod Belog Brda. Verovatno su patrole ove grupe uhvatili graničare kod kote Hulo (Hulio).⁷ Veličina ove grupe je nepoznata, ali je van svake sumnje da broji više hiljada ljudi.

Verovatan cilj II i III grupe je zauzimanje Osijeka. Prva grupa je trenutno zauzeta opkoljavanjem Slatine, gde se prema mojim obaveštenjima nalaze dva bataljona ustaša.

Postoje vesti o tome da partizanske grupe imaju nameru preći na mađarsku teritoriju preko Drave, što hrvatske vlasti nemaju nameru spreći ti.

Šume koje se protežu uz Dravu vrlo su pogodne za infiltriranje partizana a izgleda da će ih u ovome potpomoći i sluge hrvatske nacionalnosti, koje je grof Drašković doveo iz Hrvatske. Ima vesti i o tome da partizani prave veliki broj čamaca, što zajedno sa prethodno javljenim, potvrđuje nameru prelaska.

⁶ Grupacija Nemaca, ustaša i domobrana (oko 15.000 vojnika) započela je 14. juna 1944. napad pod konspirativnim nazivom »Kornblume«, koji je trebalo da se sprovede u četiri faze: u prvoj fazi da se »očisti« od partizana Fruška gora, u drugoj severoistočni deo Srema, u trećoj jugoistočni i južni deo Srema, a u četvrtoj zapadni deo Srema. Istovremeno je trebalo da se od partizana zaštiti sazrelo žito. Kao odgovor na ponovni napad okupatorsko-kvislinških snaga, 1. i 2. vojvođanska narodnooslobodilačka brigada, Sremski NOP odred, Diverzantski bataljon Glavnog štaba Vojvodine, 3. bačko-baranjski NOP odred i druge snage pojačali su svoje sabotaže i diverzantske akcije. »Protivpartizanska operacija« koja je trajala do 6. avgusta nije donela fašistima željeni rezultat. Česta pojava partizanskih izviđača na mađarskoj granici, čak i na mađarskoj teritoriji, zatim oživljavanje diverzantskih akcija izazvali su veliku uznemirenost kod komandi pograničnih jedinica, tim više što se istovremeno povećao i broj prebeglih partizanima.

⁷ Komanda 4. pečujskog korpusa dostavila je 24. juna komandi 10. peš. divizije izveštaj 54. graničarskog poternog odreda prema kojem su »22-og t.m. partizani uhvatili patrolu od četiri člana graničarske karaule u Kopaču (8 km severoistočno od Osijeka) na ušću Drave u Dunav. U toku borbe tri člana patrole su bili ranjeni. Partizani su patrolu preveli na jugoslovensku teritoriju. U toku popodneva vođa patrole, koji je ostao nepovređen, vratio se u donjem rublju sa porukom da će ostala tri ranjena člana patrole dotle držati u zarobljeništvu dok ne ozdrave. Tri zarobljena graničara nalaze se u jednoj kući opštine (Bijelo Brdo) oko 12 km istočno-jugoistočno od Osijeka na vezi. Ispostava u Barču javila je 23-ćeg juna. Veći deo nemačkog bataljona stacioniranog u Virovitici prebacili su u Osijek. Ovako, nemačke snage koje su još ostale u Virovitici nisu dovoljne za odbranu u slučaju napada partizana jer onih 2—300 vojnika koji su ostali u Virovitici daju razne straže. Nemci su zamolili komandu 4. korpusa da preuzme odbranu nad dva mosta na Dravi kod Barača«. (HL. 10. du ho. 1944. 3783/kt).

Trenutno dravski odsek, u dužini od oko 100 km, obezbeđuje 14 graničnih karaula čije ukupno brojno stanje iznosi oko 850 vojnika. Između graničnih karaula 2/3 2. bataljona 8. peš. puka u Belom Manastiru (Bélmonostor) i 1/3 istog bataljona u Dardi, u slučaju partizanskog napada, usled razvijene putne mreže, u stanju su da obezbeđuju i baranjski trokut od linije Vilanj (Villány), Beremend, Bistrinci prema jugoistoku.

Grupa iz šikloša, Harkanja i Tereheđa (Siklós), (Harkany) i (Terehegy) u stanju je pružiti odgovarajući oslonac graničarima na teritoriji istočno od linije Pelerd, Radfalva, Kemes (Pellérd, Radfalva, Kémes), Viljevo, dok od ove linije na zapad do granice pukovskog pojasa, grupa iz Harkanja, zbog velike udaljenosti, mogla bi samo sa zakašnjenjem da se angažuje u odbacivanje eventualnog partizanskog upada.

Moj utisak je da i partizani znaju za prazan prostor između Šikloša i Barča (Barcs) na to ukazuje i pravac pokreta partizana. Ako bi kod Revfalua (Révfülu) ili Zalate (Zaláta) prešli na drugu obalu i probijali se u pravcu Sentleriinca (Szentlőrinc) radi neutralisanja železničkog čvora, pre bi stigla u Sentlerinc partizanska grupa koja je prešla na našu stranu, nego bataljon iz Šikloša, preko Kemeša i Vajsloa (Vajszló) u Šelje (Sellye), uzimajući u obzir istu brzinu marša. Dakle, pored trenutnog grupisanja pukovska grupa, nije u stanju odgovoriti svom zadatku, da u svim okolnostima osigurava železničku liniju Sigetvar, Pečuj, Vilanj, Darda, Osijek (Szigetvár, Pécs, Villány, Darda, Eszék).

Prema mojoj proceni, partizani bi mogli imati četiri glavna pravca nastupanja, što određuju putevi i železničke pruge.

1. Pravac Osijek, Beli Manastir, Vilanj, Pečuj u stanju je da zatvara II bataljon 8. peš. puka.

2. Donji Miholjac, Harkanj, Turonj (Turony) duž puta za Pečuj bezuslovno sam u stanju braniti sa svojom grupom iz Harkanja.

3. Moslavina, Vajslo, Gerčenj (Göröcsöny) duž puta za Pelerd (Pellérd) potpuno je slobodan a nebranjen.

4. Drava, Stara Zalata (Sztara — Zaláta) železnička stanica Šelje duž pruge za Sentlerinc sada je takođe nebranjen.

U interesu meni poverenog odseka južne državne granice u dužini od oko 100 km u interesu njenog pouzdanog obezbeđenja, molim da se prihvate moji sledeći predlozi:

1/ *Grupisanje*: nepromenjeno ostaju grupe Darda, Beli Manastir i Šikloš, Harkanj, Tereheđ. Molim da se 3 bataljona prebace u Vajslo, a jedna ojačana četa u Šelje. Prva baterija

11. divizionu iz Peču ja dolazi u Did (Gyüd).

2/ Molim da se brojno stanje puka popuini do mobilizacijskog sastava. U tom slučaju dopunski bataljon bi ostao u Peču ju kao i dopunski divizion 11. artiljerijskog divizion, koji bi bili u stanju obavljati službu u garnizonu i obrazovati rezervu u pozadini. Regruti koji dolaze 1. avgusta, obučavali bi se u opštinama na 6—8 km iza dislociranih bataljona, sa čime bi se postigla dva cilja: a/ obučavanje regruta odvijalo bi se pod kontrolom sopstvenih komandanata bataljona; b/ sa svojim položajem, nastavne čete bi zatvarale napred navedene glavne pravce upada u slučaju ako bi mobilisani bataljoni, dobivši zadatak, napustili svoja sadašnja mesta. Regruti bi za 4 nedelje po potrebi, mogli biti upotrebljeni za odbranu.

3/ *Sredstva za prevoženje*: u odseku puka — brzo prebacivanje u stanju je da obezbedi asfaltai put Belje (Beremend), Sikloš, Kemeš, Vajslo, Selje. A prevoženje železnicom pruga Darda, Beli Manastir, Šikloš, Kemeš, Vajslo, Šelje. Zato molim da se svakom bataljonu dodele po tri kamiona, kao i da se jedan motorni voz sa 2 zatvorena G vagona i jednim otvorenim vagonom postavi u Šiklošu, tako da, ukoliko nastane potreba za prebacivanjem, ovaj motorni voz bi obezbeđivao brzo prevoženje sa prednošću u voznom redu. Postavljanje motornog voza tražim zato, jer isti ne koristi pogonsko gorivo kada je van pokreta. Sa ovim motornim vozom mogu obezbediti i transport municije i za artiljerijski divizion. Prema mom mišljenju, zaprežnim prevoznim sredstvima prevoženje ne bi bilo celiisbodno, jer su spora, a ista ova sredstva mogla bi postati plen partizana, te se tako u vremenu ne bi dobijalo. Mali kapacitet kola izdužuje kolonu i otežava komandovanje. Trenutno opštine i ne raspolažu sa zapregama u dovoljnom broju, jer su ista danju na radu u ataru, te ih je tako teško prikupiti, dok su noću većina zaiprega takođe angažovana u ataru zbog odbrane od požara koje izazivaju zapaljive pločice.

Eventualno uzimanje civilnih motornih vozila takođe ne obezbeđuje brzo prebacivanje jer kod većine gume na točkovima su u vrlo slabom stanju, a to su uostalom civilna putnička vozila malog kapaciteta, koja sada nemaju ni pogonskog goriva, a civilni kamioni, koji su u upotrebnom stanju — redovno su na putu, tako da ih je teško uhvatiti.

4/ Molim da se ubrza *popuna puka sa automatima*, jer u borbi sa partizanima ovo oružje smatram najefikasnijim, bez obzira na to što i partizani raspolažu sa velikim brojem automata.

5/ *Smanjenje brojnog stanja*: u smislu postojeće naredbe koja je na snazi, vojnici odlaze na odsustvo radi žetve. To će rezultirati 40°/o odsutnosti iz svih bataljona.

Prema naredbi o pozivanju regruta, vojnici treće godine koji su sada u puku, demobilišu se od 20—30. VII a za popunu istih predviđeni su sadašnji drugogodišnjaci. Ovo rezultira dalje smanjenje brojnog stanja.

Na kurs komandira pododeljenja, koji počinje 3. jula, moram poslati u nastavnu jedinicu u Sikloš sve đake i ročne podoficire koji su ove godine završili školu, kao i sve sadašnje komandire četa na kurs komandira pododeljenja.

Napred rešeno u gornjoj tački će smanjiti brojno stanje na primer u II bataljonu 8. peš. puka po sledećem:

Sadašnje brojno stanje bataljona je oko 500 vojnika.

Na odsustvo, radi žetvenih radova, odlazi odjednom 200 vojnika.

Đaka i ročnih podoficira okruglo 100 vojnika.

Za popunu odlazećih vojnika treće godine 25 vojnika.

Na popunu službi, pozadine, otkomande, straža u kasarni u Mađarbolju (Magarbolj) itd. oko 50.

Kao borbeno brojno stanje, bataljonu ostaje 125 vojnika. Dakle oko jedne čete.

Ovaj broj već nije u stanju pružiti odgovarajuću podršku graničarima u baranjskom trokutu, jugoistočno od linije Vilanj, Beremend, Bistrince. Bez obzira na to što će i ova četa od 125 vojnika ostati pod komandom zastavnika, zbog odsustva sadašnjih komandira četa koji su određeni na kurs komandira pododeljenja, a isto tako i drugih oficira upućenih u Šikloš na kurs, iako nisu komandiri četa.

Molim da se zbog izloženog obustavi slanje na odsustvo radi žetvenih radova kao i druga odsustva, kao i oslobađanje formacijskih komandira četa od kursa komandira pododeljenja.

Kod 3. bataljona sada je u toku ubrzana obuka 300 dobrovoljaca. Komandant ovih je kapetan Gunič Jainoš (Gunič János), koji je takođe predviđen za kurs komandira pododeljenja. Tako će i ova grupa regruta ostati bez komandanta. Trebalo bi osloboditi od ovogodišnjeg kursa za komandire pododeljenja i kapetana Guniča.

Dostavljeno: komandi IV korpusa, komandi 10. pešadijske divizije i komandantu 10. peš. divizije.

pukovnik
Kadar (Kadar), s.r.⁸

* Kadar Jožef (Kadar Jozsef).

BR. 200

Kapošvar, 29. jun 1944.

NAREĐENJE KOMANDANTA 10. KAPOŠVARSKPE PEŠADIJSKE DIVIZIJE DA JEDINSTVENO RUKOVOĐENJE SNAGAMA KOJE SE NALAZE NA JUŽNOJ GRANICI PREUZIMA KOMANDANT 4. KORPUSA I, U VEZI SA TIM, ODREĐUJE ZADATKE SVOJIM POTCINJENIM JEDINICAMA¹

Br. 1027

M.—1944.

Kapošvar, 29. juni 1944. godine

Strogu poverljivo!

Oficir — oficiru!

U vezi naređenja komande 4. korpusa od 28. juna t. g. br. 20.220/M.I.—1944:²

1. Radi pojačanog obezbeđenja mađarsko-hrvatske granice komandu nad tamo postojećim snagama *od nemačke granice pa do linije Tise, od 1-og jula t. g. preuzima komandant 4. korpusa.*³

2. *Računam s tim** da partizansko organizovanje započinje i na isopstvenoj teritoriji i u oblastima narodnosti, odnosno da se pojačava, s tim što najpre upadaju manje a kasnije pak veće grupe i u Mađarsku⁵.

¹ HL. 10. gy. ho. 1944. junius 29-i rendelt. Umnoženo, overen prepis.

² HL. 10. gy. ho. 1944. 1027/M. Dokument ikoji se objavljuje sadrži, od reči do reči, veliki deo naređenja koje je izdao i potpisao komandant 4. pečujskog korpusa general-potpukovnik Heslenji Jožef (Heszlény Jozsef).

³ Sa naređenjem koje govori »o jedinstvenom rukovođenju odbranom južne granice« okončao je svoj rad »pokretni štab« pod komandom general-potpukovnika Plati Pala na teritoriji Bača i baranjskog trougla. Platijevo oproštajno naređenje velikom županu Subotice nalazi se u: HL. Filmtar (filmoteka) 869, d. 83/ikt.

⁴ Ispred ove rečenice u naređenju komandanta 4. korpusa može se pročitati sledeći tekst: »Na osnovu pristiglih vesti iz Hrvatske (tzv. Nezavisne Države Hrvatske, p.r) moj utisak je da tamo razmeštene neznatne nemačke snage i još neorganizovana hrvatska vojska (ustaše-domobrani, p.r) ne mogu sada sprečiti povećano ojačanje partizanskog pokreta potpomognutog od Anglo-saksonaca i Rusa.«

⁵ Posle ovoga sledeća rečenica je u naređenju komandanta korpusa: »Radi odbijanja upada partizana i za ugušivanje akcija padobranaca, partizanskih akcija i pokreta upućujem na niže naređeno.«

3. Formiranje grupa.⁶

Komandu nad graničnim odsekom preko Dunava na čitavom pojasu 4. korpusa u pogledu odbrane granice preuzimam sa 1-im julom t. g. sa niže navedenim meni podčinjenim snagama :

6. i 8. pešadijska pukovska grupa i

54. graničarski potemi odred (Graničarske jedinice podređene su odnosnom komandantu bataljon^a a komandantu pukoviske grupe samo u pogledu priprema i izvršavanja odbrane granica).

Komanda korpusa potčinila je nadalje i, ali samo za vreme borbenih dejstava, *mesne* žandarmerijske i policijske organe.

Rezerva komande 4. korpusa:

10. izviđački odred na teritoriji Sigetvara (biciklistička četa i neposredno potčinjene jedinice) i Šelje (Sellye) (Konjički eskadron) kao i 10. art. jurišni divizion u Sigetvaru. 10. izviđački odred treba po napuštanju dosadašnjih mesta razmeštaja do 2-og jula t. g. peške da stigne na novu teritoriju za razmeštaj. Komanda korpusa odobrila je prebacivanje njegovih materijalnih sredstava železnicom.

Uostalom izmeštene (detašovane) jedinice ostaju u svom¹ dosadašnjem grupisanju. Izmenu grupisanja treba tražiti od komande korpusa.

4. *Zadaci detašovanih jedinica u vezi sa obezbeđenjem granice :*

a) *Odbrana granice.*

b) uništavanje neprijatelja koji je eventualno upao.

c) bezuslovno obezbeđenje železničke pruge Legrad, Đekenješ, Barč, Pečuj.

⁶ U korpusnom naređenju snage koje su im bile na raspolaganju podelili su na tri grupe, i to: a) granični odsek »Murska oblast« čiji je komandant postao komandant 18. pešadijskog puka a potčinjenf su mu bili 18. peš. puk, 12. polj. artiljerijski divizion, 3. i 4. četa 53. graničarskog poternog bataljona, kao i stražari stražarske jedinice određeni za naftonosnu i rudarsku oblast (2. i 3. vod 3. stražarsker čete); b) granični odsek »Zadunavlje«, komandant je bio komandant 10. divizije. Dokument koji se objavljuje sadrži snage i zadatke koji se odnose na ovu grupu; c) granični odsek »Bačka«, čiji komandant je postala Komanda 5. vojnog okruga, podređene snage bile su 1. i 2. bataljon 20. peš. puka, 2. bat. 39. peš. puka, 16. graničarski bataljon zajedno sa delom koji obavlja graničnu službu, delovi 55. graničarskog poternog odreda koji se nalaze južno od trijanonske granice, 13. izviđačko odeljenje, snage potčinjene komandantu 39. pešadijskog pukai određene za obezbeđenje južne Bačke.

Uz a: odbrana granice u prvom redu je zadatak graničnih patrolnih jedinica i to: stalno izviđanje (putem osmatranja i prikupljanjem podataka),

osujećivanje prelaska granice naoružanim ljudima ili grupama, kontrola železničke pruge Legrad, Đekenješ, Barč.

TJz b: zadatak jedinica divizije ubačenih za obezbeđenje je potpomaganje napadnutih graničarskih karaula, vršenje protivnapada i uništavanje upalog neprijatelja.

Obezbeđenje granice i graničarsku službu, kao i do sada, vrše graničarske jedinice.

5. *Načelnik Generalštaba stavio je van snage svoju zabranu prelaska granice u niže navedenim slučajevima:*

a) Izviđanje partizanskih bandi koji se prema proverenim vestima prikupljaju u blizini granice,

b) prilikom gonjenja usled odbijanja upalih partizanskih bandi,

c) u slučaju traženja pomoći od nemačkih ili hrvatskih jedinica,

d) u interesu obezbeđenja mostova na Dravi ako im prema proverenim vestima pretila opasnost da budu napadnuti i da most nije dovoljno obezbeđen.

Ali izuzev gonjenja upalog neprijatelja uvek treba prethodno tražiti dozvolu od komande korpusa sa Obrazloženjem.

Prelaz granice treba da se ograniči samo za vreme borbenih delatnosti. Prilikom upućivanja snaga preko granice komandanti su odgovorni da njihove potčinjene jedinice uvažavaju sigurnost života i imovine nenaoružanog stanovništva preko granice.

6. *Pripreme za odbranu granice* treba da se prošire na niže navedeno:

a) Zaključno sa komandantom bataljona svaki niži starišina treba detaljno da upozna svoj granični odsek, da preuzme karaule i da ih održava sa graničarskim snagama u svom pojasu.

b) svaki komandant već sada treba da proveri okolnosti za «provođenje odbrane granice,

c) svaki komandant treba da organizuje brzo prebacivanje svoje jedinice (kola, automobili, železnički transport). Ova dva poslednja sredstva treba tražiti od komande korpusa. Sto se tiče prebacivanja automobilima komande pešadijskih pukovskih grupa za sada treba da računaju samo na 20 kamiona od 3 tone.

d) u plan odbrane granice treba uključiti utvrđene objekte koji se nalaze u graničnom odseku. Svaki komandant

bataljona treba da raspolaze detaljnom evidencijom o već izvršenim odbrambenim položajima u svom pojasu.

7. Izvršavanje odbrane granice:

Napadnuti manji graničarski delovi treba da se brane uz korišćenje utvrđenja. Ne čekajući naređenje susedne graničarske jedinice treba odmah da izvrše protivnapad u bok neprijatelja koji je upao. Deo koji se nalazi u odbrani treba da se priključi napadu!

Komandant bataljona na teritoriji gde je neprijatelj upao treba što pre da preuzme rukovođenje barbom. Svaki komandant treba da ispolji napadački duh i samoinicijativu čak i protiv nadmoćnijih bandi inicijativa i napad donosi uspeh.

U vezi sa odbranom granice,⁷ uništenjem padobranaca ili partizanskog pokreta na teritoriji koju je neprijatelj napadom dostigao sve tako razmeštene jedinice, koje nisu određene za osiguranje, takođe stupaju pod komandu odnosnog komandanta graničnog odseka (takođe i snage protivavionske odbrane).

Izviđanje :

Osim graničarskih poternih snaga u izviđanju situacije kod partizana⁸ treba da se uključe i komandanti bataljona, koji su razmešteni pored granice, tako da u blizini granice (u pojasu od 10—15 km) poterni organi preko svojih poverljivih lica i nemačkih jedinica koje se nalaze u njihovom pojasu utvrde pojavu bandi i da o tome pored sopstvenog evidentiranja, službenim putem izveste. One hitnog „značaja odmah!.

Izveštaji:

a) Dnevne izveštaje o situaciji treba, bez promene, podnositi prema dosadašnjim naređenjima. Dnevni izveštaj o situaciji 54. graničarskog poternog odreda počev od 1-og jula očekujem svakog dana do 18 časova.

b) O upadu neprijatelja na mađarsku teritoriju komandanti bataljona i komandant 54. graničarskog poternog odreda treba odmah osim svog izveštavanja službenim putem isto tako odmah neposrednim putem da izveste komandu korpusa.

c) Komandanti peš. pukova svoje planove odbrane granice treba da podnesu do 4-og jula t. g.

⁷ Vidi dok. br. 199.

⁸ Vidi dok. br. 198.

Obuka:

Izmeštene jedinice treba da nastave sa. planiranom obukom! Treba da planiraju što više vežbi duž granice. Međutim u tim slučajevima rukovodilac vežbe treba da oba vesti dotične graničarske karaule o mestu i vremenu izvođenja vežbe. Prilikom planiranja vežbi po mogućnosti treba iskoristiti već postojeća poljska utvrđenja.

Materijalno snabdevanje:

Materijalno obezbeđenje bez promene kao i do sada. Sve izdatke koji ise pojavljuju u vezi sa ovim zadatkom treba likvidirati na teret kredita RM/Pfk. 64.

Za obezbeđenje pogonskog goriva u vezi sa zadacima odbrane granica i za obezbeđenje komandanata bataljona sa po jednim putničkim vozilom ponovo ću podneti predlog komandi korpusa.

Dobi jaju: Komande 6. i 8. peš. puka, grupe, komande 10. izviđačkog divizionu, komanda 10. jurišnog art. divizionu, Komanda 54. graničarskog patrolnog odreda, komandant pešadije i artiljerije divizije.

Vitez Heslenji (Heszlenyi)⁵, s.r.
major, s.r.

⁹ Oslanji Kosnel (Oszlányi Koznél).

BR. 201

Budimpešta, 6. jul 1944.

NAREDBA MINISTRA UNUTRAŠNJIH POSLOVA O POJAČANOM MOTRENJU NA STANOVNIKE SLOVENSKE NARODNOSTI NA OKUPIRANIM JUGOSLOVENSKIM TERITORIJAMA¹

*Mađ. Kralj. Ministar
unutrašnjih poslova*

Predmet: Pojačana kontrola i pažljivo praćenje političkog rada stanovnika slovenske nacionalnosti na okupiranim južnim teritorijama.

Strogo poverljivo!

Mađ. kralj. Načelniku policije za unutrašnjost, zatim podžupanima županija Baranja, Bač-Bodrog, Congrad, Vaš i Zala
U sedištima

Iz izveštaja koji su mi pristigli a zatim iz pouzdanih izveštaja može se zaključiti da će komunistička i partizanska delatnost kao i sabotaža proizvodnje na okupiranim južnim teritorijama započeti u još većoj meri nego do sada. Sve ove pojave, bez sumnje, mogu se svesti na Titovu delatnost i na neprijateljsku propagandu anglo-saksonskih sila.

Ustanovljeno je da je i do sada mnogo njih pobeglo u Titovu vojsku a posle pošto su u neprijateljskom taboru dobili odgovarajuću partizansku borbenu obuku i obuku za vršenje sabotaža, vraćaju se natrag sa takvim uputstvom da ovde kod kuće organizuju srpske nacionaliste da huškaju stanovništvo protiv nas, dalje, da ih pozivaju da na južnim teritorijama vrše sabotažne akcije i nasrtaje na mađanstvo.²

Ove žalosne prilike kriju u sebi veliku opasnost kako protiv bezbednosti države tako i protiv privrednog reda. Zato u cilju predupređivanja ove opasnosti naređujem sledeće:

Svako ono lice na koje se s razlogom sumnja da je prebeglo takozvanoj Titovoj vojsci a zatim se kasnije vratilo na teritoriju države kao i sva ona lica koja su pomagala ovim opasnim elementima u bekstvu odnosno njihovom povratku, zatim ona lica koja ma na koji način potpomažu ovde zadržavanje neprijateljskih agenata odnosno njihovo prisu-

¹ OL. K. 149, 1944. 6.11.135. Umnožen, pisan na mašini.

² Vidi dok. br. 203.

stvo ne prijavljuju vlastima ili organima javne bezbednosti i najzad ona lica koja su pod osnovnom sumnjom da su izvršila bilo kakvu sabotažnu akciju ili huškaju na vršenje iste treba posle pribavljanja potrebnih dokaza bez odlaganja uhapsiti i na osnovu 1. paragrafa naređenja M.E. br. 8130/1939. staviti u policijski zatvor.

Isto tako treba postupiti i sa licima sposobnim za rad koji, uglavnom zbog svojih neprijateljskih osećanja prema osovini, uprkos upozorenju organa javne uprave (predsednika opštine ih opštinske uprave) ili pak uprkos upozorenju organa javne bezbednosti ne prihvataju nikakav produktivni rad odnosno posao koji im je dodeljen namerno nemarno obavljaju, nadalje huškaju protiv radne discipline. Ove poslednje na osnovu naređenja br. 4860/1941. MF treba u svakom slučaju uputiti u radni logor pod vojnim rukovodstvom.

Naročito se ovo odnosi na one bivše jugoslovenske vojnike slovenske narodnosti (podjednako na oficire i obične vojnike)³, kao i na mladiće slovenske narodnosti koji su svoje studije napustili bez ikakvog razloga, zatim na sada besposlene javne i privatne službenike koji se (besposleno vucaraju, koji se posle preuzimanja vlasti ne bave nikakvim prihvatljivim traženim zanimanjem, odnosno namerno ne učestvuju u proizvodnom radu već otvoreno ili prikriveno još uvek ispoljavaju svoje neprijateljsko držanje prema osovini i ovim svojim držanjem sabotiraju i tok proizvodnje.

Sasvim je prirodno da počinitelje neverstva, pobune ili drugih sabotažnih dela pored stavljanja u policijski zatvor treba ih nadalje krivičnim postupkom uzeti na odgovornost i predati ih vojnom tužiocu, koji je dodeljen posebnom vojnom sudu mađ. kralj. Generalštaba. Prema takvim koji su zbog nedostatka dokaza pušteni na slobodu treba, po potrebi, isto tako bez odlaganja pokrenuti javni postupak prema uputstvu sadržanom u mojoj naredbi.

Pozivom gospodina *Načelnika policije* da o ovome izda odgovarajuća uputstva svojim potčinjenim policijskim vlastima o javnim organima podžupana.⁴

Budimpešta, 6. juli 1944. godine

...⁵

³ Vidi dok. br. 188.

⁴ Načelnik Generalštaba, u svom naređenju br. 4137/el. ave od 25. jula 1944, uputio je komande vojnih okruga da izdaju objavljenu naredbu. Komanda 5. segedinskog korpusa izdala je naredbu kao naređenje. (HL. Dokumenti komande 5. segedinskog vojnog okruga 1944).

⁵ Naredbu je potpisao vitez Jaroš Andor (Jaross Andor), ministar unutrašnjih poslova u Stojajevljevoj vladi. Zbog njegovih zločina protiv naroda mađarski Narodni sud osudio ga je posle oslobođenja na smrt.

BR. 202

Pečuj, 7, jul 1944.

SAOPŠTENJE KOMANDE 4. PEČUJSKOG KORPUSA KOMANDANTU 13. PEŠADIJSKOG PUKA O SAGLASNOSTI REGENTA HORTIJA DA MAĐARSKJE JEDINICE U BORBA-MA PROTIV PARTIZANA MOGU BITI UPOTREBLJENE JUŽNO OD DRAVE¹

K-da 4. pečujskog korpusa
452/56. 7/7. 1700

Strogo poverljivo
Po oficiru!

Predmet: Smernice za upotrebu
mađarskih jedinica
južno od Drave

Odmah, prethodi svemu!

Komandantu 13. peš. puka

Novi Sad:

Njegova ekselencija, gospodin regent, isaglasio se² s tim da mađarske jedinice u vezi sa nastavljanjem borbe protiv

¹ VII, mađarski dokumenti, K-M/3, 25. Telegram pisan na mašini,, original.

² Snage 6. i 10. narodnooslobodilačkog korpusa, kao rezultat svojih napadnih dejstava, oslobodile su veći broj naseljenih mesta, odnosno držale pod kontrolom. Tako, na primer, onaj napad partizana, u čijem sastavu se tada borio i bataljon »Petefi«, zauzeo je više sela duž puta Našice — Osijek (HL. Kaposvari 10. qyho — 10. kapošvarska peš. div. — 1944. Kt. 3783. Telegram). Komanda 4. korpusa dobijala je od druge polovine juna svakog dana informacije o prodiranjima partizana. Tako, na primer, komandant 6. puka u svom izveštaju o situaciji br. 44 obaveštava kakve je mere preduzeo na svom području u vezi sa usmenim naređenjem komande 4. korpusa od 26. juna: »Danas u 12.30 č. dobio sam od komande korpusa niže usmeno naređenje. Partizani zauzeli opštinu Verece (Veroeze) i nadiru prema Bazje—Gornje. Gospodin načelnik štaba korpusa uputio je 1. bataljon 6. puka da kod mosta kod Barča (Barcs) posedne mostobran i da preduzme izviđanje u pravcu Verece. Komanda puka treba da preduzme potrebne mere i o tom izvesti komandu korpusa. K-da puka uvela je 1. bataljon da za sada izviđa do Bazje, da zajedničkim mostobranom obezbedi drumske i železničke mostove kod Barča na južnoj obali Drave, zauzet je južni deo Teréspolja (Terezianj. Od gospodina, komandanta korpusa dobio je odobrenje da upotrebi 3. bateriju 10. art. divizionu koja je danas stigla u Barč. Obustavljajući četnu vezbu, naredio sam da se 3. bataljon 6. puka i s njim sadejstvjujuće jedinice neposredno potčinjene puku, minobacačka i protivoklopna četa vrata u svoje rejone razmeštaja, da budu na okupu i spremni za pokret. Izvršenje istog može se očekivati za oko jedan čas. Ovu grupaciju-upotrebiću prema prilikama. Po jedan vod pukovske minobacačke i protivoklopne čete, koji se već od 23. t.m. nalaze u Barču na vežbi gađanja zbog sadejstva, potčinio sam ,1. bataljonu«. (HL. 10. qy. ho. 1944.. 1014/M. Hugleš telegram).

bandi, na inemačko odnosno hrvatsko traženje, mogu preći mađarsko- hrvatsku u granicu radi pružanja pomoći garnizonima Varaždin, Koprivnica, Virovitica i Osijek. Nije ise saglasio s tim da mađarske jedinice budu uključene u borbama za čišćenje teritorija koje se prostiru iza ovih velikih gradova. Jer je prvenstveni zadatak naših snaga, koje nam stoje na raspolaganju, sigurna odbrana mađarske granice, te bi veće udaljavanje Ostavilo jedan deo mađarske granice nezaštićenim. Prema pristiglim izveštajima na teritoriji Kalnika, Bilogore i Papuka, usled ruske i anglo-saksonske podrške, partizani stalno jačaju i sve više ugrožavaju saobraćajnice u dolini Drave, nadalje, i tamo postojeće srazmerno slabe nemačke i hrvatske garnizone. Kao što sam već saopštio mora se računati i sa ugrožavanjem mađarske granice. Snage Komande 4. korpusa koje su angažovane na zaštiti granice, načelnik Generalštaba je ojačao sa jednim pešadijskim pukom i jednim artiljerijskim divizionom koje snage po predviđanju treba da stignu do 7/8. uveče na teritoriju Legrada. Osim zadataka određenih u naredjenju izdatom za zaštitu južne granice, u vezi napred saopštene najviše odluke, pripada još rešavanje niže navedenih zadataka: a) pružanje pomoći garnizonima Varaždin, Koprivnica, Virovitica, Osijek, b) učešće u operacijama čišćenja, najpred navedenih nemačkih odnosno hrvatskih garnizona, na teritoriji između saobraćajnice koje povezuju mađarsku granicu i pobrojane gradove. Kasnije, ■eventualna stalna okupacija Koprivnice i Virovitice. Za izvršenje napred navedenog naredjenjem sledeće: 1. posle pristizanja 3. peš. puka i 5. art. divizionu isti dolaze pod Komandu 10. peš. divizije kao 3. peš. pukovska grupa na teritoriji Legrada, 2. radi pomaganja garnizonima navedenim pod a) komandanti mesta u Barču, Đekenješu i Čakovcu treba da stupe u vezu sa dotičnim nemačkim odnosno hrvatskim garnizonima, da se sporazumeju po pitanju načina pružanja pomoći, nadalje o uspostavljanju sigurne veze³ u danom slučaju -a potreban plan za pružanje pomoći oformiti sporazumno sa nemačkim odnosno hrvatskim komandantima i odobrenje sa sprovođenje istog na osnovu izveštaja o suštini plana tražiti od komande korpusa, 3. eventualno uključivanje u operacije čišćenja — u svakom slučaju — prethodno će biti id:govoreno između komande 4. korpusa i komande 69. ne-

³ Oek (u mađ. tekstu skraćénica) — Osszekotteteseba — veze.

mačkog korpusa.⁴ Prema sporazumu za učestvovanje u poduhvatima od slučaja do slučaja određuje Komanda 4. korpusa. 4. u toku poduhvata mađarske jedinice ine mogu biti potčinjene ni nemačkoj ni hrvatskoj Komandi već pod mađarskom komandom izvršavaju zadatke tražene od strane Komande nemačkog korpusa. 5. sa 10-im t. meseca na graničnom sektoru između Đekenješa i Barča graničarske poterne jedinice treba svuda da isture obezbeđenje granice napred do toka reke Drave. U vezi sa ovim četa 2. bataljona 6. puka koja se nalazi u Berzence (Berzence) treba da se prebaci napred u Gola (Gola). Skrećem pažnju da mađarske jedinice mogu biti pozvane na hrvatsku teritoriju samo radi izvršenja zadataka obezbeđenja granice. Inače, ponovo energično upozoravam komandante mađarskih jedinica koje bilo gde prelaze granicu da u potpunosti poštuju interese hrvatskog stanovništva. 6) za eventualnu stalnu okupaciju Koprivnice i Virovitice kasnije ću izdati naređenje.

Dobijaju Komanda 10. peš. div. Kapošvar, komanda 18. peš. puka i radi znanja k-da 3. korpusa, k-da 5. vojnog okruga, k-da 13. peš. puka.

Vitez Heslenji (Heszlenyi)⁵ s.r.
general-potpukovnik

Komanda 4. korpusa, 20. 445/1 — 1944.

⁴ 69. nemački rezervni korpus u svom naređenju od 7. jula naređuje upotrebu mađarskih jedinica (AVII, NAV-T-311, r. 190, s. 779, 782, 795).

⁵ Heslenji Jožef (Heszlenyi Jozsef), komandant 4. korpusa.

BR. 203

Kapošvar, 20. jul 1944.

**NAREĐENJE VELIKOG ŽUPANA ŽUPANIJE SOMOĐ SVIM
SRESKIM NACELNICIMA I GRADONAČELNIKU KAPOŠ-
VARA DA POJAČAJU KONTROLU NAD STRANCIMA ZBOG
PREBEGAVANJA JUGOSLOVENSKIM PARTIZANIMA¹**

*Veliki župan županije
Somođ
Broj: 885/1944.*

Predmet: Osujećivanje bek-
stva budimpeštanskih Jevreja

Svoj gospodi sreskim načelnicima i
gospodinu gradonačelniku Kapošvara,

Gornji dogovor o komandi 4. mađ. kralj, pečujskog kor-
pusa² dostavljam zlbog toga da se na našoj teritoriji vlasti
sa pojačanom budnošću obrati pažnja na osujećenje prebe-
gavanja budimpeštanskih Jevreja hrvatskim partizanskim je-
dinicama³. Gospoda sreski načelnici treba u vezi ovoga naj-
strože da instruiraju svoje opštinske uprave. Sve sumnjive
elemente treba legitimisati a one koji ne mogu da dokažu
svoj identitet treba bez odlaganja predati nadležnim grani-
čarskim ili žandarmerijskim organima.

0 ovome obaveštavam:

1 gospodina podžupana.

Kapošvar, 20. juli 1944. god.

Dr Satmari (Szatmáry)
Veliki župan

¹ Kapošvarski državni arhiv. Dokumenti sreskog načelnika Len-
deltota (Lengyeltót) (masto-opština) 1944, 4911. Kopija pisana na ma-
šini (Kaposvári Aliami Levektar, Lengyeltót Foszolgabírói íra tok, 1944,
4912).

² Vidi dok. br. 201.

³ Pomaganje u prebegavanju preko Drave u Jugoslaviju započeto
je između 1939—1941. godine, i to prvenstveno u interesu prebacivanja
poljskih vojnika prebeglih u Mađarsku, na zapad. Posle fašističkog,
napada na Jugoslaviju ovi kanali za prebegavanje bili su delom
prekinuti a delom jedno vreme nisu bili korišćeni. Ali od leta 1943,
naročito posle nemačke vojne okupacije Mađarske, ponovo je započelo
ilegalno prebacivanje ljudi.

BR. 204

Beograd, 27. avgust 1944.

**IZVEŠTAJ MAĐARSKOG GENERALNOG KONZULA U BEOGRADU BOLA LAJOŠA MINISTRU SPOLJNIH POSLOVA
O ISPORUCI ORUŽJA DRAŽI MIHAILOVIĆU I NEDIĆEVOJ
VLADI¹**

Kopija Beograd, 27. avgust 1944..
Broj 108/pol.1944. Predmet: isporuka oružja Srbiji
Strogo poverljivo!

Njegovoj ekscelenciji gospodinu vitezu Stojai Demeu
/Sztojaj Dome/, tajnom savetniku ovlašćenom za vođenje
spoljnih poslova i mađ. kralj, predsedniku vlade

Budimpešta

U mom beogradskom uredu juče me je posetio Đorđe Perić, šef Nedićeve propagande, ili kako ovde kažu: »ministar za propagandu«. Perić me je zamolio da izdam ulaznu vizu Dimi triju Konjoviću, beogradskom industrijalcu, koga bi poslali u Budimpeštu, da po nalogu srpske vlade traži od mađarske vlade oružje za Nedića, odnosno preko njega za Dražu Mihailovića². Rekao je da su prvobitno hteli da zamole Vladu Ilića, ali ovaj nije prihvatio misiju, nego je umesto sebe pred-

¹ OL. K. 63. 1944. 6. 108. izveštaj; MSRV.AO-M 21/207. Overeni prepis pisan na mašini.

² Veza sa Dražom Mihailovićem uspostavljena je u leto 1942. posredstvom Milana M. Popovića, srpskog narodnog poslanika, koji je Mihailovićevu poruku predao general-majoru Ujsasi Istvanu (Ujszászy István), načelniku Centrale za državnu bezbednost Ministra unutrašnjih poslova. Ujsasi je dobro poznavao Mihailovića još od početka tridesetih godina, kada su obojica bili vojni atašei u Pragu. Ujsasi je sa Mihailovićevom porukom upoznao predsednika vlade Kalai Mikloša (Kállay Miklós) i Hortija (HL. Dokumenti Vojne komisije za pripremu pregovora o miru. Izjava Ujsasi Istvana, dok. A/II. 17). Posle toga dali su Mihailoviću manju-veću materijalnu vojnu, pomoć. Predsednik vlade Kalai 1943. video je u Draži mogućnost, pošto je ovaj istovremeno bio ministar vojske jugoslovenske emigrantske vlade u Londonu, da preko jugoslovenske emigracije posreduje kod Engleza po predmetu mađarskog »opipavanja mira« kao što su to činili i pojedini predstavnici poljske buržoazije. Draža Mihailović je obećao svoju pomoć ali način, oblik i efekat toga nisu poznati. Ne može se smatrati slučajnim što je interesovanje mađarske tajne diplomatije za Mihailovića ponovo oživelo baš od sredine avgusta 1944. Horti i njegova okolina smatrali su da jugoslovenska emigrantska vlada, uz pomoć Engleza i oslanjajući se na četnike, može da preuzme vlast u Srbiji pre dolaska sovjetskih jedinica i krup-

ložio Konjovića, koji je po rođenju iz Sombor a, te tako perfektно govori mađarski, a pored toga kao bivši mornarički oficir, ima dobre veze u Budimpešti.

Nadalje je rekao da u smislu sporazuma između Draže Mihailovića i Nedića /moj izveštaj broj 109/pol. od 1. maja 1944/,³ Nedić je na sebe preuzeo da od Nemaca nabavi oružje za Mihailovića. Međutim, Nemci nisu u stanju da mu isporuče dovoljno oružja, i zbog toga se obraćaju Mađarskoj vladi sa molbom, da ih pomogne u borbi protiv partizana i boljševizma. Napomenuo je da je to u interesu obe susedne zemlje, jer ako padne Srbija i Mađarska će doći u neodrživ položaj.

nih grupacija Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije. Zato su pokušavali da uspostave vezu — naročito posle pobeđe rumunskog i bugarskog oružanog ustanka — sa Vrhovnom komandom Mihailovićeve jugoslovenske vojske u otadžbini. (Vidi dok. br. 209). Iz materijala o suđenju Draži Mihailoviću vidi se da su iz sličnog razloga, kao i hortijevci, sa Dražom Mihailovićem održavali vezu i pomagali ga i rumunski, bugarski, albanski, grčki i dr. predstavnici buržoazije. Između ostalog, u dokumentima se može pronaći i pismo koje je početkom oktobra 1944. Mihailović napisao generalu Vereš Janošu (Vörös János), kao i brojne priznanice i zabeleške o vojnom materijalu, tehničkim sredstvima veze, sanitetskom materijalu koji su mađarski vojni rukovodioci i rukovodioci unutrašnjih poslova poslali četnicima.

³ Reč je o sporazumu između Mihailovića i Nedića od 20. avgusta 1944. Čerčil je, preko američke vojne misije pri četničkoj Vrhovnoj komandi, pokušao da ostvari nastojanja jugoslovenske buržoazije da se u Srbiji stvoriti takva situacija da četnici ostvare takvu političku i vojnu poziciju kako bi se mogli osigurati povratak emigrantske vlade u domovinu i njena vlast. Na suđenju Draža Mihailović je 15. juna 1946. izjavio: »Pukovnik Mak Daull, šef američke vojne misije pri mom glavnom štabu, krajem juna 1944. saopštio mi je sledeće: „Nas ne interesuje vaša borba protiv Nemaca. Vaš je zadatak da uhvatite korene u narodu i u ovome ću Vam pomoći pošto Sjedinjene Države u prvom redu pomažu Vaš pokret u Jugoslaviji.“ Zatim je Mac Daull stupio u akciju i organizovao pregovore između Mihailovića i Nedića koji su 20. avgusta zaključeni sporazumom. Milan Nedić se obavezao da će »a) Mihailoviću dati novčanu pomoć od 100 miliona dinara, b) da će od Nemaca, za potrebe četnika, tražiti 30.000 pušaka, 3 miliona komada puščane i mitraljeske municije, 500 mitraljeza i 500 minobacača, c) Mihailović je obećao Nediću da dobijeno oružje neće upotrebiti protiv Nemaca jer je za ovo Nedić preuzeo odgovornost kod Nemaca, d) Nedić i njegova vlada, u saglasnosti sa Nemcima, voljni su da u interesu zajedničke akcije protiv narodnooslobodilačkih snaga svoje oružane jedinice stave pod komandu Draže Mihailovića...«

Isto tako, u avgustu, je došlo do sastanka između Mihailovića i opunomoćenog predstavnika za Jugoistok Hermana Nojbahera na kome su učestvovali i američki pukovnik Mac Daull i kapetan P. Raković, od Nedića delegirani oficir za vezu sa četnicima. Tema razgovora bila je zajedničko istupanje protiv narodnooslobodilačkih snaga. Nojbaher je na sastanku Komande Jugoistoka, 26. avgusta, podneo izveštaj i ocenu o razgovorima. (Zbornik, tom XII, knj. 4, dok. br. 114. Vidi dok. br. 208).

Radi saradnje u cilju zajedničke borbe, želeli bi da uspostave stalni kontakt između dve vlade, koji bi kasnije mogao da bude osnova za produbljavanje prijateljskih odnosa.

Pošto se radi o vojnim pitanjima, zamolio me je da preduzmem mere, da mađarski oficir za vezu potpukovnik Krasnai /Krasznay/, što pre doputuje u Beograd i stupi u kontakt sa srpskim vojnim krugovima radi razgovora o detaljima. To sam Periću i obećao.

Još je napomenuo da su Nemci upoznati sa ovim korakom Nedićeve vlade i da su izjavili da nemaju ništa protiv toga ako srpska vlada kupuje oružje od Mađarske. Sa svoje strane smatram da je poželjno uključivanje potpukovnika Krasnaija, jer kao mađarski oficir za vezu pri nemačkoj vojnoj komandi Srbije, njegova ličnost može pred Nemcima biti garancija da se ovde ne radi o zaobilaženju Nemaca, kao ni o kakvoj mađarsko-srpskoj akciji koja bi eventualno bila uperena protiv njih.⁴

U toku razgovora nismo dotakli pitanje davanja eventualne rekompensacije od strane Srba /teritorijalne aspiracije/. U vezi toga, Perić je rekao samo toliko, da se oni sa ovim pitanjem, sada ne bave. Dalje je rekao: ovde sada nije reč o tome, kako će se urediti granice posle rata, nego o tome da spasemo oba naroda od propasti.

Na kraju sam još napomenuo Periću, da su u poslednje vreme Mihailovićeve novine donele vrlo oštre članke protiv Mađarske /vidi moje izveštaje broj 84 i 110/pol/, na što je Perić odgovorio da je sve to propaganda i da to ne treba ozbiljno uzeti.

Bola (Bolla), s.r.

Mađ. kralj, generalni konzul

⁴ Upravo je nemačko rukovodstvo utiralo put i mađarsko-četničkom približavanju, kao i da hortijevci šalju vojni materijal Nediću, odnosno Mihailoviću. Na istu takvu pomoć nagovarali su i Rumuni a i Bugare. Na primer, Bola Lajoš, mađarski generalni konzul u Beogradu, izvestio je 31. januara 1944. svoje Ministarstvo spoljnih poslova da je na molbu Nemaca Antonesku, rumunski predsednik vlade, odobrio upućivanje odeće, kabanica, veša, cokula itd. za opremanje Nedićeve vojske. (OL.K. 63. Küm pol. 1944. 16. Kopija. Izveštaj br. 6. pol). U toku 1944. hitlerovci su pružali svestranu pomoć četnicima. O ovome, između ostalog, svedoči i jedna zabeleška u operacijskom dnevniku Grupe armija »F«; general-major Kurt Ritter fon Gajtner (Kurt Ritter von Geitner) upitao je preko telefona 3. jula 1944. generala Augusta Vintera, načelnika Štaba Grupe armija »F«, da li četnici mogu dobiti municiju. Odgovor: »Komandant Jugoistoka dobio je određene ruke u pogledu snabdevanja četnika municijom ...« (Zbornik, tom XII, knj. 4, prilog br. 1, str. 870).

BR. 205

Budimpešta, 1. septembar 1944.

NAREDBA MINISTRA UNUTRAŠNJIH POSLOVA O POSTUPKU SA LECIMA¹

*Mađ. kralj, ministar unutrašnjih poslova
Kraljevine Mađarske*

Kopija

Strogo poverljivo!

Predmet: Regulisanje postupka u
vezi sa lecima.

Svim prvim činovnicima sudskih vlasti, svim rukovodionicima ispostava javne uprave, svim komandama mađ. kralj, žandarmeri jakih okruga i Centralnoj istražnoj mađ. kralj, žandarmerijskoj komandi

U sedištima

Uprkos naredbama koje sam izdao u vezi rasturanja letaka, komstatujem, da neodgovorni elementi i danas preplavljuju u serijama državu sve novijom i novijom masom letaka huškačkog sadržaja. Na ovo se nadovezuju letci sa propagandnim ciljem koje bacaju neprijateljski avioni i rasturaju partizani. Pojedine istražne vlasti i organi istrage su do sada uvek primenjivali različite postupke u vezi sa rasturenim letcima.

U cilju obezbeđenja jednoobraznog postupka, naređujem sledeće:

1) Sve letke *inostranog porekla* bačene iz neprijateljskih aviona i rasturane od strane partizana, zatim sve letke isključivo vojnog karaktera, dostaviti 6. odeljenju mađ. kralj, načelnika Generalštaba (Budimpešta, ulica Fortuna broj 21).

2) Letke koji se odnose na unutrašnju političku situaciju sastavljene i rasturane nezakonitim putem, dostaviti u 5 primeraka u moje VII/đ. pododeljenje, dok.

3) Letke iz tačke 1) i 2) koje obuhvataju obe vrste sadržaja i izazivaju nesigurnost u odlučivanju — takođe u 5 primeraka — u buduće odmah dostavljati Centrali državne bezbednosti.

Prirodno je da se zbog letaka koje se odnose na unutrašnju političku situaciju sastavljenih i rasturanih na neza-

¹ Umnožen overeni prepis dokumenta (pisan na mašini) u MSRV, AO-M-21/207.

koniti način na teritoriji države ili u slučaju rasturanja letaka bilo kakvog drugog sadržaja, a u cilju ustanovljavanja identiteta počinioca, može sprovesti krivični ili javnoupравни postupak i nezavisno od sadašnjih odredaba pravnih propisa i propisa za krivične postupke date u drugim cirkularnim naredbama, a konkretan rezultat postupka u svakom slučaju javiti VH/đ. odeljenju Centrale državne bezbednosti.

Isto tako sprovoditi istragu prema propisima i u slučaju *namemog* rasturanja letaka bačenih iz aviona.

Ukoliko se istražna vlast ili organ nađe u situaciji da od rasturanih letaka raspolaze samo sa jednim originalnim primerkom, isti će zadržati za potrebe krivičnog postupka, a pomenutih 5 primeraka dostaviće u kopiji.

Ukoliko letci koji predstavljaju predmet istrage stoje na raspolaganju istražnim vlastima u većim količinama, sve sem 5 primeraka — shodno i dosadašnjem postupku — priključiti spisima istrage i posle završene istrage dostaviti nadležnom tužilaštvu.

Želim napomenuti, da će gospodin Ministar propagande za nacionalnu odbranu u vezi letaka bačenih iz neprijateljskih aviona, a u cilju protivpropagande, koja je poželjna, verovatno u budućnosti izdati letke suprotnog propagandnog sadržaja. U vezi sa ovim letcima, ako se njihovo poreklo van svake sumnje utvrdi kao tačno, neće se primenjivati odluke ove moje sadašnje naredbe, niti one pod brojem 12.399/1944. VII.d. reš. od 2. avgusta ove godine, ini kao u slučaju ako letci eventualno nemaju izgled propisan zakonom. U slučaju sumnje, smatrajte merodavnom tačku 3. moje naredbe.

Skrećem pažnju podžupanu, gradonačelniku, Načelniku policije, da ovu moju naredbu neizostavno saopštite svojim potčinjenim organima, a izvršenje iste u svojoj nadležnosti kontrolišete.

Budimpešta, 1. septembar 1944.

Iz naredbe ministra:
Načelnik odeljenja
žandarmerijski pukovnik
vitez Kiralj (Király), s.r.

BR. 206

Budimpešta, 9. septembar 1944.

**OBAVESTENJE MINISTRA UNUTRAŠNJIH POSLOVA DA
ZBOG POJAČANE AKCIJE PARTIZANA UPUĆUJE U NO-
VI SAD ŽANDARMERIJSKU CETU IZ DEBRECINA¹**

Mađ. kralj. Ministar unutrašnjih -poslova
Broj 566
(Reš. XX 1944.)

Kopija

T e l e f o n o m

Mađ. kralj Komandi VI debrecinskog žandarmerijskog okruga
Debrecin

U Novi Sad upućujem žandarmerijsku četvu iz Debrecina u cilju vršenja službe unutrašnje bezbednosti i za dopunu tamošnjih žandarmerijskih jedinica državne bezbednosti.² Za prebacivanje smesta preduzmite mere. Potrebne žel. vagone trebate od nadležne železničke komande, kao hitan transport.

Za čuvanje žandarmerijske kasarne ostavite potreban broj stražara, inače, krenite na put sa potpunim brojnim stanjem, naoružanjem i opremom, kao i opremom za ishranu i materijalnim rezervama (izuzev žive stoke). Prema predviđanju, upotreba čete će duže vremena trajati.³

Izvesti te o pokretu i brojnom stanju koje ste povelili na-put.

Budimpešta, 9. septembra 1944.

Ministar unutrašnjih poslova
Broj 29.566/Reš.XX.1944.

¹ HL. HM. 1944. 20. oszt. 106.066/el. Overeni prepis originala pisan na mašini.

² Četvu su uputili na molbu velikog župana Bač-Bodroške županije i grada Novog Sada. U pogledu upotrebe za unutrašnju bezbednost četa je potpadala pod komandu žandarmerijskog potpukovnika Čerfai Ferenca (Cserfay Ferenc). O ovome, iz naredbe ministra unutrašnjih poslova, pukovnik Balaž (Balázs) obaveštava 9. septembra komandu 5. segedinskog žandarmerijskog okruga i Komandu žandarmerijskog odeljenja u Novom Sadu (BM. br. 29.566).

³ Ministar unutrašnjih poslova dr Boncoš Mikloš (Bonczos Miklós) (na ovoj funkciji bio je od 13. avgusta do 15. oktobra 1944) u telefonogramu br. 29482 od 26. septembra upućuje komandiru žan-

darmerijske čete u Debrecinu — koji se tada nalazio u Novom Sadu.'

— »Četu za potrebe službe unutrašnje bezbednosti upućujem u Suboticu. Odmah naredite pokret i za prebacivanje čete odmah trebate potrebnu železničku kompoziciju, od odnosno železničke komande kao hitno prevoženje.

Za obezbeđenje smeštaja čete izdao sam naređenje preko krilne-žandarmerijske komande u Subotici.

U pogledu upotrebe za unutrašnju bezbednost četa nadalje ostaje potčinjena potpukovniku Certai Ferencu ali u slučaju neposredne opasnosti od partizana ili nekog drugog događaja za održavanje javne bezbednosti koje zahteva momentalno angažovanje snaga unutrašnje bezbednosti, onda u tom slučaju treba odmah samoinicijativno postupati! u tesnoj saradnji sa krilnim žandarmerijskim komandantom u Subotici.

O dolasku čete u Suboticu izvestite.»

Istovremeno sa ovim obavestio je 5. segedinski i debrecinski žandarmerijski okrug, kao i komandu žandarmerijskog odeljenja u Novom Sadu da je »upućivanje čete u Suboticu bilo potrebno za suzbijanje jake partizanske aktivnosti koja je primećena na severnom delu Bačke a naročito u okolini grada Subotice ...»

Nekoliko izveštaja o oživljenoj partizanskoj aktivnosti: »... 14.) IT noći 12-og avgusta u ataru opštine Apatin partizanska grupa oduzela je od stražara na brani Lamancos József a (Lamancos József) dva čamca i istima prešla preko Dunava na baranjsku stranu. Istraga do sada bezuspešna. 15.) Četrnaestog avgusta u 1.05 č. digli su u vazduh međunarodni brzi voz koji je išao iz Novog Sada prema Budimpešti. Lokomotiva i dva vagona uništeni. Ložac je od zadobijenih rana umro u bolnici a vozovodi su obe noge polomljene. Više putnika je lakše povređeno. Istraga do sada nije dala rezultate...» (Pl. 651 f. 6./1944. III. 104. (Baloldali—Osszesito — Levičarski sumamik od 31. avgusta 1944. godine.)

»... 9.) Dvadesetog avgusta oko 1 časa, između opština Srbobran & Stari Vrbas, partizani su na putničko vozilo u kojem su se nalazili pukovnik Bučka Gabor (Bucska Gabor) i kapetan Lukač Sandor (Lukács Sandor) ispalili 7 metaka. Stakla na automobilu razbijena a od staklenih krhotina kapetan Lukač lakše ranjen. Traganje za partizanima ostalo bezuspešno. 10.) Dvadesetsedmog avgusta, između 20 i 21 čas, na salaš Hudic Ferenc (Hugyic Ferenc) iz Srbobrana došlo je 10 naoružanih partizana ii odneli jednu lovačku pušku, 2 metka, 45 kg baruta,, sačme, 100 kom. pripaljača i mašinu za šišanje. Istraga do sada nije* dala rezultata.

... 15.) Trideset prvog avgusta između 4 i 5 časova, između železničkih stanica Gornja Gajdobra i Nova Gajdobra nepoznati partizani digli su u vazduh putnički voz br. 5536. Nije bilo mrtvih ni ranjenih. Troja kola koja je lokomotiva gurala ispred sebe kao osiguranje i pruga su oštećeni a lokomotiva je iskliznula. Istraga je u toku. 16.) Trideset prvog avgusta u 22 časa između Bačandrašhaza (Bacsandrászháza) i Novog Vrbasa (Ujverbász) veća banda partizana napala je patrolu za obezbeđenje železničke pruge. U toku međusobnog vatrenog okršaja nije bilo ranjenih ni sa jedne strane. Potraga za partizanima do sada bezuspešna. 17.) Prvog septembra u 21.40 časova straža za vazdušno osmatranje u Novom Futogu primetila je na Oko 1,5 kilometra približavanje veće partizanske grupe i o tome izvestila. Pretraživanje bezuspešno.

... 21.) Drugog septembra između 13 i 14 časova partizani su u blizini opštine Stari Futog sa hrvatske obale otvorili vatru na nemačkl

BR. 207

Subotica, 12. septembar 1944.

**PROGLAS GRADONAČELNIKA GRADA SUBOTICE DA OD
21. 30 PA DO 5 ČASOVA UJUTRO STUPA NA SNAGU PO-
LICIJSKI ČAS¹**

*Gradonačelnik Subotice, slobodnog kraljevskog
grada sa pravosudnom vlašću*
Broj: 41398/1944. p.m.

P R O G L A S

Objavljujem da je operativni vladin poverenik za Bačku, na osnovu paragrafa 7 naredbe broj 1500/1944. M.E., naredio sledeće:

1. Od 13. septembra 1944. godine pa do daljeg naređenja, na teritoriji grada Subotice uveden je policijski čas za sve javne restorane i mesta za zabavu, od 9 časova uveče.

Izuzetak predstavlja restoran na centralnoj železničkoj stanici, za koji su merođavni do sada važeći propisi.

2. Od 13. septembra 1944. godine na unutrašnjoj i spoljnoj teritoriji grada Subotice

motorni brod 'Piela' koji je plovio Dunavom. Tri nemačka vojnika i 5 lađara ranjeno. 22.) Drugog septembra u 3 časa između Starog Futaga i Petrovca partizani su digli u vazduh putnički voz. Lokomotiva i ispred nje tri teretna vagona za osiguranje iskliznuli su iz šina i zajedno sa železničkim postrojenjem oštećeni. Jedno lice poginulo, ranjenih nije bilo. Istraga je u taku. 23.) Trećeg septembra u 6.45 časova između opštine Deronje i Bača partizani su digli u vazduh putnički voz tor. 5737. Lokomotiva i dva vagona iskliznuli i zajedno sa železničkim postrojenjem oštećeni. Mrtvih i ranjenih nije bilo. Istraga u taku...« (Pl. 651. f. 6/1944. III. 104. Baloldali Osszesito — Levičarski sumamik — 15. septembar 1944). Jedanaestog septembra 1944. subotička policija javlja u Budimpeštu: »u nedelju uveče u 11 časova nad Sufooticom se pojavio jedan avion, izbacio je 'Staljinove sveće' i produžio let. Iz aviona su padobranima iskočila dva partizana. Noću u 1 čas došlo je do velike eksplozije u električnoj centrali. U Subotici kroz 25 dana neće biti struje. Prema informacijama, napad su izvršili 7 partizana tempiranim bombama i posle toga pobjegli. Po izjavi osoblja električne centrale napadači su govorili mađarski i srpski.« (OL. MTI. 1944, materijal-vesti između 31. avgusta i 6. oktobra 1944, str. 87).

¹ Original štampan u MSRV, AO-M.38/64.

OD 21.30 ČASOVA DO UJUTRO U 05.00 ČASOVA ZA
CIVILNA LICA Z A B R A N J E N O J E zadržavati se
na ulicama, iputevima, trgovima i tamo SAOBRAĆATI
bilo peške ili prevoznim sredstvom!

Ova naređenja ne odnose se na: pripadnike vojske, policije, žandarmerije, finansijske straže, kao i na pripadnike nemačkih oružanih snaga, na članove protivvazdušne odbrane, koji odlaze ili se vraćaju sa službe, lekare koji idu po pozivu, veterinare, babice, popove koji odlaze bolesnicima, lica koja traže prvu ipomoć. Međutim, gore pomenuti su obavezni stalno nositi sobom dokumenat kojim se van svake sumnje mogu legitimisati (legitimacija sa fotografijom, radna knjižica, evidencioni karton narodnog pokreta itd.), i dužni su stati na prvo upozorenje. Tokom noći zabranjeno je kretanje više od 3 lica zajedno, čak i za one koji imaju pravo kretanja noću.

Skreće se pažnja građanima, da se tačno pridržavaju ove naredbe, da se bez oklevanja zaustavljaju na poziv organa bezbednosti, da se legitimišu, jer će u protivnom dovesti sebe u situaciju ida organi bezbednosti upotrebe oružje.

3. Na teritoriji grada Subotice sve kapije kuća moraju biti zaključane od 20.30 časova uveče do 5 časova ujutro.

Naročito skrećem pažnju građanima, da u svoj stan ne primaju nikoga bez policijske prijave, jer isto predstavlja prekršaj u smislu pravnih propisa i strogo je kažnjivo.

Prekršaj odredbi koje sadrži naredba izda ta od vladinog poverenika, predstavlja prekršaj — ukoliko ne potpada pod odredbe težeg kažnjavanja — i povlači zatvor do 6 meseci.

Subotica, 12. septembra 1944. god.

Gradonačelnik
Dr Sekelj Jenó, s.r.
(Dr Székely Jenó)

BR. 208

Beograd, 19. septembar 1944.

IZVEŠTAJ MAĐARSKOG GENERALNOG KONZULA U BEOGRADU BOLA LAJOŠA MINISTARSTVU SPOLJNIH POSLOVA O RAZGOVORIMA VOĐENIM SA PREDSEDNIKOM KVISLINŠKE SRPSKE VLADE M. NEDICEM¹

Kopija

Broj 114/pol. 1944

Beograd, 19. septembar 1944.

Predmet: razgovor sa
predsednikom vlade Nedićem
Strogo poverljivo!

Njegovoj ekselenciji i
gospodinu vitezgu Henjei Gustavu (Hennyey Gusztav),
mađ. kralj, ministru spoljnih poslova

Budimpešta

Prema uputstvima Vaše ekselencije, danas sam posetio predsednika vlade Nedića², kome sam izneo da je cilj moje posete da mu saopštim da mađarska vlada, kao i celokupna mađarska javnost sa razumevanjem i simpatijama prati napore srpske vlade i uopšte srpskih nacionalista u njihovoj borbi protiv boljševizma. Pošto ovome zajednički težimo zato smatramo poželjnim da u tom cilju, između nas uspostavimo stalni kontakt. Ukazao sam i na to da je mađarska vlada prema svojim mogućnostima i do sada pomagala srpsku vladu, i da su isporuke koje su Srbi prethodno preko generalnog direktora Maršaleka, a poslednji put preko šefa za propagandu Perića tražili, delom na putu, a delom već stigle na određište.³ I ovo dokumentuje — rekao sam — da mađarska vlada veoma ceni značaj jednog prijateljskog suseda koji se

¹ OL. K. 63.1944. 16. 144/pol. Overeni prepis pisan na mašini.

² Nedić Milan, general armije Kraljevine Jugoslavije, ratni zločinac. U aprilskom ratu komandant 3. armijske grupe. Posle kapitulacije Jugoslavije, od aprila 1941, kao nemački agent otvoreno se stavlja u službu nemačkih fašističkih okupatora. Od 29. avgusta 1941. predsednik je kvislinške srpske vlade u okupiranoj Srbiji. Na predlog hitlerovaca, za borbu protiv narodnooslobodilačkog pokreta, organizuje Srpsku državnu stražu i Srpski dobrovoljački korpus. Članovi ovih organizacija su, po Nedićevom naređenju, počinili brojne zločine protiv srpskog naroda. U istražnom zatvoru, 4. februara 1946, izvršio samouibistvo.

³ Vidi dokumenat broj 204.

nalazi iza leđa naših jedinica koje se bore protiv boljševizma, a koji se takođe bori za iste ciljeve.

Predsjednik vlade je sa velikom pažnjom i vidnim simpatijama slušao moja izlaganja. Ukazao je na posetu koju je u svoje vreme učinio Vlada Ilić vrlo uvaženom gospodinu regentu,⁴ kojom prilikom se uverio, da gospodin regent gaji prijateljska osećanja prema srpskom narodu. Ovo je uostalom opštepoznato, kao i to, da gospodin namesnik poznaje Srbe, da je živio među njima i da govori njihov jezik. Zatim je predsjednik vlade rekao da su oni odlučili da nastave borbu protiv boljševizma i partizana. Nije isključeno, da Rusi preduzmu neposredan napad protiv Srbije, ali kako god se bude razvijala situacija, oni se /srpski nacionalisti/ neće lako predati⁵. Sa ovim — rekao je — obezbeđuju leđa i bok mađarskoj armiji, jer dobro znaju, da se mi i za njih borimo, i ako padne Mađarska, onda će i Srbiji doći kraj. Zbog toga smo upućeni jedni na druge i zajednički treba da se borimo.

Titove snage u Srbiji, predsjednik vlade procenjuje na 30—35.000 ljudi. To je dobro naoružana, odlično opremljena i sposobna armija za udare, sastavljena od disciplinovanih vojnika. Naspram njih stoje srpske nacionalne snage, od kojih najveću vrednost predstavlja Ljotićev dobrovoljački korpus⁶ sa 12.000 ljudi, Srpska državna straža sa 15.000 ljudi, i na kraju milicija /armija Draže Mihailovića/, koja međutim, nije dovoljno disciplinovana, nedovoljno vojnički obučena i još slabije opremljena. Naročito nedostaje automatsko naoružanje, koje je naj podesni je za ovdašnje terenske prilike. Zbog toga bi bio vrlo zahvalan ako bi mogli da im isporučimo bilo kakve količine, a takođe i municije.

Nemačke vojne snage na Balkanu procenjuje na 5—6 divizija. Pre je u Srbiji bilo 4 nemačke divizije, u Bugarskoj dve, u Grčkoj 4—5, u Crnoj Gori, Hercegovini i Bosni po jedna. Međutim, u poslednje vreme izvukli su značajne vojne snage, tako da po njegovom mišljenju, na celom Balkanu nema od 5—6 divizija razbacanih na sve strane.

⁴ O susretu Hortija sa Vladom Ilićem ne raspolazemo dokumentima.

⁵ Vidi uz ovo dokumenat broj 204 i beleške uz njega.

⁶ Ljotić Dimitrije, komandant Srpskog dobrovoljačkog korpusa. Ratni zločinac. Godine 1935. osniva jugoslovenski nacionalni pokret »ZBOR« (zabranjen 1940), koji širi fašističku ideologiju u Srbiji. Njegovi sledbenici, Ljotićevci, u pripremi hitlerovske agresije na Jugoslaviju 6. aprila 1941. imali su ulogu pete kolone. Za vreme okupacije Srbije, Ljotić je otvoreno sarađivao sa hitlerovcima i iz Ljotićevske organizacije stvorio samostalnu vojnu formaciju za borbu protiv partizana. Poginuo je u Istri, u saobraćajnoj nezgodi, prilikom povlačenja.

Sa zahvalnošću je primio k znanju moju obavest u odnosu na naše isporuke, i zamolio me, da mađarski oficir za vezu, potpukovnik Krasnai, radi obavljanja isporuka, bude u stalnom kontaktu sa načelnikom kabineta predsedništva vlade generalom Damjanovićem⁷ i da ga obaveštava o pristizanju isporuka.

Na takav način — rekao je general Nedić — najbolje će biti obezbeđeno da isporuke budu podeljene shodno potrebama i njegovim intencijama⁸. Što se tiče isporuke oružja Nemci su mu izjavili — tako kaže — da nemaju ništa protiv toga ako od Mađarske dobijaju oružje, koje će uostalom kao i druge isporuke, oni rado platiti.

Na kraju je još napomenuo da će zajednička borba van svake sumnje imati odraza na dalje formiranje odnosa između dva naroda, a zatim dodao da između nas postoji ugovor o većitom prijateljstvu, a za koji on smatra da je i danas u važnosti. Tu sam smatrao da je pogodan trenutak da saznam mišljenje predsednika vlade o novosadskim događajima, i zato sam izrazio svoje žaljenje, što je novosadski incident trenutno pomutio prijateljstvo između dva naroda i uveravao sam gospodina Nedića, da se mađarski narod ogradio od novosadskih događaja, koga je javno mnjenje čitave zemlje jedglasno osudilo. Nedić je na ovo odgovorio: »To vrlo dobro znam i to ne sme da pomuti odnose između dve zemlje«.

Na kraju razgovora ponovo me je zamolio da budem tumač njegove zahvalnosti i pozdrava vrlo uvaženom gospodinu namesniku, kao i njegovoj ekscelenciji gospodinu ministru odbrane.

Mađ. Kralj. Generalni konzul
Boia (Bolla), s.r.

⁷ Miograd M. Damjanović divizijski general vojske Kraljevine Jugoslavije. Od M. Nedića došao u štab Dragoljuba Draže Mihailovića. U proleće 1945. postavljen za komandanta četnika, tzv. Istaknutog dela štaba Vrhovne komande Draže Mihailovića za Sloveniju.

⁸ Nisu pronađeni podaci o isporukama, kao i količinama isporučenog materijala.

BR. 209

Beograd, 3. oktobar 1944.

**IZVEŠTAJ MAĐARSKOG GENERALNOG KONZULA U BEOGRADU BOLA LAJOŠA MINISTRU SPOLJNIH POSLOVA
O POTEŠKOĆAMA USPOSTAVLJANJA VEZE SA DRAŽOM
MIHAILOVIĆEM¹**

Kopija

Broj 119/pol. 1944

Beograd, 3. oktobar 1944.

Predmet: uspostavljanje kontakta
sa Dražom Mihailovićem
Poverljivo!

Njegovoj ekscelenciji
gospodinu Vitezu Henjei Gustavu /Hennyey Gusztav/.,
mađ. kralj, ministru spoljnih poslova

Budimpešta

Kao što je i Vašoj ekscelenciji poznato, već duže vremena u toku su bezuspešni pokušaji sa naše strane, da stupimo u neposrednu vezu sa vođom srpskih nacionalista. Izaslanici Draže Mihailovića koji se povremeno pojave i u Budimpešti, kasnije se često ispostavi, ukoliko nisu delovali samoinicijativno, da su bili po zadatku dobijenom od nekog Mihailovićevo potčinjenog, ali ne i samog Mihailovića, koji verovatno da nema ni pojma o ovakvim poduhvatima. Ovakva nit se redovno prekidała nakon 1—2 posete da bi se nakon nekoliko meseci ponovo pojavio neki novi izaslanik, sa kojim je čitava stvar morala da počne iz početka.²

Istovremeno, u izveštaju broj 118/pol,³ izvestio sam o tome, da je u poslednje vreme postao aktuelan plan, prema kojem bi odsada već zvanične mađarske ličnosti potražile Mihailovića u njegovom glavnom štabu.

U vezi sa ovim slobodan sam izneti da je nedavno jedan naš izaslanik /vojno lice/ pokušao da dođe do Mihailovićevog glavnog štaba. To je bilo baš u vreme, kada su Titove bande izvršile uspešan udar u Ravnoj gori na Mihailovićev glavni

¹ OL. K. 63. 1944. 16. 119/pol. Overeni prepis originala pisan na mašini.

² Vidi objašnjenje 2, dok. br. 204.

³ Nije pronađen.

fštab.⁴ Naš izaslanik mi je ispričao, da je usled napada, pored toga što nije postigao željeni cilj, još morao da pređe put dug oko 35 km noću po planinskom šumovitom ibezpuću, delimično peške. Pored toga, u jednom selu pored Gornjeg Milanovca došao je i u vrlo opasnu situaciju, jer su se Mihailovićeви ljudi, prema njemu, preteći poneli, tako da je zahvaljujući samo sopstvenom energičnom nastupu, kao i nastupu četničkog oficira koji mu je bio pratioc mogao dalje da nastavi put. Nadalje je ispričao da su usput na njegove oči četnici zaklali sedam komunista. Dakle, opasnim smatram izlagati sličnim doživljajima mađarske zvanične ličnosti visokog položaja, koji bi zbog nesigurne situacije koja vlada u Srbiji, lako mogli pasti, u Titovo zarobljeništvo, utoliko pre, jer prema mojim obaveštenjima, Mihailović je pomerio svoj glavni štab daleko na jugozapad od Valjeva, pošto je od anglosaksonaca dobio savet, da se probije prema Dalmaciji⁵. Smatram daleko celishodnijim i jednostavnijim, kad bi Mihailović poverio posredništvo jednom uticajnom i mađarskim krugovima ipoznatom Srbinu iz Mađarske, koji bi u Budimpešti stalno bio u kontaktu sa mađarskom vladom i čija bi ličnost bila garancija da stvarno ima Mihailovićeve akreditivе. Posle bi ovo lice sigurno našlo načina da uz pomoć odgovarajućih stručnjaka i tehničkih lica dođe u vezu sa Mihailovićem⁶. Na ovaj način bi se izbeglo da se sa Mihailovićem uspostavlja kontakt avanturističkim putevima i skrivanjem po šumama, a takvi pokušaji bi najverovatnije završavah neuspehom.

Mađ. kralj. Generalni konzul
Bola (Bolla) s.r.

* U toku septembra 1944. jedinice glavne operativne grupe divizija Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije nanele su teške udare nemačko-četničkim grupama na teritoriji Valjeva, Zaječara, Donjeg Milanovca, Leskovca, Ravne gore, Kruševca — širom Srbije.

⁵ Vidi objašnjenje 3, dok. br. 204.

⁶ Do ovoga nije više došlo jer su se na teritoriji Mađarske rasplamsale oslobodilačke borbe, a naročito uspešno završena beogradska operacija prekinula je put između Budimpešte i Beograda i Draže Mihailovića.

BK. 210

Segedin, 4. oktobar 1944.

**KOMANDA 5. SEGEDINSKOG VOJNOG OKRUGA NARE-
DUJE OPERACIJSKU EVAKUACIJU JUŽNOG DELA ŽUPA-
NIJE BAČ-BODROG¹**

Mađ. kralj, komanda 5. vojnoa okruaa

Broj, 26.840

ein. I. 1944

Poverljivo!

Vrlo hitno!

Oficir oficiru!

Operacijska evakuacija južnog dela

Županije Bač-Bodrog

Segedin, 4. oktobar 1944. godine

*U vezi mog naređenja br. 26.70/el. 1.—1944. od 3-ćeg t.m.
a na osnovu niiređenja Vrhovne komande br. 3880/Föv.
agi — 1924. X. 3.:*

Usled operativne situacije za deo Bač-Bodroške županije koji se nalazi južno od Ferenc kanala (kanal kralja Petra, prim, prev.) naređujem sledeće:

1.) Formacijske trupne jedinice na osnovu mog naređenja 28043/M.I. — 1944 i 28.381/M.I. — 1944. sa navedene teritorije *odmah* da pozovu u vojsku:

- a) rezerviste iz I uzrastne grupe, ¹
- b) rezerviste sa stručnim obrazovanjem iz II uzrastne grupe,
- c) vojne obveznike,
- d) levente iz II uzrastne grupe i
- e) ostala lica sposobna za rad (neprekvalifikovana lica mađarske nacionalnosti i Jevreje) kao i
- f) popisane konje i zaprežna vozila predviđena za rekviriran je.

Posebno skrećem pažnju formacijskim trupnim jedinicama na naređenje gospodina Ministra vojske br. 711/MI. omo. — 1944. od 4-og t.m. da *ne smeju koristiti lica* koja su ostavljena da nastave svoja civilna zanimanja.

Ovo se naročito odnosi na lica u javnim uredima i vojnim fabrikama jer su im ova ostavljena lica baš u vezi evakuacije naročito potrebna, nego u običnim prilikama, i isti su nezamenljivi.

¹ HL. Parancesgyijtemény 19. doboz (Zbirka naređenja, 19. kutija) A szegedi 5 honvéd ker. parancsnokság parancsa. (Naređenje komande 5. segedinskog vojnog okruga) 1944. 26.840/el. 1. oszt.

One formacijske trupne jedinice koje su pozvale u voj-
sku takva ostavljena lica i još ih drže u svom sastavu treba
da ih pozivom na moje naređenje, prebace u rezervu.

Formacijske trupe jedinice pozvana lica treba da uvrste
u radne jedinice i da ih drže skupa zbog povlačenja.

Pozvani u vojsku treba da postupe na način kako je to
propisano mojim naređenjima br. 28043/M.I. — 1944. odnosno
br. 28.381/MI. 1944. a koja se odnosi na način izvršavanja
kao i *evidenciju kretanja stanovništva* i evakuaciju.

Formacijske trupne jedinice treba ovo tako da sprovedu
kako njihova naređenja ne bi izazvala suvišnu ili štetnu
uzbunu.

2.) Vojne dopunske jedinice, regrutni centri, popunidbene
komande sa licima koja su pozvana u vojsku a navedena pod
tačkom 1.) i sa kompletom ratnog materijala nakon dostizanja
spremnosti za pokret (utovar) treba *odmah* da krenu u niže
navedena mesta:

a) dopunska štabna četa 1. bataljona 20. puka u Nađtad
(Nagyttad),

b) dopunska štabna četa 13. dopunskog izviđačkog divi-
ziona u Đekenješ,

c) dopunska štabna četa 16. graničarskog dopunskog ba-
taljona u Pečuj,

d) dopunska štabna četa 2. samostalnog bataljona u Du-
naföldvár (Dunaföldvár),

e) 140. regrutni centar u Sašd (Sasđ),

f) državna ergela iz Bačke Palanke u Odalmand (Odal-
mand),

g) 28. levente okružna popunidbena komanda u Sombor,

h) novosadska gradska i sreska komanda levente u Som-
bor*,

i) materijal 1. čete 55. graničarskog poternog bataljona
u Sentu,

j) od sreskih komandi levente:

apatinska i odžačka u Sombor,

titelska i žabaljska u Bačku Topolu,

k) Novosadsko žandarmerijsko odeljenje i žandarmerij-
sko-nastavno odeljenje u Sombor prema pojedinačnim nare-
đenjima 5. okružne žandarmerijske komande.

Redosled povlačenja:

1. Lica u evidenciji,

2. Materijal,

3. Nenaoružani rezervisti,

4. Ljudstvo za popunu (dopunske štabne čete).

Jedinice u borbi sa neprijateljem mogu da se povuku samo na osnovu mog posebnog naređenja.²

3.) Jedinice i građanske vlasti, ustanove, organi svoj materijal otpremiče odmah prema mom naređenju br. 26729/el. I. 1944 a u smislu istog, i to:

Vojne jedinice u napred navedena mesta, građanski uredi najbližim sličnim vlastima, uredima, ustanovama. Ukoliko su stručna ministarstva već izdala uputstvo za otpremanje materijala na definitivnu teritoriju za prijem onda otpremanje materijala treba da se izvrši prema tim uputstvima.

Ukoliko pojedine jedinice postojeći materijal sa kojim raspolažu, zbog količine istog ne mogu otpremiti formacijskim zaprežnim vozilima kao ni pomoćnim zapregama, onda treba od odnosnih komandi železničkih stanica (105. komande železničke stanice i 2. komande železničkog odseka) odmah da zatraže potrebni transportni prostor.

Jedinice treba u mesta odredišta unapred da upute konačare i svoj dolazak putem teleprintera ili državnog telegrafa odmah da jave ovamo (1. odeljenje).

4.) Peti pokretni okružni štab treba odmah da sepoveže sa rukovodiocima građanskih vlasti i u sporazumu s njima, na osnovu mog naređenja br. 26729/el. I. 1944, a što je propisano u odeljku B, da formira »mesne odbore za evakuaciju«. Rad ovih odbora odvijaće se prema mom navedenom naređenju.

5.) Mesni odbori treba da preduzmu sve potrebne pretходne mere i za dobrovoljnu evakuaciju stanovništva kako bi se ista na moje kratko naređenje mogla odmah da sprovede.

Povlačenje ovih prema mom naređenju br. 26.729/el. I.—1944, III odeljak treba da se sprovede prema niže navedenim smernicama:

a) peške. Dnevni marševski učinak oko 20—30 km.

b) Upravne vlasti treba da formiraju grupe — najviše do 1500 lica — i na čelo svake da postavе energične vođe koje će da regulišu sve stvari što se marševske grupe tiče.

c) Vlasti treba da obrate najveću pažnju na marševsku disciplinu marševske grupe, regulisanje puta, zdravstvenu službu tako da oni koji napuštaju svoje domove za vreme

² Više stotina vojnih lica — većinom jugoslovenskih Mađara — nisu udovoljili naređenju o evakuaciji. Sakrili su se i sačekali dolazak sovjetskih i jugoslovenskih jedinica. Znatan deo ovih dobrovoljno je stupio u vojvođanske jedinice koje su u novembru bile formirane u Bačkoj Topoli i Somboru — takođe i u mađarske bataljone — i učestvovali u borbama za oslobođenje Mađarske, odnosno Jugoslavije^

marševanja zbog eventualnog napada neprijatelja ili zbog nesposobnosti za marš ne bi stradali.

d) U naređenju br. 1924/Fov. agi — 1944. IX. 30. naređeno je da vlasti i sreski načelnici na svojim teritorijama delovanja uredi na rastojanju poludnevnog marša *stanice za ishranu* a na rastojanju celodnevnog marša *stanice za odmor* gde mesne vlasti, za one koji se evakušu, treba da obezbede smeštaj na osnovu Vojnog propisa o kantonovanju a ishranu na osnovu stava 110 i 111 Vojnog propisa.

Određivanje mesta za postavljanje ovih stanica kao i tačno određivanje puteva koje će koristiti stanovništvo koje se evakuše stavljam u nadležnost napred spomenutih mesnih odbora.

Na mestima za odmor i ishranu u vreme kad izbeglice pristižu treba da bude lekar i veterinar a takođe treba se pobrinuti i za lekove.

Organi vlasti treba da organizuju prethodno obaveštanje o stanju pojedinih marševskih grupa kako bi opštine koje su određene za formiranje stanica za ishranu i smeštaj mogle na vreme da budu obaveštene o predviđenom vremenu pristizanja izbeglica kao i o brojnom stanju grupe zbog njihovog obezbeđenja.

f) Mesne vlasti, gde se formiraju stanice za ishranu i smeštaj, treba da njihove nadležne pred postavljene vlasti na odgovarajući način upute na njihovu napred navedenu obavezu u vezi pružanja usluga.

6.) *Evakuacija upravnih vlasti i odlazak stanovništva prema napred navedenom uputstvu može se izvršiti sumo na osnovu mog posebnog naređenja.*³

³ Do masovnog iseljavanja stanovništva nije došlo. Jedinice 31. gardijske divizije 3. ukrajinskog fronta, u sadejstvu sa banatskim, bačkim i baranjskim partizanima, započele su od 8. oktobra oslobađanje Vojvodine. Snage 3. ukrajinskog fronta i Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije oslobodile su 20. oktobra Beograd. Do 25. oktobra oslobođena je Vojvodina i ovim je završena tri i po godine duga okupacija Bačke i baranjskog trougla od strane hortijevaca, koja je nanela mnogo straha i patnji mnogonacionalnom stanovništvu koje je tu živelo. Prema nepotpunim podacima, od 31. decembra 1945, Hortijeve vlasti su sa okupiranih teritorija Bačke i Baranje iselili, odveli u logore za internirce blizu 60.000 Srba, na prisilan rad, na prinudnu radnu službu, u narodnosne jedinice regrutovali oko 30.000 ljudi a od aprila 1944. zatvorili u getoe, odnosno odveli u logore smrti više od 14.000 vojvođanskih Jevreja i više hiljada mladih. Za vreme okupacije više od 10.000 jugosloven&kih rodoljuba izgubilo je živote... (Iz materijala Državna komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača u Vojvodini. Novi Sad, 31. decembar 1945).

Pojedinačni dobrovoljni odlazak pojedinaca (kod svoje rodbine) i sada je već dozvoljen.

Dostavljam (dobi ja ju): Vladinim operativnim komesarima operativnih teritorija »Srednja Tisa« i »Jug«, njegovoj ekscelenciji Vladinom komesaru na teritoriji 5. okruga (u toliko primeraka da bi mogao da snabde i poverenike stručnih ministarstava), velikim županima Županije i Velikim županima gradova sa municipijalnim pravima na teritoriji 5. okružne komande, 7. okružnoj žandarmerijskoj komandi (u toliko primeraka da bi mogla da snabde komande svojih podređenih odeljenja), kapetaniji mađ. kralj, segedinske policije (kao okružnom nadzomištvu u toliko primeraka da bi mogla da snabde svoje potčinjene kapetanije), podžupanima županija koji se nalaze na teritoriji 5. okružne komande (u toliko primeraka da bi mogli snabdeti podređene srezove i županijske gradove, Škole vojnih pitomaca Gabor Aron (Gabor Aron), 1. komandi za protivvazdušnu odbranu i svim podređenim komandama, jedinicama i ustanovama 5. okružne komande.

Vitez Kalman (Kalman)⁴
General-major

BR. 211

Budimpešta, 15. oktobar 1944.

**PROGLAS REGENTA HORTI MIKLOŠA OD 15. OKTOBRA
1944. DOLAZAK NJILAŠOVACA NA VLAST U MAĐAR-
SKOJ¹**

Otkada me je narodna volja postavila na čelo države najvažniji cilj mađarske spoljne politike bio je da mirnim putem preko revizije postigne da se bar delimično otklone nepravde nanete Trijanonskim mirovnim ugovorom. Nadanja koja su polagana u delovanje Društva naroda nisu se ostvarila.

⁴ Kálmán Imre.

¹ Objavljeno u : Magyarorszok és a második világháború..., dok. br. 175. Sa izvesnim — uglavnom stilskim — izmenama objavljuje Horti Mikloš u svojoj knjizi: Moji memoari (Buenos Aires, 1953), str. 311—312.

Prilikom nastanka nove svetske krize Mađarska se nije rukovodila željom za pridobi janje stranih teritorija. Prema Čehoslovačkoj Republici nije imala napadačke namere i nije želela da ratom ponovo zadobije deo teritorije koja je prethodno od nje bila oduzeta. I na teritoriju Bačke ušli smo tek posle raspada tadašnje jugoslovenske vlade radi zaštite naroda naše krvi. U pogledu teritorija koje je Rumunija 1918. godine od nas oduzela prihvatili smo mimo rešenje koje su od nas tražile sile Osovine.

Mađarska je u rat protiv država saveznica bila uvučena usled našeg geografskog položaja i pod nemačkim pritiskom ali ni u sklopu ovoga nije nam cilj bio vlast i ni od koga nismo hteli oduzeti nijedan kvadratni metar teritorije.

Danas je već svakome, ko trezveno misli, nesumnjivo jasno da je nemački Rajh ovaj rat izgubio.² Vlade odgovorne za sudbinu svoje domovine moraju da snose posledice jer, kako je to veliki državnik Bizmark rekao, nijedan narod ne može se žrtvovati na oltar savezničke vernosti. Svestan svoje istorijske odgovornosti treba da preduzmem sve korake u tom pravcu da izbegnemo dalje nepotrebno prolivanje krvi. Takav narod, u jednom već izgubljenom ratu, ako bi ropskom veronošću dozvolio da, za odbranu tuđih interesa, zemlja koju je nasleđio od svojih predaka, bude pretvorena u pozornicu borbi zaštitnica, izgubio bi pred svetskim javnim mnjenjem svoju čast.

Sa žaljenjem moram da konstatujem da je nemački Rajh sa svoje strane svoju savezničku vernost prema nama već odavno prekršio. Već duže vremena, protiv moje želje i volje ubacuje u borbu preko državne granice sve novije i novije delove mađarskih oružanih snaga. Ove godine pak, u mesecu martu, vođa nemačkog Rajha pozvao me je na razgovore u Kleshajm (Klessheim, mesto u Austriji, prim, prev.), baš zbog mog požurivanja povraćaj a mađarskih oružanih snaga i tamo mi je saopštio da će nemačke trupe okupirati Mađarsku i uprkos mom suprotstavljanju to je izvršio dok su mene tamo zadržali.³ Istovremeno, u državu je ušla i nemačka po-

² Tajna delegacija za sklapanje primirja pod vodstvom generala Farago Gabora (Faraghó Gabor), glavnog inspektora žandarmerije, stigla je 28. septembra 1944. u Slovačku odakle je uz pomoć sovjetskih i slovačkih partizana u noći na 1. oktobar sa aerodroma Tri Duby odletela u Kijev a zatim u Moskvu. Pregovori sa predstavnikom sovjetske vlade u velikoj meri bili su usporeni, jer je Horti poslao Faraghoa u Moskvu bez zvaničnog punomoćja; na kraju su doveli do potpisivanja prethodnog sporazuma o primirju. O ovome je Faragho još istog dana preko radija podneo izveštaj Hortiju.

³ Uz ovo vidi dok. br. 181 i njegove indekse.

litička policija i uhapsila brojne mađarske državljane među kojima više članova zakonodavnog tela kao i ministra unutrašnjih poslova tadašnje moje vlade,⁴ a predsednik vlade je mogao da izbegne hapšenje samo tako što se sklonio u jedno neutralno poslanstvo.⁵

Na odlučno obećanje dobijeno od vođe nemačkog Rajha da će, u slučaju da imenujem takvu vladu koja uživa poverenje Nemaca, obustaviti sve povrede i ograničenja naneta mađarskom suverenitetu, imenovao sam Stojajevu vladu. Međutim, Nemci nisu održali svoje obećanje. Pod zaštitom nemačke okupacije Gestapo je, metodama koje je primenjivao i na drugim teritorijama, uzeo u svoje ruke rešavanje jevrejskog pitanja na svoj poznat način.⁶ Kada se rat približavao državnim granicama, čak ih i prešao, Nemci su ponovo obećah odgovarajuću pomoć ali ni to svoje obećanje nisu održali na način i u toj meri kako su obećali. Prilikom svog povlačenja državnu teritoriju su pretvorili u pozornicu pljačkanja i rušenja.

Svi ovi postupci, suprotni savezničkoj vernosti, na kraju su prevazišli stvorenim izazovom kada su komandanta budimpeštanskog korpusa general-potpukovnika Bakai Silarda (Bakay Szilard), u toku njegovog preduzimanja mera za održavanje unutrašnjeg reda, agenti nemačkog Gestapoa, jednog maglovitog oktobarskog jutra iskoristili slabu vidljivost, mučki s leđa napali pred njegovim stanom kad je izlazio iz automobila i odveli ga. Posle toga su iz nemačkih aviona bacah letke protiv današnje vlade. Dobio sam poverljive izveštaje u pogledu toga da su putem nasilnog prevrata trupa odanih nemačkoj politici hteli da na vlast dovedu svoje ljude, dok su državnu teritoriju želeli da pretvore u pozornicu borbi zaštitnica nemačkog Rajha

Odlučio sam da sačuvam čast mađarskog naroda i naspram bivšeg saveznika koji, umesto obećane odgovarajuće vojne pomoći, hoće mađarskom narodu da oduzme najveće blago, slobodu, nezavisnost. Zato sam ovdašnjem predstavniku nemačkog Rajha saopštio da ćemo sa svojim neprijateljima sklopiti prethodno primirje⁷ i da ćemo prema njima

⁴ Keresteš Fišer Ferenc (Keresztes Fischer Ferenc).

⁵ Kalai Miklošu uspelo je 19. marta da se skloni u tursko poslanstvo gde je ostao do 17. novembra 1944. Posle preuzimanja vlasti od strane njilašovaca dobrovoljno se prijavio Nemcima i oni su ga poslali u koncentracioni logor.

⁶ Uz ovo vidi dok. br. 186 i njegove indekse.

⁷ Horti Mikloš nije preuzeo nikakve vojne mere za obezbeđenje objavljivanja primirja, međutim pre objavljivanja obavestio je o tome

obustaviti sva neprijateljstva. Verujući u njihov osećaj pravde i u saglasnosti sa njima želim da narodu obezbedim nastavak budućeg života i ostvarenje njegovih miroljubivih ciljeva. Vojne starešine sam odgovorajuće uputio,⁸ zato jedinice, shodno zakletvi i istovremeno u smislu .moje izdate vojne zapovesti, obavezne su pokoravati se komandantima koje sam imenovao.

Pozivam zatim svakog Mađara koji pošteno misli da me sledi na požrtvovanom putu spasavanja mađarskog naroda !*

Nemce. Jedanaestog oktobra primio je predstavnike Mađarskog fronta, koji je osnovan u maju t.g., Sakašits Arpada (Szakašits Árpád) i Tildi Zoltan (Tildy Zoltán) sa kojima se u principu sporazumeo da će radnicima dati oružje i da Mađarski front 17. oktobra proglasi opšti štrajk. Rajk Laslo (Rajk László), kao predstavnik Mađarske Komunističke partije, pregovarao je sa generalom Ujsasi Istvanom kao i sa gardijskim generalom Lazar Karoljem (Lazár Károly) o obezbeđenju objavljivanja primirja. General Lazar obećao je da će naoružati više hiljada radnika (u okviru ovoga došlo bi i do naoružavanja jugoslovenskih radničkih jedinica koje su se nalazile na teritoriji Čepelja). U smislu sporazuma, Mađarska komunistička partija pripremila je letak u kome je pozvala budimpeštanske radnike na opšti štrajk za 17. oktobar, za formiranje radničke milicije i molila je vojnike da podrže radništvo, da im daju oružje kako bi »zajedno sa radništvom i Crvenom armijom« spasi državu i glavni grad od uništenja (Vojnoistorijski muzej, Budimpešta, Zbirka štampanog materijala, bez broja. Objavljeno u knjizi Magyar szabadságharcosok ..., dok. br. 146). No rukovodstvo kontrarevolucionarnog režima se bojalo dati oružje u ruke radnika. Regentova izjava preko radija od 15. oktobra iznenadila je rukovodstvo Mađarskog fronta, nespremno budimpeštansko radništvo i sve one koji su bili spremni da podrže primirje a time i prekid odnosa sa Hitlerovom Nemačkom. S druge strane, Nemci — znajući Hortijevu narneru — imali su dovoljno vremena da preduzmu proti vmere, između ostalog da pripreme i obezbede preuzimanje vlasti od strane njilašovaca.

⁸ Tekst Hortijeve vojne zapovesti od 15. oktobra: »Vojnici! Od uništavajuće borbe, koja se odvija u srcu naše drage domovine, uzimajući u obzir naše borbene snage, ne očekujem više povoljan odlučujući preokret u odnosu na državu. Zato sam odlučio da zatražim primirje. Kao Vrhovni komandant oružanih snaga pozivam vas, shodno vašoj vojničkoj zakletvi, da sa vernom i beskompromisnom poslušnošću izvršavate moja naređenja izdata preko vaših pretpostavljenih starešina (komandanata). Naš dalji opstanak zavisi od toga da svaki pripadnik naše vojske u ovoj teškoj situaciji, svestan svoje dužnosti, do krajnosti ispolji disciplinovano držanje. Horti Mikloš.« (Objavljeno u: Magyarország és a masodik világháború..., dok. br. 176).

⁹ Horti je 16. oktobra povukao svoju izjavu kojom je objavio primirje i svojom abdikacijom otvorio je slobodan put njilašovcima, do krajnosti vernim Nemcima, da dođu na vlast. Propustio je poslednju priliku da spase državu, da bar ubrza oslobođenje Mađarske i da osujeti propast i patnju novih stotina hiljada ljudi kao i uništavanje neprocenjivog narodnog blaga. U proglasu od 16. oktobra objavio je:

BR. 212

Sombathelj, 29. oktobar 1944.

IZVOD IZ PODSETNIKA MINISTARSTVA VOJSKE ZA MINISTARSTVO UNUTRAŠNJIH POSLOVA O NAPADU PARTIZANA NA LEGRAD¹

PODSETNIK
29. oktobra 1944.

Na teritoriji komande 3. vojnog okruga

Kao dopunu tačke 1. Pods etnika od 18. X i tačke 3. Podsetnika od 20. X², komanda 4. patrolne čete 53. graničnog bataljona javlja 23. X:

Očekivani napad partizana na Legrad (Légrad) usledio je 16. X.³ U 01.00 časova partizani su napali patrolu za kontrolu puta, iz sastava karaule Legrad, na putu za Đelekovac. Patrola za kontrolu puta povukla se zbog protivničke nadmoći.

U nastavku, partizani su napali istočnu stranu Legrada i potisli ustašku četu, koja se nalazila u odbrani, do južnog

»Moj proglas mađarskom narodu od 15. oktobra ovim proglašavam nevažećim i ponavljam naređenje načelnika Generalštaba upućeno jedinicama, kojim se naređuje odlučni nastavak borbe. Teška ratna situacija zahteva da vojska, dostojna svog slavnog imena, brani domovinu. Neka bog vodi vojsku i Mađarsku putem bolje budućnosti. Horti Mikloš.« Istovremeno, Horti se proglasom obratio predsedniku oba doma mađarskog zakonodavnog tela: »Mađarskom Parlamentu moj regentski pozdrav! U tegobnim i teškim časovima mađarske istorije ovim objavljujem svoju odluku da se, radi uspešnog nastavljanja rata i u interesu unutrašnjeg jedinstva i sloge naroda, odričem dužnosti regenta i svih mojih zakonskih prava u vezi sa mojim regentstvom. Istovremeno, opunomoćujem Salaši Ferenca (Szálasi Ferenc) za formiranje vlade narodnog jedinstva. Horti-«.

(Tekstove obe izjave objavio je »Pesti Hirlap« (Peštanski vesnik) u broju od 18. oktobra 1944. Objavljeno u: Magyar szabadságharcosok..., dok. br. 177 i 178).

¹ OL. K. 64. 1944. 35. bez broja. Original pisan na mašini.

² Nepoznat.

³ U »Lovičarskom« sumarniku od 30. novembra 1944. opis događaja je sledeći: »Hrvatski partizani su 15. oktobra napali legradske graničarske patrole i posle toga njih 5—600 uputili su se preko granice prema Legradu. Borbu sa partizanima prihvatile su snage od oko 100 mađarskih vojnika, kao i snage graničarskih žandarmerijskih straža. Kasnije je 400 ustaša napalo s leđa partizane i zajedno su ih razbili« (Pl. 651.p.6/1944.IV.104/103—104).

mostobrana. Za pomoć ustaškoj četi ubacili smo 3. četu 9. puka ojačanu jednim minobacačkim vodom i zajedno sa ljudstvom karaule, odbacili smo neprijateljsku grupu od oko 200—300 partizana.

Situacija se do jutra rasčistila i Legrađ je čvrsto ostao u mađarskim rukama.

U borbu se umešao i jedan ustaški bataljon, koji je 16. X u 01.00 časova pristigao iz Varaždina preko Čakovca u Legrađ, u pratnji komandira graničarske patrolne čete iz Čakovca. Ustaški bataljon je po odobrenju komande 3. vojnog okruga iz Sombathelja prošao preko mađarske teritorije zato, da bi doturio municiju kamionima, garnizonu Kapronca opkoljenom od partizana. Ovo je i izvršeno. Sutradan se ustaški bataljon vratio u svoj hrvatski garnizon preko mađarske teritorije.

Prema pristiglim vestima, partizani su u ranjenima i mrtvima izgubili oko 40 ljudi. Pri povlačenju, povelili su ih sa sobom.⁴

Sopstveni gubici: osim manjih materijalnih šteta, gubitaka nije bilo.

⁴ Radi pomaganja sovjetsko-jugoslovenskim jedinicama u završnim operacijama za oslobođenje Jugoslavije, u toku oktobra, naročito su oživele diverzantske akcije slovenačkih partizana, prvenstveno na železničkim prugama koje su povezivale glavnu saobraćajnicu Zagreb

— Beograd. U toku akcija više puta je došlo do vatrenog okršaja između partizana i mađarskih žandarmerija i vojnika. Na primer u jednoj kući u selu Vaneci sastalo se 20. oktobra nekoliko komunista na razgovor. Tom sastanku prisustvovao je i mladi komunista Šumenjak Slavko Slobodan-Fiks. Neočekivano kuću je opkolilo oko 200 mađarskih vojnika. Razvila se borba kojom prilikom je Šumenjak bio teško ranjen. Tako ranjenog su ga odveli, mučili su ga dva dana ali dželiti nisu saznali čak ni njegovo ime. Mladić od 21 godine umro je 22. oktobra od zadobijenih rana. Inače, Šumenjak je u toku leta

1944, po ovlašćenju Komunističke partije Slovenije, po specijalnom zadatku bio u Budimpešti. Šumenjak Slavko proglašen je za narodnog heroja Jugoslavije 1953. godine (Zbornik narodnih heroja Jugoslavije, str. 790).

BR. 213.

Pečuj, 8. novembar 1944.

**IZVOD IZ NAREĐENJA KOMANDE 4. PECUJSKOG VOJ-
NOG OKRUGA U KOME SE OBJAVLJUJE UVOĐENJE
POSEBNE JAVNE UPRAVE U DRŽAVI¹**

*Komanda 4. mađ. kralj, pečujskog vojnog vkruga
Poverljivo naređenje komande vojnog okruga
Broj 45
Pečuj, 8. novembra 1944. godine*

I deo.

1. *Uvođenje posebne javne uprave na teritoriji države
25.137lm.vk. 1944.*

Radi znanja objavljujem da je gospodin načelnik Generalštaba svojim naređenjem od 30-og oktobra 1944. g. br. 4800/Fov. agi 1944. čitavu državnu teritoriju proglasio operacijskom prostorijom i prema naređenju mađ. kralj. Ministarstva br. 1500/1944. M. E. uveo je posebnu javnu upravu na čitavoj državnoj teritoriji². Posebnu javnu upravu na teritoriji 4. vojnog okruga, u slobodnom kralj. gradu Pečuju i županijama Baranja, Tolna i Somođ nadalje, pored svih prvih službenika srezova, vrše postojeće vojne komande. Smer-nice koje se odnose na rad vojnih komandi izdao sam u svom posebnom naređenju od 7-og novembra br. 25.138/M.vk. 1944.

Vitez Molnar (Molnar)³ general
major, s.r.

¹ HL. Zbirka naređenja, 9. kutija. Poverljivo naređenje 4. vojnog okruga, broj 45 od 8. novembra 1944. godine.

² Pre toga izdata su brojna naređenja o vanrednom stanju. Preko suđenje prošireno je 31. oktobra na dezerterstvo i u slučaju udruživanja za dezertiranje na izvršioce i učesnike (VKF. 1944. 88.646/Kt. parancs) a od 15. novembra na dezerterstvo, udruživanje za dezertiranje, samovoljno udaljavanje, samoran javan je, neodazivanje pozivu za vojsku, pomaganje vojnim beguncima itd. (naređenje 4100/ME).

Posle ovoga njilašovci su ponovo proširili preko suđenje radi »■suzbijanja neprijatelja«. Glavni metod sprovođenja vlasti u ovom vanrednom stanju bio je teror. Dana 26. oktobra njilašovci su osnovali organizaciju »Narodna odgovornost« čiji je rukovodilac Orendi Narbert (Orendy Narbert), žandarmerijski potpukovnik — preko ministra unutrašnjih poslova Vojna Gabora (Vojna Gabor) — neposredno bio odgovoran Salasi Ferencu (Szalasi Ferencz). Već prvih nedelja svoga rada Orendi je uhapsio na stotine ljudi, vršio istrage velikog obima i izrekao mnogo smrtnih presuda i iste sproveo u delo.

³ Molnar Laslo (Molnar Laszlo), general-major.

BR. 214

Čakovec, 11. novembar 1944.

IZVEŠTAJ ISTRAŽNE ŽAND. STRAŽE 3. SOMBATHELJ-SOG ŽANDARMERIJSKOG OKRUGA U ČAKOVCU O AKTIVNOSTI PARTIZANA I O HAPŠENJIMA U VEZI S TIM¹

3. mađ. kralj. Sombatheljski
žandjarmerijski okrug
Broj 84/B.—1944.

Istražna ispostava Čakovec

Izveštaj o situaciji broj 33.

Gospodinu mađarsko-kralj evskom ministru
unutrašnjih poslova (VII odeljenje)
Čakovec, 11. novembra 1944. *Budimpešta*

U zatvoru istražne ispostave nalazi se 105 uhapšenika.²

U odnosu na moj prethodni izveštaj o situaciji, dogodile su se sledeće promene:

Novo uhapšeni:

1. Čakovec	(Gsäktornya) 1 lice
2. Draškovec	(Ligetvär) 2 lica
3. Mihalovec	(Alsómihályfalvã) 2 lica
4. Strigovar	(Strigóvar) 2 lica

¹ Original (pisan na mašini) u P.I. 651, f. 3/1944, 11.204434.

² Na teritoriji čakovačke istražne straže u maju su počela veća hapšenja. Prema zbirnom izveštaju Ministarstva unutrašnjih poslova, u Čakovcu su tada bila pod prismotrom 74 sumnjiva lica, a 28. jula 82 lica bila su predana sudu načelnika Generalštaba. Sud načelnika Generalštaba održao je raspravu po njihovom predmetu u Čakovcu 30. avgusta. U međuvremenu njihov broj se povećao na 94 a od ovih petorica su osuđena na smrt. U prvoj polovini septembra javljaju da su još 73 nova lica stavljena pod prismotru koja su 30. avgusta, zajedno sa još 41 licem, koja su se nalazila u civilnom zatvoru, upućena u Komaron (P.I. 651 f.6/1944—III—104).

Četvrtog novembra pod prismotrom su bila 243 lica, a od ovih 185, kao vojne begunce i radnike vojnih preduzeća, predali su merođavnim vlastima. Između 4. i 11. novembra izvršena su nova hapšenja (83 lica), a po izveštaju od 19. novembra bilo je 135 lica pod prismotrom. Javljaju da se od ovih 80 lica mogu osumnjičiti da su povezana sa komunistima i da će ostati pod prismotrom. (P.I. 651, F-3/1944—11/204928). Prema izveštaju od 30. novembra, pod prismotrom ispostave, čije je sedište tada bilo u Niku, bilo je 105 lica. (P.I. 651. f. 6/1944 IV 104).

5. Veliki	
Štefimec	(Drăvaszentistván) 8 lica
6. Ivanovec	(Drăvaszentiván) 10 lica
7. Peklenica	(Bányavár) 12 lica
8. Križovec	(Muraszentkereszt) 3 lica
9. Sentrokuš	(Szentrókus) 2 lica
10. Hlapicina	(Lapány) 8 lica
11. Legrač	(Légrád) 1 lice
12. Po db rest	(Dravasziلاس) 1 lice
13. Cirkovjani	(Drăvaegyhaza) 1 lice
14. Podturen	(Bottornyá) 17 lica
15. Sivica	(Muraszilvágy) 2 lica
16. Zabnik	(Békásd) 1 lice
17. Cihovec	(Csehlak) 1 lice
18. Kursanec	(Zrinyifalva) 1 lice
19. Ceresneš	(Cseresnyés) 3 lica
20. Prelenitec	(Drăvaohid) 1 lice
21. Palinovec	(Alsópálfa) 1 lice
22. Sv. Juraj	(Viziszentgyögy) 3 lica
na Bregu	

Od lica navedenih pod rednim brojevima od 1—22, njih 68 je odbilo poziv za vojsku. Pošto se nisu odazvali pozivu, zbog toga sam ih kao vojne begunce predao komandi mađarsko-kraljevskog garnizona u Čakovcu, radi daljeg postupka.

Četrnaest lica su radnici u ratnoj industriji. Samovoljno su napustili svoja radna mesta, zbog čega sam imenovane predao komandi mađ. kralj. garnizona u Čakovcu, radi daljeg postupka.

Protiv 14 lica ispostavila se osnovana sumnja da su u vezi sa izvršenim sabotazama ili banditima koji su uzeli učešća u borbama u Međimurju. Međutim, ispitivanjem i istragom imenovanih, nismo uspjeli pribaviti dokazne podatke za sudski postupak, uglavnom zato što su banditi na koje se sumnja da su bili sa njima u vezi, delimično poginuli u borbi, a delimično su još u begstvu. Zato sam imenovane, kao lica opasna za bezbednost države, na osnovu tačke 3. naredbe gospodina Ministra unutrašnjih poslova broj 18.000/VII od 30. oktobra 1944. godine, predao komandi javne bezbednosti za Međimurje, radi daljeg postupka.

Pet lica se mogu osumnjičiti za vezu sa banditima i komunistima. Njihovo ispitivanje i izviđanje njihovih veza je u toku.

Dva lica sam kao strance predao načelniku sreza Čakovec, radi proterivanja sa državne teritorije.

Dva nemačka vojna begunca, pošto nije bilo dokaza za njihovu banditsku aktivnost u Mađarskoj, po kratkom postupku predao sam nemačkoj policijskoj postaji u Čakovcu.

Trideset lica koja nisu igrala nikakvu ulogu, pustio sam na slobodu.

Aktivnosti bandi:

Dana 5. novembra 1944. godine u 00.30 časova, na železničkoj pruzi između Velike Kanjiže i Čakovca, u ataru opštine Mihalovce, (Alsómihályfalvâ) u blizini stražare broj 51, između profila broj 822. i 823, kada je prolazila jedna lokomotiva sa četiri rezervna vagona, nepoznati počinilac je izazvao eksploziju. Eksplozija nije pričinila štetu ni vozu, niti na železničkim šinama. Počinilac eksplozije je nepoznat. Istraga je u toku.

Sa ovog mesta eksplozije, na zapad, na oko 100 m udaljenosti, između profila broj 823. i 824, nepoznati počinilac je 5. novembra u zoru postavio pored šina 5 kg eksploziva, ali pošto voz u međuvremenu nije saobraćao, to eksploziv nije aktiviran. Rano izjutra, eksploziv je primetio stražar za kontrolu linije i na njegov telefonski poziv istražna ispostava je uklonila eksploziv.

Dana 9. novembra 1944. godine na železničkoj pruzi između Velike Kanjiže i Čakovca, između opština Donji Kraljevec (Murakirály) i Mihalovce (Alsómihályfalvâ), kod profila broj 823., radnici za održavanje pruge iz Donji Kraljevec našli su miniranu prugu. Nadležni nadzornik pruge, uz pomoć stručnih organa, odstranio je minu sa pruge. Lice koje je postavilo minu, nije poznato. Istraga je u toku.

Dana 10. novembra 1944. godine, patrola postaje iz Čakovca sazmala je da se u opštini Ivanovec, u sporednoj zgradi jedne kuće, smestilo više vojnih begunaca. Pošto je patrola stigla na lice mesta, pozvala je na predaju vojne begunce koji su bili u skrovištu. Na poziv za predaju vojni begunci se nisu odazvali i nisu izašli iz skrovišta, zbog čega je patrola upotrebila oružje. Usled upotrebe oružja, jedan vojni begunac je umro na licu mesta, trojica su se predala, a jedan je pobjegao.

Ustanovljeno je da se u navedenoj sporednoj prostoriji zadržavalo 5 vojnih begunaca na unapred pripremljenom skrovištu. — Pošto u toku istrage protiv uhvaćenih osumnjičenih lica nisu ustanovljene veze sa banditima, to sam ih kao vojne begunce predao komandi garnizona u Čakovcu, radi daljeg postupka.

Dana 7. novembra 1944. godine u 17.45 časova u blizini opštine Otok, mlađi vodnik Ho rvat Vendei (Horvât Vendei)

■sa vojnikom Fabič Jožefom (Fabics József) vozio se državnim vozilom, kada su ih 3 naoružana partizana pozvala da stanu. Banditi su prislonili automat na mlađeg vodnika Horvata, dok su vojniku Fabič Jožefu naredili, da sa državnog vozila skine duvanske prerađevine i predmete odeće. Banditi su u jedno vojničko čebe stavili 6 pari čizama, 2.800 komada vojničkih cigareta, kao i dve ručne bombe i poneli sa sobom, a mlađeg vodnika i vojnika pustili da odu. Identitet bandita je nepoznat. Istraga je u toku.

Prema dosadašnjem izviđanju ima podataka za jedno četrdeset lica, koji su učestvovali u komunističkoj i banditskoj aktivnosti, odnosno organizaciji, ali su još na slobodi..

Planiram: pokrenuti otvorenu istragu protiv bandita u ilegalnosti i protiv lica koja su uzela učešća u organizovanju, te na taj način rasčistiti njihovu ulogu.

Svoj izveštaj podneo sam, odnosno poslao: 7. i. 20. odeljenju gospodina mađ. kralj. Ministra unutrašnjih poslova, Centrali državne bezbednosti, inspektoru žandarmerije Kraljevine Mađarske, Komandi centra za istragu, II odeljenju III vojnog okruga Kraljevine Mađarske, komandi žandarmerijskog okruga, komandi javne bezbednosti Međimurja, komandi žandarmerijskog odeljenja u Zalaegeršegu, komandi 3. istražnog odeljenja u Sombathelju, krilnoj komandi u Velikoj Kanjiži, ispostavi kontraobaveštajne službe u Čakovcu, nemačkoj policiji, komandi 5. dopunske divizije i komandi 4. istražnog pododeljenja.

Umesto službeno odsutnog
komandanta okruga
zastavnik **Palinkaš (Pälinkäs)**

BR. 215

Budimpešta, 30. novembar 1944.

**NAREĐENJE MINISTRA VOJSKE DA SE POZOVU U VOJ-
SKU SVI MUŠKARCI OD 21 DO 48 GODINA STAROSTI SA
TERITORIJE KOMANDE 4. OKRUGA¹**

Mađ. kralj. Ministar vojske
Broj 6375/M. 1/a. — 1944.

Strogo poverljivo!
Oficir — oficiru!

Naredba za pozivanje u vojsku
sa teritorije komande 4. okruga

6/K

Budimpešta, 30. novembra 1944. godine

U cilju spašavanja ljudi od 21—48 godina starosti, obučениh i neobučениh, sa teritorije 4. okruga, koji su u opasnosti od neprijateljskog uticaja i koji dolaze u obzir za mađarsko-kraljevsku vojsku, naređujem da se smesta pozovu. Naredbu -o pozivanju neka sastavi komanda okruga u vidu oglasa i neka ga smesta izlepi.

I.

Pozivu su obavezni

1/ Svi rezervni oficiri, kandidati za oficire, i sličnog položaja, do 48 godina starosti.

2/ Svi do 48 godina i mlađi rezervni podoficiri, ročni podoficiri i vojnici.

II. *Oslobođenje:*

Ovlašćujem komandu 4. okruga, da od obaveznih po pozivu oslobodi, sve one koji su na radnim mestima u vojnoj industriji, saobraćaju, javnom snabdevanju ili na drugim radnim mestima od opšteg interesa.

U pogledu oslobađanja, saslušati prema mogućnosti mišljenje operativnog vladinog poverenika i druge — koji dolaze u obzir — civilne organe. Posebnu pažnju obratiti da pozivanje u vojsku ne ometa evakuaciju materijalnih dobara.

III. *Mesta za prikupljanje pozvanih* treba da odredi komanda okruga — shodno situaciji. U principu pozvane prikupiti u teritorijalno nadležnim zborištima. Umesto preseljenih zborišta ili zborišta u pokretu, komande okruga će odrediti druga.

IV. *Pozvane treba upozoriti* da sobom ponesu lična dokumenta, odgovarajuću odeću, opremu i hranu za više dana.

¹ HL. HiM. 1944. 6/K. 1941/M. Overeni prepis (umnožen original)
pisan na mašini. i i 1 \ ;

Nadalje ih treba upozoriti i na to, da će svi oni koji se ne povinuju naređenju za poziv pasti pod postupak prekog suda.

V. *Upotreba pozvanih ljudi*

Prema mojoj naredbi komandi 1. korpusa broj 6400/M.I./a-1944. od pozvanih, oformite radine čete.²

Komanda 4. okruga neka me izvesti gde i koliko je radnih četa oformila. Na osnovu toga ću preduzeti mere za dalju upotrebu radnih četa.

VI. *Teritorije za prihvatanje članova porodica pozvanih u vojsku:*

Prihvatna teritorija za stanovnike *Baranjske županije* za srezove Darda i Mohač, biće u srezu Topolca u županiji Zala. Za srezove Hedhat (Hegyhat), Pečuj (Pecs), Pécs var ad (Pečvarad), Siklós (Šikloš), Szentlőrinc (Sentlerinc) i Villány (Vilanj) Baranjske županije, biće u županiji Zala, u srezovima Alsó-lendava (Donja Lendava), Lenti, Nova, Zalaegerszeg (Zalaegerszeg) i Pacsa (Pača).

Celokupno stanovništvo *županije Tolna*, dolazi u županiju Veszprém (Vesprem) u srezove Veszprém i Zirc.

Za stanovništvo *županije Somogy* (Šomod) prihvatna teritorija biće srezovi Szengrót (Sengrot), Keszthely (Kesthely) i Siemeg (Šimeg) i srez, Devecser (Devečer) županije Veszprém.

Za stanovnike *županije Fejer*, sreza Sarbogard (Särbo-gård), kao i za stanovnike sreza (Székesfehérvár) Sekešfehérvár koji stanuju južno od železničke pruge Budimpešta — Topolca, prihvatna teritorija biće srez Sekešfehérvár županije Fejer, se verni deo od železničke pruge.

Prihvatna teritorija za stanovnike sreza Enying (Enjing) *Vespremske županije*, biće srezovi Veszprém i Zirc, županije Veszprém.

Detalji koji se odnose na evakuaciju stanovništva sadržani su u naredbi, izda toj od strane vladinog poverenika za odbranu države, broj 62/1944. od 17. XI.

² Ne raspoložemo naređenjem ali iz drugih dokumenata znamo da je izdato u novembru. Od 1896. do 1925. godišta koji su bili obavezni da se prijave, trebalo je u posebne čete organizovati pripadnike levente od 16 do 18 godina (brojna oznaka četa: 100/401—) zatim lica od 19 do 21 godine (100/501—), nadalje mlađe od 35 godina, koji su završili pešadijsku obuku (100/101—), od 21 do 35. godine one koji nisu završili obuku (100/171—), mlađe od 35 godina koji su završili artiljerijsku obuku (100/201—) i starije od 35 godina (100/301—). Kod ostalih vojnih okruga (korpusa) princip obeležavanja četa bio je isti. Kod brojnog označavanja četa prvi broj je uvek označavao broj vojnog okruga, a drugi redni broj i vrstu čete (2.- okrug: 200/101, 3. okrug: 300/201, 7. okrug: 700/301).

Naredbu na koju se pozivamo, dobili su i: okružne komande, operativni poverenici vlade, žandarmerijski organi i civilne vlasti.

Komande okruga, sa sredstvima koja im stoje na raspolaganju, neka omoguće odlazak članova porodice pozvanih u vojsku u pozadinu na određene teritorije. Neka pomognu prevoznim sredstvima, koja im stoje na raspolaganju, da članovi porodica po mogućnosti ne peške, nego prevoznim sredstvima stignu na označena odredišta.

Propagandu za evakuaciju članova porodica izvršiti tako, da povoljno utiče na spremnost odazivanja poziva, obzirom da je spremnost za napuštanje na najnižoj tački.

VII. Pobrinite se za adekvatnu propagandu u vezi sa pozivima. Već u oglasima za poziv, ukažite na to, da je dokazana činjenica, da Sovjeti sve muškarce u dobi vojne obaveze, posle žigosanja odvlače u unutrašnjost Rusije na prisilan rad.

Sada pošto postavimo osnove jednoj novoj mađarskoj vojsci, imamo nameru, rame uz rame sa našim saveznikom Nemačkom, da ponovo osvojimo našu domovinu. Sveta dužnost je svakog Mađara da sa oružjem ili alatom u ruci služi domovini.³

Posebnu brigu posvetite da tačno rade mesta za ishranu i noćenje. Vreme prilikom ishrane i polaska sa mesta za noćenje iskoristite za poučavanje pozvanih — za ovo odredite sveštenike — propagandiste koji umeju sa ljudima, članove

³ Njilašovci su želeli da sprovedu program velike masovne mobilizacije uprkos tome što ni ovde objavljenom naređenju nisu se u potpunosti odazvali oni koji su bili na to obavezni. Na sednici Državnog odbora za ekonomisanje radnom snagom od 2. januara 1945. pukovnik Hibe (Hibbey) izneo je plan Ministarstva vojske o korišćenju vojnih obveznika. Prema tom planu: a) obveznici od 16 do 18 godina biće prebačeni u Nemačku za službu leventi; b) regruti od 19 do 21 godine isto tako odlaze u Nemačku na obuku; c) oni od 23 do 34 godine starosti koji su završili obuku biće smešteni u logore za obuku u domovini i dok ne dobiju naoružanje obavljaju inženjerske radove na utvrđivanju; d) one od 22 do 34 godine starosti a koji nisu prošli obuku treba uputiti na prisilan rad; e) one od 35 do 48 godina starosti treba u toku januara prebaciti u Nemačku. Oni od 17 do 48 godina starosti koji su nesposobni za vojnu službu, kao i »od gore navedena mlađa i starija muška i ženska radna snaga od 13 do 70 godina starosti zbog totalnog iskorišćavanja stanovništva«, stoje na raspolaganju za ekonomisanje radnom snagom (OL Filmtar (f il mote ka) 16.720 d.; Belügyi Közlöny); Unutrašnji glasnik, br. 10 od decembra 1944). Objavljeno naređenje i razni mobilizacijski planovi — ma koliko da su bili irealni — značili su realnu opasnost za odvlačenje i uništenje muškog dela stanovništva sa teritorije kojom su upravljali njilašovci a u okviru ovoga sa murskih rejona.

partije itd., koji će, kratkim nadahnutim govorima u duše ljudi usaditi, da evakuacija ima za cilj spašavanje nacije, nepokolebljivu veru u krajnju pobjedu, kao i to da ćemo se na proleće vratiti.

Za kontrolu odazivanja pozivu i u slučaju pobjede za prisiljavanje, maksimalno iskoristite javnu upravu i jedinice javne bezbednosti.

VIII. Radnike vojne industrije, kada zbog ugroženosti fabrika bude prinuđen da obustavi rad, postrojiti i izvući pod komandom vojnog komandanta fabrike. Evakuaciju porodica radnika vojne fabrike, organizujte sa mesnim prevoznim sredstvima.

IX. Okolnosti ne dozvoljavaju, da izdam jedinstvenu zapovest koja bi obuhvatala svaki detalj.

Dakle, komanda 4. okruga, neka samoinicijativno i samostalno postupi u gore datim okvirima.

Dobijaju: komanda 4. okruga, na znanje: 2. i 3. okružnoj komandi, komandi teritorijalne armije, centralnim odsecima i povereniku vlade za odbranu.

Saglasan sa izvršenjem:

Budimpešta, 30-og novembra 1944. god.

Po ovlašćenju ministra:⁴
Feketehalmi-Cajdner
(Feketehalmy-Czeydner),⁵ s.r.
general-pukovnik

⁴ Beregfi Karolj (Beregfy Károly), general-pukovnik. Salasi je sa 2. decembrom 1944. objedinio Ministarstvo vojske i Generalštab i tako je vođenje vojnih stvari bilo u nadležnosti samo Ministarstva vojske. (Belügyi Közlöny/Unutrašnji glasnik) br. 7 od decembra 1944. godine).

⁵ Feketehalmi-Cajdner Ferenc (Feketehalmy-Czeydner Ferenc), u činu general-pukovnika, za vreme režima njilašovaca bio je zamenik ministra vojske.

BR. 216

Budimpešta, 5. decembar 1944.
(28. novembar)

**DELOVI IZ NAREĐENJA O FORMIRANJU VOJNE SLUŽBE
BEZBEDNOSTI¹**

2

Zadatak: Sprečavanje delatnosti vojnih begunaca, begunaca iz vojne industrije i radnika iz vojske rada, sabotera, pljačkaša, partizana, špijuna, neprijateljskih padobranaca i onih koji se upuštaju u bilo kakve sporazume sa neprijateljem. Predupređivanje i ugušivanje ustanka, pobune, štrajkova i drugih pokreta koji vređaju interese vođenja rata kao i pokreta koji su usmereni na rušenje zakonskog poretka. Saradnja u 'poslovima evakuacije, preseljavanja i povratka u odnosu na unutrašnju bezbednost i održavanje reda..³

¹ Cirkulamo naređenje izdato pod br. 100.482/el. 1944, od 28. novembra 1944, objavljeno je u Honvédsegi Rendeletek (Vojna naređenja) br. 5 od decembra 1944.

² Njilašovci su u toku novembra 1944. formirali više oružanih terorističkih organizacija radi održavanja vlasti, za zastrašivanje stanovništva, za jačanje discipline u vojsci itd. Tako je 27. novembra formirana Oružana narodna služba (Fegyveres Nemzetszolgálat), a 28. Vojna: služba bezbednosti, «samostalna vojna organizacija koja je bila pozvana da bdi nad javnom bezbednošću na operacijskoj prostoriji države». Za formiranje Vojne službe bezbednosti Salasi je zadužio ministra unutrašnjih poslova Vojna Gabora (Vojna Gabor), koji je izvršenje ovog zadatka poverio Baki Laslu (Baki László) (uz ovo vidi 6. indeks, dok. br. 186). Zadatak ove službe uopšte bio je učvršćivanje reda i javne bezbednosti, obezbeđenje reda i izvršavanje naređenja a neposredni zadatak službe bio je ovde citirani deo naređenja.

³ Na raspolaganju komandantu Vojne službe bezbednosti, sem sopstvenih jedinica, stajali su žandarmerija, policija i naoružani odredi partije strelastih krstova (Njilaskeresztpárt) koji su dejstvovali na operacijskim područjima. Razne komande policijskih okruga između decembra 1944. i februara 1945. formirale su štabove Vojne bezbednosti u koje su prekomandovali žandarme i policajce. Ulogu kontrole murskih teritorija dobile su Komanda 4. pečujskog policijskog okruga koja se preselila u Sombathelj (načelnik dr Cordas Arpad — Csordas Anpád, viši policijski savetnik) i Komanda 3. sombatheljskog policijskog okruga (načelnik dr Kaipošvari — Kaposváry, viši policijski savetnik). (HL. A rendőrség feliigylője iratai — spisi nadzornika policije — 1945, 460 str.). Naređenje o formiranju Vojne službe bezbednosti izdao je, u stvari, ministar vojske ali ova teroristička organizacija bila je potčinjena kako Ministarstvu vojske tako i Ministarstvu unutrašnjih poslova.

Pripadnost vojne službe bezbednosti ima pravo da ubije:⁴
a) vojnog begunca uhvaćenog na delu, odnosno za kojim se traga, begunce iz vojne industrije i vojske rada; b) međutim, obavezan je da ubije: špijune,⁵ pljačkaše, one koji vrše na-

⁴ Salasi je, na osnovu naređenja Vrhovne komande br. 10001, ovlastio pripadnike Vojne službe bezbednosti da imaju *»pravo masa-kriranja«*. Uprkos tome što se više vojnih rukovodilaca suprotstavilo korišćenju tog prava, Baki Laslo je dobio određene ruke da to pravo *»proširi na celu državu«*. To je značilo da su na teritoriji kojom su upravljali njilašovci skoro bez prekida zasedali preki sudovi, koji su uglavnom izricali smrtnu presudu. Broj smrtnih presuda je u januaru 1945. bio već toliko veliki da izvršenje smrtnih presuda (vešanje) nisu mogli da postignu čak ni postavljanjem novih dželata. Tada je njilašovski ministar pravde dr Budinski Laslo (Budinszky Laszló) izdao naređenje prema kojem su građanska lica osuđena na smrt *»mogla biti pogubljena streljanjem«*. (OL. Filmtár — Filмотека — br 16.718. Objavljeno u Hivatalos Közlöny — Službeni glasnik — u broju 3 od februara 1945). Vojna služba bezbednosti — u prvom redu štabovi Vojne bezbednosti u Sombathelju — naročitu pažnju je obratila na partizanski pokret. U januaru organi Službe bezbednosti su u Murskoj Soboti sproveli hapšenja velikih razmera i mnogo poznatih ljudi naprednih ideja su odveli. Ovima je vojni sud u Čakovcu 2. februara 1945. izrekao teške presude, na sreću nikoga nije osudio na smrt. Osuđene su zatim odveli u Sopronkehid (Sopromköhid) a odatle u nemačke koncentracione logore. Posle dugih patnji oslobođeni su u logoru Bernau u okolini Berlina. (Vidi: Ferdo Godina, Prekomurje..., str. 138—140). Služba je sa posebnim sadizmom istupala prema mladima koji su pre mobilizacije prišli partizanima a posle bili uhvaćeni.

Totalna mobilizacija njilašovaca proširila se januara 1945. i na dečake od 12 godina. Komande slovenačkih narodnooslobodilačkih jedinica činile su sve da spasu ovu mladež. Od ovih omladinaca formirano je više odreda, tako i Gorički NOP odred pod komandom Alojza Škrjanc Mirka. Ovi odredi izvršili su mnoge akcije protiv fašista i u vatrenim okršajima mnogi mladi rodoljubi poginuli su herojskom smrću. U toku jednog oružanog sukoba, 22. marta, poginuo je takođe i hrabri komandant odreda. Sahranili su ga u selu Sakalovci (Szakonyfaluban) i na nadgrobnom obeležju napisali su na mađarskom jeziku sledeće: *»Ovde počiva Alojz Škrjanc — Mirko, slovenački partizan, koji je pao za slobodu slovenačkog i mađarskog naroda«*. (Ferdo Godina: Prekomurje..., str. 165). Poslednje žrtve terora njilašovaca bile su 10 muškaraca i dve žene koje su pogubili u Murskoj Soboti 31. marta 1945. Grad je sutradan bio oslobođen. Slična krvo-prolića besnela su i u drugim murskim gradovima i naseljenim mestima, ali o tome ne raspolazemo pismenim dokumentima.

⁵ Uz ovo, skrećemo pažnju da je naredba načelnika Generalštaba od 7. novembra 1944. i dalje bila na snazi, u kojoj je: *»odredio novčanu nagradu za one koji uhvate dragocene ratne zarobljenike. Novčanu nagradu treba isplatiti posle svakog hvatanja živog ili ranjenog oficira ruskog porekla, političkog činovnika (G.P.U. itd., upravnog činovnika), i to zaključno sa komandirima četa ili licima sličnog položaja 50 penga, zaključno sa komandantom puka 100 penga, a od komandanta puka naviše 150 penga. Povrh toga i posle svakog poduhvata, za svakog uhvaćenog neprijateljskog vojnika isplaćuje se 20 penga. Ovu nagradu treba isplatiti za svakog agenta, partizanskog*

silna rušenja, ustanike, buntovnike, one koji su se dali u bek-
•stvo i one koji su se upustili u bilo kakav sporazum sa nepri-
jateljem a isti su uhvaćeni na delu. . . .

BR. 217

Đepi (Gyepii) II, 20. januar 1945.

NAREĐENJE MINISTRA VOJSKE I VRHOVNOG KOMAN- DANTA ORUŽANIH SNAGA DA SE OBAVEZNO PRIJAV- LJUJU STRANCI¹

1. — Vlasnici stanova, odnosno glavni zakupci, odgovorni
-•su da u roku od 24 časa prijave opštinskim poglavarstvima
a u gradovima policiji imena stranaca koji odsednu u nji-
hovom stanu.

2. — Na ulazu svakog stana treba istaći poimenični spi-
sak u kojem treba navesti sve lične podatke svih stalnih sta-
nara kao i onih koji privremeno borave (goste) bez obzira na
rod i starost i to: a) ime i prezime, b) zanimanje, c) dan,
mesec, godina i mesto rođenja, d) očevo i majčino ime, e) za-
nimanje (poziv), f) sadašnje radno mesto, g) svojeručni potpis
■stanara.

3. — Ako neko primi u svoj stan (kuću) stranca i ne
prijavi ga u propisanom roku biće uzet na odgovornost pod
potpunom strogošću zakona.²

4. — Mađarske i nemačke vojnike dozvoljeno je primiti
samo uz pismeni nalog za stanovanje komandanta garnizona
ili vojnog komandanta opštine.

oficira itd. koji su baćeni padobranom...» (HL. Pécsi 4. ker. psäg.
1944. 48. számu parancs. — Naređenje Komande 4. pečujskog okruga
br. 48, od 1944).

¹ Naređenje br. 1.070 (Fővezér, Honvédelmi Ministar a Hanvédség
Fő — parancsnoka 1./kr. — 1945 — vrhovni komandant, ministar
vojske, glavnokomandujući oružanih snaga) objavljeno je u Honvédségi
Bendeletek — Vojne naredbe — u br. 9 od 14. februara 1945.

² Obaveza prijavljivanja stranaca, obavezno isticanje imeničnog
spiska stanara (gostiju) na vratima stana, zimsko vreme, redovne ra-
cije veoma su otežavali sakrivanje rodoljuba, vojnih begunaca, mla-
dih koji se nisu odazvali vojnom pozivu, itd. U toku racija (vidi
indeks 2, dok. br. 218), usled ovih prilika, broj uhvaćenih je dobio
velike razmere. Između ostalog, zbog ovog je izdato naređenje da se
ponovo formiraju logori za intemirce koji su bili ukinuti (vidi dok.
br. 218).

Vojna lica primljena na osnovu naloga za (stanovanje ne treba prijavljivati.

5. — Vojnicima koji pojedinačno putuju nalog za stan ■sme se izdati samo na osnovu putne objave da je njihovo putovanje van sumnje opravdano. U suprotnom istog treba uhapsiti i predati najbližim pravnim vlastima. One koji skrivaju vojne begunce, partizane i špijune, zatim one koji istima pomažu u bekstvu ili im daju odeću ili hranu, čeka ih smrtna kazna.

Prekršioce ovog mog naređenja treba prijaviti opštinskim poglavarstvima ili policijskim vlastima i vojnom komadantu koji s njima sarađuju.

Ovi treba da podnesu izveštaj svojoj predpostavljenoj okružnoj komandi radi pokretanja krivičnog postupka.

7. — Naređenja Ministarstva unutrašnjih poslova br. 280.000/1941. 363.000/1944. i 585.147/1944. VII a. ostaju i dalje na snazi.³

Đepi II⁴ 20. januara 1945. godine.

Beregfi (Beregfy), s.r.⁵
General-pukovnik

³ Navedeni brojevi upućuju na naređenja u vezi sa promenom stana, obaveznom prijavljivanjem itd.

⁴ Režim njilašovaca odredio je 3. novembra 1944. sedišta u zapadnoj Mađarskoj. U srezovima Keseg — Köszeg, Irotke — Irottkő, Cepreg — Csepreg, Sombathelj — Szombathely za Salašia i njegov štab, za Vrhovnu komandu i Ministarstvo vojske i za Parlament i ostale delove ministarstva u srezovima Sopron — Sopron, Coma — Csoma, Šarvar — Sarvār, Kapuvar — Kapuvār, Celdemelk — Celldömök, Papa — Papa, Vašvar — Vasvār, Kermend — Könnend i Szentgothard — Szentgotthárd. Ova konačišta označili su »staromađarskim nazivom za odbranu granice Đepi — Gyepű. Tako je na prostoriji Sopron — Keseg bio Đepi I a na prostoriji Keseg — Sombathelj, odnosno u srezovima Županije Vaš — Vas, Đepi II. Posle oslobođenja Mađarske poslednja baza režima njilašovaca, koji su izbegli na austrijsku teritoriju, pod nazivom Đepi III bila je na prostoru Pasan — Zaleburg.

⁵ Beregfi Karolj (Beregfy Károly).

BR. 218

Velika Kanjiža (Nagykanizsa), 3. februar 1945.

**IZVEŠTAJ NAČELNIKA POLICIJSKE VLASTI U VELIKOJ
KANJIZI O PONOVNOM USPOSTAVLJANJU LOGORA ZA
INTERNIRCE I i II U VELIKOJ KANJIZI¹**

Mađ. kralj. I. f. policijska vlast u Velikoj Kanjiži
Br. 149/1945.

Predmet: Ponovno uspostavljanje
logora za intemirce broj I i II u
Novoj Kanjiži, koji su privremeno
bili ukinuti.

Pozivni br. : 1/106—1945

Mađ. kralj. Glavnoj policijskoj komandi

Mošonmađarovar (Mosonmagyaróvár)

Na osnovu telegrafskog naređenja pod gornjim brojem izveštavam da sam u vezi ponovnog puštanja u rad logora za intemirce broj I i II u Velikoj Kanjiži, koji su prilikom evakuacije civila privremeno bili ukinuti, a prema dobivenom naređenju preduzeo mere i shodno tome ženski logor za intemirce broj I počeo sa radom od 3-ćeg februara 1945. a muški logor za intemirce broj II pak od 7-og februara 1945. godine i da od toga vremena internirci mogu biti ponovo smešteni.²

Logor za intemirce za žene, broj I, se prema svom prvobitnom stanju u međuvremenu toliko izmenio pošto se posle evakuacije interniraca u prazne prostorije na prvom spratu, tada prazne zgrade, uselila nemačka policija javne bezbedno-

¹ HL. A rendorség felügyelőjének iratai. 1945. 667. csomó 3. irat (Akta policijskih inspektora, 1945, dokument 3, svežanj 667). Original pisan na mašini.

² Za ponovno uspostavljanje logora njilašovsko rukovodstvo se odlučilo zbog toga što u mestima za čuvanje, koja su im bila na raspolaganju, nisu više mogli smestiti ogromnu masu uhapšenih. Od zaostalih podataka, jedan iz januara i jedan iz februara (od 2 februara), Objavljujemo zbirni podatak opšte racije Službe vojne bezbednosti. Vojna Gabor, ministar unutrašnjih poslova, javio je 7. februara Sa-lajšu da su u dve centralne racije uhvatili 12.113 lica i da su 150 lica pobili. (OL. K. 18. Tvh. N. Sz. Jegyzőkönyv — zapisnik — 7. fe-bruar 1945). Iz podataka se ne vidi gde su ove dve velike racije izvršene. Ne raspolazemo, pak, podacima o tome koliko su ljudi dnevno — naročito u noćnim časovima — pohvatali u iznenadno sprovedenim racijama.

sti (Gestapo) pod komandom nemačkog poručnika Pamera (Pammer) i da je zauzela sve prostorije na prvom spratu i u cilju smještaja i čuvanja svojih zatvorenika zauzela je 17 soba zajedno sa 3 sobe gde je smestila kancelariju i čuvare zatvora.

Lično sam potražio komandanta nemačke policije bezbednosti, radi ispražnjenja prostorija na prvom spratu etapnog zatvora broj I i vraćanje na korišćenje prvobitno odgovarajućem cilju, i upoznao sam ga sa naređenjem gospodina Ministra unutrašnjih poslova prema kojem se etapni zatvor neodložno mora vratiti radi korišćenja za prvobitnu namenu. Od nemačkog komandanta dobio sam odgovor da prema raspolaganju komande nemačke armije stalno su im potrebne prostorije na prvom spratu etapnog zatvora I radi smještaja svojih zatvorenika i da zbog nedostatka drugih prostorija, koje bi mogle poslužiti tom cilju, ne mogu da ih vrate i da će nadalje u njima ostati.³

Tako sve prostorije na prvom spratu etapnog zatvora broj I, koji je služio za prihvatanje interniranih žena, koristi nemačka policija za javnu bezbednost i sada tamo drži 237 zatvorenika, pomešano žene i muškarci, pored odgovarajuće naoružane straže. i

Prostorije u prizemlju etapnog zatvora broj I nemačka policija javne bezbednosti ne želi da koristi i stavlja ih na raspolaganje. Na prizemnom delu etapnog zatvora koji nam stoji na raspolaganje ima 9 soba za prijem normalnog broja od 160 zatvorenika dok u slučaju potrebe vanredni kapacitet može da se poveća na 237 lica.

Tako ukupni normalni kapacitet prvog i drugog sprata etapnog zatvora za žene broj I iznosi 360 lica dok vanredni kapacitet oba sprata iznosi 550 lica.

Logor za internirce ibr. II koji služi za prijem muškaraca ima 8 soba veličine sala za smestaj zatvorenika čiji normalni kapacitet iznosi 800 dok u slučaju potrebe vanredni kapacitet iznosi 1500 lica. -

U prostorije logora za internirce broj II, za muškarce, u međuvremenu takođe su se uselile nemačke vojne jedinice i tamo smestile velike količine životnih namirnica, municije, odeće i druge vojne opreme. Na moj poziv ove nemačke

³ Pošto 2. nemačka oklopna armija i razni nemački organi do kraja februara nisu bili voljni da predaju zgradu (nezavisno od ovoga smestili su u Velikoj Kanjiži 200 ljudi pod nečovečnim uslovima)*. ministar unutrašnjih poslova izdao je 12. marta naređenje da se ponovo uspostavi logor za intemice u Komaromu (Komaromi). (Naređenje ministra unutrašnjih poslova br. 76 609/1945. VI/ 6 može se naći u fondu HL. A rendőrség felügyelője iratai 1945, u sveznju 410).

jedinice započele su sa iseljavanjem iz zgrade i otpremanje njihovih stvari predviđa se da će biti završeno do 7-og februara t. godine. Tako u etapni zatvor br. II počev od 7-og februara t. godine ponovo mogu biti smešteni (zatvorenici prema gore navedenom brojnom stanju.

Etapnom zatvoru broj II nedostaje oko 2400 komada prozorakih okana malog formata i 60 komada velikog. Ovaj logor za muške internirce br. II nema osvetljenje jer su Nemci skinuli električni vod i za svoje potrebe montirali privremenu mrežu koju će prilikom odlaska poneti sobom.

Vodovodna mreža je usled nedovoljno potrebnog nadzora (umotavanje vodovodnih cevi slamom) na više mesta zamrzla i usled toga su nastale pukotine na cevima. Prema postojećim mogućnostima u toku je otklanjanje nedostataka odnosno popravljjanje.

Uostalom svaka soba u čitavom logoru za muške internirce br. II puna je stenica i vašiju. U sobama se nalaze velike količine đubreta, ljudskog i životinjskog izmeta -čije je iznošenje takođe u toku. Drvene dušeme kojima su bue sobe opremljene položile su nemačke vojne jedinice u nedostatku -ogreva i tako će zatvorenici privremeno ležati u sobama na rasutoj svežoj čistoj slami sve dotle dok se ponovo ne postave drvene dušeme u slučaju da se mogu nabaviti odgovarajuće daske. , (

U toku razgovora sa velikim županom županije Zala, Cornai Miklošem (Csomay Müklos) gospodin veliki župan energično je insistirao da u svojoj pretstavci izvestim da bi zbog blizine Velike Kanjiže prednjoj liniji fronta (35 km) i zbog sadašnje ratne situacije, bilo poželjno da se do eventualnog poboljšanja ove situacije odloži ponovno useljavanje u etapne zatvore u Velikoj Kanjiži jer u slučaju neočekivanog prodora Rusa blagovremena evakuacija logora za internirce pričinjavala bi velike poteškoće a eventualna neblagovremena evakuacija imala bi teške posledice u pogledu javne bezbednosti iza Veliku Kanjižu i njenu okolinu usled potpune nepoverljivosti, u pogledu nacionalnog osećanja, lica koja su iz političkih razloga internirana.⁴

Rukovođenje etapnim zatvorom br. I zajedno sa odgovarajućih rukovodećim osobljem prema naređenju, preuzeo je glavni policijski inspektor Marton Ferenc (Märton Ferencz) a etapnim zatvorom br. II pak viši policijski inspektor Olah

⁴ Velika Kanjiža oslobođena je 1. aprila 1945. Jednu grupu zatvorenika njilašovci su peške uputili u Austriju a ostale zatvorenike oslobodile su sovjetske jedinice koje su ušle u Veliku Kanjižu.

Đula (Oláh Gyula) koji se iz Murske Sobote vratio u Veliku Kanjižu. Službenici dodeljeni etapnom zatvoru br. I: Vaš Imre (Vass Imre) ekonom, kancelarijski službenik, Barabás Jožef (Barabás József) pomoćni radnik, penzionisani viši službenik gavnog tužilaštva. Ekonom etapnog zatvora br. II: Demjen Andor (Demjen Andon) kancelarijski službenik, službenik za ishranu: Musil Jožef (Muszil József) dnevničar.

Velika Kanjiža, 3. februar 1945.

Dr Kajdi Lajoš (Kájdý Lajos), s.r.
Načelnik policije:
mađ. kralj, policijski savetnik

BR. 219

Đepi II, 7. februar 1945.

**CIRKULARNO NAREĐENJE MINISTRA VOJSKE I VRHOV-
NOG KOMANDANTA ORUŽANIH SNAGA ZA ODMAZDU
PREMA ČLANOVIMA PORODICA ODBEGLIH VOJNIKA¹**

Svaka jedinica treba odmah, meni neposredno, da javi (preko 1. kr. / nepoznata skraćenica, prim. prev. / odeljenja) ako je neko od vojnika ili žandarma koji pripadaju njenom sastavu neopravdano nestao (bekstvo, samovoljni odlazak, prebegavanje neprijatelju) kako bih odmah mogao primeniti mere odmazde prema članovima njihove porodice i da konfiskujemo njihovu imovinu.² i

¹ Cirkularno naređenje br. 15.788/1 kr. 1945. objavljeno je u »Vojnim naređenjima, br. 14 od februara 1945.

² Na naglo smanjivanje brojnog stanja mađarske vojske ukazuju sačuvani fragmenti sumarnog pregleda brojnog stanja. Prema ovima, brojno stanje Hortijeve vojske 30. septembra 1944. iznosilo je: 45.382 oficira i 1.029.369 vojnika. U Salašijevoj vojsci 2. februara 1945 (uprkos tome što je vlada njilašovaca tri puta — novembra, decembra i februara — objavila amnestiju za one vojnike koji se vrate svojim jedinicama ili se prijave drugim vojnim komandama na službu) ukupno je bilo na službi 13.649 oficira i 200.814 vojnika. Iz sumarnog pregleda se ne vidi da li napred navedeno brojno stanje obuhvata i brojno stanje jedinica koje su od decembra 1944. prebačene u Nemačku ili ne. I ova dva sumarna pregleda pokazuju da se, uprkos »totalnoj mobilizaciji-«, za jedva četiri meseca brojno stanje vojske njilašovaca, u poređenju sa brojnim stanjem Hortijeve vojske od septembra, smanjilo za više od 80%. Na primer, u indeksu 2 dok. br. 218, od navedenih 12.113 uhapšenih lica, broj vojnih begunaca, odnosno vojnih

Izveštaj treba da sadrži sledeće lične podatke: .

1. Ime i prezime, 2. čin, 3. devojачko prezime majke,
4. godinu rođenja, 5. veroi^povest, 6. stalno mesto boravka,
7. porodično stanje, 8. — broj dece. ,

Drugi primerak izveštaja odnosna jedinica treba službenim putem da dostavi svojoj pretpostavljenoj komandi.

Đepi II, 7-og februara 1945. godine.

Beregfi (Beregfy), s.r.,ⁱ
general-pukovnik

BR. 220

Đepi (Gyepű) II, 14. februar 1945.

DIREKTIVA MINISTRA VOJSKE O SPREČAVANJU SVOJEVOLJNOG POVRATKA LICA KOJA SU ISELJENA U NEMAČKU¹

Više lica onih koji su uzeti u vojnu službu i iseljeni u Nemačku, odnosno tamo upućeni,² naročito pripadnici levente³, svojevoljno su se vratili pod izgovorom da žele služiti u mađarskoj vojsci. Radi znanja obaveštavam da se u Nemačkoj

obveznika, koji se nisu prijavili iznosio je 11.653 lica. Ne raspolažemo dokumentima u vezi sa izvršenjem objavljenog naređenja ali u istorijskim obradama i raznim sećanjima, kao i u onim koja se odnose na murske teritorije, mogu se naći više podataka o primeni odmazde prema članovima porodica prebeglih vojnika.

³ Karolj Beregfi.

¹ Naređenje br. 29082/biz. 130—1945. objavljeno je u publikaciji »Vojne naredbe« br. 15 od februara 1945. Dokumentat je objavljen u »Hadtörténelmi Kozlemények« (Vojnoistorijski glasnik) br. 2. od 1960. god. str. 271.

² Salasijeva vlada na zahtev Nemaca uputila je krajem 1944. i početkom 1945. godine u Nemačku više rezervnih jedinica. Jedan deo ovih jedinica kraj rata u Evropi dočekaao je na češkoj i poljskoj teritoriji, odnosno u Nemačkoj i Danskoj.

³ Januara 1945. proširili su vojnu obavezu i na decu od 12 godina (naređenje je objavljeno u »Soproni Hirlap« — Šopronski vjesnik od 18. januara 1945). Odvlačenje omladine na zapad — devojaka od 12 do 21 godine i dečaka od 16 do 23 godine kao »obveznike levente« — započelo je 24. februara 1945. U to vreme jedno od glavnih nastojanja međimurskih ilegalnih rodoljuba bilo je usmereno na osujećivanje odvlačenja omladine.

sprovodi dalja organizacija⁴ i obuka mađarske vojske pod mađarskom komandom, dakle svaki i za vreme privremenog iseljavanja, član je mađarske vojske i potpada pod vojno-krivični zakon. Dakle onaj koji se pre iseljavanja u Nemačku ne odazove pozivu za vojsku, ili onaj koji posle nastupanja vojne dužnosti bilo na državnoj teritoriji, bilo u toku transportovanja ili u Nemačkoj svojevoljno napusti svoje određeno mesto boravka, odande pobegne, pada pod postupak prekog suda i kažnjava se smrću.⁵

Đepi II, 14. februar 1945. godine.

Beregfi (Beregfy), s.r.⁶
general-pukovnik

⁴ U maštanjima njilašovaca i nadalje centralno mesto je zauzimalo formiranje »vojske hungarišta«. U tom cilju ministar vojske želeo je da preispita i sastav nacionalnih jedinica da bd mogli one koji su za njilašovce poverljivi uputiti na službu u prave vojne jedinice. Beregfi je posebno obratio pažnju vojnim obveznicima slovenačke vendske narodnosne grupe. U jednom svom januarskom govoru izjavio je: »Stanovništvo vendske nacionalnosti koje je u pogledu vernosti narodu poverljivo ubuduće ću, kao i Mađare, uzimati u oružanu službu. Istovremeno, u vezi sa ovim izdao sam naređenje da se preispitaju svi pripadnici nacionalnih prinudnih radnih četa i da se poverljiva lica vendske nacionalnosti posle odgovarajuće obuke premeste u borbene jedinice...« (OL. K. 638. 1945. januar; »Hiratalos Közlöny« — Službeni glasnik, br. 18 od marta 1945).

⁵ Krajem marta i početkom aprila 1945, kada je mađarska teritorija bila potpuno oslobođena njilašovci su ostatke mađarske vojske, ukleštene između nemačkih jedinica, terali na Zapad. One vojnike koji su zaostali ili koje su uhvatili u bekstvu odmah su pobili. Na stotine vojnika je propalo prilikom povlačenja na teritoriju južne Austrije i severne Slovenije. Međutim, njih nekoliko stotina uspeo je da uspostavi vezu sa slovenačkim partizanskim odredima koji su dejstvovali na toj teritoriji i da im se priključe. Tako je u toku aprila, u sastavu 3. bataljona Lackovog odreda 4. slovenačke (Štajerske) operativne zone, na teritoriji južne Austrije formirana partizanska jedinica od 250 mađarskih vojnika, a u sastavu 5. bataljona 2. brigade »Ljubo Sercer« 14. slovenačke divizije, na severu Slovenije u Razborcu, formirana je partizanska jedinica od 170 mađarskih vojnika. Obe ove mađarske partizanske jedinice učestvovala su u završnim oružanim borbama do 15. maja.

⁶ Beregfi Karolj (Beregfy Károly).

H R O N O L O G I J A

1940.

- 27. septembar** Potpisivanje Trojnog pakta u Berlinu od strane nacističke Nemačke, fašističke Italije i militarističkog Japana.
- 28. oktobar** Fašistička Italija napada Grčku.
- 29. oktobar** Kraljevina Jugoslavija objavljuje svoju neutralnost u italijansko-grčkom sporu.
- 18. novembar** Hitler i Čano se sporazumevaju da će sile Osovine garantovati teritorijalni integritet Kraljevine Jugoslavije i da će joj predati Solun, pod uslovom da se ona u slučaju nemačkog napada na Grčku ne angažuje na grčkoj strani, da demilitarizuje jadranski prostor i da se priključi Trojnom paktu.
- 20. novembar** U Beču mađarski, nemački i italijanski ministar inostranih poslova, te ambasador Japana u Berlinu potpisuju sporazum o pristupanju Mađarske Trojnom paktu.
- 29. novembar** Endre Bajcsy-Zsilinszky iznosi u Parlamentu svoje neslaganje sa pristupom Mađarske Trojnom paktu.
- Kraj novembra** Obnovljeni jugoslovensko-mađarski pregovori.
- 19. decembar** Mađarski ministar inostranih poslova István Csáky stiže u Beograd radi potpisivanja Ugovora o večnom prijateljstvu, čiji je tekst Ribbentrop već ranije odobrio.
- 12. decembar** Mađarska i Jugoslavija u Beogradu potpisuju Ugovor o večnom prijateljstvu.
- 18. decembar** Hitler odobrava plan napada na Sovjetski Savez pod šifrom »-Barbarossa«. Početak je određen za 15. maj 1941.

1941.

- Početak januara** Oformljen je Centralni komitet Komunističke partije Mađarske.
- 26. januar** Umro je ministar inostranih poslova István Csáky ja.
- 4. februar** Regent za ministra inostranih poslova imenuje Lászla Bárdossyja.
- 26. februar** U Mađarsku stiže Aleksandar Cincar-Marković, jugoslovenski ministar inostranih poslova.
- 27. februar** U Budimpešti je ratifikovan Ugovor o večnom prijateljstvu između Mađarske i Jugoslavije.
- 16. mart** Poruka ministra inostranih poslova Bárdossyja Ribbentropu. (Zahteva da Nemačka ne garantuje granice Jugoslavije.)

- 25. mart** Vlada Kraljevine Jugoslavije se pridružuje Trojnom; paktu.
- 27. mart** Vojni puč u Jugoslaviji. (Oficirski kor obara vladu, a regenta princa Pavla prisiljava na ostavku. Vlast preuzima lično Petar II Karađorđević.) Hitler po mađarskom poslaniku u Berlinu šalje poruku regent« Horthyju u kojoj, radi napada na Jugoslaviju, traži dozvolu za prelazak nemačkih trupa preko mađarske; teritorije, što bi poželjno bilo učešće mađarskih snaga u operaciji i odobrava teritorijalne pretenzije Mađarske prema Jugoslaviji. Pod Hitlerovim neposrednim rukovodstvom, nemačka vrhovna komanda-izrađuje tzv. »Plan 25-« tj. plan napada na Kraljevinu Jugoslaviju.
- 28. mart** U Mađarsku stiže general Kinzel. On Henriku Werthut donosi pismo načelnika nemačkog generalštaba Haldera, u kome se traži da u ratnim operacijama protiv Jugoslavije učestvuje pet mađarskih korpusa.
- 29. mart** Ministar inostranih poslova Bărdossy daje instrukcije poslaniku u Beogradu, da nezvanično obavesti jugoslovenskog ministra inostranih poslova da se može očekivati nemački napad na Jugoslaviju, ukoliko* Nemačka ne dobije garantije da se u slučaju njenog, napada na Grčku Jugoslavija neće okrenuti protiv nje.
- 30. mart** General Paulus stiže u Budimpeštu kako bi vodio-pregovore sa mađarskim Generalštabom.
- 31. mart** Ministar inostranih poslova Bărdossy saopštava vodstvu hrvatskog separatističkog pokreta (ustašama) da će se Mađarska sa razumevanjem odnositi prema željama za ostvarenje hrvatskog suvereniteta.
- 2. april** Nemačke trupe počinju sa pokretima na teritoriji Mađarske radi napada na Kraljevinu Jugoslaviju^
— Mađarski poslanik iz Londona telegrafski javlja da će Velika Britanija u slučaju nemačkog napada na Jugoslaviju sa mađarske teritorije, prekinuti diplomatske odnose sa Mađarskom; ukoliko i Mađarska bude učestvovala u napadu, mora računati na objavu rata od strane Velike Britanije i njenih saveznika.
- 3. april** Grof Păi Teleki, predsednik vlade izvršio je u zoru samoubistvo. — Vlada naređuje delimičnu mobilizaciju. — Regent za predsednika vlade imenuje Lăszla Bărdossyja. Sastav vlade je sledeći: Ferenc Keresztes-Fischer (unutrašnji poslovi), Kăroly Bartha (odbrana), Daniel Bănffy (zemljoradnja), Lăszlő Rađocsajr (pravda), Jőzsef Varga (industrija, trgovina i saobraćaj), Lajos Rémenyi-Schneller (finansije), Bălint Homan (vera i obrazovanje), Dezső Laki (ministar bez portfelja zadužen za snabdevanje). Predsednik vlade je obavljao i dužnost ministra inostranih poslova dok je dužnost ministra-koordinatora privrednih de-

- latnosti obavljao ministar finansija. — SAD prekidaju diplomatske odnose sa Mađarskom.
- 4. april** Pokreti nemačkih trupa na mađarskoj teritoriji.
- 5. april** U Jugoslaviji oformljena nova vlada koja poništava pristup Trojnom paktu, i sklapa sovjetsko-jugoslovenski ugovor o prijateljstvu.
- 6. april** Početak napada Nemačke na Jugoslaviju i Grčku. — Engleska prekida diplomatske odnose sa Mađarskom.
- 7. april** Vlada Kraljevine Mađarske prekida diplomatske odnose sa Jugoslavijom, sa kojom je bila sklopila Ugovor o večnom prijateljstvu. — Bombarderi osme jugoslovenske eskadrile napadaju nemačke aerodrome u Segedinu i Pečuju, i uništavaju 8 aparata.
- 10. april** Ustaše objavljuju proglašenje tzv. Nezavisne Države Hrvatske.
- 11. april** Mađarska se uključuje u napad na Jugoslaviju. — Načelnik mađarskog Generalštaba izdaje uputstvo o načinu organizovanja vojne uprave u Bačkoj i Baranji i iseljenju svih onih Srba koji su se ovde naselili posle 31. oktobra 1918.
- 12. april** Mađarske trupe ulaze u Novi Sad, gde su do 15. aprila ubile 720 stanovnika, većinom Srba.
- 13. april** Nemačke trupe pod komandom generala Kleista zauzimaju Beograd.
- 16. april** Hitler ustupa Horthyju Medimurje i Prekomurje. — Nemačke trupe su u Prekomurju zamenile jedinice 9. mađarske konjičke brigade. — Objavljena je odluka vlade br. 2870/1941 Jevreje (muškarce) obavezuje na vršenje prinudne radne službe.
- 17. april** Mađarski Generalštab na okupiranoj jugoslovenskoj teritoriji uvodi preki sud. U Beogradu, u Komandi 2. nemačke armije potpisana je безусловna kapitulacija jugoslovenske kraljevske vojske koja stupa na smagu 18. aprila u 12.00 časova.
- 19. april** Bačku napušta IV brzi korpus, kako bi blagovremeno mogao da se pripremi za napad na Sovjetski Savez.
- 20. april** Sa sedištem u N. Sadu osnovana je Mađarska oblasna žandarmerijska komanda. Za svega nekoliko nedelja uhapšeno je oko 2000—2500 ljudi, od kojih su mnogi pod optužbom »pokušaja begstva« ubijeni pre dolaska policije.
- 21. april** Mađarske okupatorske vlasti su iz okupirane Bačke, u druge krajeve zemlje ili logore deportovale ljude, žene i decu. Po naseljima je broj deportovanih bio sledeći: Stepanovićevo 3000, St. Đurđevo 873,

	Veternik 500, Vojvoda Mišić 250, Novi Kisač 90, Tankosićevo 180, Mol 300, Vajska 255, Bačko Petrovo Selo 258, Sirig 180. Mnogi od deportovanih su umrli na put* od gladi, ili su ubijeni.
22. april	Mađarske okupatorske vlasti započinju nasilno raseljavanje u Bačkoj. Iz D. Kovilja i G. Kovilja u titelskom srezu, u Sremu je iseljeno 187 odnosno 167 osoba. Iz Kaća je jedna grupa upućena za Srbiju. Iz Vojvode Zimonjića u senčanskom srezu su iseljeni svi stanovnici tj. 123 lica, dok su iz Uzunovićeve deportovani samo muškarci. Iz St. Kanjiže je u Hrvatsku upućeno 150 lica, dok su ostali dospeli u logor u Sarvaru. Iz Tomićeva je deportavano 500, a iz Bađanskog Rita 27 kolonista, od kojih je tokom izvršenja ubijeno 16.
23. april	Posle zlostavljanja i pljačke, mađarske su okupatorske jedinice nasilno raselile stanovništvo iz okoline Titela. Iz Loka je u Petrovaradin upućeno 300, a iz Gardinovaca oko 200 ljudi.
24. april	U Beču je počeo dvodnevni sastanak nemačkog i italijanskog ministra inostranih poslova, gde se shodno Hitlerovim uputstvima, odlučivalo o podeli Jugoslavije. Ta je teritorija, demarkacionom linijom podeljena na dve velike celine, koje su predstavljale italijansko i nemačko okupaciono područje. Istovremeno jedan deo teritorija predat je saveznicima Bugarskoj i Mađarskoj. Demarkaciona linija je (sa manjim izmenama) bila sledeća: Vrh—Lične—Ježica—Litija—Cerklje—Samobor—Petrinja—Glina—Bos. Novi—Sanski Most—Mrkonjić-Grad—Donji Vakuf—južno od Sarajeva—Ustiprača—Priboj—južno od Novog Pazara—Orlova čuka—Sar planina—istočno od Kičeva—Ohridsko jezero—Prespansko jezero.
25. aprila	Iz Šajkaškog Sv.Ivana/danas Sajkaš pored Titela/mađarski vojnici i žandarmi nasilno su deportovali, preko N. Sada za Srbiju, 121 osobu.
27. aprila	U Bačkoj i Baranji svu vlast preuzima u svoje ruke »Vojna upravna grupa mađarske Južne armije«.
28. aprila	Vlada donosi odredbu da teritoriju Bačke, koja je ponovo priključena Mađarskoj, moraju napustiti sve osobe koje su se ovamo doselile posle 31. decembra 1918. (To je pogađalo oko 150.000 ljudi koji nisu bili mađarske narodnosti).
Maj	Mađarske jedinice i žandarmerija interniraju iz Karadorđeva /pored Subotice/ oko 1600 osoba. Većina njih je dopremljena u logor u Sarvaru. Mnogi od njih su izgubili život tj. bili ubijeni.
2. maj	Iz sela Njeguševa u okolini Sente, mađarski vojnici i žandarmi u velikokanjiški logor za internirce odvede 179 osoba.

- 6. maj** Memorandum Henrika Wertha, načelnika Generalštaba, koji je upućen predsedniku vlade. (Savetuje da Mađarska ponudi Nemačkoj svoje trupe za učešće u napadu na Sovjetski Savez).
- 8. maj** Mađarski vojnici nasilno iseljavaju odnosno interniraju stanovništvo iz sledećih naselja: iz Sokolca i Crvenke u kulskom srezu 1340 odnosno 103 osobe; a iz B. P. Sela i Feketića u bačkotopolskom srezu 145 osoba. Jedan deo prisilno iseljenih je upućen u pravcu Srbije i Srema, dok su drugi upućeni u logore za internirce u Bačkoj Palanci, Budimpešti i Šarvaru.
- 13. maj** Vojna upravna grupa mađarske Južne armije izdaje naređenje o hapšenju i internaciji.
- 19. maj** Mađarski vojnici i žandarmi prisilno iseljavaju iz naselja u bačkotopolskom srezu: Bačkog Sokolca 800, Tomislavaca 300, Sred. Salaša 245 ljudi. Neki su odvedeni u logore, između ostalog u Sarvar, a drugi su proterani u Srbiju i Hrvatsku.
- 27. maj** Iz Bačkog Dušanova u blizini Sente, jedinice i žandarmi su u logor za internirce u Šarvaru deportovali 550 osoba.
- 28. maj** Iz Hadžičeva (Novi Zednik) u okolini Bačke Topole, mađarske su vojne jedinice prisilno iselile 1500 osoba, a na njihovo mesto su počele doseljavati Mađare iz: Transilvanije.
- 29. maj** Iz Mileševa u starobečejskom srezu, mađarske su vlasti nasilno iselile 420 ljudi.
- Jun** Preseljenje Mađara iz Bukovine tzv. »Sekelja« u Mađarsku, koji su tamo dospeli tokom XVIII veka.. (Njihov je broj bio okruglo 13.500, a naseljeni su u Bačku, južno od Subotice, u koloniju od deset sela).
- 4. jun** U Radivojevićevu (Višnjevac) u bačkotopolskom srezu mađarska žandarmerija hapsi 905 osoba, i deportuje ih u logore u Subotici, Somboru, Apatinu, Barču, Veilkoj Kanjiži i Šarvaru.
- 7. jun** Mađarski Generalštab izdaje odredbu o reviziji internacija. Na osnovu te odredbe, naređenje o preseljenju i internaciji može da izda samo Vojna upravna grupa mađarske Južne armije.
- 10. jun** Horthy u Međimurju uvodi vojnu upravu. Ustaška vlada se pre toga buni kod Nemaca zbog toga, što se nadala da će Hitler njoj dodeliti Međimurje i Prekomurje.
- 14. jun** Iz Mošorina u titelskom srezu, mađarske okupatorske snage su deportovale 500 ljudi. Takođe 500 iz Alekse Šantića /somborski srez/ kao i sve stanovnike sela Ristina. — Vojna upravna grupa mađarske Južne armije naređuje sastavljanje spiska sumnjivih lica.

- 19. jun** U Srbiji se stavlja van snage Zakon o agrarnoj reformi Kraljevine Jugoslavije, i sve do tada preduzete mere i zemlja se vraća pripadnicima nemačke, mađarske i rumunske manjine.
- 22. jun** Hitlerova Nemačka bez objave rata napada Sovjetski Savez. — Mađarska vlada pooštrava mere vanrednog stanja.
- 23. jun** Vlada donosi odluku o prekidu diplomatskih odnosa sa Sovjetskim Savezom. — V. M. Molotov, ministar inostranih poslova SSSR-a saopštava u Moskvi, mađarskom poslaniku, da njegova vlada ne namerava da napadne Mađarsku, da u pogledu Mađarske nema nikakve teritorijalne pretenzije, i da nema ništa protiv mađarskih revizionističkih planova u vezi sa Transilvanijom. — Sednica predsedništva i sekretarijata Socijaldemokratske partije. (Generalni sekretar Arpad Sakasits izjavljuje da rat može da dobije samo Sovjetski Savez, i zalaže se za uspostavljanje saradnje sa komunistima.)
- 24. jun** Mađarska prekida diplomatske odnose sa Sovjetskim Savezom. — Henrik Werth saopštava predsedniku vlade Bårdossyju, da bi Nemačka, prema izjavi general-pukovnika Haldera, sa zahvalnošću primila svaku pomoć u ratu protiv SSSR-a.
- 26. jun** Bombardovanje Košića i Munkača (županija Bereg) te Rahóa (županija Marmoroš).
- 27. jun** Mađarska se uključuje u agresiju protiv Sovjetskog Saveza. U zoru, mađarska avijacija, bez objave rata, napada sovjetske gradove. Istovremeno granicu prelazi i oko 40.000 vojnika. — U Beogradu je na čelu sa Josipom Brozom Titom osnovan Glavni štab narodnooslobodilačkih partizanskih odreda Jugoslavije.
- 28. jun** Centralni komitet Komunističke partije Mađarske osuđuje u svom proglasu stupanje Mađarske u rat.
- 4. jul** CK KPJ donosi odluku o organizovanju narodnooslobodilačkog ustanka protiv fašističkih okupatora.
- 8. jul** Hortijevski Generalštab uvodi stalnu vojnu upravu u Međimurju.
- 31. jul** Mađarski Generalštab izdaje naređenje o formiranju omladinske komande za predvojničku obuku u Bačkoj, Baranji, Međimurju i Prekomurju.
- 5. avgust** Endre Bajcsy-Zsilinszky upućuje memorandum predsedniku vlade Bårdossyju. (Negoduje zbog ulaska Mađarske u rat.)
- 15. avgust** U Bačkoj i Baranji se ukida vlast Vojne upravne grupe mađarske Južne armije, i uvodi se civilna uprava uspostavljanjem glavnog župana, podžupana, sreskih, opštinskih i gradskih vlasti.

26. avgust	Mađarske okupacione vlasti nasilno raseljavaju 904 stanovnika sela Velebit iz senčanskog sreza. Većina ih je internirana u logor u Velikoj Kanjiži, a zatim u logor Šarvar.
6. septembar	General Ferenc Szombathely postaje načelnik Generalštaba.
"J. septembar	Regent Horthy, predsednik vlade Bárdossy i načelnik Generalštaba Ferenc Szombathelyi, putuju u Glavni štab kancelara i vrhovnog komandanta nemačkih snaga Hitlera (Sporazumeli su se o popuni mađarskih snaga koje su upućene na front; saopštene su teritorijalne pretenzije Mađarske na temišvarski Banat i jedan deo Galicije).
15. septembar	Ukinuta je vojno-upravna vlast — okupacija Bačke, a uvedena civilna uprava.
20. septembar	Preki sud u Subotici osuđuje na smrt 24 komunista. (Petnaestoro ih je ubijeno još istog dana).
1. oktobar	Hortijevci su na okupiranim teritorijama uveli civilnu vladu, pa su mesto »trupa spremnih za rat« postavljene tzv. »mirovne jedinice«. Pošto je Horthy milošću Hitlera Mađarskoj pripojio površinu od 11.601 km ² Bačka je došla pod kontrolu 5. baranjski tro ugao 4, a Međimurje i Prekomurje 3. korpusa.
5. oktobar	Na ulici u Novom Sadu, u borbi sa jednim doušnikom mađarske policije poginuo je narodni heroj Radivoj Čirpanov-Čira, sekretar PK KPJ za Vojvodinu.
6. oktobar	Antiratna demonstracija kod večitog plamena na trgu Bačanji u Budimpešti.
12. oktobar	U Bečeju je skojevska grupa, pod rukovodstvom sekretara Sreskog komiteta KPJ ubila agenta mađarske policije Sandora Medvea.
15. oktobar	Mađarske vlasti su u Novom Sadu obesile petoricu rodoljuba:—komunista.
21. oktobar	Nemci u Kragujevcu desetkuju srpsko stanovništvo. Ubili su oko 7.000 ljudi.
22. oktobar	Zbog učešća u akcijama paljevine žita, mađarske su vlasti na smrt osudile tri osobe u Futogu /novosadski srez/.
23. oktobar	Nedićeva marionetska vlada zakonski sređuje prava mađarske manjine u Banatu.
28. oktobar	Objavljena je naredba br. 7650/1941. o uvođenju prekog suda načelnika mađarskog Generalštaba. (U njegovu nadležnost spadaju dela sabotaže, nelojalnosti, udruživanja radi obaranja postojećeg društvenog po-

retka, kao i sva dela koja ugrožavaju interese odbrane).

- Oktobar k.** Da bi razbili blokadu Požarevaca, jedan bataljon nemačkog 741. pešadijskog puka, dva dobrovoljačka odreda, šest četničkih odreda i žandarmi sa teritorije požarevačkog okruga, uz podršku monitora i mađarske dunavske flotile, preduzeli napad na Požarevački NOP odred. Borbe vođene do 20. novembra. Odred je pretrpeo osetne gubitke, većinom zbog osipanja ljudstva, tako da je od 1200 boraca, koliko ih je do tada imao, ostalo oko 150—200.
- Novembar** Ū Žablju, mađarske okupacione vlasti napadaju mesnu skojevsku organizaciju i 70 rodoljuba.
- I. novembar** Na inicijativu KP Mađarske masa od više hiljada ljudi polaže vence na grob Kossutha i Tancsicsa. Demonstracije u kojima se traži istupanje Mađarske iz rata i sklapanje separatnog mira.
- 7. novembar** Vojni sud doneo presudu komunistima u Senti. Desetoro optuženih je osuđeno na smrt vešanjem, od kojih je nad šestoro nešto kasnije smrtna kazna i izvršena. Na ovom je procesu na deset godina robije osuđen János Ősz Szabó koji je kasnije hrabro poginuo kao mađarski partizan.
- 9. novembar** U Bečeju su, u borbi sa mađarskim žandarmima, život izgubila dvojica članova sreskog komiteta KPJ..
- II. novembar** U Senti, na osnovu presude mađarskog vojnog suda, izvršava se smrtna kazna vešanja nad 6 osoba.. (Dvojica su bili članovi KPJ, a četvorica simpatizeri narodnooslobodilačkog pokreta).
- 12. novembar** Bårdossy informiše Sztójajya o sprovođenju nemačkih zahteva, i izdaje mu instrukcije za brže rešavanje pitanja »zapadnih mađarsko-nemačkih granica«. /Nemci su Međimurje obećali Hrvatskoj./
- 18. novembar** U Subotici je osuđeno 24 komunista. Petnaestorici je izrečena smrtna kazna, a ostali su dobili 10—15 godina robije.
- 25. novembar** Ū Novom Sadu je na osnovu presude mađarskog vojnog suda obešeno 11 komunista i skojevaca.
- 29. novembar** Ultimatum Velike Britanije Mađarskoj. /Velika Britanija će, u slučaju da Mađarska ne povuče do 5. decembra svoje snage iz Sovjetskog Saveza, objaviti¹ rat Mađarskoj./
- Decembar** U Sivcu ./Kula/ mađarske vlasti su iznenadile mesnu partijsku i Skojevsku organizaciju, i pohapsili su oko 80 rodoljuba.
- 7. decembar** Početak ratnog stanja između Velike Britanije i Mađarske. /Velika Britanija je objavila rat i Rumuniji i Finskoj./ — Japanski napad na Perl Harbur.

12. decembar	Mađarska objavljuje rat SAD.
16. decembar	Na preporuku vlade, Parlament donosi odluku o pri-pojenju Međimurja, Baranje i Bačke Mađarskoj.
22. decembar	U istočnobosanskom gradiću Rudo, formirana je 1. proleterska NOU brigada. /To se danas slavi kao Dan armije/.
26. decembar	Objavljen je božićni broj mađarskog lista Nepszava. (Autori tekstova su istaknuti građanski političari, pisci, umetnici, levi socijalisti i komunisti, a zalagali su se za potrebu stvaranja nacionalnog saveza za borbu protiv fašizma.)
31. decembar	Objavljen je zakonski članak br. XX: 1941., o pri-pojenju i prisajedinjenju zauzetih jugoslovenskih te-ritorija Mađarskoj.
	1942.
4. januar	Vojne i žandarmerijske jedinice započinju pokolj u Žablju i Novom Sadu.
20—22. januar	Maršal W. Keitel načelnik Generalštaba nemačkih oružanih snaga (OKW) posetio Budimpeštu. (Ma-darska vlada se obavezala da će aktivirati, i na isto-čni front poslati 2. armiju.)
21. januar— 5. februar	Mađarska žandarmerija i vojska sprovode pokolj me-đu civilnim stanovništvom u Bačkoj.
29. januar	Na sednici spoljnopolitičkog odbora mađarskog Par-lamenta, Endre Bajcsy-Zsilinszky zahteva istragu po-vodom novosadskog krvoprolića i kažnjavanje od-govornih. (Svoje neslaganje sa masovnim ubistvima iznosi i Károly Peyer.)
6. februar	Komunistička partija Mađarske objavljuje letak u kome osuđuje krvoproliće u Novom Sadu.
7. mart	Regent prisiljava Lászla Bárdossyja da podnese os-tavku.
9. mart	Regent za predsednika vlade imenuje Miklósa Ká-llyja. (Sastav vlade se ne menja; resor ministra inostranih poslova privremeno preuzima sam pred-sednik vlade.)
15. mart	Mađarski memorijalni odbor za istoriju organizuje demonstracije i polaganje venaca na Petőfijev spo-menik u Budimpešti. (Masa od više hiljada ljudi de-monstrira protiv rata i zahteva slobodnu, demokrat-sku i nezavisnu Mađarsku). — U Koložvaru se otva-ra izložba relikvija iz 1848. (Na poziv Mađarskog memorijalnog odbora za istoriju tu je izložbu orga-nizovala leva transilvanska inteligencija). — U iz-danju Memorijalnog odbora objavljena je knjiga »Na Petőfijevom putu«. Antologija 24 pisaca-socijalista pod nazivom »-Mart«.

23. mart	Glavni štab pokreće kazneni postupak protiv 13 stanovnika Ade, pod optužbom organizovanja narodno-oslobodilačke borbe protiv okupatora.
2. april	Žandarmerija hapsi članove predsedništva Mađarskog memori jalnog odbora za istoriju: Györgya Bálinta, Imrea Cserépfalvija, Károlya Häya, Imrea Kovácsa. (Odbor prestaje sa radom).
11. april	Počinje prebacivanje 2. mađarske armije na istočni front. (200.000 ljudi.)
Kraj aprila—jun	Započinje se velika istraga protiv članova KP Mađarske. (Uhapšeno je oko 500 komunista.).
5. jun	SAD objavljuju rat Mađarskoj, Rumuniji i Bugarskoj.
7. jun	Predsednik vlade Miklós Kállay odlazi u audijenciju kod A. Hitlera državnog kancelara. — Tokom njihovog razgovora postavlja se i pitanje sudbine Banata. Hitler je ovu teritoriju ponovo obećao Mađarskoj, ali zahteva da se ovo njegovo obećanje privremeno drži u tajnosti.
13. avgust	Regent naređuje obustavu istrage povodom januarskog novosadskog krvoprolića.
Zi. septembar	Regent, umesto Károlya Barthe, koji je podneo ostavku, za ministra odbrane imenuje: Vilmosa Nagybaczoni Nagya.
Oktobar	Izvršenje smrtne kazne nad devetoro partizana u Novom Sadu.
18. novembar	Objavljena je odredba br. 69059/1942. ministra odbrane. (Za sve Jevreje muškarce od 18—48 godina određuje prisilnu radnu službu.)
26—27. novembar	Predstavnici jugoslovenskih naroda u oslobođenom Bihaću održali su I zasedanje AVNOJ-a.
Početak decembra	Kállay u zvaničnom memorandumu odbija više puta ponovljene nemačke inicijative za rešavanje »jevrejskog pitanja« u Mađarskoj.
2. decembar	Na sednici mađarskog Predstavničkog doma, Endre Bajcsy-Zsilinszky podnosi svoju interpelaciju po pitanju masovnog krvoprolića u N. Sadu. (Zahteva da se krivci izvedu pred sud).
1943.	
9. januar	Jugoslovenski partizani uspostavljaju vezu sa nadničarima na imanjima veleposednika u Mađarskoj.
12. februar	Vrativši se iz posete Hitleru, posle katastrofe kod Voronježa, u memorandumu upućenom vladi Szombathelyi piše: »...da se mora računati sa time da će u toku proleća anglosaksonske trupe pokušati da se iskrcaju na Balkanu ...«

19. februar	Predsednik vlade Kállay, iznosi pred spoljnopolitičkim odborom Parlamenta, spoljnopolitičku koncepciju svoje vlade. (S obzirom na mogućnost iskrcavanja zapadnih sila na Balkanu, rat se nastavlja samo protiv SSSR-a.)
Kraj februara—početak marta:	Pregovori mađarskog i nemačkog generalštaba u vezi sa uključivanjem u okupaciju Balkana.
10. mart	Pitanje mađarskog uključjenja u okupaciju Balkana ministar odbrane Vilmos Nagybaczoni Nagy iznosi na sednici vlade.
30. mart	Vlada odbija nemačku želju da u Srbiju uputi svoje okupatorske snage. Umesto toga, predlaže da Mađarska uputi dve lake divizije u SSSR, za vršenje pozadinske (okupacione) službe.
31. mart	Komunistička partija Mađarske u proglasu iznosi program stvaranja nezavisne, slobodne i demokratske Mađarske. Od ranog proleća, Kállayjeva vlada pokušava da u pogledu budućnosti, raščisti svoje odnose sa susedima. To se posebno odnosi na kraljevsku emigrantsku vladu Dušana Simovića. Uspostavlja kontakt sa generalom Dražom Mihailovićem, vođom četničkog pokreta, koji se bore protiv Titovih partizana kao i sa Milanom Nedićem predsednikom srpske vlade koju je uspostavila okupatorska Nemačka.
16—17. april	Pregovori regenta Horthyja i nemačkoj zemaljskog kancelara u Klessheimu. (Hitler je zahtevao smenjivanje predsednika vlade Kállayja, rešavanje jevrejskog pitanja te povećanje ratnih napora.)
4. maj	Horthy na neodređeno vreme obustavlja rad Parlamenta.
Početak juna	Sastanak CK Komunističke partije Mađarske u proširenom sastavu. (Partija menja svoje ime u Partiju mira.)
1. jul	Lajos Csatay potpisuje sa Nemcima tzv. »Predugovor o predaji 3000 osoba za prisilni rad od 15. jula 1943.« Mađarski prinudni radnici su uglavnom upućivani na rad u borski rudnik bakra.
10. jul	Englesko-američke snage se iskrcavaju na Siciliji-
24. jul	Regent za ministra inostranih poslova imenuje Jenőa Ghyczyja.
25. jul	Pad Musolini ja.
15. avgust	Pod zapovedništvom kapetana Ferenca Kisa formiran je bataljon »Sándor Petőfi« od pripadnika mađarske narodnosti iz Slavonije.
27. avgust	Ministar odbrane Lajos Csatay upoznaje vladu sa Keitelovim zahtevom i preporučuje: »Da mađarska

	vlada, uz saglasnost hrvatske vlade, odnosno na nje- nu molbu, prihvati obavezu očuvanja mira u sadaš- njoj Hrvatskoj, i da zbog toga traži povlačenje II mađarske armije, koja bi posle nužne popune i pro- mene bila upućena u Hrvatsku radi okupacije, čime bi obezbeđivala povezanost u pozadini nemačkih sna- ga koje brane jadransku obalu, i očuvanje unutraš- njeg mira».
4. septembar	Vrhovni odbrambeni Vojni savet razmatra moguć- nost mađarskog istupanja iz rata. Načelnik General- štaba Szombathelyi se u dugom memorandumu za- laže za mađarsko učešće u okupaciji Balkana.
8. septembar	Ministar inostranih poslova Jenő Ghyczy obaveštava Bakách-Bessenyejya, da je vlada odbila nemački zah- tev o uključenju Mađarske u okupaciju Balkana.
15. septembar	Kállay je obavestio načelnika generalštaba da ni pod kakvim uslovima neće dozvoliti učešće mađarskih jedinica u okupaciji Jugoslavije.
17. septembar	Szombathelyi ai nemačkoj vrhovnoj komandi pono- vo zahteva povlačenje mađarskih snaga iz Sovjetskog Saveza, ali Nemci to opet odlučno odbijaju.
29. septembar	Mađarska vlada priznaje Mussolinijevu kontra-vladu.
30. septembar	Izrađen je predlog tajnog plana »Margarethe« koji se odnosio na vojnu okupaciju Mađarske.
10. oktobar	Hortijeva vlada preko svog poslanika u Lisabonu obaveštava saveznike da je primila na znanje pre- liminarni sporazum o prekidu neprijateljstva od 8. septembra.
28. novembar— 1. decembar	Teheranska konferencija, na kojoj su šefovi država Saveznica uzeli obavezu značajnijeg materijalnog po- maganja i snabdevanja jedinica NOV i POJ.
29. novembar	U Jajcu je održano II zasedanje AVNOJ-a. Na nje- mu su prihvaćeni principi organizovanja nove Fede- rativne demokratske Jugoslavije, ozakonjeni su svi dotadašnji rezultati revolucije. Kralju Petru II i nje- govoj vladi su oduzeta sva legitimna prava, a kralju je zabranjen i povratak u zemlju. Taj dan je ro- đenje nove Jugoslavije. (DFJ, FVRJ, SFRJ).
14. decembar	Sud načelnika Generalštaba započinje proces protiv odgovornih za novosadska krvoprolića u januaru 1942. (Optuženi, general-potpukovnik Ferenc Feketehalmy- -Czeydner, general-major József Grassy, pukovnik László Deák, i žandarmerijski kapetan Márton Zöldy, brane se iz slobode, a zatim beže u Nemačku. Sud nije doneo nikakvu presudu.)

- 10. januar** Počinje sa radom takozvana »kancelarija za iskakanje« čijim radom rukovodi Miklós Horthy junior.
- 20. januar** KPJ izdaje proglas koji je bio namenjen stanovnicima Vojvodine mađarske narodnosti.
- 24. januar** Načelnik generalštaba Szombathelyi se usmeno i pismeno zalaže kod nemačke Vrhovne komande, za povratak mađarskih trupa sa ratišta.
- 8. februar** 11 lica omladinske grupe budimpeštanske organizacije sindikata krojačkih radnika, upućeno je u Jugoslaviju u partizane.
- 11. februar** Predsednik vlade Kállay prima Endrea Bajcsy-Szilinszskog, Jenőa Tombora i Istvana Brankovicsa (oni osuđuju vladu zbog popustljivog stava prema desnici. Bajcsy-Zsilinszky upozorava predsednika vlade na mogućnost nemačke okupacije Mađarske.)
- 12. februar** Horthy piše pismo Hitleru u kome traži dozvolu za povlačenje mađarskih trupa sa ratišta, a svoju molbu obrazlaže potrebom da se one spreme za odbranu na liniji Karpata.
- Mart** Još pre nemačke okupacije, u memorandumu koji se odnosio na istupanje Mađarske iz rata stoji: da su teritorijalne pretenzije prema Cehoslovačkoj i Jugoslaviji nerealne. Mađarske se trupe moraju povući na granice iz 1938, a to je značilo da se treba povući i iz severne Transilvanije.
- 5. mart** Radi rukovođenja ratnim operacijama protiv Mađarske u Beču formirana je nemačka Vrhovna komanda. 12. marta je izdata naredba za otpočinjanje napada. Napad na Budimpeštu je izvršen sa juga, iz pravca Banata, Novog Sada i Osijeka sa dve divizije i raznim SS jedinicama, sa zapada iz pravca Međimurja takođe sa dve divizije, te iz pravca Slovačke sa nekoliko pukova.
- 18. mart** Regenta Horthyja u Klesshetu prima kancelar A. Hitler. (Saopštava mu da je već ušao da okupira Mađarsku.) — Nemačke trupe skocentrisane na zapadnim granicama u večernjim časovima ulaze u Mađarsku.
- 19. mart** Nemačke trupe okupiraju Mađarsku. Kancelar A. Hitler. (Saopštava mu da je odlučio da okupira Mađarsku komesara Mađarske. — Ministarstvo unutrašnjih poslova (u saradnji sa nemačkim okupatorima) pod rukovodstvom Petera Haina započinje masovna hapšenja opozicionih i levo orijentisanih političara. (Tokom marta—aprila uhapšeno je oko 3000 ljudi.) — Ministar unutrašnjih poslova je zabranio okupljanje. (31. marta ta je zabrana ukinuta.) — Letak

	Partije mira poziva stanovništvo zemlje na dizanje oružanog ustan'ka protiv Nemaca. — Kálayjeva vlada podnosi ostavku.
22. mart	400 logoraša naoružanih — komunista (Mađari, Srbi, Slovaci i Rumuni) pokušava da beži iz zatvora u Šatorajaujhelju. Beg nije uspeo. Većina učesnika je ubijena. — Regent za novog predsednika vlade imenuje Dome Sztójay mađarskog poslanika u Berlinu. Ostali ministri: Andor Jaross — unutrašnji poslovi, Béla Jurcsek — zemljoradnja i snabdevanje, Lajos Csataj — odbrana, Istvan Antal — pravda, vera i obrazovanje, Lajos Szász — industrija, Antal Kunder — trgovina i saobraćaj, Dome Sztójay — spoljni poslovi, Lajos Reményi-Schneiler — finansi je, Jenő Ratz — potpredsednik vlade i ministar bez portfelja.
5. april	Jevreji su obavezni da nose Davidovu zvezdu.
7. april	Ministarstvo unutrašnjih poslova izrađuje plan priprema za odvajanje, preseljenje u geto i deportaciju Jevreja.
Sredina aprila	Po ovlašćenju Partije mira János Kádár se upućuje u Jugoslaviju, kako bi uspostavio kontakt sa partizanima. (Usput je kao vojni begunac uhapšen, ali je iz zatvora uspeo da pobegne novembra 1944.)
27. april	Ministarstvo odbrane određuje preko suđenje i za neovlašćeno posedovanje radio-stanica.
13. maj	Sovjetski Savez, Velika Britanija i SAD pozivaju Mađarsku, Rumuniju, Bugarsku i Finsku da neizostavno prekinu svoje učešće u ratu na strani Nemacke.
15. maj	Započinje se na celoj teritoriji mađarske osim Budimpešte prikupljanje Jevreja u geta, i njihova deportacija u koncentracione logore (logore smrti).
Sredina maja	Osnovan je Mađarski front, politička organizacija svih antinemačkih snaga.
25. maj	Nemci izvode desant protiv Vrhovnog štaba NOV i POJ i posle žestokih borbi zauzimaju Drvar.
6. jun	Desant savezničkih snaga velikih razmera u severnoj Francuskoj.
15. jun	Ministarstvo unutrašnjih poslova mađarske i GŠ preduzimaju zajedničku akciju protiv partizanskih akcija.
21. jun	Vlada mađarske odobrava fuziju policije i žandarmerije i njihovo proglašavanje za vojne snage.
17. jul	U cilju sprečavanja prebega kod jugoslovenskih partizana, korpus smešten u Peču ju pojačava kontrolu građanstva.

20. jul	Neuspeo atentat na Hitlera.
7. avgust	Reorganizacija Sztójayjeve vlade. Izlaze Béla Imredy, Andor Jaross i Antal Kunder. Novi ministri: Miklós Bonczos — unutrašnji poslovi, trgovinu i saobraćaj je preuzeo ministar privrede Lajos Szász. Funkcija vrhovnog ministra za privredu je ukinuta. (Jenő Ratz je iz vlade istupio još 19. jula).
8. avgust	U cilju slamanja partizanskog otpora u Košicama se održava savetovanje pripadnika nemačkih, mađarskih i slovačkih službi bezbednosti. — U Budimpešti je završena istraga po pitanju partizanskog organizovanja u Baranjskom trouglu. Uhapšeno je 117. osoba.
24. avgust	U Mađarskoj je zabranjen rad političkih stranaka.
28. avgust	Horthy poručuje Bakách-Bessenyeiju, bivšem poslaniku u Bernu, da kao opunomoćeni izaslanik započne pregovore sa predstavnicima zapadnih država.
29. avgust	Regent za predsednika vlade imenuje general-pukovnika Gézu Lakatosa. Ministri: Miklós Bonczos — unutrašnji poslovi, Béla Jurcsek — zemljoradnja, Lajos Csatay — odbrana, Gabor Vladar — pravda, Tibor Gyulai — industrija, Olivér Markos — trgovina i saobraćaj, Gusztav Henyey — spoljni poslovi, Lajos Reményi-Schneller — finansije. Ivan Rakovszky — vera i obrazovanje, za ministra bez portfelja zaduženog za snabdevanje određen je Béla Jurcsek ministar poljoprivrede. — Započinje slovački nacionalni ustanak.
Početak septembra	Novoformirana vojna komisija KP Mađarske otpočinje formiranje tzv. »akcione garde« (grupe satavljene od malog broja ljudi).
10. septembar	Horthy predsedava zasedanju krunskog saveta. (Regent je saopštio svoju nameru da sa Sovjetskim Savezom zaključi prekid neprijateljstava.)
12. septembar	Posle rasformiranja Partije mira, ponovo se osniva Komunistička partija Mađarske.
20. septembar	Partije okupljene u Mađarski front upućuju memorandum regentu. (Zahtevaju suprotstavljanje Nemačkoj, sklapanje primirja sa saveznicima, formiranje nacionalne vlade).
21. septembar	U Moskvi je sklopljen sporazum o koordinaciji operacija Crvene armije i NOVJ.
28. septembar	Na čelu sa general-potpukovnikom Gáborom Faraglioni u Moskvu se upućuje tročlana delegacija, da bi po ovlašćenju regenta sa sovjetskom vladom započeli pregovore o prekidu neprijateljstava. — Sovjetsko-jugoslovenski sporazum o dugoročnoj vojnoj saradnji. — U zoru počinje beogradska operacija sov-

jetsko-jugoslovenskih snaga koja traje do 20. oktobra, dana kada je oslobođen Beograd.

- Kraj septembra U Budimpešti borbe započinju prve oružane grupe pokreta otpora. — Ponovo se pojavljuje ilegalni list »Szabad Nép« (Slobodni narod). Mađarski front upućuje memorandum Horthyju, u kome se zahteva da Mađarska sledi primer Rumunije, Finske i Bugarske.
- Oktobar** Kada su se hortijevske okupacione oružane snage, pod pritiskom sovjetskih i jugoslovenskih snaga, povukle na liniju starih granica, više stotina mađarskih domobrana (uglavnom iz Bačke) zaostaje, i priključuje se posle oslobođenja vojvođanskim brigadama.
- 8. oktobar** Nemci u Crvenki masakriraju zatvorenike koji se nalaze na prinudnom radu.
- 11. oktobar** Izaslanici regenta u Moskvi potpisuju predgovor 0 prekidu vatre. (Mađarska je dužna da vrati sve teritorije koje je zauzela posle 31. decembra 1937, 1 obavezuje se da momentalno objavi rat Nemačkoj.) Regent prima vođe Mađarskog fronta, i saopštava im da je sa Sovjetskim Savezom sklopio sporazum o prekidu vatre. — Jedinice II ukrajinskog fronta ulaze u Segedin, a III ukrajinskog fronta u Koložvar.
- 15. oktobar** Regent Miklós Horthy u proglasu koji je pročitao na radiju, saopštava da je od Sovjetskog Saveza zatražio sklapanje sporazuma o prekidu vatre. — Gestapo zarobljava regentovog sina Miklósa Horthyja juniora, i odvodi ga kao taoca u Nemačku. — Nemačke trupe zauzimaju najvažnije stratezijske tačke u Budimpešti: mostove, radio, poštu, tvrđavu.
- 16. oktobar** Regent Horthy na nemački pritisak menja vladu. Umesto dotadašnjeg predsednika vlade Géze Lakatos, na tu dužnost imenuje vođu Partije Njilaša, Ferenc Szalasija. Povlači svoj proglas od prethodnog dana, i podnosi ostavku. (Odveden je u Nemačku, gde ga drže u kućnom pritvoru). Szalasi proglašava sebe za »vođu nacije«. Potpredsednik vlade je postao Jenő Szöllösi. Za »ministre« su izabrani: baron Gábor Kemény — spojni poslovi, Gábor Vajna — unutrašnji poslovi, Lajos Reményi-Schneller — finansi je, grof Fidél Pálffy — zemljoradnja, Emil Szakvály — industrija, László Budinszky — trgovina, Károly Beregy — odbrana, Béla Juresek — snabdevanje, Emil Kovarcz — ministar bez portfelja zadužen za mobilizaciju nacije. Vilmos Hollebronth — zadužen za upravljanje proizvodnjom, Ferenc Kasai — odbrana i propaganda. — Komandant 1. mađarske armije, koja ratuje u severoistočnim Karpatima, general-potpukovnik Miklós Dálnoki, sa jednim delom svoga štaba prelazi na stranu Crvene armije. (U vojnoj zapovesti svojim trupama naređuje mentalni prekid neprijateljstva, da bi 19. oktobra

naredio početak borbi protiv Nemaca. Nemački i njilašovski vojni komandanti iz štaba odstranjuju Dálnokijeve simpatizere, a ostatak oficira ne sprovodi ovu njegovu naredbu, međutim unatoč svemu oko 10.000 ljudi ipak prelazi na stranu Crvene armije.)

— Sednica Zemaljskog saveza mađarskih radnika Transilvanije u Brašovu. (Transformiše se u: Mađarski narodni savez u Rumuniji. Predsednik: Gyárfás Kurkó. Pokreće se list »Népi Egység« /Narodno jedinstvo/.

- 18. oktobar** »Vođa nacije« Szálasi naređuje potpunu mobilizaciju.
- 26. oktobar** Vlada njilaša osniva Nacionalnu istražnu komisiju. (Zadatak komisije da se obračuna sa protivnicima njilaškog sistema.)
- 28. oktobar** KP Mađarske u otvorenom pismu poziva mađarski narod i domobrane na opštenarodni otpor.
- 30. oktobar** Njilaški ministar odbrane i načelnik Generalštaba svojom naredbom br. 4800/1944. celokupnu teritoriju zemlje proglašava vojnooperativnim područjem.
- 3. novembar** Donešena je odredba br. 3840/1944. Szálásijeve vlade. (Imovina Jevreja postaje državna.). — Vlada donosi odredbu o preseljenju najvažnijih državnih organa u zapadnu Mađarsku. (Narednih dana počinje njihovo iseljavanje iz Budimpešte. Vlada i njilaški parlament beže u Sopron.)
- 14. novembar** Szálásijeva vlada sklapa sporazum sa nemačkom imperijalnom vladom o preseljenju mađarskih privrednih postrojenja, mašina, sirovina, poljoprivrednih proizvoda i zdravstvene opreme u Nemačku.
- 22. novembar** Pripadnici Nacionalnog istražnog komiteta hapse u Budimpešti rukovodioce Mađarskog nacionalno-oslobodilačkog komiteta koji je osnovan 9. novembra. Među njima se nalaze Endre Bajcsy-Zsilinszky i general-potpukovnik Janos Kiss.
- 25. novembar** Njilaška vlast statarijalni postupak proširuje i na porodice vojnih begunaca.
- 27. novembar** Ministarstvo unutrašnjih poslova izdaje odredbu o internaciji partizana i članova njihovih porodica.
- 8. decembar** Njilaši osuđuju na smrt general-potpukovnika Jánosa Kissa, pukovnika Jenőa Nagya i kapetana Vilmosa Tartsayja, vojne rukovodioce Štaba antifasističkog ustanka.
- 10. decembar** Proglas KP Mađarske poziva na oružani ustanak stanovništvo Budimpešte. — Szálásijeva vlada izdaje naređenje o potpunoj mobilizaciji. /Bez obzira na pol, svi građani Mađarske od 17—70 godina postaju vojni obveznici./

20. **decembar** Po naređenju Glavnog štaba, NOV i POJ bataljon: »Sandor Petöfi« 6. korpusa NOVJ upućuje se u Mađarsku, kako bi se tamo ujedinio sa tri vojvođanska mađarska bataljona koja su već bila u Seljinu, osnovavši tako 15. vojvođansku narodnooslobodilačku brigadu »Sandor Petöfi«.
22. **decembar** Privremena Narodna skupština bira privremenu nacionalnu vladu čiji je predsednik vanpartijac Béla Miklós Dálnoki. Ministri: Ferenc Erdei — unutrašnji poslovi /Nacionalna seljačka partija/, Imre Nagy — zemljoradnja /Komunistička partija Mađarske/, János Vörös — odbrana /nezavisni/, Ágoston Valentiny — pravda /Socijaldemokratska partija/, József Gabor — trgovina i saobraćaj /Komunistička partija Mađarske/, János Gyöngyösi — snabdevanje /Nezavisna partija sitnih seljaka/, Erik Molnár — narodni prosperitet /nezavisan/, István Väsázy — finansije /Nezavisna partija sitnih seljaka/, grof Géza Teleki — vera i obrazovanje (nezavisan/).
24. **decembar** U Sopronkehidi je ubijen Endre Bajcsy-Zsilinszky, kao i komunisti István Pataki, Barnabas Pesti i Róbert Kreutz. — U novom Sadu je pokrenuta »Slobodna Vojvodina«, dnevni list, organ Jedinštenog narodnooslobodilačkog fronta Vojvodine. (Od 27. septembra 1945. se pojavljuje pod nazivom »Magyar Szó« /Mađarska reč), kao organ Narodnog fronta Vojvodine.
26. **decembar** Jedinice II i III ukrajinskog fronta se susreću kod Estergoma. (Time je zatvoren обруч oko Budimpešte.)
28. **decembar** Privremena nacionalna vlada objavljuje rat Nemačkoj. — Pod rukovodstvom ministra inostranih poslova Jánosa Gyöngyösija u Moskvu odlazi delegacija radi potpisivanja sporazuma o prekidu vatre.
29. **decembar** Jedinice II i III ukrajinskog fronta koje su opkolile Budimpeštu, pozivaju na predaju mađarske i nemačke snage. (Posle negativnog odgovora ubijaju pregovarače kapetana Miklósa Steinmetza /kod Vešeša/ i kapetana I. A. Ostapenka /kod Budaerša/).
31. **decembar** U mesto Čanjosro, na teritoriji Mađarske osniva se 15. vojvođanska NOU brigada »Sándor Petöfi« u čiji sastav ulaze 4 bataljona sastavljena od boraca pripadnika mađarske narodnosti.
- 1945.
- 18—26. januar Neuspešan nemački napad iz Zadunavlja, sa name-rom da se probije обруч oko Budimpešte.
20. januar Ministar inostranih poslova János Gyöngyösi i maršal K. J. Vorosilov /u ime savezničkih snaga/ potpisuju sporazum o prekidu vatre. (Važnije tačke tog

sporazuma su : Mađarska će povući svoje trupe na granice od 31. decembra 1937.; 8 pešadijskih divizija naoružanih teškim oružjem se odmah mora uključiti u borbu protiv Nemaca; Sovjetskom Savezu, Cehoslovačkoj i Jugoslaviji će se platiti ratna odšteta od 300 miliona dolara; rasformiranje svih političkih, vojnih i poluvojnih fašističkih organizacija koje su simpatizirali Nemačke; zabranjuje se propaganda protiv saveznika; za kontrolu sprovođenja određaba ovog sporazuma, a do momenta sklapanja mira, osniva se Saveznička kontrolna komisija.)

- 25. januar** Privremena nacionalna vlada donosi svoju odredbu br. 81/1945. o osnivanju narodnih sudova. (Osnovani su da bi se sudilo ratnim zločincima).
- 27. januar** Po Titovom naređenju tad je ukinuta vojna uprava na područje Banata, Bačke i Baranje. Civilnu upravu obavlja Glavni narodni odbor Vojvodine.
- 30. januar** Objavljena je odredba Privremene nacionalne vlade o mobilizaciji. (Mađarski narod se poziva na oružanu borbu protiv fašizma.)
- 5. februar** Odredba o osnivanju narodnih sudova u Mađarskoj.
- 16. februar** Privremena Mađarska nacionalna vlada objavljuje prvu verziju liste ratnih zločinaca. (Posle nekoliko dana objavljena je i druga lista.)
- 26. februar** Privremena Mađarska nacionalna vlada donosi sledeće tri odredbe: 526/1945. (S obzirom na prekid vatre poništava odredbe prve /iz 1938/ i druge /iz 1940/ bečke arbitraže i odredbe koje se odnose na teritorijalno proširenje zemlje.) 528/1945. (Rosformirane su fašističke partije, udruženja i vojne organizacije: Mađarska partija života, Mađarska partija obnove, Partija strelastih krstova /Partija njilaša/, Mađarska nacionalsocijalistička partija, Etelkezi savez, Savez Mađara koji se bude, MOVE, Savez Turni). 530/1945. (O uništenju i zapelni propagandnog materijala antisovjetSke sadržine.)
- <5—15. mart** Napad nemačke vojske u okolini Balatona. U okviru sovjetskog odbrambenog plana, snage jugoslovenske armije se u Baranjskom trouglu bore do 22. marta.
- 7. mart** Maršal Josip Broz Tito u Beogradu obrazovao je privremenu narodnu vladu Demokratske federativne Jugoslavije. Na predlog Predsedništva AVNOJ-a novu vladu su ukazom potvrdili i namesnici Kraljevine Jugoslavije.
- 26. mart** Pod predsedništvom maršala K. J. Vorosilova u Debrecinu prvi put zaseda Saveznička kontrolna komisija.
- 4. april** Oslobođenje Mađarske.

8. april	U četvrtoj /štajerskoj/ zoni vojnih operacija pod komandom Glavnog štaba NOV i PO Slovenije, u sastavu odreda Lacko, a pod komandom rezervnog artiljerijskog oficira dr Jenóa Bodóa osniva se mađarski vod, koji kasnije prerasta u bataljon. U Razborici, u II partizanskoj brigadi »Ljubo Serčer« od mađarskih domobrana je formiran bataljon koji je brojao 170 boraca.
23. april	Privremena nacionalna vlada objavljuje odredbu br. 1700/1945. (Raspuštena je žandarmerija, i naređeno je osnivanje demokratske državne milicije.)
8. maj	Bezuslovna kapitulacija Nemačke. (9. maja je u Evropi završen 2. svetski rat.)
15. maj	Kapitulacijom okupatorske i kvislinške grupacije jačine oko 300.000 vojnika u rejonu Crna—Mežica pobjedonosno je završena četvorogodišnja narodnooslobodilačka borba naroda Jugoslavije, a tim i 2. svetski rat na jugoslovenskom ratištu.
1. oktobar	U Budimpešti je osnovano Mađarsko-jugoslovensko društvo. (Predsednik je Gyula Moór.)
29. oktobar	Narodni sud, kao prvom u nizu ratnih zločinaca, počinje suđenje bivšem predsedniku vlade Lászlu Bárdossyju. (Na smrt je osuđen 13. novembra, a smrtna kazna je izvršena 10. januara 1946.)

REGISTAR

LIČNA IMENA

A

Abraham Dežo (Abraham Dezsó) — 355
 Aggteleky Béla — 39
 Ajhman Adolf — 541, 543
 Ajzenberger Sandor — 559
 Albert Janoš Jan — 534, 535, 546
 Albert Marija — 535
 Aleksandrović Iлона — 487
 Aleksić Jovan — 413
 Alfred Jodl — 53
 Alimpić Dušan Vlado — 516, 535
 Amrić Ana (Amrich Anna) — 308
 Andor Reok — 391
 Andrić Lazar — 393
 Angelić Živka Milan — 496
 Antal Istvan (Antal István) — 379, 452, 518
 Antić Zivka — 493
 Antonesku Jon (Antonescu Jon) — 27, 517, 597
 Apić Đorđe — 225, 226, 378
 Apić Đure Milan — 496
 Apić Nikola — 51
 Aponji Đerđ (Apponyi György) — 355
 Arsenin Dejan — 478, 479
 Avramov Ljubica — 492
 Avramov Miloša Istvan — 491
 Avramov Miloša Milovan — 491
 Avramov Sofija — 495

B

Babić Milan — 204
 Babijanović Marko — 211
 Babijanović Géza — 211, 219, 220
 Baboš Jožef (Babos József) — 296, 507
 Baboš Kalman — 216
 Bačić Franjo — 212

Bačić Ladislav — 219
 Bačić Lazar — 212, 218, 219, 220⁹
 Baćanov Stojan — 480
 Bader Paul — 298, 326, 327
 Bagar Mirko — 526
 Bagi Franciška — 281
 Baitz Oszkär — 109
 Bajacetov Stevana Svetislav — 491
 Bajči-Zilinski Endre (Bajcsy-Zsilinszky Endre) — 84, 85, 86, 264, 268, 309, 316, 349, 350, 351, 355, 453, 506, 509
 Bajer Ruža — 488
 Bajić Zivana Vasa — 493
 Bajnoci Jožef (Bajnoczy József) — 235, 236, 247, 256
 Bakach-Bessenyei György — 12, 20, 21, 43
 Bakai Silard (Bakay Szilárd) — 411, 421, 423, 425, 427, 434, 440, 615
 Baki Laslo (Baky László) — 544, 548, 628, 629
 Bakonyi Lajos — 96
 Bakos Kálmán — 229
 Bala Istvan (Balla István) — 272
 Bala Pal (Balla Pai) — 251, 406, 407, 452, 453, 454
 Balaz (Bálazs) — 601
 Balint Homan (Hóman) — 253
 Balint Tereza — 488
 Balogh Ferenc — 210, 213, 214, 216, 218, 220
 Baloš Jožef (Balos József) — 310
 Bancki Mihalj — 284
 Banfi Daniel (Bánffy Daniel) — 409, 452
 Barabaš Jožef (Barabaš József) — 635
 Baranjai Lipot (Baranyai Lipot) — 418
 Barčihazi Barči Istvan (Barcihāzi Bärchez István) — 453

- Bardoši Laslo (Bárdossy László) —
 20, 26, 27, 31, 35, 36, 54, 59, 60,
 71, 72, 84, 85, 91, 92, 151, 162,
 253, 254, 263, 264, 266, 268, 271,
 295, 309, 311, 351, 418
 Barjaktarov Mara — 342
 Barjastoč Alka — 485
 Bartha Karoly — 24, 28, 33, 71,
 254, 318, 319, 350
 Bato Đure Struža — 495
 Batori Geza (Bathory Géza) —
 506, 511
 Bauer Magda — 208
 Bazik Renata (Bazsik Renata) —
 560
 Beck Malvina — 209
 Bečvardi Mihalj (Becsvárdi Mihály) — 181
 Bela Buoc (Bela Buocz) — 332
 Bela Imredi (Bella Imrédy) — 418,
 519, 533
 Bela Jurček (Béla Jurcsek) — 533
 Bela Stevan — 272, 274, 275, 276
 Bela Sime — 272
 Beli Franjo — 187
 Belić Milenko — 299, 300
 Bern (Böhm) Livija — 204, 229
 Bencler — 108
 Bende Eden (Bende ödön) — 439
 Benedek Aron — 562
 Benke, kapetan — 560
 Benja Andraša Antal — 488, 559
 Beregfi Karolj (Beregfy Károly) —
 627, 631, 636, 637
 Berger Pài — 199
 Berghofer — 410
 Bešlin Đorđe Đoko — 192, 225, 226
 Bilman (Bühlmann) — 54
 Birker Vilhelm (Birrcker Wilhelm)
 — 375
 Biro Lajoš — 562
 Bizmark — 614
 Blahm Otto — 201, 228, 229
 Blaž Julijana — 486
 Blažan Kristina — 493
 Blažek (Blazsek) — 406
 Blažić Petar — 226, 229
 Blinka Janoš — 280
 Blinka Peter — 280, 283, 284
 Blizanac Milivoja Todor — 494
 Blum Ivan — 217
 Blum János — 171
 Bocsó János — 181
 Bodra Vince — 284
 Bogić Milosava — 492
 Bola Lajoš (Bolla Lajos) — 595,
 597, 604, 606, 607, 608
 Bondin Angelina — 494
 Bonsoš Mikloš (Bonszos Miklós) —
 123, 602
 Borbelj Viktor — 562
 Boris III (Koburg, bugarski car)
 — 32
 Bornemisa Geza (Bornemisza Géza) — 452
 Borovski Hajnrih (Borowsky Heinrich) — 298, 327, 329
 Borš Ferenc (Bors Ferenc) — 431
 Boršić Varula Milica — 490
 Boršik Ana — 488
 Boršik Renald — 488
 Borudanov Branka — 559
 Bošnjak Đuro — 181
 Bordiži, predsednik vlade — 233
 Borović Jelena — 212
 Boršoš — 275, 276
 Boškov Save Vasa — 496
 Božić Svetozar — 226, 229
 Brand Sandor (Brand Sándor) —
 449
 Branin Sofija — 536
 Brankov Radivoj — 402
 Braun Frida — 209, 210
 Braun Rozalija — 272
 Brkić Jovan — 202, 225, 227, 229
 Broz Josip Tito — 63, 366, 412, 413,
 521, 522, 523, 525, 545, 546, 589,
 605, 607, 608
 Brzak Živko — 224
 Bučka Gabor (Bucska Gábor) —
 500, 501, 502, 601
 Budinski Laslo (Budinsky László)
 — 629
 Bugarski Dušan — 481
 Bugarski Jelena — 488
 Bugarski Stanislava Slavia — 487
 Budur Karolj (Károly) — 506, 511
 Bulić Đura — 496
 Butinja Stevan — 226
 Buzadžić Nada — 182

C

- Cernanski Danica — 487
 Cikelji Imre (Czikkely Imre) —
 557, 559, 562
 Cimr Svetislav — 202
 Cimr Većeslav — 226
 Cimr Vendei — 229
 Cinburov Tatomira Radivoj — 494
 Cincar-Marković Aleksandar —
 12, 26
 Cosetić Ištvan — 489

Crveni Slavko — 198
 Cstáry József — 39
 Cseszak János — 199
 Cucunski Vase Mikloš — 491
 Cvejanov Teodor — 229
 Cvetko Ivan — 229
 Cvetković Saranfila — 273
 Cvrkušić Pavka — 210

Č

Caki Istvan (Csáky István) — 12, 13
 Caki Jožef (Csáky József) — 506, 511
 Čamprak Nikola — 361
 Capar Erne — 284
 Čatai Laj oš (Csatay Laj os) — 310, 382, 408, 416, 453, 505, 537, 568, 569
 Čatić Mileva — 592
 Čavelić Dragina — 491
 Čerčil Vinston (Churchill) — 362, 521, 596
 Cerfai Ferenc (Cserfay Ferenc) — 384, 466, 600, 601
 Cerkesov Istvana Pal — 489
 Cerkesov Stevana Rada — 493
 Černjak Luke Milorad — 487
 Česljab Ljubica — 496
 Čiplić Vujica — 229
 Čizmar Vilmoša Đerd (Csizmar Vilmosa György) — 546
 Čizmar Ivan — 181
 Čizmar Martin — 181
 Čnjori Mikloša Petar — 486
 Cornai Mikloš (Csomay Miklós) — 634
 Čonkić Milovan — 495
 Čonkić Milana Sava — 495
 Čonkić Milana Milivoj — 494
 Čontoš Bonaventura — 284
 Čontoš Peter — 284
 Čordaš Arpad (Csordas Arpad) — 628
 Čopić Đorđa Milan — 486
 Čurčić Stanko — 535
 čurčil Katica — 492
 Čurević Jovo — 535
 Curi Pal (Csuri Pál) — 562

Ć

Ćano (Ciano Galeazzo) — 91
 Ćirić Irinej, vladika — 255, 355

Čurić Ivan — 229
 Čirpanov Radivoj — 183, 192, 200, 205, 215, 225, 226, 244
 Čurimin Milica — 494

D

Dálnoki Béla Miklós — 39
 Dálnoki Lajos Veress — 39
 Daloš Erne (Dallos Ernő) — 479, 481, 516, 536
 Damjanović M. Miodrag — 606
 Danilov Danica — 487
 Daskalović Miroslav — 414
 Daull Mac — 596
 Deak Laslo (Déak László) — 233, 242, 245, 255, 316, 354, 506, 510, 512, 513, 514
 Deak Leo (Déak Leo) — 233, 234, 235, 435, 436, 481
 Dekleva (Deeleva Zoltán) — 39, 98, 114, 117, 126, 131, 142, 154, 164, 166, 169, 171, 173
 Delić Ana — 486
 Dejanov Boška Stevan — 492
 Deljanov Boška Dejan — 490
 Demjen Andor (Demjen Andor) — 635
 Denjanec Jelena — 93
 Der Janoš — 286
 Der Ferenc Peter — 281, 284
 Deže Laslo (Dezső László) — 54, 108, 158, 191
 Dimitrijević Nestor — 559
 Divnin Stevan (Karta! Baba — 232, 243, 341, 342
 Dodić Radivoj — 182
 Dolovač Save Slavko — 494
 Dolovač Save Žarko — 496
 Dominić Vilmoš (Dominich Vilmos) — 221, 223, 227, 229, 246, 247, 286, 506
 Domány János — 180, 181, 182, 183
 Dotlić Luka — 488
 Dózsi — 354
 Doroslovački Ljubomir (Ljubo) — 203, 224, 227, 228, 229
 Drakulić Stevana Milan — 495
 Drakulić Vukosava — 495
 Drašković, grof — 580
 Drašković Ljubica — 208
 Dražin Bosiljka — 494
 Dudašev Veljka Vladimir — 495
 Dukadinov Julia — 492

D

Đaković Radovan — 413
Đerd Deak — 478
Đerd Ivan — 306
Đerić Ilija — 225
Đinpanov Antun — 181
Đisalov Nikola — 203
Đisalov Sava — 224, 227, 229
Duga Pal (Gyuga Pal) — 204, 228, 229
Đuričin Radivoj — 203

DŽ

Džanić Zivana Milan — 404, 426, 488
Džegulja Milivoje — 200

E

Eberhald fon Taden (Eberhaid von Thaden) — 567
Elah (öläh Kálmán) — 85
Eliáš Pal — 535
Erdeljan Milovana Ivanka — 492
Erdelji Maria — 490
Erdmansdorf Oto (Erdmannsdorf Otto) — 14, 26–28, 71, 72, 73, 92, 156, 178
Erfabri Aladar (Orfalvy Aladar) — 560
Erkenji (Orkényi) — 389
Esterhazi Janoš (Eszterházy Janos) — 301, 302, 355
Evinger — 403

F

Fabach Tobijaš — 197
Fabić Jožef (Fabics József) — 623
Farago Gabor (Faraghó Gabor) — 377, 415, 614
Farakaš Peter (Farakas Peter) — 560
Farbaki Jožef (Farbaky József) — 303
Feješ Klara — 498, 499, 503
Feketehalmi-Cajdner Ferenc (Feketehalmy-Czydenr Ferenc) — 141, 175, 254, 255, 260, 308, 309, 310, 316, 350, 354, 377, 505, 506, 509, 510, 512, 513, 514, 515, 527
Ferenc Jan (Ferenc Jahn) — 526

Ferenci Endre (Ferenczy) — 467
Fernbah Peter (FERNBACH Péter) — 251, 253, 254
Filep Antal — 284
Filep (Fülöp), kapetan — 83
Firedi Agnes (Fűredi Agnes) — 213
Firer — vidi Hitler Adolf
Fisi (Fischi) Olga — 210
Fiterer Kuno Heribert (Fiitterer Cuno Heribert) — 515
Floman Gyula — 183
Forgač Terez — 281
Forgäch Rosty Ferenc — 120
Foti Ferenc (Fóthy Ferenc) — 506, 507, 511
Foti Jožef (Fóthy József) — 180
Francisti Dalibor — 225, 226
Franciški Darko — 192
Franja Josip I — 11, 244
Fray Andräs — 362
Fridrih Veliki, pruski kralj — 408
Funk Valter — 320
Futo Jožef (József) — 67

G

Gabor Aron (Gabor Aron) — 613
Gačeša Nikola — 144
Gagić Zivko — 229
Gagrosin Kamenko — 180, 182, 275
Gajšin Grozda — 181
Gajtner Riter Kurt (Ritter Kurt von Geitner) — 597
Gal Đula — 242
Gal Lajoš (Gaal Lajos) — 255, 259, 506, 511
Galić Draga — 492
Galik Jožef (Gálik József) — 198
Ganc Isak — 559
Garabantin Milorad — 226
Gavrić Milan — 203, 229
Gavrić Svetozar — 229
Gavrić Zdravko — 203
Gavrilov Sofija — 487
Gazda Imre — 507
Gazda Pal (Gazda Pal) — 431
Gečanji Agoston (Gescányi Agoston) — 293
Gelert Lajoš (Gellért Lajos) — 211
Gere Istvan (Gero István) — 229
Gerencser Mihalj (Gerencser Mihály) — 506, 512
Gerić Jovana Branko — 495

Gerson Jožef (Gerson József) — 210
 Gerson Mikloš — 171, 172, 210, 213, 214, 217, 218
 Gici Jene (Ghyczy Jenő) — 29, 53, 418, 452, 505
 Ghyeszy — 189
 Gligorijević Branka — 485
 Gligorijević Darinka — 487
 Gložarski Miladin — 203
 Gedri Janoš (Gödry Janós) — 83
 Golenko Jožef (József) — 440, 483
 Gombar Jan — 545
 Gomboš Cicer — 281
 Gorčinski Jelka — 486
 Gorondi Novak Elemer (Gorondy Nóvak Elemér) — 39, 42, 45, 81
 Gostović Rade Miloš — 494
 Gostović Mike Sava — 494
 Gotlib Marija — 282
 Grajfenberg Hans (Greiffenberg Hans) — 513, 515
 Grac Gustav (Gratz Gustav) — 355
 Graši Jožef (Grassy József) — 234, 245, 254, 255, 256, 260, 265, 266, 316, 354, 506, 510, 512, 513, 514, 515
 Grbić Vata — 493
 Grčin Katica — 211
 Grin Rudolf (Grün) — 201, 228, 229
 Gros Vaszlo — 215
 Grote Otto, von — 375
 Gruač Ana — 280
 Gruač Đula (Gruāsc Gyula) — 279, 280, 283, 284
 Grugić Milica — 536
 Gruić Milivoja Ivanka — 492
 Grujić Radoslava Lazar — 493
 Grulović Aćim — 393
 Gubena Rozālīja — 213
 Gucunjski Joco Krkica — 402
 Guljaš Mihalj — 282
 Guljaš Vince — 282, 284
 Gunić Janoš (Gunics Janos) — 583
 Gyimessu Frigyes — 39

H

Hagen Maria — 212
 Hajderović Stevan — 187
 Hajdukova Draginja — 273
 Halas (Halász) — 565
 Halas Josip — 242
 Halász József — 229
 Hantoš Josip — 275

Hariš Ivan (Ilija Gromovnik) — 463
Hauthy Karoly — 173
Hajnrih (Heinrich Karl Fahne) — 189
Hedeši Igmandi (Hegyessy Igmandy) — 337
Hegedüs Ferenc — 171, 209, 210, 218
Heim Géza — 39
Heisler György — 171
Hegl Lajoš — 545
Henjei Gustav (Hennyey Gustäv) — 567, 604, 607
Heslenji Jožef (Heszlény József) — 78, 89, 584, 593
Herceg Vice — 205
Heribert von Troll — 155, 156
Hermann Elizabeta — 211
Herman Eržebet (Hermann Erzsebet) — 208
Heyman Jolanda — 217
Hevel Valter (Hewel Walter) — 17 19 72
Hi bèi (Hibey) — 626
Hidvegi Ferenc — 187
Higler Gustav — 515
Himer Kurt — 16, 37, 59, 98
Himler Hajnrih (Himmler Heinrich) — 513, 531
Hitler Adolf — 13—15, 17—19, 23, 24, 26—28, 32, 37, 54—56, 58, 59, 74, 90, 92, 271, 320, 354, 362, 363, 365, 367, 368, 381, 390, 408, 512, 517, 518, 519, 520, 529, 530, 532, 616
Horkai Jožef (Horkay József) — 141, 506, 511
Horn jak Melania — 590
Horti Franciška — 489
Horti Ištvan — 489
Horti Mikloš (Horthy de Nagybánya, Miklós) — 9, 11, 15, 22—24, 26, 27, 31—33, 35—37, 54, 56, 62, 63, 72, 85, 97, 191, 230, 232, 233, 251, 254, 264, 265, 270, 272, 276, 295, 310, 314, 316, 320, 322, 335, 350, 354, 363, 375, 377, 378, 381, 390, 404, 416, 417, 418, 419, 420, 456, 478, 504, 505, 513, 514, 517, 518, 519, 520, 521, 523, 524, 529, 530, 532, 533, 541, 546, 591, 595, 605, 613, 614, 616, 617, 635
Horvat Josip — 483
Horvat Jožef (Horváth József) — 101, 102

Horvat Laslo (Horvath László) — 37, 39
 Horvat Vendei (Horvath Vendei) — 622
 Horvat Zoltan (Horvath Zoltán) — 355
 Hové Gottfried — 229
 Hrubik Marton — 204, 229
 Hrubik Rudolf — 204, 228, 229
 Hubai Margita — 212
 Hudic Ferenc (Hugyic Ferenc) — 601
 Husar Lipota Imre — 488
 Husar Lipota Lajoš — 488, 559
 Husar Lipota Mjkoľoš — 488
 Huszka Pela — 224

I

Idn Antoni — 252
 Igić Save Lazar — 485
 Igić Milka — 486
 Igumanović Andraš — 281
 Igumanović Karolj — 281, 284
 Ilić Vlada — 595, 605
 Ilijin Mirjana — 393
 Ilijin Rajko — 378
 Ivačković Gordana — 205, 225, 226, 227
 Ivanov Marica — 496

J

Jagov Ditrih, fon (Dietrich von Jagow) — 319, 354, 362, 381, 416, 417, 418, 419
 Jaković Zorica — 489
 Jakovljević Milenko — 225
 Janković Svetozar Dina — 491
 Jankov Velimira Dura — 494
 •Tanuarjević Andrej, Višinskij — 59, 60
 Januško Istvana Ferenc — 281, 284
 Jaroš Andor (Jaross Andor) — 590
 Jatarovka Katica — 495
 Jelić Dušan — 217
 Jevremov Dragoljub — 226
 Jocić Miladin — 481
 Jocić Rodoljub — 393
 Jokov Milana Radivoj — 496
 Jovanović Đorđe — 226
 Jovanović Milan — 492
 Jovanović Svetozar — 198
 Jovanović Toma — 413
 Jovanović Vazul — 393

Jović Ana — 490
 Jović Bogoljub — 226
 Jovin Mike Darinka — 495
 Jovin Uroša Nikola — 495
 Jozić Petar — 197
 Juhas Đula (Juhász Gyula) — 11, 14
 Juhas Istvan (Juhász István) — 205, 499
 Juhas Marija — 282
 Jungert-Arnoti Mihalj (Jungert-Arnothy Mihály) — 57

K

Kačić — 85
 Kačković Balaz (Kacskovic Balázs) — 506, 511
 Kačanski Milana Ivan — 492
 Kačanski Stana — 495
 Kadar Jožef (Kádár József) — 583
 Kajdi Lajoš (Kájdý Lajos) — 635
 Kajtel Vilhelm (Keitel Wilhelm) — 28, 58, 375, 408, 529, 531
 Kalai Mikloš (Kállay Miklós) — 295, 309, 311, 314, 316, 319, 335, 350, 351, 354, 361, 362, 364, 375, 376, 378, 379, 381, 409, 418, 452, 505, 512, 518, 519, 529, 531, 595, 615
 Kalafatović S. Danilo — 56
 Kalman Hardi (Kálmán Hardy) — 329
 Kalman Imre (Kálmán Imre) — 613
 Kaloš Gabor (Kallós Gábor) — 296
 Kaltenbruner Ernst — 531
 Kaltroci (Kaltróczy) — 241
 Kapusztá Milica Jumbila — 182
 Karađorđević Aleksandar — 11, 32
 Karađorđević Pavle — 11
 Karađorđević Petar II — 11, 18, 43, 412, 415, 522, 523
 Karačonji Ana (Karácsanyi Anna) — 212
 Karas Pal (Karász Pál) — 210, 228, 229
 Karč Jožef (Kares József) — 205
 Kardelis Ana — 545
 Kardelis Andraš (Kardélisz Andraš) — 204, 228, 536, 545, 546
 Kardelis Janoš (Kardélisz János) — 228
 Kardelis Mihalj (Kardélisz Mihály) — 228, 535, 536, 545

- Kardelis Pal (Kardelisz Pal) — 228, 336
 Kardoš Ferenc (Kardos) — 201, 228, 229
 Kardoš Jene (Kardos Jenő) — 229
 Kasalov Sava — 205
 Katančić Julijana — 211
 Katić Marta — 488
 Katona, sreski načelnik Bačke Topole — 399
 Kečkemmet Oto (Kecskemmet Otto) — 200, 225
 Kedves Janoš (Kedves János) — 181
 Kekić Aleksandar — 203
 Kelemen Ferenc — 281, 283, 284
 Kelemen Janoš — 281
 Kepiro Sandor — 506, 512
 Kerekes Sandor (Sandor) — 204, 205
 Keresteš-Fišer Ferenc (Keresztes-Fischer Ferenc) — 33, 56, 165, 231, 233, 254, 263, 335, 350, 376, 378, 383, 409, 418, 427, 452, 514, 615
 Keresztes-Fisher Lajos — 31
 Kiralj Đula (Király Gyula) — 540, 552, 599
 Kiselicki Todora Milivoj — 492
 Kisfalvi Bertalan — 205
 Kiš Erne (Kiss Ernő) — 181, 183, 201, 202
 Kiš Ferenc — 521
 Kiš Janoš (Kiss János) — 306, 415, 431, 506
 Kiš Vince — 504
 Klaić Darinka — 491
 Klajn Kona — 488
 Klausz Rudolf — 201, 228, 229
 Klodijus Karl (Clodius, Carl von) — 120, 317, 318, 319, 320, 532, 534
 Kložaneli Olga — 487
 Kljucsik Mihály — 201, 228
 Kobilski Lazara Liliana — 490
 Kobor Jožef (Kóbor József) — 181
 Kočiš Andraš — 242
 Kočiš Janoš (Kocsis János) — 201, 229
 Kojić Stevan — 229
 Kokai Lajos — 110
 Kokai Sandor (Kokai Sándor) — 557, 561, 562, 563
 Kolar Janoš (Kollár János) — 300
 Kolaš László — 224
 Kolesar Karolja Janoš — 490
 Komáromi Terezija — 211
 Komjati Istvan (Komjathy István) — 562
 Kon Milan — 226
 Konjević Marko — 246
 Konjović Dimitrije — 595, 596
 Kopčanski Jovgen — 246
 Korajkov Ivan — 181
 Kornstein Emil — 208
 ŽCornstein Ödön — 208, 213, 214, 216, 218, 220
 Korompai (Korompay) — 510
 Koska Ivan — 535
 Kos Ivan — 483
 Kos Janoš (Kósz János) — 440
 Kosovac Verica — 535
 Kostić Miloš — 413
 Kostić Stevana Slavka — 493
 Košut Lajoš (Kossuth Lajos) — 553
 Košutić August — 85
 Kovač (Kovacs), adutant — 553
 Kovač Andraš (Kovács András) — 83
 Kovač Eržebet — 281
 Kovač Đerd (Kovács György) — 181
 Kovač Istvan (Kovács István) — 187, 205
 Kovač Đerđa Janoš — 496
 Kovač N. — 197
 Kovač Stevan — 526
 Kovač Sandor (Kovács Sandor) — 559, 560
 Kovaljević Svetozar — 224
 Kozarski Marta — 495
 Kozarski Milica — 491
 Kožarski Maca — 494
 Kožarski Marija — 491
 Kranjac Josip — 181
 Krasnai (Krasznay) — 597, 606
 Krešić Milana Petar — 495
 Krištofi Jožef (Kristoff József) — 59
 Krstić Dragomir — 201
 Krstić Pavle — 226
 Kubik Jelisaveta — 272
 Kudar Lajoš — 415
 Kudriči Istvan (Kudriczy Istvan) — 557
 Kuhar Janós — 202, 203, 225, 227
 Kulić Lajoš — 535
 Kumanović Boža — 226
 Kuktin Julijana — 281
 Kun I mre — 506, 511
 Kun Jožef (Kün József) — 37
 Kun Tibor — 502

Kunce Valter (Kuntze Walter) ■ — 233
 Kuno Hans fon Bot (Cuno Hans von Both) — 531, 537
 Kutcsera Ferenc — 180
 Kuzmančev Demetar — 413
 Kvaternik Slavko — 32, 33

L

Labath Jan — 204, 228, 229
 Lackenbach Konstantin — 171, 172, 209, 213, 214, 216, 217, 218
 Lackenbach Maria — 209
 Lakatos Geza (Lakatos Géza) — 567
 Lamancoš Jožef (Lamancos József) — 600
 Lančuski Nikola — 273
 Lančuski Vlajko — 273, 274, 275, 276
 Larkin Lajoš — 228
 Lászlo István Kelsch — 199
 Lazar Karolj (Lázár Károly) — 616
 Lazić Bogdan — 485
 Lazić Sava — 485
 Lederer Andras — 202, 225, 227, 229
 Legdanov Darinka — 489
 Lemberkovics Alajos — 39
 Lendeltot (Lengyeltot) — 594
 Lerinc Peter — 144, 145
 Leskovac Milivoj a Svetislav — 487
 Levi Deneš (Löwi Dénes) — 229
 Levi Elona (Lövi Elona) — 210
 Levi Ferenc — 282, 283, 284
 Levi Gizela — 488
 Levi Karolj (Löwi Károly) — 229
 Licht József — 171, 209, 210, 218
 Ličić Petar — 546
 Lindberger Lajoš — 559, 560, 561
 Login Zorica — 489
 Lorković Mladen — 155
 Lovaš (Lovasz) — 69, 566
 Ludvan Jožef — 302
 Lukač Bela (Lukács Béla) — 452, 454
 Lukač Đula (Lukács Gyula) — 212, 213, 214, 219, 220
 Lukač Istvan (Lukács István) — 212, 213, 214, 216, 219, 220
 Lukač Jakob (Lukács Jakob) — 212

Lukač Šandor (Lukács Sándor) — 601
 Luružan Jana — 490
 Luter (Luther) Martin — 354

LJ

Ljotić Dimitrije — 605
 Ljubojev Sava — 202, 226, 229
 Ljubojev Žarko — 180

M

Maček Vladko — 32, 33
 Mačasov Milica — 490
 Madach — 352
 Majer Alfred (Mayer Alfréd) — 209, 210
 Majer Bela (Mayer Béla) — 208
 Majer Kalman (Mayer Kálmán) — 209, 216, 218, 220
 Majer Mikloš (Mayer Miklós) — 209, 216, 217, 218, 220
 Majer Otmar (Mayer Ottmar) — 172, 208, 213, 214, 215, 216, 217, 219, 220, 286
 Major Jenő — 39
 Maklari Ferenc (Maklári Ferenc) — 431
 Maksimović Zivka — 492
 Maksimović Radivoje — 499
 Malešev Kata — 494
 Malešev Radoslav — 201, 202
 Malešev Vuka — 494
 Maoduš Nikola — 334
 Marčok Andraš — 204, 229
 Marčok Jan (Marcsok Ján) — 204, 228, 229
 Mariaši (Máriássy) — 53
 Marić Košta — 203
 Marijaš Janoš (Mārijas Jānos) — 197
 Marinković Đerđa Milenko — 487
 Marjanović Milan — 413
 Markai Laj os — 355
 Marković József (Markovits József) — 132, 215, 216
 Marković Milanka — 485
 Marković Svetožar Toza — 225, 243, 342, 357, 361, 405
 Marosy Ferenc — 155
 Maroti Karolj (Maróthy Károly) — 315
 Marpić Ignac — 493
 Maršalek — 604

Martinko Mihalj — 535
 Martinko Pài — 204
 Martori Ferenc (Marton Ferenc) — 634
 Maski Julijana — 273
 Matefaloy Elek — 122, 123, 124
 Matic Jovan — 415
 Matimošić Vladislav — 393
 Meder Elizabet (Elizabeth) — 93
 Medve Sándor — 205
 Melj kuti Antal — 284
 Meljkuti Rozalija — 280, 282
 Mesaroš Antala Karolj — 489
 Mičić Velimir — 415
 Mihailović Dragoljub Draža — 9, 63, 411, 412, 413, 415, 519, 522, 595, 596, 605, 606, 607, 608
 Mihalj i Janoša Deže — 281, 284
 Mihalj i Šandor (Mihaly Sándor) — 536
 Mihalovits Jozsef — 258
 Mijatov Mladen — 171
 Mijatović Negot — 336
 Mikes György — 228
 Mikić Aleksandar — 228
 Mikloš Ilona — 496
 Milanković Katica — 211
 Miler Istvan (Müler István) — 229
 Miler Simona Derđ — 488
 Milesić Jovanka — 489
 Miličić Marija — 393
 Milić Marka Danko — 488
 Milić Miloša Jovan — 486
 Milić Miloša Marko — 486
 Milin Jovanka — 493
 Milinov Draginja — 493
 Milisavac Zivan — 560
 Milivojević Stanko — 493
 Miloradov Danilo — 535
 Milošević Martin — 181
 Milovanov Milanka — 490, 492
 Milutinović Mara — 546
 Milutinović Nikola — 406, 407
 Mindart Mihajlo — 535
 Moga Sandor — 406
 Mogin Isa — 229
 Mogin Petar — 393
 Mogin Radivoje — 516
 Mokić Aleksandar — 204
 Mokić Jovan — 229
 Molnar Đula — 232, 243
 Molnar Laslo (Mólnar László) — 619
 Molnár Pài — 229
 Moljac Desanka — 393
 Mravića Mikloš — 559

Muci Andraš — 284
 Munkač Istvan (Munkacs István) — 181
 Muranji (Murányi) — 452
 Murgač Petar — 198
 Musil Jožef (Muszil József) — 635
 Mussolini Benito — 23—25, 32, 408, 419

N

Nadai Istvan (Naday István) — 506
 Nađ Đula (Nagy Gyula) — 420
 Nađ Ilona (Nagy Ilona) — 545
 Nađ Istvan (Nagy István) — 181
 Nađ Jene (Nagy Jenő) — 506
 Nađ Mikloš (Nagy Miklós) — 552
 Nađ Peter (Nagy Péter) — 557, 561, 562, 563
 Nađ Valer (Nagy Valér) — 452, 453
 Nađ Verona — 280
 Nađ Vilmoš (Nagy Vilmos) — 284, 350, 375, 408
 Nađmeljkuti Janoša Janoš — 488
 Nagleler, major — 148
 Narai Sabo (Naray Szabó) — 178, 440
 Nedić Milan — 381, 412, 517, 520, 522, 595, 596, 597, 604, 606
 Nemet Antal (Németh Antal) — 192, 224
 Nemet Ferenc — 507
 Nemet Janoš (Németh János) — 213
 Nemet Jožef (Németh József) — 213, 214, 218, 219, 220, 506
 Niklić Selena — 492
 Nikoletić Stevan — 224
 Nikolić Stevo — 393
 Nikolić Zdravko — 198
 Ninčić Momčilo — 20, 21
 Ninkov Mladen — 516
 Nojbaher Herman — 596
 Novak Janoš (Novák János) — 440
 Novak Josip — 483
 Novakov Branko — 516
 Novakov Cveta — 536
 Novakov Đure Ivan — 496
 Novakov Nikola Pera — 479
 Novaković Alajoš (Novakovits Alajos) — 45, 75, 107

Novaković Bela (Novákovits Be-
la) — 147, 158, 160, 181, 199, 227

NJ

Njirveldi Mihajlo (Njirvölgyi Mi-
hály) — 431
Njitra Đula (Nyitra Gyula) — 431

O

Očai Ilona — 489
Odeschalchi Károly — 355
Olah Đula (Oláh Gyula) — 634,
635
Oravec Ferenc — 289, 283
Oravec Imre — 282, 284
Oravec Lajoš — 282, 283, 284
Orendi Narbert (Orendy Narbert)
— 619
Oroslanj (Oroszlány) — 448
Oslanji Koznel (Oszlanyi Koznél)
— 588
Ostojić Ivan — 535, 536
Ostojić Vitko — 155
Ostrogonac Stevan — 182
Ošvat Mihailo — 535

P

Päcz — 173
Päfy Géza — 355
Pajčić Elek — 273
Pajčin Nikola — 273, 274, 275,
276
Pajić Nikola — 51
Palarski Zaka — 485
Pallavicini Alfons — 355
Palaty János — 288
Paliti Klara — 280
Palik Janoš (Pälik János) — 228,
545
Palinkaš (Pälinkäs) — • 623
Palotaš (Palotas Ferenc) — 205,
286
Palovinski Katalin — 494
Pamer (Pammer) — 633
Pančić Viktorija — 282
Panic Vukica — 487
Panin Jovana Petar — 486
Panin Jovana Simo — 486
Pap Lajoš — 205
Pap Sándor — 230

Papenhajm Fridrih fon Rabe (Pa-
ppenheim Friedrich Rabe, von)
— 39, 375, 416, 417

Papin Petra Jelka — 485
Papin Jose Toša — 485
Papuga Đerđa Đula — 490
Paramazović Stevan — 171
Pastoi Amon (Pásztóy) — 334
Patrik Eržebet — 280
Paulus, Fridrih fon (Paulus, Fri-
drich von) — 16, 18, 25, 27, 28,
34 37
Pavelić Ante — 32, 33, 62, 63, 517,
520, 522
Pavlik Mihajlo — 535
Pavlović Slavka Desanka — 492
Pecel (Petzei) — 570
Peci-Popović Pavle — 252
Pećanac Kosta — 412
Peić Pavle — 216
Pejović Labud — 203, 205, 229
Perčetić Ivan — 180, 181
Perd Borbala — 282
Perić Đorđe — 595, 597, 604
Perješi (Perjesi) — 403
Perl Gellért — 211, 213, 214, 218,
219
Petefi Sándor (Petöfi Sándor) —

Pe³terdy⁵päl — 39, 64, 68
Peterfia (Péterfia) — 375
Petric Stanko — 203
Petrov Zivka Janoš — 490
Petrović Petra Imre — 493
Petrović Ivo — 11
Petrović Joco — 402
Petrović Milanko — 402
Petrović Miloš — 252
Petrović Nikola — 546
Petrović Cige Vasa — 490
Pilišev Bela — 535
Pisarev Milutina Emilija — 486
Pisarev Milutina Grozdana — 486
Pisarov Zive Dušan — 487
Piuković (Piukovics) — 572, 575
Plati Pai (Plathy Pài) — 39, 303,
306, 322, 323, 328, 338, 383, 384,
386, 430, 431, 438, 442, 443, 444,
446, 447, 452, 471, 481, 499, 526,
584
Plavšić Lazar — 180
Poper Mor — 272
Poper Nandor — 272, 274, 275, 276
Popić Drago — 489
Popov Jelka — 480
Popov Justina — 495
Popov Mladen — 273

Popov Nenad — 273, 274, 275, 276
 Popov Nikolić Žandor — 336
 Popov Praskalov Soka — 299, 300, 301
 Popov Praskalov Žarko — 300
 Popović Alimpije — 498, 503
 Popović Lazara Emil — 492
 Popović Lazar — 51
 Popović Milan — 255, 263, 311, 314, 315, 355, 407, 503, 593
 Popović Vujice Nemanja — 491
 Popović Boška Stevan — 491
 Popović Vlado — 203
 Popović Jovana Vuica — 492
 Popović Zagorka — 496
 Popović Zivko — 498, 503
 Porubski (Porubszky) — 431
 Pozsar Ferenc — 181
 Pričić Bela — 218
 Prigimov Anastasija — 491
 Prodanov Nasta — 490
 Prodanović Borislav Bora — 224, 226, 227
 Prodanović Rada — 226, 227
 Prodanović Stevan — 226
 Prodanović Zivan — 226
 Prokić Kristina — 491
 Protić Ljubica — 225, 226
 Protić Ljubiša — 192
 Provči Irena — 205
 Provči Vladimir — 203, 536
 Pustačić Zivan — 198
 Pustajić Gavra — 232
 Pušin Zagorka — 182
 Puškarev Gojko — 273, 275, 276
 Puškarev Milan — 273

R

Rac Andor (Räcz Andor) — 371
 Rac Ferenc (Räcz Ferenc) — 217
 Rac Istvan (Räcz István) — 209
 Rac Jožef (Räcz József) — 300
 Rac Justinija (Räcz Jusztinija) — 209
 Rac Magda (Räcz Magda) — 209, 215, 216, 217, 220
 Radešić Rada Ankica — 489
 Radi (Rady) — 497
 Radić Peka — 489
 Radočai Laslo (Radocsay László) — 452
 Radojčić Marija — 407
 Radonić Jelena — 493
 Radosavljević Lazara Jovan — 491

Radostajev Lazara Miloš — 490
 Radovanov Kristina — 485
 Radovanović Žarko — 160, 192, 224
 Raduljkov Đorđe — 201, 228, 229
 Raić — 198
 Raić Vase Velimir — 492
 Rajčić Đurinka — 496
 Rajk Laslo (Rajk László) — 616
 Rajković Mita — 225
 Rakić Dimitrije — 210, 218, 220
 Rakić Dragiša — 413
 Rakić Teodor — 210
 Raković Predrag — 596
 Raletić Mladen — 393
 Ramić Žandor — 489
 Raninov Ruža — 492
 Rankov Melanija — 503
 Rapčanji Antal — 284
 Rapčanji Peter — 282, 284
 Rašić Svetozar — 29, 43
 Reder — 54
 Reich Lorinc — 198
 Reinhardt, general — 38
 Remeni Sneler Lajos (Remenyi Schneller Lajos) — 452
 Révai Gabriella — 210
 Ribentrop Joakim (Ribbentrop, Joakim von) — 14, 15, 19, 60, 63, 71, 92, 93, 317, 319, 362, 408, 515, 532, 533, 567
 Rideg Rajmond (Ridegh Raymond) — 185, 196, 243
 Róka Ferenc — 203
 Rondejov Katica — 496
 Ruskuć Đerd — 413
 Ruzvelt Franklin (Roosevelt, Franklin Delano) — 521

S

Sabo Ana (Szabó Anna) — 213
 Sabo Lukača Ferenc — 280, 283
 Sabo Geza (Szabó Géza) — 213, 219, 220
 Sabo Mihalj (Szabó Mihály) — 181
 Sačić Boška Milenko — 494
 Sakač Zoltan (Szakacs Zoltán) — 39
 Sakašits Arpad (Szakašits Árpád) — 616
 Sakvari (Szakváry) — 52
 Salarić Doka — 197
 Salaši Ferenc (Szalasi Ferenc) — 11, 544, 617, 619, 627, 628, 639, 631, 632, 635

- Salontai Mihajlo (Szalontai Mihály) — 431
 Saluka Hebrosa — 490
 Sarić Mihailo — 483, 484
 Sas Lajoš (Szász Lajos) — 453
 Satmari (Szatmáry) — 594
 Saukel Fric (Sauckel Fritz) — 567
 Savin Dušana Todor — 489
 Savin Emila Branka — 489
 Savin Emila Zora — 489
 Sekelj Jene (Székely Jenő) — 603
 Sekelj Jožef (Szekely Jozsef) — 182
 Sekulić Darinka — 491
 Sekulić Ljubica — 494
 Sekulić Nevenka — 402
 Sekulić Vujadin — 160, 179, 182, 201
 Semere Imre — 559
 Serenji i Laslo (Serényi Laszlo) — 355
 Sevkic Krista — 273
 Sigray Antal — 355
 Silbaški Boško — 244
 Silley Antal — 39
 Silić Milan — 226
 Simić Miroslav — 558
 Simin Milan — 192, 224
 Simović Dušan — 16, 183
 Singer Adolf — 208, 215, 216, 217, 220
 : Singer Antal — 209
 Sinjei Merse Jene (Szinyei Merse Jenő) — 452, 453
 , Sirčki Mileva — 496
 Sivački Lazara Stevan — 488
 Skandarski Svetislav — 202
 , Skandarski Vojislav — 225, 227
 , Sladić Miloš — 198
 Skuban Janoša Julian — 490
 Slakić Raja — 202
 Slavicek Franc — 462
 Smiljanić Miloje — 21
 Smiljanov Radovan — 192, 193, 224
 Sombathelji (Szombathelyi Ferenc) — 39, 178, 220, 234, 235, 247, 254, 255, 263, 276, 296, 310, 339, 343, 364, 366, 367, 368, 375, 376, 408, 415, 416, 419, 427, 505, 513, 514, 515
 Soti Ferenc — 202
 Sapanoš (Szappanos) — 230
 Spiro Mătyás — 229
 Spitzer Edita — 171, 172, 217
 Srdanov Time Dragoljub — 489, 559
 Sremac Isa — 536
 Stakić Stevan — 546
 Staničkov Dušan — 182, 205
 Stankov Tima — 224
 Stanković Radenko — 11
 Stepanov Božo — 300, 301
 Stepanov Arona Jovan — 485
 Stevanov Branislava — 486
 Steić Milivoja Joca — 487
 Steić Dušana Milivoj — 486
 Stević Ilija — 197
 Stipić Magda — 211
 Stoja Zivko — 224
 Stojadinov Milina — 491
 Stoj ai Deme (Sztójay Dome) — 13–19, 24, 26, 33, 53, 54, 60, 71, 73, 74, 92, 93, 108, 157, 177, 178, 179, 532, 542, 544, 590, 595, 615
 Stojakov Vukosava — 490
 Stojković Petra Dragoljub — 536
 Stojaković Lazar — 498, 499
 Stojanov Milica — 493
 Stojašić Milica — 496
 Stojkov Iso — 534
 Stojšić Sava — 393
 Stomm Marcel — 39
 Stopović Vujadin — 535
 Stranger Adam — 181
 Stražmešter Paine — 493
 Subotički Marija — 486
 Sukić Zivka Jovan — 516
 Sukić Zivko — 516
 Surnjik Istvan — 282
 Surnjik Laslo — 282, 284
 Suturović Antun — 211, 213, 214, 216, 217, 218, 219
 Szentgyörgyi, dr — 150
 Szent-Györgyi Albert — 362
 Szentgyörgyi István — 182
 Szilassi Ilona — 210
 Szökö Istvan — 159, 202

Š

- žacić Milenko — 559
 Sardi Jožef (Sardi József) — 557, 562, 563
 Safer (Schaffer Pal) — 171
 Sajković Milena — 487
 Sananović Momčilo — 159, 202, 203, 205, 229
 Šelkov Jaše Ivan — 496
 Šenbrun Tibor (Schönbrunn) — 182
 Šimoković Leo — 211

Šimoković Rokuš — 211, 216, 219, 220
 Simunov Mikloš — 181
 Šindler (Schindler) — 177
 Skrjanc Alojz Mirko — 629
 Slahta Eržebet — 253
šmit –
 Sokica Košta — 192, 203, 204, 224, 225, 226
 Šokica Stevana Zivan — 496
 Sombor-Svajnicer Jožef (Sombor-Schveintzer József) — 263
 Šomoškeli Antal — 284
 Somoškeli Janoš — 284
 Sotić Žarko — 225
 Sper Albert (Speer Albert) — 569
 Sram (Schramm Ernst) — 37
 Sreker Karolj (Schrecker Karoly) — 362
 Stai Fridrih — 298
 Stengraht (Steengracht) — 419
 Stenjit Pinda — 489
 Stepan Laslo (Stepan László) — 506, 511
 Sue Miklósa Ivan — 488
 Šučov Dušan — 225, 226, 229
 Sumenjak Slavko Slobodan Fiks — 618
 Svalb Lajoš (Schwalb Lajos) — 210
 Svalb Mikloš (Schwalb Miklós) — 210, 213, 214, 216, 218
 Svind István — 225

T

Takač Istvan — 242
 Takač Janoš (Takacs János) — 181
 Tanito Bela — 559
 Tarda Karlo (Károly) — 220
 Tartšai Vilmoš (Tartsay Vilmos) — 506
 Tašnjadi Andraš Nad (Tarsnady András Nagy) — 311
 Tašnjadi Đorđe — 333
 Teleki Bela (Teleky Béla) — 461, 462
 Teleki Pài — 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28
 Temerinac Toza — 516
 Terek Kalman (Tőro'k Kálmán) — 39
 Terzin Lazar — 51
 Tešin Mihajlo — 199
 Tikvicki Elemer — 212, 219, 220
 Tikvicki Geza — 215, 216, 218, 480

Tikvicki István — 212
 Tikvicki Nikola — 212
 Tikvicki Simo — 212, 213, 214, 219, 220
 Tildi Zoltan (Tildy Zóltan) — 349, 355, 616
 Tiso Jožef — 524
 Timär Zoltán — 229
 Todinov Toše Žarko — 495
 Tokin Stevan — 393
 Toldi Marija — 281
 Tot Fric — 569
 Toth Gyula — 204
 Toth Jožef — 299, 300
 Totović Vladimir — 227
 Trens Ma ti ja — 200
 Tucakov Josip — 181
 Tucakov Stevan — 181
 Turanski Laslo (Thuranszky László) — 453
 Turuc Janoš — 504

U

Ujsasi Istvan (Ujszaszy István) — 51, 129, 335, 336, 343, 344, 348, 349, 357, 383, 415, 426, 595, 616
 Ulrih Đula (Ullrich Gyula) — 406
 Uzelac Milan — 198

V

Vadasi (Vadász) — 233
 Vadović Mileta — 226
 Vajcenfeld Aranka — 488
 Vajks Maksimilijan (Maximilian von Weichs) — 56, 432, 529, 530
 Vajs Deneš — 483
 Vajzeker (Weizsäcker Ernest) — 13, 14, 71, 74
 Valenyik Mihaly — 228
 Vali Ferenc — 362
 Vamoši Jožef (Vamosi József) — 562
 Varbiro Đerđ (Varbiro György) — 564
 Varga Béla — 355
 Varga Gyula — 201, 228, 229
 Varsváy József — 15
 Vasiljević Lazar — 211, 213, 214, 216, 219, 220
 Vasiljević Mihailo — 211
 Vaš Imre (Vass Imre) — 635
 Vaškalić Draginja — 496
 Vašvari Jožef (Vasváry József) — 335

Vattay Antal — 39
 Vedreš Ferenc (Vedres Ferenc) — 557, 561, 563
 Veitinghof — 38
 Vekonj Jožefa Antal — 280, 283
 Velicki Uroša Novo — 491
 Veličkov Svetozar — 546
 Velić Miloš — 413
 Velnér Milan (Wellner Milan) — 546
 Venerić Katica — 494
 Vereš Janoš (Vörös János) — 39, 175, 381, 596
 Verešberanj (Vörösberany) — 461
 Verkmajster Karl (Werkmeister) — 34, 54, 55, 189, 513, 515
 Vernle Janoš (Vörnle János) — 29, 34, 43, 53, 156, 177
 Veršecki Andraš — 504
 Verteš Arpad (Vértés) — 504
 Vert Henrik (Werth Henrik) — 15, 16, 18, 27, 28, 31, 32, 34, 37, 39, 70, 118
 Veselinov Jovan Žarko — 523
 Vezemajer Edmund (Wesemayer Edmund) — 530, 543, 567, 568, 570
 Vidović Miloš Ratko — 498, 503
 Villani Frigyes — 90, 91
 Vinter August — 597
 Virag Balaž — 281, 284
 Virag Mačas — 281
 Visarionović Josif Staljin — 521, 525
 Višnicki Ivan — 535
 Višnjić Đure Dura — 491
 Vitez Janoš (Vitez János) — 228
 Vlah Stevana Sandor — 493
 Vlajkov Borislav — 229
 Vlakulin Katalin — 496
 Vlaškalić Stevana Milenko — 487, 558, 559
 Vlaškalić Vladimir — 393
 Vodianer Andor (Wodianer) — 361, 363
 Vojna Gabor (Vojna Gabor) — 619, 628, 632
 Vojnić Katica — 211
 Vojnić Marija — 212
 Vojnić Viktorija — 212
 Vojnović Eva — 492
 Vojović Milica — 486
 Vorgić Smiljka — 489
 Vorvački Gavro — 198
 Vračarić Ivan — 203
 Vrsjakov Živka — 485

Vučinić Novica — 413, 415
 Vučković Đerđa Božidar — 487
 Vujić Ivan — 181
 Vujkov Zdravko — 516
 Vukadinović Obzir — 198
 Vukić Uroš — 393, 559
 Vukić Žarko — 393

W

Wegner Irena — 208
 Wöhl Adél — 209
 Wohl Lola — 209, 215, 216, 217, 220
 Woermann Ernst — 14, 177, 178

Z

Zamurović Emil — 535
 Zamurović Mirko — 225
 Zarić Desanka — 494
 Zečević Julije — 217
 Zeldi Marton (Zöldy Márton) — 506, 510, 512, 514, 515
 Zelenak Janoš — 535
 Zelenak Pal — 535
 Zelić Lajoš — 284
 Zeremski Gojko — 535, 536
 Zerman Stanko — 187
 Zichy János — 355
 Zličić Đorđe (Đoko) — 192, 203, 204, 224, 243
 Zličić Žarko — 413
 Zlokolica Koviljka — 495
 Zlokolica Svetozara Vaso — 494, 559
 Zoldai (Zolday) — 466
 Zombori Đula (Zombory Gyula) — 259, 260, 261, 361, 552
 Zrenjanin Žarko Uča — 225, 242
 Zsigmont Timar — 155, 156
 Zsedény Zoltán — 39
 Zubković, vladika — 355

Ž

Žeravljev Jovo — 203, 224, 225, 227, 228, 229
 Žindelj Ferenc (Szindely Ferenc) — 452
 Živanov Emil — 496
 Zivanov Mileva — 496
 Zivanović Vladimir — 228
 Zivković Dragomir — 413
 Zuić Milana Dugomir — 495

GEOGRAFSKI NAZIVI

A

Ada (kod Sente) — 196, 215, 216,
229, 444 I
Adana — 362
Al. Videvec — 566
Albanija i— 193
Amerika — vidi Sjedinjene Ame-
ričke Države
Ankara (u Turskoj) — 36, 362
Apatin — 67, 137, 145, 164, 172,
173, 306, 414, 430, 442, 500, 551,
600, 610
Arad — 85
Austrija — 32, 413, 521, 614, 634,
637 I
Austro-Ugarska — 115, 118, 121

B

Baboča (Babo osa) — 544
Bač (Bacs) — 420, 438, 584, 601
Bačalmaš (Bacs-Almas — 38, 39,
40, 530
Bačandrašhaz (Bacsandrāshāz) —
601
Bačbokod (Bacsbokod) — 38, 41
Bačka — 8, 9, 29, 67, 58, 67, 73,
79, 85, 88, 90, 92, 94, 97, 99, 106,
107, 108, 115, 124, 127, 129, 130,
132, 133, 136, 142, 143, 144, 146,
147, 148, 149, 152, 157, 158, 159,
160, 163, 164, 165, 167, 179, 180,
185, 188, 189, 191, 192, 193, 197,
204, 221, 232, 234, 235, 241, 242,
243, 244, 245, 246, 247, 255, 261,
263, 264, 267, 270, 275, 285, 295,
299, 302, 305, 310, 311, 314, 315,
316, 317, 322, 330, 335, 336, 337,

344, 347, 349, 350, 351, 352, 353,
355, 381, 382, 390, 392, 393, 403,
404, 405, 406, 411, 413, 414, 41g,
420, 425, 426, 427, 428, 437, 441,
443, 444, 445, 446, 447, 450, 451,
452, 455, 456, 464, 468, 469, 481,
500, 504, 505, 507, 515, 516, 517,
518, 519, 524, 525, 526, 533, 535,
539, 545, 546, 558, 585, 602, 612,
614
Bačka Palanka — 105, 135, 136,
137, 145, 1164, 200, 306, 325, 413,
414, 420, 436, 442, 444, 459, 478,
479, 481, 500, 534, 535, 536, 551,
610
Bačka Topola — 67, 105, 135, 136,
137, 145, 164, 167, 168, 172, 173,
194, 195, 215, 225, 277, 286, 289,
322, 395, 399, 414, 441, 442, 444,
500, 507, 509, 568, 570, 572, 610,
611
Bački Breg — 29, 67
Bački Jarak — 200, 228
Bački Momoštor (Monostorzeg) —
137, 181, 182, 183, 184, 441
Bački Petrovac (kod Novog Sada)
194, 195, 200, 228, 229, 255, 601
Bački Sokolac (kod Bačke Topole)
— 131
Bačko Gradište (kod Bečeja) —
194, 200, 402, 407, 490, 491, 492
Bačko Novo Selo — 459
Bačko Petrovo Selo (Péterrev),.
kod Bečeja — 194, 444, 498, 499
Badačonjtomaj (Badacsontomaj)
— 61
Baja — 39, 68, 137, 430
Bajmok (kod Subotice) — 39, 40- *
Bakonjoslop — 137
Balaton — 37, 61

- Balatonalig — 51, 61
 Balatonfeld var (Balatonföldvár) — 462
 Balatonkali — 462
 Balkan — 17, 19, 73, 91, 362, 366, 367, 368, 375, 376, 409, 416, 417, 418, 517, 605
 Baltičko more — 18
 Banat — 17, 36, 58, 71, 72, 73, 74, 85, 90, 94, 97, 130, 135, 138, 193, 243, 244, 245, 246, 247, 285, 315, 331, 347, 368, 376, 380, 381, 413, 518
 Banatski Aradac (ikod Zrenjanina) — 243
 Banatsiko Arandelovo (kod Kikin-de) — 29
 Banova Jaruga (kod Kutine) — 440
 Banja Luka — 94, 504
 Baranja — 8, 9, 36, 67, 73, 90, 99, 132, 142, 147, 165, 167, 330, 356, 357, 390, 392, 393, 517, 518, 519, 525, 589, 612, 619
 Bare (Barcs, u Mađarskoj) — 38, 333, 356, 554, 556, 580, 581, 585, 586, 591, 592, 593
 Bartfa — 524
 Bartolovec — 422, 434
 Basai (Basal) — 555
 Batina (kod Osijeka) — 414
 Bazje — 591
 Beč (u Austriji) — 13, 14, 21, 32, 92, 94, 512, 513, 531, 532
 Bečej — 152, 164, 196, 197, 198, 199, 200, 205, 245, 246, 255, 313, R 444 4QR
 Begeč — 105, 125, 126, 137, 394, 413, 459, 516
 Bela Palanka — 57
 Beli Manastir (Pelmonostoron) — 555, 581, 582
 Beli Moriš — 51
 Belica (kod Čakovca) — 239
 Beograd — 11, 12, 14, 16, 20—22, 34, 43, 56, 84, 107, 109, 130, 136, 192, 221, 222, 275, 285, 326, 327, 328, 334, 381, 422, 531, 595, 597, ¹ 604, 607, 608, 612, 618
 Beremend — 581, 582, 583
 Berlin (u Nemačkoj) — 12—15, 17, 20, 24, 27, 33, 53, 54, 57, 59, 60, 71, 100, 157, 177, 179, 317, 318, 375, 529, 531, 541, 629
 Bern (u Svajcarskoj) — 13, 21, 36
 Berzence — 554, 593
 Besarabija — 491
 Bezdan — 41, 181, 183, 184, 272, 274, 275
 Bihać — 521
 Bijelo Brdo (kod Osijeka) — 580
 Bilogora (pl.) — 579, 592
 Bistrinei — 581, 583
 Bizovac (kod Osijeka) — 579
 Bjelovar — 432, 462
 Blatno jezero — 50
 Bođanski Rit (kod Odžaka) — 107
 Bogojevo (Gombos, kod Odžaka) — 38, 435, 459
 Bor (rudnik) — 569
 Bosanski Novi — 94
 Bosna — 32, 157, 193, 298, 328, 331, 366, 504, 605
 Bosna i Hercegovina — 521
 Bosut (reka) — 545
 Bračevci (kod Našica) — 579
 Brestovac (kod Odžaka) — 414
 Budim (u Mađarskoj) — 415
 Budimpešta (u Mađarskoj) — 7, 11—16, 20, 22—26, 28, 29, 31, 33—36, 43, 44, 50, 55, 60, 62, 69, 70, 71, 74, 87, 90, 92, 97, 98, 99, 100, 109, 110, 111, 115, 119, 122, 125, 127, 130, 132, 138, 141, 147, 151, 156, 157, 158, 161, 162, 163, 165, 166, 167, 171, 172, 173, 174, 176, 178, 179, 180, 188, 189, 190, 196, 221, 223, 229, 231, 233, 234, 235, 241, 244, 254, 255, 261, 262, 263, 264, 268, 269, 270, 276, 280, 294, 296, 298, 301, 306, 307, 310, 311, 317, 319, 322, 324, 326, 330, 334, 335, 337, 339, 340, 341, 342, 344, 347, 348, 349, 351, 354, 355, 356, 362, 363, 375, 377, 379, 381, 382, 383, 400, 401, 403, 405, 406, 408, 410, 411, 416, 417, 418, 420, 421, 424, 425, 427, 430, 431, 441, 443, 448, 449, 450, 452, 461, 465, 483, 484, 497, 499, 505, 511, 513, 515, 524, 526, 529, 530, 531, 538, 539, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 551, 552, 557, 562, 563, 564, 567, 568, 577, 589, 590, 595, 596, 598, 599, 600, 604, 607, 608, 613, 618, 624, 625, 627, 628
 Budisava (kod Novog Sada) — 163, 198, 199, 226, 227
 Bugarska — 15, 32, 57, 367, 605
 Bukin — 272, 459, 471
 Bukovac (kod Rume) — 327
 Bukovački salasi — 40

Bukovec (kod Donje Dubrave) — 410, 411, 414, 439
 Bukovina — 130, 146
 Bukurešt (u Rumuniji) — 531
 Buzaš (predgrađe Čakovca) — ■ 433

C

Celdemelk (Celldömölk) — 50, 61, 631
 Cirkovjani (Drávaegyhaza) — 621
 Crna Gora — • 331, 521, 605
 Crvenka (kod Kule) — 67, 441

Č

Čakovec (Csáktornyan) — 91, 134, 142, 147, 151, 152, 155, 166, 176, 178, 180, 187, 188, 239, 240, 241, 334, 400, 421, 423, 424, 427, 433, 440, 449, 461, 462, 482, 483, 566, 592, 618, 620, 621, 622, 623, 629
 Čantavir (kod Bač. Topole) — 41, 194, 195, 213, 215, 216, 280, 281, 282, 285, 286
 Čehoslovačka — 562, 614
 Celarevo (kod Bačke Palanke) — 534, 535
 Čepelj (Csepely) — 546, 616
 Čepreg — 535, 631
 Čeresneš (Cseresnyés) — 621
 Certe (Cserto) — 555
 Čičovac — 414
 Čihovec (Csehlak) — 621
 Čikerija (Csikéria) — 39
 Čilo — 459
 Coka (kod Kikinde) — 489
 Čongrad — 209, 547
 Corna (Csoma) — 631
 Čurgo (Csurgo) — 356, 554
 Čurug (kod Novog Sada) — 67, 197, 232, 235, 242, 243, 245, 269, 313, 341, 402, 487, 494, 495, 496, 507, 509, 511, 512, 517, 525, 558

Ć

Ćustendil (u Bugarskoj) — 57

D

Dalmacija — 331, 488, 608
 Danska — 636
 Darda (Qarda) — 41, 134, 135, 164, 356, 414, 456, 579, 582, 625

Debrecin (u Mađarskoj) — 531, 537, 542, 600, 602
 Despot Sv. Ivan (sada Despotove kod Novog Sada) — 199, 485, 486, 487
 Devecser (Devecser) — 625
 Diošvislo (Diosviszlo) — 555
 Dobrudža — 367
 Donja Dubrava (Alsódomboru, kod Ludbrega) — 421, 423, 427, 56&
 Donja Lendava (Alsólendava) — 75, 301, 302, 439, 449, 463, 625
 Donji Kovilj — vidi Kovilj
 Donji Kraljevec (Murakiraly) — 566, 622
 Donji Miholjac — 581
 Donji Milanovac — 608
 Donji Vakuf — 94
 Dragoman — 57
 Draškovec (Ligetvar) — 620
 Drava (reka) — 38, 41, 52—54, 71, 73, 91, 94, 356, 411, 421, 423, 433, 440, 462, 524, 554, 580, 581, 586, 591, 592, 593, 594
 Dravafok (karaula) — 554
 Drenovac — 579
 Dunafeldvar (Dunaföldvár) — 51, 61, 610
 Dunav (reka) — 37, 38, 40, 41, 52—59, 67, 73, 80, 91, 94, 186, 190, 196, 200, 227, 235, 236, 241, 242, 244, 255, 266, 267, 303, 314, 324, 325, 326, 327, 376, 383, 392, 403, 420, 424, 426, 444, 446, 451, 455, 456, 458, 463, 464, 468, 469, 471, 480, 481, 507, 510, 516, 517, 525, 534, 535, 539, 545, 546, 580, 585, 600, 601

Đ

Đakovo — 32
 Đekenješ (Gyékenyes, u Mađarskoj) — 410, 554, 555, 556, 585, 586, 592, 593, 610
 Đelekovac (kod Koprivnice) — 617
 Đendešpataja — 208
 Đepi (Gyepű) II — 630, 631, 635, 636, 637
 Đer — 533
 Did (Gyűd) — 581
 Đilaš — 534

Durđevac Nadatad (Nagyatád) — 462

Durđevo (Sajikasgyörgy, kod Žablja) — 131, 163, 201, 225, 241, 242, 246, 247, 378, 489, 490, 492, 493, 496

E

Engleska — vidi Velika Britanija
Enjing (Enying) — 625

Erdelj (mađarski) — 27, 44, 57, 180, 368

Erdevik (kod Iloka) — 298

Eršekčanad (Ērsekcsanad) — 39

Estergom (u Mađarskoj) — 98

Evropa — 34, 252, 351, 353, 354, 361, 362, 363, 390, 419, 517, 520, 521, 636

F

Fejer — 625

Feketić (sada Lovćenac, kod Bačke Topole) — 131

Feher-Kereš (Feher-Körös) — 61

Felše Sent Ivan (Felső Szent Ivan) — 40

Ferenc kanal (kanal kralja Petra) — 609

Fernbah (Fernbach) salasi — 40

Fikslinc (Fühlinz) — 93

Filipovo (Szenfűlöp) — 425

Finska — 252

Flosenburg (u Nemačkoj) — 263

Francuska — 19, 381

Fruška gora (pl.) — 298, 324, 325, 326, 327, 328, 405, 455, 471, 580

Futog (kod Novog Sada) — 196, 325, 459

G

Gajdobra (Szepliget, kod Bač. Palanke) — 67

Gančani (kod Murske Sobote) — 187

Gara — 29, 38, 41

Garanj (Garany) — 461

Garanje — 277

Gardinovci (kod Titela) — 471, 503, 509

Gerčenj (Goresőny) — 581

Gergeteg — 554

Gicenhof (Guitzenhof) — 93

Glina — 94

Gložan (kod Novog Sada) — 425, 545

Gola (kod Koprivnice) — 593

Golanta — 544

Gornja Gajdobra (kod Bač. Palanke) — 601

Gornji Breg — 169

Gornji Petrovci — 187

Gornji Milanovac — 608

Gornji Pustakovac — 483

Gospodinci (kod Zabija) — 244, 269, 299, 300, 301, 313

Grčka — 19, 605

Grgurevci (kod Rume) — 327

Gyékényes — 91, 178

H

Hadžicevo (kod Bač. Topole) — 131

Hajdukovo — 67

Hanušfalva — 524

Harkanj (Harkány) u Mađarskoj — 555, 579, 581

Harmaš-Kereš (Härmas-Körös, u Mađarskoj) — 61

Hedhat (Hegyhat) — 625

Hercegovina — 32, 193, 331, 605

Heveš — 208

Hlapinica (Lapányboi) — 621

Hodosanj (Hodosany) — 566

Hoimonna — 524

Horgoš — 41, 121, 209

Hrvatska — 28, 32, 46, 49, 57, 72, 73, 80, 92, 94, 108, 133, 139, 140, 154, 174, 193, 331, 342, 356, 366, 380, 381, 392, 403, 411, 455, 464, 478, 480, 483, 484, 487, 488, 516, 521, 534, 535, 547, 580

Hrženica (kod Ludbrega) — 400, 422

Hulo (Hulio), kota — 580

I

Ilima, majur — 40

Irotke (Irott kö) — 631

Istra — 301, 523, 605

Italija — 15, 32, 73, 90, 91, 94, 98, 317, 320, 364, 367, 413, 521, 533

Ivanec (kod Varaždina) — 400,
423, 462
Ivanovec (Drăvaszentiván) — 621,
622
Ivanščica (pl.) — 423

J

Jadovno (logor) — 32
Jadran (Jadransko more) — 18,
28, 73, 93, 94
Jajce — 94, 522
Janošhalma (Janošhalma) — 39
Jasenovac (kod Novske) — 32
Josipovac (kod Osijeka) — 579
Jugoslavija — 7, 11—28, 31—36,
37, 39, 43, 50, 55, 56, 59, 60, 71,
72, 73, 79, 85, 86, 90, 94, 97, 98,
99, 106, 108, 109, 141, 156, 162,
244, 265, 296, 301, 314, 333, 367,
380, 412, 416, 515, 517, 519, 520,
521, 522, 523, 526, 527, 604, 605,
611, 618

K

Kač (kod Novog Sada) — 197, 242,
489
Kačmar (Katymär) — 38, 40, 41
Kalnik (pl.) — 401, 422, 432, 440,
462, 463, 483, 592
Kanada — 408
Kanal Dunav-Tisa-Dunav — 38,
40, 41, 303
Kanal Kralja Petra — vidi Kanal
Dunav-Tisa-Dunav
Kanjiža — 67, 137, 145, 162, 322,
467
Kapelna — 579
Kapošvar (Kaposvar, u Mađar-
skoj) — 462, 554, 555, 557, 566,
584, 594, 628
Kapuvar (Kapunvár) — 631
Karađorđevo (kod Subotice) —
131, 334
Karloč — 480
Karlovac — 178
Karpati (pl.) — 524
Kaša (Kassa, u Mađarskoj) — 542
Kaštelj — 38
Kečkemet (u Mađarskoj) — 51,
61, 273, 444
Kelebija — 39
Kemes (Kémes) — 581, 582

Kereš (Körös) — 61
Kermend (Körmend) — 187, 631
Keseg (Koszeg) — 631
Kesinci — 456
Kesthely (Keszthely) — 625
Kijev (SSSR) — 614
Kikinda — 503
Kisač (kod Novog Sada) — 228,
255, 534, 536, 545, 546
Kišasalaš (Kisazälläs) — 39
Kišbunhalaš (Kiiskunhalas) — 42,
233
Kiškundorožma — 137
Kiškunfelednaza — 98
Kištarča (Kistarcsa) — 277, 131
Kišpešt — 546
Kleshajm (Klessheim, u Austriji)
— 614
Kljajićevo (Kerony) — 38, 40, 41
Kolomea (Galicija) — 209
Koložvar — 277
Komaron — 620, 633
Kopač (kod Osijeka) — 580
Kopačevo — 181, 184
Koprivnica — 410, 432, 434, 410,
592, 593
Kosovska Mitrovica (sada Titova
Mitrovica) — 94
Kotor — U
Kotoriba (Kotor, kod Čakovca; —
422, 423, 424, 425, 427, 433
Kovačvagač (Kovacsavagacs) —
560
Kovilj (Gornji i Donji kod Novog
Sada) — 163, 198, 226, 227, 242,
244, 325, 403, 413, 493
Kranjska — 18
Krimsko poluostrvo — 367
Krit (ostrvo) — 366
Križovec (Muraszentkereszt) — 621
Krnjaja — 441
Kruševac — 608
Kula (kod Bač. Topole) — 67, 93,
145, 164, 196, 306, 347, 413, 414,
431, 442, 500, 551
Kulpin (kod Novog Sada) — 194
Kunsentmarton — 51, 61
Kupusina (kod Sombora) — 40
Kursanec (Zrinyifalva) — 621
Küberkhäza — 29

L

Labod (u Austriji) — 554
Lakoč (Lakocs) — 555

Lalić (Lalimos) — 481, 498
 Lavić — 414
 Legrad (Légrad, kod Ludbrega) —
 188, 400, 421, 426, 427, 449, 525,
 585, 586, 592, 617, 618, 621
 Lelbach (Lellbach), pustara — 38
 Lemberg (kod Celja) — 531
 Lenti — 462
 Lepšenj — 51, 61
 Lerinc — 546
 Leskovac — 608
 Ležimir (kod Rume) — 327
 Lisabon (u Portugaliji) — 12, 36,
 361
 Lok (kod Titela) — 313, 493
 London (u V. Britaniji) — 22, 362,
 412, 595
 Ludbreg — 432, 433, 434, 462

LJ

Ljubljana — 178, 221, 422

M

M. Središće — vidi Mursko Sre-
 dišće
 Macinec (Miksavar, kod Čakovca)
 — 426
 Madaraš — 38
 Madrid (u Španiji) — 36
 Mađarbolj (Magarbolj) — 583
 Mađarska — 7, 11—15, 17—27, 29,
 31—34, 36, 44, 46, 50, 51, 55, 59,
 60, 63, 69, 71—74, 78, 79, 85, 86,
 90, 91, 93, 94, 95, 97, 98, 99, 100,
 107, 108, 114, 119, 120, 121, 123,
 124, 130, 133, 139, 140, 142, 143,
 148, 149, 152, 155, 158, 159, 161,
 164, 170, 173, 176, 177, 178, 179,
 180, 184, 186, 193, 195, 215, 230,
 235, 243, 251, 252, 263, 264, 265,
 267, 268, 271, 274, 275, 302, 307,
 311, 312, 314, 317, 318, 320, 332,
 333, 334, 344, 351, 352, 353, 355,
 362, 363, 365, 367, 375, 376, 378,
 380, 381, 382, 383, 384, 393, 394,
 399, 402, 403, 406, 407, 414, 415,
 417, 418, 419, 428, 429, 430, 444,
 445, 446, 447, 456, 462, 464, 467,
 471, 513, 514, 518, 519, 521, 524,
 529, 530, 531, 532, 533, 534, 537,
 538, 540, 547, 551, 553, 558, 562,
 563, 564, 567, 568, 569, 570, 571,
 573, 584, 591, 594, 596, 597, 605,

606, 608, 611, 613, 614, 622, 623,
 631
 Makedonija — 32, 521, 522
 Majlat (Majlath) — 555
 Mala Subotica (Kisszabadka) —
 483, 566
 Mali Beograd — 131
 Mali Idoš (kod Bač. Topole) —
 194, 195, 211, 451
 Mali Kanal — 420
 Mali Stapar (Kis Sztapar) — 40
 Mandelos (kod Srem. Mitrovice)
 — 488
 Marfa — 555
 Marcali — 51
 Marmorošsiget — 543
 Marošvašarhej — 542
 Marselj (u Francuskoj) — 11
 Martijanec (kod Varaždina) — 433
 Martinci (Martinics) pustara — 3'J
 Martinci — 579
 Martonoš — 444
 Međimurje — 8, 33, 55, 71, 72, 73,
 90, 92, 94, 107, 119, 132, 136,
 139, 151, 152, 153, 154, 155, 156,
 164, 165, 166, 176, 177, 178, 187,
 188, 221, 222, 239, 240, 253, 342,
 343, 356, 400, 401, 421, 423, 224,
 426, 432, 433, 440, 449, 451, 461,
 483, 524, 526, 547, 566, 621, 623
 Meljkut (Mélykut) — 39
 Mihalovec (Alsómihályfalva, kod
 Našica) — 411, 433, 482, 620,
 622
 Mileševo — 131
 Miškolc — 28, 542
 Mladenovo (kod Bačke Palanke)
 — 444
 Mohač — 51, 85, 553, 625
 Mol (kod Sente) — 347
 Moskva (u SSSR-u) — 36, 59, 252,
 377, 380, 415, 574, 614
 Moslavina — 422, 440, 579, 581
 Mošonmađarovar (Mosonmagyaró-
 vár) — 632
 Mošorin (kod Zabija) — 242, 243,
 313, 322, 323, 509
 Možga (Mozsgo) — 555
 Münchenkirchen — 92
 Munkač — 543
 Mura, reka — 9, 71, 187, 343
 Murakereszút — 91
 Murska Sobota (Muraszombat) —
 75, 134, 136, 180, 187, 188, 195,
 229, 302, 423, 463, 629, 635
 Mursko Središće — 134, 483

N

Nađalj (kod Srbobrana) — 536
 Nadatad (Nagytd) — 356, 554, 610
 Nadkanjiža — 7, 137, 277, 427
 Nadmirovo, pustara — 199
 Nađvarad (Nagyvarad) — 544
 Našice — 440, 591
 Nemač'ka — 11, 15, 17—21, 26, 27, 32, 71, 72, 73, 74, 92, 93, 94, 98, 99, 100, 120, 149, 157, 177, 185, 219, 252, 263, 317, 318, 320, 354, 362, 375, 380, 408, 416, 418, 419, 461, 512, 513, 515, 518, 519, 529, 530, 531, 532, 533, 553, 564, 567, 568, 569, 570, 578, 614, 615, 616, 626, 635, 636, 637
 Neretva (reka) — 266, 422
 Neštin (kod Ildka) — 327
 Nezavisna Država Hrvatska (NDH) — 9, 18, 23, 27, 32, 33, 35, 62, 63, 72, 73, 85, 91, 92, 151, 156, 177, 178, 240, 264, 298, 329, 334, 400, 584
 Nika — 620
 Niredhaza — 543
 Nirnberg (u Nemačkoj) — 13
 Nova Crvenka (kod Sombora) — 131
 Nova Gajdobra (Werkerle'alva) — 479, 601
 Nova Kanjiža — 632
 Nova Kapela (kod Slav. Požege) — 440
 Novi Bečej — 471, 492
 Novi Futog — 394, 601
 Novi Kisač — 130
 Novi Marof — 422, 423, 433
 Novi Pazar — 94
 Novi Sad — 67, 75, 80, 93, 98, 105, 106, 121, 122, 123, 130, 134, 135, 136, 137, 139, 141, 142, 145, 160, 161, 163, 164, 166, 174, 180, 183, 185, 188, 189, 192, 193, 195, 196, 199, 200, 201, 204, 216, 217, 222, 224, 225, 226, 227, 229, 230, 232, 234, 242, 245, 246, 251, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 264, 265, 266, 267, 268, 270, 275, 298, 299, 302, 303, 306, 308, 309, 312, 316, 321, 324, 327, 333, 334, 342, 347, 349, 350, 351, 352, 357, 377, 380, 382, 383, 384, 392, 393, 406, 407, 413, 414, 420, 425, 430, 431, 434, 435, 437, 442, 444, 445, 446,

!

450, 451, 453, 455, 459, 460, 464^, 465, 467, 468, 469, 470, 471, 473, 474, 475, 476, 478, 481, 484, 487, 488, 497, 498, 500, 502, 507, 509, Sli, 512, 513, 514, 515, 516, 530, 534, 536, 543, 545, 551, 552, 558, 600, 601
 Novi Sivac (kod Kule) — 95
 Novi Vrbas (Ujverbász) — 93, 136, 425, 601; vidi Vrbas
 Novo Selo (kod Varaždina) — 432, 439

NJ

Njeguševo (Ištenaldaš, Istenaldas)-> kod Sente — 131

O

Obrovac (kod Bačke Palanke) — 420, 536
 Obzir (lkod Sombora) — 413
 Odaltnand (Odalmand) — 610
 Odžaci (Hódsag) — 52, 137, 145, 164, 306, 414, 442, 500, 551, 610
 Oporovec (Dravafired) — 433, 482 :
 Orehovica (Dravadiós, kod Čakovca) — 427, 579
 Osijetk (Eszéek) — 52, 137, 440, 455, 554, 556, 580, 581, 591, 592
 Oslo — 13
 Oszentivan — 30, 31
 Otok (kod Čakovca) — 622

P

Pača (Pacsa) — 625
 Pačir — 40, 67, 210
 Pakrac — 440
 Palič (kod Subotice) — 414
 Palinovec (Alsópalfá) — 621
 Pančevo — 192
 Papa (Papa) — 631
 Papuk (pl.) — 411, 440, 579, 592'
 Parage (Parrag, kod Bačke Palanke) — 478, 479, 480, 481, 536
 Pairiz (u Francuskoj) — 11
 Pašićevo (sada Zmajjevo, kod Srbobrana) — 199, 200, 228, 413, 425
 Pečvarad (Pécsvarad) — 625
 Pečuj (Pecs, u Mađarskoj) — 7,.

27, 30, 31, 52, 161, 290, 537, 542,
555, 556, 581, 582, 585, 591, 619,
625
Paklenica (Bányavär) — 621
Pelérd (Pellérd) — 555, 581
Perlez (ikod Zrenjanina) — 243
Pešta (u Mađarskoj) — 352
Petrijevci — 579
Petrinja — 94
Petrovac (Petrőc) — 425
Petrovaradin — 192, 325, 327
Petroci (Petrőczy, kod Subotice)
— 41
Pirót — 57
Pivnice (kod Odžaka) — 194, 414,
480
Pleternica (kod Slav. Požege) —
440
Podbrest (Drăvaszilas) — 621
Podgorac (kod Našica) — 579
Podravlje (Jènofalva) — 430
Podravska Slatina — 426
Podturen (Bottomyarói) — 621
Podunavlje — 34, 314
Poganovci — 579
Poljska — 351
Pomorišje — 51
Pomurje — 90, 94, 205
Portugalija — 11
Potisje — 58
Potkarpatje — 427, 428, 524, 544
Poznanovci — 483
Prača (kod Rogatice) — 94
Prag (u Cehoslovačkoj) — 595
Pragenhof — 178
Prekodunavlje — 8
Prekomurje — 8, 90, 93, 94, 119,
295, 355, 461
Prelenitec (Dravăohid) — 621
Prelog (Perlak) — 142, 151, 152,
166, 176, 188, 241, 400, 421, 427,
433, 449, 483, 566
Prijeđor — 94
Primorje — 422
Pristina — 94
Prnjavor (kod Iriga) — 327
Prozorska dolina — 412
Psunj (pl.) — 440
Pustafa (Pusztafa) — 434

R

Raba — 29
Radfalva — 581
Rajh — vidi Nemačka

Rakičan (kod Murske Sobote) —
187
Ravna gora (kod Valjeva) — 607,
608
Revfalu (Révfa) — 581
Regmenca — 560
Ridica — 30, 413
Rijeka — 21, 73, 178, 523
Rim (u Italiji) — 21, 90, 91
Rogatica — 131
Roža (Rózsa), majur — 41
Rudo — 94
Ruma — 298
Rumenka (kod Novog Sada) —
545
Rumunija — 15, 26, 27, 49, 57, 74,
177, 318, 364, 367, 381, 614
Rusija — vidi Sovjetski Savez

S

Sabodsalaš — 51, 61
Sakalovci (Szakonyfolu) — 629
Sandžak — 412, 522
Sarajevo — 53, 59, 94
Sava (reka) — 37, 91, 422
Sava (Szava, kod Peču ja) — 555
Savino Selo (kod Kule) — 194;
vidi Torža
Segedin — 7, 11, 27, 30, 39, 181,
184, 185, 188, 194, 195, 233, 263,
266, 277, 296, 298, 306, 308, 312,
322, 336, 347, 382, 394, 401, 403,
404, 420, 430, 431, 436, 437, 441,
447, 468, 525, 558
Sekelj (oblast) — 367
Sekešfehervar — 542
Seksard (Szekszárd) — 290
Selence (naftonosno polje) — 439
Selnički breg — 483
Sengort (Szigórt) — 625
Sentgothard (Szentgotthárd) — 631
Sent Laslo (Szt. László) — 555
Senta — 67, 134, 141, 145, 162, 164,
180, 189, 195, 196, 215, 229, 322,
382, 414, 430, 444, 468, 481, 488,
489, 551, 570, 573
Sentandreja — 55, 273, 361
Senteš — 161
Sentlerinc (Szentlőrinc) — 356, 581,
625
Sentrokuš (Szentrökus) — 621
Sepeš (Szepes) — 524
Sevemo more — 18
Sicilija (ostrvo) — 408

- Sigetvar (Szágetvar) — 555, 556, 581, 585
- Silibaš (Szilbacz, kod Bačke Palanke) — 393, 478, 479, 481, 487, 535, 536
- Sirig (kod Novog Sada) — 131
- Sivac (kod Kule) — 414
- Si vica (Muraszilvagy) — 621
- Sjedinjene Američke Države (SAD) — 36, 266, 351, 352, 408, 412, 521, 596
- Sjenica — 94
- Skoplje — 57
- Slatina (kod Barča) — 38
- Slavonija — 404, 432, 440, 521
- Slavonski Brod — 136, 440
- Slovačka — 177, 381, 415, 524, 577
- Slovenačko primorje — 523
- Slovenija — 301, 521, 526, 606, 637
- Sofija (u Bugarskoj) — 32, 57
- Sokolovac (kod Koprivnice) — 410
- Solun (u Grčkoj) — 21
- Sombathelj (Sombathely, u Mađarskoj) — 50, 61, 187, 241, 301, 333, 400, 410, 421, 422, 426, 427, 432, 439, 542, 617, 618, 623, 628, 629, 631
- Sombor — 37, 38, 40, 41, 67, 68, 75, 94, 95, 134, 136, 137, 141, 145, 160, 161, 163, 169, 179, 180, 181, 183, 184, 189, 192, 195, 197, 198, 205, 234, 235, 269, 272, 274, 275, 303, 306, 322, 371, 375, 382, 383, 384, 389, 405, 411, 413, 414, 415, 430, 434, 435, 436, 438, 441, 442, 445, 451, 460, 467, 468, 471, 488, 507, 514, 517, 527, 551, 570, 573, 575, 596, 610, 611
- Sovjetski Savez — 11, 15, 16, 39, 54, 86, 96, 158, 170, 178, 185, 223, 245, 252, 274, 318, 351, 362, 364, 381, 408, 409, 521
- Srbija — 43, 53, 55, 59, 78, 85, 107, 108, 128, 158, 167, 174, 189, 190, 315, 326, 328, 329, 331, 334, 367, 375, 376, 377, 379, 380, 381, 408, 412, 413, 521, 569, 595, 604, 605, 608
- Srbobran — 52, 67, 194, 200, 245, 254, 255, 322, 323, 335, 347, 441, 601
- Srednji Salasi (kod Bačke Topole) — 131
- Srem — 285, 298, 323, 347, 392, 393, 403, 405, 413, 420, 455, 481, 499, 504, 516, 518, 520, 525, 535, 539, 545, 546, 580
- Sremska Mitrovica — 136, 192, 298, 326, 327
- St. Angyalbandi — 67
- Staljingrad (u SSSR-u) — 366
- Stanišić (kod Sombora) — 38, 40, 41, 413
- Stapar (kod Sombora) — 67, 414
- Stara Gradiška — 32
- Stara Kanjiža — 277, 279, 321, 382, 404, 430, 443, 462, 539, 551, 570, 573
- Stara Palanka (Ópalanka) — 498, 499, 503
- Stara Srbija — 157, 193, 328
- Stara Zalata (Sztara Zaláta) — 581
- Stare Moravice — 40
- Stari Bečej — 105, 136, 137, 145, 200, 229, 261, 306, 347, 414, 441, 442, 451, 491, 500, 507, 509, 534, 536
- Stari Futog — 197, 199, 228, 229, 545, 601
- Stari Sivac — 273, 274, 275, 487
- Stari Vrbas — 601; vidi Vrbas
- Stepanovićevo (kod Novog Sada) — 131
- Strigovar (Strigóvar) — 483, 620
- Subotica — 37, 41, 52, 75, 80, 97, 101, 134, 135, 136, 137, 141, 145, 161, 164, 168, 172, 179, 180, 189, 192, 194, 195, 196, 197, 199, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 220, 229, 277, 279, 280, 281, 286, 293, 307, 322, 369, 371, 382, 383, 384, 390, 391, 414, 425, 430, 435, 444, 451, 468, 470, 471, 488, 507, 551, 600, 602, 603
- Subotište (kod Rume) — 161
- Suho Polje (kod Virovitice) — 440
- Susek (kod Rume) — 516, 545
- Sušak — 91
- Sutjeska (reka) — 422
- Suza — 181, 184
- Sv. Ivan-Zelina (kod Zagreba) — 432, 440
- Sv. Juraj na Bregu (Viziszentgyörgy) — 621
- Sv. Marija na Muri (kon Đekenješa) — 410, 484

Sv. Petar na Krasu — 178
Sveta Jelena (Szentilona) — 433
Sveti Andrej — 551
Sveti Ivan — vidi Šajkaš
Svetičevo — 131
Svetozar Miletić (Nemesmiietics)
— 40, 41, 67

Š

Sabac — 136, 327
Sajkaš (kod Titela) — 325, 242,
244, 254, 264, 265, 558
Šajkaška (oblast) — 196, 241, 507
Šajkaški Sveti Ivan — vidi Šajkaš
Šandrovec (kod Varaždina) — 432,
439
Šaponje (kod Sombora) — 413
Šarbogard (Särbogård) — 51, 61
625
Šarengard — 347
Šarvar (Särvär) u Mađarskoj —
7, 50, 61, 107, 158, 302, 330, 332,
333, 340, 361, 551, 631
Šašd (Sasd, u Mađarskoj) — 610
Šatoraljaiuhelj (Satoraljaiuhely, u
Mađarskoj) — 137, 557, 558, 559,
560, 562
Šatorheđ (Šatorhegy) — 558
Šekešfehervar (Székesfehérvár) —
625
Šelje (Sellye) — 554, 555, 581, 582,
585
Šemoved — 422
Šikešd (Sükösd) — 39
Sikloš (Siklós) — 30, 31, 137, 356,
555, 581, 582, 583, 625
Šimeg (Šiimeg) — 50, 61, 462, 625
Šio (Sio), pustara — 555
Šomod (Somogy, u Mađarskoj) —
356, 357, 526, 619, 625
Šomod Apati (Somogy Apati) —
555
Šomodharšad (Somgyharsagy) —
555
Šopron (Sopron) — 631
Šopronkehid (Sopronköhid) — 629
Šorokšar — 180
Štajerska — 18
Štefanec — 422
Štokolm (u Danskoj) — 36
Švabheđ (Svabhegy) — 541

T

Tankosićevo (kod Novog Sada) —
131
Teheran (u Iranu) — 412
Telečka — 38, 40, 181, 183, 184
Temerin (kod Novog Sada) — 227,
245, 509
Temišvar (u Rumuniji) — 38, 208
Tereheđ (Terehegy) — 581
Tisa (reka) — 30, 37—39, 52, 80,
94, 186, 196, 235, 236, 241, 242,
243, 245, 265, 303, 312, 383, 424,
426, 444, 446, 464, 468, 469, 507,
517, 537, 538, 584
Tisazug — 51, 61
Titel — 105, 137, 164, 199, 227, 242,
269, 289, 306, 313, 316, 323, 347,
414, 442, 493, 551, 610
Tolna — 619, 625
Tomićevo (kod Odžaka) — 130
Tomislavci (kod Bačke Topole) —
131
Tompá — 39
Topolca — 50, 61, 625
Torža (sada Savino Selo kod Ku-
le) — 420
Tovariševo (Băcstováros, kod ba-
čke Palanke) — 420, 425, 481, 499
Treci Rajh — vidi Nemačka
Transilvanija — 120, 367, 368
Travnik — 94
Trijanon — 59, 65, 380, 464, 468,
469
Trst — 178, 422
Turija (kod Srbobrana) — 194,
244, 323, 335, 407, 488, 536
Turonj (Turonv) — 555, 581
Turska — 362, 417

U

Ujhelj (Ujhely) — 558
Ukrajina — 416, 417
Ungvar — 543
Uroševac — 94
Ustiprača — 94

V

Vac — 558
Vajska (kod Bač. Palanke) — 130
Vajslo (Vajszlo) — 581, 582
Vaneca — 618

Valjevo — 85, 608
 Varaždin (Varasd) — 187, 240, 400,
 422, 423, 432, 433, 434, 440, 462,
 463, 592
 Varaždinske Toplice — 400, 462
 Vardar (reka) — 57
 Vaš (Vas) — 547, 631
 Vašvar (Vasvar) — 631
 Vašington (u SAD) — 22, 36
 Vatikan — 13, 32
 Velika Britanija — 36, 252, 362,
 363, 412, 418, 521
 Velika Kanjiža — 101, 343, 449,
 622, 632, 633, 634, 635
 Veliki Bečkerek — vidi Zrenjanin
 Veliki Štefimec (Drăvaszentistvan)
 — 621
 Veliko Innovo (pustara, kod Sr-
 bobrana) — 228
 Vendski kraj — 449, 463
 Verece (Veroeze) — 591
 Versaj (u Francuskoj) — 59
 Vespem (Veszprém) — 625
 Vetemik (kod Novog Sada) — 130,
 197
 Vilanj (Villány) — 137, 581, 625
 Vilovo (kod Titela) — 509
 Viljevo (kod Osijeka) — 581, 583
 Viljevogrin — 579
 Vinkovci — 38, 59, 440, 504, 530
 Virovitica — 440, 580, 592, 593
 Visio (Viszlo) — 555
 Visoko — 94
 Viši (u Francuskoj) — 21, 36
 Viteri (pustara) — 555
 Vizvar — 37
 Vladimirevci (kod Osijeka) — 579
 Vojvoda Mišić (kod Novog Sada)
 — 130
 Vojvodina — 36, 193, 225, 233, 253,

270, 271, 274, 285, 297, 330, 331,
 332, 339, 353, 381, 394, 412, 414,
 424, 430, 454, 510, 511, 517, 518,
 520, 522, 551, 558, 612
 Vranno — 524
 Vrbas (N. i St., kod Kule, sada Ti-
 tov Vrbas) — 137
 Vukovar — 192, 327, 420, 459

Z

Zadar — 523
 Zagreb — 22, 32, 33, 62, 151, 155,
 156, 178, 187, 221, 306, 400, 410,
 422, 440, 462, 488, 531, 618
 Zaječar — 608
 Zaksenhauzen — 461
 Zala — 526, 547, 534
 Zalaegerseg (Zalaegerszeg) — 161,
 449, 462, 623, 625
 Zalata (Zaláta) — 581
 Zemun — 29, 440
 Zinersdorf (Sinnersdorf) — 93
 Zirc — 137, 625
 Zmajevac (na Fruškoj gori) — 181,
 183, 184
 Zrenjanin — 192, 232, 243

Ž

Zabalj — 163, 164, 195, 197, 198,
 199, 201, 225, 226, 230, 231, 232,
 233, 234, 235, 242, 243, 244, 245,
 246, 247, 261, 262, 266, 269, 289,
 306, 309, 312, 315, 316, 341, 342,
 348, 350, 378, 380, 414, 442, 488,
 493, 494, 495, 496, 505, 507, 508,
 511, 515, 527, 551, 558, 610
 Zabnik (Békasd) — 423, 621

Armije

— 3. jugoslovenska — 7

mađarske :

— 2-ga — 37, 293, 365, 377
 — 3-ća — 37—41, 45, 63, 79, 81, 101, 132, 235, 260, 402, 403, 427, 432, 434, 440, 460, 468, 477, 478, 481, 499, 502, 525

nemačke:

— 2. oklopna — 56, 107, 108, 109, 233, 432, 463, 530

Bataljoni

NOVJ :

— »Sandor Petefi« (Sandor Petöfi) — 440, 521, 579, 591
 — Diverzantski Glavnog štaba Vojvodine — 580

mađarski :

— 5. biciklistički — 303
 — 16. graničarski — 38, 39, 189, 299, 303, 306, 327, 337, 338, 444, 460, 466, 468, 585, 610
 — 31. granični — 83
 — 53. graničarski poterni — 241, 410, 427, 428, 482, 585, 617
 — 54. graničarski poterni — 426, 555, 580, 585, 587, 588
 — 55. poterni — 303, 306, 502. 585, 610

Brigade

četničke:

i

— 1. bačka — 413, 414
 — 2. bačka — 413, 414
 — 3. bačka — 414
 — 4. bačka — 414
 — 5. bačka — 414

mađarske:

— 1-va 2. armije — 37, 39
 — 1. avio — 39
 — 1. konjička — 39
 — 1. moto — 39, 40, 54
 — 2. moto — 39, 40, 54
 — 2-ga 4. korpusa — 38, 39, 52
 — 2. konjička 5. korpusa — 39, 40, 174, 175, 188, 189
 — 2. lovačka 5. korpusa — 234
 — 3-ća 3. armije — 37
 — 9-ta — 39
 — 10-ta 4. korpusa — 38, 39, 40, 52, 64, 66, 67, 68
 — 11-pešadijska — 39, 40, 41
 — 12-ta 2. armije — 37
 — 12-ta 4. korpusa — 38, 39, 40, 52, 67, 293
 — 13-ta 1. korpusa — 38, 39
 — 14-ta 5. korpusa — 39
 — 15-ta 1. korpusa — 38, 39, 189, 234, 235, 245
 — 19-ta 5. korpusa — 39
 — 21. konjička Brzog korpusa — 39
 — 101-artiljerijska — 39
 — 101. protivvazдушna — 39
 — Ratne flotile — 41, 42

NOVJ:

- 1. vojvodanska — 580
- 2. »Ljubo Šercer« 14. slovenačke divizije — 637
- 2. vojvodanska — 580
- 12. slavonska — 400, 440
- 15. vojvodanska »Sandor Petafi« — 8
- 16-ta 12. slavonske divizije — 400
- 17-ta 10. divizije — 462
- »Braća Radić« — 421, 423, 432, 462

Divizije

mađarske :

- 1. konjička — 444
- 5. dopunska — 623
- 7. pešadijska — 427, 440, 461
- 9. laika — 343
- 10. pešadijska — 538, 554, 555, 566, 579, 580, 583, 584, 585, 588, 591, 592, 593
- 13. laka (kasnije pešadijska) — 444, 456, 460, 464, 468, 481
- 14. laka — 444
- 15. laka — 302, 321, 322, 324, 327, 328, 347, 382, 384, 389, 394, 402, 430

nemačke:

- 1. kozačka — 432
- 55. oklopno-grenadirski »Norvegia« — 432
- 187. rezervna — 432
- 704. pešadijska — 298
- 714. pešadijska — 298
- Kozačka — 471

NOVJ:

- 10-ta — 462
- 12. slavonska — 400, 440
- 14. slovenačka — 637
- 16. vojvodanska — 8
- 23. srpska — 569
- 25. srpska — 569
- 28. slavonska — 421, 423
- 36. vojvodanska — 8
- 51. vojvodanska 8

sovjetske:

- 31. gardijska 3. ukrajinskog fronta — 612

Divizioni

mađarski :

- 5. artiljerijski — 592
- 9-ti — 241
- 10. izviđački — 588
- 10. jurišni artiljerijski — 554, 555, 566, 585, 588
- 11. poljski artiljerijski — 555, 581, 582
- 12. poljski artiljerijski — 555, 566, 585
- 15. artiljerijski — 460

Grupe

nemačke (borbene)

- »Bader« — 298
- »Borovski« — 298, 327
- divizija »F« — 432, 529, 597
- »Zapadna Bosna« — 298
- 1. oklopna — 59

NOVJ:

- Glavna operativna grupa divizija — 608

Jedinice vojske Kraljevine Jugoslavije

- 1. konjička divizija — 37
- 1. posadna divizija — 37
- 3. pešadijska divizija — 37
- 3. armijska grupa — 604

Komande

Centralna istražna mađarska kraljevska žandarmerijska komanda — 179, 191, 241, 343, 382, 481, 483, 511, 544, 545 598

Glavna komanda Istražnog odeljenja mađarske žandarmerije — 29, 31

Komanda četničkih odreda Jugoslovenske vojske — 412

Komanda Jugoistoka (nemačka) — 531, 596

- : Komanda logora za internirce u Subotici — 172, 173; Apatinu — 173; B. Topoli — 173
 - .Komanda mađ. kralj. Rečne flotile — 326
 - Komanda organizacije Levente (omladinska predvojnička obuka) — 176, 293, 294, 302, 321, 385, 442, 501, 572, 609
 - Komanda Vojvodine (četnička) — 413
 - .Komanda vojno upravne grupe Južne mađarske armije — 49, 75, 76, 77, 87, 101, 103, 104, 107, 110, 117, 126, 132, 134, 135, 139, 142, 147, 154, 158, 160, 165, 166, 171, 173, 497
 - Mađarska kraljevska glavna policijska komanda — 399, 632
 - Okružna žandarmerijska komanda u Segedinu — 185, 382
 - Komanda 2. operativne zone NOV i POJ — 422
 - Vrhovna komanda Bugarske — 57
 - Vrhovna komanda Jugoslovenske vojske u otadžbini — 412, 413, 414, 596, 600, 606
 - Vrhovna komanda kraljevske Jugoslovenske vojske — 56
 - Vrhovna komanda mađ. kraljevske vojske — vidi Generalštab mađarske kraljevske vojske
 - Vrhovna komanda Vermahta (OKW) — vidi Generalštab nemačke vojske
- Korpusi
- mađarski :
- 1-vi — 28, 38, 39, 40, 41, 42, 296
 - 2-gi — 28, 627
 - 3. sombatheljski — 37, 63, 68, 76, 187, 188, 239, 241, 301, 343, 356, 357, 394, 400, 401, 410, 421, 422, 423, 424, 426, 427, 432, 433, 434, 439, 440, 481, 499, 566, 593, 617, 620, 623, 627, 628
 - 4. pečujski — 28, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 52, 64, 67, 68, 107, 290, 293, 356, 357, 411, 424, 427, 440, 451, 456, 481, 499, 537, 538, 566, 580, 583, 584, 585, 587, 591, 592, 593, 594, 619, 624, 625, 627, 628, 630
 - 5. segedinski — 28, 39, 41, 42, 104, 107, 141, 149, 175, 188, 189, 234, 235, 236, 242, 245, 255, 260, 263, 270, 277, 279, 284, 296, 297, 298, 299, 300, 306, 308, 322, 323, 326, 337, 338, 341, 342, 347, 349, 394, 401, 402, 403, 404, 415, 420, 431, 432, 435, 458, 459, 460, 464, 467, 468, 470, 475, 476, 478, 481, 498, 499, 500, 509, 525, 538, 585, 590, 600, 610, 611, 613
 - 6. debrecinski — 538, 600, 602
 - 9-ti — 538
 - Brzi — 39, 40, 54, 55
 - Mehanizovani — 39
- nemački :
- 3. SS oklopni — 432
 - 41-vi — 38, 109
 - 46-ti — 37, 38, 52
 - 69. rezervni — 591, 593
- NOVJ :
- 2. hrvatski (6. korpus) — 405, 591, 553, 579
 - 10-ti — 591
- ostali :
- Bački korpus (četnički) — 413
 - 11. italijanski korpus — 422
- Odredi
- NOP:
- Bačko-baranjski — vidi 3. bačko-baranjski
 - Fruškogorski — 298, 463
 - Gorički — 629
 - Kalnički — 421
 - Kisački — 545
 - Lackov 4. slovenačke (štajerske) operativne zone — 637
 - Podunavski — 298
 - Posavski — 298
 - Sremski — 580
 - 1. sremski — 545
 - 2. sremski — 545
 - 1. šajkaški — 232, 243
 - 3. bačko-baranjski — 403, 405, 420, 425, 431, 478, 479, 481, 498, 499, 504, 516, 535, 523, 525, 536, 546, 580
 - Srpski dobrovoljački korpus (Ljo-tičev) — 604, 605

Operacije (nemačke)

- »Svare« (Schwarz) — 366, 422
- »Vajs« (Weis) — 366, 422
- »Vildsan« — 432

Pukovi

mađarski :

- 2. konjički — 444
- 3-ći — 592
- 5. pešadijski — 187, 302, 322, 347, 451
- 5. stražarski — 500, 502
- 6-ti — 555, 585, 588, 591, 593
- 7. pešadijske — 233
- 8. »Kralj Bela« — 456, 555, 579, 581, 583, 585, 588
- 9. pešadijski — 242, 500, 501
- 10. pešadijski — 440, 555, 556
- 13. pešadijski — 591, 593
- 17. pešadijski — 188, 241, 426, 427, 440, 462
- 18. pešadijski — 555, 566, 585, 593
- 20-ti — 303, 306, 500, 585
- 66. pograničnih lovaca — 81

nemački :

- 5-ti — 432
- 8-rni — 432
- 462. grenadirski rezervni — 432

Štabovi

mađarski :

Generalštab mađarske kraljevske vojske — 16, 27, 28, 31, 37, 38, 44, 46, 49, 50, 53, 59, 61, 69, 74, 87, 89, 92, 97, 98, 101, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 117, 118, 125, 126, 127, 129, 130, 131, 132, 137, 141, 142, 147, 148, 151, 154, 157, 158, 160, 163, 164, 165, 166, 167, 169, 171, 172, 173, 174, 176, 178, 185, 187, 188, 190, 191, 192, 208, 214, 215, 220, 221, 223, 230, 234, 235, 236, 242, 244, 246, 247, 253, 254, 256, 260, 262, 263, 272, 276, 277, 279, 280, 286, 294, 297, 298, 300, 301, 302, 306, 308, 309, 310, 322, 323, 324, 326, 328, 329, 336, 337, 341, 342, 343, 347, 349, 356, 357, 363, 366, 376, 379, 381, 382, 384, 400, 402, 410,

411, 415, 416, 417, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 426, 427, 432, 434, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 450, 452, 455, 456, 460, 461, 464, 468, 471, 477, 478, 481, 482, 484, 497, 498, 499, 500, 502, 505, 507, 509, 510, 511, 513, 514, 515, 558, 573, 574, 575, 586, 590, 592, 598, 617, 619, 620, 627, 629, 631

nemački :

Generalštab nemačke vojske — 15, 16, 27, 37, 39, 53, 57, 94, 98, 149, 233, 318, 320, 329, 379, 380, 416, 419, 513, 515, 529, 531, 533, 569
Operativni »Margarita I« — 530

NOV i POJ:

Glavni Narodnooslobodilačke vojske i PO Hrvatske — 422
Glavni NOV i PO za Vojvodinu — 393, 405, 407, 426, 455, 504
Glavni narodnooslobodilačkih partizanskih odreda — 192, 193
Vrhovni Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije — 222, 393, 523

OSTALI POJMOVI

Američka vojna misija pri štabu Draže Mihailovića — 596
Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije (AVNOJ) — 521, 522
Budimpeštanska policijska kapetanija — 261, 430, 465, 544
Dunavska flotila (mađarska) — 298, 329
Centrala državnog ureda za kontrolu stranaca (Keokh) — 551
Centrala državne bezbednosti — 335, 336, 344, 347, 348, 349, 382, 393, 394, 403, 407, 411, 415, 424, 428, 438, 442, 443, 444, 446, 447, 452, 460, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 473, 474, 477, 478, 481, 483, 484, 498, 502, 524, 544, 574, 577, 578, 595, 598, 599, 623
Centralni komitet Komunističke partije Jugoslavije (CK KPJ) — 215, 222, 225, 232, 405
Centralni komitet Saveza komunističke omladine Jugoslavije (CK SKOJ-a) — 192

- Civilna uprava u Međimurju — 165, 166, 168
- Drugo zasjedanje Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije (AVNOJ-a) — 522
- Gestapo (Tajna državna policija) — 263, 531, 543, 546, 558, 615, 633
- Glavna uprava za radnu snagu — 567
- Glavni ustaški stan (u Italiji) — 32
- Hrvatska seljačka stranka (HSS) — 32, 33
- Hrvatska stranka prava (HSP) — 32
- Jevrejski savet — 543
- Jugoslovenska socijaldemokratska partija — 180
- Kapetanije mađarske kraljevske policije
- Kanjiža — 539, 551, 570, 573
 - Novi Sad — 357, 406, 430, 467, 468, 524
 - Senta — 551, 570, 573
 - Sombor — 551, 570, 573
 - Subotica — 551, 570, 573
- Kominternu — 187
- Komiteti KPJ i SKOJ-a
- Mesni komiteti KPJ :
- Bačka Topola — 194, 195
 - Bački Petrovac — 194
 - Cantavir — 194, 195
 - Kulpin — 194
 - Mali Idoš — 194
 - Pivnice — 194
 - Savino Selo — 194
 - Senta — 195
 - Sombor — 181
 - Stari Bečej — 194
 - Subotica — 194, 215
- Mesni komitet SKOJ-a za Sombor — 182
- Oblasni komitet za zapadnu Bačku i Baranju — 181
- Okružni komiteti KPJ :
- Novi Sad — 192, 194, 204, 226, 498
 - Pančevo — 192
 - Sombor — 180, 181, 183, 205, 275
 - Sremska Mitrovica — 192
 - Subotica — 192, 194, 215, 286
 - Zrenjanin — 192
- Okružni komiteti SKOJ-a:
- Novi Sad — 192
 - Sombor — 182, 192
 - Subotica — 192
- Pokrajinski komitet KPJ za Bačku — 222
- Pokrajinski komitet KPJ za Vojvodinu — 180, 183, 192, 225, 244, 245, 275, 342, 361, 390, 393, 405, 415, 480, 517, 523
- Sreski komiteti KPJ :
- Bačka Palanka — 479, 433
 - Bečej — 538
 - Stari Bečej — 194
- Sreski komiteti SKOJ-a:
- Bačka Palanka — 192
 - Bečej — 192
 - Kula — 192
 - Novi Sad — 192
 - Titel — 192
 - Žabalj — 192, 232
- Komunistička partija Jugoslavije (KPJ) — 16, 180, 182, 192, 221, 225, 244, 274, 275, 392, 393
- Komunistička partija Mađarske — 270, 271, 295, 616
- Komunistička partija Slovenije — 618
- Kulturno društvo »Abrašević« — 183
- Mađ. kr. policija za unutrašnjost — 557, 563
- Mađarski generalni konzulat u Beogradu — 604, 607
- Mađarski nacionalni ustaničko-oslobodilački komitet — 86
- Mađarski oficir za vezu pri Komandi nemačke 2. armije — 107
- Mađarski zemaljski odbrambeni savez (MOVE) — 86
- >-Matica srpska« — 406
- Ministarski savet Mađarske — 55, 59, 375, 377, 378, 379, 382, 408, 416, 427, 429, 445, 454, 511, 542, 543, 571
- Ministarstvo mađ. kralj. vojske — 173, 174, 175, 190, 230, 290, 296, 323, 348, 423, 443, 452, 482, 484, 537, 567, 571, 572, 617, 626, 628, 631
- Ministarstvo inostranih poslova Kralj. Mađarske — 13, 20, 21, 26, 29, 63, 379, 514, 597

- Ministarstvo poljoprivrede Kralj. Mađarske — 121, 122, 143, 571
- Ministarstvo unutrašnjih poslova Kralj. Mađarske — 29, 133, 167, 169, 172, 173, 175, 231, 330, 331, 332, 335, 336, 348, 357, 404, 405, 411, 438, 443, 446, 452, 460, 481, 502, 517, 539, 540, 589, 595, 617, 620, 628
- Ministarstvo unutrašnjih poslova Srbije — 334
- Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije (NKOJ) — 521, 523
- Nemačka ambasada u Zagrebu — 155
- Nemačka služba bezbednosti (SD) — 546
- Nemački komandant operacijske teritorije istočne Mađarske (BOO) — 538, 539
- Nemački štab za vezu pri mađarskoj Vrhovnoj komandi — 53
- Nemačko Ministarstvo inostranih poslova — 71, 155, 158, 317, 359, 381, 416, 418, 513, 515, 532
- Nemačko ratno vazduhoplovstvo (Luftvafe) — 532, 568
- Nezavisna partija malih posjednika — 355
- Nezavisni zemljoradnički sindikat — 182
- Oružana narodna služba (Fegyveres Nemzetszolgalát) — 628
- Operativno odeljenje mađarske Vrhovne komande — 49, 54
- Osvobodilna fronta Slovenije — 523
- Partizanska baza »Krim« u Kisaču — 534, 546
- Politbiro CK KPJ — 222
- Političko odeljenje glavne budimpeštanske policijske komande — 185
- Političko odeljenje nemačkog Ministarstva inostranih poslova — 13, 14, 189
- Pravni osek nemačkog Ministarstva inostranih poslova — 14
- Privredno odeljenje mađarskog Ministarstva inostranih poslova — 120
- Prvo zasedanje Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije — 521, 522
- Savez komunističke omladine Jugoslavije (SKOJ) — 182, 192, 194, 478, 479
- Segedinski policijski okružni inspektorat — 541
- Srpska državna straža — 604, 605
- Srpska telegrafska agencija (RTS) — 60
- Tranonska konferencija — 521
- TOT (radna organizacija) — 567, 569
- Trianonski mir — 59, 613
- Trojni pakt — 13, 16, 20, 43, 265, 271, 530
- Ujedinjeni radnički sindikat u Zagrebu — 187
- Uprava bezbednosti Rajha — 541, 543
- Upravni štab za vezu Generalštaba pri B.O.O. — 537, 538
- Vlada Cvetković-Maček — 15, 16
- Vojna uprava Vrhovne mađ. komande — 44, 74, 97
- Vojna služba bezbednosti (teroristička organizacija) — 544, 628, 629, 632
- Volksbund (organizacija) — 138
- Vrhovistička teroristička organizacija — 32
- VMRO (makedonska revolucionarna organizacija) — 32
- Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske (ZAVNOH) — 523
- Ujedinjene nacije — 553
- Zbor (Ljotićevska organizacija) — 605
- Županije:
- Bač-Bodrog — 161, 210, 211, 231, 233, 270, 306, 322, 337, 341, 382, 383, 384, 434, 435, 436, 438, 442, 468, 471, 472, 475, 481, 501, 539, 547, 570, 573, 589, 609
- Baranja — 161, 356, 358, 625
- Čongrad — 161, 209, 547, 589
- Fejer — 625
- Novi Sad — 393
- Sombor — 527
- Šomod — 356, 594, 625
- Tolna — 625
- Vaš — 547, 589, 631
- Vesprem — 625
- Zala — 161, 239, 449, 461, 547, 589

S A D R Ź A J

	Strana
Predgovor — — — — —	7
Beograd, 12. decembar 1940. Ugovor o večnom [prijateljstvu između Kraljevine Mađarske i Kraljevine Jugoslavije —	11
Berlin, 19. decembar 1940. Izveštaj mađarskog ambasadora u Berlinu Dome Sztojajja mađarskom kraljevskom Ministarstvu inostranih poslova o stavu Nemaca fu vezi sa jugoslovensko-mađarskim ugovorom *— — — — —	13
Budimpešta, 28. mart 1941. Pismo Miklósa Horthyja Hitleru o pretenzijama Mađarske prema Jugoslaviji i o nemačko-mađarskoj vojnoj saradnji — — — — —	15
Berlin, 28. mart 1941. Zabeleška glavnog savetnika Ministarstva inostranih (poslova Hewela o razgovoru koji je Hitler vodio sa ambasadorom Zztójiayjem — — — — —	17
Beograd, 29. mart 1941. Izveštaj mađarskog poslanika Györgya Bafcach-Bessenyeija u Ministarstvu inostranih poslova o razgovorima koje je vodio sa Momčilom Ninčićem, jugoslovenskim ministrom inostranih poslova o mađarsko-jugoslovenskim i nemačko-jugoslovenskim odnosima — — — — —	20
Budimpešta, 3. april 1941. Oproštajno pismo predsednika vlade Pala Telekija koje je pre samoubistva uputio Miklósu Horthyju — — — — —	22
Budimpešta, 3. april 1941. Pismo Miklósa Horthyja Hitleru povodom samoubistva Pala Telekija o vojnim merama koje će Mađarska preduzeti protiv Jugoslavije — — — — —	23
Budimpešta, 3. april 1941. Pismo Miklósa Horthyja Benitu Mussoliniju o isamouibistvu Pala Telekija i o uticaju promene Jugoslovenske vlade na Mađarsku — — — — —	24
Budimpešta, 4. i 6. april 1941. Telegrami nemačkog poslanika Erdmannsdorffa Ministarstvu inostranih jposlova o samoubistvu Pala Telekija i o mobilizacijama ju Mađarskoj — — — — —	26
Budimpešta, 7. april 1941. Dopis Ministarstva unutrašnjih poslova Ministarstvu inostranih poslova u vezi sa telegramom glavne komande istražnog odeljenja Mađarske žandarmerije o jugoslovenskim vojnim akcijama — — — — —	29
Budimpešta, 10. april 1941. Zapisnik vanredne sedmice vlade održane po pitanju napada na Jugoslaviju, Horthyjev proglas i vojna zapovest — — — — —	31
Sedište štaba, 11. april 1941. Mere komandanta 3. mađarske armije u vezi sa napadom na Jugoslaviju — — — — —	37
Budimpešta, 11. april 1941. Dnevni izveštaj o razgovorima jugoslovenskog poslanika u Budimpešti Svetozara Rašića sa Jánosom Vömeleom, zamenikom ministra inostranih poslova — — — — —	43

	Strana
Budimpešta, 11. april 1941. Naređenje načelnika Generalštaba o uvođenju vojne uprave na okupiranim jugoslovenskim teritorijama — — — — —	44
Budimpešta, 12. april 1941. Dopis II odeljenja načelnništva Generalštaba ministru unutrašnjih poslova o internaciji stranih državljana i mobilizaciji nelojalnih građana Mađarske u posebne jedinice — — — — —	50
Pečuj, 13. april 1941. Obaveštenje (komande 4. (Pečujskog) korpusa potčinjenim jedinicama da su jugoslovenske trupe ispraznile prostor između Dunava i Tise, i da se tamo vode samo sporadične borbe — — — — —	52
Berlin, 13. april 1941. Brojčani (šifriran) telegram mađarskog poslanika u Berlinu Stojai Dome (Sztójay Dome) i odgovor predsednika Bardoši Lasla (Bárdossy László) na pitanje Nemaca o upotrebi mađarskih jedinica na teritoriji Srbije	53
Budimpešta, 13. april 1941. Delovi zapisnika sa sednice Ministarskog saveta u vezi sa učestvovanjem Brzog korpusa u operacijama na teritoriji Srbije i o osuđujućem stavu sovjetske vlade zbog učestvovanja Mađarske u napadu na Jugoslaviju	55
Budimpešta, 15. april 1941. Uputstvo ministra unutrašnjih poslova za interniranje lica koja su politički zainteresovana u odnosu na srpstvo, odnosno na koja se može posumnjati u vezi sa tim — — — — —	60
Zagreb, 16. april 1941. Telegram poglavnika ustaške Nezavisne Države Hrvatske Ante Pavelića Miiklosu Horthyju — — — — —	62
16. april 1941. (14. april). Poverljivo naređenje br. 1 komandanta 4. korpusa kojim prenosi naređenje Štaba 3. armije o postupku sa četnicima — — — — —	63
16. april 1941. Upozorenje I B odeljenja komande 10. brigade da će se protiv vojnika 'koji su učestvovali u pljački preduzeti najenergičnije mere — — — — —	66
17. april 1941. Uputstvo komande 10. pešadijske brigade o načinu sprovođenja »pacifikacije« okupiranih teritorija u Bačkoj — — — — —	67
Budimpešta, 17. april 1941. Naredba načelnika mađarskog Generalštaba, u svojstvu nadležnog komandanta, o uvođenju prethodnog suđenja — — — — —	69
Berlin, 17. april 1941. Telegram Weizsackera, državnog sekretara u nemačkom Ministarstvu inostranih poslova, ministru spoljnih poslova Ribentropu u vezi sa zahtevima Mađarske oko Banata i Međimurja — — — — —	71
Budimpešta, 18. april 1941. Poverljiva vojno-upravna naredba br. 3 načelnika Generalštaba o osnivanju vojnih sudova i suđenju civilnim licima na teritoriji za koju je uvedena vojna uprava — — — — —	74
21. april 1941. Naređenje Komande 3. armije da se formiraju logori za intemirce — — — — —	79
21. april 1941. Direktive 66. puka pograničnih lovaca za otkrivanje i prikupljanje četnika i dobrovoljaca — — — — —	81
Budimpešta, 21. april 1941. Pismo Endrea Bajcsy-Zsilinszskog predsedniku vlade i vršiocu dužnosti ministra inostranih poslova Lászlu Bárdossyju — — — — —	84
Budimpešta, 22. april 1941. Poverljiva vojno-upravna naredba br. 5 načelnika Generalštaba o korišćenju napuštenog obradivog zemljišta na okupiranoj jugoslovenskoj teritoriji — — — — —	87

Budimpešta, 22. april 1941. Zahtev mađarske "vlade Italiji da je ipodrži radi ostvarivanja svojih teritorijalnih pretenzija u odnosu na Jugoslaviju — — — — —	90
Specijalni voz, 23. april 1941. Telegram ministra inostranih poslova Ribbentropa nemačkom poslaniku u Budimpešti Erdmannsdorffu u vezi sa zlostavljanjima pripadnika nemačke narodnosti i o pripajanju tri opštine Nemačkoj — — — — —	92
Beč, 24. april 1941. Izvod iz zapisnika nemačko-italijanskih pregovora održanih u Beču o podeli Jugoslavije — — — — —	94
Sombor, 2. maj 1941. Naređenje somborske sreske vojne komande javnim beležnicima o vođenju registra »nepoželjnih« lica — — — — —	95
Budimpešta, 6. maj 1941. Poverljiva vojno-upravna naredba br. 11 načelnika mađarskog Generalštaba u kojoj zahteva pronalaženje i zaplenu fotografija o zločinima u Bačkoj i Banatu — — — — —	97
Budimpešta, 8. maj 1941. Tajni zadatak privrednog sporazuma nemačke i mađarske vlade — — — — —	98
Subotica, 13. maj 1941. Naredba komande vojno-upravne grupe Južne armije o hapšenjima i internaciji — — — — —	101
Beograd, 14. maj 1941. Mađarski oficir za vezu pri Komandi 2. nemačke armije javlja načelniku mađarskog Generalštaba da Nemci zahtevaju obustavu ilegalnog prebacivanja srpskog stanovništva iz Bačke u Srbiju — — — — —	107
Budimpešta, 20. maj 1941. Upravna naredba br. 16 načelnika Generalštaba svim vojnim komandantima i direktorima škola da se sakupe i uklone iz škola geografske karte i udžbenici Kraljevine Jugoslavije — — — — —	109
Budimpešta, 21. maj 1941. Izvodi iz vojno-upravne naredbe br. 17 mađarskog Generalštaba, kojom su na čelo pojedinih preduzeća imenovani poverenici okupacione vlasti — — — — —	111
Budimpešta, 26. maj 1941. Poverljiva vojno-upravna naredba br. 18. načelnika Generalštaba o popisu stanovnika koji su u Bačku došli posle 31. oktobra 1918. — — — — —	115
Budimpešta, 31. maj 1941. Tajni privredni sporazum nemačke i mađarske vlade u vezi sa eksploatacijom nafte — — — — —	119
Novi Sad, 1. jun 1941. Novosadsko predstavništvo za politiku poseda Ministarstva poljoprivrede naređuje da se izvrši popis molilaca za dodelu zemlje — — — — —	121
Budimpešta, 7. jun 1941. Poverljiva vojno-uprava naredba br. 22 načelnika Generalštaba o iskustvima stečenim prilikom sprovođenja internacija — — — — —	125
Budimpešta, 7. jun 1941. Naredba načelnika mađarskog Generalštaba o reviziji i regulisanju interniranja — — — — —	127
Budimpešta, 19. jun 1941. Vojno-upravna naredba br. 31 načelnika Generalštaba o novim nazivima nekadašnjih naselja sa srpskim življem u koja su kolonizirani Sekelji — — — — —	130
Budimpešta, jun 1941. Izvod iz izveštaja načelnika Generalštaba za prva dva meseca vojne uprave u Bačkoj, Baranji i Međimurju — — — — —	132
Novi Sad, 26. jun 1941. Uputstva komande žandarmerijske grupe Južne armije policijskim stanicama o odlučnom sprečavanju komunističke propagande i izgradnji doušničke mreže — — — — —	139
Budimpešta, 3. jul 1941. Poverljiva vojno-upravna naredba br. 29 načelnika Generalštaba o sastavljanju i dostavljanju spiska nepoverljivih osoba — — — — —	141

	Strana
Novi Sad, 7. jul 1941. Naređenje komande vojno-upravne grupe Južne armije vojnim komandama o popisu nekretnina dodeljenih u jugoslovenskoj agrarnoj reformi i prikupljanju letine sa njih — — — — —	142
Budimpešta, 9. jul 1941. Naređenje Ministarstva vojske o regrutovanju u Bačkoj i Baranji — — — — —	147
Budimpešta, 9. jul 1941. Poverljiva vojno-upravna naredba br. 30 o uvođenju vojne uprave u delu Međimurja koji su okupirale mađarske trupe — — — — —	151
Zagreb, 10. jul 1941. Telegram Heriberta von Trola, privremenog otpravnika poslova ambasade Nemačke u Zagrebu, Ministarstvu inostranih poslova Nemačke u vezi sa Međimurjem —	155
Budimpešta, 10. jul 1941. Dopis načelnika Generalštaba ministru inostranih poslova kojim se požuruje iseljenje Srba iz Bačke	157
Budimpešta, 11. jul 1941. Vojno-upravna naredba br. 42 načelnika Generalštaba o uvođenju i proširenju prekog suđenja —	158
Budimpešta, 22. jul 1941. Naredba o novom administrativnom ustroju okupiranih jugoslovenskih teritorija — — —	161
Budimpešta, 31. jul 1941. Izvod iz poverljive vojno-upravne naredbe br. 34 načelnika Generalštaba ikoja se odnosi na sprečavanje sabotaza i uspostavi janje teritorijalnih omladinskih vojnih komandi u Bačkoj — — — — —	163
Budimpešta, 2. avgust 1941. Dopis načelnika Generalštaba ministru odbrane o merama koje su preduzete radi uvođenja civilne uprave u Bačkoj i Baranji — — — — —	165
Budimpešta, 4. avgust 1941. Poverljiva vojno-upravna naredba br. 35 načelnika Generalštaba o predaji interniraca sa teritorije okupirane Bačke i Baranje ministru unutrašnjih poslova — — — — —	167
Sombor, 5. avgust 1941. Naređenje sresike vojne komande u Somboru glavnom beležniku u Gornjem Bregu da se sastavi spisak komunista, kao i lica za koje se sumnja da su komunisti	169
Subotica, 15. avgust 1941. (Budimpešta, 1. septembar 1941). Izveštaj načelnika mađarskog Generalštaba ministru odbrane o izvršenju smrtne kazne nad Jozsefom Lichtom i Ferencom Hegediisom iz Subotice — — — — —	171
Budimpešta, 16. avgust 1941. Naređenje načelnika Generalštaba o predaji logora za internirce u Subotici, Bačkoj Topoli i Apatinu Ministarstvu unutrašnjih poslova — — — — —	172
Novi Sad, 27. avgust 1941. Zahtev komandanta 2. konjičke brigade upućen načelniku Generalštaba da se Jevreji pozovu u prinudne radne brigade — — — — —	174
Budimpešta, 28. avgust 1941. Naredba ministra odbrane o uspostavljanju komandi organizacije Devente u Međimurju —	176
Berlin, 6. septembar 1941. Beleška zamenika državnog sekretara za inostrane poslove Woermanna o razgovoru sa poslanikom Mađarske u Nemačkoj Sztojayem o hrvatsko-mađarskim odnosima — — — — —	177
Budimpešta, 17. septembar 1941. Sumarni izveštaj Centralne istražne komande mađarske žandarmerije ministru unutrašnjih poslova o aktivnosti komunista u Somboru i njegovoj okolini — — — — —	179
Segedin, 7. oktobar 1941. Okružna žandarmerijska komanda u Segedinu skreće pažnju komandama koje su joj potčinjene na akcije sabotaze koje se mogu očekivati i daje uputstva za njihovo sprečavanje — — — — —	185

	Strana
Sombathelj, 7. oktobar 1941. Zahtev Komande 3. korpusa načelniku Generalštaba da zbog diverzija i komunističke aktivnosti u Međimurju izvrši pregrupisanje jedinica —	187
Segedin, 9. oktobar 1941. Komanda 5. korpusa iz Segedina predlaže prekomandu 2. konjičke brigade u Novi Sad —	188
Budimpešta, 21. oktobar 1941. Zabeleška Političkog odeljenja Ministarstva inostranih poslova o stavu Nemaca u vezi sa preseljenjem Srba iz Bačke u Srbiju — — — —	189
Budimpešta, 21. oktobar 1941. Dopis načelnika Generalštaba ministru odbrane u vezi sa formiranjem jedne specijalne grupe islednika — — — — — — — —	190
Budimpešta, 3. novembar 1941. Izveštaj Centralne istražne komande mađarske žandarmerije ministru unutrašnjih poslova o narodnooslobodilačkom pokretu u Bačkoj i merama koje su protiv njega preduzete — — — — — — —	191
Subotica, 14—15. novembar 1941. Presuda suda načelnika mađarskog Generalštaba Ottmaru Mayeru i drugim komunistima iz Subotica — — — — — — — —	208
Budimpešta, 1. decembar 1941. Sumarni izveštaj suda načelnika mađarskog Generalštaba o rezultatima istrage protiv komunista u Bačkoj i Međimurju — — — — — — —	221
Novi Sad, 22. decembar 1941. Dopis odeljenja novosadske žandarmerije sreskom načelniku u Zabiju o tome da će oni koji pomažu partizane biti internirani i da će im imanja biti oduzeta — — — — — — — —	230
Budimpešta, 5. januar 1942. Izveštaj žandarmerijskog odeljenja Ministarstva unutrašnjih poslova ministru unutrašnjih poslova o partizanskim pokretima u okolini Zalblja — — — —	231
Budimpešta, 5. januar 1942. Naređenje načelnika Generalštaba za premeštaj Komande 15. pešadijske brigade u Novi Sad a 1. bataljona 20. pešadijskog puka u Zabalj — — — —	234
Budimpešta, 7. januar 1942. Obaveštenje načelnika Generalštaba ministru unutrašnjih poslova da je za vreme racije obustavio pogranični promet na granici duž Dunava i Tise — — — —	235
Čakovec, 7. januar 1942. Izveštaj komandanta garnizona u Čakovcu Komandi 3. sombatheljskog korpusa o raspoloženju stanovništva u Međimurju — — — — — — — —	239
Budimpešta, 8. januar 1942. Izveštaj Centralne žandarmerijske istražne komande Ministarstva unutrašnjih poslova o »provedenoj raciji u šajkaškoj oblasti — — — — — — —	241
Budimpešta, 13. januar 1942. Izvod iz informacije o situaciji koju je načelnik Generalštaba dao u vezi sa događajima povodom izvršenih racija — — — — — — — —	244
Žabalj, 16. januar 1942. Nalog sreskog načelnika Zabija opštinskom poglavarstvu u Đurđevu da obnaroduje da će biti nagrađen svaiki onaj koji pomogne u otkrivanju sakrivenog oružja ili eksplozivnih sredstava — — — — — — —	247
Novi Sad, 18. januar 1942. Govor velikog župana Novog Sada Fernbah Petera, održanog predstavnicima srpskog mesnog stanovništva za vreme vođenja pregovora — — — — — —	251
Budimpešta, 23. januar 1942. Izvod iz informacije o situaciji koju je dao načelnik Generalštaba o izvršenim racijama, a koji se odnosi na raciju sprovedenu u Novom Sadu — — — —	254

	Strana
Novi Sad, 24. januar 1942. Dopis novosadskog policijskog kaptana, komandanta novosadskog vojnog garnizona, i njegovo mišljenje o sprovedenoj raciji u Novom Sadu —	256
Budimpešta, 4. februar 1942. Predstavka zamenika budimpeštanskog glavnog policijskog kapetana Ministarstvu unutrašnjih poslova o dobijenim informacijama u vezi sa krvoprolićem u Starom Bečeju, Žablju i Novom Sadu —	261
Budimpešta, 4. februar 1942. Izvodi iz memoranduma poslanika Bajči-Žilinski Endre regentu Horti Miklošu u vezi sa krvoprolićem u Novom Sadu —	264
Sombor, 4. februar 1942. Izveštaj velikog župana Sombora ministru za snabdevanje da u žabaljskom i titelskom srezu vojni organi transportuju zalihe životnih namirnica odvedenih stanovnika —	269
Budimpešta, 6. februar 1942. Letak Komunističke partije Mađarske u kojem se osuđuje krvoproliće u Bačkoj i poziva mađarski narod na zajedničku borbu protiv neprijatelja i izdajnika naroda —	270
Sombor, 17. februar 1942. Presuda suda načelnika Generalštaba u postupku protiv Bala Istvana (Balla István) i drugova —	272.
Segedin, 4. mart 1942. Dopis Komande 5. segedinskog korpusa policijskom kapetanu u staroj Kanjiži u kojem traži spisak lica koja dolaze u obzir za pozivanje u kažnjeničke čete —	277
Subotica, 23. mart 1942. Presuda suda načelnika Generalštaba u postupku protiv Gruač Đule (Gruasc Gyula) i drugova —	279
Bačka Topola, 2. april 1942. Saopštenje načelnika sreza Bačka Topola beležnicima o naređenju velikog Župana županije u kojem ocenjuje širenje alarmantnih vesti o govorkanju u vezi sa racijama i određuje rukovanje napuštenom imovinom —	286
Pečuj, 2. april 1942. Obaveštenje komande 4. pečujskog korpusa potčinjenim jedinicama o naređenju ministra vojske prema kojem u jedinice koje se upućuju na front treba uvrstiti 20% nacionalnih manjina —	290
Subotica, 14. april 1942. Oglas komandanta »Levente« grada Subotice koji naređuje pozivanje omladinaca rođenih 1920—1923. godine na obavezne vežbe pripadnika »Levente« —	293
Budimpešta, 14. april 1942. Zahtev načelnika suda Generalštaba ministru vojske za sistematizaciju brojnog stanja —	294
Segedin, 23. maj 1942. Predlog komande 5. segedinskog korpusa Generalštabu da se Srbi raspoređuju u radne jedinice —	296
Segedin, 16. jun 1942. Izveštaj komande 5. segedinskog korpusa Generalštabu da je zbog nemačke operacije protiv partizana u Fruškoj gori naredila pojačanu kontrolu granice od strane graničarskih jedinica —	298
Gospodinci, 20. jun 1942. Zapisnik sačinjen u opštinskom uredu Gospodinaca o vatrenom okršaju između žandarma i partizana kojom prilikom je ubijen Belić Milenko —	299
Sombathelju, 24. jun 1942. Izveštaj komande 3. vojnog okruga u Sombathelju Generalštabu da je na traženje sreskog načelnika uputio dva streljačka voda da na teritoriji sreza Donja Lendava pokupe nastanjene koloniste —	301
Novi Sad 4. jul 1942. Izveštaj komandanta 15. lake divizije — kao određenog rukovodioca za otklanjanje sabotaza na teritoriji južne Bačke — za sprečavanje sabotaznih dela —	302.

	Strana
Subotica, 8. jul 1942. Oglas gradonačelnika grada Subotice u kojem se predviđa smrtna kazna za one koji prikrivaju i pomažu padobrance — — — — —	30T
Budimpešta, 10. jul 1942. Naređenje tužioca načelnika Generalštaba za (pokretanje istrage protiv general-potpukovnika Feke-tehalmi-Cajdnere — — — — —	308>
Budimpešta, 15. jul 1942. Izvodi iz interpelacije srpskog narodnog poslanika Popović Milana u Parlamentu povodom racije u Bačkoj i iz odgovora predsednika vlade Kalai Mikloša — — — — —	311
Berlin, 17. jul 1942. Telegram zamenika načelnika odeljenja Ministarstva spoljnih poslova Klodijusa ministru spoljnih poslova Ribentropu o mađarskim isporukama žitarica i o zahtevima ratnog materijala — — — — —	317
Novi Sad, 21. jul 1942. Zahtev komandanta 15. lake divizije civilnoj upravnoj vlasti da kontroliše promet hemijskih sredstava pogodnih za izazivanje požara — — — — —	321
Segedin, 4. avgust 1942. Telegramski izveštaj komande 5. segedinskog korpusa načelniku Generalštaba da su snage unutrašnje bezbednosti vodile vatreni okršaj sa partizanima kod Srbobrana i Mošorina — — — — —	322
Novi Sad, 3. septembar 1942. Izveštaj komandanta 15. lake divizije o završetku alkcije protiv partizana u Fruškoj gori — — — — —	324
Budimpešta, 22. septembar 1942. Izveštaj komandanta rečnih snaga načelniku Generalštaba o smotri diviziona patrolnih čamaca koji je učestvovao u akciji u Fruškoj gori — — — — —	32®
Budimpešta, 29. septembar 1942. Obaveštenje Ministarstva unutrašnjih poslova komandantu logora u Šarvaru da odobrava da se izvrši opšta revizija u vezi sa interniranim Jugoslovenima — — — — —	330P
Budimpešta, 29. septembar 1942. Predlog načelnika Centrale državne bezbednosti da se izda strogo vladino naređenje protiv onih koji prikrivaju i pomažu partizane — — — — —	335-
Budimpešta, 1. oktobar 1942. Predlog načelnika Generalštaba Ministarstvu vojske da vitez naseljeni u Bačkoj formiraju vojne jedinice — — — — —	337"
Budimpešta, 21. oktobar 1942. Nalog Ministarstva unutrašnjih poslova glavnim policijskim kapetanijama za dalji postupak u vezi sa dobrovoljcima koji su do sada upućeni na rad — — — — —	339
Segedin, 30. oktobar 1942. Izveštaj komande 5. segedinskog korpusa načelniku Generalštaba o učešću vojnih snaga unutrašnje bezbednosti u sprovedenoj raciji u Žablju i okolini, kao i o hapšenju komunista Divnin Kartala — — — — —	341
Budimpešta, 23. novembar 1942. Naređenje načelnika Generalštaba za jedinstvenu izviđačku Službu na teritoriji Medimurja — — — — —	342
Budimpešta, 2. decembar 1942. Molba načelnika Centrale državne bezbednosti ministru pravde da naloži državnim tužiocima da ne sprovedu stroge istrage protiv policajaca koji su upotreбили oružje protiv partizana — — — — —	344
Budimpešta, 4. decembar 1942. Predlog načelnika Centrale državne bezbednosti da se jedan pešadijski bataljon prebaci u Stari Bečej zbog očekujućih partizanskih pokreta — — — — —	347'
Budimpešta, 18. decembar 1942. Obaveštenje Ministarstva vojske ministru unutrašnjih poslova o regulisanju vojne službe pripadnika srpske nacionalnosti — — — — —	348-

Budimpešta, 25. decembar 1942. Predstavka Bajči-Žilinski Endrea, Tildi Zoltana i 16 javnih lica predsedniku vlade u kojoj traže da se odgovorni za bačke događaje kazne, kao i naknadu žrtvama — — — — —	349
Budimpešta, 5. januar 1943. Obaveštenjenačelnika Centrale državne bezbednosti 1. odeljenju Generalštaba da je, s obzirom na porast partizanskih akcija, ovlastio komandante 3. i 4. vojnog okruga da rukovode preventivnom službom izvidanja — — — — —	356
JNovi Sad, 12. februar / 9. februar 1943. Izveštaj novosadske policijske kapetanije Odeljenju javne bezbednosti Ministarstva unutrašnjih poslova o pogubljenju Svetozara Markovića —	357
Lisabon, 11. februar 1943. Izveštaj Vodianer Andora /Wodianer Andor/, mađarskog poslanika u Lisabonu, Kalai Miklošu, predsedniku vlade i ministru inostranih poslova, o prikupljanju informacija engleske tajne službe — — —	361
Budimpešta, 12. februar 1943. Memorandum Sombathelji Ferenc /Szombathelyi Ferenc/ o vojnoj situaciji — — —	363
Subotica, 24. februar 1943. Raspis subotičkog suda o proširenju nadležnosti prekog suda za pljačku pošiljaka, odnosno paketa predatih vojnoj pošti i o kažnjavanju pronevere učinjene ovim — — — — —	369
Sombor, 2. mart 1943. Uputstvo sreskog načelnika Sombora beležniku za intenzivan nadzor sreskog i uopšte slovenskog stanovništva, kao i za podnošenje izveštaja dva puta mesečno u vezi sa ovim — — — — —	371
Budimpešta, 10. mart 1943. Izvod iz zapisnika sa sednice Ministarskog saveta o zauzimanju stava po pitanju angažovanja mađarskih jedinica u okupaciji Srbije — — —	375
Budimpešta, 16. mart 1943. Izvod iz zapisnika sa sednice Ministarskog saveta koji se odnosi na tačku dnevnog reda koja raspravlja o kažnjavanju žandarma koji su učestvovali u novosadskom krvoproliću — — — — —	377
Budimpešta, 30. mart 1943. Izvod iz zapisnika sa sednice Ministarskog saveta da mađarska vlada odbija nemačku molbu po pitanju učešća mađarskih jedinica u okupaciji Srbije —	379
Budimpešta, 7. jun 1943. Obaveštenje Centrale državne bezbednosti komandantu 15. lake divizije za jedinstveno rukovođenje izviđanjem partizanskih akcija u Bačkoj — — —	382
Sombor, 22. jun 1943. Naredba sreskog načelnika Sombora o organizovanju službe odbrane od sabotaža — — —	384
Subotica, 26. jun 1943. Oglas velikog župana grada Subotice o čuvanju žitarica — — — — —	390
Novi Sad, 26. jun 1943. Izveštaj novosadske policijske kapetanije glavnom provincijskom policijskom kapetanu o rasturanju letaka od strane Pokrajinskog komiteta KPJ za Vojvodinu i o preduzetim merama u vezi sa ovim — — —	392
Segedin, 29. jun 1943 /23. jun 1943/ Izveštaj Komande 5. segedinskog korpusa o proteklom napadu partizana između Begeča i Novog Futoga — — — — —	394
Bačka Topola, 30. jun 1943. Naredba sreskog načelnika Bačke Topole beležniku da pojača zaštitu mlinova i blokiranje zapaljivih sredstava — — — — —	395
Sombathelj 9. jul 1943. Telegrafski izveštaj Komande 3. sombatheljskog korpusa o napadu partizana u rejonu Varaždina —	400

	Strana
Segedin, 23. jul 1943. Telegrafski izveštaj Komande 5. segedinskog korpusa o vatrenom okršaju sa partizanima 22. jula u Bačkom Gradištu — — — — —	401
Segedin, 27. jul 1943. Telegrafski izveštaj 5. segedinskog korpusa o napadu partizana 26. jula u Donjem Kovilju — — — — —	403
Segedin, 5. avgust 1943. Komanda 5. segedinskog korpusa obaveštava policijsku kapetaniju u Staroj Kanjiži da se može očekivati ponovno započinjanje partizanskih delatnosti u Bačkoj — — — — —	404
Novi Sad, 19. avgust 1943. Izveštaj novosadske policijske kapetanije glavnom provincijskom policijskom kapetanu o sednici Upravnog odbora organizacije »Matica srpska« — — — — —	406
Budimpešta, 29. avgust 1943. Izvod iz zapisnika sa sednice Ministarskog saveta u vezi sa upućivanjem mađarskih jedinica u Srbiju za okupacione zadatke — — — — —	408
Sombathelj, 29. avgust 1943. Telegrafski izveštaj Komande 3. sombatheljskog korpusa o borbama kod Sv. Marije na Muri — — — — —	410
Budimpešta, 3. septembar 1943. Dopis Centrale državne bezbednosti Generalštabu o organizaciji i rukovodiocima srpskog nacionalnog pokreta u Bačkoj kojim rukovodi Draža Mihailović — — — — —	411
Budimpešta, 6. septembar 1943. Telegram Papenhajma, nemačkog vojnog atašea u Budimpešti, Vrhovnoj komandi Vermahta — — — — —	416
Budimpešta, 11. septembar 1943. Telegram Jagova, nemačkog poslanika u Budimpešti, Ministarstvu spoljnih poslova o situaciji u Mađarskoj — — — — —	418
Segedin, 14. septembar 1943. Telegrafski izveštaj Komande 5. segedinskog korpusa o vatrenom okršaju sa partizanima kod opštine Torža — — — — —	420
Sombathelj, 15. septembar 1943. Telegrafski izveštaj Komande 3. sombatheljskog korpusa da, prema vestima, partizani nameravaju preko Drave upasti u Međimurje — — — — —	421
Sombathelj, 17. septembar 1943. Telegrafski izveštaj Komande 3. sombatheljskog korpusa 1. odeljenju Generalštaba o preduzetim merama protiv narodnooslobodilačkog pokreta, s molbom da se nepouzđano muško stanovništvo pozove na prinudnu radnu službu — — — — —	422
Budimpešta, 17. septembar 1943. Obaveštenje Centrale državne bezbednosti 1. odeljenju Generalštaba o delatnosti bačkih partizana s predlogom da železničke pruge čuva vojska i da se izmeste novi garnizoni na bačkom odseku Dunav—Tisa — — — — —	424
Sombathelj, 21. septembar 1943. Telegrafski izveštaj Komande 3. sombatheljskog korpusa o preduzetim merama zaštite granice radi suzbijanja pojačane partizanske delatnosti u Međimurju — — — — —	426
Budimpešta, 21. septembar 1943. Izvod iz zapisnika sa sednice Ministarskog saveta. Predlog ministra unutrašnjih poslova o stupanju na snagu vanrednog prava upotrebe oružja 'za žandarmeriju u Bačkoj, u pojasu mađarsko-hrvatske granice i u Potkarpatju — — — — —	427
Budimpešta, 22. septembar 1943. Obaveštenje glavnog provincijskog policijskog kapetana bačkim policijskim i lučkim kapetanijama da su u pogledu suzbijanja partizanskih pokreta i sabotažnih delatnosti potčinjeni komandantu 15. lake divizije — — — — —	430

	Strana
Segedin, 23. septembar 1943. Telegrafski izveštaj Komande 5. segedinskog korpusa o vatrenom okršaju sa partizanima u kulakom ataru — — — — —	431
Sombathelj, 25. septembar 1943. Telegrafski izveštaj Komande 3. sombatheljskog korpusa o partizanskoj delatnosti u Međimurju — — — — —	432
Sombor, 25—27. septembar 1943. Naređenje velikog župana Bač-bodroške županije i gradova Sombor i Novi Sad o hitnom ubiranju letine i o pojačanom osiguranju skladišta i fabrika — — — — —	434
Segedin, 26. septembar 1943. Obaveštenje Komande 5. segedinskog korpusa velikom županu Bač-bodroške županije da nije u mogućnosti da uputi vojne snage za čuvanje fabrika konoplje — — — — —	436
Sombathelj, 27. septembar 1943. Izveštaj Komande 3. sombatheljskoga korpusa o pokretima partizana u Međimurju — — — — —	439
Segedin, 28. septembar 1943. Naređenje komandanta 5. segedinskog korpusa da se u pogonima za prerađu kudelje postave straže — — — — —	441
Budimpešta, 30. septembar 1943. Obaveštenje glavnog provincijskog kapetana policijskoj kapetaniji u Staroj Kanjiži o preduzetim merama za suzbijanje delatnosti partizana — — — — —	443
Zalaegerseg, 30. septembar 1943. Predlog podžupana županije Zala ministru unutrašnjih poslova da pozove muškarce od 17 do 35 godina iz Međimurja i Legrada na prinudnu radnu obavezu — — — — —	449
Novi Sad, 2. oktobar 1943. Predlog Komande 5. segedinskog korpusa o proglašenju bačkih pogona za pripremu kudelje za vojne pogane — — — — —	450
Budimpešta, 5. oktobar 1943. Izvod iz zapisnika sa sednice Ministarskog saveta po predmetu popisa šteta na imovini nastalih prilikom bačkih događaja u januaru 1942. godine — — — — —	452
Novi Sad, 11. oktobar 1943. Mere Komande 5. segedinskog korpusa o pojačanom osiguranju dunavskog graničnog sektora — — — — —	455
Čakovec, 12. oktobar /8. oktobar/ 1943. Izveštaj o održanom savetovanju u Čakovcu i merama predostrožnosti protiv partizana — — — — —	461
Novi Sad, 12. oktobar 1943. Instrukcija Komande 5. segedinskog korpusa o formiranju žandarmerijskih i policijskih istražnih grupa i regulisanju žandarmerijske službe bezbednosti — — — — —	464
Segedin, 18. oktobar 1943. Naredba za jedinstveno rukovođenje u suzbijanju partizana u Bačkoj — — — — —	468
Novi Sad, 21. oktobar 1943. Izveštaj komandanta 5. segedinskog korpusa o izvršenoj raciji u opštinama Silbaš i Parage — — — — —	478
Čakovec, 22. oktobar 1943. Izveštaj 4. čete 53. graničarskog poternog bataljona, stacionirane u Čakovcu, o napadima partizana kod Oporoveca i Mihaloveca — — — — —	482
Budimpešta, 29. oktobar 1943. Izvod iz izveštaja Centrale istražne žandarmerijske komande koji se odnosi na partizanske delatnosti u Međimurju — — — — —	483
Budimpešta, novembar 1943. Pregled presuda izrečenih komunistima od strane suda načelnika Generalštaba u Novom Sadu u drugoj polovini oktobra 1943. godine — — — — —	485

	Strana
Budimpešta, 5. novembar 1942. Dopis 13. odeljenja Ministarstva vojske ministru pravde o broju osuđenih lica od strane vojnih sudova u 1940, 1941. i 1942. godini — — —	497
Novi Sad, 15. novembar 1943. Izvod iz izveštaja o situaciji Komande 5. segedinskog korpusa i poginulim partizanima Feješ Klari, Popović Zivku i Vidović Milošu Ratku u vatrenom okršaju u Staroj Palanci — — —	498
Novi Sad, 24. novembar 1943. Izveštaj Komande 5. segedinskog korpusa načelniku Generalštaba o formiranju novih fabričkih straža na teritoriji Bačke — — —	500
Novi Sad, 27. novembar 1943. Izveštaj detektiva o pogibiji partizana Feješ Klare, Popović Zivka i Vidović Miloša u Staroj Palanci, kao ¹ i o drugim partizanskim akcijama — — —	503
Budimpešta, 16. decembar 1943. Zabeleška u vezi sa pokretanjem vojnosudske rasprave glavnim krivcima za krvoproliće u Bačkoj januara 1942. godine — — —	505
Budimpešta, 16. januar 1944. Telegram otpravnika poslova u Budimpešti Verkmajstera Ministarstvu spoljnih poslova o razgovorima sa načelnikom Generalštaba Sombathelji u vezi sa bekstvom Feketehalmi-Cajdnere i ortaka — — —	513
Novi Sad, 17. januar 1944 /7. januar/. Izveštaj detektiva o protoklom vatrenom okršaju u Begeču 7. januara i izvršenim hapšenjima — — —	516
Sombor, 20. januar 1944. Veliki župan Sombora dostavlja Ministarstvu unutrašnjih poslova letak Pokrajinskog komiteta Komunističke partije Jugoslavije za Vojvodinu naslovljen vojvođanskim Mađarima i rasturan na teritoriji opštine Curug — — —	517
Budimpešta, 1. februar 1944. Deo materijala sa održanog sastanka u Centrali za državnu bezbednost Ministarstva unutrašnjih poslova o iskustvima u vezi sa istragama protiv komunista — — —	524
Segedin, 4. februar 1944. Izvod iz naređenja Komande 5. segedinskog korpusa u vezi sa stupanjem mađarskih graničara iz Legrada u dodira partizanima — — —	525
Zabalj, 26. februar 1944. Sresiki načelnik Žablja upoznaje beležnike o zvaničnom stavu po pitanju nacionalnih manjina — — —	527
Berlin, 19. mart 1944. Obaveštenje general-pukovnika Kajtela, načelnika Vrhovne komande Vermahta, nadležnim nemačkim vlastima da nemačke trupe okupiraju Mađarsku — — —	529
Beč, 20. mart 1944. Telegram zamenika načelnika odeljenja Ministarstva spoljnih poslova Klodiusa ministru inostranih poslova Ribentropu o novom privrednom sporazumu sklopljenom sa Mađarima — — —	532
Novi Sad, 31. mart 1944. Izveštaj detektiva o partizanskim akcijama u Kisaču, Starom Bečeju i Bačkoj Palanci i o izvršenim hapšenjima u vezi sa ovim — — —	534
Pečuj, 1. april 1944. Naređenje Komande 4. pečujskog korpusa ministra vojske u vezi sa regulisanjem saradnje sa nemačkim oružanim snagama — — —	537
Budimpešta, 6. april 1944. Naređenje ministra unutrašnjih poslova za oduzimanje radkHprijemnika na teritoriji Bač-bodroške županije od nepoverljivih državljana srpske i slovačke nacionalnosti — — —	539

	Strana
Budimpešta, 7. april 1944. Poverljiva naredba Ministarstva unutrašnjih poslova o upućivanju Jevreja u koncentracione logore — — — — —	540
Budimpešta, 14. april 1944. Izvod iz izveštaja Centralne žandarmerijske istražne Komande koji se odnosi na partizansku delatnost u Kisaču — — — — —	545
Budimpešta, 25. april 1944. Dopis ministra unutrašnjih poslova u kojem se skreće pažnja na pojačanu kontrolu bivših jugoslovenSkih vojnika — — — — —	547
Budimpešta, 26. april 1944. Naređenje ministra unutrašnjih poslova da se dobrovoljci koji su dati na rad vrate u logor za internirce u Sarvaru — — — — —	551
Novi Sad, 26. april 1944. Rukovodioci grada Novog Sada obaveštavaju putem oglasa da jevrejski stanovnici ne smeju napuštati svoje stanove — — — — —	552
Mohač, 27. april 1944. Letak na mađarskom jeziku 6. korpusa Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije svim Mađarima da stupe u redove bataljona »Šandor Petefi« — — — — —	553
Kapošvar, 4. maj 1944. Naređenje Komande 10. kapošvarske pešadijske divizije o premeštanju jedinica zbog očekujućih napada partizana — — — — —	554
Budimpešta, 12. maj 1944. 122. mart/. Načelnik mađ. kralj, policije za unutrašnjost predlaže za odlikovanje policajce koji su učestvovali u hajci na partizane koji su pobjegli iz zatvora u Satoräljaujhelju — — — — —	557
Budimpešta, 13. maj 1944. Načelnik policije za unutrašnjost upućuje potčinjene organe vlasti da o svim važnim policijskim događajima odmah izveštavaju nemačke organe bezbednosti — — — — —	563
Kapošvar, 5. jun 1944. Obaveštenje komandanta 10. kapošvarske pešadijske divizije da je za odbranu Međimurja ustupio jedinice Komandi 3. korpusa — — — — —	566
Budimpešta, 15. jun 1944. Telegram Vezenmajera, poverenika Rajha, ministru spoljnih poslova Ribentropu o mađarskim rezervama u radnoj snazi — — — — —	567
Bačka Topola, 13. jun 1944. Naredba velikog župana Bač-bodroške županije i grada Sombora da su svuda za ubiranje letine odgovorni teritorijalni nadležni komandanti korpusa — — — — —	570
Sombor, 15. jun 1944. Obaveštenje velikog župana Bač-bodroške županije i grada Sombora potčinjenim organima vlasti da je jedinstveni rukovodilac za borbu protiv padobranaca partizana teritorijalno nadležan komandant korpusa — — — — —	573
Harkanj /Harkany/, 28. jun 1944. Predloži komandanta 8. pešadijskog puka o pojačavanju odbrane granice — — — — —	579
Kapošvar, 29. jun 1944. Naređenje komandanta 10. kapošvarske pešadijske divizije da jedinstveno rukovođenje snagama koje se nalaze na južnoj granici preuzima komandant 4. korpusa i, u vezi sa tim, određuje zadatke svojim potčinjenim jedinicama — — — — —	584
Budimpešta, 6. jul 1944. Naredba ministra unutrašnjih poslova o pojačanom motrenju na stanovnike slovenske narodnosti na okupiranim jugoslovenskim teritorijama — — — — —	589
Pečuj, 7. jul 1944. Saopštenje komande 4. pečujskog korpusa komandantu 13. pešadijskog puka o saglasnosti regenta Hortija da mađarske jedinice u borbama protiv partizana mogu biti upotrebljene južno od Drave — — — — —	591

Kapošvar, 20. jul 1944. Naređenje velikog župana županije Somođ svim sreskim načelnicima i gradonačelnicima Kapošvara da pojačaju kontrolu nad strancima zbog prebegavanja jugoslovenskim partizanima — — — — —	594
Beograd, 27. avgust 1944. Izveštaj mađarskog generalnog konzula u Beogradu Bola Lajoša ministru spoljnih poslova o isporuci oružja Draži Mihailoviću i Nedićevoj vladi — — — — —	595
Budimpešta, 1. septembar 1944. Naredba ministra unutrašnjih poslova o postupku sa lecima — — — — —	598
Budimpešta, 9. septembar 1944. Obaveštenje ministra unutrašnjih poslova da zbog pojačane akcije partizana upućuje u Novi Sad žandarmerijsku četu iz Debrecina — — — — —	601
Subotica, 12. septembar 1944. Proglas gradonačelnika grada Subotice da od 21.30 pa do 5 časova ujutro stupa na snagu policijski čas — — — — —	602'
Beograd, 19. septembar 1944. Izveštaj mađarskog generalnog konzula u Beogradu Bola Lajoša Ministarstvu spoljnih poslova o razgovorima vođenim sa predsednikom kvislinške srpske vlade M. Nedićem — — — — —	604
Beograd, 3. oktobar 1944. Izveštaj mađarskog generalnog konzula u Beogradu Bola Lajoša ministru spoljnih poslova o poteškoćama uspostavljanja veze sa Dražom Mihailovićem — — — — —	607
Segedin, 4. oktobar 1944. Komanda 5. segedinskog vojnog okruga naređuje operacijsku evakuaciju južnog dela županije Bač-bodrog — — — — —	609
Budimpešta, 15. oktobar 1944. Proglas regenta Horti Mikloša od 15. oktobra 1944. Dolazak njilašovaca na vlast u Mađarskoj — — — — —	615
Sombathelj 29. oktobar 1944. Izvod iz podsetnika Ministarstva vojske za Ministarstvo unutrašnjih poslova o napadu partizana na Legrad — — — — —	617
Pečuj, 8. novembar 1944. Izvod iz naređenja komande 4. pečuj-sikog vojnog okruga u kome se objavljuje uvođenje posebne javne uprave u državi — — — — —	619
Čakovec, 11. novembar 1944. Izveštaj istražne žand. straže 3. sombatheljskog žandarmerijskog okruga u Čakovcu o aktivnosti partizana i o hapšenju u vezi s tim — — — — —	620r
Budimpešta, 30. novembar 1944. Naređenje ministra vojske da se pozovu u vojsku svi muškarci od 21 do 48 godina starosti sa teritorije Komande 4. okruga — — — — —	624.'
Budimpešta, 5. decembar 1944. /28. novembar/. Delovi iz naređenja o formiranju vojne službe bezbednosti — — — — —	628
Đepi /Gyepű/ II, 20. januar 1945. Naređenje ministra vojske i vrhovnog komandanta oružanih snaga da se obavezno prijavljuju stranci — — — — —	63tt
Velika Kanjiža /Nagykanizsa/, 3. februar 1945. Izveštaj načelnika policijske vlasti u Velikoj Kanjiži o ponovnom uspostavljanju logora za intemirce I i II u Velikoj Kanjiži — — — — —	632
Đepi II, 7. februar 1945. Cirkulamo naređenje ministra vojske i vrhovnog komandanta oružanih snaga za odmazdu prema članovima porodica odbeglih vojnika — — — — —	635
Đepi /Gyepű/ II, 14. februar 1945. Direktiva ministra vojske o sprečavanju svojevoljnog povratka lica koja su iseljena u Nemačku — — — — —	635
Hronologija — — — — —	63S
Registar — — — — —	659''

Tehnički urednik
Andro Strugar

Jezički redaktor
Slavko Kolorogić

Korektor
Vera Jojić

Registar pripremila
Živka Papak

Štampanje završeno novembra 1986.

Stampa: GRO »KULTURA«, OOUR »Štamparija Kultura«,
Beograd, Makedonska 4

I S P R A V K E

Strana	Red	Stoji	Treba
23	8 odozgo	obrazac	oličenje
33	15 odozdo	vlage	vlade
84	17 odozdo	uzeće	uzme
105	6 odozdo	ujedno	u celosti
146	18 odozgo	privrednost	protivrednost
153	20 odozgo	osovinsko	antiosovinsko
205	15 odozdo	Doroslovski	Doroslovački
216	12 odozgo	Vasiljevu	Vasiljeviću
246	5 odozdo	finanfirao	financirao
251	17 odozgo	gospo	gospodo
252	10 odozgo	nećeto	nećete
258	10 odozdo	Ijudnima	Ijudima
303	21 odozgo	ujedo	ujedno
305	15 odozgo	kontatacije	konstatacije
313	18 odozdo	dogođa	dogođaja
315	5 odozdo	trščarima	trščarama
333	11 odozdo	grade	zgrade
439	4 odozgo	Medimurju	Međimurju'
454	9 odozgo	pravde.	pravde. ⁴
497	11 odozgo	sug	sud
638	22 odozgo	19. decembar	9. decembar

/

NAPOMENA: Zbog tehničke greške pri štampanju u tekstu od 197. do 207. stranice došlo je do pomeranja brojeva u registru ličnih imena, geografskih naziva i vojnih jedinica, štabova, komandi i ostalih pojmova.